AVGVSTINI Steuchi Eugubini,

EPISCOPI KISAMI, APOSTOLICAE Sedis Bibliothecarij,

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBRI X.

Idem de Eugubij, urbis suæ, nomine.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

SEB. GRYPHIVS EXCVDEBAT LVGDVNI, ANNO 1540.

BEATISSIMO PATRI,

AC SVMMO CHRISTIA-
NAE RELIGIONIS
PRINCIPI

PAVLO III.

AVGVSTINVS STEVCHVS
BIBLIOTHECARIVS.

BEATISSIME PATER,

VERAM mihi semper in philosophia uisa est sententia, Sapientiam, atque Pietatem, ex eisdem fontibus nascentes, unumq; ad finem respicientes, omnes quoque rationes alias, quibus consistant, habere conformes. Ipsa Philosophia id clarißime probat: quæ cùm supremum fructum, præmiumq; laborum, Sapientiam promittat, hanc Plato, & Aristoteles, philosophorum facilè principes, non aliam deniq; nobis intelligendam proponunt, quàm Scientiam, Cultumq; Dei: quod illis sua lingua dicitur, θεωρεῖν, καὶ θεραπεύειν τὸν θεόν. *Hanc rerum esse summam, hic demum speculationes, studia, curasq; Philosophorum omnes desinere. Multos igitur uelut in amœnißimis campis flores ex omni Philosophia hanc diuinitatem redolentes, decerptos, eorumq; suaueolentem coronam confectam, iure tibi, qui & Sapientiæ, & Religionis obtines principatum, sacrauimus: tuæ maiestati congruos honores offerentes, quæ Sacris tuendis, Sapientiæ propagandæ, atque illustrandæ præsidet. Quam cum & autoritate, & scientia iamdiu tenueris, rexeris, & ad eam amplificandam animi tui magnitudinem ostenderis, dum uiris undique, sapientia, moribusq; conspicuis, ad religionis moderamen accitis, ex his sapientissimum senatum conficis: dum pulcherrimis ædificijs, Vrbem, templaq; Deorum exornas, bibliothecas Græcis, Latinisq; præcellentibus scriptoribus auges, (mitto enim quòd pacis, qua stabilita religio, difficillimis itineribus susceptis, autor fuisti) tibi certè de philosophia, supremisq; sapientiæ mysterijs libri, uelut arcus triumphales inscribere, quibus tua memoria, quantum in nobis esset, celebraretur in posterum, par erat.*

INDEX EORVM QVAE IN HOC OPERE DE PEREN-NI PHILOSOPHIA HA-BENTVR.

LIBRO PRIMO.

Ex Theo

LIBRO SECVNDO.

LIBRO TERTIO.

Quòd

LIBRO QVARTO, PLATONIS ET *Aristotelis Theologia discutitur.*

LIBRO

LIBRO QVINTO, PLATONIS DE SINgulari ac supremo Deo Philosophia perpenditur.

LIBRO SEXTO.

LIBRO SEPTIMO AGITVR
De Mundi creatione.

LIBRO OCTAVO.

DE DAEMONIBVS.

LIBRO NONO, DE CREATIONE HOMInis, *&* immortalitate animorum.

Variæ

LIBRO DECIMO.

facere

FINIS.

A

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

De successione Doctrinae ab exordio mundi.

CAP. I.

VT VNVM est omnium rerum principium, sic unam atque eandem de eo scientiam semper apud omnes fuisse ratio multarumq; gentium ac literarũ monimenta testantur. Hæc partim nata à prima hominũ origine, per omnes ætates deuoluta est ad posteros: Partim ex multiplici rerum consideratione parta, Philosophiæ nomine semper celebris fuit. Hanc quidem scientiã in primis hominibus cumulatã, absolutamq; fuisse, ea res clarissimè probat, quòd dum nascerentur, à Deo se creari cernerent: & ab eo paulo antè omnia condita perspicerent: Cœlum, ac Terras, & B Mare è nihilo parta: Animalia, Sydera, Camporumq; uiriditates. Nati autem, colloquio Dei, & præsentia fruebantur: & quicquid temporis à creatione ad eos pulsos è Paradiso exactum est, mirabilium rerum fuit cognitio: fas autem non est, tantarum rerum memoriam posteris eos non reliquisse. Neque uerò probabile est, primum hominem suum, mundiq; ortum ignorasse, scienterq; filijs suis exerta uoce nõ prædicasse: totaq; uita casum, resq; priores suas non commemorasse. Ac magnus ille sator, & parens generis humani à creatione sua ad mortem, mille annos, demptis septuaginta, uixit: quo temporis spatio innumerabiles (licet pauci commemorentur) necesse est fuisse procreatos, qui primum illũ generis sui ducem, diuinitus creatum contemplati, & cum eo locuti fuerint, totamq; creati mundi rationem ab eo didicerint. Plura quoque quorum in eo fuisse perspicuam, exactamq; scientiam, mirabilis animi, & corporis ueniens à Deo arguit creatio. Nos enim ab eo nati sumus. Eum uerò, quem Deus præsens, astansq; creauit, multis de causis necesse est animo, & corpore fuisse nobilissimum. Quę igitur ab illo referebantur, ab innumerabilibus quidem audita, paucorum animis (quos scilicet terrenæ cupiditates curæq; mortales minus occuparant) retenta sunt. Qui & ea ipsa & alia, quæ sæculorum ordo, ætatisq; successio afferebant cognoscentes, posteris, quorum mentes tantarum rerum scientia ad cultum Dei inflammare cupiebant, prodiderunt. Quippe Noë cuius post diluuium plus trecentis annis uita processit, plus quingentis antecessit, & sæcula diluuio superiora, & interitum generis humani cum filijs non conticuisse, sed maximè prædicasse, omniumq; aures hac fama repleuisse, & probitas eorum, & humanus instinctus ostendit. Atque is ipse optimus iustissimusq; uir, cuius ante magnam alluuionem sexcentos annos uita dicitur obiuisse, uidit eos qui primum parentem uidisse potuerunt: (si quidem diluuium millesimo, & quingentesimo plus minus anno ab

origine generis humani inundauit) uita uerò primi hominis ad millenos annos, C demptis septuaginta, progressa est: proxime quam sexcenti illi Noë ante diluuium anni, palàm attigerunt. Ac præter alios fortasse (quorum nec memoriam, nec numerum annorum Theologiæ uisum sit referre: quod una tantum series præstantiorum hominum, ad texendam principij, omniumq; deinceps nascentium sæculorum historiam satis esset) fuit is, qui dictus est Mathusalem, quem inter Adam & Noë positum utrunque uidisse, familiariterq; cum utroque uixisse, primo quidem seruientem, ac summa cum pietate, obsequium præstantem, ab altero ueluti minore obsequium accipientem, ad rationis consensum, etiam antiquæ Hebræorum traditiones prodiderunt: Illumq; ipsum uerissima temporum supputatio probat, anno ante diluuium decessisse, natum agente Adam uitæ suæ sexcentesimum octogesimumseptimum annum, ut ducentos quadraginta tres annos Mathusalem uiuere, uersariq; cum Adam, eumq; uidere potuerit. Cum Mathusalem autem cõmertium, consuetudinemq; Noë potuit habuisse, plus quingentis annis ante diluuium. Omnia igitur ante diluuiũ uel uidit, uel audiuit Noë, tum in medio quasi tempoꝝ cõstitutus, & diluuium aspexit, & prędicare trecẽtos annos post, omnibus oĩa potuit: pręcipuè filijs, à quibus, ceu tribus fontibus, natũ omne humanũ genus fecit diuortia. Atq; antea q̃ decessisset Noë natus Abrahã est, ante eius obitũ plus qnquaginta annis. Nec uerò pŋsſmũ hominẽ patrisq; simillimos filios, par est, sub silẽtio res tãtas, tamq; memoratu dignas pressisse, & ad pietatẽ, iustitiamq; homines tum originẽ eoꝝ à Deo docẽtes, tum pœnã, quæ sæculũ flagitiosum deleuisset, commemorantes non inflãmasse, præcipueq; ipsum Abraham, quem sanctissimum, piæq; nationis principem fore prospicerent. Ab hac igitur uerissima causa, magnam rerum diuinarum, humanarumq; scientiam deductam par est, sæculis, postea & barbarie, solitudineq; primorum hominum plurimum labefactatã, factamq; semper uetustate deteriorem. siquidem cum post sparsum, ac diffusum in omnes terras genus humanum, priores illi D & pauci fuissent, & longius à se recessissent, tum uitæ necessarijs excogitandis essent intenti, necesse fuit rerum præteritarum memoriam neglectam, apud paucos omnino remansisse. Et forte necdum literarum repertus erat usus, aut diluuio penitus extinctus, aut ne tum quidem repertus. Maioribus igitur hęc ore, non scripta posteris tradentibus, facilior fuit obliuio. Et ueritas quidem apud paucos restitit: falsa uerò quædam, obscuraq; eius imago, & fabulosis uulgi rumoribus similis, per omnes dimanauit. Hinc nationes hæ, quæ priores sunt satæ, & in quorum terris natæ, & gestæ res antiquorum sunt, earum rerum clariora ac plura, quàm cæteræ, monimenta retinuerunt: dico Chaldæos, Armenios, Babylonios, Assyrios, Aegyptios, Phœnices, penes quos partim aperta, & detecta, partim fabulosa, & scyrpis & latebris abscon sa, & dissimulata, partim impijs figmentis uiolata Theologia maiorum resedit. Factum non tam studio, & industria, quàm casu, dum ueritas à suo fonte recedens, fit per omnes dissipata deterior, affigente unoquoque aliquid, aut quod traditum esset non recordante. Eandemq; par est fuisse caussam deprauandæ ueritatis, quæ rerũ solet esse cæterarum. Nullus est enim rumor ac fama, quin fiat, quanto magis spargitur, & ab autore disiungitur, fabulosior. Idemq; casus antiquissimam sapientiam, doctrinamq;, tanquam rapidus torrens euertit, atque sermonem & dialecton, quæ cùm una esset, & apud priscos, uelut in fonte suo, esset purissima, eáque tota posteritas uteretur, facta omnium ab inuicem in omnes terras deductione, sermonem quidem eundem omnes secum detulerunt, sed non longo temporum interuallo ita fecere diuersum, ut plurimum à primo, natiuóque illo differret

A differret. Multum tamen habuit similitudinis cum primo, ut facile riui de quo fonte profluxerint, agnoscas. Hinc sermo Chaldeorum, Assyriorum, Arabum, Aethiopum, totiusque ferme orientis, sic appropinquat Hebraico, ut adulterina germanis, corrupta synceris respondent. Perinde igitur, ut sermo, est dissipata, & contaminata sapientia, & tempora sub quibus omnia senescunt, tum cætera quæ mortalitatem comitantur, fuerunt eis exitio. Apparent tamen quædam ueteris sapientiæ uestigia, ut tametsi nominibus falsis, corruptisque circuntegitur, porrigere certè aliquam solertibus de se coniecturam possit. Vt igitur omnes ab uno principe Deo, ab uno generis autore, qui Deum, & Angelos eius in uisibili forma uidit, & cum eis familiariter aliquando uixit, progeniti sunt, sic communem quandam de Deo, rebusque diuinis sapientiam oportet fuisse. Alterum fuit scientiæ primordium nô à successione, & reuelatione natum, sed contemplatione rerum, sanisque iudicijs exceptum, primò quidem incertius & obscurius, easdem tamen habens causas. Nam Deus naturæ pater et repertor, sicut ex eo commertio & reuelatione maiestatem, diuinitatemque suam homini declarauit: sic item cum ordine & decore, & numeris, omniumque pulcherrimarum rerum formis mundum compleuit, oblata etiam ignaris diuinitatis suæ uaria, certaque occasione, seipsum ostendit. Veri quidem est simile, maiorum illorum & perfectiorem longe & clariorem fuisse, ista quæ postea ex contemplatione nata est Philosophia. Sed nouissimis sæculis, omnis & illa & hæc, clariore exorta luce (ueluti oriente sole, solent stellæ obscurari) absconsa, uel hebetata est, ut quasi radij fuerint eius, & uenturum solem præcedens aurora. Sic autem tres Philosophiæ fuisse dicemus ætates, priorem quasi iuuentam uegetam, robustam, quæ cum ad senectutem peruenisset, cœperit, philosophorum tempore, sed sui longe dissimilis, renasci, ac B reparari, nouissime non renasci solùm, sed maior, luculentiorque quàm unquam fuisset, oriri, lucemque, quantam possent capere mentes, ubique diffundere. Eôdem uidelicet, quò proles humana labentes, quæ principio quidem beata fuit, futura immortalis si stetisset, tum in omne malum pestemque delapsæ, post restitutæ creuit multis gradibus prior dignitas. Omnem igitur quæ semper in hominibus fuit, sapientiam, non rationibus his solum persuademur, eandem apud omnes fuisse, sed multis quidem illis ac maximis exemplis, cùm sparsa per omnes gentes ueritatis eius uestigia intuemur, quàm libris suis Moses olim, quasi procul è remotissima specula inspiciêdam ostendit: postea luce clarissima eadem refulgens, omnium oculos, animosque côpleuit. Dignissimum autem est ostêdere, idem semper omnes gentes credidisse, quod nunc credunt, retinentque omnes: idque duabus rationibus: tum iudicio, rationeque docente, ac ueritate ad sui confessionê omnes attrahente: tum ex uetustissima Theologia, quæ à primis hominibus perueniês, qui Armeni, Chaldæique fuerunt, perpetuis successionibus descendit ad cæteros barbaros, ab his ad Græcos, ut Plato quoque testatur. Insignes autem ante omnes in scrutanda, persequêdaque omni doctrina, fuerût Græci: è quibus qui se Philosophandi causa ad exteras nationes contulissent, multas ab eis diuitias auexerunt, sed minimam ut par est, earum partem, quæ literis earum exlarentur. Apparet & peruerse quædam eos intellexisse, siue errore suo, siue iam etiã apud eos, à quibus ea traderêtur, ueritate ueterê dignitatê non retinente. Nam & nomina immutarunt Græci: quædã quidem nô adeo multû, alia tantopere, ut ueræ, antiquæque appellationis nullû remanserit uestigium. Græcos igitur ac Romanos, qui à barbaris & genus duxere quondã, & eorum sapientia longo post tempore ad eos deflu xit, multa latuerût, quæ uel tunc, uel multis retro sæculis apud eos haberentur. Eodê enim progressu, quanquã nô eodê tempore, & genus humanû, & sapiêtia est propa

gata. Fuit enim generis humani primordium in Armenia, Mesopotamia, Chaldæa, C Assyria, ibiq; ante diluuium duntaxat homines uixerunt: Post diluuiũ, hæ ipsæ primum terræ, quas ante diluuium tenuerãt, habitatæ sunt, Assyriæq; gentis, & Medæ, Arameniæ, nepotes Noë conditores fuerunt: ab his diffusi paulatim sunt in omnes terras et distributi coloni, quod quodã temporis spatio factum necesse est. Sapientia quoq; præter eam quã secum detulissent ueteres coloni, à Chaldæis peruenit ad Hebræos, excipio quæ scripsit Moses, ab Hebræis ad Aegyptios, ab his ad Græcos, à Græcis ad Romanos. Siquidẽ Abrahã Chaldęus fuit, in cuius domo ueterẽ Theologiam, patriasq; traditiones par est remãsisse, quarũ ille hæres fuerit. Nam & temporum exactissima supputatio, & Hebræorum literæ assentiũtur, uitam Noë usq; in tempora Abrahæ peruenisse: uixit eñ Noë post diluuiũ trecẽtis, quinquaginta annis, Abrahã ducentesimo nonagesimotertio natus est: quocirca quinquaginta, & eo amplius, annos cum illo uixit. Optimi enim cum optimis uiuere gaudẽt. Ecce autẽ tota series ut hominum, sic sapientiæ inter se deinceps implicata usq; ad Mosen. Princeps humani generis creari se uidit à Deo, suis eum oculis aspexit, pulchritudinẽ mundi nascentis ac nati uidit, nomina bestijs fecit, cæteraq; percepit, quorum in eo fuisse certissimã sciẽtiam, multiplex & irrefragabilis ratio demonstrat. Nepotes eius, qui diu cum annoso patre uixerant, uidit Noë: &, ut credere fas est, formosum parentis corpus, formosiorem animam referentes audiuit. Et quæ diuiniora sunt, audiuit eos Theologiam diuini parentis recensentes, ut in Paradiso creatus, ut moratus, ut pulsus fuisset. Qua cœlum ac terræ, animalia, ratione creata: quid primum, quid postremum conditum: quam arbores illæ, altera uitæ, altera sciendi boni & mali, uim haberet. Omnem enim magni genitoris illius, ac magnæ genitricis sermonem, Theologiam fuisse credendum est, ut perpetui de rebus ante casum suis, de ortu, habitu, D formis Angelorum & dæmonum loquerẽtur: quid enim possumus aliud suspicari? Hæc omnia Noë, filiosq; eius retinẽtes, uidit & audiuit Abrahã: Is filio & nepoti narrauit: à Iacob, in omne genus defluxerũt. Præter hãc autẽ gentis Hebraicæ seriẽ, plures alias fuisse credendũ, per quas pari progressu & pietas, & rerũ antiquarũ scientia ierit. Nobiliorẽ quidẽ ac synceriorẽ hanc Hebræorum. Nec uerò solus Noë ante diluuium multos annos cum patribus illis diuinis uixit, nec solus eos audiuit: nec solus item Abraham pius fuit, & antiquas res memoratu dignas à Noë & à filio eius, Shem audiuit, & se ministrũ eius fuisse quindecim annos, si traditionibus Hebræorum credimus, confessus est: unde enim pietas, & sapientia Iob, nulla in re cedens sapientiæ, pietatiq; Hebræorum, manauit? An censes & hunc, cùm sit uetustissimus, uidelicet Abrahæ tempestate, ipsum Noë non uidisse, loquentemq; non audisse? cùm non multum inter se distarent, ille in Armenia, is in terra Hus, quæ est pars Arabiæ desertæ, adiacens Mesopotamiæ, siue Armeniæ minori. Quid Sibyllæ, præsertim Sambethe, quæ etiam in his ipsis locis, id est Perside, uel Chaldęa nata, fertur de genere Noë fuisse, cuius extabant uigintiquatuor libri, ubi plurima de Christo, plurima item de origine suæ gentis, de creatione scripsit? Sola igitur ex tam multis Hebræorum familia, ut præstantior, numeratur: & sola ad texendam, cõtinuandamq; historiam necessaria. A' barbaris igitur & genus & sapientia peruenit ad Græcos, nõ tam eo tempore, quo philosophari gens illa cœpit: sed multis ante sæculis. quod ut non sit scriptum, possit tamen ex coniecturis rationeq; innotescere. Quandoquidem ante Homerum & Hesiodum multos floruisse præstantes uiros sit necesse, à quibus ipsi & carminum rationem, numerumq; syllabarum, cum modulatu, & tot, tamq; mirabiles res didicerint. Neque uerò fas est, primum Homerum autorem poëseos fuisse

A fuisse, quem tametsi Orpheus, Musæus, Linus, antecessisse dicantur, plures tamen extiterunt, qui possent Theologi certè, si non absoluti poëtæ uocari. Vnde enim illam Homeri grandiloquentiam, tot cultus, cerimonias, sacrificia, in quibus manifestam inuenies cum sacris literis concordiam, manasse putes? Fuerunt ad scribēdum ueteres tardi, & segnes, siue quia literarum usus non esset ubique receptus, siue quòd consuetudo scribendi, & per literas ad posteritatem res mandandi, nondum esset usitata: Deinde omnia fert secum inuidiosa uetustas, magnaq; facta sunt omnibus seculis ueterum monimentorum naufragia. Non est opus exemplis, quot cum imperio Romano nobilissimi scriptores interciderunt, quot desiderantur è Græcis, quorum nomina uix audiuimus. Eadem ergo hæc tempestas antiquissima sæcula depopulata, abstulit rerum præteritarum memoriam. Nullaq; est lingua, quæ non bonorum autorum deploret interitum. Vt mittā apud Hebræos multa, quæ solent ab eis proferri, ubi sunt libri Natan prophetæ, & Achiæ Salonitæ, & uisio Addo uidentis, qui citantur in libris Paralipomenon? Vbi tot libri Mercurij Trismegisti, uetustissimi hominis, quem Iamblichus ad centum & decem millia biblorum, id est chartarū è papyro de rebus diuinis, & naturalibus conscripsisse memorat? cuius est quicquid de mundi creatione, de rebus diuinis in Platone admiramur. Equidem sic statuo, ut innumerabiles è lingua Latina & Græca scriptores ad posteritatem non peruenerunt, sic plurima uetustiorum sæculorum, quæ de creatione rerum, de rebus à regibus gestis nos docerent, monimenta interijsse. Seruata tamen est pars melior, sicut multis minoribus multis scriptoribus cadentibus, incolume semper fuit Euangelium. Hinc igitur nihil habent Græci quod ante Homerum, atque Hesiodum citare B possint: nam Musæus ferè nihil scripsit: Orpheus, cuius extant hymni, alius uidetur à uetere illo. quanquam prisci illius à Græcis multa citentur: & certè aliquem docuisse Hesiodum necesse est, ante omnia chaos fuisse, postea terras apparuisse. Soli igitur Homerus & Hesiodus, aut scribere cœperunt, aut istorum, uti nobiliorum tantum, ex multis ad posteros monumenta peruenerunt. Et ut de chao ea dixit Hesiodus ab antiquis audita, sic alia per populos solita uagari, aut penes sapientiores solita recondi sentire debemus plura longe, ac meliora. Igitur apud Græcos & Romanos, tribus modis periclitata est sapientia: Primùm linguæ diuersitas, locorumq; distantia fecit, ut Græcos multa effugerent, quæ apud exteras nationes, Græcis antiquiores, & cum cœlo & terra penè satas, haberentur: Tum quæ secum ueteres filij ac nepotes Noë, Iauan, Cittin, Rodanim, à quibus Græca natio est condita, Iones, Cyprij, Rodij, detulissent, primo illo sæculo, cùm propter inopiam rerum, uitæ necessariarum, artiumq; nondum repertarum, imperitiam, alia sequerentur, nec literis uacare possent, facilis fuit obliuio. Postremo quòd ea quæ apud priscos Græcos illos circumferebantur, tametsi à nonnullis meliore ingenio uiris perscripta fuissent, multis tamen casibus intercepta perierunt, ut peruenire omnia ad posteros non potuerint. Multæ tamen reliquiæ remanserunt, multaq; ex tot, tantisq; diuitijs naufragia iactari per undas uidimus, quæ nos impulerunt, ut qua possemus ope, ea colligeremus: quanquam & hoc peius habet Romanos quàm Græcos, quòd eorum omnia attingere monumenta non potuerunt: Vt qui genere posteriores sunt, sapientia quoque sint inferiores. Huius operis autem duplex erit ratio, ut quoniam ostensum est, unam necessario fuisse semper sapientiam, siue successione proditam, siue coniecturis & iudicijs exceptam, utranque reuocare & conferre cum uera. propterea conformationes, aut de perenni Philosophia sunt appellatę. Nam cum una sit religio cœlestis, constans eximia pietate & doctrina, eandem fuisse ex quo genus ho-

minum cœpit esse, aut indicante natura, aut reuelatione succurrente, obscuriorem C quidem quondam & penes paucos, postea radiantissimam, totoq; in mundo flagrãtem, qui uoluerit, intelliget. Hæc uestigia, has reliquias sapientiæ nos uidentes, credidimus maioris cuiusdam priscis sæculis, postea maximæ lucis fuisse quasi radios: sicq; in unam omnia spectare ueritatem.

De tribus modis, quibus cognita est Sapientia, sed posteriore præstantißimo.

CAP. II.

IGITVR ut à Sapientia inchoëmus, superiorem rationem strictius repetentes, dicimus, Sapientiam, siue Veritatem uenientem ad homines, uel offerentem se de cœlo, tribus gradibus esse progressam. In primis hominibus uberiorem, largam, & tradente Deo perfectam: posteà crescentibus annis dissipatam, disiectam, euersam, magnisq; temporum, atque hominum iniurijs affectam, ad posteros tanquam fabulam & somnium, uilem, laceramq; peruenisse. Ex his est ortus mundi, Deus autor, principia, chaos, aqua, animalia, Mens opifex, diluuium, gigantes, turris, rerum diuinarum certior cum rebus humanis affinitas, notissima priscis sæculis, posteris aut penitus ignorata, aut ita obscura & incerta, ut tantum non pro fabulis habita fuerint. Exorti Philosophi partim eam uti fabulosam reiecerunt, partim suis monimentis, ut acceperant, obscuram, & contaminatam tradiderunt, Repulsæ, quam suis se reperisse iudicijs persuaderent, prætulerunt. Sic ueritas pro fabulis, obscura uel falsa, pro ueris & certis haberi cœperũt. Tres igitur Philosophię partes, & genera contigit esse: Primũ fuit illud totum, quod ab origine mundi, quasi per manus, & famam succedente fama, in multas gentes se D diffudit, quod nisi uiolatum postea fuisset, magna rebus humanis ea lux extitisset. Alterũ genus à Philosophis, naturas causasq; rerũ speculantibus habuit ortũ, quod à primo quidem plurimum recessit, iudicijs humanis sæpenumero labẽtibus, & quã quærunt ueritatem, non inuenientibus. Tertia demum Philosophia illuxit, omnes claritate sui, prioris tenebras depellens, non uno se loco continens, sed radijs replens uniuersa. Hæc errores Philosophiæ, & plagas ac uulnera, quæ temporibus fuerant illata, prioris illius sanauit: mediæ præpostera iudicia retexit. Ab omnibus expetita, omnium hominum iudicio, uel ipsorum Philosophorum, mundo necessaria, sola digna Sapientiæ nomine: ut in omni lingua & doctrina fraudes, & fabulæ multæ: sic solùm hic dulcis & optata requies animorum, per incertas hominum coniecturas ante uagantium. Hæc, quæ fuit uera scientia rerum humanarum, semper aliqua luce refulsit in mundo, semper eundem mundi principem, eundem ortum, eandem animorum immortalitatem, easdem culparum pœnas & eadem præmia, peccatorum eandem expiationem, atque postea demonstrans, quod erit ex ipsis testimonijs inter se collatis perspicuum. Igitur quoniam diximus probabile esse, quandam fuisse ab orbe condito Sapientiæ traditionem, principium habentem à Deo, qui primo homini magnitudinem, diuinitatem, arcanaq; sublimia sua reuelarit, & is in Deo filium ac genitorem esse didicerit: hinc claret fuisse profectum, quòd omnes ferè gentes aliqua monumenta de Patre ac Filio, & Spiritu, de Angelis bonis & malis, de creatione eorum, & mundi, recondita suis literis habuerint. Quę sunt erroribus abstersis in suum locum restituenda. Multa item quæ consona ueritati, ratione duce repererunt homines demonstranda. Nec nouas res auribus apportabo, sed longè uetustissimas: ut appareat necessariò unam totius humani generis esse religionem.

Quòd

A *Quòd Patris ac Filij diuinitas & potestas fuerit apud antiquos celebris.*

CAP. III.

NIHIL habet altius ac maius mysterium Theologia, & ante quod aliud arcanum antecedat, quàm Patris ac Filij diuinitatem, ac notionem. Ideoque est in omni rerum diuinarum scientia primum mysterium, quod quidem propter magnitudinem, ac necessitatem nullis unquam sæculis fuit obscurum. Quoniam autem non omnibus, sed omnino paucis, in omni sæculo speculationes, & cognoscendæ ueritatis gratia est concessa, & ueritas quæ libris committitur, perinde casibus patet humanis, ut cęteræ res, labefactarique eam & intercidere ob hanc causam contingit, debemus hîc paucorum esse contenti testimonijs, & ex his deduci in considerationem cæterorum. Ac pro omni sæculo & ætate, pauca in unaquaque probatione testimonia sufficient: cùm clarum sit, non apud multitudinem, sed longè paucissimos, ueritatem quasi à cæteris non receptam, sed spretam potius diuerti, ac morari. Quoniamque uetustissimorum sæculorum neque extant, neque extare à casibus seruata monimenta potuerunt, hoc iudicio nos esse conuenit, ut credamus ad subsecuta sæcula, priorum sæculorum scientiam, quasi hęreditatem deuolutam, & à maioribus accepisse, quæcunque de magnis rebus locuti sunt posteriores, donec ad primum usque hominem tota successio redigatur. Quæ res prudentissimo cuique uidebitur necessaria: idque etiam Plotinus testatus est. Reliquias autem quasdam ueritatis, etiam Aristotele cõfitente, posteritas à uetustate descendentes accepit, quas à uasto quodam corpore, quasi lacera membra uenisse credendum est. Vtemur ergo, quorum per tempora licebit uti testimonijs. Sed de successione doctrinæ, ubicunque opus erit, disseretur. B Primi igitur omnium sunt Chaldæi, proxime quos & Paradisus fuit: & primi homines, qui ad partem orientalem paradisi dicuntur habitasse, hanc potissimum regionem tenuerunt. Illud saltem est certum, hîc post diluuium primos homines habitasse. Iure ergo antiquissimos se iactabant, sed quod sæpe fit, insolentius mendacissimum suis annis cumulum addentes. Primi igitur omnium sunt Chaldæi, ab his Hebræi, Aegyptij, Phœnices, nouissimi Græci, pòst Romani sunt nati. omnes autem hos è quibus quidam clariores extiterunt, constat tum per illam à primo homine descendentem Theologiam, tum toto mundo resonantibus oraculis, notum habuisse, Deum immensam, immutabilemque naturam, alteram ab æterno Mentem genuisse, eisdem eam etiam nominibus, quibus extrema postea maiorque theologia, uocantes, nunc Filium Dei, nunc Vocem Dei, nunc Verbum, nunc Mentem, Sapientiamque: eamque omnium fuisse rerum creatricem asseruerunt. In quorum dictis recitandis, & recensentis, & interpretis utar officio. Hoc omne antiquissima Chaldæorum, tum Aegyptiorum, demum Theologia Græcorum cognouit. Principes Chaldaicæ Theologiæ fuerunt, quos patria lingua Magos, quasi sapientes, siue Philosophos & Sacerdotes appellabant. Antesignanus ac princeps Aegyptiæ Theologiæ extra controuersiam fuit Mercurius Trismegistus. Græcam Theologiam ex antiquis rexit ac celebrauit, quorum nomen peruenerit ad posteros, præcipue Orpheus, deinceps Homerus & Hesiodus, quos Theologos dixerunt: è philosophis Thales, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, Parmenides, & Plato. Nouissimi, sed superioribus nonnihil dispares, Aristoteles & Theophrastus. Superiorum igitur pari & uoce & consensu dictum, ac traditum posteris fuit, & literis mandatum, Vnum esse rerum fontem, alterius Mentis, creatricis mundi genitorem. Ipsum quidem genitorem genuisse quandam Mentem ab æterno, Mentem mundum aliquando creasse, seorsumque singula

gula pro omni natione Sapientum aderunt testimonia. Certum est enim testimoniũ sapientum esse pro tota natione, ut quod meliores, doctioresq́; testentur, id sit placitum ac sensus totius gentis. Referunt enim omnes ad peritiores. Magi Persarum, & Chaldæorum (nam priores sunt Persis Chaldæi, & regno & ortu, eoq́; doctrina potius erat Chaldęorum) Sapientes ac Sacerdotes, ut superius monstratum est, eius nationis fuerunt, qui res regum gestas scriberent, secretiores quasdam scientias soli cognitas habentes. Hos constat non solùm res diuinas plurimum tenuisse, sed etiam dæmonum naturas, & euocationes adeo cognouisse, ut mira portenta eos euocatos cogerent in conspectu edere. Hinc Balaham horum è numero Magorum, sua tempestate celeberrimus, creditus est posse ueneficijs & incantationibus obesse populo Hebræorum, ascitus à rege Arabum ob hanc causam. Habitabat autem is, ut testatur Moses, super fluuium filiorum Amon, id est, Euphraten. quo fit perspicuum, eum fuisse Aramæum, siue Chaldæum, unum nempe ex his Magis. Hæc fuit causa ut Magica uel ars, uel uanitas ac ludibrium, his in locis, antiquis illis temporibus esset potentissima, quòd maxima à primis hominibus, horum locorum habitatoribus tradita esset cognitio rerum diuinarum, naturalium, ipsorumq́; dæmonum, quorum ruinam, & priorem, posterioremq́; naturam par est antiquis illis notiorem fuisse. Euanuisse autem sæculorum uetustate & hanc, & omnem aliam maiorem cognitionem. Hinc Sibylla Erythrea, quæ fertur Chaldæa fuisse, filia Berosi Chaldæi, tum & Sambethe, clara & aperta, peneq́; innumerabilia, cum de omnibus diuinis rebus, tum uerò, de summi Dei filio edidit oracula, ut quorum similia ac longè plura in arcanis suæ gentis, sapientumq́; mysterijs latitarent. Dupliciaq́; sunt Theologiæ Chaldaicæ, de filio Dei, & ab æterno genita Mente, testimonia, Magorum & Sibyllarum, literis Græcorũ fidelissimè comprensa: ut non solùm in suo fonte uideri possint, sed etiam à grauissimis & priscis scriptoribus prolata. In dictis igitur Magorum, à Zoroastre descendentium (etsi, quod fieri solet, ad superstitiones, uanissimumq́; dæmonum, & elementorum cultum nonnunquam deflexerint) hæc ad alia habentur: πάντα ἐξετέλεσε πατὴρ, καὶ νῷ παρέδωκε δευτέρῳ, ὃν πρῶτον κλῄζεται πᾶν γένος ἀνθρώπων. Hoc est: Omnia perfecit Pater, ac Menti tradidit secundæ, quam uocat primam omne hominum genus. Sic ait Theologia Magorum. Declarauit autem nouissima Theologia, creatorem omnium quæ cernũtur, & quæ fugiunt oculorum obtutum, esse Patrem, creantem hæc per mediam illam intelligentiam ac Mentem: quæ secunda quidem est, si Patrem respicias: prima, si res uisibiles, & inuisibiles creatas, quarum hæc ipsa Mens fuit principium. Eoq́; eam dicit uocari ab omnibus hominibus primam, id est, principium, fontemq́; omnium rerum. Quantum subest hîc mysterium? siquidem, ut ait Numenius, & postea uidebimus, non erat Pater hominibus notus, cum solùm cognoscentibus, qui mundum creasset. At is Filius est, inquit, Mensq́; secunda, quam homines nesciebant habere Patrem, eoq́; dicebant eam esse primam. Siquidem ille ipse qui mundum creauit, qui ferebatur super aquas, molem extendens desuper cœlestem, qui hominem ad imaginem suam finxit, ad præmium immortalitatis uocauit, transgressum è Paradiso eiecit, erat ille idem qui postea redemit mundum, quem quondam creasset, pietate, iustitia, cultuq́; Dei repleuit. Hunc ergo solum homines cognoscentes, Primum appellabant, alterum Genitorem, qui eum hoc genitoris gradu præcederet, minimè cognoscentes: ne Hebræi quidem, nisi sapientiores. Solùm ergo hunc filium Dei notum habent Hebræi, & cæci nesciunt, se blasphemare pòst hominum redemptorem, qui prius legem Mosi in monte tulisset. Atque illud celeberrimum ac sanctissimum nomen Iehouah, semper ferè est filij Dei.

Is unus

A Is unus cognoſcebatur, primus ab omnibus habebatur: totaq́ eſt his Magorum uerbis comprenſa maxima, primaq́ Theologia: comprenditur enim diuinitas ac præceſsio, qua pater ac genitor præcedit genitum. Quippe quem & priorem Mentem uocarit, & quaſi dominum ac principem dediſſe ſecundæ menti, res creatas dixerit. Apparet generatio, uocat enim eum Patrem: comprenditur etiam creatio rerum per Patrem, tanquam Dictatorem ſupremum, per Filium tanquam miſſum, ac deſtinatũ ad rerum creationem. Tum dicit, Patrem ei tradidiſſe res creatas: id eſt, eadem qua creaſſet autoritate regendas. Poſtremo Filium oſtendit eſſe & uocari primam omniũ mentium. Totus ergo mundus cognoſcebat, prædicabat, adorabat Filium Dei: & qui ſe nouiſsimis ſæculis uiſibiliter omnibus declarauit, erat ille ipſe, quem olim obſcurè cuncti uenerabantur, Iouem, Creatorem regentemq́ omnia Poteſtatem uocantes: Philoſophis, religionibus, ſæculis omnibus notum, ut melius declarabitur. Qui nequa ſupereſſet amoris ineffabilis expreſsio, ut hominem faceret Deum, fecit ipſe ſeipſum hominem. Fuit autem horum Magorum Theologia apud ueteres magno in pretio. atq́ etiam Ariſtoteles in libris de prima Philoſophia, eorum meminit.

Eorum quæ prolata ſunt, comprobatio, ex Theologia Græcorum & Hebræorum.

CAP. IIII.

VERISSIMVM autem eſſe, Magos hæc de Patre ac Genitore Deo, & omnium rerum creatrice Intelligentia cognouiſſe, crediſiſſe, prædicaſſe, eo maximè fit perſpicuum, quòd poſteriores, qui ſunt apud Græcos philoſophati, duces, atq́ autores ſequentes Chaldæos, & Aegyptios, ad quos

B ſeſe diſcendi cauſa Græci recipiebant, principia rerum eodem atque illi ordine collocauerunt, Bonum primo in loco, deinceps Mentem conſtituentes. Siquidem ĳdem ipſi Chaldæi, Genitorem Deum non ſolùm Patrem, ſed etiam Bonum, ut apparet eodem loco, appellant: quod & Plato, & cæteri omnes uſurparunt. Mentem quoq́, Græcè νοῦν, ſecundo loco ſtatuerunt. Mentem dico illam ab æterno à Patre primogenitam, & unigenitam, rerumq́ principium ab eo conſtitutam. Anaxagoras igitur ex antiquioribus idem imitatus, pronunciauit omnium rerum principium νοῦν, id eſt, Mentem. quam ne credas eum aliam, atq́ Chaldæorum illam, dixiſſe, apparet eo uel maximè, quòd hanc ipſam & ſapientiſsimam cenſuit, & eam uocauit, teſte Ariſtotele, ἀμιγῆ καὶ ἀπαθῆ, ſine complexu, ſine alterius rei commiſtione: quod proprium ac ſolum Dei eſt. Eidem Menti omnia dabat Anaxagoras, atque Moſes apud Hebræos, Mercurius apud Aegyptios, prædicans eam aggreſſam Chaos modificaſſe, digerendoq́ res creaſſe, & cùm immota, quieſcentiaq́ cuncta eſſent, motum & ordinem dediſſe. Nec Ariſtoteles amicè ac beneuole mentem eius interpretatus eſt, cum ſtatuiſſe æternum Chaos, creationem Mentis anteceſsiſſe, ut à Chaos ad creationem tempus infinitum interceſſerit. Non eſt credendum, Anaxagoram, cuius ſententias antiquã Theologiã ſpirantes inuenias, id ſenſiſſe: Nec ſi anteceſsiſſe Chaos dicat, eò æternitatẽ confuſionis illius aſſeruit: ſiquidem & Moſes & Heſiodus prædicant antea uacuam terram inuiſibilemq́ fuiſſe, deinceps terram, cœlum, lucem apparuiſſe: quos nemo putabit tamen interieciſſe tempus æternum ab illis exordĳs, ad res creatas. Didicit ergo Anaxagoras hanc à ueteribus creationem. Siquidem & Euripides, quem ferunt diſcipulum eius fuiſſe, cum præceptore, ut poſtea demonſtrabitur, conſentit. Tum non mundum ſolùm didicit creatum, ſed rationem quoq́ creandi: ut Mens informe & immobile Chaos formauerit, motumq́ dederit. πάντων ἀκινήτων κίνησιν ἐμποιῆσαι

τὸν νοῦν

τὸν νοῦν καὶ διακρῖναι, Omnibus quondam quiescentibus, motum Mentem dedisse, ab inuicemque separasse, ait Aristoteles dixisse Anaxagoram. Eadem hæc canit & Moses de Deo, asserens prius tenebras fuisse, & aquam cum terra commistam: Deum autem lucem, tenebris disiectis, intulisse, aquasque à terra separasse. Quis autem is fuerit, disce ab Anaxagora, uidelicet νοῦς, Mens, Intelligentia, Sapientia, Spiritus. Quæ sit hæc Mens, consule Chaldæos, & Mercurium, qui præcipuo nomine uocant filium Dei, creatoremque mundi, νοῦν Mentem, Intelligentiam. Cui præferebant τὸ ἀγαθὸν, ipsum Bonum, Bonitatem ipsam: & hæc, declarantes rerum principia. Platonici quoque, quorum libri sunt uetustissimis oraculis ac sententijs Magorum, & Aegyptiorum referti, eodem ordine, Bonum, postea Mentem ponunt: illam uidelicet Mentem, quam primam ab omnibus mortalibus haberi dixit Chaldæus. Aristoteles igitur audiens priscos Menti rerum principatum, creationemque attribuisse, alacri uoce pronunciauit eam esse τῶν φαινομένων θειότατον, omnium, quæ possint cogitari, diuinissimū: subscribens uidelicet ueteri theologiæ, Mentem principium uocanti. Huius Mentis diuinitatem alibi differens, eius infinitam uoluptatem asseruit in intelligēdo seipsam, & in amore diuinitatis suæ. Nesciebat enim eam habere Patrem. uerissima tamen dixit. Nam Mens intelligendo Patrem, intelligit etiam seipsam. Aeternam, synceram, incorruptamque uoluptatem hanc ei dat Aristoteles, quòd seipsam (nihil enim habet seipsa maius) contemplatur, & agnoscit. Quam quidem uocem cœlesti, non humano instinctu uidetur protulisse. Sed audi & Platonem: qui cum audisset, ab Anaxagora datam Menti rerum creationem, eo se maximè dixit acquieuisse, cæterorum quorumcunque repudians sententiam. Nullamque censet rei cuiusque reddi posse probabilem rationem, nisi Mentem ad omnia accersas: qua rerum principe constituta, nihil non pulchrè positum & inuentum possis affirmare. Nam si summa Sapientia, Intelligentia, Mensque fecit, utique meliora, lectiora fecit. Si Mens creauit, certè creata sunt ea, quibus nō possint meliora fieri. optimè igitur omnia. Et quod Moses etiam simile quid, Valde bona: in Phædone igitur, ὡς ἄρα νοῦς ἐστὶ ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, ταύτῃ δὴ αἰτίᾳ ἥσθην τε, καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εὖ ἔχειν τὸ τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἴτιον: Audiens, inquit ex libro Anaxagoræ, Mentem esse mundi ædificatricem, omniumque rerum causam, hac sum mirificè lætatus: & nescio qua ratione uidebatur mihi optimè habere, Mentem esse omnium causam, dare Intelligentiæ omnium rerum principatum. Hæc illi asserebāt, non tam Anaxagoræ sententiæ subscribentes, ut quæ mirificè placeret, quàm apud Chaldæos & Aegyptios reperta confirmantes, dictisque ea suis inserentes. Siquidem & Macrobius, Platonicorum de principijs sentētiā proponens, duo hæc prima principia cōstituit, τὸ ἀγαθὸν, τὸν νοῦν, Bonitatem, Intelligentiam. Quorum primum est nomē Patris, alterum Filij. Filius enim dixit de Patre, Nemo bonus, nisi solus Deus. De se autem, Ego principium, qui & loquor uobis. His constat Magorum superius oraculum, illius antiquæ gentis uerum esse testimonium: nullamque hîc esse debere suspitionem mendacij, ut à posterioribus sint conficta. Superest autem ueteris Theologiæ Hebræorum testimonium, quod mecum reputans, soleo uehementer demirari. Ex illo enim Chaldaicæ Theologiæ testimonio, probatur antiquam Græcorum Theologiam sensisse, per Filium Dei, mundum fuisse creatum. Nam Chaldęus Filium Dei uocat Mentem: Græcus autem fatetur Mentem creatricem, ornatricemque rerum: Hebraica autem Theologia, quem Chaldæus & Græcus Mentem, Aegyptius λόγον, uerbum, rationem, ipsa uocans Spiritum & Intelligentiam, eandem etiam mundi declarat creatricem: Quemque Anaxagoras uocans Mentem, dicit Chaos ordinasse, eundem Hebræus uocans Spiritum, super aquas & Chaos ait operatum. Ea autem erat operatio,

A operatio, quòd mundum, id est, cœlum, omnium rerum aliarum condebat principiũ. Eadem quoque est apud omnes nominum ratio. Intelligentia dicitur à Chaldæo & Græco, ab Aegyptio (ut ostendã) Ratio: quæ si conferas, idem sunt atq; Spiritus: Spiritus enim est Sapientia, est Intelligentia: huic datur ab omnibus rerũ creatio. Ostendo etiam alia ratione Hebræos cum Græcis esse concordes in hoc Principio. Siquidem nomen istud νοῦ, Nun, est Hebraicum. Accidit autem sæpenumero, ut nomina, quæ à linguis ad linguas transferuntur, uel numeris syllabarum augeantur, uel diminuantur, uel aliquæ literæ peruertantur: ueluti quod erat Hebraicè Rapa, id est, mederi, Græci qui & nasci & loqui ab Hebrȩorum maioribus habuerunt, addita una syllaba, dixerunt therapeno. Eodem exemplo, sed ex aduerso, quod erat Hebraicè Banun, Intelligere, Sapere, fecerunt Græci Nun, Mentem, Intelligentiam. Hoc declarato, claret Theologiam Hebraicam fateri mundum creatum per eandem rem, atque Theologia Græcorum. Vates Hebræus canens opera diuina ait, Qui fecit cœlos in intellectu: Hebraicè Thebuna, in quo prima syllaba iuxta idioma Hebraicum, est adiectitia: estq; ea uox, unde deduxit sermo Græcus suam νοῦ, Nun: confitetur Vates Hebræus, Deum creasse cœlos per Nun, per Intelligentiam, per Mentem. Apparet enim tam ex significatione, quàm sono, eandem hic esse rem, quam Græcus Theologus celebrauit, Principiumq; rerum dixit, atque eam, quam confessa est Theologia Hebraica. Ac Cœlos præcipuè nominauit Hebræus, ueluti rem in omni illa creatione præcipuam. Sic liquet Chaldæos, Græcos, Hebræos, cognouisse, prædicasse Filium Dei, eumq; omnium rerum Principium laudasse. Quod repetens his rationibus probatur: Theologia Chaldaica, Patrem & Mentem secundam, creatricem confitetur. Hanc Mentem collaudant, suspiciunt, uenerantur Anaxagoras, Plato, Aristo-

B teles, cuncta Platonicorum familia. omnes igitur hi celebrarunt progeniem Dei, licet ignari. Nituntur enim illa Chaldaica sententia cuncti. Quoniam autem eadem loquitur Theologia Hebraica ac Chaldaica, & Græca: hæ autem loquuntur & prædicant Filium Dei: necessariò Filium Dei loquitur etiam Hebraica Theologia. Ecce quæ secretò, & quasi uelata facie illa secula loquebantur, nouissima clara & illustri uoce prædicauerunt, cognouerunt, adorant, uenerantur.

De eadem Mente, Progenie, Sapientiaq; diuina, ex Platone, regina, moderatrice omnium rerum, omnium maiorum consensu. Et quòd Aristoteles eam laudarit, suspexerit, qui de ea locuti essent, admiratus fuerit.

CAP. V.

MVLTA quoque sunt admiratione digna, de Mente apud Platonem altissimæ Theologiæ nostræ mysteria. Hanc enim Mentem, quam secundum Principium, ac post summum Bonum cæteri statuerũt, non in Phædone solum, sed alijs multis locis, miris extulit laudibus Plato, dans ei principatum, inuentionem omnium rerum, imperium cœli & terræ, uocans eam creatricem, imperatricem, reginam, sapientiam: nihilq; non inuenies de ea apud Platonem, quod in sacris literis habeatur. Ex omni autem apud eum descriptione, sicut item ex alijs Theologis, claret hanc esse prolem Dei æternam, omnipotentem sapientiam Patris sui. In Cratylo, εἶν δὲ τὸ δίκαιον ὃ λέγει ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο. αὐτοκράτορα γὰρ ὄντα αὐτὸν καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα διὰ πάντων ἰόντα: Esse, inquit, Iustitiam, quam Anaxagoras Mentem dixit, asserit Cratylus: quæ cum sit imperatrix, & regina ac princeps, nulliq; cõmista, eam tradit omnia creare, per omnia commeantem. sic Plato. Audis Mentem illam, quam Chaldæus memorabat, nunc imperatricem,

ratricem, cunctarum rerum creatricem, ipsum ius, ipsam iustitiam: quod etiam Laërtius perhibet sensisse Platonem, τὴν δικαιοσύνην θεοῦ νόμον ὑπολαμβάνειν: Iustitiā Dei legem suspicatum esse Platonem. Et quod Marcus noster apertius, Orta autem simul est, inquit, cum Mente diuina. quamobrem lex uera, atque princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Quid de Mente diuina poterat diuinius loqui Plato? ut iustitia, moderamen, temperantia cunctorum sit, ut dispositor, ornator, creator, præsens ubique tanquā lex, tanquam sempiternus ordo, cuncta ordinans, quia data est ei potestas omnis in cœlo & in terra, ipsiusque erit iudicare omnem carnē, ipse Deus iustus noster. Eodem libro Socrates rogat Hermogenem, τί δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν, ὃ πιστεύεις Ἀναξαγόρᾳ νοῦν εἶναι ψυχὴν τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν, Quid, inquit, non'ne credis Anaxagoræ, Mentem & Animam esse quæ naturam omnium rerum exornet, & contineat? Hîc Plato rursum Mentem ornantem omnia, sustinentē, ut uides, fatetur, inuentricem omnis ordinis, omnis naturę, quæ ordo est, & æquitas, moderatricem, ordines rerum certos, certosque situs, Mentis opus esse, quæ Chaos digessit, formas deprompsit, ordinem, & temperamentum ubique adhibuit. Et, ut Aristoteles perhibuit, confessus est eam Anaxagoras, οὐδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admistam, nempe non corpoream, sed purè diuinam, ab omni corporis cōtagio absolutam. Nihil aliud de creatore illo mundi, sacræ literæ loquuntur. Hæc apud eos est αὐτοκράτωρ, Dominatrix, Regina omnipotens. Est διὰ πάντων ἰὼν, per omnia intenta, præsens ubique, totam naturā aptans, sustinens, mouens cœlum, terris perpetuos ordines adhibens. In Philebo autem longè maiora: πάντες συμφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ ἑαυτοὺς ὄντως σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν, οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ ἴσως εὖ λέγουσι: Consentiunt omnes, inquit, sapientes, seipsos in eo iactantes, quòd Mens sit regina nobis cœli & terræ. & forte rectè loquūtur. Nihil Plato magnificentius, altæque Theologiæ nostræ uenerabilius loqui potuit. Is est apud eum Rex cœli, & terræ, qui apud diuum Paulum Rex seculorum immortalis, inuisibilis. In eo Plato fatetur sapientes omnes consentire, hunc esse regem cœli & terræ. Qui sunt igitur hi sapientes? non uidelicet Anaxagoras solus, sed & Chaldæi, ut apparuit, Mercurius Trismegistus, Orpheus, pluresque alij, quos legerat Plato. sed ante omnes fuit Moses, qui hunc, quem sua lingua Græci Intelligentiā, siue Mentem appellarent, uocauit ipse sua, Spiritum, qui ferebatur super aquas, id est, cœlum moliebatur, ornatumque cœlestē, qui propriè dicitur κόσμος, statuebat. ideo Mens dicitur διακοσμοῦσα, exornans. Audi igitur & suspice quæ Plato loquitur de consensu sapientum, & perpende qui sint isti sapientes, quos ait in eo gloriari, ceu rem magnam diuinamque loquantur. Nam & Aristotelem cernes pòst eandem Mentem mundi fateri principem. Prosequitur in Philebo Plato: Num, inquit, ò Protarche uniuersa, & hoc quod uocamus uniuersitatem, gubernare dicemus uim quandam irrationabilem ac temerariam, an contrà, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησίν τινα θαυμαστὴν συντάττουσαν κυβερνᾶν: quemadmodum hi, qui nos antecesserunt, locuti sunt, Mentem & Sapientiam quandam admirabilem ea componentem, regere ac moderari? Ad hæc respondet Protarchus, ne sanctum quidem uideri, quod prius positum fuisset: τὸ δὲ νοῦν πάντα διακοσμεῖν αὐτὰ φάναι, καὶ τῆς ὄψεως τοῦ κόσμου καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων, καὶ πάσης τῆς περιφορᾶς ἄξιον, καὶ οὐκ ἄλλως, ἐγὼ γ' ἂν ποτε περὶ αὐτῶν εἴποιμι οὐδ' ἂν δοξάσαιμι: Mentem autem asserere cuncta disposuisse, aspectum mundi, solem, lunam, astra, omnemque cœli conuersionem: id uerò dignissimum esse, nec secus unquam ego, ait, de his statuerim. Cernis hîc, quid maiores tradidissent, cernis antiquam Theologiam de Mente, quæ non solùm crearit, aptauerit, ut Anaxagoras dixit, sed ordinet, componat, regat ad omne tempus omnia. Huic ordinem cœlestem creatum adiudicat, solis, lunæ, stellarum.

A ſtellarum. Id enim etiam prodidit Iob & Moſes, hanc ipſam mentem, & Spiritum ornaſſe cœlos, lucem creaſſe, lunam, ſidera accendiſſe, & ut facerent diem ac noctem, lucerentq; ſuper terram, in conuerſiones & reuolutiones poſuiſſe. Attendéque hæc maiores aſſeruiſſe, uidelicet Chaldæos, Aegyptios, antiquiſsimos Græcorum, Orpheum, Heſiodum & Pythagoram, Timæum, pluréſque alios, quos ipſe legit Plato. quo fit clara diuinitas priſcæ Philoſophiæ. Proſequens Plato, Scimus, inquit, in uniuerſo infinitum quiddam, & aliquem terminum eſſe, quibus præſit cauſa κοσμοῦσα τε καὶ συντάττουσα ἐνιαυτούς τε, καὶ ὥρας, καὶ μῆνας, σοφία καὶ νοῦς λεγομένα δικαιότατα ἄν. exornans, & coordinans annos, & tempeſtates, & menſes, quæ Sapientia & Mens uocetur iuſtiſsimè. O' ſacroſancta, cœlóque miſſa myſteria. Sentis illam Sapientiam, quam perhibent etiam Hebræi fuiſſe mundi creatricem, quamq; aſſerunt eſſe, de qua Salomon ſcribat, Dominus ſapientia fundauit terram, ſtabiliuit cœlos prudentia. Et de qua Salomon idem, ſimiliter prorſus atque Plato: τί σοφίας πλουσιώτερον τῆς τὰ πάντα ἐργαζομένης, τίς αὐτῆς τῶν ὄντων μᾶλλόν ἐστι τεχνίτης, ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου καὶ σοφίᾳ σου κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον: quid ſapientia opulentius, quæ operatur omnia, quis rerum magis artifex ipſa? qui creaſti omnia uerbo, ſiue ratione tua, & ſapientia tua hominem molitus es? Hæc illa quoque eſt Sapientia, quæ apud Cabaliſtas Theologos Hebræorum, eſt ſecundo loco, poſt coronam altiſsimi, obtinens ſecundum gradum diuinitatis, cui dant omnium rerum principatum. Sed audi hæc eadem narrantem aſſerentémque Platonem. Teſte enim Laërtio, qui ſcribit duo mundi creati principia ſtatuiſſe Platonem, Materiam, ac Deum, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον, quem & Mentem appellat, & Autorem ſiue Cauſam. Plato Creatorem, Imperatorémque mundi declarat, conſalutátque ipſam Mentem, quam eandem & Deum, &

B Cauſam uocet. Claruit igitur quæ ſit Mens, nempe Diuina progenies, id eſt, Filia Dei, ut Chaldæus loquebatur, quæ in noſtra Theologia ſimiliter atque apud Platonem nuncupatur Sapientia. quis item ſit iſte αἴτιος, cui dat mundi autoritatem (teſte Laërtio) Plato, diſce ex ſecunda epiſtola Platonis, in qua uidebis hunc αἴτιον, & Cauſam mundi, habere Patrem. Imperat enim tribus amicis ut in amicitia adiurent dominum ac principem & cauſam omnium rerum, & cauſæ patrem. Si cauſa igitur ipſi Platoni eſt Mens, teſte Laërtio, Cauſa autem habet patrem, Mens ergo Patrem habet. De qua re poſtea. Eſt igitur apud Platonem Mens, Sapientia, Cauſa filius Dei, quia hæc cauſa habet patrem, ut mirabiliter aſſeratur illud oraculum Chaldaicum. Hanc item Mentem, quæ fuit cauſa mundi, agnouit, exoſculatuſque eſt multis in locis, honorificéque de ea ſenſit Ariſtoteles: è quibus eſt admirabile teſtimonium primo de Philoſophia libro. quærens enim de principiis rerum, quæ apud maiores ſuos reperiſſet, cúmque multos offendiſſet, quos in aſsignandis principiis non approbaret, nouiſsimè dixit, νοῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως ἁπάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. οἱ μὲν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν. quod eſt, Mentem quidam qui dixit quemadmodum in animalibus, omniq; natura, ſic Cauſam fuiſſe mundi, totiúſque ordinis, is certè uiſus eſt reſipuiſſe præ iis, qui prius temerariè loquerentur. Itaque huiuſmodi qui ſunt hoc arbitrati, non ſolùm bene & congruè hanc cauſam, principium rerum ſtatuerunt, ſed etiam talem Cauſam attulerunt, unde motus extiterit, uel exiſtat rebus. In his Ariſtoteles, tametſi obſcurè loquatur, ſentit ea, quæ prior Plato docuerat, Mentem ſicut inueniſſet rerum ordines omnes, quantámque oculis aſpicimus pulchritudinem, ſic darè rebus moderamen in præſens, uinculum eſſe quibus uni-

uersa sustineantur, legem rerum cunctarum, mundi nauclerum: utque sit rerum moderator, & sapientissimus in omne tempus artifex, sic fuisse in primordio rerum: ut animalia, ut naturam, nunc regat, agátque in lucem, sic huiuscemodi quondam ordines sua sapientia reperisse. Qui talia locuti essent, collaudat Aristoteles, asserit fuisse sapientes, euigilasse inter errores cæterorum cæteris dormientibus. καὶ γὰρ αὖ ὁ ἀναξαγόρας, ὅς δὴ δοκεῖ, καθευδόντων τῶν ἄλλων, τὸν νοῦν πρῶτον αἴτιον τῶν γινομένων ἰδεῖν: Mentem primum uidisse fuisse causam rerum Anaxagoram, inquit Proclus ex ipso Aristotele, optimam rerum Causam, à qua principium fuerit omnibus, reperisse: Veram originem, unde moueri cœperint cœlum, & astra, totúsque inde mundus, deprehendisse. O' quanta uerbis his subest diuinitas. Necessariò enim Aristoteles, qui de Mente mundi inuentrice, talia prædicat, prædicat de ea Mente, quam Chaldæus antea inuulgauerat, & quam Plato, quod & ipse Aristoteles, uocat Causam, & uocans dat ei patrem in epistola, sicut & Chaldæus in oraculis. Hanc ipsam in libris post res naturales uocat Diuinissimam, eam seipsam contemplari dicens. In Moralibus quærens de eius contemplatione, uocat Deum. Sic ex Platone, Chaldæo, Aristotele, Mens est Deus, est Proles Dei, est Regina mundi.

Mentem ex Macrobio esse Filiam summi Boni, summum Bonum ipsum supremum Genitorem.

CAP. VI.

VT AVTEM hæc esse uerissima constet, Mentemque secundam esse ab ipso Patre, ut Chaldæus dicebat, Filiam autem ac Progeniem diuinam, ut Plato in epistola (ob quam causam Chaldæus uocauit eum Patrem) audienda sunt, admirandaque, quæ locutus est, ut paulò antè dixi, noster Macrobius, decerpta ex ipsis Platonicis. Proferamque totum locũ in Somnio Scipionis: Cæterum, inquit, cum ad summum, & principem omnium Deum, qui apud Græcos τὸ ἀγαθὸν πρῶτον ἁπάντων nuncupatur, tractatus se audet attollere, uel ad Mentem, quàm Græci νοῦν appellant, originales rerum species, quæ ἰδέαι sunt, continentem, ex summo natam & profectam Deo: cum de his, inquam, loquuntur, summo Deo & Mente, nihil fabulosum penitus attingunt. sed siquid de his asignare conantur, quæ non sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum περὶ ἀγαθοῦ loqui esset animatus, dicere quid sit non est ausus, hoc solùm de eo sciens, quòd sciri quale sit, ab homine non posit. Solum uerò ei simillimum de uisibilibus Solem reperit, & per eius similitudinem, uiam sermoni suo attollendi se ad comprehensibilia patefecit. Ideo & cum nullum ei simulachrum cum Dijs alijs constitueret, finxit antiquitas, quia summus Deus, natáque ex eo Mens, sicut ultra animam, ita supra naturam sunt: quò nihil est de fabulis peruenire. Ecce audisti & uidisti apud Macrobium, non Christianum, duo diuinissima ac maxima: ipsum summum Bonum, principatum omnium rerum, ut clarebit etiam apud Platonem, Mentem ex eo natam, & profectam, natam inquam à summo Deo, qui dicitur à Philosophis ipsum Bonum, ipsa Bonitas per excellentiam: de quo Mens ipsa, filius eius, perhibuit in hoc mundo, Nemo bonus nisi solus Deus: illa scilicet fontali, præcipua, supereminentique bonitate. Vidisti quoque Mentem continere species rerum: quo designatur creatio, designatur (quod uidebis etiam Philonem perhibentem) creator

A creator mundi, inuentor cunctarum rerum, quæ in suis originibus continerentur. Vt enim ipse Philon dicit, siquis nudius & expeditius uelit loqui, nil aliud dicat Mundum archetypum, siue originarium, quàm ipsum Verbum, Creatorem mundi. Videbis etiam Mercurium Trismegistum, dantem Verbo Dei, species, aut ideas, originesq́ rerum. Hac igitur attributione specierum, perspicuum sit, designari Sapientiam creandi, & inueniendi è nihilo, ut superius omnes prædicauerunt. Designatur hanc Mentem esse mundi creatricem, adornatricem rerum, formarum matrem uastam, inæstimabilem sapientiam. Ecce Plato uocauit eam, ob eandem causam, αἴτιον, Autorem: apud quem teste Laërtio, idem est Mens, & Autor, id est, Autor mundi, Conditor, per quem omnia facta sunt. De quo prorsus similia, nostræ Theologiæ princeps diuus Paulus, ut utranque philosophiam conferam: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα. εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε: Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt omnia cœlestia & terrestria, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipsum creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Hæc diuinissima tuba Theologiæ nostræ. Confer igitur omnia, & gratias age æternæ menti: cuius tanta clementia fuit, ut sese mundo semper declarauerit, & ne gentibus quidem se absconderit. Quem diuus Paulus uocat Deum inuisibilem, Macrobius ex Philosophis summum Bonum, Primatum omniũ rerum, Principem rerum cunctarum, eum per excellẽtiam appellans Deum, ut magnus Theologus noster. Quem Macrobius Mentẽ, siue Intelligẽ-
B tiam, aut Sapientiam, natam ex summo Deo, quæ contineat species, Paulus Imaginem Dei, quoniam Filius est imago Patris, Primogenitum omnis creaturæ, id est, aut genitum ante omnia creata, aut principalem inter omnia, ad cuius magnitudinem cætera nihil attingant: supra omnia creata. Quem superare cogitationem & sermonem dixit Macrobius, & quòd sciri non posset, & incomprensibilem, & quòd sit supra naturam, hunc Paulus & inuisibilem, nempe Patrem ipsum, tum & Primogenitum, id est, antecedentem omnes creaturas Mentem. Et cui species tribuere, siue ideas, originésque rerum dixit antiquitatem Macrobius, hunc Paulus prædicauit fuisse, per quem uisibilia & inuisibilia sint creata, siue Dij ipsi cœlestes, quorum nec nomina norunt, nec naturas homines, siue homines, omniáque terrestria: & quòd ipse sit ante omnia, id est, supra naturam, ut Macrobius: & quòd per ipsum omnia subsistant. Veritas igitur clara, aperta, cognita etiam gentibus. Retulit item Macrobius, cum de maximis hisce rebus sermonem & cogitationem superantibus, Philosophi loqui instituerint, amandare eos, proculq́ iubere facessere fabulas: uti autem fabulis, cum uel de anima, uel aëreis, aut æthereis potestatibus, uel cæteris Dijs loquantur. Dixit etiam nullam esse cæteris Dijs (nempe quos diuus Paulus citauit superius) similitudinem cum ipso summo Bono & Mente: quia sunt ante omnia, supra omnia. Vidimus etiam testari Macrobium, hanc omnem, quam narrauimus Sapientiam, stupendámque Theologiam, antiquitatem cognitam habuisse. Ergo quod Chaldæus, à Zoroastre, sapientibúsque Persarum. Sic undique ueris coniecturis, relucet istam quam nunc totus colit mundus, Sapientiam omnibus sæculis & gentibus irradiasse, sed occultiorem quàm nunc, posteaquam Mens ipsa, bonitate sua, Patrisq́ sui, qui est summum Bonum, clementia impellente, descendit de cœlo, hominisq́ uestita figura solidáque natu-

ra, uersata nobiscum, locutaque est suam propria uoce Sapientiam. C

Ex eisdem Chaldæorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago sit animus humanus, & ex Philone.

CAP. VII.

CVR admiraris autem Græcos & Latinos, Mentis æternæ diuinitatem prædicasse rerum cunctarum rationem, inuentionem, ordinemque illi dedisse, Patrem ei esse perspexisse, asseruisse, cum sit hæc omnis Sapientia uetustissima, ab antiquissimis gentibus prodita, ad quas discendi causa Græci adeuntes ex eorum uberrimis fontibus riuulos in Græciam deduxerunt? Ecce igitur eadem Chaldaica Theologia, ut habetur in sententiis Zoroastræorum, tradit hanc ipsam diuinam, æternamque Mentem, creasse ad imaginem suam iuxta Mosen σύμβολα πατρικὸς νοῦς ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς: Signa, uel indicia paterna Mens inseruit animis. Hoc oraculo declaratur à paterna Mente, id est, ab ea quæ Patris est Mens, Patris Sapientia & Intellectus, inustum animis nostris symbolum suæ diuinitatis: quemadmodum tot locis fatetur Philon Iudæus, asserens ipsum, Verbum esse archetypum, exemplárque animi nostri: nos simulachrum eius, sicut ipse sit imago patris sui. Haud aliter oraculum, appellans symbolum, quod Philon simulachrum, imaginem, & quod Moses imaginem & similitudinem, Hebraicè Zalmenu, Demuthenu. Eadem hæc sensit & exposuit Psellus Philosophus Christianus declarans supradictum locum, ὥσπερ ἡ μωσαϊκὴ βίβλος κατ' εἰκόνα θεοῦ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, οὕτω δὴ καὶ χαλδαῖος τὸν ποιητὴν, καὶ πατέρα τοῦ κόσμου φησὶν σύμβολα ἐγκατασπεῖραι ταῖς ψυχαῖς τῆς ἑαυτοῦ ἰδιότητος. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν πατρικῶν σπερμάτων, οὐχ αἱ ψυχαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερκείμεναι πᾶσαι τάξεις ἐβλάστησαν. καὶ ἄλλα μὲν τὰ ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτοις ὑποστάσεσι συνθήματα ἀσωμάτως ὄντα καὶ ἑνοειδῶς: ἄλλα δὲ ἐν τοῖς κόσμοις συνθήματα καὶ συμβολαὶ εἰσιν αἱ ἄρρητοι τοῦ θεοῦ ἰδιότητες αἱ καὶ τῶν ἀρετῶν ὑπερκείμεναι. Sicut, inquit, liber Mosaicus ad imaginẽ Dei fingit hominẽ, sic plane Chaldæus Creatorẽ ac Patrẽ mundi dicit symbola inseruisse animis, proprietatis suæ: siquidẽ à paternis seminibus, nõ animæ solùm, sed & superni omnes ordines pullularunt. Atque alia quidẽ signa, quæ sunt in ipsis incorporeis substantiis, incorporaliter & unificè existunt: alia uerò in mundo signa & symbola, sunt secretæ Dei proprietates, quæ & uirtutes supereminent. Hæc Psellus. Apud quẽ aspicis à seminibus paternis, id est, Creatoris mundi, quem Patrem dixit superius, natos esse non animos modò nostros, sed supernos omnes ordines. Id diuus Paulus antè est confessus, Imaginem illam, progeniémque diuinam, creasse thronos, potestates, dominationes, uirtutes. propterea potes Symbola sentire origines ipsas rerum, ac primordia. Hic etiam Psellum constat eodem loqui modo atque Solomonem de creatione hominis, quòd inseruerit Deus symbola, uel similitudinem proprietatis suæ: Solomon autem, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισεν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα τῆς ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν: Quoniam Deus condidit hominem, & imaginem suæ proprietatis fecit eum. Psellus etiam usus est uerbo, quo Empedocles, Ab uno, id est, ueritate, ἐβλάστησαν, pullularunt omnia, homines, bestiæ, pisces, uolucres, arbores. Denique δολιχαίωνες θεοί, Dii longæui. Sicut Paulus, throni, dominationes, potestates, Psellus autem ordines superni. Idem refert hæc symbola in æternis, intelligibilibus substantiis, esse incorporaliter, ac diuina quadam, supereminentique ratione, & per unitatem, aut aggregationem simplicem. Eadem in hoc mundo esse secretas Dei uirtutes, creationem scilicet innuit supernam, ac inferiorẽ, uisibilẽ, & inuisibilẽ. Claret ergo, sicut & superius, à Mente, id est, Sapientia Patris, nata esse uisibilia & inuisibilia, mirabiliter secũ cõsentiente cõgruenteque Theologia,

D

A logia, radios undequaque iactante ſuos: Ecce omnis lingua confitetur dominum. Similia cernentur apud Philonem de Verbo diuino atque de Mente apud Chaldæum, de quo dicit, ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuiſibile ſeminale, artifex diuinum Verbum. Sunt ergo ſemina rerum apud Philonem in Verbo diuino, ſicut apud Chaldæum de Mente qua ſeminauerit ſua ſymbola in animis. Idem Philon explicabit hanc Chaldaicam Theologiam: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς: Omnis homo ſecundum rationem habet cum Verbo diuino ſocietatem, factus naturę beatæ ſimulachrum, aut abſciſsio, aut radius. Quibus uerbis Philon explicat illa ſymbola à Chaldæo propoſita, ſunt enim numero multo ſymbola: quod tribus nominibus Philon declarauit, Imago uel Simulachrum, Abſciſsio, aut Eradiatio, Moſes diceret Afflatus. Ac numerus multus apud Chaldæum, & pro ſingulari ſymbolum. Eruntq́ omnia eadem, & illa tria apud Philonem, & ſymbolum apud Chaldæum, & apud Solomonem proprietas, apud Moſem imago, ſimilitudo, apud Marcum Tulliū delibatio, hauſtus: cum ait animos noſtros hauſtos & delibatos ex diuinitate: & in Tuſculanis, eodem prorſus modo atque Chaldæus, ut ſit mirum: Humanus, inquit, animus decerptus ex mente diuina: Mentem diuinam faciens animi noſtri originem, ut Chaldæus nobilis apud omnes, implens omnes, ſed ſapientum præcipuè mentes claritate ſua. Agnoſceq́ hic Mentem ut ſuperius mundi Creatricem, ſic nunc hominis: quod utrunque proditum eſt à Moſe. qui cætera quoque apud eoſdem Chaldæos, antiquiſsimamq́ eorum Theologiam uiderit, tam magis obſtupeſcet, quod mihi ſæpe numero fateor accidiſſe. Alio præclaro, diuinoq́ oraculo de eadem paterna Mente Magus ille, aut totus Magorum chorus ſic locutus: B ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται, κείνης τὸ θέλον πατρικὸς νοῦς μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης. καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐνθεμένη πατρικοῦ συνθήματος. Quæ ſunt, Sed non admittit illius, nempe animæ, uoluntatem paterna Mens, donec diſcedat ab obliuione, uerbumq́ loquatur, memoria paterni ſigni adhibita. Hoc illud, cuius etiam meminit Proclus. Eſtq́ ſenſus regius, diuinaq́ pronuntiatio, non placere quicquam creatori noſtro, quod anima conetur ſtudeatq́, niſi prius deiecerit, repulerit, excuſſerit obliuionem, & in orationem, laudemq́ eruperit, memoriamq́ exercuerit, recordataq́ ſemper fuerit quòd ad imaginem Dei ſit facta, quòd paternum ſymbolum acceperit. Hancq́ ſententiam declarans Pſellus hæc loquitur ad uerbum: Non ſuſtinet Mens paterna, cupiditates, impetusq́ uoluntatis animæ, dum permanſerit in obliuione eorum, quibus ditiſsimè locupletata fuit à παναγάθου πατρός, patre omnium bonorum, & donec peruenerit ad recordationem ſacrorum ſignorum, quæ accepit ab eo, edideritq́ uocem gratificantem, gratias agentem, adhibita recordatione ſymbolorum patris, qui eam creauit. conſtat enim anima ex ſacris rationibus & diuinis ſymbolis, quæ ſunt ab intelligibilibus formis, ſymbola uerò à diuinis & unitatibus: ac ſumus imagines quidem intelligibilium ſubſtantiarum, ſimulachra uerò incognitorum συνθημάτων ſignorum aut ordinum. Oportet autem & hoc noſſe, quòd omnis anima, ab omni anima ſecundum ſpeciem differt, & quòd quot ſunt animæ, tot ſpecies animarum. Hæc Pſellus. cæteraq́ ſunt perſpicua. Quas autem intelligibiles ſubſtantias, ac diuinas unitates dixit, arbitror eum iuxta cæteros Platonicos & Dionyſium Areopagitam ſentire, Deos ſiue Angelos, quos uocant priores νοητούς, ſecundos νοερούς: prioresq́ item Platonici uocant θείας ἑνάδας, putantes has eſſe ideas, ad quas uelut ſimplices unitates, omnia reuocentur. Quod an uerum ſit, poſtea diſquiretur. Horum imaginem eſſe docet animam noſtram. Similis eſt enim Angelus & homo, uterque imago Dei.

Cætera quoque quæ de anima Philosophatur Psellus, quoniam non sunt huius lo- C
ci, prætereo: tantùm ostendo, nunc oraculum loqui de Mente Dei, uel Patris, quæ sæpe Mens ipsa, cùm nobiscum esset, est locuta, cohortans ad memoriam, & amorem Patris sui, & quòd oporteat eum diligere, eius meminisse, collaudare. quale uates hortabatur animam suam, Benedic anima dominum, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Oraculum nunc loquitur ad ipsam animam, ut sit Patris ac Creatoris sui memor, alioqui nihil fore gratum quicquid studuerit. Hæc uerò eadem apud Mercurium Trismegistum reperta, magis stuporem incutient, erumpereq́ue cogent in laudes sanctissimæ, clementissimæ, sempiternæ Mentis: quæ sicut Chaldęis seipsam reuelauit, sic ab Aegyptijs se non abscondit.

De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Trismegisto: Eademq́ue Creatrice animi humani, sicut ex Chaldæo Philone.

CAP. VIII.

VT AGNOSCAS, omnia undequaque ad ueritatem prædicandam sæcula, gentes omnes facere concursum, audiēda sunt quę de Mente hac loquitur Mercurius Trismegistus. Vbi dixerat, quòd cū Pater sit Mens, genuit alteram Mentem opificem, ut declarabitur postea: hanc ipsam mentem opificem sibi ipsi Mercurio, cui apparuerat, sicut apparuit Adæ, Abraham, Mosi, multisq́ue alijs diuinis patribus, sic inducit loquentem in Pimandro, qui liber est notissimus, neminiq́ue cordato dubium quin sit Mercurij: παραγίνομαι ἐγὼ ὁ νοῦς τοῖς ὁσίοις καὶ ἀγαθοῖς καὶ καθαροῖς, καὶ ἐλεήμοσι τοῖς εὐσεβοῦσι, καὶ ἡ παρουσία μου γίνεται βοήθεια, καὶ εὐθὺς τὰ πάντα γνωρίζαι, καὶ τὸν πατέρα ἱλάσκονται ἀγαπητικῶς, καὶ εὐχαριστοῦσιν εὐλογοῦντες καὶ ὑμνοῦντες τεταγμένοι πρὸς αὐτὸν τῇ στοργῇ: Quæ sunt, Accedo ego Mens ad sanctos, & bonos, & pu- D
ros, & misericordes, & Pios, & præsentia mea est auxilium, & statim omnia cognoscunt, & Patrem inuocant propitium cum dilectione, & gratias agunt benedicentes & laudantes coniuncti cum ipso in charitate. Hæc & alia multa, quæ longum esset referre, Mercurius. Habes Mentem de Patre, ac Genitore loquentem, ad quem ait se adducere bonos & pios, se ducem esse ad Patrem, ad paternam charitatem. Nil aliud prorsus, quàm quod loquitur eadem Mens sumpta humana figura apud Theologum nostrum Ioannem: Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Et, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Et, Hæc autem uita æterna, ut cognoscant te solum Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Ecce apud utrunque dilectio erga Patrem, collaudatio, benedictio, ad quam inuitabat olim, pòst nostra imagine sumpta Mens ipsa, & de qua dixit Chaldæus, quòd non est ei grata ulla actio, quæ sine recordatione Dei fiat: & quòd ea polluta, & impura sit anima, cui nulla Dei sit memoria. Inuitamur ergo à tribus maximis Theologis, duobus antiquissimis, altero iuniore, ad cultum, charitatem, memoriamq́ue Dei. Apud secundum & tertium loquitur Mens ipsa: apud primum loquitur alius de ipsa. Apud omnes est nomen Patris, & ipsa Mens loquitur de Patre. Chaldæus eum uocat Mentem paternam. Nouissimè autem ubi multa apud Mercurium dixisset, respondit Mercurius, εὖ μοι πάντα, ὡς ἐβουλόμην ἐδίδαξας ὁ νοῦς: Bene me cuncta, ut uolui, docuisti ò Mens. Nulla igitur superest dubitatio, & admiratio, unde Platonici, & ante Platonem multi alij, unde Anaxagoras, & quos Plato dixit, Mentem extulerint laudibus, celebrauerint, nominauerint. Omnes item ante Platonem Theologi, pòst ipse Plato & Aristoteles cum tota familia, creationem

A tionem, ordinemque rerum Menti dabant. Chaldæus autem propius accedens, creatum hominem à Mente confessus est, ut antè monstratum est. Philo item hanc Mentem declarauit animi nostri creatricem. Similia igitur audies apud Mercurium, clara, aperta, exposita, luculenta, ut præ gaudio ne lacrymas quidem continere queam: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου. Paulò pòst, ἐγὼ δὲ ἀναστήσας αὐτοὺς καθοδηγὸς ἐγενόμην τοῦ γένους, τοὺς λόγους διδάσκων πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ σωθήσονται, καὶ ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους καὶ ἐτράφησαν ἐκ τοῦ ἀμβροσίου ὕδατος. Mens autem omnium Pater, cum sit uita, & natura, peperit hominem sibi similem, quem dilexit tanquam propriam prolem. Ego, inquit eadem Mens, excitatis eis dux sum generis, docens uerba quo modo, & qua ratione seruentur, & inserui eis rationes sapientiæ, & nutriui ex immortali aqua. Quanta similitudo eorum, quæ nunc Mercurius, cum his, quæ paulò antè Chaldæus? Symbola dixit ille Mentem animis inseruisse, σύμβολα πατρικὸς νόος ἔσπειρεν ταῖς ψυχαῖς: Mercurius autem eodem uerbo, ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους: Chaldæus, cæterique omnes creationẽ, rerumque cunctarum dispositionem Menti attribuerunt. Haud secus Mercurius apertè clareque, omnia Mosi similis: ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά. ἀπεχωρίσθη δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἥ τε γῆ καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. Aër, inquit, extulit uolucres, aqua natantes. Factaque est separatio abinuicem terræ, & aquæ, quemadmodum uoluit Mens. Quem ergo Moses dixit aridam ab aquis separasse, iubentem dicentemque, ut congregarentur aquæ in unum locum, & arida appareret, & qui iussit aquas producere genus omne animantum, ecce fuit Mens, rerum creatrix: quod Anaxagoras, Plato constanter asseruerunt: apud Mercurium enim cæterosque barbaros hæc legerunt Græci. Ecce quàm diuinè conformat sese Philoni Mercurius, imò tota sibijpsi uetustas

B respondet. Duas Mentes inducit Philon, alteram suprà nos, alteram nostram, quæ supra nos, nostrum dicit esse archetypum, nos ad similitudinem eius esse creatos. Idque deducit ex libro Mosis: quam Mentem Mercurius, ipse λόγον, Verbum appellans, quod idem est, ut postea uidebimus.

De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quòd sit creatrix, quòd spectaculum Deorum.

CAP. IX.

DE HAC ipsa Mente extat apud Chaldæos mirabile mysterium, & oraculum, quod profertur à Proclo, licet ab eo non tam propriè explicatũ: πολὺ γὰρ μόνος ἐκ πατρὸς ἀλκῆς δρεψάμενος νόου ἄνθος ἔχει τὸ νοεῖν πατρικὸν νοῦν ἐνδιδόναι πάσαις πηγαῖς τε καὶ ἀρχαῖς καὶ τὸ νοεῖν, αἰεί τε μένειν ἀόκνῳ στροφάλιγγι. Quæ sunt, Solus decerpens ex uirtute paterna, Flos Mentis, possidet ipsum intelligere, paternamque Mentem indere omnibus fontibus, & principijs aut principatibus, & ipsum intelligere, seque manere impigra conuersione. Hoc oraculum, licet obscurius, qui oraculorum, mysteriorumque mos est, sciendum, Florem Mentis uocare principem, egregiam, eximiam, præcellentem Mentem. Quemadmodum Græci & nostri, florem, & decus, eminentissimum quemque nuncupant, sic præcipua, eminentissima, reginaque Mens, flos Mentis. Eadem hic, & superius paterna Mens. Hæc ex uirtute paterna dicitur habere sapientiam, sensum, ipsum intelligere. Est enim sapientia Patris sui. Philo perhibet repleuisse eam Patrem ideis æternis, Originibusque rerum, & gignere eum sapientissimam. Eandem hanc reginam, paternamque Mentem, ait, accepta paterna uirtute, in cæteros diffundere sapientiam, quos ipse uocat fontes

tes & principatus, aut principia, nimirum diuinos ordines Angelorum, qui & in no C
ſtris literis Principatus appellantur, fontes quidem, quod ſciam, nunquam: Niſi
fontes dictos uelis quemadmodum ἀρχαὶ, principia, principatus, capita, non origi-
nes rerum, ut malè creditur à nonnullis Platonicis, niſi quantum habuerint à Deo
facultatis. Ab ipſa igitur paterna, reginaq́; Mente dicit dari Angelis (quod ſapien-
tiſsimus Paulus teſtatus eſt, & Plato) ipſum intelligere, ipſum eſſe, & permanere,
ſemperq́; flecti ſeſe ad ipſum Deum, diuinam, ſempiternamq́; eius uenuſtatem: Cir-
cunſtant animi, dextra, læuaq́; frequentes: Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque
morari: Expleri nequeunt: Certatim properant illum ſine fine tueri. Hoc appellat
Chaldæus ἄοκνον στροφάλιγγα, impigram conuerſionem, conuerſionem uehementem,
accenſam, ardentem. Proinde dicuntur etiam Seraphim ardentes, amore flagrantes.
Explicanturq́; hoc oraculo, quæ prædicauit ſublimis Paulus, quòd per ipſum con-
dita ſunt omnia uiſibilia, & inuiſibilia, omne Deorum genus, Throni, dominatio-
nes, principatus, quos etiam Chaldæus appellat πηγὰς, ἀρχάς. Mercurius aſſerit ab
eo creata animalia, terram ab aqua, ut ipſe optaſſet, ſeparatam, creatum hominem
ſui ſimilem, inſertas animo noſtro ſapientiæ rationes, uocari nos ab illo, adduciq́;
ad Patrem. Chaldæus autem & ſatorem mundi, ſatorem animarum, & Angelorum,
Deorumq́;. Cæteri Aegyptij Solis, aut lucis creatorem: Theologia profectò per
omnia ſæcula luminoſiſsima: ut qui putet hanc mundi nunc, aliquando non fuiſſe
religionem, ac ſapientiam, mireturq́; Patris, ac Filij traditam terris uti nouam reli-
gionem, non ſit admiraturus, cognita diligenter, probeq́; explorata uetuſtiſsima
Theologia. In cuius apud omnes gentes mirabili, ſtupendaq́; concordia, nemo erit
modò ſolers, modò non peruicacia, aduerſorumq́; dogmatū dura perſuaſione irro-
boratus, qui non miretur, Deum æternum collaudet, fateatur, noſcatq́; parentem D
beneficum, qui ſe totum nobis oſtenſurus, qui uarias prius apud homines ſui, obſcu-
raſq́; uiſiones feciſſet, uenit ipſe, uerſatuſq́; eſt aliquandiu nobiſcum, ut nos in æter-
num cum eo lætaremur. Eoq́; in die iudicij nulla ſupererit excuſatio. Semper enim
qualicunque ratione cognitus eſt: uoluntaſq́; eius, ut rectè uiuamus: poteſtas, quòd
per eum creata ſint omnia, quòd ipſe fuerit origo noſtra, ſemper celebris ac nota fuit.
De hac item Mente, audire operæpretium mirabile profundiſsimumq́; myſterium,
cuius omnis noſtra poſtea Theologia, quæ melius & aptius uetuſtam Theologiam
declarauit, fuit explicatio. Adducitur hoc oraculum à Platonicis. νοήσας γὰρ πατρικὸς νόος
αὐτογένεθλος, πᾶσιν ἐνέσπειρεν δεσμὸν πυριβριθῆ ἔρωτος, ὄφρα τὰ πάντα μένῃ χρόνον εἰς ἀπέραντον, ἐρῶντα. Co-
gitando paterna Mens, quæ eſt per ſe generatrix, & intelligendo, omnibus inſeruit
uinculum igne graue, amoris, ut cuncta permaneant tempus in immenſum, amantia.
Hæc uerè diuina, cœlituſq́; miſſa uox, primum nominat, ſibi conſtans, Mentem pa-
ternam, Mentem Patris, cui Pater eſt. Eum appellat per ſe Genitricem: quod ſcilicet
concorditer omnis et indefeſsè clamat Philoſophia, Mentem rerum principiū fuiſſe,
cuncta de nihilo, tantum ex originibus illis æternis, quarum ſimplex unitas eſt ipſa-
met, produxiſſe. proinde dicitur ab alijs αὐτόσοφος, per ſe ſapiens: αὐτοτελὴς, per ſe per-
fecta: πρωτόγονος, primogenita, id eſt, tum ante omnia ab æterno generata, tum ipſa
prima rerum generatrix, origo prima. Eandem dicit ſola cogitatione (quod dogma
noſtrum, & Platonicorum eſt) produxiſſe, procreaſſe, inſeruiſſe rebus uinculum
amoris, uinculum igneum, quo ſe cuncta amantia, inuicemq́; adhærentia, in omne
tempus perdurarent. Hoc uinculum eſt primum in animantibus miſcendorum cor-
porum mira libido, ut Philoſophus Græcus, & Latinus tradit: ex quo perennis exi-
ſtit generatio, nullo unquam tempore amore deferbente, ſeſe in cunctis animanti-
bus

A bus fœmina, mareq́ appetentibus. Quod Ariſtoteles confitens à Deo repertum, profecto confitetur ab illo, quo Chaldæus, id eſt, Mente filia Dei, rerum inuentrice. Id enim ipſe dixit in Politicis: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶν, ἐπεὶ κατ᾽ ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προνενόηται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν, Quod eſt, Simul autem & natura replet hac circuitione, & reditu, ut ſit ſempiterna: quando non ſecundum numerum, ſed ſecundum ſpeciem tantum id fieri poterat. Sic prouiſa fuit à Deo natura maris & fœminæ ad coniunctionem. Eadem hæc in libris de Generatione & interitu, Cum cuncta, inquit, corruptibilia eſſent, quoniam plurimum ab eo, quod primum eſt, aberant, τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: reliquo, qui ſupererat, modo repleuit uniuerſum Deus, faciens generationem perennem. Hæc ille, ſcilicet ut generarent omnia mutuis amoribus, ſeſe inuicem ardenter amantia. Quod à Mente diuina factum Chaldæus prædicat, uocans id uinculum πυριβριθὲς, igne graue, inflammatum. Eoq́, ut apud Philonem uidebis in libro de Mundo, Verbum Dei eſt δεσμὸς ἄῤῥηκτος, uinculum indiſſolubile totius mundi: quoniam non animatis ſolùm, ſed etiam inanimis inſeruit amorem æternum, quo ſeſe mutuo deperirent. Is amor tam mirabilis eſt in arboribus, & herbis, in elementis, aqua, igni, terra, aëre, quàm in animalibus. Nec fuit aliud quod Moſes factum prodidit à Deo, Producat unumquodque iuxta genus ſuum. Idcirco & Theologus noſter, Manus tuæ fecerunt me: &, Sicut lac me coagulaſti. &, Antè & retrò formaſti me. cæteraq́ multa. quoniam ille & formas aptas inuenit, & amorem addidit ambobus. Videsq́ ut mirabiliter conſentiant qui religionem Chriſtianam pluſquam annorum duo penè mil B lia anteceſſerint.

De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omniq́ eius diuinitate: & quòd ſit mundi creatrix, & Idea mundi, ipſeq́ mundus archetypus.

CAP. X.

DVO QVOQVE extant alia diuina, & ſapientiſsimo cuique admiranda teſtimonia de Mente: alterum apud Mercurium Triſmegiſtum, alterum apud Platonicos. Primus Triſmegiſtus, eam illam Mentem Anaxagoræ & Platonis, quam teſte Ariſtotele dixit Anaxagoras ἀπαθῆ, impaſsibilem, Plato οὐδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admiſtam, docuit Græcos, ut nomina & proprietates eas ei attribuerent, in eo qui inſcribitur Aſclepius: τὸ οὖν ἀσώματον τί ἐστι; νοῦς καὶ λόγος ἐξ ὅλου ἑαυτὸν ἐκ περιέχων ἐλεύθερον σώματος παντὸς, ἀπλανὴς, ἀπαθὴς σώματι, καὶ ἀναφὴς: αὐτὸς δὲ ἐν αὑτῷ ἑστὼς, χωρητικὸς τῶν πάντων καὶ σωτήριος τῶν ὄντων. οὗ ἀκτῖνές εἰσι τὸ ἀγαθὸν, ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀρχέτυπον φῶς, τὸ ἀρχέτυπον ψυχῆς. Quæ ſunt, Quid igitur eſt incorporeum? Mens, inquit, & Verbum, quæ ſeipſam ex uniuerſo ab omni corpore liberam ſuſtinet, & continet: Inerrabilis, impaſsibilis à corpore, & intangibilis: ipſa ſeipſâ ſtans, capax omnium, ſeruatrixq́ rerum: cuius radij ſunt bonitas, ueritas, lux exemplaris, exemplar animæ. Hæc Triſmegiſtus: quibus clariora, diuinioraq́, ne ſi Angelus quidem loqueretur, enarraret. Is ut apparet fuit fons Græcæ Philoſophiæ, inde Theologiam hauſerunt, hinc aſciuere uulgatam celebrémque Mentem illam, rerum originem, & cauſam, cui dabant ſapientiam, inuentionemq́ omnium rerum, eam perinde, ut merita eſſet deſcribentes, prædicantesq́ inerrabilem, ut quæ plena eſſet ſcientiæ, ſolertiæ, prudentiæ, cuius omnis inuentio, ut in Phæ-

done dicit Socrates, non potuerit esse, nisi bona, solertissima. Est enim, inquit C Trismegistus, infallibilis, non potest falli, & decipi. Deinde nullis corporeis adiumentis sustinetur, nulla corporea ui uiuit, agitatq; æuum, non indiget corpore, quod corruptibile est, sed ab omni corpore libera, & expedita, sustinetur seipsa, sua sapientia, incredibili potestate naturæ suæ. Neque potest ullum à corporibus accipere detrimentũ, ut quam corpora nequeant attingere. est enim intacta. Cumq; sit huiuscemodi natura, est capax omnium rerum, & conseruatrix omnium: In ea enim uiuunt, & subsistunt omnia: secretum, arcanumq; uinculum, & conseruatio est cunctarum rerum. Nec potest tuendis rebus fatigari: quoniam tam uasta est, non quidem corporea mole, & uastitate, sed sapientiæ & solertiæ, ut omnia capiat, ubique adsit. Ab hac, inquit, Mente, tanquam luce immensa, fulsere radíj bonitatis & sapientiæ, ac ueritatis omnes. Hinc emicuit quidquid rerum ubique est, quidquid boni, quidquid ueri. Propterea fuit archetypa lux: ea nempe lux, quæ tanquam regina, materq;, omnia creauit. Ab ea accensa sunt lumina cœlestia. Hoc uocatur à Philone Iudæo παναύγεια, dicas licet omniluminis, ingens omnis lucis regio, sedes, ipsamet origo lucis, à qua lux omnis corporea, & incorporea manauerit. Eoq; etiam Archetypum animæ, ut superius omnes confitebantur. Ipsamet creauit hominem, eiq; fuit uelut archetypum, formans eum ad imaginem suam. Hanc ob causam autore Philone sunt duo λόγοι, duæ rationes, duæ Mentes: altera supra nos, exemplar rationis nostræ: altera nostra ipsa. Ibiq; apertè Philo confessus est, credo ab his libris Trismegisti imbutus, Verbum archetypum, creatorem uerbi nostri, id est, rationis nostræ, mentis, animæ. Descripsit igitur nobis Mentem Mercurius, eam ex profundissima sapientia appellans etiam λόγον, Verbum, cuius uocis plena est Theologia Philonis & Platonicorum, ut uidebis, descendens, oriensq; à D priscis sæculis, reuelata ab ipsomet Verbo, qui se Mercurio, multisq; alíjs priscorum detexit. Constatq; hæc uerè priscum illum Mercurium locutum: quoniam sunt etiam à Platone, Platonicisq; omnibus usurpata, librisq; eorum celebria. Idem Mercurius in eo qui inscribitur ἱερὸς λόγος, loquens de creatione, exordiensq; quasi genesim, hæc ait: ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ φύσις καὶ ὕλη. Principium rerũ Deus, & Mens, natura & materia. Ecce quod perhibet Laërtius Platonem dixisse, mundum creatum à Deo, appellasseq; Deum νοῦν καὶ αἴτιον, Mentem & causam, acceptum ex Trismegisto. Deus igitur & Mens idem sunt. Hęc fuit principium omnium, quod tot alíj fatebantur superius. Hunc omnes una uoce hominis creatricem, Mentẽ, nunc mundi declarantes, consultantes. Duo igitur principia rerũ ueteres statuerunt, alterũ agens Mentem, Deumq;, alterũ admittens, & patiens naturã, uel materiã. Priscorum Theologia, ut ubiq; uidisti. Platonici quoq; iuxta uetustam hanc Theologiã dicunt, τὸ πᾶν ἐκ νοῦ καὶ ἀνάγκης ἐστὶ, τούτου πείθοντος τὴν ἀνάγκην, τῆς δὲ ἀνάγκης πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφὴν. Vniuersum ex Mente, & necessitate esse, Mente persuadente, & cogente obedire necessitatem, necessitate autem obsequente & ad Mentem se conuertente, eamq; sequente. Hæc prior Plato in Timæo, in hunc modum loquens, paucis exceptis: Sed & quæ à necessitate, inquit, fuerunt, adhibere oportet. Mista enim mundi huius creatio ex necessitatis, ac Mentis constitutione fuit: sed Mente imperante necessitati, ut sibi parerẽt, quæ fierent, haberentq; optimè. Sic igitur necessitate uicta, & coacta ab Intelligentia, & imperíjs Dei, hoc omne conditum est. Obseruandum quoq;, perspicaciterq; animaduertendũ quod refert Proclus, Theodorum Platonicum apud Porphyriũ inuenisse opinionẽ, quasi allatã ex Perside: δύο νόας πρὸ αὐτῆς θέντας, τὸν μὲν τῶν ὅλων τὰς ἰδέας ἔχοντα, τὸν δὲ τῶν μερικῶν: Duas mẽtes ante animã eos statuisse, quarũ altera

continceat

A contineat ideas uniuerſorum, altera particulariũ. Sunt enim hæc ea, quæ dixit apertius Philo eſſe δύο λόγους, duo uerba, duas rationes, alteram archetypam, alteram noſtram. Dabant autem magnæ Menti, ut creatrici, ideas uniuerſales, quod Plato in Timæo & Mercurius in Pœmandro, & Timæus Locrenſis: minorem autem Mentem, quæ noſtra eſt, particularium rerum dicebant tenere ideas. Hæc Theologia uenerat à barbaris. Quanquam fieri poſsit, ut duas Mentes potius ſentirent eas, quas in primo oraculo demonſtrauimus. Omnia, inquit, perfecit pater, & tradidit Menti ſecundæ, quam uocant primam omne hominum genus. Longè autē clarius, & uerbis plenioribus, aureaq́ prorſus, & cœleſti oratione locutus eſt in ſermone tertio ad Aſclepium Mercurius de hac Mente: uidebis claram Theologiæ Grecæ, & omnium Platonicorum originem. Profertur etiã à Diuo Cyrillo: οὐ γὰρ ἐφικτόν ἐστιν εἰς ἀμυήτους τοιαῦτα μυστήρια παρέχεσθαι, ἀλλὰ τῷ νοῒ ἀκούσατε. ἓν μόνον ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ. καὶ ἔστιν ἀεὶ νοῦς φωτεινός. καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ τούτου ἑνότης, ἀεὶ ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἀεὶ τῷ ἑαυτοῦ νοῒ καὶ φωτὶ, καὶ πνεύματι πάντα περιέχει. ἐκτὸς τούτου οὐ θεὸς, οὐκ ἄγγελος, οὐ δαίμων, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ ἐστὶ κύριος, καὶ πατὴρ, καὶ θεὸς, καὶ πηγὴ, καὶ ζωὴ, καὶ δύναμις, καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ πνεῦμα, καὶ πάντα ἐν αὐτῷ, καὶ ὑπ' αὐτόν ἐστιν. Quæ ſunt, Neq; enim fieri poteſt, ut eiuſmodi myſteria tradas apud profanos, necdum initiatos. ſed animo audite, Vnum ſolum erat lumen mentale, ante lumen mentale: & eſt ſemper Mens illuminata, aut luminaris: & nihil aliud erat, quàm iſtius unitas, ſemper in ſe ipſo exiſtēs, ſemper ſua mente, & lumine, & ſpiritu omnia continet. Poſt pauca addit Mercurius: Extra hunc, nõ Deus, nõ Angelus, nõ Dæmon, nõ ſubſtantia, nulla alia. Omniũ eñ eſt dominus, & Pater, & Deus, & fons, & uita, & poteſtas, & lumen, & Mens, & ſpiritus, & omnia in ipſo, & ſub ipſum ſunt. In his Triſmegiſti uerbis cernitur unde Plato myſteria ſua potarit. B Vt autē Plato in Epiſtola de myſterijs iiſdem locuturus præfatus eſt, ſe per ænigma loqui uelle, ne uenirent ad manus imperitorũ quæ ſcribit, & non intellecta contemnerent: eadem præfatione uſus eſt Triſmegiſtus, & Orpheus ſimiliter. Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis. Primumq́ apud Triſmegiſtum ſunt hæc nomina paterna, ut etiam apud reliquos omnes Theologos, Vnum lumen mentale, ante lumen mẽtale. Sicut igitur Chaldæus duas Mentes docuit, quarum ſuperior & prior genuiſſet ſecundam: ſic Mercurius duo lumina mentalia, duas Mentes luminoſas, Mentes luminis plenas. Prima eſt ipſa Vnitas. Iam enim ſæpe uidimus, & uidebimus, Vnum dici ipſum æternum genitorem. Hoc unum & lumen eſt, & non eſt lumen corporeum, ſed lumen mentale, lux alterius generis, quàm quæ cernitur corporeis oculis. Eſt autem hoc mentale lumen ſupra, uel ante aliud lumen mentale. Duæ luces, altera prior, altera ſecunda, uel poſterior. Fuit ſemper hoc lumen, ſiue primum, ſiue ſecundum. Et nihil aliud fuit utrumque lumen, quàm una coniunctio, una aſſociatio. Nec aliud fuit ab æterno, quàm luminis huius coniunctio, & unitas, ſummaq́ unio. Ante omnia ſæcula fuit ſemper in ſe ipſo. Creato autem mundo, continet omnia non manibus, ſed diuinitate mentis ſuæ, & ſpiritu, ſiue ſapientia ſua. Præter hunc primum, & ſecundum non fuit aliud ab æterno, non Deus ullus, aut Angelus, non qui ſecundum locum obtinent dæmones, non ſubſtantia. Quæ neque fuerunt ab æterno, neque dici poſſunt eſſe, quibus non ſit uerum eſſe. Eſt Deus ipſe & hæc ſunt nomina eius. Item alijs locis de eadem locutus eſt Triſmegiſtus, in Pœmandro, ubi uiſionem qualem uidit in rubo Moſes expoſuiſſet, emiſſamq́ uocem, cuiuſmodi item audiuit Moſes, & ut apud Moſem ille idem dixit, Ego ſum Deus patrum tuorum, ego ſum, qui ſum: ſic apud Triſmegiſtum, ſeipſum declarans dixit: Ἐγὼ μὲν φησὶν εἰμὶ ποιμάνδρης ὁ τῆς αὐθεντίας νοῦς. Paulo poſt: τὸ φῶς ἐκεῖνο ἔφη ἐγὼ νοῦς ὁ σὸς θεὸς, ὁ πρὸ φύσεως ὑγρᾶς τῆς ἐκ σκότους φανείσης. Ego, in-

quit, ſum Pœmander, id eſt, Paſtor humani generis. Id enim uidetur deſignare, C.
Mens autoritatis. Illud lumen, inquit, ſum ego Mens. Deus Tuus, qui eram ante humentem naturam, quæ ex tenebris apparuit. Hæc grandia ſublimiaq́ꝫ effatur Triſmegiſtus myſteria. Primum cum Mens, ſe Mentem autoritatis appellat. Autoritatem enim dixit patrem, qui primus eſt, & ante omnes, maior etiam ipſa Mente, quatenus genuit eam, deditq́ꝫ ei poteſtatem: ſed non maior, quoniam æqualem ſibiq́ꝫ coæternam genuit. Ipſe igitur eſt autoritas, primatus, principium, caput, primum eſſe, natura bonitatis. Huius eſt Mens, ut dixit Chaldæus, toties appellans eam πατρικὸν νόον, Mentem paternam: in noſtra Theologia, Sapientia Patris. Deum quoque ſeipſam prædicat eadem Mens, ſicut apud Moſen. Etiam ſe ante humidam naturam gloriatur extitiſſe. Hic ſublime, mirabile myſterium. Eſt enim humida natura, quod apud antiquos Chaos, à fuſione, humiditate, terra, aqua, commiſta, hyle, id eſt, literis inuerſis ἰλὺς, limus, humus. Eſt terra inanis & uacua, uel ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, inuiſibilis, & incompoſita. Ante hanc, quæ fuit rerum primordium, initium, embryon, ſemen, fundamentum, inchoatio totius mundi ex terra & aqua, gloriatur Mens ſe fuiſſe. Ergo hæc illa eſt, quam Solomon appellans Sapientiam, inducit eam loquentem, ſicut loquitur apud Triſmegiſtum: Dominus poſſedit me in initio uiarum ſuarum, antequam æthera firmaret ſurſum, & libraret fontes aquarum, cæteraq́ꝫ de creatione. Apud Solomonem prædicat ſe poſſeſſam à Domino: apud Triſmegiſtum, prædicat ſe eſſe Mentem autoritatis: apud Chaldæum, Mens patria: apud noſtros, Sapientia Patris. De quo igitur Moſes, cum rerum deſcriptionem inchoans dicit, In principio creauit Deus cœlum & terram: &, Qui ferebatur ſuper aquas: &, Qui præcepit luci, ut emergeret: innuit iſtam Mentem, quæ fuit antea quàm fieret cœlum, & terra, ante hu- D
midam materiam, & inchoamentum, primordiumq́ꝫ totius mundi. Sic item in eo quem uocat ὑμνῳδίαν, hymnum, cantum, gratiarum actionem, uerſus erga creatorem ſuum loquitur: σὺ ὁ πατὴρ, σὺ ὁ κύριος, σὺ ὁ νοῦς. Tu es pater, tu Dominus, tu Mens. Cuncti igitur Mentem nuncupantes, creationem ſentiebant: partaq́ꝫ omnia eius ſapientia monſtrabant. Eoq́ꝫ eſt oraculum apud Platonicos ex antiqua Theologia, τοῦ μὲν γὰρ μίμημα τέλει τόδε πᾶν. Hoc uniuerſum, inquit, eſt Mentis imitatio. Eſt, inquit, uniuerſum, à Mente depromptum, formatum à mente, uelut opifice. Mirabile uerò argumentum & indicium, Mercurium, Aegyptiosq́ꝫ de Mente, Verboq́ꝫ Dei conditore mundi, hæc myſteria prodidiſſe, ex Plutarcho, in eo, quẽ inſcripſit de Iſide, & Oſiride, ſiue de Theologia Aegyptiorum. Ait enim in eorum arcanis fuiſſe fabulam (mos enim priſcæ Theologiæ fuit, fabulis inuoluere ueritatem) ὅτι καθ' ἑαυτὸν ὁ τοῦ θεοῦ νοῦς καὶ λόγος, ἐν τῷ ἀοράτῳ, καὶ ἀφανεῖ βεβηκὼς εἰς γένεσιν ὑπὸ κινήσεως προῆλθεν, Quòd Mens & Verbum Dei, cum eſſet per ſe in inuiſibili, & in abdito, proceſsit mota ad creationem, uel mouit ſe ad creandum. Agnoſcis omnes ex uno fonte per omnem mundum ſparſos ueritatis riuos? Si ſcire cupis, quis fecit eam, quæ dicitur Geneſis, quàm ſcripſit Moſes (Deus autem fecit) qua continetur generatio cœli, & terræ, cœleſtium, ac terreſtrium, autoribus Aegyptijs, fuit Mens, fuit Verbum Dei, inuiſibile, regnans in arcanis diuinitatis ſuæ. Manebat in ſecreta, inſcrutabili diuinitatis ſuæ caligine: &, quod ait magnus Theologus noſter, Erat apud Deum cõiunctiſsimus illi, in ſinu eius. Proceſsit ad creandũ, ad generandũ. Ergo is eſt, de quo Moſes, In principio creauit Deus cœlũ, & terrã. Hæc eſt Geneſis facta teſtibus Aegyptijs, à Verbo, à Mẽte diuina. Quę ſicut Græcè dicta νοῦς, Mens, λόγος ratio: ſic Hebraicè, ſpiritus, ſapere ipſum, ipſa ſapiẽtia, uita. Ex his fon-
tibus

A tibus arbitror manant, quæ tam præclara Philo de Verbo Dei eodē & Mente canit, uocās eam similiter ἀόρατον θεοῦ λόγον, inuisibile Dei Verbū, opifex mūdi: & ut ait Pindarus, ἀριστοτέχναν, optimum artificem: Italicus autem poëta, magistrum æternum. Is est Verbum Dei, Mens, sapientia inuisibilis, arcana, abdita, postea quasi facta uisibilis, cuius mysteria supremo tempore, ipsa propius ad nos accedente, claruerunt. De hoc ipso Aegyptiæ Theologiæ princeps, quæ cæteri sacerdotes forte super his, quæ retulit Plutarchus, respiciebant, in Pœmandro locutus est: ὁ δὲ ἐκ νοὸς φωτεινὸς λόγος υἱὸς θεοῦ: Ex Mente uerò radians Verbum Filius Dei.

De Mente ex oraculo quoque Chaldæorum, & Porphyrio, & Proclo: & quòd sit à Patre, quòd creatrix mundi: & quòd sit ea quæ dicitur ultramundana Mens.

CAP. XI.

DECLARATVR etiam à Philosophis Græcis, crediturq́ oraculum illud Chaldęorum, de Patre, & Filio fuisse locutum, quod primo loco prolatum est: è quibus est Psellus. Dicebat Chaldæus, Omnia perfecit Pater, & Menti, siue Intelligentiæ tradidit secundæ, quam uocat primam, omne humanum genus. Psellus autem Philosophus: τὴν πᾶσαν κτίσιν δημιουργήσας ὁ τῆς τριάδος πρῶτος πατὴρ, παρέδωκε πάντων τῷ νῷ, ὅν τινα νοῦν τὸ ξύμπαν γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀγνοοῦντες τὴν πατρικὴν ὑπεροχὴν, θεὸν πρῶτον καλοῦσι, πλὴν τὸ παρ' ἡμῖν δόγμα ἐναντίως ἔχει, ὡς αὐτὸς ὁ πρῶτος νοῦς, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου πατρὸς τὴν κτίσιν πᾶσαν ἐδημιούργησεν. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ λέγει παρὰ τῇ μωσαϊκῇ βίβλῳ πρὸς τὸν υἱὸν, τὴν ἰδέαν τῆς παραγωγῆς τῶν κτισμάτων, ὁ δὲ υἱὸς αὐτουργὸς τοῦ ποιήματος γίνεται. Hoc est, Vniuersam rerum conditionem molitus primum in trinitate Pater, tradidit Menti,

B quam Mentem, omne humanum genus, ignorantes paternam excellentiam, Deum primum uocant. Verum nostrum dogma in contrarium habet: quoniam ipsa prima Mens, Filius magni Patris, omnem molitionem perfecit. Nam Pater in libro Mosaico, dictat Filio ideam productionis rerum: Filius autem ipse per se operatur. Hæc Psellus. Sed aduertat Psellus hoc oraculum non aduersari dogmati nostro, sed undequaque congruere, si rectè quis intelligat & enodet. Confitemur enim ipsi Patrem omnipotentem, factorem cœli, & terræ, & Filium, per quem omnia facta sunt. Hoc dogma Chaldaicum sentit, omnium autorem Patrem, primum fuisse, Filium autem secundum, iussum à Patre creare, aut qui uolente Patre, & qui eum omnipotentem genuisset, creauerit. Vtriusque creatio est, sed Patris primum, qui primus est. Idq́ etiam est, quod prodidit Psellus, Patrem dictare, proponere Filio ideam creationis, Filium autem operari. Primus ergo Pater fecit, in quo primo fuit idea & uoluntas, & fœcunditas creationis: Filius autem creauit, quia non fecit, nisi quod Pater uoluisset, fœcunditatem, totamq́ in idea & fœcunditate paterna molitionem accepisset. Estq́ creatio, prima mundi inuentio, quæ cum in Patre primo fuisset placita, & concepta, decreta, & designata, etiam in Filio fuit, Patre donante: qui dedit ei potestatem in cœlo, & in terra, glorificauitq́ Filium suum, gloria quam habuit, priusquam mundus fieret. Hoc sentit Chaldęus. Hęc ipsa item Mens est à Platonicis appellata ὁ ἐπέκεινα νοῦς, Mens ultramundana, ante omnia, & quod diuus ille, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. de qua Porphyrius in Propositionibus: περὶ τοῦ ἐπέκεινα νοῦ κατὰ μὲν νόησιν πολλὰ λέγονται, θεωρεῖται δὲ ἀνοησίᾳ κρείττονι νοήσεως ὡς περὶ τοῦ καθεύδοντος. ὅσα μὲν ἐγρηγορότως πολλὰ λέγεται, ὅσα δὲ τοῦ καθεύδειν, ἡ γνῶσις καὶ ἡ κατάληψις. ὑπὸ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γιγνώσκεται. ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις: De Mente, inquit, ultramundana, aut superna, secundum intellectionem multa dicuntur. Cognoscitur autem & consideratur ignorantia, quæ est omni cognitione melior.

lior. Sicut de dormiente. Nam per uigiliam multa dicuntur: per dormitionem uerò fit notio & apprehenſio. Simili enim ſimile noſcitur: quia omnis notio, rei notæ eſt ſimilitudo. His innuit Porphyrius, quæ ſæpe noſter Dionyſius de negationibus in Theologia, Meliorem ſæpe ignorantiam in altiſsimis rebus quàm ſcientiam, negationem quàm affirmationem. Sacrum item ſilentium, quo colitur ineffabilis diuinitas. Tuncq́ꝫ rectè Theologiam explicamus, cum dicimus Deum inſcrutabilem, inueſtigabilem, incomprehenſibilem, ineffabilem. Hoc à Porphyrio dicitur ἀνοησία, omni notione melior inſcitia. Dixit item Porphyrius per affirmationem multa de ea prædicari, ut quòd ſit omnipotens creator, opifex omnium. Sed eſſe rurſum negationem (quæ ſi in animo ſit, dicitur ἀνοησία) omni affirmatione meliorem. Pulcherrimúmque adhibet exemplum: Qui uigilant, de eo qui dormiat, multa diſſerere poſſe, multa ſuper eo fabulari: ſed notionem ueram dormitionis & quid ſomnus tandem ſit, quid'ue dormire, tunc fore perſpicuum, ſi tu qui dormieris aliquando, didiceris, quid ipſum dormire ſit: Sicq́ꝫ melius ſciri ſomnum, per alium ſomnum, quàm per uigiliam, quia ſimile ſimili perſpiciatur. Sic de altiſsima & ultramundana Intelligentia, multa prædicari per notionem, & ſcientiam, eſſe autem inſcitiam quandam ſomni ſimilem, melius & dignius tacentem, tacendoq́ꝫ intelligentem, quàm ſi loqueretur, & affirmaret. Quia ſupermundana Mens illa, mentes, & ſenſus excedit omnes. His igitur Porphyrij documentis, declaratur æternæ Mentis, ac cęterarum diſcrimen. Sæpe enim & apud Mercurium, & alios Philoſophos, de mente noſtra, & mente in commune fit ſermo: ſed ſeparat ubique ipſa ratio, principem Mentem, genitricemq́ꝫ aliarum, ab omni alia. Hæc princeps præcipuè dicitur, ὁ ἐπέκεινα νοῦς. De hac item eundem Porphyrium ſiue Proclum par eſt locutum eodem libro, cum ait: Omnis proceſſus eſt ab eo, ad quem naturalis fit conuerſio. Poſtea, quoniam à Mente, ut à principio, & origine cuncta naſcuntur, infert: ἐκ δὴ τούτων φανερὸν ὅτι καὶ ὀρεκτὸν πᾶσι νοῦς, καὶ πρόεισι πάντα ἀπὸ νοῦ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἀπὸ νοῦ ἐστί, κἂν ἀΐδιος ᾖ, καὶ δὴ οὐ πρόεισιν ἀπὸ νοῦ διότι ἀΐδιος. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιστρέφεται διότι ἀεὶ τετάκται. ἀλλὰ καὶ πρόεισιν ἀεί, καὶ ἀΐδιος κατ' οὐσίαν, καὶ ἐπιστρέφεται ἀεὶ ἄλυτος κατὰ τάξιν: Ex his, inquit, manifeſtum eſt, quòd ab omnibus deſideratur Mens, & omnia procedunt à Mente, & omnis ornatus eſt à Mente, etiam ſi ſit æternus. Neque propterea non procedit à Mente, quoniam ſit ſempiternus. Neque enim ob id non conuertitur, ac reflectitur, quoniam ſemper gubernetur, & ordinetur. Sed & procedit ſemper ſempiternus, ſecundum ſubſtantiam: & conuertitur ſemper etiam indiſſolubilis ſecundum ſubſtantiam. Hæc ille ſine dubio de Mente ſiue Sapientia ultramundana. Nec moror nunc, quæ de ſempiternis ordinibus diſputat: ſuis hæc locis perpendentur. Diuinè quoq́ꝫ naturam Mentis huius, ac poteſtatem explicuit, & aſsignauit Proclus in Theologia Platonica, ut ſecundo quoq́ꝫ libro demõſtrabitur: de qua ſic loquitur: οἱ δὲ αὖ καὶ τὸ τῶν ψυχῶν πλῆθος παράγουσι παρ' ἄλλης πρεσβυτέρας ἀρχῆς, καὶ νοῦν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ὑποτίθενται, τέλος μὲν τὸ ἄριστον εἶναί φασι, τὴν πρὸς τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς ἕνωσιν: Qui uerò, inquit, multitudinem animarum producunt ab alio uetuſtiore principio, Mentemq́ꝫ principem omnium decernunt, finem optimum eſſe dicunt, animæ cum Mente coniunctionem. Hæc Proclus, referens placita quorundam aliorum Platonicorum. Quibus nihil uenerabilius, nihil cœleſtius. Mentem eſſe fontem, originem animarum, principiumq́ꝫ maius, eamq́ꝫ eſſe omnium principem, & imperatorem, ut eſt in Epiſtola, & in Philebo. Eum autem eſſe finem optimum, ut uniatur, copuleturq́ꝫ anima cum principe Mente. Hæc enim etiam noſtra Theologia eſt, neceſſe eſſe, ut ſociemur, unúmque efficiamur cum illo, ſi beati uolumus eſſe. Pergit etiam Proclus, hæc ipſa melius de tribus principijs, quid Platonica ſentiat Theologia, declarans:

σωμάτων

A σωμάτων μὲν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦν ἀποφαίνει καὶ αἴτιον, περὶ δὲ ἐκεῖνον πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖν διὰ τὴν ζωὴν ἐν διεξόδοις, καὶ ἀνελίξεσι κέκτηται: Corporum, inquit, quemadmodum dictum est, & animorum patrem & causam Mentem pronunciat Theologia Platonis: circaque illam esse omnia, & operari, quæ uitam in processibus, & explicationibus possideãt. Sic ille. Aduerte igitur, quæ de Mente nunc sentire dicit Theologiam Platonicam Proclus. Innuit enim Epistolam ad Dionysium de tribus regibus, Mentemque secundũ esse ex illis imperatoribus, principiisque tribus, circa quam omnia esse Plato fatetur. Sicque est Filia summi Boni: quoniã summũ Bonum est primus rex. & is primus rex & pater causę, & principis in Epistola. Causa autem & princeps est Mens.

Quo'd Mens sit Deus, opifexque mundi: & quo'd ueteres Graeciæ Philosophi id agnouerint: & de Ideis.

CAP. XII.

QVO'D Plato in Philebo dixit, non solum Anaxagoram, sed maiores ferme omnes, præcipuè prudentiores, dedisse Menti principatum, inuentionemque rerum, eamque Deum, & causam declarasse, non modò tam multa superius testantur, sed etiam hi, quos autor est Plutarchus in Philosophia nobiles extitisse. Ac primum de Anaxagora. Is inquit corpora à principio constitisse: νοῦς δὲ θεοῦ αὐτὰ διεκόσμησεν, καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὅλων ἐποίησε: Mentem autem diuinam hæc exornasse, omniu'mque satus natura'sque fecisse. Quod ergo sensit Anaxagoras, à priore Thalete traditum fuerat. Thales, inquit, sentit νοῦν τοῦ κόσμου θεόν: Mentem siue Intelligentiam Mundi, Deum. Pythagoras item hanc intelligentiam, seu Mentem diuinissimam agnouit, eodem autore, ut Deum quidem appellaret Monada, id est, Vnitatem: & τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonum, quæ sit natura unitatis. Quod à Mercurio prius proditũ. Siquidem Trismegistus in eo qui inscribitur Crater (quod nomen, & rem imitatus est in Timæo Plato) dixit: ἡ μονὰς πάντων οὖσα ἀρχὴ καὶ ῥίζα: καὶ ἀρχὴ οὖσα, αὐτὴ δ' ἀρχῆς οὐδέν, οὖσα μονὰς οὖν ἀρχὴ, πάντα ἀριθμὸν ἐμπεριέχει, ὑπὸ μηδενὸς ἐμπεριεχομένη: καὶ πάντα ἀριθμὸν γεννᾷ, ὑπὸ μηδενὸς γεννωμένη ἑτέρου ἀριθμοῦ: Vnitas, inquit, omnium est principium, & radix. Cumque sit principium (Nam sine principio nihil fit) omnem numerum continet, à nullo contenta: & omnem numerum gignit, à nullo alio numero genita. Hanc igitur, quam docuit Pythagoram Trismegistus Theologus Aegyptius, longeque Græcis antiquior, Monada, siue Vnitatem, idem Pythagoras dicebat αὐτὸς ὁ νοῦς, quòd sit ipsa Mens. Democritus etiam, qui plurimum aliàs delyrauit, νοῦν τὸν θεὸν: ἐμπύρειον τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν: Mentem ipsum Deum, igneam mundi animam. Dicens Democritus, igneam mundi animam Deum, habuit à Chaldęis, qui Deum priores ignem dixerant in sententiis Zoroastreorum: εἰσὶ πάντα πυρὸς ἑνὸς ἐκγεγαῶτα: Sunt ab igne uno omnia nata. Ignem inuisibilem, nostræ quoque literæ Deum uocant. Ab eo sic nata cuncta Chaldæi, sicut Democritus, quòd sit anima mundi. Socratem, & Platonem Plutarchus ait similiter atque Trismegistum sensisse: τὸ ἓν τὸ μονοφυὲς, καὶ αὐτοφυὲς, τὸ μονοειδὲς, τὸ ὄντως ἀγαθὸν, πάντα δὲ ταῦτα τῶν ὀνομάτων, εἰς τὸν νοῦν σπεύδει. νοῦς οὖν ὁ θεὸς χωριστὸν εἶδος: τουτέστι τὸ ἀμιγὲς πάσης ὕλης, μηδὲν ἐν τῷ παθητῷ συμπεπλεγμένον: Ipsum Vnum singularis naturæ, per se natum, singulare, uerum bonum esse Deum: hæcque nomina spectare ad ipsam Mentem. Mens igitur Deus, forma separata: hoc est, nulla materia contaminata, & concreta, nulli rei passibili admista. Ecce quod Anaxagoras superius, & quod de eo prodidit Aristoteles. Stoici quoque, qui mundum, & stellas Deos, sicut Aristoteles & Plato, putarent, tamen τὸν ἀνωτάτω πάντων νοῦν ἐν αἰθέρι, Altissimum, ac supremum omnium Deorum, ipsam dixere Mentem. Hinc apparet

apparet quid ſenſerint, quicunque aſtris, aut mundo dederunt diuinitatem, non illam ſcilicet ineffabilem, ſupremam, principem inuentricem omnium, ſed diuinum quiddam, factumque ab ipſo Deo. Ideas quoque Plutarchus perhibet Socratem & Platonem ſenſiſſe, ἐν τοῖς νοήμασι, καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ, τουτέστι τοῦ νοῦ ὑφεστώσας. In cogitationibus, ſenſiſque Dei, hoc eſt, Mentis ſubſiſtentes. Sic Deus eſt Mens, creatrix mundi, cuius Ideam in ſe contineret. Is locus & hæc declaratio Plutarchi admirabilis & obſeruanda, ut ſcias & quid de Ideis ſenſerit Plato, & quo in loco habere deceat Ideas. Sunt uidelicet, ſicut rectè & ſapienter diffiniuit Dionyſius, προορίσματα καὶ θελήματα θεοῦ, prædefinitiones & uoluntates Dei. Idque etiam perhibet Pſellus priores Chaldæos ſenſiſſe: cuius teſtimonio recognoſces ea, quæ ſuperiores attulerant, Chaldæorum eſſe, ſicut item erant Triſmegiſti. μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, καὶ ἓν αὐτὴν καὶ ἀγαθὸν ἀνυμνοῦσι: ἰδέας δὲ νομίζουσι, νῦν μὲν τὰς τοῦ πατρὸς ἐννοίας, νῦν δὲ τοὺς καθόλου λόγους, φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς καὶ νοητούς, νῦν δὲ τὰς ἐξῃρημένας τῶν ὄντων ὑπάρξεις. Vnum, ait, principium omnium opinantur Chaldæi, ipſum Vnitatem, & Bonum, laudando uocantes. Ideas ſentiunt, modò Patris cogitationes, modò rationes uniuerſales naturæ, mentis, animæ, modò ſeparatas à rebus ſubſiſtentias. Dico igitur ex ſententia Plutarchi, & Dionyſij, prioris quidem, opinionem Platonis fuiſſe, Ideas eſſe primum illud Chaldæorum, Patris, id eſt, opificis mundani ſenſa, & meditata: poſterioris, Ideas eſſe ipſas Dei uoluntates. Si addideris ſecundum ſignificatum, ut ſint rationes naturales, & uniuerſales in natura, & in mentibus & anima, rectum erit, & idem ferme atque primum. Vltimas autem Ideas ſicut Plato & Ariſtoteles, & Dionyſius reiecerunt, delectum in Chaldaicis dogmatis habentes, ſic prorſus reijciendas cuique, perſpicuum. Ergo pro errore, & fabula, commentoque habendum dogma quorundam Platonicorum, τὰ νοητὰ, id eſt, Ideas, quæ Plato in mente opificis ſtatuit, eſſe quandam diuiniſsimam, primámque Deorum gentem, ceu primam Angelorum Hierarchiam. Item unitates rerum, & Ideas ſeparatas, fontes, & origines. Commentum non à ueritate modò, ſed etiam Platonis animo alienum, uel Plutarchi ad rationis claritatem teſtimonio accedente. Item ex Plutarcho obſeruari operæpretium eſt, & ſcitu digniſsimum, idem eſſe diuinam Mentem atque ipſas Ideas, quod Philo, & Plotinus docuerunt: Sapientiamque eius eſſe Idearum cunctarum naturam, ac ſubſtantiam: idemque totam Idearum ſeriem, atque ipſam immenſam Dei ſapientiam. Obſeruandum item hanc Mentem eò fuiſſe cunctis Philoſophis creatorem, quòd ei tribuerent Ideas rerum origines. Ex quibus claret eos ſenſiſſe, locutoſque eſſe, quæ à barbaris didiciſſent. Priores Barbari Chaldæi, Aegyptij, & quos priore loco ſtatuere fas erat, Hebræi, hanc Mentem rerum creatricem prædicauerant, anteponentes ei quendam alium genitorem ſuum. Cuius rei pro Chaldæis teſtis eſt cum Sibyllis ſecta Zoroaſtreorum & Magorum: pro Aegyptijs Triſmegiſtus: pro Hebræis ad alios multos, Philo: pro Græcis maxime Plato, omniſque Platonicorum familia: prior autem Orpheus. Apud quos uno ore, Patrem iſtius æternæ, omnipotentis, omniaque creantis Mentis, inuenies. Quod partim oſtendi, partim oſtendam.

Ex Proclo, & Porphyrio de Mente, & eam antecedente Genitore.

CAP. XIII.

DE HAC item Mente, non ſolùm rerum opifice, ſed etiam ſecundo principio, habente ante ſe priorem, multa loquuntur alia concorditer Platonici, per manus inuicem tradentes Theologiam. Nam Proclus in præmonſtrato libro, ubi de Theologia Platonis, quæ traditur in Parmenide, multa dubitat, hæc dicit:

A dicit: ἀλλ' οἱ μὲν παλαιοὶ, καὶ τῆς πλωτίνου φιλοσοφίας μετέχοντες τὴν νοερὰν φύσιν ἐνταῦθα πεφυκέναι λέγουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπερουσίου τῶν ὄντων ἀρχῆς ὑφισταμένην, καὶ πάνθ' ὅσα διὰ ταύτης συμπεράσματα προτείνεται, τῇ τοῦ νοῦ μιᾷ καὶ παντελεῖ δυνάμει, συναρμόζειν ἐπιχειροῦσι: Sed ueteres, inquit, & qui Plotini Philoſophia ſunt initiati, naturam intelligibilem in Parmenide dicunt ab uno superſubſtantiali rerum principio ſubſiſtentem, & omnes, quæ per hanc præponuntur concluſiones, Mentis uni, atque perfectiſsimæ poteſtati coniungere nituntur. Ecce Proclus teſtatur Philoſophiam Plotini id maximè ſtuduiſſe, ut oſtenderet naturam intelligibilem, & inuiſibiles ſubſtantias, Angelorúmque choros ab uno ſubſtantiali procedere principio. Quòd autem ſit principium tantum ac tale, paulò pòſt docet: Mens uidelicet, ad cuius ineffabilem poteſtatem, omnes, quæ ſunt in Parmenide Platonis, & de quibus tam multa cuncti diſſerunt, concluſiones, conentur reuocare: ut quidquid ibi locutus ſit Plato, pertineat ad Mentem, ordinéſque intelligibiles, à ſuperſubſtantiali principio Mente naſcentes. Hocq́ eſt quod in noſtra Theologia, per eum creata uiſibilia, & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue poteſtates, ſiue uirtutes, ſiue dominationes. Hæc à Platonicis dicitur νοερὰ φύσις, & dicitur nata à ſuperſubſtantiali principio, ab ineffabili, & omnipotenti Mentis autoritate. Perhibet idem Proclus, apud uetuſtiores Platonicos (ut eorum diuinitatem agnoſcas) καὶ παρ' αὐτοῖς εἴωθε θρυλλεῖσθαι, τὸ μὲν πρῶτον ἕν τι θεμένοις, τὸν δὲ νοῦν ἓν πολλὰ, τὴν δὲ ψυχὴν ἓν καὶ πολλά: Apud eos iactari ſolere, primatum omnium rerum Vnitatem, ipſam autem Mentem unum multa: Animam uerò Vnum & multa. Sunt igitur hæc nomina ſymbolica, & mathematica, quibus ſignificabant res diuiniores, Tria numina, & qui in Epiſtola ſunt tres reges, nominibus mathematicis deſignantes. Primus eſt unitas Pater, qui eſt ante omnia, eoq́ eſt Vnitas, & Prin-

B cipium. Mens autem naſcens ab illo, eſt Vnum multa: Vnum quia retinet naturam paternam: Multa, quia facit ſecundum numerum. Eſt enim ſecunda. Ab ea incipit numerus. Tertio loco eſt tertius rex, aut tertiò, uocatus Vnum & multa, addita copula, ut magis eum à primo diſtare, ſecundum numerum, deſignarent: Quia ſecundo loco. Copula quidem uerum non ſignificaret in eo, quia faceret tertium, aut numerum. Separatis autem duobus, unum ab utraque parte eſt. Tertius eſt unum, & multa: Quia tum procedit à primo, eoq́ retinet naturam eius & nomen: tum tertio loco exiſtens eſt, & multa: quia ſi tria ſepares, ab altera parte remanet unitas, ab altera multitudo, nempe duo. Sed relinquamus nomina nimium mathematica. Illud perſpicuum eſt, ſecundo loco Mentem eos ſtatuiſſe, poſt Patrem ſuum: idq́ uetuſtiores Platonicos tradidiſſe. Proclúſque adducit ex Porphyrio ἐν τῇ πατριαρχῶν πραγματείᾳ, τὸν νοῦν εἶναι μὲν αἰώνιον ἐν πολλοῖς καὶ καλοῖς ἀποδείκνυσι λόγοις, ἔχειν δὲ ὅμως ἐν ἑαυτῷ καὶ προαιώνιον τὸ νοῦ, ᾧ τῷ ἑνὶ συνάπτειν. ἐκεῖνο μὲν ἦν ἐπέκεινα παντός: τὸ δὲ αἰώνιον δευτέραν ἔχειν, μᾶλλον δὲ τρίτην ἐκείνου τάξιν, δεῖ γὰρ οἶμαι τοῦ προαιωνίου καὶ αἰωνίου τὸν αἰῶνα, μέσον ἱδρῦσθαι: Porphyrius, inquit, in libro quo agit de Patriarchis, id eſt, primis rerum autoribus, Mentem eſſe æternam, multis, ac præclaris probat rationibus: habere tamen in ſe quod ſit Menti prææternum (ut ſic uertamus uerbum) Vnitati connectere. Illud quidem erat ultra omne æuum: æternum autem ſecundum habere, imò uerò tertium ordinem ab illo. Oportet enim, ut reor, prææterni, & æterni mediam ipſam collocare æternitatem. Tum addit Proclus (ſed de hoc, ſermo nobis ne ſit) τοσοῦτον δὲ ὅμως ἐκ τῶν εἰρημένων λάβωμεν, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἔχει τι κρεῖττον ἐν ἑαυτῷ τοῦ αἰῶνος: Tantum, inquit, ex dictis accipiamus, quòd etiam Mens habet aliquid melius in ſe ipſa, quàm æternitatem. Ex his, etſi dicuntur obſcurè, & more Platonicorum, is tamen efficitur ſenſus, Mentem eſſe ſempiternam,

habere autem quod eam antecedat, non tempore, aut æternitate (nam æterna sunt æqualia) sed natura: ut cum sint duo æterna, sed alterum alterius genitor, necessariò gignens uerè sit æternum, & aliud magis, quàm alterum. Nam Primus ipse est ante omnem æternitatem, non tempore, sed natura: æternus autem ipse Filius habet secundum locum, imò uerò, quoniam inter æternum & prææternum, interiacet æuum, uel æternitas, necessariò tertio in loco est æternum. Sed scias ista dici de summa Patris excellentia: quia cum Mentem æternam genuerit, non potest esse prææternus ipse, id est, ipsam æternitatem antecedens. Et ipse Porphyrius testatus est Mentem habere quid æternitate melius. Ergo ea dicuntur, ut ostendatur id, quo Genitor præcedit Genitum, ut ipse docuit, cum Patrem suum maiorem se prædicabat, referebátque illi accepta cuncta bona. Hoc Platonici explicare melius non ualentes, usi sunt nominibus Aeterni, & Prææterni, quorum primum est Mentis, secundum eius qui Mentem natura præcedit. Quorum conformitatem, & summam naturæ coniunctionem declarantes, dicunt Aeternum, ipsam nempe Mentem, habere quid æternitate melius, attingere scilicet, ad naturam Primi. Dicunt etiam ipsam Mentem habere in se Prææternum, id est, naturam ante æuum, ante secula, quo copuletur cum Vnitate, quæ Pater ipse est, primum esse, primatus, fons omnium rerum, unde numeri cuncti prodiere, ante omnia ipse filius. Totáque tandem hæc Theologia est, quam nos quotidie celebramus, quòd Mens & proles Dei sit Patri suo coæterna.

Ex eodem Proclo, de Genitore, summo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, seu spiritu: & de diuinitate ipsius Mentis.

CAP. XIIII.

DIVINITVS etiam est de ea locutus Proclus, declarans & Platonis Theologiam, & aliorum placita Platonicorum: cuius testimonio, & quantum Menti præcellat Vnitas ipsa, noscitur, & quanta rursum inter eam ipsamq; Vnitatem coniunctio intercedat: in eo ipso libro de Platonica Theologia: ἡ οὐσία καὶ ὁ νοῦς, ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ὑφεστάναι λέγεται, καὶ περὶ τὸ ἀγαθὸν ὕπαρξιν ἔχειν, καὶ πληροῦσθαι τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς ἐκεῖθεν προϊόντος, καὶ τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτῆς μεθέξεως ἐκ τῆς ἑνώσεως τοῦ φωτὸς τούτου τυγχάνειν, ὅθεν καὶ αὐτοῦ τοῦ νοῦ, καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ θειότερον, ὡς τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ἐξηρτημένον. Quæ sunt: Substantia, & Mens à Bono & principaliter, & primò dicitur subsistere, & circa Bonum, existentiam habere, & repleri lumine ueritatis illinc promanantis, & accipere participationem seu dependentiam ex coniunctione, & unione luminis, quod & ipsa Mente & substantia est diuinius, ut quod primò dependet à Bono. Hæc ille: quibus nihil profundius, grãdius, sublimius effari potest omnis Theologia. Est autem apud Platonicos altissimum dogma, idem esse, substantiam, siue Ens, atque ipsam Mentem: idem quoque Bonum, & Vnitatem. Iure autem Mens, & substantia, siue Ens, sunt idem: quippe & ipsa Mens apud uetustissimum Theologorum Mosen dixit, Ego sum, qui sum, Græcè, ὁ ὤν: Philosophis, τὸ ὄν. & Dionysius Iesum uocat τὸ ὄν. Est autem Iesus filius Dei; Mens ipsa. Ea est primum, excellentissimúmque Ens, primò principalitérque nascens à Patre summo Bono, & Vnitate. Vt ergo substantia & Mens sunt nomina secundi principij à Patre procedentis: sic ipsum Bonum, aut summum Bonum, atque item Vnitas, sunt nomina primi principij. Vnitas quidem, quòd ab eo nascuntur omnia, uel ipsa Mens, caput, & fons omnium. Dicitur, inquit Proclus

A clus, & constantissima fama est inter omnes Theologos, ab ipso summo Bono, primitus, primò, ante omnia subsistere Mentem, & ab eo, & circa ipsum habere existentiam, circa ipsum reuolui: quia nisi esset illud, ipsa non esset. Inde nascitur, dependet, sicut ipsa fatebatur in mundo. Inde repleri quoque inquit lumine ueritatis manantis inde. Est enim diuina progenies lumen æternum, lumen de lumine, est sapientia patris sui. Eóque clamabat, Doctrina mea, non est mea, sed eius, qui misit me. & cum diceret se glorificatum à Patre suo gloria æterna, anteaquam mundus fieret. Hoc omne multis nominibus significant Platonici, dependentiæ, participationis, existentiæ ex illo, & circa illum, luminis ex illo. Ac quod ait, hoc lumen quod Patris est, esse Mente diuinius, noris eum sentire, Patris præexcellentiam, & primum esse, fontalémque lucis æternæ (quæ natiuitas ipsa est prolis suæ, imò proles ipsa) existentiam. Non potest enim aliter excellentia paterna designari. Sed audi mirabiliora, ut cœlos eis patefactos posśis dicere, uidisséque eos gloriam sempiterni Dei. Omnis enim hæc Theologia Procli, est superiorum, & ante eum Platonicorum, ut stupeam nostram radiantem apud eos miratus theologiam. τὴν τοῦ νοῦ τάξιν δευτέραν ἀποφαίνει τῆς ἐξῃρημένης τοῦ ἑνὸς ὑπεροχῆς. εἰ τοίνυν καὶ ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς εἰκὼν τοῦ πρώτου νοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν τοῦ νοῦ μέθεξιν αὐτάρκεια, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν πάρεστιν: ἀλλὰ ὁ μὲν ἡμέτερος νοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ διέζευκται, καὶ ἐνδεὴς γέγονε, καὶ διὰ τοῦτο δεῖται καὶ τῆς ἡδονῆς δεῖται. ὁ δέ γε θεῖος νοῦς, ἀεὶ τοῦ ἀγαθοῦ μετέχει, καὶ συνήνωται πρὸς αὐτὸ, καὶ διὰ τοῦτο θεῖός ἐστι, ἀγαθοειδὴς μὲν ὢν κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μέθεξιν, θεῖος δὲ ὡς τῆς πρώτης θεότητος ἐξηρτημένος: Secundum, inquit, ordinem, post Vnitatis separatam excellentiam dicere Platonicam Theologiam habere Mentem. Si igitur & mens nostra est imago primæ Mentis, etiam secundum hoc tantum bonum, & nobis

B secundum Mentis participationem, sufficientia, & proprium bonum adsit. Sed mens nostra à bono disiuncta est, estq; indiga, eóque etiam uoluptatis indiga ad humanam perfectionem. At diuina Mens semper bonum participat, & unita est cum ipso, & propter hoc diuina est. Similis quidem ipsi summo Bono, secundum Boni participationem: diuina uerò, ceu quæ sit cum prima Deitate connexa. Hæc Proclus. Ecce secundus ordo, locúsque Mentis post altisśimam eminentisśimámque Vnitatis excellentiam, ac supereminentiam. En item mens nostra, imago diuinæ Mentis. Fecit enim nos ad imaginem, & similitudinem suam. Ecce nobis non aditus ad Patrem, non Boni communicatio, nisi per Mentem primogenitam, nostra mente ab ipso summo Bono longè disiuncta. Ecce quoque Mens diuina, Mens Dei, Mens paterna, ut Chaldæus dicebat, ἀγαθοειδὴς, similis summo Bono, gerens similitudinem, formamq; summi Boni Patris sui. Propterea dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Ecce Deus ipse Pater, ipsa prima Diuinitas. Denique ecce quod ait diuus Ioannes, Et Verbum erat apud Deum. qui quidem sermo sonat, quod Proclus, συνήνωται πρὸς αὐτὸ, Coniunctus erat cum ipso Bono. Ioannes, ἦν πρὸς τὸν θεόν: Proclus, πρὸς αὐτὸ ἀγαθόν. & Ioannes, Erat apud Deum: Proclus, Coniunctus, unitus cum ipso. Cum Ioannes ait, Erat apud Deum, designat, coniunctus erat, cohærebat cum Deo, erat à Deo inseparabilis, coæternus. Quem Ioannes uocat Deum, Proclus ipsum Bonum, etiam Deum. Quod Ioannes item λόγον, Rationem, Verbum: Proclus νοῦν, Mentem. Idem est autem Ratio & Mens. Ratio, sapientia summi Dei. Nota obsecro, inure menti, infige uerbum illud συνήνωται, coniuncta est, unifacta, ut sic loquar, erumpens uerbum Philosophis contra Arianos, & alios, qui disiungebant Mentem à summo Bono. Coniuncta est, ait, unita cum summo Bono Mens. Hoc Proclus ex Platone, hoc omnes.

Quòd si Proclus dicat excellentiam summi Boni etiam à Mente ἐξῃρημένην, separatã: scias eum maiestatem illam, altissimamq́ue diuinitatis arcem eo, non disiunctionem innuere. Quòd si secus sentiat, ecce se ipso refellitur, συνήνωται, unita, unifacta, copulata, cõnexa Mens cum summo Bono: Nec rectè explanaret Platonem. De Mente quoque considerandum, quòd ex sententia cæterorum Platonicorum idem Proclus pronunciat: νοῦς δὲ ἐν αἰῶνι τὸ ζῆν ἔχων καὶ τῇ οὐσίᾳ αἰώνιον ἐνέργειαν καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν νόησιν ἐν τῷ νῦν ἱδρυσάμενος, ἔνθεός ἐστι διὰ τὴν πρὸ αὐτοῦ παντὸς αἰτίαν, διττὰς γὰρ ἔχει τὰς ἐνεργείας ὥς φησιν ὁ πλωτῖνος, τὰς μὲν ὡς νοῦς, τὰς δὲ ὡς μεθύων τῷ νέκταρι, καὶ ἐν ἄλλοις ὅτι καὶ ὁ νοῦς ὤν ἐν τῷ πρὸ ἑαυτοῦ ὡς θεὸς, ὥσπερ ἡ ψυχὴ τῇ ἑαυτῆς ὑπὲρ ψυχὴν ἀκρότητι νοῦς, καὶ τὸ σῶμα τῇ πρὸ τοῦ σώματος δυνάμει ψυχὴ. πάντα δὲ οὖν ὥσπερ ἔφαμεν ἀνήρτηται τοῦ ἑνὸς διὰ νοῦ μὲν καὶ ψυχῆς. καὶ ὁ μὲν νοῦς ἑνοειδὴς ἐστιν, ἡ δὲ ψυχὴ νοοειδὴς. καὶ ὁ μὲν θεὸς πρὸ τοῦ νοῦ τῇ νοερᾷ φύσει πρώτως ἐποχούμενος. ὁ δὲ νοῦς θειότατος ὡς πρὸ τῶν ἄλλων ἐνθεούμενος. ἡ δὲ ψυχὴ θεία καθ᾽ ὅσον δεῖται τῆς νοερᾶς μεσότητος. Quæ sunt, Mens in æternitate habet uitam, & substantia, operationeq́ue intelligendi est ipsa æternitas, simulq́ue omnem intellectionem in præsenti habens defixam, Deifica est, id est, Deo similis, diuina propter causam uniuersi, quæ ante se est. Duas enim, ut Plotinus testis est, habet operationes: primas, ut Mens: secundas, ut nectare ebria. & in cæteris quidem est ut Mens: in eo autem, quod ante ipsam, ut Deus: sicut anima super omnem animam sua excellentia, est Mens: corpus autem uirtute, quæ est ante corpus, fit anima. Omnia igitur, ut diximus pendent ab Vno, per Mentem quidem, & Animam. Et Mens quidem Vniformis est, Anima uerò Mentiformis, ut sic loquar. Atque Deus qui est ante Mentem, naturæ mentali primum superuehitur. Mens autem est diuinissima, ut quæ ante omnia Deifica. Anima uerò diuina, quatenus indiget media Mente. Hæc apud Proclum, similia atque superius admiranda mysteria, ut mirabile sit, quonam instinctu ad hæc peruenerint. Tria dicuntur esse apud eos principia, Deus aut Bonum uel Vnitas, Mens, Anima: tres imperatores, primus Bonum, secundus Mens, tertius Anima. Mens, inquit, est sempiterna, æterna sapientia, æternum intelligere, sempiternum sapere. Hæc fit, aut gignitur Deus ab antecedente causa Genitore suo, qui propriè & primò dicitur apud nos & illos, Deus. Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi. Glorificauit Deus Filium suum. Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati. Quem proposuit Deus propiciationem per fidem in sanguine ipsius. Nemo nos separabit à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Innumeraq́ue exempla. Habet igitur Mens ab antecedente causa eam diuinitatem, æternamq́ue sapientiam. Est quidem & ipsa Deus, sed ab illo Genitore suo. Quidquid autem est, æternaliter est. Habet duas operationes: alteras, ut Mens, ut rerum principium, ut intelligens, moderans, producens omnia quæ creauit, ut spectans post se: alteras, ut respiciens supra se Genitorem suum, fruensq́ue ex eo æterna uoluptate, nectare diuino ebria, beata ex amore, & dulci charitate, quem suspicit, admiraturq́ue semper, Patris sui: ex quo deificatur, fit, estq́ue Deus, sicut est, quia genita ab eo, ut Macrobius dicebat. Anima uerò tertium principium est ut Mens, propter con iunctionem substantiæ, eoq́ue etiam Deus, quia & ipsa à primo per secundum, & à secundo. Corpora uerò, ut effectus trium principiorum. Omnia denique sunt ab Vnitate. Nam Mens ab Vnitate gignitur, inde uoluptas est, & diuinitas eius: eoq́ue diuinissima, quoniam sola gignitur à Deo, & genita est Deus. Cætera participant diuinitatem, propterea non sunt diuinissima. Nomen autem Diuinissimi est apud Platonem, & Aristotelem. Plato uocat Verbum Dei diuinissimum: Aristoteles, Mentem diuinissimam, ut uidebis. Anima autem etiam Deus, per utrunque, maximè per secundum. Ac Pater, ut ait Dionysius, quoniam est pater luminum, irradiat in omnem naturam

A turam Angelicam. Hæc illi dixere, partim ex Platone, partim ex nostra Theologia hausta. Siquidem hæc sunt ea, quæ Græci, Latiniq; definiere, Spiritum, id est, Animam, tertiumq; principium, esse æternaliter à primo, & secundo. Primus dicitur à nostris, & ab illis Pater: præcipuè uerò ab illis Vnitas, & bonum. A' nostris item fons, & principium totius Deitatis. Ipsam inquam dixere Animam, [illegible] Spiritum, essentiam suam, suumq; esse subsistens habere ex Patre simul, & Filio, & simul ab utroque æternaliter tanquam ab uno principio procedere. Filium causam esse Animæ, Græci, principium Latini, sicut & priorem. Omnia enim, quæ Patris, seu Boni sint, dedisse Patrem ipsum unigenito Filio suo gignendo, præter esse Patrem. Et quòd Anima uel Spiritus procedat ex Mente uel Filio, ipsam Mentem à Patre æternaliter habuisse, à quo æternaliter sit genita, Patremq; esse fontem & principium totius Deitatis. Ecce enim ipsi dicunt omnia pendere ab Vno, sed per mediam Mentem & Animam. Quippe Pater cum sit fons, & principium totius Deitatis, primò efficit esse Deum Filium, & Animam, alterum gignendo, alterum producendo. Est enim, Proclo teste, etiam Anima Deus, non fontaliter, sicut primus, propriè Deus, sed ut ab illo producta: eoq; uocat eam magis diuinam, quàm Deum: & quod procedit à primo, uel datur per medium secūdum. Gratias igitur agamus summo Deo, qui coëgit etiam suæ religionis imperitos, rapido mentis excessu abstractos, pro ea loqui, eaq; perhibere de ipsa testimonia, quæ nemo sit, qui non miretur, obstupescat, lacrymas etiam qui pius est, præ gaudio profundat.

Mirabile testimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita.

CAP. XV.

B EADEM lacrymæ manabunt ei, eadem eum gaudia arripient, qui leget ea, quæ scripsit Porphyrius. Quippe quæ Proclus, perinde acsi de cœlo cœlestis Angelus eum docuisset, nunc locutus est, & proposuit, superiores Platonici, & quidem diuinius & augustius tradiderunt. Porphyrius igitur in quarto de historia Philosophi (quem locum totum Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, quem cæca dementia, & odium ueritatis non sinebat cernere uerum, nec quam contemneret, religionem, illam esse, perspicere, quam sæcula Philosophiaq; omnis arcana coluisset, quamq; ipse nescius insectaretur, profert) de summo bono ex opinione Platonis, stupenda miracula scripsit: ἀπὸ δὲ τούτου, τρόπον τινὰ ἀνθρώποις ἀνεπινόητον νοῦν γεννηθῆναι, τὸ ὅλον, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶτα: ἐν ᾧ δὴ τὰ ὄντως ὄντα, καὶ ἡ πᾶσα οὐσία τῶν ὄντων, ὃ δὴ καὶ πρώτως καλὸν, καὶ αὐτόκαλον παρ' ἑαυτοῦ τῆς καλλονῆς ἔχον τὸ εἶδος, προῆλθε δὲ προαιώνιος ἀπ' αἰτίου τοῦ θεοῦ ὡρμημένος αὐτογέννητος ὢν, καὶ αὐτοπάτωρ, οὐ γὰρ ἐκείνου κινουμένου πρὸς γένεσιν τὴν τούτου. ἡ πρόοδος γέγονεν, ἀλλὰ τούτου παρελθόντος αὐτογόνως ἐκ θεοῦ. παρελθόντος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς. οὔπω γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ χρόνου γενομένου πρὸς αὐτὸν οὐδὲν ἦν ὁ χρόνος. ἄχρονος γὰρ καὶ μόνος αἰώνιος ὁ νοῦς, ὥσπερ δὲ ὁ θεὸς ὁ πρῶτος, εἷς καὶ μόνος ἀεὶ, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γεννῆται τὰ πάντα, τῷ μὴ τούτοις συναριθμεῖσθαι, μηδὲ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ συγκατατάττεσθαι δύνασθαι τῇ ἐκείνου ὑπάρξει. οὕτω καὶ ὁ νοῦς αἰώνιος μόνος, καὶ ἀχρόνως ὑποστὰς καὶ τὰ γ' ἐν χρόνῳ αὐτὸς χρόνος ὢν ἐν ταυτότητι μένων τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως. Quæ sunt, Ab hoc autem summo bono ratione quadam hominibus incognita genitam Mentem tradit Plato, quę prorsus per se ipsam existat: in qua uidelicet sint ueræ res, & omnis rerum substantia: quod & primò pulchrum, & per se pulchrum sit, habeatq; speciem pulchritudinis. Processit autem ante sæcula, uel æternitatem, ab autore Deo promanans, per se genita existens, & per se Pater. Neque enim illo mouente se ad generationem huius, processus fuit: sed isto progrediente per se generabiliter, uel ex sua generatione à Deo: & progrediente, nō à principio aliquo temporali: necdum

enim tempus erat: sed neque creato tempore, præ illa est aliquid tempus. Semper C enim est carens tempore, & sola æterna Mens. Sicut autem Deus ille primus, unus, & singularis semper est, licet ab ipso facta fuerint omnia, eò quòd cum his connumerari, & in eodem loco, quem habet substantia sua, ea poni non possunt: sic & Mens sempiterna sola, & sine tempore: & creatis his, quæ sunt in tempore, ipsum tempus est, permanens in unitate suæ substantiæ. Hæc testatur Porphyrius sensisse Platonem ex antro diuinitatis missa oracula, mysteriaque ineffabilia, ut admirando expleri nequeam quibus tandem diuinis (ut sic loquar) Aquilonibus portati in cœlum altissima sacramenta introspexerint: Nisi quòd iam Euangelio coruscante, melius ea, quæ Plato, Trismegistus, Sibyllæ, Magi, tot per omnem mundum oracula locuta fuerant, explicare poterant. Principiò igitur ingressus uastum Theologiæ pelagus, refert ab hoc summo bono, quod esse sempiterni Genitoris nomen, sæpe iam claruit, nasci Mentem, ineffabili, inexplicabili cunctis mortalibus modo. Vt & noster Vates similiter dixit, Generationem eius quis enarrabit? Cuius enim mens capiat unquam ineffabilem Mentis natiuitatem? ut miraculum sit, uel hoc ipsum eos agnouisse, quòd nascatur, quòd sint duo, Genitor, & Genitus. Hoc primum decus huius testimonij, quòd ineffabilem fateatur hanc natiuitatem. Secundum, quòd nascens Mens per se subsistat, Deus scilicet & ipsa, omnipotens & ipsa. Tertium, quòd sit omnium rerum domicilium, sedes, & origo, fons, & principium, rerum uniuersalis essentia, uerarum rerum regnum, & Idearum, quæ sunt essentiæ ueræ, uasta mater. Sic prima pulchritudo, & omnis pulchritudinis origo, pulchritudo primordialis, exemplar omnis pulchritudinis, mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus ipse. Eoque fuerunt omnia pulchra & bona, quæ fecit. Hanc pulchritudinem, & speciem, ideamque uenustatis, tanquam principium, & origo ha- D bet ipse à se ipso. Ad hæc, quòd nata sit ab ipso Deo æternaliter, & ante sæcula, ante æuum per se genita, per se Pater, quippe quæ nata, uelut sui principium, & sibi pater est, quia genita à Patre, ipsa gigni, & nasci uolens. Proinde etsi nascatur à Patre suo Deo, nascitur tamen ineffabiliter, uolens ipsa nasci, quasi natiuitatis suæ etiam ipsa principium, non se ipsam generando, sed nascendo coniunctim, æternaliterque ab illo. Designatur enim ineffabilis quædam Genitoris, & Geniti coniunctio, genus nascendi inauditum, incomprehensibilisque modus. Diuersa, quàm nostra, nascendi ratio, qui non sumus, antequam nascamur, nec à nobis habemus quidquam, differentes substantia à genitoribus nostris. Ibi quoniam ineffabilis, & admirabilis, alteriusque omnino generis natiuitas, & ut nascatur, tamen est patri coæqualis, coæternus, dicitur nasci ipse, uolens à Patre generari, ut uolendo nasci, ineffabiliterque exultando ex ea natiuitate, & inseparabiliter à patre nascendo, ferme sit & ipse sibi genitor. Mysterium quidem altissimum, ualidissimaque in eos uociferatio, qui detrahunt diuinitati Filij. Hîc non modo non detrahitur, ut nimium propemodum tribuatur. Repetit deinde hanc generationem non esse sempiternam, ante tempora, ante sæcula, cum nullum tempus esset: ut etiam tempus postea creatum nihil sit præ ipsa Mente, ut quæ sola sit sempiterna, & ante omnia tempora, nullum habens cum tempore consortium, aut dependentiam. & ut Pater sit sempiternus, & unus etiam creator omnium, & autor: quia cum nullis commiscetur, & censetur omnibus retro longissimè remanentibus: sic Mentem quoque æternam esse solam omnium: quæ etiam sit ipsum tempus, cum res sub tempore creauit, & ad ipsum tempus, mundi mensuram, uenit, ipsum tempus, quo mensurarentur omnia, conditura. Nihil dici, aut cogitari poterat altius, grandius, sublimius, profundius.

A O' Platonici igitur, qui nesciebatis huius admirandæ Sapientiæ religionem Christianam patronam esse ueram, nec aliud hanc religionem esse, quàm cultum, & notionem summi Boni, & æternæ mentis, eorumque inter se sempiternæ coniunctionis scientiam, quæ nihil loquatur, clamet, uociferetur aliud: qua reprehensione tandem digni, qua cæcitate capti, qui eam insectabamini, cuius uos admiranda, stupendaque mysteria, cum summa admiratione explicatis, & principem uestrum Platonem putatis, & asseritis ea tenuisse, scripta reliquisse? Misereri quoque oportet miserrimos Hebræos, quibus ob inauditam cæcitatem, ob profundam animi caliginem, eadem dominatur calamitas: qui quæ iam inde ab exorto mundo per omnia sæcula innotuit Sapientia, quam gentes omnes cœlitus reuelatam coluerunt, tradiderunt, & suæ gentis doctissimi monimentis literarum mandauerunt, apud omnes suæ gentis eruditos sub secretis mysterijs abscondebatur, non uideant nunc adorari, coli, agnosci à toto terrarum orbe. Ideo nunquam deficiet hæc religio, & uera illa Sapientia, & antiquissima sæculorum omnium, in arcanis abstrusa Theologia.

Ex Plotino de eadem ipsa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: &, quòd post Patrem sit maxima omnium Mens.

CAP. XVI.

PLOTINVS item inter Platonicos maximus, & ubique celeberrimus, mirabiliter omnia, quæ superius ab antiquis tradebantur, approbauit, disseruitque copiosius, ut hæc ueræ Sapientiæ mysteria perfectissimè uideatur tenuisse: ut instar miraculi sit, totus is hominum, ac sæculorum concursus, ac consensus. Audiant igitur Philosophi patefactum nouissimis sæculis, B quod antea foret etiam notum, atque animis multorum hominum comprehensum, declaratum autem postea, atque ita diffusum, ut quod angustis locis prius contineretur, in totum mundum euaserit, nuncque Numen istud adoretur, omnesque de eo philosophentur, de quo soli sapientissimi quondam, & hi omnino pauci philosopharentur. Hæc est enim scientia Domini, qua repleta est omnis terra, quòd omnes nunc philosophantur, Patrem & Filium cognoscentes, adorantes, semper loquentes: quæ scientia prius erat paucorum. Ac Plotinus, qui nec Christianus fuit, nec fortasse norat Christianos, si scisset eos hanc adorare Sapientiam, quam maiores sui tantopere coluissent, ac ueluti de profundissimis mysterijs de ea loquerentur, quorum scripta & ipse ueneratus est, & approbauit, certè ipse cum cæteris Platonicis religionem nostram, quam nonnulli eorum propter inscitiam, uelut superstitionem contemnebant, adorasset, retinuisset, ueramque esse sapientiam prædicasset. Plotinus igitur ad alia, hæc diuina, sublimiaque in libro de Tribus principalibus hypostasibus loquitur, quæ postea imitati sunt, & secuti Porphyrius, & Proclus, pluresque alij Platonicorum: τί οὖν χρὴ περὶ τοῦ τελειοτάτου λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτό; μέγιστον δὲ μετ' αὐτὸ νοῦς, καὶ δεύτερον. καὶ γὰρ ὁρᾷ ὁ νοῦς ἐκεῖνον, καὶ δεῖται αὐτοῦ μόνου. ἐκεῖνος δὲ τούτου οὐδέν. καὶ τὸ γεννώμενον ἀπὸ κρείττονος νοῦ, νοῦν εἶναι, καὶ κρείττων ἁπάντων νοῦς, ὅτι τ' ἄλλα μετ' αὐτόν. Quæ sunt, Quid igitur de perfectissimo dicere conuenit? Nihil'ne ab ipso, an maxima post ipsum? Maximum autem post ipsum Mens, & secundum. Etenim aspicit Mens ipsum, & eius tantùm indiget: ipsum autem, Mentis nihil prorsus. & quod à Mente maiore generatur, Mentem esse: & omnibus maior est Mens: quia post eam sunt cætera. Hæc intimæ Philosophiæ mysteria proloquitur Plotinus, ut si Christianus esset, apertius loqui non potuerit. Principio Patrem dicit esse perfectissimum, principium scilicet, maximum, eminentissimum, excellentissimum,

præcedens etiam Mentem. Hoc enim eſt quod Filius dicebat toties, Pater maior me eſt. Non id quidem tantùm propter corpus aſſumptum: ſed quia ille Pater ſit principium, fons totius Deitatis: Filius autem genitus, naſcens, & proles. A' maximo, ac perfectiſsimo Plotinus ait nihil generari præter Mentem: Maximã autẽ poſt perfectiſsimum, ſiue Patrem, eſſe Mentem, ſiue Filium: & quod ante omnia mirabiliſsimum eſt, ait Mentem ſuſpicere, & intueri Patrem, & indigere eo ſolo, Patrem autem eo minimè. Aperit enim abditiſsimum myſterium, Patrem ſcilicet gignere Filium, tanquam ipſe ſit maior autoritas, quanta ſcilicet eſt inter Genitum, ac Genitorem. Quoniamq́ Pater genitor eſt, primaq́ omnium origo, non indigere, aut dependere à Filio, Mente ſcilicet: contrà, filium indigere eius ſolùm, quòd ab eo diuinitatem, ſubſtantiamq́ habeat, diſcatq́ ab eo omnia. Nec aliud dicitur hic à Plotino, quàm quòd eadem Mens ſæpe locuta eſt apud nos mortales, docens ſe à Patre miſſum, unicam ſe, amantiſsimamq́ eius eſſe prolem: nihil habere ſe, niſi quod Pater ei dediſſet: quidquid haberet traditum ſibi à Patre. Ecce Plotinus ait, Filium intueri Patrem, tanquam in eum, à quo tota ſua pendeat beatitudo, tanquam in bonum ſuum, felicitatem ſuam. & iure quidem. Nam ſi ab eo, qui maximus, qui perfectiſsimus eſt, habet tantam diuinitatem, tantam naturæ magnitudinem, ut potuerit mundum uiſibilem, & inuiſibilem creare, neceſſe eſt beatitudinem eſſe tantam, quanta beatum maximum filium ſuum efficiat: id eſt, tantam eſſe beatitudinem, quanta eſt rerum ſuarum magnitudo, quanta diuinitas, quanta poteſtas. Intuetur Filius in Patrem, ſinuq́ paterno continetur, nec alia eſt beatitudo eius, quàm ex bonis, & cognitione paterna, maximarum uoluptatũ theſauro. Ideoq́ optauit omnes ad hæc paterna bona ſublimare. Pręter hæc autem addit Plotinus: ποθεῖ δὲ πᾶν τὸ γεννῆσαν, τὸ γεννώμενον, καὶ τοῦτο ἀγαπᾷ, καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι τὸ γεννῆσαν, καὶ τὸ γεγεννημένον: ὅταν δὲ καὶ ἄριστον ᾖ τὸ γεννῆσαν σύνεστιν αὐτῷ, ὡς τῇ ἑτερότητι μόνον κεχωρίσθαι. εἰκόνα δὲ λέγομεν εἶναι τὸν νοῦν. δεῖ γὰρ σαφέστερον λέγειν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ Πλάτωνος τρίτα τὰ πάντα: Deſiderat omne quod gignit, id quod gignitur, & hoc amat: maximè uerò, cum ſoli fuerint gignens, & genitum: cum autem optimum eſt quod gignit, neceſſariò eſt cum eo coniunctum quod gignitur, ut ſola alteritate ſeparentur. Dicimus autem imaginem eius eſſe Mẽtem. oportet enim loqui clarius. Eoq́ apud Platonem terna ſunt omnia. Sunt, inquit, penes omnium regem omnia, & penes ſecundum ſecunda, & penes tertium tertia. Dicit quoque cauſam habere Patrem, cauſam quidem appellans Mentem ipſam. Opifex enim illi eſt Mens. Hunc autem dicit creare animam in cratere illo. Cum igitur cauſã ſit ipſa Mens, Patrem eius dicit Bonum, & quod ultra Mentem eſt, ultraq́ ſubſtantiam. Multis autem locis appellat ipſum Ens, & Mentem, & Ideam: ut Plato cognouerit, ex Bono quidem Mentem exiſtere, ex Mente Animam, & eſſe uerba iſta, minimè noua, neque nunc cœpta dici, ſed olim, licet obſcurè. Verba autem, quæ nunc ſuper hac re habeantur, eſſe quaſi earum interpretatores, quæ atteſtentur dictis Platonis, eſſe ea uerba uetuſta. Talia dicens ad uerbum Plotinus, innuit quicquid prædicatur nunc de Patre, & Filio, de Mente, de Bono, à quo ueteres fluere, aut gigni Mentem dixere, priſca theologia: Tum quòd Bonum ſit ultra ſubſtantiam, ultra omnia: in quo excellentiam ſummi, ac Genitoris Dei oportet agnoſcere. Neque enim eſt excellentius, ac maius quicquam. Idem Bonum uocat Genitorem, Mentem Genitam, eaq́ fatetur eſſe coniunctiſsima, quia ſit optimum quod gignit, & quia Genitor, ac Genitum ſint ſoli. Ex quo uult effici, ut inter eos ſit indiſſolubilis coniunctio. Maximam enim eſſe coniunctionem ex maxima perfectione. Aduerte igitur diuinam, profundiſsimamq́ apud Plotinũ Theo-

logiam

A logiam, de sempiterna Filij generatione ex Patre, & cum eo coniunctione, de beatitudine eiusdem, ex intuitu in Patrem. Postremò ait eos sola alteritate separari. Rem inauditā, ac stupendā. Sola, inquit, alteritate Bonū, ac Mens separātur, Grçce ἑτερότητι, solis personis dicerent Christiani. Alter enim est Pater, alter Filius, non aliud, uel alterum. Tanta est enim inter duos illos perfectio, perfectaq; coniunctio, quanta deceat eorum diuinitatem. Tum respice quęso attentius, quid Plotinus tradat. Ait hæc mysteria, hos ipsos sermones, ultramundana hæc sacramēta, esse uetusta: & nunc quę dicantur, non esse noua, sed his explicari à ueteribus tradita. Audi quæso, referq; animum ad ea, quæ tum in præfatione, tum toto progressu locuti sumus, quam nos habemus nunc Philosophiam, fuisse etiam apud ueteres. Ipsum Plotinum audis confitentem totam hanc Philosophiam à priscis descendere. Quo testimonio probatur, confirmatur, quicquid Chaldæi, Mercurius Trismegistus, Orpheus, Sibyllæ, cæteriq; omnes de Patris, ac Filij diuinitate tradidissent. Ipsi hoc testantur, non possunt à Christianis post natum Christum, esse conficta. Plura sunt alia apud Plotinum mirāda de Patre, & Filio testimonia. Quos appellat nostra Theologia expresſius, ac notius Patrem, & Filium, illi Bonum, & Mentem, Generans, & Genitum, Patris, ac Boni imaginem, ipsam Mentem, Bonum & Vltrasubstantiam, ipsum Patrem. Quis hęc cognouisset, nisi Philosophia cœlestis illuxisset? Benedictus igitur primogenitus, unicus, summi Boni filius, per quem & creati sumus, & redempti, & eousq; amati, ut non celauerit unquā profundisſimā diuinitatē suā, cuius humanitatē, affabilitatē, clementiam, benignitatem, familiaritatem sensit in omni ætate omnis terra.

B *Ex eodem Plotino, q. Mens sit post summum Bonū, q. per eam ad summū perueniatur, q. sit locus, & Idea omnis pulchritudinis, q. creauerit mundum.*

CAP. XVII.

PLATONICORVM item præcipuus Plotinus, cuius à cunctis prędicatur admirabile ingenium, etsi floruit ante Porphyrium, & Proclum, ut testimonia eius debuerint antecedere, tamen ordinem quēdam de ea, quam dixere Mentem, Prolemq; summi Boni, nos sequentes auidos reddit, ut ea proponamus. Varia uerò, & multiplex præter superiora de duobus illis, Genitore, Proleq; ab æterno genita extat apud eum Theologia. E quibus in libro de Pulchro, hæc ex intimo quasi Philosophiæ antro profatur: γενέσθω δὴ πρῶτον θεοειδὴς πᾶς καὶ καλὸς πᾶς, εἰ μέλλει θεάσασθαι θεόν τε καὶ καλόν. ἥξει γὰρ πρῶτον ἀναβαίνων ἐπὶ τὸν νοῦν, κἀκεῖ πάντα εἴσεται καλὰ τὰ εἴδη, καὶ φήσει τὸ κάλλος τοῦτο εἶναι τὰς ἰδέας. πάντα γὰρ ταῦτα καλὰ τοῖς νοῦ γεννήμασι καὶ οὐσίᾳ. τὸ δὲ ἐπέκεινα τούτου, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ λέγομεν φύσιν, προβεβλημένον τὸ καλὸν πρὸ αὐτῆς ἔχουσαν, ὥστε ὁλοσχερεῖ μὲν λόγῳ, τὸ πρῶτον καλόν: διαιρῶν δὲ τὰ νοητὰ, τὸ μὲν νοητὸν καλὸν ὄν, τῶν εἰδῶν φήσει τόπον, τὸ δὲ ἀγαθὸν τὸ ἐπέκεινα καὶ πηγὴν, καὶ ἀρχὴν τοῦ καλοῦ, ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν πρῶτον θήσεται, πλὴν ἐκεῖ τὸ καλόν. Quæ sunt, Sit igitur quisq; primùm Deiformis, & pulcher quisq;, si Deum, & ipsam pulchritudinē sit contemplaturus. Veniet enim primū ascendens ad Mentem, ibiq; omnes species pulcherrimas noscet, & dicet hanc pulchritudinē Ideas esse. Omnia enim hæc sunt pulchra genituris, & substantia Mentis. Vltra uerò & supra hanc, naturam Boni dicimus, quæ propositū sibi pulchrum habet. Quocirca perfecta ratione est prima pulchritudo: Diuidens autem intellectualia, quod quidem est intellectuale pulchrum, formarū dicet locū. Bonum autē quod est ultra fontem & principium pulchritudinis, uel in eodē Bonū, & pulchrum, primum statuet, uerùm ibi pulchrum. Hucusq; ille. Quæ etsi abstrusa Plotinicisq; usitata ratione proferuntur, hunc tamen habent sensum: Vides primum sanctisſima illa duo,

altiſsimaq́ numina, quorum primũ in omni uetuſta Philoſophia uocatur Bonum, C
ſecundum Mens? Ac loquitur de eo, qui cupiat uidere ueram pulchritudinem, oportere eum primum fieri Deiformem, aſsimiliari Deo, quòd nunquam ad uerũ uenuſtatis intuitum ſit admittendus, niſi diuinam ſibi ſimilitudinẽ aſſumat. Eſt autẽ ſimilitudo, Platone ipſo teſte, ſanctitas, iuſtitia. Hæc habeat neceſſe eſt, quem tenet ueræ pulchritudinis aſpiciendæ ardor. Atq; is qui beatitudinem hanc affectat, aſcendens animo ad faſtigium rerum, primum gradũ faciet ad Mentem: hæc enim eſt poſt ſummum Bonũ. Et ipſa dicebat hominibus, ſe ducem eſſe, & portam ad ſummũ Bonũ: et quòd nemo poteſt uidere Patrẽ, niſi Filius adduxerit, ac reuelarit. In hac igitur Mẽte, quæ fuit mundi melioris origo, omniumq́ rerum, quæ ſuis originibus, & rationibus æternis (quas Ideas Philoſophi dicunt) continebãtur, principium, cernet omnẽ Idearum uenuſtiſsimã uarietatem. Habent enim, ut ſuperius uidimus, omnes fateri, Ideę locum, ſedemq́ in ipſa Mente. Mens, ac Verbum, ut ait Philo, eſt Idearũ locus. Progreſſus igitur ad Mentem, cernet hic omnes Ideas, earumq́ uenuſtatẽ: quæ quoniam Mente continentur (Mens enim habet exemplar omnis pulchritudinis) iure omnia ſunt pulchra, Mente creatrice, genitriceq́, & ſubſtantia, ſiue exiſtentia rerum. Vbi autem Mentem attigerit, ſuperabit quoq; altius ad alium ſublimiorem, qui dicitur Bonum, ſeu Natura bonitatis, quæ & ipſa pulchritudinem eximiam, & eandẽ, atque Mens, ſed principalius complectitur. Eoq́ fit, ut qui uelit perfectè loqui, ſtatuat primùm pulchritudinem, ipſum Genitorem, uidelicet pulchritudinem, omniaq́ bona dantem Secundo, neceſſe eſt. Quocirca dirimens ſingula, locum quidem Idearum, uel formarum dicet ipſum intellectuale pulchrum, id eſt, Mentem. Summum autem, & ulterius Bonum, fontem uocabit, & principium pulchri. Quoniam etiam Mens, quidquid habet pulchri, habet ab illo principio. Aut in eodem gradu ſtatuet D
Bonum, & Pulchrum, ut non aliud fontem dicat, aliud ipſum Pulchrum, ſed unum, & idem. Ibiq́ primum hæc ſtatuet. Oſtendit etiam Plotinus cum ſuperioribus Philoſophis, & prædicat hanc Mentem mundi principium, inuentorem, & cauſam, ut hinc ſumma maieſtas, diuinitasq́ Mentis eniteſcat. Multaq́ ſcitu digna, uelutq́ ineffabilia myſteria prodit de ea, in libro de Prouidentia. Quæ mihi non modò proponenda ſunt, ſed etiam declaranda, & explicanda, ut ſi quid obſcuritatis habeant, aperiantur, ut ueritas nuda, claraq́ remaneat. τὴν πρόνοιαν ὀρθῶς ἂν καὶ ἀκολούθως λέγοιμεν τῷ παντὶ εἶναι τὸ κατὰ νοῦν αὐτὸν εἶναι, καὶ νοῦν πρὸ αὐτοῦ εἶναι, οὐχ ὡς χρόνῳ πρότερον ὄντα, ἀλλ' ὅτι παρὰ νοῦ ἐστι, καὶ φύσει πρότερος ἐκεῖνος, καὶ αἴτιος τούτου ἀρχέτυπον οἷον καὶ παράδειγμα εἰκόνος τούτου ὄντος. εἰ οὖν φαμὲν ἐκ νοῦ, τὸ δὲ πᾶν ἠρτῆσθαι, καὶ εἰς ἅπαντα ἐληλυθέναι τὴν δύναμιν αὐτοῦ πειρᾶσθαι δεικνύναι ὅλα ἕκαστα τούτων καλῶς ἔχειν. Quæ ſunt, Prouidentiam rectè, & conſentaneè in Vniuerſo dixerimus, q̃ ipſum Vniuerſum ſit ſecundũ Mentem, & Mens ante ipſum, nõ quaſi tempore priorẽ, ſed quia à Mente eſt. & Mens ipſa naturâ prior, & cauſa huius, uelut archetypũ & exemplar huius, qui ſit imago. Si igitur ex Mente dicimus pendere uniuerſum, & in oĩa uim eius pertinere, ſic conabimur oſtendere cuncta bene poſita. Hęc Plotinus, Mentem aſſerens à maioribus confeſſam cauſam mundi, cuius quaſi ſit (ut Plato tradidit in Timæo) exemplar: mundus autẽ, uelut imago, factus ad eam uim & formam, quam Mens animo complecteretur: quæ quidem forma, & conceptus mundanus, ut Philo dixit, erat Mens ipſa. Sicq́ apparet Mens mundi principium, & cauſa. Apparet hanc eam eſſe, à quo ſuſtineatur uniuerſitas, per quam omnem pertinet Mentis diuinitas. Hanc ait Plotinus rationem eſſe prouidentiæ ueram: quoniã cuncta fecit, poſuit, conſtituit, ordinibusq́ diſtinxit Mens & poteſtas eius, per omnia cõmeans; ut hac una pulcherrima cauſa, poſsis in omnẽ rationẽ prouidẽtiæ

A tiæ latiſsimè tendere, oſtendens bene unicuiq; rei eſſe conſultũ, quia Mens fuit, eſtq; ſemper moderâtrix. Quòd autem Plotinus hoc loco Mentem antecedere mundum non tempore, ſed ut cauſam, & autorem, & à quo ſuſtineatur ſemper mundus, aſſerit, ut uideatur (quod Proclus affirmat) æternitatem mũdi credere: dico eum, quod plurimis Philoſophorum accidit, diuerſa ſenſiſſe, & quod ſæpe fit, à ueritate ab illo ſuo ſenſu, reuocatum. Nec longis ambagibus opus eſt: ipſe in ſe ipſum ſtet teſtis. Eodem enim libro hæc proſequutus eſt. Quoniam igitur mundus omnis eſt id, quod factum eſt, hunc tu aſpiciens, audire hæc fatẽtem fortaſſe poſsis: ὡς ἐμὲ πεποίηκε θεὸς, κἀγὼ ἐκεῖθεν ἐγενόμην, τέλεος ἐκ πάντων ζώων καὶ ἱκανὸς ἐμαυτῷ, καὶ αὐτάρκης, οὐδενὸς δεόμενος: Quòd me creauit Deus. Et ego inde extiti, abſolutio omnium animantium, ſufficiens, contentusq; meipſo, nullius indigens, quoniam in me ſunt omnia, & plantæ, & animalia, & omnis generabiliũ rerũ natura, & Dij multi, & Dæmonum populi. Neq; enim γῆ μὲν κεκόσμηται, terra quidem plantis omnibus, & animalibus omne genus eſt ornata, & ad mare uſque peruenit animæ poteſtas: aër autem omnis, & æther, & cœlum omne eſt animæ expers. Nouiſsimè concludit: νοῦς τοίνυν δοὺς τι ἑαυτοῦ, εἰς ὕλην, ἀτρεμὴς, καὶ ἥσυχος τὰ πάντα εἰργάζετο. Mens igitur cum dediſſet aliquid ex ſe ipſa, in materiam ſtabilis ipſa, & quieta, & immota, cuncta moliebatur. Quibus teſtimonijs, ſiue ultro, ſponteq; pronuntiatis, ſiue quòd non admittit alium natura ſermonem, & uult nos ad hanc rationem loqui, claret eum locutum, qua ratione loquuntur omnes, qui principium habuiſſe mundum fatentur. Et quo uerbo Moſes dixit, In principio ἐποίησε, fecit, creauit Deus cœlum, & terram: eodem uſus eſt Plotinus. Sic etiam, operabatur, aut operatus eſt. Sic, ornata eſt terra, pertinuit, extenditq; ſeſe animæ poteſtas. Sic, B inde ego extiti, uel ſum effectus: & quod Mens ſine labore, ſine commotione ſui, ſed quieſcens, immittensq; uim ſuam in materiam, molita eſt. Quæ quidem oſtendũt, ac præ ſe ferunt quoddam tempus, quo ſunt omnia creata. Neque enim, qui ſempiternam dependentiam deſignaret, præteritis, ſed præſentibus uerbis uteretur: aut ſi interdum præteritis, certè non ſemper. Diceretq; non fecit Deus, operatus eſt, ſed, operatur, producit. Quid quòd idem definit Prouidentiam? προόρασις τὶς καὶ λογισμὸς θεοῦ, ὡς ἂν γένοιτο, τόδε τὸ πᾶν, καὶ ὡς ἂν ἄριστα περὶ τὸ δυνατὸν ἂν: Proſpectio quædam, & conſideratio Dei, ut fieret hoc uniuerſum, & ut optimè, quoad fas eſſet, haberet. Non'ne hæc eum proſpexiſſe, cogitaſſe de re facienda, demonſtrant? Non'ne eſt Theologia Moſaica, quòd Deus fecit bene omnia, quę fecit, & uidit bene facta? His etiam Plotini dictis conſtat eundem eſſe Deum, atq; Mentem: eamq; rationem eſſe manifeſtæ Prouidentiæ, quòd ſunt omnia facta diuinitus, ſapientiſsimisq; Mentis, Intelligentiæq; conſilijs conſtituta. Vt ſit hoc illud Moſis, Et uidit Deus lucẽ, quòd eſſet bona. Sicq; ad unam quamq; rem creatam. Poſtremo, Et ecce omnia erãt ualde bona, uidelicet à Sapientia ſumma, perfectaq; Intelligentia creata. Tum eſt illud apud eum pulcherrimum, quòd Mens eſt alius, & primus mundus, à quo mundus iſte habuit principiũ.

Quòd creatio ſit Mentis, Genitore iubente, ipſa operante, & de duobus his, ex eodem Plotino.

CAP. XVIII.

AD INTELLIGENDVM quod Plotinus dixit, Mentem quietam, ſine motu, concitationeq; ſui, cuncta feciſſe, eſt operæpretiũ animaduertere, quæ Euſebius, & Cyrillus contra Iulianum Imperatorem referunt Numenium locutum, Primum Deum (ſic enim locuti ſunt Platonici, primum Deum, Patrem, ſecundum, ipſam eius Progeniem uocantes) quietum & immobilem

c 2 mobilem

mobilem esse, Secundo dedisse ipsum, actionem, autoritatemq́ creandi, quod quidem est ineffabile mysterium. ἐσὶ δὲ οὗτοι βίοι, ὁ μὲν πρώτου, ὁ δὲ δευτέρου θεοῦ, δῆλον δὴ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος θεὸς ἔσαι ἑςώς, ὁ δὲ δεύτερος ἔμπαλιν ἐστὶ κινούμενος. ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ τὰ νοητὰ, ὁ δὲ δεύτερος περὶ τὰ νοητὰ, καὶ αἰσθητά. καὶ μὴ θαυμάσῃς δὲ πάλιν εἰ τοῦτο ἔφην, πολὺ γὰρ ἔτι θαυμαστότερον ἀκούσῃ, ἀντὶ γὰρ τῆς προσούσης τῷ δευτέρῳ, κινήσεως, τὴν προσοῦσαν πρώτῳ στάσιν εἶναι φημὶ κίνησιν σύμφυτον, ἀφ' ἧς ἥτε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μονὴ ἀΐδιος καὶ σωτήριος ἀναχεῖται εἰς τὰ ὅλα. Sunt, inquit, hæ duæ uitæ, altera quidem primi Dei, altera secundi: uidelicet quòd primus quidem Deus erit stans, quiescens: Secundus uerò rursum erit qui se moueat. Itaque Primus est circa intelligibilia, seu spiritualia: Secundus circa intelligibilia, & sensibilia. Neque uerò mireris, quòd hoc dixerim: Multò enim mirabilius audies. Nam pro motione, quæ præexistit in Secūdo, præexistentem Primo missionem esse dico, motionemq́ cōiunctā, à qua & ordo mundi, & sempiterna, salutarisq́ stabilitas permanet in omnia. Hæc Numenius: quæ & postea necessariò proferentur. Hic ego obstupesco, attonitus hæreo, nec capio, nec explicare queo, unde tanta Theologiæ profunditas, horū mentes inundauerit. Hoc mysterium altissimū est, nostræ Theologiæ sacramentum, Patrem qui primò est Deus, mittere Filiū ad agendū, illum esse Angelum Patris. Et apud Philonem est ὕπαρχος, magistratus Dei: ὑποφήτης, declarator, interpres, quo Pater est ad omnia, tanquam suarum uoluntatum executore usus. Ideo sicut uenit in mundum missus à Patre, sic creauerat mundum & hominem: Prophetis apparuit, legem Mosi dedit, Legationibus paternis est functus. Sic dedit ei iudicium Pater, & ipse iudicabit omnem carnem. Deniq; non primus Deus unquam, sed secundus (Dico autem Primum, & Secundū, unum eundemq́ Deum) monstratur, prædicatur uenisse. Non admiraberis igitur hæc apud Plotinum. Hausta sunt è superioribus Platonicis, Philone, Numenio, cuius lectioni perpetuā dedit operā, centumq́ libros scholiorū, autore Porphyrio, in eum scripsit. Is prior etiam hæc prodiderat: τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἀργὸν εἶναι συμπάντων, καὶ βασιλέα, τὸν δημιουργὸν δὲ θεὸν, ἡγεμονεῖν δι' οὐρανοῦ ἰόντα: Primum quidem Deum uacare ab omni opere, uti regem: opificem autē Deum imperare, per cœlum euntem. Philo quoq; in optima diuinitatis Idea, Primū florentē, nefas putat, ut ad hominis molitionē descenderet, misisse nuntiū, legatumq́ unigenitam prolem suam, quę uias documētaq́ Patris, cuius est Sapientia, secuta, nō hominē modò produxerit, sed omnē mundū decoris formis, ordinibusq́ instruxerit. Hanc quoq; fuisse præceptoris Platonis sententiam refert, uti à Platonicis relatū & proditum, diuus Cyrillus: ὁ γοῦν πλάτων θεὸν μὲν τὸν ἀνωτάτω φησὶ τὸ ἀγαθὸν, ἐξ αὐτοῦ γε μὲν ἀναλάμψαι νοῦν, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν προσεχῆ τοῦ κόσμου δημιουργὸν, ὄντος ἐν ἀκινησίᾳ τοῦ πρώτου. καὶ τρίτην εἰσφέρει ψυχὴν, ἀφ' ἧς τὰ πάντα κινεῖσθαι φησί. Itaque Plato, inquit, supremum quidē, altissimumq́ Deum fatetur ipsum summū Bonum. Cæterū ex eo emicuisse Mentem, & hanc esse proximū mundi opificem, Primo manente in quiete, & uacatione. Tertiam inducit Animā, à qua cuncta cieri, agitariq́ censet. Apparet igitur (ut loquar ipse) quodā admirabili, & cœlesti beneficio (Nō enim humana cōsideratione eò peruenire potuerūt) eos audisse, legisseq́, in uetustissimis oraculis duos Deos, in unā substātiā diuinitateq́ cōiūctos: quorū Primus admirādæ, suspiciēdæ, augustæ maiestatis, mitteret Secundū ab se genitū ab æterno, ad oīa. Et hæc est illa toties ab ipsa diuina Mēte prædicata Theologia: Doctrinā suam, non esse suam, sed eius, qui misisset eum. & Quòd sic Deus dilexit mundū, ut unigenitū filiū suū daret, ut omnis qui credit in eū, non pereat, sed habeat uitā æternā. & Sicut misit me uiuens Pater, & ego mitto uos. Et, quòd Pater nō iudicat quēquā, sed omne iudiciū dedit Filio. Deniq;, ꝙ eum semꝑ prędicabat genitorem maioremq́ suū, pręceptorē, mittentē: Illi cunctos honores, uti maiori

A maiori, ac patri deferebat. Nec alia propè fuit ab eo reuelata Theologia, quàm quòd à Patre missus, rediturus ad eum, certo tempore circumacto, uenisset, faciens omnia, sumpta humana figura: quæ Pater non fecit, sed uoluit, & iussit Filium, Deumq́ secundum facere, sicut & opificem mundi eum miserat. Eadémque ratione, secundus Deus, mundum, & hominem creauit, qua prædicatur: uerissimumq́ fuit, in mundũ eum uenisse, ea exequentem, quæ Primus non quidem fecit, sed uoluit iussitq́ ut magnus genitor, facere, Secundum. Cuius est clarissima ratio, quòd è duobus, quorum alter Genitor, alter Genitus esset, Genitus debuit parêre, & facere, quod non decuisset facere Priorem, præsente Secundo. Cuius rei tota humana progenies fuit imago, ubi maiestas & præcellentia genitorum (si parua licet componere magnis) super genitis apparet. Atq; ubi iustitia regnat, iubentibus genitoribus, parent piè, reuerẽterq́ nati. Id, ut dixi, fuit imago eius, quod ab æterno præcessit in Deo. De qua re mirabile est, & stupendum, Platonicos tam profundè philosophari: & dicunt id sensisse Platonem, qui Christum natum plus ducentis, & quinquaginta annis antecessit. & Plotinus testatur hos sermones non nouos esse, sed uetustam quandam, nescio quibus à locis manantem ad Græcos, Theologiam. Atque iterum tradit Plotinus, etiam diuo Cyrillo teste: τοῦ δὲ αἰτίου νοῦ ὄντος πατέρα φησὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐπέκεινα νοῦ, καὶ οὐσίας, πολλαχοῦ δὲ τὸ ὂν καὶ τὸν νοῦν, τὴν ἰδέαν λέγει. ὥστε πλάτωνα εἰδέναι ἐκ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν, ἐκ δὲ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ εἶναι τοὺς λόγους τούτους, μὴ καινοὺς, μὴ δὲ νῦν, ἀλλὰ πάλαι μὲν εἰρῆσθαι μὴ ἀναπεπταμένως, τοὺς δὲ νῦν λόγους ἐξηγητὰς ἐκείνων γεγονότας, μαρτυρίοις πιστωσαμένους τὰς δόξας ταύτας παλαιὰς εἶναι, τοῖς αὐτοῦ τοῦ πλάτωνος γράμμασι. Cumq́, inquit, autorem, & causam dicat ipsam Mentem Plato, eius quoque Patrem dicit ipsum Bonum, & id, quod est ultra Mentem, & substantiam. Multisq́ in locis ipsum ens, & substantiam, Ideam appellat. Quocirca Platonem nouisse, ex Bono qui-
B dem Mentem, ex Mente Animam existere: & hos sermones, non nunc natos, ac nouos esse, sed cùm omnia superioribus seculis obscurè dicta essent, his uerbis esse declarata, & uelut ab interpretibus explanata, has esse uetustas sententias ipsius Platonis, libris eius pro testimonio nobis utentibus. Sic Plotinus. quibus non est mirabilius quicquam, non ipsos tantum, qui Christianam religionem non colebant, sed etiam, uelut ineptam, ac superstitiosam, ad cuius profundissima sacramenta non attigerant, sed uulgi opinionem, contemptúmque sequentes, aspernabantur, confessos esse, sed longè antiquiores, hæc mysteria. De quo superius. sed nequeo mihi moderari, quin repetam, & inculcem quæ mihi suauia, iucundaq́ sunt.

De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, ut à Patre generetur, omnibus bonis ditetur.

CAP. XIX.

IDEM in libro de Prouidentia, & speculatione, multa disserit ueneratione, & cultu dignissima, sed explicanda, declarandaq́ nobis. Mens, inquit, indiget ipso Bono, Bonum eius non indiget. Vnde fit compos ipsius Boni, efficiturq́ ἀγαθοειδὴς, ipsi Bono similis, & perficitur à summo Bono, Specie quidem, siue Idea, quæ est in ipsa Mente, quæ uenit ab ipsò Bono, eam efficiente ἀγαθοειδῆ, Boniformem. Ac quasi cernitur in ipsa Mente uestigium summi Boni. Eiusmodi archetypum cogitare conuenit reputando, quod uerum est in eo, ex uestigio quod ad Mentem peruenit. Itaque uestigium eius, quod est in ipsa Mente, dedit ipsi Menti aspicienti, ut in ipsa sit cupiditas, & semper cupiens semper assequatur. Illic autem neq; cupiens est (quid enim cupiat?) neq; qui assequatur: neque enim cupiebat. Non igitur neque Mens cupit: Nanque cupiditas est in ipsa, & intellectus ad speciem

eius. Cum igitur Mens sit pulchra, imò omnium pulcherrima in lumine puro, & claritate pura: καὶ πάντων καλλίστη ἐν φωτὶ καθαρῷ, καὶ αὐγῇ καθαρᾷ, καὶ τὴν τῶν ὄντων περιλαμβάνοντος φύσιν, ὃ καὶ ὁ καλὸς, οὗτος κόσμος, σκιὰ καὶ εἰκὼν, καὶ ἐν πάσῃ ἀγλαΐᾳ κειμένης, ὅτι μηδὲν ἀνόητον, καὶ σκοτεινὸν, μὴ δὲ ἄμετρον ἐν αὐτῷ ζῶντος ζωὴν μακαρίαν, θάμβος μὲν ἂν ἔχοι τὸν ἰδόντα, καὶ τοῦτον, καὶ ὡς χρὴ αὐτὸν εἰσδύντα, καὶ αὐτὸν γενόμενον ἕνα: Et cum omnium naturam complectatur: cuius & iste pulcher mundus est umbra & imago, & in omni claritate ea refulgente, quoniam nihil incognitum, & obscurum, neque immensuratum est in ipsa, uiuente uitam beatam: stupor quidem subiret aspicientem, & istum, &, ut oportet, penetrantem, ibiq; unitum, factumq; unum & idem. Vt autem, inquit, qui suspexit cœlum, uideritq; claritatem astrorum, cogitat & quærit τὸν ποιητὴν, creatorem: sic oportet, & qui mundum intelligibilem contemplatus, & intuitus, admiratusq; est, eius opificem, qui eum constituerit, inquirere, aut ubi, uel qui, ὁ τοιοῦτον παῖδα γεννήσας νοῦν κόρον καλὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ γενόμενον κόρον, πάντως που, ὅτι νοῦς ἐκεῖνος ὅτι κόρος, ἀλλὰ καὶ πρὸ νοῦ καὶ κόρου, μετὰ γὰρ αὐτὸν νοῦς καὶ κόρος, δεηθέντα καὶ κορεσθῆναι, καὶ νενοηκέναι, ἃ πλησίον μέν ἐστι, τοῦ ἀνενδεοῦς, καὶ τοῦ νοεῖν οὐδὲν δεομένου, πλήρωσιν δὲ ἀληθινὴν, καὶ νόησιν ἔχει, ὅτι πρώτως ἔχει, τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν, οὔτε δεῖται, οὔτε ἔχει, ἢ οὐκ ἂν τὸ ἀγαθὸν ἦν, Talem genuit filium, & puerum pulchrum, & ab ipso genitum filium. Omnino autem neque Mens ille, neque coros, id est, filius, uel ubertas est, sed & ante Mentem, & filium, uel satietatem. Post ipsum enim Mens & filius, aut satietas est, quem oportuit satiari, & intelligere. Quæ proxima quidem sunt ei, Qui non indiget, neque habet opus intelligere. Plenitudinem autem ueram, & intellectionem habet, quia primò habet. Quod uerò antecedit hæc, neque indiget, neque habet: alioquin non esset summum, uel ipsum Bonum. In his Plotini uerbis est omnis hæc Theologia. Bonum, quoniam primò Deus, est Genitor, ac Pater omnis substantiæ, bonorumq; suorum, Menti largitor, non indigere Mentis: contrà autem, quoniam sit proles, & genita, lumen de lumine ipsa Mens, indigere ipsius boni: quippe quæ à Patre suo generetur, nec possit non generari, nec lucens lucere aliunde possit, quàm ab illo. Dat Bonum omnia ipsi Menti, totam substantiam, uidelicet gignendo dat diuinitatem: Pater autem à Mente nihil accipit. Et quoniam cuncta, quæ Pater, aut ipsum Bonum possidet, habet etiam Mens, inde fit, ut Mens sit ἀγαθοειδὴς, imago summi Boni, speculum diuinitatis, ut qui uideat Mentem adamussim, uideat ipsum Patrem, ac Bonum. Peruenit autem à summo Bono, ad Mentem Idea, & uestigium, siue creati mundi, siue ipsa bonitatis species, totaq; substantia, & diuinitas: ac tanquam à primo Sole, Sol alter eluxit. Quo fit, ut si uideas hunc secundum, putes te uidisse primum Solem. Quoniámque Pater est pulcherrimus, pulchritudo, item est & uenustas, à Mente cernitur, & consideratur, & desideratur, concupisciturque semper: nec Mens frustratur concupiscendo, sed simul cupit, simul assequitur. Nec quisquam est, siue Angelus, siue quouis alio gaudeat nomine, qui fructum capiat tantum ex summo Bono, ut Mens. Est enim filius in sinu Patris. Suspectus ergo & consideratio est Mentis ad Primum: Primi non suspectus, sed amor. Nec bonum habet, cum sit eminentissimum, quod aspiciat, ut maius, sicut Mens aspicit eum. Est autem Mens pulcherrima, in luce claritatis suæ, complectiturq; omnem rerum naturam. Est omnium principiū, & fons, cuius est pulcher is mundus umbra, & imago, ut dictum est à Platone. Apparetq;, quod etiam tradit Philo, Plotinum, nunc mundum νοητὸν, de quo scribit in Timæo Plato, interpretari ipsam Mentem: ut nihil sit aliud mundus archetypus ille, quàm ipsa Mens. Cùm inquam ipsa Mens sit in summa claritate, & pulchritudine (Erat enim, ut ait noster, quem Plotinus hoc loco sequutus uidetur, in eo lux uera, quæ illuminat omnem mundum, & in eo tenebræ non sunt ullæ). Tum cum sit (ut idem

A idem etiam ait noster) in ipso uita beata, si quis & istum uideret coniunctus cum eo, idemq́ effectus, obstupesceret, attonitus hæreret, eueniretq́ ei, quod illis, qui dixerunt, uisa hac pulchritudine & claritate, Bonum est nos hic esse. Vt autem, inquit, qui suspicit cœlum, attollitur in considerationem opificis: sic qui uiderit hanc Mentem, & mundum intelligibilem, necesse est inquirat, quis eum genuerit, quis & hunc filium genuerit, & satiauerit, impleueritq́ sapientia, dederitq́ pelagus sapiētiæ. Nam Primus, ipsumq́ Bonum, sapientissimus est, nec indiget, qui eum compleat ubertate, sapientiæ, & intelligentiæ. Est enim eminentissimus, iureq́ uocatur ἀνενδεὴς, non indigens. Habet autem Mens πλήρωσιν, plenitudinem, ueramq́ sapientiam: quoniā prior ipsa habet, & fruitur. At uerò, quod Mentem antecedit, non quòd sine sapientia sit (nam Chaldæus, & Mercurius dixerunt utrunq́ Mentem siue Intelligentiam, prioremq́ Mentem genuisse secundam) sed quia à nemine accepit, dicitur non habere. Nam si acciperet ab ullo, non esset summum Bonum. Proxima autem, imò coniunctissima, est Mens, seu satietas, cum summo Bono, ut superius monuit, cum dixit, καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι τὸ γεννῆσαν, καὶ τὸ γεγεννημένον: Et maximè cum sunt unum Genitor, & Genitum. Hæc est tota Theologia Plotini, eam non à maioribus modò, Platone, omnibusq́ eius, & superioris ætatis Philosophis, deducentis, sed uidetur prorsus nostrum expressisse Ioannem. Nam quod ille dixit, Verbū fuisse in principio, id est, ab æterno apud Deum: est quod Plotinus inquit, Diligit Genitor Genitum, maximè cum sunt unum utrunq́. Erat apud Deum, uidelicet erat coniuncta, unita cum Deo, & cohærebat Mens inseparabiliter. Sic, Quòd sine ipso factum est nihil: est, quòd ipse plenitudinem habet, & scientiam omnium rerum, atque exemplum à Patre. Ecce item, uita illa beata, claritas, gloriáque filij, quam habuit priusquam mundus fieret.

B Ecce stupor, & extasis intuentium gloriam filij Dei, & summa uoluptas: circunstant animæ, dextra, læuaq́ frequentes: Nec uidisse semel satis est, iuuat usque morari. Denique ecce Genitor, & Filius apud Plotinum, qui Christianus non fuit. Veritas igitur, quoniam est Solis claritate luculentior, nunquam latuit.

Summa eorum, quæ diuinitus Plotinus de Primo & Secundo est locutus, De Bono & Mente ab eo genita, Idearum plena, sapientissima origine Mundi.

CAP. XX.

SED quoniam tanta est apud Plotinum, támque ineffabilis Theologia, quem profani Philosophi adeò admirantur, diuinumq́ iure merito uocant: Christianam autem sapientiam, ut superstitionem insectabantur: quo quidem apparet eos Andabatarum more contra ueritatem depugnasse, quasi cæca uulnera offerentes ei, quam traditam à suis uenerarentur, adorarent, suspicerent, diuinos qui de ea loquerentur, prædicarent: proponenda sunt pauca ex his, quæ scripsit ad alia pressius in libro de Tribus hypostasibus, inscribens eum, περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, De tribus principalibus hypostasibus, uel, tribus imperatricibus subsistentijs, illis scilicet tribus regibus, de quibus egerat in Epistola Plato. In eo libro asserit, Mentem à summo Bono generari, à Mente Animam mundi, id est, Spiritum ipsum. Ac Primum appellat supremum, Vnum dicens, ascendendum esse μέχρι τοῦ ἀκροτάτου, καὶ ἑνὸς καὶ πρώτου, Vsque ad altissimum, & Primum. Ab Anima dicit omnes animas natas, ut postea latius ostendemus. De ipsa uerò Mente loquens, in omnem mundum, magnitudine, & pulchritudine, & ordine, motuq́ perenni insignem hortatur respicias. Tum Deos in ipso perspicuos, alios obscuros Dæmonas,

animalia

animalia quoque & plantas. Ad eius item archetypum, uerioremq́ue mundum ascendens, omnia ibi cernas intelligibilia, & in ipso sempiterna, ut in propria sapientia, & uita, exponens, ut reor, & usurpans illud Ioannis, Quod factum est, in ipso uita erat. Plotinus autem ea fuisse ἐν οἰκείᾳ συνέσει, καὶ ζωῇ, in sapientia sua domestica, & uita. Tum prosequitur, καὶ τούτων τὸν ἀκήρατον νοῦν προεστῶτα καὶ σοφίαν ἀμήχανον: Et horum omnium principem, ac præfectam Mentem, & incomprehensibilem sapientiam. uidelicet illius intelligibilis mundi, & Idearum. Quod idem sonat, atque quod alibi sæpe locutus est, Esse mundum intelligibilem, & Ideam mundi, ipsam Mentem. Audisti sapientiam ineffabilem. Prosequitur hunc Deum & Mentem esse magnum, cui cum contemplator appropiauerit, ζητεῖ τις οὖν ὁ τοῦτον γεννήσας, ὁ ἁπλοῦς, καὶ ὁ πρὸ τοιούτου πλήθους, ὁ αἴτιος, καὶ τοῦ εἶναι, καὶ πολλὴν εἶναι τοῦτον ὁ τὸν ἀριθμὸν ποιῶν: Quærit quis hunc genuerit, respondetq́ue simplex, & ante talem multitudinem, Autor & essendi, & ut magnus esset is, qui & numerum faciat. Pater scilicet & principium Filij, ut nostri & Græci: simplicissimus, ipsa Vnitas, & quòd cum eo Pater omnia genuerit, fœcunditatem scilicet omnium formarum, ac specierum, & quòd omnia complectatur, cuncta continens, in amplexu suo, sapientiæq́ue pelago. Hanc esse priscorum Theologiam, è quibus Parmenides tres illas hypostases exquisitius ab inuicem separauerit, Primum appellantem, ipsam principalem Vnitatem: Secundũ Vnum multa, ut postea dicemus: Tertium, Vnum & multa. quorum rationes libro secundo reddentur. sicq́ue consentire Parmenidem φύσεσι ταῖς τρισίν, Tribus naturis (sic enim loqui consueuerant) Anaxagoram autem Mentem puram, & intemeratam statuentem, primatum rerum posuisse simplex, & separabile, ipsum Vnum: Heraclitum quoque ipsum Vnum agnouisse sempiternum, & intellectuale: Empedocli materiã fuisse quatuor elementa, amicitiã ipsum Vnum, incorporeum quidem, quoniam elementa corporea. Denique ueteres præcipuè, qui Pythagoræ, & Pherecydi successissent, huic supremæ, simplicissimæq́ue naturæ, cum primis incubuisse, sed alios sensa sua scripta reliquisse, alios non scribẽdo, sed in communi sermone tradidisse, esse uidelicet ultra ipsum Ens, τὸ ἕν, ipsam Vnitatem, sequi deinceps τὸ ὄν, καὶ νοῦς, id quod uocatur Ens, & Mens. Tertia iam animi natura. Ac quemadmodum ea terna inueniantur in natura, sic arbitrandum esse apud nos. In libro quoque de Generatione, & ordine eorum, quæ post Primum, dicit ipsum Vnum, uidelicet Patrem, genitorem esse τοῦ ὄντος, ipsius Entis, nimirum Mentis, hancq́ue esse primam generationem. Nam cum sit perfectissimus ipse Genitor, qui neque quærat, neque habeat, neque indigeat, uti superius monebat, summaq́ue eius ubertas genuerit alterum Genitum quidem, in ipsum conuerti Genitorem, ac repleri, Genitumq́ue esse in eum respicientem: καὶ νοῦς οὗτος, huncq́ue esse Mentẽ. Hæc & id genus præclara multa, eo & sequentibus libris Plotinus docens ipsum Primum esse sibi copiosissimũ, uberrimum suæ bonitatis fontem: etiam simplex, & primum omnium, appellatum τὸ ἐπέκεινα οὐσίας, ultra substantiam, scilicet ultra Mentem, quæ dicitur Substantia, & Ens: Quòd sit principium ingenitum, & perfectissimum omnium, prima uirtus, & potentissima, quam omnes aliæ uirtutes imitentur: & quòd δεῖ δὴ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννῶν τὰ ἐφεξῆς, δεῖ δὲ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννώμενον, καὶ δεύτερον ἐκείνου τῶν ἄλλων ἄμεινον εἶναι, Oportet pretiosissimum esse quod gignit posteriora, oportet pretiosissimum esse genitum, & secundum ab illo, omnibus rebus melius, proles scilicet prima omnium, meliorq́ue, ut Chaldæus dicebat: idem esse Mentem & ipsum Ens: & quod ait in libro de Bono, intelligibilia non esse extra Mentem: Hanc unam naturam nempe Mentem esse omnes res: Esse τὴν ἀλήθειαν, ueritatem, quemadmodum ipse locutus est in mundo: Esse Deum magnum, eam naturam, καὶ θεὸς δεύτερος, & secundũ Deum, proferentem, & ostend

A & ostendentem seipsum, anteaquam uideat illum: Esse regem, non rerum à se exterarum, sed iustissimo, naturaliq́ue imperio, & uero regno. ἄτε τῆς ἀληθείας βασιλεὺς, utpote rex ueritatis, Vt in nostris literis extat, & Dominus uniuersi, secundũ naturam γεννήματος, καὶ θείου τάγματος, prolis & diuini ordinis, Rex regum, & Pater Deorum iustè appellatus. In libro autẽ de Pulchritudine intelligibili, Sapientiæ, inquit, magnitudinẽ, & potestatem quis perspiciat? quoniã secum habet, & fecit entia, seu res, & omnia consecuta sunt cum ea, & ipsa est, quæ sunt & fuerũt cum eo, & substantia illic est sapientia. Pluraq́ue alia diuinissima, in quibus etsi possunt esse (neque enim est, cur absolutam inuiolatamq́ue Theologiam, quemadmodũ à nostris, ab illis expectes) quæ limam non respuant, eò tamen scopus intendit, ut omnium seculorum sapiẽtia, quæ nouissimis diebus, ruptis omnibus claustris inundauit in orbem terrarum, eorum testimonijs appareat. Ecce enim Plotinus, maiores Græciæ Philosophos, ipsam Vnitatem, primum principiũ, altissimumq́ue, Diuinitatem fatetur sensisse, deinceps Mentem. Sic apparet Christianã religionẽ uetustissimã esse, reuelatã postea, exhibitamq́ue passim omnibus, uel pueris, & fœminis, quæ quondã apud solos Philosophos, nec perfectè intellecta, latitaret. Præclara uerò sunt & illa, quæ in libro de Ideis, An sistendũ sit, ubi Mens: an ad id, quod est ultra Mentem, sit procedendum. Mens, inquit, præfuit principio primo, tanquam in uestibulis ipsius Boni, annuntians in ipso omnia, tanquam τύπος, forma, aut imago illius, magis in multitudine, quàm ipsum quod manet in Vnitate. Considerandamq́ue Mentis huius naturam, quam ratio pronunciet esse τὸ ὂν ὄντως, καὶ τὴν ἀληθῆ οὐσίαν, uerum Ens, & ueram Substantiam. Eandem esse χορηγὸν τῶν λόγων, quasi dixeris, fontem rationum, & quòd uerè intelligat ea, quæ sunt & intelligendo creet. Esse igitur eam τὰ ὄντα, ipsa entia. Hæcq́ue esse ante mundum, Ideas nempe, non figuras, aut

B imagines ab alijs rebus nascentes, sed ἀρχέτυπα, καὶ πρῶτα, καὶ νοῦ οὐσία, Archetypa, & prima, & Mentis substantiam. Eoq́ue infert, νοῦς μὲν δὴ ἔστω τὰ ὄντα, Mens igitur esto ea, quæ sunt. Eandem Mentem pronuntiat, non simul, ac aliquid cogitauerit, aut intellexerit, continuò creare, neque enim cum Deum cogitasset, factum est uidelicet aliquod astrũ, neque statim, ut motum cogitasset, creatus est. Quo declaratur, non omnem eius intellectionem, esse creationem, sed duntaxat cum uult. De eadem in libro de Generibus entis loquens, Aspice, inquit, in hac magna Mente, & incõprehensibili, non πολυλάλῳ, multa loquente, & uerbis creante, sed πολυνῷ, multa intelligente, id est, sapientissima, quomodo omnia sunt ex ea. Estq́ue ἓν καὶ πολλά, Vnum & multa. Hæcq́ue multa, inquit, sunt uires admirandæ eius, non debiles illæ quidem, sed puræ, maximæ, conglobatæ uirtutes, aut uires ueræ. Neque hæ usque ad certum modum procedentes, ἄπειρον τοίνυν, καὶ ἀπειρία καὶ τὸ μέγα, Infinitas igitur ipsa, & immẽsitas, & magnitudo. Hæc magnitudo cum pulchritudine substãtiæ, quæ est in ipsa, & splendore, & lumine. Ex quibus Plotini uerbis, ipso auro pretiosioribus, fit perspicuum, Mentem esse ipsam rerum uniuersalem, spiritualiter, formaliterq́ue substantiam: esse sapientiã infinitam, esse omnia, sed formaliter, uirtualiter, originaliter, diuino, & ineffabili modo. Esse imaginem, & speculum Bonitatis, ut est apud Sapientem, esse ueram substantiam. Res nostras præ illa esse uti simulachrum, sicut mens nostra, est eius imago. Et quod maximè obseruãdum, figendumq́ue in pectore, colliges ex Plotino, Ideas nil aliud esse, nisi uires illius sapientiæ infinitas, immensas, admirandas, quibus in omnia tendit eius ineffabilis inuentio, & molitio, ut his uiribus, omnia creata, & creanda contineantur. Ea causa est, quòd cum multa sint Hebræis nomina diuina, illud in creatione Moses usurpauit, quod designat fortitudinem, potentiam, Elohim. Illa igitur multa, quæ sunt in eo, sunt Ideæ. Ideæ autem sunt uires eius ineffabiles, immensæ, fontes fœcundissimi, for-

mæ primæuæ, in unam diuinitatem consentientes. Non enim, etsi multitudinis nomine nuncupantur, sunt multæ: sed multæ sunt, & Vnum. Is est uerissimus, optimúsque Idearum sensus, dignus qui recipiatur, & inter principia rerum primo loco habeatur. Quanquam non erunt duo principia Deus, & Idea, nisi quadam consideratione.

Ex Theologia Chaldæorum apud Sibyllas, de Prole diuina, quòd sit Regina mundi uisibilis, & inuisibilis: & q à Patre princeps constituta. Ex quibus est conformatio & comprobatio eorum, quæ superius Platonici dixerunt.

CAP. XXI.

EX CHALDAEORVM Theologia sunt etiam Erythreæ Sibyllæ testimonia, quæ Chaldæa fuit, filia, ut fama est, Berosi Chaldæi, appellata fortasse Erythrea, non ab Erythris Ioniæ urbe, sed à sinu Persico, & mari rubro, quod usq; in Persas & Indiam pertinens, Erythreum, siue rubrum uocatur. Potius autem ab Erythro rege, ut duces Alexandri testabantur: cuius sepulchrum eo in littore ad ueteris regis memoriam conspiceretur. Hæc præclara edidit oracula, ut & claritate, & numero carminum cæteras omnes tum Sibyllas, tum Prophetas antecesserit. Nullus enim prophetarū tam clarè & apertè de Filio, & Genitore, de creatrice Mente, de rebus ab ea gerendis, humana natura, diuinitati cōiuncta, scripsit. Cuius cum ad manus Romanorū carmina peruenissent (neq; uerò omnia peruenerunt, sed uix minima pars) non intellecta, ut quæ ad res eorum non pertinerent, sæpe peruersè interpretabantur. Eadem igitur ea, pluribus eius oraculis omissis, cecinit de Mente, atq; Magi: ut omnibus è locis fiat perspicuū, Mentem à Græcis usurpatam, ascitamq; ad rerum creationem, non fuisse, nisi eundem, quem posteriora secula confessa sunt creatorem: cuius laus & gloria, & diuinitas, ac maiestas semper celebris, semper nota terris fuit, sed ut Dei, non ut filij Dei, nisi longè paucis. Oraculum Magorū dicebat Patrem omnia patrasse, & Menti, quæ prima celebretur à mortalibus, tradidisse, scilicet Patrem per suam hanc prolem esse creatorē, tradentē ei totam potestatē, autoritatemq; creandi, altero dante, altero recipiēte. Sic & principiū rerum à Genitore Mentem constitutā. Peculiareq; est eius oraculi testimoniū, imperatorem mundi esse Filium, esse Mentem: sed imperio accepto ab alio, nempe à Genitore: ob quam causam eum dicebat omnia perfecisse. In eo igitur est filij diuinitas, ut tum sit à Patre genitus, tum omniū rerum creandarū ab eo quondā, postea conditarū, imperiū acceperit. Hoc clamant nostræ literæ, docētes per hunc creatas esse res: hunc iudicem uiuorum, ac mortuorū à Patre constitutum. De seq; ille ipse, Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra: omnia concordia, mirabilesq; omnium seculorū consensus. Quod diuinum Magorum prædicabat oraculum, quod Plato, Platoniciq; omnes, non ita fortasse cognitum ante Christum fuisset, donec præsentia eius fecit clarissimum. Sibyllam igitur Chaldæam eadem prædicantem, & totam hanc Diuinitatem duobus carminibus exprimentem, audire iucundum est. Nam cum de Patre Deo, à quo principium carminis fuerat auspicata, plura dixisset, sicut Magi, adiungens eius ad Filium maiestatem, protulit,

παντότροφον κτίσιν, ὃς γλυκὺ πνεῦμα ἅπασι
Κάτθετο, ἡγητῆρα θεῶν πάντων ἐποίησε. Id est,
Diuorúmque ducem, & qui cuncta aleréťque, crearétque,
Instituit, dulcem qui uitam homini dedit omni.

Duo sunt in hoc carmine, quæ Christiani, id est, patefactæ, & notæ Mentis adoratores cogn

A res cognoſcentes, mira lætitia exiliant, omnibus gaudijs inceſſant. Clamat Sibylla Patrem dulcem omnibus uitam dediſſe. Oraculum Magorum, omnia Patrem perfeciſſe: Theologia Hebræorum, Qui fecit cœlos per intellectum: Theologia Christiana, Patrem uocat creatorem cœli, & terræ. Multa id genus Platonici. Proſequitur uates, Conſtituit eum παντότροφον ἔθηκεν, Creatorem, fouentem, ſuſtinentemq́ omnia, alentem cuncta. Eundem dicit à Patre datum principem, & imperatorem Deorum, quaſiq́ regem corporearum, incorporearumq́ rerum. Quod & Hebraica Theologia ſemper reſpiciens, uocat eundem Dominum exercituum, quaſi regem, ac principem, ductoremq́ Deorũ, quos Angelos, & Deos appellat. Chaldæus igitur, Omnia perfecit Pater, tradiditq́ Menti ſecundæ, quam credũt, dicuntq́ primam omnes homines. Græca Theologia, autorem & creatorem, & omnis ordinis inuentorẽ, terram informem, formis decorantem, Mentem ſiue Intelligentiam prædicabant. Hebræa Theologia, præter alia, hunc uocat Spiritum, ſuper Chaos operantem: tum ait eadẽ, Qui fecit cœlos in intellectu. quod ſonat, per Intelligentiam. Nam apud Hebræos In, eſt Per. Idemq́ dicit Græcus, atq́ Hebræus. Idem apud Græcum νοῦς, Intelligẽtia, atq́ Hebræum, Spiritus ſuper aquas, & Intelligẽtia creans cœlos. Nouiſsima Theologia, totum uulgata per orbem, quoties hæc prædicat? Conſidera, & confer hoc oraculũ cũ magni Pauli dicto. Cui enim, inquit, Angelorũ aliquando dixit, Filius meus es tu, ſede à dextris meis? Sibylla uerò, Conſtituit eum pater ἡγητῆρα, principem, regem, ducem Angelorũ, id eſt, Deorum. Dij enim apud Hebræos & noſtros Angeli uocantur: Vt illud, Minuiſti eum paulominus ab Angelis: Hebraicè ab Elohim, id eſt, Dijs. & illud, In conſpectu Angelorũ. in Hebræo, In conſpectu Deorũ. Aſpice diuinitatẽ, maieſtatemq́ Filij à diuinitate Genitoris non ſeparatam. Duos hi omnes fatẽtur, unum

B tamen oſtendũt. Vt niſi ſit in dictis eorum altiſsimũ myſteriũ, ſit neceſſariò contradictio. Chaldæus omnia perfeciſſe Patrem, ac Filio, qui Mens prima ſit, dediſſe. Vates autem, Patrẽ, dulcem ſpiritũ, dulcẽ animã omnibus infudiſſe. Poſt, omniũ creatorẽ, & alumnũ illum, Secundũ, uocat. Duos ergo, & unum. Nam utriq; dant rerum creationẽ. Planè igitur, omnem filij diuinitatẽ, autoritatẽ, ac facultatẽ uenire à Patre tradiderunt. Quoniamq́ utrunq́ uocant uitarũ datorẽ, eorum apertè cõiungunt diuinitatẽ, coniunctamq́ uociferãtur, & adeò coniunctã, ut omnia habuerint duo principia, ueluti unum, duos creatores, quos ob id coniunctiſsimos, uniſsimosq́ aſſerunt, quia nõ poſſunt eſſe duo mũdi creatores. Si enim dat cunctis dulcem ſpiritũ ipſe Pater, iuxta Sibyllã: & ſi Pater omnia perfecit, iuxta Magos: quid reſtat Menti ſecũdæ? Atqui ijdem Mentẽ declarant creatricẽ. Videbant igitur, aut auditam prædicabant coniunctiſsimã ſubſtantiã & diuinitatẽ, Confeſsiq́ ſunt filium Regem Deorũ, creationis Principem, ſed eius à Patre genitam ſubſtantiã, & autoritatẽ. Totaq́ deducitur Theologia ex hoc oraculo. Magi nomẽ Patris uſurpãt, eo primã illã dictatricẽ, genitricemq́ Mentem nuncupãtes. Quæ ſi Pater eſt eorũ teſtimonio, certè propter eum, quem genuit. Sic æterna generatio. Tum autoritatẽ quandã maiorẽ, gradumq́ inter illos oſtendũt, dum alter dicitur Pater, dicitur Primus, dicitur tradere creationẽ alteri, cõſtituit eum omniũ creatorẽ. Iungũt autẽ diuinitatẽ, & ſubſtãtiã, quia iungũt creatorẽ. Si enim eſſet ſeiuncta ſubſtãtia, etiã autoritas, & facultas: aliudq́ fieret ab uno, aliud ab altero. Sed cum rerum creatio ſit opus eminentiſsimũ, ſi tantũ à Patre id fit, quàm à Filio, neceſſariò ſunt una ſubſtãtia, una autoritas, poteſtas una, unũ imperiũ, una diuinitas. Quidquid enim fit ab uno, fit item ab altero. Quod fieri nõ poſſet, niſi eſſet unũ. Sic erãt in antiquiſsima Chaldeorũ Theologia Pater, & Filius. Et lumen, quod poſtea in immenſas excreuit flammas, tunc quaſi in crepuſculo ſcintillabat.

Fidele esse Magorum, Sibyllarumq; testimonium. C

CAP. XXII.

SI QVIS autem esset, cui forsan incredibile uideretur, hæc à Magis, & Chaldæa Sibylla dicta, & cognita fuisse: is si libros Platonicorum, dictis, ac Theologia istorum Magorum refertos legerit, consideraritq; ea, quæ superius ex eis adduximus, certè non dubitabit. Tum solos Chaldæos, & Hebræos Apollo testatus est fuisse sapientes: μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἠδ' ἄρα ἑβραῖοι: Solis nosse datum Chaldæis, atque Hebræis. Nec aliunde euenisse putes, ut hi potissimum cognouerint ortum istius magnæ Mentis, diuinæ'que prolis, creatricis'que Intelligentiæ, quàm ex antiqua eorum Theologia, quæ prædicabat apertè, fore, ut filius ille Dei, omnium rerum creator, uenturus esset aliquando in mundum, ostendendumq; ipsis Magis super hac re signum de cœlo. Itaq; in eorum Theologia, quæ referta esset oraculis de Filio Dei, & tempus aduentus declarabatur, & signum, quod locum indicaret ostendendum cœlitus. Propterea uigilantissimè obseruabant, totumq; ea fama Orientem repleuerant, ut Suetonius in Vespasiano, & Tito testatur. Præceperatq; Sibylla, ut in cœlo signum conspicati, ducem stellam sequerentur, regemq; magnum adorarent. More autem gentis suæ adorarent. Nemo autem apud Persas salutabat Regem, nisi muneribus allatis. Munera erant, quorum regio esset ferax. Itaque & illi, quoniam auro propter uicinam Arabiam, & thure, ac myrrha abundant Chaldæi, & Persæ, his oblatis, regem illum Deorum, creatorem mundi, filium Dei, primam Mentem, adorauerunt. Sed testimonium Theologiæq; Magorum, etiam nostris literis & Platonicorum est clarissimum. De quibus satis erat superiore loco dixisse: sed ideo repetere rationem super eorum Theologia placuit, quòd de Sibylla, quæ & ipsa Chaldaicæ Theologię est uates, esset dicendum. Vera igitur esse, ac D fidelia testimonia istius uatis, clarissimum est. Nam Romani, gens scilicet nondum Christi religione imbuta, earum libros Romam deportatos, in Capitolium collocarunt. Quorum inspiciendorum potestas facta est postea Lactantio propter Constantini Imperatoris familiaritatem, ut quòd præceptor esset Crispi filij. Ea testimonia à doctissimo, eloquentissimoq; uiro fidelissimè referri, credendum est, propter summã eius probitatem, & doctrinam, quam utranq; & libri eius locupletissimè testantur, & quòd filij Imperatoris ascitus esset præceptor. Sed luculentissimũ est apud Marcum Tullium super hac re testimonium, primùm de ordine carminum istius uatis, tum eo ipso, quod his comprehenderetur. Attestabiturq; Tullius dictis, & oraculis Sibyllæ, scribens de eo diuinationis genere, quod afflatu diuino fieret, quem illi Insaniam appellant: uolensq; morem Academiæ secutus id destruere, plura dedit nobis indicia, & argumenta super his carminibus. Primum testatur ea carmina fuisse contexta per ἀκροστιχίδα, id est, cum deinceps ex primis cuiusq; uersus literis connectitur, ac dissultat aliquid. Asseritq; idem in uersibus Sibyllinis ex primis literis cuiusque uersus, omne carmen prætexi. Confer igitur hoc eloquentissimi uiri testimonium cum carmine Erythreæ Sibyllæ, quod cecinit de extremo iudicio, rebusq; nouissimis, quod est nunc ferè notissimum, & ab Augustino in libris de Ciuitate Dei refertur. Ibi uidebis ex primis literis cuiusq; uersus totius carminis, colligi Græce, ἰησοῦς χριστὸς, σωτὴρ, θεοῦ υἱὸς, σταυρός. Iesus, Christus, Seruator, Dei filius, Crux. Sed audi, quid idem in dictis Sibyllarum deprenderit. Quorum, inquit, carminum interpres, nuper falsa quædam, hominum fama dicturus in Senatu putatur, eum, quem reuera Regem habebamus, appellandum quoque Regem, si salui esse uellemus. Audite inquam quid Sibylla uaticinata Romanis esset: Eum, qui reuera, qui solidè, eorum Rex esset, appellandum quoque,

A quoque, adorandumque uti Regem, si uellent esse salui. Idque Sibylla prædixerat futurum paulò post ea tempora, cum Marcus Cicero hæc scriberet. Erat autem eius oraculi publica fama. Etenim ait, Hominum fama est, interpretem carminum Sibyllinorum, necessariò dicturum falsa in Senatu, uidelicet de Rege Romanorum, quem appellare Regem, Romanos oporteret, si uellent esse salui. Hæc erat fama hominum, oraculumque multis erat notum, falsum autem ab eisdem putabatur, quia nunquam fore credebant, ut esset Rex ullus Romanorum, quorum res esset publica, à quo salui Romani fierent. Hæc autem scribebat Marcus post mortem Caij Cæsaris, paulo ante Triumuiratum. Hoc tempore scribens dicebat, Quorum interpres, nuper falsa quædam dicturus in Senatu putatur de Rege Romanorum. Obserua tempus. Dixit enim, Nuper dicturus putatur, indicans proximum esse tempus, cum lectis carminibus Sibyllinis in Senatu, ab interprete ostendetur ex illis quidā Romanorum Rex, quem appellare, & fateri Regem Romanis necesse esset, si uellent esse salui, id est, à Seruatore redimi. Et quanquam erat certa temporum sublata definitio, id tamen tempus istius Regis, Sibylla constituerat, ut Romani & ipse Tullius intelligere potuerint, sub ea tempora eum oriturum. Vnde enim hominum fama ex carminibus manasset, nuper ex his Regem proferendum? Legebantur enim ea iuxta tempora, & olympiadas, quas describebat etiā Sibylla. Et forte talem olympiadem Sibylla istius Regis declarauerat, ut non multò post tempus suum, Marcus, cæterique cognoscerent, hunc Regem ex carminibus illis proferendum, ac monstrandum, non illum quidem multo pòst futurum, sed iam ferè præsentem. Itaque idem concludens, & detestans Regem, quippe qui reipublicæ partes tueretur, ait, Cum B Antistitibus agamus, ut quiduis potius ex his libris, quam Regem proferant, quem Romæ posthac nec Dij, nec homines esse patientur. Non intelligens uidelicet, quem Regem Sibylla dixisset. Prædixerat autem Regem, non per quem euertenda Respublica esset, quod Cæsar, & Augustus fecerunt, sub quibus crudelissimę proscriptiones, & ciuium Romanorum miserabiles cædes extiterunt: sed per quem salus esset Romanis pręstanda. Eoque Seruator, & Salus à Sibylla uocabatur: præstanda autem, si eum Regem cognoscerent, & appellarent. Tale oraculum etiam Magi, quo ferè tempore Marcus hæc scribebat, cognoscentes, hunc ipsum Regem, & appellarunt Regem, & adorauerunt. Dixit autem Marcus, Nuper. Ab eo autem tempore, quo hæc scripsit, ad Christum natum, uiginti plus minus anni interfuerunt. Propterea dixit, Posthac. Prædixerat ergo Sibylla Regem Romanorum, qui Reges ipsi cæterorum essent, non multò post ea tempora oriturum, post scilicet bella ciuilia, post pacatam rem publicam, & pacem usquequaque partam, & omnes gentes à Romanis subactas. Romæ fama increbuerat, quendam Regem ex carminibus Sibyllinis esse monstrandum: Cerneque, ut concordes fuerint, & Magi in agnoscendo eo, & Sibyllæ in prædicendo. Et forte idem oraculum eiusdem Sibyllæ erat apud Chaldæos. Babyloniam nanque Sibyllam Erythream fuisse multi autores sunt. Vnaque & prior Sambethe è decem Sibyllis, de Perside dicitur fuisse. Sed clarius, ut in suo fonte habebatur apud Chaldæos. Propterea toto Oriente, sicut & Romæ & in Iudæa, ut Iosephus est autor, hæc fama de magno quodam Rege uulgata fuerat. Non solùm autem de Rege plura fuerat uaticinata Sibylla: sed etiam easdem circunstantias adscripserat, quas & Esaias, Reditura aurea sæcula, pacem ubique futuram. Quæ cum Vergilius quoque in carminibus Sibyllinis legisset, eadem qua Tullius inscitia ascripsit homini, quæ de Deo canebantur. Sic & Tullius suspicatus hominem fore hunc Regem, in eum destomachatus est, & in carmina Sibyllina, quæ de eo uaticinarentur. Ex

tur. Ex his igitur, & Theologia Magorum & oracula Sibyllæ sunt probata, & fideli- C
lia, omniaq; mirabiliter consentiunt. Ex Sibylla quoque ratio succedentis ab antiquissimis patribus in posteros doctrinæ maximè confirmatur. Vna enim Sibylla Chaldæa, uel de Perside, innumerabilia de Christo & eius aduentu uaticinata dicitur, ex successione Noë uocata, ut dixi, Sambethe. Viginti quatuor libros fertur scripsisse. Suidas autor. Et Constantinus Imperator, cum apud Vergilium carmina Sibyllina deprehendisset, obstupuit, eoq; testimonio comprobauit, quæ de Christo Sibyllæ uaticinentur, à Christianis non fuisse conficta. Atque in hunc modum loquitur: Sibylla igitur Erythrea, quæ se sexta ætate post diluuium fuisse dicit (hoc est, sexcentesimo anno) Sacerdos Apollinis erat, ferens diadema æquè, atq; is Deus, quem ea coleret, & tripoda custodiens, circa quem anguis erat obuolutus, respondebatq; sciscitantibus, huic cultui & dementiæ à parentibus addicta, in qua præter furores incompositos, nihil præterea uenerandum cerneres, iuxta ea quę de Daphne feruntur. Ea igitur intra adyta ineptæ superstitionis ingressa aliquando, diuinoq; afflatu mysteria Christi, expressione literarum ἥτις ἀκρόστιχις λέγεται, quæ dicitur Acrostichis expressit. Productisq; carminibus illis, quæ superius dixi, prosequitur Constantinus: Et hæc utpote uirgini diuinitus datum fuit uaticinari. Beatam ego censeo, quam Seruator suæ de nobis prouidentiæ uatem elegerit. Sed plerique fidem abrogant, Sibyllam quidem Erythream fatentes fuisse, hæc autem carmina ab aliquo è nostris fuisse conficta, qui poëticæ non esset ignarus, adulterinaq; esse, inscripta Sibyllæ, quòd utiles ad uitam sententias contineant, à uoluptatibus ad modestiam auocantes. Sed in propatulo ueritas est, collectis diligenter temporibus, à nostris hoc poema post aduentum Christi, & mortem non fuisse scriptum: falsoq; ei detrahi, quando tot annis antè editum est à Sibylla. In confesso enim est Ciceronem hoc poema uidisse, & transtulisse in linguam Romanam, scriptisq; suis adnumerasse. Hunc autem ab Antonio occisum Augustum Antonio superstitem fuisse, qui sex & quinquaginta annis imperauit. Huic successit Tiberius, cuius tempore, Christi illuxit aduentus, id est, religionis eius fuit incrementum, ὅτε νέα τοῦ δήμου διαδοχὴ συνέστη, nouaq; populi extitit successio. De qua eminentissimum Latinorum uatum arbitror locutum: Iam noua progenies cœlo demittitur alto. Hæc omnia Constantinus Imperator in oratione, de Religione Christiana. Examinatq; totum carmen Vergilianum è sexta Aegloga. Obseruareq; operæpretium, quòd in ultimo carmine, quod per præpositionem de Christo contexuit Sibylla, nouissimè sunt hi duo uersus: D

οὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίοις θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεὺς ὁ παθὼν ἕνεκα ἡμῶν. Id est,
Is nunc præscriptus per singula carmina noster,
Est Deus, est seruans Rex, passus pro crimine nostro.

De Verbo diuino, & quo modo sit Lumen de lumine, ex Mercurio.

CAP. XXIII.

THEOLOGIA quoque Aegyptiorum complura continet de æterna Mente, ipsoq; Patre ingenito testimonia. Nam Mercurius non Mentem modò, iuxta uniuersam Platonicorum, priscorumq; Theologiam, progeniem illam diuinam nuncupat, sed etiam eo ipso nomine, quod celebre est, ac tritum in nostra Theologia, Verbo. Scripsitq; de eo antequam ipsum Verbum uenisset in mundum, stupenda: ut apud eum omnem ferè reperias religionem. Mirabiliter cum Chaldæis congruit, uerbis humanis explicans rem æter-

nam

A nam, & incomprehensibilem: ὁ δὲ νοῦς ὁ θεὸς ἀῤῥενόθηλυς ὤν, ζωὴ καὶ φῶς, ἀπεκύησε λόγῳ ἕτερον νοῦν δημιουργόν. Hoc est, Intelligentia illa Deus, cum maris, ac fœminæ uim haberet, & uita, & lumen esset, genuit Verbum, alteram, scilicet Mentem opificem. Hæc enuntiat antiquissima Aegyptiorum Theologia. Ex multis autem uetustissimi Theologi dictis, pauca nunc cito, unde liceat de tota re dijudicare. Audis eum commemorare similiter, atque Chaldæum, duas Mentes, quasi duas Christianorum personas. Et ut rudes doceret, quomodo potuerit Pater generare, testatus est eum eadem ui præditum ad gignendum, qua sunt mas, & fœmina separatim. Quod quidem uocibus humanis, remq́ue corpoream sonantibus abusus, dixit, ut erat ueteris Theologiæ mos. Neque enim potest in sensus humanos cadere, ut Mens gignat Mentem, cum in omnibus animantibus procreandis, utraq́ue uis sit necessaria. Aeternæ autem generationi, & incomprehensibili, remotissimæq́ue ab oculis natiuitati, potius congruunt exempla nascentium, rerum inanimatarum, quæ, ut altera ex alteris nascuntur, in plerisque tamen sola, & una res est generans. Nullum est autem aptius, clariusq́ue exemplum, quàm uitæ, & luminis. Contemplare igitur, & suspice altissimum mysterium, profundissimumq́ue sacramentum, quo omnia de æterna generatione declarantur. atque in nouissima hac, redditaq́ue mundo cœlitus Theologia prędicat cœlestis Sapientia, quomodo à Patre æterno, Filius æternus generetur, dicens, Lumen de lumine. Mercurius autem ait, Patrem, quia lumen sit, genuisse, & peperisse Filium. Ergo talem generationem, & ortum nobis illius æternæ Mentis ostendunt, qualis est immensæ lucis ex immensa luce, purissimi luminis ex lumine purissimo, diuersissima nostra, atque illius æternæ Mentis procreatione. Ac quoad ex uisibilibus exemplis licet res æternas capere cogitando, sola propemodum quadrat generatio lucis ex lumine, ad æternam illam intelligendam. Diuinus Apostolus, & is qui Sapientiam tantopere celebrauit, uocauit Filium Dei ἀπαύγασμα αἰωνίου φωτὸς, candorem, siue radium lucis æternæ. Sic Mercurius, ut uides, uolens explicare, quomodo Pater generet, lumen dicit eum esse. Agnoscis ueterem Theologiam, non aliam fuisse, atque hanc nostrorum sæculorum? Semper enim est ueritas, nullo non tempore aliquo modo clarescens. Mercurius etiam eam causam cur gignat Mens mentem, proponit, quòd Pater sit uita. In quo latet profundissimum mysterium. Simul enim lux est Pater, simul uita. Non enim est ista lux, quæ nostris oculis præfulget, sed lux uiuens, maxima lux, lux lucens, & uiuens, lux cum maxima uita, & aut uita luculentissima, aut uiuacissima lux. Nostra lux, est lux tacens, & quasi mortua lux. At neque lumen uiuit, neque de lumine manans lux. At in illa luce est uita. Imo ipsa uita est amicta lumine, sicut uestimento. Quod igitur altissima lux, & lucidissima uita est Pater, hoc gignit alteram Mentem, uelut alteram lucem. Quoniamq́ue hæc generatio luci comparatur, indicatur etiam eam esse generantis & geniti connexionem, qualis inter lumen, & lucem. Nunquam autem lux à lumine, siue radius à luce separatur: se semper comitantia sunt. Vbique alterum gignit, alterum gignitur. Nec radius sine luce esse potest genitrice, uel genitore, & causa sua, neque lux sine radio: quia nunquam potest lux non generare lumen. Quam enim dabis lucem, non semper fundentem totum lumen? Hæc prædicauit antiqua Theologia. Verba clarent, & exempla. Tum Mercurius tribus nominibus uocat rem generatam, sicut suis item nominibus Patrem nuncupauerat. Patrem appellauerat Intelligentiam seu Mentem: quanquam hoc sit proprium Secundi, ut uidimus. Item Deum cum articulo, & emphasi, quòd principaliter conueniat in Patrem nomen diuinitatis, qui totius diuinitatis est autor. Tum uim gignendi, nomine fictitio, & humanæ

humanæ consuetudinis expresſit: deinde Lumen, tum Vitam, eum eſſe dixit. Quæ C etſi in Filium quoque conueniant, propria tamen ſunt ipſius Genitoris. Nam & Filius eſt Deus. Sed cum hæc diuinitas generetur à Patre, ille principalius eſt Deus. Vita quoque & Lumen eſt Filius, ſed propriè Pater, ut pateat cauſa, & uita, & fons diuinitatis. Nomen autem Mentis propriè congruit Filio, utpote Sapientiæ. Quod autem totum myſterium complectitur, omnemque uim, & poteſtatem filij exprimit, eſt nomen Verbi, & Opificis. Sunt apud Mercurium paternæ proprietates, eſt generatio prolis ſempiterna. Poſtremò creatio mundi per eundem Filium. Nam cum eum appellat λόγον δημιουργόν, id eſt, Verbum opifex, noris his nominibus ſignificari autoritatem creandi, atque originem, quam omnis Theologia noua & uetus, ſummo conſenſu decernit Filio Dei. Si æternam igitur generationem aſpicias, dicitur Filius, dicitur Proles: ſin autoritatem, principiumque creandi, quod accepit à Patre, uocatur Verbum, & Opifex. Dicitur Verbum ſiue locutio, quaſi locutor, & interpres Dei, quaſi Dei ad omnia internuntius, aut ratio, & forma, origo rerum creatarum. Hoc & poteſtas Dei, & autoritas, & miſsio, & ſapientia: Omniaque reſpiciunt creationem, rerumque omnium adminiſtrationem à Patre traditam Filio. Hoc illud Verbum eſt, per quod cœli firmati ſunt, & per quod cœlum ſtat inæternum. Sic enim canit Vates, Inæternum Domine Verbo tuo ſtat cœlum. Mirabilis profectò omnium temporum omnis Theologiæ concordia. Quoniam igitur affirmat Vates Hebræus per Verbum Dei factos eſſe cœlos: Verbum autem Dei clamat Mercurius natum, ac generatum à Deo: claret Hebræum prædicaſſe per generatum à Deo, creatum eſſe cœlum. Et cum hunc Pſalmum & ueteres olim Hebræi, & nunc quotidie canunt in ſynagogis, certè canunt per Filium Dei cœlos creatos. Sic eſt profectò, uelint, nolint, huc ueniunt. Magna enim uis eſt ueritatis, quaſi quidam rapidus æſtus, etiam reſiſtentia ad ſe rapiens. Poteſt etiam Verbum Græcè λόγος, interpretari, autore Ariſtotele, rei cuiuſque ratio, & forma, & eſſentia. Filius autem Dei D omnium rerum ratio eſt, & principium: Forma communis, & ratio, & principium: Forma formarum, omnium eſſentiarum, & formarum inuentio, Idearum regnum, ut Plotinus antè dixit: Forma uaſtiſsima comprehenſas habens omnium rerum perfectiſsimo modo rationes, et formas: ut ita ab ea reperiātur, ſicut ab equo equus naſci poteſt, à leone leo, ab igni ignis, & ſicut à particularibus rationibus omnia. Omnis res habet particularem λόγον, qua unumquodque eſt quod eſt, alterumque poteſt gignere ſimile ſui. Vna eſt autem maxima, & omnipotentiſsima ratio, potens ſola quicquid, & quantum particulares omnes, potens ſic omnem producere rem, ac ſi forma particularis eſſet eius. Ab hac non minus poteſt homo creari, & ignis accendi, quàm ab homine, & igne: Eoque eſt λόγος, & forma formarum. Prima ratio, qua filius Dei dicitur Verbum ſcripturis, unde nata eſt hæc locutio, congruentior. Eſt enim Verbum Dei, quaſi locutio eius, & ſermo, miſsio, interpres, legatus. & ſolet hebraiſmus pro denominatis abuti denominationibus, ut Seruatorem appellant ſalutem, & redemptorem redemptionem. Hac ratione eum, qui loquitur pro Deo, Verbum Dei appellat, & locutionem dicunt, quaſi locutorem, & interpretem. Secunda magis apta philoſophantibus, rerumque ueritatem indagantibus, locutiones autem humanas in Deo non recipientibus.

De diuino Verbo, ex eodem Triſmegiſto, & de uirtute eius, quòd ſit opifex mundi, & quòd naſcatur à Patre.

CAP. XXIIII.

Plura

PLVRA sunt inclyta, augusta nomina eius, quæ semper cognita, & adorata sæculis omnibus fuit diuina progenies. E quibus duo cumprimis, quorum in omni arcana Philosophia, sacrosancta semper est mentio. Ea sunt Mens, & Verbum. In Theologia, quæ postea cunctis latebris apertis, incognita mysteria cunctis hominibus patefecit, Verbum est frequentius. Apud Philosophos utrunꝗ tritum, sed Mens usitatior. Multa igitur præclara, suspiciendaꝗ tradita sunt ab eis, sicut de Mente, sic de Verbo. Est autem eadem utriusꝗ nomenclaturæ ratio. Mens diuinam illam, sempiternamꝗ designat Sapientiam. Verbum Græcè λόγος, est ratio, notio, uis sentiendi. Potuit λόγος quoque uocata esse, ut dixi, perinde quasi forma, Idea. Primus igitur è quibus ad notionem nostram peruenire potuerunt Trismegistus, locupletissimus testis, & ingens præco fuit eius quod dicitur Verbum: quem secuta tota Græcorum Philosophorum classis, quos & quæ Mercurius scripsit, & alia nobis incognita legisse, uerisimile fit, ceu priscorum mysteriorum interpretes, (libenter enim grandia, paucisꝗ nota, referimus) sæpenumero ipsum illud Verbum suspexerunt, eximiisꝗ laudibus extulerunt. E multis igitur, ut audito principe, unde manarint ea, quæ apud posteriores admiramur, noscas, Trismegistus de Verbo hæc dixit: ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ προελθὼν παντέλειος ὤν, καὶ γόνιμος, καὶ δημιουργός, ἐν γονίμῳ φύσει, πεσὼν ἐπὶ γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε. Quod est, Verbum eius procedens undequaꝗ perfectum, & fœcundum, & opifex, lapsum in naturam fœcundam, & fœcundas aquas, fecit eas prolificas. Hæc admiranda Mercurii Theologia. Primum procedens Verbum dixit, à suo nempe genitore: perfectum autem & fœcundum & opifex, quia fœcundissimus, creator ditissimus Sapientiæ, copiosissimus rerum thesaurus, infinitæ diuitiæ. Sine enim ipso, nihil factum est, quodcunque factum est. Ipse origo, inuentio, generatio. Cum quæsieris, unde facta sint omnia, hoc assignato Verbo, siste gradum, originem rerum ueram deprendisti. Nomen Opificis etiam Platonicæ Theologiæ est tritum. Is Opifex mundum creat Platoni. Apud Mosen, & Trismegistum est Spiritus super aquis, eas fœcundans, ex quibus omnia Verbi diuini uirtute progenita. prosequitur Mercurius: ἡ οὖν πυραμὶς ὑποκειμένη φύσει, καὶ τῷ νοερῷ κόσμῳ, ἔχει γὰρ ἄρχοντα ἐπικείμενον τὸν δημιουργὸν λόγον τοῦ πάντων δεσπότου, ὃς μετ' ἐκεῖνον πρώτη δύναμις, ἀγέννητος, ἀπέραντος, ἐξ ἐκείνου προκύψασα, καὶ ἐπίκειται, καὶ ἄρχει, τῶν δι' αὐτοῦ δημιουργηθέντων. ἔστι δὲ τοῦ παντελείου πρόγονος, καὶ τέλειος, καὶ γόνιμος, γνήσιος υἱός. Quibus nihil clarius, euidentius de Filio Dei. Latineꝗ sunt: Pyramis subiacet naturæ, mundoꝗ intelligibili. Habet enim principem incumbentẽ, opifex Verbũ eius, qui est omnium dominus. Qui post illum, est prima uirtus increata, infinita, ex illo promanãs. Et incumbit, atꝗ imperat his, quæ ab ipso facta sunt. Est autẽ perfectissimi primogenitus, & perfectus, & fœcundus, legitimus filius. Vidisti mirabilem hominis antiquissimi Theologiam? Pyramidem uocat elementa rerum, naturæ quidem subiacentia, sed longè magis mundo intelligenti. Est autem mundus intelligens, siue mentalis, cum primis opifex Verbum, qui mens dicitur, imperator, & astans mundo. Hoc Verbũ est eius, quo omnium dominus est, qui post ipsum uniuersalem dominum est prima uirtus, increata, infinita, ex illo procedens. Hæc regit omnia creata. Estꝗ primogenitus eius, qui uocatur παντέλειος, perfectissimus, absolutissimus. Huius perfectissimi ipse perfectus, & fœcundus ob res creatas, & legitimus filius. O diuinam Theologiã. coarguit autem uerè Mercurium uetustissimum illum hæc dixisse, non ab aliquo nostrorum, siquis forte addubitaret, conficta, tota Platonicorum Theologia, non hæc nomina modò, sed totam ad amussim rem cõtinens: præcipueꝗ uidebis totum hunc

fermè locum usurpasse Philonem, apud quem est, Verbum primogenitũ, legitimus filius: Verbum gubernare mundum, uinculum uniuersi esse. Probaturq́ hæc antiqua esse Sapientia. Nihil dici potest diuinius, quòd post Patrem Verbum sit prima uirtus, increata, infinita, manans ab illo, tenens imperiũ, & gubernacula mundi. Prosequitur Mercurius, loquens cum alio Aegyptio sacerdote ex eo quærenti, quid hæc, quæ dixisset, significarent. σὺ δὲ οὐ συνῆκας, φύσις τοῦ νοεροῦ αὐτοῦ λόγου, φύσις δὲ γεννητικὴ, καὶ δημιουργική. τοῦτο ὥσπερ αὐτοῦ ἡ γέννησις, ἡ φύσις, ἢ ἔθος, ἢ ὃ θέλεις αὐτὸ καλεῖν. κάλει τοῦτο μόνον νοῶν, ὅτι τέλειος ἐστὶ ἐν τελείῳ, καὶ ἀπὸ τελείου τέλεια ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ, ἐπειδὴ οὖν τοιαύτης ἔχεται φύσεως, καλῶς τοῦτο προσηγόρευται: Tu, inquit, non intellexisti. Natura mentalis ipsius Verbi, natura est generatrix, & opifex. Hoc ueluti eius generatio, siue natura, siue mos, aut quidquid libet uocare, uoca: id unum sentiens, quòd perfectus sit in perfecto, & à perfecto perfecta bona operatur, & molitur, & uiuificat. Quando igitur hac maximè natura præditus est, iure id appellatũ est. Ecce, & nunc Trismegistus, sicut superius, de generatione sempiterna, diuinitate, substãtia, potestate diuinæ prolis, de Genitore eius meminerat, sic nunc explanat quare sit appellatum Verbũ prolificum, quáue dignitate, & autoritate præcellat. Est, inquit, natura Verbi huius prolifica, generatrix, producens, creans omnia de nihilo, quia fœcundissima per se, plena formarum, & originum, nec indiget præeunte materia. Etenim materia, & forma omnium rerum ipse est, quia talis est natura eius, ea uis, ut generationes, formasq́ genitales, & principia in se contineat omnium rerum. Sicut in semine animalium latent inuisibiliter formæ ipsorum, nactæq́ calorem, & tempus, aperiuntur, & clarescunt: sic inuisibiliter, in illo Verbo latitant omnes formæ, & rerum principia. Nec opus est, ut dixi, alio præcedente principio, alia materia, & forma. Talis est natura eius, eoq́ dicitur prolificus, fertilis, opulentissimus, ditissimus. Quemadmodum in palatio regio sunt uariæ diuitiæ, in terra sunt uariæ formę, ut fertilis aqua parit tot monstra: sic (si parua licet componere magnis, & à corporeis, ascendere ad inuisibilia) ea est urbs, & palatium omnium, quæ cœlo, terris, mari, æthere sint, fieriq́ possint formarum. Eo creat, molitur, inuentor omnium bonorum. Eo perfectus est: nihil illius inuentionem, ac potestatem subterfugit. Hac Theologia nihil ineffabilius, nihil quod possit magis animos quietare nostros, cum nequeunt adduci, ut capiant, E nihilo facta omnia. Esset scilicet mirum, si Deus sterilis esset, & infœcundus: nunc autem cum sit ars omnium formarum, non cadet nisi in imperitam mentem, & corporeis assuetam, huiuscemodi cogitatio. Hæc ego in prisca illa Philosophia reperiens, admirando expleri nequeo, attonitus obstupesco, lætusq́ gratias ago redemptori nostro summo, qui diuinitatis suæ, paucis quondam reuelatæ, nouissimè ueniens ipse declarator, impleuit omnes terras notione sua. Addit Mercurius ad Tat filium, quem suo nomine uocauit. Dicitur enim ab Aegyptijs Mercurius, autore Platone, Tohyth, uel Theuth, arbitror ego Tat. ὁ τοῦ δημιουργοῦ λόγος ὦ τέκνον, ἀΐδιος, αὐτοκίνητος, ἀναυξὴς, ἀμείωτος, ἀμετάβλητος, ἄφθαρτος, μόνος ἀεὶ ἑαυτῷ ὅμοιος ἐστὶν, ἴσος δὲ καὶ ὁμαλὴς, εὐσταθὴς, εὔτακτος, εἷς ὢν, ὁ μετὰ τὸν προεγνωσμένον θεόν. Verbũ Opificis, ò fili, sempiternum, per se mouens, inaugumentabile, indiminuibile, immutabile, incorruptibile, singulare, semper sui simile, æquale, concors, stabile, bene instructum, Vnum existens, est post Deum, qui prior intelligitur. In his quoque quanta possit de Verbo diuino, uocibus humanis efferri Theologia, quantum uires animi cogitando ualent, imò non animis uires, sed quanta potuit cœlitus illabi in humana pectora ueritatis irradiatio, tanta paucis uerbis effusa?

Vbi

A Vbi igitur (ut hoc primum, ueritate dante, arripiam) ubi inquam dementiam illam suam potauere Ariani, & Valentiniani, quam uidentur è profanæ Theologiæ libris hausisse, cum Prolem, & Verbum Dei factum, solum autẽ Patrem Deum sempiternum pugnarent? Scilicet perinde malè in Philosophia, & in qua gloriabantur, iactabantq; sese, profana sapiẽtia cæcutiebant, sicut in literis sacris. Non'ne uides Trismegistum, Verbum sempiternum prędicantem, eiq; eas conditiones, eas dotes dantem, eam uitam, eam substantiam, eum locum, quem sola diuinitas admittat? Est sempiternus, nempe Deo coæternus. Omnes motus, omnem uitam, omnẽ siue ad creandum impulsum, siue ad cogitandam, speculandamq; diuinitatem suam habet à se ipse. Ipse motus sui principiũ. Non mouetur, uel exterius ab obiectis rebus, ut sensus nostri: aut habet usquã cœlo, & terra, quod eam impellat: sed ipse sibi motus, sibi origo, fons uitæ suę. Cumq; sit æternus, cum nihil sit melius, cum infinitus, hoc quoq; necessariò possidet, ut nõ possit augeri, nulla fieri ad eam possit accessio. Quid enim accesserit, quod nõ possideat? quantũuis per uastũ bonorꝝ omnium campum diuageris, quantumuis curiosus explores, an quid sit usquã, quod illic nõ offendas, certè nihil occurret, quod non exuberet in regnis illis. Illudq; in eo mirabile, & solitarium, ac singulare, quòd hæc bona minui, aut labefactari, felicitasq; tanta interpellari nõ potest, perinde ut augeri non potest. Eadem enim ratio minuendi, atq; augendi. Cui potest detrahi, potest addi. Vbi tanta perfectio, ut aduentus rerum exterarum, non habeat hospitium: quid dico exterarum, cum ipse sit omnia? ne migrare quidẽ à sedibus suis possit. Est enim immutabilis, incorruptibilis, singularis, præditus natura non modò rara, sed singulari, semper eadem permanente, & sui similis semper, non quemadmo-
B dum nos, quorꝝ animi & corpora assiduis ceu fluctibus huc illuc deportãtur, & tanquam scena demutant facies. Eoq; est æqualis, planus, nõ modò hac, modò illa mente, uarioq; sensu. Ipse enim dixit, Ego Deus, & non mutor. Et is est post Deum gradu: Pater enim dicitur propriè Deus. Sed cum & ipse dotes omnes diuinitatis obtineat, est etiam ipse Deus, sed Deus ab illo. In sermone autem, qui dicitur τέλειος, Filium Dei alloquens ait: Filius benedicti, ac bonæ uoluntatis, cuius nomen nõ potest humano ore nominari. Quem locum citat Augustinus ex superioribus, quædam Cyrillus, uterque doctissimus, & sanctissimus. Videmus in his sapientiam, Theologiamq; Christianam, æternam quidem apud Deum, semper autem in mundo aliquo splendore radiantem: declaratam affatim nouissimis sæculis, ut omnes recognoscerent, quæ Genitor noster principio sensit, uidit, cognouit, gustauit: ut sciretur ab omnibus, suam diuinitatem manifestante Deo, quod penes paucos olim per oracula, successionesq; existeret. Sed de ipso Mercurio, Sibyllis, Zoroastre, Magisq; quædam testimonia proponamus, ut sit eorum Theologia probatior.

De Mercurio Trismegisto, Theologiamq; eius esse ueram, id est, ab antiquißimo illo Mercurio perscriptam: de Magis, & Sibyllis.

CAP. XXV.

POTEST dubitari, hæc non quidem à Mercurio Trismegisto dicta, sed ficta à posterioribus fuisse. Sed nullis antiquis Theologis, ac Philosophis, non perspectissima diuini uiri huius doctrina fuit, ut eum propter inauditum ingenium, propter mirabilem, multiplicemq; omnium rerum scientiam Ter maximum uocarent. Græcorum loquendi mos est, ut summum quid, ac perfectum dicturi, Ter istud ipsum esse dicant. Homerus τρισμάκαρες, appellat ter beatos, undequaq; beatissimos. Vndequaq; nequissimũ dicũt τρισκατάρατον, ter exe-

crandum. Sic eum quem undequaque maximum, ac mirabilissimum perspicerēt, Ter maximum appellarunt. Antiquorumque Græcorum fuit appellatio, quòd ad Aegyptum profecti, diuque cum sacerdotibus uersati, copiam magnitudinemque ingenij tanti uiri cognoscerent. Quocirca, qui putant eum Ter Maximum uocari propter tria munera, quòd sacerdos, quòd rex, quòd propheta esset, eaque omnia maximè, non rectè, mea quidem sententia, suspicantur, nec norunt, aut non animaduerterunt uim sermonis Græci. Hunc Plato perspectū habuit, totumque hausit, & in suos libros fontes eius deduxit, ut quicquid diuinius, ac cœlestius in eo admiramur, nō à Mose, uel prophetis, sed à Mercurio potius sit profectum. Eum in Phædro scribit Deum apud Aegyptios habitum, cui sacrata esset auis Ibis: primum numeri, supputandi scientiæ, & item Geometriæ, & Astronomiæ, tesserarum, calculorum, itemque literarum repertorem fuisse. In Philebo prosequitur, quo artificio elementa sermonis, ac literarū distinxerit, artemque legendi cōfecerit. Hunc ipsum Philo Phœnix, autore Eusebio, scribit, Sanchuniatum, qui Theologiæ Phœnicum illustrator fuit, dixisse omniū mortalium, quos Sol aspiciat, sapientissimum, eumque principem, ac ducem secutum se esse in repetendis uetustissimis rerum exordijs, totaque Theologia describenda, translatis è lingua Aegyptia in linguam patriam quoscunque idem scripsisset libros: quos trāstulit, autore Clemente, è lingua Phœnicum in Græcam Iosephus Iudæus. Idem uocat Mercurium Toautum, ab Aegyptijs ait appellatum θωυθ, Thoyth, ab Alexandrensibus Thoth. Apud Platonem semper uocatur θεύθ, Theuth. Tullius de natura Deorum Thoyth. Eundem Platonici diuino cultu uenerantur. Hinc Iamblichus inchoans opus suum de mysterijs, ait: θεὸς ὁ τῶν λόγων ἡγεμὼν ἑρμῆς πάλαι δέδεικται καλῶς ἅπασι τοῖς ἱερεῦσι εἶναι κοινός: Deus loquendi Princeps Mercurius omnibus olim sacerdotibus rectè uisus est. Huic omnia sua reperta, omnia ingenij monimēta priscos sacrare solitos, idem est autor. Quasdam eius etiam antiquissimas colūnas in Aegypto fuisse commemorat, quas uiderint, ac legerint Pythagoras, & Plato, unde se ad Philosophandum tradiderint. Plutarchus, ἑρμῆν δὲ γραμματικῆς, καὶ μουσικῆς εὑρετὴν νομίζοντες: Aegyptios ferre inuentorem grammatices & musices Mercurium. Huius testimonijs usi sunt Lactantius, & Augustinus, doctissimi uiri: quod nō fecissent, nisi probatam doctrinam eius habuissent. Apuleius item Platonicus dialogum eius diuinum Latinū fecit. Versi fuerunt libri eius quidam in linguam Græcam ab his, qui in Aegyptum amore Philosophiæ proficiscebantur. Vt uersus est item Orus Apollo. Atheniensem quendam quindecim eius libros refert Cyrillus transtulisse, inscriptos Hermaicos. Ibique repetit primò de Mercurio, quæ scribit in Phædro Plato. Ad aliaque de eo scribit: τελεστὴς ὢν, καὶ τεμένεσι θεῶν προσεδρεύσας ἀεὶ, ζηλωτικῶς εὑρίσκεται τὰ μωσέως, εἰ καὶ μὴ ἐς ἅπαν ὀρθῶς, καὶ ἀνεπιλήπτως. ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους, ὠφέληται γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν μωσαϊκῶν. πεποίηται δὲ καὶ τούτου μνήμην, ὁ συντεθεικὼς ἀθήνησιν ἐν ἰδίαις γραφαῖς τὰ ἐπίκλην ἑρμαϊκά. πέντε καὶ δέκα βιβλία γράφει δὲ οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ περὶ αὐτοῦ, ὡς κείμενα δὲ ἐκ τῶν ἱερουργῶν λέγοντα. ἆρα οὐχὶ καὶ τὸν ἡμέτερον ἑρμῆν ἀκούεις, τὴν αἴγυπτον εἰς λῆξιν, καὶ κλήρους ἅπασαν τεμεῖν σχοίνῳ τὰς ἀρούρας καταμετροῦντα. Cum esset, inquit, sacrificus, templisque Deorum assideret, uisus est semper Mosaica æmulatus, tametsi haud prorsus syncerè, & citra culpā. At ex parte habuit, unde ex Mose ꝓficeret. Huius quoque meminit is, qui separatim scripsit Athenis libros nuncupatos Hermaicos, id est, Mercuriales. De eo in hūc modū inducens sacerdotem quendam loquentem: Non'ne nostrū Hermē audisti, Aegyptū in priuatas partes, & sortes distribuisse, funiculo metitū agros? & quæ sequuntur. His constat uerè Mercuriū illū fuisse diuinū, plenumque doctrinæ, eximiæque sapiētiæ, et incōparabilis ingenij uirū, ut nō sit mirū superiora eū scripsisse. Colūnarū quoque eius, quæ in

Aegypto

A Aegypto multis mysterijs plenæ uiserentur, præter Iamblichum, etiam Proclus meminit: μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ προφῆται φασὶ τῶν αἰγυπτίων ἐν στήλαις ταῖς ἔτι σωζομέναις, ταῦτα γεγράφθαι, Attestantur his, inquit, prophetæ Aegyptiorum, in columnis, quæ nunc usque seruantur, ea scripta esse. Rursumq́ eodem libro: ἡ δὲ μνήμη διὰ τῆς ἱστορίας, αὕτη δὲ ἀπὸ τῶν στηλῶν, ἐν αἷς ἀπεγράφοντο τὰ παράδοξα, καὶ τὰ τοῦ θαύματος ἄξια, τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐν πράξεσιν, εἴτε ἐν εὑρέσεσιν. Memoria, inquit, ex historia erat. Ea uerò ex columnis, in quibus admirāda egregiaq́, siue inuenta, siue res gestæ descriptæ erant. Magorum quoq; & Zoroastris Pythagoram, Platonemq́ secutos Theologiam (ut causa uera innotescat, unde de tribus regibus, de causa, & Patre eius loqui potuerit Plato) Magicaq́ illa eloquia uerè ipsorum esse, quippe quorum sensa extent apud Platonem, qui Magos fuerit imitatus, autor est eximius Platonicus Plethon, cognomēto Gemisto, aduersus Scholarium: ἐφιλοσόφησε, οὐκ ἰδίαν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν τιμῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκ ζωροάστρου διὰ τῶν πυθαγορείων εἰς ἑαυτὸν καταληλυθυῖαν. πυθαγόραν γὰρ τοῖς ἀπὸ ζωροάστρου συγγεγονότα ἐν τῇ ἀσίᾳ μάγοις. ταύτην τῆς φιλοσοφίας μεταλαβεῖν, οἱ ποθὲ ζωροάστρην ἱστοροῦσιν. ἄλλοι τε καὶ πλούταρχος πεντάκις χιλίοις τῶν τρωικῶν γεγονέναι ἔτεσι πρεσβύτερον. ὃ εἰ καὶ, δὲ τοῦτο οὐ πιστὸν, ἀλλ' οὖν παλαιότατός γ' ἂν εἴη τῶν ὅλως ὀνομαζομένων, σοφιστῶν καὶ νομοθετῶν. ἐδέξαντο δὲ καὶ οἱ τῶν αἰγυπτίων οἱ ἱερεῖς μάλιστα τὰ ζωροάστρου τούτου δόγματα, καὶ εὐδοκίμων, κατάγεται τὰ δόγματα. ὡς δὲ ταύτην πλάτων μετῆλθε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἀπὸ ζωροάστρου, ἔτι καὶ εἰς ἡμᾶς σωζόμενα λόγια δηλοῖ, συνῳδὰ ὄντα, ταῖς πλάτωνος πάντῃ, καὶ πάντας δόξαις. Et ad Bessarionem: οὐ γὰρ τάδε γε μάλιστα λόγια τῶν ἀπὸ ζωροάστρου μάγων, οἷς καὶ πυθαγόρας καὶ πλάτων ἠκολούθησαν. Philosophatus est, inquit, Plato, non peculiari, priuataq́ sibi Philosophia reperta, sed secutus Philosophiam Zoroastris, quæ per Pythagoreos ad eum usq; peruenit. Nam Pythagoram hanc Philosophiā à Magis, qui à Zoroastre descenderent, in Asia didicisse. Zoroastrem autē bellum Troianum quinq; annorum millia antecessisse præter cæteros, Plutarchus testis. Quod sicut forte incredibile uideatur, certè

B antiquissimus est omnium, qui uel in philosophia, uel legibus latis celebres sunt. Huius Zoroastris dogmata, sacerdotes Aegyptiorum susceperūt, magnamq́ sibi ex his gloriam quæsierunt. Quod autem Plato hanc Philosophiam exercuerit, indicant Magica eloquia, quæ à Zoroastre descendunt, & usq; in nostra tempora seruantur, consona prorsus & congruentia opinionibus Platonis. Neq; uerò hæc habentur in oraculis, siue eloquijs magicis, quæ Pythagoras & Plato secuti sunt. Hoc Plethonis magni in Philosophia Platonis uiri testimonio, fit perspicuum, ea oracula, siue eloquia, quæ superius ubiq; adhibita sunt, ipsorum uerè fuisse Magorum, quorum decreta per omnem Pythagoreorū, Platonisq́ Philosophiam internoscantur. Nam & Psellus Philosophus eadem testatur, atq; Plethon, Pythagoram, Platonemq́ Magica illa dogmata ex parte suscepisse. Hæc origo, hæc illa concordia, quòd oraculo magico, de duabus mentibus, loquente, Plato quoque de Causa principe, & Genitore eius scripsit. Vidit id in arcanis dogmatis Mercurij, ac Magorum. Iamblichus quoque in libro de Mysterijs ueneratur, sequitur, ut priscam, ueridicamq; theologiam Assyriorum. De Sibyllis item, & Trismegisto Hermias Platonicus super Phædro Platonis, ut clareat magnos, priscosq; uiros fidem habuisse carminibus Sibyllarum, Magicis eloquijs, & Trismegisto, sic loquitur (Non fuit autem Christianus) περὶ δὲ τῆς σιβύλλης, ὅπως ἐστὶ θαυμαστὰ τὰ λεγόμενα, ὥστε δόξαι μύθους εἶν, πολλαὶ μὲν γὰρ σίβυλλαι γεγόνασι, πᾶσαι τοῦτον ἑλόμεναι βίον. πᾶσαι μὲν διά τινα ἴσως αἰτίαν εἵλοντο σίβυλλαι προσαγορεύεσθαι, ὥσπερ δὴ ὁ τρισμέγιστος ἑρμῆς λέγεται πολλάκις ἐπιδημήσας τῇ αἰγύπτῳ, ἑαυτοῦ ἀναμνῆσθαι, καὶ τρίτον κεκλῆσθαι ἑρμῆς. καὶ τρεῖς δὲ ὀρφεῖς παρὰ θραξὶ γενέσθαι, ἴσως οὖν, καὶ αὗται περί τινα κοινωνίαν, καὶ ἀνάμνησιν εἵλοντο πάντως τὰς προσηγορίας, ἐπεὶ αὐτή γε ἡ σίβυλλα ἡ ἐρυθραία περὶ ἧς νῦν λέγει ἐριφύλη ἐκαλεῖτο ἐξ ἀρχῆς, λέγουσι δὲ αὐτὴν εὐθὺς προελθοῦσαν προσειπεῖν ἐξ ὀνόματος ἕκαστον καὶ ἔμμετρα φθέγγεσθαι, καὶ εἰς βραχὺν χρόνον τέλειον

ἄδηλος ἀνθρώποις λαβεῖν. De Sibylla uerò, inquit, adeò mira sunt, quæ feruntur, ut penè pro fabulis habeãtur. Sed tamen multæ Sibyllæ fuerunt, eodem genere uitæ omnes, omnesq́ forsan rationabili de causa Sibyllas à semetipsis appellatas: sicuti fertur Trismegistus, sæpe in Aegypto uersatus suimet mentionẽ fecisse, tertioq́ Hermetem appellatum. Tres quoq́ apud Thraces Orphei extitisse dicuntur. Fortasse igitur & hæ ob aliquam inter eas cõmunicationem, ac commemorationem, has appellationes delegerunt. Quandoquidem hæc ipsa Sibylla Erythręa, de qua nunc loquitur Plato, à principio Erophile uocabatur. Ferunt autem eam continuo, ut edita esset, appellasse unumquenq́ proprio nomine, uersusq́ numerosos elocutam, breuiq́ in perfectam hominis speciem euasisse. Hæc ille. Claret igitur doctissimos uiros, & Sibyllas credidisse, & carminibus earum fidem habuisse. De Trismegisto quoq́, & Chaldæis eadẽ est apud eruditissimos fides. His dictis Hermiæ, & de Sibylla testimoniis, mirum in modum congruunt ea quę scribit Plutarchus in eo, quem, Cur desierit Pythia metrice respondere, inscripsit. Ac primum de ea refert: σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι, καθ' ἡράκλειτον, ἀγέλαστα, καὶ ἀκαλλώπιστα, καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη, χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεόν. Sibylla uerò, inquit, ore furenti iuxta Heraclitum loquens incompta, inordinata, irridenda, uoce sua, superauit annorum millia, Deo afflante. Hic Plutarchus, cum redderet causam cur oraculum Apollinis desierit respondere ut quondam carmine, primum ait moris prisca tempestate fuisse, ut non oracula solum, sed etiam historia, Philosophiaq́ modulatè scriberentur, afferens exemplum ex Orpheo, Hesiodo, Parmenide, Empedocle, Xenophane, Pherecyde, Thalete, qui quæ scripserint, modulatè scripserint: sic Sibyllam plura oracula, uersibus edidisse, millia seculorum futurorum uoce sua complexam. Verè multos uoce sua superauit annos, ut quæ non media solum tempora, casus, calamitates, bellaq́ multa, sed etiam quæ suprema die uentura essent, cecinerit. De bellis prædictis, aliisq́ calamitatibus, idem Plutarchus testis. Quòd si, inquit, fabulosa putas, quæ de Sibyllarum uaticiniis prædicantur: ἀλλὰ ταῦτα μαντείαις ἐπιμαρτυροῦσιν πολλαὶ μὲν ἀναστάσεις καὶ μετοικισμοὶ πόλεων ἑλληνίδων. πολλαὶ δὲ βαρβαρικῶν στρατειῶν ἐπιφάνειαι, καὶ ἀναιρέσεις ἡγεμονιῶν, ταυτὶ δὲ τὰ πρὸς, φατὲ, καὶ νέα πάθη περί τε κύμην, καὶ δικαιαρχίαν οὐχ ὑμνούμενα πάλαι, καὶ ᾀδόμενα διὰ τῶν σιβυλλείων ὁ χρόνος ὥσπερ ὀφείλων ἀποδέδωκεν ἐκρήξεις πυρὸς ὀρείου, καὶ ζέσεις θαλασσίας: At uaticiniis, inquit, attestantur urbium Græcarum plurimæ euersiones, aut migrationes: plurimi barbarorum exercituum aduentus, cædesq́ clarorum uirorum. Sed enim nouas istas, recentesq́ calamitates circa Cumam, & Puteolos, prædictas, decantatasq́ carminibus Sibyllarum, non'ne tempus uelut debitor, reddidit? Scissiones montani ignis, marinasq́ ebullitiones scopulorũ, flammarumq́ à uentis incendia, interitus tot, tantarumq́ urbium, ut qui interdiu superuenirent, tota regione confusa, quo in loco urbes hæ fuissent habitatę, scire non possent. Hæc Plutarchus, addens sine diuinitate hæc prædici non potuisse. Easdem Sibyllas bella Romanorum contra Carthaginienses, & quòd in omnes gentes arma illaturi essent, testatur quingentos annos antè prædixisse: ἀλλ' ἡ τάξις ἐμφαίνει τῆς προγνώσεως, καὶ τὸ ῥωμαίους πρὸ ἐτῶν ὁμοῦ τι πεντακοσίων προειπεῖν τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ ἔθνη πολεμήσοιεν ἅμα. Sed, inquit, tum seculorum ordo declarat, eas hæc prospexisse, tum prædixerunt quingentorum annorum tempus, in quo Romani contra omnes nationes essent præliaturi. Idem Plutarchus, quemadmodum Hermias, testatur Sibyllam Erythręam uocatam Herophilem: ἡροφίλην δὲ τὴν ἐρυθραίαν μαντικὴν γενομένην σίβυλλαν προσηγόρευσεν. Herophilem autem Erythræã uatem, quæ Sibylla fuit, appellarunt. De prima quoque Sibylla refert: ἐπεὶ δὲ γὰρ ἔστημεν ἐπὶ τὴν πέτραν. & quæ sequuntur. Postquam sedimus in petra, quæ in foro, super qua fertur prima Sibylla sedisse, ab Helicone descendens, à Musis

A Musis educata. Quidam uerò ferunt eam in Meleona uenisse, filiam Iamiæ, ex Neptuno natæ. Serapion quidem meminit carminū, in quibus se ipsam laudauit, quòd ne mortua quidem sit sorte uaticinandi, aut ne mortua quidem uaticinari desistet. Sic Plutarchus. Iustinus autē Martyr, & Philosophus, inuitat gentes, ut credant Sibyllę: πείσθητε ὡς ἔφην τῇ ἀρχαιοτάτῃ ϗ σφόδρα παλαιᾷ σιβύλλῃ ἧς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμβαίνει. Credite, inquit, ut dixi, uetustissimæ, longeq́ antiquissimæ Sibyllæ, cuius libros toto terrarum orbe seruari contigit. Lactantius quoq; in libro de Ira Dei, plurimos, & maximos autores Græcorum ait de Sibyllis scripsisse. Dicit etiam, Cumeæ quidem uolumina, quibus Romanorum fata conscripta sunt, in arcanis habentur: cæterarum tamen ferè omnium libelli quo minus in usu sint omnibus, non uetantur. Sic Lactantius. Vides quanta sit omnium doctissimorum, super Sibyllis & carminibus earum, concordia.

De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur uerè priscum illum Mercurium de ipso Verbo superiora scripsisse. Multiplexq́; de eo apud Philonem Theologia, quòd sit creator Mundi, & origo, quòd Filius Dei, quòd hominis archetypum.

CAP. XXVI.

SED DE uerbo diuino superiora sensisse, prodidisse uetustissimum illum Mercurium, omnis admiranda Platonicorum, Hebræorumq́; Theologia clamat. Neq; est alium reperire eorum mysteriorum fontem, quæ Platonicorum libris continētur, quàm uetustam Aegyptiorum, Hebræorumq́; B Theologiam. Ex Hebræis Theologis Philo, quem Platoni coæquat Græcum prouerbium, qui & Aegyptiam, & Græcam, præcipuè Platonicam cum Mosaica temperauit Philosophiam, mira, & uelut oraculum, de Verbo diuino canit, & eadem prorsus, atq; Trismegistus, nosterq́; Ioannes. Sæpe quidem sum arbitratus ex eadem Hebræorum secretiore Theologia, tot, tamq́; clara Philonem de Verbo diuino locutū, atque Ioannem eundem etiam Hebræum: ut præterquam quòd potarit Ioannes de Christi pectore Theologiam, scripserit etiam, quæ penes arcanarum rerum scriptores Hebræos prius haberētur: qualia multa sublimia mysteria, melius postea ab Apostolis explicata, apud ueteres Hebręos licet deprehendere. Quod igitur Ioannes Apostolus, Hebræus, dixit, In principio erat λόγος, Verbum, & Verbū erat apud Deum, omnia per ipsum facta sunt. idq́; dixit, ut doceret Verbum rerum fuisse creatorem, eumq́; ante mundum extitisse, ut per quem creatus sit mundus: eiusdem generis multa per omnes libros suos eloquitur Philo, non Christianus, sed Iudæus; in libro de Allegoria legum: βιβλίον δὲ εἴρηκε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ᾧ συμβέβηκεν ἐγγράφεσθαι, καὶ ἐγχαράττεσθαι τὰς τῶν ὅλων συστάσεις. Librum, inquit, uocat Moses allegoricè, Verbum Dei, in quo descriptæ, & impressæ sunt uniuersarum rerum existentiæ. Hoc testimonio eandem declarat Philo Theologiam, atq; Ioannes, & Platonici superius de Mente. Vt enim ille dixit, Omnia per ipsum facta sunt: sic is in Verbo Dei, quod creatorem semper appellat, tanquam libro perhibet existere rationes, & essentias omnium rerum, tanquam forma maxima, omnium rerum creandarum capacissima, origine uasta, Mente infinita, latissima maiestate, rerum creandarum copiosissima potestate, fœta rebus omnibus ratione. In libro quoq; de his, quæ post sex dies, hæc scribit: τὸ δὲ γενικώτατόν ἐστιν ὁ θεός, ϗ δεύτερος ὁ θεοῦ λόγος: Generandi potentissima, maximeq́; genitalis res, est Deus, & Secundus, Verbum Dei. Hæc quoque est Theologia Ioannis, Omnia per

ipsum

ipſum facta ſunt. Quia maximè genitale, & fœcundiſsimum eſt Verbum Dei, ſecundus, ut ſuperius Platonici dicebant, poſt Deum. Theologia quoque noſtra dicit, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, de Filio per quem omnia facta ſunt. Tale quid Philo appellans Filium, Secundum. Quia ſunt à Patre per Filium cuncta, quo coniunctio demonſtratur diuinitatis. Vterꝗ enim creat, uterque eſt genitaliſsimus. Secundumꝙ dicit Verbum, id eſt, gradu, non natura, aut diuinitate poſt Patrem. Vterꝗ eſt Deus, quia creat uterꝗ mundum. Non poſſunt autem eſſe duo mundi creatores, & non poſſunt eſſe duo Dñ, quia Deus eſt ſumma Natura. Summum autem niſi unum eſſe non poteſt. In libro autem, quòd inſomnia ſint à Deo: κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον ὁ θεῖος λόγος, τόπος ἐστι, ὃν ἐκπεπλήρωκεν ὅλον, δι' ὅλων ἀσωμάτοις δυνάμεσιν αὐτὸς ὁ θεός: Secundũ alium modũ, diuinũ Verbũ, locus eſt, quem repleuit totũ per omnia incorporeis poteſtatibus ipſe Deus. Hoc itẽ teſtimonio explicat Theologiã, quæ eſt apud Ioannẽ de Verbo diuino, Philo: quæ appellatio ob creationẽ mundi, non natiuitatẽ ſpiritualẽ, ut nonnullis poſtea uiſum, ab antiquis Philoſophis eſt indita. Idemꝙ dicit de hoc Verbo, quod Ioãnes, Omnia per ipſum facta ſunt: Philo, eum repleuiſſe Deũ incorporeis uirtutibus, id eſt, Ideis æternis, prolificis uirtutibus, rationibus ſempiternis, quarum copiam habuit à Patre ſuo Deo, teſte etiã Plotino de Mente. Vtꝙ Ioannes dicens, Erat apud Deum, appellans Deum peculiariter ipſum Patrem: ſic Philo, Deum repleuiſſe Verbum uirtutibus incorporeis, nimirum à Patre creandi mundi poteſtatem Verbum accepiſſe, genitum, miſſumꝙ ab eo ad creandum mundum. Dico autem miſſum, humano more loquens, declaransꝙ rem diuinam nomine corporeo. Hunc appellat locum Idearum incorporearum, quaſi uaſtam Mentem, ampliſsimum Idearum, & originum, rationum, formarumꝙ regnum, fertiliſsimum, feraciſsimumꝙ rerum creandarum mundum, infinitam originem. Totum autem ait à Deo repletum, quaſi undequaꝗ prolificum genitum. Hæcꝙ omnis Theologia ſpectat ad creationem mundi, cuius principium fatentur omnes Verbum Dei, maximum formatorem, latiſsimam ſapientiam, habentem uirtutes omnes, quibus tanquam originibus ſuis, omnes res produceret. In eodem quoꝗ de duobus Primis: ὧν τὸ μὲν ἕτερον, θεῖος ἐστὶ λόγος: τὸ δὲ ἕτερον ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεός. ὁ δὲ ξεναγηθεὶς ὑπὸ σοφίας εἰς τὸν πρότερον ἀφικνεῖται τόπον εὑράμενος τῆς ἀσπασίας κεφαλήν, καὶ τέλος τὸν θεῖον λόγον, ἐν ᾧ γενόμενος οὐ φθάνει πρὸς τὸν τῷ ὄντι θεόν, ἐλθεῖν, ἀλλ' αὐτὸν ὁρᾷ μακρόθεν: Quorum alterum quidem, eſt diuinum Verbum: alterum autem Deus, ante Verbum. Is uerò, id eſt, Intellectus, homoꝙ ipſe, ductus à Sapientia in primum peruenit locum, inuento lubentiæ capite, & fine, Verbo diuino. In quo poſitus, non attingit ut perueniat, ut ſit Deus, ſed ipſum procul aſpicit. Hoc quoꝗ loco Philo & Verbum diuinum & Deum, qui ſit ante uerbum commemorat, appellans Deum ipſum Patrem, ſicut Ioannes, Verbum erat apud Deum. Deinde dicit, Verbum diuinum, eſſe principium, & finem uoluptatis, felicitatis, finem contemplandi, amorem, & deſiderium, gaudiumꝙ, ut canunt noſtrę literæ. Hoc omne Græcè dicitur ἀσπασία. Per hoc ipſum uerbum, ait homines Deum procul aſpicere, Ducem ad perueniendum ad Deum, eſſe Verbum eius: ſicut ille in mundo ſe oſtium uocabat, quo perueniatur ad patrem. priuſque ait per ſapientiam attingi ad Filium: inde uideri Deum procul. Eſtꝙ profundiſsima Theologia, quam puto Philonem in antiquorum ſuorum monumentis reperiſſe: celebrem item apud Chaldæos, Aegyptiosꝙ. Eodem libro ſcribit: τὸ δὲ παράδειγμα ὁ πληρέστατος ἦν αὐτοῦ λόγος. Exemplar, inquit, erat, pleniſsimum Verbum eius. Sic & iſto loco denotat originem mundi Philo eſſe Filium Dei. Exemplar autem propter res creatas: pleniſsimum, propter fœcunditatem, infinitamꝙ rerum creandarum poteſtatem, formam rerum

infinitam

A infinitam, genitricem omnium rerum Sapientiam. Eodem libro, sub quibus significatis sit Sol: περὶ τὸ ῥητὸν συμβαινόμενον ἥλιον καλεῖ τὸν θεῖον λόγον, τὸν τῶ κατ' οὐρανὸν περιπολοῦντος: Secundũ tertium significatũ, Solem uocat diuinum Verbum eius, qui per cœlum circumambulat. Quid admirabilius dicere Philo poterat de Verbo Dei? appellari eum Solem, qui de se dicebat, Ego sum lux mundi. & Ecclesia canit, Ex te enim ortus est sol iustitiæ Christus Deus noster. Hæc nuncupatio ad magnam Verbi diuinitatem, uniuersalemq́, & incorporeum nitorem, inuisibilemq́ oculis humanis claritatem respicit: quæ claritas non posit, quàm Solis nomine uerius designari. Eodem significatu Ioannes dixit de cœlesti ciuitate, Et ciuitas non eget Sole, neq́ Luna, ut luceant in ea. Nam gloria Dei illuminat eam, & lucerna eius est agnus, & non egent lumine lucernæ, neq́ lumine Solis: quoniã Deus illuminat illos. Sic & idem Ioannes, Erat lux uera, quæ illuminat omnem mundum. Inambulantem autem per cœlum dicit, aut ipsum Patrem, cuius maiestas sit in cœlo, totum implens intrà & extrà mundum, aut certè Solem ipsum eius, qui per omnem inambulet cœlum. Quod Plato de Ioue, Psalmus quoque, Qui ascendit cœlum cœli ad Orientem, Quod Hebraicè, Qui æquitat Araboth, orbes cœlestes, aut cœlum supremum. Eodem quoq́ libro: δύο γὰρ ὡς ἔοικεν ἱερὰ θεοῦ, ἓν μὲν ὅδε ὁ κόσμος ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος. ἕτερον δὲ λογικὴ ψυχή, ἧς ἱερεὺς, ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπος: Duo sunt, ut apparet, templa Dei. Vnum quidem mundus iste: in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinum Verbum. Alterum uerò, rationalis anima: cuius sacerdos est, uerus homo. Quid apertius, diuinius, mirabilius? Pontificem templi, qui est totus mundus, esse diuinum uerbum, primogenitũ? Mundum templum Dei. Huius templi, diuinũ summumq́ sacerdotem, primogenitũ Dei, Verbum eius. Quia scilicet ille Rex est, & Dominus mundi, omnia regens, ac sustinens,

B creator, altor. Pontificem quoque uocat eum Paulus, qui pro peccatis hostiam obtulerit, inter homines, Deumq́ sequester, & mediator. Qua ratione Dionysius itẽ uocat eum τελετάρχην, μυσταγωγόν, initiationum, mysteriorumq́ principem. Primus ipse initiator, & sacrator, qui suis mysterijs, præcipuè cognitione, & cultu patris sui, nos initiauit. Hoc maximus ipse in toto mundo sacerdos egit, & agit. Triaq́ sunt hic diuina nomina filij Dei apud Philonem, Verbum diuinum, Summus sacerdos, Primogenitus. Altissima Theologia Apostolorũ. Quàm est etiam diuinum, quòd mundum uocat templũ Dei, in quo colitur, adoratur, cognoscitur, laudatur Deus inuisibilis? Sic & animum esse templum Dei, nostra Theologia est: Templum Dei, inquit Paulus, estis uos, Dei ædificatio. Philo quoque eodem libro loquens de hoc ipso: τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, τὸν ἄγγελον αὐτοῦ λόγον: Imaginem Dei, Angelum ipsius Verbum. Hic quoque tria sunt nomina Filij Dei diuinissima, Theologiæ ueræ frequentia. Imago Dei. id enim etiam uocat eum Paulus, & Characterem. Angelus item est, sicut in Esaia, Magni consilij Angelus. Eoq́ etiam dicitur λόγος, sermo Dei, locutio Dei, nuntius Dei, loquens & agens omnia pro Deo, tanquam sequester inter nos, & illum. In quibus est omnis Theologia. In libro quoq́ de Agricultura: Hæc omnia, inquit, ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, καὶ νόμον, προστησάμενος, τὸν ὀρθὸν αὐτοῦ λόγον πρωτόγονον υἱόν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης, οἷά τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος διαδέξεται. Hoc est, Pastor, & Rex Deus ducit rectè, & legitimè, præfecto lege recta Verbo suo, primogenito Filio, qui curam sacri istius gregis, tanquam magni Regis quidam magistratus suscipit. In his quoq́ Philo apertè primogenitum Filium Verbum nominat, eum prospicere gregi suo, omni mundo, præcipuè generi humano. Idem etiam Filius dixit, appellans homines, ouile suum, ouesq́ homines à patre sibi creditas. Denique omnem generis humani administrationem, redemptionem, curam, traditam sibi à Patre dicebat: seq́ ab eo

h missum

missum in hunc mundum, agentem quæ Pater suus imperasset. Eamq; ob causam uocat eum Philo ὕπαρχον magistratum, ministrum, subimperantem, ut sic loquar, alterius imperio parentem: imperantem quidem, sed sub altero imperatore, & Patre qui mittat eum ad omnia. Eaq; est ratio appellationis λόγος, quod rectius uertitur, sermo, Locutio, quàm Verbum. Sonat enim id nomen locutorem, internuntium, non natiuitatem, ut reor, spiritualem. In libro quoq;, Quòd diuinitas sit immutabilis: χορεύει γὰρ ἐν κύκλῳ λόγος ὁ θεῖος, ὃν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσιν τύχην, εἶτα ἀεὶ ῥέων κατὰ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ χώρας τὰ τῶν ἄλλων, ἄλλοις. καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἐπινέμει. χρόνοις αὐτονόμοις ἀλλάττων. τὰ τῆς ἑκάστου: Inambulat enim circum, Verbum, quod appellant pleriq; Fortunam. Deinde semper per urbes commeans, & gentes, ac regiones, quæ sunt aliorum, alijs, & omnibus, res omnium distribuit, temporibus liberis, mutans quæ singuli habent. Hîc quoque Philo ostendit Filium Dei, Verbum, esse rectorem, gubernatorem, moderatoremq; Vniuersi, sicut superius, datam curam gregis à Patre, Filio dixit. Quę quidem omnia indefessè concinunt sacræ literæ. Eum dicit inuisibiliter perambulare mundum. Eadem causa superius uocabat eum hyparchum, magistratum. Eum ait omnia distribuere, uertere, uersareq; regna, commutare diuitias, opes, quod totum est mundum moderantis. Portans omnia, inquit ille, uerbo uirtutis suæ. Et in quo omnia, ex quo omnia, per quem omnia. Idem in libro de Flammeo gladio: μετελθὼν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν, ἴδε τὴν μεγίστην οἰκίαν, τὴν πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον, εὑρήσεις γὰρ αἴτιον μὲν αὐτοῦ τὸν θεὸν, ὑφ' οὗ γέγονεν. ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνεκράθη. ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ, δι' οὗ κατεσκευάσθη, τῆς δὲ κατασκευῆς αἰτίαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ: Digressus igitur à particularibus opificijs, aspice maximã domum, aut urbem, hunc mundũ. Inuenies enim eius causam Deum, à quo factus est: materiam, quatuor elementa, è quibus constitit: Organum autem Verbum Dei, per quod constructus est: constructionis autem causam, bonitatem opificis. Quanta hoc quoq; loco Theologia? Vrbem dicit, aut domũ, totum mundum: eius opificem, & causam, Deum: materiam, quatuor elementa: Organum, id est, causam mediam, Verbum Dei. Quatuorq; nominat causas: efficientem, Deum ipsum: materialem, quatuor elementa: Organicam, siue motricem, seruientem primo: finalem, bonitatem, uel etiam efficientem. Nostræ Theologiæ mysteria, prædicantis Deum creatorem cœli, & terræ, uti causam principalem. Filium autem, per quem omnia facta sunt, Græcè sicut & Philo, δι' οὗ, Præpositio enim Græca διὰ, designat medium. Et quod expressit Philo Organum, id est, motorem eum, qui ab alio mouebatur: mouebatur à Patre Filius ad creationem, eo uti artifice utebatur: eum imperauit creare, dederat potestatem creandi. Itaque mundus à Patre, & Filio est creatus: à Patre, uti prima causa, uolente, dictante, iubente: à Filio, parente, iusso, motoq; à Patre. Sicq; fuit creator unus, & quia creauit uterque, uterque Deus. Sed quoniam bonus, nisi unus, necessariò una diuinitas: quod ipsa ratio declarat, Theologiaq; demonstrat. Non enim tanquam à duobus diuersis autoribus creatus est mundus, sed à duobus, uelut uno, à principali causa Deo, à causa mota ab ipso Deo Filio. Neque enim Filius creasset, si Pater noluisset, & si potestatem non dedisset. Paruit igitur Patri, accepta ab eo æterna potestate. Quæ res exemplis humanis est clara. Ergo dicit Philo nunc, quod Ioannes, utens simili præpositione, Omnia per ipsum facta sunt. Philo autem, δι' οὗ κατεσκευάσθη. Eaq; est ratio cur appellauerit ipsum, Organũ. Vides igitur & hîc profundissimũ mysteriũ: quod etiam inuenies apud Platonẽ, Orpheũ, Mercuriũ Trismegistũ: diuinissimeq; secũ omnes cõsentiunt, reuelatã nouissimis seculis radiantissimè theologiam prædicãtes. In libro quoque in quo disserit, quòd apparuit Dominus Abrahæ, dicit, ὁ ὑποφήτης αὐτοῦ λόγος.

Internunt

A Internuntius, denunciator, interpres eius Verbum. Eadem est ratio, ut appelletur ὑποφήτης, interpres, atq; hyparchus, magistratus, & logos, id est, locutor, locutio, sermo, & superius Angelus. In secundo quoque Allegoriarum legum, hæc scribit: σκιὰ δὲ θεοῦ, ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστί, ᾧ καθάπερ ὀργάνῳ προσχρησάμενος ἐκοσμοποίει. αὕτη δὲ ἡ σκιά, καὶ ὡσανεὶ ἀπεικόνισμα, ἑτέρων ἐστὶν ἀρχέτυπον, ὥσπερ ὁ θεὸς παράδειγμα τῆς εἰκόνος, ἣν σκιὰν νυνὶ κεκλήκαμεν, οὕτως ἡ εἰκὼν ἄλλων γίνεται παράδειγμα, ὡς καὶ ἐναρχόμενος τῆς νομοθεσίας, ἐδήλωσεν εἰπών, καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ, ὡς τῆς μὲν εἰκόνος κατὰ τὸν θεὸν ἀπεικονισθείσης, τοῦ δὲ ἀνθρώπου κατὰ τὴν εἰκόνα λαβούσης δύναμιν παραδείγματος. Quæ sunt, Vmbra Dei, est Verbum eius, quo tanquam organo usus, creabat mundum. Hæc autem umbra, & quasi asimilatio, aliorum est exemplar. Sicut Deus exemplar imaginis, quam umbram nunc uocauimus: sic imago alteri fit & exemplar. Sicut inchoans libros legis expresit Moses, dicens, Et creauit Deus hominem ad imaginem Dei. quasi ipsa quidem imago secundum Deum simi- lita sit, homo autem secundum imaginem, quæ acceperit uim exemplaris. Hic quoq; Philo maxima fatur altisimaq; mysteria, esse Verbum quasi umbram Dei (non poterat enim alio commodiore nomine uti) Sed se ipsum quoq; declarat, hanc umbram esse uelut asimilationem. Nostræ quoque, ut diximus literæ, imaginem Dei, Filium uocant. Nam Paulus ad Colossæos: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Et Solomon, Imago bonitatis eius. Hinc ipse dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Iterumq; eum Philo nominat Organum, quo Deus sit ad creationem usus, innuens medium, sequestrum, autorem, quo Paulus eum omnis conditionis, & creationis primogenitum dicit, id est, anteeuntem, præcedentem omnes res creatas. Quia (ut ibidem fatetur) in ipso facta sunt omnia, cœlestia, terrestria, uisibilia, & inuisibilia, Angeli, potestates, dominationes, throni, omnia per ipsum, & in ipsum facta, & ipse

B est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Hæc Paulus. Non alia Philo, etiam Iudæus. De eo quoq; diuinam eminentisimamq; canit Theologiam: Sicut ipse sit imago Patris, ut Pater illi tanquam exemplar sit: sic ipsum esse exemplar hominis: idq; ait à Mose declaratũ, cum de homine creato scriberet, Ad imaginem Dei fecit illum. Quo Philo significari putat, hominem factum ad illum, qui est imago Dei. Is autem est Filius: ut in eo Mosis dicto, sint duo exemplaria, duæq; imagines: primum cum ait, Ad imaginem Dei: is autem est Filius. Ergo Pater exemplar Filij. Cum uerò ad similitudinẽ istius imaginis sit homo creatus, erit Filius ipsi homini exemplar. Sicq; Filius respectu Patris sui, est imago, respectu hominis exemplar. Audiuitq; ex altisima Sapientia Philo, Filium creasse mundum, tanq; organum Dei: creasse hominem, tanquam exemplar. Quanquam & exemplar, & Idea mundi dicitur à Platonicis: ut quandocunque Moses loquatur de mundo, uel homine à Deo creato, illum innuat Deum, qui est Organum, & Imago Patris sui: organum respectu creationis: imago, respectu naturæ, quam Patri habet coæqualem. Ideo necesse est ipsum quoque esse Deum: si Deum, æternũ quoq;. Sed sicut in sacris literis propriè Deus dicitur Pater: ut sæpe ostendimus, quia principaliter & genitor: sic apud Philonẽ, Deus propriè Pater ipse est. Et quoniã petit testimoniũ Mosis super hoc, Moses autẽ dixit, Et creauit Deus hominẽ, ad imaginem Dei creauit illum. hunc autem creatorem, Philo, uult esse Filium, qui etiam mundũ, tanquã iussus à Patre, & ut organum crearit. Claret etiam ipsum assertione Philonis esse Deum. Itaq; cũ dicit, In principio creauit Deus cœlũ, & terram: si Philonẽ Iudæum audias, Patrem, & Filium creasse dicit: Patrẽ, ut Autorem primũ: Filium, ut Sapientiã, & Organũ Patris. Ideò ueteres Hebræi, quod apud Mosen est, In principio, Interpretabãtur, In Sapientia. Si consulas autẽ ueteres illos, & ipsum Philonẽ, Sapiẽtia est ipsum Organũ, est primogenitus filius, Verbũ, plenus

Idearum Deus, archetypum hominis. Hanc eandem prædicabant Apostoli in toto orbe Theologiam: cuius, ut arbitror, plenæ erant secretæ, & synceræ traditiones Hebræorum. Hinc ipse dicebat, Scrutamini scripturas, & inuenietis ibi de me. &, Incipiens à Mose, & Prophetis omnibus, interpretabatur eis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Nec fieri poterat quin hanc de Patre, & Filio Sapientiam Philo ex aliqua profunda, & oraculis reuelata Theologia hauserit. Eodem quoque libro: ὁ θεοῦ λόγος ὀξυδερκέστατος ἐστιν, ὡς ἐφορᾷν ἅπαντα ἱκανός: Dei Verbum acerrimi oculi est, ut conspicere queat omnia. Hoc testimonio sentit, quod superius, esse Prouidentiam Filij Dei, quem dicebat totum inambulare mundum. In libro quoque, Quis sit hæres rerum diuinarum: ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuisibile, seminale, opifex, diuinum Verbum. His quoque nominibus potentiam creandi, qua præditus sit Filius, declarat, plenum artis, seminum, rationum, formarum, cum dicens. Eodem libro: ἔτι τοίνυν τὴν οὐράνιον τροφὴν ψυχῆς, ἣν καλεῖ μάννα, διανέμει πᾶσι τοῖς χρησομένοις λόγος θεῖος ἐξ ἴσου πεφροντικὼς διαφερόντως ἰσότητος. Quod est, Adhuc igitur, cœlestem escam animi, quam uocat Manna, distribuit uniuersis, qui utentur, Verbum diuinum, ex æquo præcipuè prospiciens æqualitati. Sentit Philo Sapientiam, quæ dicitur Manna, à Verbo, quem prospectorem, prouidentemque superius uocauerat, donari. Collectis autem omnibus inuenies apud eum, Filium, aut Verbum, esse creatorē mundi, esse maximam mundi creandi Sapientiā, Idearum, id est, originum, seminum, formarum, fontem, ac regnum, hominis creatorē, mundi gubernatorem, moderatorem generis humani, mutantem, transferentemque regna, dantem sapientiam. Quanquam hoc Manna, cuius nunc meminit, potest intelligi, beatitudo cœlestis, quæ donetur à Filio Dei. Eodē quoque libro: Inuenies, inquit, δύο λόγους, ἕνα μὲν ἀρχέτυπον ὑπὲρ ἡμᾶς, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπάρχοντα. καλεῖ δὲ Μωσῆς τὸν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰκόνα θεοῦ, τὸν δὲ καθ' ἡμᾶς τῆς εἰκόνος ἐκμαγεῖον. ἐποίησε γὰρ φησὶν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐκ εἰκόνα, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα. ὥστε τὸν καθ' ἕκαστον ἡμῶν νοῦν, ὃς δὴ καὶ πρὸς ἀλήθειαν κυρίως ἄνθρωπος ἐστιν, τρίτον εἶναι τύπον, ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος. τὸν δὲ μέσον παράδειγμα μὲν τούτου, ἀπεικόνισμα δὲ ἐκείνου: Duo Verba esse, uel, Rationes: unam quidem exemplarem, supra nos: alteram imitationem, quę nostra est. Vocat autē Moses, eam quidē quę supra nos est, Imaginē Dei: quæ autem nostra, imaginis simulachrum. Fecit enim, inquit, Deus hominē, non imaginem, sed secundū imaginē. Quo fit, ut singuli cuiusque nostri mens, quæ scilicet uerè & propriè est homo, tertia sit expresſio, ab eo, qui fecit. Medius autem exemplar quidem nostræ huius, asſimilatio autem illius. Hæc Philo. Audisti igitur, duas siue Mentes, siue Rationes: alteram supra nos, archetypum, & exemplar ad nostram, ad quam nostra creata sit, sicut Moses declarauit, quem Philo etiam Iudæus sentit de Filio, de Verbo fuisse locutū: huncque fuisse, qui creauit hominē, ad similitudinē suā, quia fuit illi exemplar, qui se respiciens, hominem crearit. Vt quemadmodū Filius ipse est imago Patris, sic nos simus imago eius. Itaque si Philonē audias, Moses de Filio, & Verbo Dei, diuinè prædicauit, & scripsit: ut iure merito Græci uocent Dei filium πρωτότυπον, prototypum, primum exemplum ad ipsum hominem creatum ab eo: ut ille fuerit uerus homo, ab eo alter homo, mens nostra ad similitudinē eius. Sanctisſimū, eminentisſimumque nostræ Theologiæ mysteriū. Hinc ipsi Filio canimus, Qui mundi in primordio Adam plasmasti hominē, cui tuæ imagini uultum dedisti similem. Itaque Philone magno Theologo teste, qui mundū creauit, qui spiritū, mentemque humanā afflauit, cæteraque fecit, quæ tam multa in ueteri testamēto Deo adscribūtur, fuit Verbum Dei, medius, interpres, nuncius, legatus summi Patris ad hominem. Sic gerens uices prouidentiæ, sicut gesſit creationis. Eodem quoque libro: ὁ γὰρ θεῖος λόγος τὰ ἐν τῇ φύσει διεῖλε καὶ διένειμε τὰ πάντα: Verbum Dei omnia, quæ natura continētur, diuisit, ac distribuit.

Hîc

A Hîc quoque Philo repetit, Verbum fuiſſe creatorem, moderatorem, qui digeſsit, diſtinxit, diſtribuit omnia. Vt ſit illa Anaxagoræ Mens, quæ Chaos digeſsit, inq́ ordinem redegit. Refertur item hoc ad Prouidentiam. Eodem item libro: ἄτμητοι μὲν οὖν αἱ δύο φύσεις, ἥ τε ἐν ἡμῖν τοῦ λογισμοῦ, καὶ ἡ ὑπὲρ ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου. Paulò pòſt: νοῦς τε ὁ ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς. Id eſt, Indiuiſibiles igitur ſunt duæ naturæ, ea quæ in nobis rationis, & ea quæ ſupra nos diuini Verbi, Mens, quæ in nobis, & quæ ſupra nos. Ecce ſemper recitat eadem, clarioraq́ reddit, commemorans, celebrans Verbum diuinum, appellans ipſum Mentem, quæ ſupra nos, ſuperius autem ad quàm noſtra ſit formata. Indiuiſibilis naturæ dicit utranque eſſe, ſicut ſunt incorporeæ. Nam cum noſtra cenſetur etiam Mens Angelorum, quam & ipſe creauit, ut poſterius erit manifeſtū. Eodem item libro ſcribit: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ᾠκείωται θείῳ λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον, ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς. Omnis homo, inquit, ſecundum Mentem ſimilatur, communicatq́ cum Verbo diuino, factus beatæ naturæ expreſsio, aut abſciſsio, aut radius. Quid his altius, mirabilius? Ecce iterum creatio animi noſtri, Verbum diuinum, cum eo nos habere ſocietatem, affinitatem, communicationem, animum noſtrum illius beatæ naturæ aut ſimulachrum eſſe, aut abſciſsionem quandam ex ea, aut radiationem. Nec enim explicare melius licet, quod traditur à Moſe, cum inſufflauit Deus in hominem. Hunc afflatum, quem animum noſtrum uult à Deo manantem fuiſſe, uocat aut expreſsionem, ut cum in cera reddimus imaginem ſigilli, ut talis homo fuerit ad Verbum diuinum, ipſum ſigillum, homo cera: aut radium, aut abſciſsionem, quibus rationibus immortalitas animi declaratur. Ac cum Ariſtoteles & ipſe confiteatur animum noſtrum eſſe Deo συγγενέστατον,
B ſimilimum, finitimum, eiuſdem generis, ecce quomodo debeat intelligi, ſcilicet diuino Verbo ſimile. Et cum dicit animum uenire in corpus θύραθεν, exterius, à Filio Dei, à Verbo diuino, ab Archetypo noſtro, intelligendum eſt, ipſo Philone non Chriſtiano, ſed Iudæo, eminentiſsimoq́ Platonico declarante. Item in libro, Quòd mulieres nō decet indecorè agere: ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου σημεῖον, ἧς μεθισταμένης, καὶ μετανισταμένης τὰ ἀπολειφθησόμενα πάντα μιαίνεται, στερόμενα θείας εἰκόνος. ἐπεὶ δὲ θεοειδὴς ἄνθρωπος πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέαν τὴν τοῦ ἀνωτάτω λόγου τυπωθείς: Anima enim hominis ſigillum eſt, qua diſcedente, & migrante, quæ remanebunt omnia fœdantur, priuata diuina imagine. Quoniam diuinæ ſimilis eſt mens humana, ad archetypum, id eſt, exemplarem Ideā, altiſsimum Verbum formata. Quid his item diuinius, excellentius, in omni Theologia profundius, de creatione animi noſtri, & quòd oporteat retinere imaginem, qua diſcedēte, cuncta fœdentur, & polluantur? Tota igitur hæc Theologia eſt apud Philonem, nec aliam apud ſcriptores ſacros reperias, ut mirabile ſit ab homine Iudæo, à Philoſopho, tam clara, tam minimè ambigua teſtimonia proferri, niſi uideremus Theologos omnium gentium eadem cognouiſſe, prædicaſſe, nouiſsimisq́ ſeculis inclaruiſſe quod olim fuiſſet celebre apud ſapientes omnium nationum. Verbum igitur apud Philonem eſt Primogenitus, eſt Filius, eſt Organum Dei, eſt fœcundiſsimus, & Idea Idearum, eſt mundus archetypus, eſt hominis item exemplar, & archetypum. Eſt imago Dei, eſt diſtributor, moderator, eſt is per quem uenitur ad Deum, eſt Sol, eſt Pontifex in templo Dei hoc mundo, eſt rector, moderator omnium, eſt magiſtratus Dei, eſt humanarum rerum, regnorumq́ diſpenſator, eſt prouidentiſsimus, oculatiſsimus, eſt Mens ſupra nos, ad quam noſtra eſt creata, eius ſimilis eſt homo. Quòd item iſte Logos ſit Deus, & æternus apud Philonem, non ſicut plerique dementiſsimi, naturæq́ ignari ſuſpicati ſunt, non Deum, ſed Mentem quandam uelut Angelum maximum, ut Valentiani, declarant tum omnia,

quæ nunc protulimus, tum locus in libro de Mundo, cum de creatione hominis loqueretur. Nam cum in his locis productis, Verbum diuinum dixerit fuisse archetypum, exemplarq́ animi nostri: in libro de Mundo scribit, cæteros, affinitatem esse homini cum æthera dixisse. At magnum Mosen, nulli rei creatæ, speciem animæ rationalis similem tradidisse: ἀλλὰ αὐτὴν εἶπεν τοῦ θείου λόγου, καὶ ἀοράτου θεοῦ ἱκανὴν εἰκόνα, δόκιμον εἶναι νομίζων, ὡς εἶπε, καὶ τυπωθεῖσαν σφραγῖδα θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτήρ ἐστιν ὁ ἀΐδιος λόγος, ἐνέπνευσε γὰρ φησὶν ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ὥστε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἐκπέμποντα τὸν δεχόμενον ἀπεικονίζεσθαι, διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα φασὶ θεοῦ γεγενῆσθαι, οὐ μὴν κατ' εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων. Sed eam dixit diuini Verbi, & inuisibilis illius Dei imaginem, probabile arbitratus, etiam quod formatum fuit, sigillum esse Dei, cuius character est Verbum sempiternum. Inspirauit enim, inquit, Deus in faciem eius, spiraculum uitæ. Quocirca necesse est, eum qui accepit, ad eum, qui emisit, assimilari. Ideo etiam hominem dicunt factum ad imaginem Dei, non ad imaginem alicuius rei creatæ. Ecce fatetur Philo ipsum Verbum sempiternum, fatetur Deum, fatetur nos ad imaginem eius, fatetur Mosen de eo fuisse locutum.

Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum esse diuinissimum, Principem præsentium, & futurorum.

CAP. XXVII.

PLATO quoque, cuius omnis Theologia fluxit à Trismegisto, cuius tredecim annos in Aegypto uersatus omnem introspexit sapientiam, eaq́ amplitudinem suam ditauit, expressis, nullaq́ ambage obuolutis uerbis confessus est in Epinomide, creasse mundum Verbum diuinissimum. Mercurius ergo, & Philo λόγον, id est, Verbum, non solum Filium Dei dicebant esse, sed etiam opificem. Verbumq́ est opifex, propter mundanum opificium, in quo opificium cœli est præcipuum. Plato autem in Epinomide sic ait: Quælibet stella proprium cursum conficit, συναποτελοῦν κόσμον ὃν ἔταξε λόγος, ὁ πάντων θειότατος, ὁρατόν, Absoluens, inquit, ac peragens eum ordinem, & decorem, quem, ut uideri posset, fecit diuinissimum Verbum. Audierat ergo Plato ex Mercurio, Mentem, Verbum opificem, condidisse mundum. Quocirca in Phædone clamat, & affirmat Mentem omnium creatricem, in Timæo uocat creatorem mundi opificem, in Epinomide Verbum diuinissimum cœlestes ordines excogitasse. Hinc necessariò sequitur, eadem ut sentiant Aristoteles, & Plato: Aristoteles uocat Mentem θειότατον diuinissimam in libris diuinæ Philosophiæ: Plato uerbum dicit esse diuinissimum. Profectò non possunt esse duo diuinissima. Sunt igitur omnia nomina Filij Dei, quibus eadem res apud duos inclytos Philosophos, totamq́ priscorum Theologiam significatur. Quoniam igitur & nomina, & res apud Platonem reperiuntur, quæ superius in Theologia Mercurij habebantur, perspicua ratio est, ea quæ sunt ex illo prolata, illius esse euidentissimè, nec fuisse uel à Christianis, uel aliquo alio commenta. Sed audi aliud luculentum testimonium super & Theologia Mercurij, & ipsa ueritate, de Patre inquam & Filio apud Platonem, ac uide quantum ex Christiana Theologia priscis innotuerit, tum ex eo intellige, quæ de Magis, Sibyllis, Aegyptijsq́ prolata sunt, sine controuersia non esse adulterina, & commentitia. Filius non solùm à Christianis, sed his etiam omnibus, quorum usi sumus testimonijs, uocatur totius orbis, cœli, ac terræ princeps, ut Sibylla canebat. Princeps, ait noster, regum terræ, Dominus dominantium. Vocatur etiam Opifex & Causa. Vbique enim nunc scimus celebrari, ac commemorari, quòd omnium rerum causa sit

A Filius Dei. Idem etiam ualet Opifex, ac Causa: ut qui dicat opificium, necessariò id designet, quod fit à causa. His ergo nominibus clarissimè usus est Plato pro ipso Filio. Tum eodem loco, ubi hoc dixerat, Patrem istius Causæ, & Principis commemorat, eamq; commemorationem mysticam, arcanam, sacerrimamq; asserit. In epistola ad tres amicos, Hermiam, Erastum, Coriscum, de amicitia, & charitate locutus, postea epistolam claudens hæc adiecit: Hanc epistolam uos tres simul oportet legere, sin minus, duos certè in commune, idq; quoad eius fieri posit, creberrimè, fœdere, & lege firma, ac sancta, quæ iustitia est, adiuuantes omni animi contentione disciplinam, quæ soror, & comes est studiorum: καὶ τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα, τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπόμνυντας, ὃν ἂν ὄντως φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα πάντες σαφῶς εἰς δύναμιν ἀνθρώπων εὐδαιμόνων. Hoc est, Adiurantes etiam, omnium rerum Principem Deum, rerum inquam præsentium, ac futurarum, tum Principis huius & Causæ Patrem. De quo si uerè fuerimus philosophati, dilucidè, ac clarè cognoscemus, quantum potest concedi hominibus beatis. Hæc Plato de fontibus Mercurij, ut reor. Quæ mecum reputans, modo non lacrymas profundo præ gaudio. Video enim generis humani Seruatorem semper cognitum, nunquam se ab aspectu humano adeò subduxisse, ut eo ueniente, prorsus noua res Diuinitas eius, & augustissima, quæ dicitur Trinitas, uideretur. Videtur enim ignaris admirabile, in Deo esse Patrem, ac filium, idq; præcipuè cæcutientibus displicet Hebræis, quorum sunt animi semper ineptissimarum cogitationum pleni, nec sinit eos unquam imperitia uidere ueritatem. Habes apud Platonem, Philosophiæ profanæ antistitem, hominem ante Christum multos annos natum, nudam, atq; apertam Patris, ac Filij commemorationem. Filium dicit esse Principem omnium rerum præsentium, ac futurarum. Quæ sunt autem res futuræ, nisi futurum sæculum? Si quidem & Paulus Regem sæculorum, & præsentis, ac futuri sæculi Principem eum appellat. Vtriusque Principem dicit eum Plato, cuius paulò pòst nominat Patrem. Tum Plato uocat eundem Causam, eam uidelicet, quæ creauit omnia, omniũ causarum princeps, ac magistra. Ideoq; per excellentiam uocatur Causa, ut Pater per excellentiam uocatur ipsum Bonum. Eam Causam scilicet Plato innuit, quam in Epinomide uocat Verbum diuinissimum, ordinem cœlestium repertorem, in Phædone Mentem, in Timæo opificem. Hæc inquam in epistola uocatur ab eo Causa. Quod & Laertius testatur, asserens Platonem duo creati mundi statuisse principia, Deum, ac Materiam, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει, καὶ αἴτιον, quem Deum, inquit, & Mentem Appellat, & Causam. Cuncta igitur hæc sunt nomina Filij Dei, Causa, Mens, Opifex, Verbum. O' rem mirabilissimam. Vide etiam generationem istius Causæ. Nominat enim eius Patrem: uides creationem mundi per Filium, dum nominat Causam, nominat Regem, uel Principem rerum præsentium, & futurarum, quemadmodum uidelicet Sibylla Regem, seu ἡγητῆρα, Principem Deorum. Sunt autem Dij, res futuræ respectu nostri. Nam Paulus, Omne, inquit, nomen, quod nominatur in hoc sæculo & in futuro. Horum Sibylla Principem Filium dicebat à Patre constitutum. Similiter & Plato. Nomina quoque sunt similia: Sibylla ἡγητῆρα, Plato ἡγεμόνα. Tum appellat Plato hanc ipsam Causam Deum. Ergo hæc omnia euidentissimè locutus est in Epistola Plato, Filium esse, & Patrem: Filiumq; esse Causam, esse Regem uisibilium, & inuisibilium, esse Deum. Quid superest in Theologia? Postremò, quod omnibus modis est mirandum, suspiciendum, exosculandum, & in quo nequeo ipse lacrymis & gaudijs moderari meis, & admirando satiari, dicitur à Platone, de Patre esse uerè philosophandum. Fore enim ut hæc scientia nos efficiat

beatos. Certè diuine Plato magnum quid innuebas: ideoq; cautè & abſconditè more Prophetarum es locutus. Quid enim uerè eſt de Patre philoſophari? Cur id de Patre potiſsimum? Nempe ea de cauſa, quoniam, ut ſuperius dicebamus, & ut oſtendemus in ſequentibus, ex ſententia Philonis, Numenij, & Plotini, non erat hominibus notus Pater, ſed Filius tantum, creator ſcilicet mundi. Sciebant omnes, & prædicabant mundum à Deo creatum. Solum ergo norant creatorem, Patrem non norant. Ergo bene admonet, oportere de Patre uerè philoſophari. Quid eſt uerè, Græcè ὄντως, id eſt, realiter, eſſentialiter? Digna ſcilicet de eo philoſophari, cogitare, ac loqui, quæ illius ſunt: & facere, quod faciebat Filius eius, qui reuelauit hanc de Patre ſuo Philoſophiam, omnia illi aſcribens, diuinitatem, eſſentiam, poteſtatemq; ſuam, dicens ſe ab eo miſſum, ab eo conſtitutum iudicem uiuorum ac mortuorum, omnia ſibi ab eo tradita, appellans eum Patrem ſuum, Deum ſuum, affirmans eum eſſe ſe maiorem, nunquam Patrem agnoſcendum, & ad conſpectum eius iucundiſsimum ueniendum, niſi filio reuelante, & perducente. Hæc inquam eſt Philoſophia de Patre reuelata à Filio, faciens homines beatos, imò beatiſsimos: reuelata inquam à Filio, non nouiſsimis ſæculis modò, ſed etiam, ut apparet, iam inde ab origine mundi. Filius eam reuelauit, redditurus hac cognitione nos beatos, & ad uoluptates paternas, paternum regnum adducturus. Hîc eſſe beatitudinem, prædicante Platone, quis erit tam tardus, ac ſaxeus, quem non hæc commoueant in admirationem, ſemper hodiernam ſapientiam, quæ nunc eſt ubique uulgatiſsima, fuiſſe prioribus ſæculis notam, prædicatam, licet paucis? Quòd autem Plato in hac epiſtola de Filio Dei ſit locutus, & quòd non mihi primo ueritas hæc affulſerit, ſunt doctiſsimi Græcorum Theologi, ijdemq; maximi Philoſophi teſtes, Clemens Alexandrinus, Origenes, Euſebius, Cyrillus, qui fatētur hac Epiſtola, de Filio Dei ſcripſiſſe Platonem, idq; contra Philoſophos profanos diſſerentes, & eos ſcriptis ſuorum reuincentes. E quibus Origenes contra Celſum, libro ſexto: ὁ δὲ πάντα ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι κέλσος, καὶ πολλὰ τῶν τοῦ πλάτωνος παρατιθέμενος, ἑκὼν οἶμαι σιωπᾷ τὸν περὶ υἱοῦ θεοῦ λόγον, τὸν παρὰ πλάτωνι λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς ἑρμείαν καὶ κορίσκον ἐπιστολῇ, οὕτω δὲ ἔχει ἡ τοῦ πλάτωνος λέξις: Celſus autem, qui ſe omnia ſcire profitetur, multaq; ex Platone profert teſtimonia, ultro, ut quidem ipſe arbitror, reticet, quæ de Filio Dei loquitur Plato, in Epiſtola ad Hermiam, & Coriſcum. Sic enim ſcribit ibi. Hæc Origenes. Eadem Euſebius, & Cyrillus, & Clemēs in Stromatis. Sed unus Origenes ſufficit. Nam Platonicos ipſos uidebimus in progreſſu ſimilia confitentes, hacq; Epiſtola pro teſtimonio duarum hypoſtaſeon utentes. Hoc idem uidit, & protulit Vgo ſenior, ualde bonus Theologus.

Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quòd ſit uox diuina, & quòd formator mundi.

CAP. XXVIII.

PRINCIPEM Græcæ Theologiæ diximus Orpheum. Nam nemo ferè ante hunc apud Græcos memoratur. Siquidem ante Poëtas, quos appellant Theologos, & ante Philoſophos floruit. Conſtatq; eum in Aegypto diu peregrinatum, ab Aegyptijs Sacerdotibus Theologiam didiciſſe. Hunc Ioannes Grammaticus in uita Homeri uocat σοφώτατον. Eius Iuſtinus Martyr, & Cyrillus egregiè meminerunt. In huius Theologia multa ueritatis antiquæ uiſuntur ueſtigia, quæ etſi ſunt quibuſdam fabulis à ſuperſtitioſis poſtea temerata, ſepoſita tamen, ac dirempta, & expurgata, ſuam recipient uenuſtatem. Nam cum & ſuperſti

A perſtitionibus falſis,& cultui dæmonum,omniq; idololatriæ deditus antea fuiſſet, & hymnos,& odas Dijs fictitijs cecinißet (ſi tamē eius ſunt hymni, non potius alterius Orphei ætate multo poſterioris) poſtea rerum uerarum ſcientia adiutus, cecinit antè actæ uitæ palinodiam,& in unum,uerumq; Deum acie defixa,maieſtatem, diuinitatemq; eius,quam apud Aegyptios didiciſſet,miris laudibus celebrauit. Hunc igitur, cum omnes uetuſtiſsimum confiteantur, quidamq; aſſeuerēt eum diſcipulum Moſis fuiſſe,id eſt,Muſæi,è quibus eſt Polyhiſtor (quod ipſe non affirmo) ex illa Aegyptia ſapientia,aliaq; per orbem ſparſa Theologia,multa ſcripſit uera, & his ſæculis admiranda. Altiſsimumq; Dei Verbum ſequens celebrem famam,uocat Vocem,per quā aſſerit Patrem oīa creaſſe. Scripturusq; hæc altiſsima myſteria,ſic carmen inchoauit:

φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοις.

Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis.

Proponentur igitur quædā tantùm carmina ad fidem, ut conſenſum omnium ſæculorum agnoſcas. Apparent enim eadem apud hunc de Filio atque Platonem, Mercurium, Chaldæos, cæteroſq; omnes. Ad Filium:

εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε,
ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ δ' ἐπίβαινε
ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο τυπωτήν,
ἀθάνατον, παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαείνει,
εἷς ἔστ' αὐτοτελής, αὐτοῦ δ' ὑπὸ πάντα τελεῖται,
ἐν δὲ αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
εἰσοράᾳ ψυχῶν θνητῶν, νόῳ δ' εἰσοράαται.

B Inq; Dei Verbum aſpiciens, huic ſemper adeſto,
Defigens animi altas luces, perge uiamq;
Rectam, factoremq; unum nate aſpice mundi,
Immortalem, quem patrum fert fama priorum
Vnum, perfectumq; ſibi, tum perfici ab illo
Cætera, cumq; illis uerſari, non tamen ullis
Cerni animis hominum, ſed ſola mente uideri.

His carminibus nō ſolùm declaratur noſtrę nouiſsimorum ſæculorum Theologiæ dignitas,quę omni mundo illuxit,ſed cōfirmantur dicta Mercurij,Chaldæorum,Sibyllarū, Anaxagoræ,Platonis:cum quibus Orpheus,ipſiq; omnes inter ſe,diuino quodā inſtinctu cōſentiētes,Filio Dei decernūt ſummā diuinitatē,rerū creationē,hunc adorādum,ſuſpiciendū prędicātes. Chaldæus rerū cunctarū dicebat Patrē dediſſe Filio autoritatē,& creationē. Is appellat̃ ab Anaxagora,& Platonicis Mens. Cōfirmat̃ à Platone,& Ariſtotele. Vocat̃ à Mercurio nō ſolùm Mens,ſed etiā Verbū, genitū à Patre. Ecce igit̃ & apud Orpheū hæc uniuerſa. Nuncupat em̃ eum Verbū diuinū: Verbum declarat autoritatē,rationemq; creādi:diuinū oſtendit eum alterius eſſe Verbū, eius ſcilicet qui propriè,ac principaliter eſt Deus. Quē,& idē Filius,Deum ſuū uocabat. Non eripitur tamen ab ullis diuinitas Filij,ſed prædicatur,prouehitur, hortant̃ omnes,ut hunc agnoſcamus,ac ueneremur. Deinde Orpheus appellat eū ipm κόσμοιο τυπωτήν, formatorē mundi. O cōſenſum oīum mirabilē. Is em̃ eſt ſenſus uocis illorum priorum,qui Filiū dicebāt Mentē:dicebāt ſcilicet propter formas mundi, propter decorē,ac uenuſtatē,propter ordines repertos. Sola ratio dare poteſt ornatū, ſola Mens, ſola intelligētia,maxima aūt,& ſapiētiſsima,Omnipotēsq; Mēs, ſummos & uniuerſales ordines. Intelligētia igit̃ dicebat̃ ab illis propter creationē,propter Chaos, è quo Mens omnipotēs,tanq; origine,rudiq; inchoamēto,ordines oēs ſapiētiſsimè expreſ-

sit. Quem sensum Orpheus alio sono notiore exhibens, appellat eum τυπωτὴν, Formatorē. Idē ergo est Mens, atq; Formator. Cuius est enim formare, nisi Intelligētiæ, & Mentis? Hæc oīa audiēs, & respiciēs, ac celebrās Poëta noster, cōmemorato Chao, hunc ipsum, quē Orpheus Formatorē, eadē prorsus scientia, mundi melioris Originem uocauit. Ille inquā formator, mundi melioris fuit Origo. Mundus melior, forma cœli, & terræ, omniumq; cœlestiū, ac terrestriū. Et apud Platonē Verbū diuinissimū, apud Orpheum, Verbū diuinū, apud Mercuriū Mens prima, generat Mentē, Verbū. Est apud Anaxagorā Mens digerēs Chaos, & creans. confirmat lætaturq; ea Plato. Est apud enndem Causa, excellenterq; Causa. Apud Orpheū mundi Formator. Nihil ergo discrepat. Postea & hoc expresius carmen intonuit Orpheus:

οὐρανὸν ὁρκίζω σε θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον,
αὐδὴν ὁρκίζω σε πατρὸς, ἣν φθέγξατο πρώτην.

Te cœlum obtestor sapiens opus omnipotentis,
Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipse,
Primum, consilȷs eius cum constitit orbis.

Verbum, & Vox nomina Filȷ, eademq; utriusq; ratio. Iussus est, & dictus, missusq; ad creandū. Hic quoq; patet Theologia nouissimorū sæculorū, quæ confitetꝛ creatorē omniū Patrē, sed per Filiū. Quibus uerbis is subest sensus, quē sæpenumero declarauimus, Patrē esse tanq; iubentē, tanq̃ dictatorē, mittentēq; Filiū ad creationē, cui non solùm autoritatē, sed & naturā, ac diuinitatē suā dedit, id est, genuit. Vt aūt scimus, & prædicamus nō Patrē uenisse ad redimendū genus humanū, fecisse res humanas, functum mortaliū muneribus, sed Filiū: sic idē missus est ad creādū, quē redemisset, propter quē cœlū, ac terras creasset: quēadmodū dicebat ipse, & scimus oēs, hanc redemptionē iussam à Patre, peractā à Filio. Res autē eorū principaliter esse dicuntꝛ, q̃ primi mouēt, à quibus cōsiliū nascitꝛ rerū gerendarū: qui autē faciūt, secūdæ causæ sunt. Sic creatio mundi, Patris est, tanq; principalis causæ. Itē redēptio dicitꝛ ab eo facta, mittēte Filiū suum unigenitū ad hoc ipsum. Hoc igitur mirabile est fuisse quoq; priscis illis cognitum, rem scilicet obscurissimā, quā mortales se ipsis agnoscere non possunt. Verè enim ille dixit, Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Cognoscere quidem, cogitareq; possimus, aliquem fuisse creatorē mundi: sed hunc habere Patrem, & esse diuinitatem Patrē, & Filium, nō solùm non cognoscimus, sed propemodū negamus, nō capiētes, nō credentes, unquā fieri posse, ut apud Deum sit qui generet, et qui generetꝛ. Quod Hebræi uel maximè irridētes, hi potissimū fuerūt, q̃ nō nouerūt Patrē. Nam noscūt, ac celebrāt creatorē mundi, hunc in Synagogis uenerantꝛ: uerū is est Filius Dei, quē postea corpore, magnitudinē diuinitatis suæ abscōdētē, cruci affixerūt, factū similē nostri tūc, ut nos similes sui postea efficeret. Ergo nisi Filius reuelasset, & nos simili in errore uersaremur. Ac certè credendū est eundē ipm antiquis sæculis Patrē suū manifestasse, unde Chaldæus, Sibylla, Mercurius, Plato, Orpheus, hāc cognitionē hauserint, q̃ postea copiosissimè reuelauit, ostēdēs hanc esse felicitatē uerā, ut hoīes intelligerēt Patrē, cū filio. Supiores Patrē cognouerūt: oēs eñ patris meminerūt, credo, tā ex antiqua traditione, q̃ reuelatione cœlesti. Nā Platonē quæ scripsit de Patre, à maioribus, uel Mercurio, uel Orpheo credēdū est accepisse: Mercurio quidē & Sibyllis, & Chaldæis, tū ex oraculo cœlesti, tū antiqssimis successionibus innotuisse. Siquidē is idem Orpheus meminit antiquæ famæ, ferentis perfectissimum esse, nulliusq; indigentem hunc mundi creatorē, omnia circumeuntem, regentē, sustinētemq;, qui sola mente, cogitationeq; purissima uideatꝛ. Ergo à fama prisca hęc descendentia referebat, affirmabatq; Orpheus. Videmusq; hic nō solū ipsam Theologiā, sed clarum etiā Orphei testimonium de ea à maioribus descēdēte. Fama igitur

A igitur erat antiqua de eo, qui cum esset ipse perfectissimus, ab eo perfecta omnia fuerint. Ea enim fuit causa, cur cætera ipse absoluerit, perfectissimeq́ꝫ creauerit: quia perfectissimus ipse, & omni potestate, uiribusq́ꝫ instructissimus. Triaq́ꝫ sunt nomina Filij apud Orpheum, totam Theologiam continentia, θεῖος λόγος, τυπωτὴς, αὐτοτελὴς, Diuinū Verbum, Formator mundi, per se, uel à se perfectus. Quibus & summa diuinitas eius, & mundi creatio apertissimè designatur. Deinde Orpheus tria de eodē dicit ad profundam Philosophiam spectantia. Primum, quòd idem per conditas à se res uersatur, regens scilicet, & gubernans eas, ut Philo declarabat: tum quòd eius per omnia conuersio, & assistentia est inuisibilis, quæ nostris oculis uideri nequeat: postremò quòd sola mente, sola ratione intelligatur. Nunc enim, etsi oculi corporei non cernunt, at mens eò peruenire debet. Plura enim animis cernimus, quàm oculis corporeis. Videre per animos partim ratio dicitur, partim fides. Hæc Orpheus, & alia complura, de diuinitate Filij. Sciendumq́ꝫ nomen αὐτοτελῆ, esse idem atque quod habetur apud Mosen, αὐτοὼν, per se existens, primus existens, & à nullo existens. Id enī est, quod indicauit Mosi, Ego sum, qui sum, quod Græce ὁ ὢν, Ille qui præstanter est. Articuloq́ꝫ indicatur excellentia, polletq́ꝫ idē αὐτὸς, atque articulus ὁ. Pronomen indicat principium, originem: articulus excellentiam. Idem uerò est, & is qui per se existit, & qui habet hoc ipsum absolutissimè, præcipuè, primò. Porrò autem idem sunt αὐτοτελὴς, αὐτοὼν, per se perfectus, per se existens. Idem enim sunt, perfectio, & ipsum esse. Quare qui à se existit, à seipso est perfectus. Quocirca idem dicit Orpheus, atq́ꝫ Moses. Illum quoq́ꝫ euidentissimè sequitur. Appellat hoc nomen αὐτοτελῆ, Orpheus Filium Dei, ut clarum est. Cum autem idem sint, per se perfectus, atq́ꝫ per se existens, B efficitur, ut quem Moses uocauit per se existentem ὁ ὢν, sit is, quem Orpheus per se perfectum. Is autē est Filius Dei apud Orpheum: idem ergo apud Mosen, cum ait, Ego sum, qui sum. Dionysius quoq́ꝫ Areopagites Filium Dei uocat τὸ ὄν. Id quoq́ꝫ sciendum est, nomen quatuor literarū apud Hebræos Iehouah, sonare hunc ipsum, quem Orpheus Græce dixit αὐτοτελῆ. Etenim illud nomen designat eum, qui est: eaq́ꝫ est omnis uetus Philosophia, ut uidebitur: ac prorsus, quod ipsi Græciæ Philosophi τὸ ὄν, quod est, uocabant. Siquidem est uerbū substātiale, apud Hebræos haiah, à quo fit nomen quatuor literarum, sonatq́ꝫ existentem. Quem sensum autē id habeat, Orpheus pulcherrimè Græcè significauit. Apud omnes igitur est celebris Filius Dei. Testatur aūt Iustinus Martyr idē & Philosophus, in Apologetico, Verbū Dei cœli, & terræ creatorem Orpheum cognouisse, sicut nos, inquit, prophetiæ sanctorum docuerunt: εἰς ἐν μέρει καὶ αὐτὸς ἐν τῇ αἰγύπτῳ προσχὼν, ἔγνω, ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, πᾶσα ἐγένετο φύσις: Quibus cum idem ex parte se tradidisset in Aegypto, cognouit quòd per Verbum Dei omnis extitit creatio.

Alia quædam ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui sit uerbū eius, creator mundi, hominis archetypum: & quòd Pater sit eminentissimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coæternus Patri.

CAP. XXIX.

QVAE hucusq́ꝫ locutos maiores uidimus, ita se inuicem corroborant, facemq́ꝫ præbēt, & lucem, ut qui uelit aliquod eorum dimouere loco, totam necesse sit ei consecutionem rescindere. Certa enim sunt scripta Platonis, & Aristotelis, qui & sua, & maiorum dicta confirmant. Sed arbitror neminem fore cui minus fidelia, & credibilia hæc uideantur, clarissima luce, omniumq́ꝫ scriptorum indissolubili concordia se offerente. Referam igitur quædam alia ex eo-

dem insigni Philosopho Philone Iudæo, ut totus inter se sit aptus narrationis ordo. C Nam magnis semper uiris hæc admirationi fuere. Is igitur in opere, cuius inscriptio est, Quæstiones, & solutiones, in hunc modum quærit super illum scripturæ locum Gen. cap. ŋ. Ad imaginem Dei fecit illum: διὰ τί ὡς περὶ ἑτέρου θεοῦ φησιν τό, ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ; παγκάλως καὶ σοφῶς τοῦτο κεχρησμῴδηται, θνητὸν γὰρ οὐδὲν ἀπεικονισθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω, καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν δεύτερον θεόν, ὅς ἐστιν ἐκείνου λόγος, ἔδει γὰρ τὸ λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου λόγου χαραχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ πρὸς τοῦ λόγου θεὸς κρείσσων ἐστὶν, ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, τῷ δὲ ὑπὲρ τῶν πάντων ἐν τῇ βελτίστῃ, καί τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ οὐδὲν θεμὶς ἦν γεννητὸν ἐξομοιωθῆναι. Quæ sunt, Quamobrem tanquam de altero Deo dicit, Ad imaginē Dei fecit hominem, non potius ad imaginem sui? Pręclarè, & sapienter id dixit oraculum. Neq; enim fieri potuit, ut ulla res creata ad similitudinem altißimi, omniumq; Patris effigiaretur. Ergo ad secundū Deum, qui est Verbum eius. Debuit enim forma rationalis in animo hominis, à Verbo diuino formari. Quandoquidē Deus, qui est ante Verbū, melior, ac celsior est omni creatura rationali. Nam cum in optima, ac separata sit Idea cōstitutus, nō erat fas quicquā creatū ei aßimilari. Hæc Philo. Quibus nihil de Patris, ac Filij diuinitate clarius, aptius, nihil magis Theologicū, ꝓfundius: ut à Christianis expectare meliora, ꝑpemodū nō liceat. Audite Hebræi gens ferrea, et tandē caligine graues oculos attollite: audite inquā doctißimū, ac disertißimū gētis uestræ ex Genesi, ex uestris inquā literis colligentē demonstrantēq; Patrē, ac Filiū, quē iuxta Christianorꝝ Theologiā, & superiorꝝ omniū, quos adduximus, uocat Verbū: Ad cuius imaginē, ut Chaldæus, & Mercurius dixerant, asserit hominē creatū: Tum ipsum Verbū imaginē altißimi Patris. Quid Paulus aliud? qui, cū sit, inquit, imago, radius, & character substātiæ Dei. Audiant inquā D Hebræi uirū maximū, & inter eos nemini, uel Rabbenis illis, quos adorāt, secūdū, testantē hominē à Filio, & Verbo Dei creatū: ut uerißimā rationē intelligāt, cur sit ab eodē redēptus. Doceret enim eos Philo, nefas fuisse, ut Pater ueniret in mundū, sicut nefas esse cōuincit, ut ad Patrē homo crearet. Filiū autē eo munere perfunctū, tanq; minorē, & quo Pater tanq; ministro, & nuntio suo utať, sicut perhibet alibi idē Philo. Proh Deū immortalē, quis hæc homini reuelauit? quis ad hæc Theologiæ adyta eum intromisit? Qua naui ad pelagus istud penetrauit? An quia Platonicus erat, uideratq; copiosißimas quasdā apud Mercuriū, reliquosq; antiquißimos Theologos diuitias, unde Platonis illa fuerāt decerpta? Deinde eo tēpore floruit quo iam ꝑ totū orbē coruscabat Euāgeliū. Sunt aūt in his uerbis altißima, profundißima mysteria. Non potest altiorē Theologiā loqui os humanū. Cōsidera eū q; intimè causam introspexit, cur per Filiū, Verbumq; diuinum sint omnia creata. Id enim obstupesco, quonam duce perceperit, Filiū ad creationē, administrationemq; rerū fuisse missum, & ut consentiat cum Euangelio, dicente eodem Filio de se ad Patrem, Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Intellexerunt omnes Patrem esse primam causam, alterius Sapientiæ genitricem, causam altißimam, à rebus creatis remotißimam, inter eam, & res creatas filio intercedente: quam nefas sit ipsam per se ad res ingredientem agere, seseq; immiscere, habentem medium per quem operetur. Nam quod de creatione dictum est à Philone, etiam de toto mundo est uerum: ut quemadmodum non debuit ad Patrem homo creari, Filijq; creatio est: sic totius mundi creatio eiusdem est. Quapropter altißimè, & ex ꝓfundißima Theologia idē Philo in libris de Agricultura, uerba diuina, aureis literis describēda, ut supius uisum, effatus: ταῦτα δὲ πάντα ὁ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην, νόμον προστησάμενος τὸν ὀρθὸν, τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ πρωτόγονον υἱόν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης τάξεως, οἷα τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος, διαδέξεται.

Quæ

A Quæ ſunt, Hæc omnia ducit ac gubernat aptiſsimè Paſtor, & Rex Deus, Præfecto, tanquam lege recta, Verbo ſuo, & primogenito Filio, qui hanc ordinis ſacri adminiſtrationem, tanquam ſummi Regis magiſtratus ſuſtinet. Hæc item maxima myſteria religionis Chriſtianæ. Audire propemodum eſt ipſum Paulum. Magna quippe uis ueritatis, ſempérque magnorum uirorum ſententiæ ſunt inter ſe concordes. Audiſti Filium Dei primogenitum, audiſti Verbum, audiſti rectorē, legemq́ mundi à Patre conſtitutum. Illi rerum gubernandarum prouinciam creditam, eum eſſe tanquam Dei magiſtratum, nuntium, exequutorem uoluntatum paternarum. Mundum quoq; audiſti regi à Patre, Primogenitum ſuum huic gubernaculo adhibente. Regitur ergo mundus à Patre per Filium ſuum, ſicut regnum à rege per magiſtratus. Pater autem, qui Filium ſuum amat unicè, et ſingulariter, imò omnipotenter, ſicut omnipotens eſt, non inuidet filio ſuos honores: ſed ei dedit omne regnum uiſibile, & inuiſibile, eumq́ præfecit uniuerſis: Filium inquam ſuas delitias, in quo amādo, uiciſsimq́ Filius amando Patrem, æterna uoluptate, gaudijsq́ incomprehenſibilibus perfruuntur. Audiant deſperatiſsimi Hebræi, & cognoſcant ex ſuis literis, ex autore ſuo grauiſsimo, nunc toto terrarum orbe adorari, & coli eum, qui ſe unicum Dei Filium, et Verbum, & Miſſum, & Nuntium prędicabat, Omnia Patri, tanquam genitori, ac maiori ſemper aſcribens, domino, ac fonti ſuo, ſuæ origini, & cauſæ diuinitatis ſuæ. Nam quanquam omnia, quæ habet Pater, Filius item habet: tamen Pater à nemine largita, à nemine accepta habet: Filius eadem, ſed à Patre. Fons ille & largitor, & lux, primaq́ cauſa: Filius radians ex illa luce, lux æterna, ex æterna luce. Hæc dicuntur à Philone, genere Iudæo, profeſsione Platonico, id eſt, Platoni, Platoniciſq́ ſimili, nato ſub Tiberio, ſub Claudio Philoſophante, Apoſtolorum tempoB re, ante Plotinum, Amelium, Porphyrium, Proclum, Damaſcium, ęquali ferme Numenio, apud quos ſimilia inueniūtur. Is ſi nunc uideret gentis ſuæ cæcitatem, ac pertinaciam, eam, credo, ut pleriq; ex illa gente probatiſsimi uiri, defleret, & coargueret. Extant apud ſuperiores Theologos, quibus tota Theologia comprenditur, hæc nomina Filij, Verbum, Mens, Opifex, cauſa: addidit ad hæc Philo, Primogenitus, Filius, lux mundi, Gubernator: Græce hæc omnia, λόγος, νοῦς, δημιουργός, αἴτιον, πρωτόγονος, ὑιός, ὕπαρχος. Quæ cum apud ueteres, ac nouos omnes Philoſophos habeantur, Platonem, Ariſtotelem, Anaxagoram, Chaldæos, Sibyllas, Mercurium, Orpheum, omnem Platonicam gentem, apparet totam de Filio, quæ nunc colitur, ac celebratur, Theologiam cognitam, confeſſam, adoratam, prædicatam, antequam ipſe fieret homo. Perhibet item Philo, nihil eſſe, quod mundum ſuſtineat, ne diſſoluatur, niſi Verbum Dei æternum: hoc eſſe omnium rerum uinculum firmiſsimum, ac ſtabiliſsimū: quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, æternum, indefatigabilemq́ regat naturæ curſum. Eum enim genitorem conſtituiſſe uinculum indiſſolubile Vniuerſi. Iure igitur, inquit, neq; terra ab omni aqua alluetur unquam, quæ ſinu continetur eius, neq; ab aëre extinguetur ignis, neq; ab igne inflāmabitur aër, Verbo diuino omnia dirimente, quaſiq; elementis in animis imperante. Vt uniuerſum, ex diuerſis partibus, ſuauem efficiat harmoniam. Hæc in ſecūdo de Agricultura. Eadem item in libro de Mundo. Quo loco obſeruandum eſt perperam legi in impreſsis codicibus νόμος, pro λόγος. Nam liber ille multis in locis mendoſus eſt. Eandem præterea ſententiam repetit in libro de Agricultura, quo loco eſt, λόγος. Eſt locuples teſtimonium, eum locum eſſe deprauatum, quòd ibidem ſcribit: δεσμὸν γὰρ ἄῤῥηκτον τοῦ παντὸς ὁ γεννήσας ἐποίει πατήρ. Vinculum enim uniuerſi indiſſolubile genitor eius Pater fecit. Quod de lege non quadrat, ſed Verbo, quod à Patre generatur. Rurſus in opere,

quod inſcribit, Quòd malum ſoleat inſidiari bono, hæc ait: Decet, inquit, eos, qui cum ſcientia fœdus inierunt, affici deſiderio uidendi, τὸ ὄν, Id quod eſt. Quòd ſi non detur, ſaltem imaginem eius ſacerrimam, Verbum. Tum ſi quis nondum dignus habitus ſit, ut Filius Dei appelletur, ſtudeat ſaltem aſsimilari primogenito eius Verbo, qui eſt ante omnes Angelos, Angelorumq́ tenet principatum, multisq́ nominibus appellatur. Etenim uocatur Principium, & Id quod eſt (Nomen ſcilicet tetragammũ, ut reor ſentire Philonem) & Verbum, & Homo ad imaginem, & Videns, & Iſraël. Eoq́ prouectus ſum paulò antè, ut laudarẽ uirtutes eorum, qui dicunt, quòd omnes ſumus filij unius hominis. Etenim ſi nondum eò peruenimus, ut ſimus filij Dei, ſaltem æternæ ſimus Imaginis eius. Dei enim imago eſt Verbum æternum. Audiui autem quendam ex amicis Moſis efferentem tale oraculum, Ecce homo, cui nomen eſt Oriens. Noua quidem nuncupatio, ſi uidelicet de eo dici putes, qui conſtet ex animo, & corpore. Verum ſi de incorporeo illo, diuinam Ideam ferente, tum uera fateberis, rectiſsimum, ac ſignificantiſsimũ illi nomẽ inditum Oriens, uel Ortus, ἀνατολή. Hunc enim æternum Pater omnium genuit, quem alibi Primogenitum appellauit. Ipſe autem, qui genitus eſt, uias paternas imitans, & ad exemplaria eius originaria reſpiciens, ſpecies formauit. Quòd ſi quis uelit nudius, atque expeditius uti nominibus, nihil aliud dicat mundum intelligibilem, quàm Verbum Dei, iam mundum creantis. Nam ſi homo, qui eſt pars mundi, ad imaginem eius factus eſt, multo magis totus mundus. Eſt ergo Deus, Verbum, Idea, Idearum Archetypa, hoc eſt, originaria. Ac Moſes cum dixit, In principio creauit Deus: non ut plerique arbitrantur temporis principium reſpexit: neque enim erat tempus ante mundum, ſed aut cum ipſo fuit, aut poſt ipſum. Quòd ſi principium temporis Moſes illic non reſpexit, neceſſe eſt dicere principium ſecundum numerum: ut In principio creauit, ſit perinde ac ſi dixiſſet, primum creauit cœlum. Primum igitur, inquit Philo, ipſe creator, creauit cœlum incorporeum, & terram inuiſibilem, & Ideam aëriam, & uacuum. E quibus aliud quidem appellauit Tenebras, quando quidem magnus eſt aër natura: hanc autem id eſt Ideam aëriam, Abyſſum: profundum enim eſt uacuum, & propè infinitum. Deinde aquæ incorporeæ ſubſtantia eſt, & ſpiritus. Tum ſeptimi ſuper omnes luminis. Quod & ipſum erat incorporeum, & intellectuale Solis exemplar, omniáque in cœlo aſtra luminoſa erat facturum. Priuilegium autem ſpiritus, & lumen ſunt ſortiti. Spiritum enim dixit eſſe Dei, quia uitaliſsimus ſit ſpiritus: uitæ autem Deus autor. Porrò lumen, quia excellens pulchritudo, tanto intellectualis ipſa, uiſibili clarior, & lucentior, quanto ſol tenebris, dies nocte, mentis iudicium, quæ eſt totius animæ principatus, oculis corporeis. Illud ergo inuiſibile, & intelligibile lumen Verbi diuini fuit imago, generationem eius interpretantis. Et eſt ſupercœleſtis ſtella, fons uiſibilium ſtellarum: quam non ab re appellaueris παναύγειαν, id eſt, cunctiluminem, uel luminoſitatem, à qua Sol, & Luna, cæteriq́ errones, & ſtellæ fixæ accenduntur, quatenus cuiq́ potuit ex puriſsimo, ac ſyncero lumine largiri, ubi ſe uertere cœpit ſecundum lumen intelligibile, ad uiſibilis mutationem, id eſt, fieri lumen uiſibile ex inuiſibili. Nihil eſt enim eorum quæ ſunt in ſenſu, purum. Igitur incorporeus mundus iam finem habuit ſtabilitus, ac firmatus in Verbo diuino. Hæc Philo: quę nos fideliſsimè uertimus è Græco. Eadem & ab Euſebio proferuntur, ſed à nobis præteriri non debuerant, nec erubeſcendum nobis putauimus, in unum corpus reuocare, quæ ſparſa locis multis eſſent. In his igitur mirabiliſsimè prædicat, agnoſcit Verbum diuinum, ſcit quam uim habeat, ut meliora uix apud Theologos Chriſtianos reperias. Omnes ſunt præcones Verbi diuini, ueteres, & noui: ſed hic apud Philonem, ſtupenda: eoq́

magis

A magis miramur, quòd non facilè attigimus, unde hæc proficiſcantur: an ab antiqua Theologia, an quòd florente noua, is quoq; floruerit, quem ſcribunt cum beato Petro Romæ locutum. Agnoſcit ergo Verbum diuinum, uocat primogenitum, creatorem, æmulum, uel imitatorem paternæ Sapientiæ. Siquidem & idem Filius: Doctrina mea non eſt mea, ſed eius, qui miſit me. Vocat orientem, totamq; hanc Theologiã colligit, uel illuſtrat ex Moſe, & Prophetis, oſtendit per Filium omnia creata, Patris imaginem, exemplar autem & Ideam rerum creatarum, ut Pater ſit exemplar, & Idea originaria Filij: Filius autem Idea & λόγος, id eſt, ratio rerum creatarum. Inter Patrem & res creatas maximũ Verbum intercedat. Fontem autem omnium rerum, & omnis lucis eundem dicit, uias paternas imitantem. Nanq; & idem in Euangelio: Filius nihil facit, niſi quod uiderit Patrem facientem. Nihil ſublimius poteſt memorari, non ualet ulterius cogitatio penetrare. Dictum eſt à Philone, quicquid apud Mortales de diuinitate Patris, ac Filij dici potuiſſet. Sola supereſt gratiarum actio, ut laudemus Ieſum Chriſtum, Deum noſtrum, Verbum Dei æternum, Sapientiã, Creatorem, qui ſuam oculis humanis ignotam ueritatem reuelauit, eamq; ita patefecit, ut poſſet cognoſci, & adorari. quem agnoſcentes, ſimul agnouimus fontem diuinitatis ſuæ Patrem, eumq; cum ipſo ſapientia eius adorauimus.

Teſtimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagoreo: & quòd Pater ſit primus, Filius ſecundus: & quòd Filius agat omnia, Pater iubeat: & quòd Pater ſit ipſum Bonum.

CAP. XXX.

B NVMENIVS, ut dixi, inter Pythagoreos Philoſophos inſignis, cuius Porphyrio teſte ſtudioſè legebat Plotinus libros, quiq; apud Platonẽ Philoſophiam Moſis credidit eſſe, dicens non aliud eſſe Platonem, niſi Moſen Attica lingua loquentem, is inquam, ſiue quòd priſcorum ſententias teneret, præcipuè omnium, quos produximus, ſiue quòd in Moſe, uel Platone, uel certè Philone aliquid eiuſmodi uidiſſet, ſiue quòd poſt Chriſtum natum floruerit, multa dixit de Patre, ac filio, duas eos Cauſas, duosq; Deos appellans: Primum ſcilicet, ac ſecundum, ut Philo, ut Plotinus, ſed Deum Patrem cauſam filij, Filium autem cauſam mundi aſſerens: eodem uidelicet ordine, atq; ſuperiores omnes. Aſſerentur in medium aliquot uerba Græca, reliqua fideliſsimè Latina reddentur: ὁ θεὸς ὁ μὴ πρῶτος, ἐν ἑαυτῷ ὢν ἐστὶν ἁπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι᾽ ὅλου, μήποτε εἶναι διαίρετος. δεύτερος καὶ τρίτος θεός ἐστιν εἷς, καὶ γὰρ οὔτε δημιουργεῖν ἐστὶ χρεὼν τὸν πρῶτον, καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ πατέρα, καὶ ὑπὸ χρὴ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρῶτον θεόν. Deus Primus, inquit, in ſe ipſo quidem exiſtens, eſt ſimplex, propterea quòd ſemper ſecum eſt, nunquamq; eſt diuiduus: Secundus & Tertius, eſt unus. Etenim neq; operari oportet Primum: & de opifice Patre, ac Filio oportet arbitrari, Patrem primum Deum. Quid ſentiat Numenius, multis alijs locis indicat. Sic enim addit: Si igitur de Opifice quæſierimus, dicentes eum oportere priorem exiſtentem, ſic facere, habet præclarè. Isq; rationis aditus. Si autem de Opifice non ſit ſermo, ſed de Primo quæratur, ea quæ dicta ſunt conſecro, & ſancta ſtatuo. Ac ſint ea quaſi arcana, & non pandenda. Tranſeo igitur, ad capiendam rationem, aliunde eam uenatus. Anteaquam tamen ſermonem ingrediamur, confitendũ nobis eſt rem haud ambiguam: Primum ſcilicet Deum, ac Regem, uacare ab omni opere. Deum autem opificem, imperare per cœlum euntem. Sunt autem hæ uitæ, alia quidem primi, alia ſecundi Dei. Nam primus Deus erit ſic. Secundus autem è conuerſo mouetur. Primus inquam circa intelligibilia, Secundus circa intelligibilia, & ſenſibilia.

lia. Neq; uerò admireris ea, quę dixi. Multo enim audies mirabiliora. Nam pro motu, qui inest Secundo, dico quietem inesse primo, motum cognatum, propinquum, à quo & ordo mundi, & perseuerantia æterna, & salus in omnia refunditur. In sexto autem libro Numenius sic scribit: Quoniam autem sciebat Plato apud homines, solum Opificem esse notum, primam autem Mentem, quæ uocatur Pater, omnino ignorari, ob id eo modo est locutus, ac si quis diceret, O' homines quem uos arbitramini Mentem, non est prima, sed altera est ante hanc prior, ac diuinior. Et rursum: Gubernator quidem in medio pelago uectus, super gubernacula stans celsa in puppi, temonesq; tenens, nauim flectit, ac regit: oculi autē eius, & mens uersus æthera, ad sublimia respiciunt. Idem Numenius in libro de Bono, Etenim, inquit, si opifex Deus, est generationis principium, bonum necesse est ex proportione esse principium essentiæ. Huius autem ex proportione imitator est Deus opifex. Substantiæ uerò respōdet generatio, tanquam imago eius, & imitatio. Si igitur Mens secunda, est opifex generationis, bonum erit ipsius essentiæ opifex, per se bonum essentiæ innatum. Nam Secūdus duplex existens per se facit & Ideam suam, & mundum, cum sit Opifex. Primus igitur Deus est per se bonum: huius autem imitator Opifex bonus. Hæc omnia dicit Numenius, obscurius quidem propter res obscuras, & modum loquendi Philosophorum. Vidimus præclara multa, Patrem, ac Filium, primam & secundam Mentē, quo Chaldæorum dicta confirmantur, clarescunt: primam Mentem procreatricem, genitricemq; secundæ: secundam opificem, & creatricem mundi, imitantem primā. Vidimus Patrem appellari per se bonum, Filium autem Mentem mundi opificem, imitatoremq; Patris: Patrem uacare ab omni opere, Opificem, ac Regem per omnia tendere. In Euangelio Ioannis eadem Mens dicit: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio. Platonem dicere, homines credere hunc Opificem, Patrem autem ignorare. Crediderunt scilicet, & senserūt homines, Platone teste, Filium Dei, id est, Opificem mundi: Pater autem erat ignotus. Apparet igitur omnibus seculis nostram uiguisse Theologiam. Siquidem Numenij testimonio perspicitur uerissimum esse, antiquos scripsisse, & tradidisse, quæ superius admirati sumus. Sunt enim eadem hæc, atq; illa. Ex his enim Numenij dictis panditur quoddam sacramētum, quod in nostra quoque Theologia sæpissimè refertur, eum, qui apud Mosen ac Prophetas, creator cœli, ac terræ, sator hominis, legis lator, generis humani gubernator, & rector memoratur, quiq; cum patribus olim loquebatur, apparebat, Angelos ad eos mittebat, fuisse Filiū. Nam Pater, ait Plato, & Numenius, erat obscurior. Fallebantq; mortales credētes mundi, & humani generis autorem esse primum illud, eminentissimumq; principium. Erat, inquiunt, is Filius, & Mens secunda, cui Pater contulit omnem diuinitatem. Eoq; uocat Verbum eius, id est, locutio, autoritas, missio, magistratus. Pater erat obscurior, ac nisi Filius reuelasset, siue per oracula & prophetas, siue per successionem, siue nouissimè præsentia sua, nunquam eum mortales in animum inducere potuissent. Pater, ut supremus est uacans, Filius operans. Hinc omnes animaduertent eandem esse Philonis, Numenij, Plotini, Theologiam, ut alter ab altero didicerit.

Ex Amelio, de Verbo diuino æterno, pòst homine facto: Et quòd Amelius testimonium Ioannis protulerit: Heraclitumq; etiam de Verbo fuisse locutum.

CAP. XXXI.

Amelius

A AMELIVS nec ipse inter Platonicos non illustris, omnium, quæ præcesserunt, præcipuus, ac nobilissimus est testis. Ac ueritas harum rerum, quas hoc opere disserimus, eo est irrefragabilior, quòd per successionẽ hominum, ac seculorum est roborata, ab omni ætate prædicata, confirmata. Nam præter id, quod superius dixerant omnes, etiam cum testimonio Amelÿ, sequitur testimonium Heracliti de Verbo Dei. Sic autem ait: καὶ οὗτος ἄρ ἦν ὁ λόγος, καθ᾽ ὃν αἰεὶ ὄντα, τὰ γινόμενα ἐγίνετο, ὡς ἂν καὶ ὁ ἡράκλειτος ἀξιώσειε, καὶ νὴ δία ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ, ἐν τῇ ἀρχῆς τάξει, καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι᾽ οὗ πάντα ἁπλῶς γεγενῆσθαι, ἐν ᾧ τὸ γενόμενον, ζῶν, καὶ ζωὴν καὶ ὂν, πεφυκέναι, καὶ εἰς τὰ σώματα πίπτειν, καὶ σάρκα ἐνδυσάμενον, φαντάζεσθαι ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ καὶ τηνικαῦτα δεικνύναι τῆς φύσεως μεγαλεῖον, ἀμέλει καὶ ἀναλυθέντα, πάλιν ἀποθεοῦσθαι, καὶ θεὸν εἶναι, οἷος ἦν πρὸ τοῦ, εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν σάρκα καὶ τὸν ἄνθρωπον καταχθῆναι: Atq; hoc certè, inquit Amelius, erat Verbum, per quod semper existẽs, ea quæ sunt, facta fuerunt, sicut Heraclitus censet. & per Iouem, quod Verbũ Barbarus ille existimat in ordine, & confusione principÿ stans, apud Deum fuisse, & Deum fuisse, per quẽ in uniuersum cuncta sunt facta: in quo quod factũ sit, fuerit uiuẽs, & uita, & Ens: tum in corpora lapsum, carnemq; indutum, hominem apparuisse, ostendens etiam tunc naturæ suæ magnitudinem. Omninoq; resolutum, rursum deificatum. Deumq; extitisse, qualis item fuisset, anteaquam in corpus, & carnem, & hominem descendisset. Hæc ait Amelius, uir à Christiana quidem religione alienus, sed qui principia Christianæ sapientiæ & nota habuit, & approbauit. Non solum in eo maiores suos, Græcosq; Philosophos secutus, sed nostros item, præcipuè Diuum Ioannem, quem Barbarum appellat, quòd esset Hebræus. Cuius totum asserit Euangelium, quo de Verbi æternitate, & rerum creatione per ipsum, eiusq; in carnem descensu philosophatur. B In carne ait eum magnitudinem diuinitatis suæ demonstrasse, nihilq; de sua maiestate amisisse: creasse omnia in ordine, & confusione: ordinem dicit ipsum mundum creatum: ἀταξίαν, id est, inordinationem, ipsum Chaos, quod ordinem antecessit, ut est apud Platonem. Aderat, inquit Amelius, hoc Verbum, quando ex inordinatione factus est ordo. Ipse enim fuit causa, ipse moderator. Erat in illo exordio: eratq; sequester inter ordinem, & confusionem: tuncq; etiam fuit cum Deo, erátque etiam ipse Deus. Hæc omnia reperta apud Barbarum Amelius miratur, laudat, probat, exclamans, & deierans per Iouem, hoc illud esse Verbum, per quod omnia facta fuerint. Audite quæso omnes: non enim leui de re est sermo. Autore, & teste Amelio, illud Verbum de quo Plato, & ante eum Heraclitus locuti fuerãt, est illud Verbum, per quod omnia sunt creata. & de quo scripsit in principio Euangelÿ sui Ioannes, quem Barbarum Amelius uocat, id est, non Græcum, sed quasi Aegyptium, Chaldæum, uel Hebræum. Quemadmodum Plato dicit philosophiam à Barbaris uenisse ad Græcos. Omnes enim, qui non essent Græci, Barbaros uocare solebant. Videte concordiam totius ueteris, ac nouæ Philosophiæ, non me, sed ipsis Philosophis sequestris, & arbitris, asserentibus Verbum à Chaldæis, Mercurio, Orpheo, Heraclito, Platone celebratum, illud esse per quod sint omnia creata, & quod postea carne assumpta homo uisus fuerit: Nec imminuta in eo diuinitas eius fuerit, sed mirabilis in eo apparuerit, & qualis, quantusq; quondam. Coniungunt igitur dexteram, seseq; exosculantur, uetus, & noua Theologia, & seculorum interuallis disiunctæ, redeunt, ipsis philosophis autoribus, ad amplexum, mutuoq; copulantur, & per manus philosophorum ducitur in sacrarium, domiciliúmque suum ueritas: cuius certum, uerumq; domicilium, est nouissimus is aduentus eius, ad quem omnia respondent. O' beata palàm tempora, quibus ueritas hæc, hæc Theologia manifestissima de cœlo

resulsit, quam Philosophi uidebant, & non uidebāt. Occurrebat oculis, sed quia non erat, quantum postea, luminosa, totaq; lucis suæ flumine prorumpens, rursum oculos eorum delusos, in quadam caligine relinquebat. Eadem igitur est uetus, ac noua Theologia: nec alium adoramus Deum autorem, principemq; generis humani, atq; illi. Siquidem & Plotinus affirmat sermones hos, nunc de magnis his principiis habitos, de Verbo, de Imagine summi Boni, de prima Causa, de Opifice, non esse nouos, sed longè antiquissimos: quæ nunc à nobis dicantur, esse quasi interpretationes eorum. Verissima profecta dixit. Hæc enim nouissima Theologia, rescidit uelum, omniaq; quæ laterent, patefecit, omnem caliginem distulit. Quocirca cum sint hæc non nostra solùm prædicatione, & professione manifesta, sed ipsorum quoq; Philosophorum testimonio probata, non uideo, quid Philosophiam à Theologia disiungat. Nam neque Aristotelem, quem suorum maiorum Theologiam admirantem sæpe reperies, possumus ab istorum consortio, si iudices æqui uoluerimus esse, seiungere. Quod iudicium uiris doctissimis relinquam. Declarabo ipse ex parte, ubicunq; res & usus postulabit. Constat, quàm fallantur, hallucinentur miserissimi Hebræi: quos equidem ad hæc aspicienda inuitarem, nisi scirem eos dare operam, ut perpetuò cum ratione insaniant: & quibus imperitia, malitiáque reddat incognitam, & ingratam omnem ueritatem.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SECVNDVS.

De Theologia antiquorum testimonium Aristotelis, exemplaq; ex alijs quàm sit ueneranda, ac suspicienda.

CAP. I.

SCRIPTVRVS sum hoc secundo libro de Numinibus tribus, siue hypostasibus, totaq; Diuinitate, sequens præteritarum demonstrationum rationem. Quod antequam faciam, uisum est prius Aristotelem audire loquentem super Philosophia maiorum, ut antecedentia, & sequentia confirmentur, & illucescant. Qui etsi uiderit, aut uidisse dissimularit eos libros, quos Plato: uidelicet Mercurij. Sibyllarum (nam in Phædro meminit Sibyllæ Plato) Orphei quoq;, cæterorumq; item quos Plato cognouit, & doctrinam eorum adeò est admiratus, ut fuerit secutus: dico Anaxagoræ, Heracliti, Pythagoræ, Empedoclis & Parmenidis, cæterorumq;: eius tamen testimonio posit apparere, antiquos illos præclara multa, mirabiliaq; dixisse, ut siue in numerum Theologorum, siue Philosophorum ascribantur, plurima ab eis manauerint, quæ magnam quandam priorum seculorum sapientiam testarentur. Aristoteles ergo de Rerum principijs in libris de prima Philosophia disserens, hæc scripsit, Traditum esse sub fabularum inuolucro ab antiquissimis illis, priscisq; uiris posteritati, hos ipsos, quos diximus, esse Deos, & naturam diuinam regere, ac continere totam ipsam rerum naturam: cætera fabulis, ut probabilia essent, & legum obseruandarum causa, ad utilitatem ab his fuisse obuoluta, qui finxerint Deos similes hominum, cæterorumq; quorundam animantium, multaq; id genus eis addiderint. De quibus si quis meliora separet, id uidelicet quod tradiderunt, Deos esse primas principalesq; substantias, diuinè locutos eos arbitretur. Atq; uerisimile esse, sæpe unamquamq; artem, Philosophiamq; perfectè repertam, rursum extinctam & deletam. & has opiniones placitaq; eorum, usque ad hæc tempora tanquam reliquias peruenisse. Patriam igitur opinionem de primis substantijs hucusq; nobis claram fuisse. Hæc Aristoteles in libris de prima Philosophia, de descendente usq; ad sua tempora maiorum sapientia, sed lacera, & cuius uelut reliquiæ usq; ad sua secula permanarint. Vnamquamq; item artem, & disciplinam priscis seculis floruisse, sed extinctam temporum iniurijs, ad posteros non peruenisse, nisi laceram: magnum autem ac diuinum corpus eius apud maiores extitisse. Priscos illos credidisse & asseruisse, Deum, id est, τὸ θεῖον, ipsam diuinitatem, numenq;, naturam complexum omnem cõtinere, idq; afflatu quodam diuino eos dixisse. Hæc affirmat Aristoteles, quem si possem orarem, ut secum sua dicta perpenderet, diligenterq; consideraret, quæ de Deo maiores tradidissent. Quos si laudat, quòd crediderint omnem naturam Deum complexum sustinere, admiretur etiam necesse est, quæ tam mira, sublimia, profunda de eo prædicauerunt. Et si putat Aristoteles integram olim perfectamq; uiguisse Philosophiam, cuius tantum reli-

quiæ ad posteros peruenerint, illum etiam, atque etiam rogatum uelim, ut me colligentem has reliquias, & asserentem ex his, sicut & ipse, maiorem quandã diuinamq́ Sapientiam apud priscos floruisse, ne spernat, ne contemnat. Quod certè non faciat, nisi secum ipse dissideat. Admiror enim & affirmo iuxtà cum ipso, diuinam quandam, perfectamq́ penes antiquos Philosophiam, idq́ similiter atque ipse per quasdam quasi coniecturas, & reliquias ad nos usque deuectas, incedens. Quòd si Aristoteles qua parte hæc maiorum Philosophia Deum rectorem rerum fatebatur, laudat, & admiratur, admirabitur etiam quædã alia, quæ ipse aut uiderat, aut suspicatus fuerat. Nullus autem superest aduersarius, si Aristoteles quoq; maiores admiratur, commendat, quorum affirmat fabulis sapientiam obuolutam. Videat igitur, atq; cõsideret, quid cum ueritas fateri coëgerit. Nam cum Deum, rerumq́ principia quæreret, & ad summum iam ratio peruenisset, impegit tãquam in scopulũ, quem tota fortasse Philosophia uitare decreuerat, Theologiam antiquorum, nec habuit de Deo quid amplius diceret, quàm quod illi statuissent. Nihil enim aliud uidebat posse dici. Ergo si prima principia eadem atque ueteres constituit, necessariò sunt ei illa quoque suscipienda, quę de principijs, totaq́ Philosophia disseruerunt, immortalitas animorum, rerum creatio, & prouidentia. Plurima præterea, quæ sunt ei quoque asserenda, qui priorum Philosophiam probandam, admirationeq́ dignam intelligit, & confitetur. In maioribus autem illis hæc minora continentur. Ecce sua uoce, & mundi creationem cogitur, & alia, quæ in Theologia maiorum canebantur, Aristoteles asserere. Omnes enim superius rerum creationem sunt confessi: Eaq́ est antiqua Theológia, tantopere ab Aristotele commendata. Reddidit autem causam Ioannes Philoponus, cur cum sit triplex Philosophiæ genus, diuinum, mathematicũ, physicum, postremũ maximè secutus Aristoteles copiosè à superioribus tractata dimiserit, physicũ autem in quo pauci ad id usq; tempus elaborassent, delegerit, in quo uires ingenij sui ostentaret. Quo fit perspicuum, non contempsisse maiorum Theologiam Aristotelẽ, quòd non eadem, atq; ipse tractauerint, sed quoad licet diuinare, plurimi etiam fecisse. Deprensum quoque ab eruditissimis uiris, & patefactum, cum pleraſq; priscorum sententias aut dissimulasse se intelligere, aut perperam interpretando deprauasse, nec eo sensu eas protulisse, quo fuissent ab autoribus pronuntiatæ. Flectebat enim omnia, ad quam moliebatur primus Philosophiam, cuius principia cum uellet inconcussa firmaq́ ponere, in quibus præcipuè est æternitas cœli, pleraq; ab antiquis deprompta, suis inuentis accommodauit. E quibus duo tantum exempla proponam. Nam cum maiores appellassent cœlum æthera ab αἴθω, ardeo, quòd igneum corpus cœlum opinarentur: sic ad suum dogma, id est, æternitatem, detorsit, ut ueteres hoc nomen cœlo indidisse dixerit, quia semper torqueatur, ab ἀεὶ θεῖν. Rursum cum ijdem æuum & tempus apertè, ac manifesto discrimine diremissent, æuum uitam æternam Dei dicentes, tempus particulam siue imaginem æternitatis, Aristoteles ita tempus cum æuo contaminauit, ut diceret æuum, esse spatium motus cœlestis, ambiens tempus infinitum. Quámque maiores ætatem Dei, ipse cœli fecit ætatem, cum illi neque æuum cum motu cœli commemorauerint, neque cum commemoratione æui, tempus asciuerint, ut suo loco est ostensum. Et ipse Deo tribuit æuum sempiternum in Metaphysicis. Sed nos uniuersam eius Philosophiam euoluentes, multas diuinæ lucis scintillas deprendimus, è quibus probari possit, & hominibus non prorsus duris, ac feris, pertinacibusq́ in decretis eius ostendi, eandem Philosophiam esse eius, atque maiorum suorum, dico de rebus diuinis. Quem nunc sepositum habeamus, reijcientes in aliud aptius tempus colloquium cum eo.

A Tantum proponam exemplum ex antiqua Philoſophia, quid ſibi uelit hoc nomen, & quomodo ab illis inducatur, & quantum ei cuncti Philoſophi detulerint. Nam quoties inuenies priſcæ Sapientiæ teſtimonijs Philoſophos uti, ſublime eſt & diuinum myſterium, ut bonitatem integritatemq́ doctrinæ apud uetuſtiores agnoſcas. Ariſtoteles in libro de Mundo, ſi modo Ariſtotelis eſt, licet Platonici, id eſt, Plutarchus, Proclus, Philoponus, teſtimonijs ex eo libro utantur, fuitq́ etiam ſui temporis dubitatio, an eſſet Ariſtotelis, proferens quod prior Plato, quòd Deus ſit principium, medium, finis, ὁ μὲν θεὸς, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος. Deus, ait, ſicut antiqua fama eſt, principium, medium, finis eſt omnium. Ab antiqua Philoſophia uides quid proditum eſſet. Philo autem Iudæus, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον, ἀνθρώποις ἐικαζόμενον ἄλλοτε ἄλλως περινοστεῖ τὰς πόλεις ἐν κύκλῳ, τάς τε ἀδικίας, καὶ παρανομίας ἐξετάζον. Vetuſta fama eſt, quòd diuinitas, ſub humana imagine, modò his, modò illis ſimilis, circumambulat urbes bene & male facta examinans. Hoc quoque quàm diuinum eſt? Idem in libro de Mundo, παλαιὸς λόγος, hominem plantam cœleſtem eſſe, non terreſtrem, quod Plato in Timæo. In tertio quoque de Republica apud Platonem ſunt παλαιοὶ λόγοι, ueteres ſermones de cataclyſmis, quibus aſfirmatur, proditurq́ poſteris cataclyſmum fuiſſe. In Phædone eſt in arcanis à maioribus proditum, quòd in quodam carcere ſumus omnes homines in hoc corpore, & hoc mundo. In decimo de Legibus, eſt uetuſtiſsima Theologia, de Dijs, quòd prima fuit generatio cœli, cæterorumq́ omnium. Apud nos, inquit, ſunt λόγοι λέγοντες περὶ θεῶν, οἱ μὲν παλαιότατοι ὡς γέγονεν ἡ πρώτη φύσις οὐρανοῦ, τῶν τε ἄλλων. In duodecimo eſt antiquiſsima relatio, cui oporteat credere, remanere animos poſt mortem: πιστεύοντα τοῖς ἄλλοις φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα, ὄντως πολλαῖσι καὶ σφόδρα παλαιοῖς οὔσαις. Ecce Plato uult adhiberi fidem uene-

B randæ uetuſtati, conſtanter aſſerens, animos immortales: quod etiam Marcus Tullius de animorum immortalitate loquens in Tuſculanis: Autoribus, inquit, ad iſtam ſcientiam, quam uis obtineri, uti optimis poſſumus, quod in omnibus cauſis, & debet & ſolet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe quæ erant uera, cernebat. Itaque unum illud erat inſitum priſcis illis, eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu uitæ ſic deleri hominem, ut funditus interiret. Vides quanti faciat uir grauiſſimus uterque, & apud ſuos uterque eminentiſsimus, teſtimonium uetuſtatis, afferentes etiam cauſam, quòd erant principio mundi, & diuinæ progeniei, id eſt, ei, quem creauit aſtans & præſens ſuis manibus Deus, qui uerè fuit diuina progenies, à quo audire poterant omnia, propiores? Diuina progenies item eſt, cœli, terrarumq́ ſatus à Deo proditus in lucem. Dij præterea, id eſt Angeli, cœlum, aſtra, quæ ſunt omnia, ut Plato poſtea fatebitur in Sophiſta, γεννὴ κατὰ θεοῦ. Quodq́ magis admiraberis, hanc ipſam cauſam fidei ueteribus habendæ, uetuſtatisq́ colendæ, didicit, ut par eſt, à Platone Marcus. Similia enim locutus eſt in Phœbo Plato, οἱ παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες. Priſci, inquit, nobis fuere meliores, propius Dijs degentes. Quid diuinius Plato loqui poterat? Id enim noſtræ literæ demonſtrant, priſcos illos longè optimos fuiſſe, iuſtitiam & pietatem maximè coluiſſe, fuiſſe ſimplices, integerrimisq́ moribus. Eandemq́ cauſam (quod miror, in quo præ gaudio exilio) audimus à Philoſophis, de maiorum longè quàm minorum excellentiore probitate, atque à ſacris literis, quòd erant Dijs propiores. Noſtræ literæ teſtantur, crebro uiſibiles Angelos in habitu uirorum priſcis illis apparuiſſe, allocutos eos eſſe: plenaq́ uetuſtas erat prophetarum uiſionibus Angelorum, cum ſe darent in conſpectu conſpicabiles: ob id proditum poſteritati, ut ſuperius Philo

aſſeruit, à maioribus illis, Deos, id eſt, Angelos humanis aſſumptis figuris, circum- C
ire urbes, contemplantes humana facta. Quod fecerunt duo illi profecti Sodomam Angeli. Stabant enim in platea, ſceleratæ ciuitatis flagitia contemplantes, mox ea ſupplicio formidabili animaduerſuri. Plotinus autem ait: ἔστι γὰρ δὴ ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ πᾶσα ἀρετὴ, κάθαρσις καὶ ἡ φρόνησις αὐτή: Eſt enim, ut priſca fama habet, temperantia, & fortitudo, omniſq; uirtus expiatio, & ſapientia ipſa. Fit igitur his rationibus clarum, colendum eſſe ac uenerandum quidquid proditum fuit à uetuſtate, quæ ſciebat cœlum, & terram, homines, Deoſq; à Deo creatos, gubernari, conſiderari ab eo cuncta. Quare etiam atque etiam conſiderandum quod Ariſtoteles primo de Cœlo & mundo libro refert, priſcos homines cœlum pro habitaculo Dijs attribuiſſe: quippe quod ſolum ſit immortale, & incorruptibile, τὸν δὲ οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον. Conſiderandum inquam diligentius. Non enim efficitur quod ipſe uult. Vult enim quoniam cœlum eſt immortale, & incorruptibile, maiorum conſenſu, nullum habuiſſe principium, quòd omnia orta occidant: ſic incontrarium cuncta, quæ non occidant, nullum ortum habuiſſe. Dico non ſequi, quod cupit. Verè enim maiores cœlum Deo, Diuiſq; ut locum diuinum, ſacroſanctum tribuerunt: Verum non hoc cœlum, iſtaq; uiſibilia lumina, eorumq; orbes: ſed quod eodem libro dixit idem, quod eſt extra uertiginem cœli, extra flammantia mœnia mundi. Hoc tribuitur à priſcis, ut tu quoque teſtaris Ariſtoteles, habitandum Dijs immortalibus, nempè Deo & Angelis, non tribuitur orbis Solis, Lunæ. Illud quidem quod fertur habitaculum Deorum, ſi diuina claritas, ſi ſempiternus Dei fulgor eſt, utique immortale eſt, incorruptibile regnum Dei, ſine principio, ſine fine. Sin corpus aliquod (priſci dixerunt totum cœlum creatum) uidebimus omnium ueterum conſenſu, cœlum tem- D
poris exordium habuiſſe: Platoq; ſequens dogmata maiorum & Timæus Locrenſis eſt confeſſus. Quare non ea gratia cœlum Dijs ueteres tribuerunt, quòd immortale cœlum cum Dijs eſſet: ſed perhibuerunt, cœlum creatum cum Dijs, quoſcunq; eos interpreteris, ſiue præſides orbium cœleſtium, ſiue quos alios à mouendi munere abſolutos. Nihil igitur quod conabatur, efficitur. Et recidit in eum, planeq; dogmata eius deſtruit, quod eius libri eodem loco dixit: διὸ παγκάλως ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους, καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους. Quod eſt: Rectum eſſe, ſibi quẽlibet perſuadere, priſcam Theologiam aut ſermones, maximè autem patrios noſtros, ueros eſſe. Conſidera quò te ueritas traxit ò Ariſtoteles. Si debent, laudabileq; ducis, omnes ſibi perſuadere, à priſcis tradita, præcipuè maioribus Græcis, uera eſſe: maiores & Barbari, & Græci uno ore fatentur mundum à Deo creatum. Cœlum ſi ſit ulla præditũ immortalitate, eam eſſe ut Plato dixit in Sophiſta, ἐπισκευασὴν, fabricatam, repertam. Maiores ergo Græciæ mirabili conſenſu creationem mundi prodiderunt. Nam Empedocles unitatem aſſerit omnia creaſſe, Pythagoras retulit Vnitatem omnium rerum eſſe principium. Anaxagoras Menti tribuit cunctorum inuentionem. Architas hominem à Deo creatum, dixit, ut oſtendam. Timæus Locrenſis clarè, perſpicuè, aſſerit à Deo mundum habuiſſe principium, quem ſecutus Plato, eiſdemq; inſiſtens ueſtigijs, tradidit, & ſcripſit ſimilia. Omnium antiquiſſimi Orpheus & Heſiodus, maiore, & apertiore teſtimonio hæc perhibuerunt: Orpheus appellans Deum κόσμου τυπωτὴν, Formatorem mundi: Heſiodus teſte ipſo Ariſtotele in primo poſt res naturales, ſcripſit aliquod rerum fuiſſe principium, omnes denique mundum, ut ipſe in eiſdem libris confirmat, creauerunt. Quare ſi pulchrum, ſi bonum eſt, ſi bene habet omnes ſibi perſuadere, quæ maiores, præcipuè

A puè Græci posteris prodidissent, esse uera, certè credendum est, quæ de Deo, de diuina Prouidentia, de mundo creato narrauerunt, cuius causa est, quòd erant, ut Plato ait, Dijs propiores, eoq; meliores, ut Marcus Tullius, quòd minus aberant à progenie diuina, à satu cœli, & terræ, Angelorum, Dæmonum, hominum. Audiebant maiorum uoces de Deo, de rerum conditione unanimiter prædicantes. Videbant frequentes Deos inter homines. Noscuntur autem melius, quæ propius audiuntur, spectantur.

Quòd à Barbaris Græci didicerunt, & quòd ingenuè discipulos eorum se Græci fatentur, quo constet Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem esse, & quòd à Græcis, nihil debuit, uel potuit innouari super Theologia.

CAP. II.

ILLVD quoque deducendum, aperiendumq; est, attenteq; considerandum, si Græci sciētias, Theologiamq; à Barbaris, ut & ipsi fatētur, didicerunt, eandē fore eorū necessariò Sapientiā Theologiamq;. Et si sunt Barbari Græcis antiquiores, & ab his natio Græca, sermonē, literas, ipsum genus, & esse, quod ostendam, deduxit, quibus Græci sint omnino iuniores, necessariò ueriorem esse Theologiā Barbarorum, quàm Græcorum: aut Theologiam Græcorum, si rectè cuncta perpendantur, Barbarorum illam esse, quam uetustissimi Græcæ gentis parentes, qui Barbari fuerunt, scilicet Iauan, à quo Ionia dicta, & Cittim, à quo, nomine deprauato, uocata Cypros, & Rodanim, à quo Rodos, in B Græciam detulissent. Hos inquam uerisimile fit diluuio, diuinisq; hominibus propiores, Theologiam in eas regiones, in quas à patribus distribuerentur, importasse, ortum mundi, scientiā unius omnipotentis Dei, cæterasq; res diuinas, quas partim conscripsere Barbari, partim ut notissimas non conscripsere, quòd in ore omniū uersabantur. In sequenti autem tempore, ipsi Græci ad Barbaros uti maiores suos, longeq; antiquiores se recipientes, in Græciam, eorum Theologiam, sacráque deportabant. Quo fit necessario, ut debeat, sicut est, eadem esse Theologia Græcorum, atque Barbarorum. Vt si quid postea nonnulli Philosophi mentis errore, inscitiaq; peccauerint, secusq; statuerint, tum repudietur, tum ea pro uerioribus habeantur, quæ maiores siue barbari, siue Græci tradidissent (quod Aristoteles etiam concedit) non quæ cæco iudicio, temerariaq; mentis hallucinatione quidam recenter inuexissent. Testantur autem non modò sacræ literæ Græcos à Barbaris natos, ut superius ostensum, sed ipsimet Græci, se iuniores Barbaris esse, & doctrinam, sermonemq; ab illis acceptum. Omniumq; est testimonium, Pythagorā in Aegyptum, Solonem, Eudoxum, Platonem accessisse, ut audirent eorum sacerdotes. Ostendi suo tempore eorum ambulacra illic à sacerdotibus scribit Strabo: Symbola illa sua Pythagoras ab eis detulisse, & se Aegyptiorum more circuncidisse fertur. Fuisse eum in Iudæa, & in monte Carmelo habitasse, perhibet Iamblichus, in Aegypto quoque annos duos & uiginti eum peregrinatum, de quo Xantiphonem scripsisse prodidit Porphyrius, amplexum mores, institutaq; Aegyptiorum sacerdotum, rogasseq; Polycratem tyrannum, ut ad Amasim Regem Aegypti, amicum & hospitem scriberet, ut fieret disciplinæ eorum particeps. Venit, inquit, & ad Aegyptios Pythagoras, & Arabas, & Chaldæos, à quibus rationem insomniorum edidicit, uaticiniozq;, quod fit thure, primus usus est, & in Aegypto cum sacerdotibus est uersatus, sapientiamq; Aegyptiorum, & sermonem didicit. Sic Porphyrius. Tullius item noster, Cur, inquit

quit, ipse Pythagoras & Aegyptum lustrauit, & Persarum Magos adijt, cur tantas regiones Barbarorum pedibus obiuit, tot maria transmisit? Proclus autem super Timeum, scribit Pythagoricum esse, sequi Orphicas genealogias. Superius enim ab Orphica traditione, per Pythagorã, ad Græcos scientiam de Dijs peruenisse, ut ipse Pythagoras referat in sermonem sacro. Dixit etiam ab Aegyptijs Orpheum didicisse: Omnis item, ait, Græcorum Theologia, est Orphicæ initiationis alumna. Nam cum primus Orpheus ab Aglaophemo res diuinas fuisset edoctus, deinceps ex Pythagoricis, & Orphicis literis excepit Plato, Orpheum nemo est, qui nesciat in Aegyptum uenisse, indeq́ue sacra, Theologiamq́ue asportasse. Qui de se ipso in Argonautica: C

ἤ δ᾽ ἴδον αἰγυπτίων ἱερὸν λόχον, ἐξελόχευσα
Μέμφιν ἐς ἠγαθέην πελάσας, ἱεράς τε πόληας
Ἄπιδος ἃς περὶ Νεῖλος ἀγάρροος ἐστεφάνωται.

Aegyptiq́ue sacra omni sum regione uagatus.
Illustrem Memphin, sacrasq́ue accessimus urbes
Apidis, has ingens Nili præterfluit amnis.

Homerum tota poësis eius testatur Aegyptias disciplinas, Theologiamq́ue coluisse. Literas legendi, scribendiq́ue scientiã testatur Plato in Philebo & Phædro, ab homine Aegyptio repertam, quem illi uocent Theuth. Soloni dixit sacerdos Aegyptius, Vos Græci pueri semper, non est apud uox senex quisq́ue, res antiquas ignoratis, nescientes diluuium, & conflagrationes, quæ melius Aegyptij norant à progenitoribus suis audita, & locis his, quibus hæc acciderunt, propinquiores. Nam diluuium in Chaldæa, Mesopotamiaq́ue, in qua regione tantùm homines tum degebant, inundauit. Incendium autem, cuius meminit etiam Strabo, Palestinæ urbes, quæ adiacet Aegypto, populatum est. Refertq́ue Proclus, Solonem apud Aegyptios in Sai audisse sacerdotem nomine Patanit, in Heliopoli eum qui dicebatur Oclapi, in Sebemyto Ethimon, ut historiæ Aegyptiorum attestentur. Quæ prior Plutarchus. Testatur Plato Græcos à Barbaris didicisse in Epinomide, sed ab eis accepta meliora fecisse: λάβωμεν δὲ ὅπερ ἕλληνες βαρβάρων παραλάβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται. Venisseq́ue famam, & cultum Deorum, ad Græcos eodem libro. In Cratylo suspicatur multa nomina, maioremq́ue sermonis partem à Barbaris ad Græcos allatam, præcipuè ad eos qui sub Barbaris degerent, παρὰ τῶν βαρβάρων εἰλήφασι. Ibidem sapientissimè putat, prima nomina rebus à Dijs indita: ut Moses à Deo, cœlo, ac terræ, multisq́ue alijs primis rebus. Platoq́ue nescio quibus à Barbaris nomina rerum manasse, quodam instinctu diuino sentiens, linguam Hebraicam omnium linguarum, præcipuè Orientalium, matrem (Nam & cæteras linguas aspersas omnes inuenies uocibus Hebraicis) innuit: παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν. Ibi fatetur clarissimè Plato, Barbaros, Græcis uetustiores: εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι. Vide igitur, & sapienter agnosce quid ex his sequatur, nempe ueritatem duntaxat apud Barbaros esse, ut Deo propiores, ut idem in Philebo: & noster Marcus, Esse ueriora à uetustioribus tradita. Omnibus autem Barbaris antiquiores sunt Hebræi, id est, Hebraica lingua, qua usus est Adam, natiq́ue ab eo omnes, usque ad diluuium. Dissipatis autem omnibus, uetustissimus sermo corruptus est in Chaldaicum, Aramæum, Arabicum, aliosq́ue sermones Orientis. Quoniam igitur teste Platone, sunt antiquiores Græcis Barbari, efficitur ut sit uerius traditum à Barbaris, quod postea Græci didicerunt, discipuli semper Barbarorum. E Barbaris autem omnium consensu uetustissimus est Moses, ante quem neminem alium inuenies scriptorem, neque apud Græcos, neque Chaldæos, neque Phœnices, cæterosq́ue Barbaros: post quem floruit D

A ruit Mercurius Triſmegiſtus in Aegypto. Credenda igitur ſunt, Græciſq; præferenda tradita ab illis, utpote qui magis ea tenerent, Deo, diuiniſq; hominibus propiores & meliores, ut Plato in Philebo. Adeoq; Moſes omnium eſt antiquiſsimus, ut Iuſtinus, quoties apud Platonem, Philoſophoſq; inuenies παλαιὸς λόγος, antiquã famam, eos de Moſe ſuſpicetur ſenſiſſe. Quoniam igitur ab omnibus Barbaris, conſtantiſsimè traditur creatio mundi (fuerunt enim mundo creato propiores, potueruntq; uidiſſe & audiſſe, eos qui primos homines uidiſſent, eoſq; de ſatu mundi rerumq; cunctarum ortu diſſerentes audiſſent) hæc erunt ueriora, quàm quæ poſtea rerum magnarum homines imperiti ſuſpicati ſunt. Tota enim Oriente fama uagabatur, mundũ ab omnipotenti Deo creatum, cui ſapientiores uetuſtioreſq; Græciæ, utpote minores, diſcipuliq; ſubſcripſere. De quibus poſtea. Nunc tantum uenerandę uetuſtatis offeratur imago, & quæ ab ea tradantur, ad ueritatẽ reuocentur, & eorum teſtimonio mendacia iuniorum arguantur. Quippe & ipſe Ariſtoteles putat teſtimonium uetuſtatis fidiſsimum: ὡς ἰδεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας τὸ ὄμμα ὁρῶσιν ἀρχάς. Quæ ſunt, Quocirca attendenda, quæ periti, & uetuſtiores aut prudentes ſine demonſtratione proferunt, opinanturq;, non minus, quàm ſi demonſtrationibus uterentur. Vident enim principia, quoniam acumen habent ex experientia. Si igitur putat Ariſtoteles uetuſtiorum teſtimonia, eodem loco habenda, atque ea quæ demonſtrationibus comprobantur: certè quæ uetuſtiſsimi hominum Hebræi, Chaldæi, à longæuis, uiuaciſsimiſq; progenitoribus audierunt, credenda, amplectendaq;, etiam ſine demonſtrationibus. Eademq; dixerat prior Plato, In ſenectam diffe-

B rendum iudicium de Dijs. Illud item magnopere conſiderandum, quod Plutarchus de priſcis perhibet, ſolitos eos in aſsignatione cauſarum, nullam aliam nominare cauſam, niſi principalem, ac meliorem, dicentes quale ſemper eſt in ſacris literis, Ζεὺς ἀρχὴ, Ζεὺς μέσσα, Διὸς δ' ἐκ πάντα τέλονται, Principium, medium, ipſe eſt Iupiter, à Ioue cuncta. οἱ μὲν σφόδρα παλαιοὶ θεολόγοι καὶ ποιηταὶ τῷ κρείττονι μόνῳ τὸν νοῦν προσέχειν εἵλοντο, τοῦτο δὲ κοινὸν ἐπιφθεγγόμενοι πᾶσι πράγμασι. Hos Plutarchus ait uehemẽter antiquos: Antiquiſsimi, inquit, omnia meliori cauſæ, præteritis alijs neceſſarijs, & naturalibus, aſsignabant, cum iuniores ab optima, & diuina cauſa declinantes, omnia in affectionibus corporis ſtatuerint. Vides priſcorum pietatem, religionem, ſapientiã? Hoc in ſacris literis eſt perpetuum, ut omnia alia cauſa prætérita, unam diuinam illam perenniter memorent. Hinc apud Moſen quæ facta à ſecundis cauſis cæteri dicerent, in primam cuncta referuntur. Hinc Deus è terra producit arbores & herbas, ex aquis piſces, plãtat paradiſum, uolare per æthera uolucres iubet. Idem cæteri Prophetæ. Idem igitur, teſte Plutarcho, uetuſtiſsimorum Theologorum Poëtarumq; Græcorum mos, eadem religio. Quare non potuit ſine impudentia quicunque fuit, ſi quis fuit, à tanta maiorum religione deficere.

De tribus gradibus diuinis, ſiue Numine trino, uel tribus Regibus, ternaq; poteſtate: & de Spiritus ſancti apud antiquos cõmemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quòd procedat à Mente.

CAP. III.

PRIMVM arcanumq; myſterium, in excelſa Diuinitate, eſt, illic eſſe Genitorem, ac Genitum, principem quendam & fontem totius Diuinitatis, ſublimiſsimamq; cauſam, tum genitam ab ea Mentem, potentiſsimam rerum cæterarum creatricem. Noua res ignaris fortaſſe & abſurda, in Deo perinde atque

mortalibus animantibus, & omni re terrestri, patrem & prolem esse. Verum diuinis ingenijs, & aliqua cœlesti luce irradiatis, nihil probatius, nihil rationabilius, omnium sæculorum & sapientum pari uoce, atque consensu proditum. Hebræos autē, & qui ad hæc cogitanda nequeunt animum instituere, debemus ita cōtemnere, ut quorum feras mentes, neque rationes, neque flamma multorum inter se collatorum testium, splendorque commoueat. Hoc igitur primum maximumque mysterium est, in quo tota ferè Theologia continetur. Nam cum Verbum, & prolem Dei cognoscimus, simul & creationē rerum cognoscimus. Constituta creatione constituitur idem gubernator, qui creauit: Tunc & adoratio eius, qui creauit, & gubernat, in quo super omnia principatus eius demonstratur. Adoratio autem est primi. A' quo si regimur, certè non in hac uita solùm, sed etiam futura. Hæc omnia non solùm necessaria, ac naturali consecutione ueniunt ex illo primo, sed ab his ipsis etiam traduntur posteriora hæc, qui priora illa, obscuriora tradiderunt. Deuenio igitur ad alia de tribus Numinibus consideranda, uocoque Platonem testem. Platonem inquā hæredem maiore ex parte priscę Sapientiæ, ad quem tanquam legitimum filium, aut cuius ex alijs multis superfint monumenta, doctrina priorum est deuoluta. Is erit instar multorum de triplici imperio testis, quod nunc cœlitus reuelatum, totus mundus adorat. Nam quod est à Platone dictum, credendum est ab alijs ante eum, à quibus ipse didicisset fuisse perscriptum, ab his uidelicet, ut ipse reor, quos superius audiuimus. At quod apud eos nō possumus, in Platone ueluti eorum legato legemus, & osculabimur. De Spiritu diuino primùm, postea tota Diuinitate. Platonis autem interpres erit Porphyrius, alijque Platonici, quorum approbatione res confirmetur. Plato igitur in Epistola ad Dionysium, qui cum de natura Dei percunctatus fuerat, respondet, hæc quæ prorsus diuina sint, esse per ænigmata declaranda, ut si quo casu epistola ad aliquem peruenerit, legens non intelligat: περὶ τῆς τοῦ πρώτου φύσεως, φραστέον δὴ σοὶ δι' αἰνιγμῶν, ἵνα ἄν τι ἡ δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ. ὧδε γὰρ ἔχει. περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ' ἐστὶ, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν. δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα: De natura Primi, inquit, loquendum est tecum per ænigmata, ut si quid epistola ponto, uel terra perpessa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circa omnium Regem omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeque est causa omnium bonorum. Secundum autem circa secunda, & tertium circa tertia, &c. Igitur uerba Platonis, quem habeant sensum, Porphyrius explicans refert, quod producitur etiam à diuo Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorem: ἄχρι τριῶν ὑποστάσεων τὴν θείαν προελθεῖν οὐσίαν. εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν, τὸ ἀγαθὸν, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ δεύτερον, τὸν δημιουργὸν, τρίτην δὲ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν. ἄχρι γὰρ ψυχῆς, τὴν θειότητα προελθεῖν: Vsque ad tres subsistentias, siue hypostases, seu personas progredi: id est, habere diuinam substantiam tres descensus, uel in triplicem numerum se propagare. Esse enim supremum, altissimumque Deum, ipsum per se bonum, post eum & secundum opificem, deinceps animam mundi, usque enim ad animam procedere Deitatem. Diximus autem in ueteri Theologia, Patrem appellatum summum Bonum, Filium Mentem, & Opificem, Spiritum uidemus dici Animam mundi. Nam Anima & Spiritus idem sonant. Spiritus est Latinè quod Græcè anima, id est, ἄνεμος, uentus. Idem spiritus & uentus: uentus autem Græcè anemos. Et apud Latinos anima spirationem, uentumque designat: Animas, & olentia Medi Ora fouent illo. Et, Quantum ignes, animæque ualent. Quibus locis idem est anima atque spiritus. Quem igitur scripturæ diuinæ Spiritum dicunt, ueteres Theologi dixere modò Animam mundi, modò etiam Spiritum. Nam & Poëta loquens de anima mundi, quam apud Platonem

A Platonem uetuſtioresq́ue Theologos audierat, ait,

> Spiritus intus alit, totamq́ue infuſa per artus
> Mens, agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Appellabant igitur Spiritum diuinum Animam mundi, ab ea cuncta naſci, ac uiuificari dicentes, ſimiliter atque Chriſtiana poſtea ſapientia. Quod ut intelligas, idem Poëta, qui uetuſtam Theologiam ſequebatur, ſententiasq́ue ex Platone & ſuperioribus decerptas carminibus ſuis inſerebat, teſtis eſt. Conferamus Poëtam profanum, atque alterum Poëtam ſacrum, & alloquijs diuinis aſſuetum. Dauid, Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Vergilius autem pro cæteris de eodem ſpiritu,

> Vnde hominum, pecudumq́ue genus, uitæq́ue uolantum,
> Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Dauid uerò per Spiritum miſſum à Deo, cuncta uiuificari, cuncta naſci ac fieri. Eundem Spiritum idem Poëta, Deum alibi dixit, ſubſcribens Platoni, alijsq́ue Theologis,

> -Deum nanque ire per omnes
> Terrasq́ue tractusq́ue maris, cœlumq́ue profundum.
> Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
> Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere uitas.

Si conferas igitur omnia, eundem hoc loco dixit Deum, quem ſuperius Spiritum, quemq́ue Dauid Spiritum Dei, Plato cum multis, Animam mundi. Ideo uerò Animã mundi, quòd ut & Dauid cecinit, & alter Poëta, omnia ab eo naſcantur, ac uiuificentur. Id beneficium Spiritus eſſe diuini, tota uetuſtas confeſſa eſt, & ſacræ literæ conſentiunt. B Ac Mercurius teſtimonium pro priſcis illis feret, quem uidebis ad amuſſim uim iſtam diuinam, altricem, ac uiuificatricem cognouiſſe & deſcripſiſſe, idq́ue in media illa antiquitate, ac ſæculorum propemodum exordio. In ſermone ad Aſclepium hæc ait: Spiritu agitatur, & uiuificatur omnis in mundo ſpecies. Deinde, Spiritus implet omnia. Ibidem, Mundus nutrit corpora, Spiritus animas. Ibidem, Spiritu miniſtrantur omnia & uegetantur in mundo, & quaſi organum, uel machina, ſummi Dei uoluntati ſubiectus eſt. In ſermone autem tertio abſolutiſsimè de Spiritu hæc dixit: εἰ μὴ πρόνοιά τις ἦν τοῦ πάντων κυρίου, ὥστε με τὸν λόγον τοῦτον ἀποκαλύψαι, οὐδὲ ὑμᾶς νῦν ἔρως τοιοῦτος κατεῖχεν ἵνα περὶ τούτου ζητήσητε, νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ἀκούετε. τούτου τοῦ πνεύματος, οὗ πολλάκις προεῖπον, πάντα χρῄζει. τὰ πάντα γὰρ βαστάζον, κατ᾽ ἀξίαν ζωοποιεῖ καὶ τρέφει, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας πηγῆς ἐξήρτηται. ἐπίκουρον πνεύμασι καὶ ζώοις ἅπασιν ἀεὶ ὑπάρχον. Niſi, inquit, prouidentia quædam eſſet Dominatoris omnium, ut hanc ego Theologiam reuelarem, neque uos nunc talis amor tenuiſſet, ut de eo quæreretis, nunc reliqua audite. Huius Spiritus, de quo ſæpenumero dixi, omnia indigent: omnia portat ſecundum dignitatem, omnia uiuificat, & nutrit: & à ſancto fonte dependet, omnibus ſpiritibus, & uiuentibus ſemper eſt auxiliator. Hæc Mercurius. Quibus tota ſpiritus diuini natura, uis, & proprietas exprimitur. Primum dicit eum à fonte ſancto produci, Patre ſcilicet, ac Mente. Plotinus autem dicebat ſuperius, à Mente produci Animam, quod eſt, à Filio Spiritum. Nam Anima mundi eſt Spiritus diuinus. Fontem ſanctum Patrem cum Filio uocat Mercurius. Fontem propter exuberantem ex eo ſpiritum: Sanctum autem, quia Spiritus ſanctus à ſancto mânet neceſſe eſt. Deinde audiſti hunc Spiritum eſſe uita fœcundiſsimum, ab eo cuncta bona proficiſci: Nec ſolùm proficiſci bona, ac uiuificari, ſed etiam portari, ac regi. Homines autem & uiuificari, & inflammari ad bona, optimamquamque

aſpirationem ab eo exiſtere. Hæc de Spiritu ſancto Mercurius, undequaque ueræ Theologiæ conſona. Apertè autem imitatus eſt, propoſuitq; ea Plotinus in libro de Tribus imperatricibus ſubſiſtentijs, loquens de tertia ſubſiſtentia, quæ eſt eis Animatio mundi, nobis Spiritus Dei, hæc ad uerbũ: Illud primũ, inquit, quiſq; cogitet, ὡς αὐτὴ μὲν ζῷα ἐποίησε πάντα, ἐμπνεύσασα αὐτοῖς ζωὴν, ἅ τε γῆ τρέφει, ἅ τε θάλασσα, ἅ τε ἐν ἀέρι, ἅ τε ἐν οὐρανῷ, ἄστρα θεῖα, αὐτὴ δὲ ἥλιον, αὐτὴ δὲ τὸν μέγαν τοῦτον οὐρανὸν, καὶ αὐτὴ ἐκόσμησεν, αὐτὴ δὲ ἐν τάξει περιάγει, φύσις οὖσα ἑτέρα ὧν κοσμεῖ, καὶ ὧν κινεῖ, καὶ ζῆν ποιεῖ. Quæ ſunt, Quòd hęc quidẽ cuncta animalia creauit, inſpirata eis uita, quæq; alit tellus, quæ mare, quæ uolant in aëre, quæ ſunt in cœlo aſtra diuina. Hæc item Solẽ, hæc magnum hoc cœlum exornauit. Hæc ordine ducit, exiſtens altera uis, & natura ab his quæ temperat, & mouet, & quę uiuere facit. Sic Plotinus. Eodẽ libro docet ut hæc Anima magna, cœlũ animarit: Ingreſſa, inquit, hæc Anima cœleſte corpus, ἔδωκε τὴν ζωὴν, dedit uitam, dedit immortalitatem, excitauit ipſum proſtratum, iacenſq;. Quod circum rotatum motum ſempiternum, ab Anima ſapienter agente, animal beatũ effectum eſt. Habuitq; decus cœlum, Anima inducta, ante Animam cadauer mortuum. Terra & aqua, imò uerò tenebræ ipſius materiæ, & non exiſtens, & quod execrantur Dij, ut inquit ille. Hæc Plotinus ad uerbum, in quibus tum perſpicua tertiæ ſubſiſtentiæ eſt confeſsio, tum quam uim habeat, qua ſit natura, declaratur. Illud fortaſſe incorruptius & melius Triſmegiſtus, quàm Plato, & Plotinus, quòd nuſquam inſeruit hanc diuinam Animam orbi cœleſti Triſmegiſtus. Illud quoque melius à maioribus traditum, quòd ut rectè Platoni producit hanc Animã Mens opifex mundi, ſic nõ rectè producit cum mole cœleſti. Præceptor enim Triſmegiſtus, naſcentem quidẽ ab opifice mundi, non quo tempore cœlum, corpus eius produxerit, ſed cum duobus alijs, ſempiternam tamen à Mente naſcentem, & à fonte ſancto Genitore: quod illi clarè nõ intelligentes, audienteſq; eam eſſe uiuificationem uniuerſi, cum uniuerſo ab eodem opifice conditam putauerunt: præcipueq; cœli totius Animam Plato eam exiſtimauit. Quæ dupliciter redarguuntur: priſcorum autoritate, nil tale aſſerentium, ut appareat à Platone afflictum commentum: & ipſorummet uerbis, quibus hanc Animam definientes, tribuunt ei partes omnes, ac munera diuinitatis. Autor quoque Calcidius ſuper Timæum, Platonem Poëtaſq; Spiritum ſanctum nominaſſe Animam mundi, & eum eſſe quem noſtri uocant Spiritum ſanctum. his uerbis: Plato, inquit, dicit eſſe Animam mundi, & Animam mundi uocat illum Spiritum quo uegetatur, & regitur mundus. De quo Poëta dicit: Principio cœlum, ac terras. Vſq;, Spiritus intus alit. De eo etiam Apoſtolus ait, In quo uiuimus, mouemur, & ſumus. Hæc ille. Vult igitur Spiritum ſanctum priſcos agnouiſſe, uim, proprietatemq; eius deſcripſiſſe, ut uegetet, ut regat, ut animet mundum, & uult congruere noſtrorum, atque Philoſophiæ profanæ ſuper Spiritus diuini natura, ſententiam. Pythagoras autem, quem plures ſecuti ſunt, cum audiſſet hunc Spiritum, ut alia pleraq; diuina ab Aegyptijs, cenſuit eſſe Animã, per omnẽ rerũ naturã intentam, & cõmeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Hoc Marcus de natura Deorum. Interpretatus eſt autem ψυχὴν, id eſt, Animum, quem cæteri dicerent Animam. Itaque & Animus mundi, & Anima & Animatio poteſt, & ſoletappellari. Spiritum autem ipſum diuinum idem Marcus & cognouit, & uim, proprietatemq; eius, quam in rebus habeat, audiuit, eamq; ſuo nomine appellauit. Nam cum de ordine, ac conſtantia mundi loqueretur, hanc ſapientiſsimam uocem tulit: Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus, profecto non poſſent, niſi

ea uno

A ea uno diuino & continuato Spiritu continerentur. En Tullius dicit Spiritum diuinum diffusum per omnia, sine quo tantus ordo uitæ, quæ est in omni mundo, existere non potuerit. Quid amplius de Spiritu prædicari, quid planius, & apertius poterat? Didicerat id reor ab antiquis. Qui nobis pro omnibus Romanis est testis, sicut pro Græcis omnibus Plato. Intellexit ergo quendam Spiritum diuinum, diffusum, continuatumque per omnia, uiuificatorem, uitarum datorem, & conseruatorem. Tanta est uis ueri. De hac ipsa Plotinus item sic locutus est. Qui locus etiam à Diuo Cyrillo profertur: γένοιτο δ' ἂν φανερωτέρα, καὶ ἐναργεστέρα αὐτὴ ἡ δύναμις καὶ ἡ φύσις εἴ τις ἐνθυμηθείη ὅπως περιέχει ταῖς αὐτῆς βουλήσεσι τὸν οὐρανόν. παντὶ μὲν γὰρ τῷ μεγέθει τούτῳ, ὅσος ἐστί, δέδωκεν ἑαυτὴν καὶ πᾶν διάστημα, καὶ μέγα καὶ μικρὸν, ἐψύχωται ἄλλου μὲν καὶ ἄλλῃ κειμένου, τοῦ σώματος, καὶ τοῦ μὲν ὡδί, τοῦ δὲ ὡδὶ ὄντος. καὶ τῶν μὲν ἐξ ἐναντίας, τῶν δὲ ἄλλην ἀπάρτησιν ἀπ' ἀλλήλων ἐχόντων, ἀλλ' οὐχὶ ψυχὴ οὕτως οὐδὲ μέρει ἑαυτῆς ἑκάστῳ κατακερματισθεῖσα μορίῳ ψυχῆς, ζῆν ποιεῖ. ἀλλὰ πάντα ζῇ τῇ ὅλῃ, καὶ πάρεστι πανταχοῦ τῷ γεννήσαντι, πατρὶ ὁμοιουμένη, καὶ κατὰ τὸ ἓν, καὶ κατὰ τὸ πάντη. Fiat, inquit, clarior, & euidentior hæc uis, ac natura, si quis cogitet quomodo suis cœlum continet uoluntatibus. In omnem enim, quanta quanta sit, cœli magnitudinem se dedit. Et omne spatium uel ingens, uel exiguum, animauit, alijs alia corporibus motione concitatis, quorum uarius esset situs: quæ uel contra se incitentur, uel ab inuicem aliam habeāt dependentiam. Sed ipsa Anima secus, nec se ipsam ubique distribuens, uiuere facit, sed uiuunt omnia ipsa uniuersali. Atque adest ubique, similis tum unitate, tum uniuersali illa assistentia Genitori, ac parenti suo. Hæc Plotinus. Quæ constat eadem esse, atque ea, quæ noster Sapiens, Spiritus, inquit, Domini repleuit orbem terrarum. Sic,

—Totamque infusa per artus,
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

B Quæ si paulùm modò expolieris, nostra erunt liquidò. Item Plotinus eandem Spiritus diuini uim uerbis his descripsit: λάμβανε τοῦ θείου τούτου θειότερον τὸ ψυχῆς πρὸς τὸ ἄνω γειτόνημα, μεθ' ὅ, καὶ ἀφ' οὗ ἡ ψυχή, καὶ γὰρ οὖν ὅσα χρῆμα, οἷον ἔδειξεν ὁ λόγος, εἰκών τις νοῦ, οἷος λόγος ὁ ἐν προφορᾷ λόγου, τοῦ ἐν ψυχῇ οὕτω καὶ αὐτὴ λόγος νοῦ, καὶ ἡ πᾶσα ἐνέργεια ἣν προΐεται ζωὴν, εἰς ἄλλου ὑπόστασιν. οἷον πυρὸς τὸ μὲν καὶ συνοῦσα θερμότης, ἡ δὲ ἣν παρέχει: Accipe diuina hac re, diuiniorem Animæ ad superius uicinitatem, postquam & aqua, Anima, & si una res sit, ut ratio demonstrauit, imago quædam Mentis, ceu uerbum in prolatione uerbi, quod est in Anima: Sic & ipsa est uerbum Mentis, & omnis operatio, quam effundit uitam in alterius subsistentiam: ut ignis, alius quidem caliditas assistens, alia quam præbet. Ecce Plotinus ostendit Animam hanc uniuersalem à Mente produci, eamque unam atque eandem esse cum ipsa Mente: cuius sit quædam quasi imago, ut uerbum prolatum, nuntius, & imago mentis. Sic enim & Mens ipsa magna, effudit per afflatum exterius eam. Pulcherrimumque est exemplum de calore, & eo, qui inest igni, & eo, qui funditur exterius. Haud aliter à Mente diuina, & à fonte sancto, procedere Animam, unam eandemque rem, & substantiam, sola alteritate differentem. Suntque hîc de productione Animæ, duo clara, aptaque exempla: quòd producitur sicut uerbum ab animo: & sicut calor exterius se diffundens, à calore, qui est in igne, cui inseparabiliter exterior est coniunctus, quanquam est alter. Nam non existeret calor circumeffusus, si discederet calor in igne, siue ignis ipse. Sunt igitur, quanquam duo manifestò intelliguntur, tamen inseparabiles ab inuicem, alterque manat, effunditurque ab altero. Fons enim caloris exterioris, est calor in igne. Simile exemplum est de Sole & radijs, quibus nobis notis, ignota illa redduntur clariora, Cum igitur hæc uis cognita, ac spectata Philosophis fuerit (nam hæc item est, quam calcodeam ineptè quidam dixere, intelligentiam scilicet uniuersi) apparet Spiritum sanctum æquè atque Genitorem, ac

Mentem sub aliqua scientia fuisse. Hanc Animam non rectè antiquorum sensa acci- C
pientes, dixerunt, è qua animi nostri tanquam scintillæ lucerent, post uitam in eandē redeuntes. Quod Poëta quoq; maiorum inuenta referens expresſit:

> Scilicet huc reddi, deinde, ac resoluta referri
> Omnia, nec morti esse locum, sed uiua uolare
> Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.

Quare non fuit posterorum inuentum de unica Anima, & redeuntibus ad eam animis nostris. Nec uerò de Spiritu illo uniuersi, & Anima mundi ea senserat antiqua Theologia, resolui in eam nostros animos. Additæ sunt hæ fabulæ à posterioribus Poëtis. Dico igitur omnibus seculis tres hypostases, aut tria numina, seu tria principia sub aliqua scintilla micuisse. Nam apud Platonicos tria principia commemorantur ab antiqua Theologia descendentia, Bonum, Mens, Anima. Ea dicuntur in nouisſima Theologia, Pater, Verbum, Spiritus. Sed uicisſim tum ueteris Theologiæ nomina personant in nouisſima, tum nomina istius in illa.

Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus, aut hypostasibus, circa quas sint omnia: sed principaliter circa Primum, qui sit omnium finis.

CAP. IIII.

IGITVR Plato circa omnium Regem omnia dicit existere, Secundum circa secunda, & Tertium circa tertium: illiusq; Regis causa omnia extitisse, ipsum omnium bonorum causam fuisse. Hæc quidem obscurius, id promittente autore, & se per ænigmata loqui uelle pollicente. Quo constat eum maximis de rebus sermonē instituisse. Idq; ipse statim confessus est, cum ait, De natura Primi. Hæc igitur de natura eius, quod dicitur Primum, à Platone disse- D
runtur, & à Porphyrio Platonis interprete, ad treis hypostases applicantur, in quas se natura diuina diffundat quæ dicitur iure τὸ πρῶτον. Ac Patrem & Bonum prius nominauit, appellans omnium regem. Triaq; dixit de eo, ostēdens eum triplicis causæ ad omnia habere rationem. Primum esse autorem omnium bonorum, quæ causa efficiens est. Tum circa ipsum ea consistere, quæ causa rectrix est & moderatrix. Tum gratia eius omnia extitisse. Paulus igitur loquens de Patre, de quo Plato isto loco, sic inquit: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Quo tres causæ comprenduntur: Deus creator & imperator, rector quoque rerum creatarum, demum finis omnium. Atq; obserua, idem esse apud Platonem, Circa omniū Regem, sunt omnia, atq; Paulum, In quo omnia: Significatur enim apud utrunq; imperium & sustentatio rerum à Deo: sed sustentatrix non quidem qualis hominum imperantium, & exterius regentium, sed maior interiorq; moderatio, quam facilè ipse essentialem dixerim: Sustineri scilicet à Deo, non per exteriorem modò prouidentiam, sed quadam diuiniore, ac secretiore ratione, qua cuncta existunt, existente Deo, collapsura, & in nihilum abitura, non existente. Nihil enim esset, si ipse non esset, neque decor, neque deformitas, neque Chaos, neq; ordo. Illa lux omnium rerum, ac seculorum, illa uis, stabile, firmumq; uinculum Vniuersi, sicut docuit superius Philo: Pater omnium, robur, gratia, lætitia, fœcūditas. Hoc apud Platonem præpositio Circa, significat, apud Paulum clarius, In. Idemq; Platoni, Circa omnium Regem omnia, atque Paulo, In quo omnia. Dixi clarius apud Paulum, quòd apud Platonem, Circa, designat exterius quiddam, paulò interiorem, naturalemq; complexum, quo cum Deo tanquam origine, & capite, coniuncta sunt uniuersa. Id ipsum illustri testimonio asseruit Aristoteles in libro de Mundo. Sic ad Verbum: Vetus ait & patria fama est, omnia ex Deo,

& per

A & per Deum nobis extitisse. Nulla quidem natura ipsa sibi sufficit, illius salute destituta. Ideo quidam ex antiquis eò progressi sunt, ut dicerent, omnia esse plena Dei, qui ob oculos, ob aures, omnem denique sensum, sese nobis offerat. Quæ quidem de potestate diuina iure merito prædicentur, de substantia non item. Planè enim seruatorem, ac genitorem quarumlibet rerum esse Deum fatendum, non tamen uelut animal, laborem in eo sustinentem, sed quadam indefessa potestate, contingente etiam longissima. Sic Aristoteles. Apparetque magna ingenia in similes sententias incurrisse, uel quod magis crediderim, Aristotelem exposuisse Platonem. Quo loco fatetur eximius Philosophus, ueterem esse famam, omnia genita & conseruari à Deo, cui sententiæ ipse quoque subscribit. Præterea Plato, hunc Regem omnium bonorum dicit causam. Animos quæso intende. Non enim cum dixit Deum causam τῶν καλῶν, bonorum, siue pulchrorũ, aliquid exclusit quod non esset bonum, nec à Deo profectum, bona & omnia promiscuè commemorans. Nam qui dicit omnia, dicit etiam bona. Audi igitur Mosen ad singulam quamque rem creatam clamãtem, Et uidit Deus quòd esset bonum. Hoc dicit de luce, de cœlo, aquis, terris, plantis, animalibus. Demumque, Et uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Agnoscis idem esse, Omnia, atque Bona. Nam si omnia erant bona, palàm nomine omnis rei, omne bonum item designatur. Da enim quòd non cadat sub earum rerum numerum, quas creauit Deus, bonasque uidit & iudicauit. Quapropter Plato dixit omnium bonorum causam, omnium Regem, omnia bona, omnes res significans, quas omnes bonas Deus uidit & asseruit: Paulus autem ait, Ex quo omnia. Aristoteles Deum omnium γεννήτορα, genitorem. Deinde Plato ait, Et ipsius causa sunt omnia: Paulus autem, Per quẽ omnia. Hæc causa finalis. Nemo autem fuit Philosophorum quin confiteretur, omnium rerum finem esse Deum. Quod hac ratione clarum fiet, res sensibiles sunt propter homines. Nam maria & terræ exercentur & coluntur ab hominibus solis, & his homines soli fruuntur. Cœlum quoque duas habet res solis hominibus utiles, ac necessarias, lumen & calorem. Nam motus tertia res in cœlo, propter illa duo est adhibitus, omnibus terris, lucem, caloremque distribuens. Vniuersa igitur oculis subiecta, hominum uitæ, commodisque deseruiunt. Ex quo necessariò finis earum est homo. Hominem autem aliquem habere finem, clarum est. Qui quoniam nisi Deus esse non potest, propter Deum erit homo & res humanę: & propter omnium Regem, uniuersa. Hæc quidem pronuntiatio propriè in Deum Patrem, de quo loquitur Plato, conuenit. Nam cum dicat Plotinus Filium intueri in Patrem, indeque beatum effici, certè ipsius prolis genitor finis est, ut quam non solum gignat, sed etiam felicitet. Nec possumus aliter decernere: totaque posterior Theologia uociferatur omne bonum, felicitatemque prolis, esse Patrem, à quo diuinitatem, id est, naturam suam, cum diuinitate omnem beatitudinem habet. Cum autem finis & bonum & felicitas Mentis, sit Genitor, multo magis erit cæterarum mentium, quarum creator fuit Mens & inuentor. Vt liceat sic colligere, & causas cum causis sic connectere: Res sensibiles propter hominem, homo propter creatorem suum, Mentem opificem, Mens propter Genitorem, & ipsum Primum. Rursum, cœlum propter res sensibiles, res sensibiles propter hominem. Totus igitur uisibilis, & sensibilis mundus, sursum, ac deorsum propter hominem. Hominem autem ita flecti ad aliquem, & id perinde quasi bonum suum desiderare, in quo cupiditates suas usquequaque satiet, multis de causis est necessarium. Nusquam enim est certa quies, semper ad absentem quandam suspiramus naturæ nostræ tranquillitatem. Quam ideo necesse est esse supra hominem, quòd nusquam tantum in rebus humanis bonũ inuenitur, quod plenam illam, optatamque requiem tribuat. Solus igitur

B

tur

tur Deus. Ille solus occurrentem sæpe, deiicientemq́ animum ægritudinem potest tollere, & eiecto mœrore, eam tranquillitatem, dulcedinemq́ inducere, quæ cogitari potest, intelligi non potest, longè ab omnibus hisce gaudijs, quæ soliti sumus in hac uita percipere, remota magnitudine, & perpetuitate incommemorabilis. Omnia igitur, causa eius extiterunt, ut ad beatam, indesinentemq́ lætitiam ac bonum perueniant. Et Mens ipsa in mundo prolocuta est, uenisse se, ut ad regna paterna, patriosq́ aspectus tanquam uerum finem homines adduceret: Qui non solùm hominum omniumq́ aliarum mentium est beatitudo, sed etiam Filij sui: quod & ipse demonstrauit, & Philosophi obscurè cognouerunt. Ergo propter eum cuncta. Ipse finis Mentis unigeniti, Mens finis hominum & Angelorum, homo finis mundi corporei: tenduntq́ omnia in Patrem, iure Patrem & τὸ πρῶτον, ipsum Primum, ipsum Caput: Siquidem etiam Mentis. Atq́ ἕνεκα, propter, siue causa, non Dei, sed rerum necessitatem respicit. Illius quoque causa omnia extiterunt, quia sceptris eius seruiunt uniuersa, & ab omnibus animatis, exanimisq́ rebus prædicatur, collaudatur. Factáque sunt omnia, ut fieret maiestas eius manifesta. Venire, ac flecti ad illum cuncta necesse est: omnes uelint, nolint, eum confitentur, necessitatis æstu. Longè in hominibus clarissimum. Nam res naturales eundem semper tenent cursum. Videbis igitur homines deuios & à pietate, ipsóque Deo longius uagantes, tandem supplices, dementiamq́ suam accusantes. Quod quidem faciunt & hi, quos arbitramur pertinaces, contemptoresq́ decedere, qui multo forte miserabilius præteritos errores deplorant. Sed ad Platonem reuertor. Propriè igitur hæc de Patre, tanquam prima causa dicuntur, quòd Rex omnium sit, quòd ab eo sint omnia creata, quòd sustineantur, quòd eius causa extiterint. In quibus est maxima, multipléxque Theologia. Deinde Plato, Secundum circa secunda, Tertium circa tertia ait existere. Declarare igitur hæc, obscura quidem, nos oportet. Quo loco primum possumus suspicari, more suo, cæterorúmque Græcorum locutum esse Platonem, cum præpositiones, quæ debuissent nominibus præponi, postponunt. Quale est apud Homerum: φίλων ἔπι: καὶ πατρίδος αἴης. Et apud Romanos, Quamobrem, Quibus de causis. Sic apud Platonem, Circa omnium Regem, omnia sunt: δεύτερον πέρι, τὰ δεύτερα: τρίτον πέρι, τὰ τρίτα. ut sit punctum δεύτερον πέρι, sensúsque habeat, circa Secundum, secunda: circa Tertium, tertia. Quæ rationes disponendi crebræ sunt Platoni. Eritq́ idem orationis tenor, ut quemadmodum dixerat, circa omnium Regem, sic circa Secundum, circa Tertium. Tres autem uir diuinus audierat aut apud Chaldæos, aut apud Aegyptios in summa diuinitate Reges, qui numero, & effectu distinguerentur. Primus maxima causa, maximus Rex, de quo in Epistola, qui uerè philosophentur, fore beatos, prædicat. Secundus, creator: Tertius altor & uiuificator. Nam cum ait circa Secundum, secunda, intelligit munus, uel numen quoddam secundum: sic cum circa Tertium, tertia, quoddam distinctum munus innuit. Ex eo autem quod dixerat de Primo, intelligitur sensus sequentium. Declarauimus enim præpositionem Circum, designare uim sustinendi, ac regendi. Primus omnibus in rebus gradus est, ut sit autor & causa: tum eorum creatio: deinde uiuificatio, & sustentatio. Autor & causa prima Pater, cui principaliter, & ut Platonici loquuntur, fontaliter ascribuntur omnia, quia genitor est Mentis opificis, creatricis, & quia prima est origo, prima dignitas, primum esse. Secundum esse, uel secundum existens, est proles eius, à qua est secunda rerum existentia, secunda origo. Tertia est anima mundi, tertiam rerum existentiam sustinens. Tres igitur sunt origines, tanquam una, tres habentes, ac sustinentes rerum existentias, tanquam unam. Primæ origini tria hæc simul attribuuntur,

A tur, quòd sit causa, regat, finis sit. Est enim Pater causa Mentis, & Spiritus. Itaque etiam uirtutis & potestatis eorum. In Patre tanquam prima causa omnis est uirtus Secundi & Tertij, id est, Mentis, & Spiritus. In Patre & Rege omnium sunt ea tria: in Prole autem & Anima sic explicantur, quòd Proles creat, Spiritus uiuificat, & regit. Sicq; circa Secundum, secunda, id est, circa Mentem, & Prolem creatricem, est secunda rerum origo, circa Tertium sunt tertia, id est, tertia origo, tertium esse. Voluit enim Plato, quod apud Mercurium didicerat, tres omnium rerum esse origines, à quibus tripliciter res dependerent: Fontaliter, & originaliter, & primo à Patre, secundum creationem à Filio, secundum uitam, ac uiuificationem à Spiritu. Spiritus enim, ait Proles Dei, est qui uiuificat. Pater est fons, & primum: Filius creator: Spiritus uiuificator. Quod quidem in ipsa redemptione apparuit. Pater misit, Filius uenit, Spiritus aluit, afflauit, uiuificauit. Primus autor tanti boni fuit Pater, qui misit & iussit. Secundus Filius, qui egit & paruit. Tertius Spiritus, qui afflauit. Sicq; circa omnium Regem fuerunt ea principaliter, ac fontaliter. Nam misit ipse Filium redempturum, misit Spiritum afflaturum. circa Secundum fuerunt hæc ipsa, sed secunda quadam ratione: tertia quadam, circa tertium. Hoc quod nos de redemptione uidimus, audierant illi de creatione: & Plato tradidit tanquam priscum mysterium: Nósque exposuimus Platonem: nec fere secus Plotinus, & Porphyrius, cuius hæc pauca uerba sunt: ὡς γὰρ πάντων μὲν περὶ τοὺς τρεῖς ὄντων θεοὺς, ἀλλ' ἤδη πρώτως μὲν περὶ τὸν πάντων βασιλέα, δεύτερον δὲ περὶ τὸν ἀπ' ἐκείνου θεὸν, καὶ τρίτως περὶ τὸν ἀπὸ τούτου. Platonem sic locutum, ut diceret omnia esse circa tres Deos, sed Principaliter circa Regem omnium: secundò circa Deum, qui est uel nascitur ex illo: tertiò, circa Deum qui procedit ab isto. En Porphyrius secundum à primo B nasci, tertium à secundo docet, ex Platone.

Quomodo Animam seu spiritum ex illis duobus produci tradiderint.

CAP. V.

PLOTINVS igitur pro tota Theologia Platonica, omnibúsque Platonicis, in quibus tenet principatum, erit interpres, & assentiens ei Porphyrius. Hinc quantum de nostra Theologia ueteres cognouerint, intelliges. Tota est enim concatenata, mutuisq; nexibus implicata. Vt enim scribimus, quæ supra millenos annos, hi prodiderunt: sic ijdem scribebant, & loquebantur multis retro annis tradita. Plato inquam, Anaxagoras, Parmenides, secuti maiores illos, hos secuti recentiores. Plotinus igitur, ut est paulò antè demonstratum, tres has rerum origines, triaq; numina assumens, & de eorum inter se ratione differens, sic perhibet. Bonum, id est, Pater gignit Mentem, Mens gignit Animam. Porphyrius autem exponens quasi Platonem, & Plotinum, dicit esse omnia, circa omniũ Regem: secundò, circa Deum ex illo: tertiò, circa Deum ex isto. Tres ergo quasi Deos, uel tria numina demonstrant, quæ deinceps alterum ex altero nascantur. À Bono Mens, à Mente anima. Omniaq; sunt conformia cum Theologia uera, eo excepto (quod quidem exiguum est discrimen) quòd Anima, id est, Spiritus, non à Mente solùm procedat, neque is tanquam certus generationis ordo debeat constitui. Sed enim certus ordo est ipsorum numinum, ut Anima sit tertio loco, quia causa est post effectus: Anima autem siue Spiritus producitur à superioribus. Hunc ordinem crediderunt esse etiam in gignendo. Sed etiam certè est: solum reticuerunt Bonum, à quo Spiritus produceretur. Non negatur autem, quod reticetur. sicut non negat Euangelium Spiritum etiam à Filio manare, quia Filius dicat, Spiritus qui à

m Patre

Patre procedit. Ac si uelis munera, non substantiam diuinorum numinum speculari, hæret magis ad Prolem Spiritus, quàm ad Supremum. Producitur enim à Bono, à Mente producitur & donatur, & effunditur. Ob hanc causam in productione eius, Prolem tantùm commemorarunt: nec par est tamen Bonum eos exclusisse, præcipuè uetustiores. Nam Mercurius dixit à fonte sancto Spiritum produci. Fontem autem Patrem esse cõstat. Vt ergo ex Euangelio colligimus modò Spiritũ à Patre procedere, modò à Filio, non sequimur autem errores eorum, qui tantùm ea probãt testimonia, quæ Spiritum asserũt à Patre produci: sic ex diuersis huius Theologiæ locis colligimus eum à Bono, & Mente existere. A' Bono Mercurius, à Mente iuniores Platonici, Plotinus, Porphyrius. Bonumq́ ostensum est, ipsum Genitorem appellari. Filius in Euangelio de Patre suo, Nemo bonus, nisi solus Deus. Sed diligentius ad Plotinum insiste. Si enim dicebat sola alteritate Bonum ac Mentẽ separari, ut ne sit seiuncta substantia, efficitur eundẽ produci à Bono, atq; Mente. A' substantia enim diuina producitur. Eadem autem, Plotino teste, est substantia Genitoris, ac Geniti, ut eos à ueritate aut nihil, aut non multum decidisse clarum sit. Non separasse autem eos substantiam horum trium, sæpe probatũ. Adeò uerò non est is error apud eos, ut in contrariũ potius deflexerint. Nam coniunctionẽ substantiæ eorum quidam etiam inter cæteras diuinas substantias esse uoluerunt, ut altera cum altera esset connexa, Deus cum Deo, uel Angelus cum Angelo. Quod quidem in substãtijs, excepta diuina, fieri non potest. Nusquam est tanta coniunctio, nunquã, excepto Deo, æternitas. De quo postea. Nominant autem treis Deos, alteritatẽ tantum, non numerum substantiarum innuentes. Difficile enim est habere in promptu locutiones & nomina, quibus cõiunctio substantiæ, atq; disiunctio numerorũ designetur. Nam nomen personæ non fuit apud eos, prorsus hac in re apud antiquos inusitatum. Ad uitandum autem errores, castigatius posteriores locuti sunt. Agnoscimus igitur totam Theologiam, non solumq́ dependentiã, creationemq́ rerum ex Deo, sed etiam & gradum illorũ trium, & ortum, ac productionem, & quid muneris, ac numinis existat in unoquoq;. Credo diuinis oraculis, non uiribus humanis, priscis cognita.

Quòd Aegyptij ter acclamabant, trinam Deitatem designantes. & quòd diuinam sapientiam, omnia esse apud eos inscriptio demonstrabat.

CAP. VI.

CONSIDERANDVM quoque, quod traditur à Damascio Platonico haud ignobili, qui de Aegyptijs perhibet: πρώτην ἀρχὴν σκότος ὑπὲρ πᾶσαν νόησιν, σκότος ἄγνωστον, τρὶς τοῦτο ἐπιφημίζοντες. Quæ sunt: Primum principium appellant tenebras, super omnem cognitionem, tenebras incognitas, Ter istud acclamantes. His intelligimus claruisse priscis seculis magnam de tribus illis lucem. Omnium enim rerum principium ter acclamantes, appellantesq́ tenebras, omnem humanam cognitionem supereminentes, triplicem Deitatem designabãt. Hinc etiam Dionysius ex sanctis, ac diuinis fontibus caliginem hanc uocat, Qui posuit tenebras latibulum suum. Et de eodem diuinus Orpheus,

αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται.

Illum non uideo: est etenim caligine septus.

Sic Aegyptij sanctissimam Trinitatem, primúmque omnium rerum principium, tenebras ignotas dixere, nulla potes humana cogitatione contingi, sub altissima diuinitatis suæ caligine latitantem diuinitatem, pelagus altissimum, quod intueri, penetraréque summas ad usque sedes, nulla ne Deorum quidem ualeat

A leat cogitatio. Térque istud acclamabant, tria illa principia innuentes, Bonum, Mentem, Animam, seu Spiritum, Platonicis, multisque alijs Philosophis notissima. Triplex apud illos acclamatio, sicut Angeli clamarunt ter, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Item illud considerandum, quòd Plutarchus in Aegypto in templo Mineruæ, quæ est diuina Sapientia, filia summi Dei, fuisse hanc inscriptionem dicit, ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν: Ego sum omne quod fuit, quod est, quod futurum est: uelum meum nemo mortalium hactenus reuelauit. Hæc inscriptio. Scito igitur & attende, quòd hæc inscriptio erat ea, quæ est apud Mosen, Ego sum qui sum. Quod Hebraicè dicitur, Ero qui ero, Græcè, ὁ ὤν, ille qui est. Scitoque hoc esse nomen tetragrammũ, quod apud Hebræos est nomen à uerbo substantiuo à uoce futura יהיה Ihieh, id est, erit: uocatur יהוה tantum una litera Iod, mutata in Vau, quod fit apud eos usitatissimè. Hoc nomen etiam est, quod uocatur à Philosophis τὸ ὄν, quod est, ipsum esse. Vt igitur dixit ipse apud Mosen, Ego sum qui sum: & apud Philosophos & Hebræos, Ille qui est, uel, Illud quod est: sic illa inscriptione testabatur se esse, quod fuit, est, erit, omnia uidelicet, quæ continentur nomine, Ille qui est. Quoniam apud Deum, ut inquit Plato, neque præteritum est, neque futurum, sed sola æterna præsentia. Præterea ut dicitur in sacris literis, Hoc nomen meum non indicaui eis: sic ait inscriptio, Velum meum nemo reuelauit. Nouimus item appellasse se Ille qui est: quia designet æternitatem, designet creatorem, & per se existentem: illum qui semper fuit, etiam anteaquam res crearentur: illum item qui non sit ab alio: deinde illum qui maximè sit, ens item uniuersale, magis quàm totus mundus, & uniuersum. Et ut apud Ioannem, Quod factum est in ipso uita erat. aut, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso

B factum est nihil quod factum est. sic ista inscriptione, ostendit se esse omnia, esse se causam uniuersalem omnium rerum, sine se nihil esse posse, nihil fuisse, & esse, futurumque esse sine se, qui sit omnia, ens maximum, ens uniuersale. Vt autem nouimus nomen illud, Qui est, esse Filij Dei, qui crearit, qui sit causa uniuersalis, ens uniuersum: sic inscriptio istum ipsum denotabat. Sed Græci fallebantur, inuenientes templum illud in Aegypto diuinæ Sapientiæ, filiæ Dei dicatum. putabant hanc esse Mineruam. Quod uerum erit, si sordes fabularum absterseris, detraxerisque uile pallium. quod ex parte fecit Proclus, dicens hanc Mineruam esse, δημιουργική τις ἡ θεός, Opificem Deam. Siquidem & idem Plutarchus perhibet: Rex, inquit, quicunque apud eos eligebatur, statim fiebat ἐκ τῶν ἱερέων, καὶ μετεῖχε τῆς φιλοσοφίας ἐπικεκρυμμένης τὰ πολλὰ, μύθοις καὶ λόγοις, ἀμυδρὰς ἐμφάσεις τῆς ἀληθείας καὶ διαφάσεις ἔχουσιν. ὥσπερ ἀμέλει καὶ παραδηλοῦσιν αὐτοὶ, πρὸ τῶν ἱερῶν τὰς σφίγγας ἐπιεικῶς ἱστάντες ὡς αἰνιγματώδη σοφίαν, τῆς θεολογίας αὐτῶν ἐχούσης: Ex sacerdotibus, erátque particeps Philosophiæ, quæ magna ex parte, fabulis, narrationibúsque, quæ obscuras ueritatis declarationes haberent, abscondebatur. Quod ipsi apertè præ se ferebant, ponentes pro templis Sphingas, innuentes adumbratam sapientiam eorum Theologiam habere. Hæc cum testetur Plutarchus, non mirum est, si ter acclamantes tenebras, trinitatem, aut tria numina designabant. Et diuinam Sapientiam, à Deo natam de se loqui obscurè, séque uelatam esse fatentem introducebant. Nec item tantam apud eos Theologiam fuisse mirabere, ex his quæ leges apud Mercurium, Orpheum, qui didicit ab Aegyptijs, Platonem, itemque Chaldæos, apud quos omnes erant duo, Genitor, & Proles, ut tria semper sunt apud cæteros. Sed peculiaris sermo de duobus, sicut item in nostra Theologia. In eo porrò quod Plutarchus protulit oraculo, Proclus addit hoc quod deest apud Plutarchum. Vbi dixisset, Velum meum reuelauit nemo, sequitur, ὃν ἔτεκον καρπὸν,

ἥλιος ἐγένετο, Quem ego fructum peperi, fuit Sol. Prædicat igitur se Solis creatricem. Mirabile mysterium. Hoc enim est quod Moses, Dixit Deus, fiat lux. Et, Creauit Deus duo luminaria magna. Et quod Plato in Republ. Sol filius summi Boni. Et quod Homerus in hymno de Sole, Διὸς τέκος, Proles Iouis. Et eadem Sapientia apud Solomonem idem mirabiliter gloriatur: Ego feci ut oriretur lumen in cœlis. Et, Ante Solem permanet nomen eius. O' miseri mortales, cur Solem adorabatis, non, ut nunc totus mundus, eum qui Solem peperisset? Nominauitq; præcipuè Solem oraculum, quòd sit in omni creatione præcipuus, admirabile Dei opus, præpositum etiam à Mose ante omnes res creatas: Et de quo Propheta, qui cœlum contemplatus, admiratúsque inuentorem, tot cæteris omissis, prædicauit, In Sole posuit tabernaculum suum. Quod secus, In cœlo posuit Solem, prosequitúrque ortum, & occasum, lucem, calorem per omnem mundum intentum. Hunc ergo in oraculo gloriabatur Sapientia se fecisse, quo nomine debuerat adorari, coli, à cunctis gentibus, non ipsum opus. Verè igitur illa Sapientia, erat Filia Dei, cui concorditer à cunctis datur creatio, uocata summi Boni Filia. Non erat illa fabulosa Minerua, quæ cum homo fuerit, Solem creare non potuit. Habes ergo ternam illam apud Aegyptios acclamationem non iniuria trinitatem, tria numina, tres reges designasse, ut quæ de Prole tam mira, certáque tradiderit. Ac uerè oraculum illud apud Aegyptios fuisse declarat Mercurius Trismegistus, qui similiter de Deo locutus est, in eo quòd Deus inuisibilis, sit uisibilis ex operibus: σὺ γὰρ πάντα εἶ, καὶ ἄλλο οὐδὲν ἔστι ὃ μὴ σὺ εἶ, σὺ πᾶν τὸ γενόμενον, σὺ τὸ μὴ γενόμενον: Tu enim omnia es, & nihil aliud est, quod tu non sis. Tu es omne quod fuit, & quod non fuit. Hæc ille de Deo, cum Deo loquens, quod Deus de se ipso in templo. Designat autem illud Ioannis, Sine ipso factum est nihil.

De tribus Regibus, siue tribus Intelligentijs, triplicíq; Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino, Theodoro, Iamblicho, Proclo.

CAP. VII.

CONSIDERANDA quoque, quæ cæteri Platonici, tum dicta Platonis, tum Orphicam & Aegyptiam Theologiam sequentes, & ut solent aliquo in abdito apud priscos loco reperta proponentes ut ænigmata, prodiderunt. Proclus igitur hæc ait super Timæum: Νουμήνιος τρεῖς ἀνυμνήσας θεοὺς, πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, ποίημα δὲ τὸν τρίτον, ὥστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττὸς, ὅτι πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος θεός: Numenius celebrat, & laudat tres Deos, primúmque uocat Patrem, secundum Creatorem, ipsum opificium, id est, Animam mundi, tertium. Quocirca Opifex secundum illum est geminus, & primus scilicet, & secundus Deus. Hæc Numenius à Proclo recitata. Vides apud Numenium, duos creatores, duos Deos. Eo enim modo tunc loquebantur. Vides primum Patrem, secundum Opificem, uel Creatorem, quod nomen, ut sæpius claruit, proprium est diuinæ Prolis. En quod nostra canit Theologia, confitens Patrem creatorem cœli & terræ, confitens item Filium creatorem, ut per quem omnia facta sunt. Nec te turbet quòd tertio loco diuinitatis, dicat Proclus ponere Numenium ipsum opus. Non enim ita nominat tertium, ut æquale prioribus duobus, sed ut factum, & opus quoddam diuinum: sicut & Plato in Timæo, statuens Mundum aut Animam esse Deum, creatum à Deo, id est, rem diuinam, opus Dei. solum autem geminum Creatorem fatetur, solis duobus ascribit creationem, de quibus ut in primo

A primo libro uisum, tam præclara scripsit Numenius. Vera quidē diuinitas est duorum opificum, & duorum non distinctorum, sed ut ipsi quoque docent, unius operis mundani, duo creatores uelut unus, quia opus unum. De duobus autem numinibus, & de duobus quibus rerum creationem attribuunt Philosophi, nunc ego loquor. Excludoq́ tertium illud à uera diuinitate. Quanquam fit mihi uerisimile tertio loco, non id quod Proclus dixit posuisse Numenium, sed quod Pythagoras, Plato, Plotinus, Amelius, ut postea docebitur. Plato enim, ut superius audisti, tres nominauit. Duos autem qui crearent, ut idem Proclus perhibet, Plotinus adhibuit: διττὸν μὲν ὑποτίθεται τὸν δημιουργὸν, τὸν μὲν ἐν τῷ νοητῷ, τὸν δὲ ἡγεμὸν οὖν τοῦ παντὸς: Duplicem quidem proponit Opificem Plotinus, alterum in intellectuali, alterum imperantem uniuerso. Hæc dicta Plotini eò spectant, Patrem esse, primum intellectualem dantem sapientiam, & Ideas Proli suæ, quas appellant Platonici, νοητὰ: eum esse summum, eminentissimumq́ in mundo, qui dicitur νοητός: Prolem autem, ut omnes superius uidimus confitentes, esse reginam uniuersi, creatricemq́ Mentem. Amelius autem melius & clarius explicuit tres illos. De quo idem Proclus: ἀμέλιος δὲ τριττὸν ποιεῖ δημιουργὸν, καὶ νοῦς τρεῖς, βασιλέας τρεῖς, τὸν ὄντα, τὸν ἔχοντα, τὸν ὁρῶντα. διαφέρουσι δὲ οὗτοι, διότι ὁ μὲν πρῶτος νοῦς ὄντως ἐστὶν, ὁ δὲ δεύτερος ἐστὶ μὲν τὸ ἐν αὐτῷ νοητόν. ἔχει δὲ τὸ πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετέχει πάντως, καὶ διὰ τοῦτο δεύτερος. ὁ δὲ τρίτος ἐστὶ μὲν τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ οὗτος νοητόν. πᾶς γὰρ νοῦς, τῷ συζυγοῦντι νοητῷ ὁ αὐτός. ἔχει δὲ τὸ ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ ὁρᾷ τὸ πρῶτον. ὅσῳ γὰρ πλείων ἡ ἀπόστασις, τοσούτῳ τὸ ἔχον ἀμυδρότερον. Quæ sunt, Amelius, inquit, triplicē facit Opificem, & Mentes tres, & Reges tres, eum qui est, eum qui habet, eum qui aspicit. Differunt autem hi: quoniā prima Mens uerè est: Secunda est quidē intellectuale, quod est *in ipso*: habet autem ante se, & participat omnino ipsum: & propter hoc, est secunda: Tertia uerò,
B est quidem & ipsa, quod in eo intellectuale. Omnis enim mens consociato intellectuali eadem est. Habet autem quod est in secundo, & uidet primum. Quanto enim fit maior discessus, tanto id quod habet est obscurius. Hæc ubi recitasset, Proclus addit, τούτους οὖν τοὺς τρεῖς νόας, καὶ δημιουργοὺς ὑποτίθεται, καὶ τοὺς παρὰ πλάτωνι τρεῖς βασιλέας, καὶ τοὺς τρεῖς παρ' ὀρφεῖ τρεῖς. Videlicet: Has igitur tres Mentes & Opifices statuit Amelius, & qui sunt apud Platonem tres Reges, & qui apud Orpheum tres, Phanes, Vranos, Cronos. Hæc Proclus. Ex his fit clarissimum etiam Platonem, & Orpheum antiquissimum, de tribus numinibus locutos incorruptius quidem, diuinius, & cœlestius Platonem, nominantem tres illos, tres Reges, uelut unum. Sunt ergo tres Reges apud Platonem, teste Proclo, non Christiano, imò Christianis inimico, sunt tres Mentes, tres Intelligentiæ, tres Reges uelut unus. Vt nostræ literæ canunt, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: Non tamen tres Dīj, sed unus est Deus: sic dicere possis ex Platone, Rex est Pater, Rex est Filius, Rex Spiritus sanctus. Non tamen tres Reges, sed unus Rex. Quoniamq́ mens est una hypostasis, aut persona, crediderim rectè sic prædicari, Mens est Pater, Mens Filius, Mens Spiritus sanctus. Non rectè autem, si dicas, Non tamen tres Mentes, sed una est Mens. Quia Mens est hypostasis. Sed sit quod uerius, ac melius Theologis uidebitur. Quis autem reuelauit Platoni, qui Mentis æternæ aduentum in mundum, plus trecentis annis antecessit, tres illos Reges, circa quos omnia esse prædicauit? quis item Orpheo, licet, ut moris, eius poëticis nominibus tria illa nomina descripserit? Sed sit obscurius quod ab Orpheo positum est: uera, luculenta, clarescentia, quæ Plato de tribus Regibus, Plotinus, Numenius, Amelius de duobus Opificibus. Nam tertius semper fuit obscurior, etiam apud nostrates. Hoc miraculum, tres omnium rerum Imperatores Platonem nominasse, cæteros autem Philosophos, duos Opifices, ut est in nostra cœlesti

Theologia. Hoc indicio est, semper in prisca Theologia, apud Chaldæos, Phœnices, C Aegyptios, gentes uetustissimas, quæ nunc penitus apparuit, abditam fuisse sapientiam, sed non cognitam, adulteratam nominibus & sensibus donec præco cœlestis ipse, uisibilem, qui esset antè inuisibilis, se reddens, eam efficeret rutilantem, doceretq; omnes, oportere adorare Deum, in spiritu & ueritate. De quibus tribus, Deo, Veritate, Spiritu, notionem priora sæcula, ab initio generis humani descendentem, tenuerunt. Nam sicut Amelius secutus est Platonem, sic necessariò Plato didicit ab antecessoribus, credo ego, Aegyptijs & Chaldæis, quemadmodum item in Epistola nominat Causam mundi, & Patrem eius, certè ab aliquo oraculo, ab aliqua uetusta Theologia, quale canebat Aegyptia, tria numina, ea tenebras appellans, & ut tam multa Mercurius, Chaldæusq; decantauit. Verissimum est item legisse Platonicos multa quæ peruenire ad nostra sæcula non potuerunt, ex quibus illi libris suis quædam largiti sunt. Sed reuertor, declaroq; Amelium. Patrem, primamq; Mentem dicit existentem, secundam habentem, tertiam uidentem. Quorum ratio est, quòd primo ac principaliter, fontaliterq;, est ipse Pater, quin dicitur etiam τὸ πρῶτον, Primatus, Principatus, Primum esse, à quo reliqua duo. Secundus dicitur habere, quia participat priorem, nascitur à priore, est filius eius, habet ab illo bona sua, diuinitatem, sapientiam, autoritatem, idq; ipse prædicabat in mundo, eoq; est secundus, participansq;, quod dixit de eo Ioannes, eum esse & fuisse semper apud Deum. Tertius autem, inquit, habet quidem quod in Secundo est, respicit autem Primum. Hoc nos clarius diceremus, manare à duobus, quia Primum uelut fontem suum aspicit: habet autem quod in Secundo est. Fluit enim ab ipso: habet ab ipso, & à præcedente, quod est: & datur, mittitur, fluitq; ab ipso Secundo. Aspectus in Primum est, ut D in fontem suum, habere quod in Secundo: est item accipere, quod ipse sit, à Secundo. Dat enim ei Secundus, quod est. Quòd si hæc ad creationem, Ideasq; referas, & ut tres rerum imperatores, triaq; principia uelut unum, eadem est sententia. Primus uerè, principaliter, fontaliter est. Secundus, est Idea quæ in se est, quæ dicitur ab eis τὸ νοητόν. Ob id autem est Idea, quia nihil est in Deo alienum à Deo. Et quia Mens, aut Intelligentia est idem cum re intellecta: sic etiam Tertius, quia & ipse Mens est, est ipsum intellectuale siue intelligibilitas, ut sic dixerim. Id scilicet quod est in Secundo, & quia Mentes sunt, intelligendo operantur. Quia uerò sunt unus Deus, quod intelligitur, & intelligendo creatur à Secundo, intelligitur item, fitq; à Tertio, si uelis ista ad creationem referre, cuius principalem causam asignant Platonici uelut originem, Ideam in mente Opificis, quæ ab eis nuncupatur τὸ νοητόν. Hæc Idea, inquit Amelius, est in Secundo, est item in Tertio: sed Secundus, & Tertius est item cum ista Idea. Sunt enim uelut duo opifices mundi, uterque mundi origo, utrique inest Idea mundi, & uterque est ipsa Idea. Non est diuinitas eorum disiuncta, quia uterque est eiusdem rei summus opifex, uterque principium. Pater autem & primus est, quem & Secundus participat, & Tertius aspicit, eoq; Primus à duobus participatur. Quæ quidem nostra Theologia clarius loqueretur. Sed nobis satis est ostendere, cœlesti nunc reuelatam testimonio ueritatem, semper in aliqua luce apparuisse: religionem hanc, quam colit mundus, antiquissimam illam omnium sæculorum esse: uerum ut nunc radiantissimam, omnibusq; perspectissimam, sic tunc obscuriorem, inter abdita mysteria latitantem, uix paucis introspectam, nec ab illis etiam forte intellectam, donec apparuit tota. Ecce tot autores, tot testes, de duobus Opificibus, de tribus quibus canitur nobis æterna gloria, testes inq;, quibus cum aut incognita prorsus nostra religio, aut uix cognita esset, loquebantur tamē eadem, apud maiores

A maiores Theologos reperta. Nam quod Plato de tribus Imperatoribus ſcripſit, extabat etiam apud priores Pythagoreos. Nec tibi referam hoc loco, quod ſuperſtitioſi quidam è noſtris, ex libris Ariſtotelis, qui teſtetur Pythagoreos uſqꝫ numero ternario in ſacris, quo deſignabant principium, medium, finem in cunctis rebus: ſed quod euidentiſsimè monuit Proclus à Iamblicho traditum: τρεῖς εἶναι θεοὺς τούτους καὶ παρὰ τοῖς πυθαγορείοις ὑμνουμένους: Celebrari, laudari tres iſtos Deos apud Pythagoreos. Videlicet quod nos, perpetuò, & indefeſsè, noctésque diésque, nunquam ſanctiſſimas uoces has interpollantes, ut ſit gloria Patri, Filio, Spiritui ſancto, qui fuerit ſemper, & ſicut fuit, ſic ſit, futurusq́ꝫ ſit in æternum. Eadem extant apud Numenium Pythagoreum. Mirificè quoque conſenſere cæteri Platonici, uenerantes, adorantesq́ꝫ cum cæteris tres hos Imperatores, & Reges, tresq́ꝫ Deos, ut unum. Nam Theodorus Platonicus inſignis, ſecutus Amelium, hæc Proclo teſte ad uerbum poſt Iamblichum inquit: τρεῖς μὲν ἀμελίῳ συνεπόμενος εἶναί φησι δημιουργούς. τάττει δὲ αὐτούς, οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸ ἕν, ἀλλ' ἐπέκεινα τῶν νοητῶν τε καὶ νοερῶν θεῶν. ἀποκαλεῖ δὲ τὸν μὲν οὐσιώδη νοῦν, τὸν δὲ νοερὸν οὐσίαν, τὸν δὲ πηγὴν ψυχῶν. καὶ τὸν μὲν ἀδιαίρετον, τὸν δὲ εἰς ὅλα διῃρημένον, τὸν δὲ καὶ τὴν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα διαίρεσιν πεποιημένον. Nimirum, Tres, inquit, ſecutus Amelium, dicit eſſe Opifices Theodorus. Nec eos ordinat mox poſt unum, ſed ante Deos intellectos, & intelligentes. Aliumq́ꝫ uocat Mentem ſubſtantialem, alium ſubſtantiam mentalem, tertium Fontem animarum. Ac primum indiuiduum, ſecundum per omnia diſtributum, tertium facientem per ſingula diſtributionem. Hæc Theodorus, ſecutus Amelium, Amelius ſecutus Platonem, Plato ueteres Aegyptios, hi maiores, primosq́ꝫ homines, & oracula cœleſtia, ubique reſonantia. Conſidera obſecro ordinem, quem dat his Theodorus. Non enim locat eos poſt Vnitatem, quæ tribuitur ab eis tum ſum-

B mo Bono, tum Ideis, ſed locat ante Deos intellectos, & intelligentes. Noris, ut ſuo loco uidebitur, apud Platonicos, & noſtros eſſe duo genera Deorum, ſiue Angelorum: priores dicuntur νοητοί, Intellecti: poſteriores νοεροί, Intelligentes. Dionyſius dictos priores Intellectos, quia intelliguntur ab his qui dicuntur νοεροί: quo & illi Intellecti, ut ſuperiores, & hi Intelligentes uocantur: irradiare enim maiores in inferiores intelligentiam ſapientiamq́ꝫ. Hos in illos reſpicere, uelut intelligentes, & cognoſcentes. Nonnulli Platonici ingeſſere noua, Intellectos, & Priores, Ideas ſentientes, quæ ab inferioribus intelliguntur. Sed ordo, & ſenſus ſyncerus prior. Tres igitur illos Opifices, id eſt, Trinitatem, ſtatuebat Theodorus ante omnes ordines Angelorum, prioremq́ꝫ uocabat Mentem ſubſtantialem, id eſt, cuius ſubſtantia ſit Mens, ſit primum ſapere, primũ noſſe, prior ſapientia, cuius ſubſtantia non ſit aliud quàm Mens, Mens plena ſubſtantiæ, quo deſignatur primatus totius eſſe, omniumq́ꝫ mẽtium. Secundum uocabat Subſtantiam mentalem, hoc eſt, eam mentem, & ſapientiã, quæ hoc ipſum habuerit à primo, & quæ non primò Mens ſit, ſed ab eo qui primò Mens: idcirco etiam primò ſubſtantia, quia mens ſubſtantialis primò. Tertium uocabat Fontem animorum, quo nihil diuinius & profundius: Quippe & noſtra Theologia uocat eum Creatorem ſpirituum, ut paulò antè uidiſti: & hæc eſt Anima mundi uiuificatrix, mater animarum. Nonne etiam noſtri eum appellant Fontẽ uiuum? rogamusq́ꝫ ut per eum ſciamus Patrem, primum ſcilicet illum? Priorem autem Indiuiduum dicit, quia Filio datur creatio, datur executio rerum paternarum, iſte facit omnia, & per omnia cõmeat creator, princeps, iuſſus à Patre. Nam Indiuiduus, deſignat eum non fungi his officijs, Filium autem fungi, eſſe eum, ut Philo perhibet, Patris ſui ὕπαρχον, ſubditum magiſtratum, ſubminiſtrum, facientem omnia pro eo, ius eius, ac poteſtatem. Hæc igitur Platonici eo ſpiritu, ex ea Theologia locuti ſunt

cuti ſunt, quæ peruenit ad eos à ſæculis prioribus, inuentaq́ eſt apud Chaldæos, & C Aegyptios, Sibyllas, & in oraculis. Quos libros ſi ſic nobis uidere datum fuiſſet, ſicut quædam fruſta, propemoduḿq naufragia uidimus, certè myſteria penitus noſtra uideremus. Sentiremus toto in mundo, beneficio diuino prius obſcurè reuelatam hanc religionem, ac Philoſophiam nouiſsimorum ſæculorum: donec ueniens princeps eius, in cuius morte uelum templi ſciſſum eſt, remotis tenebris totam aperiret. Quo factum, ut eo ueniente repleta ſit omnis terra, ut prædixerant oracula, ſcientia Domini. Hæc autem quæ producta ſunt, etſi non rectè Proclus interpretetur in Timæo, uidebis tamen paulò pòſt hominem reſipiſcentem. Neque ego contendo, quanta poſtea Trinitatis refulſit notio, eos tenuiſſe, ſed eum audiſſe, ex parte uidiſſe. In Theologia Platonicorum, ea potiſsimum ſequenda, quæ maiores tradidiſſent. Nam Proclus ferme poſterior omnibus floruit. Sed enim etiam noſtri ſenſerunt, prodiderunt́q mirabili, propemoduḿq diuino ſenſu: uerum manabat ab Aegyptijs, & Chaldæis, Platonem de tribus numinibus, præcipuè duobus prioribus locutum, è quibus præter Cyrillum, & Euſebium eſt Conſtantinus Imperator in oratione de religione Chriſtiana, in qua mirificis laudibus collaudato Platone, ſubdit: πρῶτον μὲν θεὸν ἀφηγήσατο τὸν ὑπὲρ τὴν οὐσίαν, καλῶς ποιῶν. ὑπέταξε δὲ τούτῳ καὶ δεύτερον. καὶ δύο οὐσίας τῷ ἀριθμῷ διεῖλεν. μιᾶς οὔσης τῆς ἀμφοτέρων τελειότητος, τῆς τε οὐσίας τοῦ δευτέρου θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἐχούσης, ἐκ τοῦ πρώτου. αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὁ δημιουργὸς, καὶ διοικητὴς τῶν ὅλων. Primum, inquit, Deum docuit rectè ſupra ſubſtantiam eum collocans. Huic etiam ſubiecit ſecūdum: duasq́ ſubſtantias numero partitus eſt, una exiſtente utriuſque perfectione, & ſubſtantia ſecundi Dei exiſtentiam habente ex primo. Ipſe enim eſt opifex, & gubernator omnium. Hæc quidem ille, docens Platonem duos quidem Deos, ut eſt in Epiſtolis, nominaſſe, ſed unam utrique perfectionem attribuiſſe, habente Secundo ex D Primo ipſum eſſe, ipſum exiſtere. Duas autem ſubſtantias eum numero fuiſſe partitum, eſt duas hypoſtaſes, duos numero gradus in diuinitate ſtatuiſſe. ſic enim, eo ſæculo, & religione loquebantur. Aſsignans autem unam ambobus perfectionem Plato, certè ſubſtantiam, Diuinitateḿq eorum unam aſsignabat. Vna enim eſt Diuinitas, una perfectio, unum cunctarum rerum faſtigium. Sic unum amborum culmen, una maieſtas, utique, & diuinitas una, quæ eſt ſuprema perfectio.

De tribus principijs, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quæ dicuntur Bonum, Mens, Anima: alijsq́; nominibus appellantur. Et quòd hæc tria principia, non ſubſtantia tria ſunt, ſed alia ratione.

CAP. VIII.

HEC VERO noſtri ſolum, ſed ipſimet Platonici, clariſsimè confitentur tres illos Reges, triaq́ numina rerum, decreuiſſe, declaraſſe Platonem, idq́ eſſe ſupremum Theologiæ eius cacumen, in quo ſita ſit eminentiſsima Trinitas, ad quod ſapientiſsimū quemq oporteat aſpirare. Conſiderent igitur omnes, ſuſpiciant́q ueritatem omnipotentem, quę ſæpe uelut ignis in anguſtijs clauſa, impatienſq́ tenebrarum uiolenter erumpit. Nulla eſt reliqua controuerſia, quando tot teſtes aſpicis, paribus teſtimonijs aſſerentes, concorditerq́ acclamantes triplici imperio, ternæ, aut triplici uel trinæ Diuinitati, ac maieſtati. Proclus ille, qui ſuper Timæum, cæterorum Platonicorum de tribus Regibus ſententiam propoſuerat, in libro de Theologia Platonica, in quo latè de dogmatis Platonicis diſſerit, ſimilia atque priores, Numenius, Porphyrius, & Plotinus, Amelius, confitetur ſenſiſſe

A tur ſenſiſſe Platonem: cuius ſermo etſi prolixior eſt, allectus tamen declarandæ ueritatis amore, totum proponam, & ediſſeram: σωμάτων μὲν ὥσπερ εἴρηται καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦν ἀποφαίνει, καὶ αἴτιον, καὶ περὶ ἐκεῖνον πάντα καὶ εἶναι, καὶ ἐνεργεῖν ὅσα τὴν ζωὴν ἐν διεξόδοις, καὶ ἀνελίξεσι κέκτηται. πρόεισι δ' ἐπ' ἄλλην ἀρχὴν, τοῦ νοῦ παντελῶς ἐξῃρημένην, καὶ ἀσωματωτέραν, καὶ ἄῤῥητον, ἀφ' ἧς πάντα, κἂν τὰ ἔσχατα τῶν ὄντων, λέγοις τὴν ὑπόστασιν ἔχειν ἀναγκαῖον. ψυχῆς μὲν γὰρ, οὐ πάντα μετέχειν ἀναγκαίως πέφυκεν. ἀλλ' ὅσα ζωὴν ἔχει τρανεστέραν, ἢ ἀμυδροτέραν ἐν αὑτοῖς. οὐ δὲ τοῦ νοῦ πάντα, καὶ τοῦ ὄντος ἀπολαύειν δυνατόν, ἀλλ' ὅσα κατ' εἶδος ὑφέστηκε. δεῖ δὲ αὖ τὴν ἀρχὴν τῶν πάντων, ὑπὸ πάντων μετέχεσθαι τῶν ὄντων, εἴπερ μηδενὸς ἀποστατήσει, πάντων αἰτία τῶν ὁπωσοῦν ὑφεστάναι τῶν λεγομένων ὄντα. ταύτην δὲ πρωτίστην τῶν ὅλων, καὶ τοῦ νοῦ πρεσβυτέραν ἀρχὴν ἐν ἀβάτοις ἀποκεκρυμμένην, ἐνθέως ἀνευρὼν, καὶ τρεῖς ταύτας αἰτίας, καὶ μονάδας ἐπέκεινα σωμάτων ἀναφαίνει, ψυχὴν λέγω, καὶ νοῦν τὸν πρώτιστον. καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν, παράγειν μὲν ἐκ τούτων ὡς μονάδων τοὺς οἰκείους ἀριθμοὺς, τὸν μὲν ἑνοειδῆ, τὸν δὲ νοερὸν, τὸν δὲ ψυχικόν. πᾶσα γὰρ μονὰς ἡγεῖται πλήθους ἐν αὐτῇ συστοίχου. συνδῆσαι δὲ ὥσπερ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς, οὕτω δή πως καὶ ψυχὰς μὲν τοῖς νοεροῖς εἴδεσι, ταῦτα δὲ ταῖς ἑνάσι τῶν ὄντων. πάντα δὲ εἰς μίαν ἀρχὴν ἐπιστρέφει τὴν ἀμέθεκτον ἑνάδα καὶ μέχρι ταύτης ἀνακάμψασα, πέρας οἴεται τὸ ἀκρότατον ἔχειν, τῆς τῶν ὅλων, θεωρίας, καὶ ταύτην τὴν περὶ θεῶν, ἀλήθειαν, καὶ περὶ τὰς ἑνάδας τῶν ὄντων. Quæ ſunt Latinè: Corporum quidem, quemadmodum dictum eſt, & animarum patrem, Mentem pronuntiat, & cauſam, & circa eam cuncta eſſe, & operari quæcunque uitam in proceſsibus, & explicationibus poſſederunt. Progreditur autem ad aliud principium, à Mente penitus abſolutum, magisq́ incorporeum, & ineffabile, à quo omnia etiam extrema rerum dicas habere ſubſtantiam, neceſſe eſt. Animam enim non omnia participare neceſſariò nata ſunt, ſed quæcunque uitam habuere puriorem, aut obſcuriorem in ſeipſis. Neque Mente omnia frui, & B ea, quæ uerè eſt, fas eſt, ſed quæcunque ſecundum ſpeciem ſubſiſtunt. Oportet principium omnium ab omnibus rebus participari: ſiquidem à nullo deficit ea, quæ eſt cauſa rerum, quæ quomodocunque ſubſiſtant. Hoc igitur primo, ac ſupremo cunctarum rerum, etiam ipſa Mente antiquiore principio, quod in abditis, & inacceſsis eſſet abſconditum, cum Platonis Theologia repeririſſet, & tres has cauſas, & unitates, ultra corpora demonſtraſſet, dico Animam & mentem ſupremã, & ſupra Mentẽ Vnitatem, procedere quidẽ ex his, uti unitatibus, aut ſingularitatibus proprios numeros, alterum quidem uniformem, alterum mentalem, tertium animalem, docuit. omnis enim ſingularitas antecedit multitudinẽ, ſibi coëlementarẽ. Coniungit autem ſicut corpora animis, ſic ſanè animas quidem mentalibus ſpeciebus, aut formis, has autem unitatibus rerum. omnia uerò in unam uertuntur incommunicabilẽ Vnitatem: & uſq; ad hanc progreſſa Theologia Platonis, finem putat ſupremum ſe tenere totius rerum ſpeculationis, & hanc de Dijs ueritatẽ, & circa unitates rerum. Hæc & alia multa Proclus aſſerens hanc eſſe Platonicã theologiã. Totus autem is ſermo eſt declaratio eius, quod in illa inclyta ad Dionyſium Epiſtola, quæ eſt ſecunda, locutus eſt Plato, Circa omnium Regem eſſe omnia, & illius cauſa omnia, & illum eſſe cauſam omnium bonarum rerum, Secundum autem circa ſecunda, Tertium circa tertia. Vel, ut ſuperius fuit expoſitum, circa Secundum ſecunda, circa Tertium tertia. Tria hæc principia, & tres cauſas aſſerit Proclus in Theologia Platonica celebrari, Primumq́ ac Supremum appellari Vnitatem abditam, arcanam, maximam, Secundum Mentem, Tertium Animam: Mentemq́ eſſe cauſam animarum, & corporum omnium. Huc uſque rectè ac diuinè explicat Theologiam Platonicam Proclus. Atque ait, ut ſtupore digna res ſit, Platonem omnes quidem animas & corpora à Mente ſuprema & prima producere, quam, ut teſtatur etiam Laërtius, Cauſam appellet. ſed rurſum altius cum aſcendiſſe, & ad aliud principium, arcanum, ineffabile

peruenisse, à quo procedant omnia, etiam extrema rerum. Sed Proclus dicens, hoc C altissimum, & ineffabile principium, quod est ante Mentem, Platonem dixisse παντελῶς ἐξῃρημένον τοῦ νοῦ, penitus & undequaque à Mente absolutum, separatum, extractū: sciat nihil tale dixisse Platonicam Theologiam: quod & ratione, & Platonis autoritate probabo. Ratione quidem, quoniam Platonem producere ab altissima, primaq; Mente dicit animas omnes, & corpora, circaq; eam asserere, uersari, quæ quomodocunque uitam participent. altius autem illud, & ineffabile principium, quod antecedit Mentem, dicit item omnium rerum, etiam extremarum asseruisse esse causam. Ergo quorum Mens est causa, eorundem quoque ineffabile principium. Quæro igitur quid causæ sit, quòd eorundem utrūq; est causa, ut quot fiant ab uno, totidem ab altero. Non'ne quia una autoritas, una potestas? Si enim Mens creat Platoni corpora & animas, omnemq; uitam: ineffabile uero Principium omnium est causa, etiam minimarum rerum: profectò & Mens quoque potentissima est, & facit omnia quæ Principium ineffabile. Ergo una est autoritas utriusque. Neque enim bis potest mundus creari, ut partim creetur ab ineffabili Principio, rursum accedat Mens, quæ & ipsa creet. Sed unam necesse est esse autoritatem, unam uoluntatem, par cōsiliū, quod simul conspirās crearit mundum. Neq; potest ulla alia reddi ratio, si fit idē ab utroq;, quin sit eadem uoluntas, & autoritas. Quod utiq; non esset, si ineffabile Principium esset à Mente undequaq; separatum. Neq; enim uoluntas conspiraret, longè lateq; his à se distantibus. Adde quòd si Mens est Deus omnipotens, ut apparet, creat enim omnia, quod est Diuinitatis: ineffabile quoq; Principium est Deus: uterq; necessariò est Deus, & æternus uterq;, omnipotēs, & sapiētissimus uterq;. Hæ rationes sunt naturales, & ueræ. Verba autē Platonis, apertè Proclo cōtradicentia sunt in sexta Epistola, ubi Plato cōmemorat principē & causam omniū præsentiū, & futurarū rerū, & D deinde patrē istius principis, & causæ. Princeps & Causa, omniū Platonicorum consensu, & ut tam multis exemplis probatū est superius, est Mens illa secūdum principiū. Ergo si Mens habet Patrē (Pater autē est is, quē ineffabilē Vnitatē, & summū Bonū dixere, quod Macrobius testabatur, addens ueterē Philosophiā dixisse Mentem esse filiā summi Boni) efficitur ut eiusdem naturæ sint Pater & Proles. Nam qui nascitur ab homine est homo, qui à leone, est leo: sic qui nascitur à Deo, & ineffabili Bono, etiā ipse est Deus, est ineffabilis, est Bonum summū. Igitur Plato tria decreuit principia, ut Proclus inquit, tres causas, tres Reges: modus autem, quo sint principia, quem posuit Proclus, forsan non est Platonicus omnino: ut à Primo uniformes, à Secundo mentales, à Tertio animales ordines existant: quia Primus Vnitas: Secundus Mens: Tertius Anima. Dico ex Platone, omnes æqualiter esse eorundem causam. Tres causæ tanq; una: quod ipse quoq; suis probat uerbis. Quod quidē fieri à summo Bono pronuntiat: quorum'ue ipsum esse principium, etiā à Mente, etiam ab Anima fieri fatetur. A' Mente & Causa factus est totus mūdus, corpora & animæ. Summum autē Bonū cunctorum est principiū, etiam minimorum. Mens creat animas: ab Anima quæ tertiū est principiū, animarum nascitur ordo. In mūdo nihil est prçter hçc ipsa, nec aliud est mūdus, quàm hæc ipsa: ergo quidquid fit ab uno, fit ab altero. quoniāq; non cōuenit eiusdem rei duos, uel tres asciscere creatores, naturali deductione efficitur, ut trium principiorum, & causarum sit una eademq; potestas, autoritas, consilium, imperium. Et ordo ille Procli, ut à Primo sint uniformes, à Secundo νοεροὶ, intelligentes, à Tertio animæ. Vniformes autem, ut reor, uocat primam Angelorum Hierarchiam, quam illi conficiunt ex Ideis, eoq; uocant eas Vniformes, id est, similes ineffabili Vnitati. Secundos sentit, secundum ordinem Angelorum, qui creentur à Mente

A Mente. Tertius est ordo animarum, qui ab Anima prima ferantur, creentur. Is inque ordo non est Platonicus, etsi ex parte uerus. Et ratio clamat ex dictis eorum, ordinem non esse ita præfixum, ut hoc fiat à Mente, hoc ab ineffabili Vnitate, illud ab Anima: quippe quot fiunt ab uno, totidem fiunt ab altero: totaque creatio à cunctis uetustissimis theologis uisibilium & inuisibilium, ascribitur Menti. Hoc etiã Proclus fatetur, in primis uerbis Animarum & corporum, totius scilicet sensibilis mũdi assignabat Menti creationem. In ultimis dicit à Mente procedere νοερὰς, nimirum cunctos ordines Angelorum. Sic etiam diuus Paulus, ut sæpe uidemus, docuit hunc esse primogenitum, principium omnis creaturæ, per ipsum extitisse uisibilia & inuisibilia, siue thronos, siue potestates, siue dominationes, siue uirtutes. Hæ sunt Angelicæ gentes, tota cœlestis Respublica creata à Mente, summa Sapientia, & intellectu, omnium intelligentiarum creatrice, ipsa prima Sapientia arce & fastigio intelligentiæ. Quocirca nullus superest Angelorum ordo, & eorum, qui dicuntur νοεροί, quin creentur à Mente. Sed aperiam huius sermonis apud Platonicos caussam, cur ab ineffabili Vnitate producant primas unitates, primam Hierarchiam. Ea uidelicet est, quoniam conficiunt ex Ideis hanc Hierarchiam. Ideas autem ferunt à summo Bono habere principium, easque dari Menti creatrici. Sed norint posteriores Platonici, nihil tale dixisse Platonem, qui rectà, & expeditè principatum, autoritatemque cunctarum rerum assignat Menti in Timæo: in Epistola uocat principem præsentium, & futurorum: rursum in secunda Epistola, tres omnium rerum declarat, adorat, consalutat imperatores. Verus autem istorum Regum imperatorumque ordo, iuxta Platonem, & ueritatem, & ut ipsi Platonici sponte sua

B fatentur, est, quòd omnes sunt Reges, & Principes uisibilium, & inuisibilium, omnium tres caussæ, tria principia, tres fontes, sed ut unus, ut una Diuinitas, unus consensus. Gradus autem est inter eos, quòd primus est, ineffabile Bonum, Vnitas eminentissima, cui Filius etiam in hoc mundo omnes honores acceptos referebat, eumque uocabat Patrem, & Glorificatorem suum: ab illo data sibi omnia: nihil habere se, quod non accepisset ab eo: se esse lumen ex illo lumine: omnia quidem habere se, sed ab eo, non eum à se. Attulit pulcherrimum, quoad licet ex mortalibus nosse immortalia, Athenagoras exemplum, in oratione ad duos Imperatores, patrem & filium. Pater erat Antoninus Pius, erat ei filius Augustus, genitus ab eo & declaratus Augustus, Imperatorque totius orbis. Omnis terra, gentes omnes uenerabantur utrunque, ut unum Imperatorem. Quidquid iubebat filius, factum erat: quidquid item pater, fiebat extemplò: procedebat filius, uenerabantur, adorabant omnes, idque cupido, & uolente patre: similiter procedebat Imperator uetus, omnes uenerabantur, etiam filius. Filius uenerabatur patrem, non pater filium, sed tanta charitate filium diligebat pater, ut ille suæ delitiæ essent, sua uoluptas & gaudium, ut dederit ei quidquid ipse esset. Genuerat eum, tum Imperatorem declarauerat, totius orbis potestatem tradiderat, omnes illi parere iubebat: quidquid honoris impenderetur filio, sibi collatum prædicabat, præ se ferebat: nihil erat reliquum, quod filio non tradidisset. Est igitur, ut docui, & ut declarem Platonem, & Platonicos, gradus in illis, quod principatus, & summum, est ipsum Bonum, ipsa ineffabilis Vnitas, principium, fonsque omnium, etiam Mentis, tum Mens ab illo generata, tum anima. Propterea sunt omnia circa tres Reges, sed principaliter circa Primum, secundò circa Secundum, tertiò circa Tertium. Hunc ordinẽ uerum uiderunt propemodum, ostenderuntque Platonici, quoniam à Primo gignunt omnia, etiam ipsam Mentẽ, à Secundo quoque præcipuè uitas, animas, corpora. Nam

etiam apud nos maximè datur Filio cunctarum uisibilium & inuisibilium rerũ crea- C
tio, raroq́ audimus creatorem mundi Spiritum sanctum, etsi audimus Deum. Hunc igitur Tertium quasi faciunt (quod nostra tantopere uociferatur Theologia) fontẽ animarum. Est enim Anima illa, Spiritus sanctus, ut apparet & ut docuimus ubique. Spiritum autem nos uiuificatorem, creatorem, satoremq́ animarum dicimus: Tu Paracletus diceris, donum Dei altissimi, fons uiuus, ignis, charitas, & spiritalis unctio. Ecce igitur, quanto miraculo, quo stupore digna res sit. ante Christi aduentum, antequam Mens maxima uenisset in mundum, audiebantur, noscebantur illa tria principia, triplex illa maiestas, trina Diuinitas. Quin etiã gradus inter eos habuere notos, primum altissimum, uenerabilissimum, ἄῤῥητον, ineffabilem, & quòd in ἀβάτοις, inaccessis, in caligine habitaret, dicentes. Eoq́ non erat hominibus notus, ut dixit Chaldæus, & Plotinus, & diuus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. credebantq́ ut credit cæca semper, & infelix semper Hebræorum natio, Creatorem esse primum illum, non habentem ante se quenq́. Ecce diuino munere, & ut uerè ille inquit, allata de cœlo Philosophia, sapientiores audierunt Mentem creatricem, esse secundam ab illo primo, genitum ab eo, ab æterno, genitum Deum, & ipsum omnipotentem. Triaq́ principia uelut nunc, quo tempore claruit arcana illa, paucisq́ olim nota Sapientia, norant sapientes. & Plato non fuit prior huius Sapientiæ repertor, sed eam didicit ab Aegyptijs, à Chaldæis, ab oraculis, quæ & hæc, & alia innumera cecinerunt. O' cæcas igitur mentes Hebræorum, super quibus nemo cordatus lacrymas continere posit unquam. Hæc enim Mens est, quæ creat mundum apud Mosen, loquitur cum Adam, uisibilem se reddit Abrahæ, apparet Mosi in rubo, dat ei leges, cæteraq́ exequitur apud Prophetas. Idcirco uocatur à Philone etiam Iudæo ὕπαρχος, minister, nuntius, legatus, ut uocat Lactantius. D
Mittebatur enim ab illa ineffabili, & arcana Vnitate, à summo Bono Patre suo, qui habitat ἐν ἀβάτοις, in abditis, inaccessis, arcanis, & quem ait Philo non decuisse uenire ad homines. Is autem erat, estq́, ut Paulus uocat, μεσίτης, mediator, internuntius inter nos & ineffabile Principium. O' sanctissima, diuinissima, prima Mens, generis humani creatrix & redemptrix, quæ fuit clementia, bonitasq́ tua, ut uenires in mundum, ut nos efficeres Deos, facta ipsa homo, & quæ te semper mundo declarasti, ea miserata peccata nostra, reuoces nos ad te, efficiasq́ ut te in tua claritate, ac diuinitate uideamus.

Quòd Proclus testatur Platonem de tribus Regibus in Epistola sensisse: & de nominibus, quibus describitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater.

CAP. IX.

TESTATVR item eodem libro Proclus explicans Theologiam Platonicam, dogmataq́ Platonis proponens, cum in Epistola de tribus Regibus, siue Imperatoribus fuisse locutum, εἰ δὲ βούλει κατὰ τρίτην τάξιν καὶ τὰς ἐπιστολὰς τίθει, παρ᾽ ὅσον δυνατὸν εἰς τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιστήμην ἀναπέμπεσθαι, καὶ γὰρ περὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐν ταύταις ἄρχεται: Iuxta tertium ordinem, si uelis, etiam Epistolas, ex quibus fas est ad scientiam Diuinitatis ascendere, adhibe. Etenim de tribus Regibus, in his locutus est. Ecce Proclus consentit cum cæteris Platonicis, Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio, super trina maiestate, ac Diuinitate, super tribus omnium rerũ imperatoribus, de quibus asserit sensisse Platonem: Platonem autem eo ipso libro fatetur à Pythagoricis, Pythagoram ab Aglaophemo, & Orpheo didicisse. ἅπασα γὰρ ἡ παρ᾽ ἕλλησι θεολογία, τῆς ὀρφικῆς ἐστι μυσταγωγίας, ἔκγονος, πρώτου μὲν πυθαγόρου, παρ᾽ ἀγλαοφήμου

τὰ περὶ

A τὰ περὶ θεῶν ὄργια διδαχθέντος, δεύτερος δὲ Πλάτωνος ὑποδεξαμένου ἐκ τῶν Πυθαγορείων καὶ τῶν ὀρφικῶν γραμμάτων. Omnis enim, inquit, Grecorum Theologia, nata est ab Orphei mysterῃs. Primo eñ Pythagora ab Aglaophemo sacra Deorꝝ edocto, secundus Plato secutus est, hauriẽs hæc è libris Pythagoreorꝝ, & Orphei. Nõ primus igitur de tribus Regibus est locutus Plato, sed priores Aegyptῃ, Orpheus, Pythagoras. Idemq; Proclus è sententia Platonicorum, omniumq; ante eum Philosophorum ex Parmenide Platonis & omni alia Philosophia eius, elicit duo summi Patris genitorisq; Dei peculiaria nomina, ab omnibus seculis, à Chaldæis, Aegyptῃs celebrata, nouissimè Græcorum sermonibus trita. Sunt autem Vnitas, Bonum: de quibus ipse: διττὸς ὁ τρόπος τῆς τοῦ ἑνὸς ἐνδείξεως, διττὰ ὀνόματα παραδέδωκεν ἡμῖν ὁ πλάτων τῆς ἀρρήτου ταύτης ἀρχῆς. ἐν πολιτείᾳ τὸ ἀγαθὸν καλεῖ, καὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἑνιζούσης τὸν νοῦν, καὶ τὰ νοητὰ πηγὴν ἀποδείκνυσι, ἐν παρμενίδῃ ἓν ὀνομάζει, καὶ τῶν ἑνάδων ἐκφαίνει τῶν θείων ὑποστατικήν: Duo modi sunt, quibus Vnitas ipsa demonstratur. Duo nomina tradit nobis Plato, huius ineffabilis Principῃ. In Republica Bonum uocat, & ueritatis, quæ Mentem unit, & intellectualia, fontem demonstrat. In Parmenide uocat Vnitatem, ostendens eam creatricem diuinarꝝ unitatum. Sic ille. Diuinæ autem unitates sunt Angelici chori, quos in nouem distinguit Proclus, secutus, ut arbitror, & ut Græci suspicantur, Dionysium: deducit eos tamen ex Platone. De quibus aliâs. In his apparuit eum præferre Vnitatem ipsi Menti, quam sibi uniat, & copulet Vnitas ipsa. Sicq; apparẽt duo Pater & Filius, Vnitas, & Mens. Latissimè uerò, & pulcherrimè disputat de Vnitate, probans eam esse Principium, sine qua nihil posit existere, applicans uniuersalem omnium rerum de Vnitate considerationem, ad illud ineffabile Principium. Pulcherrimeq; addit duo hæc nomina: alterum esse productionis manationisq; Vniuersalis, Bonum: alterum conuersionis

B ad ipsum, & uti caput & fontem, Vnitatẽ. Sic Genitor, & Pater est Bonũ producens omnia, origo, fons omniũ, est item Vnitas, coniunctio, cõnexio, ad quod omnia pendent, tendunt, aspiciunt, uniuntur, diuulsa uiuere non possent, prima, sempiternaq; coniunctio, est ipsius Mentis, cæterorum alio modo, uti ad creatorem, autorémque suum. Mirabilis, digna cultu, & adoratione Philosophia. Et hanc Proclus non Christianus, imò Christianis inimicus, proponit ex Platone, antiquisq;. Igitur eorum inscitia, qui Christianam religionem omnium sapientissimam, uelut anilem superstitionem irridẽtes, nesciebantq; eam uenerari, cum primis hanc Philosophiam, solamq; eam ueram eius esse possessionem & alumnam, in cuius unius thesauris perfecta tantorum mysteriorum contineretur sapientia, coarguitur. Sed ea quæ de primo illo rerumq; omnium supremo, ac supermundano principio, cuius tanta sit maiestas, ut ab omnibus distet in infinitum, dignissima Theologia nostra, & de fontibus eius quædam hausta ab eodem Proclo, audire pulchrum est: Nulla, inquit, res est ex omnibus, quoniam ab illa procedunt omnia. Principium enim est omnium, & eorum quæ sunt simul, & eorum quæ non sunt. Omnia procedunt ab illo, & ad illum conuertuntur. Hæc Proclus, quæ sine dubio sunt ea, quæ prior Dionysius, à quo Græci suspicantur Proclum Theologiam suam deduxisse. Dionysius in principio sui libri: πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπλοῖ, καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ πατρὸς ἑνότητα καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα, καὶ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Quod est, Processus à Patre manantis luminis, perueniens in nos ex bonitate, rursum unifica uirtus, extentè uos replicat, & conuertit ad Vnitatem Patris unifici, & Deificam simplicitatem. Etenim, ut ait sacra Theologia, Ex ipso, & in ipsum. Proclus autem: οὐδὲν δὴ τῶν πάντων, ὅτι πάντα ἀπ' αὐτοῦ προελήλυθεν. ἀρχὴ γάρ ἐστι τῶν ἁπάντων, καὶ τῶν ὄντων ὁμοῦ, καὶ τῶν μὴ ὄντων, κατὰ δ' αὖ τὸν ἕτερον, τὴν πρὸς αὐτὸ τῶν προελθόντων

ἐπιστροφὴν ἀπευθύνεται: Nihil eſt omnium, quoniam ab illo omnia, principium omnium, quæ ſunt, quæ non ſunt. Alia rurſum ratione conuerſionem ad ipſum, eorum quæ proceſſerunt, ponit Plato. Ecce proceſſus, & reditus ad ſuum caput, & initium. Nam ſubdit: ταῦτα οὖν καὶ πρόεισιν ἐκεῖθεν, καὶ ἐπιστρέφεται πρὸς ἐκεῖνο: Hæc, ait, & procedunt illinc, & reflectuntur ad ipſum. Nimirum igitur quod Paulus, Ex ipſo omnia, & in ipſum. Poſtea ſubdit Proclus: Qui igitur modi ſint docendi de primo, & quibus ipſum nominibus Plato ſignificauerit, & unde nomina, & modos hos, ineffabilis & incognitæ omnibus demonſtrationis acceperit, ex his arbitror perſpicuum. Oſtendit in alijs admirabilem ad omnes res & capita eorum excellentiam Plato. Omnes Deos, id eſt, Angelos, ad unam Vnitatem congregari, pendere ex Vnitate. Hæc etiam dixit Dionyſius: ὁ τῶν καλῶν ἁπάντων αἴτιος, ὡς πάντα καταλάμπων τῷ θείῳ φωτί: Bonorum autor omnium, in omnia irradians lumine diuino. Sciendum autem hæc duo nomina ſummi Dei apud Platonem, Vnum & Bonum, à Chaldæis primò tradita, quod Pſellus teſtatur: μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, καὶ ἓν αὐτὴν, καὶ ἀγαθὸν ἀπονομάζουσιν: Vnum principium omnium opinantur, uocantes Vnitatem, & Bonum. Idem Mercurius, quòd μονὰς ſit radix, cuius excellentiam inenarrabilem dicunt, ſicut & noſtri ἀπειρήγορος τῆς πρωτίστης ἀρχῆς ὑπερβολή. Hæc igitur ſunt ea quæ ſæpe noſtri dicunt, Patrem eſſe fontem, & principium totius Deitatis, duorum ſcilicet Imperatorum, Mentis & Animæ.

De tribus item illis altiſsima Procli Theologia, myſteria Platonis interpretantis: & quod Platonici faciunt tria principia, quorum primum gignat ſecundum, tertium ſit habitus amborum.

CAP. X.

EODEM libro de Theologia Platonis Proclus diuinè de tribus hiſce principijs loquens, de Platone & ueris amicis eius: τρεῖς ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς πολλαχοῦ, ἀγαθὸν, νοῦν, ψυχὴν πᾶν τὸ ὂν νοῦν προσαγορεύοντες. τὸ μὲν δὴ πρώτιστον, καὶ ἀμέθεκτον ἓν ἐπέκεινα τῶν ὅλων προϋπάρχον οὐ τῶν μετεχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετεχομένων ἑνάδων, ὑμνεῖται διὰ τῆς πρώτης ὑποθέσεως, ἁπάντων μὲν ἀρρήτως αἴτιον ἀποπεφασμένον, αὐτὸ δὲ ἐν οὐδενὶ διὰ τῶν πάντων ἀφῃρημένον, οὐδέ τινα δύναμιν ἔχον, οὐδὲ ἰδιότητα συγγενῆ πρὸς τοὺς ἄλλους θεούς. μετὰ δὲ τοῦτο μόνως ὑπερούσιον καὶ ὑπαῖρον, καὶ ἄμικτον πρὸς πάσας τὰς ὑπάρξεις, ἑνὰς ἔστι μετεχομένη μὲν ὑπὸ τοῦ ὄντος, καὶ πρὸς αὐτὴν ὑποστῆσαι τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ πλεονάσαι τῇ προσθήκῃ τῆς μεθέξεως ταύτης τοῦ πρώτως ἑνός. αὕτη δὲ ὑπερούσιος ὕπαρξις, καὶ τῆς πρωτίστης νοητῆς τριάδος. δυοῖν δὴ τούτων ὄντοιν, ἐν τῇ πρώτῃ τριάδι, τοῦ ἑνός, καὶ τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ μὲν γεννῶντος, τοῦ δὲ γεννωμένου, καὶ τοῦ τελειοῦντος, τοῦ δὲ τελειουμένου, δεῖ δὴ καὶ τὴν μέσην ἀμφοῖν ὑπάρχειν δύναμιν, δι' ἧς τι καὶ μεθ' ἧς, τὸ ἓν ὑποστατικόν ἐστι, καὶ τελειωτικὸν τοῦ ὄντος. ἥτε γὰρ πρόοδος ἀπὸ τοῦ ἑνός, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἓν ἐπιστροφὴ τῷ ὄντι διὰ τῆς δυνάμεως. τί γὰρ σὺν τῷ ἑνὶ τὸ ὂν, ἢ μετεχόμενον ποιεῖ τὸ ἓν ὑπὸ τοῦ ὄντος, πλὴν τῆς δυνάμεως. πρόοδος γάρ ἐστι τοῦ ἑνός, καὶ ἔκτασις εἰς τὸ ὄν. τριὰς οὖν ἐστιν αὕτη, τῶν νοητῶν ἀκρότης, τὸ ἕν, ἡ δύναμις, τὸ ὄν, τὸ μὲν παράγον, τὸ δὲ παραγόμενον, ἡ δὲ ἐξηρτημένη μὲν τοῦ ἑνός, συμφερομένη δὲ τῷ ὄντι. τριὰς οὖν αὕτη πρώτη νοητή, τὸ ἕν, τὸ ὄν, καὶ σχέσις ἀμφοῖν, δι' ἣν καὶ τὸ ἕν, τοῦ ὄντος ἐστί, καὶ τὸ ὄν, τοῦ ἑνός. πάνυ θαυμαστῶς, καὶ διὰ τούτων ἐνδεικνυμένου τοῦ Πλάτωνος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ νοῦ πατήρ ἐστι, καὶ ὁ νοῦς τοῦ πατρός, καὶ ὡς ἡ δύναμις κεκέρασται μεταξὺ τῶν ἄκρων. Tria, inquit, principia multis in locis faciunt, Bonum, Mentem, Animam, omne quod eſt, Mentem appellantes. Primum, ac præcipuum & imparticipabile, Vnum, ultra omnia præexiſtens, non modò unitates eas quæ participant, ſed etiam quæ participantur, laudatur per primam ſuppoſitionem. Quod omnium quidem ineffabiliter cauſa demonſtratur: ipſum autem in nulla re exiſtens, & ab omnibus ſegregatū: nullam uirtutem habens, neq; proprietatem

propinq

A propinquam cum cæteris Dijs. Post hoc autem, singulariter supersubstantiale, & supereminens, & imparticipabile ad omnes substantias, Vnitas est, participata quidem ab eo quod est, & circa ipsam primam substantiam subsistens, abundansq; adiectione participationis huius, quod primo Vnum est. Hæc autem est supersubstantialis existentia, & primæ intelligibilis Trinitatis. Duobus igitur his existentibus in prima Trinitate, nimirum Vnitate, & Ente, primaq; gignente, secundo generato: & illa quidem perficiente, hoc autem perfecto: oportet sanè mediam amborum existere potentiam, per quam, & cum qua, Vnum substantificum est, & perfectiuum ipsius Entis. Nam & processus est ab Vno, & ad Vnum ipsius Entis conuersio per potentiam. Quid enim aliud cum Vnitate Ens, aut participatum facit Vnum ab Ente, quàm potestas? Processus enim est Vnitatis, & extensio ad Ens. Trinitas igitur est hæc, intellectualium fastigium. Vnitas, potentia, ens. Alterum producens, alterum productum: Potentia uerò pendens ab uno, coniuncta cum Ente. Trinitas igitur hæc prima intellectualis Vnitas, Ens, & habitus amborum, per quem & Vnitas Entis est, & Ens Vnitatis. In his stupendè demonstrante Platone, quòd & Pater, Mentis est Pater, & Mens Patris, & quòd Potentia occultata est inter suprema. Hucusque Proclus. Quæ facilè patebunt, si totius dogmatis, quod superius ab omnibus Platonicis asserebatur, ordinem meminerimus. Nomen Patris æterni, primæq; originis & fontis totius deitatis est Vnitas. Nomen coæternæ Prolis, est, Ens, substantia, Mens. Nam etiam Proclus affirmat Platonem ostendisse Mentem Patris esse, Patrem autem, Mentis genitorem, ceu correlatiua sint Pater & Mens, inter quæ sit potentia, quæ dicitur à nostris Amor utriusq;, Processus ab utroq;. Duobus nominibus appellat Spiritum sanctum, Animam, Potentiã. Hæcq; tria coæterna, ineffabilia principia dicuntur, Bonum, Mens, Anima. Dicuntur Vnitas, Ens, Potentia. Dicuntur tres Imperatores, tria Numina, tria Principia. Dicitur Secundum à Primo Patre, & Genitore suo nasci: Tertium dicitur Potestas, Habitus amborũ. A' nostris Amor, Processus ab ambobus. Dicitur ipse Genitor, Fonsq; totius Diuinitatis, segregatus ab omnibus, altissimus, ultramundanus, ineffabilis, à cæteris Dijs disiunctissimus, supra omnia incommunicabilis, imparticipabilis. Dicitur item Vnitas aut Pater gignere. Ens autẽ, uel ipsa Mens, & Substantia, gigni. Vocatur enim, ut sæpenumero dixi, secundum principium τὸ ὄν, ipsum Ens. Et Proclus ipse declarat appellari à Platonicis Mentem πᾶν τὸ ὄν, uniuersalem existentiam. Est autem Vnitas participata Mens ipsa, quia Filius est imago Patris, character substãtiæ, splẽdor claritatis eius. Proles ergo est Vnitas, est eadem atq; Genitor substãtia, sed genita tamen, & manans ab illo. Ob id Vnitas participata. Dicerent nostri, Vnitas genita, non ingenita, quemadmodũ prior, sed Vnitas tamen, quòd substãtia sua est substãtia Vnitatis. Perficitur item Secundum à Primo, & substantialiter manat, quòd omnia bona Secundi sunt à Primo. Repetit eadem tria principia, quorũ Primũ generet, Secundũ generetur, Tertium uero à Primo, & Secundo est, amor utriusq; potentia. Hæc illi constanter asseuerant, & Platonẽ ea mirabiliter docuisse prædicant. Admiranda profectò mysteria.

B

De tribus subsistentijs, siue principijs, ex Plotino: & quòd non sint plura, neq; pauciora. Et quòd hæc cognitio potius diuina est, q̃ ratione demõstrabilis.

CAP. XI.

SED quoniam Plotinus, præter ea, quæ paulò antè posita sunt, multa diuinitus de tribus hisce Principijs, aut Numinibus ex Theologia Platonis, aliorumq; qui ante eum floruerunt Platonicorum scripsit: è quibus, Porphyrio

rio teste, fuerunt, quorum scripta asiduus legeret Seuerus, Cronius, Numenius, Gaius, Atticus, Longinus, Philarchæus, qui, sicut ante hos omnes clarißimus Philo mira, & inaudita quædam de Verbo diuino, ac Progenie diuina tradidit, sic prodidere istius modi plurima: examinanda sunt ea, & proponenda, ut totius ueritatis concentus, perpetuaq; ab initio generis humani ueræ theologiæ successio audiatur. In libro contra prognosticos: ἐπειδὴ τοίνυν ἐφάνη ἡμῖν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἁπλῆ φύσις καὶ πρώτη. πᾶν γὰρ τὸ οὐ πρῶτον, οὐχ ἁπλοῦν, καὶ οὐδὲν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἕν τι, καὶ τοῦ ἑνὸς λεγομένου ἡ φύσις ἡ αὐτή, καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ἄλλο, εἶτα ἕν, οὐδὲ τοῦτο ἄλλο, εἶτα ἀγαθόν, ὅταν λέγωμεν τὸ ἕν, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ἀγαθόν, ταύτην δεῖ νομίζειν τὴν φύσιν, καὶ μίαν λέγειν, οὐ κατηγοροῦντας ἐκείνης οὐδὲν, δηλοῦντας δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οἷόν τε. καὶ τὸ πρῶτον δὲ οὕτως, ὅτι ἁπλούστατον, καὶ τὸ αὔταρκες, ὅτι οὐκ ἐκ πλειόνων. οὕτω γὰρ ἀναρτηθήσεται εἰς τὰ, ἐξ ὧν, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ. ὅτι πᾶν ἐν ἄλλῳ καὶ παρ' ἄλλου. εἰ οὖν μὴ παρ' ἄλλου, μηδὲ ἐν ἄλλῳ. μηδὲ σύνθεσις μηδὲ μία. οὐ τοίνυν δεῖ ἐφ' ἑτέρας ἀρχὰς ἰέναι, ἀλλὰ τοῦτο προστησαμένους, εἶτα νοῦν, μετ' αὐτὸ, καὶ τὸ νοοῦν πρώτως. εἶτα ψυχὴν, μετὰ νοῦν. αὕτη γὰρ τάξις κατὰ φύσιν, μήτε πλείω τούτων τίθεσθαι ἐν τῷ νοητῷ, μήτε ἐλάττω. εἴτε γὰρ ἐλάττω, ἢ ψυχὴν καὶ νοῦν ταὐτὸν φήσουσι, ἢ νοῦν καὶ τὸ πρῶτον. ἀλλ' ὅτι ἕτερα ἀλλήλων, ἐδείχθη πολλαχῇ. Quæ sunt: Quoniam apparuit nobis Boni natura simplex & prima. Omne enim quod non est primum, non est simplex: Et nihil habens in se ipso alia, Vnum est quid. Et eius quod dicitur Vnum natura eadem. Etenim hęc ipsa non est aliud, deinde Vnum. Neq; hoc aliud est, deinde Bonum, cum dixerimus Vnum. Et cum dixerimus Bonum, oportet eandē sentire naturā, & Vnum dicere, non prædicantes de ea quicquam: sed declarantes nobis ipsis, ut posibile est. Ac primum hoc modò, quod sit simplicißimū, & sufficiens per se, quod non sit ex pluribus. Sic enim attolletur in ea, ex quibus, & non erit in alio. Quoniam quidquid in alio est, etiam ab alio. Si igitur non ab alio, neque in alio quidem sit. Neq; compositio ulla. Necesseq; est super ipsum nihil esse. Non est igitur cur ad alia principia eatur: sed hoc præposito, deinceps Mens statuenda, & id quod primo intelligit. Deinde Anima post Mentem. Is enim ordo est secundum naturam: neq; plura hic, in intellectuali, neq; pauciora. Si enim pauciora, aut Animam, & Mentem idem dicent, aut Mentem & ipsum Primum. Sed quòd alia sint ab inuicem, ostensum sæpenumero. Si plura, & cætera, quæ sequuntur, Plotinus ex prisca Platonis, Platonicorumq; omnium Philosophia, in qua peruenitur ad unum singulare, simplicißimumq; Principium, Bonum & Vnum: Bonum, quia fons omnium rerum, & principium: Vnum, quia solitarium, simplicißimum, ab omni externa re segregatum, totum ipsummet, non uaria natura. Tota una Bonitas, & una bona, simplexq; Vnitas. Hæc omnis ratio clara, cui uel ipsa natura facem ac lucem præbeat, ut ab ea ipsa penè declaretur. Huic cum sit summa simplicitas, cui etiam adiunctum quoque est id quod à Philosophis & ab Aristotele inducitur, quod dicitur ab illis αὐταρκὲς, per se sufficiens, sibi suppetens, se ipso contentus: consequitur ut nihil habeat aliunde, habens omnia ex quibus posit esse contentus: contentus autem ex seipso, non ex alienis bonis. Sicq; ascendit, su-pérque greditur ea, quæ faciunt aliquam compositionem, & farraginem, ac quasi corpus, effugiens eam, imò supergrediens infinita bonitate, & affluentia propriorum bonorum. Efficitúrque ut nec in alio sit, à quo contineatur, nec ab alio procedat. Hoc erit nobis, inquit, primum, ac singulare Principium: post hunc sequetur Mens, quæ uocatur à sacra Philosophia Sapientia. Hæc dicitur primò sapere, primò & principaliter intelligere, quia ut Chaldæus dicebat, uocatur à cunctis hominibus prima Sapientia, prima Intelligentia. Vocatur autem, quia nesciebant eam habere, qui eum antecedat. Istud igitur primum Intelligens, non dicitur respectu Boni ac prioris, in quo est exquisita sapientia, & quem Chaldæus & Trismegistus

A gistus dixerant, cum esset prima Mens, Intelligentia, genuisse secundam. Dicitur ergo primum Intelligens, ratione nostri, sicut habuit peculiare apud uetustissimos nomen Mentis. Subsequitur tertium principium Anima. Hi sunt igitur tres illi Reges, tria Numina, tria Principia, circa quæ cuncta docuit esse Plato. Illud autem in Plotino obseruare operæpretium est: primum quòd hæc ait esse altera ab inuicem: deinde quòd quasi naturalibus rationibus probat necessariò neque plura esse, neque pauciora principia. De primo dicendum: Cùm altera fatetur esse ab inuicem, sciendum est, eum non sentire tantam alteritatem, ac diuisionem, quanta diuidat substantiam, duoq; separata numina constituat. Quod ne cogitari quidem potest. Nec fuit ferè Philosophorum quisquam, modò Philosophi nomen mereatur, cui non placuerit unum caput, una origo. Cum autem superiores tribuant Menti quanta potest tribui diuinitas, ut quam superius ex sententia Platonis Porphyrius dixerat coæternam, natam ante omnia tempora & secula ex summo Bono, eamq; dixerat per se Patrem, Principium omnis pulchritudinis, Totq; ei dotes tribuerat, quot concurrant ad declarationem primæ, ac sempiternæ Diuinitatis: ad hæc cum Trismegistus, hoc secundum principium, quod & Mens, & Verbum à priscis dicitur, undique perfectum, opificem mundi, primam uirtutem, increatam, ἀπείρανδον, infinitam, perfectissimi Patris perfectissimam Prolem, legitimum Filium, sempiternam originem uitæ, inaugmentabilem, incorruptibilem, sui semper similem, æqualem, qui de naturæ suæ statu nunquam decedat: cùm his inquam nominibus appellauerint Mentem, secundum Principium, & cum hæc declarent eandem atque summi Boni Diuinitatem (Nam si summum Bonum describas, non habueris aliud, quod de eo prædices, cogerisq; repetere hæc omnia,

B quæ Menti tribuisti, eo excepto, quòd Bonum à nemine habet, à nemine oritur) profectò fiet, ut æquè sit Deus Mens atque summum Bonum. Sed cum neque possint esse, neque natura ferat, duas separatas Diuinitates, duo capita, duos creatores, certè non possunt separata dici duo hæc Principia. Huc adde quòd Trismegistus, Porphyrius ex Platone, Philo Iudæus nobilissimus Platonicus, hanc Mentem, & secundum Principium uocant, declarant, consalutant γνήσιον ὑόν, legitimum Filium, summi Boni. Non possunt igitur esse separati Pater & Filius, cum in utroque sit eadem Diuinitas, & Pater æterno deuictus amore, genuerit, gignatq; Prolem, & Proles eodem amore ardens, uelit nasci. Quæ sunt illi ingenuè confessi. Quare quod Plotinus dixit ἕτερα ὤν, altera esse ab inuicem: aut intelligendum est, quòd sint duo Principia, sicq; fiat ut sint altera: nostraq; Theologia dixisset emendatius, alteros, quæ nominum distinctio inuenta nondum fuerat. aut si separet eorum substantiam, quæ est Diuinitas, dicam Aristoteli tritum, apage ἀφιλόσοφον, caret Philosophia, non sapit naturam, non redolet rationem. Discedit non à consideratione modò, sed etiam à Philosophia maiorum: cum & Trismegistus & Plato, Mentem, & τὸν αἴτιον, autorem, causam, principem, declarent legitimam Dei, & coæternam progeniem, in quo est coniunctio Diuinitatis. Denique clarus est Plotinus, quid senserit. Nam in libro de Tribus principalibus substantijs expressè confessus, ipsum Bonum, & Mentem, unum, idemq; esse, ut apparuit in primo libro. Alterum quod aduertendum est in Plotino, quibus utitur rationibus, quibus probet nec plura, nec pauciora esse Principia, non esse omnino, ut Græcis nonnullis item uidetur, synceras, uetustámque Philosophiam redolentes, sed habere aliquid commentitium. Reuelata est, & prædicata ineffabili modo Diuinitas trium Numinum, tres Reges, aut Imperatores: quomodo autem sint, & quæ causa fa-

ciat ut sint tria, non plura, aut pauciora, non credo mortalem scire posse, fortasse nec Angelum. Minus item fas est, deducere prorsus ex consideratione & creatione rerum nostratium, hoc triplex imperium: quia uideretur æterna principiorum, & causatorum connexio. Quare fatendum est supergredi mentem humanam rationem trium Numinum: datam autem diuino munere terris hanc lucem, ut Deum suum noscerent. Ad hæc, huius sententiæ Plotinum fuisse, non esse duo illa, substantia separata, probabo ex uerbis eius, quibus in primo libro eximijs laudibus eam quæ uocatur Mens, extulerat. Atque ibi uocauerat secundum, & primum Numen, quod hic ἕτερα. Necnon genitam Mentem à primo dixerat, sed primum non indigere secundo, secundum autem primo, quia nascitur ab eo. Quibus apparet eum non separationem quasi duorum hominum, sic duorum Deorum induxisse: sed uti duorum, quorum cum sit eadem omnipotentia, maiestásque, sit item necessariò Diuinitas, uoluntas, consiliumque idem. Quod quoniam difficile ab hominibus intelligitur, desunt uerba, quibus exprimatur, sicut nec perfectè cōtingit cogitatio. Quocirca nominibus, & modis usitatis utentes dixerunt eos duos Deos.

Profunda Theologia Plotini de tribus subsistentijs: & quòd à Primo sit omnis sapientia Diuinitasque Secundi.

CAP. XII.

PLOTINVS item scripsit librum περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, de Tribus principalibus subsistentijs, in quo summum Bonum, ipsamque excellentissimam Vnitatem, ex priscorum Philosophia facit primam hypostasin, secundam ipsam Mentem, tertiam Animam mundi, ut superius ostensum: Animámque uiuificatricem, animatricem omnis uitæ, nullum toto mundo esse animal, quod non acceperit ab ea uitam, ab hac omnem uim substantiámque omnem suppetere: sine ea cœlum nec uim habere potuisse uiuificantem, nec motum, quòd ea sit omnis mundi concitatio, cuncta complexa, similis genitori suo Menti: præcipuè enim prædicat Mentem genitricem Animæ: eámque uocat Imaginem Mentis, ut uerbum simulachrum animi, innuens sic propè produci animam à Mente, sicut ab animo producitur oratio: nostrarúmque literarum est, imaginem utriusque esse Spiritum. Item Plotinus esse ipsam operationem, opus ipsius Mentis, subsistentiámque ei à Mente esse. Illud, ut dixi, non est uerum, nec clarè comprehensum à Plotino, Opificem Mentem, cuncta, etiam Animam creasse. Quasi satus unus fuerit rerum atque Animæ. Nam si Principium, si Rex est tertius, si Deus, utique sempiternus. Etsi Plotinus longè differre naturam istius Tertij à cunctis rebus creatis contendit, certè differt, quia Deus. Et si dat uitam, dat motum, fecit moueri cœlum, quo modo fecisset, nisi Deus esset? Quis enim largiri potest, & inspirare uitam, præterquam Deus? Et quis potest omnium animalium esse animatio, nisi Deus? Cuius est omnium rerum continuatus motus, nisi Dei? Et si is est, ut Marcus Tullius ait, Spiritus diuinus, num Deus unquam sine Spiritu suo potuit esse? De Mente quoque loquitur ea, quæ superius, ipsam à bono nasci, perfectum à perfecto, magnum à magno, secundum à primo, numerum ab unitate simplicissima, Mentem gignere τὸ ὄν, ipsum Ens cogitando, insidere ei speciem, formam, essentiam cunctarum rerum. Perfectissimum esse Bonum, maximum autem & secundum post Bonum, esse Mentem, Mentemque eum aspicere, & indigere eius, Bonum Mentis minimè. Quod ab optima Intelligentia, uel Mente generetur, Intelligentiam uel Mentem esse. Patrem scilicet, ut dicebat Chaldeus, esse optimā Mentem, siue Intelligentiā, quæ

A quæ optimum tantundem genuerit secundam. Meliorem esse omnibus Mentem, sicut post Mentem sit Anima uti Verbum eius, quasiq; simulachrum, quæ & in ipsam Mentem respiciat, eamq; desideret. Esse autem unum, idemq;, solaq; alteritate differre, Genitorem ac Genitum. In libro autem, quem inscripsit, Quo modo constitit Idearum, multitudo, & de Bono, hæc ad alia inquit: Vestigium uitæ est etiam uestigium Mentis. Illic autem archetypum boniforme: quoniam in speciebus bonum habet. Alterum enim est Bonum, alter autem Bonus, in speculando uitam habens: speculatur autem Boni boniforma existentia, quæ considerantur & ipsa, quæ possedit, quando speculabatur Boni naturam. Venit autem ad ipsum, non tanquam illic esset, sed ut ipse habuisset. Principium ille est, & ex illo in isto: & iste qui fecit hæc ex illo. Neque enim fas erat respicientem in illum, nihil intelligere, neque rursum ea erant in illo. Neque enim ipse generabat. Vim igitur ad generandum habuit ab illo, quæ non habebat ipse: sed ex uno ipso, multa huic. Hæc Plotinus. quorum est sensus, omnem sapientiam, omnem creandarum rerum scientiam, & potentiam, omnem prolificationem, fœcunditatem, plenitudinem bonitatis Mentem habere à Genitore suo, quem respiciens fiat sapiens, à quo perueniat in se tota bonitas eius & sapientia. Ille Principium. In Mente est archetypum boniforme, quoniam archetypum est uniuersalis rerum substantia, contenta in æterna Mentis sapientia, eaq; à Patre est in Filio, quem pater genuit sapientissimum. & quia non est aliud archetypum, nisi ipsum Verbum, & Mens: Verbum autem est boniforme, hoc est, simillimum Patri suo Bono, ea de causa archetypum etiam est boniforme. Nec aliud est archetypum, quàm ipsa Mens boniformis. Est igitur hoc archetypum formarum plenitudo, & ipsa Mens. Primus quidem & summus Genitor est ipsum B Bonum: Filius autem est bonus: nempe nescio quid plenius ipsum Bonum, quàm bonus, quod est accepta bonitas, à bonitate illa prima. Bonus qui est ipsa Mens, uitam habet in speculando, ut Aristoteles etiam dixit, speculando inquam Patrem suum, seq; ipsum. Speculatur autem, uel contemplatur seipsum, quando plenitudinem Diuinitatis suæ, & omnem scientiam contemplatur, quam à Patre, & ipso Bono habuit, per generationem, & contemplationem. Itaque & se ipsum, & Genitorem ipsum contemplatur. Omnis autem doctrina Filij uenit à Patre, qui Principium est, à quo in Secundo sunt omnia, creauitq; Mens omnia, ex Patre nacta uim & sapientiam, ac facultatem. Accepit igitur à Patre cunctam generandi, siue creandi uim, & potentiam, quam sine illo non habuisset, ut rectè possit dici ex genituris, & uiribus Dei, id est, à Deo, sapientissimam Mentem, quam genuit Deus, mundum fecisse. Hæcq; fuit uerissima causa mundi, & hæc duo principia, uelut unum: quoniam non sunt duo Dij separati, sed Secundus à Primo natus, & cum eo bonis sempiternis locupletatus. Paulo inferius similia refert Plotinus: Repletus quidem, ut habeat, quod aspiciat. Respiciens autem ipsa cum lumine, ab eo, qui dedit illa, & hoc reportans. Ob hoc non solum dicitur substantiæ, sed & ut uideatur ipsa, causa ille. Sicut Sol, ut uideatur à similibus, & ut nascantur, causa cum sit, causa quoque est uisionis, qui neque uisio sit, neque res ipsæ. Sic & Boni natura, causa substantiæ, & Mentis existens, & lumen, ex proportione his, quæ illic sunt uisibilia, & uidenti neque entia, neque Mens est, sed causa horum, & ut intelligantur, lumine suo præbens & ipsi Menti, & ipsis entibus. Paulo pòst inquit: Mens generata, ipsa apparuerunt. Venit autem ad Mentem, & uitam, ab illo. Ex efficacia enim ab illo, subsistit. Mens quoque per illum, & Idearum pulchritudo illinc: omniáque ipsa Deiformia, & Vita, & Mens, & Idea. Non procul inde Plotinus: & Mentem

quidem ſupergreditur. Non poteſt ſupra Bonum excedere, quoniam nihil eſt ſupergrediens. Deinde: Si enim ex hoc omnia, nihil eſt illo melius: inferiora autem omnia. Optimum autem omnium, quo modo non Bonum eſt? Et quidem neceſſe eſt Boni naturam per ſe ſufficientiſsimam, & non indigam alterius cuiuſquam. Plotinus repletam uocat Mentem, quam prolificis formis à Patre repleri contendunt, affirmatiꝗ Mentem aſpicientem, contemplantemꝗ ſuperiorem, non modò diuina ſapientia repleri, ſed lucem item inenarrabilem referre. Quocirca Genitorem non modò ſubſtantiæ, nempe Ideæ, cauſam iure uocari, ſed etiam autorem, ut ea ipſa uideatur, cum nec Idea ſit ipſe, nec Secundus, proles nempe ipſa ſua. Quemadmodum Sol infundens largam rebus uiſionem, nec uiſio eſt, nec res ipſæ: ita patrem cum nec uiſio, nec res uiſa ſit, nec ſecundum Mens, præbere tamen ut ea ipſa ſint, & uideantur. Denique & uita, uidelicet fons ipſe uitæ proles Dei, Mensꝗ, uenit à Primo, per illum & Mens, & Idearum pulchritudo. Proinde Genitori ſuo Bono aſsimilantur, ſuntꝗ ἀγαθοειδῆ, Boniformia: tria ſcilicet, ſed unum, Vita, Mens, Idea. Quocirca ſupereminet omnia ſummum Bonum, cuius eſt, rerum prima & perennis ubertas, ipſe nullius indigus. Poſt multa Plotinus, eodem libro, de pulchritudine ſummi Boni loquens, quod Plato cauſam omnium pulchrorum dixit: Quod deſiderabile eſt, inquit, carens forma & figura, omnium eſt deſiderabiliſsimum, & amabiliſsimum. Hic enim non amori finis, quoniam nec finem habet amatum. Itaque & amor infinitus, & pulchritudo eius alterius generis, & uenuſtas ante omnem uenuſtatem. Flos & uirtus omnis pulchritudinis, pulchritudo καλλοποιός, pulchrifica, principium, & finis omnis pulchritudinis, id pulchrum reddens, cuius eſt principium. innuit autem Mentem à Genitore æterna pulchritudine clarificatam. Effecit autem eum pulchrum, non in figura, & forma, quippe & ipſum clarificatum, figura caret. Itaque ſine figura oportet eſſe φύσιν τὴν πρώτην, primam naturam, ut non ſit mirum, ſi uehementiſsimis inflammat amoribus. Quippe & anima cum ualidum concepit amorem, omnem, quam habet, abijcit formam. Itaque Mens contemplatur, quaſi Mens effecta, uerſatúrque in loco eximiæ uenuſtatis. Sed cum uiderit τὸν θεόν, Deum, omnia dimittit, amplectitúrque illum ſolum, & contemplatur: Vt qui regium intuens palatium pulcherrimum, ſi prodeat rex, dimiſsis ſpectaculis illis, in hunc unum ora conuertat. Eſſétque uera ſimilitudo, niſi quòd is, qui ibi contemplatur, eſt homo, innuens, qui contemplatur ſupernè, Deum eſſe. Denique de tribus Numinibus concludit Plotinus, declarans quæ de tribus Regibus in Epiſtola prodiderat Plato. Neque, inquit, ſecunda addideris primo, neque tertia ſecundis: Sed ſecunda circa primum ſtatuas, tertia circa ſecundum. Sic enim dabis unicuique ſuum locum, poſterioráque illis applicabis, ceu illa circum currant in ſe ipſis exiſtentia. Quocirca rectè circa omnium Regem cuncta dicuntur eſſe, & illius nomine omnia, quippe qui cauſa ſit illis exiſtendi, eúmque appetant alium ab eis exiſtentem. Itaque Anima ad Mentem, Mente ad Bonum applicata, ſic omnia in illum deſinunt per media, alia quidem propius, alia poſterius, ad extremam reuocatis ſenſibilibus ipſam Animam. In libro quoque de Bono, & Vno, de Mente hæc ait: Mentem quietam, & inagitatam motionem dicendum, omnia habentem in ſeipſa, & omnia exiſtentem, multitudinem inſeparabilem, rurſúmque diſcretam. Sentit autem Plotinus principium, fontémque rerum, quas ſinu & ſapientia ſua complectatur, Mentem eſſe. In quibus, & id genus omnibus (paucos enim quaſi flores, ex amœnis campis decerpſi) etſi haud aſſeram puriſsimum ueritatis fontem fluere, erit

A re erit tamen ex his intelligere hodiernam rerum diuinarum Philosophiam, abstrusum, arcanumq́ priscorum temporum mysterium, nouissimis sæculis cœlesti beneficio penitus patuisse: & quæ antea mundus non cognouisset, aperta melius, & enarrata à Filio Dei claruisse.

De trina Diuinitate, ex Numenio: & quòd super his sanctè, casteq́ loquendum est: & de eorum mutua indiuisibiliq́ substantia.

CAP. XIII.

DIXI Plotinum, Numenium, cui perpetuum studium impenderet, facile persuaderi posse, in omni Theologia fuisse, ceu præceptorem imitatum. Is igitur ante Plotinum, Porphyrium, Amelium, Proclum, hæc de tribus Hypostasibus, aut Numinibus scripserat: τὸν μέλλοντα συνήσειν περὶ θεοῦ πρώτου καὶ δευτέρου, χρὴ πρότερον διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει, καὶ ἐν εὐθυμοσύνῃ τινί. κἄπειτα, ἐπὰν δοκῇ, ἤδη εὖ ἔχειν τότε ἐπιχειρεῖν εἰπεῖν κοσμίως. ἄλλως δὲ μή. θεὸν δὲ προσκαλεσάμενος αὐτοῦ γνώμονα γενόμενον, τοῦ λόγου δεῖξαι θησαυρὸν φροντίδων. ἀρχώμεθα δ᾽ οὕτως. ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἐστὶν ἁπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι᾽ ὅλου, μηδέποτε εἶναι διαιρετόν. ὁ θεὸς μέντοι ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἐστὶν εἷς. καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ, χρὴ, εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρῶτον θεόν. Latine autem: Qui cogniturus est de primo Deo, & secundo, oportet prius distinguat singula in ordine, & quadam animi tranquillitate. Tum si bene habere uideatur, aggredi ad dicendum decorè. Aliter absistendum. Inuocato igitur Deo sibi conscio, uerbis aperire thesaurum cogitationum. Incipiamus autem sic: Deus primus quidem in se ipso existens est simplex, quòd ipse sibi ubique coniunctus est, nec usquam diuiduus. At & secundus Deus, & tertius est unus. Verum oportet nosse, Patrem primum Deum esse, præ Opifice Deo. Hæc Numenius. In quibus primum est, quòd quemadmodum Plato in Epistola, de tribus Numinibus, & in alia, de Causa, & Patre locuturus, præfatus est, & quemadmodum de eisdem dicturus Orpheus, præmonuit,

φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας ἐπίθεσθε βεβήλοις.

Dicam quæis fas est, claudatur porta profanis.

Sic præfatus est Numenius, grandia mysteria traditurus. Præfatus autem est, oportere cum de his narraturus accedas, esse te animo hilari, composito, tum separare quæque seorsum, ne primum cum secundo commisceas, & confundas: quoniam plerique hæc duo Numina non dignoscentes (Deum enim nemo uidit unquam: sed Filius qui est in sinu Patris enarrauit) non crediderunt alterum esse primum ac genitorem, supremã mũdi, rerumq́ æternarũ arcem, alterum genitũ atq́ opificem, secundum ab illo, ut Sabelliani. Hæc oportere disiungere præmonet, & scire quid Primi, quid Secundi sit, prius noscentem esse Primum & Secundum. Quod quidem non facilè assequaris, nisi ope diuina implorata. Hanc autem reconditam, eminentissimamq́ sapientiam appellat Thesaurum arcanæ meditationis, in qua pretiosissimi thesauri abscondantur. Sic & diuus Paulus, in Deo thesauros absconditos dicit. Atque Deum primum, iuxta Pythagoram, Empedoclem, omnemq́ Platonicam familiam, narrat esse simplicem, indiuiduum, qua de causa per totam maiorum Theologiam dictus est ipsum Vnum, quod propriè nomen Primi est. Verum ab hac eadem simplicitate, quoniam eadem est diuinitas, ne Secundus etiam ac Tertius absunt. Sunt igitur & ipsi Vnum. Primus est simplex, Secundus & Tertius, Vnus, quibus nominibus eadem natura subest. Sed illud cumprimis noris, inquit, etsi Pater, atque Opifex idem sint, eadem substantia, parq́ & inseparata Diuinitas, Patrem tamen iure uocari priorem, quoniam Mens ab ipso, non ipse à Mente. Nec ta-

His inter eos ordo, qualis duorum, alterius ab altero nihil habentium: sed qualis, si fas est mortalibus exemplis abuti, patris alicuius, ac prolis: uel quod in omni Theologia celebre est exemplum, qualis Solis, ac lucis, à Sole nascente luce ac radiante, non à luce Sole quicquam accipiente: Sic Proles Opifex, etsi tantus sit, quantus Genitor, nihilq; sibi desit paternorum bonorum, à Patre tamen iubar Diuinitatis suæ relucet. Et is patrijs imperijs obsequitur, cuius sub pedibus omnia subiecit. Et quãquam est Opifex etiam Deus, est tamen ab illo, qui eum genuit Deum. Similia quædam dixerunt illi, narrata melius, & declarata aduentu Filij Dei. Quamquam hæc lux, quæ uenit in mundum, & ad propria, palatiumq; ab se quondam creatum, non fuit agnita ab his, quorum excæcauit oculos malitia: & dilexerunt quondam homines, sicut diligunt, magis tenebras, quàm lucem.

De trino Deo, ternaq; Diuinitate ex Calcidio, quo sensa superiorum Platonicorum declarantur. Et quòd Primus est summum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapiẽtia æterna, Tertius Intimator et Anima mundi. Et quòd tres has personas, & hypostases apertè & distinctè fateãtur.

CAP. XIIII.

HANC admirabilem Platonicorum, priscorumq; Theologorum, atque oraculorum, & per successionem omnium ætatum traditam de triplici Deo Philosophiam legit & agnouit, produxitq; in medium Calcidius Platonicus super Timæum. Cuius hæc uerba sunt: Vt igitur breui multa complectar, istius rei dispositio talis mente concipienda est: Originem quidem rerum, ex qua cæteris omnibus quæ sunt, substantia ministratur, esse summum & ineffabilem Deum. Post quem Prouidentiam eius, secundum Deum, latorem legis, & utriusque uitæ, tam æternæ, quàm temporariæ. Tertiam esse porro Substantiam, quæ secunda Mens Intellectusq; dicitur, quasi quædam custos legis æternæ. His subiectas fore rationabiles animas, legi obsequentes. Ministras uerò potestates, naturam, fortunam, casum, & Dæmones inspectores speculatoresq; meritorum. Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Animæ uerò legem agunt. Lex porrò ipsum fatum est. Hæc ille. Paulò autem superius Plato ueritatis instinctu locutus est, Principio, cuncta quæ sunt, & ipsum mundum contineri, regiq; principaliter quidem à summo Deo, qui est summum Bonum, ultra omnem substantiam, omnemq; naturam extimatione, intellectuq; melior, quem cuncta expetunt, cum ipse sit plenæ perfectionis, & nullius societatis indigus: de quo nunc plura dici, exorbitare est. Deinde à Prouidentia, quæ est post illum Summum secundæ eminentiæ, quam νοῦν Græci uocant. Est autem intelligibilis essentia, æmula bonitatis, propter indefessam ad summum Bonum conuersionem. Estq; ei ex illo bonitatis haustus, quo tam ipse ornatur, quàm cætera, quæ ipso autore honestantur. Hanc igitur Dei uoluntatem, tanquam sapientem tutelam rerum omnium, Prouidentiam homines uocant, non, ut plerique existimant, quia præcurrit in uidendo, atque intelligendo, prouentus futuros, sed quia proprium est diuinæ mentis, intelligere, qui est proprius mentis actus. Et est Mens Dei æterna. Est igitur Mens Dei de intelligẽdo æternus actus. Sequitur hanc Prouidentia, Fatum, lex diuina promulgata intelligentiæ sapienti, modulamine ad rerum omnium gubernationem. Huic obsequitur ea, quæ secunda Mens dicitur, id est, Anima mundi. Hic fatum. Hæc quidem Calcidius, quibus profunda Platonicæ Theologiæ mysteria, cæterorumq; item Platonicorum, & omnium

A & omnium, qui de rebus diuinis locuti sunt, enodauit. Hic igitur expresse nominantur, recoluntur illa tria Numina, tres Imperatores, trinus Deus, terna Diuinitas. Quorum primum iuxta superiores omnes, quos uidimus, summum Bonum, summus & ineffabilis Deus appellatur. Alter uocatur Deus secundus, uocatur Prouidentia, quemadmodum superius locuti sunt omnes. Nam Philo, prouidentem, gubernatorem, præfectumque mundi, dicit, hunc Secundum, primogenitum Dei Filium. Qui etiam de seipso dicit apud Ioannem, Pater non iudicat quenque, sed omne iudicium dedit Filio. Et, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Paulus autem, Qui constitutus est iudex uiuorum, & mortuorum. En igitur Prouidentia, en generis humani, omnis carnis iudicium. Ea enim est Prouidentia. Rectumque naturæ cursum dicebat superius Philo, quia constituit Deus primogenitum Filium, rectam legem. Eandem prouidentiæ causam, sicut ostendimus, proposuit Plotinus. Hinc etiam declaratur mysterium, quo Calcidius dixit, Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Declarantur item dicta Numenij, quibus dixit, Patrem uacare ab omni opere: & quæ dixit Philo, Quòd Patrem in excelsa, longeque optima Diuinitatis arce positum, nefas erat hominem ad suam imaginem creare, delegasse Filio, & Secundo tanquam minori, hanc prouinciam. Etiam declarantur quæ idem Deus dixit, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Scilicet iussit, dictauit Pater, Filius iussus paruit, creauit mundum, creauit hominem ad imaginem suam. Iudicat item mundum. Hinc dictus à Philone organum, minister, legatus. Nomina igitur Patris apud Calcidium, quemadmodũ cæteros omnes, sunt ut in sacris literis: item, quòd is propriè dicitur Deus, dicitur summum Bonum, dicitur Origo prima rerum cunctarum, quia primum Genitor Filij sui, Filius autem Creator omnium: dicitur ineffabilis: dicuntur omnia principaliter ab eo manare, sustineri, regi. Idem summus Deus, & summum Bonum nuncupatur, ultra omnem substantiam, omnemque naturam, superans omnem cogitationem omni consideratione maior, non minus incogitabilis, quàm ineffabilis, nullius societatis indigus. Dicitur item Iussor, Imperator, Dictator Secundo, imperans iubensque Secundo. Nomina autem Secundi sunt, principio appellatur Deus, & dicitur Lator legis, Iudex scilicet, dicitur Autor æternæ & temporariæ uitæ, dicitur Prouidentia, dicitur secundi gradus, secundæ eminentiæ post Primum. dicit Calcidius eum à Græcis appellari νοῦν, Mentem. Audis Mentem (de qua primus liber) secundam esse à Primo. Dicitur Essentia νοητὰ, intellectualis: est enim Idea rerum, est perfecta Substantia, est Ipsum esse, quemadmodum uocat eum Dionysius, τὸ ὄν. Et ipse de se, Ego sum qui sum: propter rerum plenissimam fœcunditatem, originem uberrimam, aulam formarum ditissimam. Dicitur item æmula Bonitatis, & quod indefessè conuertitur ad summum Bonum: quia dixit ipse apud Ioannem, declarans hoc mysterium, Filius nihil agit nisi quod uiderit Patrem facientem. Et, Doctrina mea, non est mea, sed eius qui misit me. Obserua quoque contra Arianos, & Valentinianos, quòd hæc Mens est æterna: Non, quemadmodum illi dicebant, Fuit tempus quando Filius non erat. Non'ne audis Mentem æternam, quemadmodum apud superiores? Item obserua quòd beatitudo Filij, & Bonitatis haustus, est ex Patre. Filius enim est in sinu Patris. Aeterno Pater deuictus amore, Filium amplectitur. Hic profundum, ineffabile mysterium, quòd eo haustu Bonitatis Filius ornatur, & Filius ornat, & honestat omnia. Vt Pater bonum filij, sic Filius bonum reliquarum rerum. Hæc uocatur ab hominibus, sapientia, tutela, salus omnium rerum, robur, sustentaculum, ut Philo δεσμὸς ἄῤῥηκτος, uinculum non dissoluendum. Nomina porrò Tertij, primum

tij, primum dicitur Sustentatio hypostasis, quemadmodum Primus & Secundus: dicitur Intimator, quia funditur, mittiturq́, datur à secundo: Ipse enim (inquit Mens) quæcunque dixero, annunciabit uobis. Ipse prophetas afflauit. Ecce igitur uerè intimator, declarator, Paracletus, consolator. Dicitur etiam secunda Mens, quia nomen Mentis est propriè Secundi: Isq́ est Mens in omni Philosophia celebris. Quapropter Tertius dicitur secunda Mens, uel Intellectus. Agnoscis distinctas personas, distinctas hypostases? Non confusas, quemadmodum apud Sabellianos. Omnes enim sunt Mentes, Intellectus. Dicitur item Tertius, quemadmodum apud superiores omnes, Anima mundi, nimirum uniuersalis afflatus, uita. Postremum tribus his dicuntur subiacere ministræ potestates omnes, casus, fortuna, Angeli, Dæmones. Habes hic profundissima mysteria, quæ Calcidius iuxtà atque Platonici cuncti, dicit Platonem ueritatis instinctu uidisse, asseruisse. Ego uerò dico, non ueritatis instinctu modò, sed etiam quia didicerat ab Aegyptijs, Chaldæis, oraculis, Sibyllis, & quia per manus tradita, per omnes ætates descendit hæc Theologia, tunc latens apud paucos, nouissimis diebus apertissima, toto terrarū orbe radiantissima.

De secunda Hypostasi, id est, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuina naturæ eius descriptio, & quòd ab hac creat uisibilia, & inuisibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio.

CAP. XV.

DE MENTE creatrice mundi, hæc scripsit Anaxagoras, autore Simplicio Philosopho: νοῦς δὲ ἐστὶν ἄπειρον, καὶ αὐτοκρατὲς, καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι. ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν, εἰ μὴ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλά τεῳ ἐμέμικτο ἄλλῳ, μετεῖχεν ἂν ἁπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτό τεῳ. ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἔνεστιν. ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐμοὶ λέλεκται, καὶ ἀνεκώλυεν αὐτὸν τὰ συμμεμιγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μόνον ἐόντα ἀφ' ἑαυτοῦ. ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων, καὶ καθαρώτατον. καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει. καὶ ἰσχύει μέγιστον, ὅσα γε ψυχὴν ἔχει, καὶ μείζω καὶ ἐλάττω, πάντων νοῦς κρατεῖ. καὶ τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν. ὡς περιχωρῆσαι τὴν ἀρχήν. καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρῆσαι. ἐπεὶ δὲ πλεῖον περιχωρεῖ καὶ περιχωρήσει ἐπὶ πλέον. καὶ τὰ συμμεμιγμένα τε καὶ ἀποκρινόμενα, καὶ διακρινόμενα, πάντα ἔγνωσε νοῦς, καὶ ὁποῖα ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ ὁποῖα ἦν, καὶ ὅσα νῦν ἐστὶν, καὶ ὁποῖα ἔσται. πάντα διεκόσμησε νοῦς. καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην ἣν νῦν περιχωρέει, τά τε ἄστρα, καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀὴρ, καὶ ὁ αἰθὴρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπό τε ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρόν. μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσίν. παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, πλὴν νοῦ, νοῦς δὲ πᾶς ὅμοιός ἐστι. καὶ ὁ μείζων, καὶ ὁ ἐλάσσων. ἕτερον δὲ οὐδέν ἐστιν ὅμοιον ἄλλῳ. Mens autem est immensitas, absoluta potestas. Nulli rei est admista, sed sola ipsa à seipsa existit. Si enim à se ipsa non esset, sed alteri alicui admista esset, omnes res participaret, si cuiusquam contagio infecta esset (In omni enim re inest omnis rei particula, quemadmodum in antecedentibus mihi scriptum est) Prohibuissentq́ ipsam & implicatam tenuissent res commistæ, ut nulli dominari posset, æquè, ut ipsa à se ipsa esset. Est enim omnium rerum tenuissima, ac purissima, & scientiam de unaquaq́ re uniuersam continet, ualetq́ maximè. Quæcunque quidem animam habent, maiorem uel minorem, his omnibus dominatur potiturq́ Mens. Omnem locum, complexumq́ Mens comprehendit, unde & ipsum principium comprehendit. Et primū orsa est à paruo complecti. Postea uerò maius complectitur, & complectetur magis. Quin & quę mista essent, & segregata cūcta nouerat Mens, & qualia futura essent, & cuius

A cuius modi forent, & quot nunc ſunt, & cuius modi ſunt futura, cuncta exornauit, compoſuitq́ꝫ Mens, & hunc complexum, quē nunc complectitur, aſtra, & ſol, & luna, & aër, & æther, quæ ſunt ſegregata. Is autem complexus fecit ſecernere. Secerniturq́ꝫ à raro denſum, à frigido calidum, à tenebroſo lucidum, ab humido ſiccū. Particulæ autem multorum multæ ſunt. Omnino autem nihil eſt ab alio ſegregatū præterquam Mens. Mens autem omnis ſimilis eſt maior & minor. Nihil autem alterum ulli alij eſt ſimile. Hæc, ut ait Simplicius, ſcripſit Anaxagoras in primo ſuorum Phyſicorum. Duplicem quinetiam uidetur, ut teſtatur idem, ponere creationem ſenſibilem & intelligibilem: Vt appareat manifeſtò eum ante tot ſæcula ceciniſſe, quod canitur hodie ab omni lingua: Viſibilium omnium & inuiſibilium. Hoc ergo teſtatur de eo Simplicius his uerbis: Quòd duplicem creationem ſtatuat, alteram intelligibilem, alteram ſenſibilem ab illa, manifeſtum quidem & ex his quę dicta ſunt, & ex his: Mens, ait, quæcunq́ꝫ ſunt omnino, & quæ nunc ſunt ut & alia omnia in eo, qui continet multa, & in aggregatis & ſegregatis. Atque cum dixit ineſſe multa & uaria omnibus in rebus aggregatis & ſemina rerum cunctarum, & formas omnimodas, colores, & uoluptates habentia, & hominibus compacta eſſe & alia animalia, quæcunq́ꝫ animam habent, ſubijcit, Et hominibus eſſe tum urbes congregatas, tum opera conſtructa, quemadmodum apud nos & ſolem eis eſſe, & lunam & alia ſicut apud nos, & terram eis producere multa & uaria, quorum illi utilia congregantes, in habitationem utuntur. Hæc Anaxagoras. Simplicius ſubijcit: Et quòd alium quendam mundum à noſtro innuat, manifeſtat cum dicit non ſemel, Quemadmodum apud nos. Vult etiā eum non ſenſibilem illam χρόνῳ δὲ ταύτης προηγησαμένην: ſed tempore præcedentem iſtam noſtram ſpectaſſe.

B

Comprobatio ex Plethone Gemiſto, quòd Magicæ ſententiæ de Trinitate loquantur, de primo, & ſecundo Creatore, ſiue Deo: & quòd Beſſarion etiam uidit hæc, & confirmauit: quòd Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinem uidit apud Platonicos, ſed non uſquequaq́ꝫ rectè percepit: & quòd Intelligentia primi orbis, eſt eadem & Anima mundi.

CAP. XVI.

MAGICA quoque logia, id eſt, ſiue ſententiæ, ſiue oracula, apertè de Trinitate ante Chriſti aduentum locuta fuerant, de duobus primis Patre, & Filio, ut primus liber oſtendit, clarè prædicantia. E quibus illud oraculū, quo dixerant Magi, ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται, κεῖνος τὸ θέλειν πατρικὸς νοῦς, μέχρις ἂν ἐξέλθῃ λήθης, καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐνθεμένη πατρικοῦ συνθήματος ἁγνοῦ. Hoc oraculum declarans Pletho, ſecutus Pſellum, & quæ ſit paterna Mens oſtendens, ait: ὁ πατρικὸς νοῦς, ὁ δεύτερος δηλαδὴ θεός, καὶ τῆς ψυχῆς προσεχὴς δημιουργὸς οὐκ εἰσδέχεται ἐκείνης τὴν θέλησιν μέχρις ἂν ἐξέλθῃ τῆς λήθης. ἣν ἐκ τῆς πρὸς τόδε τὸ σῶμα ἐπιπλοκῆς ἔπαθε, καὶ λαλήσῃ τι ῥῆμα, ἤτοι λόγον φρονήσῃ τινὰ, μνήμην ἐχόμενον τοῦ πατρικοῦ θείου συνθήματος τοῦτ' εἶναι τύπον τοῦ καλοῦ διάξεως ἐντολήν. ὡς τὴν ψυχὴν ἀναμνησθεῖσαν οὕτως ἤδη καὶ τῷ ἑαυτῆς δημιουργῷ μάλιστα ἀρέσκειν. Paterna, inquit, Mens, ſecundus uidelicet Deus, & animæ immediatè Opifex, non admittit illius uoluntatē, uſquequo egreſſa fuerit ex obliuione, quā ex cōplexu ad hoc corpus paſſa eſt, & locuta fuerit uerbum aliquod, ſiue ſermonē ſenſerit aliquē, memoria pendentē paterni diuini ſigni, hoc eſſe & pulchri executionis mandatū. Cuius animā memorē ſic iam, & ſuo ipſius Opifici maxime placere. Hæc Pletho, cōſentiēs Mentē paternā dictā ab oraculo, ſecundum Deum Filium Dei. Secundo quoq́ꝫ oraculo, cum ait, Omnia perfecit Pater, & Menti

tradidit ſecundæ, quam primam uocat omne hominum genus: ὁ γὰρ πατὴρ ἅπαντα ἐξε- C
τέλεσε τὰ νοητὰ δηλαδὴ εἴδη. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ ἐκτετελεσμένα τε καὶ τέλεια. καὶ τῷ μεθ' ἑαυτὸν δευτέρῳ θεῷ παρέ-
δωκεν ἄρχειν δηλαδὴ καὶ ἡγεῖσθαι αὐτῶν. ὥστε εἴ τι καὶ δι' αὐτοῦ παράγεται τοῦ θεοῦ πρὸς παράδειγμα ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς
ἄλλης νοητῆς οὐσίας, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀνωτάτω πατρὸς ἔχειν τὴν γένεσιν, τοῦτον τὸν δεύτερον θεὸν πρῶτόν φασιν ἑαυ-
τοῖς τίθεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη. ὁπόσα δηλαδὴ τοῦ μὲν κόσμου τοῦ δὲ προσεχῆ τινα δημιουργὸν νομίζει, τούτου δ'
οὐκ ἔτι ἀνωτέρω οὐδένα. Nam Pater, inquit, omnia perfecit, nempe intellectuales formas: Hæc enim ſunt perfectæ, & abſolutæ: & ei qui poſt ſe eſt Deo ſecundo tradidit, ut imperaret ſcilicet, & præeſſet eis. Quapropter ſi quid et per hunc producatur Deum, ad exemplũ ſuipſius & alterius intellectualis ſubſtantiæ, & hoc à ſupremo Patre habere generationẽ dicit. Hunc deum ſecundum ait humanas gentes ſibi feciſse primũ, quæ ſcilicet aliquem mundi creatorẽ immediatè arbitrantur, eo autẽ ſuperiorẽ neminem. Hæc Pletho, iuxta ea quæ prior Pſellus expoſuerat. Eſt igitur hoc oraculũ diuiniſſimũ, uetuſtiſsimum, quod legiſse ueteres Platonicos, præcipuè Numeniũ, ac Plotinum apparet ex eo, quòd Plotinus exclamat ad omnes (ut uiſum ſuperius) inducẽs Platonẽ loquentẽ, O' homines, quẽ uos arbitramini primũ Deũ, mundi creatorẽ, nõ eſt primus, ſed eſt eo ſuperior. & hoc ait quaſi dixiſſe Platonẽ. Numenius autẽ dicit Patrẽ uacantẽ ab omni opere, dediſſe ſecũdo totã mundi molitionẽ, & adminiſtrationem. Legerunt igitur id in his oraculis, & uolunt eadẽ ſenſiſſe Platonẽ. Doctiſsimus etiã Beſſarion, nullis priſcis Platonicis inferior, uidit hoc dogma Chaldaicũ, Platonicumq́ꝫ, & cõprobauit, exponẽs Platonica dogmata aduerſus calũniatorẽ, libro ſecundo: Seruat quidẽ, inquit, hoc propoſitũ Plato ſemper, ut nõ primũ per ſe Principium exiſtimet creatorẽ ſenſibiliũ rerũ, propinquũ, ſed eum qui poſt Primũ illũ, quẽ Vnum uocat. Secũdo loco cõſtitutus eſt, cui cùm materia, tum Ideæ à Primo tributę ſunt, quas reſpiciẽs Creator ſecũdus, formas materiales, atq; ſenſibiles materiæ im- D primit iam pręuiæ, altero mẽtis cõceptu, & à Primo pendẽte, ſiue enim ſignis, ſiue relationibus iſta diſtinguant, nihil refert. Hæc Beſſario. Ecce igitur quod eſt in dogmatis Magorũ, uult etiã eſſe dogma Platonis, quod ab illis utiq; manauit uti prioribus. Vides igitur Deũ primũ, & ſecundũ. Vides Creatores duos, uelut unũ. Primũ, qui det uim, ſapientiã, ingeniũ, fœcunditatẽ, theſauros abſcõditos Secũdo: hæ enim ſunt Ideæ, ſiue ſpecies: Secundũ, qui creet doctus iuſſusq́ꝫ à Primo. En quod canit Eccleſia, Patrẽ omnipotentẽ, creatorẽ cœli & terræ, uiſibiliũ omniũ, & inuiſibiliũ. Deinde inducẽs creatorẽ ſecundũ, Filiũ Dei unigenitũ, ꝑ quẽ omnia facta ſunt. Vides Supremum, Primumq́ꝫ à Platone uocari Vnitatẽ. Hoc uetuſtiſsimũ, & cũ primis ſanctiſsimum dogma cũ Arabs Auicẽna legiſſet in libris Græcorꝫ tralatis in Arabicã linguã, & nõ intellexiſſet, quod accidit ei in alijs pleriſq; , affirmauit, Primã Mentẽ ſiue Intelligentiã ꝑduxiſſe, ſiue procreaſſe duntaxat Mentẽ ſecundã (quas duas Mentes memorauerat Chaldęus) Secundã uerò producere Tertiã. Eſt enim hoc dogma Plotini, Platonicorumq́ꝫ qui præcipuè tradiderũt à ſecũda Mente naſci Tertiã, id eſt, à Filio produci Spiritũ. Primã uerò genuiſſe dũtaxat Filiũ ſuũ unigenitũ, & primogenitũ: qui deinde uiſibilia & inuiſibilia creauerit, à quo prodeat Anima mundi, qui idẽ Spiritus dicitur ſanctus, autore Calcidio. Hucusq; legerat, & rectè intellexerat Platonicorũ, uetuſtiſsimorũq́ꝫ dogma Auicenna. Sed modũ, quo putat Secundã cũ ſe ad Primã cõuerterit, producere Tertiã, cũ uerò ſeipſam reſpexerit, ꝑducere Animã primi orbis, fuit inane cõmentum adiectũ à ſe, nõ extans uſquã neq; apud Platonẽ, neque Platonicos, quos ille ſequebatur. Eſt enim ineffabilis modus, & omni mente incomprehenſibilis, quo uel Secundus à Primo naſcitur, uel à Secundo procedit Tertius. Animam uerò primi orbis probarem ex Platone, & Plotino, uiſumq́ꝫ eſt ſuperius,

A esse eandem Animam mundi, hanc autem esse tertiam Intelligentiam, seu Mentem, & Hypostasin. Idcirco enim uocatur Anima mundi, quia mouet, animatque principio cœlum, dein uniuersum terrarum orbem. Spiritus enim Domini replet orbem terrarum, continens omnia. Hæc illa Intelligentia, quæ producitur funditurque à Secunda, quæ sola generatur à Primo, eoque unica proles eius. Superfluo igitur in hoc ordine addidit Auicenna Intelligentiam primi orbis. Modus etiam producendi à secundo per conuersionem, uel ad Primum, uel ad seipsam, suus est, non priscorum. Dicunt etiam quidam alij Græciæ Philosophi, de Theologia Magorum, quòd apud eos ὁ πρῶτος θεὸς ἀρχετυπικοῦ τῷ ἰλεάθεν.

Quòd autore Suida Trismegistus de trina Diuinitate, sempiternaque Trinitate scripsit, quam solā dixit æternā, inseparabilemque substantiā. & quòd creationem per Verbum Dei, quemadmodum & Moses, extitisse dicit.

CAP. XVII.

QVICVNQVE qualis ante Platonicos, quos produximus testes, & ante Platonem Philosophia celebris esset, habuerit exploratum, desinet anxius quærere & admirari è quibus fontibus superiores mysteria tāta haurientes, digna Spiritu Dei locuti, cœlesti numine afflati uideantur. Figentes igitur uelut uestigia per omnes retro ætates usque ad primæuos, diuisque familiares Theologos, ad ipsam originem ueniemus. Ecce enim Suidas autor ualde bonus testatur Trismegistum appellatum, quia de Trinitate, quodam diuini Spiri-B tus instinctu locutus sit: cuius autoritate multa super Theologia eius confirmantur: ἑρμῆς ὁ τρισμέγιστος, οὗτος ἦν αἰγύπτιος σοφός, ἤκμαζε δὲ πρὸ τοῦ φαραώ. ἐκέκλητο δὲ τρισμέγιστος διότι περὶ τριάδος ἐφθέγξατο εἰπὼν ἐν τριάδι μίαν εἶναι θεότητα, οὕτως. ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἦν ἀεὶ νοῦς νοὸς φωτεινός. καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τούτου ἑνότης, καὶ πνεῦμα πάντα περιέχον. ἐκτὸς τούτου οὐ θεός, οὐκ ἄγγελος, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ κύριος, καὶ πατὴρ καὶ θεός, καὶ πάντα ὑπ' αὐτόν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐστίν. ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ παντέλειος ὢν καὶ γόνιμος καὶ δημιουργικὸς ἐν γονίμῳ φύσει πεσὼν, καὶ γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε. Quæ sunt, Mercurius Termaximus, is fuit sapiēs Aegyptius. Floruit autem ante Pharaonem. Appellatus est autem Termaximus, quoniam de Trinitate edidit oraculum, dicens in Trinitate unam esse diuinitatem his uerbis: Erat lumen intellectuale, ante lumen intellectuale. Et erat semper Mens Mentis luminosa. Et nihil aliud erat, quàm horum Vnitas, & Spiritus omnia continens. Extra hunc non Deus, non Angelus, non substantia ulla alia. Omnium enim dominus, & Pater, & Deus, & omnia sub ipsum, & in ipso sunt. Nam Verbum eius perfectū existens, & fœcundum, & opifex, lapsum, in fœcunda natura, & aqua fœcunda, prolificam fecit aquam. Hæc affert Suidas ex Trismegisto. Ac quanquam ipse Ter maximum eum uocatum puto propter ingenij, sapientiæque magnitudinem, hoc sum duntaxat contentus, apparere & hoc testimonio Trismegistum de Trinitate ante Platonem, Platonicosque natos scripsisse. Ecce enim tres personas distinctè suis nominibus appellat, appellans Patrem & Filium, lumen, lucem intellectualem: duas intelligibiles luces, quarum altera sit ante alteram, non tempore, sed qua Genitor antecedit gradu Genitum. Nempe quod idem Filius eius dixit, Pater maior me est. Horum substantiam lucem esse dicit, non lucem corpoream, sed lucem intelligentem. Et cecinit antiquissimus ille, quemadmodum hodierna religio, Deum de Deo, lumen de lumine. Sicut autem dicit diuinus Ioannes, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: sic Trismegistus, Erat lux intelligibilis (siqui-

dem etiam ipſum idem Verbum Lucem Ioannes appellat) ante lucem intelligibilem, C & erat Mens Mentis luminoſa. Id eſt, Deus de Deo, Mens à Mente naſcens. Deſi- gnat enim quod ait Ioannes, Et Verbum erat apud Deum. quia naſcebatur æterna- liter ab eo, lucens ab æterna altera luce, lux ipſe intelligens, ex luce intelligenti. Lo- quiturq́ꝫ de eorum Vnitate inſeparabiliq́ꝫ Diuinitate. Exin inducit Spiritum ſan- ctum, quo cuncta contineantur, uiuificentur: qua poteſtate celebratur in ſanctis li- teris: Spiritus enim Domini, inquit liber Sapientiæ, repleuit orbem terrarũ, & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet uocis. Ecce etiam fatetur hunc Trinum ſolũ, Deum fuiſſe ſemper, ſolum hunc uiguiſſe: Præter hunc non fuiſſe Angelum, nõ Dæ- monem, nullam aliam ſubſtantiam. Eſt enim hoc dictum Triſmegiſti, id quod quoti- die canit Eccleſia de tribus illis, Sicut erat in principio, & nũc, & ſemper. Erat in prin- cipio, uidelicet ab æterno. Ecce etiam uociferatio ualida contra ignaros ueritatis, ra- tionis expertes Arianos, qui dicebant fuiſſe quando Filius non erat: non reputantes quantum nõ impietate modò, ſed inſcitia, & imperitia naturæ peccarẽt, partim quòd hunc errorẽ à Platonicis, & ſcriptoribus profanis, quos nõ intellexerunt uidebantur ſuſcepiſſe, partim quòd nõ uiderũt quàm eſſet impoſsibile, ut qui erat Filius Dei ue- rus, Deus & ipſe ex Dei ſubſtantia nõ fuerit ſemper. Conſequũtur enim ſe diuinitas, & æternitas. Si filius Dei uerus eſt, etiã Deus eſt: Si Deus, etiam æternus. Adeſt igitur Triſmegiſtus dicens, Fuit ſemper Mens Mentis luminoſa. Mens Mentis Filius eſt, Mens ex altera Mente. De quibus Chaldæus in primo libro dicebat, Omnia perfe- cit Pater, & Menti tradidit ſecundæ, quam uocat Primã omne humanũ genus. Hæc igitur tria duntaxat fuerũt ſemper & ab æterno. Nõ Angelus, nõ Dæmon, nulla alia ſubſtãtia fuit, ſed ſola triũ æterna in una ſubſtantia cõiunctio. Hoc ſentit & loquitur diuiniſsimus Triſmegiſtus, nõ ſolùm cõfirmans hodiernã ſapiẽtiã, ſed cõtra omnes D obteſtans, qui Mentẽ ſecundã à prima putarunt priſcos ſeparaſſe. E quibus Ioannes Picus, & Marſilius dicta Procli uidẽtes, qui hoc loco nõ rectè Platonẽ, maioresq́ꝫ in- terpretatur, aſſeruerũt ſecundã illã Mentẽ, quaſi creaturã quandã in tẽpore conditã priſcos ſenſiſſe. Nos autẽ probauimus, & probamus nec Platonicos, qui talia prodi- derunt, priſcã Philoſophiã ſyncere expoſuiſſe, nec Platonicos illos Latinos Græcos rectè ſecutos eſſe, quos ſi ſine iudicio nec uetuſtate cunctaq́ꝫ Philoſophia bene cõſulta temere ſequaris, tam in hoc, quàm in alijs multis haud leuiter cecideris. Expoſita igi- tur & decãtata Triſmegiſtus triũ numinũ trinaq́ꝫ Deitatis, quæ ſola fuit ab æterno, ſempiternitate, accedit ad creationẽ, dicẽs fœcundũ illud Verbũ Dei, quod eſſet per- fectiſsimũ, fœcundiſsimũ, opifex, aquas illas quibus ſuperferebaẽ, amplexũ fœcun- daſſe & feciſſe ut ex his omnia naſcerẽtur, principio lux cœleſtis, tum aẽr, inde plãtæ, ſtirpes, animalia. Ac quod ait lapſum Verbũ fœcundũ ſup aquas, eſt quod ait Mo- ſes, Et Spiritus Domini ferebaẽ ſup aquas. Ferebatur aũt ut opifex, ut operans, maxi- mè cœleſtes orbes, quos primos eodẽ Triſmegiſto teſte, ex aquis ſecreuit, & in his pri mum Solẽ. Quòd aũt hæc ſcripſerit, locutusq́ꝫ fuerit Triſmegiſtus, ex eo liquidò, no- ſcet prudẽtiſsimus quiſque, quòd apud omnes Platonicos, q poſt Platonẽ floruerũt, extãt, ut nõ aliũ habuerint ſup his myſterijs præceptorẽ, q̃ꝫ Triſmegiſtũ. Suidas igiẽ ubi dicta Triſmegiſti protuliſſet, adiecit: καὶ ταῦτα εἰρηκὼς ηὔξατο λέγων, ὁρκίζω σε οὐρανὲ θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον, ὁρκίζω σε φωνὴν πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην, ἡνίκα τὸν πάντα κόσμον ἐστηρίξατο. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ μονογενοῦς λόγου, καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ περιέχοντος πάντα. ἵλεως ἔσο: Et hæc locutus ora- uit dicẽs, Adiuro te cœlũ Dei magni ſapiens opus. Adiuro te uocẽ Patris, quã ꝓtulit ipſe primã, cũ omnẽ mundũ ſtabiliuit. Obteſtor te per unigenitũ Verbũ, & Patrem, qui continet omnia, eſto propitius. Hæc igitur carmina, quæ Suidas tribuit Triſme- giſto

A gisto, cæteri tribuunt Orpheo. Insuper quæ postremò citauit, quoniam in libris uulgatis non habentur, credendum est cum in alijs eius de Trismegisti legisse: Quemadmodum & Lactantius, Augustinus, Cyrillus aduersus Iulianum Imperatorem proferunt, quæ nos in libris eius, qui pauci ex innumerabilibus ad nos peruenerunt, non uidemus.

Diuum Augustinum apertè testari Platonicos de tribus personis scripsisse.

CAP. XVIII.

CAETERVM etiam diuus Augustinus, in libris de Ciuitate Dei apertè testatur, quod etiam librorum illorum interpretes asseuerant, Porphyrium, quem uocat doctissimum Philosophorum, iuxta Platonicorum sententiam, tria Principia statuere, sed eos more suo loquentes tria Principia dicere, quę Christiani ad certam regulam loquētes, unum Principium, tres Personas appellant. Eius hæc uerba sunt: Dicit enim, inquit, Deum Patrem, & Deum Filium, quem Græcè appellat paternum Intellectum, uel paternam Mentem, πατρικὸν νοῦν. De Spiritu autē sancto aut nihil, aut non apertè aliquid dicit: quamuis quem alium dicat horum medium, non intelligo. Si enim tertiam, sicut Plotinus ubi de tribus principalibus substantijs disputat, animæ naturam etiam iste uellet intelligi, non utique diceret, Horum medium, id est, Patris, & Filij medium. postponit quippe Plotinus animæ naturam paterno Intellectui: iste autem cum dicit medium, non postponit, sed interponit. & nimirum hoc dixit, ut potuit, siue ut uoluit, quoniam nos Spiritum sanctum nec Patris tantum, nec Filij tantum, sed utriusque Spiritum dicimus. Hæc quidem Augustinus. Ecce testatur à Platonicis, uidelicet Porphyrio, B & Plotino claram, apertamq́ habitam de Patre ac Filio commemorationem. Filium in primis appellatum, quemadmodum à principio in oraculis Chaldaicis uidimus, paternam mentem, quod sonat paternam Sapientiam. Tertium autem dictum ψυχὴν, Animam: Videlicet Animam mundi, qui dicitur à nostris & ab illis Spiritus sanctus. Hunc etiam Proclus medium amborum uocauit. Filium igitur Patris summi, uocatum à Platonicis ait, patriam Mentem, de qua totus primus liber disserebat. Quibus fit perspicuum, magnos in nostra Theologia uiros, eiusq́ suspiciendos antistites, non ignorasse profanæ Philosophiæ primates de Patre, Filio, Spiritu sancto scripsisse. Quæ Philosophi, ut idem ait Augustinus, liberis uerbis loquentes, nec in rebus ad intelligendum difficilissimis, offensionem religiosarum aurium pertimescētes, soleant uocare, uel tria Principia, uel tres Deos. Eiusq́ loci explanatores afferūt, quod nos quoque fecimus, testimonium Macrobij, de Mente Ideas continente, & Trismegisti dicta de Verbo perfecto.

De tribus Hypostasibus, ex Apollinis oraculo: & quòd apud priscos, omnia metricè scribebantur: & quòd ab his oraculis mysteria ueterum Philosophorum manare potuerunt.

CAP. XIX.

SIT postremo loco, quod sub Christi decessum, Oraculum Apollinis de tribus Numinibus diuinè pronuntiauit. Rogatus de uera religione, cui maximè genus humanum initiandum, consecrandumq́ esset, quaq́ uti uera sapientia cunctæ nationes essent decorādæ, & quæ foret omnibus superstes, quod Daniel uaticinatus fuerat, ad hunc modum fertur dixisse:

Μὴ ὄφελες πύματόν με καὶ ὕστατον αὐτὸς ἐρέσθαι,
Δύστηνε προπόλων, περὶ θεσπεσίου γενετῆρος.
Ἀμφί τε τηλυγέτοιο πανομφαίου βασιλῆος.
Καὶ πνοιῆς, ἣ πάντα περιξ βοτρυδὸν ἔχει.
Οὔρεα, γῆν, ποταμοὺς, ἅλα, τάρταρον, ἠέρα, πῦρ τε,
Ἤ με καὶ οὐκ ἐθέλοντα, δόμων ἐκ τῶνδε διώξει.
Ἀυτίκα ἐρημαῖον δὲ λελείψεται οὖδος ἀφήτωρ.

Ne me utinam ſupremum, infelix ipſe ſacerdos,
Sciteris de ſancto, ac diuino Genitore,
Et ſobole chara, rebus magni Induperantis,
Et Flatu, qui mundum aſtrictum continet omnem,
Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem.
Aëraq́; heu templis is me diſcedere ab iſtis
Coget, linquetur quo edebam oracula, limen.

Hoc oraculum excerptum cum multis alijs, ab his qui audierunt, tradítumq́; memoriæ, cuius modi carminibus Sibylla, quæ & ipſa Apollinis oraculo præfuit, multa decantata reperiuntur, philoſophis etiam atteſtantibus, Sibyllas diuinas fuiſſe, & oraculum illud diuina ſæpenumero myſteria aperuiſſe. Decantabantur autem, autore Plutarcho, ferme cuncta, ſcribebanturq́; à priſcis numeroſè, Philoſophiq́; priſci ferè omnes, ſiue de creatione mundi, ſiue de reliquis Philoſophiæ partibus, poëticè, non oratione ſoluta ſcripſerunt. Quid mirum igitur, ſi cecinit oraculum de tribus numinibus, quando Plato quoq́;, & Triſmegiſtus, Chaldæi, & Magi, homines ſcilicet, & minoris quàm Dæmones ſapientiæ, tam multa de his ipſis prodiderunt? Ab his arbitror oraculis, quibus miranda myſteria Deus aperuit hominibus, manarunt Philoſophorum illa de ſummo Bono, de creatrice Intelligentia, priſcorum hominum nonnullis, quemadmodum & Sibyllis, cœlitus reuelata non æquè tempeſtate illa, atque poſtea cognita: Vt quod uiderat Vergilius apud Sibyllam,

Iam noua progenies cœlo dimittitur alto:

cecinerat ſimili modo Sibylla, Græcè,

Καὶ τότ' ἀπ' ἠελίοιο πέμψει θεὸς βασιλῆα,
Ὃς πᾶσαν γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο. Et,
Ἀυτὸν σὸν γίγνωσκε θεόν, θεοῦ υἱὸν ἐόντα.

Tum Deus excelſo demittet ab æthere Regem,
Qui bella è tota pellat tellure, nefanda.
Atque tuum cognoſce Deum, qui natus ab ipſo.

Hæc qui legebant, quò pertineret neſciebant. Philoſophi uerò libris ſuis excepta, quæ quidem naſcebantur etiam ab antiquiſsimis Theologis, ac Prophetis, quando nationes ferè omnes, Prophetis abundare dederat Deus, qui de magno illo in mundum uenturo Rege, uelut anteambulones, ubique concinerent, ſpeculationibus, egregijsq́; ſermonibus decorarunt.

FINIS.

A

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER TERTIUS.

De tota Diuinitate: & quòd omnes instinctu naturæ Deum singulariter in omni ætate nominarint: exemplaq; ex Platone, & Aristotele, & Homero, & Demosthene.

CAP. I.

POST hæc naturalis est ordo, ut qui de tribus Numinibus executi sumus, nunc de Deo, totaq; simul Diuinitate nobis sit sermo. Conuenit enim in treis illos, quicquid de Deo per uniuersam Theologiã ab omnibus linguis, nationibusq; prædicatur. Primumq; erit de singulari Diuinitate mysterium, omnes ferè homines tum animo intento, tum natura duce, ac magistra, rapidoq; ueritatis æstu, semper unum, singularémque Deum fuisse confessos. Vt quanquam corruptissima inoleuit nominandi, adorandiq; plures Deos consuetudo, propter insitam tamen, altissimeq; impressam à Natura Dei notionem, & ad eum inclinationem, cum seriò loquerentur, & se ab impetu Naturæ rapi paterentur, unum modò Deum prædicarint, appellarint, habuerint in ore, cunctasq; ei ueræ Theologiæ laudes attribuerint. Omnesq; quos sub falsis religionibus, Deorumq; multorum cultricibus ortos constat, cum de creatione rerum, de mirabili cœli, terrarumq; ordine, siue magna alia de re loqui cogerẽtur, nunquam Deos, sed ut Naturæ fert instinctus, uerum Deum appellasse, ei prouidentiam, maximam, incommunicabilemq; bonitatem, cunctasq; Diuinitatis laudes tribuentes. Ac quanquam Platonis, Aristotelisq; Theologia, differtur in posterum examinanda, ad exemplum tamen perspicuitatemq; dicendorum, præcedat eorum testimonium, quo fiat omnium Philosophorum, uetustissimorumq; hominum singularis & unius Dei è Natura manifesta confessio. Nam Plato non modò nescius, & eo quem dixi ueritatis æstu raptus, sed sciens & prudens confessus est, & ostendit, quid inter Deos, Deumq; maximum ac singularem putarent ea secula interesse, se cum seriò loqueretur, Deum nominaturum: cum minus seriò, plures Deos. In Epistola ad Dionysium, De signo, inquit, Epistolarum, quas studiosè, & quas minus scribam, arbitror te meminisse. Verum cognosce, animumq; intende. Multi enim sunt, qui me iubeant scribere, quos non sit facilè reijcere. τῆς μὲν γὰρ σπουδαίας ἐπιστολῆς θεὸς ἄρχει, θεοὶ δὲ τῆς ἧττον. Nam seriæ Epistolæ Deus præest, Dij autem minus seriç. Hæc igitur erit uniuersalis admonitio, ac naturalis instinctus consideratio, cunctos ferme mortales ea ratione locutos esse, cuius dedit documẽtum Plato. Et quod etiam Lactantius animaduertit. Cum uerò, inquit, ipsos Deorum cultores sæpe uideamus Deum summum, & confiteri & prædicare, quam sibi ueniã sperare possint impietatis suæ, qui non agnoscant cultum eius, quem prorsus ignorari ab homine, nefas est. Nam & cum iurant, & cum optant, & cum gratias agunt, non Iouem aut multos Deos, sed Deum nominant: adeò ipsa ueritas cogente Natura, etiam ab inuitis pectoribus erumpit. Videre

B

igitur

igitur licet, quod Lactantius monuit, ubiq; Naturam ad hoc homines impulisse, ut Deum Patrem suum recognoscerent, nominarent, appellarent, uenerarentur, eumq; meritis præconijs, qualia sacræ literæ cecinerunt, efferrent, nunc autorem generis humani, fabricatoremq; mundi, nunc prouidentem uniuersis, oculosq; Diuinitatis suæ per omnes terras latè de sublimi sede sua tendentem, cæteras item Diuinas attributiones decantantes, quas indefessè resonat Philosophia cœlestis. Quas quidem laudes & Theologiam, partim ex fonte Naturæ, partim illa prisca, cum solus uerusq; Deus colebatur, Theologia, manare compertum. Ad hanc igitur rationem reuocabitur, omissis multis, quæ pòst examinabuntur, hoc autem ut exemplum multorum, quòd Aristoteles, qui uidetur cœlo, stellisq; Intelligentias diuinas adiungere, uenaturq; ex motu cœlesti Diuinitatem in libris de prima Philosophia, naturæ quodam impulsu definit Naturam diuinam: φαμὲν δὲ θεὸν, ζῷον ἀΐδιον, ἄριστον: Dicimus Deum animal aut uiuens sempiternum, optimum. Ecce Deus optima uita, Deus ille naturalis, uerusq;, nulla cœlestis, aut quæuis alia Intelligentia, quarum nulla optima est, quòd Vnum duntaxat necesse sit esse optimum. ecce item singularis & unius Dei nuncupatio. cumq; multos Deos soleant Philosophi, poëtæq; nominare, unus tamen singularis instinctu Naturæ nominatur. Cuius est solius, naturaliterq; hoc nomen Dei, & qui ut singulariter Deus, sic singulariter sempiternus & singulariter optimus. Apparet enim uel cogitur Aristoteles id ex ipsa locutione sensisse, quia sicut per eminentiam hæc Dei nominatio cadit in uerum illum, ac naturalem, haud minus cadere debet reliqua definitio, quòd solus sempiternus, solus optimus. Vt habet singulariter quòd sit Deus, & quòd sit optimus, quod nemo negat, sic quòd singulariter sempiternus. Hæc illa ueritas ex inuitis pectoribus erumpens. Eundem innuit, & cum Natura duce respexit, cum negans indiuidua fieri potuisse sempiterna: διὰ τὸ πόῤῥω τῆς ἀρχῆς ἀφιστάσθαι τῷ λειπομένῳ συνεπλήρωσεν τὸ ὅλον ὁ θεὸς ἐνδελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: Quia longe distarent à Principio, altera, quæ sola superesset ratio, absoluit, repleuitq; Deus Vniuersum, facta generatione perenni. Ecce Deus Naturæ, Deus maximus, ordinum, mundaniq; concentus moderator. Certè igitur neq; Solis, neq; Lunæ, ulliusq; sideris intelligentia: minus etiam illi fabulosi Dij, Minerua, Diana, Mercurius, Apollo. Deus ille, uerè Deus, qui ne rerum deficeret ordo, perpetuis generationum successionibus repleuit Vniuersum. Singulariter unus Deus inducitur, eiq; singulariter nomen hoc tribuitur. Naturæ moderator, ordinum cœlestium, à quibus dependent terrestres, inuentor prædicatur. Quantum scilicet audimus in Theologia Mosis, si quis altè spectet, prædicari. Aliud exemplum est ex Platone, cum ei structæ in Sicilia insidiæ fuissent, ex hisq; euasisset: καὶ τούτων δὲ μετὰ θεὸν, Διονυσίῳ χάριν εἰδέναι χρεών: Et pro his, post Deum Dionysio gratias habere par est. Quis is Deus, custos, prospector, liberator hominum, qui singulariter à Platone, sub religionibus superstitiosis, Dianæ, Solisq; cultricibus orto, Deus nominatur? Quid ponderis habet hæc nomenclatio? Naturalis uidelicet est, spectans unicum illum, singularem, eundemq; uniuersalem Deum. Sed his exemplis ex Platone, Aristoteléque quorum posterius declarabitur Theologia, dimissis, ingrediamur hunc campum, flores ex omni uetustate, quæ maximè singularem Deum coluit, & ubique singulariter nominauit, decerpentes. Hoc Theologos, hoc Poëtas etiam superstitiosos, & fictitiorum Deorum laudatores inuenies fecisse. Homerus igitur, qui pater fabularum uisus est, poëticosq; illos Deos nunquam non habet in ore, Naturæ tamen instinctu, sæpe Deum uniuersalē, quemadmodum Philosophi, & præsens hæc ætas, cui singularis innotuit Diuinitas, nominauit. E quibus est, quod etiam adducitur à Iustino Philosopho eodem & martyre, quod

A quod ubi Phœnix affatur Vlyxem, inducit loquentem:

οὐδ᾽ εἴ κέν μοι ὑποσταίη θεὸς αὐτὸς
γῆρας ἀποξύσας θήσειν νέον ἡβώοντα.

Non mihi si Deus hinc etiam promitteret ipse,
Mutato senio, uiridem instaurare iuuentam.

En Deus singularis, potens auferre senectam, restaurare iuuentam. Iustinúsque ipse inquit: διὰ τῆς ἀντονομασίας τὸν ὄντως θεὸν σημαίνων: Significās per Antonomasiam, uerum Deum. Hoc scilicet perpetuum est in omni natura, instinctúque humano, quoties Deum nominant, designatur uerus, unicus Deus, & cuius est uerè Diuinitas, qui uerè, singulariterq́ꝫ Deus nuncupatur. Non est is Homeri Deus ex his ullus, quos bellaces inducit, humanisq́ꝫ affectibus deturpat. Est Deus magnus uniuersitatis, dictus simpliciter Deus, quia solus uerus semper Deus. Homerus item hunc ipsum innuit cum dixit:

Αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς, ὡς τὸν ὁμοῖον.

Semper agit similem Deus ad similem, associatq́ꝫ.

Quis is Deus, nisi magnus, uerus, præpotens, naturalis, & naturaliter occurrens ori, offerens sese menti, dans sese obuiam ubique nobis, cogens ut eum cogitemus, sentiamus, loquamur, nominemus, eiq́ꝫ potestatem uniuersalem tribuamus? Superius Homerus, quòd possit abradere senium, reparare iuuentam: nunc quòd agat similes ad similes. Quo decreto Dei impij scelestiq́ꝫ cum impijs, & coinquinatis spiritibus associabuntur. De supremo Deo, cuncta prospiciente, moderante cum primis res humanas, hoc dictum ab Homero. Quod & Plato in eo qui inscribitur Lysis, declarauit afferens hoc carmen: ἀλλὰ τὸν θεὸν αὐτόν φασι ποιεῖν τοὺς φίλους αὐτοὺς ἄγοντα πρὸς
B ἀλλήλους: Sed Deum ipsum asserunt amicos facere adducentem eos ad inuicem. Ille igitur facit amicos ad amicos accedere, suáque hac lege, sibi pios, & iustos, gratos, amicósque associabit, qui passim sparsit in humana pectora, ut Plutarchus inquit, charitatem. Eundem singulariter nominauit Deum, quod etiam affertur à Plutarcho: οὐκ ἄνευ θεοῦ τάδε μαίνεται: Haud sine Deo is insanit. Eundem quoq́ꝫ confessus est omnipotentem, largitoremq́ꝫ bonorum, cum in quartodecimo Odysseæ:

θεὸς δὲ τὸ μὲν δώσει, τὸ δ᾽ ἐάσει,
ὅ,ττι ἂν ᾧ θυμῷ ἐθέλει, δύναται γὰρ ἅπαντα.

Largitur Deus hæc: ast altera linquit.
Quicquid mente sedet, cunctorum nanque potens est.

Indicauit, significauitq́ꝫ hunc ipsum Demosthenes, etiam superstitiosorum Deorum cultor, sed actus impetu Naturæ, cum dixit, Conandum esse, ut omnia bona cum bona spe consectemur: φέρειν δὲ ἃ ἂν ὁ θεὸς διδῷ, γενναίως: Ferre autem quæ Deus dederit, generosè & fortiter. Is etsi Dianæ Palladisq́ꝫ cum Atheniensibus uenerator esset, luce tamen Naturæ, uniuersalem magnumq́ꝫ Deum uidit, singulariterq́ꝫ appellauit.

Quòd simili ratione locuti sunt, & quidem diuinius poëtæ, qui Homero successerunt, de singulari Deo & his quæ uerè de eo prædicantur.

CAP. II.

EADEM ratione locuti sunt ueteres celebresq́ꝫ poëtæ. E quibus Pindarus propter pulchritudinem, ordinemq́ꝫ rerum cœlestium, & omnium rerum bonarum inuentionem appellat θεὸν ἀριστότεχναν, Deum, optimum, solertissimumq́ꝫ opificem. Quod adducit admiratúrque sæpe sæpius Plutarchus. Hic & quòd opifex mundi sit, & omnia iuxta Theologiam Mosis fecerit opti-

ma, & quòd sit unus, singularis, ostenditur. Crede mihi, quo sunt homines rerum exordio propiores, hoc meliores, & singularis optimique Dei colentiores. Idololatria fuit error posteriorum seculorum, contráque impetum Naturæ. Similiter locutus est Aeschylus, quod adducitur etiam à Platone: θεὸς αἰτίαν φύει βροτοῖς, ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδην θέλῃ. Nimirum, Deus causam creat, cum domum funditus labefactare decreuit. Ecce Deus is Aeschylo, Deus Mosis, Deus Prophetarum, apud quos prædicat se creare malum, uidelicet quod Aeschylus, euertere, labefactare domos impiorum, quod toties in libris Regum refertur fecisse, & facit quotidie, etiam Prophetis non denuntiantibus. Vides eum fatentem, singularem illum iuxta superiores Regem moderatorémque humanarum rerum, ultorem impiorum, quorum domos euersurus, causam ipse reperiat, nos autem unde ueniat, nesciamus. Callimachus autem, ut est etiam apud Plutarchum, sic locutus est: εἰ θεὸν οἶσθα, ἴσθι ὅτι καὶ δαίμονι ῥέξαι πᾶν, δυνατόν: Si Deum nosti, noris quòd diuinitati sunt omnia possibilia. Quid diuinius hoc testimonio? Est hic eadem singularis Dei nuncupatio, est uniuersalis potestatis attributio, sacrarum literarum Theologia, quòd non sit abbreuiata manus Domini, quòd sit omnipotens: sic pectoris humani naturalis confessio, sicut cœlestis oraculi reuelatio, conspirante utraque Theologia, & ea quæ de cœlo, & quæ de natura manauit. Simonides autem non modò singularem Deum nominauit, sed item de sapientia bonitatéque eius singulari, & incommunicabili, altissimè philosophatur. Testimonium sapientiæ adducitur ab Aristotele, bonitatis à Platone. Quo nomine suspicitur ab utroque. Aristoteles in libro de prima Philosophia, Sola, inquit, sapientia quæritur causa sui. Quocirca iure non humana possessio dicatur. Multis enim modis serua est humana natura. ὥστε κατὰ σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος, τοῦτ' ἔχοι τὸ γέρας: Quapropter iuxta Simonidem, solus Deus habeat hanc dignitatem. Quanta est, quàm profunda Theologia Simonidis, quòd solus Deus sit sapiens? Eadem causa per excellentiam dicitur in sacris literis, Sapientia, per quam fundata est terra. Et Pindarus eum dicebat optimum artificem. Hæc sapientia Dei. Testimonium autem summæ, & incommunicabilis bonitatis, apud Platonem in Protagora, quod prior Chilon: ὅτι γενέσθαι μὲν ἄνδρα ἀγαθὸν χαλεπὸν ἀλαθέως. οἷόν τε μέντοι ἐπί γε χρόνον τινά. γενόμενον δὲ διαμένειν ἐν ταύτῃ ἕξει, καὶ εἶναι ἄνδρα ἀγαθὸν, ἀδύνατον καὶ οὐκ ἀνθρώπειον, ἀλλὰ θεὸς ἂν τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Bonum quidem uirum fieri uerè difficile esse: licet tamen ad aliquod tempus esse. Sed cum fueris, in hoc habitu permanere, uirúmque bonum esse, impossibile, & non humanum: sed Deus hoc habeat decus. Non'ne sapientia Simonidis hæc, naturali bonitate profusa, ea est, quam Seruator homines erudiuit dicens, Nemo bonus nisi solus Deus? Hic igitur Simonides, etsi Græcus erat, multisque ante coruscans Euangelium natus annis, deduxit eum Natura tamen ad inclytæ Theologiæ confessionem. Necdum enim eousque peruaserat superstitio ut bonitatem superioris ætatis, scientiámque illam Dei à primis hominibus uenientem, obfuscarit. Quódque mirabilius est, hanc sapientiam uel à Simonide natam, uel antiquiorem putat Plato: ἢ ἀπὸ σιμωνίδου ἀρξαμένη, ἢ καὶ ἔτι παλαιοτέρα: uel à Simonide cœpisse, uel etiam uenustiorem esse. Hic est ille Simonides, qui non solum summam sapientiam, Deo, bonitatémque supremam adiudicauit, sed etiam dixit eum inscrutabilem. De quo, Marco Tullio autore, cum quæsisset Hiero tyrannus, quid aut qualis sit Deus, deliberandi causa sibi unum diem postulauit: cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit: cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret,

A reret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi uidetur res obscurior. Vnum igitur singularemq́ spectabat, maximum, uniuersalem, naturalemq́, inscrutabilem, innominabilem, ut Mercurius dixit, non fabulosos illos, aut ullam cœli Intelligentiam. Ad hanc Theologiam, atque ad has laudes, Diuinitatisq́ semper impulit homines Natura confessionem. Is ante oculos obuersabatur, sese tum mirandis operibus suis exhibens animis, tum quibusdam primæ Theologiæ scintillis superstitibus, quibus mentes hominum excitabantur, multitudine fabulosos illos, nuperq́ delatos colente Deos. Audi igitur mirabiliora canentem Sophoclem, & cum sacris oraculis mirificè congruentem in appellatione singularis Diuinitatis, & prædicatione operum diuinorum superstitionumq́ detestatione. Is autore Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorem, hæc scripsit:

εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς δὴ θεός,
ὃς οὐρανὸν τέτυχε, καὶ γαῖαν μακράν.
πόντου χάροπον οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας.
θνητοὶ δὲ πολλοί, καρδίᾳ πλανώμενοι,
ἱδρυσάμεσθα πημάτων παρὰ ψυχὴν
θεῶν ἀγάλματα ἐκ λίθων τε καὶ ξύλων,
ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων
θυσίας τε τούτων, καὶ καλὰς πανηγύρεις
τεύχοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

Vnus uerò duntaxat, unus est Deus,
Qui polum creauit, & latum solum.
Pontiq́ lætos fluctus, uentorumq́ impetus.
B Mortales autem multi, animo uagi,
Ereximus erroris & cladis, animi
Deorum simulachra, è lapidibus, materieq́
Siue constructa auro, uel ebore.
His sacrificia, festosq́ celebrauimus dies.
Sic pietatem retinere credimus.

Hæc reddidi, non moratus nunc numerum, temporaq́ syllabarum. Ex his clarescit magis, eandem, unamq́ semper fuisse religionem, clariorem primis seculis, medηs obscuriorē, hominum erroribus inquinatā, nouissimis clarissimā, quam nulla deinceps corrumpat superstitio. Agnoscebant igitur illi suorum tempor., ac fatebantur errores, ad genitorē suum redeunte Natura, & quos superstitiones delirare cogebāt, ad ueritatem machinis suis reuocante. Quid posteri Philosophi dicent, cum maiores, à quibus per successionē, uitam, mores, opes, sermonem, literas, iure hæreditario acceperunt, uideant piè confitentes unum, singularem, eundemq́ iuxta Theologiam Mosis, Vniuersi conditorem? Omnia igitur secula hunc cognouerunt, meritis laudibus extulerunt. Modò Vnitatem, & inæstimabilem Bonitatem, Sapientiamq́, interdum Omnipotentiam ei tribuentes, nunc Conditorem Vniuersi cum Mose, nunc Inscrutabilem asserentes. Eundem quoque singulariter nominauit Euripides, etiam sub his religionibus ortus, quæ uanos illos, ineptosq́ Deos colerent, eiusq́ misericordem naturam indulgentémque fatetur. Assertúrque etiam à Plutarcho:

μέλλει τὸ θεῖον, ἔστι δὲ τοιοῦτον φύσει.

Cunctatur Diuinitas, talisq́ est ingenio.

Hæc de clementia, misericordiaq́ diuina dicuntur, cuius, Propheta simili ratione dixit esse plenam terram. Quo uocatur in sacris literis μακρόθυμος, nostri dicunt longanimis

mis, sed melius, sero irascens, differens ulcisci. Ideo subdit quidam apud Plutarchum, minime decere aduersus malos, ῥαθυμὸν εἶναι τὸν θεόν, segnem esse Deum. Corrigitur autem à Plutarcho. Hic igitur Euripides, nullum è fabulosis illis Dijs, quos illa secula colerent, sed unum præpotentem, uniuersalem, semper animis occurrentem spectauit Deum. Multo autem diuinius Phocylides, è priscis illis ante Platonem poëtis (fuit enim autore Suida æqualis Theognidi) de singulari Deo scripsit, ut penè Prophetarum quis uideatur extitisse. Fuit tamen Milesius, his temporibus ortus, quibus Deorum multitudo ab ignaris adorabatur, superstitionibusq; uanis scatebat Græcia. At is multa tamen diuinitus scripsit. E quibus sunt illa, quæ locutus est in his quæ uocantur παραινέσεις:

Εἷς θεός ἐστι σοφὸς δυνατός γ᾽ ἅμα καὶ πολύολβος:

Est unus, sapiensq; potens Deus, atque beatus.

Hinc non mirum superiora cecinisse Sophoclem de singulari Deo. Putat autem Suidas, qui autor est, uerè Phocylidem scripsisse uersus illos, uitæq; degendæ præcepta, quæ hodie circunferuntur, inscripta, ut ipse inquit, κεφάλαια, ex uersibus Sibyllinis fuisse decerpta, ἐστὶ δὲ ἐκ τῶν σιβυλλιακῶν κεκλεμμένα. Facile igitur potuit Phocylides de singulari Deo, sapientia, potentia, beatitudineq; eius, laudes has uel sub fallis religionibus ortas edidisse: quippe qui cum reliquis poëtis, hæc apud Sibyllas legeret. Videbis igitur in uersibus Sibyllinis similia. E quibus:

Εἷς θεός, ὃς μόνος ἐστίν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
Ἀλλὰ θεός, μόνος, εἷς, πανυπέρτατος.

Vnus solusq; est Deus, maximus, ingenitusq;.
At Deus est unus, cunctis altißimus idem.

Ex his carminibus, quemadmodū suspicatur Suidas sumpsisse Phocylidem de summo, singulari, sapienteq; Deo loquentem, sic forte sumpserunt Sophocles, & Simonides. Is loquens, Aristotele teste, de sapientia eius, quam ab eo solo poßideri, ut apparet nunc Sibyllam cecinisse, dicebat. Ille superius cantabat unum, summum, singularem, qui creauerit cœlum, terras, maria. Sibylla uerò totidem uerbis:

Ἀλλὰ θεός, μόνος, εἷς, πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
Οὐρανόν, ἠέλιόν τε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,
Καρποφόρον γαῖάν τε, καὶ ὕδατος οἴδματα πόντου.

Sed Deus est unus, summus, qui sidera fecit,
Cœlum, Phœbeiumq; iubar, lunæq; nitorem,
Frugiferam & terram, ponti fluctusq; tumentes.

Vidisti superius in Sophocle, non eandem modò sententiam, sed eadem prorsus uerba, de unitate Dei, de cœli, latæq; terræ, æquoreiq; fluctus creatione. Eadem igitur priscorum Philosophorū, quorum tempore, autore Plutarcho, metricè Philosophiā, Theologiam, & historiam solitum erat decantari, fuit de Deo atq; Sibyllarum sententia, religio, par Theologia. Nam Thales Milesius, quemadmodum & Sibylla, dixit autore Laërtio, Deum ingenitum. Hoc ergo pro comperto, perspectoq; habeamus, eam magis fuisse Diuinitatē suis laudibus decoratā, creationem mundi cunctis uocibus hominum atq; Dæmonum, in eam relatam, quàm magis ulterius ad priscas ætates exordiumq; mundi quis aspiciat. Prosequitur Phocylides, quem Plato quoque nominat & admiratur, singularem Deum appellans, omnemq; ei prouidentiam tribuens, & ante omnes res, operasq; colendum docens: πρῶτα θεὸν τίμα: In primis uenerare Deum. Vides eum non dixisse quemadmodum poëta, uenerare Deos. Spectabat enim uerum illum, & singularem. Item:

εἷς σύ

A εἰ σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσσει.

Si malus es iudex, Deus & te iudicat ipſe.

Hæc Theologia eſt ſacrarum literarum: Deus iudex iuſtus. Qui iudicas omnem terram. Viduam & pupillum ſuſcipiet. Item Phocylides:

ἤν σοι ἔδωκε θεὸς, τούτων χείρεσσι παράσχου.

Quæ tibi largitus Deus eſt, des tu quid egenis.

His illa Moſaicæ Theologiæ pars aſſeritur, qua docuit Deum, fructus, holera, beſtias, mare, terras, in hominum poteſtatem tradidiſse. Quæ cùm tanta copia, ubertateq; donauerit, uelit item nos eius imitari clementiam, manus egenis aperientes, quemadmodum bonitatis ſuæ theſauros aperuit ipſe nobis. Eundem fatetur Phocylides, omnibus animantibus arma ſua dediſſe, uolucribus pennas, leonibus robur, tauris cornua, apibus aculeos, uerum pro cunctis his, hominem armaſſe ratione, ualido aduerſus omnia propugnaculo:

ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός. —

Armauit nam cuncta Deus. —

Aſſerit etiam mirificè cum Moſe, hominibus eſſe ſpiritum, & imaginem à Deo, quēadmodum uidelicet Sibyllæ ceciniſſent.

πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ, χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών. Quod eſt,

Spiritus ipſe Dei eſt mortalibus atque imago.

Et cum ait omnes æquè mortales eſſe, Deum autem animis imperare. Non imperat autem mortuis, quemadmodum ipſe dixit. Si eſt Deus Abraham, Iſaac, non eſt Deus eorum, qui non ſunt.

πάντες ἴσοι νέκυες, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύσει.

B Nominatur igitur Deus ubique ſingulariter: qualiſq; fuit Phocylidis Philoſophia, talem arbitrandum eſt fuiſſe omnium eius tempeſtatis ſapientium. Semper igitur Deus unus cognitus eſt & prædicatus, quem ſic exhibuit animis Natura, quemadmodum ſunt animantibus inſtinctus cuique ſui.

Eadem probatio ex priſcis Philoſophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quòd ſit unus Deus, quòd Mens Animatioq; Uniuerſi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Aſclepio, Acmone, Mercurio.

CAP. III.

POST poëtas, ſimilem pietatem tenuiſſe Philoſophos, præſertim uetuſtiores illos ante Platonem, unanimi religione ſummi ac ſingularis Dei memoriam ſingulariter celebrantes, ac nominantes, ſi quis eorum dicta conſideret, quæ partim nunc in libris eorum leguntur, partim ab ſubſecutis Philoſophis, qui libros eorum legerunt, referuntur, facilè cognoſcet. Ex his ſunt Triſmegiſtus, Orpheus, Sibylla, Empedocles, Pythagoras, Meliſſus, Anaxagoras, Philolaus, Pherecydes, pluresq; alij, qui ſuperiorum ſæculorum ſapientiam, cuius à Deo fuit origo, quam primis hominibus tradidiſſet, uenerantes, de maieſtate, ſingulariq; eius Diuinitate cunctiſq; bonis, quæ poſsidentur ab eo, diuinas laudes, cuiuſmodi reſonant in ſacris literis, decantauerunt. Ex his primum, quàm mirabilis, quàm diuinus fuit uetuſtiſsimus Triſmegiſtus in confeſsione ſummæ Diuinitatis? quos hymnos ei decantauit, quibus nominibus appellauit? Cum in Pœmandro deprecans ut rationale ſacrificium ſuſcipiat, ſic eum uocat, ἀνεκλάλητε, ἄρρητε, σιωπῇ φων

ὀμαντ. Ineffabilis, indicibilis, silentio uocatus. Qui scilicet silendo uocaris, audiens C etiam silentes, orationemque diuinam exordiens: ἅγιος ὁ θεὸς, οὗ ἡ βουλὴ τελεῖται ἀπὸ τῶν ἰδίων δυνάμεων, ἅγιος ὁ θεὸς, ὃς γνωσθῆναι βούλεται, καὶ γιγνώσκεται τοῖς ἰδίοις. ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συνιστάμενος τὰ ὄντα. ἅγιος εἶ οὗ πᾶσα φύσις εἰκὼν ἔφυ. ἅγιος εἶ ὃν ἡ φύσις οὐκ ἐμόρφωσεν. ἅγιος εἶ ὁ πάσης δυνάμεως ἰσχυρότερος, ἅγιος εἶ ὁ πάσης ὑπεροχῆς μείζων. ἅγιος εἶ ὁ κρείττων τῶν ἐπαίνων: Sanctus Deus, cuius uoluntas peragitur à proprijs uiribus, & potestate. Sanctus Deus, qui uult cognosci, & cognoscitur à suis. Sanctus es qui solo uerbo cuncta fecisti. Sanctus, cuius omnis natura fuit imago. Sanctus es, quem non formauit natura. Nimirum cuius forma nusquam in natura est. Sanctus es qui superior & fortior es omni potestate. Sanctus es, qui omni magnitudine maior, & excellentia excellentior. Sanctus es, qui es omni laude superior. Sic ille. Agnoscis Psalmos, & hymnos diuinos à cunctis, non ab Hebræis solis decantari. Sumus enim omnes filij Dei, omnes ab illo. Eoque spiritus omnis laudat creatorem suum. Sibylla uerò, quam Iustinus Philosophus uocat uetustissimam, eodem ipso autore scripsit (multis omissis, quæ reperies apud alios.)

Εἰς θεὸς ὃς μόνος καὶ ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρώμενος αὐτὸς ἅπαντα
Αὐτὸς δὲ οὐ βλέπεται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἁπάσης.

Vnus Deus solus est supra omnem maiestatem, ingeneratus, omnipotens, inuisibilis, uidens ipse omnia, ab omni mortali corpore non uisus. Hæc illa cum sacrosanctis Prophetis, & Apostolis uetustissima decantauit. Eodem Iustino autore dixit eadem:

ὄλβιοι ἄνθρωποι κεῖνοι κατὰ γαῖαν ἔσονται,
ὅσσοι δὴ στέρξουσι μέγαν θεὸν εὐλογέοντες,
πρὶν φαγέειν, πιέειν τε, πεποιθότες εὐσεβίῃσι.
οἳ νηοὺς μὲν ἅπαντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες,
καὶ βωμοὺς, εἰκαῖα λίθων ἀφιδρύματα κωφῶν
αἵμασιν ἐμψύχων μεμιασμένα, καὶ θυσίαισι
τετραπόδων, βλέψουσι δὲ. ἑνὸς θεοῦ εἰς μέγα κῦδος.

Sunt homines illi uerè in tellure beati,
Qui magnum coluere Deum, & cecinere priusquam
Ad potumque cibumque adeant pietate decori.
Qui delubra oculis mox auferre uidentes
Atque aras, lapides, uita & ratione carentes,
Sanguine pollutos animantum, pecudumque
Cælorum, uniusque Dei aspiciunt decus ingens.

Ecce igitur omnes cum sacris literis, id est, cum ueritate pura consentiunt. Ecce quo magis uetustiores ætates respicias, tam magis cognitum, prædicatumque Deum singularem agnoscas. Cuius clarior scientia, cunctis ambagibus amotis, à filio suo nouissimis sæculis fuit patefacta. Orpheus igitur etiam uetustissimus, ante omnes celebratos in Græcia Philosophos & poetas, multis carminibus de singulari Deo, non secus atque Prophetarum quis, mira exprompsit, nemini non suspicienda. Hæcque carmina partim apud Platonicos, partim Theologos nostros, Iustinum, Eusebium, Cyrillum, Clementem Alexandrinum habentur, ne putes non uetustissimi, quemque uocat diuinissimum Ioannes Philoponus, esse. Is ad filium Musæum de Deo scripsit, quorum nonnulla minores postea desumpserunt:

Μοῦνον δ' εἰσόρα κόσμοιο ἄνακτα

D

A Εἷς δ' ἔστ' αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιγίγνεται, οὐδέ τις αὐτὸν
εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.
οὗτος δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι δίδωσι
Καὶ πόλεμον κρυόεντα, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα.
οὐδέ τις ἔσθ' ἕτερος, χωρὶς μεγάλου βασιλῆος.
Αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται
Πᾶσιν γὰρ θνητοῖς, θνηταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις.
ἀσθενέες δ' ἰδέειν δία τὸν πάντων μεδέοντα.
οὗτος γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐστήρικται
Χρυσέῳ ἐν θρόνῳ, γαίης δ' ἐπὶ ποσσὶ βέβηκεν
Χεῖρα δὲ δεξιτερὰν ἐπὶ τέρματος ὠκεανοῖο,
Πάντοθεν ἐκτέτακεν, περὶ γὰρ τρέμει οὔρεα μακρά,
Καὶ ποταμοί, πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης.

— Solum Regem aſpice mundi.
Vnicus ex ſe natus, ſunt atque omnia ab Vno.
In his ingreditur, nec quiſquam reſpicit illum
Mortalis, uerum ipſe immenſus reſpicit omnes.
Isq́ bonis demptis mala dat mortalibus atra,
Et ſæuum bellum, & lacrymas, ſæuosq́ dolores.
Nec quiſquam eſt alius, niſi Rex is maximus. illum
Non uideo: circum eſt etenim caligine ſeptus.
Non ſunt mortales acies mortalibus, atque
B Cernere non poſſunt Regem, qui cuncta gubernat.
Is cœlo ærato, robuſto & præſidet axe,
Inq́ throno ſidet aurato, pedibusq́ per ipſam
Ingreditur terram, oceaniq́ ad ultima, dextram
Porrigit undique, montes ingentesq́ tremiſcunt,
Fluminaq́, & cani fluctus, æquorq́ profundum.

Primusq́ Pythagoras autoribus Theologis Græcis, Plutarcho quoque & Cicerone, fertur uelut unus è Prophetis, dixiſſe: ὁ μὲν θεὸς εἷς, αὐτὸς δὲ οὐχ ὥς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τᾶς διακοσμήσιος, ἀλλ' ἐν αὐτᾷ ὅλος ἐν ὅλῳ, τὸν κύκλον πάσας ἐπισκοπῶν γενεάς. ἐστὶ κρᾶσις τῶν ὅλων αἰώνων, καὶ φῶς, τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔργων, ἀρχὰ πάντων ἐν οὐρανῷ φωστὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς, καὶ ψύχωσις τῶν ὅλων ἁπάντων κίνασις. Quæ ſunt, Deus quidem unus eſt. Ipſe uerò non, ut nonnulli ſuſpicantur, extra mundum, ſed in ipſo eſt, totus in toto, omnes circunquaque conſiderans generationes. Eſt Temperies omnium ſæculorum, Opifex, ſeu Lumen ſuarum facultatum, & operum. In cœlo Lumen, omnium Pater, Mens & Animatio cunctarum rerum & Motus. Hæc dixit Pythagoras, autore Cyrillo aduerſus Iulianum Imperatorem, etiam Euſebio, multisq́ alijs: Etiam Cicerone, & Plutarcho. Nam quoniam dixit Deum rerum cunctarum Animationem, mentium, animarum Genitorem, hinc Cicero referens eius ſententiam, Nam Pythagoras, inquit, qui cenſuit animum eſſe per Naturam rerum omnem intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur, nõ uidit diſtractione humanorum animorum diſcerpi, ac dilacerari Deum. Et cum miſeri animi eſſent, quod pleriſque contingeret, tum Dei partem eſſe miſeram, quod fieri non poteſt. Cur autẽ quicquam ignoraret animus hominis, ſi eſſet Deus? Quomodo porrò Deus iſte, ſi nihil eſſet in mundo? Vides Ciceronem, ſub Epicurei perſona, omnem hanc ſententiam interpretantem

pretantem, qua Pythagoras dixerat, Deum non extra, sed per omnem mundum C intendi, & commeare. Et quoniam uocat eum Pythagoras ψύχωσιν, Animationem, hoc Latinus Philosophus interpretans animum, declarat quam ob causam, eum Pythagoras Animationem siue Animum uocasset: quia scilicet inde nostri animi carperentur. Plutarchus item referens placitum Pythagoræ de Anima, quod uerbis Græcis superius positis continetur: Pythagoras inquit, & Plato ἄφθαρτον εἶναι τὴν ψυχήν. ἐξιοῦσαν γὰρ εἰς τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναχωρεῖν πρὸς τὸ ὁμογενές: Incorruptibilem esse Animam. Exeuntem enim, ad animam Vniuersi, ut ad suum genus reuerti. Verè igitur illa superiora sensit, posterisq; reliquit Pythagoras. Primaq; Theologia de Vnitate diuina, tum de Maiestate, mundum uniuersum complectente, nulla, quam non totus in toto cernat, amplectaturq; parte uacante: exin de prouidentia, quo præsente generationes ordinesq; omnes concinant, ipso uelut corypheo, duceq; choreæ, rerumq; temperie. Quorum cum sit ipse moderator, & effector, iure Principiũ, Opifexq; uocatur, suaq; opera dicuntur, quæ circunspicimus: Luminum cœlestium temperator, & ad uitam uniuersi, quacunque diffunditur mundus, luminis donator, imò uero lux ipse sempiterna, cœlestis repertor: Genitor, Mens Vniuersitatis, qua uiuit sentitq; plenus ordinum uenustissimus mundus. Hæc tempestatis illius sacra, ueneranda Theologia, nunquam sopita, uel extincta, quam primus homo manifestam uidisset, luce ueritatis. Philolaus igitur discipulus Pythagoræ, hæres huius sacrosanctæ sapientiæ, autore Philone Iudæo: ὁ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων ἁπάντων θεὸς εἷς ἀεὶ ὢν μόνιμος ἀκίνητος, αὐτὸς αὐτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων: Princeps & Dux omnium Deus, unus, semper existens, singularis, immotus, ipse sui similis, alius ab alijs. Quantum hic Diuinitatis? quàm claret nunquam non mundi, generisq; humani patrem, perspectum fuisse, & errante multitudine, Deosq; illos commentitios colente, sapientes D aliud sensisse, uanitate uulgaribus concessa, ueritatem sibi reseruasse? Quid aliud extat Theologiæ apud Prophetas? Quòd sit unus, non plures, quòd in sempiternum, quo uocauit seipsum in libro Mosis ὁ ὢν, Ille qui est, significatus nominis tetragrãmi, existentis scilicet æterna substantia, uita, luce florentis. Immobilis autem, designat eius incommutabilem naturam, nullam in omni æternitate mutationem, alterationemq; recipientem. Eoq; sui similis semper, quantum cæteris rebus dissimilis quæ semper uariantur: & tum fuit tempus cum non essent, tum deinde creatæ, iugibus huc illuc fluctibus semper deportantur: nihil usquam stabile, tam uariantibus animis, quàm corpora nunquam in eodem habitu perseuerant. Ille autem idem semper, cuius est perfecta beatitudo, sempiterna possessio. Talis erat eius temporis Theologia. Nunquam abfuit à mundo Deus, nunquam se se abdidit, abstrusitq;, ne quis eum agnosceret. Hanc sanctissimam Sapientiam, par est totius tempestatis, & superiorum sæculorum, ad diluuium usque floruisse, tametsi superstitiones inualescebant ubique, Barbaris cœlum sideraq; colentibus, Græcis homines illustres. Sed, ut dixi, is erat magis multitudinis error, luce ueritatis quasi in crepusculo, & aurora apud paucos nitescente. Omnis igitur Pythagoreorum schola, quæ ex nobilissimis Italiæ Græcisq; uiris constabat, hæc ipsa de summo ac singulari Deo sentiebat, ac prædicabat. Audi enim Archytam, Pythagoræ cum Philolao discipulum (Is autore Iamblicho de secta Pythagoreorum, quorum libri ad manus eorum peruenerunt, nobis temporum iniuria, incogniti) ut altissimè philosophatus sit de Deo: ὅστις οὖν ἀναλῦσαι οἷός τε ἐστὶ πάντα τὰ γένεα, ὑπὸ μίαν τε καὶ τὰν αὐτὰν, ἀρχὰν, καὶ πάλιν συνθέμεν τε καὶ συναριθμήσασθαι, οὗτος δοκεῖ μοι καὶ σοφώτατος ἦμεν, καὶ παναληθέστατος. ἔτι δὲ καὶ καλὰν σκοπιὰν εὑρηκέναι, ἀφ' ἇς δυνατὸς ἐσσεῖται τὸν θεὸν κατοψεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ ἐν συστοιχίᾳ, καὶ τάξει

τὰ ἐκείνω

A τὰ ἐκείνω κεχωρισμένα, καὶ ταύταν ἁρματήλατον ὁδὸν ἐκπεπορισάμενος, τοῦ νοῦ, κατ' εὐθεῖαν ὁρμαθῆμεν, καὶ τελειοδρομῆσαι τὰς ἀρχὰς τοῖς πέρασι συνάψαντα, καὶ ἐπιγνῶντα ὅτι ὁ θεὸς ἀρχά τε, καὶ τέλος, καὶ μέσον ἐστὶ πάντων, τῶν κατὰ δίκαν τε, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον περαινομένων. Quicunque, inquit, poſsit omnia genera rerum, ad unum, & idem principium reſoluere, & rurſum componere, & connumerare, is mihi ſapientiſsimus, maximeq́ueridicus eſſe uidetur. Inſuper pulchram ſpeculam reperiſſe, ex qua poſsit contemplari Deum, & omnia, quæ in coordinatione, & ſerie eius ſeparata ſunt. Hacq́ regia uia aperta menti, rectà pergere, curſumq́ conficere, principia finibus connectens, cognoſcensq́ quòd Deus eſt principium, & finis, & medium omnium, quæ ſecundum ius rectamq́ rationē peraguntur. Hęc Archytas. Quanta Dij boni Theologia? quàm multiplex ſapientia? quę Philoſophia? quæ laudes? quæ cognitio Diuinitatis? Quòd ſit principium, mediū, finis omnium, quòd is ſit ſapientiſsimus, in numerum uerorum Philoſophorum ponendus, qui cuncta reuocet ad creatorem, principiumq́ ſuum, duabus incedens Philoſophando uijs, primam per reſolutionē, alteram per compoſitionem, connumerationemq́. Principio reſpiciens fontem illum, cunctorum bonorum, ab eoq́ deducēs uiſibilium, & inuiſibiliū molitionē: ab hac origine cœlum, terras, mare, ſolem, lunā, genus hominum, uſq́ ad minima quæq́. Altera, rediens à nouiſsimis hiſce ad illum, quaſiq́ aſcendens in cœlū. Vt qui fontibus Nili repertis, per totū flumē uſq́ ad oſtia deſcendat, cernens omnē hanc uberrimā aquā à fontibus illis naſci, citra originē illā, tantū flumē manare nō poſſe. Aut ſi ſpectans oſtia, flumenq́ perenne miratus, neſciēs unde tanta uis aquarū ſcaturiat, per flumē uſq́ ad fontes ſcrutaturus accedat. Eiuſmodi philoſophādo rationem quicūq́ teneat, Archytas admiratur, ſapiētiſsimus ab eo, maximeq́ ueridicus iudicaī. Quia hæc ueritas eſt quòd Deus eſt principiū, finis, me-

B diū: ſic in medio manātibus omnibus ab eo, ſuſtētatiſq́, ſicut autor fuit ut naſcerenī. Hæc pulcherrima philoſophādi ſpecula, unde latè diuina luſtrare, ſontē rerū proſpectare queas. Hoc iter quo ducimur ad originē mundi, & innumerabiles ordines, ſeriesq́ rerum longiſsimas ab illo fluentes circunſpectamus. Hac animus incedens, cōficit curſum rectū, regiū, cuius eſt ſupremus anhelius, Deū principiū, mediū, finē noſſe rerum cunctarū. Nam pulchritudo mundi, ut Marcus Tullius iuxta Philoſophiā hanc ait, ordoq́ rerū cœleſtiū, cogit cōfiteri, eſſe præſtantē aliquā, admirandāq́ hominū generi naturā. Aſpicis igitur uerā philoſophandi uiā. Sed Archytas non modo in uniuerſum Deū eſſe principiū, mediū, finē, uerū etiā cōfitetur apertè, hominē ſapiētiæ capacē feciſſe. Ad aliaq́ quæ proferentur in libris de Anima cōcludens ſermonē, ſuper humana creatione: τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ', ὅπερ καὶ γέγονε, καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμεις, ἔλαφεν παρὰ τοῦ θεοῦ. Hoc, inquit, uidetur mihi aliquādo fuiſſe, quod etiam fuit. Creatus eſt homo, & inſtrumenta, atque facultates accepit à Deo. Quid aliud locutus eſt Moſes, ut fuerit olim, quod uerè fuiſſe ſuſpicatur Archytas? Deum manus ad opificium hominis admouiſſe ſuas, inſtrumenta corporis calidiſsimo artificio feciſſe, facultates addidiſſe, quibus intelligentia contineretur, capax omnium rerum, ſed in primis autoris ſui. Cum igitur eandem Philoſophiam in omni Pythagoreorum ſchola, quoniam is præ cæteris nobiliſsimus fuit, paucíq́ alij æquè docti, uiguiſſe par ſit, apparet utique Moſaicam illam ſapientiam, quam non modò conſcripſit oraculis diuinis eruditus, ſed tradebatur etiam per omnes ætates, fama manante ſemper in poſteros, in Græcia quoq́ priſcis illis ſæculis claruiſſe, ſingularemq́ Deum inter tot ſuperſtitiones præſertim ſapientibus innotuiſſe: Hanc ultimorum ſæculorum Sapientiam cunctos eſſe confeſſos, ſiue natura documenta præbente, ſiue patrum uoce ſatorem æternum ſemper reſonante.

r Quòd

Quòd prisci Philosophi super uno, ac singulari Deo, mirabiliter cum sacris literis consenserunt. C

CAP. IIII.

ASCLEPIVS ad Ammonem Regem, de Deo profundè philosophatus est, cum singulariter nominãs, & ei maiestatis laudes eas concinens, quas canunt indefessè literæ sacræ, quasq; superiores audiuimus decantasse, ut cõstet unã eandemq; tempestatis eius fuisse sapiẽtissimã pietatẽ, & pijssimã sapiẽtiã, pares laudes diuinas, omnibus animis cõsonãtibus: ἀκάματον μὲν δὴ πνεῦμα ὁ θεὸς, ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχων ταῖς οἰκείαις ἐπιστήμαις, διηνεκὴς δὲ ταῖς εὐδαιμονίαις, ἐνεργείαις δὲ ταῖς αὐταῖς διὰ παντὸς κεχρημένος, ὕπατος βασιλεὺς τῶν ὅλων ἀγαθὸς θεός. Nimirum, Indefatigabilis, ait, Spiritus est Deus, semper & eodẽ modo habens sua sciẽtia. Perennis felicitate, operationibus eisdem utens ad omne tẽpus. Supremus omniũ rex, bonus Deus. Principio definit eum Spiritũ seu Mentẽ, tum indefatigabilẽ, quod Philosophi dicerẽt, uirtutis infinitæ, facultatis inexhaustæ, tum sapiẽtiæ, scientiæq; perpetuæ, immutabilis, ad quã nulla fiat unquã accessio, nulla sit ei diminutio, aut quę sit quẽadmodũ nostra uaria, nunc hac, nunc illa sentẽtia diuino animo surgẽte: Eadẽ perinde luce, Sole illo semper nitescẽte, à que sole corporeo, cuius lumẽ nemo uidit unquã, uel largius creuisse, uel solitũ iubar ei caligasse. Aequè sapiens, semper itẽ æquè beatus. Tria sempiterna possidens, sempiternã potestatẽ, sempiternã sapientiã, & sempiternã beatitudinẽ. Regiam quoq; sublimitatẽ, & illã sæpe in sacris literis prædicatã insuperabilẽ, nullaq; mẽte cogitãdã bonitatẽ. Multorũ igiĩ uocibus cõcurrẽtibus, exploratũ nobis erit, Deũ, quẽ nouissima coluit, uidit, declarauit religio, Natura quoq;, & crebra quondã oracula, semper hominibus obtulisse, religione, Natura, cœlo, inter se semper cõgruẽte. Et quas Prophetę, diuinitusq; afflati uiri laudes edidissent, easdẽ multos alios, quos sola Natura, sparsæq; per omnẽ mundũ rationes cõmouerẽt, celebrasse. ut uerũ sit qđ Deus per prophetã: Viuo ego, dicit Dominus, quia mihi curuabiĩ omne genu, et omnis lingua cõfitebiĩ Domino. Itaq; etiã Thales Milesius è priscis illis, tum Deũ singulariter appellauit, tum eum dixit autore Laertio πρεσβύτατον, antiquissimũ: & ἀγέννητον, ingeneratũ: declarans uidelicet cur esset antiquissimus. Eundẽ, autore Cicerone, dixit eam Mentẽ, quæ cuncta ex aquis finxisset, nimirũ Sapiẽtiã æternã, solertissimam, omnis pulchri, boniq; repertricẽ, quæ & Chaos, nempe aquã cum terra, ad ædificiũ mundi prę parauit, & ipsum mũdũ super extruxit. Duos quoq; uetustissimos Philosophos, quos prius memorare debuerã, testatur Iustinus Martyr, & Philosophus in Apologetico, de Maiestate diuina uera prodidisse: Testimonia, inquit, πρεσβυτάτων φιλοσόφων, ἄκμονος, καὶ ἑρμοῦ, ἄκμονος πάγκρυφον θεὸν ὀνομάζοντος, ἑρμοῦ δὲ φανερῶς λέγοντος θεὸν νοῆσαι μὲν δὴ χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον: Vetustissimorũ Philosophorũ extant, Acmonis, & Mercurij: Acmonis appellantis Deum undiq; absconditũ, Mercurij autẽ apertè dicentis Deũ cogitare difficile, eloqui uerò impossibile. Quàm ueneranda uetus Theologia? Quæ Diuinitatis laudes nõ sunt apud priscos illos? nũc creationis, nũc oĩpotẽtiæ, interdũ inexhaustæ sapiẽtiæ, nõnũq; ꝓuidẽtiæ, interim bonitatis, aliàs ꝙ sit abscõditus, dignus quẽ silẽdo ueneremur, sobriè de eo loquamur. Is forte est Acmon, ad quẽ superiora scripsit eiusdẽ tẽpestatis Philosophus Asclepius. Quãq; ille diciĩ in libris Mercurij Ammon, is Acmon. Sed mihi eũdẽ fuisse ꝑsuadeo. Habes hic quoq; testimoniũ Iustini, de Mercurio Trismegisto, quẽ Plato ꝓculdubio secutus pronũtiauit & ipẽ in Timæo: τὸν δὴ ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς, εὑρεῖν ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Creator & Pater uniuersitatis huius, & inuentu difficilis, & cum inueneris, in uulgus efferre, impossibile. Vides admirantẽ, sequentemq; priscã Philosophiã Platonẽ. D

Vides

A Vides omnibus sæculis cum hominibus uersatam, nunquam caligasse, aufugisseq́ penitus à terris cœlestem lucem, donec à Sole deuecta suo rediret tota. Pherecydes quoque Syrus, qui fuisse dicitur Pythagoræ præceptor, & Deum singularem, quẽadmodum philosophi tempestatis illius omnes, nominauit, & creatorem, optimum dixit. Autor Aristoteles in libris de Philosophia: φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες, τὸ γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασι. Pherecydes, & alij nonnulli, quod primum genuit siue creauit, optimum statuunt. Item Euclides autore Laërtio, Numen unum, Naturamq́ Bonitatis unam, quæ multis nominibus appelletur, modò Deus, modò Sapientia, interdum Mens, agnouit, prædicauit, nihil aduersum esse bono, cum magnis Philosophis, & nostris contra insaniam Manichæorum consentiens: οὗτος ἓν τὸ ἀγαθὸν ἀπεφαίνετο πολλοῖς ὀνόμασι καλούμενον. ὅτε μὲν γὰρ φρόνησιν, ὅτε δὲ θεόν, καὶ ἄλλοτε νοῦν. καὶ τὰ λοιπά. τὰ δὲ ἀντικείμενα τῷ ἀγαθῷ, ἀνῄρει, μὴ εἶναι φάσκων. Xenophon autem ille, cuius melle dulcior fluxit oratio, eadem atque Plato tempestate, declarat diuinam illam, admirandamq́ Philosophiam, non unum Platonem detinuisse in admiratione, sed illius sæculi fuisse firmam de uero Deo sententiam. Is autore Cyrillo, aduersus Iulianum, sic de Deo philosophatus est: ὁ γὰρ πάντα σείων, καὶ ἀτρεμίζων, ὥσπερ μέγας τις καὶ δυνατὸς φανερός, ὁποῖος δέ τις μορφήν, ἀφανής, οὔτε μὴν παμφανὴς δοκῶν εἶναι ἥλιος, οὐδὲ οὗτος ἔοικεν ὁρᾶν ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἄν τις ἀναιδῶς αὐτὸν θεάσηται, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται. Qui igitur, inquit, cuncta commouet, iubetq́ quiescere, ceu magnus quidam & præpotens, manifestus quidem est, sed qua forma sit, obscurus est. Neque uerò etiam qui suspicitur lucidissimus Sol, apparet seipsum ab ullo aspici sinere, sed si temere quis eum contueatur, uisione multatur. Quo potuit clariore Diuinitas exemplo designari? quid ea dignius prædicari? quòd sit Sol, quòd appareat, luceat ubique cunctis sæculis, nationibusq́ semper manifestus, sed non ita tamen, ut eum se quisquam gloriari possit uidisse, penitusq́

B oculos in naturam eius defixisse. Caligabit, qui uoluerit eum uidere quis sit. Deum enim nemo uidit unquam, dicunt nostræ literæ. Et, Nemo me uidebit, & uiuet in æternum. Similia dixerunt illi ab ipsa natura, suppetente luce. Eoq́ Trismegistus cum aliàs Deum ineffabilem innominabilemq́ dixisset, docuit eum ex operibus clarere nobis. Et Mosi ostendit posteriora, non faciem. Obscurus igitur & clarus: operibus clarus, obscurus natura, quam nemo uidit unquam. Et multi uidere uolentes, propiusq́ oculos admouentes, cæci redierunt. Hoc exemplum, collatioq́ Solis, & Dei, cum etiam extet apud Platonem, fit uerisimile, fuisse temporis eius Philosophiam, Deum quidem nullo alio nomine sapientibus nuncupantibus, sed Soli similem arbitrantibus, qui partim sit omnibus nationibus clarissimus, partim tanta caligine septus, ut ab exordio mundi nemo potuerit eum cognoscere. Quid uerò Cleãthes Stoicus de summo, ac singulari Deo antequam Filius eius concessisset in terras, perhibuit? de quo Simplicius super Epictetum: εὔχεται δὲ οὗτος ἐν τοῖς ἰαμβείοις τούτοις, ἄγεσθαι ὑπὸ θεοῦ, καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ διὰ πάντων ἐν τάξει φοιτώσης αἰτίας, ποιητικῆς τε, καὶ κινητικῆς, ἣν πεπρωμένην, καὶ εἱμαρμένην ἐκάλει. ἐπαγγελλόμενος ἀόκνως καὶ ἑκὼν ἕπεσθαι. ἂν γὰρ ἀντιτείνω φησί μόνον ὅτι κακὸς ἴδωμαι, καὶ οἰμώζων, καὶ οὕτως ἀκολουθήσω. ἀνάγκη γὰρ ἀκολουθεῖν τὸ ἀσθενέστερον, τῷ ἰσχυροτέρῳ, καὶ τὸ αἰτιατὸν αἰτίῳ. Quæ sunt, Precatur, inquit is, in Iambis istis, agi à Deo, & à Causa eius quę per omnia ordinatè tendit, operans, & mouens, quam Fatum uocat & Decretum, promittẽs intrepidè libẽterq́ se secuturũ. Neq́ enim, inquit, resisto. Nam alioqui malus sim, & gemens ac lugens sequar. Necesse em̃ est sequi, quod debilius est, fortiorem, & causarum causam. Hæc ab his dicebantur, quorũ terras etsi uana superstitio, ueterisq́ ignara Dei, occupasset, aderat tamen primæua lux, quam maiestatis æternæ iubar in sensibus humanis accendisset, qua sæpe tetræ sæculorum tenebræ discussæ sunt.

r 2 Quòd

Quòd appellata sit in ueteri Theologia Natura diuina, prima excellentissimaq; Vnitas: & quòd omnia ex ea dixerint esse nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Aristotele, Melisso, Damascio: & quòd hanc Vnitatem uocarint immobile Principium.

C

CAP. V.

SEMPER humanum genus unũ Deum cognouisse, & prędicasse, in hanc animos inclinationẽ perenniter pependisse, utiq; uera pietas naturalis est, sic superstitiones, & omnes à ueri Dei cultu deuios ritus uiolẽtos fuisse, nõ his modò claret, sed alijs etiam longè perspectioribus. Priscos appellasse Deum, perfectissimã, primã, præcipuã, & in omni unitate tenentẽ principatũ Vnitatem, Primũ & unitissimũ simplicissimumq; Vnũ, quod Græcè per articulũ Emphaseos τὸ ἕν, id est, ipsam Vnitatẽ, & ab ea cuncta produxisse, idq; profundissimũ apud eos mysteriũ fuisse constat. In hac autẽ probatione primũ ac præcipuum est testimonium Empedoclis, penes quem antiqua Philosophia resedit. Fuit enim discipulus ac successor Pythagoræ. Eum autem potissimũ audire operæpretium est, quòd perperam Aristoteles mentem eius interpretetur, modò amicitiam ac discordiam, modò materiã asseuerans cum nomine Vnitatis appellasse. Quid igitur per unitatem antiquus Philosophus intellexerit, abunde docent eius carmina, è quibus hæc potissimũ in libro de Mundo, quæ etiam ab Aristotele in prima Philosophia, & in compendio de Mundo proferuntur: ἐκ τοῦ ἑνὸς

πάνθ' ὅσ' ἦν, ὅσα τ' ἔστι, ὅσα τ' ἔσαι ὀπίσσω
δένδρεά τ' ἐβλάστησε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες,
θῆρές τ' οἰωνοί τε, καὶ ὕδατι θρέμμονες ἰχθῦς,
καί τε θεοὶ δολιχαίωνες, τιμῇσι φέριστοι. Ab ipso uno, inquit,

D

Quæ fuerint, quæ sint, quæ post uentura sequentur,
Et plantæ uiruere, mares & fœmina quæque,
Atque feræ, uolucresq;, habitantesq; æquora pisces,
Longæuiq; Dei, quorum est ueneranda potestas.

Quam igitur Vnitatem solitus esset celebrare Empedocles, à qua dicat uisibilia, & inuisibilia profecta, nataq; præsentia, præterita, & futura, quicquid mari, terraq; nascitur, feras, aues, pisces, demum & Deos ipsos facilè constat. Audierat enim à superioribus, omniq; priscorum Philosophia, Deum uocatum Vnitatem & totam incipientẽ à Dijs, id est Angelis, creationẽ, in unũ eũ altissimũ fuisse relatã. Ac quasi hoc loco est alter Moses Empedocles. Quicqd eñ Moses à Deo creatũ prædicauit, Empedocles prædicauit creatum ab Vnitate. Adiecit Empedocles etiã Deos, quos omisit Moses. Qualiq; ingressus est Empedocles, sicut & Dauid: Domine Deus meus magnificatus es uehementer, confessionẽ & decorem induisti, amictus lumine sicut uestimentũ: Extendens cœlũ tanquã cœnaculũ, qui tegis aquis superiora. Et quæ sequuntur de rerũ creatione, ob quã dicit Deũ ostendi gloriosum, omnipotentẽ, magnificũ. Siquidem, & idẽ ipse Dauid in tota quã refert creatione, adnumerat Angelos, quos Deos appellat Empedocles. Qui facit, inquit, Angelos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Quod ergo Dauid Deum dicit fecisse, id Empedocles fecisse dicit Vnitatem. Hanc sententiã uidetur etiã Plato in Timæo secutus, cum Deos factos à creatore mundi, dissolubiles autẽ natura, indissolubiles diuina uoluntate confitetur. Deus igit autore & assertore Empedocle, nõ solũ est Vnus, sed ipsa princeps, & præstantissima Vnitas, rerũ omniũ est creatrix, etiã ipsorũ Deorũ. Quos si creauit, ipsa quidem æterna, hi nõ æterni. Tum si creati, utiq; nec cum unius Diuinitate substan-

tialiter

A tialiter coniuncti. Postremò quod maxime considerandum est, si primum, præcipuumq́ nomen naturæ diuinæ est Vnitas, & si in omni unitate, hæc illa est Vnitas, quæ per excellentiam dicitur Vnitas, necesse est Deum naturaliter esse Vnum, magis quàm omnem rem, quæ una est, natura simplicissimum, ut nunquam sit maior rei secum coniunctio. Illud item magnopere considerandum, ut ex Empedocle cæterorum dicta intelligantur, quòd tametsi multos Deos appellent, eosq́ ab uno dixerunt esse progenitos, sensisse quidem eos esse, & appellari Deos, sicut & sacra doctrina uocat, sed eos tamen à summo Deo condidisse. Deum igitur uerum, Vnitatem, Deos autem tanquam germina, & propagines eius dixerunt, idemq́ asseruit in Timæo Plato, & Aristoteles in libro de Mundo, & ubique in sua poësi demonstrauit Homerus. Constat igitur Empedoclem non tam afflatu quodam diuino, hæc de Vnitate protulisse, quam quòd à maioribus ea suis acceperat, præcipuè Mercurio, patre & fonte omniū Græciæ ueterum Theologorum. Is non uno in loco uocalissimè Vnitatem diuinam decātauit, celebreq́ est dictum eius apud Platonicos, ἡ μονὰς ῥίζα τῶν ἁπάντων: Omniū rerum radix & principium Vnitas. Eiusdem quoque est, ὁ δὲ θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς, ὀνόματος οὐ προσδεῖται. Deus, inquit, unus est: qui uerò Vnus est, nomine non indiget. Ecce Mercurius confitetur, Vnum alterius nominis non indigere, cuius proprium sit nomen, quem alio nomine nefas sit appellari. Aristoteles igitur ueterum illorum sæpe ineptè irrisor, quasi Parmenidem irridet, quod ipsum Vnum uel Vnitatem Deum diceret, in primo de Philosophia libro: παρμενίδης οὐδὲν ἐσαφήνισεν, οὐδὲ περὶ φύσεως τούτων, οὐδ' ἑτέρας ἔοικε θιγεῖν, ἀλλ' εἰς ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶναι φησί, τὸν θεόν: Parmenides, inquit, nihil clarum proposuit, neq́ harum rerum uidetur usquam attigisse naturam, sed in omne cœlum suspiciens, ipsum unum dicit esse Deum. En testimonium Parmenidis con-
B firmat Theologiam Empedoclis, ut nulla obscuritas relinquatur, quin sit apud utrusque Deus ipsa Vnitas. Quodq́ longè mirabilius est, idem Aristoteles quasi ex altissimo somno euigilans, aut ceu pœniteret eum occultatæ ab se ueritatis, profert hæc ipsa carmina Empedoclis, in libro de Mundo, asserens exerta uoce eum de Deo fuisse locutum, & commendans. Omnia, inquit, quæ uel terra uel aëre, uel aqua generantur, iure Deo uendicantur, qui totum continet & regit mundum. A quo, ut ait physicus Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post uentura sequentur,
Et plantæ uiruere, uiriq́, & fœmina quæq́,
Atque feræ, & uolucres, habitantesq́ æquora pisces,
Longæuiq́ Dei.

Hæc Aristoteles in libro de Mundo, dicens Empedoclem de Deo prędicasse: in libris autē de Philosophia, de Vno. Sic clara ueritas est, ut ne possit etiā ab ipso, qui conatus est, obscurari. Extat etiā in libris Aristotelis de Philosophia, antiquiorē Zenonē irrefragabili argumēto cōprobasse, Deum necessariò esse unū, ut nisi sit unus, ne Deus quidē esse possit. Cum autē omniū optimum, inquit, ac potentissimū esse Deum, uinceret, eundē etiā esse unū oportere demonstrabat. Nam si duo uel plures fuissent, optimū ac præstātissimū eum amplius esse nō posse. Singulum enim quenq́ eorum, quia similes inter se omnes essent, fore optimum. Idem esse Deum, diuinamq́ potentiā cōstare asserens, quòd ubiq́ & in omnibus teneat principatū. Quapropter eadē fieri ratione, ut ne esset Deus, qua neq́ optimus esset. Quòd si & plures, & alij alijs potentiores ac meliores essent, ne deos quidē esse. Nunquā enī posse uinci ac superari Deum. Etenim æqualia neq́ maiora, neq́ minora inter se esse. Quocirca si cōuincit, & Deū esse, & eundē esse optimū, unū necessario eum esse. Neque enim posset omnia quæ uellet, neq́ posset unus, multis existentibus. Hæc Zeno.

 Sic

Sic & Parmenides, & Empedocles, & Aristoteles, Deo necessariam Vnitatem attri- C
buerunt. Fuitq; id uetustissimæ Philosophiæ sacramentum. Nam & in dogmatis Chaldæorum inter alias proprietates Dei est nomen Vnitatis. Quod in oraculis Magorum uisum est. Et Sibylla eiusdem Theologiæ uates:

ἀλλὰ θεὸς μόνος, εἷς πανυπέρτατος
εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἐστὶν ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.

At Deus unus, solusq; & celsissimus ipse,
Est Deus, unus solus, maximus, ingenitusq;.

Cum quibus carminibus est adiuncta ratio Zenonis, ideo Deum esse unum, quia sit celsissimus, maximus, summus. Summũ autem nisi unum esse non potest. Non enim esset summus, si pares haberet, aut multos, aut alterum. Eadem sententia Pythagoras ex Mercurio, ἡ μονὰς ῥίζα πάντων: Vnitas radix omnium, fons, & origo scilicet. Diuinèq; Damascius Platonicus de Vnitate, τὸ ἓν ὥσπερ ἥλιος πόῤῥωθεν ἀμυδρῶς πῶς ὁρᾶται, ἐγγὺς δὲ ἀμυδρότερον, ἔπειτα καὶ τὴν ἄλλων ἀφαιρεῖ τὴν ἀντίληψιν. Vnitas, inquit, tanquam Sol, procul obscurè, quasi uidetur. Si propius accesseris, obscurius, demum cæterarum rerum tollit apprehensionem. Verè igitur est lux incomprehensibilis, inaccessibilis. Et profundè Soli comparatur, in quem quo magis intuearis, eo magis cæcutias, & caliges, oculosq; stupentes reportes. Idem Damascius de eadem Vnitate, considerata eius excellentia, τὸ ἓν τιμάσθω σιγῇ: Vnitas, ait, honoretur silentio. Sic est sanctum silentium apud Dionysium, quo temeritate exclusa, Deus adorandus, & colendus est. sobriè de eo loquendum. Item Damascius, τὸ ἓν πάμφορον: Vnitas omnia producit. Ferax omnium rerum Vnitas. Sed alia in sequentibus libris disserenda reijciuntur.

Eadem probatio ex his quæ senserunt Parmenides, & Melissus, Empedocles, & Plato. D

CAP. VI.

TESTATVR quoque Aristoteles Parmenidem & Melissum, unum & immobile decreuisse Principium. In quo testimonio hoc inclusum est, eos ipsum Vnum uocasse Deum, & id dixisse omnium rerum Principium. Nam Parmenides ipsum Vnum dixit esse Deum: Melissus ergo eodem Philosopho attestante, sentit quod Parmenides. Quare constat etiam istud omnium rerum singulare Principium, eos nuncupasse Deum. Quoniam igitur sentit Melissus de uno Principio, quod & Parmenides: Parmenides autem uocat Deum Vnitatem: palam fit unam esse utriusq; Philosophiam. Considerare autem operæpretium est, quod aiunt, hoc Principium esse immobile. Docebit enim te Aristoteles ipse causam, qui quos insectatur secutus, sententiam in octauo naturalis Philosophiæ principiorum libro, pronunciat, affirmatq; hoc ipsum mouens non motum. Antiquiores autem μίαν ἀρχὴν & ἀκίνητον, Vnum & immobile Principium asserebant. Vt autem hoc immobile Principium est Deus apud Aristotelem, sic eundem esse necesse est, quem Parmenides & Melissus prædicabant. Empedocles autem & Parmenides, autore Aristotele, appellabant Deum nomine Vnitatis: ergo idem est apud eos τὸ ἓν, καὶ ἡ μία ἀρχὴ, ipsa Vnitas, & unum Principium. Rursum cum & Empedocles ipsam Vnitatem affirmet omnium rerum creatricem, colligitur etiam id ipsum dixisse Parmenidem ac Melissum. Quo loco non æquanimiter interpretatur eorum Theologiam Aristoteles. Quos, cum de rebus diuinis loquerentur, asseruit de Principijs rerum naturaliũ fuisse locutos, ut dicerent Vnum esse ipsum Ens. At quis adeo delirasset? Non uidebant illi tot species, tot formas? Oculis'ne & auribus, cæterisq; sensibus carebant, ut

omne

A omne quod esset, unum esse dicerent? Eodem autem autore discimus Theologiam esse uetustam, quòd Vnitas sit omnium rerum autor: ἔοικε παλαιὰ ἡ̄ν αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἓν ἀρχή. Videtur, ait, antiqua opinio, Vnitatem esse Principium. Si igitur Principium & Deus sunt idem, & Vnitas ac Principium idem, necessariò Vnitas illa apud ueteres, est Deus. Omnes enim confitētur Deum esse Principium. Deus ergo est Vnitas. Et hanc ait ueterem esse Theologiam Aristoteles. Refer igitur animum ad ea quæ superius de antiqua sapientia idem prædicabat, cuius quasdam asserebat quasi naufragas reliquias ad posteros peruenisse. Hæ sunt pretiosæ reliquiæ. Videbis ergo etiam apud Philonem Platonicum ueteris Philosophiæ conscium, sæpe Deum appellari τὸ ἕν, ipsum Vnum. Aspice dicta eius in libro de Mundo. Nam ad alia cum de oculis animi loqueretur, eorum dixit mirabilem uidendi facultatem: ἄτερ ὑπὸ πολλοῦ τοῦ, τὸ ἓν καθιδεῖν τηλαυγῶς ἱμέρου πτερωθέντα: Qui cupiditate uidendi ipsum Vnum perspicuè & clarè explicati, non solùm ad supremum æthera tendunt, sed inferioris omnis mundi regionibus relictis, ad ipsum ingenitum applicant. Hæc Philo. Nulla superest igitur dubitatio, quin ipsum Vnum, aut ipsa summa Vnitas, sit Deus apud antiquos: ut Sophocles, Phocylides eadem tempestate decantabant, & Xenophanes eiusdem tempestatis Philosophus, apertè confessus est, autore Marco Tullio in Academicis. Xenophanes, inquit, paulò etiam quàm Anaxagoras antiquior, Vnum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse Deum, neque natum unquam, & sempiternum, & conglobata figura. Desciscit quidem à uero Xenophanes ut ego corrigam, tribuens Deo figuram. sed incorrupta ueritas non omnium fuit gentium.

Priscam Philosophiam, Deum appellasse ipsum esse: consensusque eius cum
B *Theologia uera.*

CAP. VII.

ALIVD mirabile ueteris Theologię sacramentum, ut fiat exploratum, horum seculorum Theologiam, & Religionem, fuisse omnium seculorum Religionem, naturalemque Deo scientiam, quam à Natura sentimus animis nostris offerri, pectoribusque clàm inspirari. Vetus Theologia uocat Deum celsissimam, pretiosissimam, primamque Vnitatem: clamat item eandem Vnitatem omnium rerum Principium. Audi mirabiliora. Dico eandem rem ab eis fuisse nuncupatam τὸ ὄν, τὸ ἄπειρον, ipsum Ens, ipsam Infinitatem: Vt qui uocabatur ipsa Vnitas, idem dictus sit, ipsum Esse, & Infinitum. Et quoniam superius nomen Diuinitatis apparuit esse ipsum Vnum, hoc loco probamus eandem Diuinitatem apud eos duo alia nomina habuisse, Ens & Infinitum. Principio sciendum est, antiquam Theologiam, & quæ cum Theologia finitima est, Poesin, ab hominibus Barbaris ad Græcos peruenisse. Ratio autem qua peruenit, duplex fuit. Prior, quòd homines prisci, primi terrarum coloni, ab una stirpe orti, in quo copiosissima uiguit rerum diuinarum magnarumque scientia, eam cum alijs multis secum in omnes terras detulerunt. Ex quo fama quædam à ueterum illorum successoribus per omnes latissimè manauit, semper, quo antiquior, longinquiorque à primis, hoc deterior, & quasi decolorior. Secunda fuit ratio, cum post multa secula, quos sciendi cupiditas tenuisset, terris suis relictis, ad exteras nationes, & ubi nomen sapientiæ celebrius ferretur, accedebant. Illicque aut audiebant ab eis res antiquas, penes eos incorruptiores, aut in libris eorum introspiciebant. Tertia postea ratio accessit, non per famam antiquam, & successionem, sed lumen Naturæ fuit, quæ cum prioribus rationibus coniuncta, deduxit quosdam ad naturalem quandam, uerissimamque Dei scientiam. Igitur qua ratione

tione nomen illud cœlestißimum, quod putamus apud omnes gentes olim nuncupationem Dei fuisse, Iehouah, quod designat ipsum Esse, eadem uidetur nominis eius significatio ad omnes gentes peruenisse. Erat quoque in arcanis diuinarum literarum, quas ipsas, aut earum sensus, apparet Homerum & Hesiodum ac plures alios non ignorasse, uerißima Dei appellatio, tralata atque expressa in sermone Græco, ὁ ὤν, Ille qui est. hinc euenit ut ea res celeberrima, uulgatißimaque circunferretur apud Græcos. Huc primum pertinet, quòd Plato in Timæo aggrediēs exordium mundi, hanc rerum diuisionem præmittit: Aliud esse τὸ ὄν, Ipsum quod est, aliud τὸ γινόμενον, Id quod fit. Et quoniam sub Secundo omnia corporea, & sensibilia intelliguntur, necessariò sub Primo sunt ab oculis separata. Quod quoniam idem cum Ente, & Vno statuebant, apparet ipsum Esse, unum apud eos tantum, idque ipsum Deum fuisse nuncupatum. Primumque ascisco eos, qui floruerunt ante Platonem, quorumque est Philosophiam Plato secutus. Vocarunt antiqui Deum, τὸ ὄν, Ipsum esse, id quod solum, ac principaliter existat, quod nunquam non fuerit, nunquam esse cessauerit. Cætera enim aliquando fuerunt, aliquando non fuerunt. Vt ergo diuinitas cum articulo dicebatur τὸ ἕν, ipsa Vnitas, & τὸ ἀγαθόν, ipsa Bonitas: sic per excellentiam dicta est τὸ ὄν, Ipsum esse, id quod in omni re, & esse, teneat principatum. Quoniamque datur Deo ipsum esse principaliter, uidetur designari, eam esse solam essentiam, solúmque esse, ut cætera præ illa non existant. Prisci igitur dixerunt ipsum Vnum, esse Deum, Vnum uocarunt ipsum Ens: igitur perinde Ens designabat eis Deum, atque ipsum Vnum. Nam primo suæ diuinæ Philosophiæ Aristoteles de Melisso dicit, ὡς ἀνάγκη ἓν οἴεται εἶναι τὸ ὄν: Necessario putat unum esse ipsum Ens. Quòd si Vnum est Deus, ut Parmenides & Empedocles canebant, certè etiam est ipsum Ens. Et quoniam ipsum Ens dicebant immobile, Aristotele sæpe teste, immobilitas autem dabatur Vnitati ab illis, primo Principio ab Aristotele, certè hac ratione claret, esse Deum ipsum Ens. Hæc igitur omnia sunt nomina Naturæ diuinæ, τὸ ἕν, τὸ ὄν, τὸ ἀκίνητον, Vnitas, Ipsum esse, ipsa Immobilitas. Ac supra primo cætera fundantur, eique secundum, ac tertium aßignantur. Vbi intellexeris, de quo dicatur ipsum Vnum, facilè de quo reliqua dicantur percipies. Tribus testimonijs constat Naturā diuinam esse & dici ipsum Ens, ipsumque subsistere: testimonio ueteris Theologiæ, testimonio Platonis, qui quasi eius est interpres, postremò Philosophiæ cœlestis, magistræ ac ducis cæterorum. Etenim cum nomen sacrum Iehouah, sit quasi tertia persona uerbi substantiui futuri, conuerso Iod in Vau, יְהוָה יִהְיֶה idque fuerit antiquißimum Dei nomen tralatum ad Græcos ὁ ὤν, Qui est (Nam τὸ ὄν, & ὁ ὤν, genere tantum differunt) Proinde Platonis illa diuisio, in quo est ipsum Ens, & id quod fit, innuit rem creantem & creatam. Qui cum secutus sit in hac diuisione maiores (reperit enim ea apud Empedoclem, Parmenidē, Melissum, Heraclitum) proculdubio & ipse cum Ente associauit Vnitatem, indicans illud id τὸ ὄν, non aliā quàm unius singularis, ac summi Dei esse Naturam. Quòd si Ideas, aut mundum Idealem, appellauit ipsum Vnum, nulla controuersia est. Nam interprete Philone, idem est mundus Idealis, siue Archetypus, atque ipsum Dei Verbum, & Filius Dei. Declaransque Plato quid de Vno, aut Ente dicerent, quod esset ἀκίνητον, immobile, apertè fatetur ipsum Ens, atque τὸ ἕν, id est, Vnitatem, & Vniformitatem, esse Deum. Dicit enim ipsum Ens, esse semper idem, perpetuò constans, semper eandem habens naturam, contrà, quàm res sensibiles, quæ semper fiant, semper moueantur, semper aut crescant, aut dilabātur in deterius. Verumque est tam ex parte animorum, quàm corporum, poteratque dubitari quid Plato per id, quod est τὸ ὄν, intelligeret, nisi & superiores Theologos testes, & ipsam cœlestem Philosophiam haberemus,

A beremus, cum qua nihil discrepat Plato, nisi quòd apud eum est genus uariatum, ut qui erat ὁ ὤν in scripturis sacris, dictus ab eo sit τὸ ὄν. Quæ uariatio iure quidem, duabus de causis facta est, tum quòd neutrū genus non est apud Hebræos, tum quia uidetur esse plenius, dicere Deum Ipsum esse, ut totam existendi plenitudinem nomen complectatur, quàm τὸν ὄντα, id est, existentem. Plus enim significant ipsarum nomina naturarum, quàm deriuata ab illis. Vt qui dicitur uita, non uitalis: salus, non salutaris: & de malis scelera potius, quàm scelerati: & portentum magis, ac portentosum. Declarāt autem profundius hoc mysterium Plato, ac Plutarchus, Iustinus item Martyr, idem & Philosophus, cur sit Deus Id quod est, aut Ipse qui est. Iure autem per præsens Qui est, dicitur, quoniam apud ipsum, neq; præsens, neque præteritum, neque futurum, sed ipsa sola æterna præsentia. Vocatus est Ille qui est, quo tollitur error, & exploditur falsa cogitatio, qua crederet homo in Deo præteritum uel futurum. Intelligimúsque in eo solam esse præsentiam. Consule etiam Plutarchum, quem etsi reieci in posterum, nunc paucis ueterem Theologiam reddat clariorem. Viderat idem in templo Apollinis Delphici ad alia miranda, quæ prudentibus possent esse grata, scriptum, εἶ, Vox Græce designat Tu es. Cuius cum cæteri uariam rationem reddidissent, omnem eam recusauit, cámque approbauit potissimum, quòd his, qui illuc tanquam ad Deum accederent, offerebat ipse Deus hoc dictum, γνῶθι σαυτόν, Agnosce te ipsum. Resalutantes autem mortales solerent dicere, legendo εἶ, Tu es, tanquam uera, ac germana Dei appellatione. Nos enim cum uero Esse nihil communicamus, sed omnis mortalis natura, in medio generationis & corruptionis existens, simulachrum quoddam atque umbram cassam, uixq; apparentem, sui ipsius ostentat. In quam si cogitationem coneris defigere, tanquam aqua defluens & manibus compressa diffugit, deferens etiam quæ manu teneretur. Similiq;

B ratione semper affectionibus uariantibus, perditur omnis rerum certitudo, & fallitur cogitatio, dum aliud fit, aliud corrumpitur factum, nullam rem stantem, uereq; manentem ualens apprendere. Neque enim, sicut inquit Heraclitus, bis eundem fluuium trajicies, neque mortalem substantiam bis eandem licebit apprendere. Postea Plutarchus addit: τὸ ὂν ὄντως ὄν ἐστι τὸ ἀίδιον, καὶ ἀγέννητον καὶ ἄφθαρτον, ᾧ χρόνος οὐδὲ εἰς μεταβολὴν ἐπάγει. Verum, inquit, Ens est æternum, ingeneratum, incorruptibile, cui nullam tempus affert mutationem. Nam tempus, inquit, cum quasi uas sit generationis, & corruptionis, partes eius priores, ac posteriores ostendunt ipsum non esse. Nam id esse dicere, quod nondum esse non habet, aut cessauit existere, summa est deceptio. Rursum ne pium quidem, dicere eum uel fuisse, uel futurum esse, qui solum nunc sit. Nam hæ inclinationes quædam sunt, & mutationes, ac uarietates eius, quæ in ipso Esse non posit insistere. Sed de Deo dicendū est semper, ipsum Est, idq; non temporariè, sed æternè, immutabiliter, intemporeè, indeclinanter, cuius nihil sit prius, atque posterius, neque recentius. Sed quòd unus existens, ipso nunc repleat sempiternitatem. Iure autem est uerum Ens, in quo non olim, non futurum, neque principium, neque finis insit. Sicq; necesse est, cum uenerari ac salutare dicendo, Salue qui es, Benedictus sis qui es. Hæc ferè grauissimus scriptor Plutarchus. Vt autem nulla superesse posit dubitatio, quin Vnitas, atque Ens sint idem, & hæc sint nomina Naturæ diuinæ, præbet locupletissimum testimonium idem Plutarchus. Quippe cum diceret hæc, quæ nunc proposuimus, de salutatione Dei uerissima, postea adiecit: ἢ καὶ νὴ Δία, ὥς ἔνιοι τῶν παλαιῶν, εἶ ἕν. Aut per Iouem, inquit, sicut priscorum nonnulli, Es Vnum. Neque enim, inquit, Diuinitas est plura, sicut quilibet ex nobis, qui ex innumerabilibus affectuum uarietatibus consia-

s mus,

mus, quasi quædam turba, atque concio: ἀλλὰ ἓν δεῖ εἶναι τὸ ὄν, ὥσπερ ὂν τὸ ἕν: sed unum necesse est esse ipsum Ens, sicut Ens ipsum Vnum. Igitur ipsam Vnitatem, atque synceritatem necesse est inesse ei, qui semper est incorruptibilis, & undequaque purus. Hæc ratio & testimonium Plutarchi, nullam relinquit latebram obscuritatis, & nemini potest esse dubium, apud priscos cognitam, & prædicatam Diuinitatem ueram, quam nunc totus mundus unam, ueréque existentem ueneratur, ac confitetur. Salomon quoque in sua sapientia, reprehendens uanos homines, ignaros Dei, qui eum ex aspectu rerum nosse recusassent, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν τὸν ὄντα γνῶναι. Non poterant scire eum qui est. Dionysiusque Filium Dei uocat τὸ ὄν. Hoc Hebraicè est, Iehouah.

Quòd Deus in ueteri Theologia appellatus sit ipsum Vniuersum.

CAP. VIII.

PROSEQVENS dico Diuinitatem, id est, illum ipsum, qui apud priscos diceretur ipsum Vnum, ipsumque Ens, appellatum quoque magno quodam, altisimoque mysterio τὸ πᾶν, ipsum Vniuersum. Quod non obscuris, fictitiisque testimoniis comprobabo. Aristoteles in primo de principiis Philosophiæ libro, prodit ueteres illos dixisse ἓν εἶναι τὸ πᾶν: Vnum esse Vniuersum. Si probamus igitur & hoc, & aliis multis eadem eos de Vniuerso prædicasse, atque Ente & Vno, claret utique Vniuersum, fuisse eis ipsum Deum. Vnitas est Dei, Vnitatem dicunt Vniuersitatem. Deum ergo dixerunt Vniuersitatem. Dixerunt ergo de Vniuerso quæcunque de Vno. Immobile Vnum & omnium Principium dicebant. Autore autem Aristotele, iidem prodiderunt τὸ πᾶν ἀκίνητον, Vniuersum immobile. Et quod est euidentius, idem Aristoteles primæ maioris Philosophiæ libro: εἰσὶ δέ τινες οἳ περὶ τοῦ παντὸς, ὡς ἂν μιᾶς οὔσης φύσεως ἀπεφήναντο: Sunt qui de Vniuerso tanquam una Natura pronuntiarunt. Ecce unam Naturam dicunt Vniuersum. Vnitas autem Naturæ, dabatur concorditer Deo à cunctis. Eandem sententiam repetit in libro de Principiis. Sed omnium super hac re nobilisimum est testimonium Plutarchi, qui ueteris sapientiæ omnium sui temporis fuit prudentisimus. Etenim hæc placita de Vnitate, & Existentia, Vniuersitate, ab antiquis profecta, ad Empedoclem, Melissum, Parmenidem, aliosque complures deuenerunt. Declarat igitur Empedocles quid crediderit esse ipsum Vniuersum, cuius Plutarchus citans in placitis Philosophorum de Mundo, & Vniuerso sententiam, hæc ad uerbum: Ἐμπεδοκλῆς δὲ κόσμον μὲν ἕνα, οὐ μέντοι τὸ πᾶν εἶναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ὀλίγον τι τοῦ παντὸς μέρος. Empedocles autem, inquit, Mundum quidem unum dicit, non tamen ipsum Vniuersum esse Mundum, sed exiguam quandam partem Vniuersi. Ex quibus uerbis & aliud esse Mundum constat, quàm Vniuersum: & magnũ item mysterium considerationisque plenisimũ aperitur. Primum fatetur Mundũ esse unum. Quòd si Mundus est unus, certè nihil est extra Mundũ. Nã si quid esset extra, esset aut alius Mũdus, aut pars aliqua Mũdi. Si autẽ est uacuũ infinitũ extra Mundũ, quomodo Mũdus erit, pars uacui, cum uacuũ nihil sit, Mundus ipsa substantia? Necesse igitur est, eum, qui uerbis expresis asserit unũ Mundũ, nihil eum aliud corporeũ cõstituere. Cũ uerò dicat tantũ interesse inter Vniuersum, ac Mundũ, quantũ inter immensum quiddã ac breuem particulã, palàm fit, hoc Vniuersum, aliquid à Mundo diuersum, eum sensisse. Nam si res ulla esset corporea præter Mundum, iam unus Mundus non esset. Ergo superiorum Philosophorum uestigia sequutus Empedocles, ipsum Vniuersum dicebat Deum, cuius quasi particula esset iste Mũdus. Est autẽ Theologia Empedoclis, Deum esse Vnũ, esse Immobile, esse

A esse ipsum Ens. Ergo de Deo dicit, quod Aristoteles testatur, Vniuersum esse unum: ut sint duo interpretes Theologiæ Empedoclis, Aristoteles & Plutarchus. Homo igitur paruus Mundus, quoniam in eo sint omnia breuitate, quæ magnitudine quadam in hoc mundo corporeo, ac uisibili. Simili ergo ratione Deus est maximus Mundus, quia posfidet infinita magnitudine cuncta, quæ paucitate homo. Paulo amplius, ac latius ipse uisibilis Mundus. Vt autem mos inoleuit, ut homo appellaretur paruus Mundus, paruusq́; Deus: sic Deus est maximus, infinitusq́; Deus, & maximus quidam Mundus: tanto nomine Mundi dignior, quanto non est usquam rerum perfectio, comprensióque maior: in quo ueri sint, inexplicabilesq́; thesauri, omnes infinitæ, innumerabilesq́; diuitiæ, tanto plures, ac maiores, quàm in hoc Mundo, quantum nequeat neque cogitatione neque sermone comprendi. Habetq́; non solum omnia quæ Mundus iste, Deus, sed tum ea ipsa perfectissimo modo, tum infinities plura, thesauris suis immensis latentia. Iure igitur solus Deus appellatur τὸ πᾶν, ipsa Vniuersitas. Non enim Mundus iste est uera Vniuersitas, cum desint ei plura: solo Deo comprenduntur omnia, quæ sunt, quæq́; esse possint, idq́; beatissimo, excellentissimóque modo. Mundus autem noster, huius Vniuersi quasi particula. Nulla igitur est uox mortalis resonare potis excedentem omnia Maiestatem. Cumq́; nihil sit Vniuerso maius, hæc erit aptissima Naturæ diuinæ nuncupatio. Habet fontes & origines omnium rerum: quicquid hic est inops, mancum, debile, caducum, fragile, est in eo opulentissimum, perfectissimum. Apud nos, est uita, est sensus, est tempus. In illo Vniuerso, pro tempore æternitas, pro fragili, debiliq́; uita, nobilissima, potentissimaq́; uita, pro breui particula sapientiæ, ac sensus, ipse thesaurus, fonsq́; sapientiæ, consilij, prudentiæ. Illa maxima, longe, lateq́; manans,
B & omnes amplectens causas causa. Igitur omnia quæ sunt in hoc Mundo, sunt etiam in illo, plura quoque, & hæc & illa incredibiliter nostris meliora. Deum autem nefas est intercipere cum isto Mundo, extra quem, sicut fuit, antequam eum condidisset, sic non est cum eo, nunc commiscendus, nec est in numerum rerum mundanarum referendus. Deus est extra Mundum, omnium penes se causas, omnes origines tenens, solus uerus, ac maximus, opulentissimusque Mundus, plusq́; inter magnitudinem eius, atque istius nostri distat Mundi, quàm inter microcosmum, ipsumq́; magnum, sensibilemq́; Mundum. Quo fit ut iste Mundus sit quasi breuissima quædam particula, respectum eius mirabilibus modis, nobisq́; incomprensibilibus ab eo generatus, uel factus. Hocq́;, recitans ueteris Theologiæ placita, sentiebat Empedocles, acceptum, ut arbitror, ab Aegyptijs, qui τὸν πρῶτον θεὸν τῷ παντὶ τὸν αὐτὸν νομίζουσι ὡς ἀφανῆ, καὶ κεκρυμμένον: primum Deum, eundem cum Vniuerso opinãtur, ut obscurũ, & abditum, autore Plutarcho in eo, qui est de Iside, & Osiride.

Deum in antiqua Theologia appellatum ipsam Infinitatem.

CAP. VIIII.

EXPONENDVM aliud altissimum sacramentum, quo melius etiam antedicta intelligentur. Eandem enim causam fuisse constat, ut nomen Infinitatis, antiquis significauerit ipsam Diuinitatem, & quòd imaginem Dei dicerent hunc Mundum. Quibus impenetrabile pelagus mysteriorum, uastaq́; Theologia subest. Erit igitur certissimus testis Aristoteles, ad quem antiquæ Sapientiæ quædam quasi ab remotissimo colle spirantes odores peruenerunt. Nostrum autem est ostendere, quæ magnus uir operi non apta suo dissimulauit, efferre in lucem. Pono autem ea, ex quibus intelligas, quid illis esset Infinitum. Non enim

materia prima. Nam quem Vnum, quem Ens appellabant, hunc etiam ipsam Infinitatem, ipsamq; Immensitatem. Aristoteles ergo primo suæ Philosophiæ maioris hæc ait: ὁ δὲ μέλισσος φησὶν εἶναι τὸ ἓν ἄπειρον. Melissus, inquit, affirmat, ipsam Vnitatem, esse ipsam Immensitatem. Deinde alio loco μέλισσος τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι φησί: Melissus affirmat ipsum Ens infinitum. Si igitur constat, ut negari nequeat, eos dixisse Naturam diuinam Vnitatem, ipsumq; esse, eandem autem rem uocat Melissus infinitum, certè palàm est, eandem eis fuisse Immensitatẽ, qui erat Vnitas, ipsumq; Esse. Est autem testis Melissus pro cunctis temporis sui Philosophis, sed & pro omni antiquitate. Descendit enim ab altioribus principijs hæc Sapientia. Qui fieri autem potest, ut materiam uocarint Infinitatem, cum materia sit principium multiplicitatis, infinitum autem dicebant Vnitatem? Cæterum longè clarissimũ est ac nobilissimum testimonium apud eundem Aristotelem alio loco. Nam cum de Infinito dissereret, ait, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν τινα τιθέασι τῶν ὄντων: Et omnes, inquit, antiqui, decernũt quasi quoddam rerum principium ipsum Infinitũ. Paulo autem pòst longè clarius: περιέχειν ἅπαντα καὶ κυβερνᾶν ὥς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον, ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν, ἢ φιλίαν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον, ἀθάνατον, καὶ ἀνώλεθρον, ὥσπερ φασὶν ὁ ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλεῖστοι, τῶν φυσιολόγων. Infiniti, inquit, nullũ est principium. Haberet enim terminum. Ingenerabile quoque est, & incorruptibile, utpote principium. Siquidem quod genitum est, necesse est habere finem: finis autem ad corruptionem spectat. Ideo quemadmodum diximus, principium eius est nullum, sed ipsum omnium cernitur esse principium, & omnia complecti, ac regere, sicut dicunt, qui faciunt præter infinitum alias causas, ut Mentem uel amicitiam. Hancq; esse diuinitatem ueram, immortalem, & incorruptibilem, quod fertur dixisse Anaximander, pluresq; è naturalibus Philosophis. Ecce Aristoteles expresse confitetur, ueteres dixisse, omnia complecti & regere ipsum Infinitum. In libro autem de Mundo, omnia regere & continere Deum fatebatur. Idem ergo, eo interprete, est Infinitum ac Deus. Deniq; nullus relinquitur dubitationi locus, cum ait hoc esse ipsam incorruptibilem Diuinitatem. Triáque de infinito dicit maiores statuisse, quæ soli Deo conueniunt. Esse Principium, esse Incorruptibile & Immortale, omnia continere, ac regere. Testémque unum uocat antiquorum Anaximandrum, in quorum numero necesse est etiam fuisse Melissum, Empedoclem, qui mundum dicebat esse particulam Vniuersitatis & Infinitatis. Necesse est fuisse Melissum, qui pronuntiauit Vnum, & Infinitum idem esse. Necesse item est fuisse Anaxagoram, quem Aristoteles ait de Infinito dixisse, Stabilire, ac firmare seipsum, ipsúmque in seipso existere: quiq; declarauit causam, ipsam νοῦν, Mentem. Quæ de solo Deo dici iure merito possunt. Apparet autem eos hanc Infinitatem, non corporeæ magnitudini dedisse, sed Diuinitati. Siquidem Aristoteles naturalissimis rationibus colligit, Infinitatem esse ipsam Diuinitatem: idq; ait creditum & assertum ab antiquis. Nec uerò melius quisquam naturam Infinitatis, atque ipse, declaret. Dicit enim eam, necessariò carere principio, & fine, & esse omnium rerum principium. Quæso, quid ex his Aristotelis uerbis sequatur agnosce. Sequitur enim, solam Infinitatem, id est, solum Deum, carere principio & fine, natura. Sequitur eundem necessariò esse Deum, atque infinitum. Sequitur item ab eo omnia proficisci, & gubernari, eúmque omnia continere. Id est, tria sequuntur Deum, ut omnium generator, & autor, & principium, & constitutor, ut omnia contineat, complectatúrque, ut Græca uox ostendit, postremò ut gubernet, alat, foueat, sustineátque. Hæc uerò illius afflatu dicta, in quo uiuimus, ac mouemur animis, & sentimus. Atque Aristoteles referens eorum placita, semper addit, Videtur, Probabile

A babile est, ut sibi idem atque patribus uideri & placere, præseferat. Non sunt autem dissimilia, quæ & ab eo, & ab antiquis de Infinito dicuntur, his quæ Plato dicit de omnium Rege, circa quem omnia dicebat existere, quod regere, & continere designat. Infinitatem autem illam corpoream ueteres ne somniauere quidem. Aristotelesq; colligit isto loco eum qui principio, & fine careat, esse necessariò infinitum. Deus caret principio, & fine: infinitus est igitur. Itaque siue prudens siue imprudens, cum maioribus sentit. Quod apertioribus expressit uerbis, in libris Philosophiæ, cùm primum motorem probat infinitum, quia nisi infinitus esset, infinitam mouendi uim non haberet. Si non habeat, non posset infinito tempore mouere. οὐδὲν ἔχει δύναμιν ἄπειρον, πεπερασμένον: Nihil enim habere uim infinitam, quod sit finitum, ac terminatum. Neque uerò de temporis Infinitate postremo loco dixit: Imò etiam dixit, Nam Infinitas temporis efficitur ex Infinitate Naturæ. posse infinito tempore mouere, est indefatigabilis, & indeficientis naturæ indicium. Ratiocinaturq; Aristoteles ex æternitate motus, æternam, & indefatigabilem uim ipsius motoris. Ast ego, si Aristoteles, ex motu infinito, quæ quidem ratio non patet quantum decuisset, ex longè potioribus argumentarer uim infinitam Dei. Vt si ei uisum est primum motorem, ex infinitate motus, esse infinitæ potentiæ, necessariò sit eius indefatigabilis potestas, infinita sapientia, quia regit, sustinetq; mundum, quia prouidet, omniaq; habet tempora in numerato. Hoc arguit eum esse infinitæ uirtutis, infinitæ naturæ. Leuate, inquit, oculos uestros in cœlum, & uidete, quis hæc creauit. Si motus æternus, Aristoteli placuit esse infinitæ potentiæ Dei testimonium, cur non ipsa pulchritudo, constantia, usus? Qui eduxit, inquit Propheta, de cœlo militiam eorum, & omnes ex nomine uocat, præ multitudine fortitudinis, B & roboris, uirtutisq; eius, neque unum reliquum fuit. Vides quàm locupletius Propheta, uirtutis infinitæ testimonia proferat, non recedens etiam à cœlo cum Aristotele? Aristoteles solum motum, Propheta creationem, multitudinem stellarum, scientiam earum creandarum, & creatarum. Vt si habet in numerato, singulam quamque stellam, ut possit nominatim appellare unam quamque, id immensæ scientiæ eius, & sapientiæ sit indicium inueniendi, creandi, scientiæ, quòd teneat omnia earum nomina. Quæ est enim alia causa, nisi quam ueteres de Infinito dixerunt, περιέχειν ἅπαντα, continere omnia? Propheta clamat multitudinem fortitudinis, roboris, uirtutisq; diuinæ efficere, ut ne una quidem sit stella residua, quam Deus non uideat, noscat, teneat, pluraq; alia inuenies in sacris literis produci testimonia super incomprensibili infinitaq; potentia Dei, ut hæc Aristotelis ratio sit omnium minima, & tamen effici uult ex ea, ut Deus sit infinitæ uirtutis. Considera enim, quò uelit, nolit, trahitur Aristoteles. Nam quod de infinitate uirtutis dicit, de primo motore dicit. At nisi ex alio colligas hanc immensam uirtutem, nihil unicum, ac præcipuum motoris illius colliges. Nam & cæteræ Intelligentiæ (ex Aristotele loquor) mouent in sempiternum. At tu argumentaris, Ideo motor est infinitæ uirtutis, quia in omne tempus mouet. At Sol, at Luna, non'ne mouent æternos motus? Cur ergo de solo Primo prædicas infinitam uirtutem, cum & isti proprios motus habeant æternos? Videbas igitur aliquid peculiare, ex quo ad confessionem uirtutis infinitæ illius Primi deuenisti, cæterorum uim æternam conticuisti. Tota autem ratio, eo loco tendit in Primum. Nam prosequens ait, Nobis autem ex his, quæ proposita sunt, & definita, dicendum est, Ipsum Principium & Primum omniũ quæ sunt, per se & per accidens esse immobile, mouens primum & æternum & unicum motum. Sed ad antiquos reuertor. Dicentibus igitur illis, ab Infinito omnia

contineri, & regi, & gubernari, & esse Principium, autore Aristotele, profectò de Mente & Intelligentia necesse est, eos dixisse, non aliquo Infinito uel corporeo, uel inani. Neque enim uel corpus, uel inane, habent uim continendi, & regendi. Sola ratio gubernat, solius Mentis hoc officium. Si igitur Infinitum gubernat & adeò gubernat, ut etiam contineat, utique & sensu, & intelligentia, & sapientia pollet, sapit, uidet, cognoscit. Cui autem potest merito infinitum sapere ascribere, nisi Deo? Cum igitur principatus, ac gubernaculum Vniuersi sit solius Dei, hæc autem data sunt ab eis ipsi Infinito, certè clarissimum est, eos immensitatem, ac Diuinitatem copulasse. Quod apertè Philosophus ipse confessus est, asserens eos dixisse Infinitum τὸ θεῖον ἀθάνατον, ἀνώλεθρον, ipsam Diuinitatem immortalem & incorruptibilem.

Comprobatio eorum, quæ sunt antè demonstrata de sententia priscorum, nominibusque, quibus appellarunt summam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorum legit, quod retulit etiam doctissimus Bessarion.

CAP. X.

SED operæpretium est audire Simplicium, antiquorum Theologiam explicantem, ut omnes eorum super uera, supremaque Diuinitate sententiæ noscantur, quas Prophetarum, Apostolorumque Theologiæ congruentes effuderunt, hincque sit perspicuum, eundem semper Dominum, ac Deum mundi cunctis innotuisse, ab uniuersis adoratum, mundi creatorem prædicatum. Is super primo de Naturalibus principijs Aristotelis ait: Necessariò inquit uel unum est principium, uel plura. Si autem unum, aut immotum, aut cum motu semper. Et si immotum, uel infinitum, ut Melissus Samius dicere uidetur, aut finitum, ut Parmenides Eleates uidetur dixisse, οὐ περὶ φυσικοῦ στοιχείου λέγοντες ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄντως ὄντος: Non de naturali elemento dicentes hi, sed de eo, quod uere est, μίαν δὲ τὴν ἀρχὴν ἤτοι ἓν τὸ ὂν καὶ πᾶν, καὶ οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἄπειρον, οὔτε κινούμενον, οὔτε ἠρεμοῦν Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον, τὸν Παρμενίδου διδάσκαλον, ὑποτίθεσθαί φησιν ὁ Θεόφραστος ὁμολογῶν ἑτέρας εἶναι μᾶλλον, ἢ τῆς περὶ φύσεως ἱστορίας, τὴν μνήμην τῆς τούτου δόξης. τὸ γὰρ ἓν τοῦτο, καὶ πᾶν, τὸν θεὸν ἔλεγεν ὁ Ξενοφάνης, ὃν, ἕνα μὲν δείκνυσιν ἐκ τοῦ πάντων κράτιστον εἶναι. πλειόνων γάρ φησιν ὄντων ὁμοίως ἀνάγκη ὑπάρχειν πᾶσι τὸ κρατεῖν, τὸ δὲ πάντων κράτιστον, καὶ ἄριστον, θεός, ἀγένητον δὲ ἐδείκνυεν ἐκ τοῦ δεῖν, τὸ γιγνόμενον ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἀνομοίου γίγνεσθαι. Vnum autem Principium, siue Vnum quod est & Vniuersum, neque terminatum, neque infinitum, neque motum, neque quiescens, Xenophanem Colophonium, Parmenidis præceptorem statuere dicit Theophrastus, confitens alterius esse potius, quàm historiæ naturalis, memoriam opinionis uiri huius. Siquidem Vnitatem hanc, & Vniuersitatem dicebat Deum Xenophanes. Quem unum quidem demonstrabat, ex eo quòd omnium rerum est optimum: Nam multis, inquit, existentibus necessariò in cunctis est supremum. Optimum autem omnium, & præstantissimum, Deus est. Aeternum autem uel sine exordio demonstrabat, ex eo quòd oporteat id quod fit, uel ex simili, uel dissimili fieri. Sed simile, inquit, impassibile est à simili. Nihil enim magis generare, quàm generari conuenit simile ex simili. Si autem ex dissimili fieret, erit ens ex non ente. Et sic ingeneratum & æternum demonstrabat, & neque finitum, neque infinitum esse, quia infinitum quidem, id quod non est, ut neque principium habens, neque medium, neque finem. Hæc, & alia quædam Simplicius, in quibus apertè confitetur retulisse Theophrastum, Aristotelis discipulum, non fuisse faciendam mentionem de opinione Xenophanis in libris de Rebus naturalibus. Quippe qui non de rebus

A rebus corporeis, ex forma, & materia constantibus loqueretur, sed de supremo ac singulari Deo, ut potius Theologus fuerit illic Xenophanes, quàm physicus Philosophus. Quo quidem iure coarguitur à discipulo præceptor, qui inepte Theologiam antiquorum cum rebus naturalibus coinquinauerit, nec intellexerit, uel intelligere dissimularit, uetustæ Theologiæ bonitatem. Hic etiam cernis, ut Simplicius affirmet, Xenophani præceptori Parmenidis Vnitatem, & Vniuersitatem fuisse nomina summi Dei. Refert item Simplicius, Nicolaum Damascenum dixisse, Parmenidem infinitum, & immobile appellasse Principium in libro de Dijs. quo probatur infinitatem, & immobilitatem Deo dedisse. Alexander item uult Parmenidem, Deum appellasse Terminatum, & σφαιροειδὲς, Sphæricum: διὰ τὸ πανταχόθεν ὅμοιον: quia undique simile. Eúmque omnia dicit intelligere ac sentire;

ἀλλ' ἀπάνευθε πόνοιο νόου, φρενὶ πάντα κραδαίνει.

Sed sine cura animi, res omnes mente mouere.

Quid hac Theologia diuinius, Deum solis nutibus cuncta mouere, omnis curæ, laboris expertem? De Xenophane quoque dicit idem Simplicius. Verum Xenophanes inquit, ὡς πάντων αἴτιον καὶ πάντων ὑπερανέχον, καὶ κινήσεως αὐτὸ καὶ ἠρεμίας, καὶ πάσης ἀντιστοιχίας ἐπέκεινα τίθησιν: Vt omnium autor, & omnia supereminens, extra motum, & quietem, omnemq́ue contrariam elementationem. Parmenides autem inquit, quod similiter, & eodem modo habet, & extra omnem mutationem, fortè & operationem & potestatem. θεασάμενος ἀκίνητον αὐτὸ ἀνυμνεῖ, καὶ μόνον ὡς πάντων ἐξῃρημένον, οἷον ἀκίνητον, τελέθει, τῷ πᾶν ὄνομα εἶναι: Speculatus, immutabile ipsum laudat, & solum, ut ab omnibus segregatum immutabile existit. Huicq́ue nomen esse Vniuersitatem. Melissus uerò, inquit, immutabile quidem ipsum similiter considerabat. κατὰ δὲ τὸ ἀνέκλειπτον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ἄπειρον τῆς δυνάμεως, ἄπειρον αὐτὸ ἀπεφήνατο, ὥσπερ καὶ ἀγένητον: Secundum autem substantiæ indeficientiam, & infinitatem uirtutis, ipsum infinitum, quemadmodum & ingenerabilem, pronuntiabat. Quoniam igitur non est factus, ἔστι τε καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ ἔσται, καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τελευτὴν, ἀλλ' ἄπειρον ἐστι: Est, & fuit semper, & erit, & neque principium, neque finem habet, sed est infinitum. Nam si factus, inquit, fuisset, principium utique habuisset, & finem. cœpisset enim aliquando factus, finisset etiam aliquando. Cum uerò neque cœperit, neque desierit, semper erat, non habens principium, neque finem, ἀλλ' ἄπειρον, sed infinitum est. Atque ita inquit eum secundum tempus sine principio, & fine, καὶ ἀεὶ ὤν, & semper existens ostendebat. Et Parmenides attestans eisdem propè uerbis;

—ὡς ἀγένητον ἐὸν καὶ ἀνώλεθρόν ἐστι.
οὖλον μονογενὲς, καὶ ἀτρεμὲς, ἠδ' ἀτέλεστον.
οὐδέ ποτ' ἦν, οὐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν.
ταυτόν τ' ἐν, ἐν ταυτῷ τε μένον, καθ' ἑαυτό τε κεῖται.
οὕτως ἔμπεδον αὖθι μένει, κρατερὴ γὰρ ἀνάγκη,
πείρατος ἐν δεσμοῖσιν ἔχει τε μιν, ἀμφὶς ἐέργει.
οὕνεκεν οὐκ ἀτελεύτητον, τὸ ἐὸν θέμις εἶναι.
ἐστὶ γὰρ οὐκ ἐπιδευές. Quæ sunt,
Ingeneratus erat, semper sine morte futurus,
Vnicus & totus, stabilis, sine fine perennis.
Nec fuit ipse unquam, neque erit, quia nunc simul omne est.
Idemq́ue existens, eademq́ue in sorte moratur.
Sic stabilisq́ue manet, nanque illum magna necessi
Vis habet, astringens uinclis, claustrisq́ue coërcens.

Vnde

Vnde nefas is qui est, includi finibus ullis, C

Quem nulla unquam rerum sollicitauit egestas.

Hæc & id genus alia Simplicius adduxit ex illis, quæ etiam producuntur à doctissimo Bessarione. Dixerat autem à principio Simplicius, quod Xenophanes, & Parmenides, & Melissus περὶ τῆς νοητῆς καὶ πρώτης ἀρχῆς διειλέχθησαν, de intelligibili & primo Principio locuti fuerant. Non scilicet principio corporeo, sensibili: sed intellectuali, inuisibili, nempe Deo summo. Eumq́ appellasse Philosophos hos Vnum & determinatum, quia sit infinitus, determinans omnia, perficiens: μᾶλλον δὲ τέλος τῶν πάντων, ὡς καὶ ἀρχή: Imò uerò finis omnium, quemadmodum & principium. Hunc item appellasse Parmenidem Dæmonem, id est, Deum. τὴν ἐν μέσῳ πάντων ἱδρυμένην καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τίθησι: Qui sit in medio omnium omnis generationis causa, cuius est carmen

ἐν δὲ μέσῳ τούτων δαίμων, ἣ πάντα κυβερνᾷ.

ταύτην καὶ θεῶν αἰτίαν εἶναί φησι.

In medioq́ horum Dæmon, qui cuncta gubernat,

Hanc & Deorum causam fuisse dixit. Quia,

Eq́ Deis primum cunctorum fecit amorem.

Eudorus etiam referens placita uetustæ Theologiæ, præcipuè Pythagoreorum, ait, eodem Simplicio autore: καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀρχὴν ἔφασαν εἶναι τῶν πάντων, τὸ ἕν, ὡς ἂν καὶ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ὄντων πάντων, ἐξ αὐτοῦ γεγενημένων, τοῦτο δὲ εἶναι τὸν ὑπεράνω θεόν. Quod est, Et secundum alium modum, Principium dixerant omnium rerum ipsam Vnitatem, quòd ab eo nata sint omnia, etiam materia prima. Hunc autem esse supremum Deum. Syrianus quoque, qui fuit præceptor Simplicij, super libris Metaphysicorum collaudans, defendens sententias Pythagoræ & Platonis, sic perhibet: Archænetus & Brotinus, ὡς ἐπικεκλήθηκεν ὁ θεῖος Πλάτων, οἱ θεῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὸ ἕν, θεὸν ἔλεγον, ὡς ἑνώσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον, καὶ παντὸς τοῦ ὄντος, καὶ πάσης ζωῆς: Quos secutus est diuinus Plato, diuini illi uiri, Vnitatem dicebant Deum, ut unitatis rebus omnibus causam, omnisq́ rei, uitæq́ autorē. Ex his igitur omnibus claret quāta fuerit apud priscos ueri, summiq́ Dei cognitio, quàm sit uera, suspiciēdaq́ omnibus hominibus hodierna religio, quæ tanquam magna, largaq́ lux exorta mundo, aperuit, posuit ante oculos omnem quæ per omnes ætates processit ab exordio mundi, sapientiam. Fecitq́ ut noscerentur, omnium in ore consonarent, pueri, fœminæ callerent, quæ uix à paucis quondam sapientissimis tenerentur. Sic apparet una cunctarum gentium religio, à qua nemo se debeat auellere, quoniam hæc ueritas sola.

Eadem ratione dixisse priscos Mundum imaginem Dei.

CAP. XI.

IMAGINEM autem Dei esse hunc Mundum sæpe prædicauerunt, habetq́ profundissimum mysterium. Non potest enim isto Mundo maius præter Deum cogitari. Immensitas autem Dei, quæ nequeat intelligi, & percipi, rerum nostrarum indicijs significatur. Quòd si Deus est maximus, imò uerò infinitus, certè non habet nisi Mundum sui magis simile. Erit autem Mundus aptè imago Dei, si prius consideres naturam rerum uerarum, atque imaginum ipsarum. Si consideremus, quid inter exemplaria intersit, primasq́ ipsas res, atque earum simulachra. Ecce enim cum uaria multipliciaq́ sunt simulachra, referentia scilicet res ipsas totas, uel earum aliquam partem, interiorem, uel exteriorem substantiam, & qualitatem, ut filij parentes suos. Referunt enim cum primis humani

A humanitatem, quam ab eis acceperunt, nonnunquam ingenia, sæpe colores, ac lineamenta, gestus item, cæteraq; id genus. Sunt alia rursum simulachra, similitudinem tantum eorum quæ repręsentant, reddentia, interuallumq; est à simulatis ad uera maximum, sic Mundus est imago Dei, reiecta quidem natura corporea: sicut ex imagine humana in lapide, reijcis naturam lapidis, accepta tantum humana effigie. Vt in lapide cognoscis hominem, sic in Mundo Deus tibi repræsentatur. Nihil enim cogitabit homo, toto Mundo maius. sic cum magnitudinem Dei nullis uisibilibus exemplis (quoniam infima sunt, exiguaq; omnia) possis colligere, apparet tibi in toto Mundo. Cogites igitur Deum ita maximam, uniuersalemq; Naturam ubique præsentem, omnia uidentem, audientemq;, cuncta continentem, nulla re complexum notionemq; eius aufugiente, sicut in mundo cuncta continentur, nihilq; non est in eo, per omnia circumeunte, seseq; extendente. Quid autem cogitabis de Deo uerius? quando si non humana mediocritas, minus item cætera animalia, terrestres, aquaticæ, aëriæq; res ullatenus, propter non modo mediocritatem, sed cætera dissimilima, poterunt animis eum exhibere nostris, ut indignissima sit cogitatio, perinde si nescienti leonem, quis muscam aut formicam ostenderet, simile quiddam leonem esse dicens. Sic quicunque Deum alicui mundanæ rei assimilet, plurimum de maxima Natura detrahat: ut si Mundum ipsum, quis non maiorem, quàm pingi solet, asserat? Est igitur Deus maximus Mundus, sicut diuersa ratione, homo paruus. Est Mundus sapientiæ, Mundus sanctitatis, Mundus intelligentiæ, Mundus uitæ, rationum, formarum. sed quoniam hæc inuisibilia, & ipse inuisibilis Mundus, constans, si dicere fas est, sed constans tamen ex inuisibilibus rebus: ita quidem constans, ut non ex alienis, sed suis, eoq; maximus

B unus Mundus. Proin qui prouidentiam (pauci tamen) sustulerunt, Deum non putantes sentire, nosseq; mortalia, non uiderunt huius Mundi magnitudinem, nec senserunt eum ita ubique præsentem, sicut aufugere non potes, quin semper à Mundo uidearis, contínearis. Hac ratione, Iouis omnia plena dixerunt. Et Aratus, omnes semitas, ubicunque concilia sint hominum, omne mare, portus omnes, esse Ioue plenos, tanquam Mundo inuisibili, omnia inuisibiliter amplectente. Prædicauit hoc ille, qui per cœlum, liquidumq; elementum, sidera, atque astra, totamq; molē, ac magnum mundanum corpus immiscere eum sese dixit, aspectans et ipse inuisibilis istius Mundi uastitatem, per omnia sic inuisibiliter pertinentem, sicut per omnia uisibiliter diffunditur uisibilis Mundus. Eadem ratione Deum dixerunt animum per omnes Mundi partes intentum, & commeantem, ex quo nostri animi carperentur. Vtique per omnes Mundi partes intentus æquat necessariò totum Mundum magnitudine sua. Mundanæ autem partes usquequaque diffusæ uidentur, intentus per omnes partes non uidetur. est ergo Mundus inuisibilis, tendens per totum Mundum uisibilem inuisibiliter. Hoc dixit Pythagoras, maiorum Theologiam imitatus, eamq; prædicans posteris. Hinc quoniam Mundus est imago Dei, dixerunt Pythagorei, & Plato est eos secutus, Deum, qui Mundus ipse intelligibilis esset, creasse Mundum ipsum, ut quasi Mundus ex Mundo sit natus, uixibilis ex inuixibili, minimus ex maximo, temporeus ex æterno, corruptibilis ex incorruptibili, uisibilis ex inuisibili. Et Plato sicut in isto Mundo cuncta animalia uisibiliter, sic τὰ γὰρ νοητὰ ζῶα πάντα ἐκεῖνο ἐν ἑαυτῷ περιλαβὸν ἔχει, καθάπερ ὁ κόσμος, ἡμᾶς, ὅσα τε ἄλλα θρέμματα συνέστηκεν ὁρατά: Intelligibilia uel inuisibilia, Mundum illum in se esse cōplexum: quemadmodum ipsi, cæteraq; animalia, contineamur ab isto. Sentiens reor inuisibilia animalia, quæ Mundo diuino continētur, esse fontes illos, originesq; rerum, qui-

bus infinitus ſapientiæ diuinæ exuberat theſaurus, maximuſq; eſt Mundus ille, ple- C nus ordinum, ac rationum, plenus formarum νοητῶν, non uiſibilium, ſed ſola cogitatione, licet debiliter apprenſibilium more diuino. Et Timæus Pythagoræus, ipſum item Deum uocat ἰνδαλματικὸν κόσμον, Mundum exemplarē, quaſi is cum illo gerat ſimilitudinem. ſed continēs iſte cuncta uiſibiliter: ille, ut illi loqui ſolebāt, diuinè, mentaliter, ſapienter, intellectualiter: non ad morē iſtius, qui corporaliter, corruptibiliter, uiſibiliter continet, & diffunditur, ſed modo quodam ſuperiore, qui dicitur νοητῶς, per modum mentis, ſapientiæ, ratione à corporibus uaria. Hancq; illi diuiniſsimam creati Mundi rationem aſsignauerunt, quòd corporeus, paruuſq; mundus, profectus eſt ex maximo, in quo rationes, formæ, principia, cauſæ, erunt & ſunt, origineſq; innumerabiles. Neque enim ex nihilo factus eſt iſte Mundus, ſed factus ex originibus in maximo Mundo contentis, ex quibus ita tanquam ſeminibus ſuis cuncta in iſto naſci potuerunt, ſicut ſecreto, arcano, naturaliq; modo, in ſeminibus rerum, ſunt formæ earum.

Deum apud ueteres, Deorum eſſe creatorem.

CAP. XII.

POSITIS his, quibus diuinæ Naturæ maieſtas, unitas, principatuſq; cognoſcitur, eo quoque ab antiquis confeſſo, rerum omnium eum eſſe creatorem, non uiſibilium ſolum, ſed etiam inuiſibilium, id eſt, animorum, ac Deorum: neceſſariò unicam eius Diuinitatem, uniuſq; ueram, & ex omni parte immortalitatem, apparebit eos etiam eſſe confeſſos. Nam quod ſapientiſsima, cœlituſq; miſſa Theologia, diuino beneficio clariſsimè cognouit, Deum ſolum ab æterno fuiſſe, Deos autem, id eſt, diuiniores animos, cum ali- D quando creaſſe, ut qui reperit tantam animorum Diuinitatem, teneat neceſſariò rerum cunctarum principatum, quoniam anteſtat Dijs, eorumq; eſt, ſicut & noſter, Deus, & creator, Dijs autem atque animis nihil eſt in omni mundo melius, eadem illis audita, & confeſſa, præcipuè melioribus eorum probatur. A' quibus ſententia dependet cæterorum. Referunt enim omnes ad ſapientiores. Sunt autem ſine dubio ſapientiſsimi Orpheus, Heſiodus, Empedocles, Plato. Orpheus clariſsimè teſtatur, ab eodem ſimul, eodem tempore generata ſiue creata omnia, nulla re, quæ de Mente eius non profecta ſit, excluſa. Nam ad filium, quem creatorem mundi formatoremq; orbis ſuſpiceret, hortabatur, hanc ueluti ex oraculo profudit uocem:

Μοῦνον δὲ εἰσόρα κόσμοιο ἄνακτα τυπωτὴν,
εἷς δ' ἔστ' αὐτοτελὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται.

Et ſolum regem formatorem aſpice mundi.
Vnicus ac ſibi perfectus, ſunt omnia ab uno.

Ecce Orpheus, & ſingularem uocat eum mundi Regem, & unum dicit eum eſſe, quo ſuperiora omnia comprobantur. Deinde uocat per ſe perfectum, à ſe perfectionem, complementumq; habentem. Denique dicit ab uno cuncta eſſe progenita, nihil non eſſe prolem eius, tanquam omnium rerum matris, ac genitricis ſapientiæ. Connumerari autem in hac ab Orpheo prolata uniuerſitate non terreſtria ſolum, quorum Vnitas fuerit autor, ſed etiā cœleſtia, id eſt, Deos ipſos, aut Angelos, ſi quis ſorte dubitet, liquido theologorum, qui ſunt Orpheū ſecuti, teſtimonio cognoſcet. Nam etſi Orpheus ab uno cuncta nata dicens, Deos ipſos non expreſſerit, Empedocles tamen & Heſiodus expreſſerunt. Sed etiam expreſsit ab illo ſummo Deo, Deos omnes creatos. dicit enim de eo Proclus, ἀπὸ τοῦ κυρίως ὄντος θεοῦ τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ τούτου,

πάσας

A πάσας ὑφίσησι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν: Ab arcano, & secreto Deo cuncta, & ab isto producit secundos omnes ordines Deorum. Vidisti igitur Empedoclem, interpretantem carmen Orphei, quo breuiter dixerat πάντα ἔκγονα ἑνός: Omnia sata ab uno. Quænam enim sunt illa omnia? Nempe, ut ait Empedocles, ἐξ ἑνός, ut superius productum est,

Quæ fuerint, quæ sint, quæ pòst uentura trahantur,
Et plantæ uiruere, mares & fœmina quæque,
Atque feræ, uolucresque, habitantesque æquora pisces.

Longæuique Dii. Ab uno hæc omnia parta dicit Empedocles, includens in hoc catalogo etiam Deos nominatim. Ecce quàm similes sunt Empedocles & Orpheus, imò superioris Orphei, tempore posterior, interpres Empedocles. Ille dixit Omnia ab uno generata, Empedocles quasi per inductionem, præterita, præsentia, futura, plantas, homines, feras, uolucres, pisces, postremo Deos etiam. ut clarius quiddam, quàm Moses, locutus sit Empedocles de creatione. Nam Moses cœlum & terram, plantas, hominem, masculum & fœminam, sicut Empedocles, bestias item, ferasque, tum uolucres, & pisces ait Deum creasse, de Diis ne uerbum quidem. Non enim omnia scripsit Moses. Et ab eisdem tamen parentibus sparsa est in omnes cognitio rerum diuinarum, à quibus accepit Moses, & Hebræi, licet etiam Spiritu diuino doctore sit usus. Hæc profectò mira, eandem totius humani generis fuisse semper pietatem testantia, si quis eam contaminare dogmatis impiis noluisset. Cum igitur Empedocles eodem modo, eodem uerbo, dixerit Deos ab uno pullulasse, atque omnia terrestria, uidelicet, ἐβλάστησαν, apparet eandem creationis rationem, idem tempus cunctis eum attribuere. Neque enim possunt (si forte quis deprauare, quod facere soliti sunt nonnulli Peripateticorum, dicta eius conetur) Deos ab eo dictos nasci à Deo, quasi per continuam dependentiam. Nam dixit de cunctis ἐβλάστησαν. Et dixit in præterito quodam tempore, includens sub eadem ratione, ac tempore, terrestria, ac Deos ipsos. Ecce igitur, quod diuinissima uociferatur Theologia nostra, omnis Theologiæ, sese per terras diffundens latissimè, pelagus, Creatorem uisibilium & inuisibilium. Eadem uero hæc apertè confessus est Hesiodus, quasi secutus Orpheum, totamque illius temporis Theologiam. Quippe clarissimè scripsit ad fratrem, ut omnino persuaderet sibi:

ὡς ὁμόθεν γεγάασι θεοί, θνητοί τ' ἄνθρωποι.

Sunt homines, Diique una ab radice creati.

Nam Græci interpretantur illud ὁμόθεν, ex una radice, ex eodem principio, origine, eodem fonte Deo. Nihilque prorsus dissentit Hesiodus cum Orpheo, & ex utroque locutus est Empedocles. Ecce & ab ipso datur eadem origo Diis, atque mortalibus. Quòd si interpreteris ὁμόθεν, Simul, ut dicat simul, eodemque tempore natos Deos, atque mortales, eadem erit, clarior etiam confessio, ut mirabilis sit eorum Theologia, quæ perspicuè fateatur, quæ Moses aut tacuit, aut dissimulauit de generatione Deorum. Hæc tria testimonia diuina prorsus, & admiranda, sacram priscorum sæculorum Theologiam spirantia, reuelata siue cœlestibus oraculis, siue diuinorum hominum, Deoque amicissimorum traditione ad posteros: Tres antistites ueteris sapientiæ, quos cætera multitudo loquentes audiebat, dictisque stabat eorum, uociferantur ab Vno cuncta nata, uisibilia & inuisibilia, Deos & homines, cœlestia & terrestria, eandem originem, idem nascendi tempus omnibus fuisse. Igitur etiam Plato secutus hæc ipsa, quibus semper fauit, pectusque ex

his ditissimè suum locupletauit, de rerum terrestrium creatione locutus: postremo transiens ad ipsos Deos, quos, patrium morem sequutus, non ex suo, ut postea docebo, pectore nominibus poëticis appellat, nihilq; altius de his, præter uulgata apud plebem disserit, omnes eos docet à creatore mundi creatos. Ac sunt apud eum, patrio more, populoq; grata loquentem, duo genera Deorum, primum Intelligentiæ cœlestes, de quibus disserit in Timæo, & in Epinomide: secundum, quos appellat obscuros, non ita uidelicet apparentes, sicut sidera. Hos secundos etiam Dæmonas dicit, de quibus eisdem locis agit. Vtrunque igitur fatetur creatum ab illo suo mundano opifice, idq; non obscurè. Nam primum Deorum genus clarè scribit ab opifice illo creatos, millies idem diuersis uerbis repetens, asserens totum ordinem cœlestem, eius opificis esse repertum, qui corpora diuina crearit, eisq; diuinas animas inseruerit. Eoq; dicit: Vt inquit uisu esset clarissimum, ac pulcherrimum ætherium corpus, reddens id uniuerso simile, circulare fecit, & ex igne ferme totum. Idq; genus uerbis utitur Plato sæpissimè. Ac paulò antè, de generibus animantium loquens, μία μὲν οὐράνιον θεῶν γένος. Vna, inquit, species est cœleste Deorum genus. Concludensq; super his orationem, περὶ θεῶν ὁρατῶν καὶ γεννητῶν εἰρημένα φύσεως, ἐχέτω τέλος. Quæ, inquit, de uisibilium, ac genitorum Deorum natura dicta sunt, finem habeant. Ecce eos genitos, id est, creatos dicit, sicut loqui solent Philosophi. Alterum autem genus quomodo factum, siue genitum sit, difficile explicatu asserit. Genitos eos tamen ab eodem opifice clarè confitetur. Nam prosequens inquit: De Dæmonibus dicere, & eorum nosse natales, maius est, quàm facultatis nostræ. Credendum est autem eorum filijs, qui se ab eis natos dixerunt. Sic igitur habeat nostra opinio, de ortu istorum Deorum. Paulò pòst, Posteaquam igitur, inquit, omnes, qui circunuagantur urbes, & qui perspicuè cernuntur, utcunque uelint, ortum habuere Dij, hæc, qui creauit hoc Vniuersum, ad eos affatus est, Dij Deorum, quarum ego rerum opifex & pater extiti, quoniam à me factæ sunt, certè me uolente, dissolui non possunt. At omne, quod est ligatum, est dissolubile. Verum quod pulchrè compactum est, beneq; habet, destruere, non est probi. Ob quam causam, quoniam facti estis, immortales uos quidem non estis, prorsusq; indissolubiles. Attamen non dissoluemini, neque mortalem conditionem subibitis. Quoniam uoluntatem meam, uinculumq; maius, & fortius assecuti estis, quàm erant ea, quibus ligabamini, quando creabamini. Paulò pòst: Transite igitur ad animalia creanda, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμῶν γένεσιν, Meam imitantes potentiam, qua sum usus in creandis uobis. Hæc apertissimè Plato, sæpe, & clarè confitens, ortum utriusque generis Deorum, natos omnes asserens à creatore mundi. Vocat autem hoc secundum genus, Deos Deorum, filios scilicet Deorum, quoniam prædixerat eos natos ex cœlo & terra: quasi Deos ex Dijs. In quorum numero censet Tethyn & Oceanum natos ex cœlo & terra, ex his Phorcyn, Saturnum, Rheam, cæterosq; omnes: Ex Saturno, & Rhea, Ioue͂, Iunone͂, aliosq;. Apparet eũ omne Deorũ genus, siue illos è Philosophia, siue poëticos à creatore mundi cõfiteri satos: Et satos eode͂ atq; uisibilia, reliquumq; mundum, tempore. Nam simul omnium tradit creationem. Sic extant quatuor grauissimorum priscorumq; hominum testimonia, de creatione Deorum ab opifice mundano. Et obserua quòd quem Orpheus, & Empedocles dixerunt Vnum, Plato uocat δημιουργὸν, Opificem, Creatorem: Anaxagoras Mente͂: Idem Plato αἴτιον, Autorem, Causam. Quibus cõstat eundem creasse inuisibilia, atq; uisibilia. Hunc autem fuisse Filiũ Dei, nomina ipsa, ut sæpe docui, declarant. Nam Mens est post summum

Bonum

A Bonum, Secundum Principium, eadem Opifex, & Autor ab eiſdem appellata. Reuertor igitur ad initium, ex his inclareſcere, creatorem Deorum ſolum eſſe ſempiternum, ſolum immortalem, ſolum omnipotentem, ut qui Deos ipſos crearit, quorum tanta eſt poteſtas. Et principatus, maieſtas illius unius oſtẽditur. Tum claret quę fuerit hominum ſapientum illius temporis religio. Apparet eandem fuiſſe, paucis demptis, atque poſterorum ſæculorum, ſed à uulgaribus, nonnullisq́ nimium poëticè loquentibus de Deo, deprauatam. Apparet eos uni duntaxat darè principatum, æternitatem, cætera omnia creata confiteri.

Quòd unus tantum maximus Deus, ideoq́ ſolus æternus.

CAP. XIII.

EX HIS etiam cõſtat non fuiſſe apud eos plures Deos, ſed uerum Deum, & in quem unum competat uerum Diuinitatis nomen, unum modò: Quidquid aliud inoleuiſſet, corruptam uulgi conſuetudinem fuiſſe. Tribus autẽ hoc probo rationibus: una ex Platone, altera ex Platone & Iamblicho, Demum ex Stoicis. Siquidem Plato luculentiſsimè, ut ſuperius claruit in Timæo, Deos illos, quos multitudo coleret, Dæmones eſſe, id eſt, Deos minores, infimumq́ Deorum genus oſtendit, quibus Deus, nempe creator mundi, eodem ipſo teſte ſupereminet. In his autem minoribus Dŋs, eſt ad alios Iupiter, quem etiam neceſſe eſt, & docuit ipſe, ab Opifice mundi fuiſſe creatum. Cum autem Iupiter ſit maximus Deorum, docente Platone, id perinde eſt, ac ſi diceres maximũ Dæmonem, primum è Dæmonibus, quos omnes à creatore mundi condidit Plato. Ecce igitur Iupiter ille nominatiſsimus, ex infimo genere Deorum, creatus à creatore mundi: itemq́ Saturnus, Iuno, cæteraq́ Deorum illius temporis familia. ut ſolus creator & opifex Platoni ſit Deus maximus, uerus, & ſingularis iuxta ſuperiores. Quòd ſi, ut ego quidem arbitror, Iupiter eſt maximus Deorum, id eſt, non Dæmonum ſolùm, ſed totius mundi creator (quod cum eſſet nomen ſummi & ſingularis Dei, attributum eſt poſtea homini nefario filio Saturni, quem ueluti Dæmonem, id eſt, miſtum ex humanitate, & diuinitate introduxit Plato, eumq́ uulgus hominem fecit, & uocauit ob quædam beneficia, Deum, nomine ſcilicet diuiniſsimo, Iehoua, quo paſsim apud antiquiſsimos uocabatur Deus, ſicut Dios, & ζεὺς apud Græcos) etiam hac ratione docemus, unum ſingularem Deum eos confiteri, cæteros autem quos Deos dicerent, ita dixiſſe, ſicut in noſtra religione dicuntur Angeli Dŋ, quaſi Dŋ minores, Dŋ facti, creati, ueram, omnipotentémque Diuinitatem non habentes. Nam quod Homerus uocat Iouem ὕπατον κρειόντων, Deorum ſupremum, imperatorem Deorum, ab Ariſtotele, naturaliter, & à Platone, à Iamblicho, & à Plutarcho exponitur, quòd ſit maximus Deorum, idq́ naturaliter, non poëticè. Hunc ipſum enim hypaton, Ariſtoteles affirmat mundi rectorem, uiuificatorem: deq́ eo dicit, τὴν μὲν οὖν ἀνωτάτω καὶ πρώτην ἕδραν, αὐτὸς ἔλαχεν, ὕπατος δὲ διὰ τοῦτο, ὠνόμασται: Supremam, inquit, mundi partem, primamq́ regionem obtinet ipſe Deus, eamq́ ob cauſam uocatus eſt hypatos. Hæc de quodam naturali uerìſsimoq́ Deo dicuntur, quem neceſſariò ſentiebat Homerus, cum diceret ὕπατον κρειόντων, ſummũ dominantiũ: Quaſi, quod apud nos de eodem, Rex regũ, Dominus dominantiũ: & Deus ſabaoth, id eſt, exercituum cœleſtium. Qua ratione ſicut nobis Rex eorꝫ dicitur, quia creator, nõ quia ſempiternis eis, maior ipſe præſidet (Nam in æternitate non eſt maius, & minus) neceſſariò & illi eadem ſenſere. De qua re clarè locutus eſt Plutarchus: τὸ γοῦν αὐτὸ καὶ πρῶτον ὕπατον οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον. πρότερον δὲ ὅμηρος τὸν θεὸν ἀρχόντων ἄρχοντα θεὸν, ὕπατον κρειόντων προσεῖπε. Quæ ſunt: Supremum & primum Hypaton

t 3 paton

paton uocarunt prisci. Prior autem Homerus Principem principum, siue Imperatorem imperantium Deum, uocauit Hypaton regnantium. Principes Plutarchus uocat Deos ipsos, qui in nostris literis Angeli, δυνάμεις, ἐξουσίαι, Potestates, Dominationes. His omnibus, quod & nostri dicunt, est Deus. Itaq; Plato in libris de Republica: ἀλλ' οὖν θεούς, μήτοι, τόν γε μέγιστον τῶν θεῶν τολμῆσαι οὕτως ἀνομοίως μιμήσασθαι. Quod si, inquit, absurdum statuimus, Deos apud poetas audire lugentes, multo minus maximum Deorum. Maximum Deorum Iouem uocat. Et Iamblichus: μία μὲν ἀρίστη παράκλησις εἰς τὴν θείαν εὐδαιμονίαν, ἡ μεμιγμένη ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἀνακλήσεσι τῶν θεῶν, καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτῶν Διός. Vna, inquit, consolatio ad diuinam felicitatem, quæ mista est in uocationibus Deorum, maximè regis eorum Iouis. Quoniam igitur est Deus maximus, cæteri minores, profecto si bene consideres, illius maximi est æternitas. Eò enim est maximus, quòd ipse solus æternus. Si cunctorum æternitas esset, alter altero maior non esset. Eademq; potestas faceret omnes maximos, & omnipotentes, quæ fecisset æternos. Non enim si Naturam inspicias, à summa Diuinitate separata est æternitas. Cui fuit æternum esse, fuit etiam ut posset uocari Ioues, quod est ab essendo perpetuo. Et unus tamen est Ioues, uel Iupiter. Hæcq; ratio ducitur ex fontibus Naturæ: ut si unus est maximus, ille certè solus æternus. Vnus est igitur maximus Deorum, eorumq; creator. Cui rei etiam Dæmon ipse, quem scire plurima nomen indicat, perhibet testimonium. Igitur & Stoici similia prodiderunt, asserueruntq;. De quibus in cõtradictionibus Plutarchus: ἥλιος μὲν γὰρ καὶ σελήνη, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ παραπλήσιον ἔχοντες λόγον, γεννητοί εἰσιν, ὁ δὲ Ζεὺς ἀΐδιος ἐστί: Sol, inquit Antipater Stoicus, & Luna, cæteriq; Dij huiusmodi rationem habentes, creati sunt omnes, solus autem Iupiter ęternus. Claret igitur Philosophorum opinio de Ioue summo, solo sempiterno. Plato quoq; in Cratylo, declarat quid ualeat nomen Iouis. Alij, inquit, uocant eum ζῆνα, Alij δία. Quæ si componas, δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ: declarant naturam Dei. οὐ γάρ ἐστιν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ὅστις ἐστὶν αἴτιος μᾶλλον τοῦ ζῆν, ἢ ὁ ἄρχων καὶ βασιλεὺς τῶν πάντων: Non enim, inquit, est nobis cæterisue cunctis, qui magis sit causa uitæ, quàm Princeps, & Rex omnium. Vult igitur Plato Iouem dictum Zena, à Græco Zen, uiuere. Quemadmodum scimus ab essendo uocatum Hebraicè, Iehouah, qui forte est Ioues. Agnoscunt igitur eundem esse Iouem, atque Deum. Qui dictus est ab Aethruscis, quorum sermo, & literæ fuerunt Hebraicæ, nomine Hebraico Ioues, cum prisci paulo post diluuium, per omnes terras diffunderentur, probaturq; ex tribus linguis eundem esse Iouem, atque Deum. Dicitur Hebraicè Iehouah, Græcè Dios, Dios Græcum, Deus Latinum, Iehouah Hebraicum, Iouis Latinũ, illud Latinum Deus. Declarat item uel id Iouem esse Deum. Diuus Paulus uocat testẽ Aratum apud Athenienses: In quo, inquit, uiuimus, & sumus, quemadmodum, quidam è poëtis uestris dixit, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν: Huius enim genus sumus. Subijcitq; Paulus: Genus igitur cum simus Dei. At illud Aratus de Ioue dixerat, sic opus exordiens,

Ἐκ Διὸς ἀρχόμεσθα, τὸν οὐδέποτ' ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄρρητον, μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα.
Καὶ λιμένες, πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες.
Τοῦ γὰρ γένος ἐσμέν.

Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam
Cessant ore uiri: Ioue nam sunt omnia plena.
Atque hominum cœtus implet, simul æquora ponti,
Et portus: Ioue mortalis nanque indiget omnis.

Eius

A Eius enim genus extitimus.

Est igitur Iupiter ac Deus idem, & is solus æternus, cæteri Dij creati. Homerus item quantum & antiquitate, & scientia cęteros Deos Iupiter antecedat, illo carmine osten dit, quod à Platonicis etiam affertur:

> ἀλλὰ ζεὺς πρότερος γεγόνει, καὶ πλείονα ᾔδει.
>
> Iuppiter anter alios, & longe plurima cernens.

Declarat etiam Proclus Iouem iuxta priores esse principium & finem Vniuersi: ὅτι μὲν οὖν ὁ ζεὺς μονὰς ἐστὶ παντὸς, καὶ πλήθους ἐγκοσμίων θεῶν, καὶ ὅτι πάντας καὶ παράγειν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται, καὶ ἐπιστρέφειν εἰς ἑαυτὸν, εἴρηται πολλάκις. Quòd Iupiter, ait, Vnitas sit Vniuersi, etiam multitudinis mundanorum Deorum, & quòd omnes & à se producere, & ad se conuertere potest, dictum sæpius. Plato uerò: αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνθρωποι τυγχάνουσι νομίζοντες τὸν δία, τῶν θεῶν ἄριστον, καὶ δικαιότατον. Hierocles quoque Pythagoreus sic scribit: τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς, ἔθος ἦν τοῖς πυθαγορείοις ἀπὸ τοῦ δίος, καὶ ζηνὸς ὀνόματι σεμνύνειν, δι' ὃν τὸ ζῆν, καὶ τὸ εἶναι πᾶσι.

Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum.

CAP. XIIII.

POST Philosophos igitur non ab re fortasse sit audire Dæmonum quoque Theologiam, & arcanas quasdam Diuinitatis laudes. Nullus erit cui uel summis labris latices sapientiæ Natura potandos dedisset, qui non miretur Dæmonum præclaram Diuinitatis, potestatisq; diuinæ confessionem: Vt à Dæmone Mortalis, si quis esset tam profundè durus & peruicax, ad cultum Dei, uel inuitus trahatur. Adducitur hoc oraculum non à Christianis, sed à Porphyrio Christianorum hoste, decimo libro ἐκ λογίων φιλοσοφίας. Rogatus Dæmon quomodo Deus colen-

B dus & rogandus esset, cum negare non posset, hæc diuina carmina profudit:

> Ἀθάνατε, ἄῤῥητε πατὴρ αἰώνιε, μύστα,
> Κόσμων ἀμφιδρόμων ἐποχούμενε, δέσποτα νώτοις
> Αἰθερίοις, ἀλκῆς ἵνα σοι μένος ἐστήρικται
> Πάντ' ἐπιδερκομένῳ, καὶ ἀκούοντι οὔασι καλοῖς,
> Κλῦθι τέων παίδων, οὓς ἤροσας αὐτὸς ἐν ὥραις,
> Σὴ γὰρ ὑπὲρ κόσμον τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
> Χρυσῆ ὑπέρκειται πολλὴ αἰώνιος ἀλκή,
> Ἧς ὕπερ ἠώρησαι, ὀρίνων φωτὶ σεαυτὸν,
> Ἀενάοις ὀχετοῖς τε θύνων νοῦν ἀτάλαντον,
> Ὃς ῥαίνει τόδε πᾶν, τεχνώμενος ἄφθιτον ὕλην,
> Ἣν γένεσις δεδίδακται, ὅτι σφε τύπωσιν ἔδησας
> Ἔνθεν ἐπεισρείουσι γοναὶ ἁγίων μὲν ἀνάκτων,
> Ἀμφίσε παντίπατορ, βασιλεῦ τε, καὶ μόνε θνητῶν.
> Ἀθανάτων τε πάτερ μακάρων, αἳ δὲ εἰσὶν ἄτερθεν
> Ἐκ σέο μὲν γεγαῶσαι, ὑπ' ἀγγελίῃσι δὲ ἕκασται
> Πρεσβυγενεῖ διάγουσι νόῳ, καὶ κάρτεϊ τῷ σῷ.
> Πρὸς δὲ τι καὶ τρίτον ἄλλο γένος ποιήσας ἀνάκτων,
> Οἵ σε καθ' ἦμαρ ἄδουσιν ἀνυμνείοντες ἀοιδαῖς
> Βουλόμενον ῥα ἐθέλοντες ἀοιδιάουσι δ' ἐς ὧδε.
> Τύνη δ' ἐσσὶ πατήρ, καὶ μητέρος ἀγλαὸν εἶδος,
> Καὶ τεκέων τέρεν ἄνθος ἐν εἴδεσιν εἶδος ὑπάρχων,
> Καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα, καὶ ἁρμονία, καὶ ἀριθμός.

Hæc carmina quoniam difficilia sunt, & ipsa dogmata facilius oratione soluta intel-

ligentur,

ligentur, non reddam, quod alibi feci, totidem carminibus, sed oratione soluta. Immortalis, ineffabilis, Pater æterne, sacer, super mundis circunuertentibus inuectus, dominator in campis ætherijs, ubi potestatis tuæ robur est defixum: indeq; omnia despicis, pulchris & auribus audis: exaudi filios tuos, quos dilexisti ad omne tempus. Tua enim supra mundum, & cœlum sidereum, aurea supereminet, magna, æterna potestas. Super qua eleuaris, splendore te ipsum excitans, perennibus riuis, nutriens animum infinitum. Qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligasti. Ex eodem animo fluxerunt genituræ sanctorum regum, qui te circunstant Pater uniuersalis, & Rex, & singularis, mortalium, immortaliumq; beatorum Pater. Quæ quidem seorsum sunt ex te natæ, nuntijs autem singulæ præfectæ, æternæ Menti referunt, tuæq; potentiæ. Præterea tertium quoddam genus Regum creasti, qui te semper canunt, carminibusq; laudant uolentem te, ipsi cupidi, prædicantq; nunc & semper. Tu es pater, & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, existens forma in omnibus formis, & anima, & spiritus, & concentus, & numerus. Hæc oraculum, altissimæ Theologiæ mysteria. Quanta cum superioribus concordia? Vocat eum Patrem, Regem, Motoremq; cœli, Mundos circumuertentes, orbes cœlestes appellans. Eius est de motu cœlesti uerior, quàm Philosophorum sententia, Deum Patrem hominum atque Deorum, uitam, salutem, non unum tantum primum mobile, sed uniuersos orbes incitare. Non ab homine dicitur, sed à Dæmone, quos à sciendo uocatos autor Plato, multo maiora, longeq; plura cognoscentes, quàm mortales. Ecce Dæmon ait Deum superuehi, superferri, ac portari, mundis ἀμφιδινοῦμαι, circumrotantibus. Mundos appellans omnes cœlestes orbes, quorum quisq; sit instar mundi. Quòd si superuehi, non refertur ad motum, & impulsum cœlestem, sed ad sedem, stationemq; Dei supra cœlo in altissimis cœli regionibus: sentiet tamen oraculum quædam diuina gubernacula, quasdam habenas, quibus ut equus à quadriga, cœlestes orbes agãtur, insidẽte desuper Deo, sub pedibus omni cœlesti se machina uertẽte. Ac cœlestes orbes rotatos gyrãtesq; memorauit, ut rectorẽ, moderatoremq; agnosceres. Est in nostris literis, Dominũ esse in cœlo, sedẽ eius ibi cõsistere. Oraculũ autẽ in campis ætherijs regnare, ac dominari, præcipuè cœlesti regno cõmemorato, quòd illa sit optima mundi pars. Et nos paternæ Sapiẽtiæ, magnorũq; mysteriorũ nũtius orare docuit, Pater noster qui es in cœlis. Ecce & Dæmon ueritatem abscõdere non potens Patrem hic eum cœlestem uocat, sicut & superiores omnes. Pater æternus, primũ Filij sui, tum rerum creatarum. In cœlo pulcherrimum, amplissimum, fortissimumq; eius regnum florere canit. Inde mortalia cernere, distet licet longissimè. Dæmones fatentur, usque in terras, oculos eius tendere, omnia diuinis auribus eum exaudire. Quæ sanctis oraculis nostris, infinities prædicantur. Quod uerò sequitur, quàm diuinum? homines introducens tanquam filios eius orantes. quod ipse quoque docuit, Pater noster. Nos uti filios introducit oraculum: Filius Dei iubet nos eum appellare Patrem nostrum. Fatetur item Dæmon amari nos ab ipso omni hora, nullam esse beneuolentiæ, paternæq; charitatis interpollationem. Nunquam illum nos amando defatigari. Rursum iterat potestatem eius auream, & pretiosam florere supra cœli uertigine, ubi sit eius æterna, immensaq; maiestas, qua sublimatus ipse sit supra omnia, luminis in pelago, lucemq; habitans inaccessibilem. Riuos autem æternos, quibus, immensum, suum nutrire animum dicit, sentiendum est, tum sapientiam eius infinitam, gaudiaq; magna mentis suæ, tum quod dicebat Aristoteles, cognitionem Dei de seipso, cognoscentis bona sua, & ex eo uoluptatem infinitam capientis: innumerabiles item rerum

A species, & Ideas continentis, quibus natus est, & nasci potuit iste mundus. Idcirco statim adiecit, infinitam Mentem istam produxisse. Quo loco, quæso, sublatis animis, arrectaq; mente simus. Vt enim superiores diuino quodam, & quasi ex aula cœlesti allato consensu prædicant simul, ex eodémque fonte natos Deos, atque mortales, cæteráque quibus mundi uastitas efficitur: sic Dæmon diuinè, ex illa infinita Mente parta uniuersa, nominatim Deos ipsos, eorúmque genera appellans. Laudat igitur eum primum Vniuersi opificem, formas materiæ perenniter affigentem, eámque renouantem assiduis figuris, circum quam uersetur semper generatio. Quod sæpe proditur à Philosophis, materiam subiacere formis, nunc uni, nunc alteri, inuicem succedentibus. Deinde tradit ex hac eadem Mente, fluxisse Prolem regum sanctorum. Reges sanctos angelos uocat. Sanctos, quoniam ab omni terreno contagio segregati. Reges autem, quoniam his maxima potestas, ciues, Heroësq; regni cœlestis, exercitus Filij Dei, duces, & principes omnes, potestates etiam, autoritatésque nostris in literis, rectores item hominum, ac prouinciarum uocati. Mirabiliter item docet, quid faciant in cœlo, totóque mundo. Assistunt, inquit, tibi semper, circunstant dextra, læuáque frequentes thronum Dei. Esaiásque uidit Dominum super solium excelsum & eleuatum, & Seraphin: non duo, cum sit ibi numerus multus, sed innumerabilem Seraphinorum, solium Dei circunstantium, multitudinem. Et sæpe fatentur illi se conspectibus Dei assistere. Et Raphaël dixit Tobiæ, Ego enim sum Raphaël unus ex septem, qui astamus ante Dominum. Ob hanc causam, cum in hac commemoratione Dæmon esset, iterato confitetur eum Patrem omnipotentem, non eorum tantum, qui terras, sed etiam qui cœlum incolunt, in immensum genus humanum multitudine superantes.

B Horum omnium Patrem eum & Regem dicit. Iteratóque confitetur eos natos, id est, creatos à Deo, eodem usus atq; Orpheus, Hesiodus, Empedocles, uerbo, γεγαῶσαι. Et quod diuinius est, declarat munus eorum, qui sunt præfecti nimirum nuntijs, quo primò fuere apud antiquissimos Hebræorum uocati Malachim, missi, nuntij: & Græcos hæc secutos, Angeli. Quia, inquit Dæmon, præfecti sunt ἀγγελίησι, Angelijs, nuntijs: referuntq; omnia, inquit, Menti πρεσβυγενῆ, æternæ, magnæ, uenerandæ. Tum tertium genus eorum nominat: quasi qui sunt nuntijs præfecti, sint duo genera, Angeli scilicet, & Archangeli: tertij autem assistunt, quanquam etiam omnes, laudantes, clamantes, Sanctus sanctus, idq; cupidè, libenter, sicut ille uoces eorum libenter audiat. Mireq; cõcordant hæc cum Theologia Dionysij, super tribus Hierarchijs Angelorum, Dæmonibus ipsis, qui sæpe abstrusa multa confessi sunt, prædicata. Repetit iterum eum esse Patrem, esse instar optimæ matris. Sic enim etiam Græci locum intelligunt, quòd patris, ac matris charitatem ostendat erga nos Deus, & quòd condescendat per humanitatem, dulcedinemq; paternam, ac maternam, quam tenerum florem dixit. Deinde cum cæteris omnibus superius nominatis Theologis, appellat Animam Vniuersi, & Spiritum, sicut & ille, Spiritus intus alit. Eoq; etiam est Anima mundi apud Philosophos. Appellat Harmoniam, & Numerum perinde ut Pythagoras κρᾶσιν, Temperamentum, quasi moderamen, gubernaculumq; totius. Et sicut Pythagoras eum ψύχωσιν, sic Dæmon ψυχὴν, unde omnia uiuunt, & intelligunt, intelligentiarum, ac uitarum fons. Hæc qui pressius consideret, mirabitur Dæmonibus etiam confessam cum priscis Theologiam.

Aliud ex eodem, de Deo, diuinisq; rebus, testimonium.

CAP. XV.

ALIVD eiusdem oraculi præclarum, admirabileq; de summa Diuinitate testimonium, quo maxima declaratur altissimæ Theologiæ pars. Rogatus à quodam Theophilo, an ipse Deus esset, Respondit ad hunc modum: C

> Ἐστ' ὑπὲρ οὐρανίου κύτους, καθύπερθε λελογχώς,
> φλογμὸς ἀπειρέσιος κινούμενος ἄπλετος αἰών.
> Ἐστὶ δ' ἐνὶ μακάρεσσι ἀμήχανος, εἰ μὴ ἑαυτὸν
> βουλὰς βουλεύσῃ πατὴρ μέγας, ὡς ἐσίδεσθαι,
> Ἔνθα οὐκ αἰθὴρ φέρει ἀστέρας ἀγλαοφεγγεῖς,
> Οὔτε σεληναίη λιγυφεγγέτις αἰωρεῖται.
> Οὐ θεὸς ἀντιάει κατ' ἀταρπιτόν, οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς
> Ἀκτῖσι συνέχων ἐπικίδναμαι, αἰθεροδινής.
> Ἀλλὰ πέλει πυρσοῖο θεοῦ περιμήκετος αὐλός,
> Ἕρπων ἀλληροίω ῥοιζόμενος, οὐδ' ἐκεῖνο,
> Ἀψάμενος, πυρὸς αἰθερίου δαίεται ἦτορ.
> Οὐ γὰρ ἔχει δάειν, ἀζηχεῖ δ' ἐν μελεδηθμῷ,
> Αἰὼν αἰῶσι ἐπιμίγνυται ἐκ θεοῦ αὐτοῦ,
> Αὐτοφυής, ἀδίδακτος, ἀμήτωρ, ἀστυφέλικτος,
> Οὔνομα, μηδὲ λόγῳ χωρούμενον, ἐν πυρὶ ναίων.
> Τοῦτο θεός, μικρὴ δὲ μερὶς θεοῦ ἄγγελοι ἡμεῖς.

Hæc cum & ipsa perobscura sint, soluta oratione reddam. Est supra cœlesti uastitate, desuper fulgor, motus, immensum æuum. Est autem inter beatos inæstimabilis, incomprehensibilis, nisi seipsum, consilia, consiliet Pater magnus, ut uideatur. Hic neque æther fert sidera nitentia, neq; luna obscuræ lucis attollitur. Non Deus occurrit per semitam, neq; ego ipse, radijs continens, amplectens spargor, per æthera uolutus. D Sed est flammæ Dei immẽsa profunditas, repens uoluitur rapidè cum strepitu. Non tamen qui illum tetigit ignem ætherium, timidus cor. Non enim habet ardorem, sed placida combustione, seculum seculi miscetur ex Deo ipso. Per se genitus, indocibilis, sine matre, incõcussus, cuius nomen sermone non capitur, in igni habitãs. Hoc Deus, exigua uerò pars Dei, nos Angeli. Hæc oraculum Apollinis, quo tota ferè traditur in aures hominum Theologia. Primum describit locum sanctissimę Diuinitatis, ut Aristoteles etiam cœlum dicit esse οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, in libro de Mundo. Hunc locum supra cœlesti locat immensitate, supra cœlestes orbes, extra anni, Solisq; uias. Hic esse largissimam lucis copiam, mundum lucis uiuentis, uegetæq; semper. Hic æuum infinitum, id scilicet quod est supra tempus. Supra tempus, quod ex cœlesti motu colligitur, est ipsa æternitas, dicta Græce αἰών, quia semper fuit. Illic æternitas, illius infinitæ lucis ætas. Nec dubium est, quin hæc immensa flamma, ardorq; sempiternus sit quod apud priscos Theologos, quos postea nostri sunt secuti, dicitur Cœlum empyrion, id est, igneum. Nam & ipse Dæmon appellat eum φλογμόν, ardorem, & πυρσόν, facem. Dicit item Deum habitare ἐν πυρί, in igne, unde ἐμπύριον. Hoc Cœlum empyrion, est claritas æterna, flagrãs à Diuinitate. Ea quoq; descriptio Cœli empyrij, Illic neq; Solem esse, neq; Lunã, neq; astra, genus cœli diuersum, alia lumina, alia lux. Ad eam nostra hæc ne lucerna quidẽ uideri posse. Ioãnes illo in regno, diuinaq; regione, neq; Solem esse, neq; sidera, esse autẽ Christũ Solẽ eius. Similia mirabili cõsensu locutus est Homerus, approbaturq; uehementer ab Aristotele Olympum dictum quasi ὁλολαμπῆ, totum ardentem, nomen scilicet Empyrij, de quo scribat Homerus,

> Οὔλυμπόνδ' ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί,

Ἔμμεναι,

A ἔμμεναι, οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μαλ' αἴθρη
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἀναδέδρομεν αἴγλη.

Venit Olympum, ubi ſedes diuûm dicitur eſſe
Immota, hæc uento haud quatitur, nec ſpargitur hymbre,
Non nix decidit, aſt ſplendor puriſsimus albet,
Et ſine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Lucem, ignemq́ illum non eſſe, qualis noſter abſumens, ſplendorem eſſe tranquillum, lætum, puriſsimum, per terras latè micantem. Hunc ſplendorem ſi quis ex Homero, & Ariſtotele, qui dicta probat eius percunctetur, unde nam emanet, dicent non à Sole. Nam Sol exurit, nec ſupra cœleſtes orbes. Ergo genus aliud luminis. Ergo ueriſsimum eſt quod cōſentaneè noſtræ quoq; Theologiæ dixit oraculum, lucem illam infinitam, camporumq́ admirabilem, lætamq́ ſerenitatem, manare ab ipſa Diuinitate, Solis ipſius creatricem immenſam. Hunc igitur locum, ubi tanta lux apertè cernitur, appellat ardorem, facem, flammam, ignem, dicens eam eſſe αὐλῶνα πεδιμήκετον, uallem immenſam luminis, regionem lucis uaſtam: Eſſe æternam hanc lucem in medijs beatis. circunſtant enim dextra, læuaq́ frequentes. Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque morari. Hæc beatitudo, θεωρία, contemplatio diuinitatis, quam Dæmon tanquam unus è ſupernis Angelis hic prædicat, dicens Deum uideri non poſſe, appellansq́ eum Patrem, niſi ipſe uoluerit. Nam & Filius apud nos, Nemo, inquit, uidet Patrem niſi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Deinde hanc lucem eſſe ſuauiſsimam, manantem à Deo ſemper. Deſcriptaq́ habitatione, & loco ſummi Dei, dein eloquitur eum, declarans quæ de Natura diuina fas ſit ab hominibus noſci. Eum pri-
B mò uocat αὐτοφυῆ, per ſe ortum, à ſe natum. In quo latitat ſublime myſterium. Vt enim ad unam primam cauſam omnium rerum ortus reuocatur, ibiq́ deſinit, ut non ſit progreſſus ad infinitū, ſic naturæ eius, bonorumq́ ſuorum cauſa deſinit in ipſum, quoniam non habuit aliunde, quod habet, qui maior eſt omnibus. Eſt autem, ne fallamur, ortus eius ex ipſo æternus, quod iſto nomine declaratur. Si enim nulla terrena creata res, fieri ex nihilo, id eſt, à nulla cauſa potuit, multo certè minus ipſe Deus. Quòd ſi Deus aliquando non exiſtens, natus eſſet ex ſeipſo, fuiſſet Deus, antequam eſſet: efficiturq́ ſi Deus natus eſt ex ſeipſo, ut hæc natiuitas, ſit æterna, ut & ſemper fuerit à quo naſceretur Deus. Semper enim oportuit id antecedere, à quo natiuitas diuina ex ſe ipſa proficiſceretur. Nam quod nō erat, nihil poterat producere. Aſſeris autem eum, à quo natus eſt Deus, anteceſsiſſe, quia dicis ab eo Deum pullulaſſe. Duæ igitur ſunt cauſæ, cur hoc nomen, αὐτοφυὴς, altiſsimè deſignet æternitatem: quia cum non poſsit naſci, nec tu confitearis Deum ex nihilo natum, ſemper habuit à quo naſceretur Deus. Iam ſi quando fuiſſet tempus, cum Deus non eſſet, ſed poſtea ex ſe ipſo natus, neceſſariò fuiſſet Deus quando non eſſet. Ex quo efficitur, ut quoniam cætera dicimus à Deo nata, Deum autem natum à ſe ipſo, cæteræ quidem res, quibus aliena à ſe ipſis cauſa fuit, eſſe quidem ſine cauſa non potuiſſe, cauſam autem ſine eis, à quibus nihil dependeret, potuiſſe. Vt autem res ſine cauſa ſua Deo, naſci non potuerunt, ſic Deus ſine cauſa Deo, nunquam potuit eſſe. Nunquam igitur poterat Deus naſci, niſi Deus prius affuiſſet. Hoc autem in æternum. Inæternum igitur natus eſt ex Deo Deus. Hanc neceſſariam, naturaliſsimamq́ conſecutionem, non uidit ille, qui cum de natiuitate Dei loqueretur. Verum quia, inquit, fieri non poteſt, quin id, quod ſit, aliquando eſſe cœperit, natus eſt ex ſe ipſo. Error quidem euidentiſsimus. Significauit igitur & æternitatem, & maieſtatem ſupra omnes, quia

nullius indiget Deus, potens à se ipso cuncta bona petere Dæmon. Siquidem si à se ipso habet seipsum. Deo autem nihil est melius, utique uniuersa ex se ipso habet. Hinc efficitur etiam illud Aristotelis, cum in cognoscendo se ipso, esse beatum. Nam si ex se habet esse, utique etiam beatitudinem uitæ suæ, omniaq; naturæ suæ bona. Vt autem dixit uitam eius ex se ipso proficisci, sic etiam sapientiam cum eum appellat ἀδίδακτον, non edoctum, quasi uidelicet αὐτόσοφον. Nam cum sit sapientissimus, & Paulus μόνος σοφὸς, eius autem sapientia non sit aliunde: oritur certè à fonte naturæ suæ. Sic eum dicens ἀμήτορα, sine matre, declarat tum æternitatem, tum quoniam prædicat eum ex seipso natum, non eo modo natum, quo solent ea, quæ apud nos nascuntur, & quæ causam, in alijs cur nascerentur, habuerunt, sed diuino, & ineffabili modo, quoniamq; ei dedit æternitatem, æternamq; bonitatis ex seipso dependentiā, efficitur ut sit incorruptibilis, & immutabilis. Quia qui fuit semper, altissimam, optimam, eminentissimamq; naturam sibi suppetens, non habet à quo oppugnetur, corrumpatur. Quapropter uocat eum ἀσυφέλικτον, inconcussum, immobilem, incorruptibilem. Hoc, inquit, est Deus, hæc natura diuina. Habitat lucem inaccessibilem, ut ait Apostolus, est æternus, per se genitus, non more nostro, est incorruptibilis. Nos autem Angeli (omnes enim sunt Angeli, boni scilicet & mali, Philoq; Iudæus confitetur, quos Moses Angelos uocet, Dæmones à Philosophis appellari) sumus exigua Dei portio: non uidelicet per transfusionē suæ in nos Diuinitatis, sed quasi quædam scintillæ, quæ ex luce Diuinitatis suæ micuerunt. Ille maximus, solus, solus æternus. Intelligentiæ uerò quædam quasi particulæ diuinæ, quędam scintillulæ, natæ ex illo, uel productæ (Nam nasci Philosophis est creari) spirituali quodam modo, soli Deo, nescio an & illis noto. Et ut ait Philo, νοῦς ἀπόσπασμα θεῖον, Mens quædam diuina abscissio. Ex his constat, tum quid sit Natura diuina, tum apparet Dæmones confiteri, creatos etiam Deos ab illo. Demonstratur etiam cœlum empyrium, locusq; supra sideribus: quem etiam Aristoteles duobus in locis, in libro de Mundo, & primo de Cœlo, est confessus, his uerbis: Extra cœlum ostensum est, neq; esse, neque esse posse corpus. claret igitur quòd neq; locus, neq; uacuum, neq; tempus, est extra. Ideo neq; in loco, quæ illic sunt, existunt, neque tempus ea facit senescere. Neque est ullius ulla mutatio eorum, quæ supra extremam uertiginem consistunt. Sed immutabilia, & indolentia, optimam agunt, opulentissimamq; uitam, omne æuum. Ecce Aristoteles per numerum multitudinis, res nescio quas extra cœlum collocat, sed præcipuum id Diuinitatis est regnum, cuius fecit, clemētia ductus, alios animos participes. Latiusq; explicuit Dæmon illum locum, & melius quàm Aristoteles, uterque tamen diuinè. Vterq; florere ibi uitam, optimam beatitudinem ac supremam. Nam quod Aristoteles per neutrum genus dixit, nolens explicare τὰ ἐκεῖ, quæ ibi, Dæmon expresse dixit, μάκαρας, beatos. Et ipse paulo superius Aristoteles ab eo loco πᾶν τὸ θεῖον. Vtq; Dæmon ἄπλετον αἰῶνα, sic Aristoteles ibi locat æuum immensum.

Aliud oraculum de Deo, locisq; cœlestibus, quòd Deus fons, principium, creator omnium, inscrutabilis: quòd nemo peccans eum lateat: quòd omnia prospiciat.

CAP. XVI.

ALTISSIMÈ quoq; Philosophatus est uelut cœlestis præco, Dæmon, de Natura diuina rogatus, afferens eadem atque superius.

Ἔστ' ἐπὶ εἰς ἄγανῆς πυρὸς ἄφθιτος, αἰθομένη φλὸξ,
ζωογόνος, πάντων πηγὰ, πάντων δὲ καὶ ἀρχά.

ἥτε φύσ

A ἥτι φύει μάλα πάντα, φύουσά τε πάντ' ἀναλίσκει.
Αὐτοφανὴς, ἀλόχευτος, ἀσώματος, ἠδ' ἄτ' ἄϋλος,
Κεῖθεν δ' ἐξελάουσα περὶξ σφαιρηδὸν, ὄλυμπον
Ἐνθένδ' αὖ τυτθὴ δράσσεται αἰθέρος αἴγλη,
Ἥλιος, μήνη, καὶ τείρεα φωτίζουσα.
Ταῦτ' ἰδίων, ἔμαθόν τε νόῳ, τὰ δὲ λοιπὰ σιωπῶ
Φοῖβος ἐών, σὺ δὲ παῦε, δόμοις μὴ θύραις ἐξερέεινε.
Εἵνεκα σῆς φυτικῆς σοφίης τὰς ὑπέρτερα νωμᾶν.

Quæ & ipſa non carmine, ſed ad uerbum reddam.

Eſt ſupra cœleſti igni, incorruptibilis, ardens flamma, uitalis, omnium fons, omnium quoque principium, Quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, Ex ſe apparens, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illinc circum olympum diffunditur in orbem. Hinc rurſum paruus promicat ætheris ſplendor, Sol Luna, & aſtra accendens. Hæc noui, didiciq́ mente, cætera uero taceo, Phœbus exiſtens. Tu uerò deſine, quos nefas ſit ſcrutari, propter tuam naturalem ſapientiam, ſuperiora ueſtigare. Ecce iterũ meminit illius immenſæ lucis, quam ſuperius ignem, facem, flammamq́ uocarat, nunc etiam flammam, à diuo quoque Paulo nuncupatam lucem inacceſsibilem. Ab omni Philoſophia Cœlum empyrion, flammeum, ardens. Hanc flammam, quæ quemadmodum à Sole manat à Diuinitate, ſupra cœleſtem nitorem, ut paulò antè, & ut Homerus, & Ariſtoteles, ſupra ſidera, ſupra motus cœleſtes locat. Duo diuina myſteria, primo de nitore illo ſempiterno, tum de loco, ſi locum eum dicere fas eſt. Hanc quoque lucem, ſeu flammam, uocat uitalem, omniũ rerum fontem, & principium. Deum uidelicet ipſum extra cœlum, motusq́ cœle-B ſtes. Hoc rerum Principium dicit omnia producere, atque abſumere, fortaſſe, quod ait Dauid, Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Dominus necis & uitæ, auferens quæ dediſſet, ſi uoluerit: In eandem cum placuerit, omnia potens redigere uanitatem, quæ fuerunt antequam conderentur. Hoc ſenſit oraculum, clamans eum ſicut uitarum repertorem omnipotentem, ſic omnipotentem mundi, rerumq́ omnium euerſorem, ſi uellet. Ad cuius conſpectum omnia contremiſcunt. Qui tangit montes & fumigant, nutu tremefacit olympum. Hæcq́ multo de ſumma Dei Omnipotentia maior prædicatio, quàm motorem eum dicere cœleſtem. Multo enim potentius eſt, omnium uitarum, omniſq́ mundi euertendi habere poteſtatem, quàm machinam cœleſtem, leuem illam quidem, & ui ſua incitatam mouere poſſe. Ingreſſus deinde de natura eius dicere Dæmon, prædicat eum αὐτοφανῆ, per ſe apparentem, ſpectans infinitam illam immenſamq́ lucem. Eſt enim per ſe apparens, per ſe lucens à ſe, à fonte ſuo, è theſauris Diuinitatis, maieſtatis ſuæ lucem diffundens. Radians à ſe ipſo, non aliena lucerna, habens inſitam magnam maieſtatis ſuæ claritatem. Eoq́ ſemper ardet, tanquam Sol cœleſtis, illius magnæ Diuinitatis imago. Item eum uocat ſine loco, incircunſcriptum, quia uidelicet infinitus, immenſæ maieſtatis, nullo loco potens intercipi. Inlocabilem item, quia incorporeus, & immaterialis, extra mundum, omnemq́ locum & tempus. Vaſtitas igitur immenſitasq́ eius incorporea, nullo loco capienda. Non eſt infinitus corpore, ſed mente, ſapiẽtia. Secundò, tribuit ei motum per totum olympum: idq́ ad illam flammam, diuiniſsimumq́ ſplendorem referas, pandentem ſeſe circunquaque, cunctaq́ complectentem, per totam olympi uaſtitatem. Quantus eſt enim olympus, cum terræ, quæ centri in toto Vniuerſo habent rationem, ſint uaſtæ, ingentes? At

olympum cunctis orbibus sublatum, in immensum terra latioribus, quantum esse par est? Hunc circum sancta, amoena luce complet Deus, nullusque est locus, si locum illic esse fas est, quin à splendore sacro contingatur. Ex hac largissima luce, asserit accensa lumina coelestia, Solem, Lunamque. Testatur idem Iudaeus Philo, Platonicorum eximius, Ideam omnis lucis, & fontem, thesaurumque nitoris Deum, παναύγειαν, omniluminem, luminositatem dicens, deducens ab ea, corporum coelestium, omniumque rerum lucem. Haec diuinissima lux fecit corpora coelestia, & prae qua Sol tenebrae sunt, & caligo, facile potuit caeteris rebus dare nitorem. Praedicat oraculum, hanc aetheriam, Solis, Lunae, astrorumque lucem, esse τυτθὸν, exiguam, paruam, minimam, obscuram. Reputa igitur, quanta sit illa diuina claritas, cui scintilla quaedam est lux solaris, omniumque siderum collata. Haec, inquit, sunt quae de Deo mihi scire datum. Haec uidi & noui. Et fortasse dicat ad hunc modum. Cum ad illam claritatem uenturus essem (utinam mea scelera non obstitissent) oblata mihi fuerat, & ut praemium proposita. Vidi eam aliquando, sed procul, uidi animo. Caetera taceo, non licet homini loqui. Sunt enim arcana uerba, id est, arcanae res, quas tu quoque absiste scrutari, quas te scire nefas. Noster Theologus, Non licet: Daemon, οὐ θέμις, Nefas est, Desine scrutari, amorem compesce quaerendi. Nec fas est, quo tibi compares scientiam, quam uti naturalem possideas, arcana rimari coelestia. Tenes quae teneri de Deo, potuissent. Rogatus item an quis peccans, Deum latere posset, respondit:

> ὀυδεὶς ἂν λήθοι τοῖος θεὸν, οὐδὲ σοφοῖσι
> κέρδεσιν, οὐδὲ λόγοις ὑπεκφύγοι ἄλκιμον ὄμμα.
> πάντα θεοῦ πλήρη, πάντῃ θεὸς ἐσφοιτᾶται.
> πάντα ζωογονῶν, ὁπόσα πνείει καὶ ἕρπει.

Quae sunt, Nemo profecto, qui talis est, Deum latere possit. Neque sagacibus dolis, aut uerbis acerrimum oculum subterfugiat. Omnia plena Deo, Deus ubique uagatur, omnia uiuificat, producitque quaecunque spirant, & inambulant. Ecce quae de uno singularique Deo praedicat Daemon, sunt ea, quae de Anima mundi, Poëta diuinus:

> Spiritus intus alit, totamque infusa per artus,
> Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Is Deus ubique est, omnia uiuificans, dans omnibus quae uiuunt, & mouentur, uitam, & motum, portans omnia uerbo uirtutis suae. Eiusque sunt omnia plena. Eoque is est quem dixit Aratus, & eum secutus Poëta, Iouis omnia plena. Non alicuius uidelicet fictitij, sed uerissimi, naturalissimi Dei, de quo, uelut diuinus Theologus haec edit oracula Daemon, prouidentiae diuinae magna confessio, quam nulli peccantes possint effugere. Idem atque illud in sacris literis: Si ascendero in coelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Quanta inter utrunque oraculum concordia? Daemon oculum Dei ἄλκιμον, Fortissimum, robustissimum, acerrimum, omnia contuentem, terras, coelum, mare collustrantē. Quantumuis item artificiosa malitia, dolisque te circuntegas, quantumuis abscondas, oculos eius non poteris effugere: Quiduis loquaris, dicta, factaque omnium sunt in conspectu eius. Illud Philonis ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, peruigili oculo cuncta cernit. Quî enim fieri potest, quin illi sint cuncta nota, qui uitas omnes, mentesque cogitatrices finxit prior? En illa Pythagorae ψύχωσις: Et Pauli, Genus cum simus Dei, in illo mouemur, & sumus. Vniuersa, inquit oraculum, complectitur. Oraculum uerè mirabile, omnipotente ueritate, claros ex omni loco radios iactante. Omnis enim lingua confitetur, coelestium, terrestrium

A ſtrium, & infernorum, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Rogante quoque ſacerdote, quænam religio plurimum maximeq́; foret ſuperſtes, iniecit miranda de Diuinitate, ut uiſum ſuperius. Vtinam ne me nunc ſupremò, ac nouiſsimè interroges, infelix ſacerdos, de diuino Genitore, déque chara, & unica prole Panomphæi regis. Et Spiritu, Qui continuatim continet omnia, Montes, terram, flumina, mare, tartarum, aërem, ignem. Qui me nolentem, domibus ab his repellet, Moxq́; linquetur deſertum limen iſtud oraculorum fundendorum. Pomphæum regem cœleſtem dicit, quòd ei cuncta oracula concinant. Panomphæus eſt, cui πᾶσα φῆμα, omnis fama, ſiue oraculum canit. Huius, quem etiam diuinum Genitorem dixit, nominat unicam Prolem. Sonat enim Græcè τηλύγετος, aut dilectum, aut unicum Filium. Spiritum quoque nominat diffuſum per omnia, de quo Marcus etiam Tullius, eum per omnia pertinere, perinde ut oraculum, & per omnia continuatum, ſicut hic βοτρυδὸν affirmat. ex fontibus antiquæ Theologiæ hæc ad uerbum de rerum pulchritudine, concentuq́; loquens: Hæc, inquit, fieri, omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus, profectò non poſſent, niſi ea uno diuino, & continuato ſpiritu continentur. Bene igitur etiam Dæmon locutus.

Quòd Iupiter ſit Deus ille uerus, magnus, Dæmonis oraculo: quòd eius poteſtas, omnibus uenerand.: quòd ſolus ille ſapiēs, largitorq́; ſapiētiæ: & quòd hæc oracula, uerè ſunt à Dæmone edit. Philoſophorum teſtimonio.

CAP. XVII.

EVNDEM eſſe quoque Iouem, ac uериſsimum, naturalemq́; Deum, quæq́; de Ioue dixit Aratus, & Homerus, eſſe de ſingulari Deo, Dæmo-
B nis etiam teſtimonio probatur. Rogatus de æterno Deo, reſpondit, addens de interitu ſuo:

ἦν ζεύς, ἔστι τε νῦν ζεύς, κ' ἔσεται, ὦ μεγάλε ζεῦ,
οἴ ἐμοὶ χρησμῶν ὑπολείπεται ἀργίνεια.

Alio in loco, uehementer ingemiſcens:

Οἴ οἴμοι τρίποδες στοναχήσατε, οἴχετ' ἀπόλλων
οἴχεται, ἐπεὶ φλογόεν με βιάζεται οὐράνιον φῶς.

Erat Iupiter, eſt nunc, & erit, ò magne Iupiter, Hei mihi deficit oraculorum claritas. Hoc illud in ſacris literis, Sicut erat in principio & nunc, & ſemper, & in ſæcula. Heu heu Tripodes plangite, obit Apollo. Obit, quoniam flammans cœleſtis lux, uim adhibet. Lucem ſupra cœlo mirabilem, uocat Deum. Et de ſuo uaticinatur interitu. De Byzanto quoque qui condidit Byzantium, contra eum, qui eum æmulabatur, cuidam pro eo ſcitanti reſpondit:

ἔγρεο καὶ παλίνορμος ἐπείγεο, καὶ λέγε ταῦτα,
ὅττι γε φοῖβος ἄνωγεν ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι
Κεῖνος γὰρ θεὸς αὐτός, ἐὴν ὑπερέσχετο χεῖρα.
ὃν καὶ γῆ τρομέει, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
πόντος τ', ἠέλιός τ', ἠδ' ἄορον χάος αὐτό.

Quæ ſunt, Excitare, & reuerſus feſtina, & dicas iſta, Non te Phœbus ipſe iubet fortiori uiro depugnare. Illi enim Deus ipſe ſuam porrexit manum, Quem & terra tremit, & cœlum deſuper patens, pontuſq́;, ſolq́;, & tenebroſum Chaos ipſum. Nihil abſcondit de Deo: prius regionem, claritatem, creationem etiam Deorum prædicauerat, nunc uniuerſalem præſentiam. Noſtris igitur in literis etiam extat, Tremunt poteſtates, tremunt uidentes Angeli. Ecce nunc omnia tremunt ad nutum

eius

eius, uastitas olympi, terra, pontus, Sol insuper, & ipsa tartara. Tremunt autem omnipotentem, tremunt, cum uoluerit, uenientem. Nam mons Sina tremebat, & fumigabat, & horror erat maximus in castris Hebræorum. Talis ubique terror foret, si ipse uellet, & sese quantus est ostenderet, quantum eum cœlicolæ cernunt. Meritoq; uident, & obstupescunt, horrent, & lætantur ad tantum numen. Serapis quoque in oraculo de sapientia eius in cœlo florente, prædicans eius largitatem:

> Τόσση ἀπείριτος σοφίη βασιλῆος ἐπ' οὐδῷ
> Ἀθανάτου, κεῖνος δὲ δίδοῖ, καὶ δῶρον ὀπάζει.

Infinita, inquit, sapientia uersatur in limine Regis immortalis, Ille dat & munus largitur. Vocibus igitur humanis & uocibus Dæmonum decantata, apertaq; est Theologia. Quæ ne quenquã è nostris confinxisse suspiceris, adsunt ipsi Philosophi testes. Nam præterquam quòd superiora oracula produxit in libris suis Porphyrius, in eo quoque, quem Plutarchus inscripsit, Cur Pythia desierit oracula fundere metrice, & Plotinus, Proclus, alijq; Platonici, qui passim Apollinis oracula proferre solent, declarant his oraculis fidem se habuisse, & Dæmonem ueluti declaratorem rerum abstrusarum hominibusq; ignotarum, eis fuisse. Affert igitur eo libro Plutarchus oraculum quo Dæmon singularem Deum est confessus, & prædicauit eum moderatè, & iustè indulgentem. Rogatus à quodam, qui peccauerat, an ulla sceleris esset indulgentia, respondit: ἅπαντα ἀναγκαῖα συγχωρεῖ θεὸς, οὐ μὴν ἀλλὰ δεῖ, ἄν τις, ὡς οὐδὲν ἄνευ μέτρου: omnia necessaria concedit Deus, ueruntamen ita largiens, ut nihil immodicè. His Dæmon & Deum unum nominat, & clementem prædicat, usque quò iustitia postulet. Oraculum autem, quod affert Proclus, est altissimæ Theologiæ declaratio, simile Propheticis oraculis. Dicit ergo Proclus super Timæum: οὕτω δὲ καὶ τὰ λόγια τὸν μέγιστον τοῦτον θεὸν, πηγὴν πηγῶν προσαγορεύει, καὶ μόνον ἀπογεννῆσαι τὰ πάντα.

> Ἔνθεν, ἄδην θρώσκει γένεσις πολυποικίλου ὕλης,
> Ἔνθεν συρόμενος πρηστὴρ ἀμυδροῦ πυρὸς ἄνθος,
> Κόσμων ἐνθρώσκων, κοιλώματα, πάντα γὰρ ἔνθεν,
> Ἄρχεται, ὡς τὸ κάτω τείνειν ἀκτῖνας ἀγητάς.

Itaque, inquit, etiam oracula, maximum Deum, fontem fontium hunc appellant, & solum eum uniuersa genuisse. Dicit enim de potestate eius:

> Exilit hinc rapide uariantis materiæ ortus,
> Hinc rumpit iubar, & flos omnis debilis, ignis.
> Mundorumq; globi, nanque hinc sunt omnia nata,
> Hincq; micant radij, & mundo mirabile lumen.

Audis oraculum, cuncta ab altissimo Deo profecta canere, repetens quasi Genesim Mosaicam. Vt Moses è primis operibus eius prodidit fuisse terram, & aquam, nempe materiam totius futuri mundi, congeriem, & sementem omnium rerum, non secus Dæmon primùm affirmat ab eo profectam generationem materiæ multiformis, cui uariæ species uicissim inhærent, propterea multiformis. Post hanc materiem, sementemq; rerum, & massam, quemadmodum ad res gignendas eam præparauerat sapiens opifex, sic ex eis præcipuam, principem cunctarum uisibilium rerum, produxit lucem. Hoc memorans Moses, post terram, aquamq; creatam, ait subitò apparuisse lucem. Dæmon similiter ab eodem præpotenti Deo, flumen lucis erupisse: lucis inquam, præ qua lux omnis, & ignis debilis sit. Ipsa uerò flos omnis lucis. Ea enim est lux solis, Lux mundi corporei. Post lucem, sicut Moses, qui siluerat creationem orbium cœlestium, eam postea repetiturus, dixit ab eo omnia cœlestia perfecta: sic uno complectitur uerbo Dæmon, mundorum globos omnes, &

concauas

A concauas illas, orbicularesq; cœli machinas eum fecisse. Denique ut Moses repetens ait, In die, qua creauit Deus cœlum & terram, sic per Epilogum repetit Dæmon, ab eo micare & in terras fundi radios omnes bonitatis. Omnis ergo lingua confitetur, cœlestium, terrestrium & infernorum, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Iustinus igitur Martyr & Philosophus ad gentes, ait oraculum fuisse quoddam, hymnum gloriæ diuinæ: ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπό τινος, ὕμνον τῷ παντοκράτορι ἐκδοῦναι, ὅπως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη, ὅτι πρῶτος πλάσας μερόπων, ἄδαμ καλέουσι. καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς ὧν ἴσμεν συνέβη. Nimirum, Oraculum uestrum rogatum à quodam, ut hymnum funderet Omnipotenti, sic in medio hymni dixit: Quod primus hominum formator, Adamq; uocauit. Et hunc hymnum apud multos, quos ipsi scimus, contigit asseruari. Vides Dæmonem hymnos, cuiusmodi sunt, quos ostendimus, edidisse, singularem Vniuersi creatorem Deum ingenuè confessum. Vidit item Lactantius oraculum illud, quo Dæmon dixit, μικρὰ δὲ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς: Exigua Dei portio nos Angeli. Profert enim hoc carmen in suis Institutionibus: Quærenti, inquit, cuidam quis esset, aut quid esset omnino Deus, respondit uiginti & uno uersibus: quorum hoc principium est. Sic Lactantius. Nec refert quòd carmina sint transposita, ut quod Lactantius principium, nos finem carminis esse scriptum referimus. Facile enim potuerunt uersus transferri. Satis est oraculum reuera Dæmonis esse, id est Apollinis, editum non Delphis, sed Colophonæ. Idem in libro de Ira Dei, aliud oraculum, & quasi unum ex superioribus ait Apollinem Milesium effudisse, consultum de religione Iudæorum.

> ἀλλὰ θεὸν βασιλῆα, καὶ γεννητῆρα πρὸ πάντων
> ὃν τρομέει καὶ γαῖα, καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα
> B ταρτάρεοί τε μυχοὶ, καὶ δαίμονες ἐκφρίσσουσι.

Fortasse præcedit hæc carmina quod affertur à Iustino, Eusebio, aliisq; multis, quod eundem Apollinem respondisse ferunt:

> Μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἄρ' ἑβραῖοι
> Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

FINIS.

x

Augustini Steuchi Eugubini

C

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVARTVS.

IN QVO PLATONIS ET ARISTOTELIS THEOLOGIA DISCVTITVR.

Aristotelem singularem Deum esse confessum: Non solis motibus cœlestibus, sed omni item mundo eum præfecisse: Eandem fuisse Academicorum Philosophiam: Eandem & Senecæ: Non solas intelligentias, quæ cœlum moueant, eum agnoscere.

CAP. I.

POST PRISCOS Philosophos, qui magis Theologi dicebantur, & post ea sæcula, quæ à Mose, Trismegistoq́ꝫ, ad Platonem, Aristotelemq́ꝫ usque decurrerunt, in quibus adorata & cognita fuit, prædicataq́ꝫ singularis Diuinitas, partim lucem hanc afferente natura, partim ab exordio generis humani, quo solùm Deus uerus colebatur, ea scientia manante, quippe quam per omnes terras secum patres antiqui deferebant, successerunt duo multorum Philosophorum, D Academiarumq́ꝫ principes, ad quos uelut in portum ueteris Sapientiæ naufragia deuenerunt, sed pro uarietate ingeniorum magis Platonem, quàm Aristotelem, qui rerum infimarum, sensibusq́ꝫ notarum studio magis delectatus, obscuras illas, ingeniumq́ꝫ humanum excedentes, Platoni, cæterisq́ꝫ uestigandas reliquit, ueterum mysteria, secretaq́ꝫ Dei, silendo ueneratus, quorum difficilis esset, nec procul à temeritate confirmatio. Sed quoniam nullus sermo, citra Dei appellationem haberi potest, nec ullius Philosophiæ fundamenta stabiliri, nisi origine reperta, multa de fontibus Theologiæ naturalis (naturalem dico, non fictitiam, fabulosam, quam ratio, naturaq́ꝫ docet omnes homines) similiter atque alij loqui coactus est. Quibus consideratis, id iudicium colligitur, aut ueritatem inuito imprudentiq́ꝫ excidisse, aut non habentem quid pro uero assereret, diuersa ratione loquutum. Quam animorum inconstantiam, in omnibus Philosophis ferè deprehendas. Nondum enim fulgor ueritatis terras impleuerat, quo pulsa omnis densa caligo, unam duntaxat ueritatem homines sequerentur. Erant autem cuncta crassis occultata, & circunfusa tenebris. Hac caligine effectum est, ut Aristoteles & Plato in asserenda Diuinitate modò cœlum, motusq́ꝫ cœlestes admirati, illic Deum se reperisse crediderint, modò resipiscentes, implentem omnem mundum, quemadmodum superiores, magnum illum, inscrutabilemq́ꝫ Deum, non cœlum duntaxat mouentem, sed præsentẽ ubique prædicauerint: longè quidem clarius Plato, quàm Aristoteles. Delectis igitur uerioribus, primum ex Aristotele, dein Platone, ut cuius uberior affluentiorq́ꝫ Theologia diligentius examinanda est, eandem atque apud superiores pietatem reperiemus. Ac primum instinctus illos, quibus ad appellationem singularis Dei compellimur à Natura, uideamus.

Sæpe

A Sæpe extat apud eum, Deus & Natura nihil agunt frustra. Hic & Deus singulariter excellenterq́ nominatur, & opus ei magnum, mirabile, uarium tribuitur: tum uero cum Natura sociatur: sed ipse prior, pòst Natura nominatur. Quicunque igitur hæc considerando dilatet, quid aliud reperiet, quàm Deum autorem naturæ & principem, quemadmodum scribit Moses, appellari? Quidquid enim tradidit Moses Deum fecisse, primum terram cum aqua, postea Solem, orbesq́ cœlestes, tum plantas & animalia, eaq́ mirabili ordine posuisse, hoc omne, Natura est: quæ idcirco nihil exorbitant, nec cursus suos deprauant, quia facta sunt optima ab optimo magistro. Eoq́ uocatur prima Sapientia, & à Pindaro, ἀριστοτέχνης, optimus artifex. Et Aristoteles dixit Pherecydem, multosq́ alios, primum autorem, creatorem, optimum declarasse. Theophrastus omnia uolentem optima. Itaque non agit frustra Natura, quia Deus eam fecit optimam. Hæcq́ consociatio Dei, ac Naturæ, non est duorum, uel diuersorum: neque enim sociarentur ad unum idemq́ opus, neque duorum æqualium, quòd & Deus præfertur, & Natura sine Deo nomen inane est. Sociantur igitur uelut artifex, & artificium. Quidquid enim fit à Natura, eo teste, fit item à Deo. Si enim loquens de rebus in uniuersum, quæ sinu Naturæ continentur, eas nec à Deo frustra fieri, nec à Natura dicit, certè quidquid fit ab uno, fit item ab altero. Nihil enim superest alteri, si cuncta fiunt ab alterutro. Sed cur duo rerum autores declarantur, si sufficit unus, uel Deus, uel Natura seorsum? Imò non sufficit, neque uult, quemadmodum Democritus, & Epicurus, sine Deo operari Naturam, nec Deum à Natura segregatum, ceu gubernatorem à naui. Sociat igitur utrunque, alterum uelut autorem, artificem, alterum uelut artificium, ut gubernatorem, ac nauim. Iam uerò si Deus agit Naturam,
B princeps eius, ac moderator, certè non motus cœli solos moderatur, nec per unum motum gubernat Naturam, sed esse eum præsentem ubique, quemadmodum dixerat Pythagoras, necesse est: & quemadmodum ille cecinit:

Spiritus intus alit, totamq́ infusa per artus,
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Non solos igitur orbes cœli mouet, non in cœlo duntaxat, sed ubique uersatur, infusus, non infixus mundo. Quam fuisse Platonicorum, Peripateticorumq́ sententiam, testatur Tullius in Academicis. Partes, inquit, autem esse mundi omnia, quæ insint in eo, quæ Natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna. Nihil enim ualentius esse, à quo intereat. Quam uim Animum esse mundi dicunt, eandemq́ esse Mentem, Sapientiamq́ perfectam, quem Deum appellant, omniumq́ rerum, quæ sunt ei subiectæ, quasi Prudentiam quandam procurantem, cœlestia maximè, deinde in terris ea quæ pertinent ad hominem. Hæc Tullius. Similia igitur Aristoteles sentiebat, cum Deum, ac Naturam nihil agere frustra, sæpenumero clamat. Sentiebat Deum esse Mentem uniuersi, Sapientiamq́ perfectam, cui subiectæ mundi partes omnes essent, procurantem omnia, sed maximè motus cœlestes, quibus regitur aliturq́ omnis mundus. Hanc eius, & omnium Peripateticorum de Deo sententiam etiam Seneca declarat in Quæstionibus naturalibus: Quid est Deus? inquit. Mens Vniuersi. Quid est Deus? Quod uides totum, & quod non uides. Sic demum magnitudo illi sua redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extrà, & intrà tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei & nostram? Nostri melior pars, animus est: in illo nulla pars extra animum. Totus ratio est. Hæc Seneca. Huiusmodi fuit igitur etiam Aristotelis opinio, de Deo & Natura, Natura quidem, uelut

opere eius, cui præsideat uniuersaliter, extrà, & intrà commeans, seseq́ intendens, C alensq́ omnia. Seneca dicit eum esse Animum, cuius nulla pars non sit animus, non ratio, magnus non corporali magnitudine, sed magnitudine rationis, sapientiæ. Quare non affixit eam primo mobili duntaxat Aristoteles, qui solo motu primi orbis regeret mundum, præterea nihil ageret, sed præfecit uniuersæ Naturæ, tam cœlesti, quàm terrestri, motibus cœli, & terræ: Et, ut ait Tullius declarans eorum sententiam, procurantem omnia in terris maximè, quæ pertinent ad homines. Hæc illo sæpe à se repetito sermone sentit Aristoteles. In libris autem de prima Philosophia, ut productum fuit superius, singularem Deum nominauit, & definiuit, Dicimus Deum uiuens, immortale, sempiternum. Quid sequatur ex his, palàm est. Vnus appellatur, unus immortalis, sempiternusq́ definitur. Soli igitur congruit hæc definitio. Eisdem in libris uocauit eum, iuxta cæteros Philosophos omnes, Mentem, diuinas de beatitudine eius, omniq́ uita disserens sententias: Vt se ipsum contempletur, contemplando sit beatus: Vnica beatitudo eius sit, quòd seipso fruatur, fons ipse sibi felicitatis suæ, inenarrabili gaudio perfusus semper ex intuitu pulchritudinis suæ. Quæ latius in sequentibus disserentur. Volo igitur omnibus esse clarum, ac perspicuum, Aristotelem, etsi genus diuinum, in libris de prima Philosophia uideatur agnoscere, duntaxat quod mouet orbes cœlestes, quoniam hæc Barbara fuit superstitio, qui Deos appellarunt lumina cœlestia semper labentia, quemadmodum Plato testatur in Cratylo, resipuisse tamen ab hac sententia, Deumq́ uerum asseruisse, magnum, uniuersalem, non qui solum primum orbem conuertat. Alterumq́ è duobus de omni eius Philosophia dicendum: Aut quas suspicatus est cœlestes Intelligentias orbium uersatrices, non eas solas posuisse in genere diuinorum animorum, sed sensisse Diuinitatis etiam aliud D genus, cuius princeps Deus summus tametsi moueat primum orbem, agat etiam alia per omnes mundi partes intrà, extràq́ intentus: Aut eum inconstantem fuisse, nec in ea sententia permansisse. Quod ne cuiquam mirum uideatur, possumus uidere Platonem simili uertigine correptum, cum in Epinomide, nullas laudes prætermisset, quas non in cœlum effunderet, dans ei Diuinitatem, adoransq́ uti Deum, agnoscere tamen eum, uerum, unicumq́ Deum ipsius cœli motorem, & creatorem: Genus item animorum, quod supra Solem & Lunam degit, confiteri. Quemnam, inquit illic Plato, adorans ò Megille & Clinia, fatebor eum esse Deum? certè ipsum cœlum. Multaq́ alia plurimùm tantum uirum infamant, nisi quòd mos eius temporis fuit, ut etiam flumina, terram, mundum, fontes Deos dicerent. Tali Diuinitate cœlum est Deus. Alioqui uerum Deum agnouit, inscrutabilem, rerumq́ artificem uocauit. Eandem constat fuisse Mentem Aristotelis, ut si cœlo, cœlestibusq́ Intelligentijs, tribuat Diuinitatem, aliud tamen de uero, ac singulari Deo senserit, quàm ut moueat orbem cœlestem, eas item Intelligentias confessus sit, quos Plato, ueteresq́ supra cœlo uiuere dixissent. Quo paulum considerato, ad singularem Deum reuertemur.

Aristotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm cœlestes orbes mouentes sensisse: supra motus cœlestes, Deos beatos locasse: Eorum ueram felicitatem descripsisse: Antiquos qui hæc docuerant collaudasse.

CAP. II.

In libro

A IN LIBRO de cœlo, loquens de significatione eius quod dicitur Cœlum, Postremo, inquit, dicitur cœlum corpus naturale, τὸ ἐν ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός, εἰώθα μὲν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἄνω μάλιστα καλεῖν οὐρανόν, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμέν: Quod est in extrema circũferentia Vniuersi. Solemus enim extremum, & quod supremum est, præcipuè uocare cœlum, in quo totam Diuinitatem dicimus habitare. Hæc ille. Apparet hîc Diuinitatis aliud omnino genus, quàm eorum qui moueant orbes & lumina cœlestia. Nam Platonem præceptorem secutus, supra sideribus, in extrema uertigine mundi, id est, ut clarum est, supra primo mobili collocat hos Deos. Deos autem in Metaphysica censuit Intelligentias orbium cœlestium, Solis, Lunæ, astrorum, epicyclorum, planetarum, qui sunt omnes infra primum mobile, & extremam circunferentiam. Porrò quod hoc loco ad consuetudinem temporis, communemq́ue omnium mortalium sententiã dixerat Deos habitare supra mundum, postea pluribus uerbis, & ex Philosophia explicans, disserit præclara latius uelut in ipsam Theologiam ingressus. Cuius hæc uerba sunt: ἔξω δὲ τοῦ οὐρανοῦ δέδεικται ὅτι οὔτ' ἔστιν, οὔτ' ἐνδέχεται γενέσθαι σῶμα. φανερὸν ἄρα, ὅτι οὔτε τόπος, οὔτε κενόν, οὔτε χρόνος ἐστὶν ἔξωθεν. διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν. οὔτ' ἐστὶν οὐδενὸς οὐδεμία μεταβολὴ, τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φοράν, ἀλλ' ἀναλλοίωτα, καὶ ἀπαθῆ, τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωήν, καὶ τὴν αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα. Quæ sunt, Ostensum est autem extra nullum esse, neq; esse posse corpus. Manifestum igitur quòd neq; locus, neque uacuum, neque tempus est extrà. Quocirca, quæ ibi sunt, neque in loco sunt, neque tempus ea facit senescere. Neque ullius est ulla mutatio eorum, quæ supra nouissimã, supremámque uertiginem posita sunt, sed immutabilia, & impassibilia, optimam agunt uitam semper, & opulentissimam, omne æuum. Sic ille. Considera igitur sin-

B gula. Prius dixerat, Cœlum dicimus extremam circunferentiam, ubi totam dicimus habitare Diuinitatem. Nunc dat quiddam clarius. Illic in cœlo, nunc supra cœlo, supra ultima circunferentia. Nam dicit etiam extra cœlum nullum esse corpus. Igitur multo magis semouet eas res à toto mundo, dicens eas esse extra locum, extra tempus, quæ cum cœlo sunt: Deinde eas res non esse mutabiles. Ex quibus omnibus clarissimè constat, eum non sentire de Intelligentia Solis, Lunę, planetarum, epicyclorũ, quæ sunt omnia infra extremam circunferentiam, & corporaliter sunt in loco & tempore. Tum loquitur de his, quæ non sunt corpora, ideo negat ea habere locum. Totaq́ue descriptio est pulcherrima, diuinaq́ue, ut à Theologo nihil expectem amplius, de his, qui habitant in cœlo, id est, desuper. Describit enim beatitudinem, immortalitatem, felicitatem æternam, æternamq́ue eorum requiem: quia neque senescunt, neque subiacent tempori, non sunt in loco, nulla districti, & præscripti sede. Vita non deficit eos omnibus bonis copiosissima. Appellat enim eorũ uitam, optimã, αὐταρκεστάτην, copiosissimam. Nec Aristoteles nunc dicit quid ea sint, sed per neutrum genus τὰ ἐκεῖ, ea quæ ibi. Superius autem declarauerat, & declarat alibi, eos esse Deos. Et in secundo libro eiusdem operis, τὸν δ' οὐρανόν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν, ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον: Cœlum autem, & supremum locum, ueteres quidem Dijs attribuerunt, quippe qui solus sit immortalis. Horum igitur est illud, quod supra cœlo dixit esse. Eorum est regio habitaculum, ut in compendio suæ Philosophiæ quoque magis declarat. Veterumq́ue maiorum suorum Theologiam declarauit in primo libro, reducens eam ad considerationem Philosophiæ. Sunt igitur Dij, Aristotele etiam teste, supra sideribus. Audi etiam quid de hoc ipso, quod antiqui tradidissent, loquatur: διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτόν, τοὺς ἀρχαίους καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους. Quocirca, inquit, præclarè habet, ut quisque sibi ipsi persuadeat, ueteres traditio-

nes, præcipuè maiorum nostrorum, ueras esse. O' Aristoteles, si rectum est inducere in animum unumquenque, ut credat uera esse quæ crediderunt antiqui, uide quæso quid retro omnes antiqui tradidissent, quid Chaldæi, quid Sibyllæ, quid Mercurius, quid Græci ipsi, quibus fidem maximam putas tribuendam. Orpheus, Pythagoras, Anaxagoras, Archytas, Philolaus, Parmenides, cæteriq; omnes unanimiter, non illos fictitios orbium cœlestium motores Deos, sed unum singularem, omnipotentemq; sunt confessi, qui non corpus quidem cœleste moueat, aliud non agat, sed Deum per omnia penetrantem, totum mundum implentem, omnia considerantem. Tum Deos quosdam minores ministros eius induxerunt, qui res humanas ei parentes administrent. Sic illi censuerunt, & tu aliquando asseruisti, si quis dicta tua bene consideret. Recordare quæ dicis undecimo de Philosophia diuina libro, de eisdem antiquis. Traditum est, inquit, ab antiquis de Dijs, per fabulas interdum: ὧν εἴ τις χωρίσας αὐτὸ, λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο, τὰς πρώτας οὐσίας εἶν, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε: A' quibus si quis id separet, id est, fabulam, solumq; accipiat, quod est præcipuum, quòd Deos crediderunt primas substantias, diuinè locutos eos arbitretur. Bene igitur habet ò Aristoteles: asseris maiores diuinè locutos, Deos esse primas substantias. At antiqui, si bene meministi dicta tua, non dixerunt Deos illos orbium cœlestium motores, sed sicut superius in libris de cœlo monstrasti, supremum altissimumq; locum extra cœlum, & locum & tempus eis attribuerint. Asseris autem diuinè eos locutos. Si diuinè igitur locuti sunt, non sunt Dij cœlestes Intelligentiæ, nec prima Intelligentia mouet cœlum duntaxat, aliud non agens. Hæc igitur consideratio uerissima est, & incontradicibilis, nisi quis furiosorum Peripateticorum uanissimis quibusdam artificijs eam conetur subuertere. Deniq; supradictum locum testatur Simplicius quosdam interpretum sensisse de immobilibus causis cœlestibus, & immobilibus principijs, qui moueant sphæras cœlestes. In quo quidem cum rectè senserint, quod Aristoteles de causis supermundanis sit ibi locutus, in uno tantum error fuit, quòd eas causas dixerunt, quæ moueant orbes cœlestes. Quo modo enim mouent, si sunt, ut ait Aristoteles, ἐξωτάτω, longissimè, remotissimè, supra motus cœlestes? Si motrices causas has Aristoteles sensisset, non longissimè ab eo, quod mouent, separasset. Cur enim causa mouens Solem, debuit supra Solem, sphærasq; omnes longissimè locari? Clarum igitur, Aristotelem Deos quidem illic esse supra cœlestes motus longinquissimos, sed non eos Deos, qui moueant orbes: quos si mouerent, unusquisque sphæræ suæ uel inesset, uel assisteret.

Compendium Philosophiæ Aristotelis, unum singularem, moderatorem solum ordinum cœlestium, uitæq; omnis confiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de prisca Philosophia, quæ singularem Deum prædicat: Deum inuisibiliter omnia mouere, & regere.

CAP. III.

ARISTOTELES in libro de Mundo, quem olim appellabant, ut Iustinus Martyr, Philosophiæ eius compendium, quod ipse scripsit ad Alexandrum, Latinis Peripateticis obscurum, diuinè iuxta maiores, quos uidebat sentiebatq; esse sequendos, locutus est de Deo, longè quidem alia, atque ea quæ in libris de Cœlo, & Metaphysices, non amplius motus illos cœlestes, ad quos affixæ Intelligentiæ, id est, Dij assideant mouentes, introducens, sed uniuersale dans summo, ac singulari Deo rerum gubernaculum. Et ut decet Philosophum,

errores

A errores uulgi expoliens, detrahensq; fabulositatem, & impietatem. Audiamus igitur eum loquentem: Mundus, inquit, item dicitur alio modo, omnium rerum coordinatio ac dispositio, ὑπὸ θεῶν καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη: Quæ & Deo & per Deum conseruantur: Paulò pòst, ἡς τὸ ἀνωτάτω, θεοῦ οἰκητήριον: Cuius supremum, inquit, est habitatio Dei. Quàm sui similis hic & in libris illis? Multo quidem hic religiosius. A' Deo, inquit, conseruatur is, qui dicitur Mundus: conseruatio autem esse non posset, si tantum supremum moueret orbem. Iam nomen Diuinitatis uim tantum tribuit, quod certè mirum. Nam si de cœlesti motu, ob quem Diuinitatem Dijs dedisset, hic sermo esset, non unum tantum nominasset, sed Intelligentias multas, sicut in libris Metaphysices. Alterum igitur è duobus dicendum est: aut ipsum sibi contradicere, mutante sententias hominum tempore, quod sæpe fit, cum multa reuocamus in posterum, quæ prius constanter asseruimus. Sæpeq; accesit grauius iudicium. Et Hippocrates suos errores confessus est, similiter & Augustinus, alijq; multi boni uiri, apud quos ueritas, gloriæ inani præponderaret. aut dicendum in illis libris eum quandam astrorum à Platone acceptam posuisse Diuinitatem, reseruantem sibi genus aliud Deorum, de quibus alijs in libris diceret: & de quibus quædam in libris de Cœlo innuisset, cum diceret ueteres de Dijs diuinè locutos: & cum eis tribuit supremum cœlum, & ultramundanas regiones habitandas. Nam ea quæ sint, quæ non expressit, quæq; in supremo cœlo, imò extra, dixit existere, appellans ea neutro genere, quia fortè nesciret, aut nollet fateri Deos, hoc loco clarissimè docuit, uidelicet altissimam cœli partem esse οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, Habitaculum summi Dei. Hæc igitur sunt illa τὰ ἐκεῖ, quæ dicebat in libris de cœlo, Deus scilicet ipse princeps maximus, Deorumq; supremus, qui Deos alios minores admittit illuc: non quòd propius etiam

B eorum sit locus, sed quòd clementissimus princeps donat eis sedem in regnis suis. Et cum Aristoteles supremam mundi partem habitaculum Dei prædicat, innuit, quod ipsi clamamus, Pater noster, qui es in cœlis. Aristoteles θεὸν uocat illum, nos Patrem. Sed & Patrem dicet Aristoteles, ut postea probabitur. Nos, Qui es in cœlis: Aristoteles, ἡς τὸ ἀνώτατον οἰκητήριον τοῦ θεοῦ. Deinde eodem loco refert Aristoteles ipsum idem cœlum, quod habitaculum dixerat, esse plenum θείων σωμάτων, diuinorum corporum. Non ergo diuinorum animorum, aut diuinarum Intelligentiarum. Semperq; in prædicto libro appellat diuina corpora, ut eis corpoream Diuinitatem, non intelligibilem, uel intelligentem attribuat. Deinde diuinius multo, totamq; animi sui prorsus declarans sententiam, adiecit in eodem libro: Superest, inquit, ut de causa, quæ continet omnia, breuiter dicamus, sicut de cæteris diximus. Error enim est, qui loquuntur de mundo, tametsi, non diligenter, & exquisitè, sed saltem quod ad doctrinæ exemplum sufficiat, τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον παραλιπεῖν, quod in mundo optimum, potissimumq; sit, dimittere. Hæc ille. Deinde quanta concordia, quàm mirabili consensu cum his, quæ in libris de Cœlo, & Metaphysices dixerat? Nam in utroque opere, maiorum de Dijs opiniones addiderat, eas diuinas appellans, & collaudans. Nunc autem iuxta id quod dixerat Orpheus, Mercurius, Aemon, Pythagoras, cæteriq; multi: ἀρχαῖος μέν τις λόγος, καὶ πάτριος ἐστὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν: Antiqua quædam fama & patria est, omnibus hominibus, quòd ex Deo, & per Deum, fuerunt nobis omnia. Audis igitur antiquam famam & patriam, cuius meminit ut superius uidisti, in libris Metaphysices, & de Cœlo, sæpe eodem loquens modo? In libris de Cœlo: ἀρχαίους καὶ πατρίους λόγους: Antiquos, & patrios sermones de Dijs. In libris Metaphysices: παραδέδοται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ παλαιῶν: Traditum est ab antiquis, & priscis. Et illic de multis Dijs est sermo, hic de uno tantum. hæcq; declarant

rant illa. Et cuius animi tunc eſſet, nunc in compendio totius Philoſophiæ melius explanat. Ibi ferebat Deos ab antiquis traditum, uniuerſam continere Naturam: hic & in libris de Republica Deum unum duntaxat. In compendio repetentes, quæ multis retro annis dixiſſemus, ſi quid erroris ignaris excidiſſet, ſolemus corrigere, ſolemus emendatius loqui. Sic fecit Ariſtoteles: quod antea retulerat de multis Dijs, ab antiquis, nunc corrigit, ſentiens id de ſingulari Deo. Hanc famam ait eſſe de Deo cunctis hominibus, eamq; eſſe antiquam & patriam. Ergo omnium hominum antiquiſſimi genitores tradiderant, unum uitæ cunctarumq; quæ ab hominibus poſsidentur rerum, autorem. Non Hebræi ſoli à genitoribus, maioribuſq; id didicere ſuis, ſed omnium etiam genitores nationum, poſteris ea tradiderant. Ideo per totum mundum manauerant, apud omnes circunferebantur, Hebræos, Chaldæos, Aegyptios, Græcos ipſos, qui didicerunt, autore Platone, à Barbaris cuncta. Omnibus hominibus inuulgata fama fuit à maioribus, quòd à Deo συνέστηκεν, extiterunt, nata ſunt, facta, data hominibus omnia. Prædicatur, inquit, hoc apud omnes gentes, acceptum ab antiquiſsimis, & per traditionem ab exordio mundi ad poſteros deuolutũ. Hocq; eſt quod apud Aegyptios, Chaldæos, Phœnices, totumq; Orientem, inuenimus eandem atque apud Moſen de Mundo creato Philoſophiam. Naſcitur enim hæc fama, ſicut alia pleraq; myſteria, ab exordio mũdi, ab antiquiſsimis hominibus, qui Deum uiderunt creantem, audieruntq; loquentem, alterq; referebat alteri. A Deo, inquit, & per Deum. Duo genera cauſarum: altera inuentrix, altera conſeruatrix: Sicut ſuperius à Deo & per Deum ſeruari Naturæ ordinem. Deinde melius hæc omnia, & explicatius declarans, addit: Nulla uerò, inquit, Natura ipſa per ſeipſam ſufficiens eſt, huius deſtituta ſalute. Nulla, inquit, Natura, à Deo non conſeruata uiuere poſſet. Hoc quidem non in motum cœleſtem tantum, ſed uniuerſalem conſeruationem, & rerum tenacia uincula referendum perſpicuum eſt, & ſapientiſsimi quiq; ſenſerunt. Addit autem: ideo & priſcorum nonnulli, eò uſq; fando progreſsi ſunt, ut dicerent hæc omnia Dijs eſſe plena, & per oculos nobis, & aures, omnemq; ſenſum offerri. Quod diuinæ quidem poteſtati congruenter dicitur, ſubſtantiæ non item. Seruator enim reuera eſt, καὶ γενέτης, & genitor, quaruncunq;, quæ mundum hunc conficiant rerum, Deus: non tamen in eo laborantis, & per ſe operantis animalis laborem ſuſtinens, ſed utens poteſtate indeficiente, per quam etiam quæ remotiſsima uideantur, exuperat. Altiſsimam igitur, primamq; regionem, ſortitus eſt ipſe. Hypatóſque ob hanc cauſam à Poëtis eſt dictus: qui, ut Poëtarum princeps inquit, in ſummo totius cœli uertice præſidet. Cuius poteſtate maximè fruitur proximum ei corpus, deinceps per ordinem, uſque in noſtras regiones uniuerſa. Terreſtriaq; omnia, quoniam plurimum diſtant à bono, quod à Deo diffunditur, debilia ſunt, & corruptibilia, plenaq; tumultu. Non eſt autem uerum, quoniam per omnia penetret Diuinitas, inde fieri, ut noſtra, & quæ ſupra nos longius aut propius à Deo diſtent, magiſq; uel minus utilitate fruantur. Præſtat igitur arbitrari, quod quidem & ipſi Deo decorum maximè ſit, poteſtatem eius in cœlo præſidentem, omnibus etiam remotiſsimis rebus, cauſam eſſe ſalutis potius, quàm ut penetrans, quò neque decorum, honeſtumq; ſit, ipſa ſuo labore terreſtria operetur. Nam id ne humanis quidem Principibus conueniat, ut uiliſsimo cuique operi ipſi adſint: ut in exercitu, aut urbe, aut domo, ſi ſarcinæ colligendæ eſſent, aut contemptibile quid agendum, quod ſub magno Imperatore uile mancipium exequetur, Imperatorem adeſſe oporteret. Sed quale fertur de Cambyſe, aut Xerxe, uel Dario, qui ad ſummam magnificentiæ pompam ac faſtum, ut dictatrix ratio, uel, ut fama eſt, Suſis aut Ecbatanis inuiſibilis omnibus, ſedebat,

A sedebat, regiam domum admirabilem, cuius ambitus auro, & electro, eboréque resulgeret, obtinens. Vestibula multa, perpetuáque inuicem atria, & continuis distantia stadijs ab inuicem, foribus aureis, & altissimis parietibus muniebantur: Extra quas proceres, ac spectatissimi stabant ordine uiri. Alij custodes, & famuli, & Regem ipsum circunstantes stipatores, cæteri cuiusque ambitus custodes, foribus item assidentes, excipientésque auribus omnia, ut ipse Imperator, quem & Dominum & Deum uocabant, omnia quidem aspiceret, nihilq́ non exaudiret. Præter hos item præerant alij ærario, reditus accipientes: erant duces item exercitus, ac uenationum: muneribus accipiendis alij præerant, cunctiq́ officijs suis ordine fungebantur. Totum autem imperium, quod uniuersam amplectens Asiam, ab occasu Hellesponto, ab ortu India claudebatur, distributi Præsides, ac Satrapæ, & Reges per prouincias gubernabant, omnes serui magni Regis. Item ueredarij, & exploratores, nuntij, & custodes, facúmque, quæ de summis turribus noctu ostendebantur, obseruatores. Tantus autem erat ordo, maximè facum è summis turribus continuatim per prouincias ardentium, inuicémque à finibus imperij usque ad Susa, uel Ecbatana, sibi succedentium, ut rex eadem die omnia, quæ in Asia noua accendissent, cognosceret. Comparanda est igitur magni Regis potentia, cum potestate Dei, qui continet mundum, eo quidem debilior, ac inferior Regis illius, quo hæc Dei sit, illa animalis uilissimi, ac tenuissimi. Quocirca si indecorum erat illi, ipsum Xerxem uidere proprijs manibus uniuersa operari, & perficere quæcunque uellet, præsentémque agere, longè certè id minus Deo fas sit. Sed congruentius erit, ac uenerabilius, eius in altissima regione præsidentis potestatem per omnem mundum uagari ac pertinere, Solémque mouere, & Lunam, totúmque

B cœlum circumagere, autorémque esse salutis rerum terrestrium. Neque enim illi aut arte, aut aliorum ministerio opus est, quemadmodum nostratibus Principibus, quibus propter imbecillitatem, multorum manus sint necessariæ: Sed ea est summa Diuinitas, ut cum facilitate & uno simplici motu, omnes generatim formas rerum producat. Quemadmodum architecti, qui unici instrumenti machina, multas & uarias operationes exequantur: Similiter qui neurospastæ dicuntur, id est, qui circulatorum instar aliquod animal simulate mouent. Vno enim filo contracto, mouent collum, manus, & humeros, & oculos, nonnunquam omnes partes numerosè, eius animalis, quod simulant: Sic profectò Natura diuina simplici motu primi cœli dat uirtutem in succedentia, & ab illis rursum in longinquiora, donec in omnia peruenerit. Nam aliud ab alio impulsum, rursum id mouet aliud ordinatè, cunctis tamen sua opera exequentibus. Non omnibus eadem uia est, sed uaria, ac priuata cuique. Nonnullis etiam contraria, tametsi prima se incitatio ad unicum motum impellat. Velut si quis ex uase simul pilam, cubum, & conum, & cylindrum iaceret. quodcunque enim in suæ figuræ motum se daret. Vel si quis simul animal aquaticum, & terrestre, & uolucre, in sinu tenens, abijceret. Perspicuum enim est, natatile elapsum in suas sedes nataturum, terrestre ad mores, ritúmque suum inambulaturum, aërium à terra sublatum, sublime uolans abiturum, quibus unica prima causa propriam facilitatem dedisset. Sic habet in Vniuerso. per unicum enim totius cœli circumactum, die, & noctu expletum, diuersi omnium orbium motus, tametsi ab uno orbe contenti, alij quidem citius, alij tardius peraguntur. Et ex spatijs longitudines, & propria cuique opera fiunt. Nam Luna quidem, mense aucta, & diminuta, deficiensq́, suum conficit orbem: Sol anno, æqualesq́ illi Venus, & Mercurius: Mars duplo temporis spatio: Iupiter sex istius tantum: supremus Saturnus

duplo, & dimidio, quàm inferior. Vna autem harmonia ex omnibus per cœlum concinentibus. Quæ & fit ab uno, & definit in unum. Mundumq́ uel ordinem rectè dixeris Vniuersum, non Inordinationem. Quemadmodum in choro, præsidente choraula, & priore concinente, consonat totus chorus uirorum, interdum etiam mulierum, qui diuersis uocibus, acutis aut grauibus unum dulcem, temperatumq́ miscent concentum. Sic habet in Vniuerso, moderante Deo. Nam desuper, ubi initium est, ab ipso qui iure merito dictus est Coryphæus, id est, princeps, mouentur astra semper & totum cœlum. Ingreditur autem duas uias clarissimus Sol: quorum altera diem, ac noctem definit ortu & occasu: altera quatuor anni tempora peragit, citro, & ultro ad Boream, & Meridiem progrediens. Hinc hymbres, uenti, rores, affectionésque, omnia continẽtis aëris, ex principali causa omnia, sequuntur manationes fluminum, tumor maris, arborum productiones, frugum maturitates, procreationes animalium, nutrimenta, uigores, ætates, defectus, concurrente ad hæc, ut dixi, propria cuiusq; natura. Quando igitur omnium Princeps ac Genitor, qui præterquam quòd animo inuisibilis est, signum dederit omni naturæ, quæ inter cœlum, & terrã existit, mouetur omnis continuatim, motibus finibusq́ suis, interdũ obscurè, interdũ clarè, producens innumeras formas, rursumq́ occultans, ex uno principio. Videturq́ res uehemẽter similis his quæ fiunt tempore pugnæ. Vbi tuba signũ ex castris dederit, ea exaudita, cõcurrunt omnes, alius clypeũ capit, alius induit loricã, pars ocreas implicat, aut galeã, aut balteũ accingitur, Fræna equo alius addit, conscendit alius bigam, alius ad signũ se adiungit: statimq́ centuriones, ductoresq́ ordinũ aciem instruunt, equites in cornu disponũtur, uelites currũt in suum locũ: Omniaq́ ad unius Principis signũ aguntur, penes quem tota potestas: Sic de Vniuerso sentire necesse est. Vno enim motu, eoq́ inuisibili & abscondito, impulsis omnibus, fiunt cunctis propria. Nam quòd inuisibiliter id fiat, neq; illi ad faciendum, neq; nobis ad credendum impedimento est. Nam etiam animus, per quem uiuimus, urbes, & domos habemus, cum sit inuisibilis, operibus ipsis cognoscitur. omnis enim uitæ ordo ab isto repertus, & dispositus est, & tenetur. Agroꝝ cultus & consitiones, inuẽtiones artium, usus legum, res publicæ, actiones urbanæ, finitimis illatũ bellum, pax item, ab illo omnia. Eadem hæc de Deo oportet cogitare, qui potestate sit fortissimus, pulchritudine formosissimus, uita immortalis, uirtute optimus, qui omni mortali Naturæ inuisibilis ex ipsis operibus uideatur. Nã affectiones aut aëris, aut terraꝝ, aquarũq́ opera, Dei dicenda, qui ipsum continet mundum. A' quo, ut ait Physicus Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ pòst uentura sequentur,
Et plantæ uiruere, mares, & fœmina quæq;,
Atq; feræ, uolucresq́, habitantesq́ æquora pisces.

Videtur autem profectò, tametsi exiguũ sit, mundus comparari posse umbelicis, qui sunt exiguis lapillis inclusi. Qui in medio existentes, & ad utranq; partẽ æquè inclinantes, uenustè & ordinatè seruant totam figurã ipsius ordinis & immotam. Ferunt etiam Phidiam statuariũ, cum Mineruã in arce fabricaretur, in medio eius scuto imaginem suam ita impressisse, & quodã occulto artificio, statuæ alligasse, ut necessariò, si quis uellet eam conuellere, uniuersam statuam dissolueret, & destrueret. Hanc igitur in mundo rationem habet Deus, continens omnium rerum concentum & salutẽ. Verum neq; in medio est, ubi est terra, & turbulentus iste locus, sed desuper, purus in pura regione, quam appropriatè uocamus Cœlum, Vranon, quia honos est, id est, finis rerum supernaꝝ: Olympum quoq;, quasi Holoiampem, totum lucentẽ, ab omni caligine incompositoq́ motu segregatum: qualia fiunt in terris, propter tempestatum,

A pestatum, uentorumq; uiolentias: Sicut ait & Poëta Homerus:

Venit Olympum ubi sedes dicitur esse Deorum
Inconcussa, hæc haud uentis agitatur, & hymbre
Alluitur, niue nec tegitur: sed purior aura
Et sine nube micat, passim lux alba uagatur.

Attestatur & uita omnis, quæ supernas Deo regiones adiudicat. Omnes enim homines tendimus in cœlum manus, supplicantes. Qua ratione non male & illud dictum est:

Iuppiter accepit latum cœlum in æthere, & nubibus.

Quocirca & sensibilium corporum pretiosissima, eundem obtinent locum, astra, Sol, Luna, soláque cœlestia ob hanc causam semper eundem ordinem tuentur, nec unquam uariantia cursus, mota sunt. Quod patiuntur terrestria, exposita mutationibus & uariationibus. Terræmotúsque olim uiolenti, multas terrarum partes abruperunt. Hymbres item immanes rupti alluerunt, fluctuúmque impetus in terras, & regressus, sæpenumero continentem mare reddiderunt, maria fecerunt continentem. Violentiæque uentorum, & quos Typhones dicunt, interdum integras urbes euerterunt. Incendia quoque & flammæ, partim è cœlo ruptæ, ut sub Phaëtonte ferunt olim, partes Orientales concremarunt: partim ad occasum è terra emergentes, eructantésque quemadmodum in locis, qui Crateres dicuntur apud Aetnam aperte, pérque terram torrentis instar deuoluti. Vbi & pios, præcipuè honore Deus affecit. Deprehensos enim à fluuio flammæ, quoniam in humeris parentes senio confectos portabant, filios seruauit. Nam cum fluuius ignis instaret iam propinquus, scissus est, & hinc atque hinc diuertit, seruauit'que intactos cum patribus

B adolescentes. Omnino autem quod in naui est gubernator, in curru auriga, in choro choraula uel coryphæus, in urbe lex, in exercitu princeps, hoc Deus in mundo: Excepto quòd his laboriosum est imperare, multarumq; solicitudinum agitationumq; imperium est plenum: Deo autem lætum, ab omni labore, & corporea imbecillitate sepositum. Nam cum habitet in loco immobili, omnia mouet & circunducit quocunque uoluerit, & quomodo, In diuersis formis & naturis, sicut prorsus & lex urbis: quæ in animis eorum, qui ea utuntur immota manens, omnem moderatur rempublicam. Exeunt enim magistratus ad munera, sequentes eam, ius dicturi ad forum quisque suum, consultores, & oratores ad conciones. Altérque in Prytaneum tendit, accepturus annonam, alius ad Iudices, se expurgaturus, alius ad carceres. Fiunt item epulæ legitimè, Panagyres, sacrificia Deorum, cultus Heroum, iusta defunctis soluuntur. Dúmque alia ab alijs ad unum imperium, autoritatémque legis fiunt, seruant rationem creantis, & facientis. Vrbes autem simul odoribus fragrant, simul pæanismis & cantibus personant. Sic de maiore urbe hoc mundo cogitare debemus. Lex enim nobis æquissima est Deus, quæ nullam admittat correctionem, aut mutationem: melior, firmiórque, ut reor, his quæ in columnis describuntur. Præsidente autem eo immobiliter, & moderatè semper uniuersus ordo cœli, & terræ peragitur, diuisus secundum naturas omnes, per propria semina in plantas, & animalia, in generáque & species. Nam uites quidem & palmæ & persica, ficusq; dulces oliuæ, ut ait Poëta: quæq; fructu carent, alios autem usus exhibent, platani, pinus, buxi, Populus atque alnus pariter & odora Cypressus: & quæ fructum dulcem, sed qui difficilè recondi possint, Mespilaq; & mali, præclaro & punica fructu: Animalia quoque agrestia, & cicuria quæ in aëre, terra, aqua nutriuntur, nascuntur, & augentur, & intereunt, Dei statutis obtemperantia. Omne enim quod

reptile est, in terra pascitur, ut ait Heraclitus. Qui cum unus sit, multis nominibus appellatur, omnibus affectionibus, quas ipse nouat. Vocant autem eum Iouem, id est, Zena & Dia, apposité his nominibus utentes, perinde si diceremus, Dio Zomen, id est, per quem uiuimus. Dicitur itẽ Filius chroni, uel temporis, quia ab omni æuo, in omne æuum est sempiternus. Fulgurator quoq; & Tonans, Serenator, Aetherius, Fulminator, Hymbrificus, ab hymbribus, fulminibus, cæterisq;. Item Frugifer à frugibus, Gentilis ab urbibus, Natalis, Patrius, Domesticus, quia cum his communicet. Amicabilis item & Socialis, Hospitalis, Militaris, Trophęifer, Expurgator, Depulsor, Supplicabilis, Dulcis, sicut Poëtæ dicunt. Seruator item, ac Sospes ueré. Vt autem in uniuersum dicam, Cœlestis, Terrestris, ex omni natura, & sorte nomen accipiens, utpote omnium ipse autor. Eoq; apud Orpheum non malé appellatur tot illis nominibus. Necessitatẽ quoq; alium, nisi istum dici non credo, quasi sit substantia immobilis. Fatum quoq;, quia fatur, & ambulat citra impedimentum. Sors item, quia definit omnia, nihilq; est in rebus infinitum. Pars item, quia partitur. Nemesis, quia unicuique distribuit. Adrastia, quia operatrix causa, secundum naturam. Aesa quoq;, quasi Aiusa, id est, semper existens. Et quę de Parcis, ac fuso dicuntur, in istum etiam spectant. Tres enim sunt Parcæ, pro tempore distributæ, stamen autem aliud factum, aliud nendum, aliud quod ducitur. Ac præteritum tempus designat, quæ dicitur Atropos: quoniam præterita sunt immutabilia. Futurum Lachesis: in omnia enim naturalis manat sors. Præsens Clotho, complens, & ducens cuiq; sua. Terminatur etiam fabula non inconcinné. Hæc autem omnia, nihil sunt aliud, nisi Deus, quemadmodũ egregius Plato inquit: Deus, ut est antiqua fama, principium, finem, mediumq; omnium habens rerum, rectà tendit secundum naturam incedens. Hunc autem sequitur Iustitia, ultrix eorum, qui legem diuinam deserunt. Cuius, qui uelit esse beatus, & fortunatus, ab ipso mox exordio sit particeps.

De hoc Philosophiæ compendio quædam probationes, quòd Aristoteles prouectioris ætatis, & ad Alexandrum scripserit, sæpe magnos uiros sententiam mutasse: Multa ex priscis Aristotelem in contrarium retulisse: Multa scripsisse Aristotelem, quæ non extent.

CAP. IIII.

HAEC tot, tamq; præclara attulit de Deo Aristoteles testimonia, ut plura ferme, clarioraq;, ab his qui cœleste nectar ebibissent, roreq; diuino pectora imbuissent, dici non possint. Hunc autem librum illius esse, probat maiorum, ut superius dixi, autoritas, qui eum appellabant Philosophiæ suæ ἐπιτομήν, Compendium, quod post omnia, quæ nunc habentur passim, cum iam prouectæ ætatis, iam grauis annis, ad Alexandrũ scripsit. Totamq; in hoc libro breuiter, & dilucidé, ad Imperatorẽ uidelicet, cui nõ esset in obscurissimis Philosophorũ sententijs tempus insumendũ, explicauit traditã alijs in libris, additis nonnullis, Philosophiã. Propterea locutus est explicatius & apertius, quàm alijs in libris. Loquuntur enim senes dulcius, cũ posito iuuenili calore, & inanis gloriæ, quã sæpe ex sermonis obscuritate captamus, cupiditate, ueriora loquimur & clariora. Nam qua cæteros sparsit Philosophię suæ libros obscuritate, non casu, talemq; phrasin ei suggerẽte natura, sed dedita opera eum adhibuisse, declarat ipsius testimoniũ, cum quæreretur Alexander, quòd libros Philosophię in uulgus edidisset: respõdit, sciret eos editos & nõ editos. Nunc autem ad maiorẽ totius Philosophiæ, quam difficilẽ cęteris in locis,

& obsc

A & obſcuram tradidiſſet, claritatem, & quòd tali principi ſcriberet, amplexus omnia, & additis nonnullis, luculenter expreſsit. Eoq́; , ut dixi, omnia hoc in libro ferme dogmata eius reperias. Quæ uerò addita ſunt, ſunt ea quæ uel ſuppreſſerat propter obſcuritatem, uel tempus nondum perfectè reuelauerat. Neque uerò mirum eſt, aliquid eum hic uel diuerſum ab alijs Philoſophiæ libris tradidiſſe, uel explicatius, & melius de Deo docuiſſe. Nam omnes propemodum Philoſophos, omnes item ſcriptores, aliquid in dogmatis ſuis inuenies, ſi diu uixiſſent, poſtea demutaſſe. Sæpe diuerſæ ſententiæ fuerunt in ſenectute, atque in iuuenta. Quin à ſexennio uariari animos magnorum philoſophorum deprehendes. Vidi ego claros quoſdam uiros, quas profeſsiones quondam conſtanter tuerentur, poſtea eouſque deſeruiſſe, ut execrarentur prorſus, auerterentq́; mentem. Et quæ pro ueris decretis habuiſſent, poſtea fuiſſe deteſtatos, aut omnibus modis contempſiſſe. Hæc, qui ſcriptores item habet Græcos & Latinos perſpectos, facilè cognoſcet: & omnis ætas abunde teſtatur. Semper enim ad meliora proficimus. Sine dubio autem ſunt meliora poſteriora, ut eſt in prouerbio, Αυτέραι φροντίδες. Cuiuſuis enim, ut ille inquit, eſt hominis errare: nullius, niſi inſipientis, perſeuerare in errore: poſteriores cogitationes ſapientiores eſſe ſolere. Quòd ſi tempus eſſet, oſtenderem in unoquoque grauiſsimo ſcriptore huiuſmodi multa. Quæ quidem non habuerim pro inconſtantia, ſed potius in naturam humanam, ſemperq́; elucentem magis ueritatem retulerim. Quæ, ut Heraclitus inquit, cum latitet in profundo demerſa, tempus, quod, ut dicitur, πάντων δεκνυσὴς, elicit in lucem. Sed tamen hæc, quæ dixit Ariſtoteles hoc in libro, non ſunt his aduerſa, quæ cæteris in libris tradidiſſet, ſed magis aperta & explicata. Nam apparet eum eius mentis alibi fuiſſe, licet ſuppreſsè, & tacitè. Ac contulimus ſupe-

B rius quædam loca. Veriſsimè quoque deprehenſum eſt, Ariſtotelem in libris Philoſophiæ naturalis & diuinæ, maiorum ſententias ſæpe peruerſè, ut ſuis reprehenſionibus eſſet locus, retuliſſe, poſtea uero modo propoſuiſſe: cuius unum nunc, uel alterum duntaxat afferam exemplum. Cum in ſecundo maioris Philoſophiæ, irriſiſſet Empedoclem, qui quandam Vnitatem, principium faceret omnium rerum, diſsimulans ſe quānam Vnitatem ille ſenſiſſet intelligere, in libro de Mundo apertè confeſſus eſt, eadem eius adducens & collaudans carmina, cum de Deo fuiſſe locutum, qui rerum omnium fuerit Principium. Ecce igitur quod illic occultabat, expreſsit in Compendio. Item eodem libro ferme reprendit Heſiodum, qui cum Deos principia rerum dixiſſet, quæ quidem Nectar & Ambroſiam non guſtaſſent, aſſerit mortalia remanſiſſe. Ipſe uerò inquit, Certum eſt, quòd hæc nomina ſolis illis nota ſunt. Et de ipſa nominum prolatione, ſupra nos dixerunt. Nam ſi uoluptatis cauſa ea propoſuerunt, nihil cauſæ ſubſiſtendi habent Nectar, & Ambroſia. Quòd ſi habent, quo modo ſunt æterni, qui alimento indigeant? Sed de his, qui per fabulas ſapientiam oſtentarunt, indignum eſt attentius loqui. Hæc ille. In quo non ſolùm ineptè facit, quòd reijcit quæ ad uerum ſenſum facilè & expeditè poterat traducere, ſed etiam ſibimet contradicit. Recita enim ei uerba ipſius, in undecimo, cum maiores aſſerit, id eſt, Heſiodum, aliosq́; diuinè locutos, quòd Deos principia rerum dixiſſent: Clarum autem erat, cur Heſiodus diceret mortalia, quæ Nectar & Ambroſiam non guſtaſſent. Vtrunque nomen ſonat immortalitatem. A' Deo non facta immortalia, nec naturæ diuinæ participia, Ambroſiam non bibiſſe. Et ipſe ait de nectare Deorum in ſecundo magnorum Moralium, cum reprehenderet eos, qui uoluptates, uelut generationes damnarent. Accidit, inquit, his, qui uoluptates improbant, οἷον οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἴονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ οὐκ εἶναι τοῦτο ἥδιον οὐδέν:

 Sicut

Sicut illis, qui nesciunt Nectar, putant Deos bibere uinum, neque' esse eo suauius C quidquam: hoc autem patiuntur propter inscitiam. Se ipsum igitur condemnat Aristoteles: ibi fingebat se nescire quid Nectar esset, hic apertè ignaros, & uulgares uocat, qui nesciant. Et confitetur Nectar aliud esse, quàm uinum. Multa sunt alia huiusmodi, quibus intelligas non esse uerba eius, quasi Deus quis sit locutus, tanti facienda, ut alia ueritas esse non posit. Scias eum hominem fuisse, eruditum quidem, sed non æquè fortasse bonum, quod in Philosophia plurimi refert. Ea sequimur enim, approbamus, opinamurq; magis, quibus plurimum fauemus. Illud item constare debet, multa Aristotelem scripsisse, è quibus minima ad nos pars peruenerit. Ac ut mittam innumera, quæ scribit Diogenes Laertius, adducit ipsemet autor librum de bono, in quo, ut Græci testantur, uendicat sibi τὰς ἀγράφους πλάτωνος δόξας, opiniones Platonis non scriptas. Eius in prima de Anima, & Philosophia meminit. Quid illud quod Marcus Tullius, qui & orator magnus, ut inquit Lactantius, & Philosophus fuit, in primo de Natura Deorum? Aristoteles quoque, inquit, in tertio de Philosophia libro multa turbat, à magistro Platone dissentiens. Modò enim Menti tribuit omnem Diuinitatem: modò Mundum ipsum, Deum dicit esse: modò quendam alium præficit mundo, eiq; eas partes tribuit, ut replicatione mundi quadam, motum regat, atque tueatur. Tum cœli ardorem Deum dicit esse, non intelligens cœlum mundi esse partem, quam alio loco ipse designarit Deum. Hæc Marcus. Iste autem tertius liber nusquam est nunc. Apparent autem uera, quæ dicit Marcus. Et in hac inconstantia ex rei obscuritate eum fuisse, ex his, quæ habentur in Philosophia eius. Nam Mentem in libris, post naturales res, appellat diuinissimam, ea dicens nihil esse melius. Ardorem autem cœli, & cœlum ipsum in eisdem libris deificat, appellans corpora diuina stellas. In hoc autem de mundo Compendio, D præficit, ut uidisti, Deum omni mundo. Obscuritas igitur Diuinitatis fecit ut prius diuersa sentiret, nunc hic, nunc illic statuens Diuinitatem. Itaque non mirum, quòd tantam etiam nos in dictis eius inconstantiam deprehendamus. Quam quidem conabuntur minores Peripatetici dissoluere, sed, ut mihi semper uisum est, quoties eos audiui, impudenter. Hunc enim sibi finem proposuerunt, ut quem solum sequuntur, non solùm Stentoreis contentionibus & clamoribus, sed usque, si quidem opus esset, ad sanguinis effusionem tueantur. Accesit ea calamitas, quòd cum cœptum est abhinc trecentis annis in Gallia & Italia philosophari, unum Aueroën, quòd non extaret alius, sunt secuti. Qui cum Arabicè scripsisset, ab Hebræis in suam linguam tralatus, ab aliis in Latinum uersus, solus tantæ apud eos celebritatis fuit, ut hunc unum admirarentur, eumq; & præceptorem supra cæteros efferrent. Scilicet & illam linguæ imperitiam, malæq; tralationis uerba usurparunt, & hominis parum rerum periti placita ebiberunt, ut utraque barbarie degenerarint. Sed hæc nos omittentes, quædam ex his quæ sunt in Compendio declaremus.

Examinatur Philosophia, quæ est in Compendio: Vbi unum duntaxat cœli motorem, dominumq; totius uitæ uidetur Aristoteles agnoscere. Quòd minores isto supremo Deos quosdam confessus est: Quòd eius potestatem omnia inuisibiliter operari dicit.

CAP. V.

Obseruare

A OBSERVARE primum nos conuenit, cum passim eo ipso libro dixerit Deum è cœlo, totum gubernare mundum, ipse tamen & Plato sæpe dicunt Deos habitare in cœlo, eos rebus humanis præsidere. Huc scilicet spectat, cœlum, rerumq; moderamen, natura illius esse unius, horum autem munere eius. Nam principio de mundo loquens: εἰς τὸ ἀνώτατον, θεοῦ οἰκητήριον: Cuius altissimæ partes, sunt habitatio Dei. Paulò pòst: καὶ τὸ μὲν ἄνω, θεῶν ἀπέδειξεν οἰκητήριον, τὸ κάτωθε ἐφημέρων ζώων: Cuius summum, Deorum habitaculum esse uoluit, inferius animalium corruptibilium. Quis hoc uoluit? Ille scilicet, de quo tam mira superius. Ille igitur statuit supremam mundi partem, urbem esse Deorum. De quo etiam ibidem: τὸν κόσμον ὅλον συνεστήσατο: Totum mundum creauit. Factum est igitur eo confitente, hoc omne aliquando. Et cum dicunt Deos, sentiunt eos esse minores, non æquales primo, ut è toto opere, quo toties, totq; exemplis singularis unius principatus probatur, apparet. Totaq; eius collecta uarijs argumentis de Deo probatio, singularem, non multorum spectat Diuinitatem. Ac illud exemplum, quod de Rege Persarum, omniq; regni, ministrorumq; ordine proposuit, pulcherrimum est, maximeq; ueridicum, si quis sanè de sede Dei præsentiaq; cœlesti, quæ maximè in cœlo conspicua sit, senserit. Nam esse Deum ubique, superioribus, ut uidimus, Theologis est apertè prædicatum, cum Iouis omnia plena, cum portus & urbes, & semitas eum implere, animationem Vniuersi per omnes mundi partes intentam & commeantem esse prædicarent. Nunc autem Aristoteles, cum de omni terreno opere, uitaq; corporea, quæ sub cœlo agitatur, loquatur, fatetur indignum esse Deo, cum uilissimis quibusq;, exiguisq; Naturæ operationibus, tanquam architectum interesse. Aliter autem per omnem mundum eum uersari, præsentem explorantemq;

B omnia, & conseruantem, quorum primum ad Naturæ prouidentiam, alterum ad res humanas pertinet, euidenter est confessus, in fine libri, dicens Prouidentiam res humanas contemplantem, Iustitiam illi ire comitem, prauè uiuentes insectantem. Principio autem tradiderat conseruari machinam mundi, uariosq; rerum ordines à Deo. quod etsi possit in primum motum referri, perfecta tamen gubernatio, & conseruatio, nisi præsidente Deo, non est. Denique quod ait τῇ δυνάμει, per potestatem eum præsentem esse, idem est atque per præsentiam, si consideres, Deum non indigentem opera ministerioq; cuiusquam, omnia, ut ipse fatetur, operari sine labore, & defatigatione. Si enim potestate sua operatur, ubi sit potestas sua, adsore quoque ipsum: si non ope alterius, sed sua in creandis, & conseruandis rebus utitur, palàm est. Illud sanè uerissimum est, omniumq; mortalium consensu prædicatum, Deum esse in cœlo. Et de cœlo descendisse sæpe dicitur, in cœlumq;, functum muneribus, quorum gratia uenisset in terras, redijsse. Quomodo autem qui dicitur in cœlo uideri, per totum mundum inuisibiliter sit diffusus, intelligi quidem à nobis non potest. Quia, ut inquit Mercurius, cogitare eum difficile, loqui impossibile: & si motus cœli, sit causa generationum, supersunt tamen alia, quæ nihil illum motum spectent. Tantundem igitur est, eum potestate inuisibili, & sua, non functione ministrorum, ubique esse, atque substantia. Spectat quoque illud exemplum, etsi de causis terrenis est maximè locutus, quæ sint tanquam eius obsequentes imperio ministri ad Angelos, quos per omnem mundum habeat distributos, imperium suum, uelut Reges & Satrapæ, Ducesq; administrantes. Nam & ipse Philosophus eorum penè nomine est usus, cum de Rege Persarum loqueretur, ἀγγελιοφόροι, nuntios ferentes. Sic & custodes, cæteraq; officia. Iam quod ait, Omnium rerum Princeps, καὶ γενέτωρ, Genitor inuisibilis, quid aliud sonat, quàm generationes

nes omnes eum feciſſe ac facere, non ſolum per motum luminis & caloris cœleſtis, C
ſed per alias item particulares cauſas, quæ ad generationem concurrunt? Etenim
ſpecies ipſæ, formæq́ rerum, non ſunt à motu cœli, etſi à calore Solis creſcant. Innuit igitur totum exemplum, Deum per naturales cauſas, quarum inuentor ipſe
fuit, ut hoc facerent, quod facere uidentur, rerum naturalium omnem agere cateruam. Quod ipſe ſapienter in poteſtatẽ eius, quæ primo cieat molem cœleſtem, ut per
unam principalem cauſam, multa cooriantur, retulit. Ideo enim Solem primum
omnium corporearum rerum fecit, & fecit ab ortu in occaſum euntem, rurſumq́
redeuntem, nuncq́ ad Boream, nunc ad Meridiem accedentem, ut fieret, quidquid nunc per unam hanc à Deo repertam cauſam fieri uidemus. Quodq́ ad operationes cœli ac terræ naturales ſpectat, diceret Ariſtoteles, non ad unamquamque
aſsidente Deo fieri, ſed per maiores cauſas, ut qui poſuit maiores illas facturas, quæ
poſtea conſtantiſsimè imperijs eius obſequentes fecerunt, utique cunctarum rerum
autor ipſe fuerit. Iureq́ in ſacris literis, omnes Naturæ operationes, in eum referuntur, eum uentos impellere, arbores producere, animalia creare dicentes. Quod
etſi per naturales, maioresq́ cauſas, non per præſentiam eius, id eſt, manibus ſuis
animalium corpora formantis, fieret, eadem tamen ratio eſſet. Nam quod manibus
faceret ſuis, facit per cœlum, per Solem, cæterasq́ cauſas, quas iuſsit & diſpoſuit,
hæc operari, tanquam manibus ſuis eis uſus. In Theologia quoque eſt, cum poſt
creatam lucem, & iuſſam ut circum cœlum ſeſe rotaret, creaſſe cœlum, hoc eſt, aërem,
factum à Deo per Solem: inde terram iuſsiſſe nudari, quod item per Solem factum
eſt: nudatam plantas, animaliaq́ producere. Sic aquis imperaſſe, proles aquaticorum uarias in lucem efferrent. Omnia ab omnipotente uno facta, quorum faciendorum diuiniſsimè cauſas excogitauit. Quod & Ariſtoteles referens, in hac D
omni eius operatione, rerumq́ procreatione, unam tantùm principalem, cæteriſq́
maiorem memorat cauſam, Solem: Sacræ autem literæ, tacitè Solem innuentes,
particulares item in terra cauſas, quibus imperaret Deus, aſciſcunt. Non igitur
Deus, cum animalia terreſtria aquaticaq́, cum arbores & herbas crearet, manibus
ſuis lutulentam illam terram capiebat, ſed reperit, ordinauitq́ cauſas, ut hæc ipſa
operarentur. Adeſt tamen ipſe præſens opificijs ſuis, non potens (qui tantus ſit)
non adeſſe. Hoc ſentit Ariſtoteles. Atque obſerua quæſo, quod cæteris in libris tradidiſſet, ad unumquemq́ orbem aſsidere motorem mouentem, diuinam Intelligentiam, ut nunc emendet. Non enim ullam aliam memorat nunc in cœlo Intelligentiam, torquentem cœleſtes orbes, ſed Deum unicum, cuius potentia moueat
Solem, Lunam, totumq́ circumagat cœlum: αὐτὸν μὲν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρῦσθαι τὴν
δύναμιν δὲ διὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου διήκουσαν ἥλιόν τε κινεῖν, καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα οὐρανὸν περιάγειν:
Ipſo quidem, inquit, in altiſsima regione præſidente, poteſtatem eius, quæ per
uniuerſum mundum penetret, mouere Solem & Lunam. Excluſit igitur cæteras
omnes nunc, & toto illo opere Intelligentias, uelut ſcilicet ſuperuacaneas. Si enim
fieri potentia eius, quam fatetur ἄτρυτον, indefatigabilem, totius cœli poteſt conuerſio. Et ſi mouet primum, utique poterit minores orbes mouere. Caſtigauit igitur,
expoliuitq́, quod alijs in libris tradiderat. Atque item obſerua, quòd & ipſum
prouectior emendauit ætas. Non enim includit Deum in orbem cœleſtem, ipſum
animantem, aut incluſum mouentem: ſed ait eum præſidentem in altiſsima cœli regione, ut dicit in libro de Cœlo, ἔξω τὰ τῶ τῆς φορᾶς, extra omnes motus cœleſtes,
poteſtate ſua, quæ ſit uſquequaque diffuſa, mouere, non primum ſolum, ſed item
omnes orbes: adhibens pulcherrimum exemplum, ut qui ſinu contineat diuerſa
animalia

A animalia,uolucria,reptilia,natantia,detq́ꝫ libertatē,motumq́ꝫ omnibus,alia cœlū petent,alia terris inambulabūt,alia natabūt aquis:Sic ad unū Dei motū, fieri diuerſam luminū cœleſtiū motionē.Dei dico,nō incluſi in orbe,ſed uelut Imperatoris , Dictatoriſq́ꝫ magni præſidētis in cœlo,ſua uera poteſtate,nutuq́ꝫ cœlum mouentis.Repete igitur,ut totius Philoſophiæ ſentias cōcentū,quæ ſuperius dixerat oraculū Apollinis, κόσμων ἀμφιδρόμων ἐποχούμενος, Mundis circunrotantibus inuectus. Et ſacræ literæ, Pſallite ei,qui aſcēdit ſuper occaſum.Hebraicè,Qui equitat ſuper Araboth, ſphæras cœleſtes,aut præſidet in altiſsimis cœli regionibus. Hoc ſæpiſsimè loquitur Ariſtoteles,dicēs ad unius Dei inuiſibilē cōcitationē,totū mundū moueri : nihil citra opem eius fieri poſſe,omnia uel in aëre,uel in terra & aqua opera,illius eſſe, qui totū contineat mundū,à quo per ſimplicē cœli motum,quo cuncta lumina cōtorqueātur, Sol, Luna,alijq́ꝫ planetæ,omnes rerū formæ in lucē edātur:appellās Deum inuiſibilē,motumq́ꝫ iſtū eius itē inuiſibilē,inuiſibilēq́ꝫ præſentiā & poteſtatē,ſicut noſter animus ſit inuiſibilis.Quo exēplo etiam Marcus Tullius eſt uſus pro Milone,his uerbis : Et eſt profectò illa uis,neq́ꝫ in his corporibus,atq́ꝫ in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddā, quod uigeat & ſentiat,& nō ineſt in hoc tāto Naturæ tam præclaro motu? Niſi forte iccirco nō putāt,quia nō apparet,nec cernit.Perinde quaſi noſtrā ipſam mentē , qua ſapimus,qua prouidemus,qua hæc ipſa agimus,ac dicimus,uidere,aut planè qualis, aut ubi ſit,ſentire poſsimus.Ea uis,ea eſt igit̄,quę ſæpe incredibiles huic urbi felicitates,atq́ꝫ opes attulit.Hæc Marcus.In quo & ipſe diuinæ Prouidētiæ eſt aſſertor,et eā cōparās menti noſtræ,nō iccirco negandā dicit,quia nō uideatur.Nam & animū noſtrum,quo hæc omnia dicimus,cogitamus,intelligimus,uideri nō poſſe.Erit ergo in hac fragilitate noſtra,quod regat,gubernet,uigeat,ſentiat,& nō erit in toto mundo? B Ac Marcus paulò antè & ipſe cœleſtis motus uſus eſt exemplo.

Ariſtotelē fateri à ſummo Deo factos Deos minores:interpretari Deū,quā Vnitatē Empedocles dixiſſet:confiteri diuinam Prouidentiā, quæ naturam excedentia aliquando inoperetur. Compendium uerè eius eſſe. Loqui nunc emendatius eum de Vno ſingulari,quod alibi de pluribus.

CAP. VI.

ILLVD itē in Ariſtotele obſeruādū eſt,quòd referēs,ut ſepe dixi,carmina illa Empedoclis,in quibus cuncta ab uno deducebat,Vnius Dei ſingularē maieſtatē eſt cōfeſſus,licet Vnitatē ipſe hoc in libro nō expreſſerit, ſicut in Metaphyſica. Nā quod illic Vnitatē dixerat, in Epitome Deū interpretatur.Itē etſi nō adduxerit in iſto libro,dimidiū carminis eiuſdē Empedoclis, in quo dixerat ab uno natos ϗ δολιχαίωνες θεοὶ, etiā Deos longæuos,ſubeſt tamē hæc ſententia, creatos etiā à Deo Deos eum cōfiteri.Nā ſi probat ea carmina Empedoclis(in his aūt dixerat ille,nata omnia ab Vno,etiam Deos)profectò ſentit eadem Ariſtoteles.Sicq́ꝫ apertè cuncta fatetur ab Vnitate,ſingulariq́ꝫ Deo ꝑfecta. Nam in libris itē illis poſt res naturales,affirmat Empedoclē tradidiſſe nata ab Vno cuncta, πλὴν θεῶν, præter Deum,innuentē propemodū,ipſum eſſe illā Vnitatē quæ produxerit omnia. Iam in hoc Compēdio perſpicuè diuinam ſuper rebus humanis cōfeſſus eſt Prouidentiam. Quod poſtea ex alijs libris eius demonſtrabitur.Quippe dicit hic, cum fluuius ignis ex Aetna prorumpens,omnē circùm regionem inuaderet,fugientibus ex oppidis, & agris omnibus,ſed ſenioribus affectæ iam ætatis,fugere non ualentibus,adoleſcentes filios, parentes in humeros ſuſtuliſſe, ac flammā euadentes, fluuium ignis in eos ſuperueniſſe: Sed diuinā Prouidentiā,quæ rebus benefactis delectatur,perſpicuam hic

fuisse. Scindens enim sese rapidus ignis in duas partes, reliquit intactos parentes & filios, quasi pietatem tantam ueritus. Hic ergo nominat Aristoteles τὸ δαιμόνιον, Diuinitatem, eamq; dicit præcipuo honore affecisse genus piorum, pium genus. Quo duo consequuntur, diuinam pręsidere rebus humanis Prouidentiã, tum ei res omnes esse subiectas, & posse cursum naturaliũ rerum sistere, si uelit. Confitetur item miracula. Nam ingens fuit miraculum, ut cum esset propinquus ignis, furens rapidissimè, se se in duas partes diuiserit, relictis in medio pijs. Posletq; hæc assertio ad alia innumera transferri. Quis autem negabit librum eius esse, si forte quisquã eiusmodi est, quem apud ueteres passim comperies, & cuius ubique exemplaria sint apud Græcos? Ex quo item exemplum contra Epicurum affert Plutarchus, & cuius meminit Proclus. Iustinus appellat Philosophiæ eius Epitomen. Certè qui sapit, non negabit. Nam similia locutus est, licet obscurius in his, qui nunc habentur libri. Proponam nunc euidentissimum exemplum. Hoc loco dicit Aristoteles, numen diuinum, quod eorũ pietatem gratam habuissent, eximio eos honore prosecutum. Audi igitur & agnosce similia in decimo Moralium. Qui, inquit, secundum mentẽ operatur, & hanc excolit, optimeq; affectus est, is uidetur Deo acceptissimus. Si qua enim cura rerum humanarum est à Dijs, sicut apparet, utiq; rationabile est delectari eos re optima, sibiq; proxima. Hæc autem mens est: quam qui diligant, maximè & colent, redamari eos à Dijs, tanquam rerum sibi acceptarum curatores, & rectè, ac probe agentes, fas est. Quid his luculentius? Est, inquit, rationi consentaneum, est euidens, Deos curare res humanas, diligere probos, ac sapientes, & eis beneficia præstare. In illa igitur deflagratione, quoniam Deus pietate delectatur, mens excolitur, & est similima Deo, quæ colit pietatem, remuneratus est pios. Adhibuit eis custodiam. In Compendio dicit Deum fecisse, quod in Ethicis dixerat à Dijs fieri, esse probabile: quòd scilicet bonos & honestos remunerentur. Hoc igitur Dij feceruut. Honorauit eos Numen, ostendit eos esse sibi curæ, propter pios filios seruauit parentes. Simul obserua, quàm sese emendet. In Ethicis Deos, in Compendio τὸ δαιμόνιον, ipsam Diuinitatem, ipsum Deum, de quo singulari, toties loquitur. obserua quoque ut agnoscit Prouidentiam, quæ mortalia curet, sine qua opinione, certaq; fide, nihil usquam possumus loqui. Item in eo ipso Compendio audistis Iouem esse Deum, per quem uiuimus: audisti eum esse, cui cuncta obtemperent, qui seruet regatq; omnia, qui sit Necessitas & Fatum, quem ultrix Iustitia sequatur comes, uindex sceleratorum, leges diuinas transgredientium. Affirmat etiam quæ Plato diuinus ab Archyta, Pythagoreisq; audita, asseruerat, Deum esse principiũ, mediũ, finẽ omniũ rerum. Affirmat item quod in ethicis dixerat, eum esse beatissimum, qui & sapientissimus: Sapientem autem Deo gratum, hancq; eius esse felicitatem, quòd placeat Deo. Nunc autem beatum dicit, qui simul natus cœpit obtemperare legi diuinæ, ut qui uelit esse beatus, & felix, legem diuinam, continuò ut editus est in lucem, sequatur.

De uno singulari ac supremo Deo, ex eodem Aristotele, quẽ à motu cœli absoluerit, cuius sit immensa sapientia, quæ respicit etiam res humanas.

CAP. VII.

SED PROPONAM alia ex hisce, qui nunc in propatulo sunt, libris indicia, mentis eius Aristotelẽ fuisse, quam Philosophiæ suæ testatur Compendium. Erunt autem uelut quædam indicia, è quibus sapientes, nõ stultè pertinaces, possint intelligere singularem Diuinitatem ei placuisse, non multis eam, nisi per affinitatem quandã cum primo dedisse: Non orbi cœlesti, quem torquens

A torquens in ſempiternum, actione, moderamineq́ꝫ cæterarum rerum ſuperſederet affixiſſe: ſed potius Deum quendam uniuerſalem, tam in cœlo ſupra ſiderum concitatione, quàm per uniuerſum mundum regnantem, cui res humanę ſeparatim, ac naturales, curæ ſint, ſenſiſſe: Non aſtrorum, Intelligentiarumq́ꝫ cœleſtiũ ei diuinas eſſe, ſed unius, qui & cœlum circunuertat, & omnia, quæ bona ſentit de Deo Theologia, faciat Numen eſſe. Nam primò, quid illud eſt, quod in libris poſt res naturales, cum de ſapientia quæreret, ſolamq́ꝫ eam ſui cauſam eſſe diceret, idcirco diuinam potius, quàm humanam cenſuit poſſeſsionem, quæq́ꝫ à ſolo Deo poſsideatur? Si Sapiẽtia eſt rerum omnium humanarum, diuinarumq́ꝫ cognitio, & ſi in ſolo Deo eſt perfecta, ueraq́ꝫ eius poſſeſsio, ille multo magis res naturales, humanasq́ꝫ cognoſcet, quàm omnes homines, qui ſapientes, cum res humanas, ac diuinas habent exploratas, appellãtur. Quas cum ſine collatione præ illis Deus habeat perſpectiſsimas, utiq́ꝫ quod debiliter, & obſcurè ſcitur ab hominibus, ſcietur à Deo clariſsimè. Sciunt autẽ res ſuperiores obſcurè, inferiores eodem ferme modo mortales: quarũ cognitio cum ſit in Deo radiantiſsima, neceſſe eſt, quod unanimiter antiquiſsimi Philoſophi aſſeruere, Deum ubiq́ꝫ adeſſe, omniumq́ꝫ ante oculos eius, rerum uerſari abſolutiſsimã notitiam, nullam uel tenuiſsimam rem non perſpectiſsimam ei eſſe, uel in tartara ſuis oculis, ut oraculum dicebat, penetrare. Hinc oculũ eius dixit ἄλκιμον ὄμμα, fortiſsimũ, robuſtiſsimum. Si res humanas neſciret, ut dementiſsimi, erroribus ſuis, quos procedere, nulloq́ꝫ impediri metu Dei cupiunt, fauentes cõtendunt, aut ſi in uniuerſali tantum ſciret, eo ſapientiores longè homines eſſent. Contulit autem Ariſtoteles ſapientiam Dei, cum humana, dicens, quoniam ſerua & imbecilla ſit humana natura, à ſolo Deo ſapientiam poſsideri dicẽdum. Et ut dicat Simonides, quem Plato in primo de

B Repub. diuinum uirum & ſapientem uocat: θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχοι τὸ γέρας: Solus Deus habeat hoc Decus. Quis igitur erit ille Deus, cuius unius iure ſit ſapientia? Profecto qui ſolus in omnibus nominatur. Et uide quàm clarè & quod perhibuit Simonides affirmet Ariſtoteles, & qđ ſuperius oraculũ, cum Deum appellabat ἀδίδακτον, nõ edoctum, ſe ipſo modò ſapientẽ, nimirũ ſapientiſsimũ, fontemq́ꝫ ſapientiæ. In Theologia eſt, Sapientiã fuiſſe omniũ rerum inuentricẽ. Itemq́ꝫ cum clamauerũt ueteres omnes αὐτόσοφον, per ſe, à ſeipſo ſapientẽ. Hæc omnia uidẽs & ſciẽs Ariſtoteles, tribuit & ipſe Deo admirabilẽ, & pluſquã humanã ſapientiã. Noſtra enim, inquit, natura ſerua eſt. Sumus præ Deo, tanquã mancipia: ille dominus uerus, Pater hominũ atq́ꝫ Deorũ, ſolus hoc nomine decoratus, ut unus uerè poſsit dici ſapiẽs, nõ ut nos mortales. Scit igitur Deus omnia melius, quàm nos ipſi. Quæcũq́ꝫ ab homine noſcũtur, multò magis à Deo, in quo ſolo eſt uera ſapiẽtiæ poſſeſsio. Hæc Ariſtoteles, dicẽs Prouidẽtiam Dei maximã, luminoſiſsimã, oculũ mentemq́ꝫ perſpicaciſsimã ſentit. Affirmãs etiam quæ in Ethicis, Si qua, inquit, cura eſt Dijs rerũ humanarũ, ut uidetur, & eſt rationi cõſentaneũ. Eadem affirmat hoc loco, corrigens, quod ibi de multis, hîc de uno Deo: Sed illi à maximo facti ſapiẽtes, & proſpectores rerũ humanarum, ut Plato docuit in Legibus, & Sympoſio. Clara igitur eſt ratio, ueraq́ꝫ deductio. Deinde reprehẽdit Ariſtoteles Poëtas, qui, quoniã ſolius eſt Dei ſapientia, poſſeſsio, dixerunt eam inuidiſſe mortalibus. Reprehendit Poëtas, mendaces, ut in prouerbio ſit, appellãs: Non enim in Deum inuidiã cadere poſſe. Ecce igitur Deus nõ inuidit mortalibus ſapiẽtiã: Si nõ inuidit, dedit: Si dedit, ut etiã ait Marcus, excepta ſapiẽtia nihil à Dijs immortalibus dari amicitia melius potuiſſe. Excepit ſapientiã munus Dei. Si dedit igitur, dedit qđ eſt diuiniſsimũ, ut ipſe inquit, & pretioſiſsimũ. qui autẽ dat, & dat quod optimũ eſt, tum noſcit eum cui dat, tum amat eum uehemẽter. Nõ inuidit autẽ Deus mortalibus

 ſapientiam

ſapientiam. Amat igitur. Recordare nunc, quę dicit in Ethicis, eundẽ appellãs beatũ, ac ſapientẽ, ſapientẽ autẽ θεοφιλέστατον, Deo acceptiſsimũ. Et paulò inferius, tria deducere homines ad probitatẽ, naturã, conſuetudinẽ, documẽta. Naturã, inquit, certũ eſt non eſſe in nobis: ἀλλὰ διά τινος θείας αἰτίας ἀληθῶς ἐυτυχέσιν ὑπάρχειν: Sed per quandã diuinã cauſam, his qui uerè fortunati ſunt, exiſtit. Exprimit igitur hoc loco, donari alterã ſapientiæ uerã partẽ à Deo, uidelicet naturæ bonitatẽ. Duplex enim ſapiẽtia: altera cõtemplãs, altera operãs, mutuo cõnexa. Qui donat unã, donat alterã. Probitas ex notione rerũ diuinarũ & humanarum: quibus bene perceptis, inſtituitur optimus uitæ curſus. Deinde duplicẽ tradit Ariſtoteles eſſe ſapientiã: ἥντε γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστι, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη, μόνη δὲ αὐτὴ τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅτε γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις, καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος, ἢ μάλιστ' ἂν ἔχοι θεός. Hoc eſt, Quã maximè poſsideat Deus, diuina præ cæteris ſcientia eſt, & quâ, ſi quis maximè diuinus. Sola autẽ ipſa, utraq; hæc aſſecuta eſt. Nam & Deus uidetur cauſarũ omnibus eſſe principiũ. Et talẽ uel ſolus uel maximè poſsideat Deus. Repetit Sapientiã eſſe ſingularẽ Dei poſſeſsionẽ: Et Sapientiã eſſe diuinã quandam, mirabilemq; ſcientiã, tum eam à Deo maximè poſsideri, id eſſe decus eius, poſsideri etiã ab aliquo diuino homine. Quomodo autẽ diuino? nempe ex eo, quòd primã ſedẽ & originẽ habet in Deo. Erũt ergo diuini, quibus Deus dedit ſapiẽtiã, quaſi participes eius, quod largiſsimũ eſt & naturale in Deo. Deinde proſequitur: Iccirco, inquit, eſt in Deo ſumma ſapiẽtia, & ſapientia eius eſt prima, nobiliſsima. Quoniã nemo eſt cui nõ uideatur Deus eſſe principiũ & origo omniũ cauſarũ. Aut hoc modo intelligas, Quia uidet in oĩbus rebus Deus principiũ cauſarũ: Videtur earũ origo cauſarũ, quæ res produxerũt, & producunt: Videtur Deus cauſa cauſarũ. Quoties apud Ariſtotelẽ inuenies, δοκεῖ, uidetur, ſcito nõ leuẽ, ſed euidẽtẽ apparẽtiã denotari. Videtur, id eſt, apparet, oſtẽditur, claret, cognoſcitur Deus eſſe principiũ cauſarũ omnibus rebus. Si cauſas igitur omnes Deus orditur, tãquã principiũ, ſcit omnia, moderat, regit, quia ſuperiores cauſas fecit, propter res particulares. Vt exiſterẽt particularia, fecit uniuerſalia. Et ſi cauſas omnibus rebus dedit, dedit etiã hominũ, id eſt, ſingularẽ unũ (ut Archytas dicebat & Pythagoras) hominẽ, à quo tota humana ꝓpago naſceret. Ex hac igit omni Ariſtotelis cõfeſsione, ſeqtur unũ ſingularẽ eſſe Deũ, quẽ ſingulariter nominat, nõ alias Intelligentias. Deinde ſequitur, nõ ſolũ motũ cœli ciere Deũ, ſed etiã alia multa facere, gubernare res humanas, uerſari ꝑ mundũ, ſcire omnia. Itẽ fit hinc perſpicuũ, cũ dicit Principiũ cauſarũ oĩbus rebus, eu ſentire totũ illũ ordinẽ, quẽ dixit in Compẽdio. Nã ſi deducas omnia, orſus ab ipſo Deo, ad omnes uſq; cauſas & res ipſas, erit totius ordinis illius explicatio. Princeps & origo cauſarũ Deus. Prima cauſa cœlum, cœliq; motus. Qui mouet cœlũ, reperit cœlũ, ut ipſum moueret. Si datur enim origo cauſarũ Deo, certè datur nõ motus modò, ſed etiã corporis eius, in quo futurus eſſet motus. Quomodo enĩ eſſet origo cauſarũ, ſi motus ſolius, nõ corporis moti fuiſſet inuentor? Duę enim ſunt cauſæ: corpus ipſum quod mouetur, & motus ipſius. Motus ſine corpore eſſe non poterat. Multo igitur magis eſt corpus ipſum una maxima cauſa, quàm motus ipſius, qui ſine eo eſſe non potuiſſet. Hæc igitur eſt uera deductio. Si datur Deo cauſarum principatus, datur omniũ eoꝵ inuentio, & excogitatio. Non debet eſſe mouendi potẽs Deus, inueniẽdi nõ potẽs, Nam nõ eſſet principiũ cauſarũ. Aliquas cauſas feciſſet, alias facere nõ potuiſſet: Sicq; non eſſet principiũ, & origo. Qui poteſt indefatigabiliter mouere, & ex motu tam mirabilem, tamq; uariũ rerũ ordinem conficere, tot formas generare, multo magis inuenire potuit unde talia fierent. Illud item obſeruandum eſt, duplex eſſe rerum genus, naturales, & humanas. Naturales ſunt corporeæ

A corporeæ, quibus uiuitur corporaliter: Humanæ ſpirituales, multo fortaſſe quàm naturales maiores, quia naturales propter humanas. Si Deus igitur omnibus rebus & cauſis earum eſt principium, non ſolum naturalium erit, ſed etiam humanarum maioris ponderis. In quem enim earum principia, ſi non in Deum, referes? Iam uerò quomodo unam tantum cauſarum partem amplexus Deus, alteram tenere non potuit? Qui igitur inuenit cauſas ut res eſſent, inuenitq́ res naturales propter humanas, utiq́ fuit etiam autor humanarum, eadem eas regens poteſtate, qua creauit, cauſis earum excogitatis. Eo enim conſilio reperit res naturales, ut homines eſſent, & uiuerent. Quibus ſi prouidit hac parte, multo magis prouidebit ea, quæ pertinet ad animos, ad præmia, & pœnas, ad merita in hac uita, & in alia. Quod & Ariſtoteles eſt confeſſus, dicens Deos redamare, & remunerari probos. Si remuneratur, non utique his quibus corpus uiuit, paratis æque bonis & malis, ſed alio genere præmiorum: Et ut illic, & hic dixit, largitione probitatis & ſapientiæ: multisq́ alijs, quæ Marcus ſuperius eſt confeſſus, cum felicitates, & opes uim illam Dei inuiſibilem attuliſſe imperio dixit. Conſentiunt igitur ſapientes, ſuper re clariſsima, cuius confeſsionem natura extorquet ipſa nobis, impellitq́ animum ad has uoces, ut niſi uelis ei reſiſtere, impetumq́ eius retardare, non aliud iis dicturus.

Ariſtotelem miris laudibus efferre, qui Menti rerum creationem tribuiſſent, in quo ſit incluſa confeſsio creati mundi. De Mente dixiſſe eum quæ prior præceptor Plato. In his unius Dei confeſsionem eſſe.

CAP. VIII.

B **E**T APPARVIT Ariſtotelis illa confeſsione, Deum cunctarum cauſarum eſſe principium, quæ res quàm latè pateat, uidebunt ſapientes, ſic alio ſimili quodam teſtimonio fit perſpicuum, creatricem illam Mentem, rerumq́ principium, ſicut Platoni, ut ſuperius eſt oſtenſum, ſic item ipſi, mirificè placuiſſe. Nam cum maiorum, & anteceſſorum ſuorum de rerum principijs proponeret opiniones, uariasq́ ſententias protuliſſet, hæc demũ intulit. Cogor enim rememorare, quo ſit ſermonis aptus ordo. Mentem autem qui dixit eſſe, ſicut in animalibus, & in Natura cauſam mundi, item & totius ordinis, quaſi euigilaſſe uidetur ad comparationem eorum, qui antea temerariè loquerentur. Qui igitur hoc modo ſuſpicantur, ſimul quod bene cauſam, principium eſſe rerum ſtatuerunt, etiam talem conſtituerunt, unde motus rebus exiſteret. Sic Ariſtoteles. Viſum igitur ſuperius ex Laërtio quæ ſit Mens, quis Autor, uel Cauſa: nimirum opifex mundi, cui in ſecunda Epiſtola Patrem dat Plato. Duobusq́ uerbis comprobat Ariſtoteles quod de Mente rerum Principio dictum fuiſſet ab Anaxagora, alijsq́ multis. Primùm quòd ait eos quaſi νήφοντας, ſobrie, prudenter, uigilanterque locutos. Deinde quòd καλῶς, benè, rectè conſtituerunt Mentem, unde motus fuiſſet omnibus rebus. Recolas igitur quæ dixerat ſuperius, Deum eſſe τῶν αἰτίων πᾶσιν ἀρχὴν, cauſarum omnibus rebus principium. Illic Deum, hic Mentem, Cauſam. Illic omnibus rebus: hic animalium, Naturæ, mundi, ordinis omnis. Illic apparet, claret: hic καλῶς, bene, ſobriè dicitur Mens eſſe Principium rerum cunctarum. Recordare quoq́ quæ Plato in Phædone loqui Socratem facit: ὡς ἄρα νοῦν ὁ διακοσμῶν τε, καὶ πάντων αἴτιος ταύτῃ δὴ αἰτίᾳ ἥσθην, καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εὖ ἔχειν τὸν νοῦν εἶν πάντων αἴτιον. Hæc ex libris Anaxagoræ, quos de natura ſcripſit: Quòd ſcilicet Mens exornauerit, & omnium cauſa extiterit. Hac ego cauſa lætatus ſum, uiſumq́ eſt mihi modo quodam bene habere, Mentem fuiſſe omnium cauſam. Vides mirum in modum cunctis placuiſſe inuentionem omnium rerum, &

ordinum Menti adiudicari. Vides alium longè Deum, quàm illum, qui moueat cœlestem machinam. Nam iuxta superiores, etiam ipsam, quam mouet, reperit. Quippe Anaxagoras, quod ab Aristotele, & Platone approbatur, non præsentem tantùm rerum, continuatamq; per omne tempus generationem, Mentem sustinere docuerat, sed inuenisse aliquando & fecisse, quod faciat ad omne tempus, quod & Aristoteli, & Platoni, si bene dicta sua pensitare, secumq; meditari uoluerint, est confitendum. Sed Plato quidem manifestè in Timæo, inducens Creatorem mundi, supernum altissimumq; Deum, ut Plutarchus ait, eumq; appellans Opificem, quem Anaxagoras Mentem. Aristoteles autem paulò antè, dans principium omnium causarum ipsi Deo: nunc autem dans Menti causam mundi, Naturæ, animalium, totiusq; ordinis: & eos qui hæc confessi sunt collaudans, profectò sentit eundem Deum, ac Mentem, eumq; omnium rerum Principium. Ac uerisimile est, eadem affectum lætitia, & quiete mentis Aristotelem super concessa Menti rerum inuentione, qua lætatus erat Socrates apud Platonem. Aristotelesq; ipse bene fatetur eos Mentem causam statuisse, unde motus rerum extiterit. Socrates autem ait, bene habere sibi uisum, dare Menti principatum. Hæc uera sunt, huc illi propensiores fuerunt. Quidquid alibi statuerint, aut aliò pertinet, aut tandem ueniunt huc omnia, si rectè resoluas. Atque ubi paulò pòst eodem libro coarguit Aristoteles Anaxagoram super Mente, coarguit, quòd cum rerum principium Menti dedisset, non ea utatur ad totam Cosmopœiam. Sed solum cum in dubitationem caderet, quare quidq; esset necessarium, eò Mentem trahebat: Quare cœlum moueatur, quia Mens, inquit, uoluit, quæ causa creauit animalia. Nimirum Mens reperit modos eorum serendorum ueros. Sic omnes rerum necessitates ad Mentem reuocabat. Faciebat enim quod perhibent eum fecisse Socrates, & ipse maximè comprobat dicens, Existimauiq; si Mens creasset mundum, τὸν δὲ νοῦν κοσμοῦντα πάντα κοσμεῖν, καὶ ἕκαστον τιθέναι ταύτῃ, ὅπῃ ἂν βέλτιστον ἔχῃ: Ipsam creantem, omnia adornasse, & posuisse sic rem unamquanq;, ut optimum esset. Denique hæc item addit ibi diuina Socrates, ut rem totam cognoscas. Si igitur, inquit, causam reperire uolueris de unaquaq; re, quomodo existat uel intereat, uel sit, hoc oportuisse dices de ea inuenire, quod ei optimum esset, uel esse, uel alio modo affici, aut agere. Ex qua ratione nihil aliud homini considerare conueniet, tum de se, tum cæteris rebus, quàm quod sit optimum, & utilissimum. Sic necesse erit cognoscere quid peius. Eadem est enim de eis scientia. Hæc igitur pensitans, lætabar me præceptorem inuenisse, qui mihi causam omnium rerum assignasset, Anaxagoram, cur terra lata uel rotunda facta esset: hoc asserto, dicturum illum, causam necessitatemq; putabam, quòd ita melius esset, & quòd præstiterit eam esse huiusmodi. Et cur in medio sit posita, nimirum quia melius esset eam in medio esse. Quibus ab eo assignatis, non eram aliam causam quæsiturus. Sic de Sole, Luna, cæterisq; astris, eorumq; celeritate, cõuersionibus, alijsq; affectionibus, agere, & facere ea quæ esset prçstãtius. Neq; enim putabam eum, ubi Mentem ea exornasse dixisset, aliam causam superindicturũ, quàm quòd optimũ fuerit, ea sic habere, sicut habent. Cæteraq; persequitur Socrates, in quibus eam demum reprehensionem atque Aristoteles, adhibet, quòd cum Mentem pulcherrimè, sapientissimeq; principium fecisset, postea deserit eam. Vtunturq; Plato & Aristoteles eodem uerbo de Anaxagora. Plato progressus, inquit, ut uiderem & legerem, uideo hominem τῷ μὲν νῷ οὐδὲν χρώμενον, Mentem nusquã utẽtẽ. Aristoteles, ἀναξαγόρας μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν. Anaxagoras uix utitur Mente, ad creationem mundi: id est, rerum creatarum post mundi ornatum. Ex hac igitur reprehensione apparet eis mirificè Mentis principatum placuisse, quæ sapienter

C

D

A pienter omnia posuerit: sed cum displiceat, quòd non ubique Mentem, quod facit Moses, adhibuerit causam, etiam palàm est, multo magis hanc eis causam placuisse. Moses eadem semper dicit Deum fecisse, creasse cœlum & terram, animalia, plantas, hominem, ubique Mentem rebus creandis præficiens. Quam Theologiam si Plato & Aristoteles uidere potuissent, quam approbassent? Quorũ hoc loco eadem est atq; Mosis certè confessio, à Deo cuncta generata, & facta, & disposita: dispositáque ut melius fuisset, cum dicat ad unum quodq;, Et uidit Deus quòd esset bonum. Qua assignatione Plato fatetur se esse contentum ut dicas bonum, quod Mens excogitasset. Sic quod audis apud Mosen, Fecisse, deinde bonum ipsi uisum esse, mirificè Plato approbasset. Quia si Deus, si Mens, sapientia, consilium, solertia fuit autor, & si ei bene posita uidebantur, certè nihil esse melius poterat. Declarauit etiam Plato in Cratylo, illam Anaxagoræ Mentem, mirificè illi placuisse. Vbi Socrates rogat Hermogenem, Non'ne, inquit, credis Anaxagoræ Mentem, & Animam esse, quæ exornet, & contineat omnium aliarum rerum naturam? Nil aliud, inquit, τί δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν, οὐ πιστεύεις ἀναξαγόρᾳ, νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι, τὴν διακοσμοῦσαν, καὶ ἔχουσαν. Eandem, ut in primo libro uidisti, uocat imperatricem, exornantem omnium, impermistam, ius uniuersale, segregatam ab omni concretione mortali. Quàm autem hæc Mens, quam Anaxagoras celebrauit, placuerit Aristoteli, collaudauerit, adorauerit, suspexerit, potes intelligere ex his, quæ scribit in undecimo post res naturales. De qua hæc ad uerbum: Quæ de Mente dicuntur, habẽt quasdam dubitationes. Videtur enim omnium quæ cogitari possit diuinissima. Quomodo autem se habens talis existat, habet quasdam difficultates. Nam si nihil intelligit, quæ maiestas eius esset? Esset enim sicut dormiens. Si autem intelligit, hoc autem esset aliud peculiare, non esset B hoc, quod est eius substantia, intellectio, sed facultas, Certè non esset optima substantia. Nam quia intelligit, dignitas ei existit. Insuper uerò, siue mens sit substantia eius, siue intellectio, quid intelligit? Aut enim ipsa se ipsam, aut aliquid aliud. Et si aliquid aliud, aut idem semper, aut aliud. Vtrum igitur differt aliquid, uel nihil, intelligere ipsum bonum, uel quiduis: uel & absurdum est cogitare de nonnullis. Certum igitur quod diuinissima res, & pretiosissima, intelligit, & non mutatur. In peius enim fit mutatio. Et motus quidam iam, talis res est. Primum igitur si non est intellectio, sed facultas, rationi est consentaneum, laboriosum esse ei continuam intellectionem. Postea manifestum, quòd aliud quid esset pretiosius, quàm Mens, res scilicet intellecta. Etenim intelligere, & intellectio existent, & pessimum intelligenti. Quocirca, id uitandum est. Quædam enim non uidere melius quàm uidere. Non esset certè res optima, intellectio. Se ipsum igitur intelligit. Siquidem est, quod optimum. Hæc dicit Aristoteles, non de omni mente, humana, uel Angelica, aut Sphærarũ cœlestium, sed optima, & pretiosissima, & qua nihil sit maius, quod ab ea intelligatur. Quia si quid præter se intelligeret, in quo cognoscendo delectaretur, maius esset ipsa. Constat autem quàm latè pateat hæc Aristotelis confessio. Videmus hinc eundem esse Deum atque Mentem, & hanc Mentem uidemus Aristotelem fatentem esse rerum Principium. Nam si dat Deo, ut claruit, omnium causarum principium, utique dat etiam Menti, quia Mens est ipse Deus. Quod non solum ex his, quæ dixit nunc de ea Philosophus, constat, sed his etiam, quæ in libris de Republica, & quæ in secundo magnorum Moralium. Etenim dubitationem dissoluit in libris post res naturales de Deo, quæ oborta in libris moralibus fuerat. Oborta autem fuerat de intellectione, uel cogitatione Dei. Vbi dicit hæc ad uerbum: Ea igitur quæ inter loquendum similitudo solet assumi de Deo, neq; ibi rectè, neque hic esset utilis. Non enim si Deus est

sibi sufficiens, & nullius indiget, ob id neq; nos ullius indigebimus. Est enim & talis quidam sermo, qui dicitur de Deo. Nam quoniam, inquiunt, omnia bona possidet Deus, & est sibi sufficiens, quid faciet? Non enim dormiet: speculabitur igitur, inquiunt. Hoc enim est pulcherrimum maximeq; proprium. Quid igitur speculabitur? Si enim aliquid aliud, melius certè aliquid se ipso speculabitur. Sed absurdum est, esse Deo quidquam melius: ipse igitur seipsum contemplatur. Sed & hoc absurdum. Etenim hominem, qui se ipsum contemplatur, solemus tanquam insensibilem reprehendere. Absurdum igitur est, si Deus, inquiunt, erit ipse se ipsum speculans. Quid igitur Deus speculetur nunc dimittatur. Hęc Aristoteles. Videmus igitur eum hanc dubitationem dissoluere, eandemq; rem repetere, in libris Philosophiæ primæ. In quibus affirmat, Deum contemplari se ipsum, non consequi autem ut sit insensibilis: Neq; enim easdem esse res diuinas, atq; humanas. His igitur locis considerare licet, eandem esse Mentem atq; Deum. Nam quam Mentem uocat in Philosophia, in Moralibus & in libris de Republica, Deum. Sic apparet illam Anaxagoræ Mentem esse Deum, esse Creatorem mundi, omnium ordinum Inuentorem. Is per excellentiam dicitur Deus, huic datur uni Diuinitas. Nam intelligere seipsum, de Supremo solum, & qui uerè Deus sit, dictum apparet. Non sunt hic ullæ aliæ planetarum Intelligentiæ, neq; possunt esse. Hanc Mentem, quam in Timæo Plato uocat Opificem mundi, tum in eo ipso libro, tum in Phędone dicit esse Inscrutabilem, ut difficile possit inueniri: In Cratylo, αὐτοκράτειρα, Imperatricem.

Quòd etiam in Moralibus unum singularem Deum est confessus, rerum humanarum prospectorem: Et quòd ad aliam, quàm præsentem uitam prouidentia eius & quæ largiri bonis eum sit Aristoteles, referantur.

CAP. VIIII.

SVNT item alia plurima hinc inde sese offerentia indicia, non solas illas cœlestes Intelligentias Aristotelem Deorum nomine, & excellentia dignatum, sed iuxta maiorum suorum religionem, meliorem quandam, absolutamq; ab incitatione cœlesti Diuinitatem, eum asseruisse. Illamq; astrorum diuinitatem ascititiam, peregrinamq; illi esse, & ad tempus prędicatam, cum non haberet quid de Deo clarius, & probatius tunc diceret. Cum autem alijs in locis humanæ naturæ ueros instinctus super confessione Diuinitatis sequatur, confitens Diuinitatem, quæ regit mundum, non solùm machinam cœlestem mouens, sed etiam per omnem mundum inambulans, præcipueq; res humanas, propter quas sunt naturales, moderans, dicemus eum astrorum Diuinitatem, aut partem quandam Deorum statuisse, ut si quis aliquos Angelorum cœlo uoluẽdo præficeret: aut inconstantẽ fuisse, & ubi contra Naturæ impetũ uiolenter locutus esset, postea relatum, ab eodem Naturæ, cui resistere non posset, æstu, ueram Diuinitatem fuisse confessum. Nunquid inquit, in Moralibus, Fortuna, quasi Prouidentia quædam, est Deorum? An potius id non est probabile? Quippe Deum cum dominus sit huiuscemodi rerum, arbitramur tribuere merentibus bona, & mala. Fortuna, uerò, & quæ à Fortuna sunt, uerè fortuito eueniunt. Quam rem si Deo tribuamus, iudicem improbum eum faciemus, aut inuitum: quod Deo non conuenit. Itaq; neq; bonam Fortunam, Prouidentiam, aut Beneuolentiam Dei esse, probabile est: quia improbis etiam datur. Deum autem curare improbos, non est probabile. Primum iuxta uulgares, plures Deos loquitur: deinde sese ad Philosophiam recipiens, unicum semper Deum, qui dominus, ac patronus sit omnium, quæ possident homines rerum. Ad hæc negat quæ Fortunæ

A bona dicuntur, ab eo proficisci, id est, dari certa quadam cura eius, & prouidentia, ac beneuolentia. Diuites, improbos, Deiq; contemptores esse. Præclaréque secum agi putare, quòd aliquem trucidarint, opes auexerint. Quorum à Deo nihil est. Non enim malarum rerum Deus est largitor, sed bonarum. À quo tametsi proficiscuntur omnia, uera tamen eius beneuolentia, ut Aristoteles ait, erga bonos duntaxat. Nec si Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, nullo discrimine id facit, sed propter bonos benefacit malis. Omninoq; Aristoteles sentit caducarum rerum, temerariamq; istam felicitatem, neminem debere diuinæ erga se beneuolentiæ ascribere: quia datur æquè malis, atq; bonis: sæpius etiam malis. Quoniam, inquit, quæ uulgo putantur bona, & quibus apud plebem solent homines fortunati uocari, eueniunt sine discrimine bonis & malis, non sunt quibus ea contigerunt, amici, gratiq; Deo dicendi, ut sit eadem ratio conciliandæ charitatis diuinæ, atque consequendorum terrenorum bonorum. Ipse enim etiam dicit, Si mundus uos odit, scitote quia me priorem uobis odio habuit. Et, Odisti obseruantes uanitatem. Non amantur igitur improbi à Deo, inquit Aristoteles. Si non amantur, bona quæ sunt consecuti, non omnino eius beneuolentia sunt assecuti, sed ipso conniuente, & sinente. Multo enim largitur amicis suis meliora. Quos igitur fortunatos aspexeris, non continuo amicos Dei, & quibus Deus faueat, arbitreris, sed scito hæc accidere, fieriq; eo conniuente. Subijcit Aristoteles, Bona & mala meritis à Deo dari. Hunc ordinem esse Prouidentiæ, ut dentur bonis bona, mala malis. Quòd si terrena bona, quæ dicuntur εὐτυχίαι, temerariè contingunt, id est, casu quodam, & fortuito, quid superest quod detur à Deo, certo discrimine bonis & malis? Nam largitio, inquit, rerum fortuitarum non est recta à Deo. Ergo quod dat Deus, B maius sit quàm quæ sint in potestate Fortunæ, necesse est. In potestate Fortunæ sunt uires corporis, forma, opes, à bonis, & à malis æquè possessæ. Igitur quid mali dabitur à Deo malis, boni bonis, si sunt ea fortuita, & in potestate Fortunæ? Et tamen Aristoteles fatetur: τὸν γὰρ θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον τῶν τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν, καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ καλὰ: Existimamus enim Deum, penes quem sint ista, meritis tribuere bona & mala. Nulla igitur supersunt mala & bona, quæ dentur à Deo. Eadem siquidem ratione cum uideam bonis esse mala, dicam fortuito id fieri. Et cum dicas bene fieri bonis à Deo, uerum miserijs & incommodis æquè atque improbi, sæpe magis, subiaceant boni, quid superest quod detur utrisque pro meritis? Cogimur ergo hæc ad alia bona & mala, quàm præsentia, quæ fortuito dantur, referre, maiora uidelicet, & æterna, quod Aristoteles quadam mentis diuinitate fortasse perspexit. Obserua etiam, quòd nefas esse dicit, ut Deum faciamus iniustum, aut improbum iudicem. Itémque obserua, quòd ait non esse uerisimile, Deum curare improbos: ergo ex aduerso est uerisimile eum diligere bonos: quod ipse euidentissimè confessus est in decimo, ut superius ostendi. Hic inquit, non est uerisimile, improbis Deum consulere. Deinde putamus eum tribuere malis mala. In decimo autem Moralium dicebat, Si Dij mortalia curant, ut probabile est, & euidens, uerisimile est bonos, benéque & probè uiuentes eos redamare. Aperta igitur est ratio Prouidentiæ, claráque confessio, Deum cuiusque merita respicere, dantem bona bonis, mala malis, rejcienda in aliud tempus, diligentiúsque iudicanda, quoniam præsentia ferè sine discrimine. Atque hoc loco, clarissimè non est Deus ille Motor cœli, aut ulla Planetarum Intelligentia, sed quidam uniuersalis Deus, non cœlum tantum mouens, uerumetiam respiciens, & intuens res humanas, ponderansq; merita cuiusq;. Considera enim, Si negat Aristoteles fortuita bona de-

bere referri in Deum, quoniam malis & bonis accidant, à motu autem cœli nõ datur C nisi uita corporea, qua mali, & boni æquè fruuntur: certè si Deus, cœli motor non alia bona largitur, quàm corporea, & uniuersalia, non distinguens merita cuiusquã, sed uitam æquè suppetens omnibus, meritorum pondera non attendat. Datur igitur aliud autore Aristotele in quo Prouidentia eius distinguatur, distinguantur mali à bonis. Super quibus æquè Sol lucet, pluit æquè. Motor igitur ille Deus, curat etiam alia longè maioris sapientiæ. Nam mouere Solem, & sidera, solum ad uitam corpoream pertinet. At in nobis non est solum corporaliter uiuere. Eoq; necesse est, non illam cœli Intelligentiam hunc Deum esse, quem nunc dicit: aut illum quidem, sed non cœlum duntaxat mouentem, uerum etiam humana gubernantem.

Ex eo quod Aristoteles de Nectare Deorum scripsit, probari & unius summi Diuinitatem, qui sibi & cunctis sit causa felicitatis: & Deos illos non esse uertentes orbes cœlestes. Virtutes, quæ poßidentur à mortalibus, multo magis à Deo poßideri.

CAP. X.

QVOD superius de Nectare Deorum in Moralibus dixerat Aristoteles, Duo præclara, & Theologiam fatentia in eo deprehendes: Illam dico Theologiam, quam Aristoteles, præterquàm de Intelligentijs cœlestes orbes mouentibus, apertè proposuit. Primum Deos eos nominat, qui non moueant orbes cœlestes, deq; his ita loquitur, ut eandem de his, atque mortales omnes religionem prædicasse apertè conuincatur. Ad hæc nominat Nectar, ut Philosophus, non ut uulgares, sentiens uinum suauissimum, sed uerè ex Philosophia diuinius, & incorporeum quiddam, quod perspicuo exemplo demonstrauit. D Dicit enim esse nonnullos, quibus uoluptates omnes, generationes uiderentur, negantes uoluptatem esse bonum. Hoc autem accidit eis, inquit, quia solas corporeas uoluptates habent exploratas, haud alias esse putantes: ceu qui nesciunt Nectar, putantes Deos bibere uinum, quia non putant dulcius esse quicquam. At Nectar est incorporea suauitas. Cum igitur incorpoream uoluptatem, aut suauitatẽ sentiat Aristoteles, qua Dij fruantur, ea profectò non est alia, quàm celebris illa apud Poëtas, quos Aristoteles edisserit, & quã dixit ipse Deus, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et, Amplius non bibam de genimine hoc uitis, nisi cum uobiscum illud bibam in regno Patris mei. Qui bibunt igitur hoc Nectar, non sunt planetæ, nulla cœlestis Intelligentia rotando cœlo præfecta: sed certè Dij illi, quos beatos in omne tempus censuit triumphare supra cœli uertigine corporibus liberatos, sufficientissimam, copiosissimamq; bonis omnibus uitam agentes. Hi sunt Dij, non Intelligentia Solis, Lunæ. Illud item considerandum est, quod secundo Moralium scripsit, cum de Heroicis, & supra hominem uirtutibus loqueretur. Est, inquit, quædam uirtus opposita feritati, quæ nullũ habet nomen, quia οὐκ ἔστι θεοῦ ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, καὶ οὐ κατ' ἀρετὴν ἐστὶ σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ: Non est Dei uirtus. Etenim Deus est uirtute superior & melior. Et non secundum uirtutem est bonus. Hoc enim modo uirtus esset Deo melior. Is igitur Deus, uirtute superior quis est, & quid designat eum habere uirtute præstantius? Si enim non uirtutes ipsas, quæ consuetudine, documentisq; acquiruntur, sed excellentius, & naturalius quiddã possidet, utiq; cuncta bona, & omnẽ laudem, quam possidet homo, longè magis Deus possidebit. Hominũ uirtutes sunt fortitudo, modestia, temperãtia, iustitia, liberalitas, charitas, hæc omnia

Deus

A Deus longè excellentius possidebit. Ergo si solent homines, cum prospiciunt reipublicæ, cum humanè, iustè, moderatè, sapienter, liberaliter, & clementer agunt, laudari, extolli, præferri, prædicari, non'ne laudibus his Deus erit excellentior, magisq; eas usurpabit? Si enim est uirtute superior, is sit necesse est quo beneuolentius, liberalius, clementius nihil possit esse: præ cuius æquitate, liberalitate, charitate, humana charitas sit penè uitium, nedum uirtus. Hinc igitur fit, ut Deus, quod omnis antiqua Theologia testatur, sit bonorum effusissimus largitor, eximia charitate & beneuolentia præditus, indulgentissimus, prouidentissimus, omnesq; item laudes, omnem gloriam, absolutissima quadam ratione possidens. Hæc autem omnia in unum competunt solum. Recordare hoc loco, quòd ait esse uirtutes quasdam Heroicas nomine carentes, id est, diuinas quasdam & eminentissimas, quas Heroicas dixit, quasi similes earum, quæ à Dijs, uel Heroibus possidentur. Heroës autem hoc loco sunt Dij. Nam & ipse Aristoteles dixit ibidem, hanc uirtutem Heroicam esse quandam, ac diuinam, ut feritas immane quoddam prodigiosumq; uitium. Ergo si quanto melius, laudabilius, rectius, modestiusq; agunt homines, Deo magis assimilantur, profectò necesse est eandem uirtutem esse in Deo, cuius in homine quædam sit imago. Cum uerò nihil sit liberalitate & clementia, charitatéque apud homines commendabilius, & quod magis prædicetur, extollatur, certè necesse est hæc esse in Deo præstantissima, absolutissima. Qui si careret Prouidentia rerum humanarum, si negligens esset salutis cuiusquam, si non audiret cum inclamatur, si Patrem tantum ex motu Solis suppeteret, multi mortales eo meliores essent. Nec hi cum eminentissimis factis inclarescerent, Dei similes dicendi essent, sed Deus similis eorum. Fatetur ergo Aristoteles in Deo quandam esse mirabilem uirtutem, eximiamq; prouidentiam, benignitatem, charitatem, usq; eò præstantem, ut intelligi quidem possit, B nominari non possit. Incurruntq; omnia ad confessionem unius Dei. Memineris item quæ Marcus ille Tullius ob ingenij diuinitatem ut diceret prouectus est: Verum animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, uirtute præstãtem non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem. hæc qui faciat, non ego eum summis uiris comparo, sed similimum Deo iudico. Intelligebat sapientissimus orator, eminẽtissimas in Deo quasdam esse uirtutes, quarum mortales aliquando essent participes. Vbi clementia, liberalitas, si res humanas negligeret? quæ sunt materia clementiæ. clementia autem sine prouidentia non potest esse. Nam qui nesciat, quibus parcendum est, & si nullum cum eis intercedit ei commercium, nec offenditur, nec parcit, nec clementia præditus est. Rem igitur, quam Natura faciebat clarissimam, Philosophus est confessus, eamq; celare non potuit. Cuius si uocem audirent, si dicta ponderarent rustici tempestatis nostræ Peripatetici, non tam pertinaciter ei confessionem Prouidentiæ, aut Diuinitatis, quæ non cœlum duntaxat, sed alia agat pleraque digna maiestate sua, detraherent.

Admiranda Aristotelis Theologia de beatitate diuina: quæ sit contemplatio: Eandem esse minorum Deorum felicitatem, Deum summum contemplantium. Ex quo summa unius maiestas comprobatur.

CAP. XI.

ARISTOTELES decimo Moralium, perfectam felicitatem probat actionem esse contemplandi semper, idq; ea ratione probat: Deos, ait, arbitramur beatos & felices. Sed cum nullas eis humanas actiones tribuere possimus,

mus, uiuere autem eos dicimus. Necq; enim fas est eos dormire, ut Endymion. Viuenti cui sit omnis actio detracta, nihil superest, nisi θεωρία, speculatio: inde fieri, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικὴ ἂν εἴη: Vt actio Dei quæ beatitudine est præcipua, speculatrix sit. Omnis enim, inquit, uita Dijs est beata. Ex his eius uerbis, quæ quidem & alijs in locis, & in libris post res naturales est locutus, efficitur hoc omne. Principio totam hanc contemplandi, in quo beatitudinem uult esse, rationem, habere caput, ubi sistat ne procedat ad infinitum. Et primum quod dixerat de Mente, cuius ferebat felicitatem in contemplanda se ipsa, quod hoc loco asserit, pręcipuè est uerum. Hæcq; erit Aristotelis Theologia: Deus cognoscit, contemplaturq; se ipsum, ipse sibi felicitatis obiectum. Cæteri ergo Dij contemplabuntur eum, inde beati. Nam si Deus aut Mens, quam diuinissimam, optimam, pretiosissimamq; prædicauerat, eximia in cognitione sui fruitur felicitate, tantundem beata, quanta maiestas sua, quam semper cognoscens efficitur beata, etiam minores Intelligentiæ Deum intuentes felicitabuntur. Scilicet fit ex his necessariò, Deos minores fieri beatos in cognitione Dei: quoniam ratio quæ cogebat ne confiteremur Deum præter se in quo beatus sit aliud contemplari, erat, quia quod contemplaretur, ex eo beatus existens, esset maius ipso Deo. Sed quoniam nihil Deo melius, & maius, necessariò se ipsum contemplatur. Hæc inquam ratio non habet in Dijs minoribus locum, sed in contrarium, quoniam Dijs est supremus quis, necessariò fiunt eo contemplando beati. Vt sit ratio, Deus, quo non est melius, se ipsum contemplatur, se ipsum contemplando est beatus: Dij minores, quibus est melius, & superius, illud ipsum contemplantur, & in eo contemplando sunt beati. Hæc igitur necessariò sunt in hoc ordine, ut si Dij nihil aliud agentes, duntaxat contemplantur, eos necessariò Deum contemplari: Deum autem contemplari se ipsum. Vt qui dat sibi, qui maximus est, felicitatem in contemplatione sui, longè facilius daturus sit minoribus. Ex quo clarissimè efficitur, quod Aristoteles in fine totius rationis posuit: ὥστε εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις, Quocirca felicitas erit quædã theoria, idest, contẽplatio Dei. Græcè theos, Deus, oria, uisio. Totaq; beatitudo erit contemplatio Dei: ut nec Dij minores, nec maximus ipse Deus, in alio sint beati, quàm in contemplatione Dei: Ex eodemq; cæteri Dij beati, quo maximus Deus. Quanta igitur hic cum religione concordia? Felices nos futuros oracula, cum uidebimus eum sicuti est. Cum is igitur sit contemplationis ordo, ut felicitas omnis sit contemplatio Dei, eáque non cuiuscunque Dei, sed maximi, & eminentissimi tantum, & qui uerè Deus sit, hæc deinde sequuntur, Huiusmodi contemplationem non fieri in absentia, Et Deos contemplantes oportere propius assistere, eodem in loco esse, in quo quem contemplentur: Haud aliter perfecta futura contemplatione. Ex hoc item sequitur, hos Deos, quorum beatitudinem dixit esse theoriam, uisionem Dei, esse non posse Intelligentias cœlestes, Solis, Lunæ, planetarum, nimium à primo distantium, è cuius contemplatione exuberat beata uita. Ex primo autem sequebatur, ut si ex unius contemplatione omnis manat felicitas, illum esse optimum, maximum, omnibus his, quos sua præsentia efficit beatos, incommemorabiliter maiorem. Sic rationibus altera ex altera consequentibus, Dijs est beatitudo contemplatio: Non sui, quoniam est excellentior, qui possit eis esse obiectum cõtemplandi. Nam dicebat Aristoteles, Deus siue Mens est beata cognoscendo: Aut ergo se, aut aliud. Non alium, quia maior esset qui cognitus & inspectus eum bearet. Non admittit autem ratio Deo quidquã præstãtius. Ergo ex aduerso, si Dij minores habent supremũ, quia necesse est, ad unum caput uenire, quod & ipse Philosophus fatetur, in eo cognoscendo sunt beati. Hunc ergo contemplantes

A templantes, propius adesse, intuentes eum necesse est. Quod si uerum est, assistentes non erunt motores orbium cœlestium, sed aliud Deorum genus: Illi scilicet, quos in libris de Cœlo dixit extra cœli motus uiuere beatos. Hæc est autem eorum beatitudo, quòd contemplantur. Ratio autem docet, eos unum primum contemplari, qui sit etiam sibi causa felicitatis. Ex his igitur, ut omnes rationes ad epilogum reuocem, efficitur, ut hac parte sapientissimè sit Aristoteles locutus, proponens similem nostræ, quam suggerebat ei ratio, philosophiam. Est hic clara primi Dei confessio, cuius contemplatio felicitat Deos contemplantes, coramq; assistentes: Hos orbium cœlestium motores non esse. Cumq; hic de cœlesti motu, & animatione orbium nihil loquatur, constet eum non semper in eo sensu fuisse, esse Deos, qui moueant orbes. Est demum contemplatio Deorum ipsum Nectar. Nam contemplatio & εὐδαιμονία, id est, felicitas sunt idem. Nectar est pabulum Deorum: Dij non bibunt, non comedunt, non negotiantur, sed speculantur tantùm: Ergo Nectar est contemplatio, contemplatio beatitas. Hinc Poëtæ cecinerunt ad mensas, ab Hebe Nectaris huius plena pocula ministrari Dijs. Est enim Hebe iuuentus. Perpetuo iuuenes sunt Dij, Deum æternum contemplantes. Merito Dij uocati, quia felicitas est & Diuinitas uidere Deum. Vt cui datum sit uenire ad conspectum illum, iam uerè sit Deus beatus.

De beatitudine Deorum: de unica, simpliciq; uoluptate, quam Deo tribuit Aristoteles. Consensus eius cum sacris literis, beatitudinem esse diuinam contemplationem.

CAP. XII.

B ITEM Aristoteles septimo Moralium ad Eudemum, alijsq; in locis asserit, non eadem nobis esse dulcia, iucundaq;, ut quod nonnunquam efficit hilaritatem, aliàs generet molestiam, quoniam non una simplexq; sit natura nobis. Alioqui foret semper actio iucundissima. tum concludit, διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν: Quamobrem Deus semper una & simplici lætatur uoluptate. De quo nam Deo hoc dictum suspicemur, quem singulari appellatione Deum appellat, natura in hanc nuncupationem rapiente, tum ei tribuit unam immobilem, æternamq; uoluptatem? Certè de unico illo singulariq; Deo, quem post res naturales, iuxta maiores, appellat Mentem, in Moralibus Deum, cuius ferebat sui, non alterius, esse contemplationem. Nunc eandem contemplationem dicit esse unicam, stabilemq; ipsius uoluptatem, beatitudinemq; Diuinitatis suæ, quam habuit ab æterno, in qua nulla fuit unquam mutatio, aut scilicet in deterius, aut melius, quippe quo nil melius. In deterius autem mutari, qui sit omnipotens, incorruptibilis, simplex, unaq; natura, non potest. Hæc mirabilis, diuinaq; confessio, in unum duntaxat spectat altissimum, naturalem, uniuersalemq; Deum: Quod & appellatio designat, & quòd simplicem, unamq; tribuit ei uoluptatem, ex una, simpliciq; natura nascentem. Quæ si minoribus item Dijs adest, eatenus aderit, quo sunt illi primo similes: ut quemadmodum non natura, sed affinitate & assimilatione sunt Dij, sic una simplexq; uoluptas eis ex illo primo. Nam quoniam hæc uoluptas est contemplatio, Dij autem contemplantur, contemplantes sunt beati: ratio autem docebat eos contemplari maximum, qui sibi quoque se contemplanti sit causa felicitatis: efficitur necessariò, ut simplex illa, unaq; uoluptas sit illius primi, cuius intuitus, & ex intuitu uoluptas, in ipsum, & in minores Deos redundat. Vna est ergo, simplexq; Dei, Deorumq; uoluptas ac delectatio, contemplatio maximi Dei: quæ

quidem ideo simplex est, & una, quia Deus est simplex, scilicet maximus ille. Ob C id de solo Deo, cui soli uera Philosophia dat simplicem, singularemq; naturam, hæc prædicatio præcipuè uera est. Non est item Dijs ipsis ab hac uoluptate digressus, qui facti sunt immortales & immutabiles ab illo primo. Colligentes igitur Aristotelis hinc inde dicta, deprehendemus unum idemq; esse, quatuor hæc, Contemplationem, Beatitudinem, Nectar, Voluptatem. Nam superius probauerat, Deos, quos communi consensu fateamur beatos, cum nihil eos aliud agere fas sit, quàm contemplari, necessariò semper speculari. Ecce beatitudo, ecce speculatio. Iam dixerat Nectar esse suauitatem, uulgaribus incognitam suauitatem, non uini, ut illi crederent, qua Dij fruantur bibentes. Cum autem probauerit eos nihil aliud agere, quàm speculari (bibunt autem Nectar. Nectar non est uinum, sed est æterna immutabilisq; uoluptas) Nunc autem tribuit Deo uoluptatem unicam, & simplicem, & immutabilem. Ergo est illa contemplatio. Vt rationes sic coacerentur: Deorum est beatitudo: Dij nihil agunt, nec eos agere par est: intelligunt autem: Sola igitur superest speculatio, quæ sit eadem beatitudo. Bibunt Dij Nectar: Deos dictum est solum speculari: Nectar bibere, est speculari: hoc autem, esse beatum. Deus item capit immutabilem uoluptatem: ergo uoluptas est Nectar, Nectar speculatio, speculatio beatitudo. Ex his igitur efficitur, ut sint uerissima in ueteri Philosophia tradita, non postea ex superstitione Chaldæorum, & Aegyptiorum inuecta, à Philosophis quibusdam approbata. Tradiderat prisca Philosophia, quod dixit Angelus Raphaël Tobiæ: Videbar quidem uobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili, & potu, qui ab hominibus uideri non potest, utor. Is potus est Nectar, quod potant Dij, maximo Deo, ut idem Angelus est confessus, assistentes. Hunc potum inuisibilem dixit Angelus. Aristoteles autem uulgare, ait credere, Deos bibere uinum, D quòd nesciunt Nectar. Hoc Nectar, hunc potum inuisibilem, & panem, uel Ambrosiam, prisca Philosophia prodidit Deos in cœlo edere, & bibere. Aristoteles ut Philosophus perpendit, quis is sit cibus, & potus inuisibilis. Est, inquit, contemplatio Dei, ipsummet primum efficiens beatum, eoq; habet simplicem, unicam, æternam, immutabilem, de cognitione & aspectu naturæ suæ, felicitatem. Eadem cognita ab astantibus Dijs, efficit eos gaudijs ineffabilibus lætos. Hæc uoluptas & lætitia tanto maior & uberior est in Deo, quanto magis ipse seipsum cognoscit. Et quoniam nemo est, qui quoniam est infinitus, possit eum perfectè noscere, solus ipse perfectè, infiniteq; de se ipso beatus. Cæteri, quoad capax eorum natura est. Hæc omnia sequuntur ex dictis Aristotelis. Hucq; ei deueniendum fuisset, si rationes nectere & persequi totam rem uoluisset. Hoc uetus Philosophia confessa. Astrorum autem Diuinitas Chaldæorum & Aegyptiorum fuit superstitio.

Aristotelem summum Deum affirmare cum Homero Patrem esse Deorum, hominumq;: eiusdem esse generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & solum Primum æternum demonstrari.

CAP. XIII.

DVAS IN Aristotele & Platone Mentes de Dijs ac summo Deo fuisse, aut non quidem duas, sed unam tantùm, resipiscentem, ab erroreq; euigilantem, quem prius natura pulsans semper conscientiam, ab erroreq; ad ueritatem reuocans, ferre non posset, qui mentem ad scripta eorum legenda sagacem, æquam, prudentem attulerit, agnoscet. Accipimus autem, quæ mens euigilans, naturæq; stimulis & rationis exagitata profudit. Quid enim illud item

A item eſt, quod in primo Politicorum dicit: Filiorum autem dominatus, regius eſt. Nam quod genuit & ſecundum charitatem, & ſecundum dignitatem imperans eſt. Quæ ſpecies eſt regij principatus. διὸ καλῶς ὅμηρος τὸν δία προσηγόρευσεν εἰπών. πατὴρ ἀνδρῶντε, θεῶντε, τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ τῷ γένει δὲ εἶναι τὸν αὐτόν, ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον. Videlicet, Quocirca bene Homerus Iouem appellauit, cum dixit, Pater hominum, atq; Deorum, Regem iſtorum omnium. Natura enim uel ingenio Regem differre quidem oportet, genere autem eundem eſſe. Quod habet antiquius erga recentius, & genitor erga filium. Hæc Ariſtoteles dicens, & quæ locutus eſſet Homerus collaudans, approbansq;, non'ne declarat ſibi quæ mens ineſſet, probatq; omnia antedicta? Appellat autem Homerus Iouem Patrem hominum, atque Deorum, qui ſit idem Rex eorum. Eò igitur ſpectat dictum Ariſtotelis, Iouem patrem hominum, atque Deorum, iure etiam Regem eſſe, quoniam pater erga filios regiam gerat excellentiam: Regem oportere eiuſdem generis eſſe, licet ingenio & prudentia differentem. Bene igitur Homerus Iouem, qui ſit idem Rex Deorum hominumq; dixit eorum eſſe Patrem. Aut bene qui ſit pater hominumq; Deumq;, Regem etiam eorum appellare. Quoniam pater erga prolem, regiam obtinet potentiam, quia & natura idem cum filijs, & antiquior, ac uenerabilior. Pater igitur Deorum & hominum, eſt eorum merito Rex appellatus. Et merito dictus Pater eorum, qui & Rex ſit. Quòd ſi Homerus bene eſt locutus, & ſi uerum eſt Patrem, Regem eorum eſſe, quos genuiſſet: aut Patrem eorum quibus imperet: certè colligitur Iouem, qui Græcè duo habet nomina, ut Ariſtoteles ipſe dicebat in Compendio, ζῶς δὸς, quæ copulata deſignãt eum, per quem uita eſt, genuiſſe Deos & homines. Eſt autem generare apud Philoſophos, creare, facere, ut Plato gignit tempus, aliaq; exempla innumera. Genuiſſe inquam autoremq; fuiſſe Deorum & hominum: & quia genuit non ſolum eſſe genitis antiquiorem, ſed etiam excellentiorem, & Regem: Deinde eiuſdem eſſe generis genitorem, ac genitos. Ergo eſt, quod dixit idem in Moralibus, Mentem eſſe Deo συγγενέστατον: Plato in legibus, οἰκειότατον: Moſes, ad imaginem, & ſimilitudinem ſuã fecit illum. Ex eodem genere ſunt Pater & Filij, Deus & Dij, homineſq; ſcilicet affinitas eſt cognatio, Aequaleſq; ſunt homines Dijs in cognatione: quoniam Pater idem utriſque pariter ſatis, & ſimul ſub filiorum nuncupatione cum Dijs adſcriptis. Ipſe Deus omnium Imperator, inquit, eſt. Antecedit autem tempore & dignitate paternam retinens autoritatem. Ex his igitur omnibus hæc ſequuntur, bene, teſte Ariſtotele, Iouem eſſe Regem Deorum, qui Pater ſit: aut bene Patrem appellatum, qui idem Rex ſit, ut ſiue propter imperium nomen Patris ſit ſortitus, ſiue propter generationem nomen Regis, utrunque ſit uerum. Sequiturq; Iouem, apud antiquiſsimos Græcos, & Latinos fuiſſe nomen ſempiterni Dei ſæpius oſtenſum, Patrem, & Regem eſſe Deorum & hominum, præcedentem eos antiquitate, id eſt, anterioritate, ut fingam nomen æquipollens. Eſt enim Antiquus, ab Ante, ſicut à poſt, Poſtiquus, præcedens item regia autoritate. Sequiturq; dictorum ſuperioribus libris confirmatio, etiam Ariſtotele ſuffragium ferente. Eſt enim Deus Pater & Rex, non hominum tantum, ſed etiam Deorum. Si Pater, utique autoritate, & tempore: cui paternitas dat regium principatum. Si Deorum & hominum, non ſolum humani generis, & generis diuini ſator & creator, ſed etiam eodem modo, eodem tempore ipſe antiquus, & æternus. Vt homines ab illo geniti aliquando, ſic Dij. Itaq; apparet Ariſtotelem nunc ſentire, quod dixerat in Compendio, cum dixit Iouem eſſe nomen ſummi Dei, hunc autem eſſe ſupremum, altiſsimum, regentem omnia. Ibiq;

de Dijs

de Dijs nihil, sed de rebus naturalibus tantum: hic apertius de dijs. Apparet eum confirmare, quæ dixit in libris de Cœlo, de Dijs extra cœli motiones uiuentibus. Item eum nec primum, nec alios minores Deos orbibus affigere. Item Diuinitatis eum statuere ordinem, quem & natura, & ratio, reuelataq́ desuper Theologia docet. Sicq́ etiam nusquam illæ planetarum Intelligentiæ, sed Dij, quos creauit Deus æternus. Aeternus autem, non illi, quia Pater ille. Nam super æternitate paribus nulla paternitas, nullum imperium. Hæc ex Homeri, & Aristotelis, qui dicta probat eius, testimonio irrefragabiliter sequuntur.

Deum ab Aristotele, ueluti generis humani Regem declarari, omni genere sapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat.

CAP. XIIII.

QVIS item erit è sapientibus, qui non consideret, admireturq́ illud, quod Aristoteles item tertio Politicorum prudens & sciens de singulari Deo est locutus? Nam cum de Republica, ciuibusq́ quæreret, an quem uirtute præstantem cæteris perspicuum esset, præferri reliquis ciuibus oporteret: an æqualem locum, atque cæteros obtinere: respondet huiusmodi uiros iniquè laturos, se ad æquales conditiones redigi, qui uirtute & scientia Reipublicæ inæquales sint: ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις, εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον:. Huiusmodi enim uirum, si quis sit, uerisimile est esse tanquam Deum in hominibus. Quod quidem duobus potest sensibus intelligi: Aut talem uirum, uirtute præcellentem, fore inter cæteros, ut inter homines Deus: aut eum futurum ueluti Deum cæterorum. Quocunque sensu concipiatur, primum singularis Dei clara nuncupatio: Exin munus eius præcellentiaq́ ante omnes mortales. Talem, inquit, existimandum est hominem sapientem, cæterisq́ longè eminentem, reiq́ publicæ gubernandæ prudentem, esse, qualis inter homines Deus. Deus igitur qui præfertur hominibus, qui prudentiæ dicitur possessione nobilissimus, quis est alius, nisi Deus uniuersalis, gubernator humanæ Reipublicæ, ac moderator, cuius uirtus, & scientia, cæteros antestat uniuersos, quos longo interuallo dicitur superare. Quæ esset autem eius cum homine prudente comparatio, si non prospiceret, si scientia reipublicæ moderandæ careret, si procul à gubernaculis mundanæ nauiculæ sederet? Videbat igitur quodam mentis acumine, & superiorum sæculorum Theologia duce, singularem quendam Deum, qui perinde esset eminens, & omnes gubernans: ut (si parua licet componere magnis) uidemus interdum quosdam mortales alios ingenio, dexteritate, prudentiaq́ antecellere. Hunc in natura esse confessus est, longe humanam prudentiam præcedentem. Quòd si sentis, talem uirum esse ueluti cæterorum hominum Deum, id item eò spectat, ut comparatio cernat cognationem gubernandi, reiq́ publicæ moderandæ communitionem. Quomodo enim est ut cæterorum Deus, nisi sentias Deum, Naturam, uimq́ rectricem, gubernatricemq́ & quasi regiam, sic hominibus omnibus antecellentem, sicut omnibus ille suis ciuibus? Vt sit totus mundus quædam Respublica, ciues eius omne hominum genus, præstans omnibus ciuibus suis, cui dissimiles, atque cæteris honores propter infinitam prudentiam, uirtutemq́ debeantur, Deus. Ideoque paulò pòst adiecit Aristoteles, non debere grauari cæteros, si quem sapientiorem agnouerint, eum sibi præficere, eiq́ ueluti Regi parere: λείπεται τοίνυν ὅπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως, ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους, ἐν ταῖς πόλεσι. Superest igitur, quod uidetur natura comparatum, parendum esse huic ab omnibus libenter, ut hi Reges sint perpetui in urbibus. Eiusmodi Deum in homi

A in hominibus decernit eſſe, qualis Rex in hominibus, decernit iudicatq́; Dum eſſe Regem, huic eſſe parendum, quia ſic natura ſit comparatum, ut melioribus pareatur, honos deferatur, eorum conſilijs ſtetur. Nulla autem eſſet inter homines & Deos comparatio, ſi cœleſtes tantùm uerteret orbes Deus, humanarum rerum, maioris, quàm naturales, ponderis, gubernaculis aut ſpretis, aut ea capere non potens. Nam qui moles cœleſtes indefatigabiliter, & æternis motibus cient, ideo cum humana prudentia comparari non debent, aut quaſi Reges nuncupari, quia nec habent rerum humanarum prouidentiam, naturaliter facientes quod faciunt, nec cognationem, affinitatemq́;. Dixit igitur, quam ſuadebat inſtinctus, confirmataq́; omnium mortalium conſenſu ſententia de Deo: Qui rex humani generis ſit, prudentiſsimus, æquiſsimusq́; rector, habitans nobiſcum, ſimilis atque nos naturæ, ſi rationem, prudentiam, conſilium, benefaciendiq́; cupiditatem reſpicias, eminens inter nos omni genere ſapientiæ, quem nos appellare Regem conueniat, ſi naturæ ueros inſtinctus, ſi rationem, & quod ipſe dixit, εἰκὸς, uериſimilitudinem, decorum ſequi uelimus.

Mentem, quam exterius uenire ſcribit Ariſtoteles, non niſi ab uno ſingulari Deo uenire poſſe. Quem Theophraſtus eius diſcipulus confeſſus eſt omnium rerum originem.

CAP. XV.

IN EO quoque latitat admiranda ſuſpiciendaq́; unius Dei, Patris Vniuerſitatis, autoriſq́; apud Ariſtotelem confeſsio. Quam duobus uerbis expreſsiſſet, ſi uoluiſſet: ſed cæteri expreſſerunt, explicato eo, quod B ipſe propter obſcuritatem, reticuiſſet. Nam in libris de Generatione animalium, cum cæteras omnes animas à corporeis elementis eſſe, naſciq́; cum corporibus, atque immori ſtatuiſſet, quia cum ex materia cooriantur, non poſsint ſine corpore conſiſtere, ſicut nec ambulatio ſine pedibus fieri, nec per ſeipſas poſsint ingredi in corpora, ueluti inſeparabiles, eſſe enim ſemen uentris excrementum, concludit: λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον: Supereſt, ſolam mentem exterius aduenire, ſolamq́; diuinam eſſe. Hic igitur latitat unius Diuinitatis, quam ſuperius Orpheus & Pythagoras, Archytas, cæteriq́; omnes exclamauerant, aperta, claraq́; confeſsio. Nam ſi ingreditur extrinſecus anima, cum elementis, corporibusq́; non habens commercium, præter elementum, mundumq́; corporeum non eſt niſi natura diuina, ab hac ſola certè poterit animus aduenire. Si quis enim Ariſtotelem rogaſſet: Dicis exterius animam uenire, à quibus locis? neque enim ab aliqua corporei mundi parte. Igitur à Deo ſolum. Atque Ariſtotelem ſenſiſſe clarum eſt, quale dixit Marcus Tullius grauiſsimus orator & Philoſophus: Neque inuenietur, inquit, unquam, unde uenire poſsint, niſi à Deo. Et quale apertè Moſes, hominem terrenum, luteumq́; hominis figmentum, exterius animatum à Deo, exterius à Deo animum infuſum, & datum. Et quod dixit Lactantius proferens dicta Ciceronis: Marcus autem dixerat quæ prior Ariſtoteles. Qui ſi latius explicare ipſimet dicta ſua uoluiſſent, eò tandem deueniendum eis fuiſſet, quò Lactantius reſoluta ratione tota peruenit. Sed & Marcus quidem expreſsè confeſſus eſt: Animal, inquit, hoc prouidum, ſagax, quem hominem appellamus, præclara quadam conditione à ſupremo Deo generatum. Igitur non aliud loquitur Ariſtoteles tacendo, quàm quod cæteri exprimendo, Moſes, & Marcus, & Lactantius. Sed maximè quod Pythagoras, qui Deum uocans ψύχωσιν, Anima-

tionem, ut ſuperius uidimus, uitalem ſenſum cunctis animalibus eum tribuere con- C
feſſus eſt. Et idem Marcus aſſeruit, Pythagoram cenſere Deum eſſe animum per omnes mundi partes intentum & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Ab iſto igitur Deo neceſſariò confeſſus eſt Ariſtoteles, qui fatetur exterius accedere mentem, animum noſtrum infuſum. Ideoꝗ eum appellat, θεῖον, diuinum, id eſt, à Deo creatum. Cum igitur declarauerint ſuperiores omnes quod Ariſtoteles ſubticuerat, nec poſsit aliud dici, certè confeſſus eſt tacitè uniuerſalem, naturalemꝗ Deum, noſtrorum animorum ſatorem. Dixitꝗ quod Marcus, Animorum in terris nullam originem inueniri poſſe: Et quod prior Pythagoras, Ab uniuerſali Deo animos decerpi: ut Philo, ἀπόσπασμα θεῖον, νοῦς: Abſciſsionem quandam diuinam eſſe mentem, quaſi particulam: Et quod antiquiſsimus Moſes, afflatum: Et quod oraculum Apollinis, μάκαρος μοῖρα θεοῦ ἄγγελοι ἡμεῖς: Particula quædam Dei nos Angeli: Hoc Ariſtoteles inſtinctu Diuinitatis ſenſit. In quo eſt euidentiſsima Dei ſummi, generiſꝗ humani creatoris confeſsio. Elabiturꝗ Ariſtoteli creati hominis cæterarumꝗ rerum confeſsio. Iſte quoque Deus, nec Intelligentia Solis eſt, nec Lunæ, ulliuſꝗ planetæ, nec motor orbis primi, ſed eſt uniuerſalis Deus, potentiſsimus, maximus, non tam primi motor orbis, quàm præſidens ubique, ſupernum mundum, depreſſumꝗ gubernans. Qui igitur erat, eſtꝗ optimus, omnia uult bona. Quanta igitur eſt apud omnes ſapientes concordia? Cum autem omnia dicat Theophraſtus uelle optima: illud primum, quid aut quomodo uoluiſſet, niſi creaſſet? niſi feciſſet, quod Moſes prodidit? Quod quidē etiam idem Theophraſtus eodē libro eſt elocutus: θεία γὰρ πάντων ἀρχὴ, δι' ἧς ἅπαντα καὶ ἔστι, καὶ διαμένει: Diuina omnium rerum eſt origo, à qua uniuerſa ſunt & permanent. Hoc igitur omne cum de uno Deo ſit Theophraſtus locutus, cui tantam maieſtatem tribuat, ut eum fateatur omnia exce- D
dere, fateatur inſcrutabilem, eiꝗ omnium rerum tribuat principium, profectò is eſt, à quo uenire, & dari noſtros animos neceſſe eſt Ariſtotelem dixiſſe. Quia dicit Theophraſtus Ariſtotelis diſcipulus, eum eſſe omnium rerum principium, per eum eſſe cuncta, & cōſeruari. Quòd ſi Ariſtoteles uenire exterius mentē, ſiue intelligētiā, qui eſt uerus homo, fatetur, profectò quoniā ab aliqua origine eam uenire oportet, non niſi ab iſta, cui tribuit omnium rerum autoritatē Theophraſtus. Sic apparet, Sole ꝗ ipſo clarius perſpicitur, quid Ariſtoteles ſenſerit, aut ſentire coactus fuerit, præſertim cum diſcipulus, quem ſenſa pręceptoris tenuiſſe par eſt, perhibeat teſtimoniū.

Appellari legem Deum ab Ariſtotele: imperium legis eſſe imperium Dei. Ex his ſequi, ut tacitè fateatur legem hodiernam diuinam eſſe, cui maximè parendum ſit: in his eſſe Dei ſingularis confeſsionem.

CAP. XVI.

ILLVD item quàm mirabile, ſuſpiciendūꝗ apud Ariſtotelē, quàm clara de ſummo Deo, Prouidētiaꝗ eius cōfeſsio, eaꝗ duobus uerbis, Politicorū tertio. Nā cū leges laudaret, multaꝗ de earū bonitate diſſeruiſſet, præſtare dicēs leges magis īperare, quàm homines, adiecit: ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν, καὶ τοὺς νόμους, ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον, ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας: Quicunque igitur legem iubet imperare, uidetur iubere imperare Deum, & leges: quicunꝗ iubet hominē, addit & ferā, quæ eſt ipſa cupiditas. furor quoꝗ principes peruertit, optimoſꝗ ſæpe uiros. In his Ariſtoteles clariſsimè confitetur Deum quendam ſingularem, Deum ſimpliciter appellans. Deinde fatetur, Deum eſſe legē; Et quicunꝗ uelint leges, id eſt, rectā ratio-

A nem imperare,uelle imperare Deum. Esse enim Deum ipsam legem. Si igitur Deus est lex, quia quicunque uult imperium legis, uult Dei: lex autem est gubernaculum, est consilium, prouidentia, rerumq́ humanarum dispositio: talis certè est etiam Deus. Est Deus moderamen, est lex Vniuersi, est ordo, princeps omnium rationum. Perspicuumq́ Aristotelem hic sensisse, locutumq́ esse, qualia à maioribus, & his ipsis Philosophis accepta locupletauit, aperuitq́ Marcus Tullius philosophus insignis. Qui, cum de legibus scriberet, Erat, inquit, ratio perfecta, rerum Natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans, quæ non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed tum, cum orta est. Orta autem simul est cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps apta ad iubendum,& ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Ergo ut illa diuina Mens summa lex est: item cum in homine est perfecta, est in mente sapientis. Hæc Marcus Tullius diuinè dilatans, aperiensq́ breue Aristotelis dictum, dicentis eandem esse legem atque Deum, ut qui uelit legem imperare, uelit imperare Deum. Marcus autem clarè confessus est rationem summi Iouis esse legem illam, diuinam Mentem legem esse. Patet etiam summum Iouem apud Marcum esse, quem Aristoteles dixit τὸν θεὸν ipsum Deum, dictus à ueteribus Ioues, aut Iupiter, nomine præcellenti maiestatis, æternæq́ Diuinitatis suæ. Is amplissima lex, fons, origo legum omnium. Ab amplissima, uastaq́ lege, ratione, Menteq́ diuina, nati sunt omnes ordines, natæ mentes hominum sapientum, qui similes artificis sui leges confecerunt, deducentes eas ex illa ratione ad imaginem Dei creata. Deus maxima lex hominem creauit legis inuentorem, imitantem & ipsum rationem, æquitatem, prouidentiam'que suam. Lex est ipse Deus, imperium'que legis est imperium Dei: omnis ratio prouidentiæ, gubernandi, regendi, est similis magnæ rationi, à qua ratio, ordo'que omnis est profectus. Si gubernant homines Rempublicam, si iustè agere compellunt, multo facilius gubernat Deus Rempublicam suam, totum mundum, cum minor omnis ordo, minorq́ ratio contineatur in maxima. Sparsa'que est per omnia æquitas diuina, cui leges, rectéq́ rerum gerendarum omnes rationes obsequuntur, & ad eam referuntur. Si quis igitur prudenter diudicet, omnia'que conferat, nec se à pertinacia, aut imbecillitate iudicij agi decipi'que sinat, uidebit hic apud Aristotelem sublimem quandam, eminentissimam'que Theologiam: Cognosceteq́, quoniam legem esse Deum confessus est, multo magis ei confitendum fuisse, illam legem esse Deum, aut à Deo profectam, & fuisse diuinam, quæ & optima omnium sit, & homines maximè doceat iustè, & sapienter uiuere. Illud item ei confitendum erit, ut si lege imperante, Deus imperet, eò autem optimum sit imperare leges, id est, ad præscriptum, præceptumq́ legis nihil non fieri in ciuitate, quia tunc Deus adsit Imperator, necessariò legi parendum esse, standumq́ mandatis & dictis eius. Dicta autem legis diuinissimæ, & uniuersalis, ac sapientissimæ sunt, mundum & genus humanum esse à Deo creatum, mandatis eius parendum, quoniam non in hac uita quietius, beatiusq́ agemus solum, sed ad meliorem uitæ conditionem perueniemus. Hæc dicit lex, hæc iubet credi, ut ad fidem actiones sequantur. Iubes autem tu ò Aristoteles, & censes in ciuitate omnem legibus honorem deferendum, Deiq́ loco eas habendas: lex autem præstans imperat, quia uerum est credere creatum à Deo mundum, qua fide sublata, nec legibus honos erit, nec ipsi Deo: Sicq́ destruentur decreta tua, quibus omnem honorem legibus decernis. Eoq́ censes eas uenerabiles, quia sint ipse Deus. Neque uerò imperarent ipsæ, si mendaces crederentur, si fidem apud auditores non promererentur. In contrarium autem tum

B 2 maximè

maximè leges imperant, cum ueraces habentur, & incorrupti testes eorum, quæ C decernunt. Cætera igitur quæ sequantur, luce clariora sunt. In his igitur confessionem Prouidentiæ, & alia multa bona, uniuersalemq; Diuinitatem tacitè deprehendes.

Quòd Aristoteles dicens diuinißimum Reipublicæ genus Monarchiam, uisus est unum Deum singularem, qui singulariter omnem mundum gubernat, confiteri.

CAP. XVII.

ARISTOTELES item diuinissimum Reipublicæ genus fatetur esse βασιλείαν, Regnum, Monarchiam, πρώτην καὶ θειοτάτην, primum, & diuinissimum. Quid autem ex his sequatur, sapientes perpendent. Si enim Monarchia est prima Reipublicæ species, ac diuinissima, efficitur ut diuinissima sit, quia similis, & concors cum imperio diuino. Diuina enim dicuntur, quæ aut sunt à Deo, aut similia Deo. Si autem singularis principatus primus est, & diuinus maximè, sanè est, quòd ei est cum diuino similitudo. Et id imperij genus in mundo maximè uigere par est, quod in Republica, & apud homines est primum & diuinissimum. Id autem est cum imperat unus. Sic maximè Deus unus in toto mundo debet esse. Et quoniam ideo Monarchia primum ac diuinissimum genus est Reipublicæ, quia melior & sanctior huiusmodi, certè credendum est esse in omni mundo. Aut ideo apud mortales Monarchia est diuinissima, quia diuino, ac summi Dei imperio maximè similis, habens bonitatem, ac diuinitatem ex similitudine cum imperio diuino, quo solebant dicerent Regem esse imaginem Dei uiuam. Hæc D Aristoteles, etsi clarè, & apertè non dicit, dicenda tamen ei fuissent, si fuisset ulterius progressus, resolutaq; omni oratione ad calcem peruenisset: confessus item est in metaphysicis. Ex his autem efficitur hunc mundanæ Reipublicæ ordinem, non in solis uertendis luminibus cœlestibus esse, quorum motus, ad corpoream duntaxat uitam spectat: sed in gubernandis, & naturalibus, & humanis rebus. Neque enim aliter humana Respublica similis esset diuinæ, nisi cuncta gubernacula, rationesq; amplexa prospiceret ubique,& consuleret. Si igitur est una Monarchia in toto mundo, totum utique mundum gubernat gubernans: per solum cœli motum non gubernat, quia motus cœli solùm ad corpoream uitam spectat. Supersunt alia innumerabilia, ad quæ necesse sit prouidentiam se extendere. Itaque uniuersalis rerum cunctarum gubernatio per solum cœli motum, quia particularis est sola terrena mouens, animansq; & augens corpora, causis particularibus cuiusque rei comitibus fieri non potest. Cœli motus est particularis: gubernatio Dei quia maxima, & prima Reipublicæ regendæ ratio, & quia similis est ei humana, uniuersalis: non igitur qui mundum gubernat, tantum cœlestes orbes concitat. Nam si quis Rex in aula regia prospiceret tantum, unde annona aduceheretur, quibus ex locis carnes, piscesq;, & uectes importarentur, cætera,quæ uis humanæ societatis respiciunt, non curaret,uerus Imperator, aut Rex non esset, Tota ratione iuris & æquitatis, quæ maxima rerum pars est, neglecta, aut eo capere non ualente. Sed ut fieri non potest, cuius iussu fit earum rerum importatio, quin habeat potestatem iuris & æquitatis moderandæ, moderandorum morum, castigandorum scelerum, uirtutum prouehendarũ:sic fieri non potest,qui mouet orbes cœlestes cõstantissimis & indefatigabilibus motibus, quin hominum facta respiciat, ac moderetur,omnemq;

guber

A gubernandæ prouinciæ moderationem amplectatur. Sed hæc quidem nobis clarissima, non ideo disputantur, ut fiant clariora, sed quia & super his loqui, ac meditari pulcherrimum est: & ueris rationibus deducuntur ex Aristotele, cui, positis illis, necessariò sunt & hæc confitenda, quæ naturaliter sequuntur ex illis.

Aristotelem pietatem collaudare, utilemq́ue esse fateri. Ex his deduci, ut pietatem, quæ uerè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit.

CAP. XVIII.

ILLVD item, cui prudentia, iudiciumq́ue inesset, & qui statuisset exactè cuncta ponderare, & perpendere quæ apud magnos uiros reperiuntur, Aristotelem præcipuè, quem uera de Deo sententia caruisse contendunt, perspiciet, uigilanterq́ue considerabit: Resolutaq́ue tota sententia, cernet, quò necesse sit deuenire ei, qui primum aliquid statuisset. Nam Politicorum quinto, cum de Imperatore aut Rege ageret, quibus moribus in republica moderanda eum esse oporteret, numeratisq́ue nonnullis alijs, adiecit: ἐπιδὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως. ἧττόν τε γὰρ φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν, καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς: Insuper, inquit, præstat eum uideri semper & præcipuè studere ea quæ pertinent ad Deos. Minus enim timent aliquid subire, & perpeti præter legem ab eis, si putauerunt principem esse religioni deditum, & curare Deos. Minusq́ue ei molientur insidias, quippe Deos habenti adiutores. Ex his igitur quid consequatur uidebunt sapientes. Laudat, probatq́ue uideri, nosci, intelligi Imperatorem colere Deos immortales, quòd hæc publica cognitio multa commoda pariet populo. Nam si quid illatum fuerit à Principe supplicij, præterquam quod à lege fuerit proscriptum, magis uerebuntur, arbitrantes Dei consilio eum egisse, castigasseq́ue sceleratos nutu diuino: & minus ei insidias intendent, quem Deos habere custodes & præsides arbitrabuntur. Si bonum est igitur uideri, melius est esse. Quidquid enim apparētia utile, multo magis essentia. Vt si utile est, & fructuosum hostibus uideri fortem, & inexpugnabilem, longè præstet talem esse. Et si conducit aliquem uideri probum, uirtutisq́ue colentem, quia diligetur, honores consequetur, cæterisq́ue bonis locupletabitur, multo magis hæc ipsa consequetur, uerè probus. Similiter igitur si ficta uel apparens pietas est utilis principibus & omni populo, multo magis uera, & solida. Argumentum ab apparentibus ad uera. Deinde à contrarijs: Si pietas apparens est utilis, multo melior & utilior uera. Impietas igitur primo apparens noxia, solida uerò pestilentissima. Ad hæc, Omnia, quæ prosunt apparenter, aut uerè, non solum apparentes causas bonitatis habent, sed etiam solidas. Igitur pietas quoniam uel apparenter uel uerè prodest, semper solidas habet causas bonitatis. Pietas autem cum sit, ut Mercurius Trismegistus ait, cognitio Dei: qui possidere eam uelit, Deum noscat necesse est. prodest autem omni genere utilitatis pietas: proderit igitur nosse Deum. Cognitio autem Dei, & pietas non consistit, nisi putes & credas eum creasse homines, & regere. Non potest igitur Princeps uideri colere Deum, nisi credat eum uniuersa condidisse, & prospicere. Est autem utile uideri & esse pium: utile igitur erit credere Deū omnia cōdidisse & regere. In contrarium, Vt noxium erit, & pestilens, neq́ue esse, neq́ue uideri pium, sic neque Deum noscere. Quoniam autem quæ non apparentia solum, sed multo magis essentia bona & salutaria, sunt maximè naturalia, & uera, quia bonum, & ens conuertuntur, & ipse Aristoteles ait, οὐδὲν δὲ τῶν παρὰ φύσιν καλὸν, Nulla

res præter naturam est bona. Ergo Deum nosse, & colere est maximè naturale. In con C
trarium, maximè non naturale, cum ignorare, & non colere. O' Aristoteles igitur ui-
de & considera. Si enim præstat Principes uideri pietatis studiosos, uideri autem non
possent, nisi præ se ferrent credere Deum super hominibus habere potestatem: Ideo
enim populi timebunt, quia putabunt Deum cultori suo fauentem esse, & hoc bonũ
est: habere autem potestatem non posset, nisi creasset: cui etiam est adiunctum, quia
nisi creasset, non faueret, & prospiceret: neque enim rei non suæ prospiceret. melior
est igitur & utilior, eoq; uerior, & naturalior Philosophia, quæ putat Deum creasse
genus humanum & regere, quàm quæ negat. Contra igitur Philosophiã tuam nunc
apertè pronuntiasti, si negas, ut perhibent, mundum, & genus humanum conditum:
cum quo est adiunctum, nulla erga genus hominum Deum affici charitate. Quam
opinionem tu dicis esse pestilentem, quia contrariam eius, dicis Principi & populo
utilem. Quæ autem sunt noxia, & pestilentia, sunt minus naturalia, sunt deprauata
etiam tuo testimonio, eoq; uitia Græcè dicuntur κακίαι, nocentia, labefactantia. Vi-
tanda, quia noxia. Noxia, quia non naturalia. Quidquid enim corrumpit, tollit esse,
& nasci. Impietas tollit bonum, & utile. Tollit igitur naturam, tollit ipsum esse, tollit
bene esse. Minimè igitur naturalis. Si non naturalis, non uera: quia uerum, & esse,
sunt eadem. Credere autem Deum non creasse mundum, humanumq; genus, perfi-
cit ut neq; credatur hominibus prospicere, neq; super eis habere potestatem. Hoc au-
tem impietas, inutilis impietas, imò noxia, quia pietas utilis: execrecanda ergo & fu-
gienda, tanquam inutilis & pestilens Philosophia tollens pietatem, ingerens impieta-
tem. Hoc tu dicis, hoc tu apertè testaris. Nascuntur enim altera ex alteris. Ergo aut
obliuiosus es, nec uidisti quid tandem ex dictis tuis deduci posset, aut animo diuerso
sæpe fuisti. Recordare etiam quæ in libris de Cœlo dixisti, δεῖ δὲ ἕκαστον λέγειν τοῦτον εἶναι, D
ὃ φύσει βούλεται εἶναι καὶ ὃ ὑπάρχει, ἀλλὰ μὴ ὃ βίᾳ, καὶ παρὰ φύσιν, Oportere unumquenque id
dicere, quod è natura uelit esse, non quod præter naturam, & uiolenter est. Illud item
perpendendum est, & deducendum, Si non decipit homo iustus, multo minus Deus.
Iustus credenti sibi, fidemq; imploranti suam, aut in se speranti, non deerit. Multo-
minus igitur Deus fallere non poterit eum, qui se colat, & populorum fidem, uni-
uersalemq; omnium hominum consensum deludere, qui credunt Principes Deum
colentes Deo esse curæ. Et id etiam Aristoteles superius est confessus. Laudauit igitur
Aristoteles religionem, eamq; principes dixit colere oportere, utilemq; esse. Et quod
dixit præstare cum τὸ δοκεῖν, uideri, apparere, designat cerni, cognosci, intelligi, senti-
ri, ut denotent religionem perspicuam, exploratam, quam populus cernat, habeatq;
perceptam, cuius exemplo fiat Princeps uenerabilior. Hoc enim est, quod superius
dicebat, Deos curare res humanas.

De singularis Dei beatitudine, quam Aristoteles uidit, uereq; definiuit. Quòd omnes Ordines mundanos confessus est à Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quòd is est Verbum Dei, ex Philone.

CAP. XIX.

QVAM diuina quoq;, quàm suspicienda, manifestaq; singularis & unius
Dei duobus locis, Aristotelis confessio, qua nihil à nostra Theologia cla-
rius, ac melius expectes, octauo Politicorum confirmans ea, quæ de Men-
te in libris post res naturales fuerat locutus, ut seipsam cogitet, contem-
pleturq;: quæ retulit quoq; in Moralibus, uocans ibi Deum, quem Mentem in li-
bris illis. In octauo Politicorum hæc sui similis dicit: ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τῆς εὐδαιμονίας ἐπι-
βάλλει

A βάλλει τοσοῦτον, ὅσονπερ ἀρετῆς, καὶ φρονήσεως, καὶ τοῦ πράττειν κατὰ ταύτας ἔστω συνωμολογημένον ἡμῖν, μάρτυρι τῷ θεῷ χρωμένοις, ὃς εὐδαίμων μέν ἐστι, καὶ μακάριος, δι' οὐθὲν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ δι' αὑτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποιός τις εἶναι τὴν φύσιν: Quòd igitur tantum cuique felicitatis adsit, quantum uirtutis, & prudentiæ, & quantum secundum has uirtutes agat, sit nobis in confesso, utentibus teste ipso Deo, qui felix est, & beatus, non ob ullum exterius bonum, sed per ipsum ipsemet, & quia talis est natura. Quantum hic eminentissimæ, profundissimæque Theologiæ? Primum dicitur hoc de summo, & uno, ac singulari Deo, quem uero naturæ instinctu, Deum simpliciter uocat: non conuenit ulli cœlesti Intelligentiæ, quarum nulla est beata per seipsam, sed per ipsum illum, qui sibi quoque est beatus. Huic ergo tribuit magnam infinitamque beatitudinem, cui comes it omnium corona bonorum. Id enim est beatus per se. Audias quæ pòst eloquitur, simillima prorsus his, quæ sensit, & scripsit, in Compendio. Nam cum ordinem, legemque in moderatione, non excessu consistere probaret, dixit, ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς οὐ δύναται μετέχειν τάξεως, θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τὸ δὲ συνέχει τὸ πᾶν: Numerus, qui nimium excedit, non potest ordinis esse particeps. Is enim fuit diuinæ potestatis inuentum, quæ continet hoc Vniuersum. Duo admirãda, Numerum, quemadmodum Plato in Epinomide, esse diuinum opus, opus Dei, rem diuinam, rem repertam à Deo. Appellans numerum ordinem, concentum, harmoniam rerum, quæ tota in numero est & proportione, omnem hunc ordinem, hanc harmoniam, rerumque mirabiles situs ac concentus fatetur esse diuinæ potestatis opus. Et quid aliud ei numerus, quàm quod Moses in creatione mundi, lux, cœlum, maria, terræ, herbæ, animalia? Deinde non inuenisse solum hunc ipsum ordinem dicit, sed conseruare, continere Vniuersum ordinibus, legibusque numerosis à se repertis. Si Deus igitur B continet Vniuersum, primum hunc esse singularem quendam Deum, qualem ipse uidetur describere, cui referat ordines, & situs omnes acceptos, oportet. Tum si continet Vniuersum, si numerus est opus eius, testatur id infinitam eius potestatem. Qui enim potest continere totum mundum, quoniam in mundo est, quidquid potest esse, necessariò potestate sempiterna præditus est. Nihil enim deest mundo, quod natura capere potuerit. Si qua igitur est potentia, quæ continet, sustinetque Vniuersum, eam infinitam esse necesse est: quia sustinet quidquid esse potest: ut si hæc continet, possit etiam alia, si darentur. Verisimile enim est, si tribuas Deo cunctarum rerum sustinentiam, in quo maxima potestas cernitur, nefasque ducis alterius quàm Dei, hanc esse potestatem, Deum, si adessent plura, continere posse. Eadem enim ratio faceret ut ad ea sese Deus extenderet, qua facilè continet hæc ipsa, quæ nunc sunt in mundo. Quoniam quæ ea facilè, & sine defatigatione continet, claret quòd multo plura continere posset. Nam qui facit aliquid sine labore, faceret etiam plura. Itaque efficitur, quod ipse dixit in Compendio, uirtutem diuinam esse indefatigabilem. Deinde si tantæ potestatis est, ut efficiat numerum, contineat Vniuersum, facilius potuit ipsum creare. Imò nisi creasset, continere non posset, quia mundus non subijceretur ei, nec pareret, ut res æterna, ut nullum habens ab ea principium. Qui continet ergo, moderatur rerum concentus, efficit & ordinem, oportuit eum res ita moderasse, ut imperijs eius obtemperarent. Si conuincitur autem potestas eius immensa, quoniam sustinet Vniuersum, quo neque est, neque potest esse maius, arguitque id potestatẽ infinitam, certè potuit & creasse, & creandi quoque habuisse potestatem. Quomodo enim cœlos mouisset, nisi potestatem creandorum habuisset? Nisi ad motum corpora ipsa aptasset? Ad hæc, qui facit, creatque numerum, cur non semel creauit? Si perpetua quædam huiusmodi creatio est, cur adimis ei non aliquando potuisse? Quandoquidem hoc aut æquale,

æquale, aut maius illo. Non minor est uirtus, quàm quærere, parta tueri. Illa quoque euidentissima consecutio, Si diuina potestas continet regitque Vniuersum: in hoc Vniuerso sunt res humanæ. Nam Vniuersum constat è rebus naturalibus & humanis. Est autem significatus continendi, quod amplectitur undequaque, & sustinet, astringit, alligat, regit. Quo declaratur potestatem diuinam, uniuersum amplecti mundum, sustinere, conseruare, sicut dicebat in Compendio. Qui hoc facit, etiam res humanas in omni mundo meliores contineat necesse est. Igitur & has sic continebit, & reget, ut dirigat, dispenset, quod est officij & potestatis suæ. Quòd si eas non continet, non cõtinet uniuersum. Aut etiã non potest, aut non uult, utrunque absurdissimũ. Probatur autem hoc testimonio, librum illum, aut sententias illas in libro de Mundo, esse eius: quia similia hic, atque illic de potestate Dei, qua contineantur omnia, loquitur. In eo autem libro prædicat Deum gubernare res humanas: in Moralibus, præcipuè bonos. Si conferas igitur omnia, uidebis ei ueritatem confessionem sui luculenter extorsisse. Post hæc omnia sequitur, quoniam Philo Iudæus, omnesque quos antea uocauimus testes, Verbum Dei dixere concorditer, id est, creatricem illam Mentem, cuncta continere, necessariò & istum tacitè Aristotelem innuere. Audi igitur Philonem, similia in libro de Mundo atque hic Aristoteles de Prouidentia, & rerum continentia requirentem, quid dixerit tandem continere hunc mundum: τὰς δυσωπίας ὧν ἄν τις ἀποδιδράσκειν βούλοιτο τάς γε τοῖς διαπορηθεῖσι λεγέτω μετὰ παρρησίας, ὅτι οὐδὲν τῶν γε ὑλαίων κραταιὸν οὕτως, ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχύσαι. λόγος δὲ ὁ ἀΐδιος θεοῦ αἰωνίου τὸ ὀχυρώτατον, καὶ βεβαιότατον: Quicunque igitur, inquit, uellet ruborem euadere, qui solet in his, de quibus addubitatur, accidere, is intrepidè dicat, nullam rem corpoream adeò robustam esse, ut posit sustinere mundum. Verbum autem sempiternum Dei æterni, firmissimam, ac stabilissimam sustentationem esse. Quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, & stipans deducit inuictum Naturæ cursum. Vinculũ enim indissolubile Vniuersi, qui genuit ipsum Pater fecit. Iure igitur neque omnis terra alluetur ab aquis, quæ finibus eius continetur, neque ab aëre extinguetur ignis, neque uicissim ab igne inflammabitur aër, Verbo diuino sese medium interponente. Hæc Philo. Dixi autem alibi, locum esse mendosum in impressis codicibus, ut legendum sit non νόμος, sed λόγος. Quid igitur diuinius his, & mirabilius, & pro quibus magis Deo gratias habere debeamus? Aristoteles censet diuinam potestatem continere Vniuersum. Philon declarat hanc potestatem diuinum Verbum, uinculum, & sustentaculum Vniuersi. Et Paulus similiter diuinè, & cum his omnibus maximè consonè, Portans omnia Verbo uirtutis suæ. Paulus, & Philo Verbum: Aristoteles, & Paulus δύναμιν, Virtus. Est ipse quoque Potestas, ac Virtus Dei.

Aristotelem fateri Deum masculum & fœminam creasse ad generis humani perennitatem, cum Mose mirificè consentientem.

CAP. XX.

COLLECTIS igitur hinc inde multis, conflabitur ex Aristotele mirabile, pulcherrimumque Theologiæ corpus: quam cum Deus postea præsens ipse docuisset, prius per oracula reuelabat: docebat item & suggerebat Natura. Nam cum in Oeconomicis de coniugio, quàm bonum esset, ac necessarium, dissereret, dixit: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Quod est, Simul autem & Natura supplet hoc circuitu, ut sit res semper, quia secundum numerum fieri non potest, sed secundum

A dum ſpeciem. Sic prouiſa fuit ab ipſa Diuinitate, uel Deo, natura utriuſque, maſculi ſcilicet & fœminæ, ad coniunctionem. Hæc Ariſtoteles, dignus, qui nunc inter primates Theologos teneat primum locum: quandoquidem Naturæ locutus eſt inſtinctu, quæ magnus Moſes ex oraculo cœleſti, & antiquiſsimæ doctrinæ ſucceſsione ſcripſit. Vt igitur Moſes dicit, Maſculum & fœminam creauit eos: ſic audis dicentem hoc loco (ut mirabile ſit) Ariſtotelem, à Diuinitate prouiſum fuiſſe, ut eſſet maſculus & fœmina ad coniunctionem, ut repararetur propago per continuam ſpeciem, quæ per unum indiuiduũ ſubſiſtere non poſſet. Quo loco multa conſideranda. Primùm quòd hoc factum in præterito dicit, ſicut Moſes, ut det huius rei aliquod principium, in quo de utroq; ſexu fuerit prouiſum. Et quid aliud dicere poſsis, quàm quod ſemper Moſes, Fecit, Creauit in principio? Si fuit autem iſtius rei principium, fuit etiam cæterarũ. Et qui proſpexit, & ordinauit, ut eſſet maſculus & fœmina, certè totos eos etiam creauit: ut qui dedit eis ſexus uarietatem, dederit etiam ſubſtantiam. Sic fuit is ſator, & autor generis humani. Si item creauit, ſexumq; amborum diſtinxit, cætera quoq; non minus neceſſaria prouidebit. Si enim euſq; ſe extendit Prouidentia, ut corpora ad generandum apta formaret, ut eſſet æterna ſucceſsio, certè reliquas officij ſui, prouidentiæq; partes non relinquet. Apparuit enim eam poſſe, quia potuit formare corpus, dare ſexus uarietatem, maximæ potentiæ res. Qua charitate autem, & clementia duos ſexus ad æternitatem excogitauit, eadem uolet alia ad genus humanum attinentia cernere, ac tueri. Quod autem opus ſit prouidentia, nemo eſt qui non intelligat, nemo eſt qui non ſit confeſſus. Deducitur etiam ex his, hunc Deum, quem generis humani confeſſus eſt Ariſtoteles creatorem, non eſſe Deum illum affixum uoluendo primo mobili, ſed Deum, qui & cœlum uertat, & cætera in B mundo neceſſaria agat. Neq; enim ſi affixus erat orbi ſupremo, in terris eſſe poterat, diſtinguens duos ad perpetuam procreationem ſexus. Deinde ubi ſunt illi, qui negant Ariſtotelem Deo prouidentiam rerum terreſtrium dediſſe, ne uileſceret? Quid enim his clarius, minuſq; amphibologiæ, deprauationiſq; expoſitum? Videbis igitur apud Ariſtotelem, admiraberiſq; eandem, atq; apud Moſem de homine creato Theologiam, ut animum, & corpus cum Moſe dicat expreſſè à Deo creata. Eiſdem uerbis, eadem ſentẽtia, de animo & corpore. De corpore, ſicut Moſes, Maſculum & fœminam creauit eos, totidem & ipſe uerbis. De animo, ut Moſes dixit Deum exterius afflaſſe, mentemq; dediſſe, ſic ipſe in libris de Generatione animalium, mentem eſſe diuinam, ac uenire θύραθεν, exterius, à foribus, à porta. Itaque ſibi etiam probè conſentiens, eadem aſſerit alijs in locis, quæ nunc de propagatione iuxta Theologiam Moſaicam ſcripſit. In libris de Generatione, & interitu: Nam cum, inquit, in omnibus Naturam appetere melius dicamus, melius autem ſit eſſe, quàm non eſſe: hoc autem in omnibus fieri non poſsit, quoniam à principio recedunt: τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: Reliquo qui ſuperat modo, cõpleuit Vniuerſum Deus, facta perpetua generatione. Moſes autem, Vnumquodq; iuxta genus ſuum. Ecce quod in particulari de maſculo & fœmina dixerat in Oeconomicis, hic de indiuiduis omnium ſpecierum. Loquitur item hic per præteritũ, συνεπλήρωσε, ποιήσας, compleuit, fecit. In Oeconomicis autem προῳκονόμηται. Et Deum facit huius rei autorem illic, & hic, omnia Moſi ſimilis. Eadem, quadam ingenij diuinitate uidit & confeſſus eſt Marcus Tullius: Quid loquar, ait, quanta ratio in beſtijs ad perpetuam conſeruationem earum generis appareat? Nam primum aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod perpetuitatis cauſa machinata Natura eſt. Deinde partes corporis & ad procreandum & concipiendum aptiſsimæ. Et in mare, & in fœmina commiſcendorũ

C corpo

corporum miræ libidines. Sic ille dicens in uniuersum de animalibus, quod particu-C lariter Moses & Aristoteles de homine. Quòd autem quæ refert in Naturam, referat in Deum, qui talem Naturam fecerit, apparet ubi concludit. Sic undique omni ratione concluditur, mente, consilioque diuino omnia in hoc mundo ad salutem omnium conseruationemque mirabiliter administrari.

Aristotelem cunctis in republica rebus præferre pietatem. Quæ causa iustissima, cur sit pietas potior. Super hoc, Aristotelem præceptoris Platonis sententiam fuisse secutum.

CAP. XXI.

QVIS non mirabitur item Aristotelem cum priscis Philosophis, cum sapientibus omnibus tam mirificè, tam unanimiter, manibus, pedibúsque tendere in eum sensum, ac sapientiã, quam nostra semper ingerit religio? Deum oportere colere, primumque regnum cœlorum esse quærendum. Hoc Aristotele asseuerante, quid aliud sentire cogemur, & interpretari, quàm eum cogitasse, ac sensisse pietatem omnium rerum optimam? cui multa alia necessaria cohærent. In libris igitur de Republica, cum de his ageret, quæ sint in ciuitate & republica necessaria, primumque alimentum numerasset, tum artes, tertio arma, quarto copiam aliquam pecuniarum, subijcit, πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱερατείαν: Quintum & primum cultus Dei, quam religionem uocant. Paulò pòst, ὑπὸ γὰρ πολιτῶν πρέπει τιμᾶσθαι τοὺς θεούς. πρέπει δὲ τὴν θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς: A' ciuibus enim conuenit coli Deos. Et, Conuenit cultum reddere Dijs. Primum, inquit, locum habeat in ciuitate cultus Dei. Nam τὸ θεῖον, est numen: quod etsi in multos competat, ut sanctitas, est tamen præcipuum singularis Dei nomen, sicut Deus, & quemad-D modum sæpissimè locutus est idem. Quæro igitur ex eo primum, cur cultus numinis sit ex his, quæ sunt in ciuitate necessaria, aut sine quibus, ut ipse loquitur, res publica non possit consistere. Iam quid sit illud Numen, cuius in ciuitate cultus sit necessarius. Certum igitur Aristotelem dicturum, cum primum in republica fateatur esse cultum Dei, quod Christus dixit, Primum quærite regnum Dei. Siquidẽ & ipse cum de his loqueretur, quæ fiunt in omni uita humana, præposuit omnibus, ut quæreremus regnum Dei. Id omnes cõmuni consensu pietatem sentiunt, & interpretantur. Hanc autem cum sentiant omnes regnum Dei appellatam, palàm est ideo pietatẽ primum exercendam esse, quia per eam ad præmium cœleste peruenitur. Aut si non tam altè suspexit Aristoteles, superest ut primum in ciuitate locum dederit pietati ob maximam aliquam æquitatem, ac iustitiam. Si colendus est enim, & qui eum colunt operantur iustissimè, faciuntque id quod est præcipuum in ciuitate: Iustitia autem posita est in dando & accipiendo: ciues iubentur reddere, reddentésque dicuntur agere iustissimè: necesse est pietatem siue cultum Dei, maximo debito respondere, ob maxima beneficia. Quænam igitur alia hæc esse possunt, quàm ea, quæ superius dixit Aristoteles? quòd continet Vniuersum, regitque Deus, quòd humana corpora creauit, inque sexus uarietatem, ut nasceremur, distinxit, quòd animos exterius immisit. Qui enim utrunque sexum, ut nascerentur, qui postea nati sunt, aptauit, distinxit, is utique fuit autor, ut nati sint omnes, quicunque postea nati sunt. Eique tanquam autori, & qui parauerit, ut nasceremur, omnes debemus perpetuas grates. Triaque maxima beneficia doceo ipso autore nobis à Deo largiri: Quòd ab eo nati sumus, id est, prouidentia eius corpus effictum: Quòd animi nostri exterius ab eo donati: Quòd alimur semper, & uegetamur. Id enim cœli motus præstat, quem à Deo esse sæpius ipse testatur.

A tur. Denique quod prouidemur ab eo, ut multis apparet locis Aristotelem fuisse confessum. Hæc illa maxima iustitia, ipsa Philosopho asserente, ob quam fit, ut primum cultus Dei habeat in ciuitate locum. Si negligat Deus res humanas, ut pertinaciter nonnulli Aristotelem suspicatum contendunt, nullus deberetur ei cultus. Efficiturque necessariò quod Marcus latius aperuit: Sin autem, inquit, Dij neque possunt nos iuuare, nec uolunt, nec curant omnino, nec quid agamus animaduertunt, nec est quod ab his ad hominum uitam permanare posit, quid est, quod ullos Dijs immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ uirtutes, ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est. Hæc ille. Nullus igitur ei cultus deberetur, si cum precamur, & colimus eum, nec animaduertit honores, religionemque nostram, nec preces exaudit. Cum autem nulla uirtus non maximè naturalis, ac solida, minimeque fucata sit, nec posit esse laudabile, quod fucatum est: pietas cum non solum uirtus sit, sed omnium uirtutum excellentissima: fieri non potest, ut sit simulata, sit de eo quod non est, falsa, mendax. Sed sicut fortitudini subest materia à qua uera laus fortitudinis existat, cæterisque similiter uirtutibus: sic necesse est, circa quod pietas uersatur, & quo uirtus est eminentissima, maximè naturale, maximè uerum esse. Id autem est firmissima persuasio, à Deo cuncta bona homines accepisse, iugiterque præstari, quod aliquando dedisset. Quæ persuasio si falsa est, pietas ipsa uirtus inclyta, uirtutumque princeps, uana, falsa, inanis esset, uanissimoque fundamento niteretur. Sed nulla uirtus est falsa, quia naturalis est potius, & communi consensu laudatur, posidentesque celebres facit & beatos, ut necessariò sit res ingens, ac Solida, quod laudem gignit & beatitudinem: sic pietas multo maximè habebit hæc omnia. Tum si nullum decorum, & honestum est falsum,
B contrà omne falsum, aut fictitium, est inhonestum. Et si decorum censet coli Deos Aristoteles, certè hoc decorum est maximè uerum, habetque uerum fundamentum, ueras causas. Vt si decorum esset filium uenerari parentes, aliqua maxima causa id efficiat: sic si decorum est homines uenerari Deum, ab aliqua ingenti causa dependeat necesse est. Hæcque ab ipsa Natura cõprobantur. Apertè igitur, ut in plerisque alijs, sic nunc secutus est præceptorem Platonem Aristoteles, qui in Epinomide dicit: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς μηδεὶς ἡμᾶς πείσῃ ποτὲ τῆς εὐσεβείας εἶναι τῷ θνητῷ γένει: Nemo unquam nobis persuadeat, esse humano generi quicquam maius uirtute, quæ dicitur Pietas.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVINTVS.

IN QVO DE SINGVLARI AC SVPREMO DEO PHILOSOPHIA PLATONIS PERPENDITVR.

Platonem unum singularem Deum asserere. quam cœlo perinde atq; Aristoteles tribuat Diuinitatem, non ueram, supremamq; illi Diuinitatem, sed creatam esse, factamq; ab illo supremo. Deum illum magnum ac supremum appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Trismegisti. Hunc ipsum, non corporis modo cœlestis, sed etiam animi affirmare Platonem creatorem. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem sentire creationem perpetuò manantem. Secutum esse Platonem Aegyptios & Chaldæos in describenda creatione mundi.

CAP. I.

QVOD in Aristotele fecimus, ut eius uel inconstantiam, uel necessariam mentis mutationem ab ea sententia, quam contra naturam uiolenter super maiestate singularis Dei, fictitiáque illa tantum luminum cœlestium, quam in libris post res naturales confinxit, Diuinitate protulisset, conuinceremus, eadem, & multo quidem luculentior, occurrit ex Platone comprobatio. Quem eodem genere rationum uerbis illis suis recitatis eò deducemus, ut quando corpora, Intelligentiasq; cœlestes deificat, uel inuitum, & Chaldæorum, Aegyptiorúmque receptæ apud Græcos persuasioni subscribentem fecisse monstremus, aut non ueram, & solam, ut in Aristotele, illam cœli Diuinitatem, sed ascititiam, ac diuinum quiddam potius, quàm uerum, & uniuersale Numen confessum ostendemus, productis his, quæ naturæ uel instinctu, uel iuxta maiorum Philosophiam, super uero Deo, summaq;, & naturali Diuinitate sensit, perspicueq; prædicauit. Incipiam igitur ex Timæo, quo in libro mirabili consensu ex Theologia uidelicet Mosis, & Aegyptiorum, creatorem omnium rerum inscrutabilem, ineffabilemq; Deum, non uisibilium solùm, sed etiam ipsorum animorum, ac Deorum, maximè uerò Animæ mundi, id est, eius, qua cœlum animatum putauit, confitetur. Nec reliquum est quicquam, quod ille non referat in illum omnium rerum creatorem. Vt si quibus alijs locis, cœlum & sidera deificat, aut inconstantem eum confiteri oporteat, aut ita deificasse, proq; Dijs habuisse, sicut item Deos appellat ab ipsomet Deo maximo creatos. Vt non quidem uera æternaq; præditos eos, sed quadam donata, factaq; diuinitate, senserit: quale nostris in literis non Angeli modò, sed etiam uiri iusti, ac Principes, Dij dicuntur, haud protinus suspicantibus nobis eos ueros esse Deos, & non à summo, ac singulari Deo creatos. Hanc Theologiam clarum est extare apud Platonem, totius item Theologiæ sacratioris, quæ magnis

A gnis mysterijs constat, recessus: quos qui scrutatus fuerit, fabulis, & his, quæ ceu sordes adhæserunt (quia nox atra terris adhuc incubabat) sepositis, cernet claram, uel instinctu Naturæ, uel prisca successione editam Theologiam. Exordiens igitur creationem rerum, hoc diuino principio auspicatus est, Marco Tullio interprete. Atque illum quidem quasi Parentem huius Vniuersitatis inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in uulgus, nefas. Hæc Tullius. Plato autem, τὸν μὲν ἐν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Hoc præclarum Platonis exordium, diuinum, consonumq; nostræ cœlitus reuelatæ sapientiæ. Quandoquidem & Moses scribens de creatione mundi, nihil de creatore mundi, requisiuit, scripsit, indicauit. Nimirum ea de causa, quam memorauit, quia sit eum cogitare quidem difficile, in uulgus efferre, & pronuntiare, impossibile, & nefas. His de causis expedite pronuntiauit uterque, eum fuisse Patrem, aut Parentem Vniuersitatis. Apud Mosem, Creauit cœlum, & terram: Quod parentis est, & quasi gignentis. Et quia non proprie genuit, Marcus eum, quasi Parentem dixit. Vbi autem Hebraice est Creauit, Sept. interpretes uerterunt ἐποίησεν, Fecit. Ecce igitur Creator, siue Parens, ecce Factor. De quo ergo Moses scripsit, In principio creauit Deus cœlum & terram, de eodem Plato dixit, quod eum, qui fuerit Creator, & quasi Parens Vniuersitatis, id est, cœli & terræ, difficile sit cogitare, multo difficilius effari in uulgus. Progressus ulterius Marcus pro Platone: Rursus igitur, inquit, uidendum ille fabricator tanti operis. Paulo post, Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex. Quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præstantius. Ostendens item una cum mundo a supremo Deo natos esse Deos, Quo circa, inquit, si forte de Deorum natura, ortuq; mundi differentes, mi-
B nus id, quod habemus animo consequimur, ut tota dilucide, & plane oratio exornata sibi constet, & ex omni parte secum ipsa consentiat, haud sane erit mirum. Progressus inde, Quæramus, inquit, igitur causam, quæ eum impulerit, qui hæc machinatus sit, ut originem rerum, & molitionem nouam quæreret: probitate uidelicet præstabat. Probus autem inuidet nemini. Itaq; omnia sui similia generauit. Hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima. Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, & cætera. Eadem totidem uerbis apud Platonem, paucis interiectis: Quamobrem efficere moliens Deus, terram primum, ignemq; iungebat. Subijcit item: Deus autem, ait, & ortu, & uirtute antiquiorem genuit animum, eumq; ut Dominum, atque Imperantem obedienti præfecit corpori. Paulo autem inferius de hoc ipso: Animum igitur cum ille procreator mundi Deus ex sua Mente, & Diuinitate genuisset, tum denique omne quod erat concretum, atque corporeum, substernebat animo, interiusq; faciebat. Hæc Plato interprete Marco. Est autem is Animus, ut dixi, Anima cœlestis orbis, est Deus ille, qui animat orbem cœlestem, id non Platonicis modo perhibentibus, sed ipso indicante Platone, his uerbis: Sic animus a medio profectus, extremitatem cœli a suprema regione rotundo ambitu circumiecit, sese ipse uersans, diuinæ, sempiternæ, sapientisq; uitæ induxit exordium. & corpus quidem cœli spectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obtutū. In his omnis ambiguitas dissoluitur, quam cœlo tribuat Diuinitatem Plato, cuius & animum & corpus fatetur a Deo creatum. Creatus est igitur animus cœlestis, siue anima cœli a Deo, corpus uisibile, anima inuisibilis. Si det igitur Plato Diuinitatem cœlesti aut corpori, aut animo, cernis hic nec æternam Diuinitatem, nec ueram, ac primam. Vt qui adoret animam cœli summo cultu, maximum apud Platonem faciat flagitium. Talisq; est animus ille cœle-

ſtis, de cuius creatione tam multa diſſerit Plato, qualis maximus quis Angelorum, uoluendo cœlo à Deo præfectus. Si creatus eſt igitur cœli totius animus à Deo, utique etiam particulares animæ ſtellarum. Ecce igitur quomodo ſit intelligendus in Epinomide Plato, cum cœlum Deificat, ita uidelicet, ut intelligas eum non ue- ram, ac primam Diuinitatem illi dediſſe, ſed factam, creatamꝙ aliquando à ſum- mo Deo. Eodem modo conſtat intelligendum eſſe Ariſtotelem, qui præceptorem Platonem danda cœlo Diuinitate fuerat ſecutus: ut, quemadmodum exempla do- cuerunt, principalem ſempiternamꝙ Diuinitatem alibi ſtatuerit, aut oblitus ſuo- rum decretorum ſtatuere ſe non perſpexit, cum eam confitetur continere totum mundum, cum ſexus uarietatem feciſſe, cum regnare ſupra uertigine cœli, extra an- ni Soliſꝙ uias, non uidelicet incluſum orbi cœleſti, ipſumꝙ animantem, prædicat. Illum igitur, qui cœleſte corpus impellit animator eius, non eſſe maximum, ſu- premumꝙ Deum, ſed Intelligentiam quandam à Deo creatam, cum qua corpus etiam creauit, aptauit arte mirifica, ut ſemper uerſaretur rotundo motu: unde uita eſſe perpetua, dogma Platonis eſt. Quare cœli ac Solis motum non Animæ illi de- beremus, ſed conditori magno, qui eam creauit. An autem ſit Animus is, nunc non diſputo. Tantum contendo Platonem ingenuè confiteri cuncta à ſupremo Deo creata, uel cœli uniuerſalem Intelligentiam, ſi qua ea ſit. Nam quemadmodum item Moſes aſſerit Deum creaſſe lucem, aut quarta die Solem & Lunam: ſic eiſdem pene uerbis Plato: Atque, inquit, ut eſſet menſura quædam euidens, quæ in iſtis octo curſibus celeritates, tarditateſꝙ declaret, Deus ipſe Solem, quaſi lumen accendit ad ſecundum ſupra terra ambitu, ut quàmmaximè cœlum colluceret. Ecce igitur Solis creator Deus, nihil eſt autem apud profanos Sole uenerabilius, cuius Intelli- gentiam Dei filiam dicat Iulianus. Sed quoniam totus liber eſt clariſsimus, quo & mundi exordium prædicatur, & omnia uiſibilia, & inuiſibilia ab uno Deo condita ſæpe referuntur, aliud ex eo libro ſuper hac ratione non addam. Nam Platonici illi, ut Proclus, & Alcinous & Simplicius, qui deprauare conati ſunt ſenſa Platonis, quòd creationem non aliquo temporis exordio cœpiſſe, ſed fluere manareꝙ in ſem- piternum cenſuerit, ideo contemnendi ſunt, & irridendi, quia tum manifeſta, & ipſo Sole clariora obſcurare nituntur, tum id ſunt conati, ut idololatriæ, profa- næꝙ Philoſophiæ ſuæ labenti ferrent opem, in qua nefas putabant, cœlum, quod adorabant, aliquando creatum, aliquando non fuiſſe. Sed cum totus liber ſit pla- nus, perſpicuumꝙ ſit Platonem in Timæo ſecutum fuiſſe Pythagoreos, hos autem Aegyptios, & Chaldæos, apud quos conſtanter traditur creatio mundi. Extat enim liber Timæi Locrenſis de Creatione mundi, in quo ad alia ipſe hæc: ἐποίησεν ὦν τὸν δὲ τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τᾶς ὕλας, ὅρον αὐτὸν κατασκευάσας τᾶς τῶ ὄντος φύσιος: Creauit igitur hunc mundum ex uniuerſa materia, terminum ipſum efficiens omnium Naturæ rerum. Multaꝙ eiuſdem generis ibi Timæus, ut conſtet eum creationem uni Deo tribuere, materiam fateri ſempiternam. de quo poſtea. Igitur quidquid Plato in Epinomide & in Legibus de aſtrorum Diuinitate loquitur, perſpectum eſt qua ra- tione ſit intelligendum. Nam quod paulò antè de Sole creato loquebatur, transfe- ras licet, ad id quod de Legibus: Solis, inquit, corpus nemo eſt, qui non cernat, animam autem minimè. Neque enim etiam cuiuſquam corporis anima cernitur aut uiuentis, aut cum moritur. Sed magna ſpes prorſus, hoc quod non ſentitur ullis ſenſibus inſeruiſſe genus nobis. eſſe autem ſola mente intelligibile, quæ ſola cogita- tione capiamus. Hæc, quæ de Sole Plato loquitur, habent eum ſenſum, ut ſi qua Soli ſit, ut perhibet, anima, eam fatearis, ut in Timæo uidiſti, à ſummo Deo crea- tam

A tam. Similiter quod paulò antè de Anima totius cœli eodem libro dixit: ὡς τὴν ἀρίστην ψυχὴν φατέον ἐπιμελεῖσθαι τοῦ κόσμου παντὸς, καὶ ἄγειν αὐτὸν τὴν τοιαύτην ὁδὸν ἐκείνην: Optimum animum præesse omni mundo, ipsumq́ agere ea uia. Ostendam autem eum inconstantem, sibiq́ contradicentem, & commentitia ponentem, de satu nostrorum animorum à Sole, nec quæram alium, à quo refellatur, nisi ipsummet testem. Sicut item commentitium est, de anima illa cœli. Quomodo enim totum cœlum erit animatum, si cuique sideri sit anima? Esset ergo anima in anima, omninoq́ aliqua superuacanea. Sed hoc non sit nunc considerationis nostræ, nec magni referat. Quod item eodem libro scribit: De astris omnibus, Luna, annis, mensibus, temporibusq́ anni, quid aliud dicemus, quàm hoc ipsum, uidelicet, quòd quoniam anima quidem, uel animæ, horum omnium causæ fuisse noscuntur, bonæq́ sunt omni genere uirtutis, Deos ipsos esse dicemus, siue in corporibus habitantes, cum uti animalia exornant omne cœlum, siue quouis alio modo. Deinde ut quispiam hæc confessus fuerit, num continere se poterit, quin fateatur omnia plena Deorum? Hæc Plato de stellarum Diuinitate, animisq́ eas inhabitantibus, quibus uti rerum terrestrium autoribus tribuit Diuinitatem. Vidisti igitur in Timæo quam diuinitatem, nempe factam, datam à supremo Deo, ut ob id uenerationem cultumq́ minimè promereantur, sed animæ illæ habeantur quasi promentibus Angelicis. De quibus fortasse Deus apud Iob, Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Disseretur autem aliàs de anima cœli. Cum igitur semper sint duo genera Deorum apud Platonem, sidera, corpusq́ cœleste, tum Dæmones, constat utrunq́ à supremo, ac singulari Deo confiteri eum fuisse creatos. Vnum autem duntaxat Deum ineffabilem, inexplicabilem, omnium rerum creatorem, cui subiecta sint B uniuersa, solumq́ sempiternum agnoscere. Ineptias autem recentium Platonicorum, Deos æternos prædicantium, autoritas ipsa præceptoris manifesta refellit. De qua re nihil nunc attingendum.

Non solum in Timæo, sed alijs item locis, Platonem de Deo supremo egregiè loqui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorem. Exemplum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum potestate. Platonem dicentem, Deum etiam seipsum gignere, quis sensus.

CAP. II.

HVIVS item Platonem mentis fuisse, asseruisseq́ unum omnipotentem uniuersa creasse, etiam Deos, ut in illum unum eminentissimum, sicut in nostra est Theologia, cuncta uisibilia & inuisibilia creata referantur, qui fuerit autor, ut non modò terrestria & cœlestia, sed etiam ipsi Dij extiterint, quemadmodum uidelicet tradidit in Timæo, alijs ex locis euidentissimè constat, præcipuè decimo & sexto de Republica, quo nihil de suprema Diuinitate disserere potuit excellentius, ueræq́ Theologiæ congruentius. In decimo igitur, cum de opificijs cuiuscunque opificij loqueretur, hæc dixit: Aspice uerò quemnam dicas δημιουργὸν, Opificem istum. Quemnam inquit? Illum, ait, qui facit omnia, quæcunq́ singulus quisque opificum. Sapientem, inquit, dicis quendam, dignumq́ admiratione uirum. Nondum istud, inquit. At forte potius dices, ait. Idem enim iste artifex non modò omnia potest facere opificia, sed etiam facit omnia, quæ è terra nascuntur: & item animalia machinatur, cæteraq́ omnia, etiam seipsum, γῆν, οὐρανὸν, καὶ θεοὺς

καὶ θεοὺς, καὶ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν ἅδου ὑπὸ γῆς ἅπαντα ἐργάζεται: Terram, cœlum, & C Deos: Tum quæcunque sunt in cœlo, & quæ in inferis sub terra, hæc, inquam, uniuersa efficit ille. Admirabilem quendam, inquit, dicis sapientem. Forte non credis, inquam ego. Dic mihi, uidetur'ne omnino tibi eiusmodi opifex, aut aliquo quidem modo horum omnium ποιητὴν, creatorem fuisse, aliquo non? An non percipis, quòd etiam tu possis ratione quadam hæc cuncta facere? Et quæ, inquit, hæc erit ratio? Non difficile est, inquam ego, sed uaria celeriter efficies. Celerrimè profectò si uoles. speculo accepto, eoq; circunacto in omnes partes, extemplo facies Solem & cœlestia, mox etiam terram, mox etiam te ipsum, cæteraq; animalia, uasa, arma, artificia, plantas, omnia denique, quæ paulò antè dicebantur. Ita, inquit, sed apparentia, non ad uerum existentia. Bene, inquam ego, & ut res postulat, loqueris. In hisce enim huiusmodi opificibus etiam pictor est an'ne? Quî non? inquit. At dices, reor, cum non uera facere, quæ facit. Atqui, inquit, ratione quadam etiam pictor facit lectum, non'ne? Ita, inquit, & is apparentem facit. Quid ipse lecti faber? Non'ne modò dicebas, non ipsam formam facere quam dicimus esse, id quod est lectus, sed lectum quendam? Dicebam, inquit. Igitur si facit quod non est, certè non faciat rem existentem, sed simile quid, ut existens, existens autem nequaquam. Perfectè autem esse rem, opificium fabri lectum fabricantis, aut aliud id genus artificium, quisquis dicat, apparet eum dicturum non uera. Non certè, inquit, ut censebunt hi, qui circa hæc uersantur. Nihil igitur mirum, si & hęc obscura quædam res est respectu ueritatis. Non'ne? Vis igitur, inquit, in his ipsis quæramus imitatorem huius, quinam sit? Si placet, inquit. Igitur tres lecti isti sunt, unus est in Natura, ἣν φαῖμεν ἂν ὡς ἐγῷμαι θεὸν ἐργάσασθαι, ἢ τίνα ἄλλον οὐδένα οἶμαι: Quam dicere nos oporteat, ut ipse arbitror, Deũ fecisse, aut ullum'ne alium? Nullum, inquit, alium arbitror. Alter erit lectus, quem D facit architectus. Ita, inquit. Tertius quem facit pictor. Non'ne? In confesso sit. Pictor igitur, lectiq; faber, & Deus, hi tres præsunt tribus generibus lectorum. Tres inquit. Igitur Deus quidem, siue nolebat, siue aliqua necessitas aderat, ne plusquam una in natura efficeret lectum. Sic fecit unum solum lectum, ipsam naturam, qui est lectus. Duo autem tales, aut plures, neque plantati sunt à Deo, neq; nascuntur. Quomodo? inquit. Quoniam, inquam ego, si duos solos fecisset, rursus unus apparuisset, cuius illi rursus utrique formam haberent. Et esset sanè, quod est lectus ille, sed non duo. Rectè, inquit. Hæc igitur arbitror explorata habens Deus, uolens esse ueri lecti factor, uerè existentis, sed non lecti cuiusdam, neque quidam faber lecti, unum natura duntaxat ἔφυσε, produxit. Vis igitur hunc item uitium consitorem uocemus, an quid aliud? Iustum planè, ait. Quandoquidem ex natura, & productione, & istud, & cætera omnia fecit. Et quæ sequuntur in eo libro, quæ uerba magis ad uerbum transtuli, ut esset, quod sentit, clarius, ac manifestius, quàm nitorem, elegantiamq; sermonis attendens. Perspicuum igitur est hoc loco dogma Platonis, secum constantissimè sentientis in Timæo, & isto libro. Ecce enim nunc citra omnem ambiguitatem prædicat Deum omnium rerum artificem, rerum cœlestium & terrestrium, omnium quæ è terra nascuntur animalium, plantarum, omnium item quæ sub terra, denique etiam Deorum. Assumitq; pulcherrimum exemplum speculi: quo in omnes partes conuerso, sicut omnia ab eo, qui circunuertit, nascuntur simulatè, & apparenter, sic à Deo uniuersa creari uerè, & naturaliter, imò momento. Nullum est certè diuinius, luculentius diuinæ potestatis exemplum, quæ tam facilè posset cuncta extemplo producere, quàm facilè producuntur in speculo simulatè, & apparenter omnia. Hoc exemplo utitur ad probandũ ei, cui tarda mens

esset

A esset, facilitatem omnium creandarum rerum à Deo, si forte quis esset, cui non uideretur fuisse, ab uno omnia condita. Deinde proponit exemplum domesticum de tribus lectis, quorum unus in natura sit, alter in speculo, alter in pictura. Non eo quidē consilio, ut affirmet lectum, quod artis est, in natura esse: sed naturam nunc appellat ipsam rerum ueram existentiā. Lectus ergo, sicut omnis alia res, tres habet locos, aut gradus: Primus est uerū esse, ueritas ipsa: alij duo sunt apparētiæ, simulationes illius ueri, alter in speculo, alter in pictura: Vterque similitudo ueri. Sic Soles sunt tres: primus uerus ipse, & in natura Sol: alius in speculo: alius in pictura. Similiter fluuius, aut lucus alius uerus, alius expressus in speculo, alius in pictura. Vt autem per speculum, aut picturam fingere potest homo Solem simulatum, repræsentatum: sic Deus fingat Solem uerum, cuius est opus ueritas. Ac Plato respicit nūc, ac proponit dogma Philosophiæ cœlestis, quæ prædicat creationem, ueramq́ue rerum productionem esse solius Dei, sicut simulationes, imitationesq́ue mortalium. Quoniamq́ue tota natura, ueritasq́ue ipsa est solius Dei, consentanea ratione cum uocat φυτουργόν, arborum consitorem: Sic omnium rerum uerarum artificem uniuersalem. Ecce igitur ut in Timæo uocauerat eum δημιουργόν, artificem mundi, cœli, & terræ, quorum complexu cuncta continentur, sic sui nunc similimus, uniuersæ ueritatis architectum, rerum cœlestium, & terrestrium, & subterranearum. Quidquid uel in cœlo, uel in terra, uel sub terra sit, etiam Deorum clamat eum creatorem. Deos autem illos nominans cum cœlo sentit, ut arbitror, Intelligentias illas cœlestes, de quibus in Timæo, in Epinomide, in Legibus. In Timæo, animam uniuersalem totius cœli, particulares item astrorum creatos à supremo Deo fatebatur. Sunt, ut dixi, duo genera Deorum apud Platonem lumina cœlestia, id est, Intelligentiæ, B lumina illa circunrotantes, & Dæmones, id est, Dij, siue Angeli corporibus aërijs, per urbes, totumq́ue mundum uagantes, duces, & principes rerum humanarum, ut ipse & in Symposio, & in Legibus confessus est. Vtrunque genus producit Platoni magnus Parens Vniuersitatis. Hoc item in Critia siue Atlantico retulit. Quoties enim eo in libro, θεῶν γένεσιν, ortum & satum Deorum nominat? Si quis autem Aristotelem, totamq́ue ipsam aspiciat Philosophiam, tria sunt genera Deorum, Dæmones, Intelligentiæ siderum, Dij cœlicolæ cum summo Deo, extra cœli, Solisq́ue uias habitantes. de quibus magis locutus est Aristoteles, quàm de Dæmonibus. Sed de his suo loco. Consentiente igitur Platone, & Aristotele, sed clarius Platone, est unius magni Dei rerum inuentio, eas nō modò in præsens ueluti à se manantes producentis, sed qui ut prędicant clarissimis in præterito uerbis, ἔφυσε, produxerit, Sicq́ue nunc creare semper, sicut quondam dedit exordium. quod clarius explicat in Timæo. Illud item hoc loco mirabile est apud Platonē, quòd dicit Deum creare se ipsum. Recordare enim nomina illa apud uetustissimos Philosophos αὐτόγονος, αὐτοτελὴς, αὐτάρκης, αὐτογενὴς, αὐτοφυὴς, per se, uel à se genitus, à se absolutus, à se ditissimus, à se natus. Quibus nominibus, ut superius ostēsum, designatᵣ æternitas. Quia si Deus nascitur à se ipso, nec uel à nihilo, uel ab alio nasci potest, necessariò semper fuit Deus, à quo Deus ipse nascereť. Si Deus est, nō est natus ex nihilo, nō ex aliquo alio: in æternū igiť fuit ipse sui causa. Ostēdiť igiť hoc dicto, ipsum suimet esse principium æternū, à se habere quod est. Quæ res in seipsam reciprocās, æternitatē demōstrat, & omnino genus aliud rei, ac substātiæ, quàm simus ipsi, qui pendemus ab illo, quē formarū naturaliū potētissimū creatorē fateť Plato: ut qui se ipsum gignit, qui est omnipotens, maior toto mundo, longe facilius possit cætera se ipso in immensum minora producere. Eò uocat eum θαυμαστὸν σοφιστήν, mirabilem artificem, admirandæ sapientiæ

D

tiæ architectum. Vocat naturæ ἐργάτην, opificem. Et hæc sunt nomina diuina mysterijs, Theologiaćq; fœcundissima apud Platonem, Cœli & terræ, Deorum, rerum cœlestium, terrestrium, infernarum Creator, τῆς φύσεως ἐργάτης, naturæ Opifex, αὐτοφυὴς sui ipsius Genitor, sibi ipsi Autor, sibimet Principium, Verus rerum Procreator, Producens unam naturam tantum, non plures, quia quidquid produxisset, ueritas ipsa, ipsa natura uera fuisset. Sicćq; eodem reuoluitur res, unam tantum futuram ueritatem fuisse, ad quam omnia à Deo creata, reuocarentur. Simulatio autem, & mendacium duobus aut pluribus modis, fieri posset ab hominibus, naturam opificium Dei imitantibus. Sicut autem apud Mosem cœlum, & terram, animalia, plantas, sidera, sic Plato clarè confitetur à Deo cuncta hæc creata, eumćq;, quoniam uniuersalem naturam produxit, putat appellandum φυτουργόν, plantarum consitorem, sicut Moses dat ei plantationem Paradisi, productionem omnium stirpium, plantarum, arborum, herbarum. Quo mirabili, & diuino testimonio, ipsas sacras literas intelligimus explicatas, cum Deo dant plantationem Paradisi, ut non cogamur auxilio accire fictitias illas quorundam Ideas, pro Paradiso uero, naturali, è ueris arboribus à Deo plantatis, qui ipsam naturam produxit, uanas allegorias, ubi non opus est, introducentium. Hunc locum apparet Platonem sumpsisse ex Mercurio Trismegisto, è cuius ubertim fontibus potauit. Is ad Asclepium hæc loquitur: ἔξεστι τῷ ζωγράφῳ, καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεοὺς καὶ γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλογα πάντα, καὶ τὰ ἄψυχα. τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον αὐτὰ ποιεῖν. ὢ τῆς πολλῆς ἀνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν θεόν. τὸ γὰρ πάντων καινότατον πάσχουσιν οἱ τοιοῦτοι. τὸν γὰρ θεὸν φάσκοντες εὐλογεῖν, τῷ μὴ τὴν τῶν πάντων ποίησιν αὐτῷ ἀνατιθέναι, ὅτι τὸν θεὸν οἴδασι, πρὸς δὲ τῷ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι πάθη αὐτῷ περιτιθέντες ὑπερηφανίαν ἢ ἀδυναμίαν. εἰ μὴ γὰρ πάντα ποιεῖ, ἢ ὑπερήφανός ἐστι, ἢ μὴ δυνάμενος, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. ὁ γὰρ θεὸς ἓν μόνον πάθος, τὸ ἀγαθόν. ὁ δὲ ἀγαθὸς, οὔτε ὑπερήφανος, οὔτε ἀδύνατος, τοῦτο γάρ ἐστι θεός. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἡ πᾶσα δύναμις τοῦ ποιεῖν τὰ πάντα. πᾶν δὲ τὸ γεννητὸν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ποιεῖν. ἰδὲ πῶς αὐτὸς μὲν ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνεται, καὶ εἰ βούλει μαθεῖν ἔξεστί σοι ἰδεῖν εἰκόνα καλλίστην, καὶ ὁμοιοτάτην, ἰδὲ γεωργὸν σπέρμα καταβάλλοντα εἰς τὴν γῆν, ὅπου μὲν πυρὸν, ὅπου κριθὴν, ὅπου δὲ ἄλλο τι τῶν σπερμάτων. ἰδὲ τὸν αὐτὸν ἄμπελον φυτεύοντα καὶ μηλέαν, καὶ τ' ἄλλα τῶν δένδρων. οὕτως ὁ θεὸς ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν σπείρει, ἐν δὲ τῇ γῇ μεταβολὴν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ζωὴν, καὶ κίνησιν. Quæ sunt, Licebit pictori cœlū facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaćq; omnia, & inanimata, Deo autem erit impossibile. O dementiam, imperitiamćq; incredibilem erga Deum. Tales enim patiuntur rem nouam, & inusitatam. Nam cum asserant, se Deum benedicere, quòd ei non ascribant omnium creationem, neque Deum norunt, & præterquam quòd ignorant, etiam in eum peccant grauissimè, ei uel superbiam, uel imbecillitatem tribuentes. Si enim non creat omnia, aut superbus est, aut imbecillus, quod impium est. Deus enim unam solam habet affectionem bonitatis. Bonus autem necę; superbus est, necę; imbecillus. Hoc autem est Deus. Nam Bonum est uniuersalis potestas cunctorum creandorum. Omnis autem res creata, & generabilis, à Deo creata est. Quod est Boni, & omnia creare ualentis. Aspice uerò & quomodo ipse creat, & quæ creantur, quomodo fiant. Quòd si uelis, licet tibi pulcherrimum, similimumćq; cernere exemplum. Aspice agricolam semen iacientem in terram, alibi quidem frumentum, alibi uerò hordeum, alibi sementem alterius generis. Eundem aspice uitem plantantem, & malum punicum, cæterasćq; arbores: Sic Deus, in cœlo quidem seminat immortalitatem, in terram uicissitudinem, in uniuerso uitam & motum. Hæc Trismegistus. Apud quem recognoscimus dogmata Platonica. Alterum in Timæo, de Bonitate creatoris mundi, quæ fuerit eius creati causa. Alte

A ſa. Alterum in libris de Republica. Dogma de Bonitate creberrimum apud Mercu-rium, etiam uerò Platonem. Nunc ergo manifeſtò cernimus Platonem ſecutum Theologiam,rationesq́ ſermonis Triſmegiſti. Eſt apud Platonem exemplum ſpe-culi, rurſum exemplum de tribus lectis,& de pictura. Apud Triſmegiſtum eſt exem-plum pictoris cœlum,terras, mare, Deosq́ creantis: Eſt item de agricola uariam ſe-mentem in terram iacientis, eiuſdem item omne genus plantas conſerentis. Platoni ob eam cauſam Deus uocatur φυτουργός, plantarum conſitor, quia naturæ repertor, quem Moſes & Paradiſum è terra, & omnes generatim plantas, & herbas produci iuſsiſſe refert. Eſt item Mercurio, quòd pictor creat Deos,aſtra ſcilicet cœleſtia,quæ Deos, ut Plato refert in Cratylo, conſtat Barbaros uocaſſe, eos à curſu, concitatio-neq́ ſic uocantes. Sic etiam Deum, inquit, creare Deos, cui, qui detrahat hanc fa-cultatem, grauiſsimè, planeq́ impiè peccet. Similiter Platoni, Deus creat Deos. Eſt item apud Mercurium diuinum dogma, quòd omnis res generabilis, generationi ſubiecta, facta eſt fitq́ à Deo iugiter. Eſt item, quòd niſi tribuas ei rerum cunctarum molitionem, aut ſuperbiam, inſolentiamq́,quippe qui res uti uiles aſpernatus,ſuaq́ diuinitate delectatus refugiat, aut imbecillitatem neceſſariò tribuas, qui uelit qui-dem, ſed non poſsit. Arguitq́ hoc ſuo teſtimonio uetuſtiſsimus Theologus eos,qui ne gerendis eis Deus uileſcat, curam ei rerum humanarum abnegant: Eos falli aſſe-rit, aduerſaq́ uia pergere, ueluti neſcios ueritatis ruere: Neſcire eos naturam Boni-tatis,ac Diuinitatis. Item immortalitatem in cœlo fieri dicens Mercurius à Deo,ſen-ſit lumina cœleſtia non corrumpi:& quod Plato,noſtriq́ cœlum eſſe ἀγήρω, ἀθάνατον, citra ſenium, citra interitũ,corpus incorruptibile: Niſi,ut idẽ ait,qui fecit, reſcindat. Ex his igitur conſtat, Theologiam Græcorum à Barbaris fluxiſſe, neceſſarioq́, niſi

B uelit à fonte diſsidere, eandem & apud Platonem & Ariſtotelem eam ſemper fore. Quod ubique monſtrabitur.

Cur Plato in libris de Legibus magis aſtrorum Diuinitatem, quàm ſupremi Dei obtulerit. Quòd ſupremum Deum ſentit ac dicit ineffabilem, de quo cautè ſit loquendum.

CAP. III.

EX HIS item luce clarius conſtat, conſtabitq́ magis, quidquid de Deo, uel Dĳs ſtatuerit ſecus Plato,præcipuè in Legibus, Epinomide, ubi miris laudibus tollit cœlũ,aſtraq́ cœleſtia,eaq́ in numero Deorum putat habẽda, quomodo debeat intelligi: ſcilicet uel ſibi ipſi eum apertè contradicere: aut minorem quandã Diuinitatẽ eis attribuiſſe: aut quoniã ciues ſuos aliqua manifeſtio-re pietate uellet imbuere,oſtendiſſe eis manifeſtiora numina, à quibus inferiora gu-bernentur. Illum autẽ maximũ,ineffabilemq́ Deum idcirco nõ tam clarè adorãdum propoſuiſſe,quòd nõ poſſet enarrari,& deſcribi qualis eſſet, & quomodo colendus. Cõfeſſus eſt enim eum tribus locis inenarrabilẽ,in Timæo cogitatu difficilem, dictu ineffabilẽ: Philo etiã cogitari,& intelligi nõ poſſe,nedũ proferri. Quoniã igitur hunc ineffabilẽ,inexplicabilẽ, quenq́ ſuperiores omnes Theologi, alĳ innominabilẽ, alĳ inuiſibilẽ,alĳ ſilẽtio colendũ,alĳ ἀζήτητον inueſtigabilẽ dixerãt,nõ eſt de eo in Legibus locutus,cuius de cultu quicquã ſtatuere, quia nec nomẽ noſſet, nec naturã eius habe-ret exploratã,nõ poſſet. Sic etiã in Phædone,appellãs eum Mentẽ,clamat, ἐγὼ μὲν τοιαύτης αἰτίας ὁπῄποτε ἔχει μαθητὴς ὁτουοῦν ἥδιστ᾽ ἂν γενοίμην, ἐπειδὴ δὲ ταύτης ἐστερήθην, οὔτ᾽ ἂν αὐτὸς εὑρεῖν, οὔτε παρ᾽ ἄλλου μαθεῖν οἷός τε ἐγενόμην: Ego quidem eiuſmodi cauſæ, id eſt, Mentis, quænam natura ſit,libentiſsimè omniũ didicerim. Sed quoniã ea priuatus ſum, neq́

ipſe per me inuenire,neq; ab alio diſcere poteram,uerti me ad alia.Ecce nec ſe inueni-re poſſe,quænam ſit ea Mens creatrix mundi,fatetur,nec ab alio diſcere potuiſſe. In Epiſtolis ad Dionyſiũ cum de natura Primi idẽ dubitaſſet,nec ſibi ſatis antè explica-tum dixiſſet,reſpondit ei,ut ſuperius oſtẽſum,per Epiſtolã miſſam per Archedemũ: φραστέον δή σοι δι' αἰνιγμῶν ἵν' ἄν τι ἡ δέλτος, ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῷ: Lo-quendum eſt tibi per ænigmata,ut ſi quid tabella ponto,uel terra fuerit perpeſſa,qui legerit nõ intelligat.Paulo autẽ inferius,cur hæc putet uitanda: εὐλαβοῦ μέντοι μήποτε ἐκ-πέσῃ ταῦτα εἰς ἀνθρώπους ἀπαιδεύτους. σχεδὸν γὰρ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐκ ἔστι τούτων πρὸς τοὺς πολλοὺς καταγελαστό-τερα ἀκούσματα οὐδ' αὖ πρὸς τοὺς εὐφυεῖς θαυμαστότερά τε, καὶ ἐνθουσιαστικώτερα: Caue,inquit,nequãdo excidant hæc in homines imperitos. Siquidẽ,ut ego cenſeo,nihil propè eſt quod ma-gis irrideatur apud plebẽ:ſicut nihil apud eruditos,rectiq; iudicij, mirabilius, ac di-uinius. Habes igitur à Platone cauſam uerã, cur oporteat de primo ſilere apud uul-gus,cur efferre nefas in uulgus Parentẽ Vniuerſi.Irridẽt enim nõ intelligẽtes, ueluti à populari cõſuetudine,craſsiſq; auribus remota,quæ de eo dicũtur.Eoq; cum de le-gibus loqueretur,quas populo publicare oporteret,magnũ illũ,& inſcrutabilẽ Deũ, à quo nata omnia retulit in Timæo,& in Republica:in Epiſtola principiũ, medium, finẽ uocat,& circũ quẽ & per quẽ,& propter quẽ ſint omnia:nihil eſt locutus,propo-ſito tantũ cœli cultu,ut cui de certa religione loquendum eſſet. Totaq; illa cœli apud eum Diuinitas eſt,qualis fluminũ,fontiũ,Hamadryadũ apud Poëtas.In alia quoque Epiſtola ad tres amicos,Hermiã,Eraſtũ, Coriſcum,ut primo libro oſtẽſum eſt,longe aliũ Deũ propoſuit quàm illã cœli fictitiã,poëticãq; Diuinitatẽ. Adiurãtes,inquit,in amicitia τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα, Omnium rerũ Deum,Principẽ,præſentium & futurorũ,& principis ac cauſæ Patrẽ & Dominũ.En Deus is magnus ille,quẽ dixit ineffabilẽ in Timæo, & in Phædone. De hoc admirãdo Deo tam ſtupenda,mirabiliaq; locutus eſt in ea Epiſtola, iam lon-gæuus,iam ſenex,ut ipſe in eadẽ teſtatur, καίπερ γέρων ὤν: Etſi ſenex ſim. Credendum autẽ ſenibus Ariſtoteles ipſe teſtis: Quocirca,inquit,oportet ſeniorũ,& expertorum, prudentiumq; etiã ſine demonſtratione pronuntiatis ſententijs & opinionibus adhi-bere fidẽ,non minus quàm ipſis demonſtrationibus. Vident enim principia,quoniã habent acumẽ & intuitum experientia. Hæc omnia,quæ nunc ait Ariſtoteles, habuit Plato,ut ſumma fides ei ſit habenda.Erat ſenex,erat prudens,erat peritus. Grauiſsi-mas igitur,& prudentiſsimas opiniones, & ſententias eius, quas in extrema ſenecta protulit de Deo,ſeueriores,ac meliores omnibus,quas in omni uita retinuit, putan-dum. Ac credendum eſt eum quòd nunc tam magnificè, ac diuinè de Deo pronun-ciauit, è fontibus Aegyptiorum pręcipuè Mercurij Triſmegiſti hauſiſſe. A' Barbaris enim, ut idem perhibet,ad Græcos, uenit Philoſophia. Eiuſcemodiq; multa apud Mercurium inuenies.Fuiſſe autem illam cœli Diuinitatem, quam apud eum & Ari-ſtotelem cernimus, non naturali ratione, ſed ſuperſtitione potius inuectam, hau-ſtamq; ex erroribus Chaldæorum,& Aegyptiorum,quæ ab ipſo Deo, per Prophe-tas ſuos coarguitur,idem ipſe eſt teſtis in eodem libro, in quo fatetur primos Aſtro-logiæ contemplatores fuiſſe Barbaros, loco peruetuſto,ſemperq; ſereno innutritos, quod Aegyptus in primis Syriaq; habeat, ob id claras ſemper ſtellas eos in apertis, & ſerenis campis ſpectare ſolitos, ὅθεν καὶ πανταχόσε, καὶ δεῦρ' ἐξήκει βεβασανισμένα χρόνῳ μυ-ριετεῖ καὶ ἀπείρῳ: Vnde per omnem mundum, & in Græciam peruenerint, infinito tempore conſiderata, & expenſa. Paulò pòſt, Quoniam, inquit, Natura ſitũ dedit nobis, non adeo clarũ,& lucidũ. ὕστερον αὐτοῖς παραδέδωκε τὸ τούτων τῶν θεῶν τοῦ κόσμου κατανόημα: Effectũ eſt,ut poſterius nobis ipſis horũ Deorũ,qui in mundo,id eſt cœlo,ſunt,ſcien-tiam

A tiam tradiderit. Sed quæ, inquit, Græci à Barbaris acceperunt, fecerunt meliora. πολλὴ δὲ ἐλπὶς ἅμα καὶ καλὰ κάλλιον καὶ δικαιότερον ὄντως, ἢ ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθούσης φήμης τι ἅμα καὶ θεραπείας πάντων τούτων ζῴων θεῶν ἐπιμελήσεσθαι τοὺς Ἕλληνας. Magna spes & pulchra, melius & iustius eam famã & cultũ, qui de his Dijs uenit à Barbaris Græcos curaturos. Ecce fatetur apertè famam, & cultum siderum à Barbaris ad Græcos peruenisse. Hæc illa superstitio, quæ damnatur, infamaturq́ apud sacras literas, tanquã Aegyptiorũ, Assyriorumq́ error. Hæc à Barbaris transijt ad Græcos. Philo idem confessus est de Abraam, qui genere Chaldæus fuerit, ex patre Astronomico, & ex his τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζουσι, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, παρ᾽ οὓς τότε εὖ τε καὶ τὸ χεῖρόν φασιν ἀποβαίνειν: Qui astra Deos putant, & totum mundum, ac cœlum, à quibus bene, & male putant euenire. Clarius item Plato id confessus in Cratylo: Videntur, inquit, mihi priores Græci, solos Deos putasse, οὓς νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ ἄστρα, καὶ οὐρανόν: Quos nunc multi è Barbaris, Solem, & Lunam, & terram, & astra & cœlum. Vt autem à Barbaris meliorem quandam sapientiam Græci hauserunt: in omni autem professione sunt adulterina, & uera: sic superstitiones erant repudiandæ, sola meliore scientia recepta. Quare quæ post res naturales disseruit Aristoteles de cœli, stellarumq́ Diuinitate, scito non naturali ratione dicta, sed ex superstitione Barbarorum, apud quos etiam erat bona Theologia, à superstitiosis, Zoroastre, Magisq́ uitiata, & adulterata. Vt autem tametsi Assyrij & Aegyptij cœlestibus luminibus tribuebant Diuinitatem, militiamq́ cœli adorabant, non tamen uerum Deum ignorabant, ut in primis libris apparuit, item non dederunt æternitatem mundo ob eam causam: sic Græci Philosophi errare in eo non debuerunt. Et Aristoteles, qui secutus est Platonem in deificatione cœlestium siderum, debuerat item in eo sequi, ut ea confiteretur à supremo Deo creata. Nihil igitur amplius dicam de his, quæ uel in Legibus, B uel Epinomide de Siderum Diuinitate disseruit, cum cœlestem ordinem, perennemq́ constantiam ait ordinis Diuinitatem indicare Plato. Totus enim is ordo inuentum est maximi Dei, ipso teste: qui siue dederit animam diuinam cœlo, siue citra animam motum æternum, & constantem, quemadmodum cordibus animalium, rerumq́ seminibus, ipse solus Deus, solus adorandus est. Quod igitur est in definitionibus eius de Sole, quòd sit ζῷον ἀΐδιον, ἔμψυχον, animal sempiternum, animatum, palàm est ex Timæo, non de priore æternitate, sed posteriore dictum, de qua dubius etiam Plato fuit. Nam priorem sine controuersia cœlo non tribuit. De posteriore sic in Epinomide, De cœlo, inquit, & stellis, alterum de duobus necesse est statuere. Aut enim unamquanq́ incorruptibilem esse, & immortalem, prorsusq́ diuinam: aut aliquam uitam, quanta fas sit unicuiq́, & cui nihil amplius desit, uiuere. Huiuscemodi tribuit Soli æternitatem Plato. Quorum alterum etiam Theologia uera confitetur: uel prorsus interitura ea lumina, sublatis hominibus è terra, quibus astra refulgent: uel usq́ in suprema secula futura, tunc uel remouenda, uel renouanda, uel uno in loco stabiliter figenda. Hæc autem opinatus & confessus est Plato hoc loco, & in Timæo, ubi magnus ille mundi architectus alloquitur Deos creatos, id est, animos cœlestes, & dæmones, prænuntiatq́ eos esse natura corruptibiles, nisi uoluntas sua resistat, quia principium aliquãdo habuissent. Idemq́ Timæus Locrensis in sua Genesi: idem tot locis, quos ostendam, Plato. Nam eos natos aliquando eum arbitratum apparet, quod in Epinomide dicit: καὶ τὴν μεγίστην σοφίας περὶ θεῶν γενέσεως ὀρθότατα ἐπιβαίνειν ἡμᾶς: Maxima, inquit, sapientia rectissimè nos de ortu Deorum cognoscere. Hic succurrit expressa apud Platonem contradictio, ut sentias, ea quæ eo in libro locutus est, inuitum, &, quasi iocantem dixisse. In Timæo dicit Deum illum, maximum crea-

torem Vniuersitatis iussisse sideribus, & Dæmonibus, quos appellat Deos Deorum, id est, ut interpretatur Cicero, eos qui Deorum satu orti essent, ut partem mortalem attexerent immortali, hoc est, animo humano, cuius initium, & status esset ab ipso summo Deo, adiungerent corpus: quasi magnus ille parens fuerit animi creator, corpus autem iusserit minoribus Diis effingere. Cæteraque item animalia iubet formare Deos minores. At in Legibus à Sole dari genus nobis, ut superius uidisti, est confessus. In Epinomide perhibet animam mundi, uel cœli creasse animalia ignea, aëria, aquatilia, forte etiam homines. Animalia autem aëria appellat Dæmones. Quomodo igitur creant Dæmones, & stellæ corpus humanum, cæterorumque animalium, quæ cum cæteris unà creantur ab anima illa? Ex quo licet dogmatis incertitudinem cernere. Et, ut Aristoteles inquit, ueluti qui feriunt, imperiti pugnandi, & feriendi, dant sæpe oportunas plagas: aut qui dubii partes uersantur in omnes: tale quid perpessus est Plato. Sed sine dubio meliora, quæ grauior ætas, quæ de Naturæ sinu, non superstitionum felle, protulit.

Platonem de summo ac singulari Deo sensisse, quæ à maioribus audisset. Timæum Pythagoreum fateri Deum autorem mundi, itemque temporis, & omnis cœlestis ordinis inuentorem: quæ secutus sit, maximeque approbauerit Plato.

CAP. IIII.

DE SINGVLARI Deo diuinè ueridiceque sensisse Platonem, tum superius allata loca demonstrant, tum uerò multa alia, quibus aspersa passim est Philosophia eius. Habuit enim ante se præceptores diuinos, præcipuè Pythagoreos, Timæum Locrensem, Empedoclem, Trismegistum. Eos norat Plato, totamque eorum Philosophiam indidit libris suis. Timæus igitur Locrensis in sua quasi Genesi, aut Cosmopœia dicit: τοτέων δὲ τὸν μὲν τᾶς τ' ἀγαθῶ φύσιος ἦμεν, θεόν τε ὀνομαίνεσθαι, ἀρχάν τε τῶν ἀρίστων. Ex his, inquit, causis, quæ mundum condiderunt, alterum fuisse dicit Timæus Locrensis ipsius boni naturam, appellarique Deum, principium rerum optimarum: Cæteras autem socias causas ad necessitatem adductas ab eo. Sic Timæus mundi præcipuam causam Deum confitetur, eumque esse naturam bonitatis, quæ eum impulerit ad creandum, formasque rebus addendum, accepta materia informi, & inordinata. ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, ὁρῶν τε τὰν ὕλαν δεχομέναν τὰν ἰδέαν, καὶ ἀλλοιουμέναν. Eumque fatetur expresse mundum hunc creasse, tota illa assumpta, distributaque materia, statuisseque corpus, & locum omnium rerum, in quo res omnes continerentur, ipsum mundum. ἐποίησεν ὦν τόνδε τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τᾶς ὕλας, ὅρον αὐτὸν κατασκευάσας τᾶς τῶ ὄντος φύσιος. Deinde Deum uolentem facere prolem optimam, fecisse hunc genitum, siue factum, siue generabilem Deum, θηλόμενος ὦν ἄριστον γέννημα ποιῆν τοῦτον ἐποίει θεὸν γεννατόν. In quo uides, quo genere Diuinitatis mundus sit Deus, factitio scilicet, & ab illo ineffabili, & supremo Deo, qualis astrorum item, effectio. Eò quoque pulcherrimè fassus est à Deo mundũ creatum, quia ab omni causa sit incorruptibilis, nisi uelit eum Deus ipse dissoluere, qui fecit, & instruxit eum. εἴποκα φθαρησόμενον ὑπ' ἄλλω αἰτίω, ἔξω τῶ αὐτὸν συντεταγμένω θεῶ, εἴποκα δήλετο αὐτὸν διαλύην. Sed quoniam non sit improbi uertere se in perniciem rei pulcherrimæ, ob id eum incorruptibilem, immortalemque permansurum. Esseque optimam omnium genitarum rerum mundum, quoniã sit ab optima causa creatus. Animam quoque mundi eundem admirabilem Deum, procreatam, à medio ad extremas partes duxisse, diffusam per ipsum totum, temperatamque

A ratamq́ ex forma indiuidua, & diuidua substantia, quæ est tota cœli compago, ex anima scilicet, & corpore perfecta, ut illi putabãt, eiq́ unam temperiem ex hisce duobus, duasq́ mouendi facultates ei adhibuisse. Pluraq́ alia narrat de Anima cœli, à qua cœli motus est, à summo Deo creata, & ordinata, cui corpus etiam aptarit, corpus inquam dissolubile, cum uelit ipse. Temporis item partes, & tempus, circuitusq́ cœli Deum constituisse unà cum mundo, sicut etiam Moses, fatetur. Neq́ enim astra fuisse ante mundum, ideo neq́ annum, neq́ circuitus horarum, & tempestatum, quibus mensuretur mundus iste creatus. χρόνου δὲ τὰ μέτρα, τὰς δὲ τὰς περιόδους λέγειν, ἃς ἐκόσμησεν ὁ θεὸς σὺν κόσμῳ. οὐ γὰρ ἦν πρὸ κόσμου, ἄστρα. διόπερ οὐδ' ἐνιαυτός, οὐδὲ ὡρῶν περίοδοι, αἷς μετρεῖται ὁ γεννηθεὶς κόσμος οὗτος. Post mundi uerò constitutionem, Deum animalium mortalium generationem exorsum, animam humanam, ex substantia diuiniore, quam ipsi uocant ταὐτὸν, insecabilem, indiuiduam, inalterabilem, immutabilem, eandem semper, creatam tradidisse alteri Naturæ, quæ corpus est. Nimirum ut Moses ait, spiritum à se formatum in corpus inseruisse. Nouissimè concludit, mundi gubernaculum, qui plenus sit Deorum, & hominum, traditum à principe Deo Dæmonibus, quos Angelos esse in sacris literis, testis est Philo: οἷς ἁπάντων ἡγεμὼν θεὸς ἐπέτρεψε διοίκησιν κόσμου συμπεπληρωμένου, ἐκ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων. Ecce principem omnium Deum fatetur, cui subiecti quoq́ sint Dæmones, id est, Angeli, qui mundum gubernent, præfecti ab ipso, qui sit omnium rerum princeps. Sicq́ perspicua est altissima Philosophia Platonis, claret quo loco mundi, cœli, astrorumq́ Diuinitas haberi debeat. Quibus etsi attribuerint Deificationem hi omnes, exerta tamen uoce fatentur ab uno ineffabili, ac præpotenti Deo satos. Vt potius pro superstitione barbarica, Diuinitas illa cœli sit habenda, quàm ex uera Philosophia profecta.

B

Exempla, quibus probatur Dei singularis & unius confeßio apud Platonem, in cuius potentiam & autoritatem cuncta bona referat idem, confitens eum cunctorum quæ poßidemus autorem.

CAP. V.

SED sunt etiam perspicua, & per totam Philosophiam eius quasi stellæ radiantia, testimonia, de summo, ac naturali Deo, ad cuius appellationem mens instinctu naturæ corripit omnes: quæ si dispersa congregaueris, & sub oculos posueris, uidebis diuinam Theologiam. Principiumq́ ab ipsa Epinomide, ubi cœlum deificatur, facias. Ibi quærens quænam ars faciat homines sapientes, peruagansq́ & examinans omnes, accedensq́ ad agriculturam, ne hac quidem inquit nos fieri, quia non arte aliqua sapienti, sed natura, & secundum Deum, id est, impulsu Dei, qui nos ad hoc instigauit, agriculturam exerceamus. οὐ γὰρ τέχνῃ, ἀλλὰ φύσει κατὰ θεὸν πάντες φαινόμεθα γῆν μεταχειρίζεσθαι. Quid enim hoc aliud est, quàm quod Moses perhibet? Deum misisse hominem in terram, ut laboraret, sudore uultus sui pane uesceretur: Et cum terræ male dixit, ut homini spinas, tribulosq́ produceret. Qui hoc iussit, & statuit, ut omnes homines terra colenda uictitarent, non'ne fuit ille qui creauit omnia, protulitq́ omnes è terra stirpes, & herbas, quibus homo uesceretur, uiueret, nutriretur? Vniuersalis scilicet Deus, omnium rerum, ordinumq́ repertor. Et hoc Plato dixit, ubi de cœli Diuinitate loqui instituerat. Progressus, datam confitetur nobis cognitionem, & solertiam, rationemq́ à Deo, qua possemus præter cæteras animantes discere à patribus, quæ nobis illi tradidissent. Hoc primum Dei beneficium. Nullum autem animal esse cui data sit hæc facultas & solertia, ut esset capax eorum quæ traderentur, præter hominem. πρὸς δὲ ἡμῖν τοῦτο αὐτὸ πρῶτον ἐνόησεν ὁ θεός,

ὥστε

ὥστ' ἐγγόνοις διαπονούμενον ξυννοεῖν. Non'ne iste Deus, est is qui apud Mosen ad imaginem suam fecit hominem, eiq; à se ipso spiritum, mentemq; dedit, qua posset discere? Et sicut perpetua serie, à patribus filij generantur, sic ab eis, ab ipso Deo inchoato hoc ordine, discant loqui, & sentire, & numerare, multaq; alia. Ille dedit ingenium primus, & hoc inseruit nobis, etiam primarum uocum, nominumq;, quibus res appellarentur, institutor. Omnis igitur is ordo, à quo uniuersa pependit ætas, principium habuit à summo Deo. Deinde eodem libro, sicut Moses docuit supremum, eminentissimumq; Deum fuisse cœli, luminumq; cœlestium inuentorem, præcipueq; Lunæ, ad quam modò maiorem, modò minorem, modò apparentem, modò occultantem sese, fierent tempora, dies, & anni: sic Plato testatur hoc ipsum factum à Deo magno, ut ex Lunæ hac uarietate usque ad quindecim dies numeraremus, quod etiam perhibet de eo Laërtius: Vt enim, inquit, numerare possemus tria, quatuor, multaq; alia, ex quibus unum numerū faceremus, Deus fecit Lunam, ὡς γὰρ τὰ τρία καὶ τέτταρα. Non'ne hoc quod Plato hic loquitur, est quod Vates diuinus? Fecit Lunam in tempora. Pauloq; inferius iterum Plato fatetur datam nobis naturam percipiendi, cognoscendi, cum quo conuenit dies & annos, & tempus, Timæus à summo Deo repertos: Timæus. Temporis, inquit, partes, quas periodos, id est, reuolutiones reditusq; dicunt, Deus ipse unà cum mundo constituit. Neq; enim erant astra ante mundum, eoq; neq; annus, neq; horarum, siue tempestatum reditus, quibus mensuratur genitus iste mundus. Hæc ille, prædicans ab eo necessariò tempora, dies & annos, & horas effectos, annuasq; reuolutiones, qui ipsum creauit cœlum. Non ergo cœli Diuinitas erit, ut ob id à Platone, uel Aristotele debuerit deificari, sed eius, qui cœlum molitus, ei talem ordinē dedit, quem à se cœlum habere ipsismet testibus nō potuit. Neq; enim antequam Deus crearet mundum, inquit Timæus, erant anni, dies, horæ, conuersionesq; temporum. Plato quoque in legibus scribit: ἔστι δὲ θείῳ μὲν γεννητῷ περίοδος ἣν ἀριθμὸς περιλαμβάνει τέλειος: Est, ait, Diuinitati creatæ, aut rei diuinæ creatæ, conuersio, quam numerus perfectus complectitur. Ecce nihil clarius, cœlum habere Diuinitatem genitam, factam, creatam. Talem aut debuit Aristoteles tribuere cœlo, aut uerisimile est tribuisse. Quare si de cœlo diceret ea Plato, profectò dignus esset, quem omnes, posthabita solita erga eum reuerentia, irriderent uelut inconstantem. Ordinem enim illum Lunæ, Solis, dierum, noctiumq;, ob quem putat cœlum deificandum, probarem ex ore ipsius, & Timæi, quem expressit, non esse cœli, sed eius, qui inuenit cœlum, cum cœlo tempus item, totumq; ordinem cœlestem. Audi enim ipsum Platonem: Vt fieret, inquit, tempus, Sol, & Luna, & quinq; alia astra, quæ Planetæ, siue Errones cognominantur, ad diuisionem, & custodiam numerorum temporis facta sunt. Quorum cum uniuscuiusq; corpora Deus creasset, posuit in uertigines. Non'ne ita loquit̄ Plato? Ita certè, nihil addo ipse, nihil cōcinno. ἵνα γεννηθῇ χρόνος, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πέντε ἄλλα ἄστρα, ἐπίκλην ἔχοντα πλάνητες, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γέγονε. σώματα δὲ αὐτῶν ἑκάστων ποιήσας ὁ θεὸς ἔθηκεν εἰς τὰς περιφοράς. Cur igitur ò grauissime Plato, quasi oblitus tui, in Legibus, & Appendice legum, cœlum & astra, quia doceant nos numerare, docuerunt rationes temporum, sine quibus omnia confusa & perturbata futura essent. Et quia beneficio nos afficiunt, faciunt nos uiuere, alunt, sustinent, in Deos referre uoluisti? Cur ò uir grauissime non hunc cultum ad illum transtulisti, qui te teste, reperit admirabilem omnem hunc ordinem, Astrorum periodos excogitauit? Ea sic posita, ordinata, instituta, peragunt cursus suos æternos, quousq; autor ipse uoluerit. Hæc enim omnia tu dixisti. Quare cœlum deificare non debuisti, cuius, te teste, te iudice, non est Diuinitas illa, quam ei in Legibus dedisti,

sed

A sed eius, qui reperit eam. Huic acceptam referre debemus uitam, quę suppetit à cœlo, scientiamq́ numerandi, temporum definitiones. Adorabo igitur horologium, siue solarium, quod mirabiliter motis machinis eius omnibus numerosè, distinguit nobis horas, dat rerum agendarum tempora, autorem, & inuentorem non adorabo? Et Laërtius asserit Platonem tradidisse, ad horas efficiẽdas, & ut animalia numeris agerent omnia, accensum Solem à Deo. Nolo igitur alium testem, non ascisco Mosen, qui Platonem coarguat, Platonem Platoni oppono. Sed pergo ad alia ex Epinomide testimonia. Cum de Dijs, & Deabus loqueretur, quòd difficile de his foret definire, Perge modo, inquit, supplicaq́ Dijs, dicq́ de Dijs, & Deabus, quæ tibi succurrunt. Faciam, inquit, si Deus ipse nobis uiam aperuerit ἂν αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῖν ἀφηγῆται. Quis iste est Deus, quem cupit de Dijs locuturus, fauentem, ac propitium? Certè præpotens ille autor & opifex toties apud Platonem Deorum. Hunc tanquam communẽ præceptorem, largitoremq́ sapientiæ inuocat de Dijs locuturus. Sunt enim oculis Dij, ut ipse dixit, obscuri. Progressus inde dicit fieri non potuisse, ut tanta cœli uastitas, tantus orbis semper moueretur, nisi Deus ipse autor esset, neq́ futurum unquã aliter. Nam animatum quidem præterquam διὰ θεόν, per Deum, ut nos ostenderimus, nunquam futurum fuisse. Hoc testimonio indicat ea Plato, quæ dixit in Timæo, animam datam cœlo à Deo, animam potentem, diuinam, ipsum semper uertentẽ. Ritus item, quibus colendi sint Dij, & de sacrificijs, pręcipuos in republica, ac primates, nisi Deus ipse dux sit, neminem fore qui doceat. ἀλλ' οὐδὲν διδάξειν ἀμὴ θεὸς ὑφηγοῖτο. Quis Deus iste dux hominibus ad pietatem? Vera autem dixit, diuinissimeq́ est locutus. Nam nisi Deus docuisset, quem colere homines oporteret, quæ religio, quæ pietas esse deberet, nullus unquam homo dicturus erat. Hoc Plato appellat μέγιστον κυριώτατον.

B Maximum, pręcipuum: ad quod cognoscendũ, & cõmonstrandũ, pureq́ exercendũ, opem Dei putauit necessariã: sine qua, magna mortalium pars peccauit in eo. Postremo censet Plato tendendũ ad diuinam pulcherrimamq́ spectandã uisibilium generationem, ὅσην ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε καλλίω: quantam dedit hominibus Deus aspicere. Generationem uisibilium dicit de luminibus cœlestibus, quæ & generata fatetur, & perspicua, claraq́ hominibus, ad quorum generationẽ eundum sit oculis animi, consideranda, cognoscenda, perspicienda eorum pulchritudo. Id enim Pythagoras monebat, φιλοσοφεῖ τὸν οὐρανὸν ὁρῶν, Philosophare, cœlum contemplans. Et noster id contemplatus, Cœli enarrant gloriã Dei. Hocq́ testimonio, & cœlum genitum, siue factum, profitetur, & factum ut ipsum homines contẽplarentur. Quis enim alius Deus is, nisi uniuersalis ille, cuius magnitudo capiens omnia non recipit plures, & quem naturali consensu adiuramus, testemq́ uocamus, tanquam exaudientẽ, accipientemq́ omnia, & ubique præsentem?

Apud Platonem multis, nomine diuino appellari, sed unum esse singularem, & ineffabilem creatorem omnium, atque moderatorem.

CAP. VI.

EX HIS omnibus licet in hunc definire modum, sicut in sacris literis est uerus Deus omnibus adorandus, suspiciendus, colendus, pater, inuentorq́ omnium: sunt Dij minores, id est, Angeli, & uiri sancti, qui & ijdem Dij dicuntur: sunt Dij falsi, id est, nihil diuinum habentes, sed nomen tantum Diuinitatis, inane, sicut idola, quæ Dij dicebantur, & Dæmones uocantur shadaim quod est nomen Dei: etiam apud Platonem, cæterosq́ Philosophos tale quid inueniri: Primus, ac uerus, æternus, ac sempiternus Deus, Deus ante mundum, mundi, & cœli, & tem-

poris potentissimus conditor: minores deinde Dij, siue natura diuinum quiddam, si- C
mileq; Dei habentes, siue opinione humana, & consuetudine, licentiaq; Poëtarum, quorum interdum Philosophi testimonijs abutuntur. Prima Diuinitas sola sempiterna apud Platonem, & sola uera. Eaq; est, quam ineffabilē in Timæo, creatricemq; mundi, ibi & in Republica, multisq; alijs locis pronunciauit. Principiū, medium, finē in Epistolis: Summū Bonum in Republica. Secundū Diuinitatis genus ei multiplex, & adeò multiplex, ut nihil non sit ei Deus. Tribuit enim cœlo, terræ, stellis, mundo, terræ, dæmonibus, animæ, menti, hominis, diuinitatis nomen. Nam in Timæo, ubi caput, præcipuusq; sermo de creatore mundi, summo Deo, nominantur alij Dij, ab illo magno Deo sati. Quin etiam sunt ibi Dij Deorum, id est, Deorum satu orti. Ibi Terra, Oceanus est Deus, Deus etiam ipse sensibilis Mundus. Sunt alij multi Dij. In Philebo Dea uoluptatis Venus. In Charmide Zamolsis rex Thracū, idem est Deus. In Phædro Mercurius Trismegistus, qui ab Aegyptijs dicebatur Theuth, est Deus ex antiquis Dijs. Est Deus Dæmoniū Socratis in Alcibiade. In Legibus tota penè Diuinitas, astrorū est. Ibidem parentes à filijs pro Dijs haberi iubentur. Illic mens humana est Deus, associata animæ, quæ & ipsa Deus sit omninoq; uaria, ac multiplex Diuinitas apud Platonē, ut nulli fermè rei inuideat hoc nomē. Sic Marcus dixit, Deum te esse scito. Et ueteri prouerbio, Homo homini Deus. In septimo itē de Republica, ciuibus iustis, qui ad insulas beatas abijssent, iubet Plato monimēta erigi, et publicè sacrificari tanq; Dęmonibus, si minus, tanq; beatis & diuinis. quod in religione nostra iustissimè fit sanctis & diuis. In sexto de Republica, Sol est Deus, natus tamē & factus à summo Bono, & datus ad illuminādos oculos, uisionēq; faciēdā, quēadmodū ipsum Bonū summū illuminet mundū intelligibilē. Socrates iurat in Gorgia, per iocū, νὴ τὸν κύνα, τὸν αἰγυπτίων θεόν: Per Canē, Deū Aegyptiorū. Et in Phædone, Esculapio Deo gal- D
lus sacrificatur. In Symposio, nō Dionysius solū, sed etiā amor est Deus: τῷ ἔρωτι τηλικούτῳ ὄντι, καὶ τοσούτῳ θεῷ: Amori tanto, ac tali Deo, nullū Poëtā hymnū fecisse. Ibiq; passim Amor ut Deus prędicatur, prędicatur antiquissimus, pretiosissimusq; Deorū. Ibi quoq; ex Homero mōstratur Ate, id est, noxa, Dea. Vtq; omnia bona accepta referunt Amori, uti Deo, in Symposio, sic Cœlū deificatur, ut bonorū autor, in Legibus. Amor aūt nō est Deus, sed cupiditas uniuersalis naturalis, ut cœlū, īanimatū utrūq;. Eodē libro Amor, nō Deus, sed Dęmō est, medius scilicet īter humanā, diuināq; naturā. In Timæo quoq; terra est Deorū antiqssima. In Cratylo sunt iuxta Gręcos & Barbaros, Sol, Luna, Astra, Terra, Cœlū, Dij. Ibidē sunt alij pręter hæc, quidā Dij. Ibidē oīs uir bonus, seu uiuēs, seu mortuus, est Dæmō. In Apologia, Socrates Solē, & Lunā Deos putat, ne à uulgari pietate dissentiret. In quarto de Republica Apollo est Deus īterpres, in medio terrę, in umbilico. In Timęo sunt tres Dij, mūdus iste uisibilis, mūdus īuisibilis, quē ipse uocat νοητόν: Timæus Locrēsis, ἰδανικόν, mundū exemplarē, aut archetypū, id est, Ideā mūdi, quā ab æterno Deus ipse cōcepisset, tū ipse opifex Deus. Quāq; diceret Philo illā mūdi Ideā, mūdūq; ipsum archetypū, nō aliud esse, q̄ ipsum Verbū opifex mūdi. In Critia, q liber mox seqtur Timæū, orat Timęus Deū illū, qui olim re factus esset, nūc aūt uerbo, id est, ipsum mūdū, quē olim re uera Deus fecisset, nuc autē uerbis creationē eius descripsissent, quasiq; eū, loquēdo fecissent. Eodē libro sunt Dij, qui olim inter se partiti essent omnē terrā, nō ex cōtētione, & ambitu, sed, ut fas est, Deos scire decorū sibi quenq; & hoīes uelut gregē suum duxisse, aluisse. Ex his autē Dijs sunt Vulcanus & Minerua. Ibiq; est, quòd ἡ τοῦ θεοῦ φύσις ἐπὶ πολλὰς γενεὰς διήρκει, in multa sęcula Natura, uel Stirps Dei pdurauit. Ad postremū ibi est, θεὸς θεῶν Ζεὺς, Deus Deorū Iupiter, Nostræ literæ de supremo Deo. Deus Deorum dn̄s locutus est. Agnoscūt igitur & ipsæ quēdā Deū Deorū, id est, cōditorē, satorēq; Deorū, & regē, ut

ibidem

A ibidẽ etiã asserit Plato. Is Deus Platone teste, qui prisca ab Aegyptijs audita, sed æui longinquitate deprauata, sæpenumero memorat, Deus Deorum, conuocatis omnibus Dijs in cœlo disserit in medio multa, de genere illo diuino corrupto, diluuio eos perdere decernens. Quod nostræ quoque literæ testantur, sed incorruptius, & apertius. Loquutus est etiam Latinus Poëta à Græcis audita, qui ea à Barbaris accepissent. In nostrisq; literis inducitur, quòd Deus quasi cum alijs Dijs sit locutus: Venite igitur descendamus, & confundamus ibi linguam eorum. Est igitur apud eos Deus Deorum is, quem in Timæo ineffabilem, & inexplicabilem confessus est, nominatq; eum, non habens hactenus aliud nomen, Iouem, ut sæpe dictum, antiquissimum Dei ueri, ac summi nomen. De quo etiam Homerus inducens unum è Dijs cum affantem:

ὦ πάτερ ἡμέτερε κρονίδη ὕπατε κρειόντων.

O genitor noster Saturnie, rexq; supreme.

Supremum imperantium uocat, quod Theologia, Rex regum, Dominus dominantium: Et Dominus Deus Sabaoth, id est, exercituũ cœlestium, ordinum, legionũ cœlestiũ. Quos illi promiscuè Deos uocant, nostræ literæ promiscuè quidẽ Angelos. sed & κυριότητας, ἐξουσίας, θρόνους, dominationes, potestates, thronos: quod repræsentat illud Homeri à uetustissimis seculis ueniẽs, κρείοντας. Id enim est κυριότης, dominatio, κρείων, dominator. De hoc ipso etiã clarius locutus alibi Homerus, inducẽs ipsum Patrẽ dicẽtẽ:

ὅσσον ἐγὼ περί τ' εἰμὶ θεῶν, περί τ' εἰμ' ἀνθρώπων.

Quantum ego, præcedo diuos, præcedo hominesq;.

Sic fit perspicuum, tametsi Plato diffundat nomen Diuinitatis in multos, eum tamen id sæpe iocando fecisse, & quasi poëticè. Nam Platonem perhibẽt medium inter poëtas, & oratores incedere, tum eum apertè fateri non poëticè solum, sed naturaliter

B unum supremum, maximum, Deorum hominumq; satorem, ac Regem. Et huic opera grauissima tribuere, creationem mundi, omniaq; maxima ponderis opera. Nam Iouem esse illum uerum Deum etiam Paulus demonstrat ex Arato, qui dixerat, Iouis omnia plena. Et quòd genus eius sumus: Huius enim genus sumus. Hæc dixerat Aratus de Ioue, quem uerum Deum, à quo genus ducamus, & in quo uiuamus, Paulus interpretatur. Errabant quidem attribuẽdo sacrosanctum Dei nomen tam uarijs, & indignis rebus, sed apud Philosophos, saltem Platonem (Nam de uetustioribus clarum est) est uerior sensus. Eadem peccat Aristoteles, dum cœlo, stellisq; tribuit Diuinitatẽ, etiam æternitatem, adeoq; cœleste corpus deificat, ut omne genus laudis in ipsum effundat. Et ut eum arguit Marcus Tullius, licet in persona Epicuri, quòd in tertio de Philosophia libro (qui nunc non extat) multa turbet, modò menti tribuens omnẽ Diuinitatem, modò quendam alium præficiens mundo, eiq; eas partes tribuens, ut replicatione mundi quadam motum regat, atq; tueatur, Tum cœli ardorẽ Deum dicat esse, non intelligentẽ, cœlum esse mundi partem, quã alio loco ipse designarit Deum: Hoc ergo cogit eos incõstantes fuisse, & in re certa nihil habuisse, quod proferrẽt. Aut si boni cõsulamus, & fortasse melius mentẽ eorum interpretemur, dicemus eos ultro de uero, ac naturali Deo multa locutos, multa naturã ignaris extorsisse. Ac tametsi uaga sit Diuinitas apud illos, esse tamen etiam ueram illam, ac singularem, quam & antiquitas suggerebat, & natura. Nam Iouem, ut superius, uerũ illũ, ac naturalem Deum, non fabulosè, & poeticè Platonẽ & Aristotelẽ cum multis alijs sensisse, apparet quòd cum Aristoteles, ut nostræ literæ, locat in uertice mundi, cuius per omnes mũdi partes tendat immẽsa, & indefatigabilis potestas. Plato autem de eo dicit in Cratylo, quòd duo nomina, quibus eum uocant Ζῆνα καὶ Δία, coniuncta declarant Naturã Dei, qua putamus omnia fieri, & peragi. Neq; enim esse nobis, & cæteris

 omnibus,

omnibus, qui magis autor sit uitæ, quàm is, qui Princeps & Rex est omnium. Hæc Plato, dicens de Ioue, certè sentit illum uerum Naturæ Deum, Principem, Regemq; omnium, Causamq; uitæ, ut est in nostris literis. Quodq; magis admiraberc, quod in fabularum inuolucris dicitur, Iouem filium esse Saturni, audi quomodo id interpretetur. Hunc, inquit, filium fuisse Saturni, contumeliosum statim uideatur audienti: εὔλογον δὲ μεγάλης τινὸς διανοίας ἔκγονον εἶν τὸν δία: Rationabile autem est, magnæ cuiusdam Mentis filiũ esse Iouem. Nam, inquit, cronos designat quasi purissimã, incorruptãq; mentem, cuius filiã dicunt Iouem. Hęc ille. Declarauimus autem superius prolem Dei uocatum Iouem, qui dictus est ab essendo: ipse item Rex & opifex mundi, ipse omnibus imperãs, ipse uita omniũ, ipse rex hominumq; Deûmq;, sicut apud nostros. Aspice etiam, an Iupiter, & Mens illa apud Anaxagorã sint idem. Mentem autem probatum est sæpe, esse secundum è tribus, esse post summum Bonum, esse eam, quã literæ Hebræorum Sapientiam, Aegyptiorum, & Hebræorum λόγον, Interpretationẽ, aut Rationẽ uocant, nomina ob creationem mundi. Iouem testatus est in Cratylo, quòd sit Causa uitæ, Princeps & Rex omniũ. In eodem autẽ libro de Mente, quòd sit αὐτοκράτορ πάντα κοσμοῦν διὰ πάντων ἰόν, Imperatrix, omnia exornãs, per omnia pertinens. Eadem paulò antè tradit. Item Laertio teste uocat creatorẽ mundi Plato νοῦν, αἴτιον, Mentẽ, Causam. Vnus igitur, ut uides, est atq; idem, Iupiter atq; Mens, ille Rex, Princepsq; omniũ, Autor, Imperator, exornans omnia: sicut ille Causa uitæ, sic ista per omnia cõmeans, & pertinens, quod Pythagoras de Deo, per omnes mundi partes intẽto dixit, ex quo nostri animi carperẽtur. Ecce idem hæc omnia, Iupiter, Mens, Deus, Causa, quia tendunt per omnia, regnãt per omnia, regũt omnia. Superius item uidisti, πάντων αἴτιον τὸν θεόν, omnium autorẽ Deum. Confer Iouem in Cratylo αἴτιον τοῦ ζῆν, ἄρχοντα, βασιλέα τῶν πάντων: Causam uitæ, Principem, Regem omnium. Item Mentẽ, quòd sit αὐτοκράτορα διὰ πάντων ἰόν, Imperatrix, per omnia cõmeans. Ecce sunt idem Deus, Iupiter, Mens, Autor, qui in Epistola secũda extat, habet patrẽ, ergo est filius: & is autor, teste Laertio, est Platoni mundanus opifex. Ex quo efficitur, ut quicquid illi de Ioue loquerẽtur, de summo Deo sit dictũ, licet indigna Deo multa, ut poetarum fuit error, ad suum arbitriũ de Diuinitate fingentiũ. A' Platone repudiata, ab alijs allegoricè interpretata, quibus nisi allegoria subsit, ut ait Palephatus, omniũ mortaliũ impijssimũ confiteri Homerũ necesse sit. Sed & apud hunc, & alios omnes Trismegistũ, Sibyllas, Orpheum deprehendas fabulosa mista ueris. Nam & populari cõsuetudini nonnulla dabant, ut apud Platonem uisum, & sibi, ac sapientiæ, de rebus grauissimis disserentes, item satisfaciebant. Itaq; & ueram, naturalemq; deprehendas apud eos sapientiam, & rursum populares, aut poëticos errores. Nos autem dicimus ab initio mundi natam ueritatẽ, quæ ex certa Dei conspecta præsentia habuisset initium, per omnes deinceps ætates descendentem, fuisse magis deprauatam, remanente semper aliqua luce: Solas autem apud sacras literas incorruptam esse ueritatem.

De summo Deo, quem summum Bonum uocat Plato, affirmãs eum rerum cunctarum cœlo ac terris autorem, à quo rebus omnibus adsit esse.

CAP. VII.

SED omnium nobilissimum, ac præclarissimum est testimonium de summo Bono, de quo mira, & ex intimis Theologiæ mysterijs eloquitur in libris de Republica Plato, cuiusmodi apud Theologos, præcipuè Paulum, multa deprehendas. Hic Plato supra mortalitatis conditione sublatus, tranauit cœlos mente, & ad ipsam summi Boni regiam progressus, uidit arcana Dei: uidit

A dit ineffabilem summi Boni Diuinitatem: uidit luce & claritate maiestatis suæ, totum illuminari supernum mundum: uidit eum Solem creasse, omnium rerum uisibilium & inuisibilium autorem fuisse: in eo omnem ueritatem esse, omnia bona: Nos autem respectu Diuorum, qui propius eum intueantur, tanquam in carcere esse, inter umbras, & simulachra. De hoc ipso igitur summo Bono, & Idea Boni, hæc loquitur in sexto de Republica. Hoc igitur, quod ueritatem præbet rebus, quæ cognoscuntur, & ipsi cognoscenti dat uirtutem, Ideam Boni dicito esse, etiam scientiæ, & ueritatis causam, ut quæ cognoscantur per mentem. Vtraque autem, quæ usque adeò pulchra sunt, id est, notione & ueritate, si quid aliud pulchrius existimaueris, rectè existimaueris. Scientiam autem & ueritatem sicut rectè lumen & uisionem, Solarem, non autem ipsum Solem credere rectum est: sic isto quoque loco, utraque esse ἀγαθοειδῆ, id est, similia ipsi Bono, rectum est: Bonum autem arbitrari utrum eorum, non rectum, sed, ἔτι μειζόνως τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἕξιν, adhuc habitus Boni magis honorandus est. Inauditam, inquit, dicis pulchritudinem, si scientiam quidem & ueritatem præbet, ipsum autem est supra has pulchritudines. Neque enim dicis esse ipsum uoluptatem. Bona uerba, inquam ego. Sed sic magis imaginem eius contemplare. Quomodo? inquit. Solem his, quæ uidentur, non solùm præbere facultatem ut uideantur, reor, fateberis, sed & ortum, & incrementum, & alimentum, qui tamen res ipsa nata ipse non sit. Quî fieri potest? inquit. Itaque etiam his, quæ noscuntur, non solum adesse à summo Bono, ut cognoscantur: ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι τε καὶ τὴν οὐσίαν ὑπ᾽ ἐκείνου αὐτοῖς προσεῖναι, οὐκ οὐσίας ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ᾽ ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβείᾳ καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος: Sed etiam & esse, & substantiam ab illo, eis adesse, cum ipsum Bonum non sit substantia, sed etiam excedens supra substantiam, dignitate & uirtute.

B Hui, inquit cum risu Glaucon, Hercules diuina excellentia. Tu inquã ego causa es, qui me cogis fari, quæ de ipso mihi uideantur. Nequaquam absistas nisi quid, sed similitudinem de Sole reliquisti. Relinquo, inquit, sæpe. At ne minimum quidem relinquas. Etsi multum feci, inquit, ueruntamen quoad fieri poterit, in præsens non relinquam. Cogita igitur, inquam ego, sicut dicimus, ea duo existere, & imperare, alterum quidem τοῦ νοητοῦ γένους τε καὶ τόπου, τοῦ δ᾽ αὖ ὁρατοῦ, ἵνα μὴ οὐρανοῦ εἰπών, δόξωσοι σοφίζεσθαι περὶ τὸ ὄνομα. ἀλλ᾽ οὖν ἔχεις ταῦτα διττὰ εἴδη ὁρατόν, νοητόν, Generi, & loco intelligibili, alterum uisibili, ne dicens cœlo, uidear tibi circa nomen cauillari. Saltem habes has duas species, uisibile, intelligibile. Hæc & id genus Plato. Nouissimeq́ue quam Ideam Boni dixerat, uocat τὴν τοῦ παντὸς ἀρχήν, Principium Vniuersi. In septimoq́ue, qui statim attexitur sexto, deq́ue eadem re est sermo, hæc infert. Hæc igitur sic mihi uidentur. In intelligibili nouissima est Idea Boni, uixq́ue ea uidetur. Visa uerò considerandum est, quòd scilicet hæc sit omnibus omnium rectorum, & honestorum causa: & quæ in hoc uisibili lucem & dominum Ens pepererit. In intelligibili autem, hæc domina est, quæ etiam ueritatem, & mentem præbet: & quòd oportet hanc uidere, qui prudenter aut priuatè, aut publicè uelit agere. Hæc Plato de Idea Boni, quæ quidem magis ad uerbum, oratione Græcanica, non Latina protuli, ut dogma ipsum magis eluceret. Hic ergo effudit cœlestem, aureamq́ue orationem, adyta Diuinitatis aperuit. Confert Solem, & ipsum Bonum, proponit duo regna, duo genera rerum. Collatio prima Solis, & Boni, quòd quemadmodum Sol efficit ut omnia uideantur corporaliter, & in hoc corporeo uisibiliq́ue mundo, sic summum Bonum, in regno intelligibili, siue inuisibili, largissimam suæ claritatis spargit lucem. Hæc autem lux, non corporea, inquit, est, sed intellectualis, scientiæ, sapientiæ, cognitionis. Quia Idea Boni, uel ipsum Bonum, est pelagus, & locus sapien-

tiæ, est asylum, arx totius sapientiæ, est ratio uniuersalis. Qui hanc uidet, uidet C omnia. Ab hac autem uasta sapientia, omnem mentem intelligentem manasse, tum omne lumen mentis, id est, & ipsam facultatem, uirtutemq; intelligendi, quæ est ipsa mens, ab eo infusam, tum donari sapientiam, notionemq; omnium rerum dicit. Id enim clamant nostræ literæ, Sine illo nihil nos scire posse: &, Lignum uitæ his, qui apprehenderint eum: &, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et ipse uocatus est sapientia, ratio, forma. Hic omnia tanquam in sua Idea coniuncta bona. Duobus igitur modis potest intelligi quod det his, quæ cognoscuntur, & cognoscenti uim potestatemq; intelligendi: aut scilicet spiritualiter, & mentaliter, quòd ipse mentem crearit, & eam illuminet: aut refert ad mundum supernum, in quo regnet summum Bonum, immensa claritate sua dans illic se magis conspicabilem intuentibus, qui fecit eos, ut intueri, & cognoscere eum possent. Secunda, quòd quemadmodum Sol dat lucem, facit uisionem, non tamen est aut uisio, aut sparsa lux, sic summum Bonum, non est ipsa cognitio, radius, aut mens cognoscens, sed maius. Tertia, quòd quemadmodum Sol dat ortum, augumentum, alimentum uisibilibus, ipse autem non est γένεσις, generatio, res facta, sic Bonum, non solum præbet rebus, quæ intelliguntur, ut intelligantur, sed & ipsum esse, & substantiam. Ipsum autem non est substantia, sed maius & melius, dignitate & potestate ultra substantiam. Quarta, de imperio, quòd quemadmodum præest huic mundo Sol, & imperat, sic imperat ipsum Bonum mundo intelligibili. Quo loco cum Plato statuat duo regna, duo genera rerum νοητὸν, ὁρατὸν, apertè noscitur sentire, & innuere ea, quæ summus Paulus: τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα: Quę sunt in cœlis, & quæ in terra, Visibilia, & inuisibilia. Itaque quæ Philosophi appellant νοητὰ, intelligibilia, id est, sola ratione & mente comprehensibilia, nostri inuisibilia D dicunt, tum quia corporeis oculis, corpore carentia, uideri non possunt, tum quia sunt in loco, de quo cogitari potest, uideri non potest: Etiam quia intellectus sunt & mentes. Quæ autem sint ista inuisibilia, Paulus ipse docet, statim subdens: καὶ τὰ ἀόρατα εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. Inuisibilia, inquit, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. In hoc etiam primum adnumerauerat ipsum Bonum Deum, dicens Christum esse imaginem τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, Dei inuisibilis. Quare cum τὰ νοητὰ, id est, intelligibilia, sint inuisibilia, hæc erunt ipse Deus, & omnia genera Angelorum. Vtq; Paulus de his ait, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισαι, Omnia hæc per ipsum Verbum facta sunt: sic Plato dicit, Bonum fecisse hæc ipsa inuisibilia, intelligibilia, quibus dederit ipsum intelligere, & intelligi, ipsum tamen esse longè præcellentius illis. Sic & Paulus innuit, ipsum antestare creata illa. Aitq; Plato ueritatem & notionem, qua illi cognoscunt, esse pulchras, sed longè pulchrius, qui dedit hæc ipsa. Sic conferens ipsum cum duabus rebus pulchris, scientia & ueritate, dicensq; ipsum esse uenerabilius, fatetur esse ἀμήχανον κάλλος, Inæstimabilem pulchritudinem. Sic supra substantiam. Item affirmat eum creasse Solem, esse omnium rerum principium, creasse Dominum lucis. Sunt item apud Platonem duo regna, uisibile, & νοητὸν, intelligibile, siue spirituale, uel inuisibile. Duo genera rerum, ὁρατὸν, νοητὸν. Sic etiam νοητὸν γένος, καὶ τόπος, Gens inuisibilis, locus intelligibilis. Videbis autem hunc locum intelligibilem apud eum, esse patriam cœlestem, regna beata, ut declarat exemplum in septimo de Republica, quo fingit habitantes in terra, quasi in subterraneo Specu esse, qui à pueris assuerint illic uidere in pariete sola rerum simulachra ab aliquo lumine repræsentata: Sic nos inter umbras esse, ueritatis autem campum, uerasq; res, uera bona apud superos esse, ubi

A ubi est Idea Boni. Eodem libro dicit, τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω, τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον, τῆς ψυχῆς ἄνοδον, Ascensum ad supera, rerumq́ supernarum contemplationem, esse animi ascensum ad locum intelligibilem. Quòd si quis contendat Platonem, Ideam summi Boni, aut ipsius Boni in uniuersum sensisse non Deum quidem, sed uniuersale totius Bonitatis, quasi uniuersalem speciem, sicut humanitas, multaq́ id genus uniuersalia: Ecce tota oratio refellet eum. Nam uniuersalia neque generant neque generantur: at Idea summi Boni, genuit Solem: Tum ipsa est dominatrix in mundo intelligibili, in mundo mentali, uel inuisibili, sicut Sol in hoc mundo, qui sic det nasci, esse, augeri, ali, uideri sensibilibus, sicut inuisibilibus ipsa Bonitas. Denique si Sol causa est rerum uisibilium, partus autem, uel creatus est à summo Bono, ipsum autem summum Bonum, peperit alia non indigentia Sole, & ad quæ non se extendit eius potentia, utique fatetur Plato quod diuus Paulus, per ipsum facta uisibilia, & inuisibilia: quia fecit Solem causam uisibilium, inuisibilia quoque ipse creauit: fecit luces quasdam, quædam lumina, dedit eis sentire, nosse. Eoq́ luces in nostris literis uocantur. Et per Allegoriam, non proprietatem, creatio lucis, fuit creatio ipsorum. Deinde Idea bonarum rerum non est nisi Deus ipse exemplar, ut Philo ait, & Idea omnium Idearum, Idea maxima, id est, maxima ratio, maximus logos, uerbum, forma, ratio, exemplum, Mundus, ut idem Philo perhibet, νοητὸς, intelligibilis, plenus rationum, formarum sapientiæ, scientiæ. Hæc omnia sensit Plato. Suntq́ hæc nomina summi Dei apud eum plena Theologiæ, τὸ ἀγαθὸν, ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, βασιλεὺς τοῦ νοητοῦ γένους καὶ τόπου, τὸν ἥλιον γεννήσας, ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, τοῦ παντὸς ἀρχὴ, ἀφ' οὗ εἶναι δὴ, καὶ ἡ οὐσία τοῖς γιγνωσκομένοις, Ipsum Bonum, Idea Boni, Rex generis & loci inuisibilis, Genitor Solis, Vltra substantiam, Principium uniuersitatis, A' quo B est esse & substantia his quæ noscuntur. Denique qui genuit siue creauit Solem, sibi ἀνάλογον, proportionatum, ut sic loquar, quia & ipse Sol est mundi inuisibilis. In quibus est tota Theologia, omnis sapientia.

Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autem mali autorem, optimum, pulcherrimum, ueridicum. Prodesse dare pœnas, & castigari. Dogma de Bonitate, sumptum esse ex Trismegisto.

CAP. VIII.

DIVINE' quoque locutus est de summo, ac singulari Deo, in secundo de Republica. In quo agnosces ea, quæ proponit in Timæo, de Creatore mundi, ac Bonitate eius, & item quod superius in sexto. Ibi apertè fatetur in Deo solam bonitatem, autoritatemq́ bonorum esse. In illum mala ulla accepta referri nec debere homines, nec posse, loquens in hunc modum: ἀγαθὸς δή ὁ θεὸς τῷ ὄντι τε, καὶ λεκτέον οὕτω: Bonus profectò est Deus, idq́ confitendum est. Nihil item quod bonum est, est noxium. Ergo quod non est noxium, non nocet. Sic quod non nocet, non afficit malo, ne mali quidem sit autor. Est item ipsum Bonum, utile: αἴτιον ἄρα εὐπραγίας: causa igitur est felicitatis, rerumq́ bonarum. Non ergo omnium rerum, causa est ipsum Bonum, sed bonarum tantùm, beneq́ habentium. Malorum autem autor minimè. Non ergo Deus cum sit bonus, omnium causa sit, ut plerique loquuntur: sed cum quædam det hominibus, aliorum nullam ipse affert causam. Longe enim pauciora nobis bona, quàm mala sunt. Ac bonorum quidem neminem alium fatendum est autorem: malorum autem alias quasdam quærere causas oportet, ἀλλ' οὐ τὸν θεόν, nõ Deum ipsum. Nouissimeq́ addit: Mala, inquit, Troianis illata, aut Pelopidis, aut omittendum ea referre in Deum uti autorem, aut si à Deo

Deo profecta sint, inuenienda est his, qui hæc dicunt, ea ratio, quam nos item uestigamus, & dicendum quòd Deus iusta & bona fecit: his autem profuit sic castigari, sed quòd uel miseri sint, qui luunt pœnas, aut quòd Deus hæc fecerit, poetæ dicere non est concedendum. Sed si diceret, eis castigatione opus fuisse, uelut miseris, quia mali essent, dantes autem pœnam, ὠφελοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, beneficio affecti sint à Deo, permitti debet. Malorum autem alicui autorem fuisse Deum dicere, qui bonus sit, omnino prohibendum est. Igitur, inquit, omnium dicemus Deum autorem, sed bonorum. Sic neque præstigiatorem, simulantemque uarias figuras Deum dicemus. Nam mutare formam suam in peius eum nefas est. ἀλλὰ μὴν ὁ θεός τε, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ πάντῃ ἄριστα ἔχει. ταύτῃ μὲν τοι ἥκιστα ἂν πολλὰς μορφὰς ἴσχοι ὁ θεός. Atqui & Deus, & omnia, quæ sunt Dei, sunt undequaque optima. Itaque minime uarias figuras subeat Deus. Itaque cum Deus sit ὡς ἔοικε κάλλιστος καὶ ἄριστος, ut apparet, pulcherrimus, & optimus, nefas est cum ad peiorem conditionem descendere. Denique concludit in Deo nullum esse mendacium: Κομιδῇ ἄρα ὁ θεὸς ἁπλοῦν, καὶ ἀληθὲς, ἔν τε ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ: omnino igitur Deus simplex & uerus uerbo & re. Hæc igitur omnis prędicatio, etsi in omnes Deos æqualiter, ut Plato fortasse sensit, tendit, ex dogmatis tamen eius apparet, propriè, ac primo in illum congruere, quem Ideam Bonitatis in ipsis de Republica libris dixit: & cuius bonitatem genitricem mundi fuisse confitetur: quæque cum summa esset, fecerit mundum pulcherrimum: cuius pulchritudo non aliam habuerit causam, quàm ipsius opificis pulchritudinem, ac bonitatem, ut cui non placeant nisi pulchra, & optima, eoque omnia crearit formosa, pulchra, utilia. proinde dicit eum Moses ad unamquamque rem creatam uidisse eam esse bonam. Ad postremumque uidisse cuncta, & ecce erant ualde bona. Excluditur enim, & exploditur etiã ab ipsismet Philosophis, turpissima Manichæorum insania, aliquid mali esse in hoc mundo, quod ab autore mundi habuerit principium. Quod illi uitare uolentes, in aliud absurdius ceciderunt, in duas partes secantes autoritatem mundi creati, ut aliud à Bono, aliud à malo principe sit factum. Sed quoniam confitentur omnes, ab uno factam totam rerum Naturam, dicenda est undequaque bona. Mala autem ab ingenio humano, quæ propriè mala dicantur, habere originem. Ac diuinitus etiam Plato, sicut item in Gorgia, clamat, si quid cui acciderit mali, profuisse dare pœnas eum fatendum esse. Nam in eodem libro sæpe affirmat, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι κάκιον: Peius esse inferre iniuriam, quàm pati. Et, τὸ δίκην διδόναι, μεγίστου κακοῦ ἀπαλλαγὴ πονηρίας: Dare pœnas, esse liberari à maximo malo, nempe à scelere. sic nunc eadem asserens ueluti diuinus Theologus, si quid cui mali eueniat, quod à Deo fatearis accidisse, reuocandum esse ad bonum, quia melius sit castigari, quàm permanere in scelere: Possis, inquit, etiam si iustus interficitur, si patrimonio multatur, si uestalis uirgo uitiatur, non referre hæc mala in uoluntatem diuinam, sed in illorum, qui faciunt, prauitatem, qui pœnas tamen dantes, uel in hoc mundo, quod Troianis ob adulterium accidit, uel alibi, proderit eis, & omni mundo, dum scelus expiatur, quod bonum est, cum iustitia redit in suum locum. Quæ etsi nocent castigato, prodest tamen alibi, quia labes elui, de medio tolli, pulcherrimum est. Hæc ferme Plato, asserens tum miseros appellandos non esse, qui dent pœnas, quia scelus eorum expiatur: tum hanc uoluntatem non esse rectà in Deum referendum, ut eueniant mala, quæ diluantur, uel quæ debeant coronare iustos, quibus melius sit pati quàm inferre iniuriam. Neque enim Deus quenquã beneficio affecturus noceret, alteri decernens castigari uel flagellari, iustum ab iniusto, ut is ascendat ad triumphos, ille descendat in Tartarum: sed in Deum non sunt referenda, tanquam ea nolentem, sed conniuentem

A tem. Interim tamen melius est pati, quàm inferre iniuriam: & beatius est dare, quàm accipere beneficium, ut dixit Dominus Iesus. Sicq; tria diuina dogmata sunt hic apud Platonem, πάντων αἴτιον τὸν θεὸν, ἀλλ' ἀγαθῶν, Omnium Deum esse autorem, omnium rerum bonarum. Bonum autem & Ens conuertuntur. Item omnium malorum ἀναίτιον, non autorem. Tertium si malorum autorem dicas, id est, non scelerum, non uitiorum, sed pœnarum, castigationum. Prodesse pœnas has perpeti. Et quòd hoc fuit diuinum beneficium, effectum te meliorem, expiato piaculo tuo prodesse tibi & omni humano generi, detrahi superbis supercilium, quoniã nimia felicitas corrumpit, reddit ad uoluptates alacriorem: Virtus autem infirmitate perficitur. Hæc Plato sensit eo instinctu, quo creatus est homo ad imaginem Dei, eoq; sentit eadem atque Deus. Nostra autem religio est sensus Dei, est locutio Dei, Locutiq; sunt homines sæpe similia, præcipuè sapientes, quia sunt imago Dei. Neq; adeo potuit unquam tenebris obrui mens humana, quin eluceret, quod diuus Paulus prædicauit, ueritas in terris. Denique infert Plato, ut nec malorum sit autor Deus, sic nec eum esse mendacem aut uersipellem, sed esse ἁπλοῦν, καὶ ἀληθῆ rem simplicem, ueram. Itaque hæc nomina supremi Dei, nunc apud Platonem sunt ἀγαθῶν αἴτιος, κακῶν ἀναίτιος, αἴτιος εὐπραγίας, κάλλιστος, ἄριστος, ἁπλοῦς, ἀληθής, Bonorum autor, malorum non autor, felicitatis, prosperitatis autor, pulcherrimus, optimus, simplex, uerus.

Hoc de Bonitate diuina sumpsisse Platonem ex Trismegisto.

CAP. IX.

HVNC locum haud dubiè sumpsit Plato ex Mercurio Trismegisto, à quo tota ferme Platonica Philosophia, ubi mysteria attingit, defluxit. Nec potuit ab Angelo cœlesti dici de summo Bono quidquam diuinius, & excel- B lentius. Duas censet ueras summi Dei appellationes, Patris, ac Boni, sed eam, quæ est Boni, ueriorem: ὅθεν τὸν θεὸν δυσὶ ταύταις ταῖς προσηγορίαις σέβεσθαι δεῖ, ταῖς μόνῳ αὐτῷ προσκειμέναις, καὶ ἄλλῳ οὐδενί. οὔτε γὰρ τῶν ἄλλων λεγομένων θεῶν, οὔτε ἀνθρώπων, οὔτε δαιμόνων τις δύναται, κἂν ὁπωσοῦν ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μόνος ὁ θεὸς καὶ τοῦτ' ἐστὶ μόνον, καὶ οὐδὲν ἄλλο. τὰ δὲ ἄλλα πάντα χωρητὰ ἐστὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως. σῶμα γάρ ἐστι καὶ ψυχή, τόπον οὐκ ἔχοντα χωρῆσαι δυνάμενον τὸ ἀγαθόν. τοσοῦτο γάρ ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μέγεθος, ὅσον ἐστὶν ὕπαρξις πάντων τῶν ὄντων, καὶ σωμάτων, καὶ ἀσωμάτων, καὶ αἰσθητῶν, καὶ νοητῶν, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, τοῦτ' ἐστὶν ὁ θεός. μὴ οὖν εἴπῃς ἄλλο τι ἀγαθόν, ἐπεὶ ἀσεβεῖς, ἢ ἄλλο τί ποτε τὸν θεόν, ἢ μόνον τὸ ἀγαθόν, ἐπεὶ πάλιν ἀσεβεῖς. λόγῳ μὲν ὑπὸ πάντων, λέγεται τὸ ἀγαθόν, οὐ νοεῖται δὲ τί ποτ' ἐστὶν, ὑπὸ πάντων. διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ θεὸς νοεῖται ὑπὸ πάντων, ἀλλ' ἀγνοίᾳ καὶ τοὺς θεούς, καί τινας τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὀνομάζουσιν, μηδέποτε δυναμένους, μηδὲ εἶναι, μήτε γενέσθαι ἄν. ἀλλοτριώτατον γάρ ἐστι τῶν ἄλλων, καὶ τοῦ θεοῦ ἀχώριστον: ὡς αὐτὸς ὁ θεὸς ὤν. θεοὶ μὲν οἱ ἄλλοι πάντες ἀθάνατοι τετιμημένοι τῇ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ, ὁ δὲ θεὸς τὸ ἀγαθὸν οὐ κατὰ τιμήν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. μία γὰρ ἡ φύσις τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθόν καὶ ἓν γένος ἀμφοτέρων, ἐξ οὗ τὰ γένη πάντα, ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἅπαντα ἐστὶ διδοὺς καὶ οὐδὲν λαμβάνων, ὁ οὖν θεὸς, τὰ πάντα δίδωσι, καὶ οὐδὲν λαμβάνει. ὁ οὖν θεὸς ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθόν, ὁ θεός. Quæ sunt, Proinde duabus hisce Deum appellationibus colere conuenit, quæ ei soli congruunt, alteri præterea nemini. Neq; enim ulli ex his, qui dicuntur Dij, aut homines, aut Dęmones, possunt ullatenus boni esse, nisi solus Deus. Et hoc est solum, & nihil aliud. Cætera uerò omnia sunt capacia naturæ Bonitatis. Corpus enim sunt & anima locum non habentia, qui posit bonum capere. Tanta enim est boni magnitudo, quanta substãtia omnium corporum, & incorporearum rerum, sensibilium & intelligibilium. Hoc est Bonum, hoc est Deus. Ne igitur dicas aliud Bonum, quoniam peccas impiè, aut aliud quid Deum, nisi solum ipsum Bonum, Quia rursum peccas impiè. Verbo quidem ab omnibus dicitur

Bonum, nõ cognoſcitur autem ab omnibus quid ſit. Propter hoc neq; Deus cognoſcitur ab omnibus, ſed per inſcitiã & Deos, & quoſdã homines bonos appellant, qui neq; ſint, neq; potuerint eſſe. Alieniſsimũ enim eſt ab alijs, & à Deo inſeparabile, cum Deus ipſe ſit. Cæteri igitũ Dij, omnes quidẽ immortales, hoc honore affecti, ut Dij appellent̃. Deus aũt eſt Bonũ, non ſecundũ pretiũ, aut honorẽ, ſed ſecundũ naturã. Vna enĩ eſt natura Dei, ipſa Bonitas, & unũ genus utriuſq;: Ex quo cætera genera. Nã bonus oĩa dat, nihil accipiẽs. Deus igit̃ omnia dat, & nihil accipit. Ergo Deus eſt ipſum Bonũ, & ipſum Bonũ eſt Deus. Hæc Theologus Aegyptius. Quibus nihil diuinius, ad refellendã ueterẽ omnẽ idololatriã, Philoſophorũ, Poetarũq; errores, ſi qui ſunt, aptius dici poteſt. Ex his, & à Chaldaicis oraculis, Platonẽ apparet, quæ de ſummo Bono in ſecundo, & ſexto de Republica diſſeruit, accepiſſe. Definiuit ergo, præſcripſitq; Mercurius de Bono ſentẽtiã uerã, excellẽtemq; Bonitatẽ, & quæ à Platonicis uocatur τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonũ, ſiue αὐτ' ἀγαθὸν, per ſe Bonũ, ſoli ei cõgruere, quod ipſi etiã ſolẽt appellare ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Quod ſit ultra ſubſtãtiã. Quod tãquã fontẽ omniũ rerũ, etiã Mentis, & animæ, præferũt, anteponũtq; omnibus. Eoq; nomẽ Dei & Boni declarat Mercurius in illũ dũtaxat unũ cõgruere: ut ſit impietas, ſiue Dei nomẽ, ſiue Boni, cæteris aut hominibus, aut qui dicunt̃ Dij, attribuas. Eſtq; apud eũ, ut maieſtatem priſcæ Theologiæ noſcas, ea quæ crebro ſolet à Theologis uſurpari differentia, quòd ſit unus uerus, ſingularisq; Deus, cuius ſubſtãtia, ac natura ſit ipſa Bonitas, cæteros aũt, quos uſus obtinuit ut Dij uocarent̃, eſſe nõ natura Bonos, ſed τιμῇ honore, opinione, opinata quadã bonitate, & ab hominibus honoris cauſa tributa, non uera ſubſtãtia Bonitatis. Atq; in hoc non homines modò, ſed Deos etiã recenſet, qui uerè neq; nomẽ Bonitatis, neq; Dei mereãtur. Ipſe igitur Mercurius ſe ipſum uel refellit, uel declarat, oẽsq; alios cuiuſuis diſciplinę Philoſophos, ſiue Platonicos, ſiue Peripateticos, in appellatione Deorũ. Vt enĩ ex ipſo Mercurio refellit̃, uel declarat̃ Mercurius, cũ dicit in eo qui inſcribit̃, Quòd Deus inuiſibilis ſit ex factis manifeſtus: ὁ ἥλιος, θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσι οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσπερεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ. Quod eſt, Sol Deus maximus cœleſtiũ Deorũ, cui cedunt omnes cœleſtes Dij, ueluti Regi, ac Principi. Et quod alio loco, χοροὶ δὲ δύο θεῶν, ὁ μὲν τῶν πλανωμένων, ὁ δὲ τῶν ἀπλανῶν: Duos eſſe choros Deorum, alterum errantium, alterum non errantiũ. Et quod alio loco, quòd mundus ſit θεὸς ὑλικὸς, mundus materialis. Refellitur inquam Mercurius aut declaratur ſuis illi uerbis recitatis, quibus dixit impietatem eſſe & inſcitiam, uel Bonitatem, uel Diuinitatem cæteris, ſiue hominibus, ſiue quos uſus obtinuit, ut Dij uocarentur, tribuere. Declaratur autem, quòd tametſi Solem, aſtraq;, & mundum Deos uocet, aut ſequitur uulgi conſuetudinem, relinquens ſibi retinensq; ſenſum uerum, ac pietatem, aut quod tametſi dixerit eos Deos, dixit quadam Diuinitate, quam ipſe uocat τετιμημένην, appretiata, honorata, affecta hoc honore, non ex natura: affecta autem uel ab hominibus, uel ab ipſo Principe Deo, Qui dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri, & ut dedit aſtris Diuinitatem, id eſt, fecit nobiliſsima, immortalia corpora, niſi uelit ipſe abolere, ſic dedit hominibus, ut in numerum Deorum poſſent euadere, factis etiam alijs ac declaratis Dijs cœleſtibus. Ad hunc ergo modum Platonem, cuius Theologia prorſus ab hac Mercurij defluxit, eiq; ſimillima eſt, decet intelligere. Vt enim apud Mercurium audis, unius eſſe ueram Bonitatem, ac Diuinitatem, rurſus audis aſtra, Solem, cœlum, mundum Deos eſſe: Similem ſcito Platonem expreſsiſſe Theologiam. In ſexto de Republica agnoſcit, confiteturq; uerã Diuinitatẽ, in ſecũdoq; Deos ait ſatos cum omnibus ab ipſo Deo. In eiſdẽ libris uocat cœlũ θεὸν γεγενημένον, Diuinitatẽ factã. In Timæo mũdanus Deus creat oĩa, etiã Deos

A Deos,aitq; omnia posse ab eo,qui ligauit,dissolui.Rursus audis in libris de Legibus coelum,astraq; Deos,quin ipsum Solem iuxta ea,quæ Mercurius prior, maximum Deum esse.Hæc igitur eo modo interpretaberis, quo Trismegistus totius Philosophiæ princeps,præcipuè Platonicę,docuit.Nec opus est confutationibus,cũ ipsimet seipsos declarẽt,augustè fatẽtes,ac sanctè Deũ,Bonũq;,æternũ, cõditorẽ oĩm,unicũ, singularẽq;,imparticipabile,Bonitatis ineffabilis,cæterã facticiã,& uel noĩe tantũ,uel simulatã quandã,& honore affectã Bonitatẽ uel Diuinitatẽ. Eodẽ sensu oportebit intelligere Aristotelẽ:quandoquidẽ omnis apud eũ Theologia,à maioribus Græcis,& Barbaris manauit. Vt coeli Diuinitatẽ,necessariò eo loco habeat,quo habuere,à quibus ipse didicit,retinẽs sibi uerã pietatẽ,ueriorẽq; Diuinitatẽ, à qua Diuinitas uenerit coeli,eo quo barbari docuere modo,nõ in æternũ pendẽs,generataq;, sed facta à magna Bonitate,ac Diuinitate,rerũ cæterarũ creatrice, cuius sit tanta magnitudo, ut sola potuerit,sola meruerit esse sempiterna.Cætera quoniã distant in immẽsum ab ea,noua Diuinitate,Bonitateq; fuisse donata.Hæc Aristoteles certè fateri cogetur, & quidẽ cõfessus est,siue illũ huc rapiente natura,siue animo suo ueriora cernẽte, respicienteq; ad eos,à quibus manabãt ea,quæ scribebat ipse.Eiusdẽ etiã alibi confessus est Trismegistus tantã esse,tam differentẽ ab omnibus maiestatẽ, ut dicat potentiæ eius ὅτι τὰ ἀνθρώπινα, ὅτι τὰ θεῖα προβάλλοι ἄν τις μηδέποτε τῶν κάτω, μηδὲ τῶν ἄνω ὁμοιόντι ὁ γὰρ τῷ θεῷ. οὐδὲν ὅμοιον τῷ ἀνομοίῳ καὶ μόνῳ, καὶ ἑνί, Neq; humana, neq; diuina esse comparanda. Neq; quæ deorsum,neq; quæ sursum Deo similia arbitreris. Nihil simile dissimili, & soli,& uni.Ex quibus probanẽ ea,quæ nostra Theologia clamat: Vnũ eũ esse sempiternũ,uerè immortalẽ,omnibus dissimilẽ:factos aũt ab eo Deos,& homines, quoniã ille solus debet esse sempiternus.Hæc eadẽ,de Bonitate Dei retulit item diuinè in B Protagora Plato.Quo libro ex sentẽtia Simonidis asserit,hoĩem bonũ inueniri perdifficile esse:fieri aũt posse,ut ad aliquod tẽpus.Sed cum bonus fuerit, perseuerare in bonitatis habitu,uirũq; bonum esse,ut dixit Pittacus,impossibile esse,minimeq; humanũ.Sed solũ Deũ hoc honore prędítũ esse,hominẽ aũt fieri nõ posse,qn sit malus.

Deum creatorem omnium rerum dicere Platonem. Testimonijs,quibus apparet eum Vniuersi conditorem nuncupasse. Prolem diuinam autorem mundi esse Platoni,cui det Patrem in Epistola.

CAP. X.

EAM MENTEM in Platone fuisse, Deum sicut à maioribus audierat, coeli & terræ,cunctarũq; rerũ coelestiũ & terrestrium,quæ prius nõ essent fuisse Creatorẽ,quod in Timæo tam clarè,& in decimo de Republica confessus fuerat,declarãt alia,per omnẽ Philosophiã eius tanquã sidera internitentia testimonia.Similia enim in libro,qui dicitẽ Sophista,locutus est de Deo creatore,atq; in decimo de Republica.Ibi cum de ueris rebus, ac fictis, simulatisq; differeret,hęc ait:Animalia quidẽ omnia mortalia,& plãtas,quęq; in terra ex seminibus, & radicibus producũtur,& quæcunq; inanimata terræ cõplexu tenẽtur, corpora liquentia,& nõ liquẽtia,num altero,quàm creãte,& opifice Deo,dicemus postea extitisse,cum prius nõ essent, μῶν ἄλλου τινὸς ἢ θεοῦ δημιουργοῦντος φήσομεν ὕστερον γίγνεσθαι, πρότερον οὐκ ὄντα: aut multorũ dogma,assertionemq; sequemur, naturã ex quadã fortuita causa, & sine cõsilio,producente hæc ipsa genuisse? An cum ratione & scientia diuina à Deo extitisse? Hæc Plato.Huic autẽ altissimæ quæstioni Theætetus,quòd adolescẽs esset, nõ respondet,sed uertit oculos ad Zenon,siue hospitẽ, expectans quid ille pronuntiet: Quanq; arbitror,inquit,te dicturũ hæc ex Deo extitisse, idq; ipse arbitror, καὶ

ὑπολαμβάνω οἴεσθαί σοι περὶ δὲ θεῶν αὐτὰ γίγνεσθαι, ταύτῃ καὶ αὐτὸς νενόμικα: Tum uerò pronuntiat C ipse: Sed statuo, inquit, res quidē naturales factas, siue fieri arte diuina: quæ autē sunt ex his, fieri ab hominibus. Innuit scilicet artē. Deinde multo magis idē hospes: ἡμεῖς μὴν πού καὶ τ' ἄλλα ζῶα, καὶ ἐξ ὧν τὰ πεφυκότα ἔστι, πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ τούτων ἀδελφὰ θεοῦ γεννήματα πάντα ἴσμεν αὐτὰ ἀπειργασμένα ἕκαστα: Nos quidem, tum cætera animalia, tum ea è quibus existunt, quæ nata sunt, ignē, & aquā, cæteraq; id genus, Dei scimus esse opera. Hæc Plato diuinus, eadē atq; in libris de Republica, loquēs de arte, & inuentione diuina, cuius sint res ueræ, ac naturales, quas humana ars imitetur. Sicut Moses incipiēs à cœlo, & terra, scribit plātas, herbas, arbores, animalia diuinitus effecta, tribuēs unicuiq; operi diē certā, gradusq; nascēdi. Sic Plato persequit̃ unāquāq; rem, uniuersales primū res, tum particulares, quas Sapiētia diuina pfecerit, elaborarit. Ac quāquā nunc potius loquat̃ in præsens, ut innuat præsentē, ac continuatā rerū productionē diuina Sapiētia suscitari, sustinerięq; natura perēniter generāte: claret tamē eum ostēdere nūc diuinitus fieri, q̄ aliquādo diuinitus habuerit principiū, sicut declarauit in Timęo, et sicut testatur Diogenes Laërtius Platonē sensisse, posuisse eū duo principia θεὸν, καὶ ὕλην. ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει καὶ αἴτιον, Deū & Materiā, quē & Mentē appellet, & Causam. Ecce enī quēadmodū idē est Deus, Mēs, Causa, Opifex apud Platonē, sic apud Mosem, Deus Creator, Spiritus, id est, Sapiētia. Vides enim hic artificē diuinū, cuius sapiētia ueras res eduxerit. Vt autē est in Theologia, p̄ Sapientiā diuinā creata omnia: sic affirmāte Laërtio apud Platonē idē esse Deū Opificē mundi, atq; νοῦν, αἴτιον, Mentē, Intelligētiā, ac Causam. intelligimus hunc esse prolē Dei, magnāq; illā, infinitāq; Sapiētiā. Accipe enim & cōfer loca inter se diuulsa, & iunge ea adinuicē. Appellatur teste Laërtio mūdanus Opifex ille à Platone νοῦς, αἴτιος, Mens, Causa: ipse tibi declarabit Plato, si capias secundā Epistolā ad tres amicos, Hermiā, Erastū, Coriscū. In cuius calce est ut in D amicitia uera & stabili adiurēt τὸν τῶν πάντων θεὸν, ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος, καὶ αἰτίου πατέρα κύριον: Deū omniū rerū præsentiū, ac futurarū Principē, tum principis & causæ siue autoris Patrē Dominū. Si igit̃ Plato memorat Patrē τοῦ αἰτίου, cumq; Dominū appellat: istū autē αἴτιον Laërtius fatetur à Platone dictū mundanum illū Opificē: profectò cognoscimus hūc autorē, creatorēq;, ut nostra, ac Aegyptiorū, Chaldæorū quoq; prædicabat Theologia, Filiū esse, ac Prolē Dei. Est enim αἴτιος is, qui habet Patrē, in Epistola: & is Platoni est Opifex mūdi teste Laërtio. Clarū igitur apud Platonē ab altissimis generis humani initijs & per oēs ætates delabens dogma, θεοῦ γεννήματα πάντα, cuncta esse creaturas Dei, non solū in principio temporis, sed etiā semp̄ & perpetuò, nō solū p̄petuò, & semp̄, sed etiā aliquo tēporis primordio, nata cū prius nō essent, diuina arte reperta, & reperiri semper (reiecto Democriti, Leucippi, quos secutus est Epicurus, dogmate) ex fortuita causa cuncta cōstitisse. Nā quod isti ingesserūt, ab antiqs sæculis nō est profectū, ex eorū capite, qd' & Atomos somniauit ortū. Sicq; claret sentētia Platonis de summo Deo, Opifice mūdi, cui tot locis uocalissimè dat creationē, dat cunctarū rerū natarū, ac nascētiū sapiētiā, ac causam appellans Naturā, Artē diuinā, Inuentionē ingenij diuini. Is est Deus, quē, ut p̄hibet Laërtius dixisse Platonē, ὅπως διάδηλος τῶν ὡρῶν ᾖ ἀριθμὸς, καὶ μετάσχῃ τὰ ζῶα ἀριθμοῦ, τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἀνάψαι τὸν θεόν: Vt manifestus esset horarū, tempestatūq; numerus, caperētq; numerū animalia, Solis lumē accendit. Eoq; sunt omnia creaturę Dei. sic enim bene uideor interpretari γεννήματα, quoniā creauit rerū formarūq; corporearū autorē Solē. Eoq; Moses testat̃ eū post inuentā massam, & chaos, extulisse lucē, p̄ quā nascunt̃ omnia corporea. Ac in eius creatione asignāda mirabiliter cū Mose cōsentit Plato. Neq; enī etiā Moses alias, quas affert lux utilitates asignat, sed tēporū tantū, horarū, dierū, noctiū distin

A distinguẽdorũ. Posuit, inquit, ea in firmamẽto cœli, ut lucerẽt sup terrã, & ut essent in signa, & tẽpora, dies, & annos. Plato autẽ ad distinguẽda tẽpora, numeroq́ue certo res separandas, accẽsum esse solis à Deo iubar in cœlo. Cæteras autẽ utilitates tacitè demonstrat Moses, dum primam cunctarũ rerum lucem scribit à Deo creatã, nimirum ut eius auspicijs cætera coorirentur. Horum igitur omnium Plato sanctissimè distinctè, separatim, clarè refert inuentionem in unum singularem, unicumq́ue Deum, quem clamat iubar Solis inflammasse, ingenio suo, omnes rerum species extulisse. Hunc appellat Deum, Mentem, id est, Sapientiam, Intelligentiam, appellat Causam, in Cratylo αὐτοκράτορα νοῦν, regiam, imperatricem Mentem. Etiam Regem, Principem, uniuersalem, per omnia commeantem, naturam rerum, ut superius uidisti, producentem. Is autem est diuina proles, diuina sapientia, cui Patrem tribuit in Epistola.

Alijs locis creatorem cœli, ordinumq́ue, cœlestium moderatorem Platonem dicere Deum, qui distribuerit ad gubernacula mundi Angelos suos, creator mundi, bonorum omnium repertor.

CAP. XI.

EADEM affirmat in eo, qui inscribitur Politicus, in quo Regem descripturus, qualem eum esse deceat, repetit fabulam ex Atreo, & Thyeste, qua dicitur antea Solem diuersa ratione atq́ue nunc oriri solitũ, fuisse enim Solis occasum, ubi nunc sit ortus. Hæc autem etsi fabula sit, ut idem fatetur, posita tamen est, ut ex ea uerior quædam descriptio depromatur. Ibi igitur sæpenumero repetit cœlum à Deo creatum: concitationem, conuersionemq́ue eius, Dei opus esse: regi ab eo & circumuerti: potestatis eius esse, flectere in quam uelit ipsum partem: in hunc ortum, & occasum, & in hanc formam, qua nunc sit, positum à Deo. Ac

B dicit: τότε δὲ δὴ μαρτυρήσας ἄρα ὁ θεὸς ἀτρεῖ, μετέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸ νῦν σχῆμα: Tum uerò contestatus Deus Atreo, mutauit ipsum scilicet Solem, in præsentẽ figuram. Paulò pòst: Vniuersum hoc aliquando Deus ipse regit circumactum, flectitq́ue circum, aliquando dimittit, cum reuolutiones numerum temporis ei congruũ iam habuerunt. Hoc autẽ iterũ sponte sua in contrarium flectitur, utpote animal, & rationem, ac prudentiã sortitum ab eo qui à principio ipsum construxisset. Hæc Plato. In quibus Deum gubernatorem cœli, motusq́ue eius præsidem fatetur, cuius maxima, & uniuersalis incitatio possit flecti, circumagi, sisti à Deo. Qui possit cœlo sic imperare, ac quasi dicere, Siste gradum, aut, Flectere in aduersum, motusq́ue tuus, qui nunc tendit in occasum, flectatur in ortum. Deinde dicit cœlum rationem accepisse ab eo à quo à principio factum fuisset. In quo sunt tria dogmata, quæ etiam in Timæo proposuit, quòd cœlum est à Deo constructum, compositum, coaptatum, quòd id factum sit κατ' ἀρχὰς, ab initio, in principio, sicut est apud Mosen, In principio creauit Deus cœlum & terram. Tertio quòd tametsi rationem, intelligentiamq́ue cœlum habeat, habuit tamen ab eodem atq́ue homo conditore suo. Homo mentem, rationemq́ue sortitus ab eo, qui creauit rationem: ab eodem, Platone teste, cœlum, factum est rationale. Quocirca sicut non meretur homo Diuinitatem, id est, diuinos honores, ob rationem & sapientiam, tanquã ipse rationis & mentis suæ sit autor: sic non meretur, nec mereri debuit apud Philosophos cœlum, ob rationem, certamq́ue sapientiam, ordinisq́ue Diuinitatem. Sed exclamandum fuerat, quod ille longe sapientior, Cœli enarrant gloriam Dei. Huic honores diuini, huic laudes, hymniq́ue, non cœlo debebantur. Quod autem de reuolutione loquitur Plato, & quid ueri habeat, quandoquidem toto illo loco differit de reditu ad alteram uitam, declarabitur alio opportuniore loco. Prosequitur Plato, qui totis

ſuis libris ab Heraclito duo genera rerũ ſemper memorat, quod ſemper eſt, & quod nunquam, fitq́ ſemper, cœlum dicit eſſe ex primo genere: ὃν δὲ οὐρανὸν καὶ κόσμον ἐπωνομάκαμεν, πολλῶν μὲν καὶ μακαρίων παρὰ τοῦ γεννήσαντος μετείληφεν: Quod, inquit, cœlum, & mundũ nuncupauimus, multa quidem, & beata ab eo qui eum creauit accepit. Factũ dicit cœlum beatum à Deo genitore ſiue creatore ſuo, factũ incorruptibile, inſeneſcibile, ut dixit in Timæo, eoq́ eodem ipſo loco accepiſſe fatetur immortalitatem ἐπίκτητον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, aduentitiam, factitiamq́ à conditore, ab opifice. Id eſt, non ueram immortalitatem, qualis ipſius opificis, ſed factam quandam, excogitatamq́ ab ipſo, qualis animorum ab ipſo repertorum, qui potuit creare res æternas, & corruptibiles, ut uellet. Hic Plato quoq́ perhibet in illa παλιγγενεσίᾳ, reuiuiſcentia, renaſci terrigenas & ex terra, ex humo conſurgere, eos duntaxat, ὅσους μὴ θεὸς αὐτῶν εἰς ἄλλην μοῖραν ἐκόμισε, Quos non Deus ipſe in aliam ſortem diſpoſuerit. Quo docet, & cœli conuerſionem, & illam regenerationem diuino nutu adminiſtrari. De quo poſtea diligẽtius. Proſequitur loquens de ſeculo illo aureo, cum ſponte ſua tellus ferret omnia, nec raſtros patiebatur humus, non uinea falcem, eam ſeculi felicitatem non fuiſſe ſub hac cœli conuerſione, motuq́ hodierno, ſed alia. τότε γὰρ αὐτῆς πρῶτον τῆς κυκλήσεως ἦρχεν ὅλης ἐπιμελούμενος θεός: Tunc enim eius conuerſionis primum Deus præſes erat, & princeps. Autor, inquit, ipſe fuit felicitatis eius, cœlum uertebat ipſe, præerat ipſe cœli reuolutioni ille. Eodem loco tantam huius Dei maieſtatem fatetur, quemadmodũ Timæus Locrenſis tradidit in ſua Geneſi, ut affirmet eum uniuerſo mundo præfeciſſe Dæmones, id eſt, Angelos, ut Philo interpretatur, qui regant tanquam ductores gregum, totum genus humanum, iuxta diſtributiones ſuas, quas aſsignarit eis Deus, θεὸς ἔνεμεν αὐτούς. Paulò inferius, τοῦ παντὸς κυβερνήτης, Vniuerſi gubernator. Ibidem, θεὸς ὁ κοσμήσας, Deus creator mundi. Et quod paulò ſuperius mundum ſiue chaos inordinationis, confuſioniſq́ antè plenum fuiſſe, quàm in hodiernum ordinem redigeretur. παρὰ μὲν γὰρ τοῦ συνθέντος πάντα καλά: Ab eo enim, qui compoſuit, omnia bona, aut pulchra. Id ſcilicet quod Moſes: Et uidit Deus lucem, quòd eſſet bona. Sicq́ ad omnia opera ſex dierum, Quòd eſſent bona. Tandem, Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, quòd erãt ualde bona. Nam cum Ideam Boni, uniuerſalem, magnamq́ Bonitatem attribuit Deo, ut uidiſti, tum eum uerè Bonum duntaxat eſſe iuxta ſacras literas affirmat. Siquidem in Protagora quod à Simonide didicerat, perpetuam, aut ueram bonitatem homines poſsidere non poſſe, ſed ſoli Deo hoc decus eſſe. In quo & uetuſtæ Theologiæ, quæ in Simonide apparet, dignitatem admirari licet. Quippe & diuinam hanc Sapientiam Plato dicit, & eam, uel à Simonide cœpiſſe, uel eſſe etiam uetuſtiorem. Agnoſcis inquam uetuſtæ Sapientiæ, ac Theologiæ maieſtatem, quæ ſoli Deo perfectam adiudicat Bonitatem. Eſt enim hoc quod ipſa Progenies Dei apud nos, Nemo bonus niſi ſolus Deus. Et, Omnis homo mendax.

Varia teſtimonia, quibus ſingularis Dei apud Platonem probatur confeſsio: quem & creatorem mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert.

CAP. XII.

SVNT aliæ per totam Platonis Theologiã, de ſummo, ac ſingulari Deo, mundi, rerumq́ omnium autore clariſsimæ uoces: quas qui conſideret, uidebit eandem ſemper apud ſapientes fuiſſe magni Dei, quem Natura docuit ipſa, confeſsionem. Eas ſi quaſi per epilogum ſub oculos poſueris, uериſsima, quæ dico probabis. Laertius Diogenes creatorem mundi Platonẽ aſſerit Deum ſenſiſſe, quod Marcus noſter perhibet: Qui in Timæo, inquit, mundum ædificauit

A ficauit Platonis Deus. Idemq́ paulò pòst, Si hæc nata sunt, ut Platoni uidetur. Et Aristoteles in libris de cœlo: καὶ γενόμενον, ἄφθαρτον διατελεῖν ὥσπερ ἐν τῷ τιμαίῳ. ἐκεῖ γάρ φησι τὸν οὐρανὸν γενέσθαι μὲν, οὐ μὴν φθαρτόν. Et Laërtius à Deo factum mundum sensibilem, & chaos indigestum, reuocatum ad ordinem à Deo, Platonem dixisse, Deumq́ ei uideri incorporeum: Iustitiamq́ esse legem Dei. In Apologia, adeo Deum colendum obseruandumq́, & ob amorem eius, nunquam iustitiam uiolandam, ut fateatur Socrates ab antiquis Philosophis acceptum, se Deo potius obsecuturū, quàm hominibus omnibus: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. Id est, nempe quod ueri, ac sancti Theologi, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Ibidem se datum à Deo suæ ciuitati gloriatur, qui mores eorum corrigeret, ostenderétque solam uirtutem esse colendam: ὅτι δὲ ἐγὼ τυγχάνω ὢν τοιοῦτος, οἷος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδόσθαι. Is Deus est, qui per omnes ætates dedit aliquos meliores, misit Prophetas, & Sapientes, & Scribas, singularis, prouidus, humanus, creator, prospector rerum humanarum. In eo, qui inscribitur Phædon, apertè prædicat eum curare res nostras, εὐλόγως ἔχει, θεόν τε εἶναι τὸν ἐπιμελούμενον ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐκείνου κτήματα εἶναι. Id est: Rationabile esse, & Deum curare, ac prouidere nobis, & nos esse possessiones, aut peculium eius. Hoc Aristoteles est in moribus secutus. Ibidem se cogniturum paulò pòst, quæ post hanc uitam sequantur, si Deo placuerit, ait Socrates. In Cratylo, cum per quem uiuamus, esse naturam τοῦ θεοῦ, Dei. In Theæteto quid dicturus, more piorum loquitur σὺν θεῷ, cum Deo, cum Dei adiutorio, si Deo placuerit. Eodem libro statuit ab hoc mundo quamocyssimè fugiendum: φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ δυνατόν: Fugam autem esse fieri Deo similem pro uiribus: innuens quod Moses, Ad imaginem Dei fecit illum. Similitudinemq́ esse, sanctum, ac iustum esse cum ratione, & prudentia. In Politico præter superiora, uocat Deum ποιμένα ἀν-

B θρωπίνης ἀγέλης, Pastorem gregis humani. In Parmenide, solum Deum possidere absolutissimam scientiam, qua possit etiam res humanas cognoscere: οὐκ ἄν τινα μᾶλλον θεὸν ἔχειν τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιστήμην, οὐκοῦν ἴσως ὁ θεὸς τὰ παρ' ἡμῖν γιγνώσκειν, αὐτὴν ἐπιστήμην ἔχων. Et quòd apud Deum sit hæc dominatio omnia noscendi. Quod Aristoteles in Metaphysicis. In Philebo, posuisse in mundo infinitum, & definitionem τὸν θεὸν που τὸ μὲν ἄπειρον δεῖξαι τῶν ὄντων, τὸ δὲ πέρας. Ibidem præter alia superius ostensa, Veras esse uoluptates, quæ uirtute pendentes, Deo sint comites. In Phædro, Deum esse θεὸν ἀθάνατόν τι ζῷον, Animal immortale. Ibiq́ optat ut ea, quæ disserit, sint Deo placita, ταῦτα μὲν δὴ ὅπῃ θεῷ φίλον. Ibidem Iupiter est magnus Dux ac Princeps, ut apud nos, Rex exercituum, quem sequatur exercitus Deorum, & Dæmonum, ut est in nostris literis, Currus Dei multiplex millia lætantium. pro quo Græce, Currus Dei μυριοπλάσιον, multarum myriadum. Et pro Lætantium, sunt Angeli. Sic Plato: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων, τῷ δὲ ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων: Magnus princeps in cœlo Iupiter currum alatum inagitat, sequiturq́ eum Deorum, ac Dæmonum exercitus. Et quod ait, an possint inueniri qui intueantur in ipsum Vnum, aut multa, θεὸς οἶδε, Deus nouit. Et cum rogat ibidem, an noscat quomodo Deo rem gratam possit facere, de oratione agens, uel loquens, ὅπῃ θεῷ μάλιστα χαριῇ. Et in Alcibiade, cum quid dicturus ait, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, Si Deus uoluerit. Similiter, ὅ, τι ἂν θεὸς ἐθέλῃ, Quodcunq́ Deus uoluerit. Et cum ibidem testatur, quòd cognoscens quis Deum & sapientiam, sic etiam noscet se ipsum, θεόν τε καὶ φρόνησιν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Et cum in Theage Socrates fatetur, Theagem multum augendum, ἐὰν μὲν τῷ θεῷ φίλον, Si Deo gratum fuerit. In eo qui inscribitur Laches, postridie promittit se uenturum Socrates, Deo uolente. Simile in eo qui dicitur Hippias maior, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ. In eo autem qui appellatur Lysis, Deum amicos facere, quos, iuxta Homerum, associet adinuicem. Quid uerò illud in Gorgia,

Gorgia, Quantum temporis uiuendum nobis sit non debere uos sollicitos esse, neque C uitæ nimio amore detineri, sed super eo Deo relinquendam curam, credendúmque mulieribus, neminem esse qui diem constitutam subterfugiat: Itaque considerandum diligenter, ut hoc quidquid temporis est, iustè, & laudabiliter transigatur. Et illud quod est in septimo de Legibus, Deum quidem esse omni beato studio dignum, hominem autem esse opus eius. Et cum in decimo, de anima locuturus affirmat Deum inuocare oportere. Et in quinto, quòd Deus dedit eis ut nouam conderent rempublicam. Socrates item in Phædone, Deum, inquit, arbitror, & ipsam uitæ speciem, & si quid aliud est immortale, omnes confitentur nunquam interire. Omnes per Iouem, inquit, homines, & longè magis, ut ipse arbitror, Dij. Hic Plato monstrat omnium hominum, ac Deorum esse confessionem, Deum esse sempiternum, separans Deum à Dijs, quorum confessione Deus sit immortalis. In eo autem qui dicitur Ion, ait Deum ablata uatibus mente, eis uti ministris, positis scilicet in excessu: Quale nostris Prophetis usu ueniebat. Sunt alia plurima, quæ si quis sapienter consideret, cernet profectò ualidos naturæ, & ueritatis impulsus in omni actione, cogitatione que uitæ ad inuocationem singularis Dei. Atque hanc Platonis uariam, naturalemque Theologiam, quam Natura formabat ipsa, apud omnes, sed præcipuè uetustiores inueniet, qui libros eorum diligenter dictáque perspiciet. Similiter enim locuti sunt, ut uidimus, Pythagorei, Thales, Empedocles, Parmenides, Anaxagoras, Euripides, Aeschylus, Theognis, Phocylides, Pindarus, Hesiodus, Demosthenes, Homerus. D

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SEXTVS.

Quòd recentiores Philosophi, qui post Platonem & Aristotelem floruerunt, Theologiam maiorum uenerati imitatiq́;, mirificè cum Theologia cœlesti consenserint, unum singularemq́; Deum appellantes, omniaq́; de eo prædicantes, quæ sunt in Libris sacris. Testimoniumq́; Theophrasti, & Alexandri de Deo.

CAP. I.

OMNIVM sæculorum consensus, & omnis per uniuersa tempora linguis humanis consonè celebrata diuinitatis confessio declarat uel illam à rerum exordio lucem ueritatis, per omnes ætates progressam, nunquam penitus caligasse, uel ipsam sese attollentem naturam, semper ad notionem, confessionemq́; Dei iter hominibus aperuisse, instigasseq́; eos, ut eum non modò singularem ubique nominarent, sed eas quoq́; uoces ederent, quibus in ueris literis, cœleste Numen à Prophetis exaltatur. Vt appareat unam eandemq́; esse sapientiam, uel quam Natura, uel quam oraculum cœleste reuelauit. Ita demum fieri, ut lux postremis sæculis allata terris, ea sit, quæ fuit semper, quamq́; uelut naturalem, ueramq́; & unam, multorum ratio, præcipuè sapientum, consentiens uidit, asseruit. Nullamq́; esse, si quis cunctas ad unum fontem, ex quo fluunt omnes, reuocet hominum sententias, in uita degenda, in asserendis principijs ac finibus inter omnes discordiam. Nisi quòd obscuritate priorum sæculorum fulgore magnæ lucis illustrata, iter quod erat tenebrosum, & ambiguum ad ueram sapientiam apertum est. Factumq́;, ut audacius de rebus diuinis posteriores Philosophi, & maiore nobiscum consensu disseruerint. Sed unde fulgor ille ueniret, eorum pleriq́; fateri noluerunt. Ordiamur igitur à Theophrasto, & quid de summo, & incomprehensibili Deo senserit, audiamus, ut ex discipulo præceptorem Aristotelem, omnemq́; scholam agnoscas. Is in libris de Metaphysica scribit de primo principio: τὸ γὰρ δὴ πρῶτον, καὶ θειότατον, πάντα τὰ ἄριστα βουλόμενον. τάχα δὲ τοῦτο μὲν, οἷον ὑπερβατόν τε καὶ ἄζητον: Nam id quod est primum, & diuinissimum, omnia optima uult esse. Fortasseq́; id est exuperans omnem scientiam, & inscrutabile. Quid altius dici & ueræ Theologię congruentius potuit? Hæc Theologia illa magnorum Philosophiæ nostræ principum: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientię Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? Quis enim cognouit sensum Domini? Dicitur idem à Theophrasto, dicitur excedens, supergrediens, nempe mentes humanas, omnem cogitationem, cui non liceat unquam ad supremam illam aspirare Naturam. Sic quoq́; uocatur à Dionysio ὑπερούσιος, supersubstãtialis. Vocat Paulus ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, inuestigabiles uias eius. Theophrastus ἄζητον, inscrutabilem, inuentu impossibilem naturam eius. Est item in Theophrasti Philosophia hac, illa Mosaica, quæ per omnia

ſex dierum opera declaratur, ad quorũ unumquodq; dicitur Deus uidiſſe quòd eſſet bonum. Vidit bona, quæ conſilio uoluntateq; ſua bona, imò uero optima naſcebantur. Sic Theophraſtus cõfirmat eum uoluiſſe, uelleq; optima cuncta, nuſquã ut uitio, malitiæ, detrimento ſit locus. Hæc in mundo formoſa, uenuſta teſtari artificem, optima uoluiſſe. Definitur igitur, & uocatur à Theophraſto prima Natura θειότατον, diuiniſsima, ὑπέρτατον, tranſcendens, ſupereminens. Quod Plato in Republica ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Vltraſubſtantia. Noſtræ literæ, ὕψιστον, altiſsimum. Mercurius & Acmon, uel Ammon, & Plato, ut uiſum ſuperius, πάγκρυφον, obſcurum, clauſum undiq;, cogitatu difficilem, dictu ineffabilem. Tria nomina Naturæ diuinæ apud Theophraſtum, θειότατον, ὑπέρβατον, ἀζήτητον, diuiniſsimum, ſupergrediens, inſcrutabilis. Adde, cuncta uolens optima. Eodem libro Theophraſtus hæc ex intimis Philoſophiæ myſterijs: θεία γὰρ πάντων ἀρχὴ, δι' ἧς ἅπαντα καὶ ἔστι, καὶ διαμένει: Diuinum Principium, per quod omnia ſunt, & permanent. Quo Moſes ore loquitur alio? quid clamat aliud Philoſophia cœleſtis? Ex ipſo, per ipſum ſunt omnia, diuus Paulus ait. Sentitur idem ab utroq;, altero cœlitus inſtructo, alterum erudiente natura & ratione, quæ nonnunquam relicta regione terreſtri, nubes & ſidera tranat. Eruit item in lucem demerſam in profundo ueritatem. Non aſſero, quanquã fortaſſe poſsim, latitare ſub hoc Theophraſti de diuino Principio ſermone, creationẽ mundi, Si per ipſum ſunt & permanent omnia, Sunt, referri ad originem, cum nata ſunt: Permanent, ad conſeruationẽ iam rerum conditarum. Sed hæc ſapientiſsimo cuiq; cogitanda relinquo. Poſt hanc Theophraſti, qualis ac quanta manat Alexãdri Aphrodiſei ab ore Theologia? quod etiam Theologis Græcis mirum in modum placuit. Is de diuina prouidentia ad Antoninum Pium Imperatorem ſcribens, & ſingularem illum, magnumq; Deum nominauit, & adeſſe præſentem rebus humanis, uidentem, luſtrantemq; mundum, cõſtanter aſſeruit, nihil à noſtris diſſentiens: τὸ δὲ λέγειν μὴ βούλεσθαι τὸν θεὸν, τῶν ἐνταῦθα προνοεῖν, παντελῶς ἀλλότριον θεοῦ. φθόνου γάρ τινος, καὶ παντάπασιν ἀτόπου φύσεως, τὸ τὰ βελτίω μὴ ποιεῖν δυνάμενον, ἑκάτερον δὲ ἑκατέρου τούτων ἀλλότριον θεοῦ, ὅτι ἂν ἄμφω εἴη περὶ αὐτὸν, ὅτι θάτερον. εἰ δὲ βούλεται καὶ δύναται, δῆλον ὡς καὶ προνοεῖ: Dicere, inquit, nolle Deũ, rebus quę ſunt hic, proſpicere, omnino eſt à Deo alienũ. Inuidię etenim, & prorſus iniquæ naturę eſt, meliora, cum poſsis, facere nolle. Et quoniã utrunq; alienũ eſt à Deo, neq; utrunq; ſit in eo, neq; alterum. Quòd ſi uult & poteſt, utiq; etiam proſpicit. In his non modò ſingularis ille Deus nominatur, uerum etiam is Deus, qui non ſolùm moueat cœleſtes orbes, aut primũ Mobile, quod Ariſtoteles ſentire uidetur, uerum etiam per omnem mundũ diffuſus, cuncta proſpiciat, præcipuè res hominum, quas æternis regit imperijs. Abſoluitq; eum Alexander (quanquam Peripateticus) ab orbe primo, cuius concitatione fit totius cœli conuerſio. Neq; dedit ei, quemadmodum ſentire Peripatetici hodierni aſſeuerant Ariſtotelem, duntaxat machinæ cœleſtis motũ. Neq; enim ſi Deus proſpicit, quod neceſſarijs rationibus colligitur ab Alexandro, prouidentia eius ſolo cœli motu conſtabit, reliquis alijs multis, quibus nulla cũ cœleſti motu ſit cognatio. Neq; ſolùm corporaliter more beſtiarũ uiuitur, neq; frugibus legẽdis, carpẽdis fructibus motu cœleſti maturatis cõſtat hominũ uita. Sunt aliæ actiones, ad quas oculos ſuos intendere prouidẽtiã oporteat, alioqui non efficiatur quod colligitur ab Alexandro. Ecce igitur Deum uerum, uniuerſalem, totam mundi regionem complentem, uſq; in intimas cogitationes penetrantẽ propoſuit Alexander nobis, non Deum mouentem duntaxat primũ orbem, aliud præterea nihil agentem. Cui ſi gubernaculum, ſi prouidentia, rerumq; adminiſtratio tribuitur, non ſolus cœli motus profectò tribuitur, qui corporeus eſt omnis, animans mundum corporaliter, ſed tribuitur item cura rerum meliorum,

ſpirit

A spiritualium, actionum humanarum, dispositio regnorum, animaduersio malorum, pro-uectio bonorum, quibus constat prouidentia. Hoc testimonium Alexandri sufficit pro cunctis Peripateticis, quorum post Theophrastum nemo æquè nobilis. Fremat li-cet Auerroës, respiciam meliores uetustioresq;, quorum autoritas subsecutos pudefa ciat. Sed ego qui post Theophrastum, seculorum ordinem respectans, è nostris eos, qui non longius ab eo secuti sunt, accersire debuerā, qui luces quoq; suas, muneraq; Naturæ nobis ostenderent, Alexandrum inieci propter familiæ cognationem. Hinc iuxta Theophrastum duos ex his nobilissimos statuamus, Marcum Tullium, & Vergilium, & alios nonnullos, qui de Deo præbebunt eadem testimonia.

Theologiam Romanorū agnoscere, fateri, nominare Deum unum singularem, prospicientē omnibus, ubiq; præsentē, mundū omnem implentē, immensæ sa-pientiæ, rerum creatorem, animorū largitorē, Mentem Vniuersi, inuisibi-lem, ex operibus agnoscendum. Variaq; de eo Marci Tullij Philosophia.

CAP. II.

SIMILIS igitur horum quoq; atq; Græcorum Theologia est, si quis uo-ces eas capiat, quas ex illo instinctu protulerunt, quo non superstitiosi, sed homines & sapientes erant, ex illa progenie nati, quam Deum creasse, eumq; creantem & loquentem, uidisse, audisseq;, doctrina cœlestis decla-rauit. Iam primū audi Vergilium, qui & singularem, uniuersalemq; Deum iuxta Ho merum, omneq; genus hominū nominauit, exinde quædā propius è Theologię fon-tibus manātia descripsit: ut illud, Dabit Deus his quoq; finē. Is Deus, qui finem labo-B ribus imponit, recreat afflictos, quis alius, nisi is, de quo Psalmus, Dominus erigit eli sos, soluit cōpeditos? Non utiq; quisquā ex illius tempestatis poëticis Dn̄s. Nomina-tur enim per excellētiā Deus, qui res humanas attēdat, Deus Vniuersitatis. Natura-lis, non natus è Saturno, aut fictitius quisquā. Is ille quē Prophetæ semper celebrant, & nouissimis seculis omniū per ora uersatur, oblatus à Natura prius, dein manifestè reuelatus: quē ratio, Naturaq; suggerit animis, & ad eum nominādū linguā impellit. Eundē poëta respexit, Numero Deus impare gaudet. Respicit enim hic harmoniā, rationemq; mūdanorum numerorum, quos repertos à Deo, factosq; ut inuicē cōcinerēt, in quo imparitas est, eaq; harmonia, id est, cōsonantia, cōgruentia, etiā Aristoteles te-stis, ut superius claruit. De eodem scripsit apertius ex sententia Pythagoreorum:

— Deum nanque ire per omnes
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
Quemq; sibi tenues nascentem arcessere uitas.

Is Deus Vniuersi, fons animorum, quia creator, origo, unde petunt animas omnia nascentia, uitam hominum gubernans, finemq; laboribus, & incommodis imponēs, omnia faciens numeris imparibus consonare. Eundem descripsit, Naturamq; ma-gnam, per omnem mundum diffusam, fundentem uitas omnes, mundum animan-tem, alentemq; omnia nominauit:

Principio cœlum ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra,
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Hæc de magno Deo, quem Pythagoras ψύχωσιν τοῦ παντὸς, animationem Vniuersi

 dixit,

dixit, imitatusq; est eum Poëta. Hunc item Ouidius singulariter uocat, & mundanæ C creationis autorem confitetur. Qui chaos inuolutum, confusum expedierit, elementorumq; litem composuerit,

Hanc Deus & melior litem Natura diremit.

En quod Aristoteles, Philosophiq; solent in differendis, explicandisq; Naturæ rebus, associare semper Deum ac Naturam. Videlicet quia Naturę princeps, autor, moderator, quo si uacaret, in cineres Natura, nihilumq; abiret, omniaq; in chaos reuerterentur, chaos in nihilum, tenebrasq; priores. Hanc ob causam Deus & Natura coniunctim nominãtur, ut nauis & gubernator, ut hortus & consitor, ut currus & auriga, opifex & opificiũ, Rex & regnum. Eundẽ pulcherrimè Philosophiæq; ex thesauris nominauit, descripsit, aperuit alius Latinus Philosophus Seneca. Quid est, inquit, Deus? Mens Vniuersi. Quid est Deus? Quod uides totũ, & quod non uides totum. Sic demũ magnitudo illi sua redditur, qua nihil maius excogitari potest. Sic solus est omnia, opus suum, & extra, & intra tenet. Quid ergo interest inter Naturã Dei & nostram? Nostri melior pars, animus est, in illo nulla pars extra animũ, totus ratio est. Hæc definitio Dei apud Senecam, ostendit eandem omnium gentium cum Theologia cœlesti super appellatione, scientiaq; summi Dei, concordiam. Hebræi, Græci, Latini conclamant unicum, omnipotens, magnumq; Numen, cuius magnitudo superet omnia. Quid enim aliud hoc Philosophi Latini, atq; quod apud Hebræum Vatem de se prædicat Deus? Cœlum & terram ego impleo. Ecce Latinus quoque affirmat, tunc illi magnitudinem suam reddi, maiestatemq; eius uero exemplo demonstrari, cum circunspiciens cœlum ac terram, talem ac tantum cogites eum, qui fecit hæc omnia: maiorem quoq;, quoniam est quod uides, & quod non uides. Non modò uidelicet æquè atq; uisibilis mundus, ingens, sed ingentior item, inuisibili nostris ocu- D lis magnitudine. Quæ si uideri posset, uideremus eum non modò cœlum ac terras æquantem, sed inæstimabili interuallo superantem. Est igitur Deus, quod uides, & quod non uides. Est scilicet quasi mundus, sed mundus inuisibilis, mundus sapientię, scientiæ, rationis, uniuersitas incomprehensibilis, animi uastitas. Nihil illic non animus, non ratio, tam unicus, quàm magnus. Immensitas uniformis, non corporis autem, non elementi, non ignis, aquæ, uel aeris immensitas, sed sapientiæ, rationis, consilij, prudentiæ, bonitatis. Cernitur autem in hoc mundo uelut opifex in opere suo, cum iudicamus ex opificijs opifices. Sic magnitudo diuina æstimatur ex operis sui magnitudine, cuius quidem mens esse dicitur, non quòd corpus Dei sit mundus, sed quod opificium regitur, aliturq; ab opifice suo, perinde si dicas, mentem nauis esse gubernatorem. Item omnia dicitur esse, quoniam per ipsum facta sunt omnia, deq; thesauris suis proruperunt, nec sine ipso fieri quicquam potuisset. Item de immatura morte differens, Non intelligis, inquit, autoritatem, ac maiestatem iudicis tui rectoris orbis terrarum, cœliq; & Deorum omnium Dei, à quo ista numina, quæ singula adoramus, & colimus, suspensa sunt. Item in exhortationibus: Hic cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquam nouit Natura, nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent, quamuis ipse per totum corpus se intenderat, tamen ministros regni sui Deos genuit. Hæc Seneca, quæ etiam à Lactantio proferuntur. Omnis ergo lingua confitetur Dominum. Incisa enim fuit ea lex in Natura, quam nulla peruersitas unquam obliteret, qua sursum rapitur ignis, aqua labitur deorsum. Sed ad Philosophiæ Romanæ inter omnes facile principem reuertor, huc usque uolens utroque prolapsus. Apud hunc, magnam Naturæ facibus illustratam lucem ueritatis de-

prehen

A prehendas, haud ei diſsimilem, quam cœleſtes in terris uoces intonuerunt. Modóque cum uim immortalem, inuiſibilémque appellat, modò creatorem mundi, ſæpe quoque ſingulariter, quemadmodum ſuperiores, nominat. Ac quanquam erat cum cæteris Romanis, ſub uanis natus & educatus ſuperſtitionibus, quæ non ingentem modò Deorum plebem colerent ac nominarent, ſed eorum etiam Deorum, quos ubique Natura repudiaret, ſæpe tamen ad unicum illum Naturæ totius Deum conuerſa mente, ſingularem Diuinitatis appellationem ei uendicat. In Quæſtionibus Academicis primum referens ſententiam Philoſophorum, Nam cum dicatis, inquiunt, uiſa quædam mitti à Deo. Item, Quærunt quonam modo falſa uiſa quæ ſint, ea Deus efficere poſsit probabilia. Et, Si tale uiſum obiectum eſt à Deo dormienti, ut probabile ſit. Et ſub perſona contradicentium, Quis enim tibi dederit, aut omnia Deum poſſe, aut ita facturum eſſe, ſi poſsit? Et, Neque tam quererer cum Deo, quod parum longè, quàm quod falſum uiderem. Item, Plato ex materia in ſe omnia recipiente, mundum eſſe cenſet à Deo factum ſempiternum. Item, Cur Deus omnia noſtri cauſa cum faceret, (ſic enim uultis) tantam uim natricum uiperarumq; fecerit? Et ex Epicuro, Sic ille & Deum opere magno liberat, & me timore. Quis enim poteſt, cum exiſtimet à Deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinum Numen horrere? Et in Legibus, Ad Deos adeunto caſtè, opes amouento: qui ſecus faxit, Deus ipſe uindex erit. His conſtat Philoſophos uti caput, ſummamq; omnium conſiderationem & ſcopum, ad quem totus de Natura ſermo dirigatur, autoremq; rerum omnium, de quibus dicendum eſt, Deum proponere, cui & factionem mundi, & rerum humanarum procurationem, uniuerſalemq; autoritatem decernunt. Eadem eſt Philoſophorum nuncupatio Dei, omniumq; rerum attribu-

B tio in libris de Natura Deorum. Ac quamquam Marcus iuxta uulgi conſuetudinem nonnunquam plures Deos de rebus diſſerens aſciſcat, errore tamen abiecto, mens, linguaq; redit ad unum. Et in ſecundo de Natura Deorum, Non eſt igitur natura Deorum præpotens, neque excellens. ſiquidem ea ſubiecta eſt ei uel Neceſsitati, uel Naturæ, qua cœlum, maria, terraq; regantur. Nihil autem eſt præſtantius Deo. Ab eo igitur neceſſe eſt mundum regi. Nulli igitur eſt Naturæ obediens, aut ſubiectus Deus. Omnem ergo regit ipſe Naturam. In his Marcus cum Deos ac Deum appellet, cum ſummum aut ſupremum Deum, ſæpe cæteris in libris nominauerit, ut oſtendam, & cum hic nihil Deo præſtantius affirmat: qui præſtat autem cæteris, unum ſit neceſſe eſt: neque enim præſtaret, ſi multos æquales haberet: certè coarguitur uanitas eſſe, Deum non ſemper, ut nonnunquam, aſciſcere. De eodem cum Philoſophi res admirati, cœpiſſent philoſophari, Sic Philoſophi, inquit, debuerunt, ſi forte eos primus aſpectus mundi conturbauerat, poſtea cum uidiſſent motus eius finitos & æquabiles, omniaq; ratis ordinibus moderata, immutabiliq; conſtantia, intelligere ineſſe aliquem non ſolùm habitatorem in hac cœleſti ac diuina domo, ſed etiam rectorem & moderatorem, & tanquam Architectum tanti operis, tantiq; muneris. Hæc conſideratio reſpicit unum ſingularem, iuxta ea quæ tradiderat Plato, quem libenter ſequitur Marcus. Nam Architectus operis tanti, quem Græcè Plato uocat δημιουργὸν, unus ſit neceſſe eſt, & unus à Platone nominatur. Habitatorem quoque mundi, ſi bene reſpicias, appellat, quem maiores animum mundi, mentem Vniuerſitatis, animationemq; dixerunt. Quam uim, inquit in Academicis, animum eſſe mundi dicunt, eandemq; eſſe Mentem, ſapientiamq; perfectam, quem Deum appellant. Vnus igitur mundi Architectus ô Tulli, non plures eſſe poſſunt: ſic una Mens, non plures, unus animus, una ſapientia. Cur ergo dicis non-

nunquam Deos, non semper unum? cuius magnitudo impleat cœlum & terram, C
Deos habens uti ministros. Eundem de Natura Deorum innuit, cum ait, Quam, inquit, idest, rerum per omnem mundum uarietatem, si ut animis, sic oculis uidere possemus, nemo cunctam intuens terram, de diuina ratione dubitaret. Appellat diuinam rationem, quam in Academicis dixerat à Philosophis appellatam Mentem, sapientiamque perfectam, eamque esse Deum. Eundem quoque respicit, autoremque generis humani, quemadmodum Moses, omniumque ad uitam degendam commodorum largitorem, prædicat in secundo. Ad hanc, inquit, prouidentiam naturæ tam diligentem, tamque solertem, adiungi multa possunt, è quibus intelligatur quantæ res hominibus à Deo, quamque eximiæ tributæ sint, qui primum eos humo excitatos, celsos & erectos constituit, ut Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere possent. Et Cotta referens eadem in tertio, Sed à Deo, inquit, tantum rationem habemus. Quid amplius est in Theologia cœlesti? quòd hominem ad similitudinem suam fecerit, præesse cunctis animantibus uoluerit. Id enim est, celsos eos & rectos fuisse constitutos, ut cognitionem capere possent, non Deorum. quorum enim Deorum? sed eiusdem, qui celsos eos & erectos constituit. Ex quo, cœlum intuentes, exclamarent, quod ille diuinus, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius nuntiat firmamentum. Quem enim alium decet homines agnoscere, & fateri, colere, & uenerari, admirari & suspicere, quàm eum, de quo Marcus idem sic locutus est, ut si uates quis Hebræus esset, in secundo de Diuinitate: Et esse, inquit, præstantem aliquam, æternamque Naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum cœlestium cogit confiteri. Hæc ille. Vna igitur præstans, æternaque Natura, cuius pulchritudo mundi, ordoque rerum cœlestium fuit inuentum, suspicienda & cognoscenda ex intuitu cœli, non Dij. D
Quos enim Deos sentiam, si una est præstans, admirandaque nobis Natura? Innuit ergo singulare unicumque Numen, de quo quasi diuinum fudit oraculum in tertio de Legibus, de lege & imperio loquens: Sine quo, inquit, nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræque, & hominum uita iussis supremæ legis obtemperat. Ecce igitur, ut ipse loquar, Deus ille uerus, uniuersalis, unicus: quem terra, pontus, æthera colunt, adorant, prædicant: cui parent motus cœlestes, cuius potestati nihil resistit: Sic ab his prædicatus, quos in eius admirationem natura, consideratioque trahebant, sicut ab his, quos paterna traditio usque ab origine mundi, famaque cœlestis commouebat: Eumque sensit, maiestatemque eius inuisibiliter in omni mundo præsidentem, quæ Romanas opes auxerit, confessus est pro Milone, uelut Theologus: Nec uerò, inquit, quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam uim cœlestem existimat Numen'ue diuinum. Quem neque imperij uestri magnitudo, neque sol ille, nec cœli, & signorum motus, nec uicissitudines rerum, atque ordines mouent, neque, id quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui cerimonias, qui auspicia & ipsi sanctissimè coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Et est profectò illa uis, neque in his corporibus atque hac imbecillitate nostra inest quiddam quod uigeat & sentiat, & non inest in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Nisi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus ac dicimus, uidere, aut planè qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Ea uis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit. Et de Aruspicum responsis Latinæ Philosophiæ facilè princeps, ex

A ea Natura, quæ, ut idem ait, ſine doctrina notitias paruas ingenuit rerum maximarum: Nulla maior res atque Deus, cuius ingenuit ſine doctrina, notitias ingentes Natura nobis. Vt minimè mirum fieri debeat, eos de Deo ſenſiſſe, locutosq́; eſſe talia, quos Philoſophia nunc magnum ſparſa per orbem, non erudiſſet. Præſtò enim erat alia minor quidem Philoſophia, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſsimus. Ad quam non docti, ſed facti, non inſtructi, ſed imbuti ſumus. Hæc aperit os nobis ad confeſsionem magni Dei. Eoq́; dux fuit eidem Ciceroni, ut item ſingularem Diuinitatem nominaret, eamq́; uerißimè definiret in Tuſculanis: Nec uerò, inquit, Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi Mens ſoluta quædam & libera, ſegregataq́; ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſaq́; prædita motu ſempiterno. Agnoſcis quod noſter Vates introducens eum loquentem, Cœlum & terras ego impleo. Et, Leuate in excelſum oculos ueſtros, & uidete quis creauit hæc. Deus ſempiternus, Dominus qui creauit terminos terræ, & non deficiet, neque laborabit, nec eſt inueſtigatio ſapientiæ eius. Et, Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſraël, ſaluator. In hac igitur Marci definitione, omnia ſunt, quæ literis ſacris continentur, nomina diuina. Primum, Mens immortalis, incorruptibilis ſapientia, perennis, incorporea, omnia ſentiens. Spiritus enim, id eſt, Sapientia Domini, repleuit orbem terrarum. Per omnes ſpiritus penetrans, ut idem Salomon ait. Quem quodam mirabili conſenſu uidetur Marcus expreſsiſſe. Vt enim Marcus aſſerit Deum eſſe Mentem omnia ſentientem & mouentem, ſegregatam ab omni concretione mortali: ſic ſapiens ille, quiſquis fuit: πάσης γὰρ κινήσεως κινητικώτερον σοφία, διήκει δὲ καὶ χωρεῖ διὰ πάντων, διὰ καθαρότητα: Omni motu uelocior eſt Sapientia, penetrans B per omnia, & commeans ob puritatem. Vides puritatem, quod ille ſuis uerbis, ſegregatam ab omni concretione mortali. Et quem dixit omnia ſentire, ſapiens ille πανεπίσκοπον, omnia circunſpicientem. Et εὐκίνητον, τρανὸν ἀμόλυντον, mobilitate uigentem, penetrabilem, incoinquinatum. Is igitur ſi mouet omnia, ſolus etiam mouet orbes cœleſtes, non aliæ Intelligentiæ. En igitur eandem exhibet Natura Theologiam, atque reuelatio diuina. Eundem ſingulariter Marcus appellauit, rectiſsimeq́; ſenſit eum inuiſibilem ex operibus ſuis agnoſcendum. Vt, inquit, Deum non uides, tamen ut Deum agnoſcis ex operibus eius. Et, Illud modò uideto, ut Deum noris, etſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere. Et, Certè & Deum ipſum & diuinum animum corpore liberatum, cogitatione complecti non poſsimus. Eundem affirmat creatorem animorum. Nec inuenietur, inquit, unquam unde ad hominem uenire poſsint, niſi à Deo. Ab eodem ait denunciari exceſſum è uita, ſicut animi creatorem aſſeruerat. Nos uero, inquit, ſi quid tale acciderit, ut à Deo denuntiatum uideatur, ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus. Et, Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Et, Nec tamen illa uincula carceris ruperit (Leges enim uetant) ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit. Eundem ſingulariter reſpexit & nominauit, cum ait in Legibus de eo, qui cœlum, terras, maria, omnemq́; rerum naturam perſpexerit, ipſumq́; ea moderantem, regentemq́; penè prehenderit. En moderatorem, regemq́; cœli ac terræ, naturæq́; eum conſalutat. Eundem creatorem hominis in legibus ſentit & nominat: Nunc quoniam, inquit, hominem, quod principium reliquarum rerum eſſe noluit, generauit, exornauit Deus. Et paulò antè, animi ſatorem: Animum, inquit, eſſe ingeneratum à Deo. Agnoſcis Theologiam Moſaicam: Faciamus hominem

nem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit omni terræ. principium sci- C
licet reliquarum rerum. Et de afflatu animi: Est, inquit, quoniam nihil est ratione melius, eaq; & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis societas. Et, Parent huic cœlesti descriptioni, Mentiq; diuinæ & præpotenti Deo. Et, Itaque ex tot generibus nullum est animans præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Deq; ipsis hominibus nulla gens est, neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat. Et in Tusculanis: Sic mentem hominis, quamuis eam ut Deum, non tamen ut Deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine uirtutis uim diuinæ Mentis agnoscito. Hic & unum Deum fatetur, & per ea quæ facta sunt, quæ opera eius dicit, putat eum agnoscere oportere. His omnibus igitur constat, uera esse, quæ Theologi nostri, primi religionis præcones, prodiderunt ex omni Natura cunctas nationes discere Deum potuisse, nisi superstitionum agmen terras occupasset. Sed enim multos tibi segregauit Deus, qui non incuruassent genua coram Baal. Hi ex operibus eius, & per ea quæ facta sunt, inuisibilem eum agnouerunt, & asseruerunt. Videre autem ex his licet, quantum ab hac Latinorum grauissima Theologia desciuerit Plinius, quem laudes Diuinitatis, quas inuisibili Deo cæteri decantarunt, corporeo mundo non puduit uendicare: Quod sit Numen æternum, immensum, nec genitum unquam, neque interiturum: Aeternus, immensus, totus in toto. Sed eum mundi, cuius omnes decreuerat explicare partes, longius extra decorum prouexit amor, in numerum Philosophorum planè non ponendus, uerùm eorum duntaxat, qui promiscuè aliorum placita referentes, iudicium suum adhibere uel noluerunt, uel non potuerunt.

D

Senecam unum singularemq; Deum ore pleno nominare Autorem mundi, & rerum humanarum Præsidem sæpius prædicare: Ei cuncta in terris bona accepta referre.

CAP. III.

SED CVM me necessitas abstraxerit, ut in declarationem Spiritus eius, siue Mentis, quam sublimis Vates per omnes mundani corporis artus infusam dixit, duobus Senecæ testimonijs Tullianam Theologiam præueniens uterer, nunc à Tullio digrediens, ad Stoicum Romanæ Theologiæ maximum, eminentissimumq; antistitem reuertor. Huic Spiritus ipse, qui per ætates & gentes omnes inambulans, sæpe multorum pectus impleuit, dedit ut singularem Deum (quanquam Philosophus, quanquam Romana idololatria florente natus) sæpe nominaret, rerum creatorem moderatoremq; agnosceret, fateretur, omnia tribuens ei, quæ literæ cœlestes indefessè clamant. Vt hinc sit perspicuum, uerissima esse, quæ nostri dixerunt: Vnus Dominus, unus Deus, una tandem fides, una religio. Is igitur primum in libro de Vita beata, alijsq; libris, sic unum singularemq; Deum ueneratur, appellat. Hæc, inquit, qui contemplatur, quid Deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. En fatetur in mundum uenisse homines, ut opera diuina contemplarentur, appellans opera eius, cuncta quæ sub contemplationem nostram cadunt. Et testes operum diuinorum Philosophos appellato sermonem aureum. Eodem libro: In regno nati sumus, Deo parere libertas est. Vides quid dicat. Nunquid aliud in religione uera? Libertate qua nos Iesus Christus liberauit, inquit diuus Paulus. Et ipse Deus, Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Regnum uocat Seneca, diuinis parere mandatis. Eadem retulit in Epistolis: Philosophia

A Philoſophia, inquit, adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit, ut Deum ſequaris, feras caſum. Hic ſingularem Deum toties appellat, felicitatem appellat, huic uni parere. In libro autem de Prouidentia, Ipſis inquam, Deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſsimos cupit, quoties illis materiam præbet, aliquid animoſè, fortiterq́ faciendi. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. Eos autem, quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uenturis malis ſeruat. Hæc non'ne eſt Philoſophia Chriſtiana? quam quidem non quòd libros noſtros legerit, licet legiſſe potuerit, arbitror Senecam effudiſſe, ſed ex animi, & rationis bonitate. Audis, ſingularem Deum. Tum quæ Deus ipſe in Apocalypſi: Ego, inquit, quos amo, corrigo, & caſtigo. Ibidem: Quid mirum ſi durè generoſos ſpiritus tentat Deus? Digni uiſi ſumus Deo in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Et hoc eſt propoſitum Deo, quòd ſapienti uiro oſtenderet hæc quæ uulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe, nec mala. Hæc ab illo dicuntur, quem par eſt, cum cæteris Romanis ad templa Deorum adire ſolitum, quanquam iam fulgor Euangelij Romam afflauerat. Sed mihi crede, dicebantur ab eo tanquam ethnico, tanquam Philoſopho, non plebeio, non uulgarium errores attendente, natura duce, diuino Spiritu duce, quo ducimur omnes. Proſequitur: Quare tamen bonis patiatur aliquid mali Deus fieri? Ille uerò non patitur, omnia mala ab illis remouit, ſcelera, & flagitia, & cogitationes improbas, auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipſos tuetur, aut uindicat. Nunquid hæc quoque à Deo aliquis exigit, ut etiam ſarcinas ſeruet? Remittunt ipſi hanc Deo curam. Democritus diuitias proiecit, & onus, illas bonæ mentis exiſtimans. Quid ergo miraris, ſi id

B Deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult ſibi accidere? Puta itaque Deum dicere, Quid habetis quod de me queri poſitis, uos quibus recta placuerunt? Alijs bona falſa circundedi, & animos inanes ueluti longo, fallaciq́ inſomnio luſi: auro illos, argento, & ebore, adornaui. In his boni nihil eſt. Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà currunt, ſed quà latent uideretis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida, & ſyncera felicitas, cruſta eſt equidem tenuis. Vobis dedi bona certa, manſura. Quanto magis uerſaueritis, & undique inſpexeritis, meliora maioraq́ permiſi uobis, metuenda contemnere, cupiditates faſtidire. Non fulgetis extrinſecus. Hæc ille in confeſsionẽ ſingularis uniciq́ Dei, qui ſolus ſit, qui res aſpiciat humanas, bonis, & malis cõſulat, ſed malis tribuat quod in literis ſacris eſt, Recepiſti mercedẽ tuã. Eiuſmodi mercedẽ Deum clamat Stoicus improbis dediſſe, quos auro fulgere, diuitijs affluere dederit: probis autem dediſſe longè maiora, ſi quis rectè decernat, bona, ſanum, prudentem, fortemq́ animum, caducorum contemptorem, ſcelera ab eis flagitiaq́ auertiſſe. Hæc eſt omnis ſacrarum literarum doctrina. In Epiſtolis autem de eodem dicit, quod noſter Theologus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. Seneca uerò ad Lucillium, Nemo nouit Deum, multi de illo malè exiſtimant, & impune. Et ad eundem, Nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit. Et, Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiemus. Ibidem, Agamus Deo gratias, quòd nemo nos in uita tenere poteſt. Et, Bonus uir ſine Deo, eſſe nemo poteſt. An poteſt quiſquam ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat conſilia magnifica, & recta. Audi etiam quæ decima epiſtola: Audacter, ait, Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Quibus omnibus, qui Deos Romanorum cum multitu-

dine coleret, apparet, dum philoſopharetur, dum mentem in rerum obſeruatio- C
nem immitteret, unum nominaſſe operum mundanorum autorem, humanæ uitæ cuſtodem ſenſiſſe, grauiter & ſæpe cum ſuperioribus ſæculis, cum origine mundi, cum religione ſancta, quæ totum mundum feliciter occupauit, aſſeruiſſe.

Senecam exordium mundi fateri à Deo fuiſſe, qui ſingula diſtinxe-rit, loca rebus, ſitusq; aſsignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis ſui ſpectator, per Vniuerſum diffuſus. Vento-rum moderator, largitor, proſpector, cuius decreto cuncta fiant, qui mare diffuderit ad beneficium noſtrum, benignus Pater, bo-norum amantiſsimus.

CAP. IIII.

PROPIVS autem ad Theologiam diuini uiri, ſub profanis cultibus Deorum nati accedens, uidebis uera eſſe quæ libris his oſtendere cona-mur, nullos unquam errores, nullas ſuperſtitiones, nullam tam ſæuam fraudem efficere potuiſſe, ut uerus Deus, uera Philoſophia eius, qua ſen-ſerunt homines eum patrem generis humani, cœli, terræq; artificem, moderato-remq; omnium, caligaret, aboleretur ex hoc mundo. Audi igitur profundiſsimam eiuſdem de ſummo ſingulariq; Deo, tum qua ſempiternus eſt ante mundum, tum qua condidit mundum, autorq; eſt, ut omnia uigeant, nullo caſu ſuccumbant, Theologiam. Qualem Ariſtoteles, qualem Plato ratione pandente uiam, depre-hendit Deum, talem Seneca naturam ſecutus, indicauit, expreſsit. Principioq; ait de uita beata: Vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo D inueniat antiquius, unde iſta ſidera exierint, quis fuerit Vniuerſi ſtatus antequam ſingula deſcenderint, quæ ratio merſa & confuſa diſiunxerit, quis loca rebus aſsi-gnarit. Hæc quidem ille, per ſpeculationes, & argumenta, ad eum perueniens, qui fuit ante mundum à quo exierunt ſidera. Non quem quaſi per tranſennam re-ſpicit nunc Seneca, is eſt, de quo Dauid canit, Ante Solem permanet nomen eius. Et Moſes ſcripturus de mundo, clarè locutus eſt, tribuens ei cuncta, quæ Seneca philoſophatus. Mundo enim antiquior eſt is, de quo Moſes, In principio creauit Deus cœlum & terram. creauit, quia prior fuit. Neque enim creaſſet, niſi præfuiſ-ſet. Exiſſe autem ſidera ab ipſo iſto, Moſes apertè in ipſo operis ſui ueſtibulo mon-ſtrauit: Et dixit Deus, fiat lux, Et facta eſt lux. Exijt igitur ab eo lux aurea mundi, Sol lucis omnis pater. Hunc ipſum cum mundo antiquiorem Moſes oſtendiſſet, merſa, & confuſa ſeparaſſe probauit, cum terra permiſta aquis, in quarum conge-rie, rerum confuſarum multitudo latebat, facta eſt imperante Deo ſeparatio, na-taq; ſunt è terra terreſtria, ex aquis aquatica, rebusq; cunctis aſsignata loca. Inde eſt, quod addidit eodem libro Seneca: Hæc qui contemplatur, quid Deo præ-ſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Opera Dei, quæ teſtibus nobis, & ſpecta-toribus oſtendit, mundanos ordines cum Moſe uocat. Eodemq; libro uocat mun-dum opus Dei. An multa, inquit, Deus corpora eiuſmodi ſparſerit, continua ſit omnis, & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, & ſolidis inane permiſtum ſit, Deus ſedens opus ſuum ſpectet an tractet, utrum extrinſecus illi circunfuſus ſit, an toti inditus. Audis iterum mundum opus Dei, qui ſit uel per eum omnem intentus, quemadmodum Pythagoras, ipſis Philoſophis teſtibus, cantabat, aut extrinſecus circun

A circunfusus, uelut celsa in puppi, mundi gubernacula torquens. Aequè bene Natura hæc docente, quàm cœlestibus oraculis. Alio autem loco, Nam mundus, inquit, quoque complectens, rectorq́ mundi Deus, in exteriora quidem tendit, & redit. Ecce rector mundi, quale canitur in sacris literis, Trinam regentem machinam. In Quæstionibus naturalibus perstat in eadem confessione: Non ad hoc Prouidentia, ac dispositor ille mundi Deus, aëra uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte nequid esset situ squalidum, effudit, ut nos classes partem freti occupaturas compleremus milite, hostem in mari, aut post mare inquireremus. In his dispositor mundi, superius creator, rector, Ventorum largitor, illud quod in sacris literis, Qui producit uentos de thesauris suis, & omnibus eis nomina uocat. Qui apud Mosen creat quod Hebraice dicitur, chamaim, nempe aërem, qui per omnes mundi partes diffusus, aleret omnes quiescens, motus autem nauigijs cursus dirigeret. Ibidem: Non tantum, ut paulo antè dicebam, queri possumus de autore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus & ut essent efficiamus. Dedit ille uentos ad custodiam cœli, terrarumq́ temperiem, ad euocandas, supprimendas aquas, ad alendos satorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ista iactatio. En gloriosa Philosophorum cum sacris literis confessio, de autore nostri Deo singulari, qui non crearit modò genus humanum, sed uentos dederit, quibus excitæ cœlestes aquæ, terras grauidarent. Quid amplius est in Psalmis, Prophetis & Mose, quod ad hoc attinet? Res naturales, ipsumq́ omnem mundum docuit, asseruit inuentum, dispositum, regiq́ à Deo, humanas autem docuit, & docet similiter ab eodem administrari. Tertio eiusdem operis de rebus Naturæ: Nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia sub-B mittit, ac molliter ponit, aut ex fastigio suo nullas habituras reliquias iactat. Fatetur moderatorem rerum humanarum Deum summum, confitens eum facere, quod prophetæ indefessè conclamant: Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Dei, & transiui, & ecce non erat. Et, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat. Et, Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Vnde hæc concordia, nisi quia ueritas nullo loco non adest? Eodem loco Seneca: Quidquid acciderit, sic ferre, quasi tibi uolueris accidere. Debuisses enim uelle, si sciuisses omnia ex decreto Dei fieri. Sic denique nihil est, cuius non fateatur Deum autorem, cuius consilio fieri cuncta refert. Nam in Suasorijs: Non in hanc, inquit, conditionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex uoto iret dies. Quidquid fuit extra iussum Dei, tutum fuit adultero mare. Superius: Qui mundum condiderit, disposuerit. De Prouidentia quoque sic, Cum præesset, inquit, Vniuersis, Prouidentiam probauerimus & interesse nobis Deum. Ibidem, Inter bonos uiros ac Deum amicitia est conciliante uirtute. Amicitiam dico, imò etiam necessitudo, & similitudo: quoniam quidem bonus tempore tantùm à Deo differt: discipulus eius, æmulatorq́ ex natura proueniet, quem parens ille magnificus uirtutum, non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Bonum uirum in delitijs non habet, experitur, indurat, sibi illum præparat. Eodemq́ libro, Paternum Deus habet aduersus bonos uiros animum, & illos fortius armat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Paulo infrà, Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quàm optimos, atque excellentissimos uult, fortunam illis, cum qua exerceantur, assignat. Ecce spectaculum dignum ad quod respiciat intentus operi suo. In quibus omnibus qualis in literis diuinitus scriptis consonat Theologia, siue qua cum Deo nobis est similitudo

litudo, siue qua patrio nos ille complectitur amore. Aut quòd nos eum oporteat aemulari, ad quod ipse nos inuitat: Discite, ait, à me quia mitis sum, & humilis corde. Audimus etiam parentem magnificum uirtutum, amantissimum bonorum. Non'ne Stoicus item confessus est, quòd ipse generis humani magister, nos docendo declarauit, ut precaremur, Pater noster? Seneca uerò, Paternum Deus habet aduersus bonos uiros animum. Quibus probatur omnium gentium, quas ex uno fonte natas sensus, rationisq; similitudo sociauit, fuisse semper in unius ueri, singularisq; Dei maiestatem, laudesq; omnes eius, ora propensa. Denique de moribus Seneca dicit: Optimus ergo animus, & pulcherrimus, cultor Dei est. Et, Quid est dare beneficium? Deum imitari. Et, Post Deum, ueritatem colendam, quae sola homines Dijs proximos facit. Quid illud item quod in libris de beneficijs? Euntq;, inquit, tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa est. Quanto satius est, gratum aduersus perceptas uoluptates, non aliorum annos computare, sed suos benignè aestimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum indicauit Deus. Hoc satis est. Potuit plus, sed hoc quoque beneficium est. Nihil igitur relinquit, ut ipse loquar, sapientissimus, & grauissimus Philosophus, quod altitudinem Theologiae uerae ante oculos ponat. Nihil illi ratio, & Natura negauit, quod benignitas diuina, melius oraculis suis declarauit.

Designatio diuinae Naturae apud Senecam: quòd sit ratio incorporea, rerum magnarum opifex: per omnia diffusa, custos, rector uniuersi, Dominus, & artifex: causa causarum: Natura rerum ex qua nata sunt omnia. Quomodo sit ipse mundus, aut pars maxima mundi. Qui sit plenus Ideis aeternis, ad quas formauit mundum. Fundator mundi: & quòd ipsa Natura.

CAP. V.

DE SVBSTANTIA uerò diuina, quoniam praeclara quaedam Philosophorumq; digna penetralibus mirabili cum nostris similitudine scripsit Seneca, ea libens, uolensq; cunctis ostendam, ut fiat perspectũ unum fuisse Romanorum, uel cum idola colerentur, cunctarumq; gentium atq; Hebraeorum Deum. In libro de Consolatione: Quocunq; nos mouerimus, sequetur natura communis, et propria uirtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator Vniuersi fuit, siue ille Deus est potens omnium, siue incorporalis ratio, ingẽtium operum artifex, siue diuinus Spiritus, per omnia maxima, ac minima, aequali intentione diffusus, siue fatum, & immutabilis causarum inter se cohaerentium series. Id inquam actum est, ut in alienum arbitrium nisi uilissima quaeq; non caderent. Haec ille. Principio fuisse mundi formatorem confessus, quem quidem tribus appellationibus, sed in eundem congruentibus appellat: Nam si percuncteris quid sit Deus, optima erit & uerae Philosophiae apta definitio, Ratio nempe intellectus, ingenium, mens, sapientia incorporalis, ingentium operum artifex. Item diuinus Spiritus per omnia maxima, ac minima diffusus: Nusquam scilicet non praesens. quod in sacris literis pariter dicitur, Spiritus Domini repleuit orbem terrarũ. Quartam uerò nuncupationem Fatum, non alium quàm hunc ipsum designare ipsiusmet Senecae sermone docemur. Nam cum in confesso apud grauissimos Philosophos sit, idem esse Fatum, atque Naturam, ut quod ait Poëta:

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Is idem

A Is idem confitetur apertè, idem esse Deum atq; Naturam. Si Natura igitur & Fatum idem: Deus autem & Natura idem, Idem ergo Deus & Fatum. In Quæstionibus igitur libro secundo, Eundem, inquit, Ethrusci, quem nos, Iouem intelligunt, custodem, rectoremq; Vniuersi, animum, ac spiritum mundi, huius operis Dominum, & artificem, cui nomen esse conuenit. Vis illum Fatum uocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes causæ causarum. Vis illum Prouidentiam dicere? rectè dicis. Est enim cuius consilio, huic mundo prouidetur, ut inconcussus exeat, & actus suos explicet. Vis illum Naturam uocare? non peccabis. Est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? non falleris. Ipse est totum quod uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens, & sua. Et sui similis ubiq;, uocans rectorem mundi, & artificem, Spiritum similiter, atque in libro de Consolatione. Eundemq; ait appellari Iouem, qui non modò fuerit operis huius artifex, sed nunc quoque Dominus, & custos. Hunc ipsum dicit appellari Fatum, quia causa causarum, ab eo pendentium princeps, à quo totus ordo causarum dependet. Ex cuius decreto dicebat superius omnia fieri. Mirabilis quoq; est, & è Philosophiæ deprompta thesauris Naturæ nuncupatio. Magna ueritatis explicatio. Declarantur enim quæ sæpe cum multis, ac magnis alijs Philosophis Aristoteles usurpat, cum philosophantes, & per rerum uastos campos contemplando delati sociant Deum, atq; Naturam, Nihil agere frustra Deum ac Naturam dicentes, omnia opera, mirabilesq; rerum ordines utrique ex æquo tribuentes, sed priorem Deum nominantes. Declarant enim Naturam esse motum, artemq; Dei, quòd à Deo moderatè, solerter agitur, excitatos ordines, circumq; actos, & in hoc spiritu, uitaq; conseruatos à Deo. Quòd autem ait illum appellari posse Mundum, idem est atque Naturæ B nomen. Non scilicet hoc mundanum corpus. Quomodo enim, si superius Deum dicebat, rationem incorpoream? Primo quoque Quæstionum naturalium, Quid est Deus? Mens Vniuersi. Quid est Deus? quod uides totum, & quod non uides. Vult igitur Deum appellari posse Mundum, quemadmodum Naturam. Est enim Natura mundus omnis, cunctæ res, quibus conficitur mundus, quarum mirabilem uitam perennesq; motus, uocamus Deum, uelut opus diuinum, diuinam sapientiam, solertiam. Nam quòd non sentiat Deum hæc corpora, perspicuum inde est, quòd appellat eam Mentem, Rationemq; Vniuersi. Ratio uerò, ac mens incorporeæ. Seuocat igitur eum à corporibus, superaddens, uocari posse Animationem Vniuersi, sapientissimeq; stantes ordines nomine rerum ab se repertarum. Rectorem igitur, artificemq; mundi uocauit nomine operis sui, propter sapientiam in ipso opere apparentem. Non scilicet opus ipsum corporeum. Nam superius quærebat mundo antiquiorem, à quo ista sidera exierint. Erat igitur ille anteaquam esset opus suum. Non est igitur ipsum opus. Nec id uult Philosophus. Rationes ergo, ingenium, sapientiamq; apparentem in opere mundano, Deum clamauit. Eodem sensu intelligendus est, totaq; Philosophia declaratur, cum ait in Quæstionibus, Neq; enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota oculis pars tanti operis committitur? Ipse qui ipsa tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis, ac melior, effugit oculos, cogitatione uisendus est. Multa præterea cognata Numini summo, & uicinam sortita potentiam, obscura sunt. Paulo infrà, Cum maxima pars mundi Deus lateat. Hæc Philosophus. Vides ut primum fatetur Deum inuisibilem, effugientem oculos. Si inuisibilis, si fugiens obtutum, certè ne corpus quidem mundanum, quod uidetur & tangitur. Sicq; declaratur quod posuit superius. Quid est Deus? quod uides totum, & quod non uides. Si Deus inuisibilis, non est quod uides

totum. Ergo solertiam operis, ac Diuinitatem designauit. Quòd autem dicit Deum maximam mundi partem, tenes quo modo sit intelligendum. Maximam scilicet rem in mundo, inter omnes res, inter omnes animos principem. In ipso enim exordio docebit: Qui, inquit, condidit, qui totum hoc fundauit. Si condidit igitur, & si totum fundauit, certè fuit ante fundamentum. Fuit totus ipse. quo modo igitur pars eius quod condidit & fundauit? Imò toto opere suo, sed alia magnitudine, maior. Nam superius dixit, Deus est ratio incorporalis, ingentium operum artifex. Ergo cum dicit, Deus est maxima pars mundi, sentit, Deus est maxima res in mundo, omnibus substantiis, simul aggregatis maior. Vna res in mundo, ipso mundo maior, mundi nunc appellatione signando, quicquid ubiq; est. Quod autē dubitans, & inquirens loquitur in Quæstionibus naturalibus, Quis autor sit, aut custos: quid sit Deus: totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat: Faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: pars mundi sit, an mundus: Liceat illi aliquid ex lege Fatorum derogare, an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris, mutanda fecisse. Necesse enim eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est. Ipse enim necessitas sua. Hæc omnia, quæ nunc disiungendo, inquirendoq; proferuntur, habent suas aliis locis resolutiones, asseuerando probatas. Quis enim autor sit & custos, & an semel fecerit. Et an bonis suis delectatus, à nobis oculos auertat, sæpe confessus est, autorem esse Deum, nec autorem modo, sed nunc quoq; custodem. Hunc ipsum superius fatebatur, semel hæc omnia fecisse: Qui condidit, inquit, qui totum hoc fundauit. Fundatio autem exordium machinæ designat. Mille locis autem uidimus eum superius fatentem, Deum res humanas attendere. An autem sit uel pars mundi, uel mundus, superius declarauit, mundum, rationes appellans, rectos ordines, leges æternas in mundo: Et has Deum largissimè appellatione diffusa, nuncupauit, designans ea esse solertiam, inuentionemq; diuinam. Declaratum quoque non posse Deum uocari ab eo mundum, si mundum corpus mundanum sentis: quia dicit, Deum nunc Mentem Vniuersi, nunc Rationem incorporalem, ingentium operum Artificem. Ostensum quoq; quomodo Deus sit pars mundi, scilicet res in omni numero rerum, qui dicitur mundus, maxima, eminentissima. Maior scilicet, quàm omnes homines, cœlo, & terra quoq; maior. Sentit autem Seneca, cum Deum uocat partem mundi, rationem, mundum gubernantem, à corpore mundano segregatam, uelut animum à corpore. Non uult autem ut cuipiam fortasse uideretur, mundum esse quasi corpus Dei, Deum autem animum ipsius mundi. Scit enim & fatetur artificem mundi, mundo longe antiquiorem, condidisse, & fundasse hoc omne, segregatum ab ipso semper. Sed cum Deus sit inuisibilis, à quo mundus uisibiliter regitur, dixerunt Deum eam rationem, qua regitur, agiturq; mundus, uelut à ratione corpus. Quod autem inquirit, an ex lege fatorum ei liceat aliquid demutare, ipse declarat, ubiq; confitens in manu Dei esse Fata, quia ipse Fatum est, ipse princeps Causa. Facit quod uult, & non uult nisi optima. Non potest ab hac uoluntate mutari, ut uelit aliquando non optima, nec tamen minus ob id liber, & potens. Impotentia est, posse uelle non optima. Ea uerò pulcherrima, sacraq; Philosophia apud eum de creatione mundi, de causis, de toto ordine creandi, explicantem quam probabat Philosophiam Platonis. Hæc, inquit ad Lucillum, exemplaria rerum omnium Deus intrà se habet, numeros uniuersorum, quæ agenda sunt, & modos mente complexus est. Plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, indefatigabiles, innumerabiles. Non procul inde, Causa efficiens Deus est. Forma hæc est habitus, & ordo, quem uidemus, exemplar scilicet, ad quod Deus hanc magnitudinem operis pul-

cherrimi

A cherrimi fecit. Propositum, propter quod fecit. Quæris quid sit propositum Dei? bonitas est. Ita certè Plato ait, quę faciendi mundi sit causa. Bonus est, bona fecit. Bono nulla cuiquam inuidia est. Fecit itaq; quàm optima potuit. Paulo inferius, Quærimus, inquit, quæ sit causa: ratio scilicet faciendi, id est, Deus. Ita non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex una pendent ea quæ faciunt. Progressus inde, Et non quęram, ait, quę sint initia uniuersorum, quis rerum formator, qui omnia in uno mersa, & materia inerti conuoluta discreuerit. Non quæram quis sit istius artifex mundi: Qua ratione tanta magnitudo in ordinem, & legem uenerit: Qui sparsa collegerit, confusa distinxerit: In una deformitate iacentibus faciem diuiserit: Vnde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius. Ego ista non quæram. Ego nesciam unde descenderimus. In fine autem, Nempe uniuersa ex materia & Deo constant. Deus ista temperat, quæ circunfusa rectorem sequuntur & ducem. potentius autem est, ac pretiosius quod facit, quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem locum in hoc mundo Deus obtinet, hunc in homine animus. Hæc omnis Philosophia Senecæ, maximè cõformis Mosaicæ, de mundano primùm opifice, de maiestate eius, de exordio mundi, de Ideis, rerum scilicet seminibus affluentiaq; sempiterna. hæ sunt enim Ideæ, diuino Verbo, nempe opifice mundano, contentæ. Hæc rerum ubertas, diuinæq; sapientiæ fœcunditas, qua grauidus erat Deus. Ex hac magna, inenarrabili, nata sunt omnia. Secunda pars Philosophiæ eius, & ipsa Mosaicæ conformis est, qua dicitur à Mose Terra inanis, & uacua, à Græcis interpretibus inuisibilis, & incomposita. Ea erat terra & aqua conuolutæ, iactæ ad fundamentum mundi, in quibus omnes terrestres, & cœlestes formæ latebant. Ibi erant ignes ætherij, puræ cœlestium orbium substantiæ. Ibi aëris globus, illic animantes terrestres, & aquaticæ, plantæ quoque &

B herbæ. Ecce autem ut opifex, qui terras & aquas fundauerat, admouit potentes manus. primùm purissima lucis orbisq; cœlestis, qualis nubium candentium educta est & extricata substantia. Sol cœpit rotari per orbem, aquas exhausit, aërem abstraxit, siccauit terras, mari subsedente. Terræ madentes, herbas, arbores, animalia genuerunt. E terra madenti, lutulenta, sumptum corpus humanum. Hæc cum dixerint Prophetæ, Seneca ex uetusta fama apud Philosophos audita, confirmat. Vocat rerum formatorem, Deum illum Mosaicum. Hunc optima dicit fecisse, quemadmodum Moses, qui ad unamquamq; rem creatam facit Deum uidisse asseruisseq; bona. Erant omnia in uno corpore terræ, & aquæ ut embryone mersa, & conuoluta. Tunc opus ex pulchris, & bonis factum, apparuit pulcherrimum. Veneruntq; omnia in ordinem, legemq;. Ab illo formatore nos descendimus. Ipse quidem inuisibilis, regnans, imperansq; in mundo, & ubiq; præsens, licet inuisibilis, quemadmodum animus in corpore. Talis est Senecæ diuina Philosophia, partim ex successione sæculorum, partim luce rationis ostensa. Nomina, quibus Deus ab eo uocatur, sunt, Formator, Opifex mundi, Ratio incorporalis, Mens Vniuersi, Animus in mundo, Fatum, Causa causarum, Vnica rerum Causa, Natura, id est, fons rerum & ordo, Spiritus per omnia diffusus, Fundator, Conditor mundi, Prouidentia, Temperator, Dux ordinis omnis. Vt autem finem faciam, audi tantùm diuinissimam eius uocem, qua docet nihil esse Naturam nisi Deum, in libris de Beneficijs: Natura, inquit, hoc mihi præstat. Non intelligis, te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est Natura, quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo, & partibus eius inserta? Ergo nihil agis ingratissimè mortalium, qui te negas Deo debere, sed Naturæ. Quia nec Natura sine Deo est, nec Deus sine Natura, sed idem est utrunque, nec distat. Si quid à Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, uel Lucio, non

credit

creditorem mutares, ſed nomen. Sic ille. C

De ſummo & ſingulari Deo, ex Plutarcho, Philoſopho inſigni, omnes fermè de eo laudes canente, quæ in ſacris literis habentur: Hunc unum adorandum eſſe, non elementa mundi huius, Solem, Lunamq́ eſſe ſigna quibus diuina maieſtas innoteſcat: Ea eſſe organum, artemq́ Dei. Deum eſſe creatorem mundi, qui ſit templum ſacerrimum, in quod ſpectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum eſſe tanquam theatrum, in quo nobis ſpectatoribus Deus inſignes opes ſuas oſtentat. Deum creaſſe Solem, qui ſit quædam lucis æternæ ſuæ per mundum decurrẽs imago. Diuinam naturam eſſe ac felicitatem, uirtutis excellentiam.

CAP. VI.

NEMINI dubium erit, qui ſapientiores Philoſophos conſuluerit, quin omnes qui uanis ſuperſtitionibus populo relictis, ſe per campos totius Naturæ ferri paſsi eſſent, unum, ſingularemq́ Deum, omnium rerum autorem, parentemq́ didicerint, & hunc ſolum adorandum, ſuſpiciẽdumq́ cõfeſsi fuerint, eiq́ meritas laudes attribuerint. Audi igitur quàm diuina, excelſa, de fonte ueritatis hauſta, locutus ſit Plutarchus, in eo qui inſcribitur de Iſide & Oſiride: ἀγαπητέον ὄν, οὐ ταῦτα τιμῶντας, ἀλλὰ διὰ τούτων, τὸ θεῖον, ὡς ἐναργεστέρων ἐσόπτρων, καὶ φύσει γεγονότων, ὡς ὄργανον, ἢ τέχνην ἀεὶ τοῦ πάντα κοσμοῦντος θεοῦ νομίζειν καλῶς: Debemus, ait, lætari, conquieſcere, non hæc elementa mundi uenerantes, ſed per hæc, ut clara exempla, & ſpecula, ipſam Diuinitatem, quæ cum natura naſcantur, tanquam inſtrumentum aut artem omnia ſemper ornantis Dei, arbitrari præclarè habet. O' uocem penè Apoſtolicam, Propheticam. Non eſt, inquit, cur Solem, Lunam, Cœlum uenerari, & adorare decere te putes, ſed per hæc uenerare ipſam Diuinitatem, & hæc tanquam exempla clara maieſtatis eius agnoſce, tecumq́ reputa, nihil uniuerſam Naturam aliud eſſe, quàm inſtrumentum, aut artem ſummi Dei, omnia ſemper exornantis, & pulcherrimos hos, quos ſurſum deorſumq́ cernis, concentus rerum efficiẽtis. Nimirum quod ſapientiſsimus alius, qui & ipſe popularibus ſuperſtitionibus contẽptis, ueriora quærebat: Et eſſe, inquit, præſtantem aliquam, æternamq́ naturam, & eam ſuſpiciendam, admirãdamq́ hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq́ rerum cœleſtium cogit confiteri. Aſpicis ad unam ueritatem mortales concurrentes, maieſtatemq́ diuinam ex aſpectu rerum docentes? Cogit, inquit, fateri etiam inuitos ordo rerum cœleſtium, mundiq́ pulchritudo, eſſe præſtantem æternamq́ naturam, quam ſuſpicere, & admirari, colere, uenerari, non ea quæ fecit ipſa, non pulchritudinẽ ab ea effectam, mortales debeant. Idemq́ in Legibus: Nam & hic mundus Deo paret, & huic obediunt maria, terræq́, & hominum uita iuſsis ſupremæ legis obtemperat. Aſſerit hic, quod illic ex argumentis colligebat. Argumenta igitur & exempla diuinæ maieſtatis, eſt ornatus mundi. Non'ne & noſter Theologus? τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θειότης. Quod eſt: Nam inuiſibilia, inquit, eius, ſcilicet maieſtas eius (qđ paulò pòſt explicat) à creatura mundi, id eſt, à re creata in mũdo, ab hominibus qui ſunt creatura mũdi, in ipſis rebus factis apparẽs cõſpicitur. Conſpicitur inquã ęterna poteſtas, diuinitasq́ eius in τοῖς ποιήμασι, rebus effectis. Hæc autem ſunt quæ Tullius dixit, pulchritudo mundi, ordoq́ rerum cœleſtium: Et quòd huic obediunt, maria, terræq́. Verè igitur ipſorummet uoce refellitur, coarguitur, exibilatur omnis idololatria. Ecce ſiquid popularibus ſuperſtitionibus

D

tionibus

A tionibus dabant, alius in pectore sensus residebat. Veritas una semper est & fuit. Sed prosequor Theologiam Plutarchi, dictis diui Pauli uehementer consonantem. In eo quem inscripsit De hilaritate animi, & quòd considerata mundi pulchritudo, nos in omni semper lætitia retinere debeat, uisibilia, exempla esse inuisibilium, opera diuina, quæ tanquam spectacula, theatraq; nobis aperuit: ἱερὸν μὲν γὰρ ἁγιώτατον ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ θεοπρεπέστατον. εἰς δὲ τοῦτον ὁ ἄνθρωπος εἰσάγεται διὰ τῆς γενέσεως, οὐ χειροκμήτων, οὐδ' ἀκινήτων ἀγαλμάτων θεατὴς, ἀλλ' οἷα νοῦς θεῖος αἰσθητὰ νοητῶν μιμητά φησιν ὁ πλάτων, ἔμφυτον ἀρχὴν ζωῆς ἔχοντα, καὶ κινήσεως ἔφηνεν. ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα, καὶ ποταμοὺς, νέον ὕδωρ ἐξιέντας ἀεὶ, καὶ γῆν, φυτοῖς τε καὶ ζώοις τροφὰς ἀναπέμπουσαν. ὧν τὸν βίον μύησιν ὄντα, καὶ τελετὴν τελειοτάτην εὐθυμίας δεῖ μεστὸν εἶναι, καὶ γήθους, οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ, κρόνια, καὶ διονύσια, καὶ παναθήναια καὶ τοιαύτας ἄλλας ἡμέρας περιμένουσιν, ἵνα ἥσθωσιν, καὶ ἀναπνεύσωσιν ὠνητὸν γέλωτα μίμοις καὶ ὀρχησταῖς μισθοὺς τελέσαντες, εἶτα ἐκεῖ μὲν εὔφημοι καθήμεθα κοσμίως, οὐδεὶς γὰρ ὀδύρεται μυούμενος, οὐδὲ θρηνεῖ πύθια θεώμενος. ἢ πίνων ἐν κρονίοις. ἃς δὲ ὁ θεὸς ἑορτὰς ἡμῖν χορηγεῖ, καὶ μυσταγωγεῖ, καταισχύνουσιν ἐν ὀδυρμοῖς τὰ πολλὰ, καὶ βαρυθυμίαις καὶ μερίμναις ἐπιπόνοις διατρίβοντες. Quæ sunt, Templum sanctissimum, sacerrimumq; est mundus. In hunc introducitur homo per generationē, non quidem imaginū, quæ manibus fit spectator, sed quæ diuina illa Mens, ut ait Plato, sensibilia ad exemplum intelligibilium, insitum uitæ & motus principium habentia, proposuit: Solem & Lunam, & astra, & flumina noua semper aqua exuberantia: Terram quoq; plantis & animalibus alimentum suppetentē. Horum uita cum quædam arcana initiatio, perfectissimaq; teleta sit, decet eam plenā hilaritatis, gaudijq; semper esse. Non quemadmodum pleriq; Saturnalia, Dionysia, Panathenæaq;, & id genus dies expectant, ut hilarescant, respirentq; emptitium risum, mimis, saltatoribusq; mercede soluentes. Exinde sedemus ibi compositè, incompt isq; uocibus abstinentes. Nemo enim lamentatur cum initiatur, neq; deplorat qui

B Pythia spectat, aut cum esurit in Saturnalibus. At quos Deus festos dies nobis apparat, & largiter quotidie primus actor celebrat, quasi nos ad initiones suas conuocās, deformamus lacrymis plerunque, curis operosis, mœroribusq; nos dedentes. Sic ille. Ecce igitur Deus, Solis, Lunæ, totius cœlestis ordinis autor: & quoniam à sanctissimo repertus, & compositus opifice, & plenus diuinæ pulchritudinis, supremæq; uenustatis, nihil ineptum, incompositè uagans, nihil exorbitans, & errans continet, Ecce mundus templum sanctissimum, sacerrimum, alma lux, lux sacra dici. Ecce quoque rerum tantarum inductus homo contemplator, ut cœlum suspiceret, opera magni Dei diligenter attenderet, inde coleret, suspiceret, manibus ad cœlum tensis exclamaret, O` rerum creator optime, dignus quem ob infinitam sapientiam, benignitatemq; immensam ueneremur, In his hymnis noctesq; diesq; agamus. Hæc sint nostra spectacula, è terra tanquam theatro cuncta contemplantes, hinc omne lætitiæ genus animis infundamus, diuinos ordines, incredibilemq; uarietatem in Theatro totius mundi, uarijs animalibus, arboribusq;, fontibus, & fluminibus pleno, aspicientes. Hæc sunt spectacula, hi festi dies, celebritates, panagyris, ad quas Deus diuitias gloriæ suæ monstraturus, inuitat. Quarum spectacula, nisi se corrumperet, inficerétque animus, uberrima lætitia se pasceret. Tanquam diuini templi antistitem, ait Lactantius, spectatorem operum rerúmque cœlestium, fecit hominem. Hæc illi prædicabant, non Christiani, non illa, quæ noua & magna mundo superuenit, attacti luce, sed illa duntaxat, quam Deus ad imaginem suam creans animum, infudit ei. Eadem memorat Plutarchus in eo quem scripsit aduersus Principem imperitum: Qualem, inquit, εἰκόνα, posuit, pulcherrimum sibimet in cœlo simulachrum, Solem & Lunam Deus, tale est in urbibus exemplum, & lumen, Princeps, qui Dei similis, iustitiam sequatur, nimirum cuius animo ratio insideat diuina. Hac descriptione Plu-

tarchus

tarchus docet simulachrum Dei esse Solem, uelut scilicet Solem maximum, radiantissimum, sed ut is corporeus, sic incorporeus ille, incorporabiliterq́ꝫ nitens. Declarat etiam & fatetur, Deum Solis, Lunæ creatorem, qui locauerit, fixerit faces illas in sublimi, congruens undequaque cum Mose, qui dixit, Et posuit Deus duo luminaria magna in firmamento cœli. Plutarchus ἱνίδρυσε, locauit: Addens hæc quasi Diuinitatis esse simulachra, per quæ, ut diuus Paulus, ipséque idem, superius, uelut imagines, peruenias ad scientiam creatoris. Prosequitur idem offerens multa, quibus intelligas, quæ sit Natura diuina, qualem nos eam cogitare deceat, uelut quis è cœlestibus Theologis eodem libro: Indignatur, inquit, Deus in eos, qui tonitrua sua, fulmina, fulgetras, radiorúmque iactationes imitantur: sed his qui uirtutem eius, & probitatem æmulantur, séque ipsos ad honestatem, humanitatémque eius componunt, delectatus auget, participésque eos æquitatis, & iustitiæ, ueritatis, mansuetudinis, qua ipse præditus est, fecit, quibus diuinior neque ignis est, neque lux, non solis rotatio, conuersio, non ortus, obitúsque astrorum, οὐ τὸ ἀΐδιον, καὶ ἀθάνατον. οὐ γὰρ χρόνῳ ζωῆς ὁ θεὸς εὐδαίμων, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τῷ ἄρχειν. τοῦτο γὰρ θεῖόν ἐστι, καλὸν δὲ αὐτῆς, καὶ τὸ ἀρχόμενον: non æternitas, atque immortalitas. Neque enim diuturnitate uitæ Deus est beatus, sed excellentia uirtutis. Hoc enim est Diuinitas, hæc pulchritudo eius, & principatus. Sic Plutarchus ore diuino locutus, ubertate cœlesti completus. Ecce igitur Natura diuina, magnitudo Bonitatis eius. Ecce beatitudo, quòd inæstimabiliter bonus, uirtute, iustitia, mansuetudine, clementia ineffabili. Eoq́ꝫ misericordia eius plena est terra. Hæc creationis causa, ut ait Plato. Nam cum ea natura esset Deus, nemini bonitatem suam, ac lucem, sciens etiam ac prospiciens fore malorum ingratorumq́ꝫ innumerabilem in mundo, quem creabat, multitudinem, inuidit. Hinc quo mansuetiores, placidiores, benigniorésque sumus, hoc ei similiores. Ex eodem fonte & causa est, quod idem in eo qui est de Theologia Aegyptiorum: οἶμαι δὲ καὶ τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἣν ὁ θεὸς εἴληχεν εὐδαίμον εἶναι, τὸ τῇ γνώσει μὴ προλιπεῖν τὰ γιγνόμενα: Arbitror, inquit, & sempiternæ uitæ, qua Deus fruitur, beatitudinem esse, præoccupare scientia, ea quæ fiunt. Sic ait. Nam magnitudo sapientiæ, facit excellentem uirtutem, ac bonitatem. His constat unum eundemq́ꝫ singularem Deum Naturæ luce, eos agnouisse, eumq́ꝫ singulariter nominasse, summasq́ꝫ dotes ei tribuisse, quæ crebrò in sacris literis canuntur. Sic apparet eadem omnium scientia, religio, idololatriæq́ꝫ fictitiorumq́ꝫ Deorum exibilatio.

Item ex Plutarcho Deum in pelago sanctitatis habitantem, cuncta rectè moderari: Solem in cœlo uelut exemplum sui collocasse. Esse eum uirtutis omnis simulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas est. Principes esse distributores bonorum, quæ largitur Deus. Principem esse imaginem Dei uiuam. Præcipuum, insignemq́ꝫ Dei cultum, esse, imitari bonitatem eius. Ad uirtutes acquirendas opem eius esse necessariam. Res Romanas creuisse, Deo uolente. Deum esse regem mundi, Bonorum largitorem.

CAP. VII.

SIMILIA de Diuinitate scripsit Plutarchus eodem libro de Principe, sæpe & singularem, unicumq́ꝫ Deum, ac naturalem habens in ore, & Theologiam mirabilem, sacrosanctam de eo profundens, ut clareat quemadmodũ

omnes ſumus filij eius, ſic omnes Patrem ſuum duce Natura, licet oculis inuiſibilem, ratione ſibi aperiente uiam, recognouiſſe. Neque enim, inquit, uerisimile eſt, neq; decorum, quemadmodum Philoſophi nonnulli aſſeuerant, Deum miſtum eſſe cum materia, cūcta patiēte, neceſsitatesq; & fortunas, mutationesq; innumerabiles recipiēte: ἀλλ' ἡμῖν ἄνω πυ πρὸς τὴν ἀεὶ κατὰ ταῦτα ὅτω φύσιν ἔχουσαν, ἱδρυμένος ἐν βάθροις ἁγίοις ᾗ φησι πλάτων, εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος. οἷον δὲ ἥλιον ἐν οὐρανῷ μίμημα περικαλλὲς αὐτοῦ, δι' ἐσόπτρου ἀναφαίνεται τοῖς ἐκεῖνον ἐνορᾶν δι' αὐτοῦ δυνατοῖς: Sed nobis deſuper defixus, ſtabilisq; ea natura, quæ ſemper eodē modo permanet, immutabiliter ſanctus, ſiue roboribus ſanctis, ut ait Plato, recta peragit per omnem naturam inambulans, quaſiq; præclarum ſuæ maieſtatis indicium, Solem locauit in cœlo, per quem ut ſpeculū apparet his qui eum per ipſum intueri poſſunt. Hic iterum Plutarchus Solem dicit à Deo uelut ſpeculum & exemplum ſuæ claritatis collocatum in cœlo. Eſt enim Deus Sol iuſtitiæ, Sol inuiſibilis, incorporeus, luminoſiſsimus, per hunc apparentē oculis, cerni poſſe non apparentem. Eum eſſe in natura ſtabili, uniformi ſemper, à Philoſophis appellata κατὰ ταῦτα, robore, aut fundamēto ſancto, cuius ſcilicet firmamentum, ac fundamentū, ſtabilitas æterna, ſancta, Deus, inquit, fundamētis ſanctitatis ſubnixus, per omnem naturā inambulat: non quaſi materię miſtus, ſed in excelſo throno diuinitatis ſuæ, mirabili modo regnans in cœlo, & per omnia diffuſus, uelut Sol flammis terrarū opera omnia luſtrans. Sol eſt exemplū inuiſibilis claritatis eius. Quàm magis Solē intuearis, tam magis deluſus cœcatusq; diſcedas: ſic oculis temere in Solem illum defixis æternū, periculum ſit, ne tenebris offuſis, non modò cognoſcēdo nihil promoueas, ſed noua caligine obuoluaris. Parte alia, poſsis ex Sole uiſibili, inuiſibilē noſcere, ſi claritatē, ſi uniuerſalem præſentiā, ſi cauſam cur eo uideant & uideātur omnia, cōferas. Pluraq; alia.

B Plutarchus item in eo, quē inſcripſit de his qui ſero à Deo puniūtur, ſæpe ſingularē, naturalemq; Deū appellat, & ei mirabiles, ſuſpiciēdasq; Theologiæ laudes uendicat, quas in noſtris literis audimus ſæpe cōſonare: κατὰ πλάτωνα, πάντων καλῶν, ὁ θεὸς ἑαυτὸν ἐν μέσῳ παράδειγμα θέμενος, τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν, ἐξομοίωσιν ἁμωσγέπως πρὸς αὐτὸν ἐνδίδωσι, τοῖς ἕπεσθαι δυναμένοις. Iuxta Platonem, inquit, omnium bonorū honeſtorumq;, Deus in medio, ſeipſum proponēs exemplū, uirtutē humanā his qui poſſunt ſequi, concedit aſsimilationē eſſe ſibi. Sic ille. Non'ne hęc eſt Theologia noſtra? Imitamini, inquit ipſe, Patrē ueſtrū qui Solem ſuū oriri facit ſuper bonos & malos. & idem clamabat, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et alius de eo, Omnis Chriſti actio, noſtra eſt inſtructio. Sic Plato & Plutarchus, humanā uirtutem fieri, naſci ex aſsimilatione, & imitatione bonitatis diuinæ, quoad fas eſt. Neq; enim ſentiūt nos ad infinitam bonitatē eius, quantumuis conemur, labores pluſquam Herculeos exantlemus, aſpirare poſſe: ſed dicūt quantum humanæ uires procedant, uſq; quò naturę datum. Hunc igitur uirtutū fontem reſpicias, in eum uelut ſpeculum ac ſpecimen contuitus te formes, componas. Reſpice ſi parcit hoſtibus, an ſit beneuolentiſsimus, bonorū ſuorū effuſiſsimus largitor. Agnoſce puritatem, candorem, cæteraq; quæ ſacris libris decantantur. Hæc imitare. In libro quoq; aduerſus Principem imperitū, ſic ſingularem, naturalemq; Deum nominat, ut ei dicat ſeruire Principes ad curam, ſalutemq; hominum, ut ea bona, quæ largitur hominibus Deus, partim diſtribuāt, partim adſeruent: ἀληθέστερον δ' ἄν τις εἴποι, τοὺς ἄρχοντας ὑπηρετεῖν θεῷ πρὸς ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν καὶ σωτηρίαν: ὅπως ὧν θεὸς δίδωσιν ἀνθρώποις, τὰ μὲν νέμωσι, τὰ δὲ φυλάττωσι. Hæc autem ab eo dicuntur, qui Chriſtianæ, Moſaicæq; religionis uix nomen audiſſet, ſolo Naturæ lumine ſuperiorumq; Philoſophorū bonorum, eodem naturali iudicio, ad ueritatis ueros fontes deuectus: Seruire Deo principes ceu diſtributores, conſeruatoresq; bonorū, quę Deus largitor hominibus effudiſſet. Hinc

magnus Theologus noster dixit, Qui potestati resistit, Deo resistit. Fatetur cuncta bona, quemadmodum nostri, coelitus descendere. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, descendit sursum à Patre luminum, inquit ille noster. Plutarchus autem, dari à Deo bona, honesta, quæ per Principes uelut ministros eius, distribuãtur, & conseruentur. Idem imaginem ornantis, moderantisq; cuncta Dei, Principem dicit, cui non sit opus Phidia aut Polycleto, uel Myrone sculptoribus, sed ipse seipsum ad similitudinem eius per uirtutem componat: ἄρχων δὲ εἰκὼν θεοῦ τὰ πάντα κοσμοῦντος, οὐ φειδίου δεόμενος πλάττοντος, οὐ δὲ πολυκλείτου, καὶ μύρωνος, ἀλλ' αὐτὸς αὑτὸν εἰς ὁμοιότητα θεῷ δι' ἀρετῆς καθιστάς. Hic toties singularis Dei nominatio, hic illa Theologia, quòd ab eo cuncta moderentur, componantur, quòd omnia bona ipso largitore contingant. Demum quòd imago eius sunt Principes, qua de re uocantur etiam in diuinis literis, Elohim, Dij diuini. Illum Principem, pulcherrimam imaginem sui uel statuam erigere, qui se diuinis uirtutibus reddiderit insignem, respectãs archetypum suum. Principem quidem imaginem Dei dicit, quòd imperat, dominatur, moderatur, componit. homines item sentit nihil maius assequi posse, quo frui Deo queant, & quasi ex Diuinitate eius delibare, quàm ut uenerantes persequentesq; bona, quæ ab eo possidentur, ad uirtutes contingant. In eo, Qui sero à Deo puniuntur: οὐ γὰρ ἔστιν ὅτι μεῖζον ἄνθρωπος ἀπολαύειν θεοῦ πέφυκεν, ἢ τὸ μιμήσει, καὶ διώξει τῶν ἐν ἐκείνῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν, εἰς ἀρετὴν καθίστασθαι. Sed breuiter summa quæq; persequar, quæ uelut uerus, naturæq; apprimè narus Theologus idem Plutarchus scripsit & sensit de summo Deo. In eo, Qui sero à Deo castigantur, patientiam sustinentiamq; diuinã (ob quam uocatur in sanctis literis μακρόθυμος) exempla esse debere uirtutis nostræ, & quos moueant dicta, factaq; magnorum uirorum, iramq; nonnunquam retundant, multo magis debere θεὸν ὁρῶντας, Deum respicientes, quem neque metus solicitet, nec pœnitentia mutet, sero & cunctanter ad pœnas procedentem, fieri meliores, putantes partem diuinam esse mansuetudinem, ἣν ὁ θεὸς ἐνδείκνυται, quam Deus claram ostentat. Hic enim commendatur celeberrima illa in sanctis literis patientia: dicitur esse diuina uirtus, procedit etiam ad alias Diuinitatis ueræ laudes Plutarchus, non esse, ut ait Hesiodus, humanæ sapientiæ animorum latebras perspicere, ἀλλὰ θεοῦ, sed Dei. In eo autem quem inscribit, Quomodo se quis citra inuidiam laudare possit, uitari posse inuidiam, si bene facta referas in Deum, nonnunquam Fortunam. Emendat etiam sententiam Euripidis, dicentis, Deus magna curat, parua relinquit: ἐγὼ δὲ τῇ τύχῃ οὐδὲν οἶμαι ἐπιτρέπειν: Ego uerò Fortunæ nihil arbitror permittendum. Quanquam alio loco id mulcet interpretando. Siquidem & in nostris est literis, Nunquid Deo curæ est de bobus? Magna autem quæ curat Deus, sunt res humanæ. Illud in eo quoque præclarum, quòd arbitratur ad uirtutes obtinendas, opem diuinam necessariam. Mansuetudinémque & æquitatem animi, quæ prius aspera, duráque uideretur, experientiam ipsam auxiliante Deo docere, & ostendere, nemini, quibus cum degas adeò dulcem, gratúmque esse, ac iucundam, atque ei qui possidet: ὅθεν οἶμαι καὶ θεοῦ συλλαμβάνοντος ἰσοφρόνων ἡ πεῖρα τὴν βελτίω ἐκείνην, ὅτι τὸ ἵλεων τοῦτο, καὶ πρᾶον, καὶ φιλάνθρωπον, οὐδενὶ τῶν συνόντων εὐμενὲς ἐστὶν οὕτω, καὶ φίλον, καὶ ἄλυπον, ὡς αὐτοῖς τοῖς ἔχουσι. Sic quoque in eo, quem inscripsit, De fortuna Romanorũ, quemadmodũ Plato, ex igne et aqua, uelut ad mundi constitutionẽ necessarijs ac primis, ut posset uideri ac tangi, opus fuisse, sic tempus post Romam conditam insecutum: μετὰ θεοῦ, τύχην καὶ ἀρετὴν ἐκέρασε, καὶ συνέζευξε: Cum Deo, fortunam, & uirtutem temperasse, & coniunxisse. Primis quoq; seculis illis, urbe crescente uehementer, quòd nec fames, nec pestilentia desæuisset, non humanum consil

A consilium, sed fortunam diuinam fuisse, tempora illa gubernante: ὡς οὐκ ἀνθρωπίνης εὐβουλίας, ἀλλὰ θείας τύχης ἐπιτροπευούσης τῶν καιρῶν ἐκείνων. In his apparet omnigena Theologia, siue qua conditionis rerum maiestas, siue qua imperium, administratioq́ pertinet, omnia summæ sapientiæ consona. Idem in eo, qui est De documentis Reipublicæ gubernandæ, ait Principem ad maxima, potißimaq́ debere respicere: ὡς τοῦ κόσμου βασιλεύς, τῶν ἄγαν γὰρ ἅπτεται θεός, τὰ δὲ μικρὰ εἰς τύχην ἀνεὶς ἐᾷ: Quemadmodũ Rex mundi. Deus enim magna, ingentiaq́ curat, parua Fortunæ relinquit. Hic Regem mundi uocat, ut cernis, Deum. Quemadmodum noster, Regi sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Parua autem dicit ea, quæ non sunt ullius momenti. Quanquam & ea, cum uult, respicit, ut idem superius. In eo autem, qui est De non fœnerando, ostendit nihil nobis deesse diuinitus: οὕτως ἡμῖν ὁ θεὸς δίδωσι ξυλίνην τράπεζαν, καὶ κεραμίαν λεκάνην, καὶ τραχὺ ἱμάτιον, ἐὰν ἐλεύθεροι ζῆν θέλωμεν. Sic, inquit, dat nobis Deus ligneam mensam, peluimq́ testaceã, rigidamq́ uestem, si liberi uiuere uoluerimus. His ostendit, nihil à Deo nobis defuturum, modo placeat libertas, nullis nos malis dedere.

Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini causa. Deum esse Patrem hominumq́ Deûmq́, creatorem autem mundi. Hunc priscos fateri totius ordinis, harmoniæq́ autorem. Principium iustitiæ. Viuens æternum, optimum. Dæmones malos eum non fecisse: ex inordinatione ordinem fecisse. Optimum artificem, plenum artificij, immortalem, beatum, beneficum, uidentem uniuersa.

B

CAP. VIII.

SED EA quoque mira, peneq́ de nostris cœlestibus fontibus manantia, aut uerius de fonte naturæ, qui & ipse fluxit à cœlo. Sint, inquit in eo quem De politicis documentis edidit, distributiones, largitionesq́ primùm gratis. Ita enim deuinciunt, detinentq́ accipientes. Tum ex occasione, ciuilem, honestumq́ prætextum habente μετὰ τιμῆς θεοῦ πάντως ἀγούσας πρὸς εὐσέβειαν: Cum honore Dei, ducente prorsus ad pietatem. Ingeneratur enim simul multis ualidus affectus & opinio, esse Diuinitatem magnam, & uenerabilem, cum quos ipsi honorant, magnosq́ arbitrantur, sic largiter & promptè uiderint περὶ τὸ θεῖον, erga Deum profusos, accensos. Hæc Plutarchus, non Christianus quidem, sed rationem tantùm Natura suggerente, in Republica, in regno, quæ fiant, principio uertenda esse ad cultum, honoremq́ Dei. Populos enim uidentes Principem, pietatis colentem, liberalemq́ in omni religione, & cultu, arripere de maiestate eius, sanctitateq́ perspectiorem sententiam. Hoc religionis nostræ fundamentum: hoc principes, qui sunt pastores populorum, iubentur: hic rerum humanarum uertitur cardo. Agnoscit Plutarchus, fatetur, prædicat omnia munera, dignitates, honores, largitiones, pompas, apparatus priuatim & publicè, ad honorem Dei, quemadmodum fecit Dauid, Solomon, uertenda, unde pietas in populo nascatur. Videatur, constet, quicquid honoris, magnificentiæ impenditur in Republica, ad honorem Dei fieri à Principe, aut qui asidet gubernaculo. Hic igitur & singularis Dei est nomẽ, & uult, quod nostræ semper literæ clamant, haberi certam, firmamq́ de maiestate eius ac uenerationes sententiam: Omnem largitionem referri ad honestationem eius, eamq́ celebrem, magnificam, cum magnifica, liberaliq́ pietate. Has trahit è pectoribus hominum Natura uoces, Si nulla etiam afflorent oracula. In eo quoque, quem De

I 3 quæstio

quæſtionibus Platonicis prætitulauit, quærit cur Plato uocet Deum πατέρα πάντων, καὶ ποιητήν, Patrem omnium ac creatorem: reſpondetq́; Patrem eſſe θεῶν τῶν γεννητῶν, genitorum Deorum, atque hominum, ut Homerus appellat: creatorem autem ratione, uitaq́; carentium. & Pater mundi Deus, quia mundus animal, plenum uitæ, motus. Hic habes & Deos genitos, nempe creatos, non æternos, & Iouem apud Homerum, ac Philoſophos eſſe uerum ſingularemq́; Deum, Patrem hominum atque Deorum: Sic Deorum, ſicut hominum: Hominum autem uti factor, opifex, non procreator. In eo quoque quem De primo frigido compoſuit, moderatorem Vniuerſi Deum dicit: καὶ ὅσα διακοσμῶν, καὶ βραβεύων ὁ θεὸς ἁρμονικὸς καλεῖται καὶ μουσικός. Quæcunque, inquit, moderatur gubernatq́; Deus, ob quæ uocatur Harmonicus, Muſicus. Qui fuerint autem hi, qui Deum Muſicum, harmoniæq́; autorem faterentur, declarat in eo quē inſcripſit De Muſica: τὴν γὰρ τῶν ὄντων φορὰν, καὶ τὴν τῶν ἀστέρων κίνησιν οἱ περὶ τὸν πυθαγόραν, καὶ ἀρχύταν, καὶ πλάτωνα, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, οὐκ ἄνευ μουσικῆς γίγνεσθαι, καὶ συνεστάναι ἔφασκον. πάντα γὰρ καθ' ἁρμονίαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατεσκευάσθαι φασίν. Quæ ſunt, Nam rerum omnes motus, ſiderumq́; conuerſiones, Pythagoras, Archytas, Plato, reliqui'ue priſcorum Philoſophorum, non citra muſicam fieri, ac conſtare dicere ſolebant, omnia per harmoniam, à Deo conſtructa contendentes. Agnoſcis uoces uetuſtatis? Vides priſcam pietatem, naturalem de Deo Philoſophiam, celebrem ſemper, quo magis in priora ſæcula reſpicias? Quem dixere condidiſſe, fabricaſſe mundum, tanta harmonia, tanto ordine, concentuq́; rerum, ut emerſerit opus indiſſolubile, nullis caſibus interiturum unquam, niſi ſolus ipſe reſoluat, qui ſolus ubi ſint uincula, quibus ligauit Vniuerſum, cognoſcit. Hunc omnes omnipotentem, omnium bonorum fontem, ordinum, iuſtitiæ, ueritatis originem agnouerunt, ut mirabilis ſit, quo modo perſuaderi potuerit hominibus olim cultus hominum, beſtiarum. Nam Chryſippus eodem autore Plutarcho (quod in Legibus imitatus eſt Marcus Tullius) οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν, οὐδ' ἄλλην γένεσιν ἢ τὴν ἐκ τοῦ διὸς, καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως: Neque enim eſt inuenire aliud iuſtitiæ principium, atque ortum, niſi à Ioue, & à communi natura. Hanc Chryſippi ſententiam Marcus ſic expreſsit. Orta autem ſimul eſt cum Mente diuina. Quamobrem lex uera atque princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Iouem, ut uides, uocat Mentem diuinam, creatoremq́;, ut uiſum ſuperius, omnium: Hunc ordinis harmoniæq́; cuncta repleuiſſe, quia fons ipſe iuſtitiæ & æquitatis. Eum Antipater eximius Stoicorum, autore eodem Plutarcho eodem libro, quaſi ſecutus Ariſtotelem definiebat: θεὸν νοοῦμεν ζῶον μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ εὐποιητικὸν ἀνθρώπων. Deum, inquit, ſentimus rem uiuentem, beatam, & immortalem, hominumq́; beneficam. Ariſtoteles autem in Metaphyſicis: φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀΐδιον, ἄριστον, ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. τοῦτο γὰρ θεός: Dicimus Deum animal ſempiternum, optimum. Quocirca uita, & æuum perenne, ac ſempiternum, ineſt Deo. Hunc ipſum cum Chryſippus præfeciſſe dixiſſet Dæmones malos ad clades & calamitates, Plutarchus redarguens Chryſippum, bonum, Regem, omnipotentemq́; ſic prædicat: τὸ δὲ φαύλους δαίμονας ἐκ προνοίας ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστασίας καθίστασθαι πῶς οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοῦ θεοῦ, καθάπερ βασιλέως κακοῖς καὶ ἐμπλήκτοις σατράπαις καὶ στρατηγοῖς, διοικήσεις ἐπιτρέποντος, καὶ περιορῶντος ὑπὸ τούτων ἀμελουμένους, καὶ παροινουμένους ἀρίστους: Eſſe autem ex prouidentia Dæmones malos, ad has prouincias delegatos, non'ne crimen eſt Dei, ceu Regis, qui Satrapis improbis, uecordibusq́; gubernacula permittat, ſinatq́; ab his optimos negligi, & in eos debacchari? Hoc loco Plutarchus primum non Stoicos modò, id eſt, Chryſippum, ſed etiam Platonem, ſeq́; ipſummet reprehendit, ſiquando Dæmones hominibus curandis

A randis præfectos à Deo dicunt. Secundo dicitur Deus moderator Vniuersi, qui bonos, benignosq́ præfectos, non improbos adhibuerit. Tertio dicitur Deus non permittere malos improborum Dæmonum potestati. In eoq́ reprehenditur Chrysippus, huius dogmatis assertor. In eo quoque carpitur Chrysippus ab eodem, prædicatur autem diuina maiestas, quòd cum Chrysippus diceret rebus necessitatem ad mistam: καὶ μὴν, εἰ πολὺ τὸ τῆς ἀνάγκης μέμικται τοῖς πράγμασιν, οὔτε κρατεῖ πάντων ὁ θεὸς, οὔτε πάντα, κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον διοικεῖται: Atqui, inquit, Si multum necessitatis, rebus est admistum, neque regnator omnium est Deus, neque cuncta ad rationem nutumq́ eius gubernantur. Ex his admiranda multa, & contra nonnullorum Philosophorum etiam ipsius Plutarchi sententiam colliguntur, de materia prima, quam Plato, secutus Timæum Locrensem, quosdamq́ alios superiores, Platonem secutus Plutarchus, arbitratus est sempiternam ante creationem, eiq́ motum quendam inordinatum astuisse. Stoici causam malorum, Deoq́ resistentem dixerunt. Hæc cum ratio doceat uanissima, puerilesq́ suspiciones esse, tum uerior autoritas eorum, meliora sequentum, animoq́ ueriora cernentum destruit, & refellit. Quanta enim uanitas duo principia dicere, si Deus solus æternus, solus omnipotens, cuius omnipotenti manu fieri cuncta poterant? Si datur huic ratione docente uniuersale rerum gubernaculum, uniuersalis potestas, etsi Deo parent cœlum, ac terræ, eiq́ obediunt omnia, cunctis id unanimiter fatentibus, cur etiam supra materiam primam non datur ei potestas, ut eam quocunque uellet, duceret? Cumq́ docuerit eum ratio omnipotentem, ut cui pareant omnia, cur hæc ipsa rerum uniuersalis obedientia, non docebit eum cuncta, quæ parent, creasse. Si paruit materia, paruit quia talis ab eo, quæ pareret, facta fuit. Si Deus materiam non fecisset, sequeretur, quod inducit Plutarchus, multū necessitatis uiolentiæq́ rebus inesse. Hinc Deum omnipotentem magistrumq́ omnium, & dominum non esse. Verum Plutarchus in libro de ψυχογονίᾳ, non suam, sed Platonis referebat sententiam. Hic Deum fatetur omnipotentem, nullam rebus inesse resistentiam, uiolentiam, omnia ad nutum eius fieri. Similia scribit in Symposijs, Deum magnum ex inordinata, confusaq́ rerum congerie, ordinem fecisse, mundum edidisse, omnia suis locis disposuisse, pulcherrimumq́ mundum, ex deformissimo reddidisse: καὶ τὸν μέγαν θεὸν ὑμεῖς που φατε, τὴν ἀκοσμίαν, εὐταξίᾳ μεταβαλὼν εἰς κόσμον. οὔτε ἀφελόντα τῶν ὄντων οὐδὲν, οὔτε προσθέντα. τὸ δὲ ἕκαστον εἰς τὴν προσήκουσαν χώραν μεταστήσαντα, τὸ κάλλιστον ἐξ ἀμορφοτάτου σχῆμα περὶ τὴν φύσιν ἀπειργασάμενον. Hoc dogma, ut sæpe monui, Mosaicum est, & Trismegisti: sed cum Græci causa discendi in Aegyptum profecti, non penitus intellexissent, quod facile fieri potuit, alieno sensu in Græcia sparserunt. Moses ante pulcherrimum mundum, ante lucem, aerem, plantas, animalia, fuisse terram dicit inanem & uacuam. Hoc ergo sic tempestate illa Græci cum multis, forteq́ etiam Aegyptijs, non rectè quid ualeret, intellexerunt, quemadmodum Christianorum tempore male fuit intellectum à Manicheis, crediderúntq́, Terra erat inanis & uacua, tempus æternum, quo terra ante mundum inanis & uacua, & chaos, formis, decore, cultoribus, uacua, in creatione, ad mundanos ordines reuocata esset. Hoc igitur prauè intellectum est. Non enim Moses dixit, in æternum uacuam terram antecessisse, sed antecessisse ratione certa, uelut exordium, massam, congeriem, eodem artifice massæ, atque ordinum. Sed satis est eos unum singularem Deum, magnum, præpotentem, creatorem mundi, omnis bonitatis, pulchritudinis inuentorem nobiscum agnouisse. Similia refert eisdem libris: καὶ τὸν θεὸν ὁρᾷς, ὃν ἀριστοτέχναν ἁμῶν ὁ Πίνδαρος προσεῖπεν, οὐ πανταχοῦ τὸ πῦρ, ἄνω τάττοντα, καὶ κάτω τὴν γῆν, ἀλλ' ὡς ἂν αἱ χρεῖαι τῶν σωμάτων ἀπαιτῶσι. Deum quoque uides, inquit, quem optimum

B

artificem

artificem Pindarus noster appellat, non ubique in superna regione ignem posuisse, C infernaq́ terram, sed ut usus corporum posceret. Sic nunc dispositorem, ordinatoremq́ elementorum, Deum, quantum foret usus, appellat. Hos ordines, quos cernimus in omni mundo, eius unius esse. Eundem in Symposijs ingeneratum, sempiternumq́ Deum, artificem mundi, omniumq́ genitarum rerum appellat. Audio, inquit, Platonem, πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἄλλων γεννητῶν, τὸν ἀγέννητον, καὶ ἀΐδιον θεὸν, ὀνομάζοντος, οὐ διὰ σπέρματος δήπου γενόμενον, ἀλλ' ἄλλῃ δὲ δυνάμει τοῦ θεοῦ, τῇ ὕλῃ γόνιμον ἀρχὴν, ὑφ' ἧς ἔπαθε, καὶ μετέβαλε, ἐντεκόντος. Patrem artificem mundi & omnium genitarum rerum, ingenerabilem, & sempiternum Deum nominantem, non per semen quidem generantem, sed alia uirtute diuina (à quo patiebatur ipsa materia, mutabaturq́) ipsi genitale principium inserentem. En Deus sempiternus, rerum non sempiternarum, sed factarum opifex, & genitor. Genitor inquam non quemadmodum animalia, plantæq́ per semen prolificum, sed alia uirtute diuina, qua fecit omnia fœcunda, uirginem, primordialemq́ terram illam fœtibus omnigenis grauidauit, fecitq́ uirtute diuina sua, cuncta quæ uoluit. Hac de causa ferunt à Platone dictum, eodem autore, γεωμετρεῖν τὸν θεὸν, ordinibus certis, mensurisq́ ponderasse cuncta Deum. Quod declarans, & quo sensu concipi deceat, prosequitur: οὐ γὰρ τίνος ὁ θεὸς δεῖται μαθήματος, οἷον ὀργάνου στρέφοντος ἀπὸ τῶν γεννητῶν, καὶ περιάγοντος ἐπὶ τὰ ὄντα, τὴν διάνοιαν. ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνα, καὶ σὺν αὐτῷ, καὶ περὶ αὐτόν: Neque enim Deus mathematica indiget, uelut organo, quod agat & conuertat mentem à genitis, factisq́, ad ea quæ sunt. Est enim in illo ipso, & cum ipso, & circa ipsum: uel sunt ipsa entia. Hoc magnum in Plutarcho sacramentum, nostrarum literarum sacerrimum mysterium, per ipsum, & cum ipso, & in ipso esse omnia. Quia fœcundum omnium principium, &, ut ait Plato, & idem Plutarchus, πέλαγος τοῦ καλοῦ, pelagus bonitatis. De eodem sapienter D omnia moderante, in pondere, & mensura disponente eodem loco: ταύτην ὁ θεὸς ἐπάγει τὴν ἀναλογίαν τοῖς πράγμασι δίκην καὶ νέμεσιν προσαγορευομένην καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς τὸ δίκαιον ἴσον, ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον δεῖν ποιεῖσθαι δίκαιον: Hanc Deus inserit rebus analogiam, siue proportionem, quæ Iustitia, Nemesisq́ uocatur, docetq́ nos, oportere facere iustitiam æqualitatem, non æqualitatem iustitiam. Hoc est, quòd æquitas subiacet iustitiæ. Idem eodem loco, quomodo creauerit Deus: ὅτι θεὸν ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ κοσμοποιεῖν, ἢ περαίνοντα τὴν ὕλην ἄπειρον οὖσαν οὐ μεγέθει καὶ πλήθει, διὰ δὲ ἀταξίαν, καὶ πλημμέλειαν αὐτῆς, τὸ ἄριστον, καὶ ἀπεράτωτον ἄπειρον εἰωθότων καλεῖν, τῶν παλαιῶν: Neque Deum alio modo mundum creasse, quàm finientem terminantemq́ materiam infinitam, non magnitudine, & multitudine, sed propter inordinationem & errorem eius, quod erat ei optimum, sed interminatum, infinitum solitis priscis nuncupare. Hæc ille. Sed docuimus, quomodo (neque enim ueritatem prorsus agnouerunt) de materia sentire deceat eis æterna, non creata. Fuit error, si fuit in prisca Philosophia, manans ex libris Trismegisti, dictisq́ Mosis haud sapienter intellectis, Terra erat inanis & uacua. Non erat in æternum. Quanquam duos habet sensus, ut liquet ex fonte. Inanis & uacua, aut penitus nihil, priuatio non formarum modò, Sed ipsius etiam materiæ, uanitas omnimoda inæternum. Nihil enim erat ante terram, primordium, fundamentumq́ rerum. Quòd si nihil ante primordium, ne etiam ante ea, quæ ex primordio. Alter sensus, ut superius, fuit prius seminarium confusum, congeries ex terra & aqua: Verum non inæternum, fuit ut fundamentum naturaliter antegrediens omnem subsecutam creationem. Sed hæc toties exagitata mittamus. Singularem quoque Deum Plutarchus nominat, & ab eo precari mortales bona dicit: καὶ ὅσα μὴ παρ' ἡμῖν ἐστὶν, εὐχόμεθα τὸν θεὸν διδόναι, δρόσους μαλακοὺς, καὶ εἰλήσεις ἐν πνεύματι μετρίους, ὡς ἀεὶ τοῦ ἀπολείποντος ἀναπλήρωσιν

A πλήρωσιν ἡ φύσις ἔχῃ διατηροῦσα τὴν κρᾶσιν. Quæcunque, inquit, quæ non ſunt apud nos precamur Deum, ut largiatur molles rores moderatoſq́; turbines, ut ſemper reparet Natura, quod deficit, ſeruans temperiem. His cõſtat mortalium uota, preceſq́; olim, etſi colebant portenta, ſimulachra, in unum ſingularem Deum ſpectaſſe ſemper, Natura, quo nihil eſt rapacius, ſic ad id rapiente, quemadmodum nemine docente, ad cibos, Veneremq́; accurrunt animantes. A' Deo reparare fœtus Naturam, nouiſq́; ſemper ſeminibus fœcundari. Idem in eo, quẽ De facie quę uiſitur in Luna, inſcripſit. τῷ θεῷ δὲ ἡ τάξις τῶν ὄντων προσήκει: Deo, inquit, rerum ordinatio, diſpoſitio conuenit. Hic enim, quanquam non erat Chriſtianus Plutarchus, & Deos Græcorum colebat, unum tamen Deum appellat, & moderatorem rerum fatetur, Natura docente. De quo uult etiam Homerum ubique ſcribere: μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ ὅμηρος, αἰτίας μὲν ἀπὸ θεοῦ οὐδὲν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὑποτιθέμενος περαινόμενον. οὐ μὴν πρὸς πάντα, χρώμενον ποιῶν θεόν, ἀλλ' ἑκάστῳ, καθ' ἣν ἔχει τέχνην ἢ δύναμιν: Atteſtatur, ait, mihi etiam Homerus, nihil ſine cauſa Dei, ut ſic loquar, perfici demonſtrans. Sed non ad omnia faciens Deum uti, ſed unoquoque ſecundum quam habet artem, ac facultatem. Hæc ille. Vult etiam Homerum nomine Iouis deſignare uerum, naturalemq́; Deum, quanquam etiam Fortunam, & Fatum: quæ tamen & ipſa ſunt diuinitas. In eo, Quomodo debeat adoleſcens audire poëmata: πολλῶν οὖν ἔτι λεγομένων, εἰδέναι δεῖ, καὶ μνημονεύειν, ὅτι καὶ τοῦ Διὸς, καὶ Ζηνὸς ὀνόματι, ποτὲ τὸν θεὸν, ποτὲ δὲ τὴν τύχην, πολλάκις δὲ τὴν εἱμαρμένην προσαγορεύουσι: Sed cũ multa dicantur, inquit, ſcire operæpretiũ eſt, & admoneri, quòd nomine Iouis, interdum Deum, nonnunquam Fortunam, ſæpe Fatũ uocãt. His conſtat Iouẽ non hominis primã appellationẽ fuiſſe, ſed cum priſcis eſſet nomẽ æterni Dei, prauis moribus inualeſcẽtibus, ad mortalẽ corruptibilemq́; hominẽ fuiſſe tralatũ. De quo ſæpe dictũ B fuit. Fatũ quoq; & Fortuna, quæ nomine Iouis arbitratur appellata, ſunt ipſe Deus, quoties operatur occultè, Fortuna: quoties rerũ cõſequentiũ neceſsitas aſpicitur, Fatum nuncupatus. Naturam quoque diuinam Plutarchus, iudicio naturali cernens, quod oraculis patuit cœleſtibus, definit in libro contra Stoicos: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον, καὶ κηδεμονικὸν, καὶ ὠφέλιμον προλαμβάνεσθαι, καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν. Quod etiam apud alios: Neque enim, inquit, duntaxat immortalis ac beatus Deus credendus ſentienduſq́; eſt, uerum etiam humanus, procurator, utilis. Hæc omnia, quæ Natura ſuis uocibus homines erudiuit, ſi aſpexeris, ſunt ea quæ toties reſonarunt uocibus æthereis. Senties in ſacris literis prædicari, Miſericordia domini plena eſt terra. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates noſtras. Pupillum & uiduã reſpicit, & alta à longe cognoſcit. Non'ne hoc eſt id, quod ex Platone & Ariſtotele, alijſq́; Philoſophis producit idem Plutarchus cõtra Epicurũ: ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς, ὃς τὸ πᾶν ὁρᾷ. πέλας γὰρ ἑστὼς ὁ θεὸς ἐγγύθεν βλέπει: Eſt, ait, acer oculus iuſtitiæ, qui cuncta contẽplatũ. Haud procul Deus cõſiſtens, proximè reſpicit. Vides eãdẽ Philoſophiã, & quã Natura docuit, & quã noua lux irradiãs terris reuelauit. De ſummo quoq; Deo, illoq́; ſuperno Ioue, Plutarchus idẽ cõtra Stoicos: ὁ δὲ πατρῷος καὶ ὕπατος, καὶ θεμίστιος Ζεὺς, καὶ ἀριστοτέχνας κατὰ Πίνδαρον, οὐ δρᾶμα δήπου μέγα, καὶ ποικίλον, καὶ πολυμαθὲς, δημιουργῶν τὸν κόσμον, ἀλλὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἄστυ κοινὸν συννομησομένων μετὰ δίκης, καὶ ἀρετῆς, ὁμολογουμένως, καὶ μακαρίως: At patrius, inquit, & ſupremus, iuſtiſsimuſq́; Iupiter, &, ut ait Pindarus, optimus artifex, nõ modò fecit hũc mundũ, opus ingẽs, uarium, artificioſum, ſed etiã uelut urbẽ cõmunẽ hominũ atq; Deorũ, qui iuſtè, beatè, cum uirtute cõſenſuq́; in eo habitarẽt. Quanta, quæſo, quã multiplex his Plutarchi dictis Theologia ſubeſt? Deus ſupnus, patrius, quia nos ut pater tuet, optimus opifex, cõditor mũdi, Deorũ, hominũq́; genitor, qui tanq; ex una ſtirpe nati, in hac ingẽti, decora, præclara ſocialiter urbe, degerẽt. Factus igitur à Deo mũdus, non ſibi, ſed Dijs & hominibus:

K Cœlum

Cœlum, cœli Domino, terrã autẽ dedit filijs hominũ. Dijs, id est, Angelis, datũ cœlũ, hominibus terra. Sed Dij diligũt homines, sæpeq; uentitant ad eos: homines eos uenerant. Sic una urbs omniũ, cõsensus unus, & pater idẽ. De quo phibet sentire Stoicos: αὐτοὶ δὲ τῶν καλῶν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιοῦσι: Ipsi, inquit, Principiũ bonorum, Deũ bonum faciũt. Et cõtra eosdẽ, qui censerẽt pleraq; Deũ uolentẽ prudẽtemq; mala fecisse: πρῶτον μὲν οὖν τὴν κακίαν γεγονέναι κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν ὥσπερ τὸ φαῦλον ἐπίγραμμα γέγονε κατὰ τὴν τοῦ ποιητοῦ βούλησιν, πᾶσαν ἐπίνοιαν ἀτοπίας ὑπερβάλλει: Principio, inquit, extitisse ex diuina prouidentia, malũ, malitiã, nequitiã: ceu si malũ epigrãma, poeta uolente, extitisset: nihil absurdius potest cogitari. O' Plutarche diuine, duæ monitiones, castigationesq;, in te, Philosophosq;, ex his dictis tuis colliguntur de Dæmonibus, de materia prima: Cum in cõfesso sit, Dæmones esse malos, autoresq; malorum, nõ fuisse, cũ crearent, naturæ huius, quia superat te teste cunctas absurditates, mali alicuius fateri Deum autorem. Secunda, non esse malam, siue malificam materiam primã. Siue enim Deus eam creasset, non malam creasset; siue non creasset, quod absurdum est, tanta tamen bonitas eius fuisset, ut euincere malitiam eius, & abolère potuerit.

Deum fecisse hominem animal placidum, sociabile. Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras prospicientẽ, omnibus consulentem. Voluntate eius, pulcherrima quæque fieri. Animam esse instrumentum eius. In eo sempiternam esse præsentiam. Hominem ad cognoscendum fecisse.

CAP. IX.

SVNT alia multa, quæ neq; religio, quippe qui coleret Deos Græcorum, nec reuelatio, sed Natura duntaxat suggesſit, de singulari, naturaliq; Deo dicta Plutarcho, è quibus est in eo, quẽ De discernẽdo adulatore inscripsit, de suauitate amicitiæ loquẽs, sicut sit iucũda lux, ὅτι γὰρ βίῳ μίξας τὴν φιλίαν ὁ θεὸς, ἅπαντα φαιδρὰ, καὶ γλυκέα, καὶ προσφιλῆ ταύτης παρούσης, καὶ συναπολαυούσης ἐποίησε: Sic admista Deus humanæ uitæ charitate, & amicitia, cuncta læta, dulcia, chara, præsente ea uersanteq; nobiscũ, reddidit. Hic Plutarchus cur homo sit animal placidũ, amicabile, societatis amãs: cur amicitia, charitasq; uigeat, agnoscit Deũ autorẽ. Taciteq; illã Mosaicæ Theologiæ partẽ cõfitetur, qua retulit hominẽ ad imaginẽ suã, Deũ fecisse. Ea enim imago Dei cũ primis fuit, quod queadmodũ Deus est placidus, mitis, bonus, amoris, beniuolẽtiæq; cupidus, tenax, amator, amãs, & amari cupiẽs, sic animal creare sui simile decreuit. A' ratione uerò, sensu, cognitione nascitur amor. Feritas enim est nõ cognoscentiũ. Ergo fecit animal prouidũ, sentiẽs, qui facere beneuolum, sociabile, mite decreuerat. Is autore nõ Mose solùm, sed his etiã, qui nec Mosen legerũt, nec ullam Numinis præsentiã cœlitus habuerũt, sed unã Naturã ducentẽ sequebatur, Deus fuit: Qui charitate beneuolẽtiaq;, pectoribus humanis inspirata, ingenijsq; placidis, similibusq; sui nobis cõcessis, humanã uitã alacritate, iucunditateq; repleuit. Eundẽ singularẽ Deũ nominat, eiq; prouidẽtiã humanarũ rerũ attribuit, qui patrio genus humanũ gubernet amore, in eo, quo cõsolatus est Apolloniũ: τίς γὰρ οἶδεν εἰ ὁ θεὸς πατρικῶς προνοῶν, καὶ κηδόμενος τοῦ ἀνθρωπείου γένους, προορώμενος τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι προεξάγει τινὰς ἐκ τοῦ ζῆν, ἀώρους: Quis, inquit, nouit, an Deus paternè prospiciẽs & cõsulens humano generi, & procul aspectans quæ posſint accidere, subducit immaturos aliquos è uita? Hic & prouidentiã, paternamq; charitatẽ erga genus humanum, & gubernaculum, rerum item futurarum prospectum Deo uendicat. Optimã quoq; rationem consolandi proponit relatis omnibus ad prouidentiam diuinam, cuiusmodi celebris est in sacris literis. Ibidem

A dem quoque Deum singularem nominat, de quo sæpe mortales iniustè querantur:
Qui, inquit, fortunam lamentantur, posset in eos dici, θεὸς δίδωσι ζημίαν οὐδὲν, ἀλλ' αὐτὸς
σύ σοι: Deum iacturam tibi nulla, sed ipse met attulisti tibi, per socordiam & impru-
dentiam, quia ferre nescis aduersa. In Symposio quoque referens Orionem uectum
super Delphinibus incolumem, quem iniustè nautæ in mare demersissent, Cœlum
stellis serenum suspicientem eum, considerasse secum, ὡς οὐκ ὀλίγη εἷς ὁ τῆς δίκης ὀφθαλμός,
ἀλλὰ πᾶσι τούτοις ἐπισκοπεῖ κύκλῳ ὁ θεὸς τὰ πραττόμενα περὶ γῆν τε καὶ θάλατταν: Quòd non unus
duntaxat sit oculus iustitiæ, sed omnibus his præsidet Deus prospectans circùm,
quæ terra & mari gerantur. Aduectumq́ue incolumem, αἰσθέσθαι θεοῦ κυβερνήσει γεγενῆσθαι
τὴν κομιδήν, Sensisse, Dei consilio, uectionem illam Delphinum fuisse. Is Deus Plu-
tarchi, est Deus, cuius consilio Iona Propheta præceps actus à nautis in mare, exce-
ptusq́ue uentre Ceti, tertia die in littus eiectus est incolumis. Prædicatur Deus, omniũ
quæ toto in mundo, mari, terrisq́ue gerantur, prospector, custos, cuius non unus sit
oculus. Sic nullis mortalibus fuit unquã obscurum, quin unus esset singularis Deus,
humanorum operum contemplator, quem nihil, quocunque loco fiat in mundo,
lateat, tam cernentem maria, quàm terras. Rex item Aethiopum eodem libro dicit,
ὠφελιμώτατον θεός, Vtilissimum omnium Deus. Cui respondit Thales, πρεσβύτατον θεός,
ἀγέννητον γάρ, Antiquissimam rem esse Deum: Ingeneratum enim. In his apparet con
fessio singularis Diuinitatis. Suæ Deo ueræ dotes tribuuntur. Dotes maximæ bo-
nitatis, & incõmunicabilis æternitatis. Deus antiquissimus dicitur, quia solus æter-
nus, præterea nihil. Solus ille ingeneratus: cætera genita, uel facta. Damnatur eo-
rum imperitia, qui uel materiam sempiternam, antiquissimam, uel mundum quo-
que antiquissimum, id est, æternum dixerunt, plusquam unum antiquissimum in-
B ducentes. Speciosa deceptio patet eorum Philosophorum, qui unum quidem anti-
quissimum, sed mundum, cui dant æternitatem, idcirco non antiquissimum dicunt,
quia in æternum pependit à Deo. Formosus imposturæ color. Sensus clarus Anti-
quissimi nunc est, non quòd antecedat natura, graduq́ue uniuersa, sed quòd tempore,
æternitate. Id enim sonat Antiquissimus, & eo sensu protulit Thales priscus Theo-
logus. Eodem libro dicitur, Haud mirum esse, εἰ τὰ κάλλιστα περαίνεται θεοῦ γνώμῃ: Si
pulcherrima quæque ex Dei sententia perficiantur. Esse enim instrumentum animæ,
corpus: θεοῦ δὲ ἡ ψυχή, Animam instrumentum Dei. Et quemadmodum corpus, mul-
tos à seipso motus habeat, plurimos ac pulcherrimos ab anima, sic rursum animam
à seipsa motam, plurima operari: τὰ δὲ ὑπὸ θεοῦ παρέχειν χρωμένῳ κατευθύνειν καὶ τρέπειν ἑαυτήν,
ᾗ βούλοιτο: Multa Deo cedere utenti, ut dirigat flectatq́ue quocunq́ue uelit, quæ sit omniũ
instrumentorum sibi aptissimum. Neque enim æquum esse, si ignis quidem & uen-
tus, aqua & nubes, & hymbres instrumentum sint, δι' ὧν πολλὰ σώζει καὶ τρέφει, πολλὰ δὲ
ἀπόλλυσι, καὶ ἀναιρεῖ, ζῴοις δὲ χρῆται πρὸς οὐδὲν ἁπλῶς, οὐδ' ἔστιν τὶ ὑπ' αὐτοῦ γινομένων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξηρ-
τημένων τῆς τοῦ θεοῦ κινήσεσι, ὡς σκύθαις τόξα, λύραι δὲ Ἕλλησι, καὶ αὐλοὶ συμπάσχουσι: Quibus multa
cõseruet, & alia multa quoq́ue perdat, & interimat, animalibus ad nullã omnino rem
utatur, quasi quæ non fiant ab eo, sed ea magis ex potestate diuina pendentia, seruire
& consentire motibus Dei, quemadmodum Scythis arcus, lyræ tibiæq́ue Græcis obse-
cundent. Hæc è penetralibus Theologiæ ueræ, intimisq́ue Philosophiæ thesauris, in
potestate Dei motus animorum esse. In sacris literis, Scrutatur renes & corda: Intel-
lexisti cogitationes meas de longe. Quocirca Thales priscus Theologus rogatus,
εἰ λήθοι θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν, ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος ἔφη: An lateat Deos quis peccans: Sed
ne cogitans quidem, inquit. Hæc etiam sunt quæ nostri, Templum Dei estis uos. Ha-
bitat in uobis Deus. Quid illi minus, pandente Natura uiam, senserunt? Idem in

 eo, quem

eo, quem inscripsit, Ignis'ne, an aqua sit utilior: διότι τέτταρα μὲν στοιχεῖα, θεῷ καθάπερ τε- C χνίτῃ πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐργασίαν ὑποκείμενα: Quocirca, inquit, quatuor elementa, Deo uelut opifici subiacent ad operandum. Nullas igitur uel absente lege Mosaica, uel ante diuinum Euangelíj iubar, natura uoces non dabat, inuitans omnes ad cognitionem scientiamq; creatoris sui. Quas cum clarius nonnulli, cæteri obscurius audissent, demum uenit creator Naturæ uerus, omniumq; ambagum, apertis mysteriorum abstrusissimis thesauris, resolutor. Quo ueniente, uulgata sunt omnia bona, corroborata uerarum rerum scientia. Plutarchus item in eo, quem inscripsit de eo quod erat Delphis, Tu es, de Natura diuina altissimè philosophatur, Nefas esse, ut de eo qui est, dicatur fuit uel erat, quæ mutationes quædam, declinationesq; eius sint, qui in essendo nequeat consistere: ἀλλ' ἔστι θεός, χρὴ φάναι, καὶ ἔστι κατ' οὐδένα χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνητον, καὶ ἄχρονον, καὶ ἀνέγκλιτον, καὶ οὗ πρότερον οὐδέν ἐστι, οὐδ' ὕστερον, οὐδὲ νεώτερον. ἀλλ' εἷς ὢν ἑνὶ τῷ νῦν, τὸ ἀεὶ πεπλήρωκε. καὶ μόνον ἐστὶ τὸ τοῦτο ὄντως ὄν, οὐ γεγονός, οὐδ' ἐσόμενον, οὐδ' ἀρξάμενον, οὐδὲ παυσόμενον: Sed est Deus, oportet dicere: & est, non secundum tempus, sed secundum immobilem intemporalem & indeclinabilem æternitatem: Cuius neque prius sit, neque posterius quicquam, neque recentius: sed unus existens, una præsentia, sempiternitatem repleuit. & solum est quod uerè existit, non præteritũ, aut futurũ, neq; quod cœpit, aut desinet. Hæc apud Plutarchum philosophia, mysteríj totius Mosaici declaratio, quo dixit Deus de se, Ego sum qui sum. Nec possit hoc mysteriũ apertius explicari. Declarat enim Plutarchus præsens illud in Mose designare totius æternitatis præsentiã, cui neq; futurũ, neq; præteritũ sit admistũ. Est enim præteritũ tempus earũ rerũ, quæ præterierunt: futurũ earũ, quę non sunt, aut quæ non habẽt uel ætatis, uel alterius rei, quod habitura sunt. At Deus habet, quod semper est habiturus. Habuit etiam semper, idq; immobile, indeclinabile. D Quocirca cum regnũ eius, cum diuinitatẽ, & beatitudinẽ, cum aliquo ætatis fluxu cogitamus, innotescat nobis, nos metiri diuina cogitationibus rerũ fluentiũ, miscere non miscenda, falli quemadmodũ febricitãtes, quibus amaror linguæ cuncta reddit amara. Illud quoq; præclarũ de Natura diuina testimoniũ, uelut è thesauris Philosophiæ cœlestis depromptũ: quo maximè probatur, nunquã non clarã lucem mortalibus obtulisse Naturã ad cognitionẽ ueri Dei. Idololatriã autẽ fuisse uulgi superstitionem. Contra Epicurum Plutarchus probans quam uiam ad uoluptates, iucundamq; uitam putaret se aperuisse, auertisse potius à magnis gaudíjs: Esse autẽ magnã iucunditatem in cognitione, certaq; scientia ueri Dei, qua píjssimi quiq; fruantur. Quantis, inquit, quamq; synceris uoluptatibus fruitur genus hominum meliorum ac píjssimorum super consideratione Dei? Vt sit omnium bonorum Princeps, Pater omnium honestorum, omnis pulchritudinis: Qui nihil improbum possit facere, aut pati. Bonus enim est. Bono autem nulla de re incidit inuidia, aut metus, aut ira, uel odium. Neque enim calidi est frigefacere, sed calefacere. Sic neque boni nocere. Ira quoque à benignitate, iracundia à mansuetudine, ab humanitate & clementia perturbatio, & truculentia, longissimè naturæ lege distat. Hæc enim ut uirtutis sunt ac roboris, sic ea imbecillitatis & impotentiæ. Itaque Diuinitas neque iracundiæ, neq; gratificationibus subiecta est. Sed quod benefaciendi, auxiliandiq; naturã habet, irasci, maloq; afficere minimè potest. Magnus autem in cœlo Iupiter, inambulat per terras componens, curansq; omnia. Cæterorum autem Deorum alius est Largitor: alius Milichius, benignus: alius Alexicacus, malorum depulsor: omniaq; Deorũ sunt, iuxta Diogenẽ, amicorumq; omnia cõmunia. Amici aũt Díjs sunt boni. Itaq; amicũ Dei, uel nõ esse fortunatũ uel modestũ & iustũ, impossibile est. Hæc Plutarchus

A tarchus. Quibus intelligimus, paucis demptis, candē eſſe ſcientiā Dei, quam capacem ueritatis hominem propter ſimilitudinē Dei Natura docuiſſet, atque eam quam ſuis Deus oraculis demonſtraſſet. Eundem ſingularem Deum autorem, ut homines naſcerentur, & ad cognoſcendum naſcerentur, fatetur in eo, qui eſt, An rectè dictum ſit Viuens latita. δοκῶ δὲ ἐγὼ, καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ, καὶ ὅλως τὸ φῦναι, καὶ μεταχεῖν ἄνθρωπον γενέσεως εἰς γνῶσιν ὑπὸ θεοῦ δεδόσθαι: Videor, inquit, etiam ipſam uitam, omninoq́ ipſum naſci, & quòd generationis homo particeps factus ſit ad cognoſcendum, à Deo fuiſſe datum. Fatetur à Deo lucem, uitam, natales homini datos, datos autem ad noſcendum: omnium autem notionū, Dei nobiliſsima. Hæc potior igitur, ad hanc cōditus homo.

Ex alio Philoſopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Chriſtianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ ſacræ literæ concelebrant. Eandem eſſe naturam bonitatis ac Dei. Subſtantiam diuinam eſſe Sapientiam, perfectamq́ rationem. Deum cunctis proſpicere, mundum gubernare. Hominem eſſe opificium eius. Ad unum Deum reſpiciendum eſſe. Ei pro beneficijs gratias haberi oportere.

CAP. X.

SED dimiſſo Plutarcho, diuinus eiuſdem tempeſtatis alius Philoſophus audiendus Epictetus, non ille quidem Chriſtianus, ſed Philoſophus, tamen & uir bonus, qualis Plutarchus. Bonus autem Philoſophus, & qui oblatam ueritatis à Natura lucem, intueatur, eamq́ ſequatur, adeò congruet cum hodierna Theologia, quia non commentitia, ſed plena rationis eſt, ut id B putem, quemadmodum mihi fuit, pleriſque mirum. Is igitur Arriano autore, uelut Oraculum, uelut Propheta ſic diuino pectore fatur: ὁ θεὸς ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν ὠφέλιμον. εἰκὸς οὖν ὅπου ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, ἐκεῖ εἶναι καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. τίς οὖν οὐσία θεοῦ; σάρξ; μὴ γένοιτο: ἀγρός; μὴ γένοιτο: φήμη; μὴ γένοιτο: νοῦς, ἐπιστήμη, λόγος ὀρθός. ἐνταῦθα τοίνυν ἁπλῶς ζήτει τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ. Deus eſt utilis. Sed & bonum eſt utile. Veri igitur ſimile, ubi ſit ſubſtantia Dei, illic eſſe & ſubſtantiam bonitatis. Quæ igitur eſt ſubſtantia Dei? Caro? Abſit. Ager? Abſit. Fama? Abſit. Mens, Scientia, Recta ratio. Hic igitur ſimpliciter quære ſubſtantiam Boni. Hæc quidem ille dixit, quem fortè iam toto orbe coruſcans Euangelium ad hanc tam ſublimem, præſtantemq́ pietatem prædicandam adiuuerat. Sed etiam potuit à Platone, multiſq́ alijs Philoſophis Naturam hanc diuinam didiciſſe. Vides igitur quid ei, qui non Chriſtianus eſſet, ueritas obtulerit. Primum Naturam diuinam eſſe naturam, ſubſtantiamq́ Bonitatis. Id enim etiam docuit Chriſtus: Nemo bonus, niſi Deus. Eadem ſuperius Philoſophatus eſt Plutarchus. Sed ante omnes antiquiſsimus Triſmegiſtus. Ad hæc, non carnem, non corpus, nihil eiuſmodi eſſe Diuinitatem, ſed mentem, ſapientiam, ſcientiam, rectam rationem. Magnitudinem, maieſtatem, regnum, opeſq́ eius eſſe ſapiendo, noſcendo, recta uolendo. Has eius diuitias, nobilitatem, robur eſſe, quòd tam incomprehenſibiliter eſt ſapiens, quàm inæſtimabiliter bonus. Eoq́ eſt inuiſibilis, perinde ut noſtra ratio, magnæ illius ueluti ſcintilla. Tanta igitur Theologia dictis hiſce ſubeſt, ut ſtupor ſit ab eo religionem ueram tantopere cognitam, qui forte eam uel neſciebat (Niſi quòd Galilæorum ſemel meminit) uel lucem eius procul uelut albeſcente Aurora aſpexerat. Omnis ergo lingua confitetur Dominum. Addit idem, Monſtrant ait philoſophi, ὅτι μαθεῖν δεῖ πρῶτον τοῦτο, ὅτι ἐστὶ θεὸς, καὶ προνοεῖ τῶν ὅλων, καὶ οὐκ ἔστι λαθεῖν αὐτὸν, οὐ μόνον ποιοῦντα, ἀλλὰ οὐδὲ διανοούμενον, ἢ ἐνθυμούμενον, Hoc primum diſcere oportere, quòd Deus ſit, & proſpiciat uniuerſis, &

non eſt qui latere poſsit eum, non modo operans, ſed ne cogitans quidem ac mente reuoluens. Hæc ille dixit, quem Philoſophi ueritatis hoſtes, dico Proclus, Simplicius, Lucianus uenerabātur, dicta eius uelut oracula ſuſpiciebant, cœleſtem Prophetam putabant locutum. Eſt enim grata, dulcisq́ue ueritas animis, niſi priuatus affectus, ut ſæpe fit, guſtum deprauet, oculorumq́ue aciem hebetet. Si dicunt igitur, Epicteto teſte, præcipiuntq́ue ea Philoſophi, quis reſiduus eſt ueritatis inimicus? Quia dicebantur à ſuo, gaudebant, mirabantur: ſi dicerentur à noſtris, fortaſſe non æquè. Probat igitur ratio, niſi quid priuatum prohibuiſſet, futuros omnes tales ea tempeſtate, quales nunc omnes ferme gentes. Sed proſequar alia cateruatim ex Epicteto, quibus ad unam pietatem ſemper animos ſapientum inclinaſſe, hoc unum pro ſumma ſapientia ſummoq́ue Bono habuiſſe, uoces hic eorum demum conquieuiſſe, noſcas. Nec Græcis ubiq́ue, ne ſim inuiſus, utar: τί ποτ᾽ οὖν ἐστὶν ὁ κόσμος, τίς αὐτὸν διοικεῖ; &c. Quid, inquit, eſt mundus, quis eum gubernat? Nemo. At quomodo urbs, uel domus permanere ne ad exiguum quidem tempus poſſunt ſine gubernatore & præſide, fabrica uerò tam ingens, & tam pulchra, temere & ut caſus tulerit, inordinatè gubernari? Eſt moderator, aliquis, & certa ratione gubernat, nos autem quidam ſumus ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγόναμεν, ab ipſo facti ad aliquod opus. Habemusq́ue coniunctionem & habitum cum eo. Hæc ille, appellans ubiq́ue ſingularem, &, ut uera religio, creatorē mundi, moderatoremq́ue creati. Habere nos cum illo ſocietatem, affinitatem, uelut origine noſtra ex eo pendentes. Eoq́ue iubet nos in eum reſpicere, cum angimur, omniumq́ue bonorum agnoſcit autorem: κύριε ὁ θεός, Domine Deus, quomodo uexor. Stulte non'ne manus habes? non'ne tibi fecit eas Deus? Non'ne dedit tibi fortitudinem, non'ne magnanimitatem, non'ne uirtutem? tot manus habens, quæris etiam qui te emungat? Aude reſpectans πρὸς τὸν θεόν, ad Deum, dicens: Vtere me ad quæcunq́ue uelis, tecum ſentio, æquanimus ſum. Nihil eorum detrecto, quæ tibi uideantur. Quocunq́ue uelis age. Si uis, adde ueſtem. Vis me imperare, in priuata uita degere, exulare, pauperem eſſe, diuitem? Ego tibi pro omnibus his apud homines aſſentiar. Totidem uerbis ab eo Græce dicūtur. Quod etiam ſit homo ſimulachrum, Similitudo Dei, iuxta Theologiam Moſaicam, delibatio, hauſtus, his confitetur: σὺ ἀπόσπασμα εἶ τοῦ θεοῦ, ἔχεις τι ἐν σεαυτῷ μέρος ἐκείνου. τί οὖν ἀγνοεῖς σου τὴν συγγένειαν; Tu, inquit, es abſciſsio, delibatio Dei. Habes aliquam in te ipſo partem eius. Cur igitur ignoras affinitatem tuam? Cur neſcis unde ueniſti? Non uis meminiſſe cum comedis, quis ſis qui comedis, & quem nutris: cum in congreſſu es, quis ſis, qui utaris. Cum in colloquio, in exercitatione, cum diſſeris, neſcis quòd Deum nutris, Deum exerces, Deum circumfers. Miſer & ignoras. Videris me dicere argenteum quendam, uel aureum extrinſecus. In te ipſo fers ipſum, ipſum coinquinans non ſentis, impuris quidem cogitationibus, fœdis autē operationibus. Et imagine quidem Dei præſente, non audeas horum quicquam facere: ipſo autem præſente Deo exterius, & aſpiciente cuncta, exaudienteq́ue, non erubeſcis hæc cogitare? Hæc ad uerbum ille. Cum partem diuinam hominem appellat, deſignat afflatum, ſimilitudinem, ex æterna luce ſcintillam. Eſt autem homo Deus factus à magno, uero Deo, paruus ipſe, ſimulachrumq́ue ueri. Quemlibet pudere debeat fœdis aut factis, aut cogitationibus inquinare ſacrum illud exemplum, partemq́ue diuinam. Manifeſta igitur in his Moſaicæ Theologiæ confirmatio, tum de nata, diuinitusq́ue nobis donata mente, tum cū creatore ſimilitudine. Repetit eandem creati hominis à Deo prædicationem, reor ex ſapientia Moſis, cuius ubertate Philoſophorū omnium aucta eſt doctrina: τούτου τοῦ δημιουργοῦ κατασκεύασμα ὤν, καταισχύνεις αὐτόν. Huius opificis opus cum ſis, dedecoras ipſum. Quid quòd non modò te fecit, ſed & tibi ſolum te credidit, & commiſit.

A misit. Neq; id modò non recordaris, uerum etiam dehoneſtas mandatum. Si autem Deus orphanum quem tibi commiſiſſet, ſic ſanè negligẽs eius eſſes, tradidit te ipſum tibi, neq; poſsim dicere fidelius te ipſo. Hunc mihi aſſerua οἷος πέφυκε, qualis natus eſt, modeſtum, fidelem, excelſum, ſine ſtupore, ſine morbis, ſine perturbationibus. Hæc de conditione ſenſit prædicauitq; hominum, Philoſophus bonus, ut ſiquis æquus, iuſtusq; arbiter eſſe uelit, uideat omnes ſapientes ueræ Theologiæ reuerenter allurgentes: Hodiernam Sapientiam, non priuatam quandam, ſed uniuerſalem, humanam ipſam, à Naturaq; in pectoribus hominum inſitam, atque inuſtam Sapientiam. Audi de pietate, de uirtutum origine, quàm ſentiat nobiſcum, & fugandorum penitusq; extirpandorum uitiorum quis ſit modus: Peſtes, inquit, has ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκβαλεῖν, ἢ μὴ πρὸς μόνον τὸν θεὸν ἀποβλέποντα, Non eſt aliter eijcere, niſi ad unum Deum reſpiciendo, uni illi cohærendo, rebus eius ſanctificatum. Si, inquit, aliud uolueris, lugens & gemens, ſequeris fortiorem, extrà requirens ſemper felicitatem, καὶ μηδέποτ' εὐροεῖν δυνάμενος. ἐκεῖ γὰρ ζητεῖς αὐτήν, ὅπου μὴ ἔστιν, ἀφεὶς ἐκεῖ ζητεῖν ὅπου ἐστί, Et nunquam inuenire potens. Illic enim quæris eam, ubi non eſt, omiſſo inquirere, ubi eſſet. Quid hac uoce præclarius, magnificentius, qua uel inuiti, quanquam non inuiti, confirmant, collaudant, in cœlum ferunt Philoſophi Sapientiam hodiernam, cuius eſt omnis cura, ad ueros felicitatis fontes, hos ipſos, quos Epictetus uidit, homines adducere? Hinc ſimilis Theologi noſtri exclamatio: Irrequietum eſt cor meum Domine, donec requieſcat in te. Proſequitur idem de hoc ipſo fine: Nulla, inquit, cauſa eſt cur fortunæ deploremus unquam iniquitatem, ſed beati potius haberi debemus omnibus de cauſis: μάλιστα δὲ διὰ τὸν θεόν, τὸν ἐπὶ τοῦτο ἡμᾶς κατασκευάσαντα: Cum primis autem propter Deum, qui nos ad hoc creauit. O' diuinam atteſtationem, quam nunquam reor effudiſſet, B (quanquam ſimilia Plato ſæpe locutus eſt) niſi lux illa noua, tenebris ſuperiorum ſeculorum fugatis, in mentes omnium clara illuxiſſet. Sed ingrati Philoſophorum nonnulli, & Ariſtotelis decretis corrupti, quod non ita contigit Epicteto, agnoſcere noluerunt. Repetit idem aduentum noſtrorum animorum à Deo, cunctorumq; cum ipſis bonorum comitatum: Quapropter, inquit, optimus quiſq; memor, & quiſnam ſit, & unde uenit, & à quo factus eſt: in id unum duntaxat incumbet, ut locum ſuum modeſtè κοσμίως καὶ εὐπειθῶς τῷ θεῷ, Deoq; parendo tueatur. Vis me eſſe ut liberum, ut ingenuum, ſicut tibi placitũ eſt. Tu enim me ſine impedimento creaſti. Sed amplius uſum mei non habes. Tibi obſequens manſi, eidem parens decedo. Hæc & id genus ille referens, omnia iuxta Theologiam ueram, in uoluntatem diuinam. Ideo proſequitur, In carcerem trudit, non odio te habens. Abſit. Quis enim optimum inuiſum habet famulum? Neq; negligens, ὃς οὐδὲ τῶν μικροτάτων τινὸς ἀμελεῖ, Qui ne minima quidem negligit, ſed exercens, & teſte te apud alios utens. Non'ne ego totus ad Deum, καὶ τὰς ἐκείνου ἐντολὰς, καὶ προστάγματα, ταῦτα ἔχων ἐν χερσὶν ἀεὶ, καὶ τρίβων, Et mandata eius ac præcepta hæc habens in manibus, & terens ſemper intentus ſum? Audis Philoſophorum uoces, ueritati quam colit omnis mundus acclamantes? omnes ei mortales deferre cogentes. dum nullas omittunt, quas ei laudes non decantent, dum rerum finem eundẽ, uitæq; ordinem eundem agnoſcunt, ſuſpiciunt, ſummiſsis animis adorant, Natura monſtrante uiam, ſcopúmque hunc tantumnon oſtendente manu. propterea ſubdit Epictetus: ὁ θεὸς ἀμελεῖ τῶν ἑαυτοῦ ἐπιτευγμάτων, τῶν διακόνων, τῶν μαρτύρων, οἷς μόνοις χρῆται παραδείγμασι, πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτους, ὅτι καὶ ἔστι: Deus'ne, inquit, negligit opera ſua, miniſtros, teſtes, ſiue, ut Græcè dicuntur, diaconos, martyres, quibus ſolis utitur exemplis apud imperitos, quòd ſit, & quòd bene cuncta moderetur, qui res humanas non ſpernit? Ex his uidere eſt, Epictetum lucem Euangelij iam toto orbe radiantem, non ut Chriſtianus

stianus (Fuit enim Philosophus Stoicus) sed ut is, cui ueritas non inuisa, sed grata C esset, & cui certum esset, nullius hominis autoritatem tantopere uenerari, ut iudicium ueri obtunderet: adorasse eos, quibus inaudita tormenta à crudelibus infligebantur, ceu diuinitatis testes credidisse. Commendans igitur & comprobans quod eos tempestate sua facere audiebat, sic clamat: τοῦτο τὸ ἔργον ἦν, ὑμνεῖν τὸν θεόν: Hoc erat operæpretium, inquit, laudare Deum, & ipsum in meipso, & apud unum & plurimos. Non multa mihi largitur, non copiosa, non uult me luxuriari. Atque ita εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ, ἐφ' οἷς δεῖ εὐχαριστεῖν: Gratias agimus Deo, ob quæ decet habere gratias. Liberatus sum à Deo, cognoui mãdata eius. Melius eñ censeo, quod Deus uult, quàm qđ ego. Adhærebo ei minister & assecla. κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγὼ, προσκείσομαι, διάκονος καὶ ἀκόλουθος ἐκείνου. Prosequitur ibidem diuiniora: Mihi, inquit, satis est, si possim ad Deum tendere manus, dicens quòd quas abs te occasiones accepi, ut moderamen tuũ agnoscerem & sequerer, has non contempsi. Egoq́ habeo, cui me placere oporteat, cui me subijcere, cui obtemperare. Nempe Deo, & his qui post eum. Ille me mihi ipsi commendauit, subiecit electionẽ mihi uni, traditis regulis ad usum rectum. Addit etiam, Pugna tecum pro libertate: τοῦ θεοῦ μέμνησο, ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθόν: Memento Dei, illum implora adiutorem, & assidentem, quemadmodum Dioscuros, in tempestate. Beatos etiam appellat, ὡς τὸν θεὸν ἀφορῶντας ἐν παντὶ, ἐν μικρῷ, καὶ μεγάλῳ: Qui Deum attendunt in omni re, parua & magna. Quàm præterea clara totius creationis, prouidentiæq́ confessio, cum ait: Frustra igitur tibi Deus oculos dedit, incassum spiritum eis tam acrem, artificiosum, ut procul expatians, rerum uisarum formas apprehenderet adiecit? Quis nuntius adeò uelox, & diligens? Incassum'ne aërem in medio tam clarum, & pellucidum dedit, tanquam artificiosum, ut per ipsum traijceret uisio? Frustra lucem creauit, qua non præsente, nullus erat cæterarum rerum futurus usus. O' homo D neq́ ingratus esto, neq́ immemor supremæ potestatis. Sed pro uisu, & auditu, & quidem mediusfidius pro ipsa uita, & quibus ea ipsa sustinetur, pro fructibus maturis, pro uino, & oleo εὐχαρίστει τῷ θεῷ, gratias agas Deo. Memineris q́ quòd aliud excellentius quàm hæc omnia tradidit tibi, nimirum quòd his ipsis uteretur, probaret quantum quidq́ ualeret. Hæc Epictetus. O' sapientiam, cum uera germanaq́ est hominũ sapientia, ubiq́ sui similem, radijs suis omnium passim mentes collustrantem. Quid aliud sonat Theologia Mosaica, & hodierna, cultum, memoriamq́ Dei, semper inculcantes? Ecce uox Naturæ, uox cœlestis. Quæ dixit oraculum ore Prophetarum, dixit etiam Natura ore Philosophorum. Denique subijcit: Coruus crocitans tibi quid portendit. Non coruus est, qui portendit, sed Deus. Quòd si quid signi datur humana uoce, non'ne fecit idem Deus loqui, quo scires potestatem diuinam alijs sic, alijs alio modo significare? περὶ δὲ τῶν μεγίστων καὶ κυριωτάτων διὰ καλλίστου ἀγγέλου σημαίνει: De maximis autem ac potissimis per pulcherrimum Angelum significat. Hæc ad uerbum ille. Ad postremum ait, Digressus hinc tecum dicito, Hæc mihi non Epictetus dixit. Vnde enim ei? Sed Deus quis propitius, per illum. Neq́ enim succurrisset Epicteto, hæc effari non solito. Agè igitur τῷ θεῷ πειθώμεθα, ἵνα μὴ θεοχόλωτοι ὦμεν, Deo pareamus, ne diuinæ iræ subiecti simus. His omnibus non modò singularis, uniúsque Dei confessio, hominis quem Natura duceret, ore prædicatur, sed cuncta ferme Theologia confirmatur.

Eadem de summo ac singulari Deo sensisse subsecutos Philosophos. Iamblichum affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo respiciendo & sequendo felicitatem esse. Eum esse Dominum omnium bonorum, princi-

pium

A *pium beatitudinis, finemq́ omnis Philoſophiæ. Felicitatem eſſe, ſequi mandata eius.*

CAP. XI.

EADEM fuit Philoſophorũ, qui ſucceſſerunt, Theologia, idem ſermo, niſi cum uel per allegorias fabularum, incerti uagarentur, & commentis aures adhibentes, à Naturæ documentis audiendis auerterentur, uel hominis unius, ei quaſi addicti & conſecrati, decreta pertinaciter tuentes, tam non æquo iudicio mortalem illum, quàm fabulas poetarum illi admirarẽtur. Sed ſiquando ſeſe à coactis impoſturis exemiſſent, & ad ueram Philoſophiæ uiam reuerſi Naturam, cœlumq́ omne conſpexiſſent, tum uerò ſenties mirabiles eis uoces excidiſſe, tacitamq́ ueritatẽ in eis uires exercuiſſe ſuas. Videbis eos alios, quàm prius cum in cogitationibus ſuis euanuiſſent, & quales ſpiritus mẽdaces, qui falſis oraculis editis, ſæpius etiã miranda cecinerunt, ueramq́ Theologiã aperuerunt, animos, quos ſuperſtitiones raperent, ad ſe ueritate reuocãte. Ex his Iamblichus ſæpe Platonicorum more multos Deos nominare ſolitus, poëticis item fabulis, Aegyptiorumq́ ſuperſtitionibus interdũ implicitus, euigilãs, oculosq́ ad ſidera tollẽs, & quaſi ſupra regione terreſtri leuatus, ex antiquioribus Philoſophis ceu flores decerpens, uelutq́ è Prophetis ueris unus, ſuper uno ſingulariq́ Deo, ſuper omni cœleſti Theologia uoces admirãdas edidit. De ſecta Pythagoreorum hoc primum: θεῖα αἰτία ἀρχὴ, τέλος, μέσον, ἧς δεῖ ἀντέχεσθαι τοὺς μέλλοντας εὐδαιμονήσειν: Diuina cauſa, eſt principium, finis, medium, cui adhæreant neceſſe eſt, qui uolunt eſſe beati. O' uocem magnam, cœleſtem, Angelicam, non hominis, ſed Naturæ uocem. Hoc prior Orpheus dixerat, confirmatũ dein à Pythagoreis, maximè uerò Archyta, & Philolao, tum Platone & Ariſtotele. Proſequitur:

B ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ θεὸς, καὶ οὗτος πάντων κύριος δεῖν ὁμολογεῖται παρὰ τοῦ κυρίου τὸ ἀγαθὸν αἰτεῖν. πάντες γὰρ οὓς ἂν φιλῶσιν, καὶ οἷς ἂν χαίρωσιν τούτοις διδόασι τὰ ἀγαθὰ, πρὸς οὓς δὲ ἐναντίως ἔχουσι, τὰ ἐναντία: Nam cum ſit Deus, & is ſit omnium Dominus, in confeſſo eſt, oportere à Domino bona petere. Nam quos quidem diligimus, quiq́ iucundi nobis ſunt, eis beneficio præſtamus. contrà ſolemus in eos affici, qui non diligunt. Hæc ille. Quid igitur ſupereſt, quo minus ſit, fueritq́ ſemper una pietas, religio, ſcientiaq́ Dei, unaq́ ad eum ſemper animorum propenſio? Cernis à uera uia ſeductos exoptatam demum lucem reſpexiſſe: quibus autem ueritatis oppugnatio placuiſſet, tenebris obortis bellum ſuis dictis intuliſſe: Spes ſuas in una demum, quæ lucet hodie, ueritate quenque poſuiſſe. Dum finis, qui nunc oſtenditur, eſt is quem cuncti concorditer prędicauerunt, reſpexerunt. Infert enim Iamblichus eodem libro: πάσης ἀληθείας καὶ εὐδαιμονίας, οὐσίας τε καὶ τῶν ἀρχῶν, ὁ θεὸς ἐξηγεῖται: Omnis ueritatis & felicitatis, ſubſtantiæ, & principiorum, Deus eſt princeps. Vnde ſplendor iſte mentes eorum ſubijt, qui ueræ religionis exortes fuerunt? A' Natura certè, à qua, ſi deſit oraculum, ueritas hauriatur. Qua duce, hæc quoque mirabiliter fudit Iamblichus idem: τέλος πάσης θεωρίας, τοῦ ἑνὸς θεωρητικὸν, ἀνάγειν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πλήθους εἰς τὸ ἕν: Finis omnis contemplationis, eſt contemplatio Vnitatis, attollere ſeipſum à multitudine ad Vnitatem. Sæpe declaratum eſt, Vnitatem antiquiſsimis Philoſophis fuiſſe nomen ſummi ac ſimpliciſsimi Dei. Multitudinẽ dixerunt res omnes propagatas ab ipſa. Ecce igitur beatitudo uera noſtræ religionis, aſpirare contẽplando ad rerũ fontẽ, uidere illum ſicuti eſt. Hîc terminus hæret omnis felicitatis, totius Philoſophiæ, quemadmodũ ſacris oraculis reuelatus, ſic à Philoſophis, natura teſtimonia petentibus agnitus. propterea propius hæc explicans, & cõfitens Iamblichus: ἡ μὲν γὰρ ἀμείνων ψυχὴ, μετὰ θεοῦ οἰκεῖ, καὶ περιπορεύεται κατ' οὐρανόν, Anima, inquit, melior, habitat cũ Deo, & per cœlum cum eo deſpatiatur. Teſtatur idẽ, Pythagoreos

omnem uitæ degendæ rationem direxisse ad confessionem, τῆς θείας, Diuinitatis : καὶ ἀρχὴ C
αὕτη ἐστί, καὶ βίος ἅπας, συντέτακται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ : Et hoc esse principiũ, omnemq́ uitam coordinatã esse ad sequendũ Deum. Sentis philosophorum uoces cũ sacris literis cõsonantes, eas reuerẽter affirmantes? Quid est, quod separet eorũ Philosophiã à Christiana sapiẽtia, quam quidẽ coluerũt, sed alijs nominibus deprædicãtes, animis eisdẽ respexerũt, cum lumẽ pietatis nostræ terras intrauit. Tunc enim Philosophi os aperire cœperũt, audaciusq́ asserere, quæ prius magnis ambagibus occultabãtur. Quocirca subijcit Iamblichus: Certũ est, inquit, ea solum agẽda esse, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων, ταῦτα δὲ οὐ ῥᾴδιον εἰδέναι, εἰ μή τις ἢ θεοῦ ἀκηκοὼς, ἢ θεοῦ ἀκούσῃ, ἢ διὰ τέχνης θείας πορίζοιτο, Quibus delectatur Deus. Hæc autem non est facilè nosse, nisi quis aut Deũ audierit, aut arte diuina cõparet ipse sibi. Hæc cũ dixerit Iamblichus, non'ne pro philosophis omnibus testis erit, eã deniq́ religionẽ, solã uitæ magistrã, artemq́ uiuẽdi uerã, mortalibus apparuisse, quæ Deum audiuit, cognouitq́ ex ore eius, quæ grata forent illi? Philosophi protestãtur neminẽ quæ placita Deo sint, facilè cogniturũ, in quo totius Philosophiæ uertitur cardo, nisi Deum audierit. Quis autẽ Philosophorum Deum audiuit, qui partim oracula, partim indicia Naturæ secuti, loquebantur? Quo fit, ut illic solum uigeat perfecta cognitio bonorum, ubi diuinæ uoces auditæ sunt, cognitaq́ Deo placentia. Ea fuit Philosophia Christiana solùm, etiam uerò Hebraica, sed ea magis, quoniã quæ præsentia sua corporaliter Deus in ea gessit, in Hebraica per internũtios ac legatos suos. His & alijs cõstat Iamblichum cum cæteris Philosophis, singularẽ Diuinitatẽ, Principem mundi, Reginã rerum, Principiũ causarum cognouisse, suspexisseq́, creationis autorem, & à quo totius felicitatis, beatitudinis ducatur exordium, prædicasse.

Porphyrium, singularem, unicumq́ Deum commemorare, cui rationabili sacrificio, castisq́ cogitationibus sit litandum. Eum esse omnipotentem, omnis uirtutis autorem. D

CAP. XII.

HAVD secus cæteri Philosophi, Porphyrius, Damascius, Proclus, Simplicius, Olympiodorus, de quibus minus fortasse mirum, quòd Euangelio coruscãte, cuius ad eos nitor ueniebat, licet ingratos, floruerũt. Omniũ quidẽ horum Philosophia superstitionibus eius temporis est cõtaminata, sed ueritas tamen fulgore suo superior emersit. Principio Porphyrius in uita Plotini testatur oraculum ab Apolline non de se, sed uero Deo, sic editum:

Οἶδα δ' ἐγὼ, ψάμμου τ' ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης,
Καὶ κωφοῦ ξυνίημι, καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούω.

Est mihi perceptus cumulus numerosus harenæ.
Audio quid mutus loquitur, & uerba silentum. Hoc oraculum simile Propheticis oraculis, Dæmones enim credunt & contremiscunt. Si tanta est igitur diuina sapientia, ut posit harenæ numerum cogitatione complecti, quæ fuit dementia, ne dicam impietas, eorum, qui prouidentiam eius intra certos limites incluserunt? Et si longe & incommemorabiliter maior est harenarum numerus numero hominum, habet autem capillos illos omnes, licet perexiguos, in numerato, non longè facilius nosset singulũ quenq́ hominum? Igitur uel tacentes, uel arcanũ animi exaudit silentiũ. Idem Porphyrius de summo ac singulari Deo, in secundo de Abstinentia, ostendens quo sacrificio sit colendus : Sacrificemus, inquit, etiam nos, sed sacrificemus ut decet, θεῷ μὲν τῷ ἐπὶ πᾶσιν, ὥς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν, μήτε θυμιῶντες, μήτε ἐπονομάζοντες· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῷ αὐτοτελεῖ εὐθὺς ἀκάθαρτον. διὸ οὐδὲ λόγος τούτῳ, ὁ κατὰ φωνὴν οἰκεῖος, οὔτε ὁ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς

ᾖ μεμ

A ᾖ μεμιασμένος. διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἐννοιῶν, θρησκεύομεν αὐτόν: Deo quidem, qui est super omnia, quemadmodum inquit uir sapiens, nihil neque euaporantes, neque acclamantes. Nihil est enim materiale, quod non mox supremo Deo sit pollutum & immundum. Quocirca neque oratio exterior, neque interior cum fuerit affectu animi polluta: Sed puro silētio, castisque de eo cogitationibus colamus ipsum. Porphyrius uirum sapientem reor appellat Paulum, cuius est celebre dictum, Deus qui est super omnia. Deum supremum, altissimum nominat, sentit solis puris cogitationibus ei sacrificandū, quas habet, ut oraculum dixit, exploratas, cæteris sacrificijs supersedendū, maiestati summæ eius non congruentibus. Diceremus quidem ipsi, primum, præstans, uerumque sacrificiū, quo Deus, qui Mens est, pura mente colitur, si quid exterius offeratur, esse puræ mentis illius indiciū. Quid igitur ô Platonici supererat, qui Deum supremum nominabatis, uenerabamini, pie celebrabatis, quàm ut eam ueram religionem declararetis, quæ superstitionibus, numinibusque falsis damnatis, coleret tantùm Deum supremum, eique sola pietate, sapientia, castissima ueritate litaret. Tum si supremus, eminētissimusque à uobis inducebatur, cur non hunc unum, inepta poëticorum Deorum turba irrisa, non approbata, toto Philosophiæ regno exturbata colebatis, non colentes amplectebamini, non hos unos sapere censebatis? Solus ille supremus rationi notus erat, seque exorari uolebat & sinebat, cæteri non poterāt, quos ratio, & natura negabat. Sunt alia generis eiusdem apud Porphyrium: sed mihi satis est, è Philosophis ceu flores decerpens, quos mentes superstitionibus liberatæ, solamque ad ueritatem intentæ non rapido errorum æstu longius abstractæ sparserunt, docere semper decus hodiernę uiguisse ueritatis, cunctis philosophorum suffragijs comprobatum. Simplicius igitur, qui se Philosophorum in numerum, professionē Christianæ pietatis refugiens, ponebat, incredibili miraculo ea de summo sentit & docet Deo,

B quæ sacræ literæ, quarū ille maiestatē dissimulabat agnoscere, perpetes concelebrant. E quibus est, quòd omnem refert hominum, rerumque mundanarum constitutionem in illum unum, quem singulariter appellat ubique Deum: ut quòd si peccet animus, minimè sit accusandus Deus, qui liberum, suique iuris eum creauerit. Et quòd libertas electionis & arbitrij ad utilitatem ἀπὸ θεοῦ γίνεται, fit à Deo. Et mirabilem fuisse Dei molitionem, animam inter æterna caducaque fecisse, quæ se quocunque uellet siue sursum, siue deorsum flecteret, & quodcūque uellet, eligeret. Et quòd ipse fecerit eiusmodi uirtutē, ut maneret immotus animus, quoad ipse uellet. Eamque esse propriè cum Deo similitudinem, qua nihil hominibus beatisque animis sit melius. Quippe Deus habet robustissimam potentiam, omnis potestatis autor, itemque optimam uoluntatem: ὁ γὰρ θεὸς δύναμιν ἔχει τὴν ἰσχυροτάτην πάσης δυνάμεως αὐτὸς ὑπάρχων, καὶ βούλησιν τὴν ἀγαθωτάτην. ἀγαθὰ μὲν πάντα, φαῦλον δὲ μηδὲν τῶν ἐθέλει: Qui bona cuncta uoluerit, prauum autem nihil, quoad fieri possit. Aequata uoluntate ac potentia, omnia bene efficiat, quatenus cuique fas sit, participem esse bonitatis eius. Et quòd animus humanus, cui non sit superna potestas, quia tamen, βούλησιν δὲ ἔχει ἀπὸ θεοῦ αὐτεξούσιον, uoluntatem habuit à Deo liberam, qua posset cuncta bona uelle, cum certum id ei fuerit, iure hac parte, Deo maximè assimilatur, cum uoluntatis utitur omni iure suæ.

Item ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, singularique principio, à quo causæ cunctæ, cunctaque principia dependeant. Et quòd sese ad ferendam miseris opem inclinet.

CAP. XIII.

ILLA uerò è profundis hausta Philosophiæ mysterijs, quæ contra uesaniam eorum, qui duo principia, Bonum & Malum, è Zoroastris impietatibus constituebãt, Simplicius disseruit: Vnitas, inquit, necessariò præcedit multitudinem, cunctáque ex participatione Vnitatis extiterunt: ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου, καὶ ἀρχικοῦ καλοῦ, πάντα τὰ καλὰ πρόεισι. καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ θείας ἀληθείας, πᾶσα ἀλήθεια. ἀνάγκη καὶ τὰς πολλὰς ἀρχὰς, εἰς μίαν ἀρχὴν ἀνατείνεσθαι. οὔτινα μερικὴν ἀρχὴν οὖσαν ἐκείνην, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἑκάστην, ἀλλ' ἀρχῶν ὑπερέχουσαν πασῶν, καὶ ἐξῃρημένην, καὶ πάσας εἰς ἑαυτὴν συνάγουσαν: A' diuina enim & principali pulchritudine, cuncta pulchra proueniunt. Et à prima diuina ueritate, ueritas omnis. Necessarióque omnia principia, ad unum principium rediguntur, quod quidem non sit aliquod particulare principium, quemadmodum reliqua omnia, sed principium cuncta principia supergrediens, seséque superattollens, & omnia principia, ad se colligens. Omnibúsque principijs præbens à se ipso principalem dignitatem, ut cuiuíque naturæ congruit. Hinc igitur absurdum est, duo uel plura omnino quàm Vnũ, prima principia dicere. Cogunturque duo principia Vniuersitatis asserentes Bonum & Malum, & Bonum qui dicitur ab eis Deus, non amplius omniũ autorem dicere, neque uerò omnipotentem, iure laudare: neque supremam ei potestatem uendicare, sed totius autoritatis dimidium: Quod si uerum sit, neque omnia beneficio afficere, illuminaréque, πηγὴν λεγόμενον ἀγαθότητος καὶ φωτός, Qui dicitur fons bonitatis & lucis. Hæc ille præclara super Epictetum. In principio uero operis, longè quàm ferè cuncti Philosophi diuinius, decerpens ex illis, & lumen Christianæ religionis quod iam toto terrarum orbe relucebat, ob oculos habens, sic scribit, Omnium rerum, fons & principium est τὸ ἀγαθόν, ipsum Bonum. Nam quod omnia concupiscunt, id omnium est principium & finis. A' seipso quoque Bonum cuncta producit, prima, media, & extrema. Sed prima & sibi proxima, quæ sola seipso producit Vna Bonitas multas bonitates, Vna simplicitas, & Vnitas, quæ super omnes multas unitates, & unum principium, multa principia. Idem est Vnitas & Principium, & Bonum, & Deus. καὶ γὰρ θεὸς μὲν τὸ πρῶτον, καὶ πάντων αἴτιον: Etenim Deus quidem est ipsa prima, & omnium causa. Necesse uerò est primum, simplicissimũ item esse, quoniam quod compositionem habet ullam, & multitudinem, iam non unum, sed Vnitate posterius est. Omnis autem multitudo, & omne quod non est bonum, Bonum desiderat, ut quod ipsa supereminceat. Et quod non est principium, à principio sit oportet. Necesse quoque supremam, omneméque habere potestatem quod omnia producit. Quocirca Vnum principium, multa principia, multasque bonitates, simplicitatesque proximè ex se producit, inter se distantes, ad unum cuique proprium principium reuocatas. Vtque omnia pulchra in mentibus, animis, & corporibus, ad unum fontem pulchritudinis rediguntur: sic recta, uerǽque omnia principia & fontes, ad unum fontem & principium. πᾶσαι οὖν αἱ μερικαὶ ἀρχαὶ ἐνίδρυνται τῷ ὅλῳ: omnia igitur principia, in uno uniuersali sunt defixa. In Vnitate numerus, in una Bonitate, multas bonitates. Illudque Principium non particulare est, sed principiorum Principium. Hęc Simplicius, non Christianus, sed merè Philosophus, quod ad alia uel inde cõstat, quòd Philosophorũ more, & quo discrimine distat Philosophia cœlestis à terrena, admiscuit quædã nõ uera, quasdã per se bonitates αὐταγαθότητας, numero multo cõstituens, quæ per se beatę semper, nõ indigeãt fontali Bono. Sentit autẽ Ideas æternas, ad quarũ singulas uti fontales & supremas, rerũ series redigãtur. Ad fontalẽ pulchritudinẽ, omnis pulchritudo. Ad cõcinnitatẽ supremã, quę dicitur ab eis συμμετρία, cõcinnitas oĩs. Verũ una est Idea fonsque supremus omniũ, una per se Bonitas, cui subiacẽt bonitates omnes. Bonitates autem dico, non Ideas illas fontales, sed omnia tam in animis, mundoque intelligibili, quàm

A quàm corporibus bona. Fuit autem ea Procli, quem secutus is est, de Ideis, uti rerum genetricibus, sententia. Nos autem meliora secuti, probamus eis ueritatem, confessionemque singularis Dei, licet superstitiosis, commentitiorumque Deorum cultoribus, placuisse, siquid essent aduersus sententiam cœlestis sapientiæ prolocuti, resipuisse, pectoribus eorum insinuantem sese mentem meliorem, ueros sensus nesciis, cum uenit usus, suggessisse. Quorum aliquando latratibus decus ueritatis esset imminutum, retrorsum reflexis uocibus, demum ad sidera prouectum. Progressus autem Simplicius hæc quoque superaddit: Quos, ait, honores offeremus, Deus hominibus declarauit, quemadmodum historiæ testantur, ut & nos per ipsos cum eo familiaritatem assequamur. Suntque nobis quæ sunt extrinsecus uberrima, utiliaque, diuina irradiatione fluentia. Quemadmodum enim animam cuius autor ipse est, offerimus ei, & consecramus, expiantes eam diuinis de eo considerationibus, & cum naturaliter uiuimus: sic opus est etiam corpus ab ipso datum, offerre purgantes. Hæc Simplicius, agens de sacrificio, quo primum animum & corpus expiatum, puraque in ueste sacrificamus, & cum primitias eorum, quæ Deus elargitus est, damus, Sanctum esse, iustumque his qui dedissent offerre: Non quòd his indigeat Deus, sed ob gratificationem, gratiarumque actionem. Quid quòd ait essendi patrem fuisse causam μετὰ θεὸν, post Deum, & essendi, beneque essendi, quemadmodum Deum, parentes autores fuisse, referens scilicet in Deum diuinarum literarum more cuncta? Et cum dicit eum præsidiis humanis destitutos prospicientem misereri magis, ac defendere: ἔρημον γὰρ ὄντα ἐπικουρίας ἀνθρωπίνης, ὁ τοῖς ξένοις ἐφορῶν θεὸς, ἐλεεῖ μᾶλλον, καὶ μᾶλλον ἐκδικεῖ. Et cum ait Deum ubique esse, cum diuinis suis omnibus uirtutibus: ὁ γὰρ θεὸς ἅμα πανταχοῦ πάρεισι μετὰ πασῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Et quòd cum multa sunt

B à Deo producta, etiamque humana species. Et omnia, lapides, arbores, secundum uirtutem cuiusque, ἐπιστρέπτεται πρὸς τὸν θεὸν, uertuntur ad Deum. Quin etiam separationem specierum futuram nunquam fuisse, nisi ὁ τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ θεὸς, opifex mundi Deus, secundum separatas in se causas, eas produxisset. Et quòd cuiusque formæ est priuata causa, usque ad extrema, αἱ δὲ πολλαὶ ἀρχαὶ πάντως ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἔχουσι τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα. οὕτω δὲ αἴτιον αἰτίων, καὶ θεὸς θεῶν καὶ ἀγαθότης ἀγαθοτήτων: Multa porrò principia, prorsus ab uno Principio, principii dignitatem habuerunt. Sicque Causa causarum, Deus Deorum, & Bonitas bonitatum est ipse Deus. Quodque magnum miraculum est, quemadmodum Mosi dixit Deus, Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et Trismegistus cum Sibyllis asseruit nullum posse summo Deo nomen coaptari. Sic Simplicius: ἔτι δὲ μᾶλλον ἐπιστῆσαι χρὴ, ὅτι τῷ πάντων αἰτίῳ ὑπὲρ πάντα ὄντι τὰ ὄντα, οὐδὲν δεῖν οἰκεῖον ὄνομα. Adhuc, ait, considerare decet, quòd causæ, quæ cuncta superemiinet, nullum est proprium nomen. Nam Deus, autore Platone, priscis fuit astrorum à cursu, rotationeque cœlesti nomen, exin ad intelligibiles substantias, sed apprimè priorem tralatum. Cætera quoque nomina, quibus Diuinitatem designamus, sunt ex his, quas notas habemus, rebus assumpta. Hæc ait Simplicius.

Ex eodem Simplicio, Deum esse absoluti boni nostrorum animorum principium finemque, in quem unum sit respiciendum, cui quandiu cohæserit animus, sua radice hæreat, diuulsus marcescat. Quòd mundum Deus creauerit.

CAP. XIIII.

QVAM illa quoque admiranda, suspiciendaq́; quibus apparet ex quo lux magna superis concessit ab oris, eam Philosophos aspicientes obstupuisse, lætosq́; in laudes eius os aperuisse, confirmasse, non ut Christianos, quod eis nomen propter inscitiam inuisum fuit, sed ut Philosophos. Dicit enim: διότι πάσης εὐζωίας, καὶ τελειότητος ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις. διά τε τῶν ὀρθῶν περὶ αὐτοῦ ὑπολήψεων, ὅτι τε ἔστι, καὶ προνοεῖ καλῶς, καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει: Omnis beatæ & perfectæ uitæ, inquit, in animo principium & finis, est suspectus ad Deum, & amplexus, & inclinatio, tum rectis de eo sensibus, quòd sit, & prospiciat rectè, tum quòd iustè cuncta gubernet: Tum obsequendo, obtemperandoq́; libenter his quæ fiunt ab eo, ut ab optima sententia proficiscentibus. Nam tametsi sui iuris sit, motusq́; anima suos in potestate, principiaq́; habeat bonorum & malorum, at à Deo talis creata fuit, quæ seipsam moueret: διὸ ἕως μὲν ἐρρίζωται περὶ ἑαυτῆς αἰτίῳ, καὶ σώζεται, καὶ τὴν ἑαυτῆς ἔχει τελειότητα, μεθ' ἧς αὐτὴν ὑπέστησεν ὁ θεός. ἀποσπάσασα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ ἀποῤῥιζώσασα ἐκεῖθεν, μαραίνεται καὶ φθίνει. αἰσχρὰ καὶ ἀσθενὴς γενομένη. ἕως ἂν πάλιν ἐπιστραφῇ, καὶ ἑνωθῇ πρὸς τὴν αἰτίαν, καὶ οὕτως ἀπολάβῃ, τὴν ἑαυτῆς τελειότητα, Quocirca, dum se radicibus altis cum autore suo tenuerit, conseruabitur, suamq́; perfectionem obtinebit, cum qua creauit eam Deus. Simul uerò ut se diuulserit, totamq́; illinc sese absciderit, marcescet, & diffluet turpis, ac debilis effecta. Vsque dum rursum conuersa fuerit, seq́; cum causa coniunxerit, sicq́; perfectionem suam receperit. O uerba cœlestia, miraculum Philosophos in pectore sensus hos habuisse, tum pias uoces profudisse, cunctos in hodiernam sapientiam consensisse, quæ Philosophis, quãtum uelint dissimilent, aditum ad hanc ueram sapientiam, ad hos profundos diuinosq́; sermones apperuit. Addit idem Simplicius, ὅτι πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελειότης εἰς τὴν πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν σύνταξιν ἀποκορυφοῦται, Omnis animi humani perfectio, est ut sese ad Deum couuertat, seq́; ad eum supremo coordinet. Refert item cuncta in hunc singularem ac supremum: Vt quòd non diuturnam uoluptatem, quoniam exitialis sit, Deus fecerit. Et iudicium πάντα εἰδότος θεοῦ, cuncta scientis Dei. Et quòd hunc finem pœnitentiæ respicit, ut animus omni prorsus cogitatione ab antea factis abhorreat: δῆλον καὶ ἐκ τοῦ, καὶ τὸν θεὸν εἰς τοῦτο τέλος ὁρᾶν ἡ καθάρσεως. Et quòd à pijs munera Deus accipiat: ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν εὐσεβούντων δῶρα πολλάκις ὁ θεὸς ὑποδέχεται. Et quòd quales uoluerimus esse, in nostra sit à Deo potestate, qui causas uoluntatibus nostris reliquerit, facultates eligendi permiserit: ad minimas operationes usq́;. Et quod mirabilius, καὶ οὐχ ἅπαξ ταῦτα μηχανησάμενος ἐν ἀρχῇ τινι χρόνου ἀπέστη τοῦ προνοεῖν, Nunquam destitit prospicere Deus his, quæ machinatus esset in aliquo temporis exordio, & in eo cunctarum rerum creationem. Clarissima enim nunc fatetur uoce temporis exordium & in eo cunctarum rerum creationem, quam in commentionibus Philosophiæ siluisset. Neque enim, inquit, principium temporis habet Bonitas Diuina, à quo bene cuncta fiunt. Neque Deus aliquando adest, aliquando abest. Hæc enim corporea sunt. Sed ipse semper adest omnibus, ab omnibus segregatus. Et prouidentia eius, quia semper ipse & ubique est, & bonus est, omnibus rebus infunditur, ut quodque meritum est. Et quemadmodum a lumine Solis omnia irradiantur: aliaq́; uident, alia uidentur, alia germinant, alia proseminantur: aliaq́; albescunt, alia nigrescunt: alia densantur, alia dissoluuntur, unumquodque ut aptum est, unius ac magnæ bonitatis suæ, sine labore cunctis dante portionem, neque horum ad aliquod laborante sole, & de sua beatitudine detrahente: Sic multo magis, bonitatis diuinæ, quæ & περὶ κόσμου τὸν ἥλιον δωρησαμένη, Solem mundo donauit, omnia participant sine labore, benefiuntq́; secundum mensuram bonitatis eorum,

nihil

A nihil in eo laborante Deo, & ſeſe diſtrahente. Neque enim, quemadmodum res naturales, recipit offenſam. Neque aduentitiam, peregrinamq́; habet bonitatem, ne forte abſumpta fatiſcat. Neque aliud eſt è natura eius operari: ut ad multa noſter animus, ſic is ad prouidentiam mundi fatigetur, aut ad illam boni contentionem, quod excedit omnem mundum, debilitetur. Nam ſi perfectus animus humanus, & εἰς θεὸν ἀναχθεῖσα, ad Deum contentus, dicitur in ſublime ferri ac uagari, omniq́; mundo deſpatiari, quanto magis ὁ τῆς ψυχῆς ὑποστάτης θεός, animi conditor Deus, ſine defatigatione rebus ab ſe creatis proſpiciet? Hæc Simplicius de Natura diuina, de prouidentia, de animi creatione. Repetensq́; rationem prouidentiæ, Haud, inquit, peior hominibus ſit Deus, qui una eademq́; arte partes curant, & uniuerſum, & partes quidem propter ipſum totum. Neque uerò, inquit, uile peculium Dei eſt homo, ut eum Deus negligere debeat: οὐδ' εὐτελὲς δή τι τοῦ θεοῦ κτῆμα ὁ ἄνθρωπος. Naturam quoque diuinam in eos, qui de prouidentia eius dubitant, definit. Nam cum τὸ θεῖον, Diuinitas, inquit, ea natura ſit, habens abſolutiſsimam ſcientiam, fortiſsimam poteſtatem, optimam uoluntatem, omniaq́; à ſe ipſo producens, profectò neque ſuarum rerum curam neſcit, quod ne tardiſsimis planeq́; bardis & ſtupidis animantibus accidit, quæ prolem ſuam diligunt. Neque uerò propter imbecillitatem tanquam uires ſuas rebus excedentibus abſiſtit. Quî enim fieri poteſt, ut τὸ παραχθὲν τοῦ παράγοντος, res creata, ſit creatore maior? Tum concludit, Quocirca omnibus modis eſt impoſsibile, quin à Deo cuncta proſpiciantur. Hæc & id genus plurima Simplicius, quem quidem arbitror apertius & copioſius ſermones religionis noſtræ prolocutum, quòd iam terrarum orbem rerum diuinarum lux, quam Dei Filius è cœlo, penetraſſet: quo claret eos ueritatem quidem ſuſpexiſſe, eiq́; penitus aſſenſiſ-
B ſe, ſed ueros cultores eius, propter inſcitiam, ac ſuperbiam, ut eam ſibi duntaxat uindicarent, eiusq́; inuentores ſe ſuosq́; primos gloriarentur, contempſiſſe. Quemadmodum uidelicet maiores eorum qui furati à Barbaris ſapientiam, cuius ſe repertores, primosq́; autores oſtentare cupiebant, à quibus didiciſſent, ſiluerunt. Itaque ſic à Barbaris, literis nempe ſacris, didicit Theologus eſſe, diuiniusq́;, quàm par erat profanum loqui, Simplicius, quemadmodum Plato ſuſcepit ab Aegyptijs myſteria de tribus Regibus, de creatione, de Dæmonibus, quæ uiribus humanis comprehendi non potuiſſent. Omnis item hæc Theologia Simplicij, ſi bene cuncta reuoluas, non ſtat cum æternitate mundi, pro qua contra Ioannem Grammaticum Chriſtianum fortiter dimicauit. Hocq́; argumento eſt, quos Ariſtotelis dogmata corrupiſſent, ueritatem, rerumq́; omnium profundiorem conſiderationem, lucemq́; ſacrarum literarum, meliora docuiſſe, eosq́; ſecutos eſſe libenter & aſſenſiſſe.

Ex Proclo, de ſingulari Deo, quòd ſit Vnus, quòd Bonum, quòd prima cauſa, bonorum cunctorum Autor, Deorum etiam Creator. Quòd ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinitæ, Naturæ indeficientis.

CAP. XV.

IN PROCLO uerò (Neque enim moror ordinem, quòd ante Simplicium floruerit) quantum ueritas exercuit uires ſuas, eruens ex inuito pectore uelut è ſilice lucem? Dico pectus inuitum, quoniam inter confertiſſimam ſuperſtitionum turbam, quæ comes ibat ei cæteris in libris, non alio quàm ueritatis æſtu ad ſermones demum redijt meliores. Vnius certè uis, & impetus eius fuit, hominem, cui domicilium, certaq́; ſedes eius adeò diſplicuiſſet, ut inſectatus eſſet, poſtremò uelut pœnitentem, uelut alium, nouumq́;, priſtina mente

penitus

penitus exuta, uoces inclytas, uoces Angelorum edidisse. In libro, quo format ex C Platone Theologiam, quanquam de summo Patre, quem ut sæpe claruit Platonici uocant τὸ ἕν, τὸ ἀγαθόν, ipsam Vnitatem, ipsum Bonum, præclara, profundaq; disseruit: ego flores quosdam, paucis contentus legam. Quis igitur, inquit, sit Rex omnium, uel ὁ ἑνιαῖος θεός, Vnificus Deus, ab omnibus segregatus, & omnia producens à se ipso, & per unam causam præcedens uniuersos ordines. Quis item, qui fines omnes conuertit ad seipsum, & circa se ipsum creauit. ὃ γὰρ ἕνεκα τὰ πάντα, τοῦτον ἁπάντων τέλος τέλος καὶ πρώτουργον αἰτίαν: Nam cuius causa sunt cuncta, hunc omnium finium finem, metam metarum, primam operandi causam uocans, non errabis à uero. Quis item omnium pulchrorum, bonorumq; autor in omnia irradians τῷ θείῳ φωτί, lumine diuino, & turpe immensuratumq; ad extremum usque, omniumq; obscurissimum includens? Si uerba Platonis attendas, est id quod neque sermonem admittit, neque notionem: ὅτι γὰρ νοῆσαι τοῦτον ὡς ἄγνωστον, ὅτι ἀφερμηνεῦσαι δυνατὸν, ὡς ἀπερίγραφον: Neque enim cogitare licet hunc, ut ignotum, neque effari, fandoq; declarare, ut incircunscriptum: Sed quidquid dixeris, de illo quidem dixeris, ipsum autem non dixeris. Nam quorum sit causa, poterit quidem assignari: sed quidnam sit, dicere aut cogitare non poterimus. Detrahit enim semper cogitatio nos ad nostra. postremò concludit, Vna igitur de primo principio ueritas esto, quæ cum primis eam laudat, appellans ἄῤῥητον, ἁπλοῦν, τῶν πάντων ἐκ βεβηκὸς, Ineffabilem, simplicem, egredientē extra omnia. Cum igiť adoraueris eum, uocans ineffabilē, secūdus honos erit, omnium desiderium ipsum esse. Tertius, principium omniū, quo se facit omniū bonorum creatorem. Itaque prima simplicitas, Rex omnium, principatus, excessus, incomprensibilis, cum nullis coordinabilis. Primus Deus, Vniformis, supereminens omnes causas. Omnium Rex primus Deus à Platone declaratus, cuius cau D sa cuncta, autor omnium bonorum, καὶ τὴν ἀγαθοειδῆ τῶν θεῶν οὐσίαν ὑφιστᾶσι, Creans bo niformen Deorum substantiam, omnia post ipsum, adhærentia, producens, perficiensq; omnia intelligibilia, ut Sol sensibilia. Duos item ait esse Platoni modos demonstrandæ Vnitatis. Duplex enim, inquit, tradit Plato nobis nomen τῆς ἀῤῥήτου ταύτης αἰτίας, ineffabilis causæ huius. In Republica, inquit, uocat, ipsum Bonum, fontemq; ueritatis, Mentem, & intellectualia unientis. In Parminidem nominat ἕν, θείων ἑνάδων ὑποστατικόν, Vnitatem, diuinarum unitatum creatricem. Horumq; nominum aliud est creationis, ac productionis, alterum cōuersionis. Procedunt enim, inquit, subsistuntq; omnia à Primo: Vnitatem ad ipsum tenentes, quæ causa est omnis multitudinis. Appellamus autem ipsum Bonum, quoniam ab omnibus desideratur: ὅτι πάντ' ἀπ' αὐτοῦ προελήλυθεν. ἀρχὴ γάρ ἐστι τῶν πάντων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν μὴ ὄντων: quoniam omnia ab ipso processerunt. Est enim principium eorum, quæ sunt, & quæ non sunt. Videlicet quod prior Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post uentura sequentur.

Ea sunt enim τὰ μὴ ὄντα, quæ nondum conspicua sunt. Est principium eorum quæ sunt, & eorum quæ fieri ab eo possunt, non existentia. Denique in eisdem libris hæc in uniuersum disserit Proclus (ne multus in eis referendis, quæ possunt apud autores legi, stomachum moueam) primum ostendit uiam, qua peruenitur ad ὑπερούσιον τῶν πάντων ἀρχὴν, Superstantiale cunctorum principium, sub ratione, & allegoria Vnitatis & multitudinis, quorum primum est creator, secundum res creatæ. Tum probat essentiam Vnitatis ab omnibus corporeis substantijs esse separatam. Ad hæc ostendit nomina, quibus, ut docuimus, appellatur ineffabilis Vnitas illa à Platone. Explicat item collationem primi Principij cum Sole apud Platonem. Probat item

A item Platonem in Epistola ad Dionysium de πρωτίστου θεοῦ, maximo, supremo principali Deo, quem primum Regem appellat, fuisse locutum, & quomodo circa eum omnia, & eius causa cuncta, & ut omnium causa sit bonorum. Et quod de suprema hac & ineffabili Vnitate Plato disserit in Parmenide. Audi etiam diuinas quasdam de Natura diuina eiusdem uoces, agnosce mirabilem, cœlestemq́ apud homines Theologiam, partim à sacris oraculis, partim ab altioribus exordijs, postremo ab ipsa Natura uenientem: διὸ οὐκ ἐν χρόνῳ, ἀλλὰ παντὸς χρόνου ἔξω. τοῦ μὲν γὰρ χρόνου σκιδναμένου ἀεὶ πρὸς διάστασιν, τοῦ δὲ αἰῶνος ἐν τῷ αὐτῷ μένοντος, καὶ κρατοῦντος, καὶ πλείονος ὄντος δυνάμει ἀιδίῳ, τοῦ ἐπὶ πολλὰ δοκοῦντος ἰέναι χρόνου. οὐ δὴ ἐκείνη φύσις, οὐ μόνον τῷ ἀεὶ ἄπειρος, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει. χρὴ καὶ πρὸς ταύτην ἀπειρίαν τῆς δυνάμεως ἀντιπαραθέντας ἀποδοῦναι φύσιν αὐτομεμερισμένην, καὶ ἐξηρτημένην ἐκείνης. πάρεστιν ὡς ζωὴ μία. οὐ γὰρ μεγέθος ἐν ζωῇ, ἡ ζωὴ ἀεὶ ἔχει δύναμιν τὴν αὐτὴν βυσσόθεν. ἐὰν οὖν λάβῃς, ἄπειρον ἐν αὐτῇ ἀπειρίαν φύσιν, καὶ ἀκάματον, καὶ ἄτρυτον, καὶ οὐδαμῇ ἐλλείπουσαν ἐν αὐτῇ, οἷον ὑπερζέουσαν ζωήν. Post pauca, εἰς ἐκεῖνον δὲ αἱ πόλεις ἐπιστρέφονται, καὶ πᾶσα γῆ, καὶ πᾶς οὐρανὸς πανταχοῦ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντα, καὶ ἔχοντα ἐξ αὐτοῦ τὸ ὄν, καὶ τὸ ἀληθῶς ὄντα μέχρι ψυχῆς καὶ ζωῆς ἐξηρτημένα, καὶ εἰς ἓν ἄπειρον ἰόντα ἀμεγέθει τῷ ἀπείρῳ: Quocirca nō in tempore est, sed extra omne tempus. Cum tempus semper discindatur, dissipeturq́ ad spatium, quod interiacet, æternitas in eodem statu permanet, & durat, plus'que est æterna uirtute, quàm tempus, quod in multa uidetur tendere. Est autem illa Natura non modo infinita, quia semper, sed & uirtute. Oportetq́ ad hanc infinitatem uirtutis, æqualem & correspondentem ex ea pendentem statuere Naturam. Adest igitur ut una uita. Neque enim usque ad præscriptum, & certum in uita. Hæc uita semper habet uirtutem eandem, infinitam, intimè in penetralibus naturæ suæ, si acceperis perennem in ea infinitatem, naturam inconsumptibilem, & indefatiga-
B bilem, nusquam deficientem, ceu uitam superferuescentem. In illum autem urbes respiciunt & omnis terra, & omne cœlum ubique in ipso manentia, & habentia ex ipso essentiam, & ea, quæ uerè subsistunt usque ad animam & uitam inhærentia, & in Vnitatem infinitam euntia, infinitate sine magnitudine. Hæc grandia mysteria, quibus non potest mens humana cogitare maiora, Deoq́ digniora. Hic primum cernimus Philosophos uirtutem Dei infinitam, indefatigabilem fateri, uirtutem æternam, perennem, nusquam deficientem. Deus, inquiunt nostræ literæ, cuius potestati nihil resistit: cuius inuentio infinita, inexhausta creatio, manatio uirtutis æterna: Non solum æterna uita, sed immensa potestas æternitati respondens. Quæ si nullo unquam tempore defecit, nec defuit ipsa sibi, semper habuit quo uiueret & posset æternam. Ab hac omnia nata pendent, quibus esse fuit ab illa. Immensitas eius non corporea, sed simplex, Vnitas infinita, Immensitas incorporea, Potestas incognita, sed immensa, sine magnitudine. Omnis terra, cœlum, mare flectitur in illum, pendet ab illa. Idem hæc quoque scribit: ἡ τῶν ἀγαθῶν πρωτίστη καὶ ἀρχηγικωτάτη, καὶ ἑνοειδὴς ὕπαρξις. Et quæ sequuntur, Bonorum prima, & principalissima & Vniformis existentia, omnium simul bonorum causas, & continentias in seipsas, & circa seipsas firmauit. Nec usquam est boni quicquam, quod non ipsa possideat eiusmodi uirtutem. Neque beneficium, quod non ad ipsam conuertat participationem eiusce causæ. Omnia enim illinc & producuntur, & perficiuntur & seruantur bona, & una omnium bonorum concatenatio, & ordo in illum ut fontem. Hic appellat, ut cernis, Naturam diuinam, supremam, eminentissimam, fontalem omnium bonorum existentiam, fontem omnium quot in omni natura sunt bonorum, principium primum, originem. Quod habet beneficium, quod naturam uirtutemq́ Bonitatis, ab illa habet. Illic omnium aggregatio bonorum: Si quid in orbe boni, dimittitur

inde: palatium, aula, ubi nascuntur: thesaurus, ubi celantur cuncta bona: inde C ad nos usque promuntur Vitæ, animæ, corpora, mentes. Ex his, & id genus omnibus, quæ de summo Deo, Philosophorum celebrantur ore, quorum uerus, & limpidißimus, uberrimusq́ fons manat in sacris literis, docemur omnes, unum, eundemq́ Deum cunctarum gentium toto terrarum orbe diffusarum esse, hunc omnibus sæculis, hominibus apprimè sapientibus innotuisse: cumq́ sit omnium ore celebratus, meritis, singulariterq́ suis laudibus ab omnibus prædicatus, probatur certè reuera sapientiam cœlestem diuinitus allatam, & ueram generis humani doctrinam apparuisse, quæ clarum, perspicuumq́ eum ostendit, celebrauitq́ semper, quem Philosophi adorauerunt, laudesq́ eius partim à maioribus acceptas, partim ab hac ipsa Sapientia, pleno ore decantarunt, ob quas à suis diuini dicebantur. Sicq́ una ueritas est, sicut Creator unus, & hominum Natura una.

FINIS.

Auguſtini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SEPTIMVS.

IN QVO AGITVR DE CREATIONE MVNDI.

Omnem nationem à uetuſtiſsimis ſæculis traditione per omnes ætates deſcendente, fateri mundum creatum. Vidiſſe quædã Creati mundi priſcos ſigna. Fuiſſe famam apud priſcos Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum.

CAP. I.

POST RES æternas explicatas, de Creatione mundi diſſerendum, locus huic operi longè aptiſsimus, cuius inſtitutum eſt, docere, quod quidem non magni laboris fuit, cùm ea ratione, quæ uiget in omnibus, quaꝗ ſapimus, loquimurꝗ omnes, rerum naturas ponderamus, tum communi quodam omnium gentium conſenſu, quem inuicem ſibi per omnia ſæcula nationes tradiderunt, quemꝗ ab exordio generis humani manaſſe conſtat, cunctis ritè rectèꝗ libratis, ſolam eam ſupereſſe, ueritatẽ, in quam omnium cogitationes, ſermonesꝗ tandem reſoluuntur, quamꝗ audiuimus cœlitus poſtea reuelatam. Ac de Creatione mundi, quemadmodum de Deo, mirabilis fuit omnium mortalium, ſignorum quoque coniecturarumꝗ conſenſus, ut quo anterius procedas, eo reperias conſtantius exordium cœli ac terræ prædicari, ut de mundi creatione uideatur eueniſſe, quod de clariſsimis, uetuſtiſsimisꝗ quibusꝗ monimentis, de bello Troiano, poſt multa ſæcula Romanorũ triumphis, ac potentia, quorum illud quo fuerunt homines ei propiores, eo magis prædicabatur, diſtinctiusꝗ apud omnes reſonabat. Circunuolutis autem ſæculis, famaꝗ paulatim obſoleſcente, obſcurari cœpit, ut uix tenuis quædam notio ſuperauerit. Sic plurima nouerunt iactaruntꝗ ſuperiora ſæcula de Romanis, quorum nunc maxima pars obſcurata, ex humanaꝗ opinione obliterata, pars in libris, rariſꝗ quibuſdam ueſtigijs uix credibilis remanſit. Humana autem imbecillitas eſt, ut tum facile obliuione capiamur, tum uix etiam præſentia clarè intrepidaꝗ fide credamus. Sic euenit de Creatione, quã cum uetuſtiora ſæcula conſtantiſsimè prædicarent, ſignis etiã quibuſdã claris adhuc ſuperſtitibus, poſterioribus, quos diuerſæ, incertæꝗ opiniones cõflictarent, & in uarias ſentẽtias circũflecterent, probabilius, uériꝗ ſimilius uiſum eſt, nullum habuiſſe mundum principium, ſed his omnino perpaucis. Attuleruntꝗ illi rationes, quibus maximè & credebant ipſi, nullum unquam rerum fuiſſe primordium, & cæteris perſuadere conabantur. Itaque fit, ut de conditione mundi ſermo duabus neceſſariò partibus integretur: una quæ reſpondeat ad eorum oppoſitiones, eaſꝗ diſſoluat, demonſtretꝗ, ſi fieri poſsit, probabilius eſſe, Naturæꝗ conformius & aptius, res habuiſſe principium, quàm fuiſſe ſempiternas: Altera qua uetuſtatis, gentiumꝗ omnium, ac religionum proponatur conſenſus. Qui per omnes

ætates superiores sensim resolutus, ad aliquod rerum initiũ denique reducatur. Habuit igitur mundus aliquod primordiũ, idque Græci, Aegyptij, Phœnices, Chaldæi, totus Oriens, omnes literæ religionesque omnes asseruerũt. Cui consensui, quoniã naturalis est, ueritas ipsa, rectusque prouidẽtiæ, pietatis, & ueritatis ordo mirabiliter assentitur, nunquam utique futurus, nisi in conditione, & initio certo mundi. Ac quoniã quibus uisus est æternus mundus, tribus cum primis rationibus sunt permoti: è quibus est, quòd scelus sit inferre potius sempiternã priuationẽ, rerumque carentiã, quàm sempiternũ esse: Altera quòd nõ sit rationi cõsentaneum, nec uideat prudẽtia, cur tot sæculorum millibus cessator ille Deus, quasi de somno euigilans, repentè ad creandum, quod prius nõ faceret, se dederit: Tertia, quòd nõ sit uerisimile, nec appareat, cur non creauerit ante hæc tempora, sempiternis retro sæculis ociosus. Quoniamque his rationibus omnis ferme de conditione mundi sermo continetur, ingrediemur super his disserendo, paulatim, quas primus Aristoteles, deinde ex aliorum persona Plutarchus, tum Proclus, cæterique de Aeternitate mundi attulerunt: quibus in dubitationem plures uenire posse non reor, rationibus explicatis. Ac Plutarchus, grauis sanè autor, testis est, multos sua tempestate Philosophos nihil non conatos, susque deque detorquere, uiolentare omnia aggressos, ut absconderetur, negaretur Creatio mundi, ceu graue flagitium, nefandumque piaculum adirent, qui tollerent eius æternitatem. Quibus ille ex dogmatis Platonis, quæ conabantur peruertere, & in suas sententias trahere, respondit. de quo postea differetur. Nunc ea quæ ex fontibus suis suggeret Natura, persequamur.

Resoluuntur rationes de Aeternitate mundi. Nulli Aeternitatem prodesse, sed uehementer obesse. Hunc esse mortalibus omnis impietatis, omnis infelicitatis fontem rerum humanarum confusionem. Nullam reddi posse prouidentiæ rationem, rebus æternis. Non posse animos immortales esse rebus æternis: aut eos non ascendere in cœlum: nullaque esse post uitam præmia uirtutum. Stultos esse, qui deteriora uelint æterna, quæ sint melioribus impedimento. Non esse malum destruere mundum causa maiorum bonorũ.

CAP. II.

NON ENIM inexpiabile scelus est, Creatio mundi, sed Aeternitas potius, non modò scelus, si quis altius spectabit, sed omnium scelerũ, omniũ religionum, uirtutum, iustitiæ, probitatis omnis est interitus, ut ex omnibus flagitijs, quæ detestatur Natura, quoniam ueritatem, lucem, substãtiamque labefactãt, hoc sit principiũ, hoc caput, hoc profunda, uasta, lacrymabilisque cõfusio, in qua nullus ordo, nulla ueritas, sed sempiternus horror inhabitet. Sublata enim Creatione mundi, nemo est, quin noscat ac fateatur, nec mortalitatẽ animorum, nec prouidentiæ rationem defendi posse, nec res humanas ceu mare fluctuantes, ullam habere sedẽ, solumque, quo stabiliantur: Vt eueniat ex hac horribili cõfusione, ceu cũ sublimis arbor radicitus conuulsa, aut excelsæ moli fundamẽtis ablatis, omniũ uirtutum, & cũ uirtutibus labẽtibus hominũ, rerũque humanarum cõfragosa ruina, & hoc ipso necesse sit eas in nihilũ redigi ex quo illi plurimũ eas stabilire, decorareque se putabãt. Quis est enim, qui si sibi proponẽs (quẽadmodũ sæpe exemplorum causa proponimus ante animũ quæ neque sint, neque possint esse) nullũ mũdi fuisse prĩcipiũ, extẽdat animũ per oia, quæ cogitãda in Aeternitate essent, qui nõ uideat cuncta ex cõtrario inuehi, quæ Creatio cũctis hominibus attulisset? Ex Creatione rerũ nata est pietas, natũ est, ut cum admiremur, & colamus, potentiã, clementiam, bonitatemque eius suspiciamus qui

A qui dedit nobis quod ipse esset. Tunc primùm potestatem eius admirantes, quòd potuerit è nihilo tam pulchras, tamq́ uarias, tam multas species producere, ueneramur, incendimur amore in illum, collaudamus benignitatem, ac bonitatem, gratias referre gestimus, talem ac tantum nobis parentem gratulamur. Quis enim est, qui cum se circunspexerit, omnemq́ corporis sui fabricam contemplatus fuerit, in interiores animi sedes penetrauerit, eaq́ sibi quondam à supremo Deo cognouerit donata, quod sine temporis exordio fieri non potuit, quin rapiatur in cognitionem & admirationem, cultumq́ creatoris sui? Hincq́ coniectet, se charum, acceptumq́ illi esse, utpote qui prouidentiam, curam, charitatem, sapientissimæ mentis in eo artificio adhibuerit: Qui cum posset bonis suis sempiternis frui, quorum ante mundum copia circunflueret, plusq́ unus sibi sufficeret, quàm si totius mundi ad eum fieret accessio, maluerit tamen largiri & effundere Bonitatem. Id uerò intuens animus, penitus amore incenditur & flagrat, amplectitur Parentem optimum, ueneratur, adorat. Neque enim si dependentiam attuleris, per quam à Deo conserueris, ac sustinearis, tantopere ad pietatem accesseris, tam te Deo debere credideris, quàm si te conditum cum nihil esses, regi in omne tempus ab eo, & sustineri persuaseris. A' quo cum creatus es, perinde quasi genitus, & conceptus, editusq́ in lucem fuisti, ut cum genitrices, filios, quibus antea carerent, enituntur, efficiturq́ incredibilis genitricis, & prolis amor. Mirabilisq́ est alacritas nostra, cum nos scimus à Deo creatos, Parentem nostrum illum audimus: sicut incredibilis mœror, & quasi luctus, cum tantus honos eripitur, & per infinitatem temporum, ceu per profundissimas tenebras, inexplicabilesq́ ambages, quibus nec caput sit, nec locus ubi consistas, cogitando uagamur. Nullumq́ apparet in omni rerum desperatione, & quibus refertam constat humanam uitam difficultatibus, cladibusq́, perfugium nisi ad eum, qui tui, totiusq́ mundi autor fuerit, qui te

B tanquam amantissimus procreauerit, creatum amet, foueat, amplectatur. Quod totum prorsus conuellitur, cum primæua origo denegatur. Nec aliud succurrit cogitandum, rebus æternis constitutis, quàm quòd condere Deus eas non potuerit: Tum quòd exiguum maiestas eius præcellat, nihilq́ habeat ferme singulare, si totus mundus æternus cum eo fuit, si Sol, & Luna tam indefatigabili, diuinaq́ ui extiterunt, ut lucere in sempiternum, moueri in sempiternum potuerint. Ex omnibus enim dotibus, ac quasi priuilegijs, quibus Diuinitas supra omnia sublimatur, uel maximè est æternitas, quæ si singularis in Deo non est, efficitur, ingeneraturq́ suspicio, ut supra mundum præcipuè cœlo, luminibusq́ cœlestibus non multum maiestas eius emineat. Nec ualet hic illa responsio, Regitur, conseruatur, generatur semper. Verba prorsus inania, cassaq́ oratio. Aut enim si dari potest sempiterna generatio, potuit aliquando generare ac creare Deus: Et quod perenniter facit, potuit semel fecisse: aut si ita regit, ut tamen creare efficereq́ non possit, ne potest quidem regere, & generare. Vt quod non possit creare, non possit regere. Si potest semper, potuit etiam aliquando. Neq́ enim perfectè regeret, nisi in potestate totam Naturam, conditionemq́ haberet. Aut etiam constituuntur, res æternæ, quia Deus eas creare non potuit: aut quia potuit quidem, sed Aeternitas melior fuit. Si creare non potuit, non poterit etiam in præsentia: priuaturq́ maxima parte Diuinitatis Deus, quia nec creat in præsens: nec si deest facultas creandi, aderit perfecta regendi. Aeternitatem autem non esse meliorem, superiores, aliæq́ multæ rationes coarguerent. Nam neq́ hominibus, neq́ animalibus brutis, nullis denique sub cœlo rebus prodest Aeternitas magis quàm creatio. Similiter enim in Aeternitate cuncta, atq́ in Creatione corrumpuntur. Nec profuit cuiquam mundum fuisse sempiternũ, qui tametsi species habuisset sempiternas,

dulcedo uitæ tamen, & utilitas, sensusq́ est particularium: particulares autem homines, tantundem in omni æternitate cecidissent, ac si mundus non fuisset æternus. Cuius enim æterna fuit ista dulcedo, cum res particulares corrumpantur, sentire autem bonitatem, sit particularis unius? Hoc uel maximè de hominibus uerum, quorum nihil interfuit an æternus, an creatus mundus: quia uel in Aeternitate nemo fuit æternus. Quid Platoni profuit mundus æternus, quid Aristoteli, si similiter ceciderunt, ac si creatus esset? Recense cæteros, menteq́ euolue per omnes. Ne ipsi quidem mundo profuit æternitas ista, cum omnia indiuidua sint corrupta. Itaq́ in particulari nullæ res capere ex Aeternitate mundi fructum potuerunt: uniuersale autem non sentit, nec utile est particularibus, dum ea ipsa intereunt, eorum species esse sempiternas. Quinetiam dum profuit speciebus, obfuit particularibus, quia non habuerunt, quò referrentur capite carentia: Hominesq́ in miserrimam impietatem delabebantur. Quod autem uni, & alteri nocet, nocet etiam uniuerso. Ecce quod ad utilitatem æternarum specierum asciscitur, ad ruinam, calamitatemq́ indiuiduorum ascitum, non cognoscitur. Sic ad interitum quoq́, & dedecus specierum assumptum non cernitur, dum uniuersale, quod est aggregatio particulariũ, tantundem infirmatur, quantum particularia deprimuntur. Itaque quot damna dat Aeternitas mundi particularibus, totidem uniuersalibus det necesse est. Virtutes autem & pietatem, prouidentiam, & quod euidens est, immortalitatem aufert Aeternitas mundi, confusionem animis, perturbationemq́ offundit, id est, uniuersis agmen afferet malorum, ut non sit aliud Aeternitas mundi, quàm impietas æterna, æternaq́ animorum confusio, mœror sempiternus, & sempiternus interitus animorum. Sic uastitas ingens particularium & uniuersalium. Itaq́ & hanc rationem discutiamus, quos Aeternitas mundi delectet, si bene desiderium illud suum euoluant, nihil agnituros eos aliud se cupere, quàm mortalitatis, corruptionis, flagitiorum, miseriarum, luctuum, calamitatum, homicidiorũ æternitatem. Quid enim aliud est humana uita, quàm nefariorum scelerum spectaculum, fortunæ sæuæ, nisi sit alia ratio, ludibrium, uiuorum acerba colluctatio, uexatioq́ perennis, iustitiæ, & pietatis uiolatio? Quid aliud fit uiuendo, quàm quòd regnant, uigentq́ rapinæ, odia, ueneficia, homicidia, adulteria, proditiones, uiolẽtiæ, direptiones, luctus ubiq́, dolorq́, & plurima mortis imago, lasciuiæ præterea, & corporis ad senectam usque ludibria, sexus, ususq́ naturę ueræ deprauatio, pessimarum artium exercitatio, errores omnigeni, prauus semper rationis usus? Denique nusquã certa quies, dulcis animorum tranquillitas, optata mentis ac placida securitas. Hæc tu uis fuisse sempiterna. Ex hac miseria effectum est, ut pleriq́ pronuntiarint, meliorem esse sortem, conditionemq́ mortuorum, quàm uiuentium, & bene agi cum eo, qui simul natus occumberet, aut certè quàm ocyssimè. Socrates, & eum grauis orator secutus, uitam hanc, quam uolunt hi sempiternã, mortem dicere non dubitarunt, quam lamentatus est idem, defleuitq́ multis lacrymis, ut qui legeret quæ super eo scripsit, nihil mallet, quàm res has relinquere. Hegesias sic copiose de fuga uitæ huius disputauit, ut à Rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur, quòd multis his auditis mortem sibi ipsis consciscerent. Docuit Silenus Midam Regem, non nasci, homini longè optimum esse: proximum autem, quàm primum mori. Euripides, lugendum esse qui nascitur, lætandum super eo qui moritur. Solomon sapiens ille, cunctis miserijs, spiritusq́ afflictionibus & erroribus humanis consideratis, intrepidè laudauit magis mortuos quàm uiuos, præ his eos, qui nunquam ad hæc mala uenissent. Non modò igitur sempiterna mundi, hominumq́ progressio ei non est uisa utilis, sed eò usque prouectus est, ut hoc qualecunq́ uiuitur, censuerit abolendum, exortesq́ lucis,

A cis, prætulerit uiuis, priuatióque omnis uitæ, uisa sit ei, tota uita melior. Sic profectò priuationẽ mundi, non solum sempiterno mundi statui, sed etiam temporario, reor, anteponere potuisset, nisi maior ratio fortasse, quæ pendet omnis ex creatione mundi, obstetisset, fortéq; iudicasset, aut non interesse, fieret mundus nec'ne, aut melius futurum, si nunquam apparuisset. Nam nisi tranquilla quies meliorq; sese ostentaret, nisi spes maior affulgeret, nisi portum, quo tranquille, quassata mundi fluctibus nauicula, conquiesceret, animus cerneret, & lacrymis redundare, luctibus resonare necesse esset, & diem illam omnibus diris insectari, quæ nos in hanc uitam extulisset. Longè autẽ paucis exceptis, quod miserrimo illi contingeret, qui diẽ natalẽ, noctemq; cõceptus execratus, nullũ inter annos, omnemq; temporis tractum, locum eis fuisse desiderasset, maledictis prosecutus, quæcunq; in uitæ suæ primordio accidissent. Iam uerò quoniam quæ carent ex decretis Philosophorum initio, fine quoq; nullo terminantur, si mundo nullum fuit exordium, minus item exitus erit. Efficit autem hæc ratio, ut nunquam sit futurum, quod futurum maximeq; rebus humanis necessarium, sapientia cœlestis docuisset. Nam cum innumerabilia scelera in hac uita impune perpetrentur, cum multos uideas innocentes miserabiliter patrimonio, aut imperio, uitaq; priuari: cum ratio uitæ, qua degunt homines, non multum ab ea, quam pisces in mari, procul sit, quòd illi dentibus agunt, hi & armis, & omni fraudum genere, quas ratio mala ministrat, perpetrantibus, cum sæpe iudicium, uindictámque Dei, uexati uiolenter, imploremus: denique cum maxima perturbatio in sensibus humanis insidat, quòd tam malè, tam scelerate, tam iniquè uiuentes, nemo sit, qui iudicet, & ulciscatur, qui bonos à malis defendat, aut distinguat, dum nõ modò bonorum & malorum æqualis, ut etiam longè deterior bonorum sit conditio, & sicut non prodest
B bonis bonitas, sic malis malitia non noceat. Hæc inquam cum per omnem humanam uitam obambulent, quæ & Philosophi uiderunt, & super his obstupuerunt, ignorantesq; uerum portum turbati sunt, ut mouit multos Dionysius, qui templis Deorum expoliatis, feliciter nauigauit, ultus eos, quos amor patriæ ad eam liberandam instigasset. Et Pœnorum crudelitati Reguli corpus est permissum. Aphricanum domestici parietes non texerunt, infinitaq; nostrorum exemplorum est copia. Hæc cum ita sint, cum tam multa nunc impune perpetrentur, quæ nisi animaduertantur, nisi persuasum sit, meliorem aliquando sortem futuram bonorum, maior esset rerum humanarum confusio, quam cum susq; deq; commistis elementis, Chaos inhorruit, statuit Deus diem rerum supremam, cum miserabili hac, & cæca uita conclusa, uis ab unoquoq; in theatro totius mundi reposcet, Satisfietq; omnibus super ratione prouidentiæ, & malis male, bonis bene, cunctis spectantibus dabitur. Quod cum in omnium oculis totoq; humano genere præsente fieri debeat, expectatur dies suprema, qua, facto omnium mortalium concursu, à iudice Deo, cuncta iudicentur. Tollitur igitur hæc rebus humanis necessaria præscriptio, dum Philosophis habet Aeternitatem in posterum, cuius ante nullum apparuit principium. Et hæc si rectè cernas, est rerum humanarum terribilis illa, uastaq; confusio, cæcaq; inuolutio, in qua iustitia cum iniquitate, uitium cum uirtute, prudentia cum stultitia, probitas cum improbitate miscetur. Nihil est in quo à malis boni separantur: dedecus ascendit, decor descendit: scelus sublimatur, probitas deprimitur. Aut in eadem strage iacent bona cum malis. Est tamen omnium Philosophorum, quos aliqua ratio tenuisset, quorum ingenium à ueritate non prorsus abhorruisset, firma, congruensq; sententia immortali Deo curæ esse res humanas. De immortalitate quoq; animorum, & præmijs, ob uitam honestè aut turpiter actam, plures locuti sunt, etiam illi ipsi, quibus Aeternitas placuisset.

ſet. Quorũ oratio nec caput habebit, nec exitum, intricata pugnansq́ue ſecum conſe- C quetur, niſi rerũ origine cõſtituta. Vt cum te ratio, pudorq́ue deducant ad confeſsionẽ prouidentiæ, alios autem ueritatis impetus admoneat, fore malis & bonis perinde ac meriti ſunt, digna pręmia, reuolui neceſſe ſit eos, ſi tueri hoc uoluerint, ad creationem mundi, cuius Aeternitas facit, ut nec tota prouidentia conſiſtat, nec ea maximè pars prouidentiæ, quæ in remuneratione bonorum ac malorum eſt poſita. Ac quoniam non ſuperiores modo, melioresq́ue Philoſophi, ſed uel ipſe quoq́ue Ariſtoteles aſſeruit, Deum remunerari bonos, fortunæ autem quæ dicuntur bona, cenſuit idem, quippe quæ bonis & malis ex æquo dentur, indigna quæ recta diuinitus donari prædicentur. Hæc duplex atteſtatio efficit, ut hæc, quam dixit, bonorum remuneratio, in hac uita fieri non poſsit. Remuneratur enim Deus pios, bona autem fortunæ ſunt temeraria. Nam ſi, inquit, diuinitus darentur, ſolis bonis darentur. Nefas enim eſt Deum erga malos, & immeritos eſſe beneficum. Igitur ſi non ſunt bona fortunæ diuinitus, nec peculiaris eſſet hæc remuneratio, qua promiſcuè fruantur boni ut mali: Donari autem peculiare, priuatumq́ue aliquid amicis ſuis à Deo neceſſe eſt, idq́ue in hac uita, in qua mali ſunt ferè beatiores, nõ inuenitur, reuoluitur neceſſariò ratio ad alia præmia futura poſt hanc uitam. Quorũ perfecta diſtinctio, rectumq́ue examen, omniumq́ue oculis ſatisfactio, atq́ue adeò mentis perturbatæ ſedatio, alia nulla ratione, cunctis ritè conſideratis, erit, niſi ut conueniat totus ad iudicium mundus. Quoniam igitur Philoſophi confeſsi ſunt prouidentiam, remunerationemq́ue bonorum: hæc autem in hac mortali uita, in qua fluctuant omnia, nec ſolum eiſdem ſubiacent caſibus boni ac mali, ſed ſæpe deterior eſt conditio bonorum, non cernitur, certè nemo erit quin fateatur, ad aliam uitam ea oportere referri. Nullus autem ſermo de præmijs illis, uitáque futura fieri poteſt, ſi mundus ſit æternus, omniumq́ue eorum neceſſariò ſequitur euerſio, quæ de uirtutibus Philoſophi diſputauerunt. Effectumq́ue primò hac neceſsitate D eſt, ut quibus Aeternitas placuiſſet, alij certum incorruptorum fine, principioq́ue carentium animorum, numerum fuiſſe ſemper dicerent, alij unicam cunctis animam attribuerent, alij corrumpi, euaneſcereq́ue eos aſſererent. Et hæc omnia dedit Aeternitas mundi. Iidem tamen, quibus horum alterum uiſum eſſet, multa rurſum de probitate, & improbitate diſſeruerunt, de prouidentia rerum humanarum, quibus à Deo proſpiciatur, non pauca. Nam Alexãder qui tertiam ſententiam putatur ſecutus, de prouidentia diuina multa locutus, uidimusq́ue ſuperius eum rationem cõficientẽ, aut non poſſe Deum, aut nolle res humanas attendere, cumq́ue alterutrum, & abſurdum, & indignum Deo palàm ſit, confieri ut attendat. Nulla uerò, ſi cæteros Philoſophos audias, res humanas reſpicias, cernitur nunc eiuſmodi prouidentia, quæ maximè in eo laborare deberet, ut boni beatè uiuerent, mali à iocundiſsimæ lucis aſpectu ſubmouerentur. Quod contraria ratione tranſigitur. Sic Simplicius, qui modò primam, modò ſecundam ſententiam uidetur approbaſſe, non de prouidentia ſolum diſſeruit, ſed eò uſq́ue progreſſus eſt, ut quos oratio Epicteti, in quo libro grauiſsimè & pulcherrimè dixit, non permoueret, ſolum ſupereſſe diceret, ut à iudicibus ſubterraneis expectare ſupplicia poſſent. Deniq́ue ipſe Ariſtoteles qui unam ex his ſententijs eſt ſecutus, remunerationem non tacuit. Omnem demum Philoſophum neceſſe eſt, ubi multa de natura, de cœlo, terra diſputaſſet, uenire ad mores, quæ prima, præcipuaq́ue eſt pars Philoſophię. De moribus autem loquentem, niſi ſubdolus ſimulator, ſæuus impoſtor ſit, aliquod caput, aliquem finem, ad quem, & à quo tota diſputatio fluat, & deſinat, ſtatuat oportet, idq́ue ſerio, non populariter, ex Philoſophia. Hinc effectum eſt, ut qui prius in contemplatione rerum occupati, plurima, quæ non caperent, explicareq́ue

plicarecꝗ non poſſent, aut tacere, aut contrà quàm Natura decernat, ſtatuere coacti eſſent, cum ad mores uentum eſt, mutare ſermonem, os aperire, loqui quod Natura uolebat, compulſi ſunt. Id apud Ariſtotelem, Alexandrum, Simplicium, multóſque alios reperias. Caput igitur illud, & finis quis ſit, alīj tacitè innuerunt, alīj apertè prædicauerunt. Apertè Plato, ſuperioresꝗ; omnes, tacitè Ariſtoteles, apertius alīj poſt eum in Philoſophia eius clari multi. Eſt autem finis, ut res humanæ ad aliam quàm præſentem conditionem referantur, ſine qua tota claudicat diſputatio de prouidentia. Caput, ut à Deo habuerint initium. Si ſtatuis mundum æternum, ſtatuis aut unā in omnibus animam, aut certum numerum ſempiternorum animorum, aut eos euaneſcere ac reſolui. Quodcunque ſtatueris, tota collabitur ratio prouidentiæ. De moribus item, & fine rerum humanarum, ratione remunerationum ſermo uaniſsimus eſt, & commentitius, præſtigioſus, ac ſimulatus. Simulata, ficta ſunt ea quæ dicis, Deum remunerari pios, ò Ariſtoteles, decimo de moribus. Non minus ſubdola, & uana quæ de iudicibus ſubterraneis loqueris ò Simplici. Nam unica anima nullas pœnas admittet: ſi reſoluuntur, minus. Si certus æternorum numerus animorum, æternus etiam ad corpora & à corporibus reditus & diſceſſus. Quòd ſi de moribus, & prouidentia, remuneratione, & præmīs ſimulatè locuti eſtis, & quaſi populo ſatis facientes, ualete Philoſophi, cum ueſtra Philoſophia ſimulata, impoſtrice. Sublatis igitur & conuulſis radicibus, quibus uirtus efflorecit, uani ſunt omnes de uirtutibus Philoſophorum libri, uana tota ipſa Philoſophia: cuius finis eſt docere, non obtundere: augere, non minuere: condere, non deſtruere: utilitatem, non detrimentum afferre. Prima præſtantiſsimaꝗ uirtus eſt Pietas. Hanc uelut reginam cunctæ uirtutes facta corona circunſtant, ducémque ſequuntur. Sublato duce, diſpergitur agmen, palantes, incertiꝗ uagantur. Pietas non poteſt, ſi rectè conſideres, conſiſtere, niſi ſtantibus his, quæ Moſaica, & Chriſtiana Philoſophia, Philoſophi quoque meliores tradiderunt, quòd creauerit hominem Deus, propter hominem mundum, quòd gubernet, quòd magna præmia uirtuti dabit in theatro totius mundi. Sic ſtat dux Pietas. Ablato duce diſsipatur agmen: agmine uirtutum diſsipato, hominum uita, non magis hominum, quàm beſtiarum uita, deterior etiam, quòd hæ ratione carentes, ea neque ad bona, neque mala abutuntur. Exuta ratio uirtute, peſsima eſt, noxia eſt. Exuitur, ſi pietas detrahitur, cum qua fugiente, terga uertit omnis uirtus. Aeternitas mundi dat tres de anima opiniones, à quibus ſic manat pietatis & uirtutis omnis interitus, ſicut aduerſa, quòd à Deo habuerint initium. Virtus omnis cum principe pietate. Vides quanta ſtrages, quis ſonitus, quis fragor omnium bonorum, quibus præclarum eſt humanum genus, Dīsꝗ immortalibus æquatur, ruentium? Deducimur hac opinione, ad naturam beſtiarum: humanitate, iuſtitia, pietate exuti in naturam beluarum tranſformamur. Illa igitur de fontibus Naturæ uberrima ratio, ſceleratam, exitialem, magnorum bonorum interemptricem eſſe iſtam Aeternitatem. Tollit enim renouationem ad meliorem conditionem, quaſiꝗ deificationem omnium rerum, quam præſenti modo & omni eius miſerrima Aeternitate, longe eſſe meliorem nemo eſt qui neſciat. Si ſit mundus æternus, fit ut nunquam deſinat, qualis ad omne tempus fuit. Nec recipiet, quam & ſancta oracula promittunt, & ſummis uotis efflagitat Natura, ut penè Deum accuſet, quòd tam corruptibilem ſe eſſe uoluerit, renouationem. Promittitur, decantatur, celebratur, clamitat, efflagitat, Natura, ac Ratio, humani primum generis reparationem. Sed dicatur renouatio deinceps omnium corruptibilium, mortaliúmque rerum. Hæc omni

mundi æternitate melior, desiderabilior, optatior, qua sine nihil hominibus miserabilius esse potuisset. Volunt autem Aeternitatis amatores, nos in æternum miserrimos fuisse, æternæ corruptioni, morti sempiternæ subiacuisse. Misera, lacrymabilis est, nisi sit melior, humani generis conditio. Hanc omnes deplorarunt, ingemuerunt, huic multi æternam priuationem anteposuerunt. Deus, quæ sua est clementia, omnium statuit renouationem & in meliorem statum, commutationem, qua discedent lacrymæ, luctus, abradetur corruptio, deformitas. Quidquid nunc turpitudinis insedit, expurgabitur. Multáque bona consequentur, quæ fando nemo audiuit, aut possit exprimere. Hæc adeò naturalis est, ut nisi futura esset, humana natura penè monstrum extiterit, cuius omnis culpa in commutatione relinquitur corrigenda. Denique ruina euersióque est beatæ uitæ, mundíque futuri (si mentem latius extendas) Aeternitas præsentis. Nec stat quicquam eorum, quæ de futura beatitudine, quasi Philosophi somniauerunt. Quæ quidem omnis est in abolitione, & commutatione præsentis mundi. Quo sunt autem res meliores, sunt Naturæ propiores, optabiliores, magis eas à Natura desiderari par est. Naturalior beatitudo, quàm mortalitas, & corruptio. Sic naturalior mundus ille beatus, quàm corruptibilis lacrymosus iste. Solus debet esse sempiternus in posterum, non mundus is, per quem regnat latè corruptio, mors, cui si propter hominum flagitia, quibus fuerat creatus, paratus est interitus, necessariò debuit inchoari. Tam autem propter corruptionem, turpitudinémque, non dico rerum, sed hominum, non debuit olim esse sempiternus, quàm propter eadem rescindetur in posterum. Tam debet corruptibilis, flagitiorúmque, dedecoris, lacrymarúmque plenus mundus cadere, aut mutari, quàm beatus ille sempiternus esse. Tamque naturale est, ut iste non diu sit, eò nec semper fuerit, quàm ut beatus ille sit perennis. Sola igitur à Natura & à Deo Naturæ principe, merentur æternitatem, in quo mirabiliter ratio conquiescit: in quibus est perfecta beatitudo: imperfecta uerò, & tristia insuauia, & in quibus dedecus est, & turpitudo, non modò non debent esse sempiterna, sed aboleri cito debent à Natura, & à Deo. Et si ex duobus bonis, alterum altero sit melius, impediat autem status deterioris, statum melioris, profectò natura Deus & homo destruent deterius, ut melius existat. Illud ergo considerabitur, cognoscetur à prudentissimis, multíque cognouere & confessi sunt, nihil prodesse ipsum esse absque bene esse. Nec tam dulce esse istud esse, ut ipsum mox admireris, & collaudes. Ecce tot testimonia, tot exempla. Pluris, ait sapiens ille, fit unus homo iustus à Deo, quàm mille impij. Si decem iustos in flagitiosa urbe reperisset, pluris eos, quàm omnem ciuitatem fecisset. Deleuit igitur omnes, quòd turpissimos melius erat non esse, quàm esse. Nec curauit extingui, aboleri, uanescere tantam hominum multitudinem, præferens non esse, ipsi esse, quia non aderat bene esse. Sic cum tota mundi ciuitas plena flagitiorum sit, futuráque sit magis, non est cur raptus in admirationem ipsius esse, mundi Aeternitatem probabilem, & piam iudices. Tam non debes dare Aeternitatem mundo, quàm Deus urbem flagitiosam maluit non esse. Si diuinus, si immortalis, si sanctus fuisset mundus, fortasse præbendæ aures essent de Aeternitate eius disserenti: nunc autem Natura potius suadet, ut cupiatur credatur neque fuisse, neque esse debuisse sempiternus. An scilicet ut æterna bella, sempiternas miserorum mortalium strages, tot nefanda flagitia, Sol desuper aspiceret, & sempiternum esset, quod est apud Homerum?

Non homine est animal certè infelicius ullum,

Quod

A Quod tellure superspiret, & inambulet ipsa. Nostrum quoq;:
_Subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor & diræ rapit inclementia mortis.

Illud igitur examinetur, si duo sint bona, alterum longè & incomparabiliter melius altero, sed status deterioris impediat statum melioris, non'ne stultissimi fuerit, potius deteriori, quàm incomparabiliter meliori uelle locum esse? Vt si manu capiendum sit, quantum capere manus possit, aut ferrum aut aurum, acceptóque ferro, non sit locus auro, non dementis erit ferrum potius sumpsisse, quàm aurum? Sic cum sint, ut dem istud, duo bona, quorum alterum sit altero incomparabiliter melius, beatitudo, glorificatio, deificatio animorum, & corporum, Aeternitásque beatæ uitæ, alterum Aeternitas præsentis mundi, prior consistere non possit, nisi renouato uel abolito præsenti mundo (abolitio autem uel renouatio infert ut non fuerit semper, quia quæ fine terminantur, etiam principio clauduntur) certè dementissimi, naturæ'que parum gnari erit, potius istius mundi uanam, & inutilem Aeternitatem, quàm Beatitudinem animorum, ac Deificationem uoluisse, cum ex Aeternitate istius mundi nihil boni, nec ad eum qui faueat ei, nec ad alios redundet: Longè autem sit optatior, ac melior una illius beatæ uitæ hora, quàm omnis uita in hoc mundo. Hac stultitia, & ignoratione ueri implicati sunt omnes Philosophi, quibus sapientiæ summæ uisum est, dare rebus corruptibilibus Aeternitatem, non uidentes hanc cum omni agmine scelerum, insuper beatæ uitæ, de qua uel profani multa disseruerunt, ferre secum perniciem. Nos igitur potius Naturam quàm eos audientes, delectúmque in bonis, & malis, aut bonis, & optimis habentes, dicemus incomparabiliter meliorem beatitudinem illam, ac renouationem, qua cun-B ctas miserias animorum, & corporum exuti, deiformes erimus, quæ & commutationem rerum, commutatio ut non sit æterna, inducit, quàm æternitatem corruptibilis, tumultuosiq; istius mundi: eósque in suis delyrijs cæcæ'que uanitatis uolutabro uersari sinemus. Quòd autem causa meliorum destruamus sæpe deteriora: & quòd non omne esse, sit eligendum, claris apparet exemplis. Sæpe domum præsentem, meliorem, elegantiorémque refecturi destruimus. Agricolæ, uinitores, ramos, & pampinos etiam late florentes, quanquam pulchrum uoluptuosumq; erat frondes uidere uirentes, amputant. Si decem catulos canis, aut feles sustulisset, sæpe maiorem numerum suffocamus. Ciuitas apud Aristotelem, exiguo, certoq; hominum numero conficitur, reijcitur ut inutilis immanis multitudo. Nusquam Natura uisa est infinitatem affectasse, moderatis, & paucis ubiq; contenta. Nec placet ei qualiscunq; multitudo. Magis autem optimis & paucis delectatur, quàm infinitis quidem, sed inutilibus, impeditis, incompositis, sese inuicem euertentibus. Sic rerum corruptibilium Aeternitatem displicere ei par est, quippe quæ omnia bona, egregias primum uirtutes, rerum ad unum caput coniunctionem, beatitudinem sempiternam destruat, & tollat. Nam eos quos tantopere mundi delectauit Aeternitas, dicendum est animi imbecillitate, uilium, imperfectorum sempiternam durationem affectasse, maiorem beatitudinem non uidisse (ut qui Deos bibere uinum, inter fœmineos amplexus resolui, maiores meliorésque uoluptates nescientes arbitrantur). Quam si uidissent, nunquam rerum imperfectarum Aeternitas eis probari potuisset. Itaque constat eadem uanitate, miserabiliq; hallucinatione istius mundi Aeternitatem eos affectasse, qua deificarunt flumina, fontes, astra, terram, oceanum, & adorarunt elementa istius mundi, ipsúmque omnem mundum, quem sicut Deum nuncupassent, ut est apud Platonem, Aristotelem quoque,

Marco Tullio teste, sic æternum uoluerunt. Est enim Aeternitas, quædam quasi Deificatio. Diuinitatem ueram beatioremque uitam, statumque rerum humanarum meliorem nescientes, in gremio istius mundi nati, curas omnes & studia, in speculatione rerum uisibilium posuerunt, quarum ut studium esset uenerabilius, & præstantius, eas æternas, non corruptibiles uoluerunt. Ne de rebus Aeternitate carentibus, sed sempiternis libros scripsisse uiderentur. Visum quoque est eis quasi Heroicum, discedere à uulgari persuasione, nouamque Philosophiam, quam cæteri non adeò perspexissent, condere. Sed fons totius mali uerus, ut dixi, fuit, Glorificatio, Deificatioque luminum cœlestium, quæ quidem incorruptibilia diuinaque declarata, nefas sit non fuisse sempiterna. Nescientes, nec animum ad cogitandum instituere ualentes, cœlestia lumina Deum incorrupta fecisse, ut inferiora alerent, illuminarent. Id autem fieret non semper, quoniam non semper optimum est, sed quoad utile esset. Nec illud quoque uiderunt, quod euidentissimum & in Philosophia Mosis est, & in Natura clarum, non homines propter cœlum, sed cœlum propter homines effectum. Nec adeò cœlum mereri Diuinitatem, & Aeternitatem, quòd ordinatè moueatur, quòd & res corporea sit, & similis in motu constantia etiam in cordibus, & humoribus animalium inueniatur, cœli uerò splendor, & claritas, permanensque Natura ab optimo artifice compacta sit, quem Natura interdum imitata, similia quædam, terra, & aere pariat. Sed his satis sit ostendisse, Aeternitatem mundi primùm nemini profuisse, tum exitialem, perniciosamque esse, quæ nec Deo decus, nec homini utilitatem conciliet, tollat autem ea quibus homo nobilis sit, à naturaque bestiarum remotus, Immortalitatem animorum, uirtutes, beatitudinem. Quod si nec Deo decus, homini autem dedecus, & detrimentum afferat, quid superest in natura, cui prodesse potuerit Aeternitas? Neque enim debes, dum quæris gloriam, Deificationemque luminum cœlestium, res humanas luminibus illis longè meliores euertere: Dum Solis & Lunæ captus amore, effundis in eos omnem Diuinitatem, homines bonis suis exuere. Cumque luminum cœlestium, & mundi Aeternitas, ac Deificatio, cum Beatitudine, Deificationeque humana pugnet, malim ego, Solem & Lunam conflagrare, totum mundum ruere, nullam eius ante paucos annos uel scintillam extitisse, quàm me beatitudine, munere liberalitateque diuina digna, spoliari. Quæ si uel paucorum sit, melior est quàm omnis, tristis, infelixque Aeternitas mundi, hominumque retro mortuorum sempiternus interitus.

Dissoluitur secunda ratio, In creando mundo non esse prius & posterius tempore. Quandocunque creatus fuisset mundus, quæri potuisse, cur non prius creatus. In æternitate non esse prius & posterius. In multis hallucinari mentes humanas perinde atque sensus. Omnem infinitatem absurdam esse, & indecorã, præter diuinam. Vnius tantum esse naturaliter Aeternitatem. Quòd supersedẽs Deus Creatione mundi, neque tardauit, neque cessator fuit. Neque dici potest supersedisse, ac distulisse.

CAP. III.

SECVNDAM rationem discutiamus, cum qua sequitur etiã tertia, ut utraque sit clara, alterutra examinata. Non esse uerisimile, nec cadere in animum posse, ut tanta quæ mundum antecessit, æternitate, creationem Deus distulerit. Et quomodo tandem in eum cogitatio faciendi inciderit, quod in omni æternitate

A nitate non fecisset. Et si creare uisum est ei, cur tot annorum millibus antè non condiderit. Primum igitur considerare, & animaduertere, rationeq́; perpendere operæpretium est, nostrorum animorum imbecillitatem, ac ludificationem, quibus euenit sæpe, quod oculis corporeis, cum baculum in aquam intuentes, fractum referunt animo: maiorem matutino, & uespertino tempore Solem dicunt, quàm meridie. Eundem nuntiant maiorem non esse mensura bipedali. Nec solum in sensibus qui tamen iudices habentur incorrupti, est deceptio, sed in animo multiplex, ac uaria, ut mirabilis sit rerum, quæ placent, & displicent, bona uel mala putantur, uarietas iudiciorum. Ac sunt multa, quæ cùm nobis uideantur, accurrens ratio, ac mens, & in seipsam conuersa, castiget errorem, sicut cum ueniam nostrorum scelerum imploramus, aut errores nostros, quod fecit Hippocrates & Augustinus, confitemur, refellentes scilicet priorem sententiam, in qua nos hallucinatos esse deprehendimus. Sic sæpe fit, ut incidat in animum absurda cogitatio, subitoq́; accurrens ratio corrigat errorem, dicat rem sic habere non posse, secus sentiendum esse, propter maiorem ualidioremq́; rationem. Ecce occurrit animo, difficileq́; est non assentire, extra cœlum semper aliquid esse, succederéq; res sibi inuicem, in infinitum, quia non capit animus illud nihilum, cui extremitatem oportet esse adiunctam. Is error ea ratione corrigitur, quòd impossibilis sit, & absurda infinitas rerum. Similis error accidit infinitate durationis mundi. Percipienda igitur primum, diligenterq́; attendenda, rerum uniuersalis infinitas, & omnis qui in ea uersatur error aperiendus. Nam cum speciosa prima fronte uideatur, quòd quo maior sit numerus bonorum, hoc probabilior, & optatior, naturæq́; adhærentior iudicetur, fit hac speciosa persuasione, ut infinitas temporum ac seculorum, rerumq́; sub seculis infi-

B nitis natarum, bona & naturalis uideatur. Vt autem errorem occultum, errore manifesto sæpe detegimus, ostendentes absurdum, ac impossibile quod fieri posse ac naturale uideretur, ex eo quod non tam occultum, & ab oculis remotum est, cuius'ue absurditas est clarior, sic qui uellet istam irrationabilem, absurdam, & aduersam naturæ rerum sempiternarum æternitatem cernere, animoq́; suo declarare rerum sempiternarum cupiditatem & apparentiam esse præter naturam, clarioribus exemplis usus, eam fortasse coarguat. Opinantur probabiliorem, magisq́; naturalem esse infinitatem seculorum, quàm principium ac terminum, aut numerum certum, eoq́; putant naturalius semper mundum fuisse, quàm aliquãdo cœpisse. Oportet igitur animorum, ac temporum infinitatem absurdam agnoscere, ex omni alia absurda infinitate ut mundorum, ut infinitate extra mundum. Si placet enim infinitas, eamq́; arguis meliorem, quia infinita est, arguas etiam licet melius non modò plures mundos, sed innumerabiles esse, quàm unum, quia quo plures res sunt, hoc melius est. Aut si unum mundum concedam, melius mundum millies plures homines quàm præsentem eorum paucitatem habuisse. Melius si cœlum non potuit in immensum extendi, saltem effici centies latius aut ducenties. Melius infinitam uim hominum sapientum, innumerabiles item stellas existere. Sic melius unumquemque hominem, si placet multitudo, centum manus habuisse, cœlum uertice tetigisse, procerioris q́; staturæ esse. Montes item aureos, aurea flumina extitisse. Vagariq; potest animus per omnes absurdas infinitates & rapi cogitandi ludibrio, uelut à uentis, ad omnia, nusquam sistens. Simile prorsus ludibrium, errantis, & captantis seculorum ceu meliorem Aeternitatem. Agnoscas igitur absurdam ex reliquis infinitatibus. Non inuenit ullum extra cœlum finem cogitatio, nec adduci potest, quin opinetur ubi desinit supremus orbis, subsequatur hæreatq́; aut corpus aut quiduis aliud. Pu-

A ea perpetuatione, quæ nunc uſque ducta inæternum fuerit. Nam quod futurum eſt in poſterum, habuerit initium, cui nitatur, nec unquam erit infinitum, quod aliquando habuit principium. Clarum igitur eſt, niſi Deum, cuius nullum debet eſſe principium, ipſe omnium principium, æternum nihil eſſe debuiſſe. Neceſſe enim eſt, Deum fuiſſe ſempiternum, quòd ante eum nulla ſit maieſtas, nec aliud initium. Qui niſi fuiſſet æternus, nec ipſe naſci ex nihilo, nec res ex illo potuiſſent. Solus igitur ipſe debet eſſe ſempiternus, res autem & mundus non debent, tum quia habuerunt unde naſcerentur, tum quòd nefas ſit æquari Diuinitati ac maieſtati eius quicquam. Aequaretur autem, ſi pariter ſempiternum eſſet. Peculiaris enim eſt naturæ diuinæ dos, Aeternitas, qua demonſtratur ipſum ſibi principium, ortusq́ ſempiternus eſſe, nec à quo procederet, indiguiſſe. Quem gradum ſi res attingerent, non ſingulare decus id ac neceſsitas Diuinitatis eſſet. Nec ualet, ſi detur æterna manatio, aut dependentia. Ad Aeternitatem quouis modo res attingentes, uel in æternum à Deo naſcentes, per Aeternitatem coæquarentur. Melius igitur mundo & ad conditionem naturæ eius aptius eſt, habuiſſe principium, quàm ſemper fuiſſe, ut ſeruetur maneatq́ Deo ſoli dignitas Aeternitatis. Qui niſi ſempiternus eſſet, non ſolùm illi, ſed etiam nobis origine & cauſa carentibus nocuiſſet. Prodeſt autem nobis, ut ille ſolus ſit ſempiternus, quoniam Aeternitas eius fuit cauſa natalis noſtri. Et prodeſt illud caput eſſe præſtantiſsimum, omniq́ dignitate, & æternitate præcellens. Iamq́ pulchrum eſt & utile nobis, habuiſſe principium, quàm decorum & utile uniuerſo, unum illum eſſe ſempiternum. Cuius decus, & excellentia redundat in honorem noſtrum, dum habemus caput nobiliſsimum, originem infinitam, principem æternum. Nec nocuit, nec dedecus fuit nobis, ſemper non fuiſſe, qui nec ſentire-

B mus ipſum eſſe, & natis poſtea melius fuerit habuiſſe caput ſempiternum, qui illa Aeternitate excepta, quod nefas, & impoſsibile eſſet, omnibus prꝗterea bonis, uel ipſa Diuinitate nos donaturus eſſet: Quæ donari non potuiſſet, mundo iſto corruptibili ſempiterno, in quo eodem ſemper manente nulla beneuolentiæ diuinæ erga genus humanum probatio fieri potuiſſet. Semperq́ quæſitum fuiſſet, cur id prius non feciſſet. Cur quandocunque beneficium contuliſſet, inæternum retro non contuliſſet. Nec uerò ſolum non malum eſt, aliud æternum eſſe, aliud creatum, aliud ſupremum, aliud infimum, ſed etiam optimum, ac neceſſarium. Sic in homine eſt nobiliſsima pars ratio, eſt uenter & pedes indigniores. Sunt item genitores antecedentes prolem. Idem in omni Natura, quæ mirabili uarietate decora eſt, ubique uiuit. Ita fuit & in omni mundo uenuſtiſsimum, ut ipſum principium eſſet ſempiternum, res autem haberent initium, creatore cùm omni alia dignitate res creatas præcellente, tum uerò Aeternitatis honore. Cognita igitur & animaduerſa abſurda infinitate temporum, informiq́ æternitate rerum, ex alijs abſurdis infinitatibus, & uiſo pietatis ueræ, ac naturalis eſſe, unius tantùm fateri, & agnoſcere Aeternitatem, iuſtitia poſtulante, ut cuius ſupra omnes præſtat ineffabiliter maieſtas, ſolus eſſe ſempiternus, ſolus his debitis honoribus à nobis adorari debeat, facilis erit reſponſio ad ea quæ obijciebantur. Nunquam enim ceſſator fuit Deus, nec uita ſempiterna eius, uocari debet ceſſatio, ſed neceſſaria, naturalisq́ Aeternitas, quam nullæ res neque potuerint, neque debuerint attingere: quæ quandocunque creatæ fuiſſent, ſemper æternus ille, ipſæ creatæ, & inchoatæ dicendæ fuiſſent. Vt eadem conditio futura fuerit, ſi uel ſexcentis millibus annorum antea mundus creatus fuiſſet. Tantundem enim Deus æternus, tantundem mundus non æternus erat futurus, eadem in omni Aeternitate menſura manente. Quare mentis error corrigendus, per abſurdas

das has infinitates uagantis. Nunquam enim locum, finemq́ inueniet, qui quæret, C cur non antè creatus mundus: cur tandiu Deus cessauerit. Quidquid tibi finxeris, semper idem erit, remanente semper eadem Aeternitate. Animi ludibrium est, cæcaq́ hallucinatio, ut qui non possunt adduci credere Antipodas, cogitatione fingente sibi, si qui eiusmodi essent, ruere eos in inferius cœlum. Sic & ipsum cœlum sub pedibus necessariò fore, mare quoque, & omnis aqua superna uidetur eis fluere in cœlum. Qui quidem error ratione castigatur & exemplo. Adhibe similem castigationem in hac uana cogitatione, stultaq́ animi uanitate. Neque enim erat adhuc ante uel post, prius & posterius, nec tandiu. Indiuisibili quadam & incomprehensibili ratione coniuncta fuit creatio cum Aeternitate. Ipsaq́ Aeternitas non habet prius & posterius, neque in illa Aeternitate fuit quod antegrederetur, quod subsequeretur, quod fit in tempore. Difficileq́ nobis, qui solum tempus habemus exploratum, nunquam in Aeternitate fuimus, erit percipere, inq́ animum inducere, unicum Sempiternitatis ac simplicem actum. At agnouere & confessi sunt Philosophi, præcipuè Plato. Quare quærens cur ante tot annorum millibus Deus cessauerit, falleris, puériliter laberis, non uides te tempora fingere, ubi nulla essent tempora. Fingis in illa Aeternitate fuisse quod ante, quod in medio, quod pòst sequeretur, fuisse diuturnitatem, breuitatem, temporis conditiones, & fluentium, instarq́ aquæ prætereuntium rerum, quæ nunc natæ, pòst crescunt, ac dilabuntur: succedunt aliæ, fitq́ idem circuitus, totaq́ ratio unum quondam temporis exordium respicit. Illic nil tale. Vbi nullum fuit exordium, ne fuit etiam prius & posterius, quæ maximè principium quoddam respiciunt. Sic bellum Troianum antecessit Persicum: & Moses omnium scriptorum est antiquissimus, quoniam & principium fuit, cui tota temporis niteretur ratio, & antecessio. Et res, collapsis prioribus, successerunt, quæ prius D non essent. Illic quoniam eadem res semper est, nec aliud antè corrumpitur, aliud surgit, ac succedit, sed idem semper status permanet, non potest nisi per errorem & insolentiam asciri prius & posterius, quibus tempus integratur. Fluuius est tempus, res quoque fluunt, Diuinitas eadem est. Quare qui fingat ibi prius & posterius, accidit ei, quod his, qui putant Antipodes labi in inferius cœlum: Ac si posset intelligi, quanquam periculum est ne nō intelligatur: adeò uaria est à tempore, & eo quod nunc uiuimus, Aeternitatis ratio, ut dicendum sit, coniunctam fuisse indiuisibiliter, nullo spatio intercedente, Creationē cum Aeternitate. Nulla fuit igitur uacatio, nec ociabatur Deus, quem etiam (tanta animi nostri obtusio est) ut non capiamus ubi potuerit esse antequam mundus fieret, existimantes eum perinde ac nos & nostra, aliquo mundi loco necessario contineri, & intercipi. Atqui nemo fuit, quin fateretur, omni mundo Deum esse maiorem. Quid igitur aliud, nisi stupor, obtusaq́ acies, te cogit addubitare, ac quærere, Deus ubi esset ante conditum mundum, si mundo maior est, res autem continens est maior contenta, Deus toto mundo maior, ut mundo nequeat intercipi? Sic non egebat hoc mundo, quo contineretur, qui nec capere quidem eum posit. Sunt alia, ut principio dixi, absurda nostrorum imbecillium animorum simulachra, figmentaq́, quibus, rationis, prudentiæq́ auxilio dissipatis, docemus nos ipsos, aliunde petitis exemplis sæpeq́ ab errore reuocamus.

Examinantur Philosophorum, primum Aristotelis de Aeternitate rationes. Aristotelem non impugnare simpliciter Creationem, sed qualem nonnulli ante eum deprædicassent, qui Chaos æternum, Creationem in tempore

A *pore fuisse asserebant. Priscos non quemadmodum calumniatur Aristoteles, tempus æternum credidisse. Priscos asseruisse tempus & cœlum creatum, creatum cœlum ex liquida aquæ substantia.*

CAP. IIII.

HAEC FVIT prima sermonis ratio, de mundi uel Aeternitate, uel Creatione. Secundo est, ut presſius, ac nominatim eorum rationes apponãtur, quibus uiſa eſt Aeternitas probabilior. Ex his fuere præcipuè tres, Aristoteles quidẽ primus, pòſt quidã Platonici, exinde Proclus & Simplicius, qui creationẽ euertere nõ ſolũ à natura, ſed etiã autoritate Platonis conati. Quorum priori reſpondit quidem ſolerter Ioannes Grammaticus, nos autẽ quoad huic operi congruit, partim eadẽ, partim diuerſa ratione reſpondebimus. Paucas igitur quaſdam rationes attulit ſuper Aeternitate Ariſtoteles, è quibus eſt in octauo de Auditione naturali, & in libris de Cœlo, ea, quòd mutuo ſe cõſequãtur tẽpus & motus, & res quæ mouetur. Omnes autẽ præter unũ Platonẽ, cõfeſſos tẽpus æternũ. Quos neceſſariò ſequatur æternus motus. Nam ſine motu cœli, nõ eſſe tẽpus: Sic nõ eſſe motũ ſine re mota. Itaq; tria hæc ab inuicem eſſe inſeparabilia, Tempus, Motum, Cœlum. Vt qui dixerunt tempus æternũ, neceſſariò motum & cœlũ rem motã, æternã dixerint. Sic totum mundum æternum. Argumentumq; eſt à conſenſu maiorum ualidum certè, ſi ſit quod ait: ſed prorſus in contrariũ oſtendã. Neminem priſcorum, tempus aut cœlum æternum dixiſſe. Altera ratio à Natura ducitur: Nullum tempus ſine præſenti, & nunc eſſe aut cogitari poſſe. Ipſum autem nunc, ſeu præſens, medium eſſe quoddam inter principium & finem, principium futuri, finem præteriti: Sic neceſſe eſſe
B ſemper eſſe tempus. Extremum enim poſtremi accepti temporis, in aliquo nunc præſenti eſſe. Nihil enim in tempore accipi poſſe, præter præſens. Quocirca, quoniam ſemper eſt principium & finis, ipſum nunc ſeu præſens, neceſſariò ſemper ad utramq; partem eius eſſe tempus. Tempus autem ſempiternum, motũ inducit ſempiternum. Hæc ratio (pace tanti uiri dixerim) non modò naturalis non eſt, ſed penè ſophiſtica. Alias rationes propoſuit alijs in libris. De Cœlo, quòd corpus illud ſit diuinũ, incorruptibile, cuius nunquã fuerit, nec maiorum memoria dicatur fuiſſe, labefactio: Quòd ſit Deorum domiciliũ ex maiorum autoritate, ut æternorum æternũ. Quòd ſit præter quatuor elementa quintũ diuinũ corpus: Quòd dictũ ſit æther, ab æterno motu: quòd ſi ſit incorruptibile, nõ ſit creatũ: Incorruptibile à Platone dictũ: Ex ordine itẽ rerũ cõſtanti: Ex ipſo corpore. In libris aũt poſt res naturales, quòd à diuinis Intelligẽtijs regaĩ, quòd æterno motu moueaĩ à Deo primus orbis, ſic omnes deinceps: A ſubſtantijs æternis animatũ. Hæ ferè ſunt Ariſtotelis rationes. Illud aũt primũ in his ſciendũ, attenteq; animaduertendũ, nõ uſquequaq; rationes eius cõtra dogma noſtrũ, & Creationem mundi, qualẽ tradimus ipſi, tendere, ſed potius aduerſus ante eum de Creatione locutos. Tres eñ abſurdas de Creatione mũdi producit idẽ maiorum opiniones: Alios tẽpus æternũ, ſine cœlo, & mundo ſtatuiſſe: alios creatũ mundũ, ſed in poſterũ incorruptibilẽ: Partim modò naſci, modò corrũpi, idq; in omni Aeternitate: oẽſq; rationes eius id laborãt, ut hæc doceãt abſurda, præſtareq; mundũ ſemper fuiſſe, quàm quoduis horum triũ oſtendẽtes. Nos aũt qui è tribus illis nihil aſſerimus, qui & tẽpus cũ cœlo, & mundo ſimul natũ dicimus, mundũ aũt aliquãdo creatum, non incorruptibilẽ, ſed corruptibilẽ, quanquã alia ſublimiore ratione quàm Philoſophorum illa, quòd oĩa orta occidant, nec tertiũ, quòd mundus modò cadat, ac ſeneſcat, modò reficiaĩ, ſtatuimus, certè liquet, rationes oẽs eas cõtra Moſem nõ dirigi. Optimũ uerò eſt, abſurda, & à Natura diſsidẽtia deſtruere, ueritate tamẽ integra, quã ſæpe dum defendimus, labefactamus.

O Prima

Prima igitur ratio & attestatio nõ modò nõ aduersatur nobis, sed ipsius etiã Aristo- C
telis testimonio prorsus est falsa, ut nõ mea, sed eius autoritate arguat, priscos æternũ
tẽpus, postea cœlũ natũ nõ credidisse. Cõferamus igĩ inter se loca. Octauo de Audi-
tu Naturę libro, pręter unũ Platonẽ, tẽpus æternũ cunctos statuisse refert. At uerò in
libris de Cœlo, oẽs Græcos, & Barbaros attribuere Dijs cœlũ uti immortalibus, &
ingenitis, immortale & ingenitũ. In libris post res naturales, pręclarè maiores statuis-
se Deos cœlestes, primas, æternasq; esse substãtias. Posse itẽ multis rationibus ꝓbare,
fermè neminẽ è priscis, nisi fortè unũ Democritũ, tẽpus æternũ, cœlũ creatũ dixisse.
Nã Timęus Locrẽsis imaginẽ Aeternitatis dicẽs Tẽpus, id tũc extitisse dixit, cũ cœlũ
factũ est. In qua sentẽtia uerisimile est etiã Pythagorã Pythagoreosq; oẽs fuisse, fuit a-
pte Trismegistus, et Orpheus. Sed relinquamus hãc nihil cõtra nos, ut dixi, pugnãtẽ
rationẽ, & destrui patiamur ab illis, quę fuissent à nobis euertẽda. Secũda ratio, ꝙ tp̃s
semꝑ habuerit pręteritũ, quomodo uera erit ei, q cœlũ nullo adhuc tẽpore sentit crea-
tũ: & cũ cœlo, tẽpus creatũ cõtendit? Vbi fuit præteritũ illud, cũ cœlũ creatũ est, si nõ
Sol, nõ motus ullus adhuc cœlestis esset? Quid cogitauit Plato, qui Aristotele autore
creat tempus, cũ tẽpus post natũ cœlũ, aut cum cœlo dixit extitisse? Non uidit opificẽ
mũdi, sine tẽpore operatũ, massãq; cœlestẽ uolubilẽ, rapidã, subitò à se creatã, moueri
iussisse? Quid Mercurius, & Phœnices, q censent ex liquabili aquę substãtia, cœlestes
substãtias coalitas? Puerilis propè argumẽtatio, Tempus semꝑ iunctũ est præterito:
nullũ igitur habet initiũ. Verũ est de omni subsecuto & iam nato tẽpore, quod ex illo
depẽdet exordio. De nascẽte tempore nõ est uerũ: quod nascens post cœlu, aut pari-
ter cũ cœlo, ut ait Philo, necessariò cum cœlo nõ erat, sicut nõ erat cœlum pater eius.
Quòd si fuit spatiũ ullũ ante cœlũ, iam illud uestra autoritate nõ est tẽpus, qui tẽpus
nõ quodcũq; spatiũ, sed motus cœlestis dũtaxat asseritis. Sic illud spatiũ, in quo crea- D
tum est cœlũ, & cui subitò tẽpus, cœlestisq; motus cõiunctus est, nõ fuit tẽpus, sed uel
Aeternitas, uel quiduis aliud. Quod ad me igĩ attinet, nihil nõ modò uideo in hac ra
tiocinatione necessariũ, sed penè uitiosam uideo, peccantẽq; à tẽpore nascẽte, ad tẽpus
natũ. Vt si qs nullũ habere Tybrim ortũ, principiũq; cõtẽderet, quia semꝑ aqua, quę
sit ante oculos, cũ præterlapsa, & superius aduẽtante sit iuncta, quo fiat ut semꝑ sit ea-
dẽ superioris, inferiusq; fluẽtis aquæ ratio, ꝑpetuaq; manatio. Quod quidẽ arguerẽt,
q fontẽ, ortũq; fluminis scrutari nollent. Sic cui nõ placeret explorare tẽpus ubi ortũ
habuisset, omne tẽpus cũ præterito, & futuro cõiunctũ cõtenderet. Vt igĩ oẽs opera-
tiones aliquo initio particulari inchoãtur, aliqua fine claudunĩ, sic necessariò tempus
earꝫ inchoaĩ, & desinit, & à particularibus, priuatisq; operationibus, est ad magnã il-
lã cœli, terręq; ꝑationẽ ꝑuenire, cuius inchoatio, tẽporis ortũ inchoauit, cũ neq; tẽ-
pus, neq; res ipsa prius existeret. Quod aũt de corporis cœlestis Diuinitate dispu-
tat, cui memoria maiorꝫ nulla facta sit unquã diminutio, & quòd sit corꝫ assẽsu, Deo-
rũ domiciliũ, ut æternorꝫ æternũ, & ꝙ inditum sit nomẽ ab æterno cursu. Hæcq; oĩa
ferme ex maiorꝫ autoritate trahuntur, cuncta potius in eum reuoluuntur. Si placet
eĩ aliquo in loco maiorꝫ autoritatẽ esse, clarum est maiores, nemine discrepante, pręci-
puè si uetustissimas gentes animo adieris, mirabili cõsensu, Tempus, & Cœlũ crea-
tum tradidisse. Hebræi, Aegyptij, à quibus didicere omnia Græci, Phœnices, Chal-
dæi, Poetæ, Theologiq; & superiores Gręciæ sapientes, omnes unanimiter mundum
cõdiderunt. Famaq; per omnes ætates manabat, quàm magis initijs mundi homini-
bus propioribus, tam clara magis, & cõstãs. Quod paucis testimonijs postea demon-
strabo. Maiores igitur nõ quidem imminutum Solis unquã, aut Lunæ iubar, obtu-
samq; astrorum aciem, aut de cœli substantia defecisse quid, tradiderunt, sed illud
uerè ac constanter tradiderunt, cœlũ cum antea non esset, fuisse creatũ. Hoc Moses,
totaq;

A totaćq; Hebræorum classis. Hoc Trismegistus, quem & Aegyptij, & Phœnices ac Græci, uti Philosophiæ Deum adorauerunt. Hoc Orpheus, Hesiodus, Homerus, alijq; subsecuti. Maiores item indiderunt cœlo nomen æther, non ab æterno cursu, licet & id Plato asserat in Cratylo, sed à nitore, ardore, lumine. Cuius substantia luminosa, puraq; est, & nitens inardescit, uitalemq; terris infundit calorem, omne nomine ætheris designatum. Hinc unus è septem erronibus, Mars ardens, dicitur ab eis Aethon, & Solis equi cum sint quatuor, inditum est, uno excepto, cæteris nomen ab ardore, Pyrois, Phlegon, id est, igneus, & ardens: ratioq; nominis quòd ardeat, designat eum esse cœlestem ignem, ex elementorum puritate generatum. Tradit enim uetustissimus Trismegistus, quod apud alios quoque maiores uideas, & in quo Plutarchus multos Græciæ Philosophos consentire scribit, ex liquidissima purissimaq; aquæ substantia, factum æthera, & Solis orbem, sicut fiunt purissimæ nubes, facesq; & flammæ sublimes, & nubes aquosæ, collisæ, flammatæq; longum aëris illuminant tractum. Hæc illi dixere, ut ostendam, estq; uehementer rationi consentaneum, cum uideamus eiusdem uis & substantiæ multa luminosa ex aqua, quæ uariatur incredibiliter in pulcherrimas quasque admirandasq; species, fieri, ut aurum, crystallus, aër, nubes, ignes, colorum uarietates, nubes luminosę, uel in media nocte. Sic potuit à sapientissimo Opifice liquidissima cœli substātia ex aquis secerni, ac seligi. Plutarchus igitur autor est, Empedoclē ex aëre, ab igne instar crystalli densato, in quo igneum, & aërium insit, cœlum credidisse. Aristotelē, ex quinto corpore, igne, uel ex calida & frigida cōtemperatione: Anaximandrum, plenū ignis esse Solē: Xenophanē, ex igniculis collectis: Stoicos, accensionē intelligentē ex mari: Platonē, ex igne plurimo: Anaxagorā, petrā igneā: Philolaum, uitreū ex igne mundano sumentē. Quibus apparet, ueteres æthera nō à cursu perenni,
B sed ab ardore & igne nūcupasse. Apparet etiā eis nō fuisse cœlū adeo diuinū, quantū Aristoteles postea deificauit, quippe quod ex elemētis natū, pureq; selectū cūcti asseruerūt: natura quidē elemētare, sed purissimè segregatū, & cōpactū. Triaq; clarēt ex autoritate maiorꝝ, cōtrà, quàm Aristoteles postea innouasset, cœlum ex igne, & aqua esse, aut purissimā ex aqua substantiā, quemadmodū ex aqua fit aër, & ex aëre, ęther, ætheriæ uerò sunt substātiæ cœlestes. Sicq; claret eos ex eadē elementꝝ massa, cœlū ędificasse. Ex eo claret secundū, eos corpora cœlestia nō deificasse, nec diuinū corpus, nisi quo purissimū est & incorruptibile, appellasse. Tertiū, nō quintā quandā substātiā orbibus & stellis adiudicasse, sed ex eadē atq; nostra hæc terrestria, quibus dominatur corruptio, fecisse, puriorē tamē earū compagē, sicut ex cibo fit sanguis: demūq; ex crassis, & feculentis nascitur purissimus spiritus, quo nō modò uiuūt, sed etiā sentiunt animātes. Qui si in loco esset, ubi nihil labefactaret, & nisi animal deficeret, nunquam & ipse deficeret, ut cœlū, quod in altissimis regionibus nulla aduersa re labefactatur. Mirabilis igitur est maiorꝝ cōsensus, cœlū fuisse creatū, & ex igne, aut aqua purissimè selectū. In qua sentētia cum primus fuisset Mercurius Trismegistus, cuius super hac re diuinū est testimoniū, fuit deinceps omnis qui ante Aristotelē, & Platonem floruerūt, Philosophꝝ caterua. In eandē grauis autor Plutarchus asserit ipsum Aristotelē iuisse, his uerbis, ne putes meū esse cōmentū: de placitis Philosophꝝ scribens, Anaximenes, inquit, ultimā circūferentiā terrestrē esse. Empedocles, solidū esse cœlū, ex aëre cōpacto ab igne, instar crystalli, igneā, aëriamq; naturā in utroq; hemisphęrio cōplectēs. ἀριστοτέλης, ἐκ πέμπτου σώματος, πυρὸς, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: Aristoteles, ex quinto corpore, igne, uel frigida, & calida contemperatione. Hæc tametsi Aristoteles nō dixit in his, qui nunc passim habētur libris, credendū est tamē in alijs,

qui ad nos nō peruenerūt (Siquidē & Tullius profert, & alij, quæ his in libris nunc C
nō extant) Plutarchū legisse. Trismegistus autē uetustissimus, è cuius fontibus bibit
uniuersa Græcia, apud quē omnē propè Mosaicā reperies Creationē, hæc aurea uer-
ba, ut semper mihi uisum est, scripsit de Creatione Solis, primo libro διεξοδικῶν, ad Tat
filiū: ὁ δὲ πάντων κύριος εὐθέως ἐφώνησε. διὰ ἑαυτοῦ ἁγίου, καὶ νοητοῦ, καὶ δημιουργικοῦ λόγου. ἔστω ἥλιος. καὶ
ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τὸ φύσεως ἀναφεροῦς ἐχόμενον, λέγω δὲ τὸ ἄκρατον, καὶ φωτεινότατον, καὶ δραστικώ-
τερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεσπάσατο ἡ φύσις, διὰ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος. Hoc est, Domi-
nus autē Verbo suo sancto, intellectuali, & opifico, inclamauit, Esto Sol, simulq; di-
cto, ignis, qui naturæ sublimi cohærebat, dico scilicet purū, syncerūq; illud, & lumi-
nosum, efficacius & fœcundius, natura suo ipsius spiritu, attraxit, & in altū, ex aqua
sublimauit. Hæc Trismegistus. rogatus autē superius fuerat, ἡλίου γένναν βούλει ἡμᾶς κατα-
λέξαι, πόθεν ἐφάνη: Vis'ne generationē solis aperire nobis, unde extiterit? Quid hoc te-
stimonio diuinius, naturalius, de ortu Solis, diuinis imperijs, ex aqua, quicquid esset
purius, luculētius, fœcundius, syncerius extractū, subductūq; in altū, idq; Solē fuisse,
accedente opere diuino. Fiunt enim etiā nūc candidissimæ, quæ surgūt altissime, nu-
bes, ex aqua. Hæ sæpe inflāmatæ, etiā nō à Sole, sed suapte ui (Est enī etiā in aqua na-
turalis calor) illumināt subiectas terras. Hanc etiā famā, cum apud Græcos legisset,
ad Græcos manauit à Phœnicibus, & Aegyptijs: Poëta Latinus, uersibus eam Lati-
nis decantauit, separatum dicens ex infima congerie, liquidum cœlum.

> Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli,
> Emicuit, summaq; locum sibi legit in arce.

Quod ne fortuitu & temere, ut Lucretius diceret, factum fuisse, sed diuino consilio,
& uoluntate, quemadmodum docuit Moses, & Trismegistus, suspiceris, audi:

> Hæc super imposuit liquidum, & grauitate carentem D
> Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem.

Deus igit̄ imposuit, qui diremit litē, defecatamq; Solis, atq; ętheris ex aqua substātiā,
sustulit in altū, & descriptione cœlesti cuncta cōclusit. Quibus si fidē adhibere uelis,
claret cœlū nō esse quintā à quatuor elemētis naturā, nisi putes hoc noīe nūcupari, q̄
sit purissimū, liquidissimū, incorruptibile. Quintū aūt nō erit, quasi nō quod cætera
quatuor, aut nō ex his, ut omnia terrestria. Hisq; ostēdit̄ nullā Philosophiā, nec Grę-
cam, nec uetustiores, cœlo uel Diuinitatē, uel separatā quādā naturā dedisse, qđ cōfes-
sæ sunt à Deo creatū. Sequit̄ etiā, nō ueterū illorū modò, sed ipsiusmet Aristotelis te-
stimonio, istud cœlū uelut æternū æternis Dijs habitādū à maioribus nō datū. Nam
neq; illi, neq; ipse Aristoteles Deos habitare censent in orbe Solis, aut Lunæ, aut stel-
larū, & oīno in dissoluendo isto, & quod nobis suspicitur, creato ex aqua, cœlo, sed
ultra flammantia mœnia mundi, ubi neq; locus, neq; tempus sit: Extra, anni, Solisq;
uias, Lunæq; labores. Quod cœlū, si quidem sit diuina, luminosissima claritas, sem-
piternum & increatum est, Essentiæ diuinæ fulgor sempiternus. Non est cœlum il-
lud, quo subiectæ terræ irradiantur, & cuius Aeternitas reddat mundum corrupti-
bilē, æternū. Quod an corruptibile sit, uel incorruptibile, quod perhibet ipse Aristo-
teles sensisse Platonē, & arguit cōtra leges Naturę, Platonē rei, quę principiū habuis-
set, dare perpetuitatē, argumētaturq; multis, qđ principiū habuisset, habiturū quoq;
finē, dicēdū, Platonē (eaq; respōsio uera est qđ nō synceré, & candidè ipse reticuit, &
suppressit) prudēter locutū, hoc cœlum suapte quidē natura, quoniā inchoatum ali-
quando, incorruptibile non esse. Maiorem autem necessitatē, quā naturæ accersiuit,
quæ cœlum efficiat incorruptibile, suæ naturæ relictū necessario corruptibile. Porrò
autem posse diuinā potestatē, quod corruptibile natura est, reddere incorruptibile,
perneget Aristoteles quātum uelit, sufficit mihi ratio, & unus Plato. Aristoteles igi-
tur

A tur seipsum redarguat, Coelum quod Dijs tribuitur à maioribus habitandum, non esse uisibile istud, quippe qui ut superius uidimus, ait habitare Deos remotissimè à uertigine coelesti: & hoc dicit, ubi de coelo disserebat. Hæc ratio & attestatio destruit item ab Intelligentijs coelestibus coelum moueri. Locat enim coelestes Intelligentias, aut Deos πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem Aristoteles, extra coelum. Et uidimus Barbaricam fuisse superstitionem, deificare coelum: Cui ne illi ipsi quidem, qui ipsum adorabant, Intelligentias diuinas præfecerunt, sed ipsum merum corpus adorarunt Chaldæi, sicut item ignem adorabant, rem inanimen. An autem tantus ordo coeli duci posit sine asistente, & mouente Intelligentia: sit sanè non posse sine ratione, & Intelligentia duci: illud certè ex omni uetustate constat, eam Intelligentiam mouere, non quòd sit anima in corpore, sed uelut uniuersalis potẽtia Dei, ad cuius imperium, & nutum, per coelum, & terras commeantis, cuncta moueantur, prima machina coelestis, deinceps omnia terrestria. Hoc etiam dixit Aristoteles, ut uidere est in libro de Mundo: Hoc Pythagoras, hoc omnis priscorum Theologia. Mouetur igitur omne coelum à Deo, cuius uoluntas non solùm mouet, sed creauit etiam omnia. Mouetur autem non tanquam anima, & ratione eius, sed extra, & intra mundum existente: superuacaneæq; sunt cæteræ Intelligentiæ. Mouetur autem ceu res corruptibilis, & sicut nasci facit indiuidua & particularia, sicut item mortalia regna commutat, non mouetur autem, tanquam ea sit naturalis actio eius: sic indignissimum est, Deum cuius est æterna, & infinita sapientia, hanc coeli corpoream actionem habere naturalem, & inseparabilem, ut quam efficiat solo nutu, non quadam animatione. Quod apparet maiores sensisse, omnes unanimiter coelum, ex aqua corruptibili, creantes. Atque ut Marcus noster, non modò mentis suæ bonitate, naturaliq; instinctu, sed etiam quia

B similia uidit apud superiores: Quod, inquit, dico legem, à me dici nihil aliud intelligi uolo, quàm imperium, sine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum Natura omnis, nec ipse mundus, potest. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræque, & hominum uita iussis supremæ legis obtemperat. Ea dicens Marcus profectò sentit uim, potestatémque diuinam coelo ac terræ, mariq; præsidentem, mouere, gubernare cunctas non naturæ solùm, sed etiam humani generis res, & actiones, idq; non tanquam animum mundano corpori infusum, à quo discedere, absoluiq; non posit, sed tanquam imperatorem, stantem celsa in puppi, uelut nauclerum, dictatoremq; supernum. Quod Deo longè dignius est, quàm ut animet orbem coelestem. Duoq; sunt ab Aristotele, ut male posita, corrigenda, quod fecit in Compendio, ut Deus non sit anima coeli, ita mouens ipsum, ut ab anima mouentur animalia: sed nutu imperijsq;, quibus obediunt inuisibiliter omnia, exclusa prorsus illa indecora mundani corporis animatione. Secundum quòd cum sit eius unius tanta potestas, imperiumq;, per omne coelum & terras, & maria pertinens, superuacaneum est, plures adhibere Intelligentias. Quod ex maioribus neminem inuenies fecisse. Sed res luce clariores inculcare, uitium fortasse sit. Satis igitur constat, nec corpus illud tantopere diuinum esse, ut Diuinitatem mereatur, cum sit eo melior sensus brutorum animalium. Et uilis musca, uermisq;, ut ait Augustinus, Sole sit melior, quòd hic uita, illic nulla uita, nec autoritate maiorum, orbes hosce coelestes, qui portant lumina, diuorum esse domicilia. Nam Deum præter corpora, genúsque hominum, Deos quoque creasse, fuit perspicuum. Nec æthera ab æterno cursu appellatum, nec à diuinis Intelligentijs, sed uniuersali Dei potestate cieri: quæ quidem non sit eius naturalis actio, sed nutus, uoluntasq; omnia concitandi potens. Et hæc omnia non ratione solùm constant, sed maiorum cum primis autori-

tate, perenniq́ue seculorum succeßione, cui uidebatur Aristoteles deferre. C

Dissoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductas. Tempus in quo conditus est mundus, non esse cœleste tempus. Plura esse posse tempora, quàm cœleste. Redundare, superuacaneamq́ue esse animam cœli, aut eam esse Deum summum. Maioris honoris esse Deo, æternitatem suam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum esse fontem. Non sequi potestatem æternam Dei, æternam mundi conditionem. Deum non esse mutatum cum creauit. Naturalem fuisse Dei æternitatem, mundi principium. Platonem non æternum, sed in tempore factum mundum scripsisse.

CAP. V.

RELICTO igitur Aristotele, ad rationes Procli ueniendum est, quas & ipsas non absurdas modò, & ineptas, sed deprauatrices etiam ueritatis & dogmatum eorum, quos sibi proposuit imitandos, reperies. Fuit autem Proclus eruditus quidem, & ubi maiores sequeretur, autor ualde bonus, ubi autem seipso contentus natare cœpit sine cortice (cunctis enim ferme posterior floruit) mirificis commentitiarum allegoriarum figmentis libros occupauit. Quem Ioannes Grammaticus, autore Suida, etiam in quibus sibi plurimum arrogaret, Platonicorum profanorumq́ue dogmatum arguit imperitum. Cumq́ue superstitiones mallet incolumes esse, quàm religionem Christianam, quam putaret cum cęteris ineptam superstitionem, reuolutus est ad poëticos superstitionisq́ue Deos, elementa istius mundi, cœlum, aërem, terram, Venerem, amorem uniuersalem, Vulcanum, ignem ætherium, & cœlestem deificans. Quorum ut esset Diuinitas uenerabilior, eos cum omni mundo declarauit sempiternos. Deorumq́ue arbitrarijs genealogijs incredibiliter est delectatus. sed ubi superstitionibus, fabulisq́ue relictis, se Philosophiæ commisit, melior est. Huius igitur præter eas quas attulit Ioannes Grammaticus, partim eò spectant rationes, ut Plato, non quemadmodum multorum sit sententia, creauerit mundum, sed asseruerit sempiternum. Partim, ut hoc ipsum è Natura comprobet. E quibus è Natura sunt, Quia si tempus non habuisset temporale principium, quod omnium sit imposſibilisſimum, ut eius utar uerbo, etiam cœlum fuisset sempiternum. Semper item animam cœli fuisse, igitur & corpus. Opificem item mundi oportere non temporariorum, sed sempiternorum esse opificem. Ad hæc eum non esse mutabilem. Si semper est opifex, semper rem fuisse quæ fit. Ad hæc cur infinito tempore fuisset otiosus, num ignarus creationem esse meliorem? quod absurdum. Si non ignarus, cur non prius sit operatus? Si item mundus genitus, quod minus pulchrum sit, Deum sequi: Peccare quoq́ue in opificem qui aliquando mundum non fuisse contendant, quia si quando mundus non fuisset, ille non creasset. Si non creabat, erat potestate operans, quod arguit imperfectionem. Si autem in Deo prius & posterius statuas, eum non fore ex his, quæ in æternum agant? Tum si secundum tempus operaretur, ad faciendum eum mutari. Deinde creationis assertores peccare in potestatem prolificam, & uoluntatem ἀγαθοειδῆ, boniformem, quæ concurrens generet mundum, in sempiternum. Denique nititur in hanc quoq́ue sententiam uocare Platonem. Priorq́ue ratio, quòd in Timæo, de mundo locuturus quærit, an ad imaginem alicuius æterni uel creati sit creatus, quod non quæsisset, si genitum mundum statuisset, quòd ante genituram mundi nihil esset. Tum non substulisse Aeternitatem Platonem, D

A nem, ut quidam in Aristotelis testimonium consentientes, opinentur. Nam quoniam tempus sit à cœlo: tempus autem sempiternum (neque enim, ut exposui, dari posse tempus, in quo tempus sit natum, ne tempus in tempore sit factum) confieri, ut cœlum sit æternum. Iam in Republica pronunciasse, omne ortum occidere, in Timæo mundum fore incorruptibilem, ergo etiam sine principio. Ad hæc in Legibus, docere Platonem, infinitum esse tempus præteritum, quia dicat infinities artes, & scientias, ac res publicas natas & extinctas. Præterea, quòd in Timæo affirmaret, semper hominum genus fuisse, ubi uel exustiones, aut cataclysmi immanes non accidissent. Postremo Proclus refert Porphyrium, Iamblichum, Plotinum, Crantorem, qui primus in Platonem commentarios ediderit, asseruisse esse mundum sempiternum Platoni: genitum autem non uelut in aliquo temporis exordio, sed uti semper nascens à causa superiore. Hæc & id genus quædam opposuit gignentibus mundum Proclus. Primum igitur rationes è Natura perpendantur, si quæ supersunt è tribus illis non examinatæ, aut strictim superiores responsiones retexantur. Ac primum docuimus argumentum esse præstigiosum, puerilemque technam & argutiam: Tempus non potuit in tempore creari, ergo sempiternum. Si tempus sempiternum, etiam cœlum, à quo nascitur tempus. Incredibilis profectò hallucinatio. Non uides multos credidisse tempus esse potuisse nondum cœlo creato? Non'ne fuere multi, ut Aristoteles perhibet, etiam illi ipsi qui creant cœlum, æternum quoddam tempus ante cœlum suspicantes? Ipse quoque Aristoteles supra Solem & Lunam, temporis ueros parentes, locat gentem diuinam, uiuentem omne æuum beatè. Deus etiam supremus, quem locant supra motus cœlestes, uiuit, & uiuit non in tempore. Rogo te quoque Procle, An Deus, qui potest torquere lumina cœlestia, posit sistere unam diem, aut horam B (quod nostræ literæ prædicant, à meque creditur constantissimè) Solem. & à te credo non negabitur, si non his literis credente, saltem fieri posse, ut qui moueat, potestate quoque sistendi, si uoluerit, sit præditus. Sole igitur desidente, quod tempus erat uel esset? Tempus enim colligitur ex motu Solis, cuius diurnus ac nocturnus accessus & discessus diem efficit: è diebus fiunt menses: è mensibus annus: Anni conficiunt uniuersale tempus: Vt tempus, quod apud Philosophos est celebre, solo ex motu Solis colligatur. Nam Lunæ uarietas à Sole quoque est. Sole igitur rapidos cursus sistente, quod fuit, uel esse posit tempus? Quod tempus item his, qui sub altissimis cauernis degentes, uel ipsi, quos in Republica teterrimo in carcere, à die natali locat Plato, qui nunquam cœlum uidissent, sed illic habitantes, & aliquid necessariò agentes, suasque actiones, sine motu Solis, quē nunquam suspexissent, fortè ad clepsydram, ad motū aquę, ad motū pulueris, non Solis, metientes, quod inquā his tempus esset, Solē Solisque uicissitudines, hominumque negotia ignorantibus, quique Natura postulante, modo dormirent, modò uigilarent? Horrida quidē & crudelis uita, à luce iucūdissima segregata, sed quæ posit esse & cogitari. Vt igitur, qui à particulari uniuersale, aut à paucis multa colligeret, Vidi Germanum ferum, omnes ergo sunt feri: Vidi Gallum tumultuantem, omnes ergo tumultuant: Græcum leuem, omnes ergo leues: uitiosè colligeret: sic qui argumentaretur, Tempus cœleste, aut Sol non potuit sine tempore fieri, ergo sine cœlesti tempore non potuit fieri. Non cernis uitium? Do tibi tempus cœleste, aut Solem temporis cœlestis patrem, sine tempore, aut aliquo spatio, uel actione, fieri non potuisse: sed non protinus do, spatium illud, aut actionem fuisse cœlestem tempus. Atque apud me sunt plures species eius quod dicitur tempus. Est ipsa primum Aeternitas, quam Philosophi insigniter omnes à tempore distinguūt. Est actio illius beatæ uitæ, quæ uiuitur ultra tempus cœleste. Est item tempus, quod ex aquæ

aut pulueris descensu colligitur. Nam si fuero in thalamo undique clauso, ad quem nulla lucis aspiret scintilla, sed partiendum mihi sit negotium, ut modò hoc, modò illud agam, metiar mihi, & colligam tempus ex descensu pulueris, uel aquæ, in quo cum motu solis, nulla sit affinitas. Sic, quemadmodum dixi, ad cogitandum facilimum est, quibus persuasum sit potentiam diuinam, uniuersalem esse, posse Solem, qui Deo uolente, tribus, aut quatuor horis requieuit, mensem, uel annum, in medio cœlo consistere. Quæso hic, quod tempus esset, Sole quiescente? Decurrisset tempus, non decurrisset Sol: stante cœlo non stetisset tempus. Nam & interior digestio, suis spatijs conficeretur, & homines agere non desisterent, quamdiu uiuerent. Qui autem lapsura cuncta, si uel horam Sol consisteret, contendunt, pueriliter ipsi labuntur, obstinataq; est ad deificationem cœli uoluntas. Tempus igitur, aut non est solum cœleste, aut si solum cœleste meretur dici tempus, dico ipsum creatum non in tempore, sed actione diuina, aut subita, aut quoad rerum creatarum postularet natura, in quibus necessariò sit aliud prius, aliud posterius. Hæc autem actio non solum non cogitur fuisse, & potest facilè cogitari non fuisse in tempore, ut apud homines etiam actiones inueniantur, quæ sine isto cœlesti tempore possint transigi. Fuit igitur ante cœleste tempus Aeternitas, aut spatium aliud, etiam ipsorum Philosophorum testimonijs. In hac Aeternitate, uel dimensione, uel quiduis appelles, creatus est mundus. Ac quoniã uetustissimi Theologi Moses, & Mercurius, quem Platonici reuerenter adorant, & colunt, librosq; suos Philosophia eius decorauerunt, docent Solem temporis genitorem, è purissima, liquidissimaq; aquæ defecatione creatum, necessariò ante Solem fuit aqua, aqua sine terra esse non potuit. Igitur ante Solem, & tempus, fuit aqua cum terra. Certè igitur non in tempore. Nec erant igitur in tempore, nec creatæ sunt in tempore. Et hoc dicit Mercurius Trismegistus, pater & autor Platonicæ Theologię: Cuius si testimonium non recipiunt, infirmatur eorum Philosophia. Egoq; facilius assentiar & adhærebo principi, & fonti, quàm famulis, & riuulis. Et hæc de prima ratione satis. Non minus ineptit, plenaq; uitiorũ est secunda, de Anima cœli. Duoq; hic sunt responsa, unum ex Natura, alterum ex Philosophia Platonis. Primum est, quòd aut anima illa cœli est Deus ille summus, aut alia quędam anima. Si Deus summus, quæ tandem dementia, cum dicere animam cœli, cum Deus, omnium Philosophorum, uetustatis omnis autoritate, sit à cœlesti, & mundana compage absolutus, & maior omni mundo? Si non est Deus summus, redundat hæc anima in corpore cœlesti: Satis est, & esse docuit in libro de Mundo Aristoteles, diuina quæ per omnem mundum diffusa sit potentia, mouens, & uiuificans indefatigabiliter omnia. Sed hæc ratio quoniam magis est ex Philosophia Platonis, audiant impudentes, & quæ luce clariora sunt, perfricta fronte negantes, Platonem apertè fatentem creatam à summo Deo hanc animam. Quod Marcus Tullius interpretans, Deus, inquit, ortu, & uirtute, antiquiorem genuit animum, eumq; ut dominum, atque imperantem obedienti præfecit corpori. Pauloq; inferius, Animum igitur cum ille procreator mundi Deus, ex sua mente, & Diuinitate genuisset. Hæc Plato, à solis impudentibus, à prudentibus nunquam neganda. Retorqueboq; in eos: Plato claris, minimeq; dubijs uerbis creat mundanum corpus, ergo & animam. Sed uera responsio est, nullam cœlo inesse animam, & Platonẽ non clarè percepisse, quæ Trismegistus de hac anima docuisset: quam dixit non cœli esse, sed uniuersalem animationem:

> Vnde, Hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,
> Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Quæ superius melius claruerunt. Sed ueniamus ad tertiam rationẽ, Deum oportere

A tere sempiternorum esse, non temporariorum opificem. Hæc quoque ex parum perspecta, animaduersaque rerum Natura. Fit autem sæpe quadam humanæ mentis imbecillitate, ut quos cupimus, & credimus honorare, his ipsis, quibus decus afferre putassemus, dehonestemus, & contaminemus. Quotidianaque sunt exempla. Sic Proclus dum uult, & putat pietatem, Deum sempiternum rerum corporearum opificem, detrahit totum decus ei Diuinitatis suæ. Decus est ut solus ipse sit æternus, sola ac peculiaris dos præcellentiáque Diuinitatis, ut sicut singularis est, solúsque Deus, sic singulariter sit æternus, nullaque res æquare possit eius Aeternitatem, & Maiestatem. Nec indigeat ad maiestatem suam, eximium, & inæstimabile decus suæ Diuinitatis, creatione istarum rerum. Quanto igitur est Deo dignius, & dignius esse sapiens animaduertet, ut Deus creatione & perenni factione ad honorem suum non indigeat? Quasi non idem Deus futurus, non eadem Diuinitas, si creando supersederet. Quasi cogatur creare, ne maiestas eius sit diminuta. Si crescit decus eius ex creatione corporearum rerum, cur non plures fecit mundos? aut si cuncta potuit uno complecti, cur non fecit, ut is esset latior, capaciórque, & hominum numerus esset maior? Cur non plagam Solis iniquam fecit temperantiorem, homines ubi degerent? aut frigidam utranque, aliquo calore temperauit, ne tanta terrarum uastitas cultore careret? Iam si sempiternus istius mundi Deus operator fuisset, quarum quæso rerum operator sempiternus? Videlicet blasphemorum, impiorum, qui & illum, & opera eius nunquam non execrarentur, maledictis incesserent. Cuius cum nos habeamus optimam solutionem ex abolitione istius mundi, quibus placet Aeternitas, ea carentes, necessariò turbabuntur, ambagibus inextricabilibus irretiti. Ecce Proclo euenit, quod in prouerbio est, Deuitans ignem, incidit in fumum. Dum pieta-

B tem putat, Deum æternum rerum corporearum declarare opificem, delapsus est in eam execrabilem impiámque sententiam, quòd Maiestas diuina indigeat creatione rerum, Quasi si mundum aboleret, non posset Diuinitas eius consistere. Quasi cogendus sit, etiam si plenus sit habitatorum impiorum mundus, eos non delere, ne careat maiestate sua. Cur enim non uidit, nec considerauit, maiorem hominum partem impiam esse, ex quorum uita nec decus nec uoluptas Deo possit accedere? Quòd si dicas propter bonos eum mundum fecisse, & his solis eum à quibus honoretur delectari, utinam uerò dicas: necessariò enim te deducam, ut non sit æternus is mundus in posterum, ideo neque in præteritum, ut dentur bonis opulentiora bona. Quibus in hoc mundo nihil quàm malis sit melius, sæpe etiam deterius. Sicque propter eos is mundus in sempiternum durasse non debuit, cuius bonis neque fruantur, nec si fruerentur syncera, ac sine temperatione multorum dolorum constent, nec syncera, nec diuturna, sed omnium euersio breuissimè futura. Quare cum nihil ad dignitatem, decusque diuinæ substantiæ faciat iste mundus, cuius inuentio, cunctorum consensu non propter Deum, sed homines, & Deos fuisse dicitur, utique nec minuitur bonitas non fecisse, nec decus crescit fecisse. Quis est enim, qui non uideat singularem Dei bonitatem, à rebus in infinitum disiunctam? Illud item non uidit Proclus, quod uidisset, nisi pertinax Aeternitatis obstinataque persuasio, à uero perspiciendo eum retorsisset, longè decus Dei in eo præcellere, si solus sit æternus, quàm si corruptibilium rerum Aeternitate sociatus? Adde quòd ideo non modò decus maiestasque ei ex eo non accrescit, sed uehementer decrescit, quòd cum Aeternitate mundi sequitur cultus sui, pietatisque euersio, interitus omnium uirtutum. Ecce autem tota ratio in eum relabitur, quòd non solum ex Aeternitate decus augetur Deo, sed ex hoc ipso penitus minuitur, cum ex Aeternitate, Philone Iudæo cum ratione teste, nascatur

P persua

persuasio contra prouidentiam, contra immortalitatem animorum, contra futuræ beatitudinis suppliciorúmque expectationem, contra religionem, cuius fundamentum est Creatio mũdi. Quibus euersis, quod fit ab Aeternitate mũdi, fit pietatis euersio, tollitur, ejcitur, fugatur ex hominum genere Deus, non est eius iste mũdus. Quocirca cum sit gloria Dei maior, si pios remuneretur præmijs æternis, impios æternis deputet supplicijs, si princeps humani generis, & autor, & fons credatur, credendo colatur, quàm ut fecerit res corruptibiles mœstasq́ue, sempiternas, sempiternaq́ue ista, ac perpetua labentium rerum nece sit delectatus, certè nihil conficit, sed inficit, sicut superiores. hæc ratio Procli: & ex qua putabat gloriam opificis Dei prouehere, ea demum quicquid dedecoris esset, ei conciliauit. Ex his claret quartæ rationis præstigium, Si semper opifex, semper opificium. Ratio prorsus à dialectices arte aliena. Arguat igitur Proclus, si tam pulchra ratiocinatione delectatur. Semper est ædificator, semper ergo ædificat. Semper belligerator, semper ergo belligeratur. Quamdiu quis est medicus, aut Philosophus, semper aut medetur, aut philosophatur. Sic Deus opifex semper fuit, semper igitur operatus est. Si stat hæc argumentandi ratio, dicam de te, & quid in te sequatur, uide. Quamdiu Proclus potuit scribere, ac dictare, semper scripsit ac dictauit. Itaque nunquam hoc officium intermisit, nec dormiuit, nec comedit, nec alijs actionibus functus est. Quod si absurdum est, & aliud agendum est melius, magisq́ue naturæ suæ necessarium, quàm dictare ac scribere cum opus fuit, & tamen cum uoluit & debuit, scripsit, & dictauit, cur item Deum, cuius natura longè quàm corporearum rerum perenni factione, melioribus bonis, sua Diuinitate contenta, ipsa suis pollens opibus, semperq́ue beata, & opis nil indiga nostri, fruitur, non putet ut est, sic fuisse semper hac ratione beatam, habentem alia meliora bona (quod omnes Philosophi confessi sunt) quæ debuit in omni Aeternitate retinuisse, hicq́ue institisse? Vt quemadmodum nunc isto mundo nihil indiget, sic in omni Aeternitate nihil indiguerit. Vt ergo superius uitiosè colligebat, argumentabatúrque à particulari ad uniuersale, eodem hic uitio, arguit ab eo quod est in potentia, ad id quod in actu: ab eo quod cum fieri posset, omnino factum sit. Vt quamdiu potuit Deus operari, tamdiu operatus sit. Et absurditatem domesticam, non transfert ad diuinam illam. Nec cognouit, præter hanc mundi molitionem, longè inæstimabiliora bona possidere Deum, quibus potuerit in omni æternitate frui. Quo quidem fit, ut prorsus aduersa colligantur his, quæ colligere decreuisset, dum commentitia tantopere eum iuuat Aeternitas, eámque Deo magis congruere, hancque fuisse perennem dignitatem eius putat, detraxit ei maximam Diuinitatis partem, eripiens tum maiora bona, quàm corruptibilium molitionem, tum omnipotentiam creandi è nihilo, tam separatam, incommunicabilémque Aeternitatem Diuinitatis suæ. Quod quoniam fieri non potest, merito falsas, non ueras argumentationes accersiuit. Nam & prorsus contrà est quàm ueritas postulet, quod mox subdit, ex hac creatione, sequi in Deo mutationem. Eadem atque superius argumenti ineptia. Scilicet & hic præstigiosè, & per æquiuoca, & à particulari, uniuersale colligitur. Vt si quis ratiocinetur, Mutatio à sanitate ad ægritudinem, est mala, omnis ergo mutatio est mala, etiam si nunc sedens, paulò post proficiscar: Si sedatus, merito irascar. Vt liceat arguere, Nunc cum placidus esses, post flagitium conspicatus, iratus es: omnis autem mutatio est mala: mutatus igitur es, mutatus peccasti, aut imbecillitatem indicasti. Ne igitur hæc imbecillitas, & mutatio sequatur, his autoribus oportet aut semper sedere, aut semper proficisci; semper aut comedere, aut non comedere: semper aut irasci,
aut

A aut non irasci: manendumq́ semper in eadem conditione, ne si qua fiat mutatio, nostra declaretur debilitatio. Nec uident, nec norunt, alias malas, & accusandas mutationes, alias bonas, & necessarias, quæ non aliud quàm ipsa uita sunt. Nec aliud est uiuere, quàm modò sedere, modò stare, modò inambulare, modò dormire, modò uigilare. Non aliud iustitia, quàm modò irasci, modò nihil irasci. Hic mitem esse, illic seuerum: alios præmijs afficere, alios supplicio: erga hos clementi animo esse, aduersus illos aspero. Hæc ratio prouidentiæ postulat, ea uis & natura eius, ut modò flagelles, modò placatus, sedatusq́ serenes frontem, modò laxes ubertatem, modò cohibeas. Omnis hæc, optima, iustissimaq́, & naturalis mutatio, si nobis est necessaria, eaq́ est natura, ea uita nostra, cur detestemur in Deo, præcipuè quod ad res humanas attinet? Nam sicut Deus his mutationibus non indiget, sic indigent res humanæ. Tantúmque abest, ut sint malæ, & uituperabiles, ut sint necessariæ, ea sit uita nostra, Id demum uiuere. Quoniámque in Deo prouidentia est, & esse probatissimi quiq́ Philosophorum asseruere, prouidentia mutationibus, & uarietatibus constat, certè in Deo sunt uarietates, & mutationes. Vt autem Stoicos irrisere omnes, quos unum exemplum deprauauit, quòd irasci aliquando malum sit, concluserúntque semper malum esse irasci, absurdiúsque prouecti, omnem in animo commotionem etiam misericordem, & bonam, decreuere malam: sic irridere Philosophos hos necesse est, quibus una mala, imbecillisq́ mutatio persuasit omnem mutationem malam. Dederúntque nobis quasi quendam Stoicum Deum, immutabilem, inexorabilem, qui nec possit irasci, nec ad misericordiam commoueri. Cui si fuit turpe à necessaria Aeternitate Diuinitatis suæ, ad creationem mutatio: eadem esset etiam turpitudo, cum quotidie, ut sacræ docent literæ, mutat regna, & pectora Regum,

B modò uiuificat, attollit, modò deprimit: Et ad uindictam sui tarde procedens, demum supplicium, quod distulisset, magnitudine compensat. Id, si Stoicos audieris, in Deo nequaquam est, sicut nec in homine sapiente. Sapientem enim non irasci, nunquam gratia moueri, nunquam cuiusquã delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum, & leuem: uiri non esse neque exorari, neque placari. Sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, sententiam mutare nunquam. Petunt aliquid homines, caue quicquam momenti habeat gratia. Supplices aliqui ueniunt miseri & calamitosi, sceleratus & nepharius, si quicquam misericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit, nefarium est facinus ignoscere. Hæc & id genus, quæ grauis orator Stoicorum uerius delyria, quàm decreta recenset, à Stoicis nostris, ut Proclo, quæ propter uicinitatem, & experientiam in hominibus indecora, stultaq́ habentur, in Deo nostris ab oculis remoto impune statuuntur, arguentes maiestati eius nos detrahere, si faciamus eum irascentem, pœnitentem, ignoscentem: dicens has esse mutationes, omnem autem mutationem malam. Nec uidet eadem ineptia ac leuitate, hanc mutationum uarietatem nos à Deo summouere, qua submouetur à sapiente, quem solum Dei similem in terris censuit Plato. Vt igitur contemnimus, irridemus, humanæ uitæ noxios & inutiles iudicamus Stoicos, quorum est error exibilatus, explosusq́ undiq́, sic contemnendus Proclus qui omnem hanc iniuriam Deo faciat, ut nec eum pœnitere, nec ignoscere, nec exorabilem esse, nec gratia duci contendat. Hoc autem facit, dum putat eum, cum mundum bonitate, ut ait Plato, gratia, benignitate ductus, creare decreuisset, quasi imbecilliter mutatũ, qui cum esset in Aeternitate necessaria, solaq́ possibili Diuinitati suæ, sic dedit se ad creandum, sicut contulit alicui gratiam, beneficium, quibus ille quondam careret: aut quemadmodum ignouit, exoratusq́ est delinquenti. Valeat igitur speciosa diuinæ

ſtabilitatis prædicatio : ſi in homine ſapiente turpis, noxia, indecoraq́, multo magis indigna Deo. Latetq́ ſub ſpecioſo nomine immutabilitatis, ut ſæpe fit, impoſtura mirifica. Meritoq́ ea & dedecus diuinæ maieſtatis, & humanarum rerum continetur euerſio. Quas ſi Deus inexorabilis, & immutabilis, ſi nunquam gratia aut miſericordia ductus negligeret, in peſſum ire, ceu'que nauem ſine nauclero iactari cerneres. Hæc omnia darentur nobis ex illa mirabili, diuina'que Aeternitate mundi, Aeternitate Solis, Lunæ, non mea, aut tua, quorum etiam in Aeternitate eſt miſeranda corruptio. Quod igitur arguis, Deum mutari ab Aeternitate ad Creationem, idq́ indecorum eſſe, duplex reſponſio, Nec omnem mutationem eſſe malam, imò neceſſariam, ac naturalem, Nec hanc propriè dicendam mutationem. Non enim ſi optimum eſt, maxime'que naturale, Deum duntaxat æternum eſſe, creauit autem poſtea, protinus mala & uituperoſa hæc mutatio fuit. Fuit neceſſaria, & naturalis. Vt fieri non poteſt, quin Deus ſit æternus ſolus : ſic fieri non poteſt, ut mundus ſit æternus. Nec debes, dum tollis quod tibi uidetur abſurdum, aliud abſurdius inducere. Videtur abſurdum, Deum ab Aeternitate ad Creationem quaſi mutatum tranſiſſe. at abſurdius eſt, unum eum æternum non eſſe, creatorem & creata paris Aeternitatis eſſe. Iam, ut dixi, hæc idcirco nec eſt, nec appellari debet mutatio, quoniam omnis mutatio fit in tempore : ante mundum creatum non fuit tempus: non potuit ergo fieri, nondum creato tempore, mutatio. Dico ſcilicet, nullum, quale noſtris debilibus animis cogitamus, ſpatium ante mundum fuiſſe, in quo cum diuinum conſilium antea fuiſſet immutabile, poſtea in Creatione mutatum fuerit. Somnia ſunt noſtra : ſicut putamus extra cœlum neceſſariò aliquid eſſe, extremamq́ ſphæram in loco non eſſe non poſſumus cogitare. Sic ſpatium in Aeternitate opinamur ex errore, & uitio, quo ſolas res humanas opinamur. Quin nec ipſam probè nouimus Aeternitatem. Cum ergo omne ſpatium cum corporibus, & mundo, tempore'que intelligatur : mutatio autem exigat aliquod temporis ſpatium, ut locus ſit inter duo conſilia, certè non fuit ante mundum, aut eſſe potuit mutatio, à cuius creatione ad antecedentem, qualis qualis fuerit, conditionem, nihil interfuit, quia nihil fuit, quod ſpatium, quod relatio eſt duorum teminorum, poſſet recipere. Indiuiſibilem enim, ſemper'que præſentem Aeternitatem cuncti fatentur. Spatium autem, ſi temporis eſt, neceſſariò eſt inter præteritum, ac præſens, ſiue futurum : ſi loci, inter duos terminos. Submoto loco & tempore, deſigna tu quid ſit, digitoq́ oſtende. Vt autem ſpiritus per corpora penetrant, ut intellectio non indiget luce, ut non poteſt à corporibus mens capi, nec indiget lumine ad intelligendum corporeo : ſic diuerſum quiddam eſt illud, quod mundum anteceſsit, ab omni ſpatio, quod animis noſtris confingitur. Sic quidam Platonici diuinæ maieſtatis ab omni re, quæ cogitari poſsit, diſcrimen oſtendentes, appellant eam Non ens. & apud Dionyſium eſt negatoria Theologia, quòd Deus ſit non Deus, non ſubſtantia, Theologia in hoc ſpatio declarando neceſſaria : Vt appelletur non ſpatium, non mutatio. Ex hisq́ apparet ineptia eius quod infertur, Deum fuiſſe otioſum. Quaſi Deo non ſit beatior longè, melior'que actio, ſuæ Diuinitatis contemplatio, gaudiumq́ ex ſe ipſo, quàm creatio iſtius mundi. Quí potuit igitur otioſus eſſe, qui beatitudine ſua, nihil iſto mundo indigens, fruebatur? Itaque miſerabilis eorum error inclareſcit, adeò mundũ hunc deificantiũ, ut ſine eo Deũ nec eſſe, nec uiuere potuiſſe, ſibi perſuaſiſſe uideantur. Sic & mundum, Deum appellarunt, ac declararunt æternum, nihil melius habente Deo, quàm eius perpetuam conſeruationem, qui perpetuò in uoluendis orbibus cœleſtibus, in creãdis bobus, aſinis, equis, uermibus, ſit defi

A ſit defixus, qua nullam habeat maiorem uoluptatem, eaq; nunquam carere potuerit. Quid quòd omnes literæ, omnis Philoſophia nouit, prædicauit, hac corporea uita, aliam meliorem, oſtendentes uitam iſtius mundi, non eam eſſe, qua nihil melius dari poſsit? Immenſa igitur eſt beatitudo diuina, immẽſa gloria, à factione iſtius mundi longè diſiunctiſsima. Ea Deus fruebatur, id agebat ante mundum. Eſt enim, ut ait Ariſtoteles, felicitas, actio, non ocium. Hæc actio, hæc uita Dei perennis: ipſa ſuis pollens opibus, ſemperq; beata, & opis nihil indiga noſtræ: ut me pudeat, Epicureum, melius quàm Platonicum hæc uidiſſe. Etenim, Sæpe etiam eſt holitor ualde opportuna locutus. Peccat igitur argumentatio Procli, eodem quo ſuperiores uitio, ab æquiuocis, uel à particulari ad uniuerſale: Qui uacat à creatione mundi, ociatur uſquequaque. Et quaſi in hunc modum: Omnis actio diuina, eſt mundi factio. Hac ergo intermiſſa, Deus ociatur. Et quaſi ſic: Qui non ſcribit, nihil ſupereſt, quod agat: ociatur igitur. Sic abſurdum eſt, quod infert: Aut neſciebat creare mundum, melius fore: aut ſciebat. Dico eum ſciuiſſe. Sed uideris tibi fingere tempus, & ſpatium à creatione ad infinitatem. Sciebat, non'ne tempus præteritum eſt imperfectum? Fingis igitur tempus interiectum à factione mundi, ad neſcio quem alium terminum: Et quaſi ſic cogitas, ut ſi homo qui ſub tempore, ac motu cœleſti eſt, cuius'ue actiones, uitæ humanæ ſpatio decurrunt, prius aliquid non agens, agere inde cœperit: Id uerò ſi in Deo cogitas, ſcito te falli, miſcere ſacra profanis, humana transferre ad diuina, rerum corporearum ſimilitudine te ludificari. Scis tamen Platonem dixiſſe, in Deo non eſſe, erat, uel fuit, erit: ſed has eſſe noſtrarum rerum menſuras: ſemper autem in Deo præſentem eſſe Aeternitatem. Eſt & ea uera reſponſio, Si naturalis fuit, ut expoſuimus, neceſſariaq; Dei ſolius Aeter-

B nitas, qui ſolus meretur, debeatq; eſſe ſempiternus, neceſſarioq; mundus non fuit æternus, neceſſariò quoque Deus in æternum anteceſsit, mundus in aliquo Aeternitatis puncto creatus eſt. Vanaq; prorſus, & inepta quæſtio, aut illatio, An creare mundum neſciebat melius, aut ſciebat. Et inſers ex poſtremo abſurdo alteram partem uelut neceſſariam. Dico neutrum in Deo fuiſſe, nec ſciebat, nec neſciebat. Quod hoc ſenſu uolo intelligi, non habere, uel habuiſſe locum illic, Sciuit, uel Neſciuit: Aeternitatem naturæ diuinæ, neceſſariam durationem, & antecedentiam habuiſſe ad creationem mundi: Et neceſſariò mundum tanquam umbram aut ludum, præ maieſtate diuina, ſubſecutum eſſe. Quod erat maximum, ac infinitum, diuina claritas, naturaliter ac neceſſariò in æternum durauit, & res infinita, & immenſa, immenſam uixit ætatem, quod infinitum, & minimum præ ea, neceſſario & naturaliter non fuit æternum. Si quis enim cogitet quid interſit inter hunc mundum, atque creatorem eius, profectò uidebit infinitam diſtantiam, ut non ſit mirum, mundum cœpiſſe, illum unum ſempiternum eſſe, & eſſe potuiſſe. Quare nec ſciebat, nec neſciebat: ſed gloria, & claritate Diuinitatis ſuæ, omni mundo inæſtimabiliter maiore, naturaliter ac neceſſariò mundum æternaliter antecedens, fruebatur. Nec ſi Deus ſciuiſſet, melius eſſe creare mundum, mundus æternus eſſe potuiſſet: ſed quidquid Deus ſuper eo cogitaſſet, ipſe Deus ſemper æternus, mundus ſemper aliquando genitus fuiſſet. Quencunque capias Aeternitatis locum, in quo mundi ponas creationem, ſemper eadem ratio, eadem cogitatio. Eſt tanquam orbis, cui non eſt principium, Aeternitas: ubicunque punctum defixeris, eadem ratio: quia neque principium, neque finis, neque prius, neque poſterius in eo. Vbicunque punctum in orbe defixeris, prius, aut poſterius dicere non poteris: Tantundemq; erit, ſi alibi defixeris. Eſt quoque in promptu, & ex ſuperioribus facilis, naturaliſq;

responsio, cum ait Deum, si mundus sit cum principio, non fecisse melius, sed se- C
cutum esse deterius. Non cernis errorem. Mundus non ex deteriore conditione, sed naturali, necessariaq;, creatus est. Omne autem naturale bonum est: optimumq; est cuique, ut ait Aristoteles, quod ei è natura est. Sicut naturalis est Aeternitas Deo, sic non Aeternitas mundo. Transferre mutareq; Naturæ limites, sceleratum est, quantumuis speciosum. Qui regiam ad se, qua iure careat, rapit autoritatem, capitali sententia damnatur. Qui uult aduersantia Naturæ, ineptus est: Sic cum naturaliter solus Deus sit æternus, mundus naturaliter non æternus, qui putat generationem eius, Natura deteriorem, quia non uult Naturam suis in sedibus esse, ineptus est. Eamus igitur, & homines deificemus, ignem, terram, aquam uti Deos ueneremur, cupiamus aureos montes, flumina decurrere Nectare, & Ambrosia, quòd his carere miserum sit. Et quia Deus hæc ad hunc modum fecerit accusetur, quasi inferiora secutus. Speciosa igitur, sed non naturalis Aeternitas mundi. Et quia non naturalis, deterior, specie modò formosior, in recessu turpior. Dictum quoque, responsumq; est, molitionem mundi non esse præcipuam, hærentemq; inseparabiliter diuinitati operationem, ut ea carens Deus, caruerit maiestate sua, qui longè maioribus bonis perfruatur. Nec peccatum est, negare eum semper mundum fecisse, scelus potius & maiestatis eius dehonestatio, non unum eum declarare sempiternum, non existimare Diuinitatem eius à mundo disiunctam, sine mundo eum beatum esse non posse, magnitudine sua contentum, semper perenniterq; lætum, id demum scelus turpissimum. Sic non est imperfectio, quod non actu, sed potentia esset in omni Aeternitate. Dico in Aeternitate nullum spatium, in quo potentia ociaretur, fuisse: metienda diuina cogitationibus rerum humanarum dico non esse. Nego potentiam illam, quia necessariò Deus æternus, mundus non æternus fuit. D
Ad hæc, alia possedit meliora in actu, gloriam, decus, uoluptatemq; æternam suam, quàm generationem istius mundi in potentia. Deciperis item humana cogitatione. In Aeternitate non est prius, & posterius. Orbis si quis stet ante oculos (ut ab exemplo pulchro ne discedam) & in eo quid designas, hic nec spatium distantiamq; complecti posis, quia non est principium, nec dicere appropinquare, uel abesse quod designasti, propius esse, uel remotius: Sic quocunque in Aeternitatis loco, quæ uelut orbis est sine principio & fine, creationem statueris, non potes prius aut posterius, propinquius aut remotius dicere, nec potentiam, quæ spatio actionem antecedente nititur, fingere. Sic in Deo non est prius & posterius. De mutatione quoque dictum est. Non enim Deus in sua Diuinitate, Aeternitateq; est mutatus, sed creare uoluit mundum æternus ipse naturaliter, non æternum ipsum naturaliter. Si fuit mutatio, fuit in mundo, non in Deo, quem necesse fuit esse sempiternum. Eadem est solutio, quòd non peccatur in potestatem prolificam, ac bonam uoluntatem. Nam potius uoluntas tunc uerè cognita est, cum creauit, potens desistere, haud æquè cognoscenda, mundo sempiterno. Putatumq; fuisset naturalem mundo Aeternitatem esse, non à Deo. Prolificam uerò uirtutem in infinitum non ire, sed iustis finibus includi debere: meliusq; esse, rem etiam bonam habere principium, & aliquem terminum, satis superq; superius claruit. Hac ratione Deus non fecit plures mundos, non plures Soles, non lunas, non terras decies maiores, maiorisq; multitudinis capaciores. Sic non infinitate Deus aut natura delectatur, sed modicis, moderatis, paucis & bonis. Claruit etiam quàm maiora, pluraq; bona ex creatione mundi prouenerint, quàm æternitate: ut merito mundum potius creare Deus debuerit quàm (si detur id eum potuisse) dimittere sempiternum. Mihi ta-

A men inuictus Naturæ ordo uidetur, ut Deus æternus, mundus non æternus sit. His resolutis, superest ut pro Platone, quem eadem uanitate nititur in suos errores protrahere, præstigiosis certè rationibus, ut non minus hic quoque mira sit hominis leuitas, quàm his rationibus, quæ de Natura ducuntur, depugnemus. Ac cum Aristoteles, quem ferunt uiginti duos annos Platonem præceptorem audisse, ut eum sensa præceptoris calluisse, sit uerisimile, apertè fateatur, Platonem mundum & tempus creasse, idq; affirmet etiam Plutarchus, & Philo, ostendentes insuper opinionis Platonicæ principium, quòd secutus sit Hesiodum, cui Chaos primum, exinde tellus existit: non defuere tamen, qui ueteris Theologiæ ordinem peruertentes, delectati elementorum huius mundi Diuinitate, Solis, & Lunæ, stellarum, inepta, sceleratáq; Deificatione, nullum aliud hominibus bonum quàm quæ uidentur in hoc mundo, relinquerent, aut esse uellent, idq; ob gloriam luminum cœlestium, quorum semper admirantur oculis obtusis claritatem. Quæ dum fuisse semper qualia sunt, contendunt, hominis interea beatitudinem, & longè quàm eorum luminum, maiorem claritatem labefactare se non uiderunt. Nec uiderunt nihil homine melius in hoc mundo, uel illis ipsis sideribus esse, quæ facta in ministerium, adiumentumq; cunctis gentibus, non testimonium modò diuinæ sapientiæ, sed etiam quotidianus usus ostendit. Hunc uitæ corruptibilis ordinem, qui pendet omnis à cœlo, non debere sempiternum esse, quòd imperfectus sit, in quo plus malorum insit quàm bonorum, Deo autem, ac Naturæ placere meliora, etiam ipsi sint confessi. Quo fiat, ut quæ nostra religio prodidit, Philosophiæ sint magis consentanea, quæ, commutata præsenti uanitate in statum longe diuiniorem, promittat inæstimabilem cunctis, qui rectè uixerint, felicitatem. Quo quidem ordine respondeant ipsi,
B an quicquam melius, rationabiliusq; esse posit. Plato igitur, cuius ferme fluxit omnis ex fontibus Mercurij Theologia, qui priscæ Philosophiæ studiosissimus fuit, Pythagoræ, Philolai dogmatum apprimè gnarus, Socratis auditor assiduus, non ut inepti ipsi, sempiternam mundi factionem, sed iuxta priscos omnes, temporariam, paucis abhinc annis cœptam est confessus. Cuius rei prudentibus erit perspicua ratio, si seculorum quasi uestigia sequentes, ad primos usque fontes, unde Platonis fluxit sententia, peruenerint. Neque enim Plato ex sua quasi diuinitate, mundum creatum sensit & scripsit, sed tum publica fuit celeberrimáq; omnium gentium confessio: tum præcipuè sapientes earum nationum, ad quas discendi causa, adiere Græci, ea prodiderant. Adeóq; clarè Trismegistus de creatione scripsit, ut quod à nonnullis Græcis est obseruatum, etiam simplices Mosis dictiones Hebraicas Græcè scriptas, cuius linguæ, quippe quæ materna esset, non fuit ignarus, usurpauit. Hunc præcipuè Plato secutus est, ut paulò pòst ostendam: interim singulam quamque rationem seorsum perpendamus. Quæsiuit inquit Plato ad cuius imaginem factus esset mundus, an ad id quod nullum unquam habuerit principium, aut quod sit genitum. Qua quæstione uult Platonem innuisse, siue ad æternam rem, siue creatam factus sit mundus, necessariò ante mundum aliquid fuisse, ad cuius similitudinem mundus fieret. Hanc rationem præstigiosam, cauillosamq; planè esse, declarabunt similia exempla. Neque enim cum primum quærentes qua de re, duas partes proponimus, protinus harum aut utranque, aut alterutram ueram esse uolumus, sed sæpe ex duabus propositis rebus, quas per disiunctionem quærimus, altera posibilis, & uera est, altera nec uera, nec posibilis. Quæro an Deus sit, an non sit. Alterum uerum, & necessarium: alterum falsum, & imposibile. An plures mundi, an unus. An Deus naturam sibi associare posit humanam, nec'ne. In hunc modum

modum quærentes, non protinus quærimus, quasi fieri posſit utrunque ſeorſum: C ſed alterum poſsibile ſæpe eſt, alterum falſum, & impoſsibile. Sic quærens Plato an mundus ad imaginem rei æternæ an creatæ eſſet factus, propoſuit alterum quod eſſet, alterum quod nec eſſet, nec fieri poſſet. Quomodo enim potuit eſſe quid genitum ante mundum, ad cuius ſimilitudinem fieret mundus, ſi res omnis genita eſt ipſe mundus? Perinde igitur quæſiuit an ad rei factæ ſimilitudinem mundus conditus eſſet, ac ſi quæras, an Deus eſſe non poſsit. Quæris ſcilicet impoſsibile, ut inducas poſsibile, & uerum. Plato quæſiuit, ulla'ne res ante mundum eſſet genita corporea, ad quam factus ſit mundus. Propoſuit quod nulla ratione fieri poſsit, tanquam partem inanem, & impoſsibilem, ut induceret ueram & poſsibilem. Sic quærere poſſum, an cæcus uideat, nec'ne: ſurdus audiat, nec'ne: mundus aboleri poſſit in nihilum, nec'ne. Poſſunt igitur in quæſtionibus partes impoſsibiles uerſari. Hoc Proclus non uidit, nec puduit eum ex tam friuolis argumentis, extorquere Platoni exordium mundi. Quin ipſa hæc argumentatio prorſus in eum reflectitur, quòd Plato quærens ad cuius ſimilitudinem factus ſit mundus, inducensq; ad ſimilitudinem ſempiternam factum, prorſus quid ſenſerit, expreſsit. Proteruis tantùm, & quos nulla ratio ab irroborata opinione flecteret, hæc non uidebuntur. Secunda ratio diluta eſt, oſtenſaq;, & patefacta ſubiecta fraus, aut in tempore tempus non eſſe creatum, aut creatum quidem, ſed non eo tempore, quod generatur è cœlo, diuerſo ſpatio, uel æternitate, uel quod uis appelles. Quod autem ait Platonem in Republica pronuntiaſſe, Omne ortum occidere. In Timæo uero mundum incorruptibilem, ut duabus rationibus inter ſe ſociatis, Quod ortum eſt occidit, Quod occidit ortum eſt. Ergo ex aduerſo, quod non occidit, deleturq;, non habuit ortum. Plato autem in Timæo cenſet mundum non occidere, ergo nec habuiſſe principium. D Facilis, & expedita reſponſio. Non enim uſquequaque Plato mundum incorruptibilem pronunciat, imò uerò ſuapte natura corruptibilem: ſed cum uideret quàm longè, lateq; pateat diuina poteſtas, hanc cenſuit efficere poſſe, ut qui ſuapte natura mundus ſit occiduus, ac corruptibilis, fiat incorruptibilis, diuina maieſtate eum ab interitu ſeruante. Hoc Plato claris & apertis uerbis expreſsit. Marcusq; Tullius interpretans Latinè, ſic pro Platone loquitur, Opificem mundi, Deos creatos, Dæmones, & ſidera inducens affantem: Quando igitur omnes, & qui mouentur, palamq; oſtenduntur, & qui eatenus nobis declarantur, quo ipſi uolunt, creati ſunt, tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc uos, qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite: Quorum operum ego parens, effectorq; ſum, quæ per me facta, non ſunt diſſoluta omnino, quanquam omne ligatum ſolui poteſt. Sed haudquaquam boni, ratione uinctum uelle diſſoluere. Sed quoniam orti eſtis, immortales uos quidem eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis, neutiquam tamen diſſoluemini, nec uos ulla mortis facta periment, nec fraus ualentior quàm conſilium meum, quod maius eſt uinculum ad perpetuitatem ueſtram, illa, quibus eſtis tum, cum gignebamini, colligati. Hæc Plato diuinitus, non procul à ſancta, cœlitusq; reuelata Theologia, quæ tradit multa hominum corpora ſuapte natura, longo temporis ſpatio alimentis carentia, morti debita, fuiſſe diuino conſilio, ab interitu defenſa. Sic in deſerto, quadraginta annis non ſunt attritæ ueſtes & calcei. Hoc conſilium, hanc poteſtatem dicit Plato uigere in cœlo, cum debeat ortum, occidere, labefactari, obſoleſcere paulatim, ſeruari tamen ab omni fraude. Hæcq; perſpicua ſunt, & manifeſta. Hanc ſuam ſententiam iterat in Politico, in Republica. In Politico uſus uerbo euidentiſsimo, de cœlo loquens: λαμβάνοντα ἀθανασίαν ἐπισκευασὴν, παρὰ τοῦ δημιουργοῦ: Accipere cœlum immor

A immortalitatem fabricatam, extructam ab Opifice. In Republica uerò, uocat cœlum θεῖον γεννητόν, rem diuinam factam, genitam. Claraq; sunt omnia, à Proclo in argumentando dissimulanter prætерita. Immortalitas cœli, si qua est, inquit Plato, non naturalis est. omnia enim quæ principium habuerunt, denique dissoluuntur. Hoc fatur Plato clara uoce. Est uis, inquit, cunctis naturis imperitans, cui sunt omnia facilia, cœlum reddens insenescibile. Quin ipse Aristoteles ea potissimum ratione pugnat contra Platonem, quòd dixerit incorruptibilem rem, cui principium dedisset. Epicureus item apud Ciceronem hæc de Platone loquitur, eum irridens: Sed illa palmaris quidem, quòd qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc censes primis, ut dicitur, labris gustasse Physiologiam, id est, Naturæ rationem, qui quicquam quod ortum sit, putet æternum esse posse. Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit, nihil sit extremum? Hæc Epicureus, aut Marcus pro eo. Philo autem Iudæus inter Platonicos eximius, eadem in libro de mundo perhibet. Eadem & Plutarchus, digni omnes, quibus maiorem quàm iuuenibus recentioribusq; hisce, fidem habeas. Conuenit igitur inter omnes, mundum à Platone creari, sed non dissolui. Potest'ne igitur tam perfrictam habuisse frontem Proclus, ut quæ tot testimonijs confirmarentur, denegaret? Quod autem ex Legibus arguit, Platonem dixisse infinities artes natas, & abolitas, hoc item consideratione dignissimum, pugnandumq; pro ueritate, & Platone. Ostendam igitur ex alijs locis, luceq; clarius probabo, sermonem quo Plato fert artes infinitis temporibus extinctas ac renatas, non designare Aeternitatem, sed plurimum quendam temporum tractum. Accipiam igitur alia loca ex Timæo, ex Politico,
B quibus expresè fatetur mundum creatum, rursum hunc longum annorum cursum commemorat. In Timæo igitur, ut cognoscas quod in Legibus scripsit, artes infinities aboleri, ac renasci, non tollere creationem mundi, cum scribat clarè, ut Aristoteles quoque, & Marcus, & Philo, alijq; plures fatentur de creatione mundi: principio autem tradit similia, atque in Legibus, uel eluuionibus, aut conflagrationibus immanibus, hominum interitum euenire, profectò constat eum, qui diluuijs asserat homines sæpe aut conflagrationibus extinctos, non protinus putare mundum sempiternum. Nam Timæus pariter & creationem memorat, & huiusmodi diluuia, & exustiones. Eundem igitur arbitrandũ esse sensum in Legibus. Conferamus uerò loca. In tertio de Legibus hæc habentur: Arbitror, inquit Atheniensis, à temporum longitudine, & infinitate mutationibusq; crebris natas & creuisse res publicas. An uerò, inquit, ex quo ciuitates sunt, & homines Rempublicam tenuerunt, arbitraris te posse comprehendere quantum temporis abierit? Nequaquam inquit. Id ergo, Atheniensis ait, infinitum quoddam, & incomprehẽsibile sit. Omnino sic est, inquit ille. An igitur non innumerabiles inuicẽ sibi succedẽtes fuere Respublicæ hoc tanto temporis spatio, eademq; ratione non pauciores extinctæ? Post pauca, An uidentur uobis uera, quæ priscorum nobis sermo prodidit, diluuijs, & pestilentijs, multisq; alijs casibus sæpe homines interijsse, exiguamq; partem remansisse? Hæc ibi, addens eos, qui ad mare habitassent, eluuionibus facilius perijsse, his qui montana tenerent, superstitibus, uelut quadam humani generis scintilla, referens scilicet quod ab Aegyptijs audierat, sed obscurè, seruatam in montibus Ararat arcam, qua uehebatur Noë. Hunc igitur Platonis sermonem, tametsi tempus infinitum, uariasq; generis humani clades referat, non designare tamen Aeternitatem, licet agnoscere ratione ex Timæo, & Politico. Refert autem in Timæo ea-

Q dem

dem prorsus, ubi Sacerdos Aegyptius sic cum Solone loquitur: Iuuenes estis animo uos Graeci, in quo nihil habetis uetustum, nihil tempore diuturnum. Cuius causa est, quòd saepe genus humanum uarijs casibus perijt & peribit, aut exustione, aut eluuione, alijsq́ seorsum innumeralibus malis. Tunc igitur qui montes, excelsaq́ loca, & arida tenuissent, facilius sunt, quàm qui ad mare, & flumina habitassent, concremati. Quo casu nobis Nilus adiumento fuit, eius beneficio hac calamitate liberatis. Rursum cum terram aquis Deus alluerit, montes incolentes, ut pastores, bubulci, seruati, uestrae autem urbes, quae mari adiacerent, fluminum impetu in mare portatae sunt. Hęc in Timaeo Plato. Cum ergo in Timaeo, & uicissitudinem diluuiorum incendiorumq́ memoret, rursum clarissimis uerbis scribat de creatione mundi, Aristotele cum multis id confitente, profectò liquet ex eo in Legibus sermone, Platonem de Aeternitate mundi non cogitasse, sed potius de numero quodam diuturno seculorum, quia diluuia, incendiaq́ audisset, & tempus à condito mundo ignoraret. Sciebat tamen, audieratq́ ex libris Mercurij, maiorumq́ suorum, mundum fuisse creatum. Hoc constat item ex his, quae scribit eiusdem generis in Politico. Ibi primùm testatur Deum creasse coelum, ac terram, Deosq́ minores gubernaculis praefecisse, per omnes mundi partes distributos. eodē tamē libro haec scribit: Interitus igitur, & clades maximae animalibus acciderunt, exiguaq́ hominum pars est seruata. Quibus & aliae calamitates admirandae, & inauditae extiterunt. Haec ibi, & alia plura Plato, quae mihi non est cura referre. Tantùm constet, sermonem de cataclysmis, & incendijs, & cladibus hominumq́ & artium, non designare Platoni mundi Aeternitatem, sed potius diuturnitatem quandam, hominibus incognitam, quibus ortus mundi non esset notus. Neque uerò semper infinitum, teste Aristotele, designat, cui nullum sit principium, sed numerosum saepe, & copiosum, humanaq́ mente, non natura, incomprehensibile. Nesciebat Plato, quod nobis Iesu Christi in terris aduentus attulit, per quem factum est, ut creatio mundi & tempus à creatione sit per totum orbem terrarum inuulgatum: nesciebat inquam quantum ad sua usque tempora, ab hominum satu processisset. Idcirco multa secula suspicabatur, sed longè pauciora erant, quàm suspicaretur, quamq́ eum Aegyptij docuissent, apud quos nouem annorum millia (sed annorum lunarium Plutarchus & alij tradunt) deprehendisset. Est igitur clara, & perspicua argumenti dilutio, ipso sibi Platone suppetias afferente. Quae porrò uis argumentationis, ingenijq́ elegantia, si locus unus duntaxat porrigat aliquam de Aeternitate mundi suspitionem, longè plures de creatione testantes, conniuenter praetermittere? Plenus est Plato sermonis de mundo condito. Quid poterit igitur unus ille in Legibus locus? Sic claret quo sensu sit accipiendum, quod de cataclysmis, ac diluuijs, quibus semper hominum pars perierit, scripsit. Quod tam clarum est, ut nugax sit qui prolixius refellat. Dissoluet autem Proclus postea, si ex diluuijs, aut exustionibus Aeternitatem aucupatur, quae mihi quoque ex his ipsis fortasse ueriora occurrunt: Aut haec incendia & diluuia fuisse uniuersalia, aut particularia, si primum, deletis omnibus, nemo nunc esset superstes. Si particularia, cur nullis literis comprehensa sunt plura annorum millia, sed totus orbis conuenit, paucis abhinc annis mundum coepisse, ut si perierint scriptorum maxima pars, omnia perire, quae sunt in omni Aeternitate scripta, non debuerint? Ad haec, ratio Naturae est, diluuia, totam aliquam obruentia prouinciam, existere non posse, ut possunt his aliquae maritimae urbes, & castella, aut pars insulae mergi. Non potest, uerbi causa, tanta inundare uis aquarum, ut omnem obruat uel Italiam, uel

Galliam

A Galliam, aut Germaniam, uel Hiſpaniam. Quicunq; Naturæ uires, certasq; rerum & incommutabiles uiciſsitudines elemẽtorum & reciprocationes ponderauerit, uidebit id fieri natura non poſſe. Tantundẽ eſt in elementis, & rerum cõpage, caloris, quantũ humoris: huiuſce quoq; tantũ, quantũ illius. Eadem eſt caloris, & aquæ proportio, altero ex altero naſcente, ut inuicem ſeſe delere, quoniam pernicies unius interitus eſſet alterius, non poſsint. Vt ſæpe ſqualores, ut aquæ rapidæ inundationes extiterint, tanta tamẽ fuerunt, quo ad Natura progredi potuiſſet. Nunquam tandiu pluit, ut ſapientibus, cauſarumq; peritis admirationẽ afferret. Nunquã eo uſq; ſqualluit, ut dici potuerit Naturæ limites ſquallorem tranſcendiſſe. Neq; uerò fuit unquã talis, tantaq; conflagratio (quoniã eſſe non poteſt) qualem apud Solonem iactabant Aegyptij, ut urbes, & gentes fuerint concrematæ. Quanquã de Paleſtinæ conflagratione, diuinitus facta, quod illi fortè neſcierunt, famã audierant, non erat in uniuerſum transferenda. Nec legitur uſquam tantã cœlitus conflagrationẽ extitiſſe, ut integram prouinciã incenderit. Diluuia uerò prouinciarũ nulla legimus, quibus una prouincia, genusq; ſit ſubmerſum. Nam diluuium Deucalionis, teſte Plutarcho, fuit diluuium Noë, referente ſcilicet Deucalionẽ ex arca columbã, & coruum emiſiſſe. Diluuium autẽ Ogygis, uix particulã Græciæ alluit. Noſtra quoq; tempeſtate Hollandia in medio Rheno, qua mare Oceanum inuehitur, immanibus nimbis, quibus fluuius excreuerat, penè obruta eſt: ſed tametſi parte aliqua demerſa, nõ oppreſſa tota. Quid quòd ipſemet ſtat pro ueritate Plato, dicens eiſdẽ in locis, quos alluuio preſſiſſet, ſeruari homines in locis editioribus? Semper ergo, ubi fuit diluuiũ, aliqua pars hominũ fuit ſuperſtes, penes quã artes, & literæ, & monimenta remanere potuerunt. Quid quòd hæc diluuia maritimis tantum urbibus accidere Plato teſtatur? ut ſi detur urbes Italiæ mari ſupero uel infero adiacentes mergi potuiſſe, montana tamen omnis mediterraneæq; regiones calamitatem euaſerint. His igitur claret, ſiue Platonis autoritatem, ſiue rationẽ ſequaris, nec fuiſſe, neq; unquam eſſe potuiſſe diluuiũ, quod totam aliquã prouinciam oppreſſerit, ut totum genus, uerbi cauſa, aut Italicũ, aut Gallicum, aut Hiſpanum, aquis perierit, quòd ubiq; montes ſunt, pluſque eſt ferme quauis orbis terrarum regione montium, quàm terræ campeſtris. Hoc autem omne efficit ut ſi non fuit unquam, nec potuit eſſe diluuium, quo genus ullum, aut prouincia funditus rapta, mergeretur, homines maiore ex parte ſuperſtites, artes & diſciplinas, literas, & libros, memoriasq; retinere debuiſſe. Quid igitur eſt, quòd hæc monumenta nuſquam ſunt? Nuſquam inuenies memorias decem aut uiginti annorum millium? Nam ut ait Lucretius (ſæpe enim homines mali loquuntur bene)

Præterea ſi nulla fuit mundi genitalis origo,
Terrarum & cœli, ſemperq; æterna fuere,
Cur ſupra bellum Thebanum, & funera Troiæ,
Non alias alij quoque res cecinere Poëtæ?
Quo tot facta uirûm toties cecidere, nec uſquam
Aeternis famæ monumentis inclyta florent?

Nihil enim ueriſimile eſt in omni Aeternitate, quod ipſi fatentur, nouum eſſe, impreſſuram, uel Grammaticam aut ullam denique diſciplinam in omni Aeternitate defuiſſe. Putandum eſt, ſi mundus eſt æternus, literas quoque, & ſcriptores, hiſtoricos, & Poëtas innumerabiles ſemper extitiſſe: ut ſi ſcriptorum pars perierit, plura tamen cum hominibus remanſerint. Quoniam igitur diluuia aut conflagrationes, nec uniuerſum genus hominum, nec aliquam prouinciam extinguere potuerunt,

sed si quid id genus calamitatum accidit, uix exiguam prouinciæ particulam rapuit, & in omni Aeternitate, si mundus est æternus, innumerabiles scriptores florere debuerunt, quorum aliqua monumenta, de seculis æternis, rebus inæternum gestis memorarent, id autem nusquam apparet, certè ratio de cataclysmis, & exustionibus, non modò nulla est, sed potius confirmat mundum paucis abhinc annis exortum, perindeq; homines et disciplinas natas, paulatim adoleuisse, ad summumq; peruenisse, sicut homines sensim omnes terras repleuerunt. Quod autē de insula Atlantide ab Aegyptijs Plato auditum scripsit, ingentibus nimbis fuisse demersam, scitu dignissimum est, famæ causa. Audierat illud Noë diluuiū, ut ob humana flagitia non Natura, nec ad Naturæ leges, sed summi Dei cōsilio, nō modò pluuijs, sed subterraneis portentosis scatebris, omnes terras inundasset. Cumq; de loco ei non adeò liqueret, gratificariq; Reipublicæ suæ uellet, cui genus ab ea gente deduceret, cætera quidem mirificè cum sacris literis consensit, locum duntaxat mutauit, quemadmodum solitus est Homerus, ex Mesopotamia, aut Armenia, in insulam Atlantidem. Quòd autem terribile illud diluuium, non naturaliter, sed Dei uoluntate, delere sceleratos decernentis, Plato accidisse uoluerit, & quòd adamussim repræsentet tempestatem Noë, apparet ex his, quæ scribit in eo, qui inscribitur Critias. Vt enim ante diluuium, sanctum genus creatum à Deo in terra, moribus paulatim iniquis deprauari cœpit, donec summus Deus de abolitione decerneret: & uidisse dicitur, omnem terram scelere repletam: sic refert id genus quædam Plato in Critia, Donec progenies illa diuina Atlantica, his in locis à Deo collocata, legibus instituta suis, sanctam affinitatem retinuisset, iuri, & Deo, cui similis esset, beneuolè, & piè paruisset, in multa secula durasse, fuisseq; prudentia, & mansuetudine insignem, contemnentes aurum, omniaq; inferiora uirtute ducentes, nullis immoderatis uoluptatibus à uero unquam aberrasse. At ubi satus ille diuinus, similitudoq; eos sensim defecisset, humaniq; mores præualuissent, tum uerò nihil non turpitudinis apud eos uiguisse, in iustitiam, uiolentiam. Itaque Deum Deorum Iouem genus diuinitus natum, tam miserè affectum conspicatum, pœnas eis importare, ut meliores redderentur, statuisse, deisq; omnibus in pulcherrimo cœli loco, qua media cœli regio est, unde despicit omnia, congregatis, in hunc modum uerba fecisse. Omnis igitur hæc historia, quam obscurè audierat Plato, & quasi poëtico more locum transtulerat, uidetur referre genus, moresq; eorum, qui ante diluuium floruerunt. Sed sit quidquid libet, mihi satis est ostendere, nihil ibi naturaliter, sed diuina potentia factum docuisse Platonem.

Platonicos priscos, non quemadmodum affirmat Proclus, mundum æternum dixisse, sed factum. Diluuntur rationes Plutarchi sub aliorum persona. Deum creantem mundum, humanisq; rebus consulentem non laborasse, Deum creasse hunc mundum non causa uoluptatis suæ, sed propter homines, quod Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum secundas res non probibere, quo minus mundus sit creatus.

CAP. VI.

SVPEREST magnorum Platonicorum autoritas, quam opposuit uelut aliquid ponderis habentem in asserenda Aeternitate mundi Proclus. In quo sic mendacem eum ostendam, sicut in his rationibus, quæ uel ex Platone, uel Natura deducebantur. Ostendam, inquam, Plotinum apertè creationem temporis

A ris, & mundi prædicantem, Porphyrium autem, & Iamblichum, Simplicium item oblitos erroris sui. si uera dicit Proclus, non semper in ea sententia permansisse. Quæ quoniam in ultimum locum differuntur, nunc rationes allatas à Plutarcho super Aeternitate mundi, non suam, sed aliorum sententiam recensente, in medium afferam: tum ea quæ idem obiecit his, qui trahunt Platonem in Aeternitatem mundi, proponam: quæ & ipsæ, sicut Aristotelis illæ, cum maximè pugnent aduersus eos, qui mundum antecessisse Chaos, & confusionem contendunt, non omnino nobis aduersantur. Communiter, inquit, uterq; peccat, Anaxagoras scilicet & Plato, quòd Deum faciunt rerum humanarum curantem, huiusq; rei gratia mundum molientem. At, inquit, animal beatum, & incorruptibile, omnibusq; bonis opulentum, expersq; omnis mali, in amplexu felicitatis, & immortalitatis totum, curam humanarum rerum suscipere non debet. Miser porrò esset, si uelut quidam faber statuarius, aut lignarius, solicitudine, curaq; torqueretur ad molitionē mundi. Iam Deus, quem dicunt creasse, aut in anteriore ęternitate non fuit, cum corpora uel immota erant, uel incompositè iactabantur, aut dormiebat, aut uigilabat, uel horum neutrum. Primumq; est absurdum. Est enim Deus sempiternus. Secundum quoque nulla ratione stat, quòd æternus somnus, æterna mors, nec somnus cadit in Deum, plurimùmque dissita sunt immortalitas Dei, & in mortem inclinatio. Quòd si Deus uigilabat, aut beatitudo deficiebat eum, aut omni beatitudine fruebatur. Primum efficit, Deus ut beatus non esset: cui enim perfecta beatitudo non suppetit, beatus dici non potest. Quòd si beatus erat, & pulchrè degeret æuum, rerum nouarum molitione delectari non debuit. Quomodo uerò, si Deus est, & eius cura, res hominum gubernantur, uitia, sceleraq; locum nobiliorem ferè obtinent, indigniorem uirtutes? Agamemnonq;
B & bonus Rex, & fortis Imperator, ab adultero, & adultera dolo cæsus occubuit. Hercules ei consanguineus, qui monstris hominum uitam expiasset, à Deianira dolosè, uenenata ueste sublatus est. Hæc Plutarchus, siue sua, siue aliorum sententia. Si sua, possem suis cum testimonijs ubiq; refellere, cū de uirtute, & pietate sit ei multus ubiq; sermo. Tanquam transfugam, & impostorem coarguam. omnis enim hæc oratio, prouidentiæ est destructio. Et tamen ipse de his, qui sero à Deo puniantur, optimis allatis, & quales à uera Theologia afferuntur, super eo, rationibus scripsit. Vidit & asseruit à Deo castigari delinquentes, rationemq; cur sero castigentur, uidit & exposuit. Satis igitur mihi est Plutarcho contra Plutarchum. Sed pauca quædam è Naturæ, Philosophiæq; gremio, uera ad ea quæ posuit, petamus. Dico Deum curare res humanas, idq; Philosophos omnes, uno aut altero delyris exceptis, prædicasse. Vt mittam Platonem, Aristotelem, Alexandrum Aphrodiseum, quorum toto hoc operæ uisa sunt testimonia. Ac ratio, quæ mouit eos, perspicua est. Quid est enim melius, ac dignius, quàm Deum gubernare mundum? Eadem autem ratio, quæ persuasit omnibus hominibus Deum curare res humanas, eadem ante creationem eum Dijs & hominibus prospexisse, bonitatem, felicitatemq; communicare suam uoluisse, persuadebit. Quòd uerò dicis, Deum animal beatum, laborare in attendendis rebus humanis non debere: aut uidelicet quia non potest, curaq; uelut mortalis, qui undique beatus est, angi nec debet, nec potest, eamq; ob causam quasi ferens ei suppetias, ab hac solicitudine eum eripis: aut quia uel res mortales non indigent, uel indignum Deo est hoc officium. Primum certum est, animali beato nihil quod agat, laboriosum esse. Neq; enim beatum esset, nisi perfectum esset. Perfectum autem quidquid agat, in eo sustinere laborem, solicitudineq; torqueri non potest. Quiduis agat Deus, quantum uelit cogitet, nihil potest ei laboriosum esse. Id enim est animal beatum. Quare

neq; mundo creando, neque prouidendo Deus laborare potest. Indigentibus autem C rebus humanis aliquo præside, non'ne Deus solus, omni mundo maior, potest & debet curam suscipere, qui & cæteris prodesset, & id ei laudi esset? Optimi enim est prospicere, si potest, regere, moderari (Nihil est enim melius, aut præstantius bonitate, & beneficētia) Deus autem potest, & est optimus. Ecce igitur aceruus, Deus potest prouidere prouidendo, neq; laborat, neq; interpellatur beatitudo eius: contrà autem, nobile est & gloriosum suaq; maiestate dignissimum prospicere, regióque hoc munere fungi: postulant autem, efflagitantq; humanæ res hanc prouidentiam: prouidet ergo & attendit. Ad hæc Plato, & Mercurius Trismegistus docuerunt, Deum quòd bonus esset, molitum hoc omne: fuitq; bonitas maxima & incommemorabilis, cui ex creatione rerum fieri nulla posset ad felicitatem accessio, quæsisse eadem in homines effundere, quæ possideret ipse, bona. Cuncta enim in hoc mundo tandem ad homines reuocantur. Hominum autem felicitas uera atque perfecta, ob quam fuerint à Deo creati (Neq; enim eis mortalibus hunc mundum condere, admodū profuisset, bonaq; sua uerè communicasset) est, regiones felicissimas subire, fortunatis ciuibus, & his qui pulcherrimum uultum eius intuētur, adscribi. Hoc Deus sciens, & uidens, perspectumq; habens, quanta in domo sua sint gaudia, esse humanissimi, & qualis ipse natura est, iudicauit, condere quos in hoc iucundissimo prospectu collocaret. Duosq; gradus bonitatis, quasi fontes duos, produxit: alterum istius mundi, lucem corpoream, qua uiderentur, sentirentur res corporeæ, hacq; uita, res minores fruerentur, infimos rerum gradus hoc orbe comprehendens: alterum, quo diuina tantum, beata, læta, syncera, sempiterna, incorrupta, perfecta, cupiditatem, animumq; explentia continerentur. Vides quanta bonitas, quanta gloria, quantum decus eius (Et nihil laboris admittebat, nihil interpellabat sua gaudia) ex prouidentia inclaruerint. D Vtile fuit nobis declarari eius bonitatē, quanquam hoc ei non fuit nouum gaudium, cumulusq; felicitatis suæ. Tantum fuit, quoad ipse uellet. Lætaturq; quotidie, aut quod in sacris literis dicitur, tristatur, usque quo placitum est ei. Aeternus tamen ipse, res autem creatæ, ne minor gradus, uitaq; infima, maioris ac perfectæ sit euersio. Nec potest uterque mundus sempiternus esse. Debet autem melior tantum permanere in sempiternum. Si das meliorem æternum, das inferiorem desiturum habuisse principium. Constat igitur magis decere Deum res hominum attendere, quàm spernere: falsaq; est argumentatio, Deum si res humanas curet, suam beatitudinem labefactare, quasiq; lætitiæ suæ mœrorem offundere. Cogitatio, ex humana imbecillitate diuinam naturam iudicans. Quis tibi concesserit? Homo prouidendo uexatur, angitur, uritur curis, similiter Deus. Neque uerò Theologia uera, inducit Deum, tanquam Ideam mentis suæ intuentem, consultantemq; de creatione mundi, magnisq; quasi curis æstuantem: sed unico uerbo, solaq; cogitatione, quod & à Platonicis traditur, fecisse: Dixit, & facta sunt: Mandauit, & creata sunt. Ideam illam Platonis archetypam, dicemus ipsam Dei sapientiam, non exemplar, in quod uelut lignarius, aut statuarius inspiceret. Plato quidquid dixerit, non attendam: si uoluero, tuebor dictis Platonicorum, Ideam mundi, diuinam esse Sapientiam, Verbumq; fœcundū, Mercurio, Philone autore. Vt autem aliam rationem dissoluam, non consequitur, Fuit Deus ante mundum, non dormiebat, uigilabat in actione felicitatis suæ, beatissimus: Ergo ad rerum nouarum molitionem non potuit aggredi. Falleris, putas creasse, ut astris tanquam signis, aut æde picta delectaretur, ut adderet quod ad perfectā beatitudinem deesset. Quasi domo, aut familia ante molitionem mundi carentem, domos, homines ædificasset. Hæc suspicio, nobis, qui nihil causa sua, sed nostra, quod placuit

A placuit etiam Stoicis, Deum fecisse censemus, non obstrepit, iudicamusq́ eam puerilem & ineptam. Soluta est igitur ratio, nihil diuinam bonitatem, opulentissimam, felicissimam, sui causa, sed nostra fecisse: quæ si sua fecisse dicitur, eôdem pertinet, ut ad se scilicet cuncta reuocaret, quoniam ipse finis omnium. Hoc autem adeò naturale, & clarum est, ut etiam Stoici quemadmodum dixi, id agnouerint. Epicureusq́ contra Stoicum apud Marcum Tull. An hæc, inquit, ut ferè dicitis, hominum causa à Deo constituta sunt? Sapientum'ne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. Hoc igitur omittamus. Superest, ut postremum diluamus, quod omnes ferme mortales, pietatem ueram, & non ueram profitentes, torsit: Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quia Zelaui super iniquos, pacem peccatorum uidens. Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Sic queritur propheta, Vsq́ quò Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te uim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatē, & laborem, uidere prædam & iniustitiam contra me? Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiorem se? Similiter Claudianus:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
Nam cum res hominum tanta caligine uolui
Aspicerem, lætosq́ diu florere nocentes,
Vexariq́ pios.

Communis igitur omnium mortalium dubitatio, nec aliud est totus liber Iob, cuius ex parte solutionem illi agnouerunt, perfectè autem agnoscere B non potuerunt. Quippe nisi ad aliam uitam, cuius etsi scientiam Philosophi tenuerunt, perfectam tamen eius rationem non uiderunt, hæc referantur, nulla solutio est. Viderunt autem nonnulli Philosophi, Pythagorei, Plato, perinde ut iustis, ac pijs præmia cœlestia tribuenda essent, sic danda pro meritis æterna supplicia sceleratis. Non igitur huius seculi breuitatem uel in beatitudine uel supplicijs oportet attendere, quia sicut non sunt digna Deo præmia temporaria, sic supplicia debent esse sempiterna. Cumq́ opinatus sit cum multis Plato, pios in concilio Deorum collocandos, impios in profundum tartarum deturbandos, aut certè hoc denegas, aut concedis. Si denegas, primum quæram cur neges, & cur te tantorum uirorum autoritas non flectat. Si concedis, iam intelligis, nihil in hac uita decerni posse, satisq́ suppliciorum homicidis, rapacibus, uiolentisq́ futurum, cum ad ignes æternos, quod & Poëta noster cecinit, adigentur. Sic satis præmiorum futurum iustis, cum regnis cœlestibus, ubi gaudiorum, beatitudinisq́ omne genus, ascribentur. Bona uerò temporaria non solum ceu probitatis eorum præmium, iustis non sunt augenda, ut etiam non concedenda uideantur, quòd tum diuina liberalitate, ac beneficentia indigna noscantur, tum sæpe deprauant, & à uirtute deducunt ad uitia. Paupertas autem, aut calamitas sæpe desides animos excitatos reddidit meliores, & contenta terrestri, fluxaq́ felicitate, fecit maioris illius cupidiores. Clariorq́ uirtus ac perfectior elucet in aduersis huius mundi, quàm rerum secundarū perenni successu. Illeq́ ipse Hercules, tunc toto terrarum orbe, clarissimus effectus est, cum tyranni crudelitas eum egit exulem. Ac ut rationem reddam, cur sit Agamemnon interfectus, plures possunt esse. Primū ut fatali decreto ab adulteris per dolum sit interemptus, qui filiam Sacerdotis, Numen non ueritus, captiuam constuprandamq́ abduxisset, gementiq́ patri reddere noluisset. Sic iniustè sæpe turbamur, & qui cæcos consiliorum recessus, obscuraq́ pectora

non

non perspicimus, sola superna specie capti, æquè bona non meritis effundi, sicut immeritis supplicia, calamitatemq́; infligi, temerè iudicamus. Vniuersale humani iudicij malum. Altera ratio, quam dixi, quòd (ut Philosophi ingenuè cōfessi sunt, creditumq́; est ab omni uetustate, ac prędicatum) præmijs iustorum, uel iniustorum æternis constitutis, oportet ad meliorem, & sempiternum statum hæc referri, ubi sicut uerus carcer erit scelestorum, sic uera præmia bonorum. Tertia ratio est, quam uel ipse Plutarchus attulit, dignius esse, atq; honorificentius Deo, grauiter, moderateq́; procedere, expectare pœnitentes, quàm simul, perpetrato crimine, fulmen corripere. Quippe cum nemo sit qui non peccet, plenaq́; uita sit omnis delinquentium, si quoties peccatur, sæuiret, breui totum humanum genus perderet Deus. Clementięq́; suæ est expectare pœnitentes, ad illatas iniurias conniuere. Nec sunt tamen diu felices, quos luce, tot sceleribus perpetratis, putas indignos. Iidemq́; illi sibi satisfecerunt. Tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant: paucosq́; uideas euasisse limina ad usq; senectæ beatos, quorum in uita, uagata late crudelitas, impietasq́; fuisset. Esse autem uexationes, aduersamq́; fortunā uirtutis quasi sopitę stimulum, occasionemq́; ad meliora, non nostri solum, sed sui quoq; Plato, Epictetus, Simplicius asseruerunt. Nec malum est Platoni, in Gorgia, malos puniri, quibus cum omni mundo prosit scelus expiari. Simplicio autem Epictetum interpretanti, ea de exercitatione in hac humana uita disseruntur, ut qui se putat immeritum, & quæ non demeruisset, perpessum, facili posit eius oratione mitigari. Sacras enim literas prætereo, nihil in aures nostras aliud tam magis intonantes. Quarum autoritas eò grauior, potētiorq́; est, quòd non modò sunt à Deo reuelatæ, sed etiam ualidisimas secum apportant rationes breuissimæ uitæ, bene aut male facta, ad futurum iudicium referentes. Aut igitur is, qui Agamemnonem interfecit, debuit subitò rapi ad supplicium, aut prohibenda scelerata uoluntas fuit. Primum credo non desideres, ne tibi, innumerabilibusq́; alijs idem cōtingat, ut uel homicidio, uel adulterio, uel alio admisso facinore, subitò traharis ad pœnas, breuiq́; omnis terra deserta cultoribus squalescat. Minus etiam qui sapiens est, postulet secundum, quia quæ ratio prohibendi alterum, uel alterum consilium fuisset, eadem in uniuersum toto humano arbitrio sublato ualuisset. Fortasse si Deus meliorem sententiam obtulisset, ille scelere uictus, non se cohibuisset. Plerosq; enim nec leges, nec pœnarum metus, nec amicorum consilia frænare potuerunt, plus cupiditati, ac libidini, quàm rationi obsequentes. Si cogites cohiberi, occultóque quasi motu retrahi debuisse, uide quid cogites. Omnes enim actiones malas, & omnes consiliorum malorum exitus, quorum infinita mentes humanas insidet multitudo, prohibere oportebit, ut longè paucis exceptis, cætera non nostro, sed alterius arbitrio transigantur, sublata laudis, aut uitij materia uera. Melius igitur est, sinere quenq; uoluntate sua duci, legibus interea, monitis, exemplis, & probitatis, atq; improbitatis prēmijs propositis, ut qui bene, recteq́; uiuere, cum uiuere peruerse potuisset, maluerit, perinde ac meritus est, coronetur: sic à beatorꝝ choro excludatur, qui se factis impijs coinquinauit. Hoc iustisimum, hoc optimum, quo non liceat cogitare melius: perindeq́; decorum, atq; pulchrum est dare pœnas delinquentes, sicut coronare merentes. Hæ sunt ueræ rationes, quas nec Philosophi ignorauerunt. Satisq́; mihi uideor Plutarcho respondisse.

Diluuntur rationes Epicurei & Cottæ apud Tullium. Earum solutionem esse, quod ubi Marcus ipse loquitur, secus sentit. Et ea est Academicorum libertas. Platonem non suis primū oculis creationem uidisse, sed apud

priscos

A *priscos legisse. Platonem dicere mundum corruptibilem in posterum, sed potestate opificis non interiturum. Non ociatum esse Deum, fruentem ante mundum Diuinitate sua. Non supersedisse creatione mundi. Sapientibus & Stultis creando mundo prodesse uoluisse. Assecutumq; esse, quòd bonitatem suam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri.*

CAP. VII.

AD EPICVREVM, & Cottam, qui contra creationem mundi, non quòd mundus non sit creatus, sed non à Deo creatus, apud Ciceronem pugnant, ueniamus. Quærit Velleius primùm quibus oculis intueri potuerit Plato fabricam illam tanti operis, quæ ferramenta, qui uectes, quæ machinæ, qui ministri tanti muneris. Quemadmodum obedire uoluntati architecti elementa potuerint. Vnde natæ quinque formæ, quas in Timæo nominat. Quòd mundum factum, asserit non interiturum. Prouidentia cur mortalem fecerit mundum, iuxta Stoicos, non quemadmodum Platonicus Deus, sempiternum. Cur mundi fabricator repentè extiterit, innumerabilibus antè seculis & in omni Aeternitate cessator. Laborem non fugisse, qui Deum non attingat. Cur Deus delectari quasi signis, sideribus, & cœlo uoluerit. Si ut melius habitaret, peius ergo habitasse in Aeternitate, opúsque ei fuisse isto mundo. sed nequaquam carere uoluptate hac eum tamdiu potuisse. Si propter homines, an sapientes, uel stultos: sapientes esse paucos, propter paucos ergo tantam rerum factam molitionem. Stultos autem hoc beneficio affici non debuisse. Deinde nihil eum esse assecutum, quòd stulti sunt semper B miseri, ut nasci nihil eis profuerit. Cottæ uerò rationes sunt, Si Deus creasset, ac prouideret, bene bonis, malis male esset. Cùm ratione peruersè & ad malum semper homines abutantur, uel à Deo dari non debuisse, uel non datam prorsus. Quòd ea quæ diuina prouidentia facta uideantur, per errorem rationi & menti ascribantur, cum Naturæ quædam sit uniuersalis necessitas, omnes res motibus suis cientis. Sicut reditus tertianæ, aut quartanæ febris, marinorúmque æstuum, quorum motus etiam certi & constantes, nulla ratione gubernentur: eadem necessitate, & ordine, caro diuulsa renascitur, arbor cæsa reuirescit, multa nascuntur in terra prodigiosa. Quòd contemptoribus, cauillatoribúsque Diuinitatis prosperiores res successerint, quàm melioribus. Hæc & id genus multa opposuit ille. Quorum præcipua, ueráque solutio est, quòd more disputantium, ingeniúmque ostentantium, & quamcunque contradictionem arripientium, egit, & quorum sit certa professio, omnia infirmare, ac refellere, ut si uel Solem dicas lucere, professionis suæ iura tuentes, parati sint contradicere. Quòd autem potius ea sit arrogans libertas, quæ cuncta subuertere sibi licere putet, apparet uel inde, quòd contradicendi libidine relicta, eadem illa sæpissimè confirmauit, quæ fecit Cottam subuertere. Satisq; uno erit testimonio, quo ueritatis omnis hæc oppugnatio redarguitur. In Legibus hæc dixit: Nihil porrò tam aptum est ad ius, conditionemq; Naturæ, quod cum dico Legem, à me dici nihil aliud intelligi uolo, quàm imperium, sine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum Natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominum uita iussis supremæ legis obtemperant. Hæc ille. Idemq;, Orta autem simul est cum mente diuina. Quamobrem lex uera, atq; princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta, summi Iouis. Et, Ergo est lex iustorum, iniustorumq; distinctio,

ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressa Naturam, ad quam leges hominũ diriguntur. Hæc dixit qui Cottam induxit, quasi libidine, uel quæ pulchrè, & uerè Balbus disputasset, euertendi prouectum, dum & Carneadis petulantiã imitatur, bellum inferre ueritati. Igitur ingenij fuit ostentatio, ne uideretur asserere & assentiri his, quæ Balbus disputasset. Nam hęc ipsa cum ab illomet dicuntur, tum uerò pleno ore laudantur. Et in secundo de Diuinatione, ubi simili modo quæ frater asseruisset, destruxerat. Nec uerò, inquit (id enim diligenter intelligi uolo) superstitione tollenda, religio tollitur. Nam & maiorum instituta tueri, sacris, cerimonijsq́ retinendis, sapientis est. Et esse præstantem aliquam, æternamq́ Naturam, & eam suspiciendam, admirandamq́ hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq́ rerum cœlestium cogit cõfiteri. Quibus apertè mentem suam declarauit, tollendam quidẽ ubiq́ superstitionem, ueritatem retinendã, ueritatem autem esse, quam pulchritudo mundi ordoq́ rerum cœlestium cogat confiteri, esse præstantem aliquam, æternamq́ Naturam, quam homines adorare, uenerariq́ deceat, cuius imperio maria, & terræ, omnis deniq́ mũdus obtẽperet. Cottæ igitur rationes ipse resoluit. Nam in Legibus quoq́, contra petulantiam Academicorũ, & quòd ei non semper placuisset hæc in cunctis, ueritatis oppugnatio, sic docuit: Perturbatricem autem harum omnium rerum Academiam hãc ab Arcesila & Carneade recẽtem exoremus ut sileat. Nam si inuaserit in hæc, quæ satis scitè nobis instructa, & composita uidentur, nimias edet ruinas. Epicurei rationes, uel id abunde perimit, & euertit, quòd Epicureus erat, contra quam gentem, eiusq́ delyramenta, totis ipse suis libris bellum implacabile gessit, proscidit, uexauit, etiam inscitiæ, & ignorationis omniũ rerum, arrogantiæ præterea, semper eos arguens. Sed pauca quædam cum eo, & quasi præteruolantes, loquamur. Quibus oculis Plato machinã mundi intueri potuerit. Duo responsa: non suis primum oculis Platonem machinam mundi, sed apud uetustissimos, cum primis Aegyptios, aliosq́ Græciæ ueteres Theologos, uidisse Pythagoreos, Empedoclem, Philolaum, Pherecydem, Poetas antiquissimos, Orpheum, Hesiodum, sed præcipuè Trismegistũ, cuius non dogmata modò, sed meras etiam dictione susurpauit, omnium gentiũ literis & testimonijs, claris præterea coniecturis in unum congruentibus mundum habuisse principium. His tot testibus, tanto hominum consensui putauit assentiendum modestissimus Plato, non ut temerarius Epicureus, quę natio in omnem Philosophiã, ueritatemq́ fecit impetum, ac ceu cęteris Philosophis urbanis, & ciuilibus, ipsi agrestes, rustici, impoliti, rudes consurrexerunt. Quare non multum est ponderis in eorum autoritate. Ad hæc, duplices sunt oculi, animi & corporis: corporeis solis uelut homines, Epicurei, sapientiores autem magis animi, quàm corporis utebantur. His oculis Plato uidit fabricã mundi: uidere Epicureus nõ potuit, quia nõ habuit. Itaq́ miratus est aliũ uidisse, quod cæcitas eum sua uidere non siuit. Eiusdẽ stuporis cætera, Qui uectes, quæ ferramenta, qui ministri. Si scisset, aut tenere uoluisset quæ maiores de maiestate diuina tradidissent, nec solita temeritate prouectus, ultro desipere uoluisset, uidisset sanè, nullis hic ferramentis opus fuisse, sed quod Marcus ipse paulò antè, mundum, maria, & terras, ei obtemperantia, sine instrumentis fieri potuisse. Quo modo autem Plato dicat mundum non interiturum, superius expositum est. Congruit autem Stoicorum, & Platonis de mundo corruptibili sententia, quorum autoritati multo magis, quàm Epicureo subijciendum est iudicium. Formas autem illas in Timęo, etsi rectè possint intelligi, ac declarari, nos quidem non laborabimus quales sint, ostendere, non Platonem, sed ipsam ueritatem defendentes. Ostensum quoque, fabricatorem mundi non repentè, & quasi ex infinito somno surgentem, aut qui

laborem

A laborem in æternum refugisset, extitisse, arreptumq; fabricandi cupiditate, quod antea non faceret, operi manus admouisse. Delyrantis animi, & humana tantum capientis, nihil se supra corpus attollentis figmenta, ad puriores cogitationes non aspirantis. Aliter Deum in æternum ante, & supra mundum extitisse, & existere, aliter homines uiuere. Non otiari potuisse, cuius esset actio beatissima, perennibus gaudijs exuberans, uacantemq; à creatione mundi, non ab eo uacasse, quod esset beatitudo eius, sed eo quo carere sine detrimento posset, & quod ubi effectum esset, ad beatitudinem eius nihil addiderit. Vt si Rex duabus actionibus, altera naturali, dignissima, grauissima, altera nihil ad se pertinente, proposita, hacq; omissa, grauiorem, propriamq; sibi exerceret, eum quasi otiosum damnes. Non potuit igitur otiosus esse, cuius fuit æterna ex maiestatis suæ contemplatione, beatitudo. Est enim cognitio, & contemplatio, actio perfectissima. Hoc autem cum sit felicitas diuina, facile potuit, ac debuit æterna mundi molitione supersedere. Tunc otiosus fuisset, si nihil aliud, quod ageret, habuisset, & si mundana factio, sola fuisset eius, ac naturalis, inseparabilisq; substantiæ suæ operatio, qualis igni calor, aut ascensus ad altum, sine quibus ignis esse non potest. Aristoteles autem fatetur Deum ex contemplatione sui, non mundi molitione esse beatum. Quoniam igitur una ea potuit beatitudine felicissimus, & contentus esse, ut quidquid additum sit, nullam ad suam felicitatem accessionem fecerit, liquet eum, qui sine mundi operatione putet Deum otiosum fuisse, ipsum potius à sapiendo, & intelligendo, semper otiari. Creatione autem mundi naturaliter Deus in omni æternitate non supersedit, aut distulit ad illud usque tempus condere, quòd tum omnis Aeternitas est æqualis, nec potest in ea fieri dilatio, aut acceleratio, prius aut posterius, tum naturale fuit ei sic uiuere, sic esse, quemadmodum mundo,

B habere principium. Quare nec unica fuit eius uoluptas iste mundus, qui meliore & præstantiore frueretur, & ea potuit facile carere, nec quasi ad habitandum factus est ei mundus. Aristoteles enim affirmat, Deum sic extra mundum esse, sicut intra mundum. Superest quod maioris est ponderis argumentum, Quibus ab eo sit creatus, sapientibus'ne, an stultis. Respondeo, sapientibus & insipientibus. Tum si solis sapientibus, nihil mali, nihil absurdi. Vtrunque probabiliter, optiméque defendi posse: principalius autem, solis sapientibus. Creatus est igitur mundus à Deo solis sapientibus. Sapientes autem intelligo, non quales fortassè sentit ipse Philosophos, Epicureos, Stoicos, Peripateticos, Platonicos, quorum sub titulo sapientiæ, plures stultissimi sunt, & fuerunt semper: sed bonos, innocentes, integros, quorum fuit semper magna in omni ætate multitudo. Si nemo sit qui non peccet, omnis autem qui peccat, stultus est, maximam tamen peccantium multitudinem pœnitet peccati, hoc ipso sapientem, quòd errores suos agnoscit. Numerus autem exiguus ille Philosophorum, tantum abest, ut adducat in hanc de mundo suspicionem, ut hos ipsos, si pauciores fuissent, melius propemodum futurum fuisse, contendam. Nam cõtra hos, omne pro ueritate certamen, plebe, quam naturalis duceret instinctus, sæpe meliora sentiente. Soli igitur boni sunt sapientes: Hi plures sunt: pauci autem prodigiosè mali. Longè paucissimi, qui si uel deprauatissime uiuant, sæpeq; cupiditatibus uicti, scelerata perpetrent, non denique summum Deum quoq; tempore agnoscant, & fateantur. Sed demus solis bonis factum hunc mundum. Pluris fit, ait Sapiens, unus bonus à Deo, quàm mille impij. Vt ille, uno Platone satis esse sibi dixit, plebe ab auditorio eius defluente: sic satis erit opifici, si uel pauci bonitatem eius agnoscant & fruantur. Vt agricola plures conserit arbores, nec sperat omnes feliciter pullulaturas: ut qui seminat, scit quòd infelix lolium, & steriles dominabuntur auenæ: dul-

cius tamen ei est, triticum quantum quantum est, legere, quàm triste, auenas cõburere: sic tametsi Deus cunctos beatos esse, & sapientes uoluisset, omnibusq; his mundũ condidisset, solos tamen ante oculos habuit, quibus cœlum, & terras conderet sapientes. Quæ est etiam ars, quod elementum, quæ disciplina, quæ instrumenta ad usum & commodum reperta, sed abutentium prauitate nonnunquam perniciosa, quæ soleant magis accusari, quàm ipsi abutentes, & in ea ipsa potius, quàm peccantes, crimen omne conferri? Quis eloquentiam incessuit, in ignem & ferrum, aquamq; quis criminibus inuectus est, & inuolauit, quòd afferant nonnunquam perniciem? Sic planè, etsi non omnes nati sunt in mundo sapientes, nec mundus accusandus, nec autoris bonitas non admiranda, suspiciendáque nobis, cuius etsi fuit consilium solertissimum & res sapientiæ suæ magnitudine repertas uoluit optimas esse, desiderauitq; omnes nasci sapientes, nec futuros tamen sapientes omnes animaduertit, omittere, quin crearet, nec uoluit, nec debuit, sed eo uel maximè bonitas eius incredibilis apparuit quòd immeritis etiam, & quos prospiceret ingratos sibi, beneficijq; immemores futuros, creauit, promiscueq; cum bonis, & sapientibus, luce & aspectu istius mundi eos frui permisit. Quod quicunque apud nos faceret, humanissimus haberetur, similimus Deo prædicaretur. Si, ut inquit orator grauis, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium amplificare, hæc qui faciat, usque adeò laudatur, ut Deo similimus iudicetur, cur non ea ipsa efficiens Deus maximè sui similis habeatur, quod factum ab homine, facit eum simile eius? Imitamini, inquit ipse, Patrem uestrum, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ecce igitur incommemorabilis bonitas, non modo profuisse, ac prodesse gratis, & sapientibus, sed ingratis etiam, insipientibusq;. Sapientibus enim, & insipientibus, dixit alius eius assecla, debitor sum. Cum itaq; diuina uirtus habeatur, uel malis prodesse, ignoscere peccantibus, ingratisq; beneficia præstare, cum Natura instinctu id collaudet suo, extollatq; in hominibus, certè & in Deo erit supremè, à quo supremè uirtus omnis possidetur. laudatur autem, admirationiq; habetur ea uirtus, non sine ratione. Fructuosior enim est humanitas, & bonitas, clementia, benignitas, quàm seueritas, durities. Nec fas est propter malos nocere bonis: cùm beneficio bonorũ mali nasci potius, ac uita frui debeant, quàm propter malos uita carere boni. Nec si Deus prospexit fore maiorem numerum stultorũ, quàm sapientum, hanc sapiẽtibus & bonis iniuriã facere eum decuit, ut propter multos illos stultos abstineret à creatione bonorũ: sed quæ sua semper fuit probitas, hunc honorẽ bonis deferre debuit, ut tum hi, quantumuis malorũ agmen consequeretur, conderentur, nec quicquã eorum creationẽ impediret, tum hoc adderet, ut in eorum gratiã, etiam malis prodesset: quemadmodũ sæpe, charissimis deprecãtibus, ignoscimus his, qui in nos peccassent: sic cum sciret Iudæorũ pectora dura, pronosq; animos in nequitiã magis quàm æquitatẽ, non omisit, quin legem per Mosen præsens promulgaret, paucos illos bonos, multaq; alia dignissima, spretis & contẽptis tot stultis, magis attendẽs. Respõsio igitur est, (ut summa quæq; cõplectar) tanquam de bobus, & asinis, muscis, cæterisq; bestijs, Deũ de malis, & stultis illis innumerabilibus nihil curasse, attẽdisse, cogitasse, tum magis eũ decuisse usq; quaq; beneficũ esse etiã erga malos & ingratos, cuius ubertima, latissimaq; bonitas non modò non soleat propter stultos, & malos impediri, sed etiam propter bonos prodesse malis. Bonus agricola, non propter lolium in segetibus cooriturum, segetum satum, frugibus uelut ob stirpem malam iratus, dimittit, sed propter segetes bonas sinit cooriri loliũ. Hoc apud mortales sapiẽtissimus quisq; facit. Quod autem rogas, quid tandem sit assecutus stultis & sapientibus promiscuè, mundo

A mundo ædificato, quòd omnes stulti sine dubio sint miserrimi, uel hoc ipso, quòd stulti sunt: dico quòd quanquam hi, qui sine dubio miserrimi sunt, & stulti, non principaliter consilio eius, cum conderet mundum, propositi erant, intuebaturq; magis alia innumerabilia bona, tamen etiam stultis uita & omnis mundi habitatione concessa, assecutus est hoc, quo nihil est cogitare melius, quòd bonitatem suam fecit clariorem, quæ latuisset, si sapientibus duntaxat, gratis, & beneuolis profuisset. Ad hæc quærerem, si possem, qui sint miserrimi. Nam fieri potest, ut miseros, & stultos habeas, quos cæteri non habeant. Egoq; ò Epicuree, qui te fortasse unum è paucis illis sapientibus existimabas, miserrimum uel hoc ipso arbitror, quòd hæc flagitia animo concepisti. Ita forte factum est, ut eodem iudicio de stultis, & miserrimis, atque tua sapientia, & Philosophia, senseris. Non protinus igitur omnes stulti sunt miserrimi: neque si sunt, forte eo stultitiæ genere sunt, ut nec unquam nasci debuerint, eisq; uitam datam esse, fuerit reprehensibile. Vidi enim plerosque stultos, postea sapientes. Itaque non erant illi miserrimi propter stultitiam, ut nunquam nasci debuerint, futuri aliquando sapientes. Plenaq; sic est uita pœnitentium, ac resipiscentium, sicut delinquentium. Quòd si sapientiam, uel stultitiam ad hanc uitam referas, ut stulti sint, quos cruciant cupiditates & ægritudines, sapientes quos non crucient, fingis quæ natura fieri nequeunt, esse sapientes qui careant ægritudine, & cupiditate. Deinde in hoc ipso probatur sapientia, cui necesse est coniunctam esse stultitiam, ut appareat sapientia, ubi stultitia esse potuisset. Falleris item mortalia tantum attendens, de quibus nemo perfectè iudicabit unquam, nisi post uitam consecutura respiciens: quæ uos Epicurei nescientes, aut à uestris maioribus tradita, temere reijcientes, non mirum, si ferè semper hallucinamini, ut planè stultus sit, cui

B curæ sit uestram stultitiam coarguere. Sed liberaliter agamus. Quæ uerò Cotta opposuit de rebus aduersis bonorum, secundis malorum, quoniam à Plutarcho obiecta, resoluta sunt: & Marcus ipse, suo sensu loquens, malorum grauiora supplicia demonstrauit, ut si malus, & sceleratus sis, id unum sufficiat ad miseriam, & docuit, illustribus animis pro patria uulnera passis, in cœlo patere locum, satis ipse sibi respondet. Nam in Pisonem dixit, non in eo cui facta est iniuria, sed in ijs qui fecerunt, sceleris ac conscientiæ pœnam remanere. Et in Philippicis: Alia ò perditissimi homines, & amentissimi, sunt multo miseriora. Nam quo maior uis est animi, quàm corporis, hoc sunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa quæ corpore. Miserior igitur qui suscipit in se scelus, quàm is qui alterius facinus subire cogitur. Hæc igitur cum sentiat Marcus ipse, ostendens miseriores semper esse malos, quàm bonos etiam in hac uita, non opus est nostro hic alio responso. Non enim sunt beatiores scelerati etiam ditiores, & opulentiores. Ad hæc si cœlum recipit inclytos, & qui pro charitate patriæ nullum laborem recusarunt, certè ex aduerso exclusi delinquentes, necessariò locum sceleribus tenent congruentem. Sicq; refert Marcus ad aliud, bene & male facta humanæ quàm uitæ huius iudicium, ut nemo debeat in hoc mundo turbari super felicitate malorum, uexatione bonorum. Quod autem arguit, de rationis abusu, qua pauci rectè sapienterq; utantur, responsum, nullam hanc culpam autoris fuisse, cuius salutare fuerit ubiq;, benignumq; consilium. Claruit etiam exemplis, nec mortales ipsos, nec Naturam, nec artem propter intermista uitia, omittere uirtutes, supprimere bona propter mala, sed contentari uel paucis bonis, quæ cum malorum multitudine compenset. Exempla quoque ex Tragœdia, rara sunt, ut plures sint qui ea non perpetrent, quàm qui dicantur fecisse. Quod autem refertur in Naturam, quod mente, & intelligentia prædicetur factum, ipse citra con-

tradictionem, suam proponens sententiam, dissoluit, sæpeq; ut uidimus, dixit cœlum, & terras, & maria, iussis supremæ legis obtemperare, & esse præstantem quandam, admirandamq; humano generi, suspiciendamq; Naturam, pulchritudinem mundi, rerumq; cœlestium ordinem declarare. Pro Milone uerò id ex intimis Philosophiæ templis deprompsit argumentum: Si in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra insit quiddam, quod uigeat, & sentiat, & non inerit in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Nisi forte idcirco non putemus, quia non appareat, nec cernatur, perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, uidere, aut plane qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Hæc cum Marcus ipse pro se dicat, & sentiat, non est quod nos in argumentatione Cottæ diluenda laboremus, Philosophorum omnium accedente consensu, uigere in hoc mundo uim quandam, ut animum nostrum, inuisibilem, cuius motus sit is omnis, quem primum uidemus in cœlo, ortu, obituq; signorum, tum omnium uicissitudinibus, & ordinibus rerum. Quæ uis etsi non uideatur à nobis, ex ipso toto Naturæ motu, ordinibusq; statis, & certis coniectanda est, nec idcirco non putanda, quòd oculis corporeis non subiaceat, cum sese rationi affatim offerat. Cæteri philosophi docuerunt, aut hanc, quæ dicitur Natura, esse uim illam diuinam inuisibilem: aut probauerunt, nunquam motus hos tam constantes, & certos, totamq; rerum pulchritudinem constare potuisse, nisi ingenti aliqua Mente præside: ut qui dicat Naturam, exclusa Mente, & Intelligentia, nomen inane dicat. Ac quanquam sint nonnulli motus, quos citra opem & consilium Mentis uideamus perfici, ut æstus maritimos, ut tertianas, quartanasq; febres, & discedentium cicatricum coitus, repullulationemq; arborum, scire opus est, omnes motus particularium rerum à primo, ac maximo motu gubernari, perinde ut qui machina impulsa, uarios motus subitò præstat. Quam rem Aristoteles in libro de Mundo multis declarauit exemplis, Vt qui diuersi generis aues sinu contineat, dato uolatu, cunctæ uarias regiones petant: Aut ab eo, qui dicitur in choro, cantãtium coryphæus, signo dato, subitò uarias uoces harmoniamq; exaudias: Aut clasßico canente, milites arma capiant, alius loricam induat, alius galeam aptet, alius fræna equo immittat, alius ad signum concurrat: Simile quid fieri à magna, ac præpotenti Mente, ad cuius nutũ, ac signum cuncta suis motibus, ordinibusq; cieantur. Accidit autem ut res à primo spiritu nactæ uitam, & motum, quosdam & ipse priuatos motus edant: omnis enim uita motus est. In eumq; motus omnes referre necesse est, qui primos, maioresq; motus dedit. Qui igitur corpus humanum formauit, humoribus, & sanguine contemperauit, in eum proculdubio motus omnes, aut principales, aut accidentes, referre necesse est. Siue oculi exterius, siue mens interius agitetur, siue manus, siue pedes moueantur, pulsentur uenæ, cordis item agitatio, furor, cupiditates, cuncta in primum illum formatorem tandem rediguntur. omnem aquæ, omnem ignis motum, quis neget in Creatorem aquæ, & ignis, esse referendos, qui res suis rationibus mobiles creauit? Sunt autem, ut dictum est, quidam principales motus: sunt ex ipsis alij præter intentionem, at ex Natura rerum, accidentes. Formatum est humanum corpus ab Opifice Deo, sanguis additus, & uenæ, & humores, hæc principalia. Natura humorum, & rebus exterius aduentantibus, motus existit tertianæ, & quartanæ febris, in quibus etsi ordo est, est ex ipsa re principali, cui motus, & ordo datus fuit ab opifice. Sic calore, & frigore euntibus, & redeuntibus, seq; inuicem insequentibus fiunt febres. Aestus autem maritimi à littoribus, ad littora cientur, aqua Natura non conquiescente, sed instabiliter semper decurrente, quod certo temporis spatio

A spatio fieri necesse est. Hoc siue natura aquæ fiat, siue Luna coadiuuet, totum demum referendum in eum, qui naturas has reperit, nulla ratione dubium est. Itaque cunctis motibus particularibus ad suas causas relatis, & resolutis, uenire tandem necesse erit ad unum principium, omnium fontem, inuentoremq; motionum, ad quem, per concatenationem cuncti motus proximi ac distantes, naturales, siue ad tempus accidentes, & extraordinarij, coaptātur. Quare qui quemadmodū maritimos æstus, febresq;, sic item omnes mundi motus putet sponte sua fieri, non putabit bene, planeq; tota re discussa, cernensq; motus illos ratione carentes, ex alijs motibus habere principium, qui sine intelligentia fieri nulla ratione potuissent. Nec si tertiana febris sine mente constanter reuertitur, protinus ad humanum, aut cœleste opificium ascendendum, in quibus ordo melior, mirabilis, structura diuina cernitur, stata, certa, sempiterna. Cui nisi Mens præfuisset, nunquam tantam pulchritudinem, tantam uenustatem, ordinemq; habuisset. Quod ut clarum, & omnibus confessum prętereo. Alia complura obiecit Cotta, quæ cum superius sint resoluta, cum contineantur alijs superius responsis, & potius in disputationem de diuina Prouidentia, conueniant, ut quod non auertat, nec prohibeat mala, cum posit, de quo dictum est, mittam plura prosequi cum eo.

Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium ægrè tulisse Ioannem Philoponum rationes Aristotelis de Aeternitate motus refutasse. Eundem Theologiam Mosaicam contemnentem, non intellexisse quæ de luce & Sole creato idem scripsit. Non accepisse Mosen ab B *Aegyptijs Theologiā, sed contrà, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptijs didicisse, ut si sit Aegyptiorum fabulosa Theologia, sit etiam Græcorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Resoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat æternum mundum.*

CAP. VIII.

ADEST Simplicius Aeternitatis acerrimus defensor, contra Ioannem Grāmaticum, pro Proclo credo, in factione mundi, sustinens dogma Aristotelis. Cum quo breuibus agam, simili atque alij Philosophi, dementia laborante, & quæ nesciebat, incessente: nec cum maioribus solum, sed etiam mirabiliter secum pugnante. Stupenda uesania, cuius fuit studium, humanam uitam, confusione, impietateq; replere, ueram religionem aut funditus tollere, aut superstitiosam, poëticamq; allegorijs quasi conditam, & fucatam, mundo colendam exhibere. Quid autem de moribus, de religione prodest disserere, quod diligenter accurateq; fecit Simplicius super Epictetum, si uel nesciebant religionem, in qua ea præcepta perfectè continentur, aut à qua didicerant, eam insectabantur, aut quæ de uirtute locuti essent, euertebant omnia, ex Aeternitate mundi, alijsq; suis dogmatis impijs? Ex quo apparet eos partim impostores, simulatoresq; probitatis, partim inconstantes, & leues fuisse, modoq; hoc, modò aliud statuentes, aut non uidentes summam in dictis suis confusionem, & pugnam. Gratias agamus diuinæ clementiæ, quæ mundo ab imposturis eorum liberato, fecit id toto terrarum orbe, etiam recētioribus his Philosophis sese opponentibus, uigere, quod esset melius ac uerius, uicitq; potentissima ueritas. Simplicius igitur super libris naturalis Philosophiæ Aristotelis, Ioā

nem Grammaticum Procli leuitatem, & ineptiam, inſcitiamq; ſuper Aeternitate mundi, optimis rationibus refutaſſe, indignè ferens, tumido Philoſophorum ſublato ſupercilio, ſolitaq; inflatus arrogantia, qua ſe ueritatis Deos, uniq; ſibi datum ſapere putant, criminatus eſt primum doctiorem, ac meliorem ſe uirum, tum rationes contra molitionem mundi, præcipuè quam tradidit Moſes, uibrauit. cuius librum cum non intelligeret, quod alijs pleriſque Philoſophis euenit, irriſit quæcunque de rerum creatione ille prodidiſſet. Ac cum maxima pars ſuarum rationum in id ſit intenta, ut Ariſtotelem contra Ioannem Grammaticum, qui rationes eius ſuper Aeternitate motus coarguerat, defendat (octauus autē liber commentationum Philoponi ſuper naturali Philoſophia Ariſtotelis, ad meas manus nondum peruenit: audire autem aduerſarium, rationes & argumenta inimici referentem, non adeò fidele eſt, nec certum habet locum, ubi ſiſtat diſputatio) non ſum cum Simplicio pedem collaturus, quoad ipſum Philoponum loquentem audiam. Tantum pauca quædam afferam. Apparet enim Simplicium ineptè ſuperſtitioſum, ſimiliq; morbo atque Proclum, & Porphyrium laborantem, quo Philoſophiam, profanamq; religionem, iam Chriſtiana toto terrarum orbe coruſcante, defendere, proq; ea ſtare inuictis animis conabantur, contra Philoponum, uerbis contumelioſis inuectum. Apertè quidem fatebor quod uidi, & probaui, hòc deteriores Philoſophos fuiſſe, quò poſteriores, ac recentiores. Id quod in Peripateticis, ac Platonicis facilè noſcas, quorum qui uetuſtiores ſunt, meliores, religioſiusq; de Deo, de Prouidentia inuenies loquentes. Iuniores autem cum Aeternitatem defenderent, uetuſtiſsimam Theologiam, maiorumq; pietatem peruerterunt, aut fabuloſam iudicauerunt. Cuius nunc exemplum ex ipſo Simplicio proponam. Is cum tueretur Aeternitatem motus, apud Ariſtotelem, ſine delectu & ratione ſequens eum, cuius, quia non Deus, ſed homo eſſet, non debuerat autoritas iudicium & examen ueritatis tollere, contra Philoponum, qui creationem temporis, & motus apud Moſem repertam, ratione roborabat præcipuè quòd rationes Ariſtotelis debiles, & præſtigioſæ nihil conficerent, irriſit Theologiam Moſaicam, eamq; cōmentitiam appellauit, & cum non intelligeret, quòd quarta die Sol dicatur creatus, prima autem die lux creatrix dici, cenſuit eam Theologiam fabuloſam. Eius hæc uerba ſunt. Si autem Iudæorum legiſlatorem oſtendit dicentem, In principio creauit Deus cœlum, & terram: Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ ſuper faciem abyſsi, & Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Deinde cum idem creaſſet lucem, diremiſſetq; lucem à tenebris, intulit: Et uocauit Deus lucem diem, tenebras noctem. Et facta eſt ueſpera, & mane dies una. εἰ δὲ ταύτην τοῦ χρόνου νομίζει γένεσιν, τὴν ἀπὸ χρόνου, ἐννοείτω ὅτι μυθική τις ἐστὶν ἡ παράδοσις, καὶ ἀπὸ μύθων αἰγυπτίων εἱλκυσμένη. ἐπεὶ πῶς ἔχει λόγον, τὸν ἥλιον, τὸν τῆς ἡμέρας αἴτιον, ὡς καὶ αὐτὸς μωσῆς φησί, τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν γεγονέναι; Quę ſunt, Si igitur hanc creationem temporis ab exordio temporis exiſtimat, norit quòd fabuloſa quædam ſit ea traditio, ex fabulis Aegyptiorum tracta. Qua enim ratione ſtat, Solem dici autorem, ſicut & ipſe Moſes perhibet, quarta die extitiſſe? Hæc ille ex irroborata, contentaq; animi obſtinatione unius alicuius ſcriptoris decreta tuendi: ſcilicet quidquid aduerſatur, ſiue uerum eſt, ſiue falſum, ſiue cœlitus reuelatum, ſiue uetuſtiſsima ſucceſsione proditum, cæca temeritate tollitur, negatur, commentitium iudicatur. Et hic ille Simplicius eſt, cui Ioannes Philiponus uiſus eſt audaciſsimus, quòd inclyti Ariſtotelis uerba non oſcitanter, quale fit ab ipſis, admiſit, ſed cenſuit examinanda, diligenterq; perpendenda, nec ſe paſſus eſt autoritate ludificari, impedíriq; ad notionem ueritatis. Cuius igitur fuit maior audacia eius'ne, qui Ariſtotelem allatis quæ ſibi uiderentur rationibus,

A non fuerit secutus, aut eius qui nulla ratione, uetustißimam Theologiam, quam Plato ueneratus est (nam extat dictum Numenij, nihil aliud esse Platonem, quàm Mosem Attica lingua loquentem) insolenter fabulosam uocarit? Sed his omißis, rationibus agamus. Dicis fabulosam traditionem, nec tamē cur fabulosa sit, demonstrasti. Sed persuadeamus nobis duas eum rationes posuisse. Vnā, quòd hæc de creatione mundi traditio, ducta sit ex fabulis Aegyptiorū: altera quòd in ea sit contradictio, autorem diei lumen primum esse creatū: quarta autem die referre Mosen creatum Solem. Oportebat igitur hominem acutum, prius probare, & hanc traditionem Aegyptiā esse. Deinde si uel Aegyptia esset, cur fabulosa esset. Furore igitur & libidine contradicendi cæcus, duo posuit falsißima, aut certè parum considerata. Falsum enim est, hanc traditionem ab Aegyptijs narrationibus desumptam. Omnium enim scriptorum iudicio, & omnibus rationibus, Moses est omnium, qui scripserunt, antiquißimus. Neque Chaldæorum, aut Aegyptiorū, uel Græcorū, & Phœnicū, quæ sunt uetustiores nationes, habetur scriptor ullus, aut traditur fuisse Mose uetustior. Quin ille Mercurius ter Maximus, Aegyptiæ Theologię pater, post Mosem temporibus enumeratis inuenitur floruisse. Obseruatumq; à Græcis Theologis, eum etiā meras dictiones Mosaicas, ubi & ipse de creatione scripsit, usurpasse. Duo sunt qui uetustißimi omnium, quos ueteres Græciæ Philosophi secuti sunt, narrantur, ceu Theologiæ principes, Zoroaster apud Persas, Trismegistus apud Aegyptios. Nam Linus & Orpheus, cæteriq; horum æquales in Græcia, longè post eos floruerunt. His autem duobus, si quis ætates enumeret, multos annos Mosem inueniet antiquiorem. Ac qui putet quæ scripsit Moses, ex Aegyptijs monumentis desumpta, nō potest ex alio Aegyptio scriptore desumpta putare, quàm Trismegisto. Neq;
B enim extat antiquior quisquā, qui de creatione mundi scripserit, & qui peruenerit ad manus Simplicij, nō peruenerit ad Platonis, Platonicorū, superiorumq; manus. Sed cum probet uera seculorū supputatio, Trismegistū multo post Mosen floruisse, nō'ne fuit is impudentißimus, inconsideratæq; uanitatis, qui contendat, quæ scripsit Moses, sumpta ex Aegyptijs, cum Aegyptij sumpserint ex Mose? Hæc igitur erit prima ratio falsitatis, quòd in contrariū, Genesin Mosis dicat ab Aegyptijs acceptam, cum contrà sumpserint ex Mose potius Aegyptij. Quod clarum fit, tum temporibus consideratis, tum scriptis utriusque Theologi diligenter perspectis. Secunda ratio coarguit hominem, qui de Mose, quem non nostri modò, sed profani semper admirati sunt, summisq; laudibus extulerunt, quem facit uenerabilem, ueridicumq; ipsa uetustas, tam impudenter contumeliosèq; sit locutus, insolentem & temerarium, nec aliud præter Philosophorum arrogans supercilium, tenentem: qui falsa & fabulosa ferat eum scripsisse, quem non modò scripta eius, sed omnes etiam mortales agnoscunt & fatentur sapientißimum, & optimum, qui primus Hebræos ex impijs erroribus Aegyptiorum auxilio cœlesti liberatos, summi ac singularis Dei scientia initiauit. Ac ut taceam alios, fidelem unum testem proferam Strabonem, qui curiosißimè gentes, locaq; omnia lustrauit, ritus moresq; omnium diligenter exquisiuit. Is cum non esset Christianus, sed tamen cui certum esset uera scribere, non Philosophorum more, qui dum stare Aristotelis dogmata uolunt, omnem ueritatem nituntur euertere, de Mose scripsit, primū referens famam esse, quod multos forte fefellit, genitores gentis Iudaicę Aegyptios esse. Moses enim, inquit, quidam sacerdos Aegyptius, cum partem Aegypti obtineret, destomachatus Aegyptiorum mores, inde in Iudæam demigrauit. Secutiq; eum sunt plures τιμῶντες τὸ θεῖον, quibus Dei cultus charus esset. Dicebat enim ille, & docebat quòd non rectè sentirent Aegyptij, iumentis &

reptilibus diuinitatem assimilantes. Minus Libes, & Græci, qui Deum humana C forma fingerent. Esse enim Deum id solum, quod nos omnes, & maria & terras (quod omne cœlum & mundum, rerumq; naturam uocamus) sustinet; & continet. Huic igitur ullam ex his, quæ sunt apud nos, figuram quis sanæ mentis audeat aptare? Sed oportere omnia simulachra relinquere dicebat, positoq; satis pro dignitate templo, sine figura hic Deum colere: indormireq;, & incubare, pro se & alijs, bona somnia, ac munus semper aliquod ac signum à Deo expectantes, qui sobriè & iustè uiuant: cæteros autem minimè expectare oportere. Ille, inquit, talia dicens, persuasit bonis & sanis; deduxitq; in hunc locum, qui se non armis, sed sacris, & ipso Deo tuerentur. Aliaq; multa Strabo, addens nouissimè Mosem unum fuisse, qui diuinis alloquijs, & oraculis assueti, referrent ad homines à Deo præcepta, propemodum ostendens, quod clarum est etiam, & confessum apud nos, quæ scripserit, ex ore diuino, cœlestiq; oraculo Mosen excepisse. Cum igitur Moses fuerit optimus, ac pius, doctorq; pietatis, quiq; Aegyptiorum impietates execratus, cuius gentis inquilinus, non oriundus fuit, docuerit Hebræos aliam uitæ rationem: & cum hi, qui Deum colunt, aliosq; ad id cohortantur, ueritatis, non mendacij sint studiosi, & cum alios ab errore, & impietate declinare Moses docuisset, non'ne par est, cum maximè ueridicum fuisse, præcipuè scribentem, quo nihil esse, ac melius potest, Deum autorem esse cœli & terræ, eumq; unum inuisibilem, infiguratum oportere colere? Quis arguet mendacij, nisi mendacissimus, eum, cuius optimus animus ubiq; cernitur, scriptaq; eius testantur, cum nec gloriæ, nec imperij, aut pecuniarũ, sed solius uirtutis, ac pietatis cupidum, meliorem uitam homines docuisse, quæ in eo potissimũ uersatur, ut uerã Dei teneas scientiam, pro comperto habens, cum cunctarũ rerũ autorẽ esse? Cum igitur testimonia (alios enim prætereo pa D ria atq; Strabonem referentes) doceant Mosen iustissimum, ac ueridicum, scriptaq; eius testentur, singularis eum probitatis, sapientiæq; fuisse, hæcq; ratio abunde refellat, qui dicat eum fabulosa, cõmentitiaq; de rerũ conditione scripsisse, est alia quoque ratio, quòd in ea historia nihil est implicatũ, nihil excogitatũ, optatũ, sed adeò primũ simplex est, ut appareat scriptorẽ eo modo res retulisse, quo factæ fuissent, nihil addẽtem, nihil polientẽ, nusquã elegantiam captantẽ. Ad hæc temporũ, personarũ continuatio, ac quasi concatenatio, seculorũ ad amussim relatus ordo, nomina gentium, ac prouinciarum, quæ nunc usque perseuerant, regnorũ exordia, descriptionesq; rerum gestarum, quarum nunc etiam extant indicia, ut deflagrationis in Palæstina, hæc omnia docent abunde eius historiæ autorem fuisse ueracem, non fabulas, sed uerissima scripsisse. Huc adde, quòd facile possis, si uelis, unicuique narratæ rei à Mose, petere ex scriptoribus profanis duo & tria, pluraq; testimonia: ut si uelis de creato homine à Deo uera cum scripsisse docere, possis ex testimonijs profanorum scriptorum etiam roborare. Sic de creationis ordine, postea de diluuio, de Gigantibus, quod factum est hoc opere, & alijs scriptis, fecerunt eruditissimi apud Græcos. Et Iosephus contra Appionem Grammaticum, multorum scriptorum testimonijs antiquitatem, primatumq; suæ gentis satis ostendit. Philoq; Iudæus Philosophis admirandus, docuit Chaldæos fuisse genitores Hebraicæ gentis, ut tametsi natus in Aegypto Moses est, pietas tamen & doctrina, ac sapientia, cognitioq; creationis mundi uenerit à maioribus suis, qui norãt perpetuis maiorũ suorum relationibus, nõ infinitis quidẽ illis, sed infra breue tempus cõstrictis, mũdum fuisse creatum. Nã Abrahã, ad cuius tẽpora peruenerũt anni Noë, potuit ab eo nõ solũ de diluuio,

sed

A ſed etiam de creatione mundi audiſſe. Quippe Noë uidit & cognouit Matuſalem: is uidit, & cognouit primum hominem, à Deo creatum. Potuitq́ Abraham audiſſe eum, qui referret uidiſſe ſe eum, qui creatum à Deo uidiſſet. Hæc igitur temporum propinquitas, relationem creati mundi facilem, memorabilemq́ continet. Non erat cur Moſes hanc ſcientiam ab Aegyptijs mutuaret, cum maiores ſui, Aegyptijs uetuſtiores, eam optimè tenerent, in primis Abraham, Iſaac, & Iacob, qui cum ſcirent perſpectiſsimeq́ noſſent, Deum paucis antè annis, hominem mundumq́ creaſſe, uenerabantur eum, & colebant, Creatoremq́ mundi & humani generis appellabant. Abrahamq́ dixit, Leuo manum meam, ad Dominum meum, poſſeſſorem cœli, & terræ. Melkizedek uerò ibidem benedicens, Benedictus, inquit, Abraham, Deo excelſo, qui creauit cœlum, & terram. Ecce uterque non Aegyptius, norant, & fatebantur Deum creaſſe cœlum, & terram. Quare non fuit opus Moſi ab Aegyptijs hanc ſcientiam petere, quam longè melius, & incorruptius maiores ſui tenuiſſent. Apparuit enim ſæpiſsimè Deus patribus, ac maioribus ipſius Moſis, quibus oſtendebat ſe Creatorem cœli, & terræ, & prædicabat omnipotentem, id quod ſemper ab anteceſſoribus ſuis audierant. His ergo rationibus non coactus uti præceptoribus Aegyptijs, didicit creationem mundi Moſes, tribus ſcilicet: Vna, quòd maiores ſui, quibus apparuit Deus, docens ſe Creatorem, reliquerunt poſteris eam ſcientiam: Secunda quòd ijdem maiores, ac progenitores, ab anteceſſoribus ſuis perpetua ſucceſsione in domo Hebræorum remanente, audierant, feruebatq́ de Creatione mundi apud omnes ſermo: Tertia, quòd Deus etiam ipſi Moſi apparuit, ſeq́ omnipotentem ei, creatoremq́ monſtrauit, & prædicauit, ſæpius id Moſes audiuit. Sed reuertor ad tertiam rationem, qua temeritas,
B ſummaq́ cæcitas Simplicij comprobetur. Nam ſi uel concedam doctrinam Moſaicam ab Aegyptijs manaſſe, non modò non habendam ob hanc cauſam fabuloſam, ſed uenerabilem, amplexandamq́ probabo. Luce clarius oſtendam omnem Græcorum Theologiam, quicunque eam tractauerint, ſiue recentiores, ſiue uetuſtiores, (uetuſtiores dico ut Orpheus, Muſæus, Linus: recentiores, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, & Plato) non modò qui conferat, agniturum eam Aegyptiam, ſed ipſorum etiam hanc eſſe confeſsionem, quicquid Græci de Deo, diuiniſq́ rebus eſſent locuti, à Barbaris, cum primis Aegyptijs, qui ſunt Græcis uiciniores, allatum. Hoc Plato confeſſus eſt apertè in Cratylo, & in Timæo. In Sympoſio, & Phædro eſt honorifica mentio de Mercurio Triſmegiſto. Hoc Plutarchus, & Strabo, Iamblichus, & Proclus, qui paribus teſtimonijs perhibent, Philoſophos Græcorum, ad Aegyptios uti præceptores adijſſe. Tota ferme Platonis de generatione mundi Theologia, nominibus ſermoniſq́ tenore conſiderato, quam prior Timæus didicerat, Triſmegiſti eſt. Quòd autem ſapientiſsimi Græcorum, Aegyptiorum ſibi myſteria indaganda, noſcendaq́ cenſuerint, ſit nunc, multis alijs poſthabitis, Plutarchus teſtis. In eo qui inſcribitur de Iſide, & Oſiride, Teſtantur, inquit, quàm uenerandа ſit Aegyptia Theologia, Græcorum ſapientiſsimi, Solon, Thales, Plato, Eudoxus, Pythagoras, & ut alij ferunt, etiam Lycurgus, qui in Aegyptum uenerunt, uſiq́ ſunt commercio Sacerdotum. Ferturq́ Eudoxus audiſſe Chunepheum, Solon Sonechitum Saitam, Pythagoras Aenopheum Heliopolitam. Præcipueq́ Pythagoras admiratus eos, imitatus eſt rationem ſymbolorum ac myſteriorum, ænigmatis ea inuoluens. Nam ab his, quæ dicuntur literæ Hieroglyphicæ, nihil propè diſcrepant præcepta Pythagorica. Vt eſt, Super ſede ne comedas: Super chœnice ne ſedeas; Ne plantes palmam: Ignem gladio ne diuerberes. Huc uſque Plu-

tarchus. Ex his igitur constat, Simplicium dum mordicus Philoponum insectatur, dum magis quàm deceat, Aristotelem admiratur, putat irrefragabiliter locutum, homini non humanam, sed diuinam tribuens autoritatem, non modò uetustissimam Hebræorum Theologiam, omnibus hominibus, & seculis uenerabilem, contempsisse, sed maiores suos, superioresq; Philosophos Aegyptiam Theologiam admiratos, & amplexos, præcipuè Platonem, insigni contumelia affecisse. Si enim fabulosa est Hebraica, & Aegyptia Theologia, secuti sunt fabulas, qui ad Hebræos, & Aegyptios causa discendi se contulerunt. Plusque uidit unus Simplicius, quàm omnis Græcia. Sed ad id ueniamus quod eum maximè fefellit, ac ludificauit, uidentem in libro Mosis, lucem causam Diei, quarta die creari. Quo loco, primum dicendum est, non hoc solum, quo fabulosam eam narrationem ostenderet, sed totam historiam fuisse considerandam. Neque si quo in loco obscuritas esset, aut implicatio, debuit omnem historiæ fidem subuertere. Erant alia perspicienda, quæ si uera, si cohærentia, si sapienter dicta uiderentur, horum bonitas, debuit obscuritatem unius loci defendere, non ex obscuro loco cæterorum claritas denigrari. Cum ergo reliqua historia sit mirabilis, sit diuina, credendum erat locum illum obscurum quidem, & ignotum sibi, non falsum esse. Sed quid his faciat, quibus certum est, uno mortali nec satis probo homine, suis rationibus motum æternum colligente, cæteris quidquid dixerint, nihil credere, nihil attendere? Qui morbus non modò in hoc, sed alijs longè clarissimis rebus toto humano generi grassatur, dum sæpe male affecti, plus credimus falsa loquenti, quàm uera. Quod ergo reddidit eum dubium, fabulosumq; ea de causa putauit: mihi etsi dubium est, & obscurum, non est protinus fabulosum. Quis est enim alicuius ingenij, qui ad istum modum, in scriptis omnium Philosophorum, ab una re obscura, colligeret uniuersum autorem mendacem? Declaro igitur locum, ac declaraui in mea Cosmopœia, quòd tametsi multi sint mysticè interpretati primam lucem fuisse naturã Angelicam, quorum mihi expositio, quoniã hanc lucem narrat Moses diem fecisse, nulla ratione probatur: uerius esse, ac melius lucem illam, ut docuit Moses, fuisse Solem, quòd tum in sacris literis nomen lucis creberrimè sit nomen Solis, tum nihil fuerit naturalius, qui sit omnium corporearum formarum, omnis mundanæ uitæ autor, præses, ac principium cunctarum apparentiũ rerũ, primũ post informia primordia esse creatum. Ac Moses naturalissimè, & ut uenire in mentem melius non posit, primum recensuit creata duo rerum inter se commista principia, tanquã mundi fundamentum, tanquam Embryonem, terram, & aquam: Mox autem ceu tertium atq; agens principium, quod adiunctum terræ & aquæ, omne genus formas produceret, effectam lucem. Omnium enim rerũ terrestrium, causa sunt terra, & aqua, & Sol. Prima duo uelut accipientia, rationemq; fœminæ habẽtia, tertium uelut masculũ, imprimens in ea calorem & lucem genitalem. Decuit autem terram & aquam priores fieri, ob multas causas: præcipuam uerò, quòd ex aqua omnium ueterum Philosophorum consensu selecta, purissimeq; abstracta fuit ætheria substantia, ex eaq; Sol factus, & omnia lumina cœlestia. Non enim moror hic Aristotelis autoritatem, sed sequor non modò uetustissimæ Theologiæ sententiam, uerumetiam rationem, & exempla, cum uideas nubes aquosas collisas, horrenda in nocte largam exhibere lucem: sic Lumina per aërem uolantia, stellasq; cadentes uidemus & scimus ex humoribus & uaporibus generari, eiusmodi quandam natura cogitantes esse lucem cœlestem, artificiosius ab autore sapientissimo compactam, ac densatam. Sed quoniam potest facile persuaderi, lucem illam primogenitam fuisse Solem

A Solem : obscuritas autem omnis inde est, quòd quarta die dicitur effectus: quod nulla ratione cohærere posit, cum lux causa diei sit effecta prior : ut non solum non potuerit creari quarta Die Sol, sed ne prima quidem : quoniam nulla fuit Dies ante Solem creatum: Dicendum igitur, duoq; ab his qui hæc legent, obseruari postulanda: Vnum ut attentè considerent, agnoscantq; falso dici, uulgoq; iactari, & scribi, hanc uel illam rem factam prima, uel secunda, uel tertia die. Vt prima die sit facta lux, secunda cœlum, tertia patefacta terra, quarta creatus Sol. Dico hoc & falsum esse, & impossibile, nec à Mose scriptum, sed historiam eius hoc habere. Primò res ipsas fuisse creatas, pòst dies fuisse secutas, & circumuolutas. Nec deputasse Mosen Opifici summo dies, quibus, ut solent homines, operaretur, nocte ab opere quieturus, ac quasi dormiturus discederet. Dico, & obseruandū ab omnibus prædico, non esse facta opera illa, in hoc, & illo die, ut manè exorto Sole, ad opus quasi surgens è stratis Opifex accederet : sed cum dico sine diebus operatum : operante autem eo, exactos fuisse sex dies. Nam quando Deus est opus mundanum aggressus, nulla dies fuit: primúmque opus ab eo non fuit factum in die, sed facto opere, Dies secuta est. Aspice & consule Mosen, uidebis eum apertè fatentem, cum crearetur lux, nullam diem fuisse, sed luce creata, diem apparuisse : creata autem luce, ordine naturali secuta sunt cætera opera: effectus est aër, quo effecto, secunda dies expleta est. Vt primum aër est à luce flagrāti selectus ex aquis, eodem tempore terra nuda remansit, quæ humida ob recentes aquas, inflammataq; à Sole, non stirpes modò, sed etiam terrestria, aquaticaq; animalia produxit, ut Nilo in alueum redeunte, totamq; Aegyptum humidam relinquente, nascuntur monstra, uersisq; animalia glebis aratores inueniūt. Hæc igitur omnia, non fiebant in die, sed his rebus effectis, trium dierum interuallum absolutum fuit.

B Verisimile enim est, cum primum lux est creata, subitò uagari cœpisse, aquasq; inflāmantem eas in aërem extenuasse, illo uidelicet primo die. Attamen aër fertur secunda die creatus. Hoc interuallo scias, beneq; perpendas, non modò terrestria, sed etiam cœlestia fuisse absoluta. Perfectum est enim cœleste, & terrestre opus hoc spatio, narrante diuina historia, primum terrestria facta, quæ ab illa primogenita luce dependebant, intermissisq; rebus terrestribus, quibus naturale trium dierum spatium attribuerat, subitò reuertitur ad opus cœleste, quia narrata prima re, & ab ea paulum digressa, uenerat ad terrestria. Vides igitur, quòd non dicit creata quarto die sidera, Solem, Lunam, stellas : sed ideo uidentur dici ab ea quarta die, creata, quia omissa fuerat narratio rerum cœlestium, ut breui facta digressione, mox repeteretur. Ea repetita, non fuit quarta dies ipsarum rerum creandarū: sed ideo fuit, quia tres dies opere terrestri fuerant exacti, & narrati : reuocato opere cœlesti, oportuit addere, & dicere diem quartum: non quòd præcisè factum in ea die fuerit opus, sed facto, & absoluto, ac narrato terrestri, ac cœlesti opere, circumuolutum est spatium quatuor dierum. Audi, & attende, quòd non est deputata unicuiq; rei dies una. Quí enim fieri potest, cum prima lux, dum crearetur, nullam habuerit diem? Si non prima res, ne secunda quidem, nec tertia, nec quarta eodem ordine. Idcirco autem non est certa dies primis illis rebus deputata, quòd die, & noctu fierent : & tum lux facta est non in die, tum nonnullæ res, quæ uidentur dici certa die creatæ, tribus, aut quatuor diebus sunt factæ. Credendum est enim, ut dixi, ubi lux apparuisset, aërem ex aqua flammis suis fecisse, prima scilicet die & secunda : credendum quoque eadem die, terras nudari cœpisse, nudatas eodem tempore & herbas, plantasq; produxisse, & animalium corpora informasse : sic dum hæc in terris fierent, sidera cœperunt toto efferuescere cœlo. Datur igitur dies non quidem uniuerso operi, sed perfectioni, absolutioni. Sic ubi abso-

lutum fuit omne opus cœleste, dicitur uespere quartæ diei affuisse, cum creato Sole non in die, consecuta est creatio omnium stellarum: sed ipsis expletis, absolutæ sunt quatuor dies. Hoc igitur obseruato, quod quidem omnibus scriptoribus est usitatissimum, qui prius principium alicuius rei attingentes, eamq; intermittentes narrando, quæ non intermitteretur operando, mox redeunt ad primam rem, quam breuiter attigissent, narrantq; tempus exactum his rebus fiendis, quod ad prima, & secunda spectat. Constat etiam Mosen non retulisse quarta die creatum Solem, neq; hunc diem operi cœlesti deputasse, sed cum principium operis cœlestis breuiter narrasset, solam scilicet lucem, aut Solem, moxq; ad terrestria descendisset, iterum rediisse ad id quod narrasse cœpisset. Ac dico eodem tempore, eodemq; spatio, creatum fuisse Solem, Lunam, Sidera, omnemq; substantiam cœlestem: sed cum narratio uenisset ad terrestria, pauloq; pòst reuersa esset ad cœlestia, repetitum esse totum cœleste opus, cum ea re, quæ prius fuisset exposita. Propositum fuit exemplum in Cosmopœia, quia naturale est, ex scriptoribus profanis. Ouidius, qui Genesim mundi, pariter atque Moses decantabat, cum prius dixisset magnum illum Opificem, certos rebus, & uentis situs dedisse, retulit interim sidera nata. At quomodo id factum est, si uenti, omniaq; terrestria, quæ fiunt à sideribus, sequi post sidera debuerant?

> Vix ita limitibus discreuerat omnia certis,
> Cum quæ pressa diu, massa latuere sub ipsa,
> Sidera cœperunt toto efferuescere cœlo.

Ecce scribit eodem ferme modo atq; Moses. Vt Moses narrata luce, & die, persequitur res terrestres, mox reuertitur ad sidera: cum sideribus autem Solem sidus maximum necesse fuit comprehendere: sic ille cum uentos, cum tractus aërios, cum situs elementorum descripsisset, ante quæ necesse fuit esse sidera, tamen quoniam cuncta narrare statuerat, ait, sidera, quæ sub massa, substantiaq; ætheria latuissent, efferuescere interim cœpisse. Tale quiddam memorat Moses, dum fieret aër, dum plantæ, & animalia in terris coorirentur. Ecce, inquit, ab eodem Deo sidera quoq; sub illa ætheria massa delitescebant, creabantur, rutilabant per omne cœlum. Ac quasi præteritũ perfectum Mosis, Dixit quoq; Deus, fiant luminaria in firmamento cœli: intelligi debet ceu præteritum plusquamperfectum, ut loquatur ad hunc modum, Dixerat quoq; Deus, ut fierent luminaria in firmamento cœli. Hæc autem luminaria erant non modo Sol, de quo principio dixi, sed etiam Luna & stellæ, quæ prius omiseram. Maiora autem sidera, quod antea tibi non indicaueram, Iussit esse in signa, dies, et annos, ut lucerent, ut designarent omnia. Hoc autem omni opere absoluto, fuit uespera quartæ diei, & mane sequentis. Sic Moses. Vides igitur quàm ea narratio sit naturalis, necessaria? Quamq; uitare non possimus, quin aliquid prius exorsi, paulum digredientes alia complectamur, rursum quod fuerat inchoatum, & omissum, repetamus. Dico igitur sapientissimè, naturaliterq; scripsisse Mosen, factum esse Solem primum. Semel quidem factus est Sol à Deo, bis à Mose descriptus, propter narrationis ordinem, ut aduocaret sidera efferuescẽtia, superius omissa. Quartus autem dies non est huic operi, sicut nec primus primo deputatus, sed opere toto absoluto à Deo, narrato à Mose, exactũ est spatium quatuor dierum. Adi ipsum Poëtam, ubi cuncta cœlestia, ac terrestria posuisset, ut ordo clarior esset, & aptior, iterum dixit:

> Hæc super imposuit liquidum, & leuitate carentem,
> Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem.

At hoc antecedere debuerat ea, quæ prius descripsisti, motum oceani, uentos, ortus, obitusq; signorum. Repetisti igitur, sicut Moses reducit Solem, cum omni ætheria classe.

A classe. Reuocasti superimpositum rebus terrestribus, uelut claustrum, & septum (unde Græcè dictus Vranos, suprema descriptio) ambitum cœlestem, sublatamq; ab Opifice Deo in altissimas mundi regiones, leuissimam ætheriam substantiam. Atqui id non est eo loco, quem hic ostendis, id est, nouissimè, post res alias, quas memorasti: sed primo, cum sapiens Opifex ille, Chaos aggressus, omnipotentiq; manu, separata liquidissima, leuissimaq; ætheria substantia, ex ea luces cœlestes, ante omnes, Solem creauit, circumq; terras latos duxit orbes: Quod quidem fuit primum infinitæ, inexhaustæq; sapientiæ suæ opus: cætera subsecuta sunt, quæ tamen prius memorasti. Cùm hoc igitur exemplo, cuiusmodi apud omnes scriptores magna copia est, Mosaicæ narrationis ordo uerus ac naturalis appareat, resoluta, deiectaq; est Philosophorum importuna calumnia, qui spernentes quæ non intelligunt, in apertissimos errores dilabuntur. Responsio igitur est (ut per epilogum fiat clarior) ante formas omnes uisibiles, Sapientiã diuinam creasse Solem, Lunam, omniaq; sidera, totumq; hoc opus ad quartum diem peruenisse. Secundo, quartam diem operi cœlesti uti certam non deputari, sicut nec reliquis operibus, sed supremam manum designari, & quasi perfectum re & historia opus. Vt quod dicatur, quarta die facta lumina cœlestia, intelligendum sit, spatium usque ad quartam diem exactum, cœlesti & terrestri operi explendo: & quod dicitur ea die factum, intelligatur non tunc inchoatum, sed à principio inchoatum, ibi completum, & absolutum. Vt cum de sideribus & astris creatis loquitur quarta die Moses, Vt fierent luminaria in firmamento cœli, & diuiderent diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, ut luceant in firmamento cœli, & illuminẽt terram. & cum subijcit, Et factum est ita. &, Vidit Deus quòd esset bonum, & factum est uespere & mane dies quartus. is sit sensus, non quòd à mane usq; ad uesperam illius diei ea facta sint: dico Mosen nil tale dixisse, sed omni opere cœlesti cum terræ nudatione & plantis, & herbis expleto, quartam diem circumuolutam. Tertio sciendum, operationes & narrationes hoc differre, quòd ea narratio, cui sint plura complectenda, non potest nisi unam rem seorsum eodem loco referre: operationes autem uariæ fieri eodem tempore, diuersis locis possunt. Sic dico quòd cum Mosaicæ historiæ esset describenda creatio cœlestium, & terrestrium, necesse fuit, ut unum, deinceps alterum referret. Operationes autem hoc impedimentum non habuerunt, nec erat quod prohiberet, dum fierent terrestria, quo minus etiam cœlestia complerentur, aut dum fieret unum opus terrestre, non fieret alterum, ut dum extenuaretur aqua in aërem, non detegeretur terra. Igitur tametsi Moses post lucem narrat in terris factum aërem, factam nudationem terræ, natas arbores, & herbas, non propterea cœleste fuit opus intermissum, etsi fuit intermissa narratio. Dum fierẽt terrestria, etiam cœlestibus suprema manus imponebatur. Circumacta autem quarta die, ecce tibi absoluta erant lumina cœlestia, & tria opera terrena, aër, nudatio terræ, satus plantarum, cum quibus etiam animalia nasci cœperunt. Neq; hæc ego dicens, non sentio potestatem diuinam subitò cuncta facere potuisse, sed ordinem naturæ quendam declaro, quem posuisse Deus, descripsisse Moses uidetur. Quarto dicitur usitatissimum scriptoribus esse, ob iustam aliquam causam reuocare, reducere, quod prius retulissent, & addere quod omisissent, ut sit concinnus ordo: Sic Mosen, etsi Solem prius in cœlo posuisset, reuocasse postea, ut adderet quod omisisset, Lunam, stellas, signa, tempora. Nec tamen est adeò quisquam hebes, ut putet scriptorem bis eam ipsam rem creasse, etsi bis descripserit. Hanc repetendi consuetudinem ipsi Mosi frequentem esse, exempla in rebus clarioribus, in Cosmopœia docuerunt. His ita resolutis, quibus apparet Simplicium tam sapuisse in historia Mosaica, quàm in propria

pria suæ Philosophiæ professione, & in refellendis argumentis Philoponi, reliquas eius, ut dixi, rationes, quibus impugnat iudicium Philoponi super decretis Aristotelis, de Aeternitate motus, non perpendam, donec audiam diligentius ipsum sua uerba loquentem Philoponum. Tantum nunc admirabor, quod regnat in eadem atque Proclus insania, ut expressè & apertè Aristotele asserente, Platonē tempus, & cœlum creasse, probare conetur (uide quæ sæpe detinet homines insania) uim uerbis allatis, non dissonare mentes duorum Philosophorum, ac non ad Platonem Aristotelem, sed ad Aristotelē trahit Platonem. Quid igitur ad hunc philosophari modum, aliud est, quàm dare operam, ut cum ratione insanias, sciens, & prudens desipias, professionem facias, ut te, & omnes homines semper decipias? Historia Mosis de Generatione mundi dicitur fabulosa: Plato quæ de creato cœlo, & tempore disputat, alium habere sensum prædicantur: si quis aliud, quàm quod attulit Aristoteles, opposuerit, ἐσκοτωμένος, obtenebratus appellatur. Quo planè constat, eorum eiusmodi Philosophiam, non aliud esse quàm lucis omnis, & ueritatis obtenebrationem. Satis igitur esset magnorum, ac priscorum hominum testimonio, Aristotelis, Tullij nostri, qui toties prædicat Platonem mundum creasse, Philonis Iudæi, Plutarchi, Alexandri Aphrodisei, quorum autoritatem Proclo, Simplicio, aut si quis ex iunioribus pariter desipiat, præponderare, uti maiorum meliorumque Philosophorum, clarum est. Sed ipsa ratio, qua Platonem æternum declarare mundum asseuerant, satis ostendit, nihil ibi nisi uiolentum esse: Ac similia his quæ Proclus refert, quosdam Platonicos sensisse, tota ratione desumpta ex eo, quod Græcè dicitur γινόμενον, genitum, quod fit, alterum τὸ ὄν, uere existens. Quorum cum primum Plato pro rebus creatis, & corporeis usurpat, secundum pro nunquam factis, sed semper eodem in statu permanentibus, designans Ideas, à quibus ceu fontibus æternis, natæ sint res sensibiles in tempore: hæc duo ex aduerso uelut irruentes, sic isti corripuere, & in suas sententias uiolenter abstraxere, ut primum non sonet id quod in tempore habuerit principium, unaque cum tempore partum, sed quod nascatur, pendeat, oriaturque ab alio, etiam in æternitatē: Secundum, quod in contrarium, à nullo dependeat, seipso stans, sibi principium. Has Ideas esse, illa quæ ex Ideis oriantur semper, infinito tempore nascentia. Eoque hoc secundum uocari γενητὸν, generabile, factibile, quod semper fiat. sic Aristotelem, cum Platonem asserit generasse tempus, sensisse generationem continuam, perennemque transitum: ut non sit duorum Philosophorum discrepans super tempore sententia: altero dicente motum, & tempus ἀΐδιον, sempiternum: altero generabile, qui senserit, perpetuam ex altero generationem. Hanc igitur uiolentam, coactamque interpretationem, ratio, magnorumque Philosophorum, quibus hæc ante Proclum, & Simplicium nō fuerunt obscura, autoritas coarguet. Respōdeant igitur autoritate sua, & ratione, ipsi uetustiores, ac uenerabiliores recentibus hisce, nouitijsque Philosophis. Plutarchus in eo qui inscribitur de Placitis Philosophorum: Pythagoras, inquit, & Plato, γενητὸν ὑπὸ θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ φθαρτὸν μὲν, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, αἰσθητὸν γὰρ εἶναι, διὰ τὸ σωματικὸν, οὐ μὴν φθαρησόμενον γε προνοίᾳ καὶ συνοχῇ θεοῦ. Quod est, Mundum factum seu genitum à Deo, & corruptibilem suapte natura, quòd & corporeus sit, & sensibilis, non corrumpendum autem diuina prouidentia, & sustentatione. In hunc modum, Plutarchus, & ad uerum sensum interpretatur id quod uocatur genitum, seu factum, afferens in medium rationem Platonis, quòd omne sensibile & corporeum corrumpatur, quoniam habuit exordium. Hæc fuit ratio Platonis, clara, aperta, uera. Eadem affirmat Laertius qui Philosophorum uitas, & dogmata diligēter descripsit: κόσμόν τε ἕνα γενητὸν, ἐπειδὴ καὶ αἰσθητός ἐστιν, ὑπὸ θεοῦ κατεσκευασμένον: Vnicum mundū & quia sensibilis

A sibilis sit, genitum, & factum à Deo, sensisse Platonem. Sic Laërtius quoque cõstat quo sensu interpretetur genitum: factum scilicet in tempore, afferens & ipse rationem Platonis. Idem Plutarchus differens de satu animæ, quæ est in Timæo, de hoc hominum genere, qui Platoni detrahunt creationem mundi: Sunt, ait, plurimi operam dantes Platoni, qui timentes, & anxij, omnem mouent lapidem, omnia conantur, torquent, uim adhibent, ceu nefariam, ac nefandam, occultare, negare, mundi & animæ molitionem, & constitutionem, uelut quæ fuerit ab æterno, tempusque permanserit infinitum. Quibus responsum est, & nunc id sufficiat, quòd certamen, & orationẽ de Dijs, quo Plato fatetur summa contentione, & præter ætatẽ se aduersus impios decertasse, confundunt, imò uerò tollunt in totum. Si enim ingenitus, aut non factus est mũdus, elabitur Platoni, animam, quæ corpore prior, & antiquior sit, mutationis, ac motus omnis principem, & causam esse, sicut ipse dixit. Quæ autem sit anima, & quo corpore, prior, & uetustior progrediens oratio demonstrabit. Quod ignoratũ uidetur magnam dubitationem ueræ sententiæ iniecisse. Exponam igitur primum, quæ mihi uideantur probabilia secutus, eoque me ipsum consolans, quòd sit ueritas aliqua, etiam ab aliorum opinione seclusa, tum interpretationem, demonstrationemque inducam. Sic enim res, ut ipse quidem arbitror, habẽt. Hunc mundum, inquit Heraclitus, neque Deorum quispiam, neque hominum fecit. Quasi uereretur, ne Deo excluso, hominum alicui creationem mundi traderemus. Melius igitur est Platoni credentes, Mundum quidem à Deo factum dicere, & decantare, cum & mundus rerum factarum pulcherrimus, Deus optima causarum sit. Post multa Plutarchus: Quid opus est afferre, quæ dicuntur in Timæo? inquit. Totus enim liber est de creatione mundi. Et in Critia, siue Atlantico Timæus eum dicit τὸν πάλαι γεγονότα, qui olim factus à Deo esset, nunc eorum

B orationẽ fieret. In politico hospes Parmenidis, Mundum à Deo constitutum, multa bona habuisse: si quid difficile cernas, ex pristino confusionis, & inordinationis habitu remãsisse. In Republica θεῖον γεννητὸν, Diuinitatẽ factam, aut rem diuinam effectam, mundum appellat Socrates. Hæc & alia pleraque Plutarchus, quæ cum sententiã Platonis claram exponãt, nostra declaratione non sunt adiuuanda. Philo autem Iudæus insignis Platonicus, cum de mundo loqueretur, Philosophorumque super eo sententias afferret, neque sua tempestate deessent, qui quemadmodũ Simplicius, & Proclus, Platonem ad Aeternitatẽ mundi nolentẽ traherent, perennem ei generationẽ asserentes dedisse, loquitur ad hunc modũ: Genitum autem, & incorruptibilẽ aiunt mundum à Platone in Timæo declarari. Nõnulli uerò, qui sapientiã iactant, eamque sibi arrogãt, aut sophisticè agunt, arbitrantur à Platone mundum generabilem dici, non quòd generationis acceperit principiũ, sed quia si factus fuisset, non alia ratione, quàm quę ab eo posita est, constare potuisset: aut quia semper partes eius in generatione, & mutatione cernantur: βέλτιον δὲ καὶ ἀληθέστερον νομίζειν τὸ πρότερον: Sed melius est, & uerius opinari primum. non solum quia in omni opere Patrem, & Genitorem, & Opificem Deum illum, Architectum appellat, opificium autem uenustum, ac quasi partum, ac prolem hunc mundum, ab exemplari intelligibili, simulachrum sensibile, omnia quæ ille intelligibiliter, sensibiliter in se continentem, perfectissimum ad Mentis perfectionem, exemplũ sensibile: uerum etiam quia testatur id Aristoteles de Platone, quem ob Philosophiam mentiri sanè puduisset. Huius autem Platonici dogmatis autorem nonnulli Poëtam Hesiodum arbitrantur, qui genitum, & incorruptibilem cecinerit mundum: Genitum, cum ait:

Extitit antè chaos, exin latissima tellus,
Cui super innixum pondus rerum incubat omne.

Incorruptibilem uerò, quia nullo in loco de eius interitu meminerit. Clarissimè igi- C
tur extat apud Hesiodum, mundum genitum. Hæc Philo. Quoties item Marcus no-
ster, de Platone sensit idem, & prædicauit? Qui in Tusculanis, Possumus'ne, inquit,
dubitare, quin his præsit aliquis conditor, uel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni
uidetur, uel si semper fuerunt, ut Aristoteli placet? Simplicius item ipse in octauo,
ὁ μέντοι ἀλέξανδρος καὶ τὸν πλάτωνα φησὶν ἀπ᾽ ἀρχῆς χρόνου, τὸν κόσμον ὑφιστάναι: Alexander ta-
men, inquit, fatetur, & ipse Platonē ab exordio temporis creasse mundum. Affertq;
idem in libris de Cœlo uerba Alexādri, quibus ostendit, Platoni mundum creatum
in tempore. Tantorum igitur adeoq; antiquorum Philosophorum, non refutabit
iuniorum leuitatem, & ineptiam, autoritas? Qui non solum æternum à Platone mun
dum dici, sed etiam ubi super hoc carpitur ab Aristotele, defendere, conciliare duos
quasi Philosophiæ antesignanos satagunt. Egregia uerò pax, ad quam uocant, omni-
bus modis repugnantes. Ea demum est eorum Philosophia, certum, constitutumq;
est eis, modò regnet quod ipsi opinentur, miscere omnia, nihil non peruertere, pu-
dore quo carent funditus, à nullo flagitio eos retrahente, temeritate, & insolentia
duce, quæ pars est mysteriorum Aristotelicæ hodiernæ Philosophiæ, nihil non au-
dentes. Multæ sunt item aliæ rationes, quibus à Simplicio defenditur Aeternitas
apud Platonem. Veluti quòd rogans an factus sit mundus nec'ne, respondet, factus,
quia uisibilis & tangibilis: non respondet, quia cum prius non esset, extitit deinceps.
Quasi non sit eadem ratio, factum cum prius non esset, aut tangibilem, & uisibilem fa
ctum dixisse. Cum Plato uelit omne quod tangitur, & cernitur, habere principium:
Eoq; etiam dissolubile, nisi diuina potestas obstiterit, esse. Peruertitur quoq; ac depra
uatur, quòd Aeternitatis imaginē dicente tempus Platone, quo declarat iuxta Timęi
Locrēsis sententiā, æuum semper fuisse, tēpus nō semper, uelut rem factā ad illud exē- D
plar æternū, peruertit inquā Simplicius, in eo temporis exemplū Aeternitatē asserēs,
quòd ea maneat in æternum, tempus in æternū fluat. Sed quomodo foret Aeternita-
tis imago tempus, si par utriq; duratio, perennitasq; esset? Qua causa ascita fuit à Ti-
mæo, & Platone hęc collatio perennitatis & temporis, ut primum foret exemplar, se-
cundū simulachrū, nisi quia ad similitudinē eius quod fuit semper extra mundū sine
mundo, factum tempus cum mundo dixerūt? Alioqui nō opus erat hoc exemplo, si
in utroq; perēnitas esset. Nam exemplariorum ac simulachrorum ratio assumpta est à Pla
tone, ut redderet causam, & inueniret principiū & fontem creati mundi, & temporis,
quasi simulachrorum mundi intelligibilis, & Aeternitatis. Dixitq; causam exemplarem
facti mundi, intelligibilem mundum, qui fuisset æternus, causam temporis exempla-
rem ipsum æuum. Hoc omne indicat factionē & exordiū, ponuntq; distinctè ea quæ
semper fuerunt, & quæ non semper. Semper exemplaria, non semper simulachra.
Nec uerum est quod Simplicius ait, si simile sit tempus Aeternitatis, necessariò infi-
nitum, immensumq; & ipsum esse. Dico similitudinem temporis, & Aeternitatis esse,
quam aspexit Plato, quòd Aeternitas semper fuit, tempus autem quasi factum est
eius particeps, sicut cum simulachra fiunt ad eorum, quæ prius extabant, exempla-
ria. Dicoq; Platonem idcirco exemplarem causam, & res ad hanc factas induxisse,
ut ostenderet, quid inter æternum, atque creatum interesset, & unde uenire res
creatæ potuerint; arbitratus sic rationem mundi facti habuisse, sicut cum ædifi-
catores, longe prius quàm ædificent, existentes, continent animo speciem futuri
ædificij: Sic Deum semper habuisse formam mundi, animo inhærentem, mundum
autem in lucem exisse ad eam speciem, quæ semper in animo diuino extitisset. Ita-
que non erat cur has similitudines assumeret Plato, si fuissent semper causæ &
causata.

A causata. Nec est in eo simile tempus Aeternitati, quòd sit semper sicut Aeternitas: sed in eo, quòd habuit quandam similem naturam, ipsi Aeternitati sua perennitate remanente, tempore, cum prius non esset, creato, in quo fuit ei similitudo cum Aeternitate: Quia cum factum est, ad similitudinem eius quod prius foret, factum est, sicut ad similitudinem Patris dicitur Filius procreatus, qui prius non esset, existente Patre. Sic existente semper Aeternitate, quasi filius eius natum est tempus, & quasi filius mundi intelligibilis, qui semper fuisset, conceptus, editusq́ in lucem est mundus sensibilis. Res igitur clara. Quod autem, dicente Ioanne Philopono, Deum operari sine tempore: opponit sese Simplicius, & arte sophistica armatus occurrit, Si sine tempore, ergo in Aeternitate, nunquam igitur operari destitisse, Aperta cauillatio. Non protinus si sine tempore operatur, semper operatur. falsa inductio. Sine tempore operari tria designat, aut semper operari, aut momento inuisibili, aut actione, non sub sole. Deus Sol extra mundum, & tempus, omnia operatur, & operari potest, sine isto mundano tempore. Nec Deus tantum, sed omnes qui sunt extra Solem, quidquid agunt, sine tempore mundano agunt. Hoc modò Deus existens extra mundum, maior omni mundo, quicquid fecit, sine tempore fecit. Non opus ei fuit Sole, & die, qui Solis & diei fuit autor. Sex autem illi dies apud Mosen, sunt rerum ipsarũ absolutiones, non spatia, quibus operatus sit Deus, qui prius sine die creauit terram & aquam, & ipsum coelum, orbemq́ Solis. Philoponus autẽ sentit uerissimè Deum immediatè operari, hoc est, quòd si uelit facere, nullum est impedimentum: subito fit quod uult, actione inuisibili, in ictu oculi, immensurabili momento, cui nihil resistat. Hoc ille dixit: Simplicius peruersè & inscitè intellexit, peruersius interpretatur. Qui quod dicitur ἀμέσως, ἀχρόνως, cum putet sonare Aeternitatem, cum sonet actionem mo-

B mentaneam, profectò suam inscitiam declarat, qui nec uocum pondera sentiat. Quod autem inducit Simplicius tanquã absurdum, si Deus non semper operetur, inesse in actionibus eius prius, & posterius, & quasi gradationẽ, nec fieri posse ut cuncta simul fecerit sex diebus, quatuor anni tempora, uer, aestatem: primum nego absurdum in actionibus eius esse prius & posterius, secundum dico non inesse. Nec enim fas est, si quis mortalium plectendus esset à Deo, qui non plecteretur antea, postea plecti: Etsi Iupiter decreuisset aliquam perdere gentẽ, quod quondam non faceret, aut turpe fuit ei fecisse, aut coactus est semper perdere, ne in actionibus eius sit prius, & posterius. Inest igitur gradatio in operationibus Dei, non quòd ei sit impossibile, cuncta momentis inuisibilibus operari, qui posset omnia actione immensurabili, & intẽporea, quaecunq́ sex millibus annis fecit, fecisse: sed ordo rerum, ac Natura postulat inesse prius & posterius eis, temporumq́ gradationẽ, ad confusionẽ euitandam. Nec oportet ad naturam Dei trãsferre quod rebus corporeis, & creatis est necessariũ, quas necesse est seculis, aetatibusq́ suis paulatim explicari. Eaq́ bonitas eius, & prouidentiae inuariabilis ordo. Quod autem negas eum, si creasset, sex diebus omnia tẽpora simul potuisse complecti, hallucinaris. Quis est enim uel mediocriter eruditus, qui non sentiat, eum simul omnia tempora fecisse, uer, autumnum, aestatem, hyememq́, eodẽ tempore, qui Solem harum uicissitudinũ causam creauit? Qui dixit, Fiat lux: id est, Sol, qui dicitur lux, luciq́ dedit mirabiles ordines, & motus, simul cum luce quatuor anni tempora, quorum est causa lux, propterea certos eundi, redeundiq́, accedendi, & abscedendi nacta ordines, ut fieret, quod factum uidimus, creauit. Nam idem adiecit, Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Ergo cum luce totum fecit annum. Ipseq́ consilium ab se creatae lucis declarauit. Instruxit, aptauit causam omnium tempoꝛ: & cum mirabiles Soli dedisset ordines, quibus sese inter utrunque Tropicum flecte-

ret, profectò repertor ipse ueris, æstatis, autumni, & hyemis fuit. Res igitur clara. C
Cui enim non constat, inuentores primarum causarum, omnium consequentium effectuum haberi, & dici merito autores? Sunt aliæ rationes apud Simplicium, quas, ut dixi, si dabitur unquam, ut quid Philoponus sit locutus, possim diligenter explorare, dissoluam.

Ostenditur Creationem mundi ab antiquissimis omnium nationũ fuisse confessam. Cunctos ferme Philosophos uetustæ famæ, patrumq; traditioni subscripsisse. Explicatur in primis Theologia Trismegisti de Creatione mundi. Trismegistum cum Mose congruere in describenda Creatione. De creatione lucis, siue Solis, siderumq; aliorum, & aëris ex aquæ purissima defecatione. Ante omnia de creatione terræ & aquæ, quæ cæteris fuere principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terræ, creatione animalium, & hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam uidisse Ouidium apud Græcos, Latineq; expreßisse. Deos eorum esse sidera, factos ex aqua. Secutos esse priscos Græcos hanc Theologiam. exempla ex Platone.

CAP. VIIII.

SVPEREST ut ipsam mundi Creationẽ omnes gentes, & Philosophos, uno aut altero excepto, omnem uetustatẽ, fuisse confessam, exemplis comprobemus. Non fuit certè nisi mirabile ueritatis argumentũ, tot fuisse uoces in hac re scriptorũ gentiumq; cunctarum, omnibus in libris pariter cõsonantes. Quin etiam eos ipsos, qui defendendam sibi Aeternitatem suscepissent, sępe dixisse reperies, quæ recurrente ad ueritatẽ animo, uiolentamq; persuasionẽ deserẽte, super rerum molitione, & temporis exordio eis exciderunt. Pleraq; etiam statuerunt, quæ cùm necessario rerum principio (si quis resoluẽdo per omnia pergat, perueniatq; ad aliquod supremum) nitantur, cernentur sine dubio secum creationem mundi trahere. Itaq; mirabilem in eorũ scriptis pugnã, summamq; dogmatũ confusionẽ cernũt legentes, occultoq; mœrore circum pręcordia, ea legendo occupantur, nihil certũ, nihil nisi acæphalon, male positũ, male constans, & prodigiosum, quasi plenum lacrymis & horrore humanarũ rerum chaos, offendentes: dum misera, mœstaq; hac uita, quam luctus, & labor, omnesq; calamitates comitantur, nihil fore nobis melius pollicentur, & cœlum, elementaq; istius mundi uenerati, eripuerunt hominibus, dederũt illis Aeternitatem. Cum hæc igitur sit in dogmatis eorum confusio, qui persuasionẽ hanc obtinentes, ne mutire quidem de moribus, de prouidentia, de nostris animis, de uirtute possint, de quibus quantumuis loquantur, quia subneruarunt, fundamẽtaq; subduxerunt, uanus sermo est, iure qui legit eorum dogmata, nullum fructum, sed mœrorem, tristitiam, confusionemq; animo reportat. Parte alia, quia nõ omnes cæcitas oppressit, & quia uiolẽta, tempore, aut ratione tandẽ dissoluũtur: sic rationis auxilio uiolẽta illa dogmata, ipsa semet paulatim dissoluunt, destruunt. Omnes igitur gentes à maioribus auditã, frequentemq; priscis seculis, conditionẽ mundi decantauerũt, & qualis apud Mosen est, celebrauerunt. Ac ut ostensum est, & confessus est Plato, cum Barbari sint Græcis longè uetustiores, & traditũ monimẽtis sit, ob hanc causam, Græcos ad Barbaros disciplinarũ causa adiisse, certũ est, uti præceptorũ, quæ Barbari sensissent, à Gręcis quoq; sentiri, & agnosci, et recipi fas esse. Quod etiã fecerũt. A' Bar- D
baris

A baris autem post aliquod tempus uenit ad Græcos, ut alia dogmata, sic de Creatione mundi sermo, quem tamen etiam Græci ab antiquissimis progenitoribus acceptum, paulatim posteris reliquerunt, & per successionem tradiderunt. Eoq; apud uetustissimos quosque Poëtas Græcorum, inuenitur de Creatione & principio rerum celeberrima fama. Quo magis in antiquitatem te insinuaris, tam magis deprehendas famigeratam, celebrem. Mercurius igitur Aegyptius, quem constat unum propè fuisse, quem Plato cum primis & Pythagorei fuerint secuti, de Creatione locupleter scripsit. Item Chaldæi, Phœnices, Hebræi, quibus nulla natio uetustior, ac memorabilior. Nam ab his natæ sunt aliæ, & sparsæ circum orbem terrarum gentes. Ipse igitur Mercurius omnibus Aegyptijs, ac Græcis præceptor, totam adamussim creationem, in uniuersum, & per partes descripsit, cum cœlum ac terras ostendens à Deo sumpsisse primordium, tum uerò claras & apertas rationes expediens, quibus ea, quæ fuerunt minorum postea rerum generalia principia, & ex quibus omnia nata feruntur, à Deo fuerint composita, & excogitata. Quomodo Sol conditus: tellus quod principium proferendarum plantarum, frugum, florum, quibus quasi circumuestita sit, habuerit. Quid rerum postea natarum uarietatem, ut necessarium fundamentum antecesserit. Hæc ille docuit, & docuisse, uerbaq; eius esse quæ de Creatione uir antiquissimus scripsit, non ea solum, quæ passim de hoc homine summo consensu à profanis, & sacris scriptoribus feruntur, testantur, sed etiam quæ cernimus apud Platonem, Platonicosq; omnes, & Pythagoreos uetustiores, ut Numenium, Philonem, Archytam, Anaxagoram, ac plerosque alios: de quibus dicere pergemus, ubi res, locusq; postulabunt. Nunc autem Mercurij Genesim explicans, dico eum confessum, & Creationē mundi aliquando extitisse, & in-
B ueniendarum rerum modum, quo ad humano ingenio fas est, aperuisse. In libro, qui dicitur Pœmander, id est, Pastor hominum, nomen prouidentis Dei, quale etiam Prometheus, quem librum hoc titulo præscripsit, quòd in eo loquatur is ille, qui item apud Mosen, appellans seipsum Iehouah, ingressus de Creatione scribere, cum ipsum Pœmandrum qui apparuisset, inducit docentem, & explicantem. Omnium enim maximarum abstrusarumq; rerum prisci, Deum, aut Angelos eius habuere præceptores. Quo fit, ut quæ dixerunt, longè maiorem fidem, quàm quæ posteri Philosophi, qui ipsi sibi fuere magistri, promereantur. Vbi igitur ei Pœmander apparuisset, ut soliti erant prisci patres, cum Angelum, aut Deum uidissent, rogauit quis esset. Ego, inquit, sum Pœmander, Mens autoritatis. Et scio quid uelis. Hæc ubi dicta dedit, mirabile spectaculum se uidisse testatur, in quo Creatio mundi, & qualia fuerint noua illa partaq; è nihilo primordia continentur. Primum uidit diuinam claritatem, quæ fuit ante mundum, regnum Dei gloriosissimum, totius mundi principium. Parte alia uidit tenebras quasdam horribiles, longè infra diuinam illam gloriam subiacentes. His subiacere Naturam quandam humentem, inexplicabiliter turbatam, fumumq; uelut ex igne exhalantem, tum sonitum fragoremq; inenarrabilem ex ea prodeuntem. Tum uerò etiam uocem uelut ex igne emissam. ἐκ δὲ τοῦ πυρός, &c. Ex igne autem, Verbum sanctum, Naturæ insedisse, ignemq; purissimum emicuisse ex humida Natura in altum, leuemq; fuisse, & acutum, simulq; efficax. Aëremq; leuissimum fuisse consecutū spiritum, ascendentem usque ad ignem è terra, & aqua, ut uidebatur: eumq; ex ipso pependisse. Terram autem, & aquam fuisse inter se commista, ut præ aquis terra uideri non posset, sed commota fuisse propter spirituale Verbum, quod super ferebatur. Deinde explicat is qui apparuisset spectaculum, docens se lumen illud esse, quod fuisset ante

humidã Naturã, quæ è tenebris apparuiſset. Verbum autem radioſum, luminoſum qui ex Mente ſit, Filium Dei eſſe. Mentẽ autem Deum Patrem. Neq; enim ſeparati, inquit, ſunt ab inuicem, quorum ſit unio, ipſa uita. Hæc ubi dixiſſet, in ipſum defixiſſe oculos, ut contremiſceret ad eius Ideam, Triſmegiſtus ait: cumq; nutu eum ſubleuaſſet, Ecce, inquit, uideo animo, lucem illam innumerabilibus uirtutibus radiantem, uideo mundum in circum ſcriptibilem, & continere ignem, & ſtationem habuiſſe, contentum maxima uirtute. Ac cum in ſtupore eſſem, cogitans quæ mihi à Pœmãdro aperirentur, rurſum mihi dixit, ut intuerer animo ſpeciem Archetypam, quæ principium infinitum antecedit. Hæc Pœmandrum dixiſſe. Elementa uerò, inquit, Naturæ, undenam extiterunt? Iterum ille, Ex uoluntate Dei, inquit, quæ Verbum nacta, intuitaq; pulchrum mundum, imitata eſt, creans mundum per ſua ipſius elementa, & genituras animarum. At Mens Deus, cum ſit mas & fœmina, peperit Verbum, alteram Mentem. Huc uſque progreſsi, Mercurij uerba explicemus: deinceps alia proferentur, in quibus reliqua de mundi Creatione hiſtoria continetur. Eſt autem diuina hiſtoria. Duoq; de ea noſcenda ſunt: primum, eam ſimilem eſſe Moſaicæ: deinde, hanc eſſe Platonem ſecutum, multosq; ante eum Græcorum, Orpheum, Anaxagoram, Heſiodum, ut appareat uerè uetuſtiſsimi illius Triſmegiſti librum eſſe, non modò quia multi eius meminerunt, uerum etiam quia claret, Pythagoreos, ſuperioresq; hæc imitatos, de Creatione mundi ſcripſiſſe. Nam quæ Timæus Locrenſis, & Plato, uocant mundum, νοητὸν, ἰνδιανικὸν, exemplarem, mentalem, ad cuius imitationem Deus fecerit mundum ſenſibilem, hancq; potiſsimum cauſam celebrauerunt, & de ea copioſè ſcripſerunt, ecce Mercurius prior prodiderat, qui & Ideam archetypam memorauerat, & ad hanc, quam Principium infinitum ante oculos haberet, ait factum ſenſibilem mundum. Hocq; fuiſſe principium elementorum, hinc origines illas, quatuorq; membra, quibus conſtat mundus, apparuiſſe. Ac primò ſciendum, duas hic eſſe & nominari luces: Alteram, incorpoream, infinitam, incircunſcriptam, creatricem, immenſum quẽdam mundum: Alteram, corpoream, creatam. Igitur Moſes ſcripſit, In principio creauit Deus cœlum & terram. Tum creationem aggreſſus, Terra, inquit, erat inanis & uacua, & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Triſmegiſtus autem non ex animo ſuo, ſed ex reuelatione, Antequam crearetur mundus, fuiſſe lucem, ut ipſe inquit, hilarem, flagrantem, glorioſam claritatem, qua fuit glorioſus antequam mundus fieret, creator ipſe. Et quem Moſes uocat Deum, & Spiritum, dicens eum primò creaſſe cœlum, & terram, deinde creatæ iam terræ, & aquæ ſuperincubuiſſe, eum Mercurius Lucem appellat, immenſamq; claritatem & maieſtatem, ad quam ipſe contremiſceret, ei per ſpeciem oblatam. Hæc claritas inenarrabilisq; lux uidebatur ſupernè, & quaſi extra mundum, ſine mundo rutilare. Huic longè ſubiacebant tenebræ illæ immenſæ, quæ dicuntur apud Moſen, ſuper abyſſum incubuiſſe. Iam Deus creauerat terrã & aquã. Sed humidæ Naturæ, id eſt, terræ & aquæ, ſuperextabant tenebræ, nondum ab illa æterna, ſupernaq; claritate, luce corporea producta. Vides igitur omnia ſimilia inter Moſen, & Triſmegiſtum. Apud Moſen eſt Deus Principium, Creator, apud Mercurium Lux immenſa, & Mens, ut ipſa docuit paulo pòſt. Apud Moſen uerus, ac naturalis Creationis ordo, quo non poſsit naturalior cogitari, eſt, quòd principio Deus creauit terram, & aquam, deinde lucem cœleſtem. Quomodo eam creauerit, non adeo declarauit, ſed obtulit tantùm cognitionis ſcintillam, ut intelligeremus. Nam cur Spiritus Domini ferretur ſuper aquas, cur'ue mox Dominus dixerit, Fiat lux, Mercurius ipſe declarauit. Sæpe enim cum fuiſſent duo, aut tres idem ſcribentes

bentes

A bentes, quod ab uno prætermissum esset, aut breuiter positum, refertur copiosius ab altero. Sic Ioannes multa retulit à cæteris Euangelistis prætermissa. Designauit igitur tantum, quasiq; innuit Moses, quomodo cœlestis orbis, aut lux corporea post terram, & aquam creata sit, aut cur super aquis Spiritus ille ierit, quid'ue illic fecerit. Causa igitur fuit, ueraq; ratio, quam Trismegistus expressit. Qui ubi Deum opificem claritatemq; eius induxisset: Exinde tenebras horribiles, quibus subiacebat humida Natura, id est, quod dicitur Chaos, aut Hyle, terra uidelicet & aqua obuolutæ: deinde, Verbo sancto, Spiritu scilicet illo Mosaico, incumbente, & turbante, ac cōmouente aquas, quod Moses dicit merachephet, quasiq; sonitu ingenti, ex aquarum collisione, edito, refert exhalasse uelut fumum, ætheriam substantiam, ignemq;, ut ipse uocat, ἄκρατον, purum, impermistum. Is igitur erat fragor aquarum, hæc abyssus tumultuans, ut Hebraïcè sonat Thehom, scindebatur ab Opifice Deo, quatiebatur, turbabatur, ætheria substantia, purissimusq; ignis ex ea eliciebatur. quemadmodum collisis nubibus aquosis, nascitur purus ignis, terras horrenda in nocte latè collustrans. Tale faciebat Verbum sanctum, gloriaq; diuina apud Mercurium, apud Mosen Spiritus Domini. Et quod Moses dixit, merachephet, agitabat, quatiebat, mouebatur, operabatur ut opifex, hoc Trismegistus Aegyptiè, eodem fortasse uerbo, aut Græcè, cuius linguæ non fuit ignarus, dixit ἐπέβη, superibat, superambulabat. Cur superambulabat? quia uidelicet ignem purum, qui de humida natura se sustulit in altum, eliciebat, fabricabatur Spiritus ille, eliciens ex aqua puram substantiam, Solem, lucemq; corpoream. Ideo subitò adiecit Moses, factam lucem: Mercurius autem, ignem ἄκρατον, purissimum, in altum se sustulisse. Habes igitur apud utrunque mirabilem, & consonum creationis ordinem, quòd ante omnia fuit
B sempiternus Deus, lumen æternum, claritas sempiterna. Pòst ab eo creata est terra, simul & aqua. Absente autem luce, tenebræ terrificæ super aquis illis creatis incubabant. Oportebat ergo creare lucem, & cœlum, cœlestesq; lucernas, quibus subiectæ terræ illuminantur, & aluntur. Ecce igitur Verbum sanctum, & Spiritus ille magnus, infinitus, potestatis immensæ, mirabilem, inauditumq; fragorem super aquis, ac ueluti tonitru efficiens extraxit ex eis purissimam æthercam substantiam: extracta in altum sublata, & artificiosè compacta, rutilare cœpit. Ac sicut apud Mosen mox post lucem, efficitur shamaim, id est, aër, extenuatioq; illa, quam ipse uocat sua lingua Rakia: sic Trismegistus ait cum illo cœlesti, puro, acuto, efficaciq; igne, secutum esse aërem raptatū, extenuatum, attractum, ab ipso igne cœlesti, id est, Sole, qui ei contiguus adhæreat. Fuisse autem quasi repetens, anteaquàm hæc fierent, docet terram simul, & aquam, commistas, confusas, pòst separationem esse factam. Cernimus hucusque diuinam, mirabilemq; Trismegisti Philosophiam, Creationem cernimus, & modum, atque ordinem mirabiliter Mosi consentaneè relatum, clariora etiam nonnulla, quàm apud Mosen. Nihil naturalius, uerius. Ecce terra & aqua priores creatæ, ut una mundi conglobatio, una massa, ex aqua facta sunt omnia cœlestia, & terrestria. Cœlestia mirum in modum consentientes, nunc uterque ex aqua, uidelicet purissimum ignem, purissimam lucem, defecatioremq; substantiam, ut nubium albentium, & candentium, ut facum, & cometarum per aëra uolantium. Item aërem ex aqua, cum igne, cœlestiq; illa substantia, subsecutū. Creatio duorum principiorum, terræ & aquæ, creatio duarum rerum cœlestium, ex aqua, ignis ætherij, lucis cœlestis, Solis, & aëris contigui. Hoc uterque Theologus docuit mirabiliter conformis. Sic Poëta quoque noster his apud Græcos antiquos Theologos repertis, cecinit,

Et liquido

Et liquido ſpiſſum ſecreuit ab aëre cœlum.
Nam cœlo terras', & terris abſcidit undas.
Ignea conuexi uis & ſine pondere cœli
Emicuit, ſummaq́ꝫ locum ſibi legit in arce.

Superius autem dixerat,
Et,

C

Erant enim in eadem creationis maſſa. Moſes primò Spiritum Domini ſuper aquis agitaſſe, ſtatimq́ꝫ lucem accendiſſe, diurnamq́ꝫ feciſſe, extemploq́ꝫ, & ſecunda die aërem. Triſmegiſtus autem ait aërem συνεκολλήθησαν, ignem illum efficacem, rapidum, Solarem, aſſecutum. Neque enim aliud ſentit Moſes, nec ſeparat à luce primogenita aërem, quę ſimul creata, ſimul rapuit aërem ex aquis. Quod autem Mercurius Triſmegiſtus, per quem collatum nobis à Deo beneficiũ, ſatis admirari & collaudare non poſſum, ut quæ tradit obſcurius Moſes, ipſe fecerit perſpicua, & nos adiuuerit ad intelligendam Theologiam Moſaicam, hunc ordinem Creationis tradiderit, diuinam, immenſamq́ꝫ poteſtatem creaſſe primum, terram, & aquam, ex aqua luces cœleſtes accendiſſe, atque hoc eſſe quamobrem & tenebræ eſſent ſuper aquis creatis, nō dum reperta luce, & cur Spiritus diuinus ſuper abyſſum mouerit, operatusq́ꝫ fuerit, & hanc ſuper abyſſum commotionem, fuiſſe creationem Solis, aut lucis, omniſq́ꝫ ætheriæ ſubſtantiæ: quod Moſes prodidit quidem, ſed obſcurius, cum ea declarant, quæ eo libro ſcripſit, tum uerò nobiliſsimus ille locus, quem ſuperius adduxi, hic repetam re poſtulante. In libro διεξοδικῶν, ad Tat filium, quem locum citat etiã diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, rogatus Triſmegiſtus, ut cauſam doceret modumq́ꝫ, quo Sol eſſet creatus, & unde apparuerit, ſic diuinitus reſpondit: ὁ δὲ πάντων κύριος, εὐθέως ἐφώνησε, τῷ ἑαυτοῦ ἁγίῳ καὶ νοητῷ, καὶ δημιουργικῷ λόγῳ. ἔστω ἥλιος, καὶ ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τῆς φύσεως ἀνωφεροῦς ἐχόμενον, λέγω δὴ τὸ ἄκρατον, καὶ φωτεινόν, καὶ δραστικώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεσπάσατο ἡ φύσις τῷ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος ἀπὸ ὕδατος. Quod eſt, Dominator omnium, inquit, ex templo ſancto ſuo mentali, opificoq́ꝫ Verbo inclamauit, Exiſtat Sol. ac ſimul dicto, ignem qui naturæ ſublimis, ac leuis eſſet (dico ſcilicet puriſsimum, ac luminoſiſſimum atque efficacius, & genitalius) corripuit ſpiritu ſuo Natura, & extulit in altum ex aqua. Hæc ille. Agnoſcis Theologiam Moſaicam? Moſes, Et dixit Deus, Fiat lux. Mercurius, Voce ſua ſancta inclamauit, Sit Sol. Ecce lux illa Moſis, non alia atque Sol. En cauſa quamobrem Spiritus Domini ferebatur, mouebatur ſuper aquas: creabat uidelicet Solem, orbemq́ꝫ cœleſtẽ, & creabat ex aquis. Quidquid puriſsimũ, uitaliſsimũ, maximeq́ꝫ efficax eſſet, Natura imperijs impulſa Dei, corripuit in altũ. En Sol, en orbis cœleſtis. Hoc ſpiritus agebat, hoc moliebat̃ ſuper aqua, cui ſuperferebatur. Simul enim ſuperferebat̃, Simul locutus eſt mentaliter, ut fieret Sol, eadem molitio, & locutio, Ferebatur, & Loquebatur: Locutus eſt, & Loquendo operatus. Si ſimul dicere Moſes potuiſſet, Ferebatur, Locutus eſt, dixiſſet. Non potuit, eoq́ꝫ primum ait eum affuiſſe, tum præſentem locutum eſſe. Opera igitur diuina in primordio apud Moſen, & Triſmegiſtum ſunt terra, & aqua, tum lux, id eſt, Sol, puriſsimusq́ꝫ ſubſtantiarum ætheriarum globus ex aqua. Sequitur apud Moſen eadem opera, eodem tempore à luce cœleſti, aërem, quẽ ſua lingua uocat, ſhamaim, effectum, conſecutumq́ꝫ flammas illas cœleſtes, & purum ignem. Idem relatum eſt à Triſmegiſto. Hoc autem ipſo tempore creata lampade cœleſti, ſolariq́ꝫ ardore, ſublimiusq́ꝫ aſſurgente ex aquis aëre, neceſſariò terra nudata eſt, ſublatis aquis, inq́ꝫ aërem extenuatis, quibus premeretur, ſimul ſcilicet factus eſt aër, ſimul aperta terra, & aquæ remanentes in loca caua profundaq́ꝫ deſcenderunt. Hoc docens Moſes, Et dixit Deus, Congregentur aquæ in unum locum, & appareat arida. Mercurius autem, ſuper quo obſtupeſco, ad Aſclepium, quem fecit

Latinum

A Latinum Apuleius, quem locum profert diuus Cyrillus contra Iulianũ Imperatorẽ: καὶ εἶπε, φησὶν ὁ Ὄσιρις, ὦ μέγιστε ἀγαθὲ δαίμων, πῶς ὅλη ἡ γῆ ἐφάνη; καὶ εἶπεν ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμων, κατὰ τάξιν καὶ ἀναξήρανσιν ὡς εἶπον, καὶ τῶν πολλῶν ὑδάτων κελευσθέντων ἀπὸ τοῦ νοῦ εἰς ἑαυτὰ ἀναχωρῆσαι, ἐφάνη ὅλη ἡ γῆ ἔμπηλος, καὶ τρέμουσα, ἡλίου λοιπὸν ἀναλάμψαντος καὶ ἀδιαλείπτως ἀνακαίοντος καὶ ξηραίνοντος, ἡ γῆ ἐστηρίζετο ἐν τοῖς ὕδασι ἐμπεριεχομένη ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Hoc est, Et dixit, inquit Osiris, deinceps ò maxime bone Dæmon, quomodo terra omnis apparuit? & dixit magnus bonus Dæmon, Iuxta ordinem, inquit, & arefactionem, ut dixi. Et quia multitudo aquæ iussa est à Mente, ut in seipsam concederet: Apparuitq́ꝫ tota terra cœnosa, tremens. Deinceps Sole radiante, & irrequiete comburente, & exiccante, terra solidata est, in aquis, quam aqua circumplectitur. Hæc ille. Quid diuinius? Quæ Moses neruosè, paucis, is pluribus uerbis, luculenter, apertè, naturaliter, diuinè, ut aliud dici non posſit, quòd apparuerit terra per ſiccationem Solis, quòd iusserit Mens, Sapientia diuina, Opifex Filius Dei, congregatas aquas, abire in profundiores terræ partes. Iusſit, quia exhausit aquas per Solẽ, quę superiores terrę partes premerẽt, mare profundiores appetiuit. Hoc Dei, hoc Sapiẽtiæ, æternæ & Mentis opus, Mentis, quæ placuit Anaxagoræ, Platoni, Aristoteli, sapiẽtisſimis quibusque. Huc usque igitur omnia inter Mosen & Trismegistum consona. Post apertam terram cœnosam, madidam, trementem, uirginem, tenellam, ut teneri infantes, palpitantem, ex hac ipsa à sole tepefacta, nata docuit animalia Moses, & diuina benedictione aucta, Trismegistus autem, ὁ δὲ θεὸς εὐθὺς εἶπεν ἁγίῳ λόγῳ, αὐξάνεσθε ἐν αὐξήσει, καὶ πληθύνεσθε ἐν πλήθει πάντα τὰ κτίσματα καὶ δημιουργήματα: At Deus, inquit, continuò locutione sancta, dixit, Augeamini incremento, & multiplicamini in multitudine omnes creaturæ & opera. Sic Mercurius. Sed antè docuerat ueram animalium

B creandorum, naturalemq́ꝫ causam, dignam quam cuncti uehementer attendant. Nanque Sol, per quem, non unum, aut alterum, sed longè plurima bona Deus efficere statuerat, cuius prudentisſimum consilium norat facienda, & quo modo fieri posſent habebat exploratũ, non solũ aperuit terras, maximeq́ꝫ ad omnia necessarium aërẽ sustulit, quo spatiũ inter cœlũ, & terrã repleretur: sed etiã duo fecit alia nõ minus mirãda opera. Firmauit ardoribus suis terrã, & ex ea adhuc madida, cœnosa, tremẽte, tenera, uirgine, creauit animãtes, omne genus. Hoc Moses quidẽ dixit, sed principalẽ tantũ causam proposuit: Mercurius tres causas, diuinã uoluntatẽ, ardorẽ Solis, & astrorũ, & terrã ipsam humentẽ: Moses diuinũ duntaxat imperiũ, & terrã madidã, præterito Solis tepore, calore. Trismegistus igitur, ἡ δὲ τούτων περιφορὰ καθὼς θέλει ὁ νοῦς, ἐκ τῶν κατωφερῶν στοιχείων ζῶα ἤνεγκεν ἄλογα, ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά: Horũ, inquit, septem astrorũ cõuersio, ut uoluit Mens, ex infimis elemẽtis, animalia ꝑduxit. Aër autẽ ꝑtulit uolucres, & aqua aquatica. Sic Trismegistus. Euidẽter aũt Ouidius, ut noscas hæc nõ ab ullo nostrorũ cõficta, sed esse, ut sunt, & ferũtur, lõge uetustisſima, uidit in literis Græcorũ, & usurpauit, Latinisq́ꝫ uersibus donauit. Audisti Mercuriũ. Ille autem:

> Terra feras cepit, uolucres agitabilis aër.
> Cesserunt liquidis habitandæ piscibus undæ.

Cum autẽ fuerint tres causæ, quę ad animaliũ primordialẽ procreationẽ cõuenerint, diuinũ Imperiũ, Sapiẽtiæq́ꝫ uolũtas, Solis ardor, madida ac tenera terra: quartã, quę comitata est, & sine qua fieri ꝙ factũ fuit, nõ potuisſet, quæ nõ causa fuit efficiẽs, sed finalis, Moses & Trismegistus pariter inducũt: sed occultè Moses, oblata tantũ sapiẽtibus occasione, ut super eo Philosopharẽtur. Trismegistus apertè. Vide igiẽ quanta fuerit eius, qui cũcta creauit, sapiẽtia. Molitus est terrã, altisſimasq́ꝫ aquas ei supiniecit. Quo aũt cõsilio tantã aquarum uastitatẽ cõdiderit, declarauerũt sequẽtia. Nam si terra sine aqua fuisſet, quod fieri quoq́ꝫ non poterat, multa incõmoda secuta fuisſent:

Ea maximè omnia, quæ sunt in mari sabuloso, ubi nihil aquę est. Fuisset igitur primũ inhabitabilis omnis terra. Sed cætera nõ prosequor. Ex his igitur aquis, quibus altissimè terras Deus operuisset, hæc bona secuta sunt, quæ quidẽ docuere, sine his Creationẽ cõstare nõ potuisse, sapiẽtiãq; eius clamitãt, qui tantas eas cum terra exoriri fecisset. Principio ex his facta est ætheria substãtia, similiter atq; aër, ac nubes, ex aqua accepta, purissimeq; genita, exinde diffusus aer: tertio remãsit tellus humida, madida, apta ad generãdas fruges, herbas, flores, arbores, & animantes. Agnoscis quot ex aquis illis bona? Tres igit habuit causas ingẽs ille cumulus aquarũ, ut fieret ætheria substãtia, ut fieret aër, ut terra madesceret. Non erãt in terra permãsuræ semp ingẽtes aquæ, ne forẽt eadẽ incõmoda, atq; his nõ creatis. Eleuata igit sublimi substãtia, quæ diuidit in æthera, & aërem, terra madida remãsit ad gignẽdos animãtes, & aperta, ut esset habitabilis. Docẽt igitur Moses & Mercurius separationem hãc terræ & aquæ fuisse, quæ cum duas causas finales habuerit, Moses nullã quidẽ assignat, sed unius ostendẽs effectũ, docet cur arida diuinis imperiis apparuerit. Trismegistus autẽ assignat causam & effectũ: Is fuit animaliũ ortus, declaratq; cur aperta sit terra. Quod tacitè Moses innuit. Moses, cõgregẽtur aquæ in unũ locũ, & appareat arida. posterius aũt describit ortũ animaliũ. Trismegistus uerò: διεχώριστο δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἥτε γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. καὶ ἐξήνεγκεν, ἀπ' αὐτῆς, ἃ εἶχε τετράποδα, ἑρπετὰ, θηρία, ἄγρια, καὶ ἥμερα: Separata est abinuicẽ terra & aqua, queãdmodum uoluit Mens. Et protulit ex seipsa quæ continebat utero suo, quadrupedia, reptilia, feras agrestes, & cicures. Sic ille. Vltima demũ totius operis manus, fuit hominis satus, naturaliter & diuinè post omnia secutus. De quo eadẽ ferme locutus est Trismegistus atq; Moses, Quòd eũ similẽ sui condiderit, quòd uti propriã prolẽ dilexerit, quòd dominatũ super omnes animantes ei tradiderit. His uerbis: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον, αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου, περικαλλὴς γὰρ ἦν, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχων. ὄντως γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἠράσθη τῆς ἰδίας μορφῆς, καὶ αὐτῷ παρέδωκε τὰ ἑαυτοῦ πάντα δημιουργήματα. Quæ sunt, Omniũ autẽ pater Mens, quòd uita esset, & natura, peperit hominẽ sibi similẽ, quẽ dilexit uti propriam prolẽ. Formosus enim erat, quippe qui patris gereret imaginẽ. Verè eñ Deus ꝓpriã formã dilexit, eiq; suas oẽs creaturas tradidit. Sic Trismegistus. Moses autẽ: Et dixit Deus, Faciamus hominẽ ad imaginẽ, & similitudinẽ nostrã, & præsit piscibus maris, & uolatilibus cœli, & bestiis, uniuersæq; terræ, omniq; reptili quod mouet in terra. Sic Moses. Nec hoc loco solũ Mercurius, sed omni etiã opere suo, copiosè de mundi, & hominis creatione scripsit. Est aũt liber is, ex quo hęc produximus, qui inscribit ab eo, Pœmãder, uelut Genesis Mosis, et Timæus Platonis. Inq; eo sunt quędã quę possint animũ offendere, similia uidelicet his quę scripsit Plato, aliiq; prosani scriptores, quos cũ delectu, & iudicio legere necesse est, solis sacris literis hoc priuilegio pollentibus, ꝙ usquequaq; sunt incorruptę, syncerè, pureq; ueritatẽ edocẽt. Hocq; argumẽto cum multis aliis, apparet esse hũc Trismegistũ, antiquissimũ illũ Aegyptiæ Sapiẽtiæ principẽ. De quo & Mose, quidã apud Græcos uehemẽter eruditus, qui quædam ex Pœmãdro interpretatus est, arbitratus Trismegistũ à Mose accepisse: Claret, inquit, Theologiã Hebræorũ toto orbe fuisse celeberrimã, ἡ νομοθεσία αὐτῶν ἀρχαιοτέρα ἦν, καὶ ἑρμῆ τούτου, καὶ εἴ τις ἄλλος παρ' Ἕλλησι, σοφὸς, πολλοῖς ἀποδέδεικται. Hoc est, Legemq; eorum, quòd uetustior esset, & Mercurio isto, & omni alio, quisquis fuit apud Græcos sapiens, multis est probatum, & ostensum. Hoc ille scribit. Illud est clarissimum argumentum, hunc ante omnes Græciæ Philosophos floruisse, quòd Anaxagoras, Plato, multiq; priscorum Philosophorum nomina Philosophiæ, & res ab eo didicerunt. Nam Mens apud eos celeberrima, creatrix mundi, principium formarũ, à Mercurio priore nominata, inductaq; fuit: Quam credo cum lingua Aegyptia, Hebraicæ finitima

uocasse

A uocasse Rochma, Sapientiã, in qua, & per quã cuncta creata prædicat Solomon. Adhæc, Chaos, siue Hyle, alterũ mũdi principiũ, patiens, recipiens, Græcis usitatũ, Mercurij est, ut apparet in Asclepio, & in sermone sacro. Idea quoque mundi, Platonis, & Pythagoreorũ, Timæi Locrensis, & multorũ, à Mercurio uenit: quibus & alijs claret, superiora priscum illum Trismegistum scripsisse. Nam totus ferme Timæus Platonis ab eo fluxit. Fuit autem inanis ostentatio Græcorum, quæ est apud Platonem, quòd à Barbaris accepta, Græci fecerunt meliora. Dilatarunt quidem Græci, eloquẽtiusq; rescripserunt ea, sed plerisque prauè intellectis, nõ pauca superstitionibus suis contaminarunt, ut potius à Barbaris accepta, quia sanus sensus deesset, fecerint peiora. Sed uenio ad alia, quæ de Creatione scripsit Trismegistus. Duoq; sunt diuinissima in eodem Pœmandro de Creatione, quemadmodum in Genesi Mosis testimonia: unum quòd quemadmodum Moses solis uerbis, & locutionibus inducit Deum operatũ, sic Mercurius, ubi in calce libri, admiratus opera diuina, in laudes Creatoris os aperuisset, eumq; ex uarijs operibus eius collaudaret, dixit: ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συστησάμενος τὰ ὄντα: Benedictus es, qui solo Verbo cuncta fecisti. Sic Moses item ad unamquanq; rem testatur Deum dixisse, ut fieret lux, fieret firmamentum in medio aquarum, terra produceret, fierent luminaria in firmamento cœli. Et noster diuinus Vates, Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis uirtus eorum. Agnoscis eandem locutionem apud Mercurium. Idem Trismegistus docet, fuisse Verbum illud mentale, intellectuale, non exterius resonans, ore, dentibus, lingua formatum. Secundum quod mirabile, &, ut dixi, ab omnibus Philosophis precipuè Platonicis usurpatum, & quo uera mundi declaratur origo, est apud eum, quòd omnis rerum inuentio, & omne esse, in Deo fuit antè per originem & for-

B mam, originaliter, & formaliter, non ipsa rerum corpulentia, sed efficacia, plenitudine, Idealiter, Diuinitus. Idem ferme, ac si dixeris, ignem in silice esse, per modum silicis, non per modum ignis, antequam sit excusus. Et in seminibus animaliũ, per modum seminis esse animalia, non per modum animalium. In illa igitur infinita sapientia, originaliter, ac diuinitus, uelutq; in suo fonte, & origine cuncta continebantur. Eoq; non est factus mundus è nihilo, sed habuit originem uerissimam, ortumq; antecedentem & uirtutem, in qua cuncta uirtualiter, ut sic loquar, essent congregata. Hocq; est, Quòd per ipsum omnia facta sunt: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Aut, quod factum est in ipso uitam fuisse. Hoc prisci Philosophi declarantes, induxerunt mundum archetypum, imaginem mundi sensibilis, dicentes hunc mundum simulachrum illius æterni, perinde ac ad originem, formamq; suam eum referrent: omnemq; naturam, similitudinem & quasi Diuinitatis partum, & prolem asseruerunt. Modus autem quo cuncta in illa diuina ubertate tenerentur, non est omnino comprehensibilis, sed intelligi tantum terrenis exemplis posset. Hoc igitur omne indicans Mercurius, & in principio Pœmandri, induxit speciem illam mundi ἀρχέτυπον προϋπάρχον, quæ præesset in Aeternitate, ipsaq; Diuinitate: & in calce, cum eum benediceret: ἅγιος εἶ, οὗ πᾶσα φύσις εἰκὼν ἔφυ: Benedictus es, cuius omnis natura fuit imago. Sicut autem Moses in primo capite Geneseos totam creationem complexus, repetit in secundo, nonnullis, quæ prius omiserat, adiectis, sic Trismegistus, cum in Pœmandro latè de tota generatione rerum scripsisset, iterum eam repetit in tertio sermone, quem inscripsit ἱερὸς λόγος. Quo libro mira, prodigiosa, & quæ possint testari eandem semper Philosophiam, notionemq; Dei floruisse. Hic recognosces dogmata nominaq; Philosophiæ Græcæ. Videbis unde manarit ad Græcos, νοῦς, Intelligentia creatrix, & Chaos illis celebre. Recognosces totius Platonicæ Philosophiæ

fontem, de rerum principijs. Iterumq́ maximi hominis assertionem uidebis, cœleste corpus diuinum quidem esse, sed factum tamen, segregatumq́ ex aquis, nõ quintam quandam substantiam, ut Philosophis uisum, qui substantiæ cœlestis originem inuenire non potuerunt. Sic uerò scribit: δόξα πάντων ὁ θεὸς, καὶ θεῖον καὶ φύσις θεῖα, ἀρχὴ τῶν ὄντων, ὁ θεὸς καὶ νοῦς, καὶ φύσις, καὶ ὕλη, σοφία εἰς δεῖξιν ἁπάντων ὤν. ἀρχὴ τὸ θεῖον καὶ φύσις, καὶ ἐνέργεια, καὶ ἀνάγκη, καὶ τέλος καὶ ἀνανέωσις. ἦν γὰρ σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ, καὶ ὕδωρ καὶ πνεῦμα λεπτὸν, νοερὸν, δυνάμει ὄντα ἐν χάει. ἀνέθη δὴ φῶς ἅγιον, καὶ ἐπάγη ὑφ' ἄμμῳ ἐξ ὑγρᾶς οὐσίας στοιχεῖα, καὶ θεοὶ πάντες τῇ διερῶσι φύσεως ἐνσπόρου. ἀδιορίστων δὲ ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀκατασκευάστων ἀποδιωρίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ἐφ' ὑγρᾷ ἄμμῳ, πυρὶ τῶν ὅλων διορισθέντων, καὶ ἀνακρεμασθέντων πνεύματι ὀχεῖσθαι, καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτὰ, καὶ θεοὶ, ταῖς ἐν ἄστρων ἰδέαις ὀπτανόμενοι σὺν τοῖς αὐτῶν σημείοις ἅπασι, καὶ διορθρώθη σὺν τοῖς ἐν αὐτῇ θεοῖς, καὶ περιελίγη τὸ περικύκλιον, ἀέρι κυκλίῳ δρόμῳ πνεύματι θείῳ ὀχούμενον. ἀνῆκε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ προσταχθὲν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο θηρία τετράποδα καὶ ἑρπετὰ, καὶ ἔνυγρα, καὶ πτηνὰ καὶ πᾶσα σπορὰ ἔνσπορος, καὶ χόρτος, καὶ ἄνθη παντὸς χλόης, τὰ σπέρματα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγουν τάς τε γενέσεις τῶν ἀνθρώπων εἰς ἔργων θείων γνῶσιν. Quæ sunt, Gloria omnium Deus, & Diuinitas, & Mens Natura. Diuinum principium rerum Deus & Mens, & Natura, materia, Sapientia ad declarationem omnium existens. principium Diuinitas, Natura, & efficacia, siue operatio, & necessitas, & finis, & renouatio. Erant enim tenebrę infinitæ in abysso, & aqua, & spiritus tenuis, intelligibilis, diuina uirtute existentia in Chao. Sublata igitur est sancta lux, & congelata sunt, ac firmata elementa inferius, ex humida substantia. Et Dij omnes amplectuntur, adamantéq́ Naturam seminalem. Cumq́ omnia essent indirempta, & incomposita, separata sunt leuia in altum, grauia in imum, in arena humida, diuisis omnibus per ignem, & appensis spiritu, ut uehantur. Et apparuit cœlum in circulis septem, & Dij aspectibus astrorum apparẽtes, cum suis omnibus signis. Et distinctus est cum Dijs, quæ in ipsa sunt, & circunscriptus est ambitus, aëre circulari uago, spiritu diuino uectus. Protulitq́ unusquisque Deus, per propriã uirtutem, quod imperatum fuit ei, nataq́ animalia quadrupedia, reptilia, aquatica, uolucria. Omnisq́ satus seminalis. Et fœnum, & flores, omnisq́ herba, semina regenerationis in seipsis continuerunt, & generationes hominum ad cognitionem operũ diuinorũ. Hęc & id genus alia Trismegistus, in quibus clara est creatio totiusq́ mundanæ generationis ordo. Primumq́ ipsa principia memorat, quod Plato in Timæo, Moses noster cõpendiosè, principiũ nobilissimũ, gloriosissimũ, immensa gloria, qua glorificatus ipse fuit antequã mundus fieret. Idẽ gloria rerũ omniũ Deus, & Diuinitas diuinũ principiũ, Deus et Mens, Sapiẽtia, efficacia, uel energia, operatio scilicet diuina. Parte alia idẽ Natura, materia, necessitas, finis, renouatio, adde in his ipsam, si uis, energiã. Vides igit̃ hic principiũ mũdi, quod Theologia nostra clarius exposuit, Mentẽ, Sapientiã. Hæc illa Intelligentia, ac Sapientia, per quam facta sunt omnia, per quã Dominus fundauit terrã, cœlos stabiliuit. Hęc itẽ energia, ob quã Plato de Generatione scribẽs, induxit δημιουργὸν, Opificẽ, qui eã operationẽ efficeret. Renouatio autẽ & finis fuit, quòd ex incõposito principio facta sunt omnia, formisq́ distincta, mundusq́ melior inductus. Quod quomodo factũ fuerit, declarat, sicut declarauit et Moses. Creatio autem spectat mundum inchoantem, informẽ, incompositũ, exinde mundum meliorem, qualis nunc est, mundum uerum. Vtrunque mundum Deus creauit. Prior uocatur Chaos, Hyle: ipse autem uerus mundus, renouatio, Natura. Primus fuit ceu rude principium, uilis massa secundi, perinde ac creta, uenustissimi paulo pòst futuri uasis. Vtrunque Moses, In principio creauit Deus cœlum, & terram, Trismegistus docuit cum Verbo cuncta fecisse. Creatio secundi mundi incipit

apud

A apud Mosen quidem, ubi ait, Et tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas. Nam quod dixit antea, Terra erat inanis & uacua, ut in Cosmopœia fuit expositum, declarat, Terram fuisse nihil, fuisse inane, uacuum, factam è nihilo. Vbi uerò inducit, Et tenebræ erant super faciem abyssi: Iam innuit terram & aquas creatas. Igitur etiam apud Trismegistum præuertitur, terram & aquam creatam, cum ait, Erant enim tenebræ in ipsa abysso. Hic itaq; incipit ei secũdus mundus. Igitur & Ouidius quæ legerat apud Græcos, canens poëticè, duplicẽ hunc mundum celebrauit, exordiens à fundamento, & materia secundi:

> Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cœlum,
> Vnus erat toto Naturæ uultus in orbe,
> Quem dixere Chaos, rudis, indigestaq; moles,
> Nec quicquam nisi pondus iners, congestaq; eõdem,
> Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Hucusq; primus mundus, informis, indigestus, incompositus, ut dixere septuaginta apud Græcos, sacrarum literarum interpretes, & Trismegistus hoc loco: Creatus est igitur primus & secundus à Deo, euidentissimeq; Moses & Trismegistus id scripserunt. Hi Philosophi, qui materiam putarunt æternam, & à ueritate longius abierunt, & ueteris Theologiæ mentem praua interpretatione obfuscarunt. Aspicis igitur, ut Mose dicẽte, Et tenebræ erant super faciem abyssi. quod Hebraicè hoc sibi uult, horrorem teterrimũ, lucis absentiam, iam aquis, cum terra (quia terra solum aquarum) creatis incubuisse latè: Etiam super faciem terræ tenebræ erant, quia terris incumbebant aquæ, & ab aquis operiebatur terra. Mercurius etiam ait: σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Tenebræ immensurabiles, infinitæ in abysso. Vtq; duo sunt aquarum nomina apud B Mosen: primum cum ait, Et tenebræ erant super faciem abyssi: Secundum ipsum aquarum nomen, Et Spiritus Domini ferebatur super aquas: Sic apud Trismegistum, primum nominatur abyssus, exinde ὕδωρ, aqua, quæ dicitur in abysso, ipsaq; abyssus fuisse. Quemadmodum item Moses post abyssum, nominat Spiritum, qui non potest iuxta quorundam Hebræorum ineptiam esse uentus, sed uerus Dei Spiritus, id est, quam alĳs nominibus uocat Mercurius νοῦν, σοφίαν, λόγον, Mentem, Sapientiam, Verbum: sic idem Trismegistus, πνεῦμα λεπτὸν, νοερὸν, Spiritus tenuis, intelligibilis, uidelicet νοῦς νοερὸν. Vt Moses item ait animum hunc ingentem, omnipotentem, solertissimumq; spiritum, fuisse super aquis: paulò autem prius tradiderat, quòd etiam tenebræ erant super abysso: Sed tenebræ erant, spiritus merachephet, id est, mouebat, agitabat, motum Opificis agebat: Hebræiq; exponunt merachephet, alio illustriore uerbo, יתנועע ithnonea, mouebatur: à Græcis antiquissimis, motus is creditus est & dictus διάκρισις, diuisio, diremptio. sic Mercurius dicit hęc in Chao fuisse, uidelicet aquam, tenebras, spiritum: Sed tenebræ uelut priuatio lucis, spiritus uelut opifex, aqua ut ipsa abyssus. Hæc ait in Chao fuisse, appellans Chaos, ipsam terræ & aquæ indigestam, incompositamq; congeriem, cui & aquæ inerant & tenebræ: Spiritus autem ut sapiens Opifex superextabat moliens orbes. Hucusque Hebraica, Aegyptia, Latinaq; Theologia, diuinè congruunt. Nam Ouidius, à qua præclari operis sui auspicatus est initium, Theologiam sine dubio ab hisce Mercurĳ libris, quippe qui tempore quoq; Platonis iam ad Græcos peruenissent, edidicit. Habuitq; à Mercurio totam illam creati mundi descriptionem. Quod clarissimum cum alĳs multis est uetustatis horum librorum argumentum. Chaos igitur non erat omnium elementorum confusio, nec pugnabant illic elementa: sed duo tantum mista erant elementa, terra, & aqua, sic ab Opifice creata, paulo pòst dirimenda, omnium rerum ter-

restrium ac cœlestium primordia: Terrestrium terra, humore temperata, mollefacta: C
Cœlestium aqua, purißimè, & quadã diuina operatione, in ætheriam, aeriamq́ substantiam extenuata. Sicq; erant illic non pugnantia, non nata, sed ut in sua origine reliqua duo elementa ignis, & aër: Ignis inquam ætherius. Nam ignis terrestris naturaliter inest omni corpori, nec solitarium est elementum. Inest etiam aquæ, quæ suis sæpe motibus incalescunt. Vt igitur inerat aquis illis primordialibus uirtute & facultate ætherius ignis, sic inest aquis, & terræ, omnibusq́ corporibus, suus. Erant igitur duo elementa. Sed his ita admista, congenita & conglobata, ut sunt nunc semper, altera duo, ignis, & aër. Satis igitur superq́ erat duo creare, è quibus altera duo seligerentur, atque elicerentur uicißim, diuino ordine. Nam ut aqua fuit cœlestis ignis origo, sic ignis cœlestis, pater, ac genitor aëriæ tenuitatis, atq; exilitatis. Sicq́ aquæ creatio, duo secum elementa traxit, cœlestem ignem, & aërem. Reliquus, qui in corporibus est, non uerus ignis, sed mistus, magisq́ corpus igneum, quàm ignis: in corporibus ceu pars eorum remansit, purißimus in altum sublatus est. Triplex igitur fuit, & triplex à Mose, & Trismegisto, ex sacra reuelatione describitur ortus. Primus est è nihilo, terræ, & aquę. Secundus duorum aliorum ex his elementorum, ignis cœlestis, & aëris. Tertius rerum ex his omnibus: ex terra & aqua ut substantia: ex igni cœlesti, & aëre, altero ut patre gignente, altero ut matre nutriente, alente, multaq́ alia bona præstante. Hæcq́ omnia bona ut ordine diuino creata, sic mirabili descripta, alteris ex alteris mirabiliter nascentibus. Cum aqua igitur tria sunt elementa creata, ipsa aqua, purißimus ætherius ignis, & aër, qui latebat in aqua. Hæc docuere diuinitus Moses & Mercurius. Prior quòd ubi dixißet Spiritum Domini sese agitasse super aquis: quis agitatus, quæ molitio spiritus esset super aquis, ex aquis, docuit statim, cum Deus dicit, Fiat lux: Aetheria scilicet, solaris, pura, nitida. Mercurius autem, D
ἀνέθη δὲ φῶς ἅγιον, Sublata est, eleuata, ascendit lux sancta. Ea igitur fuit eleuatio, quòd ex aquis purus, albescens ascendit diuino impetu ad regiones supernas ignis. Lucem autem sanctam uocat, ut uidere est, toto opere, cœlestem & sanctam: quòd, ut apparet ubiq́, & quod Plato, Aristotelesq́, omnesq́ item Platonici secuti sunt, cœlestia lumina Deos, Deosq́ septem eodem libro septem Planetas appellat. Hæc igitur lux sancta supernas regiones pura, nitens, appetiuit, selecta mirabiliter ex aquis à Deo. Hoc clarius explicans adiecit: ἀδιορίστων δὲ ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀκατασκευάστων, ἀφωρίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος. Quod est: Cum omnia essent indistincta, indiiuncta, & incomposita, segregata sunt leuia in altum. Hoc Moses non tam multis uerbis explicuit, sed breuitatis studiosus, ipsam duntaxat rem factam indicans, quomodo facta sit, uno tantum nutu demonstrauit, quòd Spiritus Domini mouebat, operabaturq́ super aquis. Et Solomon, cum Iob, testantur eum super aquis cœlestem orbem extendisse. Cernis etiam, ut loquitur, quemadmodum Græcè est in Genesi, Terra erat inanis, & uacua, ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, inuisibilis, incomposita: omnia enim incomposita, nondum elementis separatis: Deus autem separauit ætheriam substantiam, præcipuè Solem, is separauit aërem. Elementa igitur densiora, grandia docet remansisse, terram & aquã lutulentam. Hæc omnia cum legisset Ouidius apud Græcos, ad uerbum expreßit:

> Nam cœlo terras, & terris abscidit undas,
> Et liquidum spisso secreuit ab aëre cœlum.
> Astra tenent cœleste solum, formæq́ Deorum.

Trismegistus enim prior, hos Deos dixerat: οἱ θεοὶ πάντες καταδεικνῦσι φύσεως ἐν σπόρου: & omnes Dij amant naturam seminalem. Paulo inferius: καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτὰ, οἱ θεοὶ ταῖς ἐν ἄστρων ἰδέαις ὀπτανόμενοι. Quod est, Et cœlum, inquit, apparuit in circulis septem:

A septem, & Dĳ in formis astrorum conspecti. Vides formas Deorum apud utruncp? Vt autem Ouidius canit de terra ponderibus librata suis, Et pressa est grauitate sui: Sic Trismegistus, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ἐφ' ὑγρᾷ ἄμμῳ πυρὶ τῶν ὅλων διορισθέντων. Hoc est, Et grauia fundata sunt super humidam arenam, igni cunctis separatis. Quæso igitur inspice & obserua, unde nati sunt Dĳ quorundam Philosophorum, sidera: ex aqua uidelicet. Quanquam ergo Mercurius Deos eos dixerit, factos tamen & ortos in tempore asseruit: ortos autem ex aqua. Habesq́ quo in loco habuerint astra. Vt autem Moses secunda die creat aerem, innuitur autem per lucis ardorem effectum: sic Trismegistus, illo igni cœlesti, flammisq́ supernis, asserit factam superioris, ac inferioris aquæ diuisionem: & sublato supra mare & terras aëre, alteram diuisionem, ac quasi selectionem effectam. Docet igitur leuia superiores locos appetisse, grauia in terra, ut in fundamento remansisse: πυρὶ τῶν ὅλων διορισθέντων, καὶ ἀνακρεμασθέντων πνεύματι ὀχεῖσθαι: Igni, cunctis segregatis, & suspensis, ut uento ferrentur. Post lucem creatam, uitales eius flammas, aquis & terris inuectas, aquas quidem in aëra resoluisse, post eas abactas, ac dissolutas, eodem ardore grauidasse ac tum efecisse terram, & ex eius utero plantas, animaliaq́ extraxisse, tacitè perhibuit Moses, proponens eum rerum creatarum ordinem, & effectas res memorans, prius causis memoratis, ut hoc quod diximus facilè intelligeremus. Trismegistus autem planè, & clarè declarat sidera cœlestia, quæ Deos uocat, ad imperium sibi datum, protulisse feras, quadrupedia, serpentes, aquaticos, & uolucria, & quod antecesserat, fœnum, herbam, fruges: ἀνῆκε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ προσταχθὲν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο θηρία τετράποδα, καὶ ἑρπετὰ, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνὰ, καὶ πᾶσα σπορὰ ἔνσπορος, καὶ χόρτος, καὶ ἄνθη πάσης χλόης. Ex quibus apparet stellas fuisse antequam herbidæ coorirentur ubertates. Quemadmodum item Moses do

B cuit imperatum à Deo, ut terra non modò uirores omnes produceret, uerum etiam eos produceret, ut semen continerent, ad similē sui propagationem, stirpisq́ perennitatem: sic Trismegistus, τὰ σπέρματα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐνσπερμολόγουν: Semina regenerationis in ipsis seminarunt. Moses autem, Lignumq́ faciens semen iuxta genus suum. Quibus omnibus apparet denuo Creationis repetitus ordo eadem ratione, atq́ tenore, quo scripsit Moses, & quo nullum in omni natura uidere potest animus meliorem, congruentiorem. Apparet item quoniam Latini, & Græci scripta Trismegisti hæc secuti sunt (Nam tota generatio mundi apud Ouidium ex hisce libris sumpta est) apud Græcos autem & Hesiodus, & Orpheus, ut docebo, exinde Philosophi ferme omnes ante Aristotelē, uerba & res istius libri decerpta, libris suis inseruerunt, hunc autorem & antiquissimum esse, & summæ apud omnes mortales autoritatis, cuius Theologiā amplexi sint, & comprobauerint omnes Græci. ut hinc facilè possit intelligi, quantus error, quàm inaudita fuerit temeritas Simplicĳ, qui Theologiam Aegyptiorum, quam maiores sui summa ueneratione coluissent, tam turpiter appellarit fabulosam. Sed alia prosequamur ex Trismegisto, de Creatione, ut fiat iuniorum Philosophorum clarior insolentia, qui sibi sapientiæ laudem ex inuentione nouarum rerum optantes, quæ maiores sui, à quibus genus, mores, sermonem, urbes, domos, omniaq́ bona ipsi habuissent, stulta temeritate, grauissimam eorum autoritatem in assertione creati mundi, rejcientes, sequi noluerunt, sed pauci omnino. In libro, qui dicitur κρατὴρ: quod nomen uidetur in Timæo suo Plato secutus: Nam quēadmodum & Plato de illo suo cratere, sic is loquitur: κρατῆρα μὲν γὰρ πληρώσας τούτου, κατέπεμψε δοὺς κήρυκα: Quod arbitrĳ cratera repletum demiserit adhibito præcone. Mirabiliter fatetur omnia Deum non manibus, sed uerbo solo fecisse, qualis est Theologia Mosaica, sic librum exordiens: ἐπειδὴ τὸν πάντα κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουργὸς οὐ χερσὶν, ἀλλὰ λόγῳ.

λόγῳ. Id eſt, Poſteaquam mundum omnem creauit Deus Opifex, non manibus, ſed uerbo. Progreſſus inde proſequitur, euidentiſsima pectoris ſui, ſuæq́ue ætatis ſuperiorumq́ue ſeculorum uſque ad diluuium, primosq́ue Aegyptiæ gentis progenitores ſenſa. Atque quaſi proſpiciens recentiorum Philoſophorum impietatem, hortatus eſt filium Tat, ubi de homine creato diſſeruiſſet, in hunc modum: μηδέποτε ὦ τέκνον τὰτ ἀποστερήσῃς τοῦ δημιουργοῦ τὰ δημιουργήματα. Videlicet, Nunquam ò fili Tat, priues opificia ſuo opifice. Illi igitur planè ſeparãt creaturas à creatore, qui mundum nunquam à Deo creatum contendunt, priuantes opifice opificia, ſeiungentesq́ue alterum ab altero. Illud uerò præclarum eſt quoque teſtimonium, ſimilimumq́ue dictis Prophetarum, quorum indefeſſè uoces canunt, terminos eum mari poſuiſſe, terram ſuis columnis, ſtabiliq́ue mole, ut in æternum moueri nequeat, firmaſſe. Quis, inquit, qui, ὁ τῇ θαλάσσῃ τὰς ὅρους περιβαλών; τίς ὁ τῇ γῇ ἑδράσας; ἔστι γάρ τις ὦ Τάτ, τούτων πάντων ποιητὴς καὶ δεσπότης: Terminis, ac definitionibus mare circunſcripſerit? Quis terram firmauerit, ac ſtabilierit? Eſt enim aliquis ò Tat, horum omnium Creator & Dominus. In his cõfirmatur Creatio mundi, & Prouidentia, ut nihil ſit in omni mundo, quod non habeat æternæ Prouidentiæ rationem. Sic & Dauid cecinit de mari: Terminum poſuiſti eis, quem non tranſgredientur, nec conuertentur operire terram. Et Iob, ut ab eo penè Mercurius uideatur accepiſſe: Indica mihi, Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat quaſi de uulua procedens? Circumdedi illud terminis meis, & poſui uectem, & oſtia, & dixi, Vſque huc uenies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Mercurius item in eo qui inſcribitur Quod Deus inuiſibilis, ſit ex operibus manifeſtus, inquit, ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχὴ, καὶ σύστασις ἁπάντων ὁ θεός: Principium, complexus, conſiſtentia omnium rerum, Deus. Sic quoque in eo, quem de Bono inſcripſit, materiam mundi, quæ in illa defecatione, ſelectioneq́ue rerum, ſubſediſſet, ab opifice Deo dicit corpulentam effectam, conſolidatamq́ue in orbicularem formam. Quale Ouidius de eodem Opifice:

> Principio terram, ne non æqualis ab omni
> Parte foret, magnis ſpeciem glomerauit in orbem.

Triſmegiſtus autem: καὶ ὅσον ἦν τῆς ὕλης ὑποκείμενον διὰ ἑαυτοῦ λόγου τὸ πᾶν ὁ πατὴρ σωματοποιήσας, καὶ ὀγκώσας ἐποίησε σφαιροειδῆ: Et quantum, inquit, materiæ ſubſidens eſſet, id omne uerbo ſuo corpulentum efficiens, & in tumorem ducens, orbiculare fecit. Quis non uideat Ouidium, ut reliqua omnia, de mundi ortu, ſic item de ſpecie terræ, hinc didiciſſe? Illo etiam elogio Mercurius mundum prodidit creatum, quòd ſolitus eſt multis in locis Patrem uocare Deum, ipſum mundanum opificium, Partum eius. Quid quòd in eo libro quem inſcribit Mens ad Mercurium, contra eum qui contendat Deum inuiſibilem, imò uerò maximè uiſibilem aſſerit, ex operibus, quibus creandis idcirco incubuerit, ut maieſtas eius clara fieret? ἀόρατος ὁ θεός; εὐφήμησον. καὶ τίς αὐτοῦ φανερώτερος; δι' αὐτὸ τοῦτο, πάντα ἐποίησεν, ἵνα διὰ πάντων, αὐτὸν βλέπῃς. Inuiſibilis, inquit, eſt Deus? Bona uerba quæſo. Et quis eſt eo illuſtrior? Ob hanc unam cauſam, cuncta creauit, ut in omnibus rebus eum cerneres. Hæc bonitas Dei, hæc eius uirtus, uideri, apparereq́ue eum per omnia. Sic ille. In eo quoque qui dicitur Hymnodia, cum precaretur omnia, ut ſilentium agerent, ſic dixit: μέλλω γὰρ ὑμνεῖν τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, τὸν πήξαντα τὴν γῆν, καὶ οὐρανὸν κρεμάσαντα, καὶ ἐπιτάξαντα ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ τὸ γλυκὺ ὕδωρ εἰς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀοίκητον ὑπάρχειν εἰς τὴν διατροφὴν, τὸν ἐπιτάξαντα πῦρ φανῆναι εἰς πᾶσαν πρᾶξιν θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις. Quæ ſunt, Laudaturus enim ſum qui creauit omnia, qui terram firmauit ac fixit: Qui iuſsit aquam dulcem ex oceano in uniuerſum terrarum orbem, ſiue qui habitatur, ſiue qui non habitatur, exiſtere, ad alimentum: Qui iuſsit ignem apparere ad

A omnes operationes, Diis & hominibus. Hucusq; ille. Ostensum quoq; superius, locum illum nobilem in Republica Platonis, quo quasi pictor naturalis dicitur Deus, potens omnia facere, quæ pictor effingere, sumptum esse ex Mercurio, qui ad Asclepium scribens: ὅτι τῷ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ ἔξεστι καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεοὺς, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλογα, καὶ τὰ ἄψυχα: τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον ταῦτα ποιεῖν; ὢ τῆς πολλῆς ἀνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν θεόν. Quæ sunt, At pictori, inquit, licebit & cœlum facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaq;, & exanima: Deo autem impossibile erit hæc facere? ô singularem inscitiam, & imperitiam erga Deum. Hæc & alia multa scripsit de Creatione uetustissimus Theologus Trismegistus, cuius, ut dixi, Theologia fuit maximè in causa, ut uetustiores Græci, de rerũ primordio loquerentur. Cuius libros hosce cum primis legisse Platonem, dogmata eius in Timæo ex his desumpta, testantur. Quorum quædam ad exemplum nunc recognoscam. Principio quam creandi mundi causam Plato posuit, amplexusq; maximè est, quòd diuina Bonitas, in quam non modò inuidia cadere non possit, sed quæ cupidissima sit benefaciendi, Mercurii fuit prioris, cuius extat liber de Bonitate Dei, hocq; unum uerum esse eius soliq; ei congruens, cæteris incommunicabile nomen testatur. Totumq; de Bonitate apud Platonicos dogma, Trismegisti fuit. Verba Platonis sunt, Dicamus, inquit, ob quam causam constitutus est iste mundus, ab eo, qui eum constituit: ἀγαθὸς ἦν, Bonus erat uidelicet. Mercurius autem in Cratere: ἀγαθὸς ὤν, μόνῳ γὰρ τούτῳ ἀνατίθεσθαι, ἠθέλησε καὶ τὴν γῆν κοσμῆσαι. Quod est, Cum esset bonus, hoc enim unum in eo excellit, uoluit terram ornare. Secundum dogma de cratere, ut superius monstratum est in Timæo Platonis, quem mundanus opifex impleuit animorum, & de quo Plato: ἐν ᾧ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννὺς ἔμισγε: In quo miscens animam uni-

B uersalem, temperabat: fuit etiam Trismegisti, cuius est liber inscriptus Crater, quasi temperatio: in quo sic loquitur: ἠθέλησεν ὦ τέκνον, τοῦτον ἐν μέσῳ ταῖς ψυχαῖς, ὥσπερ ἆθλον ἱδρῦσθαι, καὶ αὐτὸν ἱδρύσατο. κρατῆρα μέγαν πληρώσας τούτου κατέπεμψε, δοὺς κήρυκα. καὶ ἐκέλευσεν αὐτῷ, ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις τάδε βάπτισον σεαυτὴν ἡ δυναμένη, ἐς τοῦτον τὸν κρατῆρα. ἡ πιστεύουσα, ὅτι ἀνελεύσῃ πρὸς τὸν καταπέμψαντα τὸν κρατῆρα. Quæ sunt, Voluit ô fili, hoc in medium quasi certamen animis ponere. Ipsúmque cratera statuit plenum, demisitq; adhibito præcone, iussitq; ex eo cordibus humanis talia: Tinge, immerge te ipsum, qui potes, in hunc Cratera, qui credis, quòd reuerteris ad eum qui demisit cratera. Sic ille. Acceptus est igitur hinc Crater ille Platonicus, plenus & ipse animarum, sicut iste Mercurii plenus mentis, sapientiæ, ad quem per præconem opifex Deus omnes animas inuitarit, ut quæ se immerserit, accepta sapientia, reuolet ad superos. Similia dicuntur in Timæo, ut uidere potes. Quin etiam illa ipsa anima Vniuersi, quam in illo cratere miscet Plato, à Mercurio sumpta ad uerbum est, cuius ad Asclepium hæc uerba sunt: οὐκ ἤκουσας ἐν τοῖς γενικοῖς, ὅτι ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς, τῆς τοῦ παντὸς, πᾶσαι αἱ ψυχαὶ εἰσί; Non'ne audisti in generibus, quòd ab una anima Vniuersi, omnes animæ existunt? Hæc ille. Dogma quoq; de mundano Opifice, & hoc ipsum nomen δημιουργὸς, quod est in Timæo Platonis creberrimum, uenit à Mercurio: quod ut clarum relinquo. Præterea quę Plato in principio Timæi de uehiculis animæ disseruit, manarunt à Trismegisto. Verba Platonis sunt, νοῦν δ' αὖ χωρὶς ψυχῆς, ἀδύνατον παραγενέσθαι τῳ. διὰ δὴ τὸν λογισμὸν τόνδε νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δὲ ἐν σώματι συνιστὰς, τὸ πᾶν ξυνετεκταίνετο: Mentem uerò adesse cuiquam sine anima, non licet. Quam ob causam, mente quidem in anima, anima in corpore inclusa, uniuersum compaginauit. Hæc Plato. Trismegistus autem in eo qui inscribitur κλεὶς, Clauis: ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου ὀχεῖται τὸν τρόπον τοῦτον. ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώ-

 ματι,

ματι, τὸ πνεῦμα διήκει διὰ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν, καὶ αἵματος, καὶ κινεῖ τὸ ζῶον, καὶ ὥσπερ τρόπον τινὰ βαστάζει. Quæ ſunt, Anima autem hominis uehitur hoc modo, Mens in ratione, ratio in anima, anima in corpore: Spiritus autem tranſit per uenas, & arterias, & ſanguinem, & mouet animal, & quaſi portat. Eſt item apud Plotinum, cæteróſque Platonicos, aliud uehiculum igneum, quo animus indutus, circumambulet mundum & cœlum. Eſt autem hoc uehiculum, ueſtis illa nectarea corporum glorificatorum, Quando fulgebunt iuſti ſicut Sol in conſpectu Dei. De eo ſcripſit eodem libro Triſmegiſtus: ὁ δὲ νοῦς καθαρὸς γενόμενος τῶν ἐνδυμάτων θεῖος ὢν φύσει σώματος πυρίνου λαβόμενος, περιπολεῖ πάντα τόπον. Quorum eſt Latinè ſenſus: Mens effecta pura, ex indumentis diuina exiſtens natura, igneo corpore aſſumpto ambulat omnem locum. Locutus etiam Triſmegiſtus prior, ad eum modum, quo Plato, quòd impoſsibile ſit mentem ſine anima exiſtere in corpore, Eodem libro: ἀδύνατον γὰρ τὸν νοῦν ἐν γηΐνῳ σώματι γυμνὸν, αὐτὸν καθ' αὐτὸν ἱδρῦσαι: Impoſsibile eſt, mentem in humano corpore, nudam ipſam per ſe firmare. Illud quoque dogma quod multis in locis de tranſitu animorum, præcipuéque in Timæo extat apud Platonem, palàm Mercurij eſt. Inde primum fluxit, inde Pythagoræ Platoniq́ue deſumptum, fortaſſe non quæ ipſi probaſſent, ſed quæ apud ueuſtiores uidiſſent affirmantibus. Ac Plato cenſuit, quemadmodum à Mercurio didicerat, puras animas ſeu mentes reuolare ad aſtra, impuras in ſecunda uita reuerti ad corpora, primúmque eas fieri fœminas, ſin impuræ perſeuerauerint in tertio reditu, tranſire in corpora brutorum, donec earum peccata expientur. Mercurius uerò bonas, ac puras mentes fieri Deos cœleſtes. de malis hæc loquitur ad Aſclepium, Non'ne audiſti, inquit, ab una Vniuerſi anima, cunctas alias naſci? τούτων τοίνυν τῶν ψυχῶν πολλαὶ μεταβολαί. τῶν μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ εὐτυχέστερον, τῶν δὲ ἐπὶ τὸ ἐναντίον. αἱ μὲν ἑρπετώδεις οὖσαι, εἰς ἔνυδρα εἰς χερσαῖα, αἱ δὲ χερσαῖαι εἰς πτηνὰ, αἱ δὲ ἀέριαι εἰς ἀνθρώπους, αἱ δὲ ἀνθρώπιναι, ἀρχὴν ἀθανασίας ἴσχουσαι, εἰς δαίμονας μεταβάλλονται. εἶτα οὕτως εἰς τὸν θεῶν χορὸν χωροῦσι: Harum igitur animarum multæ ſunt mutationes, quòd aliæ in ſortem beatiorem, aliæ in peiorem ſtatum recidunt. Humi repentes abeunt in aquaticas, aquaticæ in terreſtres, terreſtres in uolucres, aëriæ in homines. Humanæ factæ immortales, in Dæmonas mutantur, tum in Deorum choros abeunt. Sunt autem Dij ſtellæ. Hoc dogma quanquam ueritati, & dictis ipſiuſmet Mercurij eſt contrarium, nunc tamen mihi ſatis eſt, oſtendere Platonis Theologiam omnem à Triſmegiſto fluere, ut appareat huius ſcriptoris antiquitas.

Orpheum adoraſſe, ſecutumq́ue eſſe Theologiam Triſmegiſti de conſtitutione mundi. Minores affirmaſſe quæ prior Orpheus prodidiſſet. Primam Theologiæ partem apud Orpheum, eſſe laudes Creatoris æterni, ſapientiſsimi, fœcundiſsimi. Omnia nata eſſe ex fœcunda ſapientia Verbi diuini ſecundum Orpheum. Secundam Theologiæ partem eſſe de Chao, nempe terræ & aquæ creatione, poſt quas ex eis creatæ ſint formæ rerum. Similem eſſe Moſi Orpheum in hac creationis aſsignatione. Phaneta eſſe Solem. apud Orpheum, Amorem ipſam diuinam ſapiētiam creandi cupidam. Ex Chao & Oceano natos eſſe Deos, nempe ſidera cœleſtia.

CAP. X.

Poſt

A POST Mercurium Trismegistum superest ut alios ueteres Græciæ Theologos cum Theologia Mosis cōsentire, & eadem atque Trismegistū de generatione mundi sensisse, ac scripsisse monstremus. Est autē primus ferme sicut Trismegistus Aegyptiorum, sic Orpheus Græcorum Theologorum, in quem subsequentes Philosophos omnes præcipuè Pythagoram respexisse, ipsi una Græci uoce testantur. ut ordo Theologiæ, talis per omnes ætates extiterit: quod Trismegistus primus qui maiorum Theologiam audisset, ut uetustior, Aegyptios docuit: ab eo fluxit ad Phœnices, & Græcos. Reuocatur à Græcis ad Aegyptios, ab Aegyptijs ad maiores quosdam, famamque celebrem, certamque in toto terrarum orbe scientiam, quæ cùm seculis paulatim succedentibus obsoleuisset, in libris remanserit. Quocirca, eadem omnia sunt apud Orpheum de creatione mundi, atque Trismegistū: nisi quòd & superstitionibus, magicisque uanitatibus se dedidit, & carminibus descripsit obscurius, inuoluens quibusdā ambagibus, quæ clarius Trismegistus docuisset. Estque duplex apud eum Theologia: uana quædā, & superstitiosa: altera diuina, suspicienda, de fontibus Aegyptiorum (ad quos se uenisse, sacerdotesque eorum adijsse, testatur in Argonautica) proflues. Vt igitur Mercurius dicturus de ortu mūdi, opificē eius, sapientiam, gloriamque infinitam prius memorat, à uera mundi præpotentique causa feliciter auspicatus (quod item & Moses antea, postea Plato, qui & Bonitatem Dei, & Ideam mundi, ipsam scilicet diuinam Sapientiam causas asciscit) sic Orpheus quædam diuinissima carmina de magnis illis ante conditum mundum in pectore diuino, & in palatio Iouis thesauris, cecinit, Thesauros abditos, & arcanos, palatiumque Iouis, in quo cuncta bona continerentur, appellans, quas Ideas Platonici, nostri Sapientiā, & Verbum, sicut item Trismegistus, in quibus uera mundi latitaret origo. Hæcque car-
B mina etiam ab ipsis Platonicis proferuntur.

> Οὕνεκα σὺν τῷ πάντα Διὸς πάλιν ἐντὸς ἐτύχθη
> αἰθέρος εὐρείης, ἠδ' οὐρανοῦ ἀγλαὸν ὕψος.
> πόντου τ' ἀτρυγέτου, γαίης τε ἐρικυδέος εὖρος.
> ὠκεανός τε μέγας, καὶ νείατα τάρταρα γαίης.
> Καὶ ποταμοὶ καὶ πόντος ἀπείριτος, ἄλλα τε πάντα.
> πάντες τ' ἀθάνατοι μάκαρες θεοί, ἠδὲ θέαιναι,
> Ὅσσα τε ἦν γεγαῶτα, καὶ ὕστερον ὅσσα ἔμελλεν.
> γέγονεν, Ζηνὸς δ' ἐν γαστέρι σύρρα πεφύκει.
> Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέραυνος.
> Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα, Διός τε πάντα τέτυκται.
> Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε, καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
> Ζεὺς βασιλεύς, Ζεὺς αὐτὸς ἁπάντων ἀρχιγένεθλος.
> Ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἁπάντων.
> Ἓν δὲ δέμας βασίλειον, ἐν ᾧ τάδε πάντα κυκλεῖται.
> Πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθήρ, νύξ τε καὶ ἦμαρ.
> Πάντα γὰρ ἐν Ζηνὸς μεγάλου τάδε σώματι κεῖται.

Quæ quidem oratione soluta reddam, ut sint clariora.

Fuerunt, inquit, intra Iouem, cum uniuerso, ætheria uastitas, & cœli præclara sublimitas.
Immensique maris, & telluris inclytæ latitudo,
Oceanusque ingens, depressaque tartara terræ,
Fluminaque & pontus, sine fine, & cætera cuncta,
Immortales omnes, beati Dijque, Deæque,

Quæ fuerint exorta, & quæ uentura ſequuntur, C
Hæc in uentre Iouis rerum compago manebat.
Iuppiter ipſe eſt primus, Iuppiter ultimus idem.
Iuppiter & caput, mediumq́, & cuncta Iouis ſunt.
Iuppiter eſt terræ fundamentum, cœliq́ micantis.
Iuppiter idem rex cunctorum, principiumq́,
Vna poteſtas, & Deus unus, magnus & autor.
Vnum eſt regale corpus, in quo hæc cuncta tenentur.
Omnia nanq́ hæc in domibus Iouis magni iacent.

En Orpheus appellat, ut multis ſæpe rationibus oſtenſum, Diuinitatem uetuſtiſsimo nomine Iouem. Eſt enim Iupiter, Philoſophis & noſtris cõgruẽtibus, per quẽ uiuunt omnia. Id, inualeſcente idololatria, antiquaq́ religione obſoleſcente, nomen hominibus attributum. Audi igitur diuinã, pulcherrimãq́ Theologiã, quãtusq́ ſit priſcorum inter ſe Theologorum conſenſus reſpice: Omnia in uiſceribus Iouis, id eſt, Sapiẽtiæ theſauris, mente capaciſsima, ac ſcientia cuncta extitiſſe: In theſauris illis æternis antequam crearẽtur, cuncta latitaſſe. Eoq́ res antequã crearentur, erant in altero mundo, qui appellatur Iupiter, ab alijs Verbũ Dei, prolificũ, ſeminale, uocatur Sapientia, originibus rerum fœcũdiſsima. Nec res (ne forte decipiaris) creatæ ſunt è nihilo, id eſt, nullo earum primordio antecedẽte, ſed anteceſsit mundus ille, formarum, inuentionũ, rationũ locupletiſsimus, ſapientia, ratio uberrima, ditiſsima rerum aula, unde & potuerint quondã, & poſsint, cũ libuerit, omnia depromi. Hoc receptaculũ, ſedemq́ cũctarũ rerum, nomine mortali uocat uterum, ut etiã in noſtris literis, uenter aut uterus Deo tribuitur: Ex utero ante luciferum genui te. Appellat item regiam aulam, palatium: In palatio Iouis cuncta, ętheriam uaſtitatem, cœlum ſublime candens, pontum, D terram, tartara, flumina: Deniq́ & ipſos beatos Deos, antequam crearẽtur, ut in ſua origine, fuiſſe: Perindeq́ illic iacuiſſe, aliquando in lucem prodituros, ſicut in origine ſua ſunt omnia. Idcirco Deus omnia eſt, ut à quo nata, & ex theſauris ſuis deprompta cuncta. Qui producit, inquit noſter, uentos de theſauris ſuis. In illa diuina regione fontes ſunt omnium rerum, nihil factum eſt quod non fuerit in illa latiſsima Sapientiæ aula, nobiliſsimarum formarum rationumq́ pleniſsima, opulentiſsimo regno: unde rebus origo, etiam Dijs beatis fuit. Ecce igitur ea quæ Diuus Paulus de filio Dei, diuina Sapientia (libet enim ſæpius commemorare, ipſa ratione cogente, ut priſcæ Theologiæ maieſtas, quam maiores ab origine mundi continuatisq́ ſucceſsionibus accepiſſent, ſit clara) Vt conformentur, inquit, in agnitione myſterij Dei, & Patris & Chriſti, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι: In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & intelligentiæ abſconditi, latitantes. Agnoſcis conſenſum? Siquidem totus ille rerum numerus in utero, aut palatio Iouis apud Orpheum, ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi, arcani. Et qui apud noſtrum eſt Chriſtus, apud Orpheum Iupiter, ut ſæpe probatum, probabitúrque magis. Idémque noſter Theologus de eodem Ioue, (ſic enim etiam Hebraicè uocatur Iehouah) ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται: καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας: Qui eſt, inquit, imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipſo condita ſunt omnia quæ in cœlis, & quæ in terra, uiſibilia, & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia

per

A per ipſum, & in ipſum ſunt creata. Et ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſiſtunt, & ipſe eſt caput Eccleſiæ. Hæc noſter Theologus, reſpondente ſibi apud omnes ueritate, ſed aperta magis, nouiſsimis ſeculis. Vt ergo dixit Orpheus, Iouem eſſe primum: ſic noſter, fuiſſe & eſſe eum ante omnia, & primogenitum. Vt ille prædicat omnia intra Iouis arcana latitaſſe, quæ poſtea proruperunt in lucem, numerans uiſibilia & inuiſibilia, terreſtria & cœleſtia, multusq́ eſt in catalogo rerum terreſtrium, quantus noſter ut perfectior, ſapientiaq́ inſtructior, in catalogo cœleſtium, & inuiſibilium: ſic ipſe noſter per eum cuncta fuiſſe creata, contentus res terreſtres, ut notiores, uno nomine ſignificaſſe: res autem cœleſtes occultiores aperiēs, inſtansq́ declarando nominibus eorum prolatis. Quosq́ noſter nominatim uocat thronos, dominationes, principatus, poteſtates, hos uno nomine Orpheus, Deos beatos, poëticeq́ addit, Deasq́. Neuter enim ſexus eſt apud Deos, ut utroque poſſint appellari. Sed dignius noſtra ſemper Theologia, ſexu maſculo. Quod ergo Paulus, In ipſo & per ipſum condita ſunt omnia: Et, quia complacuit in ipſo habitare omnem plenitudinem: eſt quod magis poëticè Orpheus, quòd in eo antequam crearentur, erant cœleſtia, & terreſtria, perinde ut in arcana ſapientia, theſauri, fonteſq́ rerum: Vt in utero aut palatio, ditiſsimaq́ aula. Quodq́ noſter alibi, Vnus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. Orpheus, Vna Poteſtas, unum Numē, unus omnium Princeps, Vnum corpus regium, in quo omnia. Quo uel totum mundum poſsis ſentire, qui ſit quaſi corpus, cuius animatio uisq́ ſit ipſe Deus, uel perſtat in eo quod cecinit, omnia in utero Iouis fuiſſe. Quare redditur omnium rerum ratio, quas conditas à Deo memorat Moſes, cum refert eum, ignem, aquam, terram, maria, cœlum, noctem, diem, fontes, flumina, plantas, animalia creaſſe,
B quia ſcilicet in theſauris ſuis, unde facilè depromi poſſent, latitabant. Erat adeò ſapiens, & ſolers, plenusq́ rerum, fœcundusq́ conditor ille, ut quidquid cuperet, fecerit. eoq́ doctiſsimè, & diuinè ſubiecit Orpheus;

> πάντα τε δὲ κρύψας αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς
> μέλλεν ἀπὸ κραδίης προφέρειν πολυθέσκελα ῥέζων.
> Cuncta hæc abſconſa lætas eduxit ad auras,
> Pectore mira ſuo proferens, & facta ſuperba.

Eſt item hæc omnis Orphei Theologia, ea quæ tam uaria, multiplexq́ eſt de Ideis apud Platonicos: quibus ſi uerum ſenſum adhibueris, erunt ueræ, & dignæ quæ recipientur. Siquidem & Mercurius adhibuit mundano opifici εἶδος ἀρχέτυπον. Hæ ſunt apud Platonem ζῶον νοητὸν, Animal intelligibile, omnium ſcilicet rerum origo. Apud Timæum Locrenſem κόσμος ἰδανικός. Nimirum, mundus ſapientiæ diuinæ, anteaquam res crearentur. θησαυροὶ ἀπόκρυφοι. Neque poſsis rectius de Ideis ſentire, quàm ſi eas appelles, iuxta diuinum Paulum, Theſauros ſapientiæ abſconditos. Dionyſius θελήματα, καὶ προορισμοὺς τοῦ θεοῦ. Rectè, nam ſola uoluntate Deus creat: Ergo uoluntates, ſunt antecedentes creationes. Hanc item Theologiam Orphei poſtea ſecutus eſt Empedocles. Vt enim cuncta ab Ioue producit Orpheus, etiam Deos beatos: & ut diuus Paulus, ab imagine Dei, uiſibilia, & inuiſibilia: ſic Empedocles ab Vno, uel Vnitate, res omnes terreſtres, uolucres, piſces, mares, & fœminas, arbores, denique etiam Deos longæuos. Et in ea enumeratione eſt idem loquendi modus apud utrunque:

> Quæ ſint, quæ fuerint, quæ pòſt uentura ſequentur. Orpheus,
> ὅσσά τ᾽ ἐν ἦν γεγαῶτα, καὶ ὕστερον αὖθις ἔμελλεν.
> γίγνεσθαι. Empedocles,

πάνθ' ὅσστ' ἦν, ὅσστ' ἔστι, ὅσστ' ἔσαι ὀπίσω. C

Quam ob rem, constat Empedoclē, ab Orpheo ea didicisse, appellasseq́ꝫ Vnitatem, quod prior Orpheus, Iouem. Est igitur nunc apud tres Theologos, quædam Genesis, quædam Cosmopœia, Orpheum, Empedoclem, & Paulum, Omnes unanimiter fatentes, terrestria & cœlestia, uisibilia & inuisibilia à summo Deo creata. Enumerantq́ꝫ in particulari, duo Græci Theologi res terrestres, utpote superiora minus callentes: noster autem appellat nominatim omnes ordines Deorum, satos ab illo magno Deo, quatuor eorum choris nominatis. Illud quidem Orpheus sapientissimè & quasi ex fontibus nostræ Theologiæ, quòd agnoscens thesauros Sapientiæ diuinæ, eos appellat δῶμα, palatium, aulam Iouis, eos in utero, & pectore, seu corde eius latitare, diuinamq́ꝫ Sapientiam palatium rerum, aulam, pectus fœcundissimum, omniaq́ꝫ bona in palatio & domo Iouis affluere prædicans. Post commemoratum diuinum illud & ineffabile omnipotensq́ꝫ mundi principium, ueram fœcundamq́ꝫ originem, descendit ad creationem, & ad ipsas iam res apparentes Orpheus, estq́ꝫ omnis ei de Chao rerumq́ꝫ ex eo creatione Theologia, quæ uisa est in Trismegisto. Duo sunt rerum principia: alterum sempiternum, Deus, inæstimabilis sapientia: alterum creatum Chaos, origo, massa totius mundi, mundanarumq́ꝫ rerum materia. Globus informis, præcedens omnia non tempore, nullo adhuc tempore, sed natura. Fecit enim primò Deus unam rem, ex qua cuncta depromeret, inde Sol, & omnis candida, puriorq́ꝫ educta est substantia, exinde cuncta coorta, & formata terrestria. Hoc igitur prosecutus est carminibus Orpheus, quæ sunt in Argonautica, quibus totum mundi exordium, rerumq́ꝫ ex Chao explicationem, qualem cecinit Ouidius, refert se cecinisse:

Πρῶτα μὲν ἀρχαίω χάεος μελανήφατον ὕμνον. D
ὡς ἐπάμειψε φύσεις, ὥστ' οὐρανὸς ἐς πέρας ἦλθεν.
γῆστε εὐρυστέρνου γένεσιν, πυθμένατε θαλάσσης.
πρεσβύτατόντε καὶ αὐτοτελῆ πολυμῆτιν ἔρωτα.
ὅσσάτ' ἔφυσεν ἅπαντα, διέκρινεν τ' ἄλλο ἀπ' ἄλλου.
καὶ κρόνον αἰνολέτην. Quæ ut poterunt, Latina fient.

Principioq́ꝫ uetus Chaos, atro concinit hymno,
Vt naturas mutauit, fuit utq́ꝫ per actum
Cœlum, tum latæ terræ ortum, tum maris imum,
Aeternum canit ex se perfectum, sapientem,
Vt quæcunque creauit amor, tum cuncta diremit.

Saturnumq́ꝫ uoracem. Hæc Orpheus. Ecce Chaos antiquum, quam nuncupationem à Trismegisto didicerat. Antiquumq́ꝫ Chaos designat illud mundi nascentis initium. Rectè uocatum antiquum, quòd ante omnia extiterit. Et Græcè Archæum, quod in principio mundi fuerit. Hoc apud Mosen est, terra & aqua, quarum duarum rerum conglobatio dicitur Aphar, cui respondet Græcæ ὕλη, quod nomen, ut docebo, Orpheus etiam usurpauit. Post Chaos tametsi eius creationem sicut nec Trismegistus, non expressit, naturaliter secutum est, à maioribus auditum & celebratum, ut naturas Chaos mutarit. Hæc fuit secunda mundi creatio, secundus mundus, scilicet ex informi, rudiq́ꝫ principio, formarum pulcherrimarum productio, ex deformibus formosissimis effectis. Iureq́ꝫ dixit naturas mutasse Chaos, quippe quæ ex ipso, uelut rudi, incompostaq́ꝫ origine, eductæ sunt, & pro deformi rudimento, successit multitudo formosarum naturarum. Naturas uocat ipsas res natas, uniuersales, ex quibus omnia nascuntur, cœlum, Solem, terram, mare, aërem.

Has

A Has docet ex Chao deprōptas, non explicans ad amussim sicut Trismegistus, qua quidque ratione productum sit, sed eum tamen ordinem retinens, quem in præceptore animaduertisset. Nam in illa explicatione, principium nascendi habuit cœlum, cum diremit, aquis inoperans, diuina Sapientia, selegitq; ex eis ætheriam substantiã. Quocirca docet in hac explicatione, cœlum ad finem, perfectionemq; uenisse. Ac cum dicat Orpheus se cecinisse quomodo nata sint omnia ex Chao, primumq; cœlum absolutum, necesse est eum animo suo uidisse, notamq; habuisse hanc absolutionem, eamq; spectasse, quæ literis Trismegisti contineretur, de creatione Solis, siue lucis, de creatione purissimi ignis ætherij, quod Trismegistus latè & uerè enarrauit. Igitur ex Chao primum factum segregatumq; est οὐρανὸς, cœlum, cœlestis substantia, in primisq; Sol. Et Moses commemorato Chao, subitò perhibet extitisse lucem. Quod idem Orpheum quoque retulisse paulò pòst constabit. Præcessit igitur Chaos, secuta est naturarum mutatio. Id ut factum sit, explicat. Primum, ait, facta est absolutaq; ætheria substantia. Exinde tellus lata sinus aperuit, cœpitq; esse & dici, uideriq; terra, cùm, Sole desuper ardente, & inflammante, exhaurienteq; aquas, ut docuit Trismegistus, latissimos sinus aperuit. Tunc uerè nata est: etsi foret antea cum aqua: sed erat in massa, uerè terra dici non poterat. Ea fuit terræ γένεσις, ortus, exiccatio uidelicet eius, & consolidatio, ac firmatio. Eadem autem opera, qua terra patefiebat, mare dirimebatur, situs, locosq; profundos suos sortiebatur. Hocq; præcipuè, non creationem maris, sicut terræ, sed profunditatem & concauitatem sicut Moses item, memorauit Orpheus. Nam aquarum antea creatarum, in uastas terræ uoragines congregatio, mare uocitatum est. Moses igitur dixit, Congregentur aquæ in unum locum, & appareat arida. Orpheus autem expressit hunc locum, in B quem diuino imperio coiere aquæ, πυθμένα θαλάσσης, profundum maris, sedem maris profundissimam. Huc usque mundi creatio. Satisq; nunc erat Orpheo, uniuersalia dixisse: Primum Chaos, exinde cœlestem substantiam, tum terræ apparentiam, demum secessum aquarum in profundum mundi. Sed ne putes eum solis rebus creatis memoratis, contrà quàm maiores tradidissent, creatorem siluisse, & casui temeritatiq; ordines pulcherrimos adiudicasse, ecce non minus piè, quàm Moses & Trismegistus, quis fuerit autor tantarum rerum, cum suis ueris nominibus appellans, inducit. Nam quem uocat Moses sua lingua, Spiritum, uidelicet Sapientiam, Mercurius autem νοῦν, Mentem, Intelligentiam, Orpheus uocat ἔρωτα, Amorem, tribus nominibus maiestatem eius designans: Antiquissimi, nimirum ante mundum, ante Chaos illud (dicunt enim Græci & Latini, Antiquissima, sempiterna) tum αὐτοτελῆ, per se perfectum, sibi ipsi substantiam, complementum, originem sui: postremò πολυμῆτιν, quod Sapientiæ diuinæ, in qua sunt omnia consilia scientiaq; omnis, est nomen. Amoris autem ratio ea est, ut claret, quòd designatur amor, cupiditas, uoluntas creandi, & creatoris bonitas, quem cupiditas impulerit, ut communicaret bona sua. Ideoq; sunt apud Hebræos, qui Spiritum illum Mosis, interpretentur uoluntatem. Et Aristoteles in primo maioris Philosophię, amorem istum, rerum principium apud Theologos, cupiditatem interpretatur, dicens Parmenidem amorem seu cupiditatem principium statuisse: κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν, οἷον καὶ παρμενίδης. Cornutus quoque ueterem Theologiam explicans, dicit: ὁ δὲ ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐῤῥέθη γεγονέναι ἡ ὁρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ γεννᾷν: Amor autem cum eis dicitur fuisse cupiditas ad generandum. Hoc quidem testimonio nihil diuinius, ut scias quid sit Amor antiquissimus, sapiẽtissimus, per se perfectus, apud Orpheũ. Illud item mirabile est, quod ego cum reperi, miris gaudijs incessi, quod Proclus

super

ſuper Timæum, teſtatur Pherecydem priſcum illum Pythagoræ præceptorem, di- C
xiſſe, Iouem cum creare uellet, in Amorem ſe transformaſſe: ὡς ἔρωτα μεταβεβλῆσθαι τὸν δία, μέλλοντα δημιουργεῖν. Hunc Amorem teſtatur Orpheus cuncta produxiſſe, ſeorſum diremiſſe, quod fuit creatio, direptione, ac diuiſione facta omnium rerum, quæ globatæ in ſua maſſa, origineque latitarunt. Porro Saturnum, ut uidere eſt alibi, uocat tempus uorax, unà cum æthere natum. Atque hucuſque eſt conſona cum Moſaica, & Aegyptia ſapientia Orphica Theologia admiranda, naturalis, ſuſpicienda. Rurſum in Argonautica eadem de Chao, rerumque explicatione deſcribit Orpheus. Quæ carmina conabor pro uiribus enodare:

Ἀρχαίου μὲν πρῶτα χάους ἀμέγαρτον ἀνάγκην,
Καὶ κρόνον, ὃς ἐλόχευσεν ἀπειρεσίοις ὑπὸ κόλποις
Αἰθέρα, καὶ διφυῆ περιώπεα κυδρὸν ἔρωτα.
Νυκτὸς ἀειγενέτης πατέρα κλυτὸν, ὃν ῥα φάνητα.
ὁπλότεροι κικλήσκουσι βροτοὶ, πρῶτος γὰρ ἐφάνθη.

Antiquum, primumque Chaos, magnumque neceſſe,
Saturnumque, ſinu immenſo qui clauſerat ipſum
Aethera, tum geminum, uigilem, uenerandum & Amorem,
Aeternæ & noctis patrem dixere Phaneta,
Quem poſt nati, nam cunctis prior iſte refulſit.

Principio neceſsitatem aſcribit Chao, in quo rerum cunctarum neceſſaria materia contineretur. Ingens exordium, magna moles ac globus (uocant etiam Philoſophi materiam, neceſsitatem) Poſt hoc principium & rude Chaos, mox extitit ætheria ſubſtantia, quæ certis molibus atque orbibus diſtributa, tempus expreſsit: commemoraturque primum Chaos: deinde æther natus ex aqua. Huic adiunctus eſt Satur- D
nus, id eſt, tempus. Memorat item Amorem illum diuinum, de quo eſt apud Philoſophos carmen ex eodem Orpheo:

Καὶ μῆτις πρῶτος γενέτωρ, καὶ ἔρως πολυτερπής.

Prima fuit genitrix Sapientia, dulcis Amorque.

Hoc carmine, quo nullum diuinius, claret quid Amor priſcis Philoſophis celebris, & ad mundi creationem aſſcitus, ſit, quam uim habeat. Ecce ſunt idem μῆτις, Sapientia, atque Amor. Sapientia dicitur prima fuiſſe genitrix, dicitur etiam Amor. Quem Orpheus ſuperius uetuſtiſsimum, id eſt, ſempiternum, per ſe genitum, aut perfectum, ſapientiſsimumque appellat, eum nunc uocat περιώπεα, oculatum, omnia circunſpicientem, ſapientem ſcilicet, deinde uenerandum, cultu dignum. Poſt Amorem creatorem, ſapientem, ſicut Moſes, ante res omnes uiſibiles clamat eductam ex Chao lucem: & Triſmegiſtus puriſsimum ignem diremptum, in altumque ſublatum ex aqua: & Ouidius huius interpres Theologiæ,

Ignea conuexi uis, & ſine pondere, cœli,
Emicuit, ſummaque locum ſibi legit in arce.

Sic Orpheus prodit, ante omnia Phaneta, hoc eſt, Solem, lucem, apparuiſſe, eo nomine nuncupatum, quoniam prior apparuit, uiſus & ipſe primus, & ut omnia uiderentur, primus autor, deſignans Orpheus, quod Latinis, ex eo & Triſmegiſto acceptum, indicauit Ouidius:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Moſes autem, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi. Triſmegiſtus, ἦν σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Erant tenebræ infinitæ in abyſſo. Quoniam igitur horrorem teterrimum primus apparens mundo Phanes, diſcuſsit, merito ſuo nomine celebris apud omnes

mortales

A mortales fuit. Atque agnosce, quòd quem Moses uocat Hebraice or, à quo Græcè factū orao, uideo, uertit autē ea uox à Græcis interpretibus, φῶς, hūc Orpheus appellat φάνης, Phanes. Vtrūq; nomē ab eadē origine, & eiusdem significationis. Phos apud Mosen lux, lumē primogenitū, apud Orpheū Phanes, opus diuinæ potentiæ, mirabile argumentū, nihil in rebus corporeis melius. Apparuit prior omnibus lux, prior cū se uisibilē prębuit, tum ut cætera uiderent, fecit. Hæc Gręcè uocat φῶς, phos, & φάνης, phanes. Is apud Orpheū Genitor noctis, quoniā creata luce, diuisit Deus inter lucē, & tenebras. Eodēq; tēpore, eadēq; opera, Sol diem fecit, & noctē. Inhorruerat aūt nox ęterna, quoniā fuit in ęternū id q̄ lucē antecessit. Antecessit aūt priuatio, intercisa, & terminata, cū lux inuecta est. Est igit in Theologia Orphei maiestas sempiterna ante mundū, creatrix mūdi, ineffabilis, insuperabilis Sapientia, exinde creatū Chaos, rude & iners pondus, origo informis, deinceps diuisio, euolutio rerū, primū ætheriæ leuitatis, Solisq; uel lucis, & cū luce diei, ac noctis. Primū egregiū mirādūq; opus Sapientiæ diuinę. Cum Sole creatū est tempus, latens sub finibus & reuolutionibus ætheris. Inuentor omniū fuit Amor. Quòd aūt senserit Orpheus creationē rerū inchoasse à rudi inertiq; cōgerie, & quòd Chaos fuerit uetustissimus ille limus ex terra, & aqua, & quòd omnes res ex illo aceruo sint eductæ, declarat Athenagoras Philosophus Christianus, interpretās ea, quæ prodidit Orpheus, cuius hæc sunt uerba: καὶ τοῦτο πᾶσιν αὐτοῖς συμφωνεῖ. ὁμήρου μὲν γὰρ λέγοντος,

ὠκεανόντε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν.

ὀρφέως δὲ, ὃς καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν πρῶτος ἐξεῦρε, καὶ τὰς γενέσεις διεξῆλθε, καὶ ὅσα αὐτοῖς πέπρακται, εἶπε, καὶ πεπίστευται παρ' αὐτοῖς ἀληθέστερον θεολογεῖν, ᾧ καὶ ὅμηρος τὰ πολλὰ καὶ περὶ θεῶν μάλιστα ἕπεται, καὶ αὐτοῦ τὴν πρώτην γένεσιν αὐτῶν ἐξ ὕδατος συνιστάντος. ὠκεανὸς ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται. ἦν γὰρ

B ὕδωρ ἀρχὴ κατ' αὐτὸν τοῖς ὅλοις. ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος, ἰλὺς κατέστη. Hoc, ait, inter eos omnes conuenit, natos scilicet, & factos Deos. Nam Homerus canit

Oceanumq; Deum patrem, Tethynq; parentem.

Orpheus autē, qui & ipsorū nomina primus excogitauit, & ortus eorū, & quæcunq; eis gesta essent, enarrauit, fideliusq; putatur de Theologia scripsisse, quē et Homerus, maximè in opinione Deorū est secutus, etiā ipse primā Deorū originē, ex aqua fuisse dixit. Fuit enim secundū hunc, aqua omniū rerū principiū: ex aqua uerò hylen, siue limum dicit extitisse. Hæc ille. Claret igitur, Orpheū Theologiā Aegyptiorū expressisse. Deos enim, ut superius Mercurius, uocabat sidera cœlestia, è quibus septē planetas, septem Deos nominat Mercurius, formas Deorū Ouidius. Hos Orpheus, ut prior Trismegistus, natos ex oceano docuit, omnē uidelicet substantiā cœlestē. Nam

Ignea conuexi uis & sine pondere, cœli,
Emicuit, summaq; locum sibi legit in arce.

Hi sunt Dij nati Orpheo ex aqua, quibus segregatis, ac selectis, terra remāsit hyle, limus, ex quo nata sunt omnia terrestria. Quam ob causam iure dicitur oceanus origo cunctorū, præcipuè Deorū, id est, siderū cœlestiū, quos solos à motu, ut testatur Plato, dixere prisci Deos. Nec sunt nunc Dij, Iuppiter, Saturnus, Iuno. Nam etiā Trismegistus, Deos nuncupauit, quorum propria est nomenclatio θεοὶ, ab incitatione & cursu. Hoc designat aliud Orphei carmen:

ὠκεανὸς πρῶτος καλλιρόου ἦρξε γάμοιο.

Oceanus primus cœpit connubia pulchra.

Aqua igitur illa primordialis, genuit Deos cœlestes. Item terrestria, quæ etiā Moses quoq; perhibet, nata ex ea, quæ dicitur Hebraicè Aphar, hoc est, limus. Nam animalibus quoq; brutis ea dedit principium. Mirus igitur priscæ Theologiæ consensus,

cunctis asserentibus cœlestem liquiditatem, ac perspicuitatem, ab aquis purissimè segregatam. Tum super antiquissima materia, seu limo, quorum postremum à Græco est Ilys, primum, dicta est materia, quasi mater omnium rerum, eadem canentibus. Ex his liquet (nam multa alioquin prætereo) Orpheũ principẽ Græcæ Theologiæ, & creatum mundũ asseruisse, & docuisse qua ratione sit creatus, mirabiliter cũ Mose cõgruentem. Repertus etiam fons Theologiæ eius, quòd omnis fluxit à Trismegisto. Et quod memorabile est, cũ superioribus, Orpheo cœlestia lumina ex oceano sunt nata. Vidimus qua ratione oporteat intelligere carmen Homeri, trãslatũ à Poëta Latino,

Oceanum rerum patrem, Tethynq́ parentem. Homerus autem cecinerat,

Oceanumq́ Deum patrem. Deos cum Orpheo dicens, Solem, Lunam, septemq́ planetas, quos lumen sanctum uocat Trismegistus, ex oceano in primordio mundi natos. Ouidiusq́ de eis, ex eadem Theologia,

Astra tenent cœleste solum, formæq́ Deorum.

Prius autem docuerat hanc substantiam ex aqua natam,

Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli, Emicuit.

Vidimus hylẽ, seu materiã antiqssimã. Vidimus qd esset Chaos. Apparuit antiquissimũ Theologũ, creationẽ apertè fateri: ut sit stupenda recentiũ Philosophorũ impudentia, super æterni mũdi assertione, creatione, & à uetustissimis eorũ prodita, & maximis Philosophis priscæ Theologiæ placita reuerenter confirmantibus. Scripsit etiã Orpheus peculiares hymnos, ut ipse de seipso testatur in Argonautica, de Cosmogonia, de Generatione mundi. Autor quoq́ est Proclus, Orpheũ ab uno singulari Deo cuncta producere, etiã Deos, sup Timæũ scribẽs: ἀπὸ τοῦ κρυφίως ὄντος θεοῦ τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ τούτου πάσας ὑφίστησι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν: A' secreto, & in arcanis habitante Deo, uniuersa, & ab eo reliquos ordines secundos Deorum, producit. D

Homerum atque Hesiodum ueneratos hanc Theologiam, similiter atq́ priores de mundi origine, & eius principijs cecinisse. Terram & aquam Homerum primas res creatas dixisse. Hesiodum primum fuisse Chaos, id est, terram & aquam, totamq́; creationem affirmasse ac decantasse.

CAP. XI.

SECVTI sunt post maiores hosce, diuinosq́ Theologos, Homerus, & Hesiodus, eidem sacrosanctæ Theologiæ unanimiter acclamantes, eumq́ mundanæ creationis ordinem, quem apud Trismegistum, & Orpheum uidissent, pijssimè seruantes. Siquidem & opifici autoriq́ mundano, meritos creationis honores detulerunt: deinde uerò Chaos illud, rudemq́ ex aqua, & terra materiam, ex qua sit informatus, decoratusq́ mundus, nominauerunt. Nam quòd cum maioribus senserit Homerus, principium rerum fuisse terram, & aquam, nimirum Chaos, ad alios Iustinus Philosophus testis, ipsaq́ Homeri carmina demonstrant, cum inducit imprecantes, ut hostes in terram & aquam reuertantur:

ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ, καὶ γαῖα γένοισθε

Sed uos in terram cuncti redeatis, & undam.

Subijcit Iustinus: δι' ὑπερβάλλουσαν ὀργὴν εἰς ἀρχαίαν φύσιν αὐτοὺς ἐκ γῆς ἀναλύων: Per uehementem iram, eos in antiquam originem ex terra resoluens. Additq́ eum hæc ab Aegyptijs didicisse. Deinceps Hesiodus. Hine interpretantur Græci quæ Poëtæ canunt, mundum antiquum fuisse πηλὸν, καὶ θῖνα, nempe limum & mare, mistionem terræ & aquæ. Hocq́ Orpheus respectans:

Νηρέα

A Νηρέα μὲν πρώτιστα καλῶ, πρέσβυτον ἁπάντων.

Nereaćq; ante alios omnes appello uetuſtum.

Heſiodus uerò in Theogonia, ad uerbum prodidit ea quæ prior Orpheus. Atque cum in libro, qui inſcribitur Opera & dies, omniq́; ſua poëſi, det ſummo Ioui principatum, autoritatemq́; omnium rerum, tum ſuper omnes Deos & homines imperium, in cuius poteſtate ſint cœlum & terræ, certè conuenit cum Triſmegiſto & Orpheo, ſuper hoc æterno principio, ut prima eius Theologia æquè atque ſuperiorum, ſit de conditore, de maieſtate, ſingulariq́; poteſtate, prouidentiaq́; eius: ſecunda de Chao, origineq́; rerum, deq́; ipſa iam mundi conſtitutione. Eius igitur carmina ex Orphei fontibus hauſta ſunt:

Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετο, αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖα εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί,
ἠδ' ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι.

Extitit antè Chaos, poſt hæc latiſsima tellus,
Qua ſuper innixum pondus rerum incubat omne,
Atque Amor, inter qui diuos ſacer enitet omnes.

Ecce Chaos ante omnia, terra ſcilicet & aqua, ſicut in Moſe. Initium mundi, rudis origo, inchoamentum, materia poſtea natarum formarum mater, informe cœli & terræ ſemen. Naturaliter ante omnia, factum ab eodem opifice, qui difficiliora, nempe mundum qui ſucceſsit, feciſſet. Quiq́; ea de cauſa rude rerum inchoamētum ieciſſet, & inueniſſet, ut faceret, quod fecit. Qui niſi uerus autor materiæ fuiſſet, nūquam ex ea formas depromere potuiſſet, ſed ideo facile deprompſit, quia qualis ſibi uiſa eſt apta & fœcunda ad generādum mundum, materiam præparauit. Igitur poſt Chaos, B ac uile initium, exinde iuxta Theologiam Triſmegiſti, & Moſis, apparuit terra tremens, madida, lutulenta, quæ ſolis fœcunda calore, peperit arbores, animalia. Non memorat Heſiodus pulcherrimum illum, qui primus uiſus eſt in mundo, & fecit ut uiderentur omnia, Phaneta, ſed tria tantum contentus eſt principia poſuiſſe. Forte Orphicam, Hermaicamq́; Theologiam, non uſquequaq; clarè intellexit. Nam Triſmegiſtus, & Orpheus, non poſtpoſuerūt Amorem Chao, & terræ: ſed Triſmegiſtus prodiderat Mentem cuncta feciſſe, exornaſſe, Orpheus Amorē omnia ἔφυσε, produxiſſe. Quare non fuit Amor poſt terram, aut cum terra, ſed creator, & autor, cupidus & ſapiens inueniendi, fuit ante res inuentas. Tria igitur iuxta Heſiodum, fuerunt in principio, quorum poſtremum eſt primum, Chaos, Terra, Amor. Fac, ut dixi, & ut Theologia priorū, unde nata eſt Heſiodica, priorem, ipſum Amorem. Inuocarat autem Muſas Heſiodus, hoc carmine:

Εἴπατε δ' ὡς τὰ πρῶτα θεοὶ, καὶ γαῖα γένοντο,
Καὶ ποταμοὶ, καὶ πόντος ἀπείριτος, οἴδματα θύων.
Ἄστρά τε λαμπετόωντα, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν.

Dicite uos, ut primum Dij, tellusq́; creata,
Fluminaq́; & pontus uaſtus, qui tollitur undis,
Aſtraq́; clara, Polusq́; immenſus, in alto.

Conſtat etiam nunc Heſiodum confiteri mundum, Deosq́; ſatos, Deos ſentientem, ut par eſt, eoſdem atque Triſmegiſtus, & Orpheus, & de quibus Ouidius,

Aſtra tenent cœleſte ſolum, formæq́; Deorum.

Hos ergo Deos canit cum cæteris mundanis rebus, cum terra, mari, fluminibus, ſatos: Deos inquam, quos Ariſtoteles à maiorum ſuorum ſententia uehemēter alienè, & ſempiternos cenſuit, & ſubſtantias quaſdam diuinas iudicauit. En cuncta uetuſtas,

producit cœlum & ſidera ex aqua, & oceano, quo & eorum inchoata progenies de- C
claratur, & ex eiſdem rebus conſtare, eiuſdemq́ eſſe ſubſtantiæ, atque omnia mun-
dana, cœlum monſtratur. Scilicet non eſſe quintam ullam eſſentiam. Hanc eandem
ſententiam, eodem opere, carmine mirabili, Heſiodus declarauit:

γαῖα δὲ τοι πρῶτα μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
οὐρανὸν ἀστερόεντα, ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ,
ὄφρα ἔη μακάρεσσι θεοῖς ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.

Principioq́ ſibi peperit ſimile undique tellus,
Stellatum cœlum, quo circum clauderet ipſam,
Vtq́ foret diuis ſedes ſecura beatis.

Hoc carmine non ſolum dicitur natum cœlum, & factum, cum non eſſet, uerum etiã
genitum ex terra, his ſcilicet aquis, quę in regione terreſtri immorabãtur: Aequalem
autem terræ, uidelicet ſphæricum, rotundum, orbicularis formæ: Genitũ à terra, cu-
ius à ſedibus, aquarum plenis, diuino imperio, ſtupẽdoq́ artificio, ſublata puriſsima
ſubſtãtia, clariſsimas illas luces accẽdit. Nec poteſt uenire in animũ de cœleſti ſubſtã-
tia uериſimilius. Super quo mirus eſt omniũ priſcorũ conſenſus. Philoſophia Moſai-
ca, omni ſapientia uetuſtiore, id priore innuente, à noſtris deinceps Theologis aſſer-
tum. Quippe diuus Petrus in Epiſtola docet cœlum aqueam eſſe compagem: ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἐκ πάλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ: Quoniã cœli dudũ facti
ſunt, & terra, ex aqua, & per aquã diuino imperio cõſtipata. Habes terrã, & aquã cõ-
miſtas ab exordio, ex aquis tellurẽ emerſiſſe, ex eiſdẽ cœlũ, qui dicitur ob eã cauſam
ęther, enituiſſe & exarſiſſe aquis, inaudito, & inſcrutabili artificio, à ſapiẽtiſsimo inge
nio, in eam liquiditatẽ extenuatis. Huiuſmodi eſt de creatione mũdi Heſiodi Theolo
gia. Necq́ em̃ laboro nunc uniuerſam eius Theologiã interpretari, his teſtimonijs cõ- D
tentus, quibus cœli, & mundi continetur origo, & quòd ſit aqueũ. Quid autẽ Chaos,
quid'ue Amor apud priſcos Theologos eſſet, præter ea, quæ diximus, etiã Cornutus
oſtendit, explicans priſcã Theologiã: ἔστι δὲ χάος μὲν τὸ πρὸ τῆς διακοσμήσεως γενόμενον ὑγρόν, ἀπὸ τῆς χύσεως οὕτως ὀνομασμένον, ἢ τὸ πῦρ, ὃ δὴ ὁ ἰωνεὶ κάος, καὶ αὐτὸ δὲ κέχυται διὰ τὴν λεπτομέρειαν. ὁ δὲ ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐρρήθη, γεγονέναι ἡ ὁρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ γεννᾷν. ἅμα γάρ τι ἔκτικτος γίνεται, καὶ παρεῖναι τῇ γενέσει νομιστέον ταύτην τὴν δύναμιν καλλίστην, καὶ ἀξιοθαύμαστον οὖσαν. ἐγέννησε δὲ τὸν οὐρανὸν ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων, οὐρανοῦ νῦν κοινότερον λεγομένου παντὸς τοῦ περὶ αὐτὴν λεπτομεροῦς. De Heſiodo uerò, τὰ μέν τινα ὡς οἶμαι, παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ παρειληφότος, τὰ δὲ μυθικώτερα, αὐτοῦ προσθέντος ᾧ τρόπῳ καὶ πλεῖστα τῆς παλαιᾶς θεολογίας διεφθάρη. Eſt, ait, Chaos, ea humiditas, is humor, qui creationem anteceſsit, hoc
nomine dictum à Chyſeos fuſione, uel ignis, quaſi Chaos à comburendo, fuſilis &
ipſe ob tenuitatem. Amor autem cum eis dicitur fuiſſe cupiditas ad generandum. Si-
mul enim ac fit aliud ex alio, adeſſe pulcherrimam hanc, dignamq́ admiratione uim
cenſendum eſt. Genuitq́ cœlum ex euaporationibus. Dicitur autem nunc cõmunius
cœlum, omnis exilior circum terras ſubſtantia. Atque Heſiodus, inquit, quædam, ut
arbitror, ab antiquioribus accepit, quædam addidit ipſe fabuloſius. Qua ratione,
maxima ex parte uetuſta Theologia uitiata fuit. Hæc quidem Cornutus. Ecce igitur
Chaos, non aliud, quàm limus ille priſcus, abyſſus illa Moſaica, terris incumbens
humiditas, quæ dicitur à Moſe Hebraicè Aphar, Græcè Hyle, ſiue limus. Ecce cupi-
ditas, diuina ſcilicet ſapientia, cupidiſsima, uolentiſsima, plena impetus, & cupidi-
tatis, ut communicaret ſua bona. Sic item cognoſcit, & fatetur Cornutus priſcam
Theologiam fuiſſe meliorem, à ſubſecutis poetis alicubi fabulis uitiatam. Ecce quocq́
cœlum natum ex aquis euaporatis aut extenuatis in liquidiſsimam, qualis cryſtalli,
ſubſtantiam.

Parmeni

A *Parmenidem, Thaletemq́; creationem esse confessos. Amorem esse Deum sempiternum apud eos. Solum Deum æternum dixisse Thaletem. Mundum opificium diuinum appellasse. Noctem antecessisse diem, dixisse Thaletem, ut Moses tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Mosaicas eum principium dixisse, Mentem autem creatricem.*

CAP. XII.

TESTATVR quoque Plutarchus, Parmenidem, & Hesiodum, de creatione scribentes, Amorem uetustissimum retulisse: διὸ παρμενίδης μὲν ἀποφαίνει τὸν ἔρωτα, τῶν ἀφροδισίων ἔργων πρεσβύτατον ἐν τῇ κοσμογονίᾳ γράφων.

πρώτιστον μὲν ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

ἡσίοδος δὲ φυσικώτερον ἐμοὶ δοκεῖ ποιεῖν ἔρωτα, πάντων πρεσβύτατον, ἵνα πάντα δι᾽ ἐκεῖνον μετάσχῃ γενέσεως. Quocirca, inquit, Parmenides pronuntiat Venereorum operum amorem antiquissimum, scribens in creatione mundi:

Cunctorumq́; Deum, primum molitur Amorem.

Verum Hesiodus naturalius mihi uidetur, antiquissimum omnium Amorem fecisse, ut omnia per ipsum nascerētur. Verè, & sapienter sentis ò Plutarche. Nam Amor sapiens, Amor inquam diuinus, diuina cupiditas, non res creata, sed creator fuit: per ipsum nata sunt omnia. Ecce igitur post Orpheum, & Hesiodum, Homerumq́; qui secuti sunt primores Philosophi, ijdem & Theologi, ac Poëtæ creationē mundi constanter asseruerunt. Nam Parmenides, quemadmodum & Orpheus, carminibus Cosmogoniam, creationem mundi celebrauit. Itemq́; Empedoclem uidimus superius asserentem ab uno cuncta fuisse profecta, etiam Deos longæuos: credóque eum, B quemadmodum superiores omnes, Deos appellasse sidera cœlestia. Exinde Thales Milesius, qui iuxta Theologiam Orphei, atq́; Aegyptiorum, omnium rerum principium aquam pronuntiauit, non ad eum uidelicet sensum, quo creditur passim, quòd omnia antequam oriantur, sint aquea, ut animalium genituram, sed uetustissimam, primordialemq́; aquam respexit, è qua primum, autore Trismegisto, nati sunt Dij, Sol, Luna, natus item aer, natæ plantæ, camporum, montiumq́; uirores. Inde metalla quotidie, inde carnes animalium principio coaluerunt. Diogenes item Laërtius, & Plutarchus in Symposio testantur Thaletem dixisse, πρεσβύτατον τῶν ὄντων θεόν, ἀγέννητον γάρ: Deum cunctarum rerum antiquissimum: Ingeneratus enim. Si mundum igitur credidisset æternum, non Deum solum antiquissimum retulisset. Nam etiam mundus, & homo, Sol, Luna, sidera fuissent pariter antiquissima, quia pariter æterna. Soli igitur Deo dedit summam antiquitatem & æternitatem, non mundo, non materiæ. Quæ si etiam manasset perenniter à Deo, certè non unus fuisset antiquissimus. Quid enim aliud designat antiquissimum, quàm quod omnia æternaliter antecessit? Secus qui contendat, aut peruertit, aut non percipit uocū significatus. Eôdem pertinet quod eodem autore Laertio pronuntiauit idem Thales: κάλλιστον κόσμος, ποίημα γὰρ θεοῦ: Pulcherrima omnium rerum, mundus. Fabrica enim & opus Dei. Sentis eum subscribentem Theologiæ Mosaicæ? Moses, In principio creauit Deus: Græcè, ἐποίησε, fecit: Thales per nomen affirmat, Est opus Dei, mundus: designans quod Moses per uerbum ἐποίησε. Rogatus etiam, τί πρότερον γέγονε, νὺξ ἢ ἡμέρα; ἡ νὺξ ἔφη μιᾷ ἡμέρᾳ πρότερον: Quid prius extiterit, nox'ne, an dies? Nox, inquit, una die prior. Ne putes eum aliud sensisse, quàm quod Moses prior tradidisset, & quod Poeta Latinus ab ijsdem Græcis audisset: Thales autem qui autore Laërtio ad Aegyptios sacerdotes erudiendus profectus est, ab eisdem audierat:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan. C

Si nondum erat luciferum astrum, certè nox erat, de qua Moses, Et tenebræ erant super faciem abyssi. Orpheus quoque de Phaneta, id est, luce, Sole, πρῶτος ἐφάνθη: Primus apparuit. Hunc igitur antecessit nox. Vna autem die antecessit, quia primum creata terra, & aqua, quibus horrenda nox incubabat, subitò lux producta est. Non diu, non æternaliter, terra, & aqua cum tenebris antecesserunt, sed paulum, & quasi una die: subitò lux extulit os sacrum. Qualis igitur Mosis, Trismegisti, Orphei Theologia, talis Thaletis. Sicut hi omnes de mundi creatione locuturi, æternum & ingeneratum principium prius memorarunt, cum suis laudibus præsertim æternitatis & ingenerabilitatis decorantes: Sic Thales prius pronuntiauit, Deum unum antiquissimum, ingenerabilemque esse. Rogatusque quid esset τὸ θεῖον, Diuinitas, respondit, τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχον, μήτε τελευτὴν: Quod neque principium habet, neque finem. Exinde de creatione mundi, tria perhibuit testimonia, Quòd mundus est pulcherrimus, quia diuinum opificium, referens id quod Moses, ad unamquanque mundi partem creatam, dicit Deum affirmasse, quòd esset bonum, pulchrum. primum, Et uidit Deus lucem, quòd esset bona. Bonum enim Hebraicè Pulchrum. Sic quòd firmamentum quòd mare, quòd herbas, & plantas, & animalia produxisse, pulchrum. Sic opus pulcherrimum mundus. Secundum quòd dixit aquam fuisse primordium. Laërtius de eo: ἀρχὴν δὲ πάντων, τὸ ὕδωρ ὑπεστήσατο. Quia ex aqua natus Sol, sidera, nati Dij, quorum luminibus nata, ut nascuntur, omnia terrestria. Postremò quòd nox antecessit diem, nondum creata luce, & tenebris super aqua, quæ fuit primordium, unde lux nata, incumbentibus. Refert etiam Marcus Tullius: Thales, ait, Milesius, qui primus de talibus rebus quæsiuit, aquam dixit initium rerum, Deum autem eam Mentem, quæ ex aquis cuncta fingeret. Quibus probatur eadem eum sensisse, atque Trismegistum, D Anaxagoram, Platonem, qui Mentem reginam mundi, Creatricem appellauerunt.

Physicos autore Plutarcho confessos creationem mundi, cuius initium fuerit à terra: Ab aquis segregatam ætheriam substantiam primam.

CAP. XIII.

POST Thaletem cæteri quoque, qui propter inuestigationem Naturæ, dicti sunt Physici, non solum creationem mundi sunt cõfessi, sed eum etiam creationis ordinem posteritati scriptum reliquerunt, quem apud Mosen traditum cernimus. Mundana creatio, si Mosen consulas, ipsaque cogit fateri ratio, à creatione terræ inchoata est. Terra enim erat inanis & uacua. Ea fuit exordium mundi, fundamentum magnæ molis. Nec uerò sine aqua, terra intelligi potest. Hæc itaque duo tanquam origo informis, subiecta sunt, ab his surrexit ingens machina mundi. Dicta sunt autem ea duo, Chaos, ob confusionem ipsarum, mistionemque. Ex his, ut demonstratum est superius, æther primum segregatus est. Hoc igitur referens Plutarchus, οἱ φυσικοὶ ἀπὸ γῆς ἄρξασθαι φασὶ τῆ γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. ἀρχὴ δὲ σφαίρας, τὸ κέντρον. Physici, inquit, à terra uelut à centro dicunt inchoatam creationem mundi. Principium autem sphęrę centrum. Quod ait Plutarchus, eos physica ratione terram subiecisse, nos quidem non modò ob hanc rationem, exordiũ fuisse fatemur à terra, sed etiam quoniam ea est Theologia Mosaica. Post terram cum qua, ut dixi, necessariò consequitur aqua, quemadmodum Moses, refert exortam lucem. Extemplò enim memorata terra & aqua, creat purissimam lucem: sic pro cæteris Physicis Empedocles dixit iuxta superiores, ex illa terræ, & aquæ massa, primũ separatã ætheriam substantiam, eodem autore Plutarcho, ἐμπεδοκλῆς τὸν μὲν αἰθέρα πρῶτον διακριθῆναι.

Vides

A Vides igitur eundem ubique dictorum ordinem, eandem ubique ſcientiam, & confeſsionem. Hunc ordinem Theologiæ & confeſsionẽ creati mundi, Poëtæ & Philoſophi, qui poſt primos Philoſophos ſecuti ſunt, aſſeruerunt. Siquidem Euripides, & Sophocles, Phocylidesq́ prior modum illum creationis (dicitur enim Anaxagoræ diſcipulus fuiſſe) retulit: poſteriores autem, quemadmodum Prophetæ, creatorẽ mundi Deum cecinerunt. Vt igitur Mercurius, Orpheus, Phœnices, Empedocles, Anaxagoras, quos reſpexit Ouidius,

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cœlum:

retulerunt fuiſſe Chaos, molem rudem, atque indigeſtam, duntaxat rerum pondus iners, quod Theologiæ Moſaicæ dogma ſi rectè quis interpretetur, eſt, qua dicitur, Terra erat inanis, & uacua: ſic ſcripſit Euripides:

ὡς οὐρανός τε, γαῖά τε ἦν μορφὴ μία
ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα
τίκτουσι πάντα, κἀνέδωκαν εἰς φάος
δένδρα, πετεινά, θῆρας, οὕς τε ἅλμη τρέφει.
γένος τε θνητῶν.

Cœlumq́ terraq́ unius formæ fuit,
Sed cum fuiſſent abiuncta amplexu mutuo,
Emerſit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, feræ, quasq́ affert mare,
Genusq́ mortalium.

Hæc igitur eſt eadem rerum conditarum diſpoſitio, atq́ à ſuperioribus Philoſophis aſsignata, Vnam fuiſſe rerum nondum explicatarum confuſam, ignobilemq́ for-
B mam: facta autem diſiunctione primum ſegregatum eſſe æthera, deinceps cuncta terreſtria. Sed nolo toties inculcare, quæ ſæpe coëgit dixiſſe neceſsitas. Sophocles autem, reprehendens multorum Deorum cultum, ſingularem Deum prædicat adorandum:

ὃς οὐρανὸν τέτευχε, καὶ γαῖαν μακράν.
πόντου τε χαροπὸν οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας.

Qui fecit axem, terramq́ latè patentem,
Aequorisq́ pulchros fluctus, uentorumq́ impetus.

Hæc, ut cernis, alio, atq́ Prophetarum ſenſu, intelligi non poſſunt. Vt dicitur à Moſe, creauit, ſegregauit aquam, iuſsit eſſe lucem: Phocylides ad alia pulchra, quæ teſtantur originem, canit, ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμα θεός: Dediſſe Deum cunctis propria animantibus arma.

Aratum fateri Deum ſummum poſuiſſe ſtellas in firmamento cœli, quemadmodum Moſes. Idem cantaſſe Ouidium.

CAP. XIIII.

MIRABILE mihi uiſum eſt, ut Aratus è priſcis illis ante Platonem Poëtis, non modò cum ſuperioribus omnibus, uerum etiam cum ipſo Moſe, tantopere ſuper creatione cœli, ac ſtellarum conſonet. Quemadmodum enim Moſes declarans quam ob cauſam, & ad quem uſum, Deus in cœlo lumina poſuiſſet, dicit, Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem, ac noctem, & ſint in ſigna & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cœli, & illuminent terram. ſic Aratus eximia quadam pietate, Iouem, quem ſingularem Deum eſſe apud eum, declarat teſtimonium diui Pauli, cõfitetur in cœlo

ſtellas

ſtellas ſtatuiſſe, ut hominum quaſi anteſignani operumq́ duces eſſent, ſignaq́ rerum gerendarum offerrent. His carminibus: C

Αὐτὸς γὰρ τά γε σήματα ἐν οὐρανῷ ἐστήριξεν,
Ἄστρα διακρίνας, ἐσκέψατο δὲ εἰς ἐνιαυτόν.
Ἀστέρας, οἵκε μάλιστα τετυγμένα σημαίνοιεν,
Ἀνδράσιν ὡράων, ὄφρ' ἔμπεδα πάντα φύωνται.
Τῷ μὲν ἀεὶ πρῶτόν γε, καὶ ὕστατον ἱλάσκονται.

Ille quidem cœlo defixit ſigna ſuperno,
Partitis aſtris, ſtellasq́ prouidit in annum,
Quæ tempeſtates homines, & ſigna docerent,
Vt firma in terris eſſent certo ordine cuncta.
Hinc primos illi, extremosq́ adhibemus honores.

Docuit & cœlum uarijs luminibus diſtinctum à Deo, defixasq́ paſsim ſtellas radiãtes, tum diuerſum omnibus ortum, obitumq́ attributũ. Primumq́ uerbum, ἐστήριξεν, eſt quod apud Moſen, Poſuit in firmamento: Aratus autem fixit, ſtabiliuit, alligauit. Quod autem dixit, ἐστήριξεν, ſpectat eò, quòd data ſint, & diſtributa ſidera cunctis gentibus, totusq́ annus ortu, & occulatione ſiderum uariatur. Et quod Plautus ſimili modo dixit,

Qui eſt imperator diuûm atque hominum Iuppiter,
Is nos per gentes, alium in alia diſparat.
Ex quo tempeſtates, rerumq́ gerendarum opportunitates dignoſcuntur.

Cui igitur rerum iſtarum tribuitur inuctio, eſt, eodem autore, is cuius genus ſumus, quum non cœlum modò, ſed humanum quoq́ genus natum ab eo declarat. Sic Philoſophia maiorum, quæ mundo ſuæ origini propinquo, per omnes populos ſui ſimi lis circumſonabat, prſsima, longè quàm quorũdã è iunioribus ſanior fuit. Fatentur enim omnes cœlum, & à præpotenti, ac ſupremo Deo repertum ac poſitum, & cœleſtes ordines inuentum fuiſſe illius, tum uerò ex ſubſtantia ſenſibili, nota, non extranea, & noua, originem habuiſſe: ut ſi quam cœlum habeat Diuinitatem, ea tum corporea ſit, qualem dicimus formam diuinam alicuius: tum tribuunt ortum eius ſummo Deo. Ouidius etiam, ut profert Lactantius, eorum aſſertor fuit, quæ Moſes uetuſtiſsimus, & quæ pòſt Aratus ſcripſerant, affirmans Deum lumina cœleſtia creaſſe, & in cœlo poſuiſſe. D

Tot, numero, taliq́ Deus ſimulachra figura,
Impoſuit cœlo, perq́ atras ſparſa tenebras,
Clara pruinoſæ iuſsit dare lumina nocti.

Ariſtotelem, rationem fateri coëgiſſe creationem mundi. In æternitate, uel animos eſſe mortales, uel aſcẽdere in cœlum non poſſe, corpora ſemper animantes. Sequi ex his in Philoſophia grauiſsimos errores. Ariſtotelem à maioribus in creatione mundi diſſentire non debuiſſe. Verba Ariſtotelis quæ diuerſis locis poſita probant eum creationem prudentem uel imprudentem eſſe confeſſum.

CAP. XV.

SED his omiſsis, quæ priſcorum ſeculorum cunctarumq́ gentium conſtantiſsimam famam de creatione mundi, conſenſumq́ omnium nationum, qui naturæ uox eſſe putatur, demonſtrant, ad eas rationes nunc ordo uocat,

quibus

A quibus ex ore ipsorum Philosophorum raptis, probare, luceq́ue clarius ostendere conabor, eos ipsos, quos Proclus, & Simplicius Aeternitatem mundi sensisse asseuerant, id est, Cratorem, Plotinum, Iamblichum, Porphyrium, prorsus alia credidisse. Ipsos quin etiam Aeternitatis assertores, sibi ipsis aperte contradixisse. Verum anteaquam huc deueniam, cum Aristotele, qui primus omnium Philosophorum, Aeternitatē inuexit, dictis eius nonnullis obseruatis, loquar, precaborq́ue omnes, ut quæ sequãtur, animaduertãt. Ac sit prima ratio, quam breuiter superius explicuimus, eum qui primus, scientia omnium ante eum seculorum, firmaq́ue in pectore mortalium persuasione, in ore omnium constante prædicatione de rerum ortu, repudiata, nefariam de Aeternitate mundi sententiam effudit in mundum, magnæ audaciæ hominem fuisse, ut quem nec religio suæ gentis, uel Barbarorum, nec tantorum hominum, qui ante eum in Philosophia floruerunt, sapientia, ab hac persuasione concipienda reuocarint, nec succedentē per omnes ætates famam attenderit. Parte alia, mirari hominis sapientiã necesse erit, qui corporum cœlestium, mundiq́ue huius magis omni genere calamitatum redundãtis, quàm cuiquam beatitudinem ueram largientis, æternitatem desiderãs, humanarum rerum, cunctis mundanis rebus meliorum euersionem, ingentemq́ue stragem attulisse se non perspexerit. Hæc uerò admiranda eius sapientia fuit. Erit & illa in promptu ratio, si quis eam perspicere, recteq́ue ponderare uoluerit, quòd cum pleriq́ue doctissimi uiri opinentur eum sensisse, & clare præ se ferat ipse Aristoteles, animos immortales, ut quorum nulla in terris sit origo, omnis hæc eius oratio uana, ficta, & ignara sui, plenaq́ue cõtradictionis inuenietur, mundo nullum habente principium, cum quo sequitur uel interitus animorum, uel æternus eorum à corporibus discessus, ac reditus. Cumq́ue & ipse quædã quasi somnians de beatitudine, quam in perfecta contemplatione, animiq́ue beata actione statuerit, locutus sit, uetus item ante eum cuncta priscorum corona,
B hanc ipsam beatitudinē, quę quidē in terris reperiri nõ possit, extulerit laudibus, celebrauerit, miraq́ue rapti dulcedine & quasi collacrymantes prouexerint, hunc portum, hanc sedē certam, miseriarumq́ue finem prædicantes, falsus, & inanis omnis is erit sermo, quod in Aeternitate necesse sit, uel animos euanescere, uel modò abire à corporibus, modò ea repetere, non aliud in omni Aeternitate munus gerentes. Neq́ue enim restat aliud, quod possit de animis sentiri, mundo sempiterno. Primum si sunt immortales, erit eorum numerus infinitus, & incomprehensibilis, Naturæ contrariũ. Si quotidie nasci, qui prius non essent, censueris, aut à corporibus originē trahentes euanuerunt, uel aliunde ortum habuerunt. Quòd si nõ à corporibus, sed exterius uenerunt, quid tandem istud erit exterius, aut Deus scilicet, aut aliquis Deorum? Quid enim post uisibilia corpora superest? Igitur si ortum à Deo habuerunt, aut eius è substantia abscisi, ac quasi diuulsi, aut è nihilo creati. Quorum cum primum fieri nulla ratione possit, nec priscorum ea fuerit sententia, superest tantũ eos à Deo è nihilo procreari. Dabitur igitur nobis, & concedetur, ab ipsis Philosophis, res altissimas, res optimas, multo quàm corpora meliores, è nihilo posse fieri. Et si nascuntur animi ex nihilo, cur non etiam mundus? Sed redeo ad primam rationem. Quis potest de animorum beatitudine loqui, qui mundum dicat æternum? Nam in Aeternitate uel corrumpuntur animi, uel immortales non habent alium mundum, aliam regionem, sed has sedes mortales obtinentes, semper abeunt, redeuntq́ue ad corpora. At Aristoteles in moralibus, multa de animi beatitudine disseruit, eam in actione mentis, quæ uerus homo est, existere confessus. Hæc autem actio mentis, & contemplatio, & speculatio, in hoc mundo, in quo nihil est beatum, ac certum, nec inueniri potest, nec inuenta est, neque inuenietur unquam. Vbi igitur, & quo alio modo erit, nisi quo traditum est à uetu-

 state,

state, sapientissimáque religione, traditum etiam ab ipso Aristotele, Quòd Deus sit C beatus, contemplans se ipsum? qui si sibi tanto, ac tali exuberat, uisus, & agnitus felicitate, facilius minoribus animis exuberabit. Sic quoque Deos dixit beatos contemplando, & cognoscēdo, certè maximum illum, uberrimumq́ue uoluptatis fontem. Hic igitur beatitudo minorum animorum erit, quam Aristoteles tantum non agnouit, & confessus est. Ad hanc igitur nunquam attingent animi, hoc mortali mundo sempiterno, in quo necesse est, uel interire eos, & uanescere, uel permanentes, ire redireq́ue ad corpora. Sic sermo ille de beatitudine uanus, & autori contradicens comprobatur, si stat mundus æternus. Vanum est etiam, ac simulatum, falsumq́ue si quid unquam de pietate, quod uidetur in Politicis, & moralibus est Aristoteles locutus, Si uera sunt, quæ magni Philosophi prodiderunt, Aeternitatem mundi tollere rationem pietatis, ac prouidentiæ. Sed examinemus exquisitius sententias de Anima: Si mundus est æternus, & animi sunt immortales, quod Aristoteli placuisse, dicta eius, uirorumq́ue magnorum autoritas testatur: duo sequuntur, quòd aut in dies procreantur: & si sunt immortales, non ex ullo corpore, elementoúe oriuntur, sed diuinitus dantur. Diuinitus autē dicens, sentio quòd abscindi ac quasi diuelli ex substantia diuina nequeūt, quia nec error nec prauitas in eos caderet, restabitq́ue diuinitus eos è nihilo creari. Hinc igitur primùm duo dogmata contra mundi Aeternitatem sequētur, quòd animæ, quarum est maior pretiosiorq́ue quàm corporum substantia, è nihilo generantur. Tum datur immortale, & incorruptibile, quod habuit principium. In Aeternitate mundi, animi fuere semper immortales, nascebantur quotidie, non à corporibus, sed à Deo: à Deo autem, non ex Dei substantia: è nihilo igitur. Ergo tum sunt incorruptibiles in posterum, qui principium habuissent, tum fuerunt è nihilo. Quòd si non concedit eos immortales hac ratione, quòd quotidie nascantur, sed ea quæ superest, D & quæ placuit plerisq́ue, quòd semper fuerunt immortales, & sine principio, eosq́ue semper incorruptibiles, aut igitur fuit in omni Aeternitate numerus eorum infinitus, aut certus, ac definitus. Si certus ac definitus, necessariò aut ille numerus meauit, remeauitq́ue à corporibus ad corpora, quæ in omni Aeternitate pro se minabātur. Sicq́ue non aliud gesserunt, quàm quòd animus Socratis in Aeternitate infinita corpora peragrauit, desertóque corpore Socratis, concessit ad alterum, similitérque omnes animi: aut si certus erat numerus, & animato uno corpore, post discessum, non aliud appetierunt, efficit ut in Aeternitate, paucis illis corporibus animatis, relictisq́ue, reliqua corpora, quæ fuerūt in Aeternitate, infinita, exanima extiterint. Sicq́ue homines sine animis uixerunt, locuti sunt, cogitauerunt, senserunt. Quòd si fuit numerus eorum semper infinitus, quæ ratio fuit, ut qui antea in æternum separati essent à corporibus, traditi sint, ac dimissi in corpora? Anima Platonis, cum esset ingenerabilis, & incorruptibilis, anteaquam uenisset in corpus Platonis, tota illa Aeternitate abfuerat ab illo corpore, paritérque omnes illius tempestatis homines. Quæ fuit ratio eos in corpora demitti, cum Philosophi testentur melius animos manere separatos à corporibus, quàm cum eis alligari? Deinde ubi in omni Aeternitate habitarunt? Si enim in cœlo, quomodo descendere in terras, & corporibus alligari uoluerunt? Et si non sponte sua, sed à Deo coacti uenerunt, cur fecit Deus quod esset peius? Iam uerò si numerus infinitus animorum fuit, suspicio posit esse æquasse eos ipsam Diuinitatem. Nam si uel granum sinapis unus animus ualuisset, congregata in unum infinitorum animorum uirtus, infinita uirtus extitisset. Ad hæc quæ fuit ratio, cur cū infiniti animi essent, magis is uel ille, puta animus Platonis, uel Socratis, demitterentur in corpora, cæteri extra corpora remanerent? Cur data hæc illis pœna, cæteris non data? Quæ porrò

A porrò ratio, quis ordo in infinitate animorum, quæ cognatio, quis ſenſus inter eos, quæ diſcretio, quæ amicitia, cum infinitas non poſsit cognoſci, ac percipi, gubernariꝗ? Plena confuſionis infinitas: ſicut ordo eſt ubi res certæ, moderatæ. Quis genius, ut uult Plato, infinitos illos animos rexiſſet, in uitam egiſſet? Quí ſcire potuiſſet, quinam ex infinito numero animoꝝ ad corpora duci debuiſſent? Infinitas enim, ut dixi, ſub cognitionem non cadit, quod ipſe docuit Ariſtoteles. Quòd ſi ob multas cauſas infinitus numerus animoꝝ eſſe non poteſt, certus autem ac definitus, nunquā aſcẽdet in cœlum, bibetꝗ Nectar, nec contẽplabitur unquā, quam ueram eſſe beatitudinem ſenſit & cõfeſſus eſt Ariſtoteles cũ multis, quia tam paucos neceſſe eſt in omni Aeternitate, infinita corpora animare, modò hoc, modò illud animātes. Et propter hæc incommoda refugis ad aliam partem, eos morte multans: id uerò ſi feceris Ariſtoteles, tum te, omnesꝗ ſequaces tuos, mendacij ratio coarguet. Elabitur enim tibi, quidquid aſſeruiſti in Moralibus de parte hominis diuina, quam uerum hominẽ, partemꝗ diuinam, actionemꝗ eius, & facultatem à corporibus ſegregatam dixiſti. Nec aliam hominis beatitudinem ſtatuiſti, quàm uiuere per intellectum, qui uerus homo ſit, cuius actio non habeat cum corporibus affinitatem & dependentiam. Eamꝗ partem, ibi Deo ſimilimā, in libris de Generatione animalium, ſolam diuinam prædicaſti. Speculationẽ autem Dei, ueram beatitudinẽ eſſe cenſuiſti. Sic neceſſariò etiam animis ſi ſpeculandum eſt; & ſpeculando ſunt beati, non eſt alia ſpeculatio, quæ faciat eos beatos, niſi Dei, non cœli, non terræ, non aſtroꝝ, non animalium. Hæc ratio, quam tu propoſuiſti, elabitur tibi, ſi ſit animus mortalis. Elabitur quoꝗ quod in libro de Ortu animalium tradidiſti, Solam quæ dicitur mens, νοῦς, exterius aduentare, ſolamꝗ diuinam eſſe, cæteris animæ partibus ortum à corpore ipſoꝗ ſemine habentibus, & à natura

B corporis inſeparabilibus. In libris quoꝗ de Anima ſemper de intellectu ſeu mente loquens, aliam eſſe rationẽ dicis. Ibiꝗ apertè prædicas, intellectum ſeu mentem, à ſenſu ſeparari, quẽadmodũ corruptibile, ab incorruptibili. Sed quoniā apud doctiſsimos, melioresꝗ Philoſophos conſtantiſsima ſententia eſt, Ariſtoteli mentem & diuinam eſſe, & alterius quàm corpora ſubſtantiæ, tum habere cum natura Deoꝝ ſimilitudinem, quod quatuor ſummum rationibus cõſtat, quòd eam appellat in libris de Satu & ortu animalium, θεῖον μόνον, ſolam diuinam: Ibidem ſeparatā à corporibus, ſolamꝗ θύραθεν, exterius aduenientem: In moribus θεοῖς συγγενέστατον, Dijs ſimilimā, maximeꝗ finitimam: Ibiꝗ uitam beatam mentis, contemplari, & noſſe decernit: pro comperto & confeſſo ſit, eum hoc unum tenuiſſe. Sint igitur Ariſtoteli immortales animi, mundus item æternus. Sic neceſſariò eò res reuoluitur, ut uel infinitus numerus eorum, uel certus ac definitus: quarum utrāꝗ partem cum fœda in Philoſophia flagitia conſequantur, certè nulla ratione ſtabit cum immortalitate animorum, æternitas mundi. Eritꝗ in Philoſophia Ariſtotelis, maxima pugna, & irreſolubilis contradictio, conſiderato diligenter, funditusꝗ penſitato, quod fortaſſe pauci faciunt, toto negotio, rebusꝗ cunctis, quod prudentiæ eſt, inter ſe collatis. Decet enim Philoſophos qui ſe ſolos ueritatis ponderandæ tenere rationes arbitrantur, uidere quid quodꝗ dogma, cuius primum molitionem aggrediuntur, conſequatur. Sed ſunt interdum adeò obtuſi, & hebetes, arroganterꝗ inepti, ut peius de unaquaꝗ re, quàm uulgares iudicare cernantur. Nunquam enim ad illam oratoris grauiſsimi monitionem oculos attollunt, In omnibus ſtudijs à multis commodiſsimum quodꝗ potius eligentes, quàm ſeſe uni alicui certo addicentes, minus in arrogantiam offendere, non tantopere in uitijs perſeuerare, aliquanto ex inſcitia leuius laborare. Hoc igitur eos cauere ferè nunquam uideas, quoꝝ ſunt in dogmatis unius Ariſtotelis peruerſè tuendis ingenia eſſe-

rata. Si quis igitur sit, quem ueritatis amor, non certa unius mortalis autoritas ueluti pecudem trahat, agnoscet cum Aeternitate mundi, tum fœdissimas de animis humanis, quos esse reges huius mundi, nec in terra omniq; hoc corporeo rerum ambitu eis melius esse, inter omnes constat, sententias, obscœnasq; opiniones consequi, tum inexplicabiles ambages, quas nec uiderunt, nec uidere fortasse Philosophi potuerūt. Nec solum in omni Natura sequi abominandā confusionē, sed in ipsa eorum, qui hæc statuerūt, doctrina, locorum, sententiarum, dogmatum inter se fatalem discordiā, se inuicem mirificè perimentium, unoq; stante, altero uel cadente, uel turpiter consistente. Stante enim Aeternitate mundi, non stat uel Aeternitas, uel Felicitas animorum. Non ascenditur ab hoc statu uitæ, in cœlū. Non contēplabitur animus unquā. Quia perfecta, quæ possit reddere beatū, contēplatio, non maris aut terræ, animaliū, plantarum, siderū est, quibus rebus animus ipse longè supereminet, sed Dei, ad cuius cōspectū uenire nunquam animi poterūt, aut potuerūt, si fuit mundus æternus. Neq; enim is ascendentiū animorum ordo cōsisteret, æterno mundo. Cum autē animi, ut dixi, sint omnibus mundanis rebus meliores, qui mundū ipsum, soli speculētur, noscāt, loquātur, rogāt, quis est tam stultus, ac demens, qui censeat, mundi nec sentientis, nec intelligētis, sed muti, ignari, nescij, meliorē statū, quàm animorum, quos incorporeos & diuinos esse, & ipsimet testantur, & probat ratio? Cum ergo Aeternitas mūdi, tollat aut Aeternitatē, aut Felicitatē animorum: & cum unus animus sit Sole, Luna, totoq; cœlo, & mūdo melior, pretiosior: aut stultitia fuit rei deterioris cū exitio, damnoq; melioris, Aeternitatē credidisse: aut imprudētia, in unius Aeternitate, alterius interitū nō uidisse: aut execrabilis insania, mūdi statū sempiternū, quàm Animorum Aeternitatē, ac Felicitatē maluisse. Et cum ipsi iactent, Deum, ac Naturā semper facere meliora, uideāt utrū naturalius, ac melius sit, reges mūdi animos, propter quos omnia esse, quibus omnia uelut dominis parere, clarum est, & confessum, peruenire ad ueram beatitudinē, quàm corporeū mundū in æternū permansisse. Melius est, Naturæq; & diuinæ uoluntati congruentius, ut uel unus animus, qui noscit, sentit, uidet, sit beatus, attingens ad beatā Diuinitatis contemplationē, quàm ut Sol, Luna, stellæ, maria, terræ, quæ muta sunt omnia, sensuq; carentia, permanserint inæternum. Prædictū quoq; fuit, eius errorē fuisse, dum cœli motus constantes, corporisq; cœlestis claritatē, incorruptionemq; admiratur, dignos Aeternitate censuit, excidisse illi meliorum cōsiderationē. Neq; enim fingēda mens erat, quanquā altius fortasse conscendere non poterant, in sola stellarum Diuinitate. Diximus & à Barbaris profectā stellarum adorandarum superstitionē. Illud porrò posset ex Aristotele quæri, qui uidit, prædicauitq; de ea uita, quæ degitur extra motus cœlestes præclara, ubi nec locus, nec tempus, nec corpus sit, sed animi beati degentes optimā, uberrimamq; uitam, si quis roget, Quid malis Aristoteles, quid'ue Deo, Naturęq;, quos dicis semper affectare meliora, aptius censeas, uitam'ne beatam illam esse, ac uigere in sempiternum, an mortalem hanc, quam tot incommoda circūstant? Quis dubitet, postremam hanc, nisi desipiat, eum responsurum? Quid igitur, si quærenda hæc beata, omnibusq; conatibus ad eam aspirandum, oportuit deificare hunc mundum, eiq; Aeternitatem munerari, cuius Aeternitas, detinuit in hoc corruptibili statu animos in æternum, nec passa est eos ad felicitatem illam aspirare? Et si meliora quæruntur, cur iste tanquā optimus perfectissimusq; rerum status, fuit sempiternus? Quasi nihil esset melius, cum melius esse rectis animis repostum, quasi sit ipse confessus. Præterea quòd Socrates, & Plato, & Marcus Tullius, omnesq; ferme præclaro ingenio uiri (quod & Aristoteli fuisset confitendum) dixerunt, uitam hanc potius mortem esse: quam si uoluit sempiternam Aristoteles, non modò non

A optauit sempiternam uitam, ut potius mortem sempiternam expetiuerit. Diximus item rationes eius, quibus pro Aeternitate pugnat, in eos tendere, qui uel tempus sine cœlo putassent, ex Chao sempiterno postea mundum creantes, uel natum mundum postea non interiturum, uel nunc stare, nunc deficere, certis temporum periodis. Quorum nihil opinamur ipsi. Sed rationes, ob quas Aeternitas mundi infamat, delipereq́ probat Aristotelem, sub Epilogo colligamus. Primum, quod uel audacia fuit, à uetustissimis gentibus, maioribusq́ suis de rerum molitione tradita contempsisse: uel admiranda inscitia, nesciuisse, uel socordia, execrabilisq́ caligo, tantam humani generis suæq́ philosophiæ labem, ex Aeternitate cœli allatam non uidisse. Tollit enim Aeternitatem, aut tollit, impeditq́ beatitudinem animorum. E duobus bonis desideratur deterius, crediturq́ Deus & Natura peius fecisse. Nullum autem negotium in Philosophia maius, nulla maioris ponderis in terris, quàm de animis contemplatio: de quibus nisi bene cõstitutum ac definitum fuerit, in omni uita summa perturbatio consequatur necesse est. Vanum est philosophari. Super quibus cum bene Aristoteles statuisset, in libris de Anima, quòd mens, id est, animus, est incorruptibilis: in libris de Ortu animalium, quòd aduentat, ingrediturq́ corpus extrinsecus, solusq́ diuinus est: in libris de Moribus, quòd est Dijs simillimus, συγγενέστατος, ex eodemq́ maximè genere: ibidem, quòd pars melior mens, siue animus, est uerus homo, cuius operatio non sit corporea, cuius uita uera, ueraq́ beatitudo, sit intelligere: in libris de Cœlo, hanc beatitudinem bene nosset, collocassetq́ extra uertiginem cœli remotissimè, ubi non sit tempus, locus, corpus, sed uita beatissima in æternum, Deosq́ beatos esse, quæ est etiam animorum beatitudo, contemplando asseruisset: hæc inquam cum optimè, cum sapientissimè ipsam B Naturam, rationemq́ magistram, præceptorisq́ Platonis philosophiam secutus, statuisset, sustulit omnia, confudit, euertit, astrorum motusq́ cœlestis corporeæq́ uitæ, quæ mors à Socrate, & ab omni sapiente dicta est, illata Aeternitate. His autem omissis, quoniam plura quoque superius posita sunt, ea duntaxat uerba adhibebo, quæ super rerum molitione (cogit enim suadetq́ sic loqui Natura) imprudenti exciderunt. Vno in loco fatetur ordinem rerum, perennemq́ indiuiduorum inuicem sibi successionem, quemadmodum & Moses, inuentionem Dei fuisse. Moses ergo dixit, Et ait Deus, Germinet terra herbam uirentem & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terra. De bestijs autem, Benedixitq́ eis dicens, Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesq́ multiplicentur super terra. Eaq́ Moses refert facta in principio, in exordio rerum, non in æternum. Ad eandem prorsus rationem locutus est Aristoteles, quòd cum cuiusque rei indiuiduum semper permanere non posset, propterea quòd nimium ab incorrupto æternoq́ principio Deo distent: διὰ τὸ πόῤῥω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι, τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐν τελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quo superat modo, Deus uniuersum compleuit, facta generatione perenni. Hic enim duo sunt, exordium mundi, rerumq́ hodiernarum ordinem apertè testantia, quòd Deus repleuit defectum eius rei, quasiq́ opem tulit, quæ permanere non posset. Fieri non poterat, ut ea indiuidua in illo primordio creata, longo tempore subsisterent, illæ arbores, illæ bestiæ primæuæ, illæ uolucres, illi duo homines, ut breui tota rerum compago recens inuenta, dissoluenda esset. Hoc sagacissimus Deus uidens, & animaduertens, nisi noua remedia adhiberentur, quædamq́ arctiora uincula rerum pararentur, uanam futuram ipsam creationem, nihil profuisse res è nihilo extulisse: Quocirca, reperit alium ordinem, quo rerum cuncta-

rum indiuidua, licet natura cadentia, ita tamen sese inuicem repararent, instaurarentque, ut ad omne tempus quasi catenatim se continerent, quasi manum inuicem sibi porrigentia. Nam indiuidua, non sterilia, non infœcunda, non sine semine creauit, sed fœcunda, stirpisque suæ seminibus scatentia. Et quod inauditæ, inexplicabilisque sapientiæ fuit, fecit ut in seminibus, exigua quædam animalia, exiguæque & inuisibiles arbores latitarent, quæ postea in lucem erumpentia grandescerent. Hoc inuentum Dei fuisse, ingenuè fatetur Aristoteles, nihil cum Mose discrepans. Suntque præteriti temporis uerba συνεπλήρωσεν, ποιήσας. Prouisio quoque, & quasi opitulatio rei deficienti uel defecturæ, designat interuallum, quo primum res non existentes, paulò pòst extiterint, ita moderatæ & positæ, ut defecturæ breui, non defecerint. Secundus locus huic simillimus est in Politicis, quod in libris de Generatione, & interitu, generatim tradiderat, presſius ad humanam propagationem referens. Vt enim diuinam inuentionem, perennem hunc rerum ex præcedentibus ortum fuisse retulit, sic in libris de Republica, non dissimulauit quæ ueritas esset, super humana creatione. Vt si quis benignè sapienterque duos hos consideret locos, agnoscat eandem de uniuersali creatione, esse Mosis, atque Aristotelis Philosophiam. Nam tametsi Aristoteles creationem ipsam, ore pleno non memoret, referens tamen ordinem illum, in quo tota posteriorum rerum creatio continetur, in Deum, dicensque ab eo factam indiuiduorum perennitatem, haud dubiè Deum omnia condidisse, quemadmodum & Moses, confitetur. Quæ igitur Moses de plantarum, brutorumque animalium propagatione, nouissimè de fœcunditate, & restauratione prolis humanæ scripsit, his similia prorsus scripsit Aristoteles. Moses, Masculum & fœminam creauit eos, benedixitque illis Deus, & ait, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Aristoteles autem, ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ, τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἐκ πατέρων ἡ φύσις, τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Simul, inquit, natura sempiternum esse complet, hoc indiuiduorum reparatione. Propterea quòd per speciem tantùm durare res poterant, non per numerum. Sic prouisa fuit ab ipsa Diuinitate, aut Numine diuino natura utriusque, masculi & fœminæ, ut inuicem copularentur. Quid hic dissimile inter Mosen & Aristotelem? Quo discrepat utraque Philosophia? Et non est hoc, quod ipse Deus dixit, Quod Deus coniunxit, homo non separet? Iesus eam uocauit coniunctionem, Aristoteles κοινωνίαν. Factum à Deo, Iesus: Aristoteles, ὑπὸ τοῦ θείου. Sicut autem Moses, hunc ordinem factum à Deo, in exordio temporis, non inæternum fatetur: Sic cum sit eadem prorsus sermonis ratio in Aristotele, nulla ratione possumus aliud suspicari, quàm eum à principio factum, ac constitutum sensisse. Quod prudentibus cogitandum relinquo. Duoque hic adhibet Aristoteles, Naturam ac Deum. Ex quo declarat, aut idem esse Naturam, atque Deum: aut, quod uerius est, hunc ordinem, qui Natura est, esse inuentum Dei. Tertius locus est in libris, de suprema Philosophia, ubi in maiorum opinionibus, de rerum principijs recensendis, occupatus, multorumque placitis reiectis, eorum uero collaudauit sententiam, qui Mentem omnium rerum inuentricem statuissent: eos ita efferens, ut cæteris præ his dormitasse, hos uerò sapuisse, uigilasse, acri iudicio fuisse, assereret, his uerbis: νοῦν δή τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον, καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρὰ εἰκῇ λέγοντας τοὺς πρότερον. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν, εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχειν τοῖς οὖσι. Qui uero mentem, inquit nescio quis, dixit quemadmodum animalium, & Naturæ causam, & mundi, & omnis ordinis, is

præ

A præ cæteris, qui antea temere locuti essent, euigilasse uidetur. Qui hæc igitur suspicantur, simul & ipsam causam principium rerum bene statuerunt, & talem causam, unde motus rebus extiterit. Hanc Aristotelis sententiam, si quis altius ponderet, excutiat, euoluat, in ea clarè contineri confessionem creati mundi, siue prudens, siue imprudens, eumq́ rapiente natura locutus sit, facilè dignoscet. Atque adeò clara res est, ut mirabile sit, quo sæpe ueritatis æstus rapiat imprudentes. Repetamus igitur omnes, qui Mentem, mundi creatricem declarauerunt. In his præcipue fuerunt Trismegistus, Orpheus, Pythagoras, cum primis uerò Anaxagoras, tum Socrates, & Plato: omnesq́ hi cum alijs multis asseruerunt, Mentem generasse hunc mundum, in cœlo lucem accendisse, cœlum & tempus condidisse, animalia, plãtasq́ ex humo cooriri fecisse. Quorum declarans Latinè Ouidius Theologiam, canit,

Nam cœlo terras, & terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secreuit ab aëre cœlum,
Dissociata locis concordi pace diremit.
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni speciem glomerauit in orbis:
Tum freta diffudit, rapidisq́ tumescere uentis
Iussit, & ambitæ circundare littora terræ.

Aliaq́ multa, de Sapientia parente, reginaq́ huius mundi, cuius asserit eam originem. Quicquid igitur ex antiquorum Theologia cecinit Ouidius, asseueratur, prædicatur, effertur miris laudibus ab Aristotele. Affirmat eos bene, prudenter, sapienterq́ locutos, qui dixerunt νοῦν, id est, Sapientiam, Intelligentiam, Mentem, omnis ordinis, Naturæ, animalium, totiusq́ mundi causam, & autorem. Et bene sapienterq́ B eos statuisse dicit hanc, quæ dicitur excellenter Causa, rerum principium, & tale principium, à quo motus, uitaq́ cunctis rebus extiterit. Hoc suo suffragio totam collaudat, & comprobat Mosaicam Theologiam Aristoteles. Primus enim Moses, ex his qui uetustam Theologiam literarum monimentis tradiderunt, scripsit, Spiritum siue Sapientiam Domini, quem sua lingua Græci uocarunt νοῦν, ornasse cœlos, fecisse ut oriretur lumen in cœlo: Hanc ueram mundi originem fuisse, cum terram, & aquas, quod Chaos, à confusione duplicium harum rerum, uocarunt Græci, primùm è nihilo, tantùm ex Ideis suis æternis, quæ sunt ipsamet, extulisset. Quippe quæ cuncta sinu & pelago suæ Sapientiæ contineret. Hanc clarissima luce cœlum & terras compleuisse, diem noctemq́ ab inuicem disiunxisse, aërem in uastas, sublimes regiones, à terris in cœlum usque diffudisse, maria in profundos sinus, concauasq́ mundi planicies considere iussisse, è terra plantas, animaliaq́, ex aquis item alia pullulare iussisse. Nouissimè tanquam regem iam genitarum rerum, in mundum ceu pulcherrimam aulam, hominem induxisse. Hæc prior ubique motum uitamq́ dedit: prior ipsa mota super aquis, unde cieri omnia, agitari, fieriq́ cœperunt. Ex illo motu, Solis iubar emicuit, rapida uertigine concitatum est cœlum, terræ quoque & aquæ primum moueri cœperunt. Sic Mens inuenit omnem ordinem, cunctamq́ Naturam, fuit autor mundi, autor animalium. Hoc admiratur Aristoteles, effert præconijs egregijs, tribus uerbis declarans & quàm sibi huiusmodi Theologia placeret, & quàm diuinè senserint, qui nobis hanc sapientiam reliquerunt. Primum quòd fuerunt νήφοντες, prudentes, sapientes. Quòd omnes alij secus suspicantes, temere & imprudenter locuti sunt. Postremò, quòd καλῶς, bene, pulchre, hi principium rerum appellarunt eam quæ uocatur ab eis αἴτιον autor, causa: quæ est eadem Mens, ut asserit Laërtius sensisse Platonem. Siue igitur prudens, siue

nescius

A cernebatur à priſcis illis, quos priores crearat, quos Marcus progeniem diuinā appellat. Plato θεῶν παῖδας, θεῶν ἐγχιπόρους, Filios Deorum, Dήs proximos, propinquos Iouis. Eadem ratio colligitur ex eodem Marco, eum quaſi ab omni alia dubia opinione, huc tandem ſiſtente, & appellente Natura. Non enim, inquit, temere, nec fortuitò ſati & creati ſumus, ſed profectò fuit quædam uis, quæ generi cōſuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod cùm exantlaſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum. Si ergo ò Marce ſati & creati ſumus, & ſi fuit quædam uis conſulens humano generi, certè fuit exordium quoddam, cum nondum creatis nobis, aut dum crearemur, ab ea ui nobis conſulebatur. Similis probatio colligitur ex Poëtis, ut appareat, undiq; pro ueritate contra mendacium auxilia concurrere. Vergilius canit iuxta priſcos uates, ſponte ſua quondam fruges terram hominibus dediſſe, lætis, ociantibusq;, cum non cogerentur, ad ſuſtentationem uitæ, uarias artes excogitare:

—Primusq; per artes,
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui paſſus ſua regna ueterno.

Ergo non fuerunt ſemper artes, non ſemper agricultura. Quomodo igitur mundus æternus, & homines æterni, ſine artibus? Et ſi non ſine artibus unquam, quomodo primus quidam, ſiue Deus, ſiue homo, reperit eas, cum prius non eſſent? Reperta agricultura, nauigatio, aſtronomia, uenatio:

Tunc alnos primum fluuiј ſenſere capaces,
Nauita tum ſtellis numeros, & nomina fecit.
Tum laqueis captare feras, & fallere uiſco
B Inuentum, & magnos canibus circundare ſaltus.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ,
Tum uariæ uenere artes.—

Artes igitur, quæ deerant, docent homines natos, non æternos.

Plotinum apertè fateri, contrà quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione conſequitur etiam cœli, mundiq; creatio.

CAP. XVII.

QVONIAM uerò Proclus aſſerit in his, qui mundum ſempiternum crediſſent, ad alios fuiſſe Plotinum, ecce ueritas ipſa ſibi ſuppetias afferens, cui cum mendacio bella perpetua, quæ ſæpe mentes in mendacium prolapſas, deluctata diu, tandem ſubrigit ad lucem, & uerum, contrà, quàm ille pronunciet, oſtendet. Neq; uerò boni iudicis eſt, in alteram partem inclinantem, audire rationes eius cui faueas, ad eius quem odio habeas, aures obdere. Sic ſi bene hic, ſicut alіјs Philoſophiæ locis, rem Proclus ponderaſſet, fortaſſe iudex æquior fuiſſet. Nemo unquam me continebit, quin in ea ſemper ſententia perſiſtam, omnes ferme philoſophos ſuper eadem re (quoniam homines quales nos omnes, fuerunt, qui noſtra placita tota uita uariamus) opinione alternante, diuerſa protuliſſe. Peſsima uerò, ſed apud imperitos tantùm, regnat conſuetudo, ut unius alicuius autoris, cui ſe conſecrarunt, dicta perinde ac irrefragabilia, inuiolataq;, aut qui ſibi contradicere non potuerit, omnibus conatibus defendere certant. Sed his omiſsis luce clarius oſtenditur, Plotinum, aut uolentem, aut eorum oblitum, quæ dixiſſet alibi, factū tempus, ac mundum aſſeruiſſe, factum inquā, non quòd fiat, aut generetur, ſed quòd fuerit poſtea, cum non eſſet. In libro de Aeuo & tempore hæc ſcribit: δεῖ δὴ ἀναγαγεῖν

ἡμᾶς αὐτοὺς πάλιν εἰς ἐκείνην τὴν διάθεσιν, ἣν ἐπὶ τοῦ αἰῶνος ἐλέγομεν εἶναι τὴν ἀτρεμῆ, ἐκείνην, καὶ C ὁμοῦ πᾶσαν, καὶ ἄπειρον ἤδη ζωήν. καὶ ἀκλινῆ πάντη, καὶ ἐν ἑνὶ, καὶ πρὸς ἓν ἑστῶσαν. χρόνος δὲ οὔπω ἦν, ἢ ἐκείνοις γε οὐκ ἦν. γεννήσομεν δὲ χρόνον λόγῳ καὶ φύσει τοῦ ὑστέρου. τούτων δὴ ἡσυχίαν ἀγόντων ἐν αὐτοῖς, ὅπως δὴ πρῶτον ἐξέπεσε χρόνος, τὰς μὲν μούσας οὔπω τότε οὔσας οὐκ ἄν τις ἴσως καλοῖ εἰπεῖν τοῦτο. ἀλλ' ἴσως ὅπερ ἦσαν, καὶ αἱ μοῦσαι τότε. αὐτὸν δὲ ἄν τις τάχα τὸν γενόμενον χρόνον ὅπως δὴ ἐκφανεὶς, καὶ γενόμενος, λέγοι ἂν περὶ αὐτοῦ ὧδέ πως. ὡς πρότερον πρὶν τὸ πρότερον δὴ τοῦτο γεννῆσαι, καὶ τοῦ ὑστέρου δεηθῆναι σὺν αὐτῷ, ἐν τῷ ὄντι ἀνεπαύετο χρόνος οὐκ ὤν. ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν ἦγεν. φύσεως δὲ πολυπράγμονος, καὶ ἄρχειν αὐτῆς βουλομένης, καὶ εἶναι αὐτῆς, καὶ τὸ πλέον τοῦ παρόντος ζητεῖν ἑλομένης, ἐκινήθη μὲν αὐτὴ, ἐκινήθη δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ εἰς τὸ ἐφεξῆς καὶ ἀεὶ, καὶ τὸ ὕστερον: Oportet, inquit, attollere nos ipsos ad illam dispositionem, quam in Aeternitate dicebamus esse, quietã illã, & simul totam, & infinitã iam uitam, omninoq; indeclinabilem & in unitate, & ad unitatem stantem. Tempus autẽ nondũ erat, uel illis certè non erat. Generabimus autem tempus definitione, & natura posterioris. His igitur quietem agentibus in se ipsis, quanam primum ratione exciderit tempus, Musas quidem quæ nondum essent, haud quisquam fortasse inuocet, quæ hoc canant, sed forte erant & Musę tunc: ipsum uerò creatum tempus, forte quispiam, quomodo apparuerit, & factum fuerit, dicat de eo in hunc modum: Quòd antequã primũ hoc gigneret, & posteriore cum ipso indigeret, in ente requiescebat tempus, cum non esset. Sed in illo & ipsum quietem agebat. Natura autem solicita & curiosa, & imperare, uel incipere ipsa uolẽs, & esse ipsa, plusq; habere, quàm quod præsens esset, quęrere eligẽs, mota est quidem ipsa, motũ est & ipsum tempus, & in posterũ, & semper. Talia locutus est Plotinus, in quibus euidẽs & luculẽta est temporis creatio. Nos ergo Plotinum explicãtes dicamus. Primũ ut quid Aeternitas cum tempore discrepet, noscas, iubet te attollere mentẽ ad illam, quæ rectè uocetur dispositio, cum nihil horę, quæ cernimus & sentimus, extaret, nõ Natura, non cœlum, nõ terra, ne tempus quidem cum quiescerent D omnia uita carentia, solaq; esset Aeternitas, uita Dei infinita, ut dixit eodem libro. Est enim Aeternitas, Deus ipse, ipsa unitas, uita simplex, secum coniuncta, indeclinabilis, immobilis, infinita. Nondum erat tempus, nec rebus illis tempus erat. Dico res eas, ipsum Deum, Ideasq; rerum, tempore carentes. Vt autem tempus describas, assumenda est natura posterioris, scilicet quod posterius est, in cuius essentia intelligitur tempus. Cunctis igitur rebus quiescentibus, quia nihildum esset exortum, quomodo tempus apparuerit, quis explicet, inquit. An Musas Poëtarum more, nondum & ipsas natas inuocabimus? ut quod ait Homerus,

Iram pande mihi Pelidæ diua superbi: Sic nos dicamus,
Vos Musæ nobis exponite temporis ortum.

Atqui forte etiam erant tum Musæ, Deæ uidelicet. At tempus ut fuerit creatum, ut emerserit, Musis dimissis, dicas licet in hunc modum, quòd antea quàm iungeretur prius & posterius, è quibus Aristotele autore, conficitur tempus: quiescebat, & quasi dormiebat, cum non esset, fieri quidem potens, sed nullãdum uitam nactũ, tempus. Quiescebat autẽ in uasta totius uniuersitatis origine Deo. Natura uerò solicita, exeũdiq; cupida, lucemq; appetens, nec præsenti conditione contenta, continuò erupit: simili quoque erupit tempus impetu. Nihil igitur clarius & apertius, ipso uel Sole luculentius, de creatione temporis. Hic enim nullæ latitant ambages, tota in propatulo oratio. Non est dependentiæ, fluxusq; perennis, ullum profugium. Ne Moses quidem tam clarè locutus est. Creationem autem temporis nemini nõ perspicuũ, trahere secũ cunctam mundanã creationẽ. Neq; enim sine cœlo potest esse tempus, natis cũ tẽpore, Sole, omnibusq; cœlestibus machinis his, quibus motis, efficiẽ tempus

A pus. Sic qui dicit creatum tempus, dicit cœlum, Solem, Lunam, astra, totum denique mundum creatum. Tum Plotinus ipse refert Naturam quiescentem, nondũ existentem, lucem, aspectumq; optasse. Atq; alibi quoq;, ut primo libro claruit, cõfessus est, omnem mundum creatum, cum mundum sic introducit loquentẽ, Fecit me Deus, & inde ego extiti. Et alia, quæ uisa sunt illic, quòd terra sit plantis ornata, quòd Mens sit omnia fabricata, stabilis ipsa, & quiescens. Et quòd Prouidentia Dei, sit quidam prospectus, & antecedens consideratio, ut mundus fieret pulcherrimus, bonis & pulchris locupletissimus. Et quod de animis scribens, ἀίδιοι γὰρ αἱ ψυχαὶ, καὶ ὁ χρόνος ὕστερος: Animas esse sempiternas, tempus autem posterius. Non'ne cuncta consentiunt? In libris quoque de Tribus imperatricibus subsistentijs, de tertio principio differens, quod illi Animum mundi, nos Spiritum diuinum dicimus, apertè super hac re locutus est, Hæc, inquit, ἐποίησε, cuncta creauit animalia, eis inspirata uita, quæq; terra nutrit, quæ'ue mare, quæ feruntur per aëra, quin astra quoque diuina in cœlo. Hæc Solem, hæc magnum hoc cœlum ἐκόσμησε, ornauit. Sic loquens Plotinus, non'ne mentis suæ perspicuè declarat sensus? Eodem quoque libro, Anima, inquit, ingressa cœleste corpus, ἔδωκε, dedit uitam, dedit immortalitatem, ἤγειρε δὲ κείμενον, excitauit cœlestem illam molem iacentem. Ea circunrotata motum sempiternum, ab animo sapienter agente, animal beatum ἐγένετο, factum est, cœlumq; habuit decorem, anima introducta. ὢν πρὸ ψυχῆς σῶμα νεκρὸν, γῆ καὶ ὕδωρ, μᾶλλον δὲ σκότος ὕλης, καὶ μὴ ὂν, καὶ ὃ στυγέουσι θεοί, φησί τις: Cum esset ante animam, mortuum cadauer, terra & aqua, imò uerò tenebræ materiæ, & non existens, & quod, ut quidam ait, abominantur Dij. Hæc ad uerbum Plotinus, quibus nihil diuinius. Aperteq; ponitur duplex cœli status, anteaquam esset, posteaquam fuit. Nullæ hic ambages, ut dixi.
B Quantumuis uerba distorquere coneris, non possis ea, ut in Platone soliti sunt quidam Platonici, dimouere loco. Neque enim si Plotinus sensisset semper tempus & mundum in hoc honore fuisse, quo nunc est, usus hac & superiore oratione fuisset. Hic quoq; est status ille rerum ante mundum, qui est apud Mosen, Terra, & aqua, & tenebræ super faciem Abyssi, super Hyle, super Chao, super materia, nondum luce creata, quam sequitur motu eius generatum tempus. Nec possum admirando satiari, cernens apud Philosophos, confessionem Theologiæ Mosaicæ, & apud omnes gentes tanto in pretio ueritatem, cuius consonè mirantur omnes maiestatem. Dicitur enim à Plotino, quod à nostro Poëta:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Dixerat prius fuisse Chaos & Moses, Terra erat inanis, & uacua. Aqua uidelicet, & terra. Hic quoq; Plotinus innuit in aceruo, & congerie informi illa rerũ, corpus cœleste ut in sua homœomeria iacuisse, & ex eadẽ massa, atq; cętera omnia, emersisse, natũ, ac factũ ex aquis, ubi tãq; cadauer iaceret. Hoc testimoniũ, nõ potest inuito Plotino excidisse, sed suapte arbitrio loquẽte, et eo modo loq uolẽte, ꝓnũtiatũ, necesse est.

Apertè, perspicueq; Porphyrium de temporis exordio scripsisse. Iamblichum multis rationibus omnia nata esse, confiteri: Qui consentaneè cum Mose prædicet hominem diuinitus factum. Itemq; ordines cœlestes à diuinissimo Verbo repertos. Et quòd cõdẽnat hunc mundũ, asserens ab eo fugiendũ esse.

CAP. XVIII.

PORPHYRIVM, & Iamblichum, quin ipsos etiam creationis inimicos, Proclum, & Simplicium, probabo uel falsitatis oblitos, uel aliquo ueritatis impetu, creationem temporis asseruisse. Quorũ dicta, qui diligentius, accu-

ratiusq́ pensitet, totamq́ eorum rationem euoluat, & quid ex ea necessariò sequatur, C altè spectet, eos deuolui cernet ad creationem, sine qua stare quæ loquuntur (licet ipsi id forsan non animaduerterint) nulla ratione posśint. Sed testimonium Porphyrij est omni luce radiantius, admiratione certè dignum, allatum superius. Is loquens de ea quæ dicitur à Philosophis Mens, Principium & Origo mundi, consideransq́ statum eius quo uixisset ante mundum, tribuẽsq́ ei eas Diuinitatis laudes, quibus cum tempore nulla sit ei cõmunicatio, aperteq́ & luculenter eam à summo bono æternaliter natam asserens, dixit, quòd hæc natiuitas non modò fuit æterna, sed etiam ante omnem Aeternitatẽ. Natam autem fuisse, ut dixi, æternaliter dicit, non in tempore, non modò quia sempiterna fuit ea natiuitas, sed etiam quia nõdum tempus esset. Hæc enim sunt expressa uerba eius: προελθόντος δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς, οὔπω γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ χρόνου γενομένου, πρὸς αὐτὸν οὐδέ τι ὁ χρόνος: Processisse uerò non ab aliquo temporali principio. Neque enim adhuc tempus erat. Sed nec facto quidem & creato tempore, tempus præ ea quidquam est. Hæc pauca ex multis apud Porphyrium uerbis. Quid mirabilius? Non potes hic aduocare solitum refugium, Tempus factũ quidem, sed æternaliter factum, sicut dicunt de mundo. Ecce duo status proponuntur, æternæ Mentis, æternaliter manãtis, atq́ temporalis principij. Nominatur principiũ temporis, & dicitur hoc principiũ aliquãdo non fuisse, cum scilicet nascebat̃ uel nata est æternaliter Mens à summo bono, nondũ erat quod postea fuit. Mens nõ est nata in tempore, quia tempus nondũ erat. Etiã uerò post factum tempus, nihil habet cũ Mente tẽpus affinitatis, ut res creata cũ æterna. Audis hic, cernisq́ γινόμενον χρόνον, tempus creatum. Cernisq́ ἀρχὴν χρονικὴν, temporale principium. Vides, οὔπω χρόνος ἦν, Nondum tempus erat. Ibidemq́ dicit Porphyrius, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γίγνηται τὰ πάντα: Etiam si ab ipsa Mente facta sint omnia. Hæc igitur cum clara sint, qui secus intel- D ligenda contendat, impudentem: Porphyrium autem, aut inconstantem, si secus alibi statuisse deprehendatur: aut quod fieri solet, ueritatem secretis ad se machinis cum traxisse, dicendum erit. Quomodo autem Iamblichum, quem diuinum non cessant uocare Platonici, confessus sit, mundum, & genus humanum certo temporis initio, à Deo habuisse principium, hac ratione probatur. In libro de secta Pythagoreorum, ostendens Pythagoreos in omni genere uirtutum claruisse, sapientiamq́ eorum, ueram illam germanamq́ fuisse, in notione rerum diuinarum omnem existentem, quippe qui censerent, persuaderentq́ sibi, ad hoc ipsum factum hominem à Deo, magnis in animo, & corpore dotibus adhibitis, ut omnis scientiæ capax esset, quo loco prorsus cum Mosaica Theologia consonante, reperto, mira sum affectus lætitia, sumq́ exosculatus mirum in modum. Eorum uerba uidelicet Archytæ sic profert: τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ' ἅπερ καὶ γέγονε, καὶ συνίσταται ὁ ἄνθρωπος καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμιας ἄλαφεν παρὰ τῶ θεῶ: Hoc, ait, mihi uidetur fuisse quod certè fuit, Factum hominem, organa quoq́, facultatesq́ à Deo accepisse. Hoc igitur omne Iamblichus approbans & interpretans, & ad comprobationem suorũ dictorum adducens, primùm quid illi senserint, ostendit: tum ascensum suum declarat. Itaq́ assentitur, probatq́ Pythagoram, Archytamq́ bene locutos, cum hominem factum à Deo confitentur, καλῶς ἄρα κατά γε τοῦτον τὸν λόγον, πυθαγόρας εἴρηκεν ὡς ἰδεῖν τὸ γνῶναι καὶ θεωρῆσαι, πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνέστηκεν: Pulchrè igitur & cõgruè hac ratione locutus est Pythagoras, ad cognoscendum, speculãdũq́ factũ omnẽ hominẽ à Deo. Nemini igit̃ dubiũ, ut ipse nũc loquar, quin si genus humanũ est creatũ, cætera quoq́ eo inferiora, & usibus eius cuncta seruiẽtia, sint aliquãdo creata. Trahit eñ humana creatio, cæterorũ secũ creationẽ. Hoc Pythagoras, & Archytas cẽsuerũt: Iamblichus multis uerbis explicat Atticè, qđ Doricè

A ricè illi protulissent, additq́; : καὶ πρὸς τοῦτο γέγονε, καὶ ὄργανα, καὶ δυνάμεις εἴληφε παρὰ τοῦ θεοῦ : Et ad hoc factus est homo & organa, facultatesq́; accepit à Deo. Hæc & id genus multa Iamblichus, in quibus cum creatione hominis, clarè & perspicuè, totius mundanæ machinæ molitionem, siue palàm, siue absconditè fatetur. quod qui non tardus, aut proteruus sit omnino, facilè noscat. Totum enim illum locum accuratè, diligenterq́; interpretans, ex eoq́; ad Philosophandum omnes cohortans, repetit, inculcatq́; quasi quandam de humana creatione historiam texens, Deum, mentem & corpus sic fecisse, ut ex omni mundo, notionem capientes, philosophari homines possent, cuius finis sit scientia, cultusq́; Dei. Altera ratio, qua persuaderi posit, aut expeditè uolentem, aut ratione ex dictis suis manante, Iamblichum rerum corporearum principium credidisse, ea prudentibus erit, quoniam una è præcipuis rationibus, quibus pro Aeternitate mundi pugnatur à nonnullis, est quòd nihil hoc mundo melius, iucundiusq́; existimantes, totamq́; corpoream uitam admirantes, nefas esse putant, eam non semper fuisse, semperq́; futuram esse, nunquam tam diuino ordine uitæ, clarissimisq́; illis cœlestibus luminibus defecturis. Huic igitur rationi, quæ ferme præcipua est, aduersatur, totamq́; hanc destruit persuasionem, quod non Plato modò, sed & ipse Iamblichus, sublimi quadam, admirandaq́; sapientia retulerunt, Qui uelit uerè sapiens, & beatus esse, fugiendum ei celerrimè ex hac uita, odióque eam habendam : Nos inter magna discrimina uersari, corpus quod mille nobis afferat incommoda, & ad notionem ueritatis impedimenta, deserendum esse omnino, nunquam nobis ueritatem adepturis, nisi relicta odioq́; habita præsenti uita, quæ ueris bonis ignoratis, nos cupiditatibus, uanissimisq́; detineat amoribus. In primisq́; ait, τὸ μέγιστον ἡμῖν ἡ φιλοσοφία παρέχεται, τῇ ἀπαλλαγῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ γενέσει δεσμῶν : Maximum bonum afferre no-
B bis Philosophiam, quòd liberat & disiungit nos à uinculis, quæ & in animo sunt, & in hoc præsenti mundo corruptibili, qui dicitur à Philosophis Genesis, factio, generatio, instabilitas rerum. De corpore quoq́;, μηδὲ ἀναπιμπλώμεθα τῆς τούτου φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ' αὐτοῦ, ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς : Neq́; uerò repleamur natura huius, sed quàm maximè puri simus ab eo, donec Deus ipse nos ab eo dissoluat. Dicit etiam de anima, huic misero mundo implicata : καὶ ἐκ τούτων ἄμοιρος ἦν τῆς τοῦ θείου καὶ καθαροῦ, καὶ μονοειδοῦς συνουσίας : Ne cupiditatibus, & huic mundo connexa, consortij diuini, purissimæq́; & uniformis illius societatis sit expers. De eadem liberata, καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς τὸ ξυγγενὲς, καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον ἀφικομένη ἀπηλλάχθαι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν : Et cum abierit ex hac uita, & ad consanguineam gentem peruenerit, liberetur ab humanis malis. Hæc & multa alia præclara philosophatur Iamblichus de contemptu, & fuga istius mundi, beatiorem dicens, qui eo minus utatur. Ex his, cui prudentia, iudiciúmque inerit, uidebit necessariò deduci, non esse tanti mundum hunc, ut æternus esse debuerit, qui sit animis potius causa mali, quàm boni, & in quo magno cum discrimine uersentur animi. Apparetq́; ipsum mundum, cum potius malus sit, quàm bonus, uoluptatesq́; eius spernendæ, fugiendæq́; à sapientibus censeantur, nec melius fuisse semper esse, nec semper esse debuisse, eumq́; nec diuinum esse, nec deificandũ, adeo, ut maiorum bonorum amittendorum sit causa : & à quo discedentes, à malis potius quàm bonis, ut ait Cicero, abducamur. Huic annexa est ea ratio, qua sumus usi superius, euidentissima sanè, & perspectissima. Cum inconfesso sit apud sapientes, Aeternitatem mundi, tollere pietatẽ : Secundò, cum uitæ futuræ Sempiternitas, impediatur ab Aeternitate præsentis : quia si uita præsens est æterna, non potest esse futura, nec possumus quicquam de futura loqui, quia nunquam perfecta cœlestis : apparebit, nisi deleta terrestri, ut propter cœlestem, necessariò remouenda sit terrestris: ubi autem finis

est, fuit principium: efficitur ut hæc uita, tanquam corruptibilis, fugax, inferior, debilis, fragilis, quo succedat melior, sit interitura: nec æternum debere fuisse, à quo fugiendum Philosophi, abstinendumq; crediderunt: nec æternum esse, uel esse debuisse, cuius Aeternitas sit melioribus bonis impedimento. Huic adiuncta ea ratio est, qua possit intelligi, mundum nec fuisse perennem, nec esse debuisse, nec futurum esse, ex Iamblicho, qua diximus, Melius non esse prorsus, quàm malè esse. Cum autem mundus potius in statu calamitoso, lugubriq; sit, malis, quàm bonis affluētior, nulli non modò perfectam lętitiam, sed mœrorem afferens, idq; semper, quandiu mundus fuit: Iamblichus autem asserit homini prauo, utiliorem esse mortem, quàm uitam, his uerbis, τῷ μοχθηρῷ βέλτιον τὸ τεθνάναι, τοῦ ζῆν. uidetur certè aliqua ratione posse deduci, si quis totam hanc considerationem explicet, eum iudicare potuisse, mundum, qui refertus miserijs sit, & potius in malo, ac tristi statu, quàm bono, ac delectabili (ut in quo non solum leuium gaudiorum, si qua sunt, per mortem sit abolitio, uerum nemo sit mortalium, quem non potius uexatio, quàm lætitia, in omni uita tenuerit) huiuscemodi mundum, nec natura semper esse debuisse, nec prudentis esse, Aeternitatem eius aut optasse, aut credidisse, cum melius sit, iniucunda, laboriosa, non esse, quàm esse. Hæc ratio potest ex Iamblicho duci. Ea uerò euidentissima est, qua non ambiguè, non inuolutè, sed clarè, apertéque dixit, à diuinissimo Verbo, iuxta Platonem, uisibilem mundum repertum, & instructum: ἕως ἂν ἐξεύρωμεν τὸν ὅλον κόσμον ὃν ἔταξε λόγος ὁ πάντων θειότατος, ὁρατόν: Philosophandū, inquit, donec uniuersum mundum, aut ornatum reperiamus, quem omnium diuinissimum Verbum posuit uisibilem. Qua potuit clariore uoce creatio designari, decantari, prædicari? Quid aliud uetustissimus Iob? Spiritus eius, inquit, ornauit cœlos. Quod λόγος Iamblicho & Platoni, hoc Ratio, Spiritus, Ingenium, Sapientia, ipsi Iob. Ea quoque clarissima ratio est, quòd humanam creationem totam attribuit Deo summo, in præteritum tempus prædicās eum, non facultatem modò sese supra mundum, ad aspectum rerum diuinarum attollendi homini dedisse, qui sit finis rerum humanarū, uerum etiam duces, custodesq;, à quibus arcanis documentis agamur ad recta, adhibuisse. primum sic perhibet: τὴν γὰρ πάντων καλλίστην, καὶ θειοτάτην φύσιν ὅσην ἀνθρώποις θεὸς δέδωκε καθορᾶν: Pulcherrimam omnium ac diuinissimam Naturam, uiuendo, & contemplando, philosophandóque assequamur, quantam dederit hominibus Deus aspicere. Ecce datum hominibus à summo Deo, tum cum eos creauit, spiritum Diuinitatis suæ similem infudit, mente, intelligentia decorauit, ut creatorem suum, cuius est pulcherrima natura, noscerent, ad scientiam eius assurgerent, ut uenustissimam naturam assecuti, in uero beatitudinis regno collocarentur. Hoc fuit à principio, cum Deus hominem tam inclytum, nobilemq; fecit, & super omnes animantes subleuauit, eumq; paulominus, quàm Deum nobilitauit. Fuit hoc in exordio, fuit cùm legibus cuncta suis disponerentur. De custodibus autem datis, Oportet, inquit, ad omnia, aciem mentis inflectere: διαφερόντως δὲ δεῖ τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς εἶδος, ὅπερ δαίμονα ὁ θεὸς ἑκάστῳ δέδωκε, καὶ ὅπερ ἐπὶ γῆς ἡμᾶς αἴρει πρὸς τὴν ἐν οὐρανῷ συγγένειαν. Quod est, Cum primis autem, præstantissimum animorum genus, quòd Dæmonem Deus unicuiq; dedit, idq; est, quod nos è terra tollit ad cœlestem cognationem. Sentit Iamblichus Deum non hac modò parte hominem nobilitasse, quòd ei similitudinem spiritus ac Diuinitatis suæ dedit, extulitq; adhibita ratione & sapientia super omnes animantes, sed etiam sublimiores spiritus, socios & comites adiecit, à quibus ut ducibus præsidibusq; gubernaretur. Hocq; quando factū sit, Plato docebit in Timæo, cum sator hominum, atq; Deorum, creato mundo, allocutus est Dæmones, siue Angelos, paulò antè cum mūdo satos, ut alerent, fouerentq; homines,

A homines, & custodirent. Sunt alia plurima, quibus possim, si uelim, docere, claras edidisse uoces Iamblichum super creatione rerum factarum & inuentarum, cum prius non existerent, siue natura secreta, siue uoluntate, certaq; persuasione huc eum uocante.

Crantorem Platonicum, uitam præsentem condemnasse, eiq; non esse & mortem anteposuisse. Quo sequitur improbatio Aeternitatis mundi. Idem ex Aristotele infertur.

CAP. XVIIII.

SIMILIS probatio posset, si uerum est quod Proclus refert, Crantorem Platonicum, Aeternitatem mundi uoluisse, seq; dictis Platonis uiolenter ad hanc sententiam adiuuisse. Quicunq; enim uolunt fuisse semper mundum, uolunt quia uidetur eis melius semper aliquid quàm nihil fuisse. Dictis igitur Crantoris probabo, non fuisse cur ob hanc causam desideraret mundum æternum, quem dicit esse miserorum mortalium habitaculum, uitamq; datam non ad uoluptatem, sed supplicium. Plutarchus in consolatione Apollonij, hæc de eo perhibet: πολλοῖς γὰρ καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν ὥς φησι Κράντωρ, οὐ νῦν, ἀλλὰ πάλαι κέκλαυσται τἀνθρώπινα, τιμωρίαν ἡγουμένοις εἶναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἄνθρωπον, συμφορὰν τὴν μεγίστην: Multis, inquit, & doctis uiris, ut inquit Crantor, non nunc, sed olim deploratæ sunt res humanæ, arbitrantibus uitam esse supplicium, initiumq; nascendi hominem, maximam calamitatem. Plutarchus hæc quidem. Si calamitas igitur est nasci, si uita supplicium, certè non aliud desiderant, qui mundum retro sempiternum desiderant, quàm sempiternas hominum calamitates, sempiterna supplicia. Sunt enim cum æterno mundo, B etiam æternæ uitæ, calamitates æternæ. Aeternasq; hominum calamitates, æterna supplicia cupiunt, qui cupiunt mundum æternum. Nec solum non meliora ferunt nobis, sed deteriora. Melius est enim aut minus malum, paucis annis, quàm innumerabilibus fuisse miserum. Non solum igitur horum iudicio, non debuit æternus, sed etiam nunquam esse mundus. Vera certè sententia, nisi spes melioris uitæ iunctæ cum abolitione præsentis nos solaretur. Nam uitam fugacem ueluti umbram, & quod grauius est, miserijs & incommodis refertam, melius erat nunquam hominibus contigisse. Hoc incommodum non accidit his qui creant mundum, quia & finis fuit malorum aliquando, & erit, cum nullus malorum finis adsit illis. Eandem rationem ducet ex Aristotele, qui uolet: quem autor est idem Plutarchus, similia ferme de repudianda, nulliq; sapienti magnopere expetenda uita prodidisse, eodem libro scribens: Hoc Aristoteles testatur etiam Silenum Midam docuisse. Sed melius, inquit, est ipsa Philosophi uerba subijcere. Dicit hæc in eo qui inscribitur Eudemus, uel de Anima: Quocirca ò optime omnium, & beatissime, præter quàm quòd beatos, & fortunatos esse defunctos arbitramur, etiam mentiri, aut insultare maledictis in eos, pium, ac sanctum, utpote contra eos, qui meliores effecti sunt, non ducimus. Hæcq; adeo prisca uetustaq; decreta apud nos perseuerant, ut nemo neque temporis initium, neque qui primus posuerit recordetur, sed infinitum æuum semper uti lex inualuerunt. Ad hæc autem cernis per ora hominum iam multis pridem annis circunferri. Quid hoc? inquit. Et ille subijciens, Quòd uidelicet non nasci optimum quidem omnium, & melius est mori quàm uiuere. Quod multis quidem à Deo testimonijs comprobatum fuit. Hoc quidem illi Midæ dixisse Silenum dicunt, postquam ipsum in uenatione cepisset. Roganti autem, ac scitanti, Quidnam sit hominibus melius, omniumq; maximè eligendum: primum quidem nihil dicere uoluisse, sed tacuisse. cum uerò tandem

omni

omni conatu responsum extorsisset, tum deniq; coactum respõdisse, Fortunæ ærumnosæ, & asperæ diurna progenies, quid me cogitis dicere, quæ præstaret uos ignorare? Iucunda enim uita est, suis cuiq; malis ignoratis. Optimum primùm hominibus non nasci, natos autem quàm primum mori. His dictis subdidit Plutarchus: δῆλον ὂν ὡς οὔσης κρείττονος τῆς ἐν τῷ τεθνάναι διαγωγῆς, ἢ τῆς ἐν τῷ ζῆν, οὕτως ἀπεφήνατο: Claret igitur cum pronuntiasse, melius agere cum mortuis quàm uiuis. Hæc igitur cum Aristoteles ipse proferat, uidetur certè in eadem sententia fuisse, hominibus aut nihil prodesse uitam, aut melius fuisse non nasci. Cum quibus sequitur execratio, detestatioq; Aeternitatis mundi. Eorumq; iudicium sanius, & melior cupiditas probatur, qui iudicant mundum nec semper fuisse, nec esse debuisse. Euripides item eadem censuit, cuius carmen sic uertitur à Cicerone:

> Nam nos docebat cœtus celebrantes domum
> Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
> Humanæ uitæ uaria reputantes mala.
> At qui labores morte finisset graueis,
> Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

Iudicant igitur omnes meliorem mortem, quàm uitam. Sic Solomon laudauit magis mortuos quàm uiuos. Eiusmodi igitur uita, cui mors anteponitur, non debuit esse sempiterna. Qui cupiunt æternam, deteriora cupiunt: cupiunt calamitates, ob quas uitæ mors præfertur, sempiternas. Similia grauissimum autorem Senecam sensisse uidebis in libro de Consolatione, ut ueritas huius rei facile comprobetur, cui sapientes adeo concordes assenserunt: Nihil, ait, est tam fallax, quàm uita humana, nihil tam inuidiosum. Non mehercule quisquam illam accepisset, nisi daretur inscijs. Itaq; felicissimum est non nasci, proximè puto, breuitate uitæ defunctos cito in integrum restitui. Hæc ille. Si felicissimum igitur est non nasci, non nasci autem est non esse: felicius ergo fuit, mundum paucioribus annis fuisse, quàm sempiternis. Ac certè minus malum fuit, si uita miserabilis est (quia non esse, est felicissimum) uitam pauciorum annorum, quàm æternam fuisse.

Epictetum & Arrianum homines à Deo creatos, inq; mundum, operum diuinorum spectatores introductos fateri.

CAP. XX.

EADEM ex cæteris Philosophis assumi poterit probatio, si dictis eorum quis prudẽter institerit. Arrianus è Philosophis, aut Epictetus, cõfessus est ad bene, beateq; uiuendum, homines à Deo creatos: ὁ θεὸς πάντας ἀνθρώπους ἐπὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐπὶ τὸ εὐσταθεῖν ἐποίησε. πρὸς τοῦτο ἀφορμὰς ἔδωκε, τὰ μὲν ἴδια δοὺς ἑκάστῳ, τὰ δὲ ἀλλότρια. τὰ μὲν ἀκώλυτα, καὶ ἀνάγκαστα, καὶ ἀφαιρετὰ οὐκ ἴδια. Quæ sunt, Deus omnes homines ad felicem, optimumq; statum creauit, ad hoc occasionem dedit: alia propria largitus unicuiq;, alia non propria. Sed quæ non sunt libera, coacta, & quæ auferri possent, non propria. In his quis est, qui non cernat, apertam mundi creati confessionem? quia generis humani prædicatur primordium, quum creator & sapiens, optimusq; ille Deus dicitur homines ad felicitatem, optimamq; conditionem creasse. Quæ quidem, si Mosen percuncteris, est, cum creauit eos ad imaginem & similitudinem suam, dominatum super omnes animãtes dedit. Dedit sapientiam, qua se contra malas cupiditates tuerentur, & in optima sese conditione, beatæq; uitæ actione continerent. Hæc omnia respiciunt primordium, non perennem dependentiam: nec sine principio, si spectes altè, potest intelligi, ut Deus creauerit, ad felicitatẽ occasionem

A ſionem dederit. Semper enim fuit hæc occaſio, ſi fuit mundus æternus. Qui ſi æternus fuit, nulla fuit ad felicitatem, & εὐστατῶν, compoſitamq́ue uitam occaſio, ſed fuit potius ad infelicitatē, ad confuſionē. Idem Epictetus, & Arrianus (pauca enim è multis) τὸν δὲ ἄνθρωπον, θεατὴν εἰσήγαγεν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem uerò ſpectatorem ſui, & operum ſuorum introduxit, nec ſpectorem modò, uerum etiam interpretem. Quæſo philoſophi, quando ſpectator in mundum introductus eſt homo, ſi fuit æternus mundus? Nullum enim fuit unquam tempus, in quo non homines ſpectatores Dei affuiſſent. Introducuntur enim prius abſentia: æterno mundo, humanum quoque genus æternum. Quomodo igitur introductus homo, quaſi prius non adeſſet? Nec defendes unquam per introductionem ſempiternam. Nam tametſi poſſet æterna creatio, æterna prouidentia dici, abſurdè tamen diceretur inductio ſempiterna, cum inductioni ſit abſentia neceſſaria. Repetit eadem Epictetus: πῶς δὲ γίνεται, ὡς διέταξεν αὐτὰ ὁ διατάσσων, διέταξε δὲ θέρος εἶναι, καὶ χειμῶνα, καὶ φορὰν, καὶ ἀφορίαν, καὶ ἀρετὴν, καὶ κακίαν, καὶ πάσας τὰς τοιαύτας ἐναντιότητας ὑπὲρ συμφωνίας τῶν ὅλων. ἡμῶν δὲ ἑκάστῳ σῶμα καὶ μέρη τοῦ σώματος, καὶ κτῆσιν, καὶ κοινωνὰς ἔδωκε. Quæ ſunt, Quomodo fiunt hæc omnia? Quemadmodū inquā moderator ea moderatus eſt. Aeſtatē iuſsit eſſe, hyemem ſuccedere, ſtatuit abundantiam & caritatē, terræ uirtutem dedit, dedit & uitium. omnes id genus contrarietates pro concordia rerum. Vnicuique uerò noſtrum dedit corpus & membra corporis, poſſeſsionem & participes. Hæc Epictetus. quibus omnibus, rerum diſpoſitarum non æternus, ſed inchoatus quidam continetur ordo, eruente Natura uoces has, è pectoribus hominum. Seneca quoque grauiſsimus Romanæ Philoſophiæ ſcriptor, exordium mundi ſæpe fatetur, cum nominat fundatorem eius,
B cum docet, qua ratione cuncta diſpoſuerit. Denique ait in Epiſtolis: A' primo mundi ortu, uſque in hoc tempus perduxit nos ex ſplendidis, ſordidisq́ue alterna dies.

Ex ſententijs Plutarchi de mundo, Principijsq́ue eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt, de materia prima, de anima malefica. Reſponſionis contra calumnias Lucretij, quas contra prouidentiam, temeritatem, & caſum defendens, effudit.

CAP. XXI.

SVPEREST, ut quoſdam de mundo Philoſophorum non ferendos errores coarguam, Plutarchi ſcilicet & Lucretij. Nam quæ uel Ariſtoteles, uel Platonici quidam in diſputatione de mundo peccauerunt, ſuperius declarata ſunt. Quanquam protinus in ipſo ſermonis limine uera ſeſe offert reſponſio, quòd Plutarchus non ex ſua ſententia, ſed Platonis & aliorum quorundam loquitur. Lucretio uerò ſi leporem poëticum detraxeris, nihil ferè boni reliqueris. Quippe qui eam ſectam ſit profeſſus, cui certum eſſet, nihil quod à ſuperioribus ingenio præclaris philoſophis dictum eſſet, aſſerere: & quaſi ruſtica coacta manu, in Philoſophiæ campos lutulentis pedibus inuaſerunt: ſed celeriter reiecti, latrare tamen non deſtiterunt. Videas homines loqui uelut furentes mirificas animorum phantaſias, monſtráque terrifica, quales quibus elleboro ſit opus: ut pariter cum illis deſipiat, qui ſeſe maleſanorum delyrijs opponat. Plutarchus igitur in eo quem de Satu animi in Timæo

Platonis inscripsit, principio sic scribit: κόσμον τόνδε φησὶν ἡράκλειτος, ὅτι θεῶν τις, ὅτι ἀνθρώπων ἐποίησε: Hunc mundum Heraclitum dicere, neque Deorum quenquam, neque hominum fecisse. Quasi, inquit, timeret, ne Deo excluso, aliquem hominem suspicaremur creasse mundum. Non ita ò Plutarche, sed sentiebat nec hominem ullum, nec Deum ex illis, quos colebant illa secula, Mineruam, Apollinem, Dianam, fecisse mundum. Dein Plutarchus proponit aduersus Chrysippum rationes de materia prima, in quam cuncta mala, quæ suspicabantur in creatione remansisse, solebant reijcere, esse materiam ἀπειρίαν, αἰσχρὰν, καὶ κακοποιόν, αὖθις δὲ ἀνάγκην πολλὰ τῷ θεῷ δυσμαχοῦσαν, καὶ ἀφηνιάζουσαν: Infinitam, turpem, maleficam, necessitatem quoque Deo repugnantem, & rebellem. Hæc quidem Plutarchus optimè primum refellit, mihi'que mirificè probantur. Nisi Deus cuncta fecisset, si necessitas in rebus inesset, non omnium dominus esset. Hoc impium & usquequaque rationi dissonum. Hic igitur laudo Plutarchum, ingenium plenis laudibus honoro. Cum uerò Platonem, uel Chaldæos, Zoroastrémque secutus, animam quandam maleficam describit, quæ teneret ante mundum Chaos, elementáque in confusione, turbans inordinatè, rebellis Deo, repugnánsque creandi, hic ego clamores continere non possum. Falleris ò Plutarche, & te quoque defendentem Platonem, contra Stoicos, & Epicureos, eadem incommoda sequuntur. Arguebas Stoicos de necessitate, de repugnante materia: at idem & deterius flagitium, de anima malifica, ἀντίπαλον, aduersante summo Deo. Quid est enim quod posit Deo supremo resistere? Iam non erat ille motus animæ, si fuisset, sed elementorum confusorum, inanimatorum uelut ignis, & aquæ: sic quoque non omnium Dominus, cui tu sæpe submittis omnia, sceptrum rerum cunctarum dedisti, esset Deus. Qui quidem si esset, nullus ei in creatione obsistere potuisset, deuictus, & expugnatus, in cineres redactus ab illo. Quis æternæ inexhaustæ bonitati Dei obstare potuisset? Veritas igitur est, quòd ante mundum non fuit Chaos, ut uerissimis rationibus Aristoteles euincit. Neque fuit Chaos, neque Anima. Si Chaos fuit, ut ueritas est, ab antiquissimis seculis descendens, fuit initium rude mundi, non æternis seculis ante mundum, sed ipsum mundi rude exordium, massa mundi, primum fundamentum, cui iacto positóque, reliqua mundi fabrica superextructa fuit, ab eodem architecto fundamenti atque totius ædificij. Nullum interuallum, nullum otium à fundamento ad ædificium. Turbatio quidem elementorum, quæ dicitur etiam à Mose nomine Hebraico rachaph, unde Græcum addita syllaba ταραχὴ, Tarachi, uera fuit, sed fuit non ab aduersanti anima, sed ipso eodem Deo, turbante nempe, fabricante, moliente, terribiliter ex aquis & abysso cœlestes orbes elementáque dissiungente. Iam Plutarchus peccat, quòd Platonis in Timæo Phædróque animam, non uerè nec iuxta mentem præceptoris interpretatur. Anima cuius origo contextúsque describitur in Timæo, non est omnis anima, sed anima cœli. Eodem quoque libro describitur origo particularium animarum. In Phædro quoque scribitur de anima humana: sed in Timæo generatur, in Phædro sempiterna declaratur. Quod à Plutarcho non est explicatum, ambagem hanc contradictionémque refugiente. Veritas igitur est primum, quod Plato (quis enim non præferat hominibus ueritatem?) inconstans fuit, quòd generatum & ortum in Timæo, sempiternum in Phædro constituat. Deinde nusquam est apud eum anima malifica rebellis'que Deo. Sceleratum Magorum dogma. Si Platoni Chaos

A ni Chaos placuit, ſecutus eſt maiores. Non rectè. Delectus enim in dogmatis huma- nis haberi debet. Aut ſi rectè, ſenſit Chaos nulla comitatum anima, ſed rudem ele- mentorum confuſamq́ congeriem, turbatam non ab anima, ſed quia frigida pugna- bant calidis. Ad poſtremum uerè defenditur Plutarchus, ueris auxilijs à dedecore redimitur. Non ex ubertate pectoris ſui ſanaq́ Philoſophia, qua florentiſsimum eius ingenium exuberauit, talia ſcripſiſſe, ſed ex Platone, Platonem autem ex maioribus nonnullis, quorum dogmata pluſquam lyncæis oculis euoluenda, ſub eadem maſſa bonis & malis iacentibus.

Diſſoluuntur uanæ Lucretij contra mundi creationem, rerumq́ ordinem, ca- lumniæ. Coarguitur neceſſariò ſenſiſſe prouidentiam rebus ineſſe, Omnia cauſa noſtri feciſſe Deum: quæ putaſſet Epicurus noxia, uel ſuperuaca- nea, ſummam prouidentiam habuiſſe.

CAP. XXII.

LVCRETIO uerò propter ſermonis inſolentiam quis reſpondeat? Me- ras enim, uelut emota mente, crepat uanitates: ſed non poteſt ſic ueritas aboleri, quin illam mens humana nonnunquam profundat. Principio igitur nominat naturam:

Confringere ut arcta
Naturæ primus portarum clauſtra cupiret.

Videtur item eam deteſtari religionem, quæ peperit ſcelerata & impia facta:

Quin contrà ſæpius olim
B Relligio peperit ſceleroſa & impia facta.

Procedamus igitur per ſingula. Coëgit enim inuitum, uel incautum Natura fateri, quod omni eo libro fugiebat. Si natura eſt, ordo quoq́ eſt. Quid enim eſt aliud Na- tura, quàm rerum naſcentium, creſcentium certus ordo, concentus, recta ratio? Si re- cta ratio & certus ordo rebus ineſt, qui Natura dicitur, ubi caſus, ubi temeritas, quã totis illis libris obnixè tuetur? Vbi temeritas atomorum? Vbi mundi cõſtitutio ex concurſu temere cadentium atomorum? Vbi lapſus & interitus eiuſdem, nullo præ- ſide? Si uult ratione & natura diſcutiẽdos eſſe terrores, uult agi ratione cuncta, Quæ maior ratio, quàm Deum eſſe, resq́ humanas eum ſcire & attendere? Quæ maior ra- tio, hominumq́ conſenſus, quàm mundum conſilijs unius maxime ſapientiæ guber nari? Quæ natio tam effera, id non confeſſa eſt? Quis animus non animaduertit? Quot argumentis confirmatur? rerum ipſarum teſtimonijs prædicatur? Vult autem ratione nos uti Lucretius, & eius auxilio terrores uanos, falſasq́ opiniones diſcutere. Ipſa igitur hæc ratio, docet eſſe falſiſsima, quæ libris illis ſcripſit. Præterea quid ſibi uult quod proſequitur?

Quippe ubi non eſſent genitalia corpora certa,
Quî poſſet mater rebus conſiſtere certa?
At nunc ſeminibus quia certis quæq́ creantur,
Inde enaſcitur, atque oras in luminis exit
Materies ubi ineſt cuiusq́, & corpora prima.
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quòd certis in rebus ineſt ſecreta facultas.

Audis ut ſeminum certos ac prǽſcriptos ordines fateatur? Vt rerum formas inuaria-

biles, constantes, æternosq; reditus rerum nascentium? Hæc constantia & certus ordo seminum, quid est aliud, quàm consilium Dei, quod Moses explicuit datum, cum cuncta producerentur? Dixitq; Dominus, Producat unumquodq; iuxta genus suũ, habens semen in semetipso. Vides ordinem, secretamq; facultatem, quam Lucretius agnoscit & fatetur fuisse imperium Dei. Secreta rerum & certa facultas arguit quandam sapientiam inuentricem & præsidem. Certa quoq; genitalia corpora, quod Aristoteles & prisci plenis uocibus prædicauerunt, temeritatem tota Natura exulare cogunt. Protestantur artificis mirabilem, quę dedit ordinibus, perennitatem, sapientiã. Situs ille genitalium membrorũ probat aliquem consilio, solertiaq; potentem: Non casu, fortuitoq; uenisse tale, tantumq; artificium, quod perennem suppeditaret originem. Nam qua temeritate uenisset, eadem breui concidisset. Cito enim cadunt, quæ temeritas inuenisset. Per tot annos ordo nascendi ductus est, idem semper & similis sui. Quòd igitur creantur quæq; seminibus certis, arguitur ratio magna, mundi pręses, ingentium operum opifex, Naturę rector, arguitur spiritus intus alens. Quòd uerò detestatur eam religionem, quæ peperit scelerata & impia facta: Ergo laudabilis & sancta, quæ sanguinem humanum fundi prohibuit, scelerata sacrificia sustulit, iter hominibus ad innocentiam aperuit: eos summa charitate, modo sequantur, deuinxit: cuncta flagitia summouit. Quòd si mala, nefariaq;

Tantum relligio potuit suadere malorum,

Certè quæ tot bona quotidie suadet, exosculanda, summis laudibus efferenda. Vera generis humani magistra iudicanda. Hæc ad alia fatetur, suadet, mundũ non temere, sed consilijs æterni Dei fuisse creatum. Alias autem rationes, quas Epicurus, non contra creationẽ, sed contrà qualẽ retulit Moses, inuexit, superius discussas non repetam: quòd Deo nullũ emolumentũ gratia nostra præstare potest, ut causa nostra mundum moliri uoluerit: Quòd tanto antè tẽpore quietũ nihil illicere debuit, ut cuperet uitam mutare priorem. Fas enim esse, rebus nouis studere eum, cui ueteres obsint: sed cui nulla omni anteacto tempore ægritudo accidisset, cum pulchrè degeret æuum, nõ potuisse amore nouitatis accendi. Nobis quoq; non nasci nihil mali fuisse. Responsum enim superius, Maiorẽ esse bonitatẽ, charitatẽq; diuinã, quàm cuiusuis hominũ. Nec si homines remunerãtur, qui beneficiũ dedissent, eadẽ ratione Deum eos remunerari, à quibus beneficiũ accepisset: sed cuius omnes uirtutes sunt uirtutibus humanis in immẽsum maiores: sic benignitatẽ & clementiã tanto nostra esse debere maiorem, quòd nostra remuneratur à quibus accepisset, illa gratificatur à quibus nihil accepisset. Improbatur etiã & criminibus incessitur à mortalibus amicitia, quæ remunerationes expectat, mercatura dicitur, nõ amicitia. Contrà, summis laudibus tollitur, uera charitas iudicatur, cũ gratificatur amicus amico, nullius remunerationis causa, sed sola bonitate sua. Deo quoq; similimi iudicãtur, qui beneficiũ inimico contulissent, qui pepercissent. Vera igitur bonitas Dei fuit beneficiũ dare creãdi mundi, à quibus nihil accepisset. Sic enim magnitudo bonitatis suę cognita fuit. Quòd autem Deum creando mũdo, uitam mutasse priorem, & quasi tædio prioris ætatis accusas ad creationem uenisse, magna cæcitas, inexpiabilis error. Si Deus causa nostri, non sua, creauit, cur putas eum uitam mutasse priorem? Mutasset, si propter se mundum fecisset, si quasi male prius habitans mutare sedes, reficere domum statuisset. Hoc stulti dicant: sapiẽtes autẽ, Deo semp ubertate felicitatis suæ circũfuso, nunquã sempiterna gaudia sua defuisse. Quibus cũ bonitas quoq; par adesset, alios eius efficere participes uoluisse; Id autẽ in Aeternitate fieri nõ potuisse. Solus enim ipse potuit æternus & lętus esse

lætitia

A lætitia sempiterna. Homines igitur & Deos fecisse, terras hominibus, Dijs cœlum, utrisque cœlum & terras, ut maiestatem suam noscerent, colerent, pariterq́ꝫ secū beati essent. Quod in tempore duntaxat, in Aeternitate minimè fieri potuisset. Solius enim eius æternū æuum. Sed his facilè resolutis, quæ mouere forsan aliquē possent, quę posuit Epicureus idem probaturus temere & fortuito, non à Deo creatum mundum, quòd tantis culpis subiectus sit, quòd magna ubique temeritas & inordinatio, & confusio, refellantur.

Principio quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde auidam partem montes, syluæq́ꝫ ferarum
Possedere, tenent rupes, uastæq́ꝫ paludes,
Et mare quod latè terrarum distinet oras.

Hæc Lucretius. Ad hæc, quòd duæ maximæ mundi partes, aliæ feruoribus, aliæ gelu assiduo mortalibus sint ablatæ: quidquid autem arui restet, ni uis humana resistat, breui sentibus obducatur. Et cum iam latè uirere, florereq́ꝫ fruges cepissent, partim nimijs feruoribus Solis, partim hymbribus gelidisq́ꝫ pruinis auferri: Vexari uiolentis flatibus uentorum. Ad hæc cur feras horriferas, hominibus infestas alant mare & terræ. Cur anni tempora morbos apportent. Quare mors immatura uagatur. Cur infans humi proiectus, contrà quàm bruta, indigus opis, implet locum uagitu. Nec pecudibus quemadmodum nobis, opus est mœnibus altis, quibus se tueantur. Quibus omnibus Epicureus nitebatur probare, mundum non Dei consilijs, sed temeritate & casu emersisse, cuncta Fortuna gubernante. Ad quæ è uerissimis Naturæ thesauris rationes depromptas, poterit, qui uoluerit, obijcere. Principio ut in omni causa, atque opere, qui bonis silentio præteritis, mala & accusatio-
B ni obnoxia persequeretur, improbus haberetur: sic improbus habendus, qui tam mirabilibus rebus, quibus conficitur ornatus mundi, tacitis, ea tantum insectetur, quæ calumniandi locum præbere possent. Verè enim dixit grauis orator, Sed est iniqua in omni re accusanda, prætermissis bonis, malorum enumeratio, uitiorumq́ꝫ selectio. Innumerabilia sunt in mundo, quæ non admirari modò sapientes, sed obstupescere coëgerunt. Nec satiare sese considerando illi potuerunt. Improbantur, stultiq́ꝫ dicuntur, qui uel ignem, uel aquam, uel ferrum conuitijs insectentur, quòd aliquas clades ab his importatas audiamus. Denique nulla res, cunctorum iudicio, utilis, necessariaq́ꝫ iudicata, quæ non ob aliqua adiuncta incommoda uituperari possit. Consideranda sunt igitur longè plura ac meliora, quàm paucissima, ac minima mala. Quemadmodum qui eloquentia quàm diuina uirtus sit, uult noscere, non urbes euersas malorum loquacitate, sed innumera bona bonorum eloquentia parta consideret. Vt igitur dem, in tanto bonorum numero, quædam mala interuenisse, non protinus assequeris ut calumniari mundum, mentemq́ꝫ magnam, qua gubernatur, tollere possis. Sed præter hoc responsum, mihi non modò calumniæ patere non uidentur, quæ Lucretius obiecit, ut non minus in his ipsis prouidentia uigilasse, ingeniumq́ꝫ suum exercuisse uideatur, quàm his, quæ claram prouidentiam protestantur. Montes, Syluæ, uastæq́ꝫ paludes, & mare latissimum Lucretio uisæ sunt, quæ prohibeant ne fateamur mundum diuinitus creatum. Audiat igitur principio. Montes nihil habent in terris, quod non maximorum commodorum, incredibilisq́ꝫ uenustatis causa factum uideatur: ut si montes in terris non adessent, multa mala cum dedecore consecutura fuisse uideantur. Cernentur autē mala montibus absentibus, si commoda uenustasq́ꝫ his præsentibus considerentur. Iamprimum coercetur montibus rupibusq́ꝫ celsis mare, ne prosiliat in terras: in eos durissimos, & in-

expugnabiles carceres illidit fluctus insanos. Hic rabies efferata quiescit. In monti- C bus cœlum saluberrimum, defecatus aër, corporibus firmandis aptus. Et cum graue cœlum infestat æstate habitantes in plano, qui tenent montes, locorum celsitudine, cœliq́; bonitate à morbis defenduntur. Hic amœnissimi secessus, hic saltus opaci, uirides syluæ, ad uoluptatem, uitamq́; quietiorem iucundissimæ. Secedit in montes innumerabilis hominum multitudo, secessus illos sacros, syluasq́; uiridantes & propiora cœlo loca adamantes. In campis nulla grata oculis uarietas, eadem semper terrarum facies. Montes autem mirabili uarietate distinguuntur. Hic ualles umbrosæ. Hic latè prospectus oculorum. Nunc tumulus surgit, nunc caua uallis hiat. Nunc pendet rupis, nunc occurrit nemus umbriferum. Nihil in montibus ociatur. Nam syluæ tum gratissimæ sunt, tum præbent nobis omne genus materiã ad humanos usus maximè necessariã. Tum feras, animaliaq́; mansueta nutriunt, quæ causa hominum esse facta, declarat, quòd his soli homines utuntur. Qui feras item persequentes, tum earum uenatu uictitant, tum exercentur: firmant uires corporum: Incredibilis est lætitia persequendis eis. Ad postremum, magna montium necessitas. Sine his nec hominum uita sustineri, nec ulla in terris uenustas inueniri posset. Quis est enim, qui nesciat, si non essent fontes & flumina, maximis incommodis humanam uitam fuisse uexandam, imò uerò defecturam breui? Montes igitur gignunt nobis fontes & flumina. In cauernis montium cogitur frigidus aër: hic destillat, defluitq́; in fontes. Fontes aggregati flumina conficiunt. Hæc ad urbes in plano sitas descendentia, deferunt secum quæ nullius ore numerari possunt bona. E montibus Aethiopiæ oritur, labiturq́; per uarias terras Nilus. Heluetiorum montes quatuor inclyta flumina mittunt in uarias terras, Danubium in mare Euxinum, Padum in Italiam, Renum per Germaniam in mare Oceanum, Rhodanum in Gal- D liam. Sic è monte Tauro, Tigris & Euphrates. Denique cuncti fontes, è cauernis illis, latissimisq́; specubus oriuntur. Quid esset autem humana uita sine fontibus, & fluminibus? Qui igitur accusauit montes, eosq́; temere terras occupasse putauit, nec eorum uidit commoda & necessitatem, diuinamq́; creandis eis prouidentiam non perspexit, is sine dubio dementissimus fuit. Quorum accusatione expiata, purgata est etiam culpa syluarũ, quæ tametsi tenentur à feris, tamen feræ ipsæ, ad utilitatẽ, uoluptatemq́; nostram deseruiunt: ut, si non fecisset Deus, facienda fuerint ab hominibus earum lustra: tum maiores capiunt homines è syluis fructus quàm feræ, ut propter homines factæ, non propter feras apertè nascantur. Venio ad paludes, & lacus, & mare, quorum non minor necessitas & usus, quàm montium, ac syluarum. Hincq́; primum aggredior. Quanto melior Lucretio & Poëta & Philosophus fuit? qui collustrans oculis opera mundana, inq́; his lacus & paludes contemplans, ea non temeritatis, sed summæ prouidentiæ, diuinæq́; bonitatis munera iudicauit, & inter præcipuas Italiæ laudes ascripsit:

An mare quod suprà, memorem, quodq́; alluit infra?
An'ne lacus tantos, cœlari? maxime teq́;
Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino?

Laudauit igitur mare, lacus, ad pulchritudinem Italiæ data, non ad infamiam prouidentiæ putauit. Marcus igitur Tullius omnibus laudibus Lucretio superior, quantus est in explicanda diuina prouidentia? quæ perspicitur in his, quæ mari, lacubus & paludibus nascuntur. Duos igitur uni Romanos oppono, quanquam nulla ratione conferendos, Lucretio, siue patrij sermonis elegantiam, siue mentis diuinitatem compares. Lacus igitur in Terris etsi prohibent habitationes humanas, non tamen tollunt commoda, deco-

A rem, necessitatem. Neque enim erant omnia casis, domibus, palatijs replenda. Pars terrarum ad urbium ædificia, pars ad agros, unde uictitarent homines, parabatur. Vt hominibus replere terras uenustissimum fuit, sic replere piscibus maria, lacus, paludes. Non decoris tantùm, quòd diuersi generis animalia nata sunt, terrestria & aquatica, uerum etiam & is, quòd cibus ex omni loco datus hominibus fuit, perspectus est. Ad postremum doceo, summo consilio, magna necessitate, mare factum esse latissimum, ipsisq; terris longè magnitudine, uastitateq; amplius. Nec secus fieri potuisse, nec debuisse. Omnium rerum quibus animantium uita sustinetur, nemo est qui nesciat, aërem maximè necessarium. Eo uiuunt, spirantq; animantes, eodem olfaciunt, eodem uident. Nubes item & uapores, atque hymbres, ad ubertatem, fœcunditatemq; terrarum necessarios esse quis nesciat? Hoc igitur tam salutare, & omnibus terris uniuersale beneficium, qui rectè consideret, nobis mare ministrat. Nunquã citra mare contigisset. Tantundẽ est ad id in terris mare necessariũ, quàm Sol supernus. Sol igit̃ super immẽsas aquas, quæ per uniuersum terrarũ orbẽ circunquaq; diffusæ sunt, flammas euomens, casq; irrequietis ignibus excoquens, & resoluẽs, elicit reparatq; aërem, quo tota inter cœlũ ac terras regio repleta, suggerit animantibus spiracula, recreat haustus, frigiditate sua, cordis æstuantes calores. Is, ut dixi, reficit̃, reparatur, renouaturq; semper extractus è mari, rapidi potentia Solis. Qui quanquam elicitur etiam è terris, at is perexiguus est, ut nisi magnitudo maris, aquarumq; numerus tantus adesset, nulla ratione tantus aër fuerit reparandus, exhauriendusq; quantus ad omnem mundum satis esset. E mari quoque trahitur alia euaporatio, quæ coacta, densataq; in nubes, pressaq; ut spongia, protinus hymbrem ingentem demittit in terras. Is gremio telluris exceptus, magnus alit, magno permistus corpore fœtus. Nisi igitur tantus, quantus est numerus aquarum, fuisset B creatus, nisi sese per omnes terras mare diffudisset, nec aër reparari potuisset, nec nubes è mari sublatæ, terras hymbribus fœcundassent. Vtilius igitur fuit animalibus, & ad eorum uitam magis necessarium, ut fieret latissimus aquarum cumulus, quàm ut ubi nunc mare decumbit, esset habitabilis terra: quæ nec ipsa, nec alia pars terrarum, quæ nunc habitatur, teneri ab hominibus propter sterilitatem potuissent: ipsiq; animantes nec nati fuissent, & si nati, respirare postea non potuissent. Hanc calamitatem, quia contra Naturam arma susceperat, & in eam scripturus uenerat, uidere Lucretius non potuit: cui uisum est, caruisse consilio & prouidentia, quòd mare tantum terrarum occuparit. Mitto enim nunc alia, nullius ore enumeranda commoda, quæ percipiuntur è mari: mitto nauigationes, piscesq; omnigenos, quibus maxima pars humanæ uitæ sustinetur. Venio ad perpurgandas alias accusationes, quòd aliæ terræ propter feruores, aliæ gelu assiduo sint mortalibus ablatæ. Eadem atque superius, Naturæ calumniandæ dira cupido. Principio deprehensum est, nullas esse terras uel ob frigora, uel calores, non habitabiles. Deprehensum est, eos falli, qui uel Zonam torridam, uel duas frigidas inhabitabiles existimassent. Inuentumq; est, nec tam sæua frigora, nec tantos esse feruores in mundo, qui prohibeant, quo minus omnis terra colatur, quisque locus hominum cultu teneatur. Omnis eñ regio, quæ Solis rectis radijs subiacet, à Tropico Cancri, ad Capricorni, innumerabiles sustinet habitatores. Mitius quidẽ cœlũ nostrũ, ac temperatius, at & illis sunt sua bona, quę nos in terris produci nostris cuperemus. Illiq; ad æstus assueti tam iucundè ac beatè uiuunt in sua, quàm nos in nostra regione. Cunctis Natura proprium quid gratificata est. Si quid aduersi dedit, remedia quoque, quibus incommoda locorum leuarent, non denegauit. Eas quoque Zonas, quæ polis rectè subiacent

ſubiacent, ubi neceſſario ſunt dies ac noctes temporibus uarijs bimeſtres ac trime- C ſtres, uidi qui ferrent non modò facilè ab hominibus habitari, ſed uſque eò cœlum illud temperatum eſſe, ut binas ac ternas fruges ſingulis annis legant. Cui ratio quoque aſtipulatur. Quo tempore Sol aſsiduus ſuper terris immoratur, fruges maturari, produci de terra cuncta bona. Denſiores autem tenebræ, menſem duntaxat ingraueſcunt. Hæc uidi qui uidiſſent, fidelisſimeꝙ referrent. Non illic mare glaciale eſt. Tum ſi glaciale, habitabile quidem, & ueſtigia patiens. ſuper aſtricta glacie caſas figunt, dum gelu durata ſolidæ terræ modum præbet. illic negociantur. Vbi reſolutio propinquat, tollunt urbem, redeunt in terras. Vbique igitur fuit diuinitus conſultum. Cur porrò tacuit Lucretius, qui queritur æſtus & frigora, quæ ſolis facit acceſſus, ac diſceſſus, diuinum, quo Sol it, reditꝙ ſingulis annis, ordinem, nunc hyemes, nunc æſtates efficiens? Quo quid diuinius? Dum nobis hyems neceſſaria, frigoraꝙ grauidant terram, & in uiſcera naturalem calorem reijciunt, hymbresꝙ omnia fœcundant, interea dat illis Sol acceſſu feruores, quibus maturatas fruges ad horrea portant. Quòd autem queritur accuſatꝙ Naturam Lucretius, quodcunque reſtet agri boni, ni uis humana reſiſtat, ſentibus obduci, partimꝙ feruoribus, partim caſibus alijs auferri: primùm monebo eum, ſi uoluerit, aut potuerit ſuſpicere, quod longè meliores Philoſophi docuerunt, exemplorumꝙ abunde eſt, cum felicitas, rerumꝙ ſecundarum ſucceſſus & copia mortales reddat inſolentes ac peiores, cum ſint deteriores, quo ditiores, cum corrumpunt animos & corpora haud citra diuinum conſilium eueniſſe ut uictus ſudore conſtaret, ut excuſſa corporibus atꝙ animo torpedine, & fortiores fierent homines, & alacriores, addo etiam meliores. Nemo enim eſt qui neſciat, laborando non modò corpora, uerum etiam animos effici meliores, quòd ocium tam corporibus tabem ingenerat, quàm animis rubiginem. D Cernere eſt equos longè deteriores, quos ocium & ſagina corrupiſſet. Certiſsimum igitur ſit, niſi uictu quærēdo labores hominibus dati fuiſſent; multa mala conſecutura fuiſſe. Nec ulla deſignari poterit honeſta cauſa, cur Deus auferre labores hominibus debuiſſet, quibus ablatis remanent ocioſi, uentri, libidinibusꝙ fœdis, quales hodie, quibus res affatim ſuppetunt, feruientes. Tales eſſent omnes in ocio & ignauia, quales Campani, quos agri bonitatem grauis orator dicit ſuperbos & crudeles reddidiſſe. Itaque maximè fallitur Lucretius, quod optimum fuit, hominibusꝙ utiliſsimum, diuinæꝙ ſapientiæ teſtimonium, ſuſpicatus fuiſſe temeritatis. Similis eſt reſponſio, de pruinis & hymbribus. Neque enim ſi quando calamitas ab igne contigit, ut domus incenderetur, infans in ignem lapſus arderet, protinus accuſabimus ignem, & temere non ad utilitatem ex ſumma prouidentia datum arbitrabimur: Sic cum ſint hymbres optimi, neceſſarij, ſine quibus uniuerſa terra ſqualuiſſet, qualis ea regio, ubi mare ſabuloſum eſt: ſiquando cadant uberius, non eſt protinus temeritati tantum, tanquam diuinum munus tribuendum. Sunt autem regiones, quibus pruinæ rosꝙ cœleſtis, quibus cadit copioſiſsimus, eſt pro pluuia. Eadem de uentis dicenda. Nemo poteſt enumerare commoda, quæ uenti largiuntur. Hi differunt nubes, & grauidas hymbre per omnes terras diffundunt. Per omne mare curſus dirigunt: magnos afferunt hominibus uſus, ut ex omni regione uectigalia, merces, unum in locum comportent: efficiunt ut mores, habitusꝙ peregrinos, quæ ſemper fuiſſent incognita, noſcamus. Sed hæc quidem oblectationis, illa neceſsitatis, quòd ab his uapores è mari Solis ardoribus educti congregantur in nubes & conſtipantur. Ab eiſdem uelut manu ſpongiæ nubila compreſſa in pluuias laxantur: quod ſine uentis nulla ratione fieri potuiſſet. Venti præterea purgant aëra,

A tetros odores, malasq́ exhalationes ex omni mundo surgentes amoliuntur. Iidem serenitatem, ijdem nubila, uelut aëris moderatores ac domini, apportant. Sine uentis non minus homines uiuere, quàm sine Sole non potuissent. Nunquam enim his absentibus pluisset. Nunquam serenitas cœlestis affulsisset. Vbique caliginosus aër inhorruisset. Numerare igitur uentorum commoda Lucretius, non incommoda debuerat. Sic commoda, quæ nimij feruores apportant, quos uehementes fieri ad torrendas fruges conueniebat. Neque uerò bonus apud mortales haberetur, qui cuiusquam leuioribus uitijs notatis, maximas, insignioresq́ uirtutes omitteret. Siquid igitur nimij feruores frugibus natis nocuerunt, at respice ut ab eisdem è terræ uisceribus promuntur, aluntur ad incrementum & maturitatem, denique maturatæ caloribus, domum ab hominibus deportantur. Sine feruoribus nec nasci, nec crescere, nec maturari potuissent. Ac uerè dixit ille, longa est oratio, multæq́ rationes, quibus doceri possit, omnia quæ terra concipiat semina, quæq́ ipsa ex se generata stirpibus infixa contineat, ea, temperatione caloris, & oriri, & augescere. Solus autem Deus undequaque bonus ac beatus. Nostra, bona quidem, sed quoniam à Deo longè dissita non eadem perfecta, syncera, inuiolata bonitate, ut semper prosint, nunquam noceant. Quemadmodum nihil est luce melius, ac delectabilius: at Sol sæpe corpora hominū inflammauit. Quod autem de feris horriferis, quę nobis infestas alant maria & terræ, obiecit Lucretius, similis responsio. Paucissimæ enim sunt feræ hominibus infestæ, at innumerabiles ad omnes usus aptæ. Ex eisdem quoque remedia, uel ad earum, uel aliarum ferarum nocumenta sumuntur. In omni igitur Europa, siue Italiam, siue Germaniam, & Galliam aut Hispaniam peragraueris, has hominibus infestas, nisi fuerint priores irritatæ, feras paucissimas enume-

B rabis. Nam regiones calidiores, necessariò multa monstra, propter feruores, aluerunt: sed & ea prodigiosa, magnæ uoluptatis cum uisuntur, magna Naturæ potentis indicia, non unam aut alteram faciem, sed longè uarias ac dissimiles nobis offerentis, & quasi ludentis. Quid Elephātis, Rhinocerotibus mirabilius? Quis Cetum cōspicatus, nō obstupuit, miratusq́ uocem & mentē ad artificē sustulit? Quòd Naturam accusans, casum temeritatemq́ defendis, quòd lupos, uoracesq́ bestias crearit, cur non laudas & admiraris, quòd boues & equos, ad humanam uitam necessarios, quòd tot ferarum genera ad cibos, omnesq́ alios usus eduxit? Cur oculis iniquis munera eius, tan'que mirabiles diuitias cernis, nec te uel odium, uel hebetudo laudare sinunt, quæ meliores non modò laudarunt, sed etiam obstupuerunt? Factæ sunt igitur quot fieri formæ potuissent. Mirabilius est, & ad diuinam prouidentiā illustrius, tot tantasq́ animalium formas apparuisse, tam uarij generis arma, quibus se tuerentur, accepisse, quàm questu dignum, quòd his arma dedisset. Quæ neque data sunt, ut hominibus nocerent: sed sicut non fuit datum ferrum ad exitium sed ad usum, sic ut his illa se tuerentur. Vt igitur cornua tauris, apibus aculeos, ceruis uelocitatem, equis calces dedit, sic uenena serpentibus, morsus feris tetrioribus: quibus ut dixi, non nocerent, sed se defenderent. Hoc fuit naturæ mirabile consilium. Quòd autem morbos, mortemq́ immaturam deplorat Lucretius, hincq́ prouidentiam, quæ rebus humanis consuluisset, tollere festinat, in mediumq́ protrahit infantes, humi proiectos & flentes, & opis indigos, una eademq́ responsio. Nam quæ morbos apportant, parte alia sunt optima, salutaria, uitalia. Sol magnis feruoribus febres accendit: at eodem tempore fruges torret: fructus maturescere cogit: efficit ut uuæ dulcescant, lectæq́ & pressæ dulcia uina profundant. Hisq́ intelligimus, non idcirco totius orbis dominum, nobis lampada Solis in-

flammasse, quò corpora morbis conflictarentur, sed quò frumenta, frugesq; omnes C maturatæ carperentur, & uuarum liquores, acerbitate mitigata, suaues effecti, non multò pòst ab hominibus biberentur. Quod si eodem tempore febres inflammant, tum id perrarum est, tum nulla ratione cum bono & utilitate, quam feruor ille largitur, conferendum. Sed nostræ prudentiæ extiterit, quemadmodum ignem ne lædat, declinamus, duntaxat autem ad utilitatem, quæ tam uaria, mirabilisq; est, utimur: sic domibus, & tectorijs, quorum faciendorum Deus idem ingenium dedit, feruores Solis declinantes, eos sinere flammas iactare per arua, & maturandarum frugum munus absoluere. Quoties agricolas ipse uidi, summis uotis æstus ingentes efflagitantes, quibus excutiendis frugibus incredibiliter iuuantur. Vidi nautas mare, quod nauigantes, tam uaria bona domum aduertunt, dicere mare benedictum, mare diuinum, ac sanctum: Sic feruores Solis agricolæ sciunt ac fatentur sanctos, diuinosq;, propter incredibiles usus. Mors igitur immatura non fuit Naturæ consilium, quæ cuncta mirabilibus modis ad omnium conseruationem studuisset. Raro hæc culpa eius, sed nostra, qui cupiditatibus effrænatis seruientes, exitium nobis acceleramus, & aut inimicitijs, ferroq; ante diem cadimus, aut morbis, quos uoluptates ac libidines attulissent, conflictamur. In uniuersum reperies, uiros meliores ac modestiores diutius uixisse, Natura longos eis uitæ cursus aperiente. Sunt aliæ causæ, quas Lucretius uidere non potuit: eas ego contentus his quæ sunt in oculis, sensuq; patescunt, sciens & prudens relinquo. Nam cur infans, contrà quàm aliæ animantes, omnem locum uagitu compleat, proiectus humi, Philosophi uerissimas, optimasq; causas, quibus assignatis, omnis suspitio conticescat, adducent. Primum docentes, uagitus infantium, non magis humani generis infelicitatem, quàm nobilitatem supra cæteros ostendere. Nam cum reliquas animantes Na- D tura uillis & cortice, pelleq; sepiuisset, quo frigora depellerent, animal nobilissimum leuissima cute, quo minimum ponderis Spiritus haberet ex carne, circundedisse: Infantes ex calidis matrum uisceribus egressos, frigus externum sentientes, naturaliter uagire, quos durities cutis, uillisq; obtecta, non defendat. Crassa igitur animalia, uillis & pellibus armauit: nobile, factumq; magis ad rationem, & cogitandum, quàm ad corporea, tenuissima cute contenta est protexisse: Cui ratio, non cornua, uel aculei, aut plumæ, & rostrum ad præsidium dabantur. Quòd si leones aut equi, propter cutis tenuitatem, dolorem quemadmodum infantes acciperent, haud dubiè, dolentes aliquam uocem, quemadmodum cum uerberantur canes & feles, emitterent. Ecce igitur uagitus infantium, non calamitatem, miseriamq; testatur, sed corporis delicati contextum, immortalis spiritus artificiosam, ac leuem, minimumq; ponderis habentem sedem. Simili modo cœleste sacramentum docebunt Philosophi fuisse, quòd opis indigus infans nasceretur: ut animal sociabile, uinculum charitatis ex alterius auxilio retineret: parentes qui non modò genuissent, sed etiam aluissent, diligeret & coleret, & beneficium quod ab eis infans accepisset, senibus redderet. Hoc diuinissimum, hoc facit ut contrà quàm bruti, & ratione carentes animantes, parentes diligamus, & colamus, ueneremur, pro eis in ferrum, flammasq; ruamus. Genuerunt, difficilimam educationem præbuerunt. Quo tempore, ipsi quoque parentes optimum beneficumq; Deum, natis educandis, imitantur. Fitq; amoris maxima coniunctio. Animantes rationis expertes, nisi subitò nati in pedes stetissent, educationis indigentes, quòd rationis expertes essent, è uestigio perijssent. Charitas igitur ratioq; parentum, plus est ad educandum, quàm brutis nasci non opis indiga. Eadem quoque de mœnibus altis, quibus nos defendimus

A dimus, pecudes defendi non indigent, dicenda. Multo enim melius fuit mœnibus altis indiguiſſe, quæ cum uellent homines, ædificarent, quàm non indiguiſſe. Hæc enim ædificiorum egeſtas arguebat animal nobiliſsimum, quod ad habitandum parare ſibi domicilium, tueriq́ ſe ab iniurijs externis deberet & poſſet. Pecudes autem ſi mœnibus indigentes inſuper ingenio condendorum caruiſſent, ſine dubio non uixiſſent. Homines ergo mœnibus altis indiguerunt: ſed huic egeſtati ratio pulcherrimum remedium, quæ ſolis hominibus dabatur, erat adhibitura. Ad hæc poſſent homines ut tempore priſco, pecudes imitati, ſine mœnibus habitare, ſed melior, nobiliorq́ eſt habitatio ſub tectis, præclarasq́ urbes apparuiſſe. Quapropter hæc egeſtas peperit hanc toto orbe pulchritudinem, quòd urbes aſpeximus hominum ſolertia conſtructas. Quis neſciat, ſi poſſent pecudes, quemadmodum homines, urbes ſtatuere, potius in his ipſis, quàm teterrimis, horridisq́ ſpeluncis, aut caulis habitaturas? Quocirca quod optimum, & humanæ nobilitatis teſtimonium fuit, id Lucretius, qui neſcio qua beneuolentia pecudibus homines ſimiles uolebat, dedecus infamiamq́ prouidentiæ, temeritatis argumentum putauit, eadem cæcitate magis temeritatem, quàm prouidentiam defendens, qua ſimiles brutis homines habitationes non habuiſſe quæſtus eſt.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER OCTAVVS.

De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum supremum, atque homines intercedit, & quòd de his etiam prisci Philosophi sunt locuti: Et de ueris Dijs, fabulosis exclusis.

CAP. I.

NVNC DE DIIS, & omni ea gente, quæ maior homine, minor principe, ac summo Deo, media inter nos, & illum creditur, de qua uarius sermo priscis et iunioribus Philosophis habitus, agendum, hinc inde mendacijs, & fabulis à ueritate segregatis: & quod nominibus confusum, confusas quoque res exhibet, moraturq́ue mentem ab aspectu ueritatis, seiungendum, & in separata genera partiendum: ut quæ bona, & uera sunt, iucundè suscipiantur, in suos situs, & sacrum domicilium reuocata ueritate notam semper hominibus, & cœlesti beneficio semper in terris radiantem, luculentisſimam autem magni Dei in terras aduentu, ob quæ uenerari Theologiam ueram necesse sit. Ac iuniores Platonici omnia ferme Deorum genera, quæ nostris in literis uidissent, furtimq́ue usurpassent, celebrauerunt: apud superiores, uetustioresq́ue Philosophos uaria ratio, nunc qui moueant lumina cœlestia Deos, nunc alia quædam numina uaga, nulli corpori alligata, cœlum, & terras inambulantia, celebrantes. Sed quoniam ad unum ueritatis filum cuncta reuocanda sunt, reiectis his, quæ minus rectè senserunt, eorumq́ue testimonio declaratis, restabit nuda, exutaq́ue mendacijs ueritas sola. Omnes quidem propè uetustisſimæ gentes, cum iam ueritas, priorumq́ue seculorum bonitas obsolesceret, post primum, ac supremum Deum, stellas deinde ut Deos coluerunt. Verisſimumq́ue est quod suspicatur in Cratylo Plato: Videntur mihi, ait, priores homines Græciæ, hos solos Deos putasse, quos nunc plerique Barbarorum, Solem, Lunam, terram, & astra, cœlumq́ue. Quæ concita perenni cursu intuentes, ab hac currendi natura Theus eos uocarint. Deinde, inquit, deprehendentes alios, iam omnes ipso isto nomine nuncuparunt. Eadem in libris primæ Philosophiæ affirmat Aristoteles, Veteres primas substantias Deos putasse. Verùm quod arbitratur, corpora solum, Intelligentiasq́ue cœlestes, Deos dixisse, non est uerum omnino. Docebo enim tam ex Chaldæorum, quàm Aegyptiorum, Hebræorum, denique ueterum Græcorum Theologia, non Deos istos modò, id est cœlestes Intelligentias, priscos, sed alia quoque Deorum genera putasse. Alterum quod peccat idem Philosophus, nec rectè sententias antiquorum interpretatur, est in secundo de Cœlo, Antiquos superiorem locum Dijs attribuisse, ueluti solum immortalem: Inde confieri, ut nec genitus unquam. Nam omnis uetustas, & cuiusuis gentis Philosophia credidit, confessaq́ue est cœlum quanquam diuinum & incorruptibile, at creatum, cuius uel ipse Aristoteles arguit Platonem. Duoq́ue male de priscis interpretatur, quòd primas substantias

A substantias, & Deos, sola sidera, Intelligentiasque cœlestes crediderint, quòd tribuerint eis cœlum uti sempiternum. Quorum falsitas colligi poterit, tot superius prolatis testimonijs. Vt igitur omnia segregata, sepositaque melius inspiciantur, dicendum est, tria fuisse, & esse in Philosophia, ueterique Theologia genera Deorum. Ac sicut separauimus Dæmonas fabulosos à ueris, sic ueris Deis à fabulosis & poëticis segregatis, Primum genus dicendum, Solis, Lunæ, stellarum: secundum eorum Deorum, qui à motu cœli absoluti, per terras uagari, è cœlo terras petere, in cœlo beatè uiuere res humanas gubernare, dixerunt: Tertium est genus eorum, quos ex hominibus in Deorum concilio collocarunt poëtæ. Ex his generibus, solum medium, si quis altè spectet, & non Naturam modò, sed omnem ueterum, maiorumque Theologiam consulat, inueniet ueros Deos, primum, & tertium fictitium, & fabulosum: sed postremũ à poetis: primum ab his, quibus apud Barbaros, uisum est cœlum habere Diuinitatem, fictum. Vt quo errore terram, quod Plato perhibuit in Cratylo, asseruit in Timæo, oceanum & flumina, omnemque mundum deificarunt, eodem tribuerint & cœlo Diuinitatem. Vtque fictitia fuit Diuinitas Herculis, Martis, Palladis, totque poeticorum Deorum, si modò homines eos constet fuisse: sic Diuinitas cœli fuit ex errore post antiquam, ac sacrosanctam Religionem, uniuersalemque Dei cultum extinctum, ascita. Nam uetustissima Hebræorum Philosophia, longè & Chaldæorum, & Aegyptiorum Theologia superior, nunquam dedit cœlo, sicut nec cæteris rebus Diuinitatem. Quæ Religio & Philosophia quoniam antiquissima est, illud priscis illis seculis, anteaquam pro ueritate succederet mendacium, placuisse, creditumque fuisse sentiendum, quod traditur in ea. Ac Plato quoque testis est in Cratylo, & in Legibus, à Barbaris allatam ad Græcos astrorum Diuinitatem. Sed ubi inueneris non uetustiores,

B sapientioresque barbaros id fecisse, nec semper apud Barbaros hunc errorem uiguisse, pronuntiandum erit, Græcos in eo non ueram Barbarorum Theologiam, sed eorum uanitatem, erroresque secutos, cùm cœlo dederunt Diuinitatem. Nec Aristoteles fecit aliud, cum Diuinitatem siderum adeò suspexit, hucque mentem omnem defixit, quàm quòd Barbaros secutus est in eo, in quo post multa secula ab ortu generis humani illi errauerunt. Atque Aristoteles quoniam hanc cœli, siderumque Diuinitatem à præceptore Platone, Trismegisto, Chaldæis, accepit, certè fatendum est ei, quod priores illi prodiderunt, Deos quidem esse planetas, sed creatos à summo Deo, quod Plato toties, ut uidimus, confitetur, & Trismegistus. Igitur autore Platone nil aliud est cœli Diuinitas, quam Barbarorum superstitio, qualis fuit Diuinitas terræ. Siquidem eodem tempore, eadem religione terræ, ac cœli Diuinitatem suscepere. Sed facilius de terra, quoniam præsens est, negari potest quòd sit Dea, quàm de cœlo ab oculis remotissimo, & incorruptibili, tum ordinum sempiternorum pleno. Triaque de cœli, & siderum, planetarumque Diuinitate statuenda. Eam superstitionem esse Barbarorum, tum eodem honore, eadem opinione cœlum, atque terram ab eis deificatam: ut tam desipuerint in Diuinitate cœli, quàm terræ & oceani. Postremò, quòd tametsi Deos uocent Solem, Lunam, stellas, ab supremo tamen, & magno opifice Deo facta confiteantur. Hoc Mercurius, hoc Timæus Locrensis, hoc Plato. Exclusa igitur ueluti fabulosa, fermeque poetica, cœlesti Diuinitate, cuius in Theologia Mosis, omnium uetustissima, nulla fit mentio, imò quæ sit infamis apud Prophetas, & quæ, si quidem ulla sit, creata sit à summo Opifice, & quæ nil aliud nisi motus cœlestes operetur, quo sola corporea uita administratur, ad animos nihil attingat, de ueris Dijs loquendum est, ex Philosophia. De quibus quoniam multa uera, admiratioméque digna, rursum fabulosa & fictitia multa disputantur à Platonicis, conandum est pro uiribus, au-

rum quasi ex scoria deligere. C

In sermone Platonis, Aristotelisq́; apparere Deos alios, quàm qui moueant orbes cœlestes. Nec alios esse posse, quàm Angelos supercœlestes.

CAP. II.

EX OMNI ueterum Philosophorum, Theologorumq́; sermone ratio quædam de Dijs colligitur, id quod postea beneficio Christianæ religionis, melius & explicatius Platonici tradiderunt, apud quos nomina Deorum, siue Angelorum distincta, officia quoq;, quæ tribuit eis sacra Theologia, Theologorumq́; Corypheus Dionysius, quem clàm præcipuè Proclum, Platonicos secutos Græci testantur, inueniuntur. Quos autem ueteres omnes promiscuè Deos uocarunt, & quæ in mundo munera eis attribuerunt, deprehensa sunt esse, quæ dilucidè, & clarè, ex uetustissima Hebræorum Theologia, exposuere nostri. Permanauit quidem ex Hebraica Theologia quædam in omnes gentes fama de diuino illo genere, quod inter homines & Deos intercedens generatim sit appellatum Deorum, separatim autem apud Platonem, pluresq́; alios, Dæmones. Ac quoniam apud quos est mentio istorum Deorum, quibus munera quædam diuina, præcipuè gubernacula humani generis assignent, & beatos esse eos, cœlumq́; colentes prædicent, est etiam summi, ac singularis Dei mentio, deducendum est, eos asseruisse genus illud, quod asseritur à nostris post Deum altissimum, omnemq́; de eis Theologiam eam proposuisse, quæ uetustissima docuit sapientia nostra. Dico uidelicet quòd cum apud Platonem, Aristotelem, omnes denique Philosophos, & Poëtas sint, ac nominentur sæpe Dij, rursum celebretur singularis ille, sempiternus, & omnipotens Deus, necessariò cogũtur de Dijs illis minoribus sentire, & definire, quæ uetustissima docuit sapientia nostra. Rursum cum Aristoteles, & Plato quædam de Dijs illis prædicent, quæ quidem facere non possent, si ad cœlestes orbes adhærescentes, inde moueri non possent, quoniam dicunt eos interesse rebus humanis, multaq́; alia gerere, quæ non possent, si cœlestes orbes animantes ab illo suo corpore discedere non possent, deducendum est ex his, aut per errorem eos cœlo Deos affixisse, aut aliud Deorum genus tradidisse, à cœli motu uagum, ac liberum. Nam si Aristoteles affirmat probabile, & uerisimile, Deos curare res humanas, & gratos eis esse, & acceptos, pios, eosq́; præmijs afficere, certum est hoc eos facere non posse, si cœlum uelut corpus suum animantes, separari ab eo, uenire in terras, & prouidere, & consulere bonis, & eis pro pietate reddere præmia nequirent. Rursum cum Aristoteles multa sæpe de singulari, ac supremo Deo prædicet, necesse est Deos istos, quos alibi memorauit, longè illo minores esse. Vt quoniam ille supremus, hi minores, necessariò tanquam uniuersali Imperatori obsequentes introducantur. Eadem ratio ualebit apud Platonem, Tullium, Poëtas, & omnes, qui de Deo, & Dijs loquuntur. Quod quidem alij clarè & apertè prædicauerunt subijcientes Deos minores uni maximo: alij si non apertè, hac tamen, quam dixi, ratione asserere coguntur. Ac primum hac agendum ratione cum Platone. Prædicat in Timæo duo genera Deorum, quod etiam in Legibus, & in Epinomide, astra scilicet, & Dæmones: primi noti, clari: secundi obscuri, inuisibiles: utrosq; ab opifice mundi satos asserens. In cæteris autem libris ubique & singularis Dei est mentio, & Deorum, qui rebus humanis intersint, speculentur, quæ fiant in terris. Ad hæc in Phædro, in Gorgia, in Phædone, alijsq́; libris, prędicat supra cœli uertice, ubi nec Sol, nec Luna sit, nec astra, Deos beatos & felices uiuere, quibuscum, animi hominum puri, ac sancti pariter triumphent. Et illi igitur, qui res humanas præsentes uideant, D

A deant,& illi,qui ſupra cœlo uiuunt beatiſsimè, quinam ſint,quoniam nec ſunt animi ſiderum,& aſtrorum,quippe quæ nequeant à corporibus ſuis ſeparari,nec ſunt Dæmones,quibus locos ſublunares attribuunt,diligenter ſunt inquirendi. Eadem quærerem ex Ariſtotele, qui preſsius, & cautius loqui uiſus eſt. Aſſerit in libris de Cœlo extra cœli uertiginem,uiuere Deos,omne æuum beatos. In libris de Moribus,Deos proſpicere rebus humanis, præmia reddere bonis, & iuſtis. Quid igitur ſequitur aliud, quàm fabuloſam eſſe aſtrorum illam Diuinitatem? Quomodo enim ſupra,uel extra cœlum ſunt Dij, ſi cœleſti corpori ſuo inſeparabiliter inhæreſcunt? Quomodo etiam prouident hominibus,dant præmia iuſtis,ſi cœlum relinquere,ne quieſcat aliquando, mundiq; accidat euerſio,diſcedere à clauo,& reuolutione non poſſunt?

Quòd Plato de Dijs ſiue Angelis uerè ſenſit, & ſcripſit. Et quòd eorum ſedes in cœlo conſtituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura.

CAP. III.

CVM igitur apud Platonem ſit unus maximus, ac princeps Deus, ſæpe autem nominetur multitudo Deorum, aut cum multitudinis ritu loqui, non ad Philoſophiæ præſcriptum,aut naturam illam,genuſq; Deorum, quos intercedere quaſi legatos, & internuntios inter hominem,& Deum dixit in Sympoſio, ſpectaſſe, fatendum eſt. Ac Laërtio de Platone dicente, ὅτι τοὺς δὲ καὶ θεοὺς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Exiſtimat Deos aſpicere res humanas, & Dæmonas eſſe: & cùm ipſo Laërtio teſte creatorem mundi Deum collaudet,& ſuſpiciat, toto autem opere nominet plures Deos,qui uerſentur in terris: ad hæc autor ſit

B Philo Dæmones eſſe apud Philoſophos,quos apertè Moſes,& appoſitè uocarit Angelos: conſtat quidquid de multis illis Dijs locutus ſit Plato, etſi non habuit nomen Angelorum notum, ſcripſiſſe, & ſenſiſſe de Angelis,qui etiam apud Prophetas,& in Theologia Moſis,& apud Sibyllas,Dij uocantur. Nam Elohim, quod eſt ſingularis Dei nomen,ſæpenumero Angelis adiudicatur: In conſpectu Angelorum pſallam tibi. Hebraicè, In conſpectu Elohim Deorum. Et, Minuiſti eum paulominus ab Angelis. Hebraicè,ab Elohim,à Dijs. Sibylla quoq; ſuperius,ut uiſum eſt, Patrem conſtituiſſe Prolem ſuam dicebat ἡγητῆρα θεῶν, Ducem, Principem Deorum. Quos item choros, & Hierarchias Angelorum deſcribit Dionyſius, Platonici acies, & ordines Deorum ſolent appellare. Ex his igitur fit clarum quidquid de multis illis Dijs omnes, ſed Philoſophi præcipuè loquuntur, aut uolentes,aut rationis neceſsitate ſenſiſſe de Angelis. Ac primum quod ait in Euthyphrone Plato, quòd ſanctitas φιλεῖται ὑπὸ τῶν θεῶν, diligitur, caraq; habetur à Dijs, iuxta ſuperiorem rationem, cum ſingularem Deum alibi introducat,cum Philoſophi ſit unum caput,unam originem ſtatuere, cum Platonici contenta uoce fateantur apud Platonem iuxta Pythagoram, priſcoſq; Theologos Deum uocari, τὸ ἕν, Vnitatem, & cum Dij illi cœlum uertentes, quos alibi nominauit, non poſsint res hominum præſentes cernere, quòd curã uertendi cœli,& illuminandi terras deſerere non poſſunt, neceſſariò hi, quos in definitione ſanctitatis aſciſcit, definiens ſanctitatem, quæ Dijs placeat, ſunt quos Moſes uocat puros, ac ſanctos Angelos. Sic quod ſcripſit in Phædone, ὡς λέγεται, τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων, τοῖς θεοῖς εἶναι: Rectè ſolere dici Deos curatores eſſe noſtros, & nos eſſe quaſi poſſeſsionem, aut peculium Deorum, clarè de Angelis locutus eſt. Laërtius enim perhibet Platonem confeſſum, Deos res humanas reſpicere, Eoſq; Dæmones eſſe.Dæmonas autem Philo eſſe qui apud Moſen

sen uocentur Angeli, testis est. Et Plato refert in Phædone, quod in Politico, & Legibus, in quibus libris fatetur supremum Deum quosdam hominibus diuinos, non humanos adhibuisse ueluti gregi custodes, utens eisdem illic, atque in Phædone nominibus, uidelicet ἐπιγμαῖος, gregis, ouilis, & ἐπιμελεῖσθαι, custodire, gubernare. Quare tota ratione consentiente, illi in Phædone, & Euthyphrone Dij sunt Angeli, rebus humanis à Deo præfecti. Propterea sanctitas, quoniam sunt ipsi sanctißimi puritateque delectantur, definitur esse, quæ placeat eis. Illud quoque quod item in Phædone est, ratio ipsa demonstrat, nec stellas esse Deos illos, quibus Deorum nomina data sunt, nec aliud Deos esse posse quàm Angelos. Viros sanctos & probos post mortẽ proficisci: πρῶτον μὲν παρὰ θεοὺς ἄλλους, σοφούς τε καὶ ἀγαθούς, ἔπειτα δὲ καὶ παρ᾽ ἀνθρώπους τετελευτηκότας ἀμείνους τῶν ἐνθάδε: Ad Deos quidem alios sapientes, & bonos, tum homines iam uita functos, longè his, qui apud nos sunt, meliores. Non'ne & nostræ literæ diuinitus scriptæ uociferantur semper, exertaque uoce promittunt rectè uiuentibus, Deorum, Angelorum consortium, & quòd erimus æquales Angelis Dei? quòd filij Dei? Nam & Angeli nonnunquã filij Dei uocantur. Nec aliud egit nostræ felicitatis autor è cœlo profectus in terras, quàm quòd nos Deos effectos, in Deorum regionibus, & regnis collocaturus uenerat. Item quod ait eo loco Plato, Deos esse omnium optimos, ἐπιστάτας, præfectos, quid aliud ratione fateri cogetur, nisi Deos istos esse præfectos Angelos à Deo? Et Philo insignis Platonicus, scribens de Angelis, Platonis hoc utitur nomine ἐπιστάται. Deus summus præfecit eos à quibus regimur, ut rectè uiuentes, in cœlum ab eis adducamur. Clarius item quod antè proposuerat, repetens in Phædone, quòd immundus iacebit iuxta Orpheum, in cœlo illo turpi inferorum, purgatus autem, & expiatus illuc appellens, μετὰ θεῶν οἰκήσει, habitabit cum Dijs, Angelorum innuit commercium, & celeberrimam in sacris literis ἐκκλησίαν. Hanc Plato ab omnibus retro seculis auditam, celebratam, Socratem fecit moriturum decantare, Quicunque iustè uixisset, lætus iam cum Dijs futurus moriatur. Eodem libro iterat, ei qui non fuerit rectè purèque philosophatus, id est, qui curam carnis non abiecerit, sordes uoluptatum non eluerit, in genus Deorum aspirare nefas: εἰς δέ γε θεῶν γένος μὴ φιλοσοφήσαντι, καὶ παντελῶς καθαρῷ ἀπιόντι, οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι. Quanta quoque maiestas est & eorum quæ denique eodem libro concludit, quæ de fontibus his, à quibus fluxit Theologia nostra, per omnem mundum iam inde ab ortu hominum manãtibus, habuere originem? Quòd in cœlo sint diuina spectacula, beati spectatores, καὶ δὴ καὶ θεῶν ἄλση τε καὶ ἱερὰ αὐτοῖς εἶναι: Etiam uerò lucis, & templa Deorum esse, ἐν οἷς τῷ ὄντι οἰκητὰς θεοὺς εἶναι: In quibus ueri habitatores Dij incolant. Quodque euidentius probat planetarum Diuinitatem esse superuacaneam, ueros autem Deos esse cœlicolas illos beatos, ecce manifestè fatetur Plato ab illis Dijs cœlestibus, Solem, Lunam, & astra, qualia sint, cuius'ue naturæ, uideri, reliquamque omnem comitari eos felicitatem. καὶ τόν γε ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁρᾶσθαι ὑπ᾽ αὐτῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι. Qui sunt igitur isti Dij, qui sub pedibus labentia sidera cernunt, cernũt quæ substantia Sol & astra, in cœlestibus tẽplis habitãtes, cum quibus iusti triumphant? Vident ordines, motusque cœlestes: Videlicet illi in nostra Philosophia, nusquam non obuiam Angeli cœlicolæ: Quorum multitudinem adorare uirum in excelso throno sedentem, & psallere unà uidit Propheta: quorum esse templa in cœlo & Plato dicit, & felicißima, iucundißimáque spectacula cerni. Et in Cratylo cum dubitat de Dijs loqui, quid aliud suspicandum quàm substantias illas inuisibiles eum sensisse? Hi quoque sunt Dij, quorum neminem inimicum homini esse dixit in Theæteto: οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις. Quo quidem liquet solos qui dicuntur à nostris Angelos, tales esse, qui custodes ubique

A ubique & fauentes hominum asseruntur, & qui gaudent in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, ob incredibilem erga genus humanum beneuolentiam. Neque enim hi, uel Homerici Dij possunt esse, qui sæpe mortalibus nocuere, neque Dij, qui Aristoteli concitant orbes cœlestes, quòd naturaliter agentes, homines neque odisse, neque amare possunt. Quod autem dicit ibidem, peritura omnia uel apud Deos uel homines, si rapidus cœli cursus semel consisteret, ostenditur hos Deos esse cœlicolas illos, quorum sint cœlestia domicilia, cum Solis orbe adiuncta. Sic necesse est Angelos sentire eum, cum ait eodem libro, mala nullum apud superos habere locum. Eóque conandum, ut illuc quàm ocyssimè conuolemus, ὅτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἵδρυται. Deus quoque hospitalis, quem memorat in Sophista, qui nos comitetur, bene, ac male facta intuens, est primum quidem ipse summus Deus, tum uerò Angeli, qui uenerunt Sodomam, sceleratorum facinora cogDituri, ut animaduerterent. Veneruntque peregrinorum habitu, καὶ δὴ καὶ τὸν ξένιον οὐχ ἥκιστα θεὸν συνοπαδὸν γιγνόμενον, ὕβρεις τε καὶ εὐνομίας τῶν ἀνθρώπων καθορᾶν. Nec aliud ferme est Angelorum munus quàm quod ibi ex opinióne maiorum Plato pronuntiat, eos peregrinorum habitu uersari per urbes. De quibus etiam diuinè iuxta Theologiam nostram in Politico, quòd omnes mundi partes distribuerint inter se principes Dij: ὡς νῦν κατὰ τόπους ταυτὸν τοῦτο ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντῃ τὰ τοῦ κόσμου μέρη διειλημμένα. Qui sunt enim hi Dij principes, nisi qui à nostris item priscis Theologis principes prouinciarum, nationúmque declarantur? Et Deus constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei. Hi sunt, quos beatos omnes dixit in Symposio, & in Phædro, quos item sensisse Deos par est, nisi Angelos, cum ait eruditione nihil apud Deos, & homines esse honorabilius: τῆς ψυχῆς παίδευσιν, ἧς οὔτε ἀνθρώποις

B οὔτε θεοῖς, τῇ ἀληθείᾳ τιμιώτερον. Et cum memorat eodem libro, equos Deorum, & aurigas, & dicit in cœlo habitare τὸ τῶν θεῶν γένος, Deorum genus: Et quod omnium euidentissimum, magnum in cœlo principem Iouem currum agitantem uolucrium equorum, ire per cœlum ornantem omnia, & disponentem, hunc autem sequi totum exercitum Deorum, ac Dæmonum. Hi Dij neque poëtici illi, neque siderum, qui nequeunt à corporibus luminibúsque suis diuelli. Et ipse Plato dicit hæc fieri ἐντὸς οὐρανοῦ, intra cœlum supra sideribus. Idq; etiam Aristoteles suscepit, ut postea monstrabitur. Et quòd ibi sit uita Deorum, Ambrosia, Nectárque, & quòd locum illum nemo pro dignitate decantauerit. Non'ne hæc excludunt hinc Deos Poëticos, illinc cœlestes Intelligentias inseparabiles, ut toties dixi, ab orbibus suis? & qui infra Deos illos beatos, Iouisq; assedas habitent? In Alcibiade, qui dent hominibus bona largientes, & qui non exaudiant iniusta precantes, & quòd muneribus non capiantur. Et quod in Protagora, qui à Dijs diligantur sint optimi. Et in Gorgia, minus miserum esse, qui det pœnas ὑπὸ θεῶν καὶ ἀνθρώπων: à Dijs, & hominibus. Ab illis nimirum qui per omnem mundum inuisibiliter commeantes, castigant sæpe delinquentes. Eodémque libro, sententiam sapientum esse, Deos, hominésque habere τὴν κοινωνίαν, societatem. Et quòd sit lex apud Deos, sanctè qui uixisset, tendere ad insulas beatas. Denique non manifestos illos, & claros astrorum Deos, Platonem, sed quosdam alios diuinos animos, ignotos autem nobis, sensisse, apparet quòd in Cratylo ueretur de eis loqui: ἐκ μὲν τῶν θεῶν, πρὸς θεῶν ἀπαλλαγῶμεν, ὡς ἐγὼ δέδοικα περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι. Deorum, inquit, sermoni, per ipsos Deos supersedeamus, nam de eis uereor loqui. Sunt alia multa toto opere exempla, ex quibus hæc necessariò consequuntur. Primum, Deos hosce neque Intelligentias cœlestes esse, neque Deos Poëtarum, ex hominibus in Deos relatos. Secundum,

quòd cum separatim nominet multis in locis, Deum eminentissimum, in Timæo, ut alia taceam, cunctarum rerum opificem, in Epistolis, principium, medium, finem, omniúmque regem, necessariò quos alibi dixit, ac celebrauit Deos, esse genus illud, quod antiquissima Mosis Theologia uocauit Angelos. Cumq; ferat in Timæo cuncta ab illo supremo satore creata, etiam Deos, hi & inferiores erunt summo illo, & erunt creati, omnisq; eorum natura talis erit, & munera, quæ uera Theologia tribuit Angelis.

Ex Aristotele de Dijs siue Angelis, quos similiter ac Plato in cœlo supra motus ætherios locauit, & beatos eos, rerumq; humanarum custodes dixit.

CAP. IIII.

EADEM ratio ualet apud Aristotelem, & quidem uel inuitis, si qui forsan obtusiores, efferatioresque sunt, Peripateticis. Aristoteles in libris uniuersalis Philosophiæ, in cæteris item libris, unius primi motoris celebrat maiestatem, ei solam hanc tribuens mirabilem, stupendamq; potentiam, quòd indefatigabiliter cœlestes orbes intorqueat, prætermissis indignè multis longè melioribus, quibus altissimi Dei maiestas præcellit, sensibilibus modò consideratis, inuisibilibus, quæ religiosè tota uetustas concelebrauit, silentio posthabitis. Quo flagitio etiam peccauit, cum esset alia Diuinitas audita sibi, traditáque à patribus, quorum diuinam censet sapientiam, præterquam illam cœlestium sphærarum motricem, eam tamen dissimulanter ubi differendi locus erat reticuit. Verum quoniam quod bene interdum dissimulamus, languescente uigilia elabitur incautis, sic eximius uir tandem à barbarica illa, coactáque superstitione reuocatus, aliam confessus est, & summi illius Dei, & diuinorum animorum Diuinitatem. In libris de Cœlo, si quis originem sermonis recognoscat, scripsit, quæ præceptor antea Plato in Phædone, & Phædro de Dijs supercœlestibus, semperq; beatis, quibus & templa in cœlo dedit, & lucos, aureasq; domos, itémque spectacula diuina, diuinas uoluptates, Nectar, Ambrosiam. Hoc igitur sentiens, & respiciens Aristoteles, in primo de cœlo primam è tribus nuncupationem uocari cœlum asseruit, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμὲν: In quo totam dicimus habitare Diuinitatem. Hanc autem Diuinitatem, ne stellarum arbitreris, ecce primum, hoc significatu refert cœlum appellari, extremam totius mundi circunferentiam, quidquid extra Solem, Lunam, omnesq; cœlestes orbes putatur esse. Siquidem statim subijcit secundum & tertium significatum. Secundum, cœlum esse quod his extremi mundi regionibus subiaceat, in quo luceat Sol, Luna, multaq; alia astra. Tertium significatum esse, totum uniuersum, quod ab ultimis mundi regionibus clauditur. Apparet igitur primum cœlum, & Deos eius, neq; Solis, Lunæ, stellarumq; orbẽ esse, neq; Deos illos esse Intelligẽtias, orbis quamq; sui motricẽ. Intelligitur eũ prædicasse quod in nostra Theologia, Chaldæorũ, Aegyptiorũ, ueterum Græcorum habetur, & sæpe dulci amore raptus Plato prædicauit, fecitq; Socratem decantare moriturum, quò sit accessus iustis, ac bonis. Ac ne putes Aristotelem iuxta consuetudinem, quotidianumq; sermonẽ fuisse de hoc cœlo locutum, ecce melius, & clarius, & ex intimis Philosophiæ mysterijs repetit, extra cœlum ostensum, ac probatum sibi nullum esse, neq; esse posse corpus. Itaq; perspicuũ esse, neq; locum, neq; uacuũ, neq; tempus esse extra mundum. Quocirca neque in loco quæ ibi sunt, esse, neque facere tempus ea senescere: neque ulli mutationi subiacere, quæ longissimè sita sunt supra cœlesti con-

citatione

A citatione: Sed immutabilia, & impoſsibilia, optimamq; uitam, & opulentiſsimam perenniter, omniq; æternitate degere. Hanc Ariſtotelis rerum beatarum deſcriptionem, omnem ſermonem, ſcito eſſe, quem Socratem moriturum, cui mors ob hanc fidem non modò diſplicere, ſed propemodum placere uidebatur, inducit Plato prædicantem, in quo miris laudibus patriam cœleſtem commendauit, eam eſſe è lapidibus pretioſis, omnem uiſibilem pulchritudinem ſuperantibus, Sardis, Iaſpidibus, Smaragdis: Hic auream eſſe terram, diuina ſpectacula, beatos ſpectatores, multáque alia egregia, ut ſuo loco narrabitur. Antea uerò dixerat, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς οὐρανὸς, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς γῆ: Quòd illud ſit uerum cœlum, & uerum lumen, & uera terra. Poſtremo templa Deorum ibi, Deosq; ueros eſſe habitatores: Non ſcilicet poëticos illos, aut ſtellas. ſic cœlum aliud eſſe longè quàm iſtud, ſicut Ariſtoteles de primo cœli ſignificatu locutus eſt, eoq; præmiſit tanquam dignius omnibus cœlum illud. Et res quas dixit illic incorruptibiles, beatas, ſunt quas antè uocauit πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem. Omnis igitur hæc duorum magnorum Philoſophorum deſcriptio, & omnis de beatitudine ſermo eſt de Angelis, qui etiam à nobis dicuntur Dij, quia quos deſcribit, neque ſunt poëtici illi, neque motores orbium. Nam docuit eos eſſe longiſsimè ſupra & extra motus cœli, non in loco, non in tempore. Hæc autem Theologia uera. Cum igitur Ariſtoteles, & principem quendam Deum, & item Deos extra Solem, & Lunam beatiſsimè, ſempiternúmque uiuentes prædicet, certè non poſſunt hi eſſe, niſi Angeli apud Moſen, quod nomen officij eſt non Naturæ. Nam ad Naturam debent appellari aut Dij, aut animi beati, aut mentes, ut à noſtris, & à Platonicis uocantur. Etiam uerò interpretes Ariſtotelis, uidelicet Simplicius, pluréſque alij, ſentiunt eum illic in libris

B de Cœlo de ſeparatis Intelligentijs locutum, ſed orbium motoribus: Cæteri, inquit, interpretes omnia, de ἀκινήτων αἰτίων, immotis cauſis, cœleſtia mouentibus, dicta uolunt intelligi, probátque Simplicius contrà quàm ſentiret Alexander, de corporibus diuinis Ariſtotelem hæc dicere non potuiſſe. Nam cum dicat extra cœlum degere beata illa, quomodo cœlum extra cœlum eſſe poteſt? Et cum dicat nullius eorum eſſe mutationem, cum cœlum ſemper moueatur, Sed neque ea quæ ſunt remotiſsima à motu cœleſti dixiſſet, Tum concludit: περὶ τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἀκινήτων ἀρχῶν ἔοικε λέγειν, τῶν τὰς οὐρανίας κινούντων σφαίρας. καὶ τὰ προειρημένα πάντα χωρὶς βίας οἷόν τε ἐπὶ τὰς νοητὰς καὶ ἀκινήτους, καὶ ἔξω τοῦ κόσμου ἱδρυμένας, ὡς ὑπερκοσμίους ἀνάγειν: De cœleſtibus & immotis principijs uidetur dicere, ſphæras cœleſtes mouentibus. Sed omnia, quæ præcedunt, fieri poteſt, ut minime uiolenter ad intellectuales, & immobiles cauſas, & quæ dicuntur extra mundum eſſe, ut ſupermundanæ, poſsint applicari. Cernis ſubſtantias ſupermundanas. Sed interpretes addiderunt motum, quem nec Ariſtotelis memorauit, nec rationi eſt conſentaneum, ut ſubſtantias extra cœlum remotiſsimas, dixerit mouere cœlum. Ergo ſunt Angeli, ſiue Dij, & eorum munera reſpexit quemadmodũ Philo Iudæus, quę Plato & Ariſtoteles tacitè ſenſerunt: ἄγγελοι πρὸς ἀνθρώπους ἱεραὶ καὶ θεῖαι φύσεις, ὑποδιάκονοι, καὶ ὕπαρχοι τοῦ πρώτου θεοῦ, δι' ὧν οἷα πρεσβευτῶν, ὅσα ἂν ἐθελήσῃ τῷ γένει ἡμῶν προθεσπίσαι ἀγγέλλει.

Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq; Ariſtotelem ſenſiſſe ſupra ſidera motusq; cœleſtes, eumq; de beatitudine eorum uera ſcripſiſſe.

CAP. V.

EADEM ratio apparet, & colligitur ex his, quæ cæteris in locis est sæpenumero locutus. quæ declarantur in libris de Cœlo testimonijs. Nam referens oculos ad eam beatitudinem, qua in libris de Cœlo, Deos, beatósque animos illos extra motus machinámque cœlestem, & extra flammantia mœnia mundi frui dixit, in libris de moribus addit, τοῖς γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος: Dijs enim omnis uita beata est. Repetamus igitur rationem: cum unum singularemq́ue sæpe Deum nominet, cum sit Philosophi principem, singularem, summum, unúmque fateri, qui tandem erunt hi Dij beati? non uidelicet ex hominibus arbitrio poëtarum deificati: Deos autē illos oportet ab hominibus differre, neque animi siderum, sed illi quos extra cœlum supra mundum uiuere felices prædicauit. Superest igitur in quo Platonem est secutus ut sint animi, mentes'ue, quas nostri ad hunc Aristotelis sensum, uocant ὑπερουρανίους, supercœlestes, quorum incredibilis fertur beatitudo, & agere dicuntur, quod Deorum proprium censuit Aristoteles, intueri, intelligere, noscere, cum omnia, tum uerò pulcherrimum, formosissimum Deum. Dicit enim ibi Aristoteles: ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τις ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη, τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι: Quòd perfecta beatitudo, contemplandi sit actio quædam, uel inde claret, quòd Deos maximè beatos, & fortunatos arbitramur: Deinde durationem nullam esse actionem, quam Dijs illis dignam adiudicemus, quàm contemplationem. Ex hoc igitur apparet eos esse Angelos, quorum unus uidelicet Raphael, unus inquam ex septem dixit se uesci cibo inuisibili, qui ab hominibus uideri non posset, & quod astaret conspectui diuino. Hæc contemplatio, quam Aristoteles, siue ex superiore Theologia, siue ingenij bonitate sensit, iudicauitq́ue solam dignam, quæ uita, & actio diceretur Deorum. Astare se præsentiæ diuinæ fatentur illi, Aristoteles eos contemplari, intueri, speculari. Quid aliud à cœlestibus Theologis expectes? Eosdem Deos, & hanc rerum felicitatem cum necesse est innuere, cum in eisdem libris de Nectare Deorum loquens, quod uulgares arbitrentur uinum, quoniam nihil uino dulcius opinentur, Id ait eis accidere ex insolentia, quasi decernens Nectar illud Deorum, non quidem uinum esse, sed omni uino suauius, longéque iucundius. Cumq́ue superius nihil aliud agere Deos, quàm contemplari ex ratione reperisset, bibunt autem Nectar, claret certè Nectar esse contemplationē. Sicq́ue eò deuoluitur ratio, ut etiam hi Dij contemplātes sint, qui se cibo inuisibili, isto nempe Nectare uesci prædicabant. Verisimileq́ue fit Aristotelem sensisse, de beatitudine Deorum, scribentem quæ priscus uates Homerus cecinerat, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: Dij beatè, & facilè, sine labore uiuentes. Et de Olympo:

Τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεοὶ, ἤματα πάντα.

In quo Dij gaudent, exultant tempus & omne.

Et quòd sunt ἀκήδεις, citra dolorem, & curam. Quam solam ueram esse de Dijs sententiā Plutarchus existimat. Vt item Plato ex antiquissima Theologia docuit Deū supremum diuinos principes quosdam, qui regerent homines, præfecisse, qui scirent, cernerentq́ue pia & impia facta, sic tales etiam Aristotelem spectasse necesse est, in decimo de Moribus, usus Platonis nomine: εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν, γίνεται ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον: Si qua enim rerum humanarum est apud Deos prouidētia, ut uidetur, etiā rationi consentaneū, delectari eos re optima, & sui similima. Quæ quidē est mens. Et eos qui partē hanc honorēt, excolāt, redamare, remunerari, ceu qui rē sibi amicā & cōsanguineā curēt, laudabiliter item, & honestè uiuant. Talia fatur Aristoteles de Dijs curantibus res humanas, quibus mens, quam solam in libris de Generatione

A tione animalium diuinam, solamq́ue exterius uenire in libris de moribus, differre, & separabilem esse à composito, dixit, sit συγγενέστατος, maximè consanguinea, coniunctissima, similima, gentilissima, ut sic nunc loquar. Hanc docet amari à Dijs, uti rem eorum similem, ut ille dixit, Conseruus enim tuus sum, & fratrum timentium Iesum. Hanc Deorum in terris esse prouidentiam, quòd gubernent in uniuersum quidem res humanas: in particulari autem, eos qui excolant animum, purum, integrumq́ue habeant, amicam Deorum & consanguineam mentem non sinant impurari, uiolari, contaminari, hos redamare, hos remunerari Deos. Qui sunt igitur hi Dij, ab illo summo, quem singulariter toties celebrat, nomine multorum distincti, qui ueniunt, uidentq́ue res terrestres, non scilicet corpoream uitam suppeditantes, sed etiam subtiliora cernentes, uidentes qui bene, qui male agant: Qui sunt inquam qui amore afficiuntur erga bonos, erga sapientes, redamantes eos uti fratres suos. Quid enim aliud est συγγενής, ab eadem stirpe, ex eisdem fontibus ortus, ex eadem Diuinitate delibatus? Ecce quanta sit de Dijs, aut Angelis apud Aristotelem Theologia. In libris de Cœlo explicat eorum beatitudinem, describens locum, quòd sint ultra Solem, & Lunam, ultra definitionem hanc, qua cuncta clauduntur, cœlestem, in alio meliore mundo: Hic eos agere beatos omne æuum, nec tempori subiectos, nec locis interceptos. In libris autem de Moribus, particularius, & clarius beatitudinem, præstantissimasq́ue uoluptates eorum esse, quòd contemplantur, quòd sunt sapientissimi. Et dicit eos suauioribus interesse mensis, quàm sint uina mortalium, respiciens illam contemplationem, panemq́ue Angelorum. Rationem igitur attende. In libris de uniuersali Philosophia, inquirit de beatitudine eius, quæ dicitur Mens: denique multis examinatis, eò tota ratio recidit, quòd Mens est beata B contemplando, sed non contemplando aliud quàm seipsam. Hanc autem Mentem requirens eadem, de ea in libris de moribus, Deum illum summum appellat. Quid igitur sequitur? Deus summus qui dictus est à prisca Philosophia Mens, contemplatur, & contemplando est beatus, non contemplatur autem nisi seipsum, quia si quid aliud contemplaretur, quod contemplando felicitaretur, omnino excellentius esset, à quo Deus esset beatus. Sed non est Deo melius, ergo seipsum contemplatur, & ex se ipso fit beatus. Item Dij contemplantur, ex eo beati: sed non nisi unus est, qui dicitur propriè Deus, cui nihil antestat, & præsidet, qui ex sui contemplatione fiat beatus. ergo Dij, quos in libris de Cœlo, & de moribus, serio, & asseueranter beatos dixit, & beatos ex contemplatione, non sunt beati contemplantes seipsos, cum sit unius eminentissimi, quo nihil excellentius, suimet contemplatio. Ergo cum Dij illi sint beati, beatitudo sit contemplatio, non ex seipsis sunt beati, quòd ratio quæ facit primum contemplari seipsum, quia non est superius, eadem facit eos contemplari maximum illum, supereminentem. Efficiturq́ue ut isti Dij sint beati ex contemplatione illius maximi, cuius cõtemplatio & ipsummet, & minores Deos reddat beatos. Hæc omnis ratio fluit ex Aristotele, Sicq́ue descripsit locum, descripsit beatitudinem. Definiuit eam, luculenterq́ue expresit, quòd sit contemplatio: ex dictis autem ratio descendit, hanc contemplationem esse Dei illius superni. Ad hęc Aristoteles, de Dijs his, naturæ bonitate, nouit hanc Theologiam, eos gubernare res humanas: in particulari autem, bonos, rectè, iusteq́ue uiuentes, sapientesq́ue nec diligere modò, sed ex amore, & beneuolentia remunerari eos. Sicq́ue colligitur tota, quæ nostris in literis Spiritus sancti instinctu scriptis, de Dijs, uel Angelis extat, apud Philosophos Theologia. Ducit enim uocatq́ue nos Natura ad has considerationes, & cõfessiones. Et sicut literę nostræ nos docuerunt beatitudinem esse, uidere illum facie ad faciem, & sicuti

est: sic docuit eos Natura, non aliud esse beatitudinem, perfectissimam, locuple- C temque omnium magnarum uoluptatum, quàm contemplari Deum, quem dixerunt contemplari seipsum, ex eo beatum. Deus autem si sit ex seipso beatus contemplando, certè & minores omnes mentes reddit usus beatas. Sicque ex contemplatione Dei nascitur omnis generatim beatitudo, & omnium Platonicorum est confessio, nos redire oportere ad unitatem, à qua processimus, quod sola perfectè docuit horum temporum Theologia. Hæc erit illa, quam Aristoteles dixit à Dijs remuneratio bonorum, quod ad has inauditas ducent eos uoluptates. Nihil enim licet aliud cogitare remuneratione Deorum dignum, cum terrena bona sint corruptibilia, non ipsa modò euanescentia, diffluentia, sed corrumpentia etiam possessores. Quæ nemo sapiens unquã concupiuit, nec Deus ipsa nobis ea largiri, nec polliceri uoluit. Et hoc itẽ est, quod diuinitus omnis confessa est uetustas, & approbauit idem Aristoteles, in Eudemijs moralibus septimo: ὥστ᾽ εἰ καθάπερ φασὶν ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοί, δι᾽ ἀρετῆς ὑπερβολήν: Si ita est, inquit, ut dicitur, homines fieri Deos, ob uirtutis excellentiam, hanc uirtutem esse heroicam, quam ipse scribit esse supra nos. Hoc præmium Deorum collatum sui similimis, quod quasi in hoc mundo excellenti uirtute deificatos, efficit ex hominibus Deos: fiunt æquales Angelis Dei, fiunt filij Dei, cohæredes Christi. Hæc tota uetustas clamabat, sentiebat, erant uoces quædam per omnem mundum, de præmijs cœlestibus, quòd iustissimi, sapientissimi, patriæ, suorum, Dei cum primis & uirtutis amantissimi, ex hominibus fiunt Dij: æquales scilicet supernis illis. Et nos fatemur eos diuos, qui uirtutibus his heroicis inclaruerunt, quos nulla fraus corrupit, excellens uirtus, stabilis beneuolentia, & charitas, insignisque iustitia decorauit, pepercerunt inimicis, quos multo quidem dignius, & magis ex Philosophia retulimus in diuos, quàm illi Herculem, multosque alios mortales, in quibus D uirtutes heroicæ illæ perfectæ non fuerunt. Possem alia multa deducere ex Aristotele super confessione Deorum, quos ipsa ratio & sermo & Philosophia separat ab illo primo, & sermo de his necessariò cadit in eos, quos Angelos Moses, omnium scriptorum uetustissimus appellauit.

Quòd uitam, naturamque Angelorum, & felicitatem Poëtæ sicut & Theologi descripserunt.

CAP. VI.

DEOS etiam siue Angelos innuunt Poëtæ, beatitudinemque eorum habent exploratam à sacris literis non dissentientes, cum de eis multa disserunt: Vt quæ canit optimus Poëta Callimachus:

Κεῖνοι γὰρ τ᾽ ἄνοσοι καὶ ἀγήραοι πόνον δ᾽ ἄπειροι
Βαρυβόαν πορθμὸν πεφυγότες Ἀχέροντος.

Hi morbis, seniòque carent, nesciuntque labores,
Traiectum resonum qui effugerunt Acherontis.

Et quod Homerus præter supradicta, qui regionem eorum, locum, uitam, escamque sæpe pulchre descripsit:

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσιν, οὐ πίνουσιν αἴθοπα οἶνον
Οὕνεκα ἀναίμονές εἰσι, καὶ ἀθάνατοι καλέονται.

Non pane uescuntur, non gustant cærula uina,
Sanguinis expertes hinc sunt, immortalesque.

In nostris literis fatentur se cibo uesci, qui ab hominibus uideri non possit. Panisque Angelorum notus, non quo uescimur ipsi. Hi sunt etiam, quorum se naturam nominaque

A minaq́ nescire fatentur. In Cratylo Plato: ὅτι περὶ θεῶν οὐδὲν ἴσμεν ὅτι περὶ αὐτῶν, ὅτι περὶ τῶν ὀνομάτων: De Dijs, inquit, nihil scimus, neque eorum nomina sunt nobis nota. Eorum cibum, ueramq́ beatitudinem audiuit, nouitq́ uetustus Pherecydes, Pythagoræ præceptor, de quo Plutarchus in eo quem de facie quæ uisitur in Luna: ὡς φερεκύδης ὁ παλαιὸς οἴεται σιτεῖσθαι αὐτοὺς θεοὺς ἀμβροσίᾳ, καὶ νέκταρι: Quemadmodum sentit priscus Pherecydes, eos ipsos uesci Nectare & Ambrosia. Agnoscunt omnes igitur, Deorum cibum non mortalem, ut nostrum.

Considerationes ex Marco Tullio, apud quem est Deus supremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli esse non possunt.

CAP. VII.

EADEM si quis uelit, ex Marco Tullio, quem ego Romanæ non modo facundiæ, sed etiam cum Varrone Philosophiæ principem libenter prædicauerim, præcipuè quòd ferme quæ apud Philosophos Græciæ scripta reperisset, cum delectu, & iudicio suo, Romana lingua expressit, deducet. Est apud eum supremi Dei sæpenumero confessio, quem modo uocat, ut dixi, supremum: Animum, inquit in Legibus, generatum esse à supremo Deo. Nunc appellat Mentem diuinam, nunc summum Iouem. Orta, inquit, simul est lex cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps ad iubendum, & ad uetandum ratio est recta summi Iouis. Ortam dicit cum Mente diuina, id est, æternam, comitem æterni Dei Sapientiam: Modò Platonem secutus in Timæo, mundi procreatorem, qui animum ex sua mente & Diuinitate genuisset: Modò creatorem Solis, qui eum in secundo ambitu seu sphæra supra terram accenderit: Et in Somnio, B Animus datus à Deo: Et, ab eo munus humanum assignatum. & quòd princeps ille Deus mouet, moderatur hunc mundum. Hæcq́ declarant unius magni, ac sempiterni Dei excellentiam. Supremus, summus, creator mundi, & lucis, creator animi, princeps Deus, motor mundi. Cum igitur hæc eminentissimum, singularem, unumq́ designent, quò pertinebit cum Deos multos nominat, præcipuè poeticis illis exclusis, quos nec ipse, mea quidem sententia admitteret in Philosophia? Ergo cum quærit de Natura Deorum, Quid hæc nominatio designabit? Omnem fortasse naturam, quæ diuina putatur. Quid illud in secundo? Itaque fit credibile Deorum, & hominum causa factum esse mundum, quæq́ in eo sunt omnia. Si factus est causa Deorum mundus, certè fuit tempus, cum non essent Dij, quibus factus est mundus, sicut item non erant homines, quibus item factus est. Sed mouet admirationem, quod addit: Faciliusq́ intelligitur à Dijs immortalibus hominibus esse prouisum, si erit tota hominis fabricatio perspecta, omnisq́ humanæ naturæ figura, atque perfectio. Quantus error? quàm non digna tanto uiro inconstantia? Paulò antè, Dijs creatus est, & hominibus mundus, ut una probetur generis utriusque conditio. Si creatus igitur, an à supremo, ac præpotenti Deo, an ab his, quos postea dicis hominibus prouidisse? Si à præpotenti Deo, non à Dijs est hominibus prouisum, sed ab isto ipso principe Deo. Si ab illis, non est ergo eorum causa factus mundus, quippe quo tandiu carere non potuisset. Hoc item consequitur, si Dijs hominibus est prouisum, Dij non sunt homines in Deos relati; quia res creabantur, prouidebaturq́ hominibus à Dijs, nondū poeticis Dijs illis exortis: sic neq́ sunt, aut esse possunt Dij siderum, ac astrorum, qui præter motus illos perpetuos, nihil largiri possunt hominibus, solam lucem, & calorem terris infundentes: cum autem prouidentia, quam prædicat, sit multiplex, ac uaria, præcipuè quòd eam, quæ ad figuram.

figuram humanæ naturæ,& totam hominis fabricationem pertinet, narrauit, si rectè C censeas à Dijs illis motoribus, quos sola uersandorum perenniter cœlestium orbium cura solicitat, profectò exerceri non potuit, qui relictis motibus cœlestibus, in terras ad humanam tam solertem fabricationem descenderent. Huc adde, quòd nec isti erant anteaquam prouisum esset à Dijs. Superest igitur corrigendum quod secundo loco dixit, & testimonijs eius destruendum, cum dicit Deum supremum præclara quadam conditione hominem genuisse, uiuendi munus hominibus asſignasse, animum in corpus induxisse, à quo iniussu eius discedere non liceat. In Timæo fatetur cum cum Platone mundi parentem, ac procreatorem. Illud igitur uerius, hominum, & Deorum causa, à principe, ac supremo Deo factum esse mundum: Deos autem animos esse maiores hominibus, minores ipso principe, non Deos autem stellarum, aut poëticos illos in catalogo hominum, non Deorum referendos. Nam Dij stellarum faciunt quod supremus Deus decreuisset, ut hominum causa Deus eos fecisse uideatur, nempe ut lucem, caloremq́ in terras mitterent. Eorum autem causa factum nihil uidetur, qui seruiunt consilijs eius, qui cuncta hominum causa facere decreuisset. Tuq́ in libris illis repetens rationem, iterum fateris mundum Deorum, hominumq́ causa factum, quæq́ in eo sunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inuenta. Esse enim mundum quasi communem Deorum, hominumq́ domum, aut urbem utrorunque. Denique subijcis, Hæc si hominibus solis nota sunt (loquens de stellis, & effectibus) hominum causa facta esse iudicanda. Sic dicis ab hominibus solis notata esse tempora, cognitos ortus, obitusq́ siderum, ut appareat te iudice, ea facta propter homines, ut Moses docuit à supremo Deo. Ex his igitur testimonijs claret cum contra naturam, Dijs toto illo opere demandasse rerum prouidentiam, ac creationem. Quoniam poëticis Dijs, qui creare mundum, attendere ad omnia D nondum nati non poterant, & Dijs astrorum exclusis, qui nec ipsi adhuc extabant, facti postea cum toto mundo, nihil apparet, nec cadere in animum potest, quod nomine multorum Deorum sit sentiendum, quibus nec nomina sunt, nec capit mens, ut Deorum multitudo concurrere ad creandos homines, omnemq́ mundum potuerint. Tum testimonijs eius tota res destruitur, nunc principem, supremumq́ Deum, nunc summum Iouem, nunc singulari nominatione parentem mundi nominantis. Videat igitur ipse, quid tandem sit, quod ait, Vt uero perpetuus mundi esset ornatus, magna adhibita cura est à prouidentia Deorum, ut semper essent & bestiarum genera & arborum, omniumq́ rerum. Quæ tanta inconstantia, nunc unum singularem rerum creatorem, nunc multos, declarantis? nisi forte Platonem est secutus, qui generationi animalium non eundem illum maximum, quem mundo nascenti præfecit, sed Deos inferiores. Quod item apud eum inconstanter dicitur. Eo autem uel maximè declaratur, Tullium incertæ mentis fuisse, quòd earundem rerum nunc naturam facit inuětricem, nunc Deum singularem, nunc Deos plurimos. Nam quod dixerat magnam prouidentiam adhibuisse Deos, ut semper essent genera bestiarum, de his ipsis loquens, Nam primum, inquit, aliæ mares, aliæ fœminæ sunt, quod perpetuitatis causa machinata Natura est. At non uides admissa Natura, quàm pateat Epicureis, & Cottæ contradicenti insultandi locus, qui quadam Naturæ necesſitate, nullius Dei consilijs, fieri cuncta contendunt. At Aristoteles, quod quidem arbitror etiam Marcum sentire, ferè semper Naturam cum Deo conuocat, Deum & Naturam nihil temere facere prædicans, Deos autem multos in creatione rerum, nunquam admisit. Et hoc ipsum quod nunc est à Marco dictum, duobus locis memorans, in libro de Generatione & interitu, de Republica, Deo singulari utrobique adiudi

A adiudicauit. Ipseq́ repetit hæc opera fuisse prouidæ, solertisq́ Naturæ. Deinde exclamans, Sed illa quanta benignitas Naturæ? Cum igitur hanc Naturam, solertem, prouidamq́ prædicet, quis erit nisi Deus, qui sit Natura prouidentissima, solertissimaq́? Siquidem infert nouissimè, Sic undique omni ratione concluditur, mente, consilioq́ diuino, omnia in hoc mundo ad salutem omniū, conseruationemq́ mirabiliter administrari. Quibus intelligimus, nunc Natura nominata, nunc Dijs illis, reuolui tandem eum ac referri quasi Naturæ æstu, ad confessionem magnæ, singularisq́ Diuinitatis, quæ fuerit rebus origo: Qui fecerit mundum earum animantium causa, quæ ratione utantur: hos autem esse Deos, & homines, Naturamq́ solertem, & prouidam, solum Deum esse. Hæc igitur ueritas erat, ut hi Dij, nec autores mundi, rerumq́ fuerint, & quorum, & hominum causa facta cuncta dixit, non poëticos, & superstitionis Deos, sed naturales sentiret, nec Deos astrorum. Nam Cotta contradicens grassatus est, & desæuit pro libidine contra Deos, uidelicet poëticos, & superstitiosos. Facileq́ fuit tollere, qui non essent, his auferre mundi, rerumq́ molitionem, qui quoniam homines fuissent, nullum Diuinitatis suæ signū dedissent. Perspicuum igitur, nisi Deos, quos sæpenumero creatores, prouidentes uocat, animos illos diuinos sentiat, nomen inane esse Deos, quibus nihil subsit, qui nec poëtici, Dijq́ illi, quos ex hominibus in deos relatos fatebantur, possint esse, nec motores orbium cœlestium. Et sæpe singularem nominauit. Illis autem Dijs, & animis diuinis creationem rerum ac prouidentiam etiam ipsius testimonijs, & rationibus, eam ob causam detrahemus, quòd cum iuxta Platonem fateatur unum totius mundi creatorem, cum mundo necesse est omnes animos creatos: Sicq́ creare mundum, qui non erant, non potuerunt. Minus item suapte natura prouide-
B re, nisi magnus ille postea præfecisset. Hiq́ erunt, quorum & hominum causa effectum mundum prædicauit. Nam Deus summus, qui mundo sua Diuinitate, omni mundo meliore contentus, nunquam eguisset, sui ipsius causa mundum non effecit. Nostra igitur, & illorum causa fecit omnia. Illis cœlum, nobis terram dedit, daturus etiam nobis cœlum: quod Marcus Tullius ipse etiam asseruit. Hos igitur quos semper habet in ore ex superstitione potius quàm physica, constantiq́ ratione, & quos contra naturam interdum præfecit creationi Deos, non esse Deos ueros, sed à summo Deo creatos constat. quo redarguitur eos laborare creando non potuisse, totumq́ penè fictitium esse, quem de eis sæpe fudit sermonem, apparet ex eo quòd Cotta euertens de Dijs habitam orationem, de Mente diuina sic loquitur: Audit igitur Mens diuina etiam de singulis. Videtis ergo eam non esse tam occupatam, quàm putatis. Fac esse distentam, cœlum uersantem, terram tuentem, maria moderantem, cur tam multos Deos nihil agere, & cessare patitur? cur non rebus humanis aliquos ociosos Deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati sunt? Hæc ille dicens, profectò sentiebat aliam esse Mentem illam diuinam omnipotentem, cœlo, & terra præsentem, omnia gubernantem, alios Deos ab ea præfectos, aut qui præfici debuissent. Et Dij à Balbo explicati sunt, quos diuina Mens præficere debuisset: Eoq́ merito conclusit, Itaque aliunde mihi quærendum est, ut & esse Deos, & quales sint, discere possim, quàm quales tu esse uelis. Quare hoc primum reprehendendum in eo, nisi quòd more suorum temporum locutus est, quòd de Natura diuina, à qua cœlum, ac terra regatur locuturus, præmisit in titulo, de Natura Deorum. Quòd si de Dijs ueris, fabulosis, & non naturalibus amandatis, ad quorum explicationem cum delata fuerit oratio, non habet ut in re commentitia quid proferat, deficitq́ omnis ratio, & ad Poëtas accurrendum est, uenerat quæsitu-

rus, non de Natura Deorum debuit inſcribere, ſed ui, menteq́ꝫ diuina, aut Diuinitate. Sed dicamus propoſuiſſe eum quandam Deorum farraginem, ut in ſermone & uera, & omnis ea, quam uulgus coleret, Diuinitas quæreretur, ratio autem naturaliſq́ꝫ inquiſitio ſepararet à falſis uera. Sic certè effectum eſt. Nam is, de cuius prouidentia ac ſolertia, locupletiſsimaq́ꝫ omnium bonarum rerum inuentione, pulcherrimè & fœcundiſsime diſſeruit, eſt uerus, ac naturalis, ſingulariſq́ꝫ Deus.

Ex alijs autoribus de Angelis ſiue Dijs, poſt ſummum Deum.

CAP. VIII.

OMNES igitur mortales, poſt unum principẽ, ac caput, fontemq́ꝫ omniũ, genus minorum animorum, quod ab omnibus retro ſeculis audierant, conſtituerunt. Nec fabula fuit, quòd Homerus, Deum hominũq́ꝫ Deũq́ꝫ patrem toties appellat, ſed rem naturalem & ueram poëticè decantauit. Nec aliud eſt, ut ſæpenumero dictum, quod uetuſtas uſurpare ſolebat, à ueteribus poëtis decantatum, cuius meminit in Republica Plato, quòd

> θεοὶ ξείνοισι ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι
> παντοῖοι τελέθοντες ἐπιστρωφῶσι πόληας.
>
> Hoſpitibus ſimiles, uariaq́ꝫ in ueſte, figuraq́ꝫ
> Ipſi adeunt urbes ſuperi, ac uerſantur ubique.

Quàm quod ſæpe literæ ſacræ referunt ad uiros innocẽtes, & integros ueniſſe Deos, ipſos ſcilicet Angelos, quos illi primum peregrinos arbitrati, ob eximiam, quæ tempore eo uigebat, hoſpitalitatem, mutuamq́ꝫ charitatem, accurrebant, prenſaq́ꝫ manu, ad hoſpitium deducebant, inſtruebant conuiuium, pedes lauabant, ut eſt etiam apud Homerum tam crebrum. Hoc memorans item Philo, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις ἀπεικαζόμενον, ἄλλοτε ἄλλοις περινοστεῖ τὰς πόλεις, ἐν κύκλῳ, τάς τε ἀδικίας καὶ παρανομίας ἐξετάζον: Priſca fama Diuinitatem in humana ſimilitudine nunc hoc, nunc illo habitu obambulare urbes, æquitatem, & iniquitatem contemplantem. Quod Philo, & Plato prior ex poëtis antiquis retulerunt, factum fuit eo tempore, quo duo Angeli Sodomam uenerunt, ſcelerati populi facinora diligentius conſideraturi. Eoq́ꝫ dixerat Deus, Clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: deſcendam & uidebo, utrum clamorem qui uenit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita, ut ſciam. conuerteruntq́ꝫ inde Sodomam, & abierunt. Ecce Deus quidem effatus eſt. Tacetur autem quod illi poſtea docuerunt, dicentes uiro iuſto Loth, Delebimus enim locum iſtum, eò quòd creuerit clamor eorum coram Domino, qui miſit nos ut perdamus illos. Miſsi ergo fuerant à Domino, eoq́ꝫ Angeli, & miſsi, etiam Hebraice. Tales Deos audierat, & norat uetuſtas adire urbes. Atque ea quæ pauca, & potiora referuntur in ſacris literis, credendum eſt, non apud ſanctos uiros illos modò, ſed etiam gentes alias acciſſe, ut Dij præſentes aut ad beneficia bonorum, aut ſupplicium malorum, aut alia in terris neceſſaria uenerint, unde apud omnes conſtans ea fama generatim increbuerit. Catullus igitur potius ex antiquis, quàm nouitijs poëtis, quæ quidem audierat:

> Præſentes nanque antè domos inuiſere caſtas
> Cœlicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant.
> Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
> Iuſtitiamq́ꝫ omnes cupida de mente fugarunt,

Perfudere

A Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtitit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber ut innuptæ potiretur flore nouercæ.
Ignaro mater ſubſternens ſe impia nato,
Impia non uerita eſt, diuos ſcelerare penates.
Omnia fanda, nefanda, malo permiſta furori,
Iuſtificam nobis mentem auertere Deorum.
Quare nec tales dignantur uiſere cœtus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

Tales igitur cœlicolę adiere caſtas domos ſanctorum integrorumq; uirorum, Abraham, Loth, Iacob. Inde increbuit fama, Deos obambulare urbes, humanos inuiſere cœtus, & Plato eodem loco ex poëtis famam eſſe, ὡς ἄρα θεοί τινες περιέρχονται νύκτωρ, πολλοῖς ξένοις, καὶ παντοδαποῖς ἰνδαλλόμενοι: Circunuagari Deos quoſdã noctu, uarĳs peregrinis ſimiles. Noctu uidelicet per inſomnia: ut Iacob uidit per Somnium ſcalã ſuper terram cacumine tangentem cœlum, & deſcendentes, & aſcendentes Angelos, & Dominũ innixũ ſcalæ. Quam ſcalã uidetur penè Homerus audiſſe, appellans eam aureã cathenam iouis, qua cœlũ, ac terræ ſint deuinctæ. Et mirũ in modũ placuit Philoſophis. Illud adeò mirabere in Philoſophis, & ſacris literis, quòd promiſcuè nunc Deũ unum principium, & autorem omnium gerendarum rerum, nunc Angelos eius inducunt, ſimile quid extat apud Philoſophos. Vides enim Platonem, Tullium, multosq; alios, in eadẽ re, nunc Deos nominantes, nunc Deum ſingularem. In ſacris literis item quod Deus ipſe dixit, Deſcendam, & uidebo, utrum clamorem, qui uenit B ad me, opere compleuerit, an non eſt ita. Poſtea non ipſe refertur ueniſſe, ac deleuiſſe, quod ibi toties minatur ſe facturum, ſed duos Angelos, qui & uenerunt, & deleuerũt urbem. Et cum ſubuerterent urbem, dicitur Dominus pluiſſe ſuper Sodomã, & Gomorram ſulphur & ignem à Domino de cœlo. Additur inde: Cum enim ſubuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus Abraham, & liberauit Loth de ſubuerſione urbium, in quibus habitauerat. Atqui duo Angeli liberauerant Loth. Sic in libris Iudicum, cum Angelus apparuiſſet, allocutusq; fuiſſet Manue patrem Samſon, denique eo recedente, & intelligentes illi, Angelum eſſe, dixerunt, Morte moriemur, quia uidimus Dominum. Sunt alia quædam exempla, quæ nunc libens prætereo. Similis igitur eſt loquendi quædam Philoſophis conſuetudo, ut quoniam quidquid minores Dĳ faciunt, maximi illius imperio faciunt, narrent modò Deum feciſſe, modò Deos. Vergilius:

Attonitus monitu tanto, imperioq; Deorum. At Iupiter miſerat. Sed hoc habẽt ſacræ literæ melius, quòd in rebus maximis, ut in creatione mundi, nunquam memorant Deos illos, clariusq; eſt in eis ſingularis illius, æterni, diſcrimen ab iſtis. Illud tamen obſeruabit prudentiſsimus quiſque, quò ſcriptores ſint uetuſtiores, eò ſanctius, & diſtinctius de ſingulari Deo loqui. ut quod aſſeruit Cyrillus, cum ab origine mundi ad eluuionem uſq; noſcerent omnes, faterenturq; ſingularem Deum, tum propinquiora ſecula temporibus Noë, ſimiliter unũ eſſent confeſſa, tandẽ emerſerint malorum examina, & fabulæ de Dĳs, ac principe Deo.

Ex oraculis Chaldaicis de poteſtatibus, ſiue mentibus ſummis: & quòd has rectores mundi Chaldæi dixerint.

CAP. IX.

POTESTATES igitur post altissimum Deum, cum ea apud Homerum C aliosq́ ratione, tum magis clara, & Physica, & aperta agnouerunt Philosophi, similia de his loquentes, atque nostri. Ac Magi Chaldæorum, à quibus multa delibarunt Platonici, delibasse Platonem, & Aristotelem autor est Psellus, & Pletho, proposuerunt, & descripserunt eas, πᾶς ἔχει κόσμος νοεροὺς ἀνοχῆας ἀκάμπτους: Vt mundus habet intelligibiles sustentatores, inflexibiles. Hæc nomina sunt Angelicarum potestatum, quæ uocantur etiam in nostris literis Autoritates, Virtutes, Dominatores. Nomen quidem νοεροί, est eorum substantię, quòd mentes, quòd intellectus sunt, omniumq́ Angelorum substantia, à nostris ab illis dicitur νοερά. At uerò ἀνοχῆς sonat, quod appellantur à nostris Dominationes. Quemadmodum enim Dominatores, regunt, aguntq́ ac sustinent ea, quibus imperant: sic qui sustinent, dominantur & præsunt. Est autem in hoc ueluti carmine ἀνοχεύς, sustentator: quod clarioribus apud Platonem nominibus de eisdem loquentem designatur, ἐπιμεληταί, ἐπιστάται, curantes, præfecti: pastores item & gubernatores, nomina diuinarum harum potestatum. Hoc igitur & id genus multa carmina uerisimile ad Platonem peruenisse, susceptis hinc, quæ de præfectis à principe Deo super omnes mundi partes locutus, audiens mundum quosdam habere rectores, ac sustinētes, eosq́ inflexibiles, incorruptos, immotos, stabilis, solidæ, fortisq́ naturæ. Hoc igitur carmen explanans Psellus scribit: δυνάμεις οἱ χαλδαῖοι ἐν τῷ κόσμῳ τίθενται, καὶ ὀνομάζουσιν αὐτὰς κοσμαγούς, ὡς τὸν κόσμον ἄγουσας προνοητικαῖς κινήσεσι. ταύτας οὖν νῦν ἀνοχῆας καλεῖ, ὡς τὸν πάντα ἀνοχέως ἀνέχοντας. τὸ μὲν ἀκάμπτει τῆς διατηρήσεως αὐτῶν δηλουμένης δυνάμεως, τὸ δὲ ἀνοχικὸν τῆς φρουρητικῆς. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις διαμονῆς τοῦ κόσμου αἰτίας, καὶ ἀκλινοῦς ὁρίζονται τάξεως. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι δυνάμεις λεγόμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμείλικτοι, οἷον ἔντονοι, καὶ ἀνεπίστροφοι πρὸς τὰ τῇδε. καὶ τὰς ψυχὰς ποιοῦσαι τοῖς θελκτηρίοις μὴ μειλίσσεσθαι πάθεσι, Potestates statuunt in mundo Chal- D dæi, easq́ appellarunt mundi ductores ceu quæ mundum agant, motibus prouidentiæ. Has igitur nunc uocat sustentatores, uidelicet mundum suffultiendo tenentes. Ac quòd eas uocat inflexas, designat stabilem, firmamq́ eorum potestatem, quòd sustentatores, indicat custodiam. Has autem potestates definiunt permanentiæ, perennitatisq́ mundi, & ordinis immoti causas. Sunt autem & aliæ potestates, quæ dicuntur ab eis amilicti, quod est, intensi, inuertibiles, ad ea quæ sunt hic, & facientes animas illecebris & affectibus non demulceri. Hæc Psellus. Ecce igitur claro in lumine omnis omnium gentium consonat Theologia. In uetustissimis Hebræorum literis, principes prouinciarum, populorum, & in bello duces protectoresq́, contemplatores humanorum factorum declarantur, à Platone Græcaq́ Theologia similiter principes, legati, interpretes à Chaldæis, nunc sustentatores, custodes, conseruatores mundi, nunc humanum genus tuentes, agentes, moderantes prospectores.

De triplici ordine Deorum, siue Angelorum ex Platonicis, præcipuè Proclo, in quo uidetur nostros secutus, ubi à ueritate dissentiat: & de primo Deorum ordine.

CAP. X.

GENERATIM igitur à priscis illis cognitæ, & prædicatæ sunt diuinæ potestates, particularius à subsecutis Platonicis eorum genera, nationesq́, & actio uitæ descriptæ, maxima ex parte è nostris libris, licet hoc ab eis dissimuletur, accepta. Primus omnium Platonicorum Proclus (Nam neque apud Plotinum

A tinum, necq; Iamblichum, neque Amelium, nec superiores ea mysteria reperio) ausus est locupletius de his in sua genera distributis loqui. Quæ cum superiores Platonici, quos in cæteris ferè semper imitatur, nõ prodidisset, nouimus apertè, ut Græci quocq; testantur, eum ex Dionysio Areopagita surripuisse, sed multis adiectis cõtaminasse. Dico scilicet hæc tria genera Deorum, siue Angelorum, qui dicuntur νοητοί, νοητοὶ καὶ νοεροί, νοεροὶ μόνον: id est, intellecti, intellecti & intelligentes, intelligentes solum, quæ sunt tres Angelorum à Dionysio constructæ Hierarchiæ. Proclum secutus est Hermias, & Damascius, alŋcq; nonnulli. Cum igitur primus Dionysius Deos illos intellectos, & intelligentes nominasset, omnemcq; de eis Theologiam ex sacris literis accepisset, Proclus uiolenter, & contaminatè colligens ex fabulis Poëtarum & Platone, cum primis Parmenide, ueram super his Theologiam infecit. Restituentes igitur omnia in sua loca, Proclumcq; partim declarantes, partim cum Dionysio collatũ, paucis (Nam alioqui numerosè de his ille scripsit) emendantes, Theologiæ consensum demonstramus. Is igitur in eo, quem inscripsit de Theologia Platonis, post singularem, atque ineffabilem summi Dei Vnitatem, necessariò de generibus Deorum sermonem habendum esse dicit. Ac primum censet, in quo secutus eum Simplicius est, Quemadmodum Natura naturaliter, Mens mentaliter, Anima quoque per modum animæ operetur, & gignat: sic supremam Vnitatem quoniam unificè, & per modum Vnitatis suæ oporteat eam gignere, ante omnia producere diuinas quasdam ἑνάδας, unitates, ipsi principi Vnitati similimas. Nam optimum, ut Timæus ait, nisi optima facere nefas esse. Hæc ab eis etiã uocatur ἑνιαῖον πλῆθος, unifica multitudo. Dicitur fons bonorum Deus, multas producere bonitates, Vnum esse Deum & multos Deos, unam Vnitatem, & multas ante omnes res unitates. Vnam bonitatẽ, & multas post B unam. Non esse autem diuinas has unitates imparticibiles, & omnino ab omnibus rebus separatas, quemadmodum excellentissima illa Vnitas. Quid enim ab ea differrent? Sed esse ueluti florem, aut summitates, & summum in unaquacq; re: Eásque esse medias, quibus omnia uniantur ad supremam Vnitatem. Vnitates igitur Deos esse participatas, quæ coniungãt omnia, & uniant, quæ post se sunt, ob illam Vnitatem, quæ transit in eos omnes. Quoniam igitur quilibet Deorum Vnitas est, & ab aliquo rerum ordine participatur, ob hanc causam esse participationem, cum ordine, quod prima à primis, secunda à secundis participantur: Sicq; propinquiores summæ Vnitati unitates à primis & simplicissimis substantŋs participari, longinquiores ab his quæ magis sunt composita: concluditcq; de his omnibus Proclus: εὕρομεν ὅτι μετὰ τὴν μίαν τῶν ὅλων ἀρχὴν, μονάδες ἡμῖν αὐτοτελεῖς ἐφάνησαν οἱ θεοί, μετεχόμεναι μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων οὐσίαν, οἱ δὲ κατὰ τὴν συνθετωτέραν τὴν εἰς αὐτὰ ποιησάμεναι πρόοδον. Quæ sunt, Dicamus quòd post unum rerum principium, unitates nobis Dŋ apparuerunt, per se perfectæ. Qui substantialiter à rebus participentur: alŋ uerò secundum compositionem, substantiam facientes in cuncta processum. Hæc à Proclo dicuntur, examinanda postmodum, & quid ueritatis habeant dŋudicanda. Item Proclus ait, ut ex his ea, quæ sequentur, melius innotescant: ἁπάντων δὴ τῶν ὄντων, καὶ αὐτῶν τῶν τὰ ὄντα παραγόντων θεῶν μία καὶ ἐξῃρημένη, καὶ ἀμέθεκτος αἰτία προϋφέστηκεν, ἄρρητος μὲν παντὶ λόγῳ, καὶ ἄφραστος, ἄγνωστος δὲ πάσῃ γνώσει, καὶ ἄληπτος, πάντα μὲν ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἐκφαίνουσα, πάντων δὲ ἀρρήτως προϋπάρχουσα, καὶ πάντα πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα, τέλος δὲ οὖσα τὸ πάντων ἄριστον. ταύτην δὴ οὖν τὴν ὄντως ἐκβεβηκυῖαν χωριστῶς ἀπὸ πασῶν, καὶ πάσας μὲν τὰς ἑνάδας τῶν θείων. πάντα δὲ τὰ γένη τῶν ὄντων. καὶ τὰς προόδους ἑνιαίως ὑφιστᾶσαν, πάσης θεότητος αἰτίαν. τὸ γὰρ εἶναι θεὸν, πάντες οἱ θεοὶ διὰ τὸν πρῶτον ἔχουσι θεόν: Omnibus igitur rebus, etiam ipsis Dŋs, qui res producunt, una separata, segregatacq; & imparticipabilis causa præexistit. Ineffabilis quidem omni sermone, &

indicibilis: omni autem cogitationi incomprehensibilis, & ignorabilis, omniaq́ue ex se producens, & ante omnia ineffabiliter præexistens, cuncta ad se reflectit. Finis optimus omnium rerum. Hanc igitur separabiliter & uerè ab omnibus segregatam, & omnes Deorum unitates, generaq́ue rerum & processus unificè creans uocat Plato Solem, uocat regem circa quem omnia. Hæc omnis Diuinitatis causa. Nam ut essent Dij, cuncti Dij à primo Deo habent. Ad hunc modum Proclus diuinè, si perseuera- ret, insisteretq́ue semel inuentæ & prædicatæ ueritati. De Dijs autem primis, quo- rum est post excellentissimam Vnitatem primus ordo, præter superiora subijcit: ἑνάδες γὰρ ἐφάνησαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀνιοῦσιν οἱ θεοί. ἑνάδες ὑπερούσιοι γεννητικαὶ τῶν οὐσιῶν καὶ τελεσιουργικαί, καὶ πάσας οὐσίας τὰς προσεχεῖς εἰς ἑαυτὰς ἀναδησάμεναι: Vnitates, inquit, apparuerunt no- bis Dij à corporibus ascendentibus. Vnitates supersubstantiales, genitrices substan- tiarum, & perfectrices, & omnes substantias proximas ad se ipsas colligantes. In hoc Procli dogmate hoc iudicium adhibendum est, ut eum qui bene, rectéq́ue Deos post altissimam Vnitatem locauit, errare constanter asseramus, & quæ apud maiores, ipsumq́ue Platonem nusquam extent, confingere, cum Deos illos primos dicit super- substantiales. Asserunt enim Damascius, & Iamblichus, sed prior Dionysius, Vnum duntaxat esse supersubstantialem, Vnum illum singularem, eminētissimumq́ue Deum iure uocari supra substantiam, ut qui fuit, estq́ue autor substantiæ. Qui cum fuerit, ipsis etiam testibus, autor Deorum, quos creauit, planè supra Deos ineffabiliter extat, & hæc ineffabilis excellentia dicitur supersubstantialis, quæ soli illi congruat, cui soli congruit nomen Vnitatis. Quare idololatria est hæc Procli, & crimen læsæ maiesta- tis, incommunicabile Decus, honoresq́ue singulares, & soli Deo inhærentes, creaturis uindicasse. Itaque eiusdem impietatis est, hos Deos substantiarum prædicare genito- res, nimirum creandi singularem Dei, & imparticipabilem potestatem transferre ad minores Deos. Et quod Plato, cæteriq́ue omnes de custodia generis humani, quam summo consensu Dijs adiudicarunt, ad generalem substantiarum creationem dedu- cere. Non'ne Platoni mundanus opifex, quem Mentem & causam, & Deum uocat, autore Laertio, creat omnia corporea, & incorporea, ipsos etiam Deos? Vbi sunt apud eum Dij substantiarum genitores? Similiter errat assertio Deos alligare ad se cuncta. Nam Philo Iudæus optimus è Platonicis, Verbum Dei solum dicit esse, quo cuncta ligantur, sustinentur, uinciuntur. Et Trismegistus, in eo, quem inscribit, Quòd in solo Deo sit bonum & pulchrum: πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὦ Ἀσκληπιέ, πάντα ἐν θεῷ ἐστι, καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γινόμενα, καὶ ἐκεῖθεν ἠρτημένα. Quæ sunt, Omnia quæ sunt, inquit, ò Asclepie, sunt in Deo, & à Deo fiunt, & illinc dependent, & sustinentur. Paulò uerò superius: ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχή, καὶ σύστασις πάντων ὁ θεός. Hoc est, Principium, complexus, continentia rerum omnium Deus. Quare Proclus finxit nouam nunc Theologiam, à qua maiores sui prorsus abhorruissent. Nam item alligationem, & reductionem non ad se ipsos dixerat Dionysius, quem Proclus imitari conatur, nō imitatur bene: sed, αἱ πανιεροὶ δυνάμεις ἀναγωγικαὶ πρὸς τὸ θεῖον: sacræ potestates sunt reductrices ad Diui- nitatem. Reducunt ergo non ad se, sed Deum. Sed nos delectum habentes in illis, quoniam solis sacris literis data est incorrupta, & inuiolabilis sapientia, probamus eos in admiratione & assertione diuinarum rerum pariter contendere nobiscum.

Generatim de Dijs, & eorum prima acie, quid'ue Proclus commentitium affixerit.

CAP. XI.

Exinde

A EXINDE is idem cum diuum Dionysium tres Hierarchias Deorum siue Angelorum uidisset, refugeret autem uerum ueritatis ac religionis fateri fontem, dissimulata horum trium diuinorum ordinum doctrinę origine, suæq; superstitioni colorem adhibens, conatur ex Platone deducere, præcipuè ex Philebo, ubi sint terminus Deus, & indeterminatio, in medio, id quod dicitur mistum. Quo libro sit etiam hæc trinitas, κάλλος, ἀλήθεια, συμμετρία, pulchritudo, ueritas, commensurabilitas. Hæcq; esse tria illa genera, & tres ordines Deorum. Ac de superioribus sic statuit: ὧν τὸ μὲν πέρας ἐστὶ θεὸς, ἐπ' ἄκρῳ τῶν νοητῶν, προελθὼν ἀπὸ τῆς ἀμεθέκτου, καὶ πρωτίστου θεοῦ πάντα μετρῶν. καὶ ἀφορίζων, καὶ πᾶν τὸ πατρικὸν, καὶ συνεκτικὸν, καὶ ἄχραντον τῶν θεῶν γένος ὑφιστάς. τὸ δὲ ἄπειρον δύναμις ἀνέκλειπτος τοῦ θεοῦ τούτου. πάσας τὰς γεννητικὰς διακοσμήσεις ἐκφαίνουσα, καὶ πᾶσαν τὴν ἀπειρίαν, τήν τε προούσιον καὶ τὴν οὐσιώδη, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ὕλης. τὸ δὲ μικτὸν ὁ πρώτιστος, καὶ ὑψηλότατος διάκοσμος τῶν θεῶν, καὶ κρυφίως τὰ πάντα συλλαβὼν κατὰ τριάδα μὲν νοητὴν συνεκτικὴν συμπληρούμενος, παντὸς δὲ τοῦ ὄντος τὴν αἰτίαν ἑνιαίως περιέχων, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τοῖς πρωτίστοις ἀκρότητα, καὶ τῶν ὅλων ἐξῃρημένην ἱδρυσάμενος. Quę sunt, E quibus, inquit, terminus est Deus in summo intelligibili progrediens ab imparticipabili, & primo Deo, omnia cõmensurans, & determinans, & totum paternũ, & cõtentiuũ, purumq; Deorũ genus creans. At infinitũ uirtus est indeficiens istius Dei, omnes generat ordines, efferens, & omnem infinitatem, & ante substantialem, & substantialem, & usq; ad extremam materiam. At uerò mistum primus, & altissimus Deus, ordo Deorum, secreto cuncta complexus, per trinitatem intellectualem, contentiuam, repletus, omnis rei causam unifice complectens, & intellectualibus primis, summitatem, & ab omnibus separatam statuens. Hæc Proclus, nimium certè allegorica, imò uerò friuola, & commentitia, ex fonte uero, locoq; detorta, in somnijs humanis, chimerisq; contami-

B nata. Adhibenda igitur correctio, errorq; omnis, bonis selectis à malis, aperiendus. Prima igitur emendatio, idq; ex doctrina Dionysij, unde manarunt ista Procli, erit, quòd ille Deorum ordo non sunt unitates illę fontales, nequicquam est, cur hoc nomine uocentur, nec subiacet nomini quod suspicatur, & asseuerat Proclus. Quod ut clarius intelligatur, intelligenda est, & conferenda sententia Procli, & Dionysij. Primum conueniunt uterq;, quòd ineffabilis, ac supereminẽs Vnitas, sit causa omnium Deorum. Quod in superiore testimonio Proclus dixit, Dionysius autem de cœlesti Hierarchia, de Iesu: ἡ τῶν ὑπερουρανίων οὐσιῶν ὑπερούσιος αἰτία: Supercœlestium substantiarũ, supersubstantialis causa. Non conueniunt autem, errorq; Procli est, quòd non dicit genitos aut factos aliquando ab eminenti Deo, Deorum hos ordines, sed generari, fieriq; semper, & quasi semper nitescere, innuens quendam sempiternum ordinem nascentium Deorum à supremo. Vera autem doctrina est, quòd Deus est æternus, substantiæ supercœlestes, & si maximæ sunt, maximeq; diuinæ, creatæ tamen sunt. Et id designat Dionysius, cum Iesum uocat causam supercœlestium substantiarum. Generatio autem illa cum sit impossibilis, & non naturalis (quia qui nascerentur, manarentq; à Deo, eodem genere Diuinitatis, atq; supremus, Dij essent, habentes fluentem in se substantiã, Diuinitatem, & dicunt tamen ipsi nobiscum, ineffabilem illam Vnitatem ab omnibus esse separatam) certè uerius est & naturalius, ut supercœlestes ordines sint creati, illaq; perpetua dependentia, manatioq; quasi radiorum à Sole, sic à supremo Deo, ipsorum Deorum esse non possit. Secundum emendandum est, quòd Proclus idcirco uocat primos illos Deos, & quasi primam Hierarchiam, θείας ἑνάδας, diuinas unitates, quia deprauans ueram, quam super hoc apud Dionysium deprehẽdisset Philosophiam, censet ad eos, quasi fontes omnium rerum, &, ut ipse uocat, ἀκρότητας, summitates, cuncta reuocari, atq; uniri, totum hoc ad creationem, generationemq;

tionemq́ rerum uniuersalem referens, quæ à supremis hisce Dijs administretur. Creditq́ Deos hos supernos, esse Ideas illas summas, & quasi uniuersalia rerum cunctarum, quod & impossibile est, & Naturæ contrarium, Ideis neque per se subsistentibus, neque modum, & rationem inueniente animo, huiusmodi commenti. Vera igitur doctrina est, & id prodit Dionysius, quòd Angeli, seu Dij, sunt unifici, quia per eos, genus humanū edocetur, & ad autorem suum reuocatur, sicut ipse multis exemplis ex scripturis declarat Dionysius, dicens alios initiare, alios initiari: alios illuminare, alios illuminari: παντὸς τοῦ ἱεροῦ τὸ ὑπερέχον, ἐξηρημένην, αἱ γὰρ ἅγιαι τῶν ὑπερτεράνων οὐσιῶν, διακοσμήσεις. Ita non attingit creationem, neque designat, necq́ uniuersalis est ista unio, sed particularis administratio humani generis, quo & à Platone, & à Dionysio dicuntur πορθμεύοντες, transportantes, & inter homines, ac Deum intercedentes. Hæc unio est. Hoc uocati unifici, coniunctores, ductores: creatio autem non est eorum. Itaq́ emendandum quoq́, diligenterq́ discutiendum, quod super eorum actione uitæ traditur à Proclo. Neque enim agunt Dionysio & sacris literis Dij, quod illi ex inepta superstitione uoluerunt. Vera enim & naturalis doctrina Dionysij, Platonis & Aristotelis est, quòd eorum uita est contemplatio Dei, amorq́ inauditus, & inebriatio, æternaq́ dulcedo, & nectar ex intuitu diuinæ præsentiæ, secreta colloquia, gaudiaq́ omnibus mortalibus incognita. προσεχῶς μὲν μένουσι, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸ ἄνω τελείως ὡς θεμιτὸν, ἐν συνέσει τοῦ θείου καὶ ἀκλινοῦς ἔρωτος, ἀνατεινόμεναι, ἐπὶ τὰς ἀρχικὰς ἐλλάμψεις ἀΰλως, καὶ ἀμιγῶς δεχόμεναι. Vt ait Dionysius, proximi assistunt, defixiq́ intuentur, quantum eis datur, in Deum, amore diuino nunquam deficiente, accensi. Regiosq́ illos radios immaterialiter, & impermiste accipiūt. Deinde generis humani administratio, procuratioq́, ut ad eadem gaudia homines perueniant. Hæc agunt Angeli, id est, Dij. Proclus autem dimissa nobilissima hac actione uitæ, & à dignissimis rebus ad inferiorem mundum eos auocans, sicut humani generis immortalitate, deificationeq́ uera contempta, ineptissimè deificarunt hunc mundum, facit eos occupari in procreatione, & genituris omnium corporum. Itaque nec unitates sunt hac ratione: nec est rerum inferiorum cum eis participatio. Non enim participant res terrestres ipsos Angelos. Solius Dei rectè dici potest uniuersalis participatio: quia solus ab omnibus, præcipuè Angelis participetur: designante participatione, uniuersalem, diffusamq́ per omnem naturam prouidentiam, tutelam, quod solius Dei est, & esse potest. Nec res substantialiter participant illos ordines Deorum, in quibus non sit uniuersitas Naturæ. Et participationem scribit: αἱ μὲν ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις, ἔχουσι καὶ τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις. ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐτὰς ὑπερκειμένων εἰσὶν αἱ τελευταῖαι: Ordines supereminentes, habent radios & uires ordinum inferiorum, imparticipabiles autem sunt, id est, non participantes nouissimi supereminentiū eos. Postremo uelut totum commentitium, ac fabulosum & minime naturale reijciendum, quod tradit de Deo Termino, & de Apiria, deq́ Misto. Primum quòd ea Platonis mens non fuit in Philebo, ad hæc non est Naturæ, & rationi consentaneum, ut Terminus sit Deus, creans ordines inferiorum Deorum, cum omnis creatio sit solius Dei. Et quòd Apiria sit infinita Dei istius potentia. Nam nulla nisi supremi, eminentissimiq́ Dei est immensa potestas. Ad hæc nulla est Apiria, id est, immensitas, nisi Dei. Nulli quoq́ sunt ordines Deorum γεννητικοί, generatores, uno creatore sufficiente. Præterea προόντος, & ὑπερόντος, sunt nomina solius Dei, non ullius ordinis Angelorum. Solus enim Deus quod superioribus libris ipsimet fatentur, est supra substantiam. Ea quoque quæ de Misto loquitur, friuola sunt omnia, uitiatis bonis suorum commercio commentorum. Quod autem sint maximè uiolenta, & coacta, quæ de Infinito, Termino, &

Misto

A Misto comminiscitur, apparet ex ipso Philebo, quo libro Plato disserit de tribus rebus, quibus omnis res corporea subsistat, indicans iuxta Pythagoreos omnia constare ex materia, quæ ab eis dicebatur Infinitum, & ex forma, quam Terminum appellabant, qua definiatur infinitas materiæ. compositum autem ex materia, & forma, uocabant Mistum. Hæc est sententia Platonis: Factum est autem, ut quoniam arbitrariè interpretatus est hæc Proclus, quibus nullum subest fundum, merito fabulosa, uanissima ex his sint nata. Insatiabiliterq; nugatur super re commentitia, longam fabularum, commentorumq; animi sui contextam seriem ducens, in quibus neq; ordo est ullus, neque ratio. Sed nobis satis est docere, ut ueritas eis etiam hostibus placuerit, & suis superstitionibus accommodare conati sint.

De triplici Hierarchia Deorum, & quid ueri, aut à uero dissentiens de ea scripserit Proclus.

CAP. XII.

RVRSVS Proclus miscens bona malis, hæc de Hierarchijs uera, nostrisq; literis consona loquitur: καὶ γὰρ αἱ τρεῖς αὗται τριάδες μυστικῶς ἐπαγγέλλουσι τὴν πρώτου θεοῦ καὶ ἀμεθέκτου παντελῶς ἄγνωστον αἰτίαν. ἡ μὲν τὴν ἄρρητον αὐτῆς ἕνωσιν, ἡ δὲ τὴν πασῶν δυνάμεων ὑπεροχήν, ἡ δὲ τὴν παντελῆ τῶν ὄντων ἀπογέννησιν. Etenim, ait, hæ tres trinitates mysticè enunciant primi, & imparticipabilis Dei, omnimodo ignotam causam. Alia secreta eius Vnitatem, alia omnium uirtutum eminentiam, alia omnimodã rerum generationem. Hæc de Natura, super qua longè falsissima narrat, sed officio congruentia nostris è literis sumpsit Proclus. Nam ut hoc nunciandi munus, mysteriorumq; notionem amplectimur, ratione docente, & summo

B Theologorum Dionysio eadem tradente, sic reijcimus fabulosaq; iudicamus, quæ de primo genere Deorum eloquitur: καθάπερ ἑνάδες εἰσὶν οἱ νοητοὶ θεοὶ πρώτως καὶ πατέρες εἰσὶ πρώτως. αἱ γὰρ ἑνάδες αἱ θεῖαι κατὰ βραχὺ προϊοῦσαι, πάντων τῶν ἐγκοσμίων τὸ πλῆθος ἀπεγέννησαν. ἔστιν οὖν ἡ τριὰς αὕτη πηγὴ, καὶ αἰτία πάντων, καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς πᾶσα ζωὴ, καὶ πᾶσα πρόοδος ὑφίσταται, θεῶν τε τῶν κρειττόνων, ἡμῶν γενῶν, καὶ τῶν θνητῶν ζώων: Quemadmodum unitates sunt intellectuales Dij primo, etiam patres sunt primo. Nanque unitates diuinæ, paulatim emanantes, omnium mundanarũ rerum multitudinem progenuerũt. Est igitur trinitas ista fons, & causa omnium, & ab ea, uita omnis, & processus subsistit, uidelicet Deorum meliorumq; nobis generum Deorum, & mortalium animalium. Hæc à Proclo inconsideratè, ne dicam impiè dicuntur: primum quòd ipse sibi pueriliter contradicit, ut qui multis in locis tria rerum principia ex Theologia Platonis erigens, à quibus corporea, & incorporea nascantur, uidelicet summo Bono, Mente, quibus superius cunctas res genitas referebat, nunc adeò deformat, lacerat, prędaturq; eorum imperium, maiestatemq; lædit, ut putet, & eò adducatur, ut credat posse alios esse Deos, à quibus omnia cœlestia, & terrestria sint progenita. Nec uidet indigna Philosophia, & rebus, quas extulit, inconstantiam, friuolasq; ineptias, & contra Naturæ leges impietatem. Si Deus unus est autor hominum, atq; Deorum, ut Plato, ut Aristoteles, ut ipsi fatentur, ut Natura fateri cogit, quid opus erat, Dijs his genitoribus aliorum Deorũ, mortalium, quàm animaliũ? Causa mali fuit, quòd Deos istos, Ideas illas Platonicas primus credidit, per quas omnia nata prodierint in lucem, separans Ideas à Mente diuina, quod nec Plato, nec boni Platonici fecerunt, easq; quasi quendam potentissimarũ Dearum chorum, primosq; fontes statuens. Et tamen prisca Philosophia, ut tot superius exemplis est probatum, Ideas Mẽtem diuinam dixerunt ipsam maximã Ideam, ac formam uniuersalem, fontemq; genitorem omnium rerum. Qui autem Ideas à di-

uina sapientia separatas diuinam esse gentem contendat, non secus deliret, atq; is cui C flumina, fontes, arbores, Dij prædicantur, & quasi poeta Idearũ est. præterquàm igitur quòd sunt falsa, & impia, etiam uerò non naturalia, quæ dicit, ratione sentiente, ipsis item docentibus, unum duntaxat singularẽ fontem, & autorem esse hominumq; Deumq;, idq; nullo Idearum interueniente patrocinio. Quæ si sunt Deus ipse, sunt diuina Mens, incomprehensibilis, ineffabilis, inexhausta sapientia. Quare abijciantur tanquam scelerata, & sacrilega, impiaq; figmenta hæc Procli, quòd nec Plato diuinus, nec cæteri Platonici ea tradiderint. Tum uera Philosophia Dionysij ab his Procli deliramentis inuiolata nobis remaneat, quam cum imitaretur, & è Platonis libris non inuentam uiolenter deduceret, quibuscunque casus tulisset, nugis adhæsit. Præclara quidem de summo Deo Plato locutus est, itemq; de Dijs, qui inter supremum Deum, & homines intercedãt: locutus autem est, quòd medij sint, & internuntij, quasiq; legati, quòd preces, & benefacta humana ad Deum perferant, ad homines diuina beneficia. Sed quòd sint post singularem Deum, ceu fontes aliorum Deorum, mundanarumq; rerum, multaq; alia prodigia longis sermonibus à Proclo contexta, hoc uerò nusquam nec sensit, nec dixit Plato. Itaque his annotatis reliquam nugarum seriem, quam mihi curæ non fuit euoluere, dignoscent, qui in libros Procli inciderint. Quem enim habent in ueritate locum, quæ addit, quòd hoc genus Deorum νοητὸν, ab omnibus diuinis ordinibus unificè separatur, & quòd ante omnia quæ intelliguntur, subsistat, quia imparticipabile sit, & diuinum, intelligibile. Violenta sunt sedibusq; suis transposita, Dei sunt, non Angelorum, siue Deorum. Illa quidem uera etiam à Dionysio tradita, quòd hoc genus πληροῖ ἄνωθεν τοὺς θείους καὶ νοεροὺς διακόσμους, Replet supernè diuinos, & intelligentes ordines: uidelicet irradiat, ut ait summus ille theologus, Angelorum primus ordo, secundo, & tertio ueritatem, lucem, mysteria, D communicatq;, & quasi initiat. Vera quoque sunt & illa, & eiusdem generis, εἰκότως λέγομεν νοητοὺς θεοὺς τὴν ἄρρητον ἐκφαίνειν τῶν πάντων ἀρχήν, καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνης ὑπεροχήν, καὶ τὴν ἕνωσιν. Quod est, Iure dicimus Deos siue Angelos intellectuales secretã efferre omniũ originem, & admirabilem eius excellentiam, & unitatem. Hæc enim sunt arcana illa mysteria, quæ primo ab altissimis illis, Deoq; proximis Angelis noscuntur, de quibus tertio & quarto capite, in cœlesti Hierarchia loquitur Dionysius. Ea uerò partim uera, partim falsa. Quòd sunt reges omnium cum cæteris Dijs incoordinabiles: Et quòd summum Bonum intellectuali luce afflauit omnia: & Deos αὐτοφυεῖς, declarauit, patres omnium: & quòd primum Deorum genus propter propinquitatem, & similitudinem, cum summo Deo substantiam dat secundis Dijs. Si igitur adimas creationem rerum, quam Dijs hisce supremis iniustè concessit, cætera ferme uera sunt, & ex fontibus Dionysij syncere fluentia.

De secundo Deorum siue Angelorum ordine, quem ex Dionysio deducat Proclus.

CAP. XIII.

PROSEQVITVR post hos Proclus secundum Deorum genus, quos appellat νοητοὺς καὶ νοερούς, intellectos siue mentales, & intelligentes: περιέχονται πάντων δὲ τῶν νοητῶν οἱ πρῶτοι νοεροὶ θεοί. κατὰ πάσας ἄρα τὰς νοητὰς αἰτίας ἀπεγεννήθησαν αἱ νοηταὶ καὶ νοεραὶ διακοσμήσεις τῶν θεῶν. τῶν γὰρ νοητῶν ἐν τῇ τριαδικῇ προόδῳ τὴν ἑνιαίαν ὑπάρξεως, οὐκ ἀπελθόντων, οἱ νοητοὶ καὶ νοεροὶ θεοὶ τελεσιουργικῶς ὑποστήσονται: Procedunt igitur ab intellectis, intelligibiles, ac mentales Dij. Itaq; secundum omnes intellectuales causas, geniti sunt ordines intellecti, & intelligentes Deorum: intellectis Dijs in triplici processu,

A cessu, non discedentibus ab unifica sua essentia. intellecti, & intelligentes Dij tripliciter subsistunt. Hæ tres propositiones de hoc secundo genere, apud Proclum. Declarans autem quare intellecti & intelligentes dicantur, dicit: νοοῦντες μὲν τοὺς πρὸ αὐτῶν, νοούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτοὺς θεῶν: Quia intelligant eos, qui ante se sunt, intelligentur autem ab his qui subsequuntur. Tum id ipsum à principio commonstrans, & post Deos intellectos succedere intelligentes dicens in duo genera distributos. De his inquit, τὰ μὲν ἐστι νοητὰ καὶ νοερὰ, ὅσα νοοῦντα νοεῖται, κατὰ τὸ λόγιον, τὰ δὲ νοερὰ μόνον: Alia quidem sunt intellecta, & intelligentia, quæcunque uidelicet intelligentia intelliguntur, ut ait oraculum: alia intelligentia solum. Hæc Procli dogmata, quoniam à uera Theologia, quam in Dionysio uiderat, nascebantur, speciem habent ueritatis: rursum sordent falsitate, humanis commentis uiolata. Ac quemadmodum hi Dñ, partim intellecti sunt, quòd ab inferioribus intelligũtur: partim intelligentes, quòd supernos intelligunt: sic dogmata, & dicta Procli, partim uera sunt, quia de fonte bono prodierunt, partim falsa, quia uera Philosophia uiolentis insomnñs est contaminata. Verum igitur est, post primam Hierarchiam summorum, excellentissimorum Angelorum, sequi secundam. & uerum est, à Dionysioq; item traditum, quòd primi dicuntur intellecti solum, quòd ab inferioribus tanquam discipulis, ipsi eorum magistri, doctoresq; aspiciuntur, considerantur. Vtitur enim ea uoce Dionysius, quòd inferiores μαθητιῶσι, cupiunt ab eis noscere, seq; eis uti discipulos offerunt, à quibus arcana mysteria, quæ Deo proximi, noscunt, accipiant, eoq; Dionysius utitur frequenter nomine irradiationis, ἐλλάμπεσθαι, irradiari, illuminari: & ueritas, ac sapientia, quæ traditur, & qua inferiores initiantur, dicitur irradiatio. Atque ad alia super hac re ait, τοῦτο γὰρ σαφῶς οἱ θεολόγοι δηλοῦσι τὸ, τὰς ὑφειμένας μὲν οὐρανίων οὐσιῶν διακοσμήσεις πρὸς τῶν ὑπερβεβηκυιῶν

B εὐκόσμως ἐκδιδάσκεσθαι τὰς θεουργικὰς ἐπιστήμας, τὰς δὲ πασῶν ὑψηλοτέρας ὑπ' αὐτῆς θεαρχίας, ὡς θεμιτὸν τὰς μυήσεις ἐλλάμπεσθαι: Hoc enim clarè Theologi significant, inferiores ordines cœlestium substantiarum à supernis per ordinem scientias diuinas edoceri: Ipsas autem omnibus superiores ab ipsa summa Diuinitate, ut fas est, initiationes irradiari. Vides fontem Theologiæ Procli, unde loqui de diuinis ordinibus (Nam in Platone, ut ego quidem sentio, ordines hi non sunt) animatus. Adducit Proclus tamen Chaldaicum oraculum, Quæcunque intelligunt, & intelliguntur, medio in ordine esse. Nam multa admiratione digna, maximéque diuina apud Chaldæos illos deprehendas. Quàm sint autem concordes in eo, Dionysius, & Proclus, & quòd secutus sit Proclus Dionysium, declarant, quæ simili modo de irradiatione loquitur Proclus, dicens de sapientia, quam uult esse ordinem Deorum: καὶ ὥσπερ οὐσίας ἐκείνη πᾶσιν ἐνδίδωσι, οὕτως αὕτη τὰς γνώσεις ἐπιλάμπει τοῖς θεοῖς, ἐκ ἧς ὁ μὲν ἡνίοχος τρεφόμενος τοῖς νοητοῖς ἑνιαίως μετέχει τῆς τελειότητος τῆς ἐκ τῶν θεῶν ἐλλαμπομένης: Et quemadmodum illa dat omnibus substantiam, sic ista cognitiones irradiat Dñs. Igitur auriga quidem nutritus intelligibilibus unificè participat perfectionem à Dñs radiantem. Sunt igitur hæc omnia uera, nota, non solum nostris, sed etiam Chaldæis, qui substantias has appellant, ut superius uisum, κοσμαγοὺς, mundi ductores, & propter summam sanctitatem ἀχράντους, intactos, intemeratos, & ἀμειλίκτους, incorruptos, indemulcibiles. Illa uerò nec apud Chaldæos sunt, nec usquam in sacris literis. Naturæ quoque & dictis eorum sunt contraria, quòd quàm bene de doctrina, & initiatione, & irradiatione dicuntur, quæ à maioribus detur inferioribus, tam male de generatione, & ortu, quòd minores à maioribus nascantur, ac subsistant, hoc ab ipsomet Proclo additum est. omnia enim à primo principio immediatè profecta, & creata etiam ipsi fatentur. Quare falsum est medios

à primis oriri, & subsistere. Reliqua doctrina, cum tota ferme fabulosa sit & fictitia, ut quæ non ex apertis testimonijs sit, sed uiolentis allegorijs collecta, quas inexplicabiliter adamauit Proclus, ut, si meieret Socrates, allegoricè meierit, non est nec excutienda, nec admiranda. Illud item considerare operæpretium, ut scias Proclum, hæc ab alio fonte accepta quibusdam uanis suis insomnijs colorasse, in hoc ordine Deorum intellectorum, & intelligentium dicit esse hanc trinitatem, τὴν ἐκφαντορικήν, τὴν συναγωγόν, τὴν φρουρητικήν, Annunciatricem, colligentem, custodientem. Hæc nomina si uideris Dionysium, uidebis ab eo prius inuenta, & formata. Additq; Proclus: διόπερ ἡ μὲν ἐστι συναγωγὸς τριάς, ἡ δὲ συνεκτικὴ τοῦ πλήθους, ἡ δὲ τελεσιουργός: Vt alia trinitas sit colligens, alia continens multitudinis, alia perficiens totum hoc genus. Et hæc trinitas, nomináque sumpta sunt ex Dionysio, cuius peculiare nomen est ἐκφαντορία, neque à Platone, neque Orpheo, nec ullo ferè ex Platonicis usurpato. Illud quoque Dionysij est, quod Proclus ait de Dijs, siue Angelis, qui dicuntur τελεσιουργοί: οὐκ ἂν τελειούμεθα μὲν ἀνιόντες, ὑπὸ τοῖς τελεσιουργικοῖς θεοῖς, μυούμεθα δὲ τὰ ὁλόκληρα καὶ ἀτρεμῆ φάσματα ὑπὸ τοῖς συνεκτικοῖς. Quæ sunt, Ergo, ait, perficimur ascendentes sub perficientibus Dijs, initiamur autem uisiones perfectas & stabiles, sub contentiuis. Hæc inquam Dionysij sunt omnia, non res modo sed etiam nomina. Illud quoque Dionysij est, quod ait, εἰς ἣν δὴ καὶ ἡμᾶς οἱ τῶν ὅλων ἀγαθῶν ἡγεμόνες τελετάρχαι κατεσίπευεν, οὐ λόγοις, ἀλλὰ ἔργοις φωτίσαντες: Ad quam teletam & nos omniũ bonorũ principes Teletarchæ deducunt, non uerbis, sed rebus illuminantes. Hoc totum Dionysij est, cuius sermo plurimus est, quòd ab Angelis irradiatur, illustratur, perficitur animis. Nomen quoque Teletarches ipsius est, quo primum, ipsum initiationis principem Christum, exinde Angelos appellat. Totáque res de illuminatione spirituali, quæ etiam initiatio ab eo uocatur, Dionysij est. Neque Proclus de his loqui quicquam potuisset, nisi libros eius legisset, sed dissimulato præceptore uero, ex Platone miris artificijs, ordines hos Angelorum deducit. Quo fit ut eius doctrina sit plena confusionis, mirificarúmque fabularum, quas pro ueris traditionibus, ut ueritati, & his quæ erant alterius, germanum nitorem detraheret, supposuisset. Adeóque in hoc est impudens, ut meras deliberationes, arbitria, ac decreta, de Dijs, eorúmque uita, genere, moribus, differentijs statuere non erubescat, quasi qui semper eorum fuisset à secretis, & à cubiculis, cum eis omne æuum exegerit, ut non exteriores actiones modò, & quas in omni mundo gerant prouincias uiderit, sed cogitationes etiam, arcanáque pectoris abdita penetrauerit. Quæ breuiter ego admonuisse contentus, nec arbitrans ad singula quæq; operæpretium insistere, selectis bonis, & ostenso, eos super Angelis, ordinibúsque eorum conuenire nobiscum. Nam congruente Proclo facile cæteros assensuros, docet consecutio, assensúsque est Damascius, & Hermias. uenio ad tertiam Hierarchiam.

De tertia Hierarchia, uel ordine Deorum, ex Proclo, & quòd in eo secutus est Areopagitam.

CAP. XIIII.

HANC Proclus, ut à principio dixi, uocat νοερὸς μόνον, Intelligentes tantum, quia cum intelligant, aspiciantq; superiores, à quibus, ut ait Dionysius, ueritatem, ac sapientiam irradientur, ipsi in ultimo ordine, nullos alios illuminantes, dicti sunt Intelligentes tantùm. De his Proclus in hunc modum disputat:

τὸ δὴ

A τὸ δὲ μετὰ τοῦτο, τρίτην ἄλλην διακόσμησιν θεῶν, τὴν νοερὰν ἀποκαλουμένην θεωρήσωμεν, συνεχῆ μὲν τῇ πρὸ αὐτῆς, συμπεραίνουσαν δὲ τὰς ὅλας προόδους τῶν θείων καὶ ἐπιστρέφουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κύκλον ἕνα τῶν πρωτουργῶν καὶ παντελῶν διακόσμων ἀποτελοῦσαν: Post hæc, ait, tertium, alium exercitum, uel ordinem Deorum, qui uocatur intelligibilis, consideremus, continuum quidem ei qui ante se est, absoluentem autem omnes processus diuinorum, & reflectentem ad principium, circulumq́ue unum omnium ordinum, qui primi opifices sunt, ab soluentem. Hæc Proclus. Tertius igitur ordo Deorum, est continuus secundo, deinde in eo absoluentur omnes diuini ordines, & quasi facto circulo, ad caput reflectuntur. Hæc uera sunt, & à Dionysio priore prodita, quibusdam autem adiectis, & uariata uerborum serie, à Proclo dissimulata, Sed uniuersale scelus Procli, Dionysius igitur: λοιπὸν ἡμῖν εἰς θεωρίαν ἱερὰν διάκοσμος ὁ τὰς ἀγγελικὰς συγκλείων ἱεραρχίας, ὁ πρὸς τῶν θεοειδῶν ἀρχῶν ἀρχαγγέλων τε καὶ ἀγγέλων διακοσμούμενος: Reliquus nobis ad speculationem sacram ordo, qui Angelicas concludit Hierarchias, quiq́ue à diuinis potestatibus Archangelis, & Angelis ornatur. Hæc Dionysius. Flagitium igitur Procli, Deos hos à superioribus producentis, suppotititium, non germanum dogma. Nam quod ait, αὕτη τοίνυν ἡ νοερὰ τῶν θεῶν ὑπόστασις, ἤρτηται μὲν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων αἰτίων καὶ πληροῦται παρ' αὐτῶν τῆς ὅλης ἀγαθότητος καὶ αὐταρκείας. Nempe, Hæc igitur intelligibilis Deorum subsistentia, pendet quidem ab antiquioribus causis, repleturq́ue ab eis uniuersa bonitate, & ubertate. Hæc ex Dionysio desumpta, id habent uerum ex fonte suo, quòd repleantur inferiores hi à superioribus, irradiantur, docentur, afflantur, initiantur: sed quòd pendeant uelut à causis, & autoribus suis, suppositum, & adulterinum. Melius igitur Dionysius, quem locum totum usurpauit, donauitq́ue libro suo Proclus: Archangelorum, inquit, diuinus ordo attingit communiter supremam per medie-
B tatem Hierarchiam. Nam & sanctissimis principatibus communicat, & sanctis Angelis: Illis quidem, quoniam ad supersubstantiale principium principaliter conuertitur, & ad ipsum, ut fas est, formatur, & Angelos ἑνοποιῶς, uiuificat secum, inuisibiles, coordinatosq́ue eius principatus. τοῖς δέ, ὅτι καὶ τῆς ὑποφητικῆς ἐστι τάξεως, τὰς θεαρχικὰς ἐλλάμψεις ἱεραρχικῶς διὰ τῶν πρώτων δυνάμεων ὑποδεχομένη, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτὰς ἀγαθοειδῶς ἀγγέλλουσα, καὶ δι' ἀγγέλων ἡμῖν ἀναφαίνουσα: His autem, quoniam est ex ordine interpretum, thearchicas irradiationes Hierarchicè per primas potestates excipiens, & Angelis eas boniformiter annuncians, & per Angelos nobis ostendens. Vides totum locum à furacissimo Proclo, sed callidè & artificiosè latrocinia sua occultante, sublatum. Vides quid minores à maioribus accipiant, irradiationes scilicet, & scientias, sapientiam, mysteria, sacramenta, non substantiam, non essentiam. Non dependet hypostasis eorum à superioribus, sed à solo, atque unico Deo. Replentur autem bonitate, si bonitatem interpreteris sapientiam, cognitionem, non substantiam, & essentiam. Sed ut agnoscas, quàm approbauerit Proclus nostra, licet hostis, & quid de eo sit iudicandum, addit Dionysius: οἱ γὰρ ἄγγελοι καθὼς εἴρηται προειρήκαμεν συμπληρωτικῶς ἀποπερατοῦσι τὰς ὅλας τῶν οὐρανίων νόων διακοσμήσεις, ὡς τὸ τελευταῖον. Angeli, inquit, quemadmodum diximus, completiuè absoluunt & terminant omnes ordines cœlestium mentium. Proclus autem paulò antè, συμπεραίνουσαν τὰς ὅλας προόδους τῶν θείων: Complētem totos ordines diuinorum. Apud utrunque igitur absoluit, terminat omnes ordines Deorum, hæc suprema acies Deorum, aut Angelorum. Totus itaque sumptus est è libris Dionysii, horum Deorum ordo, quem nulla ratione ex Parmenide Platonis, ut fingit Proclus, ne Minerua quidem magistra informare, & quasi in catalogum ascribere potuisset. Prosequitur eadem illa suo de pectore: πρόεισι δὲ ἐκ πάντων τῶν πρὸ αὐτῶν οἱ νοεροὶ θεοί: Procedunt, nascuntur ab omnibus, qui eos antecedunt

dunt intelligibiles Dij. Hoc iam dixi fieri non posse, summo Deo, cunctarum rerum C primo, ac uniuersali fonte. Sed maiores ineptias, ne dicam impietates adiecit, quas quomodo uel animus suus somniare, uel cuiquam probabiles fore credere potuerit, satis admirari non possum: Vnitates, aut unitiones, inquit, accipiunt ab unitate, quæ est ante intelligibilia: τὰς δὲ οὐσίας ἀπὸ τῶν νοητῶν, τὰς δὲ ζωὰς τὰς παντελεῖς, καὶ συνεκτικὰς καὶ γεννητικὰς τῶν θεῶν, ἀπὸ τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν. τὴν δὲ νοερὰν ἰδιότητα παρ' ἑαυτῶν λαχόντας: Substantias autem ab intellectis. At uitas uniuersales & contentiuas & generatiuas diuinorum ab intellectis & intelligentibus. Verum intelligibilem proprietatem à se ipsis. Quæ est hæc distributio, ac quasi dilapidatio, aut uerius fabrica, ut tanquam ad ædificium palatij, sicut alius calcem, alius lapides, alius ligna confert, sic ad compositionem istorum Deorum, Deus unitatem, prima Hierarchia substantiam, uitam autem apportet secunda? cur qui dedit unitatem, non etiam dedit uitam? Nouis igitur quibusdam Dijs, ueris, ac naturalibus expulsis, cœlum ac mundum complere, nouamque quasi eorum Rempublicam conscribere satagit. Sed ego cupidior bonorum, ac uerorum, quàm malorum fictorumque esse narrator, productis quæ bona, nostræque Theologiæ conformia uiderentur, cætera ipsi Proclo de fece suarum fabularum hausta relinquam.

Quòd Hermias item, quemadmodum & Proclus, secutus est Dionysium in definiendis Hierarchijs cœlestibus, & quid non ueri addiderit.

CAP. XV.

DIONYSIVM quoque & Proclum secutus est Hermias, ea nomina Deorum, & res afferens, quæ clarè sunt apud diuinum, supremumque omnium Theologorum. Vtitur etiam irradiationibus illis Dionysiacis, D quibus minores ab altioribus, Deoque propioribus Angelis afflantur. E quibus ad alia super Phædrum Platonis ait: τὰ γὰρ ὑπέρτερα τοῖς καταδεεστέροις, ἀληθείας φῶς ἐλλάμπει: Superiora, inquit, lumen ueritatis inferioribus irradiant. Hoc quàm sit Dionysij, uidere est, in omni propè opere de cœlesti Hierarchia, uisumque abunde superius. Prosequens autem Hermias, resque acceptas à Dionysio, nominibus suarum fabellarum appellans, addit: νοήσωμεν τοίνυν τέσσαρα ταῦτα, τὸ ἕν, τὴν πρώτην ἀρχὴν, τὸν φάνητα, ὅσπερ δὴ πέρας τῶν νοητῶν θεῶν, ἀρχὴ δὲ τῶν νοερῶν ἐξῃρημένη. Quæ sunt, Quatuor, ait, hæc consideremus, Vnitatem, primumque principium, Phaneta, qui est terminus, finisque intellectorum Deorum, principium autem ab intelligentibus separatim. Reuocando igitur cuncta in suum locum, & nostra à fabulis eorum segregando, dicatur uerissimum esse, quod de primo principio, quæ concorditer ab illis, priscaque omni Philosophia uocatur Vnitas, asseuerat. Quòd autem ait Phaneta finem, absolutionemque Deorum intellectorum, principium intelligentium, sentitque Deos intellectos, ut sæpenumero docui, primos illos celsissimosque Angelos, quos inferiores aspiciunt, intuenturque uelut doctores suos, intelligentes autem hos ipsos, quorum in sublimes supremosque illos acies est defixa, dicendum Orphicum illum Phaneta, non esse cum Dijs cœlestibus, intellectisque adnumerandum. Phaneta enim Solem appellabat Orpheus, cuius reddidit ipse rationem, quòd primus fecit, ut omnia uiderentur in mundo, uisus ipse primus, omnibus antea cœcis, teterrimaque in nocte sepultis. Nam

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Dictus est Phanes ipse Titan. Cum igitur Phanes sit corporeus Sol, & cum sensibilia, & intelligibilia suos tueri locos, quos Natura præscripsit, debeant, utique non

erat

A erat inter choros Deorum ſiſtendus: Sola forte poterat allegoria, ut ſit allegoricè Phanes Deus inter Deos intellectos, ſicut Sol iuſtitiæ eſt Deus. Sed ſi Phanes eſt Deus, utique Deus ille, non qui claudat Deos ſupremos, ut finis primæ Hierarchiæ, principium ſecundæ, ſed ſupremus Deus, Sol omnium cœleſtium Intelligentiarum. Id enim locutus eſt Plato, aptans exemplum Solis ad intelligibilia, quemadmodum Sol eſt cauſa ut omnia ſenſibilia ſint & uideantur, ſic ſummum Bonum ceu infinitam lucem, ut ſit, & intelligat omnis ordo cœleſtis. Addit quoque Hermias: ζεὺς ὑπερκοσμίων βασιλεὺς πέρας ἰδίων νοερῶν θεῶν. ἕκαστος δὲ τούτων τοῖς ὑπ' αὐτῷ φῶς ἐλλάμπει, τοῦτ' ἔστιν ἀλήθειαν, ἣν ἔχει ἀπὸ τῆς ὑπερκειμένης τάξεως, οἷον ὁ ἥλιος φῶς ἐπιπέμπει τοῖς αἰσθητοῖς ὑπερκόσμιον. διὸ καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ λέγεται ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων εἶναι. πάλιν ὁ ζεὺς φῶς ἐλλάμπει τοῖς ὑπερκοσμίοις νοερόν. πάλιν ὁ φάνης φῶς ἐπιλάμπει τοῖς νοεροῖς θεοῖς νοητόν. ἡ δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τοὺς νοητοὺς θεοὺς καὶ πάντα, τοῦ ἀπ' αὐτοῦ θείου πληροῖ φωτός. Quod eſt, Iupiter ſupermundanarum rerum, finis propriorum intelligibilium Deorum. Vnuſquiſque igitur horum, ſibi ſubiectis lucem irradiat, hoc eſt, ueritatem quam habet à ſupremo ordine, ut Sol lucem immittit ſenſibilibus ſupermundanam. Quocirca, & ſubſtantia eius dicitur à ſupermũdanis eſſe. Item Iupiter lucem irradiat intelligibilem. Iterumq́; Phanes irradiat lumen intelligentibus Dijs intellectuale: Principium autem uniuerſale, & Deos intellectos, & omnia diuina luce ſua complet. Hæc Hermias. Primum quæ de irradiationibus diſputat, uera ſunt & noſtra. Sed quoniam uerus ordo Theologiæ peruertitur, paulum emendare operæpretium eſt. Quomodo enim Iupiter rerum intelligentium infundere lucem eis ab ordine ſuperno acceptam dicitur, ſi generatim apud priſcos, Iupiter eſt pater hominum, atque Deorum, eſt ſator cœli, & terræ? Non ſuperare Diuinitate debet omnes cœleſtes ordines, qui creauit omnia, quem

B uti ſummum Deorum ſuſpexere omnes? Quæ nouitas iſta Procli? Nam hunc ſecutus Hermias in Deorum choris deſcribendis. Quæ audacia, Iouem è culmine Diuinitatis ſuæ deiectum, redigere in ordinem Deorum inferiorum, qui lucem accipiant à ſuperno ordine? Quaſi non ſit ipſe lucis omnis, ueritatisq́; fons, & principium, nullius luminis indigus. Verum igitur eſt lucem ueritatis irradiare Iouem, ſed à nemine acceptam, ut qui ſupremus ſit omnium Deorum, dicendumq́;, & prædicandum de Ioue, quod nouiſsimè prædicat de principio uniuerſali. Eſt enim hoc principium ipſe Iupiter. Et quod ait de hoc principio, à quo tota curia cœleſtis, omnesq́; ordines Deorum, larga luce Diuinitatis compleantur, lux autem ueritas eſt, & initiatio, & ſapientia. Acceptumq́; ex uberrima illa, quæ loquendi de rebus hiſce audaciam dedit Platonicis, Theologia Dionyſij, quæ ad alia hoc habet: συνῆπται τοίνυν ἡμῖν, ὡς ἡ μὲν πρεσβυτάτη τῶν περὶ θεὸν νοῶν διακόσμησις ὑπὸ τῆς τελεταρχικῆς ἐλλάμψεως ἱεραρχουμένη διὰ τὸ ἐπ' αὐτὴν ἀμέσως ἀνατείνεσθαι κρυφιωτέρᾳ, καὶ φανωτέρᾳ τῆς θεαρχίας φωτοδοσίᾳ, καθαίρεται καὶ φωτίζεται, καὶ τελεσιουργεῖται, κρυφιωτέρᾳ μὲν, ὡς νοητοτέρᾳ, καὶ μᾶλλον ἁπλωτικῇ καὶ ἑνοποιῷ, φανωτέρᾳ δὲ ὡς πρωτοδότῳ καὶ πρωτοφανεῖ, καὶ ὁλικωτέρᾳ. Quæ ſunt, Collegimus igitur, & concluſimus, quòd nobiliſsimus, ſupernusq́; mentium, quæ circunſtant Deum, ordo, à Teletarchica, id eſt, initiatrice, irradiatione, ſacris modis recta, quòd in eam immediate intendat, occultiore, & clariore illuminatione à ſummo Deo manante purgatur, illuminatur, & perficitur. Occultiore quidem, ut intellectiore, magisq́; ſimplici, & unifico. clariore autem, ut quæ prima datur, primoq́; apparet & uniuerſaliore. Hæc ille, omniq́; opere diſſeritur de lumine ueritatis, à fonte diuino in ſuperiorem inferioremq́; mundum manante. Inde diuini operis principium auſpicatus dixit, πᾶσα πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα. Omnis, ait, luminis, & claritatis à Patre ſcatentis in nos, benefica manatio. Quare hinc accepere

minores

minores Platonici, quorum certè nemo erit, qui non miretur (ut loquar grauissime) prauitatem, eam religionem insensam eos habuisse, cuius mysterijs suam Philosophiam nobilitare studuerunt, sine quibus fabularum ineptias colorare nequiuissent. Nam nobilissima materia, diuinisque nominibus, totoque sermonis ordine à Dionysio suscepta, fabularum sordes, ut sectionem Saturni ac Cœli, expulsione dilacerationemque Dionysij, cæteraque id genus affixerunt, & tanquam nobilem uestem centonibus assutis, dehonestarunt. Sed boni est, nec bona spernere, necnon acri iudicio ueritatem à mendacio perpurgare.

De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionysio, & quid in his dissentiat à uero.

CAP. XVI.

SVNT item apud Proclum, etiam à Dionysio desumpta alia genera Deorum, siue Angelorum, quorum unum uocatur ἀπόλυτοι, absoluti, exempti à mundanis gubernaculis, & quasi semper cœlestes, alij his oppositi, ἐγκόσμιοι, mundani: de quibus Proclus: λοιπὸν δὲ οἱ ἐγκόσμιοι πάντων ὑποδέχονται τὰς ἐλλάμψεις τῶν πρὸ αὐτῶν, διὸ καὶ ἐπικρατάζουσι τῷ παντὶ μιμούμενοι τοὺς ἀπολύτους, καὶ τοῖς εἴδεσι διακοσμοῦσι τὰ τῇδε. Deinceps, inquit, mundani, omnium qui ante se sunt irradiationes accipiunt. Quocirca dominantur uniuerso, imitantes exemptos, & speciebus informant res has nostras. Sic ille. In quibus, ut moris est, sunt falsa & uera. Quod enim de administratione generis humani dixerat Dionysius, quòd Angeli mundani rebus humanis præsidentes, uersantur in hoc mundo, unde & uenti, & fulgura uocati, quòd iussa Dei in hac prouincia celeriter exequuntur, longè à ueritate est, hoc à Proclo designatum est munus, quòd creationem formarumque productionem moderentur: sola scilicet temeritate plus res naturales, quàm humanas, & hunc corruptibilium rerum ordinem, quàm felicitatem hominum attendentes. Eadem de uerorum dogmatum deprauatione: εἰκότως ἄρα καὶ οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ ταύτην ἐσχάτην τριάδα τῶν νοερῶν αἰτίαν ἔλεγον, τῶν τε πηγαίων, καὶ τῶν ἀρχικῶν θεῶν. Iure, inquit, diuinarum rerum prudentes, extremam trinitatem Deorum intellectorum causam dixerunt fontalium & principalium Deorum. Ego uerò, Procle, neminem inueni, qui Deos aliorum Deorum causam, autoresque assereret, uni supremo Deo, rerum cunctarum, uisibilium, & inuisibilium imperium, cunctis, ipso uel Platone, & Empedocle adiudicantibus. Deos autem fontales ubi reperies, nisi in dogmatis Chaldæorum? in quibus delectum habere oportere boni Philosophi iudicarunt. Vnus modò fontalis, cuius fuit, estque cuncta creatio. Principales autem Dij, nostri sunt, uocati à summis Theologis, ἀρχαί, principatus, non ἀρχικοί. Illud porrò examinandum: ἅπαντες γὰρ ἡγεμόνες εἰσὶ καὶ ἄρχοντες ἐν τῷ παντί, καὶ πολλὰς μὲν ἀγγέλων τάξεις περιχορεύουσιν αὐτοῖς, πολλοὶ δὲ δαιμόνων ἀριθμοί, πολλαὶ δὲ ἡρώων ἀγέλαι: Omnes enim sunt duces & principes in uniuerso, & multi ordines Angelorum circunstant eos, multæ Dæmonum copiæ, multi greges Heroum. Dicendum ubi nomen Angelorum Proclus inuenisset, ibi reperire potuisse omnes super nos animos uocatos Angelos. Et quanquam uerum est infimam Hierarchiam, quæ ex Angelis apud Dionysium conficitur, subiectam esse superioribus, qui potestates, & principatus uocantur: at quòd circunstent illos undique Angeli, fortasse non est uerum, ne maiestatis unius, ac singularis honores ad alios transferantur. Adhæc uanum est Dæmones ab Angelis separare, quos quidem separat, dum cum Angelis, ut & ipsos bonos supremos illos, uult circundare. Nam boni Dæmones, sunt Angeli, autore Philone. Commentitium quoque Heroas ab animis hominum separare

A separare, quod eo ipso loco, cum multis alijs Platonicis facit. Quid enim aliud Heroës sunt, quàm iustorum, bonorumq; hominum animi? Sed satis est eos ex parte ueritatem uidisse, & agnouisse, gratamq; habuisse.

De esca Deorum, uel Ambrosia, & Nectare: quæ cum uere à Platone, & Aristotele fuerit aßignata, Proclus parumper infecerit.

CAP. XVII.

EXAMINANDA quoque sunt, & conferenda, quæ de esca Deorum locuti sunt nostri, & Philosophi. Vidimus superius, præclaram Aristotelis sententiam, Deorum felicitatem, indeficientemq; beatitudinem esse cognitionem, scientiamq; perennem. Deducebat autem ex dictis Aristotelis ratio, qui censuit supremã, diuinissimamq; Mentem, beatam esse cõtemplãdo seipsam, ex maiestate sua diuina gaudia decerpentem, inferiores mentes eadẽ ex causa beatas esse, & supremũ illum intuentes. Qui cum sibi ipsi sit infinitæ uoluptatis causa, multo facilius felicitet inferiores mentes. Cur autem non aliunde, quàm ex se ipso beatus sit Deus, causa dicebatur, quòd non habeat maiorem ex cuius contemplatione, & notione fiat beatus. Quæ ratio efficiebat, ut quoniam minoribus mentibus unus eminentissimus ante stat Deus, hunc unum necessario respectent demersæ in pelagus infinitarum uoluptatum. Hoc Plato prior dixerat, secutus est Aristoteles, cæteriq; Platonici, Dionysius autem noster omni opere super hac Angelorum felicitate disseruit. Hæc igitur omnia partim Proclus de esca horum Deorum loquens secutus est, partim adiecit ex suo pectore, perpendenda nobis an uera sint. Secus autem quàm de- B ceat, mea quidem sententia, Platonem interpretatur, qui cum prata in cœlo ad exprimendam cœlestem felicitatem statueret, nil aliud hac in re quàm beatitudinem Deorum, qui semper sunt beati respiciens, per commentitias allegorias à Proclo cõtaminantur, eam esse uim feracem omnis uitæ formarumq; omnium. Esse porrò Deorum escam unitionem quandam intellectualem, Ambrosiamq; & Nectar, notionẽ, et prouidentiam esse inferiorum, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἀμβροσίαν, στερεὰν τροφὴν εἶναι φασί, τὸ δὲ νέκταρ ὑγράν: Quandoquidem Ambrosiam robustum pabulum esse ferunt, humidum Nectar. Hanc ob causam, solutam per'que omnia tendentem prouidentiam Nectar esse, robur autem, firmamq; assistentiam, in superioribus esse Ambrosiam. Conclusensq; Proclus, νέκταρ οὖν καὶ ἀμβροσία, θεῶν τελειότητες, ᾗ θεοί: Nectar igitur & Ambrosia Deorum perfectiones, quatenus Dij. Hæc de esca, ab eorum, opinor, qui melius hæc ante eum norant sententijs, aliena, cum nec Plato, nec Aristoteles, Dionysiusq; ac poëtæ aliam Deorum Ambrosiam, ac Nectar celebrauerint, quàm ineffabiles eorum uoluptates, quòd iuuenes semper procul ab omni clade, & uexatione, futuri semper tales, quòd assistant uultui diuino, in quo contemplando, inæstimabiles uoluptates nullis nisi his, qui fruuntur cognitæ. Est quidem, & esse putandum est beatitudinis partem eorum, lucis illam mysteriorumq; mutuam communicationem, qua minores à maioribus irradiantur, dum tam sublime, diuinumq; inter eos transigitur munus, sed perfecta beatitudo est intuitus gloriosissimæ Diuinitatis, largos maiestatis suæ, quemadmodum Sol in mundo sensibili, in regione superna radios effundentis, implentisq; circunstantes beatitudine.

Circunstant animæ, dextra, læuaq; frequentes:
Nec uidisse semel satis est, iuuat usque morari.

Hoc nectar Deorum, & Ambrosia, quod Raphaël confessus est. Ea denique exhibi-

landa, quoniam Naturæ contraria tendunt, quæ de Dijs omnibus in uniuersum C est locutus. Alium esse Deum simpliciter, alium per unitionem, alium per participationem, alium per συναφὴν, connexionem, alium per similitudinem. Et quòd unusquisque τῶν ὑπερουσίων, supersubstantialium, πρώτως θεὸς, sit primo, principaliterque Deus. Quilibet ex intelligentibus per unitionem, Dæmones diuini per copulationem. cum illis, Animæ hominum per similitudinem. Quoniam igitur unus est duntaxat supersubstantialis, & principaliter Deus, cœlestes autem omnes & terrestres Dij sunt per similitudinem, redundat unitio & copulatio, & cum poëticis fabulis connumerabitur.

Ex Theologia Damascij de Dijs, siue Angelis & uno supersubstantiali Deo, & quòd is etiam imitatus est Dionysium.

CAP. XVIII.

DAMASCIVS quoque similis est cæteris Platonicis in describendis mentibus cœlestibus, Dionysium & ipse imitatus, qui præbuit Platonicis loquendi de choris cœlestibus exemplum. Ex fontibus igitur eius, non modò rebus, sed nudis etiam simplicibusque uocibus usurpatis, hæc scribit: ὡσαύτως δὲ φαίη τις ἂν καὶ τὰς πολλὰς εἶναι δοκούσας ζωὰς. ἐλλάμψεις εἶναι ζωτικὰς ἀπὸ τῆς μιᾶς ζωῆς ὑφεστώσας, ἀναῤῥεούσας εἰς πάντα τὰ ζῶντα, καὶ τὰς πολλὰς πάλιν ἐνδόσεις εἶναι κατὰ ἔλλαμψιν ἀπὸ τῆς μιᾶς οὐσίας προϊούσας εἰς τὰ πάντα τὰ ὄντα. τί δὲ δεῖ πολλὰ λέγειν; ὅτι καὶ τοὺς θεοὺς οὕτως ὑποτίθενται πολλοὺς οἱ πρὸ Ἰαμβλίχου σχεδόν τι πάντες φιλόσοφοι, ἕνα μὲν τὸν ὑπερούσιον θεὸν λέγοντες, τοὺς δὲ ἄλλους οὐσιώδεις εἶναι ταῖς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐλλάμψεσιν ἐκθεουμένους. καὶ εἶναι τὸ τῶν ὑπερουσίων πλῆθος ἑνάδων, οὐκ αὐτοτελῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῶν ἐλλαμπομένων ἀπὸ τοῦ μόνου θεοῦ, καὶ ταῖς οὐσίαις ἐνδιδομένων θεῶν: Similiter item dicat quispiam & multas, quæ uidentur esse, uitas irradia- D tiones esse uitales, ab una uita subsistentes, promanantes in omnia uiuentia. Multas'que item misiones secundum radiationem ab una substantia, procedentes in omnia quæ sunt. Quid multis? quando & Deos multos hi omnes ferè qui ante Iamblichum floruerunt Philosophi sic statuunt, unum quidem supersubstantialem Deum dicentes, alios substantiales esse, radiationibus ab uno deificatos: & esse supersubstantialium unitatum multitudinem, non per se perfectarum subsistentiarum, sed radiantium ab uno Deo, & substantijs manantium Deorum. Hæc à Damascio dicta eo iudicio perpendenda sunt, quo multa Philosophorum dogmata cœlestibus literis non irradiata, digna fuerunt, quæ paulum lucis acciperent. Principio uerum est, & exempli uice seruiens ad agnoscendum rerum præcipueque animorum creationem, lucis manantis, ac radiantis exemplum: sic omnibus rebus, omni'que uita animis natis, & profectis à Deo, quemadmodum radij funduntur à luce. Eoque Philo uocat animos ἀπαυγάσματα, radiationes. Radiationes inquam uitales ab una maxima lucida'que uita profectas. Sed quòd hæc quasi radiorum, Deorum multitudo perenniter lucens fluat à Deo, nunquam radijs à Sole suo non manantibus (quod eius, aliorum'que Platonicorum uidetur dogma) multis de causis uerum esse non potest. Esset primum Deorum ac summi singularisque Dei sempiterna coniunctio, semper Sole suas fundente luces. Essent æterni Dij minores, sicut maximus æternus. Substantiam summæ Diuinitatis fluentem in eos, uel ipsi fluens ipsa Dei substantia forent: sicque non unus solus æternus, solus uerus substantialisque Deus, sed in tot partes scissa Diuinitas, quot à Deo manarent

narent

A narent luces. Quocirca neque fieri etiam poteſt quod Iamblichum, multoſq́ ante eum Philoſophos opinatur ſenſiſſe, eſſe multos οὐσιώδεις, ſubſtantiales Deos, radĳs diuinis deificatos, id eſt, quorum Diuinitas radiet cum primo ac ſingulari Deo. Nam is qui eſt ſuperſubſtantialis Deus, ueram ſolus obtinet ſubſtantiam Diuinitatis. Reliquorum ſimilis ſubſtantiæ diuinæ, non ſubſtantia diuina: quemadmodum ſolus habet ſubſtantiam humanitatis, quicunq́ eſt ſubſtantialiter homo: qui autem non eſt naturaliter, ſubſtantialiterq́ homo, nunquã ſubſtantiam humanitatis poſsidebit. Eſt autem ſubſtantia natura cuiuſq́. Quare cuicunq́ ſubſtantia Diuinitatis adeſſet, uera ſupremaq́ diuinitas etiam adeſſet. Vt igitur Philo mentis humanæ creationem, pulchro declaraturus exemplo, eam uocauit ἀπαύγασμα, radium, ſcintillam à Deo, ſenſit autem non æternam ſcintillationem, ſplendoremq́ perenniter lucentem, ſed ſemel quiddam ſplendoris ex æterna luce diuina demiſſum: ſic ſi Damaſcium ſenſiſſe putemus, ſanum erit dogma, & Deorum quos ait radiationibus à Deo ἀποθεωμένους, fieri Deos, quos etiam Dionyſius teſtatur in Theologia Deos uocari, dicemus creationem fuiſſe, cum diuinitus à poteſtate prolifica ſua Deus ſplendores quoſdam uitales, qui Dĳ nempe mentes angelicæ fuerunt, demiſit, non ex ſua Diuinitate, ſed fœcunda poteſtate luces illas ſui ſimiles accendens, quemadmodum ex ditiſsimis poteſtatis ſuæ theſauris lucem corpoream, quæ nuſquam prius eſſet, inflammauit. Obſeruandum igitur Dionyſium non uſum eſſe nomine creberrimo ipſi, & Platonicis ἐλλάμψις ſuper eorum à Deo radiante ſubſtantia, ſed ſuper ſapientia, doctrina, ſcientia, myſterĳs, quæ tanquam lumen à Deo ſupremo Angelis ſuis infundatur. De quo in cœleſti Hierarchia, Inferiorum, inquit, ſubſtantiarum ordines, igneæ, ſapientis, intellectualis, diuinæ uirtutis, ſunt participes, inferius,

B & ad ipſas priores reſpicientes. Ipſæ enim prius Deum cognoſcentes, & diuinam uirtutem excellenter cupientes, etiam priores merentur, quoad eis fas eſt, diuinam poteſtatem æmulari. Tum eas, quæ poſt ſe ſunt, ſubſtantias omni poteſtate inflammant, dantes eis copioſè ſplendorem, qui in eas deſcendit. Similiter & hæ inferioribus, per ordinem quælibet prima ſubſequẽti. Tranſitq́ in omnes, ex proportione, πρόνοια διαφανοῦντος θείου φωτός, Diſpenſatio per omnes commeantis diuini luminis. Eſt igitur omnibus illuminatis principium illuminandi, Deus quidem natura, & uerè, proprieq́ ut luminis ſubſtantia, & ipſius eſſe, ac uidendi autor, uerum & omnibus mentalibus, ex proportione ἐπιφαίνεται, apparet, luceſcit, propriam illuminationem præbens proximis, ac digniſsimis. Hæc ad uerbum Dionyſius, in quibus apparet, quàm non ſyncerè Platonici, quemadmodum multa, ſic nec dogma de illuminatione & irradiatione intellexerunt. Eſt igitur illuminatio Nectar illud, & Ambroſia diuina, cognitio, ſapientia, quam ſupremam animorum uoluptatem ſenſit Ariſtoteles. Hæc incipiens à ſupremo Deo, qui primus dat ſapientiæ ſuæ lucem, tranſit per omnes ordines diuinos ex proportione, & ordine, prius primis, exin poſtremis. Hæc illa θοίνα eſca Deorum ineffabilis uoluptatis, ſpectaculum implens animos uberrima lætitia, iure lux appellata, ut quæ non ſit niſi cognitio, contemplatio diuinorum myſteriorum. Quare quod Iamblichus dicit, refertur q́ etiam à Damaſcio, ἕνα ὑπερούσιον θεὸν, τοὺς ἄλλους ἐλλάμψεις ἀπ' αὐτοῦ θεότητος. Quod eſt, Vnum eſſe ſuperſubſtantialem Deum, cæteros radios ex Diuinitate eius. Errabit, quicunq́ non rectè interpretatus fuerit, ut radius Dei ſit Angelus, quemadmodum eſt mens humana. Creata ſcilicet à Deo, & tanquam lux accenſa creando. Vnus eſt enim Deus ſuperſubſtantialis, de cuius prolifica poteſtate cuncta manarunt.

DE DAEMONIBVS.

Priscis Dæmonum naturam innotuisse. Profanas literas similia sacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicumq́ esse posse. Esse hoc nomen commune bonorum, ac malorum.

CAP. XIX.

NVNC erit sermo de Dæmonibus: propositisq́ ex prisca Philosophia, cui natura, uisq́ eorum non fuit incognita, sententijs, in sacrarium ueritatis bona reuocabuntur, fabulis, & seculorum diuturnitate è sedibus suis transposita. Omnia quidem propemodum apud exteros, super natura, casu, genere Dæmonum deprehenduntur, atque in Theologia uera, si ueritatis origine reperta, & quoniam inter ueritatem, ac falsitatē sæpe magnū est cōmercium, prudenti ab inuicem iudicio separentur. Vt autem præpotens Diuinitas, Diuinitatisq́ mysterium, creatio mundi, principium generis humani, immortalitas animorum cognita fuit cunctis, & prædicata: sic quandam fuisse semper de Dæmonibus scientiam apparet, quam nostræ literæ postea melius explicuerunt. Ac primum nomen ipsum uestigandum, & in quos pertineat, apud Philosophos, ac Theologos dirimendum, ut locis cunque suis datis, ueritas elucescat. Tres sunt huiusce appellationis rationes, duæ Græcæ, una Hebraica. Plato primus autor fuit in Cratilo, quo tamen libro, cum de re difficilima, atque ab animo longinqua quæreret, dubius ubique, & incertus uelutiq́ palpitans ingreditur, censet Dæmonas ex sententia Hesiodi uocatos, quasi δαήμονας, prudentes, scientes, in uetusta lingua Græcorum eo nomine nuncupatos. Atque ait esse non modò Hesiodi, sed multorum aliorum è poëtis sententiam, uiros probos magnis honoribus affectos post mortem, Dæmones, iuxta hoc prudētiæ, sapiētiæq́ nomē, fieri. Eiq́ sentētiæ se quoq; libenter assentiri, ut optimus quisq́, siue uiuens, seu defunctus sit, rectè quàm uocetur Dæmon. Hoc de eorum nomine sensit Plato. Quæ autē de re dicit, paulò pòst disquirētur. Cæteri Græci, præcipuè Eusebius, Dæmonas putat dictos ab eo, quod est δειμαίνω, exterreo, pauefacio, quod spectrorum, Dæmonumq́ sit proprium. Tertia deductio, uera ni fallor est. Sæpe enim sum arbitratus quemadmodum magna nominum uis ex Hebraica lingua fluxisset ad Græcos, quoniam nati sunt Græci à uetustissimis cognatis eorum, qui Hebræorum, Aegyptiorumq́ gentem progenuissent: sic hoc nomen antiquum à uetusta Hebraica lingua: quam uidetur somniasse in Cratylo Plato, asserens quandam barbaram linguam dedisse cæteris linguis nomina, ad eos uenisse. Hebraicè Shadai dicitur Deus & Dæmon. Scribiturq́ in ea lingua, quæ solas consonantes, raro uocales scribit, prior litera shin coniuncta cum daleth. Videntur itaque Græci illi uetustiores reiecta priore litera, aut iuncta cum sequenti uocasse Daimones, qui dicuntur Hebraicè Sdaim, ut si reijcias priorem consonantem, fiat Dai, in numero multo Daim. Quod ne cuiquam mirum uideatur, norit pleraque nomina Hebraica, in lingua Græca, uel detractis syllabis uel auctis inueniri. Hebraicè dicitur Rapha, mederi, Græci addiderunt unam syllabam Therapha. Hebraicè dicitur Banum, intelligere, Græci unam syllabam detraxere νοῦν, Num. Hebraice est Ba, ambulare, Græci, & Latini addidere: Latini unam, Græci duas syllabas: illi Vado, hi Badisso. Itaque minimè mirum, cum sint alia complura exempla, ab Hebraico Sdaim, factum Græcum Daimon: nam diphthongos ueteres Latini & Græci proferebant. Cognita igitur etymologia nominis Hebraici

D

A Hebraici, unde Græcum defluxit, tum de natura Dæmonum melius differemus. Est Hebraicè nomen Sdai, Dei omnipotentis, fortis. In numero multo Sdaim, semper Dæmones malos designat. Dicitur autem nomen à uerbo Hebraico, Sadad, euertere, uastare, inde nomen fortis, & omnipotentis. Vt igitur in cæteris diuinis nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, communicatio fuit cum hominibus, superioribusq́ substantijs (Etenim Elohim, quod Dei nomen est, etiam Angelis & iustis hominibus est attributum. Erant item Dij gentium, hoc nomine dicti: Græci autem θεῶν, non illum modò, uerum singularem, unicumq́ Deum, sed multos alios appellarunt, item & Latini) sic uidetur nominis diuini Sdai, facta Dæmonibus, spiritibusq́ malis communicatio. Nisi malis opinari uocatos Sadaim, quasi euersores, destructores: sed, ut dixi, id etiam est in sacris literis nomen omnipotentis Dei. Videtur igitur rectius, arbitrari id nomen datum eis ex communicatione, & similitudine, quòd sint potestates superiores, Angelis similes. Proinde simile nomen obtinuerunt. Illud quidem mirabere in sacris literis, quòd promiscua sunt nomina bonis & malis potestatibus. Quippe cum sit unus Rex omnipotens mundi, hos tamen diuus Paulus etiam uocauit κοσμοκράτορας, mundanos principes. Ergo uerissimum est, & ad intelligendum quicquid de Dæmonibus, à Philosophis disputatur, maximè opportunū, quod Philo Iudæus admonuit in libro de mundo, his uerbis: Animas, inquit, & Dæmonas, & Angelos nomine quidem differre: unam autem atq; eandem esse rem, tibi persuadens, molestissimam superstitionis sarcinam abijcies. Vt enim bonos Dæmonas & malos pleriq; dicunt, similiter animas: sic & Angelos, alios quidem, qui futura prædicerent, legatos quosdam hominum ad Deum, sacros, & incorruptos custodes propter præclaram hanc, & inculpatam administrationem: contrà alios impu B ros & indignos, qui prædicerent, ipse arbitratus, haudquaquam errabis. Hæc Philo. Estq́, ut dixi, optima, necessariaq́ in omnibus Philosophorum libris admonitio. Monet autem tum eandem esse naturam animarum, Dæmonum, Angelorum, & sæpe alterum esse pro altero, tum hæc omnia, bona esse, & mala, bonas animas & malas, bonos Dæmones, & malos, bonos Angelos, & malos. His cognitis, fieri, ut grauissimum superstitionis onus non feras animo. Neque enim decipieris, impieq́ peccabis, Dæmonas malos, arbitratus bonos, quod peccauit Plato, interdumq́ Porphyrius, multiq́ alij Platonicorum. Rursum non errabis, audiens apud Philosophos Dæmonas custodes generis humani, interpretaberisq́ eos Angelos illos bonos. Sic nosces prędictionem rerum futurarum, legationemq́ Dei ad homines, bonorum esse Dæmonum: bonos autem Dæmonas, intelliges Angelos. Quoniam igitur hæc omnia sunt in libris Philosophorum, obseruanda sunt diligenter, ne altera, pro alteris accipiantur.

Exempla quibus monstratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenq́ designare, & usurpari pro Deo, Dijsq́ à Poëtis, & Philosophis. Demum quòd malorum potestatum sit proprium nomen. Esseq́ apud eos bonos & malos Dæmones.

CAP. XX.

AD intelligendum igitur ea, quæ à nostris, & à Philosophis, de Dæmonibus, post nominis etymologiam, quam Hebraicam illam ueriorem credimus, à qua totius rei sermo dependet, oportet ex illo præcepto Philonis nosse, uarium ac multiplex esse Dæmonis nomen apud Poetas & Philosophos, sicut ipsum

Hebraicum Sadai est omnipotẽtis, & fortis Dei, Dæmonium item malorum. Etenim Orpheus cum de singulari Deo, quẽ Iouem nuncupat, loqueretur, ut uidimus, dixit:

ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἁπάντων.

Imperium, Dæmonq́; unus, mundiq́; ingens Rex.

Homerus item promiscuè pro eodem nomine Dei ac Dæmonis abutitur, ijdémque sunt apud eum Dij, ac Dæmones, quod & apud priscos omnes plurimum inoleuisse uidetur. E quibus est, quòd uim diuinam, uniuersalem, cuius nutu cuncta gubernantur, solitus est, ut Orpheus, appellare Dæmona, ueluti cum Vlysses fluctibus oppressus, tempestatumq́; procellis iactatus, & naufragus timebat, ne Dæmon immitteret aliquem immanem cetum:

ἤ ἔτι μοι καὶ κῆτος ἐπισσεύῃ μέγα δαίμων

ἐξ ἁλὸς, οἷά τε πολλὰ τρέφει κλυτὸς Ἀμφιτρίτη.

Aut mihi cetum immanem Dæmon mittat ab undis,

Qualia pontus habet sub aquis & plurima pascit.

Et alio loco, de reddita diuinitus tranquillitate:

—ἡ δὲ γαλήνη

ἔπλετο νηνεμίη, κοίμησε δὲ κύματα δαίμων.

Tum uenti posuerunt, strauitq́; æquora Dæmon.

Hic Dæmonem appellauit uim uniuersalem, diuinam, ut si Deum ipsum nominasset, ut ante eum Orpheus, Vnus Dæmon, una potestas. Similiter locutus est Aristophanes, quòd Dæmon efficiat alios dominos, alios seruos, & parentes. Is enim Deus uniuersalis est. Homerus item cum Deum ipsum uniuersalem, Dæmonem, tum generatim quos Deos, eosdem etiam Dæmonas dicit. Vt quòd Neptunus profectus esset ad Aethiopas, —μετὰ δαίμονας ἄλλους, ad cæteros Deos. Et cum, in hymno Apollinis apud Iouem, —ἔνθα τε δαίμονες ἄλλοι ἔνθα καθίζον, Dehinc alij Dæmones consedere. Hi enim Dæmones sunt, quos semper Deos appellat. Denique testatus est etiam Plutarchus, Homerum uideri uti utroque nomine promiscuè, esseq́; quando Deos uocet Dæmonas. Primum autem Hesiodum seorsum rationalia genera in quatuor diuisisse partes, Deos, Dæmonas malos & bonos, Heroas, & homines. Verum ut postea monstrabitur, illi apud Hesiodum Dæmones, non sunt ueri, naturalésque Dæmones. Thales Milesius, ut refert Athenagoras, primus partitus est naturam diuinam in Deos & homines. Hac ratione locutus est Aristoteles exordiens librum de Mundo, Semper ei Philosophiam uisam fuisse θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον χρῆμα, diuinã quandam, & dæmoniam rem: Pro eodem dicens diuinam, & dæmoniam, alterum alteri simile. Idemq́; ait de insomnijs, an fieri possit, ut per insomnia, futura cernantur: & si cernantur, an ea, quorum homo causa, ἢ ὧν τὸ δαιμόνιον ἔχει τὴν αἰτίαν, uel quorum causa est Dæmonium, Hic Dæmonium est Deus. Nam de hac ipsa re loquens de diuinatione per insomnia, etiam sapientibus futuram ait hanc insomniorum diuinationem, εἰ θεὸς ἦν ὁ πέμπων, si à Deo darentur. Et Plutarchus, quem alij diuinum Platonem, Dæmonium in libro de Educatione. Et quod ait solitum suo tempore mores & uerba & uiros uocari dæmonios & diuinos. Item de his, qui sero à Deo puniuntur, cunctationem Dei, ac tarditatem uocat βραδυτῆτα τοῦ δαιμονίου, Dæmonij, quem toto opere Deum dicit. In Galba, qui adoptaret Pisonem, Cæsaremq́; declararet, tempestates, hymbres, tonitrua, tenebras fuisse, quasi Dæmonium declararet, adoptionem boni causa minimè factam non approbare, ὡς κατάδηλον εἶναι, μὴ προσιέμενον, μηδ᾽ ἐπαινοῦν τὸ δαιμόνιον, γινομένην οὐκ ἐπ᾽ ἀγαθῷ, τὴν εἰσποίησιν. Et inde discernendo ab adulatore amicum uerum, adducit Euripidem dicentem, ὅταν δ᾽ ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων; Cum Dæ-

A mon bene dederit, quid amicis opus est? Hic enim Dæmon est Deus, Fortuna. Sic Aristophanes dixit Dæmonem facere seruos. Sic & ad Apollonium tribus rebus prosperis nuntiatis Philippo, manus eum in cœlum tetendisse dicentem, ὦ δαῖμον μέτριόν τι τούτοις ἀντίθες ἐλάττωμα, O' Dæmon, moderatam his iacturam recompensa. Sic Græcus uetus sermo beatos uocauit εὐδαίμονας, quibus esset Deus propitius. Eandemque Fortunam, & Dæmonem dixerunt. Est enim Deus ipse, operans occultè, Fortuna uocatus. Sic fortasse locuti sunt Epicurei & Stoici, diuo Paulo Iesum Christum Athenis prædicante, ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι: Quòd uideretur peregrinorum Dæmoniorum nuntiator. Dæmonia enim Deos promiscuè uocabant, diuo Paulo nouum eis, & antehac inauditum Deum prædicante. Plutarchus item referẽs, quæ apud Tragicum Sisyphus ait fuisse sapientem quendam, qui diceret oportere sibi persuadere homines, ὡς ἔστι δαίμων ἀφθίτῳ θάλλων βίῳ, ὅς ταῦτ' ἀκούει, καὶ βλέπει φρονεῖ δέ ἄγαν: Quòd sit Dæmon, immortali æuo beatus, qui hæc audiat, sentiatque mirum in modum. Hic enim Dæmon est, sicut apud superiores, Deus uniuersalis. Ibidémque profertur, quod dixerat Callimachus, εἰ θεὸν οἶσθα, ἴσθι ὅτι καὶ δαίμονι ῥέξαι πᾶν δυνατόν. οὐ δὲ γὰρ ὁ θεὸς δύναται πᾶν ποιεῖν. Si Deum nosti, scito quòd & Dæmoni faciendi cuncta potestas est. Sisyphus autem impius respondet, Deum omnia facere nõ posse. Hic apparet pro eodem uniuersali, magnoque Deo, Dæmonem esse, sicut apud Orpheum. In Politico Platonis est maximus Dæmon, & cæteri cum eo principes. Et in Eutyphrone dicit se accusari Socrates ὡς καινοτομοῦντα περὶ τὰ θεῖα, καὶ ποιητὴν τῶν θεῶν: Veluti nouos Deos introducentem fictorémque Deorum. Sentiebat autem de suo Dæmonio. & Deum uocat Apollinem, quem fatentur omnes Dæmonẽ fuisse, ut & Plutarchus. Sunt alia per omnes scriptores exempla, ex quibus facilè cernas, sicut nomen Hebra-

B icum Sadai, est omnipotentis fortissimique Dei, in numero multo Sdaim, sunt Dæmones mali: sic priscis Græcis ipsum Dæmonis nomen designasse Deum omnipotentẽ. Secunda igitur Dæmonum significatio inoleuit apud posteros, ut dicerentur genera Deorum à primo illo maximo ac præpotenti Deo conditorum. Hoc autem significatu idem sunt Philone teste Dæmones, atque Angeli, ut quos Angelos literæ sacræ uocent, hos Philosophi Dæmones, Angelos eos nunquam propemodum appellantes, sicut Dæmones nunquam sacræ literę. Eisque omnia, quæ nostra Philosophia Angelis, dederunt. Nomen quidem Angeli in Philosophia cœlesti, promiscuum est pro cœlestibus Angelis, & pro eo, quicunque mitteretur, siue à Deo, siue ab hominibus, etiam uerò pro potestatibus malis. Tertius Dæmonum significatus est, sicut in sacris literis Sadaim malorum, sic semper malorum apud profanos. His ita separatis facilius de natura eorum, ex prisca Philosophia disseremus. Sunt autem ex Philosophis, qui Dæmones bonos & malos agnoscãt. Quo perspicuũ est, sentire Dæmones eos, quos nostri Angelos: qui autem semper malos eos putauerunt, eo in loco habuerunt, quo sunt apud nostros. Semper enim pro malis sunt in nostra Philosophia. Ac ut ait Psellus de Chaldæis: καὶ ὁ μὲν χαλδαῖός τινας μὲν τῶν δαιμόνων ἀγαθοὺς, τινὰς δὲ κακοὺς τίθεται, ὁ δὲ ἡμέτερος εὐσεβὴς λόγος, πάντας κακοὺς ὁρίζεται ἐκ προαιρετικῶν ἁμαρτημάτων, τῇ κακίαν ἀντικαταλλαξαμένους τὸ ἀγαθότητος: Chaldæus, inquit, alios bonos, alios malos Dæmonas agnoscit: sacra uera, piaque Theologia nostra omnes definit malos, quoniam uoluntariè peccauerũt, bonitate in scelus commutata. Hoc inquam quod Chaldæus habet, est etiam apud multos posteriores Philosophos, quibus sunt Dæmones boni & mali. Ac uariant scriptores ferme omnes, alij tantum bonos agnoscentes, alij bonos & malos, cæteri promiscuè, sicut Chaldæus: Platoni nunquam mali: Mercurio Trismegisto nusquã boni: Chaldæo potius mali, quàm boni: nonnullis, ut Porphyrio, utrunque. Quoniam

niam autem ſicut in omni Philoſophiæ quæſtione, uetuſtiora cum primis rimanda, ſic potiſsimum in inueſtiganda Dæmonum natura facere conuenit: cum primis autem Philonis præceptum oculis intentis obſeruandum, moleſtiſsimum ſuperſtitionis pondus abiecturi, ut quæ de Dæmonibus bona dicuntur apud ueteres, ne malis tribuantur: ſed ita de his eos locutos putes, ut ſi de Angelis ſermo eis fuiſſet. C

De uario genere Dæmonum apud Philoſophos: & quòd non ſemper phyſicè nomen hoc uſurpent, transferentes nomen, naturamq; Dæmonum ad alios. De Dæmonibus ueris & fabuloſis ex Platone, & Poëtis. Et quòd ueri Dæmones ſint aërij. Correctio eius, quòd ſitum aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum.

CAP. XXI.

INCIPIENS igitur à Platone, non unam eandemq; apud eum, nec phyſicam ſemper de Dæmonibus, ſed fabuloſam nonnunquam deprehendes rationem. Phyſica ratio, ueréq; Dæmonibus congruens eſt, cum eos in Epinomide iuxta ſenſus omnium ante, & poſt eum Philoſophorum, definit genus aërium. Nam de prioribus Dijs, aſtris ſcilicet, quorum præclaram naturam pretioſiſsimamq; docuiſſet, locutus, addidit: μετὰ δὲ τούτους καὶ ὑπὸ τούτοις ἑξῆς, δαίμονας, ἀέριον δὲ γένος ἔχον ἕδραν τρίτην καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον, εὐχαῖς τιμᾶν χρεὼν χάριν τῆς εὐφήμου διαπορείας: Poſt hos, ait, & ſub his deinceps cenſendi Dæmones. Eſt autem genus aërium, habens tertium, ac medium locum interpretationum, legationumq; autor: eoſq; honorare uotis ualde operæpretium eſt, ut fauſta ſit eorum pro nobis legatio. Hæc Plato locutus ſubijcit: Horum duorum generum animalium, alterum ex æthere, alterum ex aëre, prorſus utrunque non cerni, adeſſe nobis tamen, etiam non perſpicuum, perſuadere debemus: Eſſeq; mirabili ſapientia præditum, utpote genus docile, ac memor, cognoſcens omnem noſtram cogitationem, mirabiliterq; amplectens, qui ex nobis boni, probiq; ſint, odio habens incredibiliter malos, ceu qui mœroris ſint capaces: Deum enim ſupremam dignitatis arcem obtinentē, extra dolorē, & uoluptatem eſſe, ſolum ſapere & noſſe dicendum. Cumq; mundus animantium ſit plenus, eos ad inuicem, & ſupremos Deos omnes, omnia perferre, eò quòd animalia interiaceant, quæ mira celeritate in cœlum, ac terras, omnemq; mundum ferantur. Hæc Plato, recto, ſanoq; iudicio perpendenda: quoniam plurima uera multis fabuloſis temperauit. Adiecit enim, quaſi ſuum quendam ordinem ſecutus, genus aqueū, ſemideum, Tritones, Leucotheam, Matutam, Inous Melicertem, cæteroſq; id genus Poëtarum, non Naturę Dæmones, à Poëtis, non à Deo factos. Vt autem in Timæo, & in Epinomide, in Dæmones recenſet Iouem, Iunonem, quos homines fuiſſe cōſtat, idq; Poëtarum teſtatur deſcriptio, hi quoq; dicendi ſunt, in natura, & in hac Platonica ſuperius definitione nullum habere locum. Cauendumq; ne fabulis ueræ Naturæ inquiſitio deprauetur. Dæmonas igitur illos aqueos conſtat eſſe fabuloſos, & poëticos, ab ipſiſmet Poëtis, non à Deo repertos, qua licentia deificant flumina, fontes, arbores, antra. Itaque etiam Dæmonas illos Iouem, Iunonem non eſſe naturales, de quibus quærimus, Dæmonas, teſtantur hi, à quibus accepti ſunt. Vbique enim Poëtæ demonſtrant eos partim Deos, partim homines fuiſſe, non agnoſcentes cum fabuloſè loquuntur alios Deos. Quare etiam Apuleius, qui Platonem imitatus in his Dæmonibus cenſet Palladam, quæ Græcis ferret opem, palàm eſt à uera Philoſophia ad fabulas delapſum. Quomodo enim perſuadere ſibi poterat Pallada Dæmonem D

monem

A monem esse, si cum cæteris, qui Deorum apud Poëtas implent numerum, ex hominibus est in Deos relata? An igitur ante Deos, Dæmones non fuerunt? At Plato in Timæo censet Dæmones in principio rerum, imperio Dei homines creasse. Huc quoque pertinet, unde sententiam hanc hausisse Platonem palàm est, quod idem ait in Cratylo, secutus Hesiodum, Dæmonas esse probos homines, quibus post mortem id præmij sit datum, ut Dęmones effecti custodes essent generis humani. Verum enimuero etiam hæc non naturalia, sed poëtica. Quærimus ipsi Dæmonas eos, quos genus, & natura separet ab hominibus, & quos oportuerit cum toto mundo fuisse creatos. Nam si ex hominibus assumpti, & tralati in Dæmonas fuerunt, nulli, antequam hi excederent è uita, Dæmones fuissent. Nos autem quærimus naturales Dæmones, exclusa uanitate, ac superstitione. Nam hæc Platonis in Cratylo, & Timæo sententia, etiam ipsius autoritate refellitur: quoniam & in Phædro, & in Republica censet eos dari custodes & duces, simulac nati sint homines. Ergo multi homines anteaquam homines in Dęmones referrentur, sine ducibus fuissent. Testatur item in Legibus Deum adhibuisse humano generi custodes, non adhibuisse autem eiusdem generis: sicut nec nos mortales pastores pecorum, aliquam pecudem, uel capram, sed hominem adhibeamus: ut tantum inter duces illos interesse, atque nos statuat, quantum inter homines & pecudes. Ad hæc cum in Epinomide de naturali rerum ordine, mundanisque regionibus, & incolis loquatur, tribuens supremam ætheriamque Dijs cœlestibus, aëriam Dæmonibus, uidetur illi naturale esse, ut cum Deus crearet mundum, replens eum animalibus, simul impleuerit cœlum, simul aëra, simul aquas, simul terras. Quòd si uera essent, quæ ex sententia Hesiodi disputat, aër in creatione suis animalibus caruisset, necesseque fuisset expectare, dum probi homines uita functi Dæmonesque effecti, aëriam regionem complerent.

B Quoniam igitur Plato & Apuleius cum Natura Poësin contaminarũt, pugnantia scilicet inuicem, effectum est, ut nihil rectè, & ex Philosophia eis successerit. Aut enim sequenda seorsum Poësis est, aut Natura. Si temperes, coinquines, nihil efficias clarum & certum. Examinanda igitur Platonis illa descriptio, amandata procul interim Poëtice: quoniam ipse quoque proponit quendam ordinem naturæ. Plato igitur sentit Dæmonas aërios, etiam in eo fortasse Hesiodum secutus, qui ex hominibus in Dæmones commutatos ait:

Ἀέρα δ' ἑσσάμενοι πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.

Aëraque induti tota tellure uagantur.

Tribuit scilicet aërium corpus Dæmonibus, ut etiam Apuleius ex sententia Platonicorum. Sed Plato & Apuleius etiam aërem eis tribuunt, non modò ex quo corpora eorum sint formata, exigua, tenuia, sed etiam quem habeant pro regione, & regno, existimantes nullam fuisse mundi partem, quam Deus animalibus non repleuerit. Sicut autem cœlum plenum est sideribus, diuinis scilicet animalibus, ut ipsi censent: sic aërem fuisse animalibus natura, & Diuinitate, genere cœlesti inferioribus repletum. Exclusis igitur fabulosis illis, poëticisque Dæmonibus, naturales Dæmones priscorum omnium, ac Philosophorum est sententia, aërios esse, duabus de causis: quòd & in regione sint aëria proximè post Lunam, orbémque cœlestem: & quòd sint corporibus aërijs, sed propter tenuitatem, quales sunt soni & uoces, & id genus spiritualia, inuisibilibus, quibus induti per omnem mundum inambulant. Hæc autem definitio erit omnium generatim Dæmonum tam bonorum, quàm malorum. Quod autem Plato de interpretatione, legationéque dicit, sanabitur illo documento Philonis, hoc munus Angelorum, non Dæmonum esse, quod eorum nomine significatur, quo in Hebraica lingua, & ab

antiquissimo Mose, & ab antecessoribus eius sunt ab eo munere appellati: ab Aegyptiis, superioribusque Theologis, Platoni auditum, sed nomen immutatum: Aut dicemus eum secus quàm maiores prodidissent, fuisse locutum, ascribentem Daemonibus, quod erat apud priscos, meliorum potestatum, quos fama, certáque scientia erat, creditis eis à Deo rebus humanis, à coelo in terras nuntios mitti. Hoc non Daemonibus decuit ascribi, sed ut apud maiores fama increbuisset, Diis ipsis coelestibus, & Angelis, quos super scala, quae solo fixa coeli cacumen tangeret, uidit ascendentes, & descendentes Iacob. Id officium in sacris literis dicitur ἀγγέλλειν, nunciare, apud Philosophos ἑρμηνεύειν, interpretari. Inde Hermes, diuûm interpres. Dicitur etiam πορθμεύειν, intercedere, perferre, transmittere. Definitionem igitur Platonis, quòd Daemones sit gens aëria, non modò aëriis, inuisibilibúsque corporibus, sed etiam regione, ut sint quasi mundani Dii, proxima coelo loca obtinentes, quoniam is est omnium ferme Philosophorum consensus, approbabimus. Sed officium, quod tribuit eis, dicemus iuxta Philonem, non ipsorum esse, sed Angelorum, quibus ueritas coelestis, non aerem tribuat, sed ipsum coelum habitandum, diuináque praesentia semper frui, exceptáque mandata proferre in terras, affirmat. Quod cum sit ipsorum proprium, Daemones à tam praeclaro, ut ait Philo, munere excludemus, ne mala pro bonis accipientes, deceptíque rerum similitudine, superstitionis pondus nostris ceruicibus imponamus. Aut dicemus unam quidem gentem, unum genus esse Daemonas & Angelos, sed non omnes Daemonas, duntaxat autem bonos legationibus fungi. Definitio igitur Daemonũ erit, quòd aëriis corporibus regiones aërias incolant: legationes autem erunt Deorum aetheriorum, non Daemonum, quibus morum prauitas dignitatẽ, decusq́ue hoc eripuit. Veritatemq́ue à fabulis, & mendaciis, attentis oculis, sic apud Platonem, ut apud caeteros Philosophos secernẽtes, duabus correctionibus utemur in explicatione Platonica de Daemonibus: primum reiiciẽtes poëticos illos Daemones, qui cum homines fuissent, separatum à Daemonibus genus habuerunt, nomináque ipsa fuerunt hominum nuncupationes: secundum, ut legationem, custodiam generis humani non Daemonum esse, sed eorum, quos Deos appellant, dicamus. Aut si demus bonos, & malos Daemones esse, bonos, Angelos appellabimus, quorum sint legationes, & interpretationes. Sed definitio, quòd sint aerii regione, quoniã Angeli, ac Dii in sacris literis (nam nomen Dei Elohim, est etiam Angelorũ, sic etiã in profanis) legationibus fungãtur, humano generi dati à Deo praesides, & sunt coelestes, non aërii, nisi forte corpore, non cõgruet, nec erit eorũ cum Daemonibus miscenda natura. Separato igitur munere legationis, & interpretationis, reliquã definitionis partem accipiemus, esse eos aërios, à coelestibus aulis, commercioq́ue Deorũ exclusos, & in terrã, aëremq́ue tenebrosum deiectos. Illud item uidetur in Platone, Apuleio, fortéque etiam Philone corrigendũ, situm aëriũ datum Daemonibus non naturaliter, ac quasi succedentibus inuicem sibi mundanis regionibus, quae fuerint in creatione repletae, cunctis elementis habẽtibus sua animalia. Nam si natura situs is Daemonibus esset, nunquã mali, sed boni semper fuissent: quoniam tum autor omnia bona fecit, tum nihil est à Natura factum deprauatum. Nec Deus malis habitatoribus mundum suum repleuisset. Ille igitur aëris situs accidentalis fuit: non natura, nec fuit diuina dispositio, ut coelo diuinis animis repleto, compleretur aër item suis incolis. Quod si Deus fecisset, bene fecisset, nec mali Daemones essent, nec aërem, sed coelum incolerent. Relinquitur igitur has sedes datas uti malis, uel ut quibus non licuerit ad coelestia templa propter scelus aspirare. Quocirca quod Philo perhibet in libro de Mundo secutus Platonem,

A ἀέρι μὲν τὰ πτηνὰ, καὶ δυνάμεις ἄλλας, αἰσθήσει οὐδαμῆ οὐδαμῶς καταλαμβανομένας, ψυχῶν ὁ θίασος οὗτος ἀσωμάτων ἐστὶ, διακεκοσμημένας ὅσαις αὐταῖς ἐντάξεσιν: Aëri, inquit, attribuit uolucres, & potestates alias, quæ sensu non possint percipi. Est autem is chorus animarum incorporearum, per acies & ordines distinctus suos. Deinde infert, Quarum alias ratio probat corpora mortalia ingredi, certisque temporibus rursum migrare, diuiniorem compagem sortitas, omnis terrenæ habitationis expertes esse, sed supernè ad ipsum æthera purissimas esse. Quas Græcorum Philosophi Heroas, & Dæmonas uocant, Moses rectò nomine Angelos, legationibus fungentes, & nuntiantes à Principe bona subditis, & ipsi Regi ea, quibus indigent subiecti. Et in libro, quòd insomnia sint à Deo. ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aër incorporeorum animorum domicilium. Quandoquidem omnes mundi partes replendas esse, pulchrum iudicauit opifex. Quocirca terram terrestribus, mari & fluminibus aquatica, cœlo stellas attribuit. Quarum singula non modò animal est, sed etiam purissima mens. Quare etiam in alia regione uniuersi, aëre, ζῶα γέγονεν. εἰ δὲ αἰσθήσει μὴ καταληπτὰ, τί τοῦτο; καὶ ψυχὴ γὰρ ἀόρατος, καὶ μὴν εἰκός γε ἀέρα, γῆς μᾶλλον ἢ ὕδατος ζωοτροφεῖν: Animalia creata sunt. Quòd si sensu non percipiuntur, quid mirum? Siquidē & anima inuisibilis. Atqui ueri fit simile, aërem multo magis quàm terrā animalia nutrire. Hoc igitur Philonis dogma, dicerēt Theologi non esse planè Mosaicum, negantes esse in aëre animas, anteaquam in corpus descendant, aëremque purissimos animos habitare non concedentes, qui locus datus sit eis à Deo, tanquam naturalis, ut legationibus fungantur. Si enim accedunt ad Regem, certè cœlestes sunt, non aërij. Et ipsi Angeli confessi sunt se semper astare conspectui diuino. Si sunt cœlestes, ut clara ratio est, quoniam sunt Angeli, qui Dij dicuntur à Philosophis, etiamque in Theologia, superest eos etiam cœlum habere pro regione, B eosque solos legationibus fungi. Eos autem qui tenent aëra, non modò non esse purissimos, sed aliorum Theologorum testimonio inquinatissimos, utpote uetitos propter impuritatem cœlestes penetrare domos. Quare secutus in eo Platonem Philo, dogma proposuit non usquequaque Mosaicum. Probarem enim testimonio Mosis, tum Angelos cœlestes esse, semper in aula regis sui commorantes: tum aërem non alia animalia, quàm uolucres habere: nec aliud animantis genus aëri necessarium fuisse, quo repleretur, nisi uolucres & uolatilia: sicut nec aquæ sunt alia animalia, nec terræ nisi corporea, & uisibilia. Dæmones autem quoniam tantus est Philosophorum consensus aërios esse, dicerem non consilio creatoris, & natura situm hunc habuisse, sed casu & uitio suo, quibus cœlum, quemadmodum cæteris animis, esset paratum. Eadem correctione uterer in Apuleio, selectis bonis multis, quæ de Dæmonibus sentit.

Declaratur sentētia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, intercessionemque inter hominem, atque Deum. Et quòd hi sunt Angeli cœlestes.

CAP. XXII.

DECLARATVM est igitur, quod Plato prodidit in Epinomide. Cum ergo legationes, & interpretationes, non Dæmonum aëriorum, sed cœlestium Deorum esse deprehenderimus, recognoscere, & in sedes suas restituere necesse erit, quod item Plato dixit in Symposio de dæmonibus: Etenim, inquit, omne Dæmoniorum genus interiacet inter Deum, & mortales, referens Dijs res humanas, hominibus diuinas: Hominum quidem preces, & sacrificia: Deorum imperia, & præmia sacrificiorum. Cumque sit in medio amborum, efficit ut uniuersum sit inter se deuinctum. Per hos tendunt omnia uaticinia, arsque sacerdo-

 tum,

tum, eorumque omnium, qui sacrificijs & initiationibus, incantationibusque & ueneficijs insistunt. Deus autem non habet cum hominibus commercium, sed per hos omnis fit legatio, & allocutio Dijs ad homines. Vigilantibus item & dormientibus. Atque qui in his doctus est, uir dæmonius dicitur. Igitur hi Dęmones multiplices sunt & uarij. Hæc Plato. Quæ quidem eodem atque superiore calculo examinanda esse, ne uel in suspitionem, uel indignam Philosophia hallucinationem cadamus, certum est. Tanta est enim propter separationem à corpore inter Dæmones bonos & malos, aut Angelos, & Dæmones similitudo, & quia mali sæpe transformant sese in Angelos lucis, ut eadem eisdem apud Philosophos tribuātur, deceptos eorum nonnullos, ut ait Porphyrius, ea similitudine. Quoniamque credendum est Platonem, sicut omnē aliam Philosophiam, sic de Dæmonibus hanc ab Aegyptijs, cæterisque Barbaris, etiam iudice Plutarcho hausisse, uerisimile fit quæ de utroque genere audisset, huc eum in commune attulisse. Dico igitur in hac Platonis relatione, etiam Platonicorum testimonio, cum mista sit duplex natura, non congruere Dæmonibus omnia, separandáque esse recto sanoque iudicio: quoniam nihil est aliud miscere superstitionem cum religione, quàm indigna Deo, indigna malis, prædicare, ut siue bonis mala, siue mala bonis asSignes, par utrinque periculum adeas. Functio igitur illa, legationes, & interpretationes, & inter Deum, hominemque intercesSio, delatio mandatorum Dei ad homines, precum, & benefactorum ab hominibus ad Deum portatio, non est eorum, quos ibidem incantationibus, & ei quæ dicitur γοητεία, maleficium, initiationibus item, quæ sæpe fuerunt execrabiles, præfectos dicit, & quibus totam attribuit Magicen: sed est cœlestium Deorum, & eorum, qui semper asSistunt diuino conspectui, quos Aristoteles & Plato beatos in cœlo prædicant ob hanc causam uiuere. Quod longe quàm Aegyptiorum, & Græcorum Theologia Mosis uetustior, in qua Dij cœlestes à summo & Principe, ac Rege suo Deo monstrantur ad homines missi, rursum ab hominibus preces, & benefacta attulisse, probat. Ac ut taceam Mosen, de precibus clarum. Apud Tobiam inquit Angelus, Quando orabas cum lacrymis & sepeliebas mortuos, & relinquebas prandiū tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas, ego obtuli orationem tuam Deo. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te: nunc misit me Dominus ut curarem te, & Saram uxorem filij tui Dæmonio liberarem. Ego enim sum Raphaël unus ex septem, qui astamus ante Dominum. Hæc ipse Angelus, addens se uesci cibo immortali, inuisibili, qui ab hominibus cerni non posSit. De sacrificijs autem in Apocalypsi: Ascendit fumus aromatum ante conspectum Dei de manu Angeli. Ergo non à Dæmonibus, sed ab ipsismet Dijs functio hæc celebratur. Triáque sunt in hac Platonis asSignatione corrigenda, ut Theologiæ transpositus ordo in suas regiones reuocetur: Quòd ait Dæmonas intercedere inter Deos & homines. Nam qui inter Deum, hominésque intercedunt, quasique mediatores, & πρόξενοι existunt, non sunt Dæmones, sed ipsimet Dij: nec est cum Dijs illis multis, quos & ipsos confessus est Plato ab Opifice mundi creatos, intercesSio: nec ad eos fit relatio, sed Deum supernum, nec habent ministros, internuntios, & legatos. Qui enim sunt Dij illi, inter quos, & homines, medij, & internuntij Dæmones intercedant? Transpositus igitur est ordo, corrigendus & restituendus à nobis, ut quos dixit Deos, & quos Aristoteles prædicauit extra cœli uertiginem uiuere beatos, quod etiam Plato ubique, descendant è cœlo inter homines Deúmque altisSimum intercedentes, digni qui uocentur, sicut in sacris literis uocātur, Dij: Quos omnis uetustas etiam cognouit, & sensit, & audiuit, expertáque est ad homines uenire. Nanque Catullus,

Qui

A Qui coetus humanos inuisant: & quod Plato in Epinomide, Bonos & pios amplectuntur: non aërios illos Dæmones, sed Deos coelicolas dixit, qui quondam sumptis pulcherrimis, uisibilibusque corporibus, darent sese in conspectum pijs, ac iustis, ut Abrahæ, ut Mosi, ut Iacob, plerisque probatissimis uiris post & ante eos. Scelera autem nostra auertisse, iustitiæ, probitatisque amatricem, eorum mentem à nobis. Hi sunt legati, interpretes, relatores, ultro citroque à coelo in terras, à terris in coelum, legatorum more reuolantes. Secundum corrigendum est, ut quemadmodum non est inter Deos, hominesque intercessio, sed inter Deum principem, quem & ipse agnoscit, ueneraturque Plato, nec ponere fas est alium ordinem inter homines, & Deos: sic prædictio futurorum, legatio, & allocutio, Dæmonibus & aërijs illis potestatibus erepta, tradatur Dijs melioribus, non nuntijs ex potestatibus, sed ipsis nuntiorum munere fungentibus. Tertium, quòd quemadmodum munus istud præclarum traditum Dæmonibus, restituitur ueris possessoribus Dijs: sic officium execrabile, ueneficiorum, incantationum, teletarum, quæ sæpe turpissimæ, abominandæque fuerunt, non bonis illis, & potentibus Dijs, quibus mens est, ut Catullus ait, iustifica, tradatur, sed relinquatur aërijs istis Dæmonijs. Hoc igitur pacto fiet, ut datis suis cuique locis, ordo Theologiæ uerus appareat. Habemus interim à Platone, Dæmones esse genere aërios, magicæ, ueneficijs, incantationibus, oraculis præfectos. Legationes autem, ut ipsa ratio docuit, restituimus Dijs. Docet enim ratio, non inter Deos, sed maximum præpotentemque Deum intercedere legatos. Ergo si sunt Dij coelicolæ, ut fatetur Plato, hi maximè parentes principi Deo, legationibus funguntur. Sequitur item ex dictis Platonis, necessaria, naturalique deductione, Dæmones non esse bonos, idque duabus rationibus. Sunt aërij, non admittuntur in coelum, non fruuntur diuina præsentia. Sunt item sceleratis maleficisque

B artibus, teletis execrabilibus præfecti. Quo arguitur eos impuros esse, & inquinatæ mentis, nec eos delectari, quod in Epinomide dixit, bonis, odisse malos, quod est ipsorum Deorum coelicolarum, ut Catullus ostendit. Emendandum item aut declarandum, quod ait Deum uel Deos cum hominibus non habere commercium. In Gorgia sentit contrarium: φασὶ δὲ οἱ σοφοί, καὶ οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θεοὺς, καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν, καὶ τὴν φιλίαν, καὶ κοσμιότητα: Aiunt sapientes coelum & terram, & Deos, & homines habere societatem, & amicitiam & inter se ordinem. Hucusque possent sic Dæmones definiri secundum Platonem: Dæmones genere sunt aërij, id est, loco, & corpore: sunt malis affectibus, quia delectantur impuris ueneficijs: præsunt incantationibus, quæ sine impuritate, & flagitijs non fiunt. Habemus etiam ex Platone, & Catullo definitionem Angelorum, siue Deorum, quòd sunt coelestes, præfecti legationibus, inter nos & Deum intercedentes, imperia Dei nobis, nostras Deo preces perferentes. Delectantur mirum in modum bonis, adeunt domos castas, execrantur malos, auertunt sese ab eis.

Separantur ea, quæ promiscuè de Dæmonibus aërijs & Angelis coelestibus locutus est Plato. Et, quod mirè cum sacris literis consentit, de principibus humano generi datis.

CAP. XXIII.

VT PLATO in Epinomide, & in Symposio confudit naturam bonorum, ac malorum, transtulitque Deos in Dæmonas: nos autem separatis à ueritate mendacijs, sua quibusque restituimus: sic faciendum est cæteris locis, in quibus de Dæmonibus est locutus. Quarto de Legibus hæc scribit, Cognoscens

Saturnus, quemadmodum narrauimus, humana natura, cuius imperio ſubiecta [C] cuncta eſſent, fieri non poſſe, quin iniuſtitia, & iniquitate in gubernando uteretur, ἐφίστη βασιλέας γε καὶ ἄρχοντας ταῖς πόλεσιν ἡμῶν, οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλὰ γένους θειοτέρου τε καὶ ἀμείνονος δαίμονας: Præfecit Reges, & Principes urbibus noſtris, non homines, ſed alterius generis diuinioris Dæmonas. Tum ſubijcit: Sicut nos facimus pecori & omni domeſticorum, manſuetorumq́ animalium gregi, non boues boum, neque capras caprarum principes, ac duces damus, ſed nos dominamur genus quàm ipſa præcellentius. Sic uidelicet clemens Deus genus excellentius Dæmonum præfecit nobis. Quod ſumma pace, & clementia, ſummaq́ erga nos prudentia, libertatē, abundantiā, modeſtiam affatim afferebat, efficiebatq́ ut ſine tumultu, beatè res humanæ agerent. Ac uera hæc fama addit quoq́, quibus urbibus mortalis quis, nō Deus imperet, nec malorum, nec miſeriarum fore finem. Hæc & alia Plato. Hic quoque duplex neceſſaria uel correctio, uel declaratio, ipſo etiam Platone nobis eam oſtendente, quòd hoc non fecit Saturnus, ſed Deus, ut idem poſtremò profatus eſt, & docuit in Timæo, & in Politico. In Timæo mundanus opifex, ſummusq́ Deus iubet Deos minores, quos Dæmones Græci, Latinè Genios dictos putat Marcus Tullius, in corpus humanum, quod imperio eius collectis ex omni elemento puriſsimis quibuſq́ partibus effinxiſsent, anima, quam ipſe creaſset, incluſa, omnem dein generis humani curam eos ſuſcipere, regentes ante uitam, in uita, poſt uitam. Quare non fuit is Saturnus, ſed Deus Sempiternus, omnipotens. In Politico quoque dicit ad uerbum: Sicuti nunc per loca idem fit à Dijs principibus. Nam omnes mundi partes interceptas, & quidem etiam animalia, generatim & greges, ueluti paſtores diuini, partiti ſunt inter ſe Dæmones, quorum quiſque ſufficit ſuæ gubernandę prouinciæ, quam Deus eis credidit. Paulò pòſt: Deus ipſos diſtribuit, præficiens ipſe ſicuti nunc ho- [D] mo animal diuinius, cætera inferiora genera paſcit. Ecce refert eadem hoc libro Plato, atque libris de Legibus, nominans apertè Deum, quem Saturnum in Legibus. Ipſe igitur uel corrigit, uel declarat ſeipſum. Secundo loco emendandum, uel declarandum, quæ poſsit etiam ex Platone colligi correptio. Hoc munus mundi gubernandi, ac regendi, non fuiſſe à principe Deo Dæmonibus delegatum, ſed Dijs illis cœleſtibus, ut ſuperius Catullus cum Platone prædicabat: poſſetq́, quod ipſe fortaſse non grauatè acciperet, autoritate uetuſtiſsimi Moſis corrigi Plato, qui in ſuo diuino carmine longè ante natum Platonem cecinit, Conſtituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Dei. Quanquam Hebraica lectio eſt filiorum Iſraël. Item Daniel genere Barbarus (à Barbaris autem fluxit ad Græcos Theologia) multos natus annos ante Platonem, inducit quendam è cœlitibus, nimirum Angelum Gabrielem, cui populus Hebræus creditus eſſet, dicentem reſtitiſse ſibi principem Perſarum, ueniſse autem Michaelem unum de Principibus primis in adiutorium ſuum. Ibidem eſt princeps Græcorum, & Michaël item princeps Hebræorum. Hi ſunt igitur quos Plato ſimiliter dixit ἄρχοντας, Principes, mundi rectores, Præſides generis humani. Nec alia ſentiebat ipſe, quàm à Barbaris audita, nomine tantum diſſenſit, nec quę Barbari docuiſsent, quoad decuiſset, percepit. Poſsemq́ ex ipſo declarare, uel corrigere Platonem, qui cæteris libris non à Dæmonibus, ſed Dijs aſserit curari genus humanum. In Phædone, ut alia loca taceam, Bene, inquit, illud celebrari, crebro quæ iactari, mihi uidetur, θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι: Deos eſſe gubernatores, cuſtodesq́ noſtros, & nos eſſe Dijs, quaſi peculium. In Apologia quoque dicit non negligi res uiri pij, ac iuſti à Dijs. Ergo correxit Platonem Plato, tulitq́ etiam pro ueritate ſuffragium.

Vt ergo

A Vt ergo fabulosè propè fuerat pro uero Deo Saturnus, sic pro ueris Dijs, aut Angelis, nominati sunt Dæmones. Sed corrigitur & autoritate Prophetarũ, quorũ uetustior est, quàm Platonis Theologia, & ipsiusmet testimonijs Plato. Habes igitur præter supradicta nihil aliud quidẽ de Dæmonibus: de Dijs autẽ, quod cõcorditer cum uera Theologia, distributas partes omnes mundi à principibus suis Dijs asserit Plato. Sicq́ poterunt Dij definiri. Dij cœlestes, quos Angelos & nuntios cæteri uocant, incolũt cœlum, sunt legati Dei, inter Deum, & homines intercedentes: sunt itẽ principes prouinciarum, urbium, locorum rectores, ac pastores diuini quidam, à quibus tanquam ducibus & principibus gubernantur res humanæ. Hosq́ distribuit præpotens ille Deus. Quare non sunt Dæmones illi aërij principes, quos dixit Plato, cum Dæmones magnis illis principibus longè sint inferiores & imbecilliores. In Tobia uidimus ab Angelo fugatum Dæmonem utpote immundum, impurum, imbecillum, à sancto, puro, præpotenti. Hi sunt igitur ueri principes, & hos uerisimile fit ex Theologia Barbarorum audisse, & scriptis suis celebrasse Platonem. Et nos in suum locum theologiam restituimus, etiam non reclamante Platone: qui & in Politico hæc ipsa disserens, πάντες οὖν οἱ περὶ τόπους συνάρχοντες τῷ μεγίστῳ δαίμονι θεοί, γνόντες τὸ γιγνόμενον, ἀφίεσαν αὖ τὰ μέρη τοῦ κόσμου τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας: Omnes, ait, qui cum magno Deo per loca imperabant Dij, cognoscentes iam quod fieret, partes mundi suis gubernaculis destituerunt. Sic Deos appellat, quos alibi Dæmones. Mirabile, diuinumq́ propè oraculum apud Platonem, principibus diuinis creditas res humanas, eos & Principes appellantem sicut literæ sacræ, & eam gerendam prouinciam demandantem, quam item literæ sacræ, per omnia sanctæ Theologiæ conformis. Et Philone dicente, apud Philosophos Dæmonas esse, qui in sacris literis Angeli, noscimus principes Dæmonas esse principes Angelos.
B

De Dæmonibus eligendis, eorumq́ præsidio, custodiaq́ hominum in uita, & post, à Platone tradita, in Deos, uel Angelos congruere. Quis sensus, cum aiunt iustos post mortem fieri Dæmones.

CAP. XXIIII.

ILLVD item obseruandum suspiciendumq́ est, &, ut fecimus, etiam declarandum, quod alijs multis in locis de Dæmonibus tradit Plato, Quos ut docui tribus uitæ conditionibus, sortitos res humanas, eas administrare, ante uitam, in uita, post uitam asserit. Quæ dicta sunt, spectant ad conditionem, qua uiuimus: quæ autem in Phædro, decimo de Republica, ante uitam & post. In Timæo quoque cum iubentur humano corpore formato animas diuinitus creatas inserere, & regere, atque alere, & consumptos sinu recipere, tradit ea, quæ cæteris libris. Et quod progressus in Timæo: τοῦδε θνητῶν τὴν γένεσιν, τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργῶν προσέταξε, οἱ δὲ μιμούμενοι παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτοὶ περιετόρνευσαν: Mortalium autem satum & opificium suis filijs aut progeniei demandauit: Qui quidem eum imitantes, acceptoq́ animæ immortali principio, deinceps ipsi corpus effinxerunt, & adornarunt. Iuxta igitur hoc suum dogma in creatione hominis, quod autoritate eius, aut corrigitur, aut declaratur, Plato multa alijs locis disseruit. In decimo de Republica docet electionem Dæmonum, quos ipsi uitam ineuntes eligimus, uel ipsi nos eligant, nostram esse. Referendumq́, ut dixi, ad Angelos & Deos cœlestes, quos dari simul ac nati sumus, custodes nobis, omnes propè sacri scriptores consentiunt. Eliguntur autem à nobis, quòd quancunque uiam, electionemq́ uitæ suscipere uelimus, nostræ sit li-

bertatis

bertatis: uita uerò ſuſcepta, ſuſcipitur, eligiturq́ Genius ſiue Angelus. qui diligunt, amplectunturq́ bonos, execrantur, auertuntq́ ſeſe à malis. Cui iuſtitia, pietas, probitasq́ placuerit, Angelum ſibi cuſtodem, præſidemq́ elegit. Nam Plato & Ariſtoteles, ipſa quoque ſacra doctrina bonos cum primis à Deo curari, diligi, foueri conteſtantur. Viroq́ iuſto nec uiuo, nec defuncto nocere quicquam ob illam cuſtodiam poſſe aſſeruit Plato. Noſtra igitur eſt electio, noſtrum eſt decernere, utrum pijs caſtisq́ factis puros illos, ſanctos, & cœleſtes animos uelimus aduocare & conciliare nobis, an ſceleratis, impurisq́ auertere. Quod ubique in noſtris literis decantatur. Reuocabitur igitur & iſtud, quod ad ſtatum ante uitam pertinet, in ſuum Theologiæ locum, aut mentem Platonis fuiſſe dicemus, quod aperte & in Phædone, & Politico, alijsq́ locis demonſtrauit, Dæmones eſſe Deos illos cœleſtes humani generis præſides à Deo datos. In Phædone quoque ubi loquitur de ſtatu animorum poſt uitam, hæc ad alia habentur, referente ipſo famam quandam priſcam, Animam indigere cuſtode, ὡς ἄρα τελευτήσαντα ἕκαστον, ὁ ἑκάστου δαίμων ὅσπερ ζῶντα εἰλήχει, οὗτος ἄγειν ἐπιχειρεῖ εἰς δή τινα τόπον, οἱ δεῖ τοὺς ξυλλεγέντας διαδικασαμένους εἰς ἅδου πορεύεσθαι: Scilicet, unum quenque uita functum uniuſcuiuſq́ Dæmonem ſicut uiuentem ſortitus fuiſſet, ſic conari agere ad quendam locum: Quo collectos, oporteat ad inferos tendere iudicandos. Hæc Plato, addens quòd animas, quæ uel homicidijs aut iniurijs, uel alio ſcelere ſe commaculaſſent, earum duces execrati, & peroſi, neque proficiſci cum eis, neque duces eſſe uelint. Ipſas ire uagas, & palabundas, donec certa temporis reuolutione peracta, à neceſſitate ad dignum ſceleribus ſuis locum rapiantur. Quæ autem purè, ac ſanctè, moderateq́ uixiſſent, nactas duces & comites Deos, in locum congruum deduci: ξυνεμπόρων, καὶ ἡγεμόνων θεῶν τυχοῦσα ᾤκησεν τὸν αὐτῇ ἑκάστῃ τόπον προσήκοντα. Ipſo igitur etiam atteſtante Platone, uidemus duces illos, & comites animarum eſſe Deos. Apparetq́ uenerabilis, primæua, per omnes ætates deſcendens, habens ortum à cœlo Philoſophia de Dijs, ſiue Angelis cœleſtibus: Eos à Deo rebus humanis præfectos, quàm natura hominum, ſuperioris conditionis, iuſſos & antequam uitam ineant animi, & cum in uita degunt, & cum exceſſerint, ſequi, comitari, amplecti, regere ueluti gregem. Traduntur eadem in Theologia, Quòd Michael princeps iuſtarum animarum: Et in Petro pulſante hoſtium ſuſpicio, quòd Angelus eius eſſet. Et quòd ab his in terra uita noſtra munitur. Et quòd aſcendit fumus aromatum de manu Angeli in conſpectu Domini: Et quòd Angelus eius nobiſcum eſt: & quòd Angelus meus præcedet te: Et in Tobia, Angelus Domini comitetur uobiſcum: & quòd tradit Deus Michaeli animas ſanctorum. In quibus apparent non res modò, ſed nomina ſimilia, duces, principes, comites, munientes, ferentes ſacrificia, præcesq́. Apud Platonem ξυνέμποροι ἡγεμόνες, ἑρμηνευταὶ, πορθμεύοντες, Hæc apud Platonem Theologia, eſt illa ſeculorum omnium, eſt ingens, quod ſemper cœlo cum terra fuit commercium: quo, ſicut cœlites, & princeps ipſe Deus, exploratas habuere ſemper res noſtras, & claras, defixeq́ eas intuebantur: ſic terræ propter id ipſum commercium, cum crebro ante domos caſtas uentitarent, nouerunt, uiderunt eos in omni ſeculo, ſicut apud Hebræos, & noſtros, ſic item exteras gentes. Omnes enim ſumus filij Dei. Et prioribus illis ſeculis nondum terra uiolata idololatria, ſæpe Angeli in terris uiſebantur. Dogma uerò, quod ijdem ducant, animas corporibus exutas, mirabile eſt, ut illis etiam perſpectum fuerit. Sic undique omni ratione concluditur eandem ſemper fuiſſe pietatem, religionem, Philoſophiam, ſed nominibus mutatis, & ordine Theologiæ tranſpoſito, aut ab aliquibus ineptis, & male ſanis temerato, primorum ſeculorum ſanctitatem caligaſſe: donec magna Mens, creatrix

hominum

A hominum, cœlestibus aulis digressa in terras, eas larga bonitatis suæ luce repleuit, fecitque sapientiæ suæ fontibus exuberare omnia. Hactenus habemus seorsum ex Platone, nempe ex prisca Philosophia, eoque ueriore. Nam & Plutarchus perhibet hæc à Chaldæis, Aegyptijsque manasse, quæ de medijs inter Deum & homines Dæmonibus posuit Plato, natura Angelorū, siue Dæmonum bonorum, sicut superius aërios illos à cœlestibus separauimus, semouimus etiam fabulosos, & nō naturales Dæmones, poëticos scilicet à ueris. Poëtici Dæmones sunt homines, ex hominibus in Dæmones relati, Pallas, Minerua, Iuno. Qui cum non sint naturales, mirū est Apuleio, sed antea Platoni fuisse inductos. Quod poterit tamen rectè interpretari. Vt enim in nostris literis homines pij fieri sicut Angeli Dei dicuntur, & ut ostenditur finis totius beatitudinis esse ἀποθέωσις, deificatio, ut efficiamur Dij, consortes imaginis filij Dei, & cohæredes eius: sic tale quid innuebāt illi, post mortē fieri bonos, ac iustos uti Deos, ac Dæmones. Sic etiam Plotinus credidit malos animos fieri Dæmones malos. Sed Theologiæ, rerumque uitanda confusio. Quod & Tatianus Philosophus admonuit: δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτάττοντες, οὐκ εἰσὶν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί, πῶς γὰρ ἂν γένοιντο δραστικαὶ, καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, χωρὶς εἰ μὴ ζῇ μὲν ὁ ἄνθρωπος; Dæmones, ait, qui hominibus imperāt, non sunt hominum animæ. Quomodo enim essent operantes, post mortē nisi uiuat homo? Hæc ille. Sed non placet autoritas eius, quantū Chrysostomi, & aliorum.

Separantur ueri Dæmones à fabulosis, quos celebrant poëtæ. Veros Dæmonas aërios illos esse.

CAP. XXV.

B TRIA IGITVR, ut seorsum, separatimque cuncta tradantur, sunt apud Platonē Dæmonū genera, è quibus una tantū natio sunt ueri, naturalesque Dæmones, reliqui non naturales. Naturales & ueri sunt aerij illi, isque est omniū Philosophorū, totiusque Philosophię consensus, esse naturales, quos Plato ueneficijs, incantationibus, Magicę, γοητείᾳ, sacerdotūque artibus oraculisque prę-ficit. A' quibus ex una parte separandi sunt Dæmones fictitij, & poetici, ut Matuta, Oceanus, Galacia, Phorcis, Saturnus, Opis, Iupiter, Iuno, quos memorat in Timæo Plato, in libro de Vniuersitate Marcus. Ex altera parte cœlestes illi Dij, quibus aerij Dæmones subiecti, reformidāt, tremuntque ad potentiā eorū, possuntque uarijs cruciatibus ab eis torqueri: Et quos nōnulli Philosophorū ministros Angelorū, id est Deorum, dixere. Hac separatione facta, facilius omnia, quæ traduntur à Philosophis, et à Theologia uera cognoscemus. Tam uerò sunt in Theologia seorsum Dęmones à superioribus, & ab hominibus disiūcti, quàm apud nōnullos Philosophos cōfusi. Cōfusum est igitur, primū quod Laërtius ait Platonē existimasse θεοὺς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Deos intueri, & regere res humanas, & Dæmonas esse. Dico Dæmones hic, nō esse ueros illos, aëriosque Dæmones, sed ut à principio demōstraui, ex cōmunicatione nominis Dæmonis, quod apud priscos erat etiā nomē Dei, ut exēpla probabant, Deos, id est Angelos, Dæmonas dictos. Dęmonium autem Socratis, cuius meminit tot locis Plato, cū Socrates esset uir bonus, hortareturque ad uirtutē omnes homines, & ab ipso Dæmonio ad bonū semper uocaretur, fortasse nō mali esset, sentire fuisse Angelum ipsius, qui & Balaam hariolo, & Mago apparuit, à scelereque auertit. Quod autem dicit in Apologia Dæmonas, aut Deos esse, aut filios Deorū nothos ex Nymphis, dicendum est hos poëticos, & fictitios, fabulososque Dæmones esse, nō ueros illos, ac naturales, & quos in Epinomide genere aërios definiuit. Et nec filios Deorum Dæmonas, nec Deos esse posse. Pręter naturā, solumque poëticū, esse ut Deus mi-

sceatur cum muliere, indeq́ꝫ nascatur Dæmon. De quo postea. Sic quos dixit in Cra- C
tylo ex sententia Hesiodi Dæmones, homines scilicet iustos uita functos, non minus
erunt fabulosi, atq́ꝫ poëtici illi: habebit autẽ res ueri quandã similitudinẽ, si Dæmo-
nas uelut Angelos interpreteris, quibus post hanc uitam similes fiant homines, iusti,
ac pij. Ad eandẽ rationem attinebit uocatus Trismegistus Dæmon, quasi Deus qui-
dã, nõ Dęmon uerus. Et quod Plutarchus ait, uti nõnullos mutationibus, ut quẽad-
modũ è terra aqua, ex aqua aër, ex aëre ignis fit, sic ex hominibus Heroës, ex Heroi-
bus Dæmones, è Dæmonibus pauci in Deos abeant. Hæc ratio uera non est, Natu-
ræ modos non seruat, datos, ac præfixos à Deo. De quo posthac. Ex genere quoque
fabulosorum, poëticorumq́ꝫ Dæmonũ erunt, quos ex sententia Hesiodi refert Plu-
tarchus, proferens quædam ex eo carmina:

> Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη
> ἀνδρῶν ἡβώντων, ἔλαφος δὲ τετράκορωνος
> τρεῖς δ' ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται, αὐτὰρ
> Ἐννέα τοὺς κόρακας, δέκα δ' ὑμεῖς τοὺς φοίνικας ὁ φοῖνιξ
> Νύμφαι ἐυπλόκαμοι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

Quę non curabo reddere carmine. Nouem, inquit, secula uiuit arguta cornix uirorũ
adolescentiũ. Ceruus autẽ quatuor cornices. At tres Ceruos Coruus senescit. Verũ
Phœnix nouẽ Coruos. Decẽ autẽ Phœnices uiuitis uos Nymphæ crinitæ, filiæ Iouis
Aegiochi. Arbitrat enim Plutarchus has Nymphas ex sentẽtia Hesiodi Dęmones esse.
Dicendũ igit hos minimè ueros, sed fictitios, & fabulosos Dæmones, & à poëtis in-
troductos, sicut fontes, quercusq́ꝫ Deos, reliquãq́ꝫ fictitiã Diuinitatẽ. Itẽ erit falsa cõ-
mẽtitiaq́ꝫ prorsus persuasio, ut superius, bonos uiros in Dęmonas bonos migrare di
cebãt, sic quod à sanctissimis, & grauissimis Theologis nostris repudiatur, homines D
malos post mortẽ Dæmones redditos, nõnunquã corpus humanũ uexare. Eò enim nõ
esse credendũ Chrysostomus inquit, quoniã Dæmones ipsi deceptores semperq́ꝫ mẽ-
daces id fateanĩ. In hac ꝑsuasione ferẽ fuisse Plotinus. Quod nisi similitudinem inter-
preteris, ut sicut bonis detur habitatio, quædãq́ꝫ similis Angelorꝫ natura, animo, &
corpore beatis effectis, sic mali sint Dæmonibus corruptis, & infelicibus pares, loco
& sorte, aliàs uiolãdus & trãsponẽdus ordo Naturæ non esset. Similiter quos ipse in
tertio de Republica reijcit Dęmonas, Heroasq́ꝫ fictos ab Homero, pariter reijciemus.

Veri Dæmones ostenduntur esse aërij, natura malefici, ingenio praui, boni nunquam ipsismet Philosophis autoribus. Et quòd etiam Aristoteles de Dæmonibus est locutus.

CAP. XXVI.

SELECTIS igitur, & accuratè cunctis sepositis, ueri Dæmones, omnis
Philosophiæ cõsensu, dicẽdi sunt aërij, malefici. De quibus Platonis etiam
testimonio, hæc pronũtiãda sunt, primũ eos aërios esse habitatione & cor-
pore, tum scelere, turpitudine delectari. Quod propositionibus ex ipso
Platone ꝓlatis probabiẽ, altera ex altera nascẽtibus. Prima ꝓpositio est, ꝙ ait Dęmo-
nes præfectos ei, quæ dicitẽ à Gręcis γοητεία, hoc aũt est deceptio, q decipiut sunt mali,
Dæmones ergo mali. In tertio de Republica: ἔοικε γοητεύειν πάντα ὅσα ἀπατᾷ: Videntur,
inqt Plato, facere pręstigium, quæcũq́ꝫ decipiũt. ergo ex Platõe nihil est aliud γοητεία,
præstigium, quàm deceptio, cui præfectos dixit Dæmones. Secũda propositio est ex
secundo de Legibus, ubi nititur omni conatu probare Deũ esse bonũ. Bonum autem
non fallere, neq́ꝫ esse γόητα, præstigiatorem. Ergo si Deus, quia bonus, non est γόης,
ut loquitur

A ut loquitur ibi Plato, necessariò quicunque est γόης, est malus. Longè autem peior, qui præest ueneficiis, uel præstigiis. Dæmones igitur maximi deceptores, & implanatores, nec mali modò, sed etiam pessimi. Tertia propositio ex decimo de Legibus, ubi prohibetur ea, quæ dicitur γοήτεια, & quæ ἐπῳδαὶ, incantationes, ut quæ funditus urbes euertant, suppliciaque ibi exercentibus adhibentur, ὡς θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς καὶ ἐπῳδαῖς γοητεύοντες, ἰδιώτας τε, καὶ ὅλας οἰκίας, καὶ πόλεις, χρημάτων χάριν ἐπιχειρῶσιν κατάκρας ἐξαιρεῖν: Quasi sacrificiis & uotis & incantationibus præstigiantes, priuatos item & domos integras, atque urbes pecuniæ causa conantur funditus euertere. Ecce docet Plato euentum, studiumque incantationum, ac præstigiarum, euersionem nempe priuatorum, familiarium, & urbium, idque ob pecuniam. Quicunque igitur hæc exercent, mali, execrabiles, quicunque præsunt, scelestissimi, nocentissimi. Itaque Dæmones ore ipsius Platonis, Platonicorumque sunt, quales testantur nostræ literæ, inquinatissimi, scelestissimi. Denique, quæ nos ex coniecturis colligimus, Porphyrius aperta uoce confessus est in secundo de abstinentia: διὰ μέντοι τῶν ἐναντίων ἡ πᾶσα γοητεία ἐκτελεῖται. τούτους γὰρ δὴ μάλιστα, καὶ τὸν προεστῶτα αὐτῶν ἐκτιμῶσιν. οὗτοι κακὰ διὰ γοητειῶν πάσης φαντασίας. οὗτοι καὶ ἀπατῆσαι ἱκανοὶ οἱ διὰ τῶν τερατουργίας. δι' αὐτῶν φίλτρα, καὶ ἐρωτικὰ κατασκευάζουσιν οἱ κακοδαίμονες. πᾶσα γὰρ ἀκολασία, καὶ πλούτων ἐλπὶς καὶ δόξης, διὰ τούτων, καὶ μάλιστα ἡ ἀπάτη. τὸ γὰρ ψεῦδος τούτοις οἰκεῖον. βούλονται γὰρ εἶναι θεοὶ, καὶ ἡ προεστῶσα δύναμις δοκεῖ θεὸς εἶναι: Per contrarios, ait, Dæmones, omne maleficium peragitur. His enim maximè eorum principem colunt, qui mala in maleficiis, aut præstigiis omnigenæ apparentiæ aucupantur. Hi & decipiendi artifices per oblata oculis portenta. Per hos amatorias illecebras componunt miseri homines. Omnis enim intemperantia, diuitiarum, honorisque spes, per hos est, maximeque deceptio. Mendacium est his proprium. Volunt enim esse Dii, & præsidens eis potestas uidetur Deus. Ecce eos præstigiis præfectos, & per eos exerceri Por-
B phyrius testis. Sic omnis deceptio, infandaque cupiditas, Veneris, pecuniæ, dignitatis, quæ Plato in Legibus, per eos fit. Mendacium esse eis familiare, idque in portentis, falsisque miraculis: & quòd uolunt uideri Dii, & princeps eorum Satanas est Deus huius seculi. Quare in contrarium & sibi contradicens quod in eisdem libris Plato: ξύμμαχοι δὲ ἡμῖν θεοί τε ἅμα καὶ δαίμονες ἡμεῖς δὲ αὖ κτήματα θεῶν καὶ δαιμόνων: Coadiutores nobis Dii simul, & Dæmones. Nos rursum possessiones Deorum, & Dæmonũ. Clarũ est hæc in contrarium tendere Platoni. Nam præstigiatores confessus est urbes euertere, multo magis qui præsunt diris his artibus. Non ergo auxiliatores Dæmones, sed euersores, hostes, inimici. Quarta propositio ex ipso Platone: οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις: Nullus Deorum hostis homini. Ergo neque Dii sunt Dæmones, neque non inimici. Si enim præsunt maleficiis, & præstigiis, & incantationibus, odere homines: ex quo nascitur, ut non sint Dii. Ex primo nascitur odium, ex hoc secundo, quòd non sunt Dii. Quinta propositio ex Homero:

οὐ γὰρ σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσι.
ἀλλὰ δίκην τίουσι, καὶ αἴσιμα ἔργα ἀνθρώπων.

Dii scelerata adamant haudquaquam facta, beati.
Iustitiam sed amant, rebus lætantur & æquis.

Ex quibus existit euersio suorum poëticorum Deorum, qui noxii fuerunt omnes, ut Diana interficiens Actæonem, & alii, ut Mars: sequitur item Dæmones non esse Deos, neque etiam bonos, quia diligunt præstigias, & incantationes, & sacrificia, quæ præ se ferũt odiũ, & mentẽ inquinatã. Quinta propositio, ex Euripide: εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρὸν, οὐκ εἰσὶν θεοί: Si quid turpe faciant Dii, non sunt Dii. Cum Dæmones operentur ubique omniũ consensu turpia, nefanda, certè nec boni sunt, nec Dii. Hæc item probãtur ex his quæ

multipliciter attulit,& in multa abeuntia,Plutarchus.Ex cuius dictis, bene animad- C uersis,nulla supererit dubitatio,quin Dæmones sint,quales induxit Plato,pręfectos maleficiis:tales autem existentes,quin necessariò sint mali,& impuri. Quæ & ipsa in suas propositiones distinguã.Primũ quod ait de defectu oraculorũ,stultũ esse & puerile,ego impiũ dixerim putare Deũ subeuntẽ uiscera uentriloquarũ,quæ Græcè ἐγγαστρίμυθοι, ex eorũ ore loqui.Huic addit Chrysostomus,cum qui partes impudicas mulierũ,è quibus loqueretur,subiret,clarã fateri solitũ suã impuritatẽ. Ex his igitur efficitur, sicut ex illo Platonis testimonio, ut Dæmones sint omnium consensu mali,& incesti. Prosequitur aliam propositionẽ Plutarchus,Magnis difficultatibus Philosophos liberasse,qui Dæmonũ genus in medio Deorũ, nempe Angelorũ, atque hominũ statuissent,qui quidẽ Dæmones πάθη θνητὰ, καὶ μεταβολὰς ἀναγκαίας, affectus mortales,necessariasque mutationes reciperẽt.Ex his enim efficitur,ut affectus mortales excipientes indigni sunt,qui uel Dii uel boni habeãtur.Nam illi homines, etiã Philosophorũ cõsensu meliores,diuinioresque habẽtur,qui diligẽter, prudẽterque affectus hos humanos,ac mortales sopierũt.Deinde quòd interiecti sint inter Deos & homines, ea causa fuit,quòd cũ multa fieri uidissent à superiore,quàm humana potestate, sed ea mala,ac scelerata, Deoque indigna, mediã posuerũt potestatem, cui malas affectiones has attigerẽt.Nefas enim putat Plutarchus, & qui cũ eo sup hac re philosophabantur, humanis affectibus,malis scilicet,nõ bonis, admiscere Deũ.Ergo qui pręsunt his,& per eos exercẽtur indigni,& Diuinitate,& nomine bonorũ.Ac fatetur Plutarchus, sicut in hominibus,sic in eis inesse differẽtias uirtutis,id est,potestatis, καὶ τοῦ παθητικοῦ, καὶ ἀλόγου, affectionũ & irrationabilitatis.Ergo ubi & affectus sunt,& pars bruta et feritas,certè neque Diuinitas est,neque Bonitas.Rursum apertè Plutarchus asserit, Orgia quædã & humana sacrificia,multaque alia nefanda, θεῶν οὐδενὶ, δαιμόνων δὲ φαύλων ἀποτροπῆς ἕνεκα, Nulli Deorũ fieri,sed causa auertẽdi Dęmones malos:Et quòd uiolẽti Dæmones quidã ex- D petant animã humanã,corpore circundatã,cũ qua per corpus misceri nõ ualentes,tẽpestates,bella,seditionesque ciere soleãt,donec potiantur.Ex quibus & illi cognouere Dæmones esse pessimos,interitus humani cupidos,animarũ expetẽtes. Plutarchus item prædas,erroresque Deorũ, fugas, occultationes, nõ Deorũ, sed Dæmonũ affectiones habẽdas ait.Denique cõcludit Cleombrotus apud eum,discrimen quo differãt à Diis Dæmones,nõ posse monstrari,si & sine affectibus & peccatis sint, & non substantia, uirtute,incorruptioneque differãt à Diis.Hæc Plutarchi prępositio uerissima. Omnis enim differentia,quæ constituit duo genera,alterum Deorũ cœlestium,alterum Dæmonum subcœlestiũ, qua separatim cognita sunt à mortalibus hæc duo genera, fuit probitatis & improbitatis. Et quòd cœlestes illi semper boni, eoque humanæ salutis amãtes,hi semper mali,incesti,debiles,polluti,deceptores,affectibus malis obnoxii: Hoc fecit ut in omni seculo dignoscerentur,separatimque prædicarẽtur. Denique Plutarchus ait Dæmones malos,nõ Empedoclẽ solũ scriptũ reliquisse,sed etiã Platonẽ,Xenocratẽ,Chrysippũ,quin etiã Democritũ,qui cũ precaretur bona spectra,mala quædã ex aduerso nosset.Ad hæc proponit dignã,quæ debeat attẽdi propositionẽ,soluens ea, quæ obiicerent Empedocli de Dæmonibus malis,Nõ posse sempiternos, & immortales esse malos.Affert exemplũ in cõtrariũ,Multos malos diutius uixisse, quàm bonos. Hęc propositio necessaria,ne putes ideo bonos,Dęmones,quia incorruptibiles.Ex his igitur oĩbus,sensim illatis,& inuicẽ se cõsequentibus,solũ restat, Dæmonas esse malos, idque cognitũ,& prędicatũ nõ à nostris solũ,sed etiã ab oĩbus gẽtibus, præcipueque uetustissimis Philosophis:confessos esse Empedoclẽ, Platonẽ, Xenocratẽ, Chrysippũ, etiã Mercuriũ Trismegistũ,Chaldæos,Pherecydẽ,Syrũ,oĩs denique mortales, omnia

secula

A secula: ut duo dicta & prodita fuerint à cunctis, quæ quidem nec Aristoteles omnino negare posit, Dæmones esse cunctis ætatibus, omni religione consentiente, tum eos esse malos. Fuerat igitur Platonis superiorumque omnium sententia, Dæmones esse animalia aëria, ex aërio corpore constantia, quemadmodum terrestria ex terrestri. Nam Plato tum in cæteris locis, tum uerò in Timæo ea maximè ratione Dæmonas esse corporeos innuit, quòd opifex mundanus iubẽs nouitijs Dijs, qui sunt omnium consensu Dæmones, genij à Romanis appellati, ut ibi Marcus interpretatur, ut corpus humanum, animaliaque terrestria effingerent, partibus ex omni mundo, quibus corpora stiparẽtur, acceptis, adiecit, ὀ τοῖς ἀλύτοις, οἷς αὐτοὶ ξυνείχοντο δεσμοῖς: Non eisdem, scilicet, uinclis, atque eadem indissolubili compage, qua ipsi ligati essent, astringerent. Quibus Plato demonstrat corpora Dæmonum constare quidem ex elementis, sed ea compage, eaque temperie reuinctis, atque stipatis, ut sint indissolubilia. Eoque mundanus opifex alloquens hos ipsos nouitios Deos, eos, quoniam creati sunt, & ex elementorum temperie compacti, pronuntiat esse non omnino indissolubiles. Hinc Apuleius definiens Dæmonas, ait eos esse genere animalia, corpore aëria. Hanc igitur Aristoteles priscorum superiorumque Theologorum sententiam declarans, & sentiens idem, atque illi, de Dæmonibus in quarto Metaphysi scribit: Substantia, inquit, dicuntur simplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & id genus, omninoque corpora, & ea, quæ ex his constant, ζῶάτε καὶ δαιμόνια, καὶ τὰ μόρια τούτων, Animalia, & Dæmonia, & partes horum. Ecce igitur asserit Dæmonia constare ex elementis, quemadmodũ & animalia. Quo autem elemẽto, quo'ue corpore constent, eorum quis locus, aut regio, quæ gens item Dæmones, in primo de Anima cum superioribus consentiens, ἐπιζητήσειε γὰρ ἄν τις καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ἡ γὰρ ἐν ἀέρι ψυχὴ, τῆς ἐν τοῖς ζώοις βελτίων ἐστὶ, καὶ ἀθανατωτέρα: Quærat quispiam, quam ob causam anima, quæ est in aëre, sit potior & magis immortalis ea, quæ

B est in animalibus. Hæc Aristot. quorum quanta cum nostris concordia, uel inde clarum, quòd dicta diui Pauli Græci exponentes aiunt, σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὡς πάλαι ὁ μὲν διάβολος τοῦ ἀέρος ἐνεπιστεύθη τὴν ἐξουσίαν. φύσει γὰρ τοῖς πνεύμασιν ὁ ἀέριος διατριβή: Aperte nos docuit quòd olim Diabolo data est aëria potestas. Est enim natura spiritibus, aëria regio, regnumque. Hæc igitur animalia aeria sensit Aristoteles, Simpliciusque eius interpres: ἀλλὰ ὁ μέγας ἰάμβλιχος πολλὰ τὰ ἀφανῆ ἡμῖν ὄντως ἐν ζῶα, δαιμόνιατε καὶ κρείττω. Hæc Aristoteles, qui tametsi improbet eorum sententiã, qui putabant animam inesse omnibus mũdi partibus. Improbat autẽ, quoniã si anima in omni parte mundi necessariò existit, anima in igne erit ignea, in aëre erit aëria, quia pars est similis toti. Volebant autem illi animam esse partem eorum, è quibus desumeretur. Improbat igitur Aristoteles, si dicatur anima pars elementorum, quæ inhabitat. Ego autem pro priscis dico, eos non dixisse Dæmonas esse animas, quibus inesset uis aëria, sed quorum corpora ex aëre constantia ab animis excellentioribus inhabitarentur. Propter corpus igitur aërij Dæmones dicebãtur. Tertius locus est item in libris de Anima. Alijs, inquit, cogitatiua inest, atque item mens, ut hominibus, & si quid aliud excellentius. Quem locum Simplicius explicans, τιμιώτερον δὲ εἰ καὶ δαιμόνιον ὑποτιθείη γένος, ποτὲ, καὶ αὐτὸ εἰς παθητὸν πρόεισι σῶμα: Pretiosius, inquit, si genus Dæmonium statuat unquam progrediens & ipsum ad passibile corpus.

Dæmones esse gentem aëriam. Hoc sacram & profanam sentire Theologiam. Idem Platonem, Pythagoram, Aristotelem prodidisse. Testimonium etiam diui Pauli.

CAP. XXVII.

HAEC igitur ultima de Dæmonibus fuerit reſoluta explicataq́; ſententia, primum cunctis Theologis & Poëtis uetuſtiſsimis teſtibus eſſe Dæmonas, eſſe item aërios, animi autem conditione malos, & improbos. Itaque quod ad genus eorum definitionemq́; attinet, credendum eſt Ariſtotelem, apud quem de Dæmonibus mirum ſilentium, innuere uoluiſſe, quæ prior Plato, totaq́; priſcorum ſchola prodiderat, ut ſuperius uiſum. Subſtantia, inquit, dicũtur tum corpora ſimplicia, ut terra, ignis, aqua, cæteraq́; id genus, omninoq́; corpora, tum ea quæ ex his conſtant animalia, & Dæmonia. Credendũ eſt inquam Ariſtotelem nunc ſpectaſſe publicam quandam communemq́; inter omnes gentes de Dæmonijs ſententiam, ea eſſe ex elementis compoſita, ſicut animalia, quorum quo plus terræ corpora poſsideant, eoq́; uiſibilia, & tangibilia, tanto minus corpora Dæmoniorum ſolum aëria. Conſtant igitur ex elementis animalia & Dæmonia, ſed animalia magis ex terra, Dæmonia magis ex aëre. Illa propter terram uiſibilia, hæc propter aërem inuiſibilia. Illa corruptibilia, quoniam magis compoſita: hæc incorruptibilia, ut ſimpliciora. Conueniunt igitur Plato, & Ariſtoteles in definitione Dæmonum, eos eſſe genere aërios: genere autem dico corpore, & ſede, habitatione. Plato ſedem expreſsit, Ariſtoteles craſim, compoſitionem. Heſiodus item craſim:

ἠέρα δ' ἑσσάμενοι πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.

Aëraq́; induti, tota tellure uagantur.

Noſtrorum quoq́; unus, idemq́; conſenſus, ſemper aëris poteſtates, Dæmones uocantium, ſiue quòd in aëre morentur, ſiue quòd corporibus ſint aërijs. Sed qui ſtatuat alterum, alterutrum ſtatuat neceſſe eſt: ut ſi des Dæmonibus aërem habitandũ, neceſſariò des propter corpus uolucre, ſicut corpora terrena, tenent terram: ſiue des aërium corpus, neceſſariò des corpori uolucri conuenientem habitationem. Ariſtoteles igitur & Plato definiunt Dæmones aërios. Hac de cauſa putatur à Theologis ab Apoſtolo dictum, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, Contra mundanos principes, tenebrarum harum, aduerſus aërios, & ſpiritualia ſceleris in cœleſtibus. Tria ſunt nomina, uim, naturam Dæmonum declarantia, quòd ſunt principes tenebrarum. Tenebraſq́; aërem circum terras omnem caliginoſum dicit, quidquid intra Lunam & terras interiacet. Hunc ipſum etiam uocat ἐπουράνια, cœleſtia: cœlum enim aer eſt Latinis, Græcis, Hebræis, in cœleſtia dicuntur, quæ in cœlo hoc tenebroſo. Sunt iſtæ poteſtates in caligine, ſunt in aëre, uocatæ ob id ἐπουράνια, quaſi aëriæ. Tertium nomen πνευματικὰ, ſpiritualia, uentoſa, aëria, ex aëre, ex uento, qui dicitur πνεῦμα, non ſpiritualia, ut cœleſtes Angeli, ex ætheris ſerenitate, ut ait Calcidius, corpora tenentes, ſed ut corpore ueſtita aërio, aut habitatione aëria, circa caliginem hanc terris incumbentem habitantes, excluſi à conſortio diuorum. Natura igitur, Dæmones iuxta ſublimem Theologum, ſunt aërij, loco, & corpore, ſunt mali, ſcelerati. Sicq́; conueniunt ſacra & profana, Dæmones eſſe aërias poteſtates, malas, ſceleratas, ut Plato, ut Plutarchus, Chryſippus, Empedocles, & Philo ſuperiores Theologos ſecutus, Platonem, Ariſtotelem, ſed priores Aegyptios, Chaldæos, Empedoclem. In libro de gigantibus ipſe Philo: οὓς ἄλλοι φιλόσοφοι δαίμονας, ἀγγέλους μωσῆς εἴωθεν ὀνομάζειν, ψυχαὶ δέ εἰσι κατὰ τὸν ἀέρα πετόμεναι: Quos, inquit, alij Philoſophi Dæmones, Moſes Angelos ſolitus eſt appellare. Sunt autem animæ per aëra uolantes. Sed aduerte ô Philo, quòd iſti per aëra uolantes Angeli, non ſunt illi boni, ac cœleſtes, qui propriè dicuntur Angeli, nuntij Patris ſummi, ſed quos ſuperiores Philoſophi dixere malos, incantationibus, ueneficijsq́; præfectos, cum quibus nobis colluctatio. Eadem

Euſeb

A Eusebius, secutus Theologos, & Philosophos omnes, exiguã qui ex tanta bonorum Angelorum gente cecidissent partem, datam exercitationis causam circum aëra, & terras habitantem: ὧν βραχύ τι καὶ μικρὸν ἀπόσπασμα γυμνασίου χάριν τῆς εὐσεβείας ἀθλητῶν ἀμφὶ γῆν, καὶ τὸν ὑπὸ σελήνην ἀέρα, καταλειφθῆν. Augustinus item super Genesim Dæmones dicit aëria animalia. Similia in oratione regia Eusebius, αὗται γὰρ αἱ δυνάμεις, αἱ τὸν ἀέριον χῶρον διακατέχουσαι δυνάμεις ἀερίων εἴρηνται: Hæ potestates aëriæ uel cœlestes dictæ, quòd aëriam regionem obtineant. Cœlum enim aër est in Theologia. Iterum Philo in eo, quòd insomnia sint à Deo, ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aër, ait, incorporearum animarum domicilium. Hoc suum dogma ea, ut superius dictum, ratione probant, quoniam cum omnes mundi partes complendas uisum fuisset Opifici, terris animalia, mare piscibus, cœlo sidera, quę non modò animalia sint, sed etiam mentes uniuersales purissimæ, dedisse. Quocirca etiam in reliqua uniuersi parte animalia facta esse. Quæ etsi sensu non capiãtur, quid mirum? Siquidem & anima inuisibilis. Atqui uerisimile est, aërem magis, quàm terra & aqua, animalia nutrire. Sic ille. Sed sciat Philo hunc non naturam disponentis, situmq́ rebus dantis Dei ordinem fuisse, ut quemadmodum omnia elementa sunt animalibus, sic suis & aër repleretur. Fuit alia recondita magis, & non cuiuis perspicua ratio, cur aër datus sit illis pro domicilio. Sed nũc consistet esse Dæmones aërios. Idem perhibet incorruptibiles, æternasq́ animas habere aërem. Ad hanc rationem uidetur Pythagoras locutus, cum pręcepit, uenti flantis sonitum uenerari. Quod explicans Iamblichus, αἰνίττεται γὰρ ὡς δεῖ τῶν θείων ὄντων καὶ δυνάμεων τὴν ὁμοιότητα ἀγαπᾶν: Innuit, inquit, oportere diuinarum substantiarum & potestatum similitudinem amare. Diuinas ergo substantias, quibus aërem similem dixit, fortasse Dæmonas sentit, quanquam id patet latius etiam in supercœlestes. Eandem B ferme adhibuit definitionem Tatianus: Dæmones, inquit, πάντως σάρκιον οὐ κέκτηνται, πνευματικὴ δὲ ἐστιν αὐτῶν ἡ σύμπηξις ὡς πυρὸς ὡς ἀέρος, μόνοις δὲ τοῖς πνεύματι θεοῦ φρουρουμένοις εὐσύνοπτα καὶ τὰ τῶν δαιμόνων ἐστὶ σώματα τοῖς δὲ λοιποῖς, οὐδαμῶς. Quæ sunt, Omnino carnem non possident, sed eorum compositio spiritualis est, ut ignis, uti aëris. Solis autem his, qui spiritu Dei custodiuntur, conspicua sunt eorum corpora: cęteris haud ita. Eadem ferme Plotinus: καθόσον δαίμων μετά τινος σώματος, ἢ ἀέρος, ἢ πυρὸς εἶναι: Vt Dæmon, ait, est cum aliquo corpore, siue aërio, siue igneo.

Ex prisca Magorum Theologia, naturæ Dæmonum clara definitio. Eos esse maleficos incãtationibus præsidentes, quod Plato asseruit: esse feras agrestes, Stygios canes, Vltores, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domiciliisq́ impiorum: Transferre sese in Angelos lucis.

CAP. XXVIII.

ETSI Dæmonum propria sedes aër, quoniam sunt aërijs, uolucribúsque corporibus, dicitur apud antiquissimos tamen, datę sunt eis, præcipuè inquinatissimis, subterraneæ partes, consentiuntq́ super eorum improbitate. Apud Mercurium igitur Trismegistum audies Dæmonas esse, & esse malos, sceleratorum carnifices, quibus Deus dignam sua natura demandarit prouinciam. Sic & Chaldæi, & Magi à Zoroastre fatentur Dæmonas impuros, inquinatos, ultores hominum malorum. Ac primum extant apud eos, quæ Plato ab eis accepit, eos incantationibus ueneficiisq́ præfectos esse. Sententia Chaldaica, ἡνίκα δ' ἐρχόμενον δαίμονα πρόσγειον ἀθρήσεις, θύε λίθον μνίζουριν ἐπαυδῶν: Cum uideris uenientem Dęmonem terrestrem, sacrifica lapidem Mnuzirim, excantans. Hoc dogma Chaldaicum probat Dæmo

Dæmonas præfectos incãtationibus, ideo malos. Sed Psellus explanãs, inquit, Mendaces, inquit, natura sunt Dæmones terrestres, ut q procul à diuina cognitione summoti, & tenebricosæ materiæ impliciti. Quòd si uis ab eis uerum capere sermonem, præpara sacrificium, & offer lapidem, Mnuzirin. Lapis autem is uim habet euocandi alterius Dæmonis maioris: qui obscurè accedens ad materialem Dæmonem elicit ueritatem eorum, quæ poscuntur, quam ille respondebit sciscitanti. Dic etiam & nomen euocatiuum, cum sacrificio lapidis. Atque Chaldæus alios Dæmonas bonos, alios malos statuit: nostra autem pia Theologia, in uniuersum decernit malos. Hæc ille. Sed sciat Psellus, nulla ratione Chaldæum decernere Dæmonas ullos bonos, sed generatim omnes malos & inquinatos. Et hæc ipsa excantatio, aductusque Dæmonis, probant eos esse scelestos, non probant esse bonos, quoniam præstò adsint. Ex his Chaldaicis uerbis apparet Platonem, qui hæc ipsa, teste Psello, legit, præfecisse Dæmonas sacrificiis, præstigiis, incantationibus, ex quo nequitia eorum, & quam dant ei nostræ literæ fallacia scelusque probatur. Nihil enim aliud innuebat in Symposio, cum Dæmones incantationibus præfecit Plato, quàm quod traditum fuisset ab his Chaldæis. Audisti quoque Dæmonem materialem, terrestrem, feculentum, sordidum, humoribus fœdis gaudentem, qui ambulans per loca arida, & inaquosa, nec inueniens humorem, reuertitur in locum pristinum. Sunt quidem Dæmones omnes generatim aërii, quia corporibus aëriis, inuisibilibusque, & per aëra uolant: sed nonnulli, quoniam magis petunt terram, humoresque terrestres, terreni, inquinatioresque dicuntur. Ex Chaldæo igitur habemus Dęmones scelestos, & malos, duabus de causis, tum quia præsunt incantationibus, scelestisque præstigiis, tum quia terrestres dicuntur. Confirmaturque magis improbitas eorum, quam eis antiquissimi Philosophi tribuerunt, ut superius ostensum. Hoc item melius, & apertius duabus aliis sententiis Chaldæus declarauit: è quibus prior prædicat Dæmonas insidere corpus humanum, impurũ, affectibus malis mancipatũ: altera, quòd ueluti carnificibus hisce tradũtur mali homines. prior, σὸν ἀγγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι: Tuum uas feræ terrestres inhabitabũt. Quod explicans Psellus, Vas, inquit, est composita uitæ nostrę constitutio. Feræ terrestres, qui circum terras uagantur Dæmones. Igitur nostram uitam scatentem malis affectibus, eæ feræ inhabitabunt. Siquidem hæc genera cum ipsis affectibus coalescunt, fiuntque eadem substantia, & sedem habent & ordinem materialem. Quocirca cum & ipsi affectionum sint pleni, ad corporea, & incorporeas affectiones, adiunguntur, & connectuntur, simile simili attrahentes, cum habeant uim mouendarum affectionum. Sic Psellus. Feras ergo terræ, uetustissima Chaldæorum Theologia uocat Dæmonas, in quibus feritas est, & crudelitas. Et similiter in nostra Theologia uocatur, Leo rugiens, Draco insidians, Echidna, Serpens. Hi circum terram uolutantur, sedibus ætheriis exclusi. sed cum sint inuisibiles, & uolucres, feruntur per aëra inuisibiliter. Affirmauit autem Chaldæus, & tradidit, hoc dicto, quod toties habetur in nostris literis, & quod ipse Deus dixit, Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, & inaquosa, quærens requiem, & non inuenit. Ecce enim & Chaldæus docet inhabitare Dæmones humani corporis domicilium. uerum non cuiusuis corporis, sed malis affectibus scatentis. Quod & ipse seruator dixit, quòd inuenit domum scopis mundatam: uidelicet quasi per ironiam, aptam habitationi Dæmonis, plenam malarum affectionum, quas Dæmones cõsectantur, ut qui sunt etiam ipsi affectibus hisce detenti, pleni. Sunt autem affectus uel passiones, mediæ inter animam & corpus, non sunt prorsus corpora, nec prorsus incorporei, Dæmones, & ipsi huiusmodi quadam præditi natura, qui nec corpora crassa sint, nec penitus incorporei,

A rei, magnam habent cum affectionibus affinitatem. Affectiones ſunt motus impotentes animi, iræ, cupiditates, uehemens in terram inclinatio. Hi motus cum uigeant cum primis in illis, quibus in omnia ſcelera rapiuntur, feruéntque mentis æſtu, ardentes cupiditate nocendi, ſi quem eius generis hominem nacti fuerint, propter ſimilitudinem aſſociantur illi, quorum eſt in humoribus, & omni mala materia, à qua affectus ſæpe excitantur, ſedes. Ad hos humores libenter inhæreſcunt, uniuntur, aſsident, alligant ſæpe. Ex his igitur etiam elucet magis natura Dæmoniorum, conſentientibus omnibus, eos circum terras, per aëra uagari, delatos ubique corporibus inuiſibilibus, corpora malarum affectionum redundantia inſidentes. Quo & improbitas eorum noſcitur, & quod ipſe Deus apertè pronuntiauit, Spiritus immundus cum exierit, &c. Sunt enim immundi, immundis, & inquinatis domicilijs, terráque gaudentes, materiales ob hanc cauſam uocati: & confitentur Philoſophi nidoribus eos ſacrificiorum delectari: incantationibus item, quæ plerunque ſanguine fuſo, ſuffumigationibus adhibitis celebrabantur, præfuiſſe. Vbi etiam intentio nocendi. Apparétque omnium conſenſu Dæmonas eſſe malos, & immundos, quod ſtudium & delectatio declarat, aërios eſſe, quia corporibus aërijs πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν, tota tellure uagantur, ut ait Heſiodus. Poſtremo ἐμπαθεῖς, affectos eſſe, affici ſemper. Et quod Plutarchus ſuperius, plenos ἀλόγου, irrationalitatis. Sed multo magis eorum improbitatem, naturamq́ue mentiendi confeſſus eſt alia ſententia Chaldæus, affirmans ea, quæ noſtra Theologia: ἐκ δ' ἄρα κόλπων γαίης θρώσκουσι χθόνιοι κύνες, οὔποτ' ἀληθὲς σῶμα βροτῷ δεικνύντες: Ex ſinibus terræ exiliunt canes terreſtres, nunquam uerum ſignum mortali oſtendentes. Quod explanans Pſellus, De Dæmonibus, inquit, materialibus eſt ſermo. Et canes quidem eos appellat, uelut ani-

B marum ultores: terreſtres autem, ut è cœlo lapſos, circumq́ue terras uagos. Igitur iſti, inquit, longè à uita beata ſemoti, intellectualíq́ue contemplatione deſtituti, prædicere futura non poſſunt. Quocirca quicquid dixerint, & oſtenderint, falſum eſt, & arbitrarium. Vident enim per phantaſias præſentia: ad futura uerò coniecturis incertis, & non clarè expreſsis, ſed confuſis notionibus utuntur. Sic Pſellus. Superius Feras, nunc Canes appellat uetuſtiſsima Chaldæorum Theologia Dæmones: quæ cum præcipuè coluerit artem Magicen, quod ipſum Chaldaicum nomen indicat, cùm prima dicatur incantationibus malorúmque Dæmonum euocationibus uſa, fatetur tamen ingenuè, ueniſſe quidem eos uocatos è terra, ſed ueri nihil unquam oſtendiſſe, quidquid prædixiſſent, oſtendiſſéntque, falſum fuiſſe ſemper & ſimulatum. Sicq́ue conuenit cum Theologia noſtra, quam Deus ipſe reuelauit, quòd Diabolus eſt mendacium, & pater, inuentórque ipſius mendacij. Etiam Cerberus ille apud ueteres Poetas, qui latratu trifauci terret exangues animas. Vt conueniunt cum noſtra uetuſtiſsima Sapientia cuncta, quòd feras crudeles, quòd canes eos appellat, uiperas, ſerpentes, leones, dracones. Terreſtres autem, tametſi proprij ſint aërij, quia corporibus aërijs circum terras uagantur, tamen ſceleſtiores eorum in altiſsimis cauernis immorari par eſt, fatentúrque multi. Ideo dixit eos emicare, emergere è terra uocatos. Sed an ſit in eis differentia, quod Plutarchus dixit, poſtea diſquiretur. Alia ſententia Chaldæus expreſsit qui ſint Canes & feræ: ἀ ἀ σοῦ δὲ χθὼν κατωρύεται ἐς τέκνα μίχεις. Hoc eſt, Terra mugit, uociferatur a a, contra hos, ad filios uſque. Deſignatur hoc oraculo latratus Stygiorum canum contra ſceleratos. Ideo terra mugit in eos, in ſubterraneis cauernis: Idq́ue uſque ad filios, quando filij paternas impietates perſequentes, permittuntur ultoribus Dæmonijs. Hanc ſententiam declarans Pſellus, De impijs loquitur,

kk inquit,

inquit, quòd usque ad posteros extendit eis supplicia Deus. Nam subterraneas C
pœnas ostendens oraculum, dicit in eos mugire solum, hoc est, locum subterraneum in eos uociferari, & quasi leonis quendam rugitum edere. Quoniam, ut Proclus ait, eadem est animarum ex eadem prosapia conditio. Et quæ non uinculis Naturæ sunt absolutæ, in consanguineorum suorum affectibus detinentur. Necesse igitur est, & has totius iudicij partem capere, & plenas propter naturalem affinitatem piaculorum, expurgari iterũ ab eis. Hæc ille. Supplicia igitur & pœnas subterraneas Chaldæus memorauit, quod traditur passim à nostra Theologia, ut undequaq; pateat improbitas Dæmoniorum: Esse iterum malos, impurosq́ eos, sed seipsos in Angelos lucis transformantes, uideri quales non sint, mirabiliter cum nostra Theologia concordes, ijdem antiquissimi Magi pronuntiarunt, hoc oraculo:

ἡ φύσις πείθει εἶναι τοὺς δαίμονας ἁγνούς.
Καὶ τὰ κακῆς ὕλης, βλαστήματα χρηστὰ καὶ ἐσθλά.

Natura suadet ut credas esse Dæmonas puros, & malæ materiæ germina pulchra, & bona. Hoc oraculo designatur, naturam Dæmonum præstigijs, humanis oculis illudentem, falsaq́ pro ueris offerentem, adniti ut credas Dæmonas esse puros & bonos, quales cœlestes animi, cum quibus ex parte similitudinem Dæmones gerentes sæpe mortales multos deceperunt, ut Platonem uidimus superius asserentem, nisi iuxta Philonem interpretemur. Persuadétque malæ materiæ, inquinatǽque substantiæ genus se esse bonum, & honestum. Eos inquam, qui cum turpi & immunda cohærescunt materia, habere nitorem, puritatem. Quod secus est longè, Influit, inquit Psellus in inuocationibus, multus Dæmonum chorus, & multiformes Dæmonum species excitantur. Abscedentibus autem partibus mundi lunaris, & compositæ, ac partitæ, & iocundæ, & gratę sæpe ostendũtur, imaginem alicuius bonitatis ei, qui initiatur, simulantes. Ex his igitur uetustissimis Chaldæorum sententijs, quas autore Psello, & ipsa ratione docente legit Plato & Aristoteles (Platonici autem indefessè his abutuntur, quod uel maximè in libris Simplicij, & Procli, Porphyrijq́ uidere licet) apparet quid de Dæmonum natura sit sentiendum, & senserit antiquitas, ut si quid à posteris fuerit confictum, necessariò sit ad ueritatem ponderandam, ad maiores recurrẽdum. Similia enim sensit, & tradidit Mercurius Trismegistus: ut omnis Theologia Aegyptiorum, Chaldæorum, Hebræorum, id est, quam colimus ipsi à Mose primum, tum Christo, & Apostolis traditam, conueniat super declaratione Dæmonum, primum eos esse, tum malos, impuros, coinquinatos, immundos esse. D

Ex Theologia Aegyptiorum uetustissima apud Trismegistum Dæmonas esse, & esse malos, malorum inspirationum autores. His esse omnia plena. Vltores impiorum esse. Eos esse ex alijs aërios, uagos, per phantasias, & illusiones decipientes. In quibus cum nostra Theologia concordia.

CAP. XXIX.

MERCVRIVS igitur in eo qui inscribitur, quòd in solo Deo sit bonitas, de Dæmonibus eiusdem generis atque ea, quæ tradit nostra Theologia, scribit, eos esse humanorum scelerum autores, cogitationes improbas, malorúmque operum principia afflantes. Mens, inquit, humana cum bonarum cogitationum acceperit à Deo, recta parit: ἐναντία δὲ ὅταν ὑπὸ τινος τῶν δαιμονίων, μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος, δαίμονος ὡς ὑπὸ θεοῦ πεφωτισμένῳ δαίμονι. ὅστις ὑπεισελθὼν ἔσπειρε τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα, καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ σπαρὲν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας,

ἱερο

A ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ κρημνῶν καταφοράς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα: Contraria uerò, cum ab aliquo Dæmoniorum. Cum nulla mundi pars uacua ſit Dæmone. Qui ſubiens tacitè mentem, propriæ operationis inſeruit ſemen, & peperit ipſa mens, quod ſatum fuerit, uidelicet adulteria, cædes, parentum uerberationes, ſacrilegia, impietates, ſtrangulationes, per præcipitia impulſiones, & alia omnia, quæ ſunt Dæmonum opera. Ecce Mercurius nouit, confeſſus eſt, uim, ingenium, ſtudia, conatus Dæmoniorum, quòd tacitè ſubeant pectoris arcana, ſicut in noſtris extat literis, cum Diabolus miſiſſet in cor, ut traderet eum Iudas: omniúmque noſtrorum eſt confeſsio, eos irritare cupiditates, conturbare ſtimulos naturæ, ſuggerere ſemper mala. Ac Tertullianus, ex quo pauca quædam in declarationem iſtius loci delibabo: Operatio eorum, inquit, eſt hominis euerſio, ſic malitia ſpiritualis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & ualetudines infligunt, & aliquos caſus acerbos. Mentis quoque corruptelas agit furoribus, & amentijs fœdis, ac obſcœnis libidinibus cum erroribus uarijs. Lactantius quoque in eandem ſententiam pendet: Illicita, inquit, deſideria immittit, ut aliena contaminent, quibus habere propria ſine delicto licet. Obijcit quippe oculis irritabiles formas, ſuggeritq́ fomenta, & uitijs pabulum ſubminiſtrat, tum intimis uiſceribus ſtimulos omnes conturbat, & commouet, & naturalem illum incitat, atque inflammat ardorem, donec irretitum hominem, implicatúmque decipiat. Eadem ſenſit, & prodidit Athenagoras Philoſophus Chriſtianus: ὅταν ὁ δαίμων ἀνδρὶ πορσύνῃ κακὰ, τὸν νοῦν ἔβλαψε πρῶτον: Cum Dæmon cuipiam ſuggerit malam mentem, labefactat prius. Euſebius item Cæſareenſis, in Panegyrico: Et communis quidem omnium ſeruator, rebelles poteſtates, quæ circum

B hunc, qui terris imminet, aërem peruolantes humanis animis inſinuabant ſeſe, inuiſibili, ac diuina poteſtate, uelut feras agreſtes, ſuarum ouium ceu paſtor bonus, procul fugauit. Hic audis apud Euſebium inſinuare ſe poteſtates illas inuiſibiles in animos hominum. Tatianus etiam ſimile quid ſcriptum reliquit ad gentes in Apologetico: δαίμονες εἰς πολλὴν κακίαν ἐξοκείλαντες τὰς μεμυημένων παρ' ὑμῖν ψυχὰς διὰ ἀγνοιῶν, καὶ φαντασιῶν ἐξηπατήκασι: Dæmones, ait, in multum ſcelus prolapſi, animas apud nos initiatorum per inſcitias, & apparentias deceperunt. Sic ille. Talia ſuperius Plato: Vt igitur alia complura taceam, apparet mirabilis conſenſus ueterum Philoſophorum, cum cœlitus reuelata ſapientia, de prauitate Dæmonum, de poteſtate penetrandi in animas, & commouendi humores interiores, ſpiritales inſpirandi cogitationes. Et quod accidit inſtinctu dæmoniaco Iudæ, ut ſtrangulent ſeſe mali, aut dent præcipites, ut agant & quatiant furoribus mentes, ut adulteria, homicidia ſuggerant. Audiſti etiam ut Euſebius ſimiliter atque Chaldæus, eos appellauerit feras agreſtes. Quæ Triſmegiſtus igitur dixit, ſunt quæ Plato, Pherecides, Chryſippus, Xenocrates, de prauitate Dæmonum ſenſerunt. Sic apud nos, quoniam omnium ſcelerum princeps, & inuentor eſt, per excellentiam uocatur ὁ πονηρός. Et Deus ipſe docuit nos precari, Libera nos à malo. Quod Græcè, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ: A' maligno, ab eo qui prauus, & malignus eſt. Et in Sympoſio ſeptem Sapientum dictus eſt δαίμων βλαβερώτατος, nocentiſsimus. Conſentiunt igitur Chaldaica, Aegyptiaca, Hebraicáque Theologia ſuper Dæmonum improbitate, & quòd ſint Dæmones. Quam quidem concordiam, priſcorúmque tantam Theologiam, Ariſtoteles, niſi ſit impudens, negare non poſsit. Meminit etiam Dæmonum Mercurius in Pœmandro, declarátque ſummo cum cæteris conſenſu, uim eorum: A' ſtultis, inquit, ergo Deus, prauis improbisq́, inuidis, & auaris, &

homicidis, & impijs procul facesso: τῷ δὲ τιμωρῷ ἐκχωρήσας δαίμονι, ὅστις τὴν ὀξύτητα τοῦ πυρὸς προσβάλλων, θρώσκει αὐτὸν αἰσθητικῶς, καὶ μᾶλλον ἐπὶ τὰς ἀνομίας, αὐτὸν ὁπλίζει. ἵνα τύχῃ μείζονος τιμωρίας, καὶ οὐ παύεται, ἐπ' ὀρέξεις ἀπλάστους τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων ἀκορέστως σκοτομαχῶν καὶ τοῦτον βασανίζει καὶ ἐπ' αὐτόν, πῦρ ἐπὶ τὸ πλεῖον, αὐξάνων: Vltori cedens Dæmoni, qui acumen ignis accipiens impellit, feritq; eum sensibiliter, & magis ad impietates ipsum armat, ut assequatur maius supplicium, & non cessat in cupiditates infandas cupiditatem habens insatiabiliter, in tenebris pugnans, & hunc cruciat, & in ipsum ignem plus auget.

Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari.

CAP. XXX.

IN ALIO quoque consentiunt nostri & illi, scitúque dignissimum est, de Dæmonibus, Eos nidoribus sacrificiorum, libaminibúsque oblectari: Quod ex nostris cumprimis asseruerit Tatianus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius, ex illis Porphyrius, fortéque etiam Plato. Nam cum eos sacrificijs præfecerit, & sub eorum tutela esse, & in eorum gratiam fieri, quas teletas dicunt, asseruerit, ea de causa uerisimile fit, id statuisse, quod postea nostri, nonnulliq; Philosophorum melius explicuerunt, quia nidoribus illis inquinatis delectentur. Eandem rationem fuisse putauerim, cur à multis nostrorum, & eorum, existimati fuerint circa materiam uersari, ut eos materiales uocarent: & eorum principem, materiæ primum inuoluerint. Hæc materia, etsi posit omnis mundus, quatuórque elementa, quibus præsint Dæmones, intelligi, uidetur tamen nidor ille sanguinis, & sacrificiorum præcipuè sentiendus. Quo crediti etiam, & uocati fuerint immundi, non modò uidelicet ob peccatum, mentisq; turpitudinem, flagitiosásque cogitationes (omne enim peccatum macula est, & turpitudo) sed etiam ob nidores hos, & immundiciem, qua dicuntur oblectari. In hoc igitur conueniunt ferme omnes. E quibus Athenagoras. δαίμονες περὶ τὰ ἱερεῖα οἱ προσιθηκότες τῷ ἀπὸ τῶν ἱερείων αἵματι, καὶ ταῦτα περιλιχνώμενοι: Dæmones ad hostias assident, earum sanguine illecti, quem auidissimè captant. Paulóque inferius, οἱ περὶ τὴν ὕλην δαίμονες λίχνοι περὶ τὰς κνίσσας, καὶ τὸ τῶν ἱερείων αἷμα: Materiales Dæmones gulosi circa nidores, sanguinémque hostiarum. Ecce materiales Dæmones nidoribus hostiarum illecti. Similia Porphyrius, addens, quòd eo nidore eorum aëria, odoribúsque similia corpuscula pinguescunt, in secundo de abstinentia: οὗτοι οἱ χαίροντες λοιβῇ τε, κνίσῃ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ σωματικὸν καὶ πνευματικὸν πιαίνεται. ζῇ γὰρ τοῦτο ἀτμοῖς, καὶ ἀναθυμιάσεσι, καὶ ποικίλως διὰ ποικίλων, καὶ δυναμοῦται: Hi mali Dæmones, sunt qui gaudent libamine, & nidore, quibus eorum corpusculum, & aërium illud pinguescit. Viuit enim id uaporibus & fumigationibus, uariéque id, ut uaria sunt ea, roboratúrque nidoribus. Et alia, quæ sequuntur. Quæ forte uera sunt, ut proinde locis humidioribus inhæreant. Sed mihi cum primis uestigantur, quæ multorum mortalium testimonijs confirmata, ob id ueriora noscantur. Sic ambulantes per loca arida, & sine humoribus, & aqua, non habent ubi conquiescant. Tertullianus quoque, omnem paucis uerbis hanc rationem aperuit: Renuntiant, inquit, se immundos esse, quod uel ex pabulis eorum, sanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum & impuratissimis linguis ipsorum uatum intelligi debuit. Est igitur ex his ratio clara, cur & materiales uocentur & immundi. Nam quòd melioribus eorum data sit inferioris mundi custodia, ob quam causam sint appellati materiales, non adeò sicut superiori rationi, assentior: nec arbitror Christianæ Theologiæ congruere.

Quæ

A *Quæ Dæmonibus nonnulli Philosophi attribuerunt, eos omni mundo præficientes, Angelis congruere, idq́ ab eis deprædicari.*

CAP. XXXI.

SED cum Plato Dæmonas tradidiſset bonos, ſed ex dictis eius prauitas eorum eliciatur, ſecuti ſunt deinceps cæteri Platonici dicta eius, ea non examinantes, quemadmodum decuiſset, præceptoris autoritatem uenerati, è quibus fuit Philo & Iamblichus. Poſterior de ſecta Pythagoreorum, explicans ea, quæ de Dæmonis electione Plato tradiderat, ait, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμὲν ἐν τύχης καὶ δαίμονος τάξει, καὶ ἡμᾶς τὸν δαίμονα αἱρούμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς παρασκευάζομεν: Ipſi nobis ipſis ſumus Fortunæ, & Dæmonis loco, & nos Dæmonem eligimus, & Eudæmonas, id eſt, Genij, aut Fortunæ bonæ nempe beatos ipſi nos efficimus. Hoc loco ſcito Dæmonas ex ſententia Platonis appellatos Angelos, qui nos ſortiuntur, aut quos ſortiamur ipſi: quia ſi bene ſtatuimus uiuere, comitantur boni nobiſcum: ſi male, continuò ſontes aſsiſtunt. Hocq́ explicans fuſius Iamblichus ex Pythagora: δευτέρα δὲ ἡ τοῦ παραδοθέντος, καὶ συγκληρωθέντος ἡμῖν ἐκ θεῶν δαίμονος δεῖξις ἐμφανὴς, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν πρὸς τοὺς θεοὺς πάλιν ἀναγωγή. οὐδὲ γὰρ ἄλλως τις δυνηθείη πρὸς τὸ θειότατον αὐτοῦ, καὶ κυριώτατον τῆς οὐσίας, ἀναδραμεῖν, εἰ μὴ διὰ τοιούτῳ δαίμονι ἡγεμόνι χρῷτο. ὃν δεῖ πάντα τὸν ἐραστὴν τῶν θεῶν γνησίως ἐκκαθαίρειν, ἀφ' οὗ δὴ πρώτη μὲν ἔσται κακῶν παῦλα, τῶν συμπεφυκότων ἡμῖν ἐκ τῆς γενέσεως, ἔπειτα γνῶσις ἡμῶν ἀληθινὴ πάρεσται τῆς εὐδαιμονίας, καὶ μακαρίας ζωῆς, ἥτις καὶ ὁποία, μεθ' ἧς ἀνιόντες τὸ ἀρχηγὸν γένος τῶν ἀνθρώπων κατοψόμεθα, καὶ εἰς αὐτὸ ἐνιδρυθέντες τέλος ἕξομεν τοῦ προθέντος ἐκ τῶν θεῶν, τοῖς ἀνθρώποις μακαριωτάτου βίου: Secunda, inquit, uia rectè uiuendi eſt, traditi, & ſortiti nos à Dijs, dæmonis manifeſta demonſtratio, & per B eum rurſum ad Deos reductio. Neque enim ſecus quis poſsit ad diuiniſsimam, maximeq́ propriam ſubſtantiam redire, niſi tali Dæmone duce utatur. Quem omnem Deorum amatorem oportet legitimè expiare, à quo prima erit malorum depulſio, quæ nobiſcum ab exordio cohæſere. Tum perfecta noſtri, & felicitatis, beatæq́ uitæ, quanta, & qualis eſſe poſsit notio. Cum qua aſcendentes præcipuum genus hominum intuebimur, in quo defixi, finem aſſequemur propoſitæ à Dijs homini, beatæ uitæ. Hæc ille. In quibus is error, quòd Dæmonas ipſi ſortiamur, & quòd hi ſint humanæ uitæ duces, non erit omnino, intollerabilis: quia Dæmonas, Angelos ſentimus. Illud prorſus Philoſopho tanto indignum, quòd ait hanc Dæmonis ſortem datam hominibus à Dijs, cum ipſe Plato apertè fateatur Deum patrem, ſummumq́ parentem, dediſſe, præfeciſſe certos hominibus cuſtodes, duces, moderatores, non Deos id feciſſe. Eſtq́ obſcœna in Philoſophia idololatria, cum ſit Iamblichus ubique confeſſus Deum caput, principem rerum humanarum. Quod tot exemplis poterit probari. Sed ſufficit nunc, quòd contrà quàm locutus eſſet Plato, cuſtodiam hanc, & gubernacula à Dijs data dixerit, quod ille factum à ſuperno Deo confitetur, ut uidiſti. Itaque longè ſapientius Philo non ſolum in dicta Platonis intuens, ſed etiam à Moſaica ſapientia adiutus: Aër, inquit, eſt animarum incorporearum domicilium. Quoniam omnes mundi partes replere dignum cenſuit opifex. Ob quam cauſam terræ dedit terreſtria, fluminibus & mari aquatica, cœlo ſidera, quæ non ſolum animalia, ſed etiam puriſsimæ in totum mentes eſſe dicũtur. Quocirca & in alia parte uniuerſi aëre, animalia facta ſunt. Quæ tametſi oculis non uſurpantur, nil mirum. Nam & anima eſt incomprehenſibilis. Atqui ueriſimile eſt, quàm terram, & aquam magis aërem, animalia nutrire. Tum proſequitur, Sunt aliæ animæ, puriſsimæ & optimæ, maioris diuinioriſq́ mentis, quas

A uulgarantq; per omnem Græciam, ſcribit iuxta Philonem: Optimus, inquit, ille Rex'q; omnium altiſsimus uniuerſaliſq; Deus, ne beſtiarum ritu homines ſine principibus, & præfectis in terris agerent, præfectos eis & gubernatores, ceu paſtores, gregumq; ductores, diuinos Angelos, adhibuit, quibus omnibus præfecit unicum, ac primogenitum ſuum Verbum. Huic ſubiecit Angelos & Archangelos, diuinasq; poteſtates, omnes immateriales, ſupercœleſteſq; ſpiritus, uelut unum exercitum, partemq; eius præcipuam. Et quidem etiam animas pias eorum qui agunt in cœlo, qui quondam terras tenuiſſent. Hoc maximum myſterium, primus Theologorum Moſes olim inter arcana docuit Hebræos, dicens, Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, Quando diuidebat altiſsimus gentes, cum ſepararet filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Hæc ille, licet Hebraicè non ſit, iuxta numerum Angelorum Dei, ſed filiorum Iſraël. Hic igitur apparet quàm rectius, quamq; magis conſentaneè Philoſophiæ, à ſummo, ac principe Deo, conſtitutam hanc prouidentiam tradiderint, non à Dijs, cum Dij ſint ipſi conſtituti, & nefas ſit, alium ullum rem tam præclaram atque illum qui mundum creauit, feciſſe. Vt qui ſitum locumq; dederit elementis, multo magis ſuperas Intelligentias ad gubernacula generis humani adhibuerit. Miniſtros autem malos, pœnis exercendis addictos, eſſe maioribus illis Angelis cœleſtibus ſubiectos, Aſclepius in definitionibus aſſeruit ad Ammonem regem. Eſſe primum multos Dæmonum choros circum radios ſolares, uarijs exercitibus ſimiles, non procul à ſuperis. Inde ſortiti regiones has res hominum attendere, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐπιτεταγμένα ἐνεργοῦσι θυέλλαις καὶ καταιγίσι, καὶ πρηστῆρσι, καὶ μεταβολαῖς πυρὸς, καὶ σεισμοῖς, ἔτι δὲ λιμοῖς, καὶ πολέμοις ἀμυνόμενοι τὴν ἀσέβειαν, A' Dijs imperata facien-
B tes, procellis, tempeſtatibus, conflagrationibus, terræmotibus, peſtilentia, fameq;, impietatẽ caſtigantes. Sic ille, concordans cum literis ſacris, immiſsiones per Angelos malos memoratus. Qui pœnas igitur exercent, in numero malorum ſunt habendi, quos alij nomine Erinnyas dixerunt. De quibus ſcribit Iamblichus, ὁ Ἐπιμενίδης ὁ Πυθαγόρου μαθητὴς μέλλων ὑπό τινων ἀναιρεῖσθαι, ἐπειδὴ τὰς ἐριννύας ἐπεκαλέσατο, καὶ τοὺς τιμωροὺς θεοὺς ἐποίησε τοὺς ἐπιβάλλοντας πάντας ἀναιρεῖσθαι ἑαυτούς. Epimenides diſcipulus Pythagoræ, cum à quibuſdam eſſet interficiendus inuocatis Erinnybus & Dijs ultoribus, fecit ut omnes interficerent ſeſe.

De Dæmonibus qui dicuntur ſe mulierum commercio contaminaſſe, alioſq; Dæmones genuiſſe: Hos eſſe Dæmonas fabuloſos, & quaſi poëticos, non ueros: & quòd is fuit multorum error.

CAP. XXXII.

HIS ITA declaratis, illud quoque reijciendum, ſeparandumq; à natura Dæmonum uera, & penè inter fabuloſos Dæmones cenſendum, quod non modò è noſtris quidam, ſed etiam profanæ Philoſophiæ profeſſores plerique ſibi perſuaſerunt, de filijs illis Dei, qui dicuntur apud Moſen filias hominum uidiſſe, accenſoſq; in earum cupiditate, ex eis filios genuiſſe: qui cum dicantur Hebraice Nephelim, ab Hebræis neſcio quibus, & noſtris, ut dixi, quinetiam externè Philoſophis, Dæmones crediti ſunt, qui partem diuinam, atque humanam miſtam habuerint. Fueruntq; multi, filios illos Dei, Angelos ſuſpicati, è quibus cum multis Hebræis, Ioſephus, in ſua de Antiquitatibus Iudaicis hiſtoria: πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεοῦ, γυναιξὶν συμμιγέντες ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποίθησιν. Quod eſt, Multi enim Angeli Dei mulieribus miſti, contumelioſos filios genuerunt

nuerunt, ob uirium fiduciam. Quanquam Zonatas historicus excusat Iosephum: ὁ δὲ Ἰώσηπος ἀγγέλους λέγει τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων λαβεῖν, οὕτω καλέσας οἶμαι αὐτοὺς υἱοὺς Σὴθ, ὡς εὐαρεστοῦντας θεῷ, καὶ τὴν ἐκείνων πολιτείαν ἐπιτηδεύεσθαι: Iosephus autem Angelos dicit filias hominum accepisse, sic arbitror appellans filios Seth, ut Deo placentes & Angelo-rum uitam æmulantes. Sic ille. Sed quidquid uelit, senserit Iosephus, certè alij fue-re in ea suspicione, ut Lactantius. Videturque antiquissimus error è libris Mosis, non rectè intellectis, haustus. Siquidem perhibet Plutarchus Pythagoram, Xenocra-tem, Platonem, Chrysippum, superiores Theologos sequentes, credidisse, Dæmo-nes fuisse hominibus quidem robustiores, uiribusque longè præcellentes, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγὲς οὐδὲ ἄκρατον ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συνειληχὸς, ἡδονὴν δεχομένην καὶ πόνον: Diuinitatem, inquit, habentes neque synceram, neque puram, sed cum animæ natura, & sensu corporeo coniunctam, uoluptatis & laboris capacem. Hoc etiam credidit Athenagoras Philosophus Christianus, Iustinus item, idem Philo-sophus, & Tertullianus, omnes ambiguitate uocabuli ducti, arbitratique filios Dei, Angelos, purosque Deos, genitos ex eis, alij Dæmonas, alij Heroas, uocantes eos ἀπὸ τοῦ ἔρωτος amore illo, quo illi filij Dei in fœminas exarsissent, filiosque eximiæ uir-tutis, & audaciæ genuissent, quod in Cratylo retulit etiam Plato. & Athenagoras in legatione scribit: καὶ τὸ περὶ τοὺς ἀγγέλους ἐν ὁμοίῳ καθέστηκεν. οἱ μὲν ἄλλοι αὐθαίρετοι δὴ γεγόνασιν, οἷοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἔμειναν, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ διέταξεν ὁ θεός. οἱ δὲ ἐνύβρισαν καὶ τῇ τῆς οὐσίας ὑποστάσει καὶ τῇ ἀρχῇ. Et quæ sequuntur. Quæ sunt, Similis quoque conditio fuit An-gelorum. Etenim cum essent omnes liberæ uoluntatis, alij in ea, qua creati à Deo fuissent, conditione permanserunt, alij & naturam suam, & conditionem uiolaue-runt. Is ergo Dæmon materiæ, & formarum, quæ sunt in ea imperator extitit, & cæteri, qui ex his circa primum æthera uersantur. Scitis autem nihil absque testimo-nio nos prædicare, cum nitamur dictis Prophetarum. Illi igitur à carne uicti, & in concupiscentiam prolapsi: is autem neglector, & prauus circa rerum sibi credita-rum curam, est inuentus. Ex his autem qui in uirgines exarserunt, nati sunt hi qui gigantes sunt appellati. Itaque Angeli lapsi de cœlo, circa aërem, & terram, prohi-biti deinceps cœlum repetere, uersantur. Animi quoque Gigantum circa mundum. Hæc ille. Tertullianus quoque eadem sensit. Sed quomodo, inquit, de Angelis quibusdam sua sponte corruptis, corruptior gens Dæmonum euaserit, damnati à Deo, cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus principe, apud literas san-ctas ordine cognoscitur. Hæc illi senserunt. Quæ quidē meliores doctioresque Theo-logi, quibus filiorum Dei notior fuit appellatio, nunquam dixissent, non Hiero-nymus, non Augustinus, non Gregorius Nazanzenus, non prudentissimus Chry-sostomus. Nec difficile est erroris fontem agnoscere, nec durum probare solitas sa-cras literas, filios Dei nuncupare dilectos illi, illumque colentes. Vt de Israël, Ex Aegypto uocaui filium meum. Et in Exodo, Filius meus Israël. In Psalmo quoque clara differentia, cum homines sunt filij Dei, & cum non sunt: Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes: uos autem sicut homines moriemini. Ecce eosdem filios Dei, & homines appellat: sed filios Dei, quia creati ab illo, factique uelut Dij, futurique si Deum coluerint: homines autem in terrenam fragilitatē delapsi, regis cœlestis ima-gine denigrata. Tales erant illi eluuionis tempore filij Dei, bona progenies ex Seth, quæ commista cum filiabus hominum, scilicet corruptissimis fœminis, quæ, sicut uxor Adam, deincepsque fermè omnes, sic maritos suos corruperunt, unde corru-ptiores filij nati, origo mali, sanguinis pij cum impio commistio, propterea nati, bellicosi, superbi, contumeliosi. Hæc sunt ueriora, à natura non abhorrentia, cum

illa

A illa non abſit à fabulis Poëtarum. Nec natura fieri poteſt, nec aſſentitur Philoſophia ſpiritus corpore nudatos, amore fœminarum capi, aut ex eis generare potuiſſe. Habet enim fontem ſuum, & inferiores ortus, cupiditates, ſi deſit cauſa, deſit effectus. Vbi non ſunt membra genitalia, non eſt amor coëundi. Vbi non eſt cibus, & potus, non eſt ſperma. Vbi non fuit quærenda ſucceſsio, & propagatio, non adhibuit natura cupiditatem generandi. Sicut ſpiritus nudi ſitire, eſurire non poſſunt, ſic Veneris libidine nequeunt inflammari. Abſurdum quoque eſſe duo genera Dæmonum, tum ipſos Angelos lapſos in concupiſcentiam, tum animas gigantum. Fuerunt enim gigantes homines: nec ex hominibus faciendi ſunt Dæmones: Nec caſus eorum fuit, quòd exarſerint in amorem. Erunt igitur fabuloſi Dæmones, tam quos libido rapuiſſet, quàm generati ex eis. Tales erunt, quales Hector, Achylles, Aeneas, Hercules, ex hominibus, & Deis nati, apud poëtas.

Apud Orpheum cum ſint Dæmones boni & mali, hoc nomen denique malorum potius eſſe, quàm bonorum, ſicut in ſacris literis.

CAP. XXXIII.

Cum Plato Dæmonas ſolum bonos, cæteri ferme omnes, qui poſt eum promiſcuè bonos & malos tradiderunt, uidētur Orpheum, & Chaldæos ſecuti. Is enim tum bonos & malos eos induxit, tum uaria eorū genera perhibuit, aëria, terreſtria. Verum cum Dęmonas bonos appellat, ut principio docui, ſentit quaſi Deos quoſdã, quēadmodū uocat Homerus Deos, Dæmonas, μετὰ δαίμονας ἄλλους: ſed præcipuè malos ſub hoc nomine concluſit. Teſtatur ergo etiam Plutarchus, apud Homerū, & Heſiodum eſſe Dæmonas bonos & malos, B mala & bona uolentes, impulſores ad bona & mala. Heſiodum uerò, cuſtodes, diuitiarum largitores. In primo tantum nominis ſocietas, ſecundum tralatum, non uerum. Inuocat igitur in hymnis Orpheus:

Δαίμονα τ' ἠγάθεον, καὶ δαίμονα πήμονα θνητῶν,
Δαίμονας οὐρανίους, καὶ ἠερίους, καὶ ἐνύδρους
Καὶ χθονίους, καὶ ὑποχθονίους, ἠδὲ πυριφοίτους.

Dæmonaq́ꝫ imploro ſanctum, paritérq́ꝫ malignum,
Aërios, aqueos, cœli & conuexa tenentes,
Terreſtres, infernosq́ꝫ, circum omnia euntes.

Hæc Orphei partitio id habet ueri, quod ex priſcorum conſtitit Theologia, ut Dæmones boni non ſint in eodem genere: Vt in hominum genere, quemadmodum ſunt boni, & mali, ſic in genere Dæmonum, boni, & mali inueniantur. Sed Dæmones apud Homerum ſunt Dij, ijdemq́ꝫ Angeli, quod ſuprà monſtratum eſt. Vtq́ꝫ tyrannus commune fuit omnium imperatorum, regumq́ꝫ bonorum, ac malorum nomen, poſtea ad malos ſolos recidit, ſic Dæmon commune cœleſtibus, excluſisq́ꝫ è cœlo nomen, recidit ad excluſos tantum, ac ſceleratos. Dæmon igitur ſanctus, & Dæmones cœleſtes ſunt Dij. Dæmonas autem aërios, & aqueos, terreſtres, ac ſubterraneos nullo genere, ſed loco duntaxat differentes, agnoſcunt etiam noſtri, ratioq́ꝫ oſtendit, qui ſunt aërij, qui per aëra ferantur, poſſe terras petere, totoq́ꝫ in mūdo uerſari, quod ab eis appellatur πυριφοιτῶν. Sceleratiores autem corruptioresq́ꝫ fuiſſe in Dæmonibus quoſdam, ſicut in hominibus malis, ſunt alijs alij nequiores, hisq́ꝫ datas pro meritis infernas ſedes, etiam noſtra Theologia, ratioq́ꝫ agnoſcit, Tenebras exteriores, earumq́ꝫ habitatores Dæmonas appellans. Rurſum non refugiens, imò docens eſſe Dæmonas etiam aërios, & in cœleſtibus, quod eſt in aërijs. Hæc

igitur partitio uera est, si modò sanè, rectéq; intelligatur. Illud adeo mirum in Orpheo, quòd totus denique inclinat in sententiam, Dæmonas esse malos, eosq; flagellis Deorum castigari. Nam in hymno ad Titanes; C

Δειμαίνουσι δὲ σοῦ ῥοθίους μάστιγος ἀπειλὴν,
Δαίμονες, ἀνθρώπων δηλήμονες ἀγριόθυμοι.
Ψυχαῖς ἡμετέραις δεινὰς κακὰ πορσύνοντες
ὄφρ' αἰεὶ ἐπὶ λαῖτμα βαρυσμαράγου βιότοιο
Σώματος ἐπλίνουσιν ὑπὸ ζυγόδεσμα παθοῦσαι
ὑψιτενοῦς δὲ κάθοιντο πατρὸς πολυφέγγεος αὐλῆς
Ἀλλὰ σὺ ψυχῶν ἀνωγεύ
Κέκλυθι δὴ καὶ μὲ κάθαρον ἁμαρτάδος αἰὲν ἀπώσεις,
Δίχνυσο δὲ ἱκετῶν πολυδάκρυον, ἐκ δὲ μαλυγρῶν
ῥύεο κηλίδων.

Exhorrentq; tuum rapidum, durumq; flagellum,
Dæmones humani hostes, atque feri, atque maligni,
Qui nostris animis uacuis infanda ministrant,
Vt semper diram uitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, semper uinclisq; retenti,
Excidat ut nobis summi fulgor patris aulæ,
Sed tu dux animorum.

Vides cum Dæmones humani generis hostes dicere mala, nequitias suggerentes, uoluptatibus, illecebrisq; mundi, animos irretientes, ut obliuiscantur curiæ cœlestis, quam uocat πολυφεγγῆ, luminosam, radiosam; oratq; ut ei ab eorum insidijs liceat uiuere securo. D

Dæmonas ab antiquis Philosophis proditum, dare pœnas toto mundo persecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere cœlo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis scripsisse. Zoroastrem principem malorum quendam prodidisse. Nomen Dæmonis eis proprie malorum esse.

CAP. XXXIIII.

ESSE VERVM & constans priscos potius malos, quàm bonos Dæmones credidisse, etsi, ut Plutarchus quoque testatur, Homerus eo nomine utatur promiscuè, ἐπί τε χρηστῶν καὶ φαύλων, super bonis, & malis, apparet uel inde (estq; mirabile, ut cum literis sacris congruat) quod Empedocles priscus Theologus autore Plutarcho Dæmones uti nequam & malos, scelerum dare pœnas eorum quæ peccauerint, totoq; mundo exagitari, undique repelli, nusquam admitti, scriptum reliquit: ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ δίκας φησὶ διδόναι τοὺς δαίμονας, ὧν ἐξαμάρτωσι καὶ πλημμελήσωσι. Idq; Empedocles cecinit his carminibus;

Αἰθέριον γὰρ σφε μένος, πόντον δὲ δίωκε
Πόντος δὲ ἐς χθονὸς οὖδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς αὐγὰς
ἠελίου ἀκάμαντος, ὁ δ' αἰθέρος ἔμβαλε δίναις.
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, στυγέουσι δὲ πάντες.

Aetherius motus in pontum deijcit illos.
Pontus at in terram pellit, sed terra remittit
Ad Solem rapidum, is ubi fit conuersio cœli;

Ex

A Ex alioq; alius fugat, execrantur & omnes:

Nihil his carminibus Empedoclis diuinius. Ecce enim quod nostræ salutis autor: Videbam Satanam sicut fulgur descendentem de cœlo. Et, Non est amplius inuentus locus eis in cœlo. Quæ declarat ipse melius Plutarchus, comparans in libro de non fœnerando, eum qui fœneratur, Dæmonibus hisce uagis: ἀλλὰ πλάζονται καθάπερ οἱ θεήλατοι καὶ οὐρανοπετεῖς ἐκεῖνοι τοῦ Ἐμπεδοκλέους δαίμονες αἰθέριοι χρεωφι: Quemadmodum illi labentes è cœlo, diuinitusq; exagitati Dæmones Empedoclis, uagantur debitores fugientes conspectum eorum, quibus debent. Vides eum dicere Dæmones uagos, cœloq; labentes. Addidit autem ex se Plutarchus (Neque enim par est Empedoclem retulisse) hanc persecutionem Dæmones, & fugam pati, donec castigati, & expiati, iterum locum naturalem, & ordinem recipiant. Credendum est, hoc eos perenniter pati, Nisi quod uerissimum est, cum scelus perpetrarunt, cum homicidij, belli, mali alicuius autores fuerunt, diuina sapientia tantas imponit pœnas ad supplicium, quanta fuit sceleris magnitudo, nec minus luunt pœnas flagitiorum quotidie quàm parata sunt impijs, pro nequitijs, pondera pœnarum. Hic admirabilis est prisca Theologia. Ex hac igitur fertur & Pherecydes de casu eorum scripsisse. Ex eadem antiquissima Theologia, multa de Dæmonibus constant mysteria. Constat eos duntaxat malos agnouisse. Vt nostræ literę docuerunt esse cœli & terræ totiusq; Naturæ, omniumq; bonorum, omnium rerum existentium autorē Deum, ex aduerso Satanam non quidem creatorem, aut opificem, & autorem alicuius rei, sed scelerum tantum, malarum suggestionum, qua ex re uocatur in nostris literis κοσμοκράτωρ, princeps mundi, non scilicet cœli, terræ, Naturæ, sed malarum opinionum, errorum, scelerum, flagitiorum. Simile quid traditum est in Theologia

B uetusta Chaldæorum, ac Magorum, cuius meminit Plutarchus, sed malè postea à nonnullis intellectum est: Duos, inquit, Deos inuicem aduersarios, alterum bonorum, alterum malorum autorem arbitrantur. Alijq; uocant hunc bonorum autorem ἀμείνονα θεὸν, τὸν δὲ ἕτερον δαίμονα, ὥσπερ ζωροάστρις μάγος: Meliorem Deum, alterum autem Dæmonem, quemadmodum Zoroastris Magus, quem quinque millibus annis ferunt bellum Troianum antecessisse. Hæc igitur docent, Dæmones esse tantum malos, quorum princeps ab antiquissima Theologia, suomet nomine uocatus est Dæmon. Ex descriptione quoq; noscitur, Dęmon ipse malus, scelerum autor, qua descripsit eum Zoroastris, ut appareat priscos de Dęmonibus, omnia ferme tenuisse, atq; posteriores. Describit enim autore Plutarcho Zoroastris eum, quòd primū illū summum Deum, rerum creatorem dicebant lucem, ardorem: aduersarium autē similem esse σκότει καὶ ἀγνοίᾳ, tenebris, & inscitiæ. Sed supstitiosè iussit Zoroastres, & uelut Magus propitia sacrificari priori, & in quibus haberentur gratiæ: posteriori autē hostias tristes, malorumq; depulsorias. Et in sacrificio dicit Plutarchus eos inuocasse ᾅδην, inferum, & tenebras, cum sanguine lupi, in loco tenebroso. Eoq; secundum apparet Satanam eis fuisse, quod pugnante bono, & malo, tandem superari à bono malum, & succumbere dicebant. Cætera, quæ non sanè intellecta Persæ & Manichæi super hac re confinxerunt, relinquantur illis. Nos ueritatem à superstitione, & mendacio duntaxat separare conamur. Perhibet item Plutarchus, Pythagoricos Typhonem uim Dæmoniacam credidisse. Verè & rectè. Est enim Typhon uentus turbulentus, tempestuosus, euersor, strages edens. Talis est Dæmon pessimus. Proinde dictus Hebraicè shadaim, euersor, destructor. Ex his igitur luce clarius constat, ritè cunctis examinatis, nomen Dæmonis esse potius malarum potestatū. Con-

ſtat etiam priſcam Theologiã audiſſe tradidiſſeq́ eos malos, ſcelerum autores, & inuentores, odio haberi ab omni mundo, undique uelut immundos, nequiſsimos repelli, nuſquam eis locum eſſe, quo conſiſtant. Eoq́ ſimili modo Seruator dixit, eos ambulare per loca arida, & inaquoſa, requiem quærentes & non inuenientes. Cõſtat igitur, Dæmonas etiã priſcis potius malos quàm bonos fuiſſe. Cõmunicationem nominis, ſi quãdo bonæ poteſtates dicãtur Dæmones, non eſſe cõmunicationẽ, ſocietatemq́ naturæ. Nec in eodẽ genere Dæmonũ, bonos eſſe ac malos, uel eoſdẽ, modò bona, modò mala uolẽtes. Tantũ nomẽ cõmune Naturæ ſeorſum uariæ. Eorũ prauitatẽ experti ſunt homines ſæpe. Eoq́ Xenocrates autore Plutarcho, cẽſuit turpia ſacrificia, neq́ Dijs, neq́ Dęmonibus bonis cõgruere, ſed eſſe quaſdã in uniuerſo naturas magnas, & fortes, δυστρόπους καὶ σκυθρωπάς, peruerſas, & truculentas, quæ delectentur iſtiuſmodi ſacrificijs, quæ cõſecutæ, nihil præterea mali faciãt. Ex hac deſcri ptione noſcuntur Dæmones mali, uocati ſimili modo κοσμοκράτορες, à noſtris, Principes mundi, tenebrarum harum. Et apud diuum Paulum, Deus huius ſeculi. Hæ ſunt Naturæ magnæ, & fortes, peruerſæ, truculentæ. Quicunq́ igitur eos bonos putauerunt, partim ab his ipſis de quibus ſermo eſt, decepti ſunt, partim nomine Dæmonum Deos ipſos appellarunt, uelut non propriè homines uocantur Dij.

Dæmonis nomen apud priſcos malorum eſſe. Vera eorum deſcriptio apud Philoſophos ueraq́ cognitio: Eos eſſe aërios, uagari per omnem mundum, Deo perſequente dare pœnas.

CAP. XXXV.

CLARAE quoq́ coniecturæ ex Philoſophis occurrũt, nomen Dæmonis eorũ eſſe, quos ſcelerũ ultores, truces impiorũq́ carnifices inſtituit Deus. Idẽ enim Plutarchus in eo, qui inſcribitur de his, qui ſerò à Deo puniuntur, ait impios & malos: τούτους δίκῃ μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Iuſtitiæ, ſiue pœnis Dæmonẽ tradere, poſt mortẽ. Et quòd in Galba facit eos ſcelerũ autores, cum Centurionẽ milites obiurgantẽ inducit, qui toties ad proditionẽ imperatoris mutarentur, nulla ratione, boniq́ delectu, ſed modo Dæmonis alicuius impulſu: κατ' οὐδένα λογισμὸν, οὐδ' αἵρεσιν ἀμεινόνων, ἀλλὰ δαίμονός τινος, αὐτοὺς ἐκ προδοσίας εἰς προδοσίαν ἐλαύνοντος. Et cũ ait de generatione animæ in Timęo Platonis proponẽs ſentẽtias Philoſophorũ de principijs: Zoroaſtres, inquit, ponit θεὸν καὶ δαίμονα. Hic apparet Dæmonẽ ex aduerſo opponi Deo, nomẽq́ hoc eſſe malorũ. Et cũ ait de Mileſijs mulieribus, quibus inſolitũ malũ accidiſſet, ut ſe ipſas interficerẽt, καὶ τὸ κακὸν ἔδοξε δαιμόνιον εἶναι, καὶ κρεῖττον ἀνθρωπίνης βοηθείας: Dæmoniacam fuiſſe calamitatem & pluſquam humanam. Et quod ait hominem per uiſionem, in regione pœnarum uidiſſe τρεῖς δαίμονας ὁμοῦ καθημένους ἐν σχήματι τριγώνου πρὸς ἀλλήλους τὰ ῥεύματα μέτροις τισὶν ἀνακεραννύντας, Tres Dæmones ſimul ſedentes in figura triangulari, inuicem ſtagna illa, quibus animæ uerſantur, miſcere, quibuſdam menſuris. Et quod Dæmonas neſcio quos præfectos ſupplicijs, in ſtagna illa mergere & attrahere dicit animas, καί τινας ἐφεστάναι δαίμονας. Et quod ait in libro de non iraſcendo, τὸ δὲ κολαστικὸν, ἐριννῶδες καὶ δαιμονικὸν οὐ θεῖον δὲ οὐδὲ ὀλύμπιον: Caſtigare, torquere, Erinnyum, & Dæmonum eſſe, non eorum, qui diuini ſunt, cœlumq́ tenent. Hoc conſtat, eſſe Dæmonem atq́ Erinnym eundem, & qui torquent, uexantq́, non Deos cœleſtes eſſe: tormenta, non eſſe bonorum. Ex his igitur claret, uexatores illos, ac tortores, carnifices, nec Deos eſſe, nec bonos, nec datam eis hanc prouin

A prouinciam uti bonis, ſed ut impuris, prauis, miniſtris immundis, quippe quos tormenta delectant. Eoq́; coarguitur falſum, quod idem Plutarchus in libro de defectu oraculorum: γίνεται γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ δαίμοσιν, ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας: Sunt enim ſicut in hominibus, ſic in Dæmonibus diſcrimina uirtutis, & uitij. Dico ex tua ſententia ô Plutarche, non eſſe uerum. Facis enim Dæmones eoſdem atque Erinnyas, ſuppliciaq́; exercere dicis eorum eſſe, qui cœlum non habitent. Ergo non ſunt hæ, neq; poſſunt eſſe differentiæ, malis, fœdiſq́; miniſterijs fungentibus. Ex hoc etiam apparet uera eorum declaratio, & confutatio, quæ dicit in libro de defectu oraculorum. Primum cum ait Dæmones eſſe mediam naturam inter Deum, hominemq́; habentes affectus humanos, & potentiam Dei: ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος θνητοῦ, καὶ θεοῦ δύναμιν. Quomodo uirtutem Dei, ſi tantum mali, improbi, nequiſsimi tortores, carnifices, ut ſuperius dicebas, cum hoc fœdum miniſterium negares eſſe Deorum? Nihil igitur te teſte commune Deo, & Dæmoni. Dæmon tortor, Deus ſemper beneuolus, placidus. Sic falſum, quod eodem libro, tanquam in medio Deorum, & hominum, excipientes affectiones mortales, neceſſariaſq́; mutationes, quos Dæmonas arbitrantes, & nominantes, bene habent ſecundum morem patrum colere. O Plutarche, quò te rapit oratio, tibi ipſi te aduerſari non cernis? Non ſunt neceſſariæ mutationes in Dæmonibus. Neque enim tales creati fuerunt, ſed ſe tales ipſi reddiderunt, deprauantes naturam ſuam. Quid enim neceſsitatis habet in mundo natura hæc immunda? Ad quid ea opus eſt, ſi uelut tortoribus impiorum, carnificibusq́; fuit eis opus? Iam hæc non eſt bona natura, nec ei cum Deo ſocietas. Nec prouincia plectendi, animaduertendi, commune quid facit: quandoquidem tu ipſe pronuntiaſti, nulla ratione diuinum eſſe τὸ κολαστικόν, quod cruciat, uexat, torquet. Longè à Dijs diſiun-
B ctiſsimum, cœleſtia templa tenentibus. Norant igitur audierantq́; Dæmonas eſſe poteſtates improbas, malis inhiantes, ſed cauſam cur tales eſſent, neſciebant, putantes eorum prauitatem, naturalem, non fortuitam, & ex deprauatione. Errorq́; eſt manifeſtus. Non enim Deus opera ſua tam triſtia, tam dira, nefandaq́; feciſſet, qualia norunt illi, confeſsiq́; ſunt eſſe Dæmones. Eſt'ne probabile, Deum creaſſe monſtrum illud, cuius à doctiſsimo uate natura deſcribitur?

> Tu potes unanimes armare in prælia, fratres,
> Atque odijs uerſare domos, tu uerbera tectis,
> Funereáſque inferre faces, tibi nomina mille,
> Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
> Deijce compoſitam pacem, ſere crimina belli.

Superius autem,

> Luctificam Alecto, dirarum ab ſede ſororum,
> Infernisq́; ciet tenebris, cui triſtia bella,
> Iræq́; inſidiæq́; & crimina noxia cordi.
> Odit & ipſe Pater Pluton, odere ſorores
> Tartareæ monſtrum, tot ſeſe uertit in ora,
> Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.

Veritas igitur eſt, eiuſmodi naturam Deum minimè feciſſe, ſed eam ſe talem reddidiſſe. Neque enim Deus creauit homines rapaces, homicidas, uiolentos, improbos, ſed cum boni, & ſine crimine ancipiteſq́; creati eſſent, & electionis liberæ, maluerunt eſſe tales, quàm boni. Veriora ſunt igitur quæ eodẽ libro, ab eodem dicũtur, has improbitates nulla ratione diuinum quidquam habere. Et quod ἰσχυροὶ καὶ βίαιοι δαίμονες

ἐξαιτούμενοι ψυχὴν ἀνθρωπίνην περιεχομένην σώματι, καὶ διὰ σωμάτων ὁμιλεῖν οὐ δυνάμενοι ταύτῃ, λοιμούς τε πόλεσι, καὶ γῆς ἀφορίας ἐπάγουσι, καὶ πολέμους, καὶ στάσεις, ταράττουσιν, ἄχρις οὗ λάβωσι. καὶ τύχωσιν οὗ ἐρῶσι. Quę sunt, Fortes, & uiolēti Dęmones, expetētes animā humanā corpore circundatā, & per corpora ei misceri nō ualētes, pestilētias urbibus, annonæq́ caritatem adducūt, bella, seditiones turbāt, donec quā amant, potiātur. Hæc sunt ueriora. Quo fit clarū nihil Dæmones habere diuinū, solumq́ hoc esse nomen malorū, improborū, noxiorū. Omniaq́ hæc conueniunt cū nostris, eo excepto, quòd non expetunt animā Dæmones ut amatores, sed ut odio habētes, ut crucient, obsideāt. Quod etsi Plutarchus hic non fatetur, alijs tamen fatetur locis, cæteriq́ congruunt, Chaldæi, Trismegistus, Orpheus. Vera sunt & illa, fugas, raptus, seruitia, non Deorum, sed Dæmonum esse. Malim tamen hæc neq́ Deorum esse, neque Dæmonum, sed fabulosa. Ea ueriora, Dæmones oraculis præfectos, τοῖς περὶ τὰ μαντεῖα, καὶ χρηστήρια τεταγμένους δαιμονίους. Et illa maximè uera, ἀλλὰ δαίμονας ὑπηρέτας θεῶν, quòd Dæmones sint ministri Deorū. Hoc maximè uerum, Sunt ministri, carnifices Dei, nihil cum Deo commune, sed tantùm ministri, mancipia, iussi faciunt, permittunturq́ facere mala. Sed quod displicet Plutarcho, mihi placet, nonnullos sensisse iuxta superiorem Empedoclis sententiam, Dæmonibus inesse ἁμαρτίας καὶ ἄτας, καὶ πλάνας θεηλάτους, peccata, & noxia mala, persecutionesq́ diuinas. Ideo autem placet, quia ratio docet esse uerum. Et idem Plutarchus in eo, qui inscribitur de Iside, & Osiride, ostendit hanc sibi placere sententiam. Peccant igitur Dæmones, nocent, diuina potestas eos insectatur. Quod ipse Dæmon confessus est: adducitur à Lactantio:

> δαίμονες οἱ φοιτῶσι περὶ χθόνα, καὶ περὶ πόντον,
> ἀκάματοι, δάμνανται ὑπὸ μάστιγι θεοῖο.
>
> Dæmones errantes per terras, & mare semper,
> Aeternas pendunt diuino uerbere pœnas.

Hoc, ut uidisti, superius cecinerat etiam Empedocles: Vagantur per omnia dæmones. Quod noster expresſit magis, ut sit mirus consensus: Aduersarius uester Diabolus circuit quærens quem deuoret. Et Satanas in Iob: Circumiui terras, & perambulaui eas. Illud admirabile, quòd externi Philosophi, ipsiq́ etiam Dæmones confessi sunt se flagellis Dei, uerberibusq́ torqueri, ut scelestos scilicet, & peccantes, nocentesq́. Neq́ enim impune nocent mortalibus. Eodem libro Plutarchus dicit non solum Empedoclem, sed & Platonem, & Xenocratem, Chrysippum, & Democritum Dæmones malos credidisse: qui cum simulachra bona precaretur, indicasse, alia praua essa, & καὶ μοχθηρὰ, ἔχοντα προαιρέσεις τινὰς καὶ ὁρμὰς, Et scelesta habētia electiones quasdam & cupiditates. Vera quoque & illa, ut stupeam Titanica, & Typhonica, quæ circunferantur, fuisse pugnas Dæmonum, contra Dæmones, fugasq́ superatorum, ἢ δικαιώσεις ὑπὸ θεοῦ ἐξαμαρτόντων, aut iudicia Dei, contra eos, qui peccauerunt. Hæc inquam uera. Vt congruunt cum nostris dicentes flagellis, iudicijsq́ Dei Dæmones exagitari? Quocirca superius uocabat eos θεηλάτους οὐρανοπετεῖς. Et illa uera, ut superius, ἀφισταμένων καὶ ἀπολιπόντων τὰ χρηστήρια δαιμόνων, Abscessisse, deseruisse Dæmones, oracula. ecce Dęmonū oracula erāt. Hinc se præcipitē dedit, eodē autore, aliquādo Pythia, dęmoniaco furore correpta. Idemq́ in eo, qui est de deuoratione carniū, declarat nomē Dęmonis malorū esse cū ait: τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν ἄλογον καὶ ἄτακτον, καὶ βίαιον οὐ θεῖον ἀλλὰ δαιμονικὸν, οἱ παλαιοὶ Τιτᾶνας ὠνόμασαν, καὶ τοῦτ' ἔστι κολαζομένου, καὶ δίκην διδόντος. Nam quod in nobis est irrationale, citra ordinem, uiolentumq́, non diuinum, sed dæmoniacum, ueteres Titanas appellarūt, Et hoc est eius qui plectitur, datq́ pœnas. Vides Dæmonē, uiolentū, irratio

A irrationalem, inordinatum. Hæc eorum natura, hæc naturæ descriptio. Vt possis eam sic ex Plutarcho describere, Dæmones natura sunt irrationalis, inordinata, temeraria, uiolenta, quæ dat pœnas semper, & castigatur. Id quoque euidentissimum argumentum, nomen Dæmonis, malorum potius fuisse priscis, non bonorum, naturamque prauam eorum cognitam eos habuisse, quod in Symposio septem sapientum idem Plutarchus dictum refert in conuiuio, optimam, utilissimamque rem Deum, βλαβερώτατον δαιμόνων, nocentissimam Dæmonem. Chrysippusque eodem autore de rebus Romanorum, φαῦλα δαιμόνια περινοστεῖν, Errare circum, mala Dæmonia: quibus uti carnificibus, malorumque ultoribus utatur Deus. Ex priscorum igitur Philosophia, hæc de Dæmonum natura scitu digna constant: Eos esse aerios, uagari, rapi, turbari per omnem mundum, persequente Deo fugere, peccasse, & peccare, scelerum luere pœnas, Dei flagellis uerberatos, Exitiales, nocentissimos esse. Ex his item posset corrigi ipse idem Plutarchus, qui non animaduerterit, quæ totis libris suis uariè tradiderit. Nam in libro de fato, triplex esse fati genus dicens, de tertio scribit: Tertium inquit, fatum iure dicatur, prouidentia, curaque Dæmonum, qui circum terras præfecti sunt custodes, & prospectores rerum humanarum. Hoc igitur multipliciter eiusmet autoritate coarguitur. Tum quòd ubique cernitur ire in eam sententiam, Dæmones esse malos, hocque nomen ferè malorum esse & improborum, ut exempla superius docuerunt: Tum ipsa eius clara uerba sunt, quibus hæc refellas. Hos enim Dæmones, quos dicit custodes, cum ferat circum terras uersari, constat esse Dæmones illos uagos, cœloque cadentes, Deo persequente terga dantes ubique, apud Empedoclem. Eoque dicuntur in terra uersari. Boni tum in terris uersantur, tum redeunt ad superos, suntque cœlestes. Iam uerò Dæmones hi sunt, quos ipse contra Chrysippum negat B ut improbos rerum humanarum datos custodes, hæc dicens, τὸ δὲ φαύλους δαίμονας ἐκ πρνοίας ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστασίας καθίστασθαι πῶς οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοῦ θεοῦ. Et quæ sequuntur. Adhibitos inquit esse Dęmones improbos ad ciusmodi gubernacula, quomodo non est Dei calumnia, uelut regis, malis, uecordibusque satrapis, & prætoribus credentis prouincias, eosque permittentis, in optimos neglectos debacchari? Benedictus sis Plutarche, aurea uerba fudisti. Cum Dæmones omnium ferè consensu Philosophorum sint improbi, rabidi, uiolenti, irrationabiles, uagi, calumniam Deo facit, qui censet eum rebus humanis eos præfecisse, in quibus neque ratio sit, neque prouidentia, sed furor tantum, truculentia, sitisque nocendi, ut leonibus, uiperis. Vera igitur duntaxat quæ Chrysippus sensit eodem autore de rebus Romanorum: ἢ μᾶλλον ὃ λέγουσιν ἔνιοι ῥωμαίων ἀληθές ἐστι, καὶ καθάπερ οἱ περὶ χρύσιππον. οἴονται φιλόσοφοι, Et quæ sequuntur. An potius, inquit, uerum est, quod quidam Romani sentiunt, & Chrysippus Philosophus prodidit, praua Dæmonia circumire, quibus Dij ut publicis carnificibus, aduersus improbos, impiosque homines utantur? Sic lemures & lares Erinnyci quidam sint infestique Dæmones domuum, rerumque gestarum exploratores. Hæc uera sentiebat Chrysippus ab anterioribus Philosophis manantia. Errantes igitur, circumque euntes illi Dæmones, sunt illi mali, improbique carnifices hominum, nostris calumnijs inuigilantes, merito uocati Diaboli, sitientes necem, cladesque, tanquam publicorum facinorum ultores. Huiusmodi traduntur in sacris literis, & hæc eorum munera ferũtur, accusandorum criminum, plectendorum malorum, in hoc quidem mundo, multo ualidius in futuro. Vides quanta Philosophiæ cum literis sacris concordia? Nam Chrysippus multis ante Euangelium floruit annis. Tradidit autem Seruator, prodiderunt Apostoli toto orbe, perspicuúmque fecerunt, quod à Philosophis quidem,

à seculis

à seculis superioribus ueniens dicebatur, sed obscurè, dubiè. Nam super eo dubitat Plutarchus. C

Diuinationem, uaticiniaq; & oracula ab halitu terrestri fieri non potuisse. Aristotelem, Plutarchum, Ciceronem ista suspicatos, se ipsos declarare, contrarias rationes opponentes.

CAP. XXXVI.

ILLVD insuper quod ab Aristotele, Plutarcho, nostro Cicerone affirmatur, disquirendum est, an diuinatio, quam Dæmones enuntiauerunt, quæq; fuisse fertur in Dæmonibus, ex halitu terræ potuerit fieri. Nam Aristoteles refugiens fortasse Dæmones substantias separatas confiteri, redditurusq; oraculi Apollinis rationem in libro de mundo, perhibet, exhalationes terrestres, uarias efficere affectiones: ὧν τὰ μὲν ἐνθουσιᾶν ποιεῖ τοὺς ἐμπελάζοντας, τὰ δὲ ἀτροφεῖν, τὰ δὲ χρησμῳδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν Δελφοῖς, καὶ τὰ ἐν Λεβαδείᾳ: Quarum aliæ diuinos furores inijciunt appropinquantibus, aliæ cibi odium, aliæ faciunt uaticinari, ut oraculum Delphicum, & id quod est in Lebadia. Hanc Aristotelis autoritatem Marcus noster in Diuinatione secutus, Nam terræ uis, inquit, Pythiam Delphis incitabat. paulo antè, Potest autem, inquit, uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euanuisse uetustate, ut quosdam exaruisse omnes, aut in alium cursum contortos, & deflexos uidemus. Sed ut uis acciderit, Magna enim quæstio est. Talia Marcus, Plutarchus, cuius tempore quòd oracula iam toto orbe siluissent, auditumq; sub Tiberio Cæsare, magnum Pana, quem Dæmonem arbitratur, defunctum, uoluit eam afferre rationem, quòd halitus ille terræ, quemadmodum omnia terrestria, ut fontes, ut metallorum uenæ, potuerit deficere, & diuinatio oraculorumq;, præcipuè Delphici, tanta celebritas interpollari: ἡ δὲ γῆ πολλῶν μὲν δυνάμεων πηγὰς ἀνίησιν ἀνθρώποις, τὰς μὲν ἐκστατικὰς, καὶ νοσώδεις, καὶ θανατηφόρους, τὰς δὲ χρηστὰς, καὶ πραείας, καὶ ὠφελίμους, ὡς δῆλα γίνονται πείρᾳ τοῖς ἐντυγχάνουσι, τὸ δὲ μαντικὸν ῥεῦμα, καὶ πνεῦμα, θειότατόν ἐστι, καὶ ὁσιώτατον. D
Terra, inquit, plurimarum aliarum facultatum fontes hominibus edit. Quarum sunt aliæ arripientes in excessum, aliæ morbosæ, & mortiferæ, aliæ utiles, & clementes, & iuuantes, ut his qui periculum fecerunt, claret. Fluxus autem diuinatorius, & halitus, seu spiritus, diuinissimus est, & sanctissimus. Tum Plutarchus prosequitur: Diuinissimus est, ait, is spiritus, siue per aëra, siue cum humida scaturigine feratur. Commistus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandam insolitam, & inusitatam, de cuius proprietate clarè pronunciare, perdifficile, coniectari tantum ratio posit. Quippe caliditate, & diffusione poros aperit quosdam, rerum futurarum imaginatorios. Sicut cum uinum incaluisset, multas alias commotiones facere solet, reuelareq; arcana quædam, & latentia. Nam debacchatio, & insania, plurimum ex diuinatione habet, iuxta Euripidem. Cum animis concalefactus, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens, sæpenumero auertit, & extinguit diuinationem, furoremq; diuinum. Denique concludit Plutarchus, haud mirum uideri debere, multis è terra exhalationibus surgentibus, has solas in Delphis animas ad diuinandum disponere, & ad cõcipienda futura. Attestari enim huic rationi, etiam quæ de eo oraculo fama publica sit. Eam enim uim manifestam cuidam pastori, qui casu eò deuenisset, fuisse, deinde uocibus quibusdam diuinis editis contempsisse, qui accessissent, postea euentu probatis, quæ is dixisset, admirari cœpisse. Hæc & id genus multa proposuit Plutarchus, sed tam dubius, & uarius, quàm uarij, qui hæc apud

cum

A eum differunt. Quorum non alia nobis petenda ex ratione confutatio, quòd apud eum ab alio in contrarium differente, dissoluuntur. Si uis terrestris, & exhalatio incitaret, cur non omnes accedentes, aut si non omnes, saltem è tot millibus, aliquot, cur sola uirgo Pythia incitabatur? Quam tandem ob causam, in omni uita castam, & incorruptam eam seruarent? Cur non homines robustioris, meliorisque ingenij, ea uis arriperet? Et pastor ille dictus Coretas, non erat cæteris multis pastoribus, & caprarijs dissimilis, si modo id non sit inane commentum, & fabula, ut ipse arbitratur. Eam quoque rationem idem proponit, quòd cum tot bonorum autor fuerit illud oraculum bello & urbibus condendis Græciæ, indignum sit referre temeritati hanc rationem. Hæc igitur est uera, sicut, & superior, & ualida ratio. Sicut enim mentem, & intelligentiam sapientissimi quique immortalem dixerunt, quòd à nullo elementorum haberet originem, & quòd operationes eius longe distent ab operationibus terrestribus: & Aristoteles in libris de Generatione animalium, & in libris de Moribus, mentem exterius uenire, quoniam non à semine nasceretur, & quòd ex operationibus manifestis, facultates, & fontes occultos dijudicamus, pronuntiauit, càsque operationes alterius generis, quàm ipsius compositi ostendit: sic ex oraculorum operationibus apparet terram tales halitus edere non posse. Spiritualis enim est omnis diuinatio, & mentalis: halitus autem etsi disponere animum, & in furorem agere, quemadmodum uinum possit, puritatem tamen illam uaticiniorum efficere unquam. Furor ac dementia, & à sensibus abstractio fiat ab halitu, & à uino, at prædictio, quæ non solum mens est, sed & humana mente melius, à terrestri principio excitari, quis sibi persuadeat? Rationem igitur ex Aristotele ipso, & Plutarcho

B claram deduces, si uolueris Aristotelem refellere: Dicis ò Aristoteles in libris illis mentem solam diuinam esse, solam exterius ingredi, solam separari, cæteras animas non separari, sed à semine, & spiritu terrestri, qui est in semine, nasci. Id autem dicis ex operationibus mentis, quas diuinas, alteriúsque omnino generis, quàm aliarum animarum, sensitiuæ, uegetatiuæ, cognoscis, & similes operationibus, quæ fiunt à diuinis, cœlestibúsque animis, præcipuè ipso Deo, quæ dicuntur, ratio, consilium, solertia, multiplex cogitatio. Diuinatio autem non solum hæc ipsa est, sed etiam diuinius, & excellentius. À terrestri igitur uapore non dependet. Neque enim etsi phrænetici, & melancholici, aut ebrij & dementes aliquid unquam inusitatum dixerunt, protinus aut diuinarunt, uidéruntque futura, ut quod minimum est, & fortuitum, referas in rationem certam, ac stabilem, aut tales etsi similes, aliquo modo diuinantes erunt. Nam & Prophetæ à sensibus in aduentu numinis abstrahebantur, cadebántque penè mortui, túncque prophetabant. Et Marcus ipse Tullius, refert eodem loco uim Naturæ Sibyllam, sicut uis terræ Pythiam, incitasse. Quæ est enim hæc uis Naturæ? Quæ differentia inter Pythiam, & Sibyllam? Etsi Naturæ uis Sibyllam, cur non item Pythiam concitabat? Quid hoc ab illo segregat? Igitur satis his rationibus erit ad refellendam illam Aristotelis sententiam, ut Aristoteles Aristotelem oppugnet, & ex uerbis eius eliciatur redargutio. Sic etiam est ratio apud Plutarchum in contrarium apud Ciceronem quoque ita loquentem: Quid tam diuinum, quàm afflatus ex terra mentem ita mouens, ut eam prouidam rerum futurarum efficiat, ut non modò cernat multo antè, sed etiam numero, uersúque pronuntiet? Eadem ergo uaticinij Delphici, ac Sibyllini ratio, ut quam des uni, necessariò des & alteri.

An oraculum Apollinis à bono uel malo Dæmone funderetur. Quod à malo, signaq́ eius. Quòd sæpe Deus spiritibus, hominibusq́ improbis usus est ad prædictionem futurorum. C

CAP. XXXVII.

ET QVONIAM huc deuenimus, de oraculo Apollinis uestigandum. Nam multa bona bello, paceq́ autore Plutarcho Græcis attulit: rursum multa obstant, quo minus in numero bonorum, spiritum illum referas. Leguntur quidem nonnulla, quibus beneuolentiam, æquanimitatem, prouidentiam eius agnoscas: in contrarium multa deprehendas, partim imposturam oraculi, partim autorem eius non fuisse spiritum bonum, testantia. Prima igitur ratio, spiritum illum in numero bonorum non habendum, ab ipsis Philosophis exhibetur. Nam cum pudenda, uentremq́ muliercularum, aut Deum, aut animos diuinos subijsse, sentire nefas asseuerēt, oraculum autem Apollinis ex uentre mulierculæ funderetur, Philosophorũ certe ratione, nõ erat spiritus ille è numero bonorũ. Plutarchus igitur: εὔηθες γάρ ἐστι, καὶ παιδικὸν κομιδῇ, τὸ οἴεσθαι τὸν θεὸν αὐτὸν, ὥσπερ τοὺς ἐγγαστριμύθους εὐρικλέας πάλαι, νυνὶ δὲ πύθωνας προσαγορευομένους ἐνδυόμενον εἰς τὰ σώματα τῶν προφητῶν ὑποφθέγγεσθαι τοῖς ἐκείνων στόμασι καὶ φωναῖς χρώμενον ὀργάνοις καταμιγνὺς ἀνθρωπίναις χρείαις, οὐ φείδεται τῆς σεμνότητος οὐδὲ τηρεῖ τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ μέγεθος αὐτῷ τῆς ἀρετῆς: Stultum enim, inquit, est & puerile admodũ, putare Deum ipsum, sicut uentriloqui spiritus, qui Euriclei quondam, nunc autem Pythones appellantur, subeuntem in corpora Prophetarum, ore ipsorum, & uocibus ut organis utentem respondere. Qui si sese misceret usibus humanis, non parceret grauitati, neq́ seruaret dignitatem, & magnitudinem uirtutis suæ. Hæc uerò ex intima Philosophia locutus est Plutarchus. Chrysostomus autē de Pythia uel Apollinis oraculo sic perhibet: λέγεται τοίνυν αὕτη ἡ πυθία, γυνή τις οὖσα, ἐπικαθῆσθαι ἐπὶ τρίποδι, διαιρῶσα τε, εἶθ' οὕτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν ἀναδιδόμενον, καὶ διὰ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς διαδυόμενον μορίων πληροῦν τὴν γυναῖκα, τῆς μανίας, καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύσασαν, λοιπὸν ἐκβακχεύεσθαί τε καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι. καὶ οὕτως ἐν παροινίᾳ γενομένην τῆς μανίας φθέγγεσθαι ῥήματα. D Dicitur, inquit, hæc Pythia fuisse fœmina, quæ super Tripode cruribus diuaricatis, malignũ spiritũ inferius emissum, partesq́ genitales subeuntē, excipiēs, furore repleretur, & crinibus passis, spumansq́ ore debaccharetur, funderetq́ insana oracula. Duobus his igitur testimonijs collatis, constat oraculũ Apollinis, quoniã spiritus ille fœminæ pudenda uentremq́ subiret, à puro, sanctoq́ spiritu, Deo, uel spiritibus cœlestibus non fuisse. Eritq́ uerũ quod idem Plutarchus adiecit, magnis difficultatibus homines liberasse, qui Dæmones inter Deum, & homines medios statuissent, in quos referrētur ea, quæ neq́ uires humanas efficere posse cõstat, & quę cum in maiorem q̃ humanã potestatē redigere necesse sit, sed alia ratio prohibeat, ne referãtur in optimum Deum, similesq́ eius spiritus alios bonos, in eam potestatem redigantur, quæ tametsi superet humanam facultatem, res editæ tamen testentur eam neq́ Deum esse, neq́ mentem puram, diuinamq́ autoritatē. Signa maioris quàm humanæ potestatis, cum plura cũ nostris illi collegerunt; in primis ipsa fuit diuinatio, præterea fascinationes, uexationes corporum, ægritudines iniectæ, pluraq́ alia nemini non nota. Sed signa potestatis improbæ, quòd cum rarò beneficio homines affecerunt, tum uerò modus ipse, ratioq́ prophetandi, naturam inquinatam declarauit. Magnis igitur difficultatibus, ait Plutarchus, homines liberarunt, qui medios hominum, atque Deorum, Dæmonum genus interiecerunt, siue à Zoroastre, Magisq́ fama hæc descendat, siue ab Orpheo Thrace, uel Aegyptijs, Phrygibus'ue, ut licet ex Teletis & Orgijs, quæ cum lamentis, debacchationibúsque celebrantur, conijcere. A' Philosophis igitur datur ra

A tur ratio, oraculum Apollinis, Dæmonis oraculum fuisse, Dæmonis inquam, non Dei, uel spiritus alicuius puri, melioris. Sed quoniam sparsa per libros Philosophorum oracula, quibus uelut diuinis documentis sunt eruditi homines, testantur spiritus eius bonitatem, ut quod est in Xenophonte, qui ad bellum cum Cyro, contra Xerxem profecturus, sciscitatus est oraculum, iret'ne reuersurus, respondit utrunque. Et quòd Socratem sapientisſimum Græcorum iudicauit. Et Plutarchus de uirtutibus mulierum refert Chijs, actis prodigijs cœlestibus, oraculum respondisse, ut interficerent, qui interfecissent Regem Hippoclum: cumq́ illi dixissent, totam urbem cum interfecisse: Omnes iussisse oraculum relinquere urbem, si sceleris cuncti participes fuissent, sicq́ non paucos eiectos ex urbe: Quo quidem apparet spiritum docuisse expiandi modum, quasi cædem execratam. Alium autem, qui matrem interfecisset, ageretúrque pœnis, Hermias autor, oraculum iussisse, ut aliam terram quæreret: Illum insulam à flumine emersam sibi dari percepisse, ibiq́ habitantem pœnis cruciari desijsse. Pluráque sunt alia, beneficium oraculi præ se ferentia. Horum igitur omnium, sicut à Philosophis exhibetur oraculi Apollinis demonstratio, sic à sacris literis uera solutio. Est igitur solutio uera, quòd Deus uti bonus, & humanus, cum homines falsa uaticinia relicto Deo uero, suscitassent, ne per spiritus quidem aut homines malos dedignatus est respondere, usus ad beneficium improbitate malorum. Huius assertionis uera sunt in sacris literis testimonia. Balaam ariolo uno è Magis illis Persarum à Zoroastre (fuit enim Babylonius) qui fœdus cum Dæmonibus malis pacti, eorum auxilio multa facerent cæteris hominibus prodigiosa, quo uel opes, quemadmodum ipse Balaam, uel opinionem Diuinitatis sibi compararent, usus est Deus ad prædictionem bonorum, uerorúmque oraculorum. Is enim prædixit, Orietur stella ex Iacob. Hunc autem, iubente Mose, in bello cum cæteris Israëlitæ interfecerunt, quia nefarius improbúsque monuerat fornicari Moabitidas cum Israëlitis, ut læso numine, caderent in bello. Est item testimonium in libris Regum, quod ad Pythonem profecto Sauli dicitur Dominus respondisse per Pythonem, quemadmodum oraculum Apollinis Python erat. Est autem Apollo Pythius dictus ab interfecto dracone Pythone. Inde omne per os uaticiniũ, dictum Python, quasi Apollineum. Dedit igitur pœnas Saul, cum ob alia scelera, tum quia consuluerat oraculum, quod ipse iam dudum Zelo religionis sustulerat ut impium è terra. Et tamen respondit ei Dominus per Pythonem, misso Angelo sub persona Samuelis. Item est testimonium in Ezekiele dicente Deo, Si adieris ad falsos Prophetas, ego tibi respondebo per illos. Dicendum igitur prædictionem futurorum, non per bonos duntaxat extitisse, quemadmodum nec miracula. Nec contra rationem esse ut usus homine, uel Dęmone malo Deus, agat uel loquatur bona. Nam Caiphas, qui in necem Domini consensisset, prophetauit: pluresq́ homines mali prophetauerunt etiam bona, utilia. Autor insuper Plutarchus cum alijs, Erythræam Sibyllam oraculo Apollinis præfuisse. Ea tamen usus est Deus ad prædictionem rerum futurarum, non earum modò, quæ à Romanis toto terrarũ orbe gerendę essent, sed etiam quæ Christus facturus, suprema quoq́ secula oraculis complexa. Et ipse Seruator testatus est, non admissurum se eos in regnum cœlorum, qui dicant, Domine non'ne in nomine tuo prophetauimus, Dæmonia eiecimus? Quid? quòd exibant Dęmonia clamantia, Tu es filius Dei. Veritatem scilicet clamãtia. Vt autem Balaam qui aliquando bona prædixisset, scelestus fuit aliàs & improbus, sic oraculum Apollinis, etsi sæpe bona consuluit, multas tamen ubiq́ fraudes, ambages item, & indignas spiritibus bonis uoces apud scriptores deprehendas, quas ut notas prætereo.

B

Dæmones nunquam in consortio beatorum fuisse, non ex cœlestibus gaudijs, quæ poßiderent, sed possessuri essent, si rectè operarent, cecidisse. Peccatum eorum fuisse superbiam, inuidiamq́ue.

CAP. XXXVIII.

ETSI libris hisce profanam Philosophiam pertractamus, comprobantes, ubi fieri possit, eam Philosophiæ cœlesti conformem, tamen ut sit perfecta de Dæmonibus inquisitio, duæ supersunt examinatæ sententiæ: Prior, an aliquando fuerint in cœlo, beato ac sacrosancto diuinorum spirituum regno, gloriosi, felices, unde propter scelus immane deturbati. Tum quod scelus tantum, flagitiumq́ue eorum extiterit, ut hoc decus amittere, damnari pœnis æternis meruerint. Nam super utroque uariare sententias apud Theologos inuenies. Fuerunt igitur probatissimi Theologi, in quibus & Augustinus esse uidetur, qui censerent nunquam Dæmonas in cœlo fuisse, nunquam gloriam Dei uidisse, sed ancipites, suæq́ue potestatis quales homines iam creatos non amisisse, quod iam possiderent. Quemadmodum non amittunt homines præmia cœlestia, iam adepti, sed quæ adepturi erant, si piè iusteq́ue uixissent. Atq́ue Dæmones non in cœlo, regione beata, fuisse creatos. Nam si ibi fuissent aliquando, tum illuc ob aliqua merita peruenissent, tum nunquam inde repulsi fuissent, quia nec in loco perfectionis, perfectæ'que beatitudinis peccare potuissent, nec fuissent illic, quorum mens aliquando mutari contra autorem suum potuisset, quiq́ue nondum mundi, perfecti, sapientésque haberi potuissent, tantisq́ue præmijs digni propter futura peccata debuissent. Hanc igitur sententiam qui secuti fuerint, magnis incommodis liberabuntur, non assentiente ratione (& qui id cogitat turbatur) peccasse, qui uisione Dei in cœlo, quæ sapientissimos eos redderet, fruerentur: Peccasse tam turpiter, nefariéque eos, quos illa uisio diuina omni sapientia, beatitudine perenniter imbutos, immutabiliter in se raperet, nequid aliud desiderare possent. Est igitur sententia uera, nunquam dulcedinem uisionis diuinæ Dæmones gustasse, sed creatos infra cœlum, & in hoc mundo, uidelicet aëre, & sui arbitrij libertate abusos, peccasse. Quid autem peccauerint cum adhuc ancipites essent, & ad bona, & ad mala possent, quemadmodum spiritus humani, declinare, inferius declarabitur. Nunc ea sententia uerior habeatur, qua dicuntur in concilio, cœtúque beatorum nunquam fuisse, sed in hoc mundo creatos, sicut homines, liberum arbitrium peccandi, & non peccandi habuisse, indignos adhuc commercio beatorum. In qua sententia cum Augustinus referat fuisse Theologos quosdam superiores, eandem uidetur ipse comprobare. Ait'que super Genesim: Quidam enim nostri non putant eos cœlestes aut supercœlestes Angelos fuisse. Non mirum, si post peccatum in hac caligine retrusi sunt. Rursum: Quidam enim senserunt non fuisse Diabolum in illa sublimi natura Angelorum, quæ supercœlestis est, sed eorum qui inferius in mundo facti sunt. Hæc Augustinus. Qui tametsi inferius uideatur asserere, non posse ex scripturis demonstrari duo Angelorum genera, alterum supercœleste, alterum mundanum, tamen nec ipsi diceremus duo genera, sed etiam supernos Angelos aliquando fuisse probatos, & admissos in cœlum, quos aliqua pietas eò sublimasset. Cæteri quoque Theologi consentiunt ipsum Augustinum in ea sententia permansisse, nunquam Dæmones gaudijs cœlestibus interfuisse. E quibus Theodorus Theologus Latinus unus antiquorum, post Augustinum Theologorum, ingenio, & eloquentia mirus, ambages has & quæstionum sinus exoluens, dignus quem non oscitanter omnes audiant, scribit. Quis enim, inquit, credidit Diabolum in beat

A in beatitudine Paradisi fuisse? qui mox ut conditus, lapsus est, dicente Domino in Euangelio, Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit. Augustino quippe asserente, nunquam Diabolus in ueritate stetit, nunquam cum Angelis beatam uitam duxit, sed ab ipso suæ conditionis initio cecidit. Factus enim, continuo se à luce ueritatis auertit, superbia tumidus, & propriæ potestatis delectatione corruptus: Vnde beatæ, atque Angelicæ uitæ dulcedinem non gustauit, quia non utique acceptam fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit, & amisit. Proinde nec sui casus præscius esse potuit: quoniam sapientia pietatis est fructus. Ille autem continuò impius, consequenter & mente cæcus, non ex eo quod acceperat, cecidit, sed ex eo quod acciperet, si subdi Deo uoluisset. Quod profectò quia noluit, & ab eo quod accepturus erat, cecidit, & potestatem illius, sub quo esse noluit, non euasit, factusq; est in illo pondere meritorum, ut nec iusticiæ posſit lumine delectari, nec ab eius sententia liberari. Hæc scribit Theodorus. Duæ sunt igitur rationes eis, cur Dæmones non amiserint quod haberent, nec ex beatitudine ceciderint, quam nondum fuissent assecuti, quòd sapientia, aut dulcedo uitæ cœlestis, pietatis est fructus, est præmium probatorum, præmium sempiternum, præmium quod nunquam amitti potest: non eorum, qui peccare posſint: non quorum mens adhuc in scelus anceps: sed firmisſimorum, stabilium, quos uirtus probatos confirmasset. Omnes igitur Angelos Deus arbitrio suo creatos, quemadmodum primos homines, reliquit, qui subdi Deo uoluissent, qui cœlestia præmia proposita magni æstimassent, in numerum suorum collocauit, qui secus, exclusit, in aerem detrusit. Secunda ratio, quòd Dæmon continuò creatus, sicut homo, peccauit, nec spatium fuit à creatione ad peccatum, ut aliquandiu triumphis cœlestibus, quæ paulò pòst amitteret

B interfuerit. Probant igitur ĳdem Theologi ex Euangelio, Diabolum ab initio creationis suæ homicidam fuisse, nimirum contra hominem peccasse. Continuò igitur creatus, peccauit. Quid autem Dæmones peccauerint, tres sunt sententiæ, non quidem inuicem sibi contradicentes, sed quæ ferme posſint omnes esse ueræ. Quòd Deo subdi noluerint, rebellesq; extiterint. Quòd homini creato, quem regere debuissent, inuiderint. Quòd uti minores Dĳ, & mundo regendo præfecti, in concupiscentiam fœminarum exarserint. Communis quidem multorum Theologorum sententia, rebelles eos creatori fuisse, siue quòd maiestatem eius affectauerint, siue quòd non eum uti meritus est, coluerint, mandatisq; eius obsecuti fuerint. Hanc sententiam maximè comprobantes ex dictis Esaiæ, Ponam sedem meam in Aquilone, & ero similis altisſimo, Lucifer qui mane oriebaris. Qui quidem locus apertè non est de Dæmone, sed rege Assyriorum, qui habitat ad Aquilonem, qui se similem altisſimo, & sideri matutino gloriabatur. Sed ego quidem à summis Theologis non dissentio, cum quibus est Gregorius Nazanzenus, Augustinus, aliaq; numina. Secundam sententiam, quòd homini inuiderint, & hoc eorum fuisse peccatum, Græci complures secuti sunt, Athenagoras, Petrus Alexandræus, Augustinus quoque noster, qui super Genesim perhibet: Dicitur enim cecidisse, quia inuidit homini facto ad imaginem Dei: Sed inuidia sequitur superbiam. Inuidentia enim causa est superbiæ, qui est amor propriæ excellentiæ. Inuidia enim est odium felicitatis alienæ. Qui enim amat excellentiam, uel paribus inuidet, qui æquantur, uel superioribus, quibus non æquatur, uel inferioribus, ne æquentur. Hæc Augustinus. Superius quoque dicebat Theodorus ex Euangelio, Dæmonem simul creatum peccasse, quoniam fuit ab initio suæ creationis homicida. Plures Theologorum hoc ipsum asseruerunt. Hanc sententiam sequitur hoc incommodum, quòd maxima quædam

Dæmonum multitudo dicitur peccaſſe, & cecidiſſe, at hominem duntaxat unus appetiuit, decepit, impulit in fraudem. Si nihil igitur aliud Dæmones peccaſſent, quàm quòd primos parentes decepiſſent, unus duntaxat damnatus, non quanta fertur multitudo fuiſſet. Vnus, ut par eſt, tentauit, & feſellit. Solus igitur is cecidit, ſolus in aulam Dei non peruenit. Neque enim perhibet ſcriptura, uelut quendam exercitum, atq; agmine facto, Dæmones aggreſſos primos parẽtes. Vnus enim uni ſufficere potuiſſet. Et unus ſerpens dicitur tentaſſe. Quare priuſquam Dæmon hominem tentaſſet, uidetur aliquod per totam eorum gentem, qui damnati fuerunt, flagitium perambulaſſe, quo quidem admiſſo, cum meliores, qui conſentire noluiſſent, iam prouecti fuiſſent, qui Cherubini dicuntur in ipſo Geneſis exordio, nequiores in aëre caliginoſo cum ſui ſceleris macula, & amiſſæ felicitatis dolore remanſiſſe, & eo percitos dolore ne primus homo, quem glorificandum ſentiebant, felicitatis, & immortalitatis culmen aſcenderet, in eandem damnationem protraxiſſe, miſſo è ſuis uno, quo non præſtantior alter, ſeu uerſare dolos, ſeu certæ occumbere morti. Sed hæc cum ſint obſcura, nec ſcriptura commemorauerit, longa diligentia inquiri non debent. Hoc tantum ſcimus, Dæmones fuiſſe damnatos, quia mali. ſcimus primis eos parentibus inuidiſſe. Num ſcelus aliud antea, puta ſuperbiæ, uel aliud hominibus incognitum flagitium patraſſent, ſcripturarum certè teſtimonio non eſt clarum, ratione duntaxat fit manifeſtum, nec Deum creaturas ſuas malas, prauaſq; feciſſe, nec qui damnati fuerunt, iniuſtè damnari potuiſſe. Videtur autem probabile, quoniam regnum cœlorum, uiſioq; diuinæ claritatis eſt inenarrabile præmium, ad quod ſine uirtutis, & perfectæ pietatis probatione nefas ſit attingere: ſic Angelos omnes ſubitò creatos, fuiſſe probatos à Deo, ſicut mox homo creatus fuit probatus. Et ſicut homo probatus & conſtans, diuiniſq; mandatis obſequens, immortalitatis honore decoratus fuiſſet, ad æternos triumphos admiſſus, & confirmatus, qui prius anceps eſſet ad uitam & mortem, ſic Angelos, qui prius eſſent ancipites, nec adhuc diuinis honoribus glorificati, nec ignominia damnationis affecti, aliqua nobis incognita ratione fuiſſe probatos, aliquid præcipiente Deo, quo probare pietatem, beneuolentiamq; eorum uoluiſſet, oſtenſo pietatis fructu, quem daturus eſſet, ſuis præceptis obſecutis. Qui igitur ut Auguſtinus ait, præmia illa faſtidiſſent, contempſiſſent, quemadmodum contemnunt homines hodie, regnum cœlorum, diuinis illis præceptis parere negligentes, arrogantes, ſuperbi, diuinorum mandatorum, & uitæ beatæ, quam promiſiſſet Deus, contemptores, meritò non peruenerunt in cœlum, & diuino fauore deſtituti, peiores quàm fuiſſent deinceps extiterunt. Hoc igitur etiam dicebat ſuperius Theodorus. Vitæ dulcedinem non guſtauit, quia non utique acceptum faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit, & amiſit. Nihil quidem Auguſtinus de hac uniuerſali cunctorum probatione meminit, ſed minores illos Angelos, nempe Dæmones ait arbitrium bene & male agendi habere potuiſſe. Tales enim, inquit, poſſet aliquid illicitum delectare, quam delectationem, ſi peccare noluiſſent, libero arbitrio cohibuiſſent. Hoc Auguſtinus dicens, uidetur eorum proponere ſententiam, quæ tertia eſt, qui putant Dæmones gubernaculis hominum datos, in fœminas exarſiſſe, quam nec ipſe, nec quiſquam bonorum Theologorum probauerit. Si quis igitur eſt, cui non placeat, fuiſſe cunctos Angelos probatos, nec ego cogam eos aſſentiri, nec aſſentiar ipſe pertinaciter, ubique probabiliora ſecutus. Sicut autem Moſes nihil de creatione ſcripſit Angelorum, ſic nec de probatione, glorificatione bonorum, damnatione malorum, quòd propoſuiſſet de mundo noſtro, & homine creato, probato, coronando, ſi fortiter egiſſet

A egiſſet, ſcribere. Tertia igitur fuit ſententia de caſu Angelorum, quòd fœminas appetiuiſſent, de qua dictum ſuperius. Oſtenſumq́ filios Dei non ſemper eſſe in ſacris literis Angelos, ſed ſæpe probos, pios: meros autem homines appellari, quibus humana tantum, fragilia, tranſeuntia placeant, quæ ob immoderatos amores diuinis præferunt. Tales illo ſæculo. Sentit autem Auguſtinus cum cæteris ſacris, & profanis ſcriptoribus, Dæmones eſſe genus aërium, tum propter aërium corpus, quo ueſtiuntur, dolorum, uulnerumq́ capace, tum propter aerias, quas incolunt, ut conſtanter affirmabant ſuperius omnes, ſedes.

De Dæmonibus è cœlo ruentibus, priſcos quædam cognouiſſe, & prodidiſſe, Pherecidem, Empedoclem, Homerum, Plutarchum ruinam hanc deſignaſſe.

CAP. XXXIX.

DVO QVOQVE memorabilia ſunt apud priſcos gentium Poetas de Dæmonibus: ut mirum ſit unde ad eos hæc fama manauerit: De ſuperis illato ab eis bello, quo fertur à noſtris Michaël eos ſuperaſſe: tum eorum è cœlo ruina. Nam caſus è cœlo, ſiue quòd ſummo Deo rebelles extiterint, ſiue quòd aliud ſcelus patrarint puta inuidiæ, cum primum hominem in fraudem impuliſſet, mirantur ab illis. Pherecidesq́ fertur de hac ruina ſcripſiſſe. Vetuſtiſsimus autem Empedocles uocat eos οὐρανοπετεῖς, cœlo ruentes. Homerus autem quæ de Ate, quæ Satanas eſt, à Ioue deturbata è cœlo, cecinit, creditur à Theologis ex priſca fama Dæmonum caſum in his myſticè ſenſiſſe:

Αὐτίκα δ' εἷλ' ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
B Χωόμενος φρεσὶν ᾗσι, καὶ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον
μήποτ' ἐς ὄλυμπόν τε, καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα.
Αὖτις ἐλεύσεσθαι ἄτην, ἣ πάντας ἀᾶται,

Quæ durè quanquam, ſic Latinè ſonant:
Extemplò apprehendit Aten, de crine comanti,
Atque animis iratus, formidabile iurat
Sidereum cœlum, ſummiq́ cacumen olympi,
Admittetur Ate non ultrà, noxia cunctis.

Sentiunt igitur noſtri, de Satana deiecto cœlitus Homerum ſcripſiſſe. Bella quoque, quæ feruntur à noſtris inter eos & Angelos geſta, uidentur ab eis audita, cum Plutarchus aliiq́ ſcribant, Typhonem, Gigantesq́ Dæmones eſſe malos, qui bellum ſuperis intuliſſent.

De Genijs, ſiue Angelis, ſingulo cuique cuſtodibus datis, inter eos & noſtros mirus conſenſus. Teſtes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arianus.

CAP. XXXX.

FVIT ITEM de Dæmonibus, ſiue Genijs fama priſca quædam cum ſacris literis ex parte non abhorrens, Vnumquenque uitam ingreſſum, continuò Genios, alterum propitium, alterum aduerſum comitari. Vetuſtiſsima, ut dixi, opinio, Plutarchusq́ refert Menandrum dixiſſe, ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραστατεῖ εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου ἀγαθός: Omni homini Dæmon, ſiue Genius ſtatim aſsiſtit nato, ductor uitæ bonus. Empedocles quoque eodem autore, διτταί τινες ἡμῶν ἕκαστον παραλαμβάνουσι, καὶ κατάρχονται μοῖραι καὶ δαίμονες ἐνθάδε,

χθονίητε

χθονίαι: Duplices quencunque natum excipiunt, ducuntq; sortes, & Dæmones, diuina, terrestrisq;. Et quod ait idem Plutarchus, Dæmonem siue Genium Antonij timere solitum Genium Augusti. Arianus quoque super Epictetum, καὶ ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάττειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαράγωγον: Et custodem adhibuit unicuique proprium Dæmonem, & tradidit ei custodiendum, custodem peruigilem, & incorruptum. Nostri quoque magno hæc assensu comprobantes, quos Philosophi Dæmonas Angelos ipsi uocantes. E quibus Basilius contra Eunomium: Angeli, inquit, singuli, quemadmodum eandem nuncupationem, sic eandem naturam sortiti sunt. Veruntamen eorum alij nationibus præsunt: οἱ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν, Alij singulo cuique piorum. Et quanto est uniuersitas ipsa mundi, uno particulari homine præstantior, tanto necesse est sit dignitas maior eius Angeli, qui nationi præest, quàm eius cui singulus quisque est creditus. Chrysostomus quoque similia sentit, τὸ δὲ συνεῖναι ἑκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελον, Adesse uerò, inquit, unicuique fidelium Angelum, ceu pædagogum quendam, & pastorem, qui regat uitam. Nemo contradicet, respiciens ea quæ seruator dixit: Angeli eorum semper uident faciem Patris. Ex his igitur constat, quod Plato quoque perhibuit, famam hanc Angelorum siue Dæmonum datorum ad custodiam, uetustissimam esse. Tantum dissentiunt nostri, & illi, quòd Angelos dicent, quos illi Dæmones: discrimen leuis momenti, si quis documenta Philonis meminerit, Dæmonas Philosophorum Angelos esse Mosis Prophetarumq;. In illo uerò, apertè dissentient, quòd non quemadmodum sit datus unicuique pastor, pædagogusq;, sic datus sit aduersarius, deprauator. Tentant quidem Dæmones, & unusquisque tentatur: sed non est ordo dati cuique aduersarij, quemadmodum adhibiti pastoris. Dicendum igitur datum singulo cuique pastorem, ducem, non datum maleficum pari sorte. Hostis est hominibus generatim malus ille. Seruius ergo Vergilij interpres super eo carmine,

> Nisus ait, Dij'ne hunc ardorem mentibus addunt,
> Euriale, an sua cuique Deus fit dira cupido?

scribit, Apud Plotinum Philosophum, & alios quæritur, utrum mentis nostræ acies per se ad cupiditates & consilia moueatur, an impulsu alicuius numinis. Et primo dixerunt mentes humanas moueri sua sponte. Deprenderunt tamen ad omnia honesta impelli nos Genio, & Numine quodam familiari, quod nobis nascentibus datur, praua uerò mente nos nostra, cupere & desiderare. Neque enim fieri potest, ut praua, numinum uoluptate capiamus. Quibus nihil malum, constat placere. Ex his & alijs multis perspicuum fit tum sententiam de Genijs uel Angelis datis ueram esse, & priscam, tum non omnes ex illis pari sorte, similiq; ordine datos malos æquè ut bonos asseruisse, ut undequaque cum literis cœlestibus conueniant.

Calcidij de Dæmonibus sententiæ, Dæmones ætherios, quibus serena, pura'ue corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem.

CAP. XXXXI.

QVAE VERO Calcidius de Dæmonibus, super Timæo Platonis scripsit, non prius mihi probanda quàm calculis ponderata, riteq; discussa uidentur. Primum multa Dæmonum genera quosdam Platonicos secutus proponit, ætherium, aerium, terrestre: Generis ætherij compagem (nam cunctis quædam corpuscula concedit) ex ætheris & aëris serenitate consti-

A tuens, hac definitione concludit: Dæmon est animal rationale, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens. Hac assignata definitione, non abscondit, quam ob causam dixerit eos ætherios: nimirum ex loco, & qualitate corporis, in definitione suppressum, num ex loco, an corpore nomen eis ætheriorum dedisset. Declarat autem corporis compagem non dissoluendam propter ætheris, aërisq; tenuissimum, defecatissimumq; liquorem: Tum non conspicuum neque tactui renitentem, quoniam non adsit tantum ignis, neque tantum terræ. Hæc igitur omnia dixit de Dæmonibus ætherijs: eadem de aërijs, nisi quòd hi maneant in aëre. Terrestres autem uiles ultores, & carnifices fatetur. Hæc igitur id habent ueri, quòd quos dixit ætherios, non sunt Dæmones, sed Angeli, rectiusq; mea sententia Calcidius, cui fuit notum nomen Angelorum (uidetur enim fuisse Christianus) has nomendationes non confudisset. Exclusis igitur Angelis, nulli sunt Dæmones ætherij. Si placet ætherios Angelos esse, tum definitio uera fortasse fuerit, eos habere corpora purissima, ætheria, leuissima, uolucria, plagis non obnoxia, non mortalia, non caduca, procurationis humanæ studiosos, peruigiles custodes, corporibus cœlestibus uestitos. Dabiturq; eis ætheriorum nomen, quòd & corporibus ætherijs uestiantur, & quòd sedes ætherias obtineant. Veritas autem dilucida, claraq; erit, euitabiturq; omnis confusio, si Dæmones uero nomine, solisq; ipsis congruente dicentur aërij, quibus omnis antiquitas, & corpora, & situs aërios concessit. Soli quoque Dæmones iuxta definitionem Platonis, ætherios, non Dæmones, sed Deos uocitantis, aërium genus Dæmonas expressè uocantis. Tunc etiam definitio non dissonabit, eos esse animantia patibilia, rationalia, immortalia, aëria, non prouidentes, sed inuidentes hominibus, truces hostes: congruetq; item similis definitio
B terrestribus & ultoribus eiusdem cum aërijs generis, & conditionis. Quapropter mihi quidem placent ætheriæ uestes, leuissima, tenuia, purissima corpora, quæ nobis ostendit Calcidius, Angelorum. Placebit item similes, sed non tam diuinas, & sacras, aërios Dæmonas habere uestes, corpora sub oculis non cadentia. Mistio uerò nominum, cum clarè Philosophi posteriores, Dæmones ab Angelis seiunxerint, præcipuè qui malos à bonis segregauerint, non placebit, cum uerum, germanum, legitimumq; ætheriorum nomen, sit Angelorum: Dæmonum autem, quibus sub æthere, nec situs tam sanctos, purosq;, nec gloriosa, diuinaq; corpora datum est possidere.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER NONVS.

DE CREATIONE HOMINIS, ET IMMORTALITATE ANIMORVM.

Quòd omnes consenserunt hominem à Deo creatum: animos uenire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priscis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.

CAP. I.

DISSERENDVM hoc libro de Creatione hominis, & animorum Immortalitate, cuius cum uarias Philosophi rationes attulissent, illæ certè potiores, uerioresq; semper fuerunt, quæ ab antiquissimis seculis usque ab exordio generis humani descendentes, apud Platonem clariores, Aristotelem autē cæterosq; Philosophos, occultiores extiterunt. Has qui uiderit sapientiæ cœlesti tantopere concordes, cognoscet à magno quodam, diuinoq; principio profectas, eademq; ratione peruenisse ad homines famam immortalitatis animorum, qua creati mundi & unius sempiternæ Diuinitatis scientiam. Eas ego sæpenumero mecum cum Theologia uera tantopere congruere admiratus, persuasi mihi, nulla unquam secula, præcipuè uetustiora, caruisse ea, quæ nouissimis seculis in omni mundo claruit, sapientia. Aduenisseq; de cœlo prolem diuinam, ut quæ foret occultior, fœdata mendacijs, & temporum denigrata caligine, sapientia, clarescerct, qua nobis initiatis, deletaq; suo sanguine iniquitate nostra, nos, quod omnes sperarunt olim, in cœlum reuocaret. Nec fieri potuit, quin reuelatum aut diuinitus esset, aut à primis hominibus per successionem traderetur, quod tam constanter ab omnibus Philosophis est creditū, & assertū, datos nobis animos à Deo, ex eius Diuinitate decerptos, habere nos cū eo similitudinē, inde fieri ut immortales simus, lōge quàm res corporeæ, ratione creati. Illa quoq; uetustissima fama, quòd sint uirtuti, & sceleri præmia post mortē, cū mirificè respōdeat reuelatæ cœlitus sapientiæ, similem quandā originē, fontemq; ex quo fluxerit, autorem à quo manarit, habuisse necesse est. Ac quoniam in seipsa tota implicata, comprehensaq; Theologia reuoluitur, ut sit narrationis perfectus ordo, repetentur nonnunquā, quæ superioribus libris dicebantur. Primū igitur quod de animis traditū, celebreq; apud omnes gentes, Chaldæos, Aegyptios, Hebræos, Græcosq; semp fuit, erat eos esse diuinos, id est, societatē, communicationēq; habere cum Deo, à sedibus ęthereis lapsos, ab ipso Deo creatos, uenisse in corpora. Nam cū eorū ortū in terra reperiri posse negarēt, nec à qbus terrenis corporeisq; regionibus accederēt in corpora, posset intelligi, necessariò diuinis à sedibus nō lapsum, ac ruinā, ut pleriq; postea perperā suspicati sunt, sed ortū, ac originē innuētes, uenire prędicauerūt. Cū aūt mortales oēs, Aristotele autore, sedē summi Dei cœlū arbitrarentur, animos quos à Deo

creari

A creari,& in corpora demitti dixerũt,senserunt diuinam ac cœlestem,nõ terrestrẽ originẽ habuisse. Sed q Paradisum illũ Mosaicũ,quẽ Chaldęi,Aegyptij,totusq; Oriẽs, tum in libris Mosis legerunt,tum per successionẽ nascentis ab origine mundi doctrinæ,audierunt,suspicati sunt fuisse cœlũ,sedemq; diuinã: Adam, quẽ inde fugatũ audissẽt,animã è cœlo in terrã proiectã,corporiq; inclusam crediderunt,ad pendendas quorundam scelerum pœnas.Eoq; ferebãt corpus dictum σῶμα σῆμα, idest,sepulchrũ animi:& fama antiqua peruenerat ad eos,ob magna quædam peccata , uiuere homines in corpore, cuius meminit etiam Plato.Ecce idem prauus sensus ex libris Mosis, qui omniũ antiquissimus,lectus ab omnibus ferme,inoleuit apud eos de terra inani, & uacua,quæ cũ cœlũ,formasq; rerũ,omnemq; ab infinito tempore creationẽ antecessisset,Deus acceptã,in ordinẽ speciesq; rerũ prius incõpositã redegerit. Sunt alia multa,quæ si prudens paulum deuiantia in suum locum restituerit,uerumq; & uetustissimũ sensum assignarit,uidebit nostra esse,detersaq; scabie,quam uel uetustas, uel prauus sensus intulisset,ab integris germanisq; fluxisse nosset.Nam cum omnis antiquitas confessa sit à Deo genus humanũ habuisse principiũ,qui corpus,& animum totiusq; corporis opificium crearit , profectò declaratur eo, & Theologia Mosis,similem quandam à priscis seculis descendentem,sparsamq; per omnes terras sapientiam,celebrem semper fuisse, firmasq; in sensibus humanis radices egisse,cunctis originem, ortumq; suum Deo acceptum referentibus , quo & creatio mundi , omnium confessione demonstratur,& prouidentia.

Vt Pythagoras, & Archytas consentiant hominem à Deo creatum, eiq; super omnes animantes imperium datum. Et quòd hæc fuit etiam totius scholæ sententia.

CAP. II.

B HOMINEM igitur à Deo magnis dotibus insignem , omnium animalium principem conditũ,quod prodidit Moses , Archytas Tarentinus,qui præcipuus è Pythagoreis fuit,pro tota familia Pythagoreorum, diuinis uerbis testatur:quæ etsi prolixiora sunt,ut tamen,& mirabilem cõsensum, & unam semper fuisse religionem intelligamus,proponã: Iamblicho autore , de secta Pythagoreorũ: ἄνθρωπος πάντων ζώων , ἐστὶ πολὺ γέγονε σοφώτατος , θεωρῆσαί τε γὰρ δυνατός ἐστι , τὰ ἐόντα , καὶ ἐπιστάμαν, καὶ φρόνασιν , λάβεν ἐκ τῶν ἁπάντων , παρὸ καὶ ἐνεχάραξε , καὶ ἐπεσημήνατο τὸ θεῖον αὐτῷ , τὸ τῶ παντὸς λόγω σύσταμα ἐν ᾧ τά τε ἄλλα πάντα τῶ ἐόντος ἐνδέδεται , καὶ ταῖς σημασίαις τε τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων , τοῖς μὲν γὰρ φθόγγοις τὰς φωνὰς τόπος ἀφώρισται φάρυγξ καὶ στόμα , καὶ ῥῖνες . ὥσπερ δὲ τῶν φθόγγων , δι' ὧν , τὰ ὀνόματά τε , καὶ ῥήματα , τυπόμενα σημαίνεται γέγονεν ἄνθρωπος ὄργανον , οὕτω δὲ καὶ τῶν νοημάτων . ἐν τοῖς ἐόντεσσι ὀπτιζομένοις ἔργον σοφίας . τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν πόθ' ἅπερ καὶ γέγονε , καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος , καὶ ὄργανα δὲ , καὶ δυνάμεις ἄλαφε παρὰ τῶ θεῶ . Quæ sunt,Homo omnium animaliũ sapiẽtissimus est creatus , potẽs res cõsiderare,& scientiã,ac prudentiã capere ex omnibus.Quoniã impressit , & indidit ei Deus omniũ rationũ plenitudinẽ,in quibus uniuersæ rerum species continẽtur , & omniũ nominũ,ac uerborũ significationes.Nã sonis locus uocis decretũ est guttur,& os,& nasus:sicut autẽ uocũ,quibus nomina,& uerba formata significãtur , factus est homo organũ,sic itẽ intellectionũ,seu cogitationum in rebus uilis est opus sapiẽtiæ. Hoc mihi uidetur fuisse aliquãdo sicut fuit,quòd creatus sit homo, & organa , facultatesq; accepit à Deo.Hæc Archytas,in qua sentẽtia credendũ est , omnes Pythagoreos,ipsumq; principẽ Pythagorã fuisse.Quod et ipse Iamblichus apertè est cõfessus, dicens , καλῶς ἄρα κατά γε τοῦτον τὸν λόγον πυθαγόρας εἴρηκεν , ὡς ὑπὸ τὸ γνῶναί τε καὶ θεωρῆσαι πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνέστηκεν . Bene,inquit,secundũ hanc rationẽ loquutus est Pythagoras,quòd

ad cognoſcendū,& intelligendū omnis homo factus eſt à Deo. Hæc igit̄ eſt illa Theologia, quæ & ex ſucceſsione per omnes ætates deſcēdit,& ratione, iudicioꝗ docente fuit cōparata, mirabilē membrorū & ad loquendū, corporeaſꝗ actiones exprimēdū, & ad cogitandū fabricā, opus eſſe cuiuſdā longè maioris, quàm humanæ ſapientiæ. Tradiderat autē prior Pythagoras, oēs corporis actus, omnē poſitū, formāꝗ membrorū ſpectare quidē in diuerſos, quibus uita ſuſtinet̄,& agitatur, uſus, ſed rurſus oīa eòdem reuolui, ut uiuētes cogitemus & intelligamus. Eò autē omnē cogitatū tandem reſoluendū ac finiēdū, ut eū cogitemus, q nos omniaꝗ nobiſcū cōdidit, quod tāta ſapiētia factū fuit, ut nihil prætermiſſum ab eo ſit, quod ſapiētis animalis,& intelligētis ædificium poſtularet: Qui potuerit effingere, formare, aperireꝗ locos, quibus & uoces formarentur inferius, ex earū ſignificationibus acceptis, diuerſæ quas cernimus actiones exiſterēt. Hoc quicūꝗ caſu,& abſente ſapiētia factū exiſtimet, næ ille longè ab omni ſapiētia abſens eſt. Eò igit̄ omnis humana deniꝗ ſpectat confeſsio, ab oībus ſeculis auditū,& rationis inſtinctu perceptū, unū ſingularē eſſe Deū, autorē, patrēꝗ generis noſtri, à quo tota humana propago ſumpſit exordiū, qui debeat coli, adorari, cognoſciꝗ à creaturis ſuis, gratias immortales omnes illi perſoluere, qui nos uitæ, luciſꝗ participes, longēꝗ omniū animaliū fecerit ſapiētiſsimos, eoꝗ dominos eorū. Ecce eñ quod traditū eſt à Moſe, Datū à Deo ſuper oībus animātibus ſup omni terra, dominatū homini. Qui, ſi rectè perſpicias, eſt is, quē dixit Archytas σοφώτατος, ſapientiſsimus omniū, quòd poteſt ſapientiā & prudētiā capere, quòd aptus formatus eſt ad cogitandū, ad intelligendū. Hæc illa magna ſuper omnibus animātibus excellentia, is dominatus. Nam cū & uiribus corporis,& ſenſuū ſagacitate illæ longè nos antecellāt, ſola ratione omniū principe,& domina à nobis ſuperātur. In qua cu Deus maximè regnet, domineturꝗ, ſapiētiæ, prudentiæꝗ princeps, cui dedit rationē, ac ſapientiā, dedit ei ſimilitudinē,& partē eius quod ipſe eſt. Sicꝗ eſt apud Archytā, & Pythagorā, quod apud Moſem, Ad imaginem ſuam fecit eum. Appellat autem Deum Archytas primo τὸ θεῖον, ſecundo τὸν θεόν. Itaꝗ & Ariſtotelē uidimus, uidebimusꝗ illud ipſum τὸ θεῖον, creatorē hominis ab Archyta prædictū, declaraſſe: & quod Archytas de facultate loquendi,& intelligendi pronuntiauit ab Ariſtotele de ſitu membrorum genitaliꝗ ſocietate, quod & ipſum fuit ſummæ ſapientiæ, pronuntiatum.

Quòd hæc Pythagoreorum, de homine diuinitus creato Theologia ducitur ab Aegyptijs: Et quòd Mercurius Triſmegiſtus eam latius expreßit.

CAP. III.

HANC Pythagoreorū de homine à Deo creato Theologiā, alios fontes, aliā originem habuiſſe, ab altioribus ſeculis fluxiſſe, ad eos autē tanquam minores, Barbariſꝗ poſteriores, uelut hæreditariam deſcendiſſe, declarat Mercurius Triſmegiſtus, à quo forte Pythagoras, quem uiginti duos annos in Aegypto peregrinatum refert Iamblichus, edidicit. Triſmegiſtus igitur latius in hanc Theologiam, uelut loquendi dulcedine raptus, inundauit, ueluti dilatans ea, quæ Moſes cōpendioſè, ut integerrimus hiſtoricus, ſcripſit. In eo qui inſcribitur, quòd Deus inuiſibilis, ſit ex operibus manifeſtus: νόησον ὦ τέκνον δημιουργούμενον ἐν τῇ γαστρὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ δημιουργήματος ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐξέτασον, καὶ μάθε τίς ὁ δημιουργῶν τὴν καλὴν ταύτην καὶ θείαν ἀνθρώπου εἰκόνα. τίς ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς περιγράψας. τίς ὁ τὰς ῥῖνας, καὶ τὰ ὦτα τρυπήσας, τίς ὁ τὸ στόμα διανοίξας, τίς ὁ τὰ νεῦρα ἐκτείνας, καὶ δεσμεύσας, τίς ὁ ὀχετεύσας τὰς φλέβας, τίς ὁ τὰ ὀστέα στερροποιήσας, τίς ὁ δέρμα τῇ σαρκὶ περιβαλών, τίς ὁ τοὺς δακτύλους διελών, τίς ὁ τοῖς ποσὶ βάσιν πλατύνας, τίς ὁ διορύξας τοὺς πόρους, τίς ὁ τὸν σπλῆνα ἐκτείνας, τίς ὁ τὴν καρδίαν πυραμοειδῆ ποιήσας, τίς ὁ τὰ νεῦρα συνθείς, τίς ὁ τὸ ἧπαρ πλατύνας. τίς ὁ τὸν πνεύμονα σηραγγώσας, τίς ὁ τὴν κοιλίαν εὐρύχωρον ποιήσας, τίς ὁ τὰ τιμιώτατα εἰς τὸ φανερὸν ἐκτυπώσας,

καὶ τὰ

A καὶ τὰ αἰσχρὰ κρύψας. ἴδε πόσαι τέχναι μιᾶς ὕλης, καὶ πόσα ἔργα, μιᾷ περιγραφῇ, καὶ πάντα περικαλλῆ καὶ πάντα μεμετρημένα, πάντα δὲ ἐν διαφορᾷ, τίς πάντα ταῦτα ἐποίησε. ποία μήτηρ, ποῖος πατήρ; εἰ μὴ ὁ ἀφανὴς θεός, τῷ ἑαυτοῦ θελήματι πάντα δημιουργήσας, καὶ ἀνδριάντα μὲν, ἢ εἰκόνα, χωρὶς ἀνδριαντοποιοῦ ἢ ζωγράφου οὐδεὶς φησὶ γεγονέναι, τοῦτο δὲ δημιούργημα χωρὶς δημιουργοῦ γέγονεν; ὢ τῆς πολλῆς τυφλότητος, ὢ τῆς πολλῆς ἀσεβείας, ὢ τῆς πολλῆς ἀγνωμοσύνης: Quæ sunt, Cogita ò fili hominem in utero materno compositum, totamq; opificij artem diligenter perpende, & disce quis sit opifex, qui hanc hominis pulchram, diuinamq; imaginem fecerit, quis oculos formauerit, quis nares, & aures terebrauerit, quis os aperuerit, quis neruos tetenderit, & ligauerit, quis uenas irrigauerit, quis ossa solidauerit, quis pellem carni circundederit, quis digitos distribuerit, quis pedibus ingressum, uel plantam dilatauerit, quis poros aperuerit, quis lienem tetenderit, quis cor figuram pyramidis habere fecerit, quis neruos composuerit, quis pulmones cauernosos fecerit, quis uentrem dilatauerit, quis honestiores partes in propatulo posuerit, obscœnas absconderit. Aspice quot artes unius materiæ, quot opera una circumscriptione, cunctaq; pulchra, cuncta cum mensura, cuncta seorsum. Quis hæc omnia fecit, quæ mater, quis pater, nisi inuisibilis Deus, qui sua uoluntate cuncta operatus est? At statuam, uel imaginem, sine artifice, aut pictore, nemo dicet extitisse. Hoc ergo opificium fuit sine opifice? O' cæcitatem incredibilem, ò magnam impietatem, ò incredibilem ingratitudinem. Hæc & alia pleraq; Trismegistus, quæ uidisse, imitatumq; Pythagoram, Pythagoreosq;, uerisimile est, sicut uidit, & secutus est magna ex parte Plato. Similiter Trismegistus, quod in primo libro positũ fuit diuinam hanc edidit uocem: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ καὶ φύσις ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου: Omnium, inquit, pater, genetrixq; Mens, cum sit uita, & natura, peperit hominem sibi similem, quem tanquam propriam prolem di-
B lexit. Aegyptia igitur, Græcaq; Theologia, conspirant cum Hebraica, de homine creato à Deo. Verisimile autem est eam scientiam ab ipso generis humani principe ad omnem posteritatem propagatam, tradentibus inuicem eam sibi priscis, plenamq; eius omnium aures fuisse, nulli non perspicuam, non celebrem, nulli nationi, ab uno cunctis natis, non perceptam extitisse.

Poëtas antiquos, quos secutus est Ouidius, Mosaicam de homine diuinitus creato, sententiam confirmasse, idq; etiam Cornutum asserere.

CAP. IIII.

HANC famam item à Mose primo manantẽ, apud omnes autẽ tum ex eo libro nobilem, tum ex illo primogenito, tot quibus uixit seculis uociferante se manibus diuinis compositũ, corpus ex illo primæuo limo sumptum, animum autem diuinitus inspiratum, declarat ea, quæ tanquam fabula habita est apud Græcos: sed si quis et nomen artificis, & rationem totius rei, tum sapientum testimonia noscat, non fabula, sed à primordio rerum fama uera, à primis genitoribus in omnes ab eis satas nationes sparsam, de Prometheo, qui corpus humanum ex limo iuxta Theologiã Mosis informarit. Hunc igitur fuisse uerũ Deum, Deum inquam illum Mosaicum, & Platonicum, uniuersitatis artificem, cuius suprema in tota creatione manus fuerit humana creatio, declarat & ipsum pulcherrimum, mirabiléque nomen. Siquidem Græcè Prometheus, est sapiens, prouidus, unde προμήθεια, insignitus à priscis hoc nomine, ob mirabilem illam, quam Trismegistus expresit sapientiam, tum ipsa sermonis ratio. Nam in hunc modum loquitur ueteris huius famæ interpres Ouidius:

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ

Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.
Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit,
Ille opifex rerum, mundi melioris origo,
Siue recens tellus, seductaq; nuper ab alto,
Aethere cognati retinebat semina cœli,
Quam satus Iapeto, mixtam fluuialibus undis
Finxit in effigiem dominantum cuncta Deorum.

C

Duas de creatione hominis proponit sententias. Prior est, ut ab eo ipso, qui fuit mundi melioris, id est, eius mundi, qui post Chaos succesit, origo, diuino semine fuerit satus. Semen autem diuinum, cœleste, ætherium, non terrestre intelligas: Altera, ut è terra recenti, quæ paulò antè à cœlesti materie dirempta, retineret adhuc calorem, cœlestemq; bonitatem. Nec in hac duplici sententia diuersitas est opificis, sed materiæ, ex qua creari potuerit homo. Illum igitur, quem melioris mundi dixerat originem, asserit humanum corpus non ex diuino semine, sed terrestri materie creasse, appellās postea Prometheum, quem paulò antè mundi melioris originem. Nam si fuit mundi melioris origo, maxima autem melioris mundi pars est humanum genus: etsi certos uentis, & mari terminos ad hominum utilitatem, & ut terra compleri posset, dedit, certè is quoque fuit humanæ naturæ repertor. Etsi item, eodem Poëta autore, is prouidit,

Neu regio foret ulla suis animalibus orba,
Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum,
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ,
Terra feras cepit, uolucres habitabilis aër.

Quibus ostenditur, eum omnes mundi partes animalibus repleuisse, piscibus aquas, feris terras, cœlum sideribus, aëra uolucribus. Cur non etiam humanam stirpem, qua passim terrarum omnia loca latè replerentur, sine qua deserta omnia, plena feris, dumisq;, inculti quoq; agri erant futuri, condidit? Cui tribuis igitur creationem, quam clamas mundi melioris originem, & quem facis autorem cæterarum rerum, eundem stirpis humanæ principatum in cunctis obtinentis, facias necesse est. Qui fecit uniuersalia, qui formas rerum maiorum, qui terminos, situsq; omnium rerum præscripsit, oportet & particularia fecisse. Cogeris etiam, nisi aberrare, falli uelis, illius ordinem sequi Theologiæ, à qua cætera quoq; didicisti. Didicisti autem hæc ab Aegyptijs, & Phœnicibus, hi ab Hebræis, & Chaldæis, à Mose, Abraham, Noë, multarum gentium progenitoribus. Hi tradiderant ab eodem mundano opifice totam rerum gentem, nouissimè autem, tanquam regem in palatium, exædificatum, aulæis, rerumq; uarietate decorum, hominem, quem creasset introductū. Sed hæc notissima. Et Græci priscorum Theologiam, in qua sub scyrpis, & ænigmatis sublimia, grandiaq; latitant, enodantes, testantur Prometheū esse diuinam prouidentiā. E quibus Cornutus: παραδεδομένου τινῶν ἔτι ὅτι ὁ προμηθεὺς ἔπλασεν ἐκ τῆς γῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὑπονοητέον προμηθέα εἰρῆσθαι προμήθειαν τὴν ἐν τοῖς ὅλοις ψυχῆς. ἣν ἐκάλεσαν οἱ νεώτεροι πρόνοιαν. κατὰ γὰρ ταύτην, τά τε ἄλλα ἐγένοντο, καὶ ἐκ τῆς γῆς ἔφυσαν οἱ ἄνθρωποι ἐπιτηδείως πρὸς τὸ ἔχειν κατ᾽ ἀρχὰς, τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως: Quod autem traditur Prometheum finxisse è terra, omne hominum genus, intelligendum, Prometheum appellatam prouidentiam animæ uniuersalis, quam iuniores uocarunt Prouidentiā. Secundum enim hanc homines è terra sunt nati, aptè sese in mundi exordio habente. Hæc ille. Sed non prorsus omnia uerè. Nam nec Ouidius, neq; Græci, neq; Phœnices aut Aegyptij tradiderant homines è terra natos, sed Prometheum acceptum limum finxisse ad imaginem Elohim, id est, dominatoris,

D

A natoris, Dei Omnipotentis, illius scilicet, qui potenter omnia crearat. Illud uerò mirabile est, ut Mercurius Trismegistus, Archytas, Pythagoras, Poëta uno consensu pronuntient. Nam quod ait Poeta præcipuè illum hominis formatorem cogitasse, ut esset ei os sublime, cœlūq; cōtrà quàm aliæ animantes suspiceret, est quod Archytas paulò antè, hominem omnis scientiæ, & intelligentiæ capacem factum à Deo. & Pythagoras à Deo creatum ad contemplandum: presſiusq; idem admonens iubebat Iamblicho autore φιλοσοφεῖ τὸν οὐρανὸν ὁρῶν, philosophare cœlum suspectans. Quod fecit uates diuinus, erumpens in hanc uocem, Cœli enarrāt gloriam Dei. Mercurius autē docēs, quòd deus inuisibilis fit ex operibus manifestus: εἰ θέλεις αὐτὸν ἰδεῖν, νόησον τὸν ἥλιον, νόησον τὸν τῆς σελήνης δρόμον, νόησον τῶν ἀστέρων τὴν τάξιν: Si uelis eum uidere, aspice Solem, suspice Lunæ cursum, considera astrorū ordinem. Hoc igitur est, cur Opifex os homini sublime dederit, & erectos ad sidera uultus, ut artificem cœli, tantorumq; luminum, tantæ rationis, & moderaminis inuentorem, in ipso mirabili opere, qui natura sit inuisibilis, nec tangi potēs, agnosceret, repeteretq; artificem suum. Et Plato, maximam utilitatem oculorum à Deo datam. Rerum, inquit, optimarum cognitionem nobis oculi attulerunt. Nam hæc, quæ est habita de uniuersitate ratio, à nobis haudquaquam esset inuenta, si neq; sidera, neq; sol, neq; cœlum, sub oculorum aspectum cadere potuissent. Nunc uerò dies, noctesq; oculis cognitæ, tum mensium, annorumq; conuersiones, ad numerum machinatę sunt, & spatium temporis dimensæ sunt, & ad quæstionem totius Naturæ impulerunt. Eadem Tullius: Qui primum eos humo excitatos, celsos, & erectos constituit, ut Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere possent. Sunt enim è terra homines, non incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atq; cœlestium, quarum spectaculum ad nullum aliud ge

B nus animantium pertinet. Sic Græcè dictus ἄνθρωπος, aspectus in altum, sublimis aspectans. Quoniam igitur datur à Poëta Deo mundanum opificium, datur litis, ac discordiæ, qua pugnabant inter se turbabanturq; elementa, concordia. Hanc Deus & melior litem Natura diremit. Dicitur item eius cura, & prouidentia, in uarias cœlum, ac terras distinctas plagas: distinctas autem ad habitandū, quoniam dedit temperiem duabus, calore & frigore adhibito, certè idem fecisse hominem necesse est, cui fecerit, parauerítq; antea commodum ad habitationem locum. Propterea nouissimè satus est homo, qui dominari inter cætera posset. Si autem Deo tribuis ignobiliora, locum, sedemq; mundi eum posuisse, animalia bruta creasse, cur detrahis omnium creationem? Sed necesse est eum, cuius cogitatio in eo potissimum institerat, ut alicuius causa poneret, & distingueret orbem, cōpositisq; rebus, locisq; cuiq; suis designatis, esset pulcherrimus, & habitabilis mundus, ipse idem manum imponeret cogitationi, quæ fuit ut propter habitatorem, qui creatorem item ipsum suspiceret, pararet, ut sic dixerim palatia, domosq; mundi. Ecce igitur mirabilis cum uera Theologia, quæ mater fuit Græcis, iunioribusq; Latinis sapientiæ, consensus. Scribit Moses, Et homo non erat, qui operaretur terram: Poëta uerò:

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.

Apud Mosen, Non erat: Apud Poëtam, Deerat adhuc. Operari autem terrā, quod colere, qui possidere, inhabitareq; ut dominum designat, est quod Poëta, Quod dominari in cætera posset. Idcirco & apud Mosen, Replete terram, subijcite eam, dominamini piscibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus, quæ mouentur in terra. Quid clarius, & conformius? Sanctum autem animal, quia mentis capacius altæ, quod caperet illam altissimam, æternamq; Mentem, quæ mundi fuit origo.

Mentis

Mentis item altæ capacius, alterius ingenij, maioris animi, ratione plenum animal: ut Marcus, ut Plato in Timæo, ζῶον τὸ θεοσεβέστατον, animal pijssimum, Dei colentissimum, imago Dei. Proinde is finis, ea suprema cogitatio, ut nasceretur qui coleret Opificem, admiraretur, sidera suspiceret, Solem, Lunamque intueretur, non ut Deos quidem, sed ut à Deo sapientissimo creata, ut retro omnes: ut ex uisibilibus inuisibilem nosceret. Et, ut ait Philo, τῶν μὲν ἄλλων τὰς ὄψεις περιέγραψε κάτω νεύειν, διὸ νεύουσι πρὸς χέρσον, ἀνθρώπων δὲ ἔμπαλιν ἀνώρθωσεν ἵνα τὸν οὐρανὸν καταθεᾶται. Cæterorum, inquit, oculos interius depressit, eoque nutant in terram: contrà, uultum humanum eleuauit, ut cœlum aspiceret.

Quòd etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem à Deo creatum, animamque exterius infusam in corpus. Et quòd idem asserunt Aegyptij Philosophi, & item oraculum Apollinis.

CAP. V.

ORACVLA Chaldæorum, Sibyllarumque non aliud uociferantur, quàm hominem à Deo creatum. E quibus est illud, quod à Platonicis item profertur: ταῦτα πατὴρ ἐνόησε, βροτὸς δέ οἱ ἐψύχωτο: Hæc pater cogitauit, mortalis autem est ei animatus. Est autē sicut apud nostros, sic item Platonicos & priscos omnes, ipsum quoque Aristotelem, cogitatio, siue intellectio diuina, operatio. Omnis enim operationis initium à cogitatione sumitur. Hac mouente manus, manibus organa, operationes nostræ peraguntur. Sed Deus, qui tum manibus non indiget, tum immensæ potestatis est, cogitat quidem & ipse, & uult, transit autem sic in omnem naturam corpoream, per quam omnem diffusus est, eius cogitatio, sicut subita nostra cogitatio, ac uoluntas peruenit ad manus, & pedes: perinde autem res omnes subiectæ sunt, parentque Deo, terrestres, & cœlestes naturæ, sicut corpus cuilibet suum, cuius mouendi initium est uoluntas. Sic autem licebit illa diuina percipere, si uoluntatem cogitationemque humanam, minimam & imbecillam, conferas cum uasta illa, immensaque Dei, ad cuius motum possint omnia concitari: Etsi item cernas multorum hominum uolūtatibus ex consensu una effectis, tot corpora ut unum mouentem fieri subitò ingens aliquod opus: Sic uoluntas, cogitatioque diuina, longè quàm multorum mortalium coniurata uoluntas excellentior, ad cuius motum multo plura, ac maiora corpora cieri possint, operatur ingentia, incredibilia, admiranda. Hoc ait oraculum, Patrem, opificemque mundi hæc omnia, quæ cernimus, in quibus est humana progenies, cogitasse, uoluisse, subitoque creata apparuisse. Subito mortalem animatum, extemplò creatum Adam, diuina uoluntas cum protulit in lucem, inspirauit in faciem eius, & factus est in animam uiuentē, quod Chaldæus ἐψύχωτο, animatus est. Inspirationem Chaldæus intimè in Philosophiam, & initia rerum penetrans, interpretatur uoluntatem illam, cogitationemque diuinam. Hoc igitur testimonio, duo, quæ docuit Theologia Mosaica, noscuntur, corpus seorsum, & animam ab uno, eodemque Deo, mundanoque opifice creata. Corpus à Poëtis, sicut ab oraculo dicitur Græcè βροτὸς, mortalis, deuorabilis, tempori subiectus edaci. Illud uidelicet quod sumptum est ex limo terræ, & quod in cinerem reuertitur. Hoc, inquit, animatum fuit à Patre, sicut dicitur in Mose, & Pater mundi, fuit item hominum, qui corpus eorum, & animum procreauit. Hæc item fuit priscis uulgata Theologia. Eoque Asclepius Theologus in ea, quę appellatur Hymnodia, ad Animonem regem inquit: θεῷ μὲν πανακηράτῳ καὶ πατρὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, πρὸς μυρίων σωμάτων καὶ φωνῶν, τὴν εὐφημίαν ἀναφέρεσθαι πρέπει. Deo, inquit, undequaque incorruptibili, & patri nostrorum animo-

A rum ab omni lingua, & uoce, gratiarum actionē referri conuenit. Ecce patrē animarum uocat, & creatorem. Videlicet quod Chaldæus animatorem, uiuificatorem, fontem nostrorum animorum. Iustinus item testatur oraculum, ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπὸ τινὸς, ὕμνον παντοκράτορος ἐκδοῦναι θεῦ, ὅπως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη. ὅτι πρῶτος πλάσας μερόπων ἀδὰμ δὲ καλέσας, καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς, οἷς ἴσμεν, συμβαίνει: Quod apud uos oraculum rogatum à quodam ut hymnum Dei omnipotentis concineret, sic in medio hymni dixit, Quòd primus hominum formator Adam uocauit. Et hunc seruari hymnum, apud multos quos scimus, contingit.

Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quòd in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Dijs, poëticè potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium summo Deo.

CAP. VI.

SAEPE subit admirari, ut multarum in sacris literis traditarum rerum fama in omnes gentes progressa, quoniam & à longinquis temporibus descenderet, & autorem apud eos certum non haberet, adulterata fuerit, præcipuum Græcorum uitium, qui Barbarorum uti maiorum Theologiam æmulati, male perceptam, temporum diuturnitate iam obsoletam, fabulis sæpe peruerterunt. Veluti quod paulò antè de Prometheo, & Gigantibus, quod turris ædificium fuit, congestos montibus montes fuisse diuulgarunt. Et columbam ex arca à Deucalione, quod Plutarchus retulit, emissam. Et lapsum animorum in hunc mundum è Paradiso in corporis carcerem, ad pœnam sceleris inclusorū. Igi-
B tur & Plato, cum ex sacris literis audisset, Deum creaturum hominem, quasi circunstantibus quibusdam dixisse, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. ipse qui totam Theologiam suam à Pythagoreis, & Aegyptijs, certisq; per omnes sermonibus obambulantibus deducebat, introducit mundanum illum Opificem cum Dijs iunioribus, quos ipse paulò antè procreasset, loquentem super hominis creatione, iubentemq; eis accepta ab se immortali anima, in corpus, quod ipsis effingere mandasset, inserere, humanæ creationi ferme duos adhibens opifices, supremum Deum animi creatorem, & Deos iuniores, quibus idem iubeat corpus informare. Hæc eleganter, ut omnia, Marcus Tullius, qui Timæum Platonis fecit Latinum, è quibus pauca delibabo: Tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc uos, qui Deorum satu orti estis, attendite, ut mortali generentur conditione, uos suscipite, quorum uobis initium, statúsque traditur à me. Vos autem ad id, quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Paulò pòst, Pòst autem eam sationem Dijs, ut ita dicam, iunioribus permisit, ut corpora mortalia effingerent, quantúmque esset reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne & quæ sequentia essent, perpolirent, & absoluerent. Itaque cum accepissent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem, & effectorem sui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aëris à mundo, quas rursus redderent mutuabantur, eásque inter se copulabant, haud ijsdem uinculis quibus ipsi erant ligati, sed talibus, quæ cerni non possent, propter paruitatem. Aliáque multa prosequitur Plato. Totúsque locus sumptus est ex libro Mosis, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Siquidem etiam nonnulli Hebræi ferunt eum cum Angelis, quos paulò antè creasset, tunc locutum. Et Philo Iudæus, quos Philosophi Dæmones uocent, Angelos dicit in sacris literis

appellari. Imaginem autem, & similitudinem, imitationem illam credidit Plato. C
Hanc igitur eius sententiam, qua separatur creatio, ut aliud fecerit Deus maximus, aliud Dŋ minores, manifestæ rationes coarguent. E quibus erit prior, quòd ipse sibimet contradicit: secunda, quòd præter Theologiam maiorum, à quibus edidicit, hanc fabulam confinxit. Demum quòd ratio his quæ dicit apertè refragatur. Coarguat igitur Platonem Plato, cui refellendo sufficeret, quòd quæ Barbari docuissent non clarè percepit, suspicione ad alia longè declinante, quàm fons ipse, cuius riuulus fluxit Theologia Græcorum, sapuisset. Quippe si uel concedam illum apud Mosem parentem mundi, cum iunioribus Dŋs fuisse locutum, non protinus eos asciuisse adiutores ad creandum, opémque quasi eorum implorasse contendam: Aut cum dedignatum corpus attrectare, collectisq; ex quatuor elementis particulis, fabricari, eam ministris suis prouinciam delegasse. Probarem enim optimis, naturǽque maximè consentaneis rationibus, nihil esse in toto mundo homine nobilius, ut qui crearit indignioris, minorisq; ponderis res, multo facilius admouerit nobilissimæ conditioni manus. Omnibus enim elementis melior est homo: corpora uerò cœlestia cum manifestò deseruiunt humanis commodis, quia facta sunt etiã autore Platone, ut lucerent super terram, ac motibus eorũ perceptis, temporibusq; distinctis, hominum negotia in terris regerentur, essétque rebus humanis certus ordo, profectò uidetur id melius, ac nobilius esse, cuius utilitas impulit autorem ad creationem cœli. Qui si cœlum creauit, multásque corporeas formas exemit ex illa congerie, certè fecit etiam quod esset animal nobilissimum, ac sanctissimum, ut idem asseruit. Ad hæc non uidetur unius eiusdémque rei separanda, duobúsque quasi opificibus tradenda creatio. Nam cum nulla causa uerisimilis afferri posit, cur sapiens ille Deus refugerit humanam conditionem, nisi D
uidelicet quòd corpus humanum corruptibile sit (indecorum sit autem summum opificem rei incorruptibilis autorem fuisse: quod quidem nihil ad dedecus Opificis spectat) sanè ueritati plurimum consentit, ut sit animi, ac corporis quorum est admirabilis coniunctio, idem artifex. Est autem diuinum corporis opificium, fuitque sapientibus semper stupori, & admirationi. Ac nisi quòd incorruptibilis naturæ est cœlum, ad sapientiam certè artifici, nihil illic est humano artificio excellentius: Nemóque fuit, uel ante, uel post Platonem, cui fabula hæc in exponenda hominis creatione arriserit, nec à summo Deo præclara conditione creatum senserit hominem, cuius corpus, etsi mortale est, prouisum tamen mirabili sapientia fuit, quod etiam est Aristoteles confessus, ut in re corruptibili, sempiterna quædam esset successio, dum semen inuicem sibi corporibus tradentibus, existit hominum perennis progenies. Quod æquè diuinum est, ac si in uno eodémque corpore æternitas fuisset. Sed non est mihi contra Platonem super hac re differendum, quem quasi poeticè potius, &, ut pleraque, sub fabulis scripsit, quàm physica, constantiq; ratione apparet locutum. Nam neque sermo ille Opificis mundani cum minoribus Dŋs, uerus est, neque materiæ cœlestis, ad eum, quem tradidit modum, sectionem fas est intelligi. Dŋ quoq; minores nusquam sunt: quia ut docuit antea, non Dæmones illi, sed homines fuerunt. Ipsum duntaxat aliter & in Timæo, & alŋs locis loquentem, & Deum autorem hominis confitentem, iuxta superiores, quibus operam dedit, Philosophos, rationibus omissis, audire satis erit. Licet igitur Plato tradat Deos minores à Deo paulò antè satos ipsius imperio, corpus humanum finxisse, ubiq; tamen quasi ueritate eum à superstitione reuocante, tribuit hoc mirabile opificium summo Deo. E quibus est in

A est in eodem Timæo, quòd Deus fecit iecur aptum ad excipiendas rerum futurarum imagines: τούτῳ δὴ θεὸς ἐπιβουλεύσας, αὐτῷ τὴν τοῦ ἥπατος ἰδέαν ξυνέστησε. & quæ sequuntur. Videlicet, Hoc igitur Deus considerato, ipsius iecoris formam fabricatus est, & posuit in eius cōstitutione densitatem ac lęuorem, & perspicuitatē, dulcedinemq́; & asperitatem. Paulò etiam pòst, hunc ipsum summum Deum refert medullā, in qua animæ essent, ex elementis collectam, composuisse. Hæc, inquit, elementa Deus singula à suis generibus secernens, miscensq́; ad proportionē inuicem, satum uniuersalem omnis mortalis generis excogitans, medullam ex eis operatus est, & deinde ei genera animarum demisit inserta. Hic audis totam materiam, Deum componentem, & optimā quamq́; elementorum partem in medullam, quæ animarum fundamentum esset, ubi spuma genitalis, miscentem, ac temperantem. Paulò pòst exponit quomodo noster δημιουργός, formator, fictor, composuerit carnem, & ossa & neruos, ex quibus'ue elementis, quāntaq́; proportione. Vnde factum, ut fluxiorem, sed quæ magis contendi posset, quàm carnis, molliorem autem quàm ossium, uim nerui habuerint. Quibus, inquit, ossa circunducens & medullam alligans ad inuicem neruis, demum carnibus ea operuit desuper. Deinde ipsum eundem dicit neruos ad extremum capitis adligasse: διὰ ταῦτα, καὶ οὕτως ὁ θεὸς, περὶ ἐσχάτην κεφαλὴν πεδήσας. & quæ sequuntur. Neruos ob hæc, & hac ratione, Deus ad extremum caput circumactos, circa collum simili modo deuinxit. Et extremas mandibulas eis alligauit sub faciem, reliquos in omnia membra distribuit, alligans articulum articulo. Demum Plato dicit, Deum, quò traijceret humor ex uentre ad uenas, abusum aëre, & igne. Totamq́; interiorem illam membrorum rationem diuinitus explicat, referens in Deum. In quibus euidentissimè uniuersam illam superius positam à Mercurio Trismegisto hominis creaB tionem declarauit, secutúsque est ad amussim, explicans, aperiénsque, quæ breuiter Mercurius pronuntiasset, ex hisq́; in admirationem Opificis, omnes incitasset. Quocirca cum & in Timæo, & ubique fateatur animam à Deo creatam, & habere cum eo similitudinem, & affinitatem, quod etiam affirmat Aristoteles, uidetur planè rationi consentaneum, ut qui fecit meliorem partem, etiam ipsum mirabile, sapientissimæq́; intelligentiæ opificium construxerit. Hoc ueritate cogente non modò in Timæo, sed alijs locis confessus est, ut quod in secundo de Republica tradidit à Deo nata, & facta omnia, cœlestia & terrestria, Deos, & homines. Et in septimo de Legibus diuinitus sic est de Deo, & homine, & quod interesset, locutus: Natura Deum quidem esse omni beato studio dignum, hominem uerò ludum quendam esse Dei, uereq́; id optimum eius fuisse. Hæc Plato. Cuius uidetur esse sensus, in Deum, resq́; diuinas, omne studium esse conferendum. Dignum enim eum esse, in quo colendo omnibus conatibus, & studijs utamur. Hominem autem esse longè Deo inferiorem, quippe qui sit res ab eo ueluti iocularis effecta, ut quasi luderet, cum machinatus eum est, ueluti si pictor, aut statuarius aliquod opus effingeret. Græcè enim παίζειν, ludere, uidetur esse etiam creare, gignere, unde παῖδες, filij, proles, dicti pignora Latinis. Sic fuit homo, quasi filius, & proles Dei, sed μεμηχανημένος, machinatus, fabricatus, factus. Idq́; ait Plato fuisse omnium, quæ Deus facere posset, optimum, ac præcipuum. In tertio quoq́; de Republica, non Dæmones, sed Deum supernum innuit hominem creasse, cum ait, quòd Deus formans homines, alijs aurum id est, mentem, admiscuit plurimum, alijs argentum: ἀλλ' ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμιξεν αὐτοῖς. διὸ τιμιώτατοί εἰσιν. ὅσοι δὲ ἐπίκουροι, ἄργυρον, σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν, τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς δημιουργοῖς: Deus, ait, fingens qui ad imperandum creabantur, aurum in eorum satu admiscuit, eoq́; sunt pretiosissimi, qui custo-

des & adiutores argentum, ferrum, porrò & æs agricolis & cæteris opificibus. In sexto quoque, non Dæmones asciuit, sed ut Moses, & Trismegistus priores, uerum Deum hominis opificem. Hunc ait sensum uidendi fecisse copiosissimũ, multarumq; rerum capacissimum, uidelicet quod omnes, os sublime dedit, ut caperent notionem Dei. Nunquid, ait, ἐννενόηκας τὸν τῶν αἰσθήσεων δημιουργὸν, ὅσῳ πολυτελεστέραν τὴν τοῦ ὁρᾶν τε καὶ ὁρᾶσθαι δύναμιν ἐδημιούργησεν; Quod est, Considerasti sensuum artificem, quàm locupletem fecerit uidendi facultatem? Sensit igitur cum superioribus Theologis, totaq; ante eum hominum Philosophia.

Quòd Aristoteles mirificè consentit cum Theologia Mosaica, hominem à Deo conditum, formatumq; corpus, datamq; sexus uarietatem, animam autem exterius inspiratam.

CAP. VII.

SENSIT etiam quæ superiores omnes, si quis prudenter dicta eius perpendat, non pertinacium tempestatis huius Peripateticorum more, in quibus quo plus est inscitiæ, plus etiam temeritatis, & arrogantiæ, mordicus dogmata certa eius defendat, aut uerius deprauet Aristoteles. Triaq; sunt præclara, euidentia, manifestaq; de creatione hominis à Deo siue animi, siue corporis, apud eum testimonia. Vnum uniuersale, duo particularia: Ex his duobus alterum ad animum spectans, alterum ad corpus. Quæ etsi produximus superius, poscit tamen ordo, ut huc reuocentur. Dicebat in libris de Generatione & interitu, quòd cùm res terrestres & corruptibiles plurimum distarent à principe Deo immortali, & incorruptibili, nec capere res terrestres in indiuiduis immortalitate possent, Futurum fuisse, ut res creatæ breui circumacto temporis interuallo, migrarent è uita. Huic malo sapientissimum Deum sic prouidisse, ut inchoato à primis illis indiuiduis ordine, deinceps altera gignerent altera, essetq; in unoquoque semen, in quo, Platone docente, inuisibilia quædam animalia continerentur, quæ in uteris animantium consota coalescerent. Sicut in utero terræ semina plantarum. Quo consilio nunquam perpetuæ creationis deficeret ordo. ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπασιν ἀεὶ, τοῦ βελτίονος ὀρέγεσθαι φαμὲν τὴν φύσιν, βέλτιον δὲ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, τοῦτο δ' ἐν ἅπασιν, ἀδύνατον ὑπάρχειν, διὰ τὸ πόρρω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι τῷ λειπομένῳ τρόπῳ, συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεός, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quod est: Nam cum in omnibus semper desiderare melius naturam dicamus, melius est autem esse, quàm non esse, hoc autem in cunctis erat impossibile, quoniam à principio plurimum distarent, qui supererat modò compleuit uniuersum Deus, perennem faciens generationem. Hæc, ut sæpe admonui, in præteritis temporis uerbis pronuntiat Aristoteles, fecit, compleuit, ut non innuat continuam dependentiam, sed ut magister Plato, omnisq; uetustas, principium quoddam. Proponuntur enim duo inter se contraria, è quibus cum alterum sequi Deus posset, elegit potius alterum, ut esset perennis ordo. Quòd si contendas, & proteruus infitias, ne sibi contradicat Aristoteles, eum temporis initium non spectasse, ego ex aduerso dicam imprudenti, & ad mendacium, fictumq; alibi dogma minime attendenti confessionẽ ueritatis excidisse, cuius non imperitos, efferatosq; in dogmatis eius Peripateticos, sed prudentissimos quosq; uelim consideratores. Hoc igitur mirabili, uenerandoq; Aristotelis (sic enim appellare libet) oraculo declaratur, & continetur, quod præcones theologiæ nostræ toties uociferãtur: Manus tuæ fecerunt me, &, ante & retro formasti me. Imperfectum meum uiderunt oculi tui. Quomodo enim fecerunt, aut creauerunt nos manus eius, qui tantum distamus

A distamus à primo illo, quem diuinæ præsentes fecere manus? Videlicet quod ipsi nos Philosophi, sæpe Theologiæ cœlestis interpretes, docuerunt. Permanauit ad nos usque à primo perennis generationis à Deo excogitatus ordo: qui non solum creauit primos illos, erexitq; è nihilo in pedes, sed uasa quoque membraq; molitus est in eis, in quibus genitale semen contineretur, semini autem eam indidit uim, ut quod ait Plato, exigua quædam & propter breuitatem inuisibilia animalia ei inessent. Aptauit quoque membra, ut fieri posset generatio. Et quod mirabile suspiciendumq; maximè est, ut esset copiosissima satio, mutuæ coniunctionis magnum excogitauit ardorem. Et quod admiratus explicuit deducens totam rem à Deo Plato, Descendere, inquit, fecit per collum à capite semen. Quod ueluti animal, accepta respiratione ubicunq; respirando fluxit, uitali cupiditate animali ingenerata, gignendi amorem absoluit. Quocirca genitale uirorum membrum, utpote sui iuris, rationisq; impatiens omnibus effrænata cupiditate conatur potiri: Similiter quæ uulua in mulieribus dicitur, cum sit animal ob hæc ipsa, procreandorum filiorum auidum. Et reliqua, quæ persequitur Plato, deducens, ut dixi, mirabilem hanc arcanamq; nascendi sapientiam omnem à Deo. In his igitur continetur quam Aristoteles dixit ἐντελεχὴς γένεσις, Perpetua, continuataq; successio. Quam si uoluisset explicare, dicenda ei fuissent, quæ prior Plato: quæ cum magister ipse ingenuè tribuat Deo, certè & Aristoteli ut tribuit, tribuenda fuissent, confitendumq; fuisset, Deum autorē tanti operis. Ille igitur idem posteros nos creauit, qui priorē illum, creans nos in illo, faciens perpetuū successionis ordinem, dans apta membra ad generationē, & utrique sexus mutuam appetentiam. Et hoc est quod apud Mosen dicit, Crescite, & multiplicamini. &, Producat unumquodque iuxta genus suum, habens semen in B semetipso. In Politicis item loquens de mutua uiri, & mulieris coniunctione: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ᾽ ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς κοινωνίαν. Quæ sunt, Simul autem & natura, inquit, supplet hoc circuitu, perenniter esse: quandoquidem non secundum numerum, sed secundum speciem id fieri poterat. Sic prouisa fuit à Diuinitate utriusq; natura, uiri, & mulieris, ad societatem. Cernis ut sibi consentiat, Confitens à Diuinitate prouisum fuisse, non solùm nunc prouideri, imò ideo prouideri, quia prouisus fuit sexus uiri, & fœminæ. Non'ne hæc est Theologia Mosaica? Masculum, & fœminam creauit eos. Et dixit, Crescite, & multiplicamini. Ea est periodus, & ἐντελεχὴς γένεσις. Factum à Deo, Moses: Factum, & Aristoteles. Factum aliquo temporis initio, Moses: idem & Aristoteles: apud utrunque Fecit, Creauit, Repleuit Deus. Necesse igitur est Aristotelem hic sensisse, quæ maiores, Plato, Pythagoras, omnisq; Græcia prodiderant, cum & sermo id declaret, & habuerit antea quos sequeretur. Tertium testimonium de creatione animi est, cum in quarto libro de Generatione animalium, omnem aliam animam interire, quia coniuncta sit cum elementis, à quibus etiam oriatur, & ab eis separari non possit, quia non sit aliud quàm ipsa, fatetur. Solam autem mentem, aut intellectum, exterius accedere, quia separabilis sit, & alterius generis, ut in libris etiam de Anima, disserit: ὥστε καὶ θύραθεν εἰσιέναι ἀδύνατον. οὔτε γὰρ αὐτὰς καθ᾽ ἑαυτὰς εἰσιέναι οἷόν τε ἀχωρίστους οὔσας, οὔτ᾽ ἐν σώματι εἰσιέναι. τὸ γὰρ σπέρμα περίττωμα μεταβαλούσης γαστρός ὂν, λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια: Quo circa, inquit, impossibile est, ut exterius ingrediatur anima sensibilis. Neque enim ipsas per seipsas ingredi ceu inseparabiles datur. Est enim semen excrementum corporis, a quo continetur. Superest autem solam mentem exterius ingredi, & solam di-

uinam esse, cuius operatio non communicat cum actione corporea. Hæc Aristote- C lis dicta, qui æqua lance, synceroq́ iudicio ponderet, colliget hominem, quæ ue- tustissima nostra Philosophia, sensisse, quodq́ ex succesione, reuelationeq́ sensit nostra, hoc Aristotelem ratione & iudicio prodidisse, ratione cum ueritate cœlesti consonante. Priora exempla satis superq́ declarabant creationem artificiumq́ hu- mani corporis, opus fuisse diuinæ sapientiæ: hoc postremum ualidissimè clamat ab origine diuina, satum nostrorum animorum. Si enim mens sola separabilis, sola à natura corporis absoluta, necessariò est origo eius à Deo, quoniam à nullo corpo- re. supra corpus enim est natura diuina. A' solo igitur Deo. Quod ipse etiam confi- teri non erubuit. Superest, inquit, solam hanc esse diuinam. Diuina sunt, quibus uel ortus à Deo, uel similitudo cum Deo. En totum hominem ab uno eodemq́ Deo dixit Aristoteles creatum, consentiens cum prisca Philosophia, cum Aegyptijs, Chaldæis, Pythagoreis. In cuius dictis, si penitus euoluas, rei caput attingas, re- rum creatio, quantum uelint torqueant hic sese Peripatetici, continetur.

Quod Aristoteles de animi immortalitate, ac diuinitate sensit, ac dixit, quæ superiores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Trisme- gistus, exinde Philo, & Marcus Tullius.

CAP. VIII.

VERISIMILE est, ut dixi, maiores Theologos Græcos, & Barbaros, ratione quoque, iudicioq́ accedente, in hac præclara, de aduentu exte- rius animi nostri assertione Aristotelē fuisse secutum. Quæ si hodierni Pe- ripatetici tenerent, fortasse melius & hoc loco, & omni Philosophia eius Aristotelem interpretarentur. Veri inquam simile est, nunc Philosophum dixisse, D quæ cum cæteri, tum Chaldaicum oraculum, quod solet etiam Platonicis proferri, prius ediderat:

Χρὴ σε σπεύδειν πρὸς τὸ φῶς καὶ πατρὸς αὐγάς,
ἔνθα ἐπέμφθη σοι ψυχὴ πολὺν ἑσσαμένη νοῦν. Quæ sunt,
Accelerare opus est te ad lucem, & patris splendorem,
Vnde tibi est animus missus, multa indutus mente.

Hoc oraculum explicans Psellus Philosophus, ἐπειδὴ οὐκ ἐκ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπό- στασιν ἔλαχεν, οὐδ' ἐν σωματικαῖς ὑφίσταται κράσεσι, ἀλλὰ ἄνωθεν ἐκ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἐπιστρέφεσθαι. & quæ sequuntur. Posteaquam, inquit, non ex seminibus accepit sub- stantiam anima, neque corporeis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè ha- bet esse, ad illum etiam conuertatur oportet, & ad lumen diuinum faciat ascensum. Magna enim uestita intelligentia huc descendit, hoc est induta est à creatore, & pa- tris, reminiscentias diuiniorum conditionum, quando huc accepit descensum. Hinc per easdem illas reminiscentias iterum illuc reuertitur. In his Psellus, etsi nimium Platonicè de animorum descensu locutus est, uerus tamen sensus est, animos esse diuinos, his à sedibus descendentes, ubi consensus omnium mortalium prædicat esse aulam Dei, qui tametsi per omnem mundum intentus cœlum, ac terras implens, ut noster ait Propheta, proprius tamen ubi magis colluceat maiestas eius locus, di- citur Cœlum. Ab illa aula, quoniam nec à mundo corporeo, nec ab ullis elementis ueniunt, dixere nostras animas descendere, formatas ab ipso Deo, similes autem sibi formatas, nullo ex corpore deprompta, solo Deo earum origine, & fonte. Pro- pterea Philo pro omnibus Philosophis, animum esse ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα, Ab- scissionem aut radium à Deo. Salomon, ἰδιότητα, proprietatem. Oraculum Apol- linis

A linis, μοίρα, particulam. Moses, afflatum. Tullius, decerptos ex mente diuina. His modis est anima demissa cœlo, diuinitus data, diuinitus decerpta, mirabili modo formata. Quas autem dixit Psellus reminiscentias, non illas scilicet Platonicas dixit, nisi rectè sentias, sed naturalem ad cœlum suspectum, & conuersionem, unde fuit origo, similitudinem cum Diuinitate, & quòd animus decerptus, aut afflatus est ex mente diuina, naturali cupiditate desiderans fontem genitorem suum: non quòd antea, quàm in corpus intrassent, in cœlo fuerint animi, sed uno momento creati, diuinitusq; dati, coguntur conditoris sui reminisci, semper ad propriam regionem suam animorumq; loca, ubi Deus inuisibilis, regnumq; eius florentissimum, suspirant, cum nec terra, nec aqua, nec aër, nec ignis possit animis placere, quippe qui nec è terra, nec aqua, nec aëre, nec igne, sed à regno Deorum, à locis immortalibus, inuisibilibus, incorruptibilibus uenere. Huius regni recordantur animi, lumen sempiternum sentiunt instinctu naturali fulgentissimum, mirabile, iucundissimum, alacritatis ineffabilis, incognita mortalibus, solis his, qui adsunt, nota gaudia. Hæ sortes, aut conditiones meliores, de quibus sæpissime Plato, & nostræ literæ. Magnam autem mentem etsi Psellus illas reminiscentias interpretatur, mihi tamen uidetur oraculum similitudinem Dei, & id ipsum, quo diuina est anima, sensisse, illamq; Diuinitatem designasse, quam sedibus ætherijs descendens tulit anima secum. Hæc magna, hæc multa mens, plena diuinæ naturæ, instinctusq; beati, notionisq; cœlestis. Hoc quis neget Aristotelem sensisse, asseruisse, cum nulla sit in hoc mundo regio, nec locus, nec corpus, à quo aduentare animus potuerit? Et tamen exterius eum ingredi dixit. Vidisti quoque, ut Psellus proposuerit, penéq; declarauerit locum superius adductum ex Aristotele: Non subsistit anima corB poreis temperamentis, ut quidam in Phædone suspicantur: nec semini, spumæq; illi, substantiam debet suam: non eodem, atque corpus satu seminatur: sed habuit diuinitus, & supernè substantiam. Id igitur Aristoteles dicebat, ex semine, quod excrementum, uel spuma corporis sit, sensitiuam, corpoream'q; animam creari: solam autem mentem alterius rationis esse, cuius omnis incorporea sit operatio. Ob id eam esse diuinam solamq; exterius accidere. Quod quidem cæteri Philosophi communibus suffragijs omnes decreuere. Vidimus enim apud Platonem, Opificem mundi, se principium, & fontem animorum confitentem, cuius, inquit, initium traditur uobis à me. Et quòd Dij minores acceptã, genitamq; à Deo animam, incluserint in formatum à se corpus. Aliaq; plura, quæ pòst referentur. Igitur, & Pythagoras aperuit, propalauit, uociferatus est, quod Aristoteles occultè designauit: cuius dictum, animum exterius accidere, est quod Pythagoras omnibus prædicabat,

—θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι.

Aude, nanque genus diuûm mortalibus extat.

Genus diuinum esse nobis etiam mortalibus, propter corpus, ut Chaldæus superius: animi autem origo, inquit Pythagoras, est à Deo. À quo genus ducimus, inde natus animus, propterea cognatus, & quod ait Aristoteles, συγγενέστατος, affinis, gentilis, ut Marcus. Tenemur agnatione diuina. Genus nostrum, id est, eius, qui uerè homo est, nempe animus, non est à corporeo, corruptibiliq; mundo, sed à Deo. Propterea diuinum genus est nobis, ut haudquaquam timere, quasi morituri, debeamus. Imò fidendum est maximè, magnaq; cum alacritate uiuendum, quibus non sit cum his quæ moriuntur, & intereunt, agnatio, sed cum Deo immortali. Cernis autem Pythagoram eodem nomine atque Aristoteles uti? Relinquitur, inquit Philosophus, mentem solam extrinsecus aduentare, solamq; esse θεῖον, diuinam

nam: Pythagoras autem, diuinum genus, satus diuinus, diuina cognatio, natura, origo, ortusque diuinus nobis, propterea non mortalis. Eadem deprecantem, & quid senserit Aristoteles declarantem nostræ Theologiæ antistitem, etiam Arati testimonio, qui similiter atque Aristoteles, & Pythagoras, licet Aristotele prior, fuerat locutus, allato, considera: Ipse, inquit diuus Paulus, Deus cum sit Dominus cœli & terræ, non in manufactis templis habitat, neque manibus humanis colitur, alicuius indigens. Ipse dans omnibus uitam & spiritum in omnibus, creauitque ex uno sanguine omnem humanam gentem. In ipso, inquit paulò pòst, uiuimus, & mouemur, & sumus, sicut quidam è Poëtis uestris dixerunt, Huius enim genus sumus. Genus igitur cum simus Dei. & quæ sequuntur. Visum quid sentiat Aristoteles & Pythagoras. Diuinè quoque & similiter atque hi omnes, animi substantiam, & fontem declarauit Trismegistus ad Asclepium: ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος ὑπότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Mens, inquit, non est abscissa ex Dei substantia, sed quasi explicata, sicut Solis lumen. Quis est igitur tam infelici iudicio, tanta impudentia, quanquam habent os hodierni Peripatetici, & frontem perfricuere, non omnes dico, qui non uideat Mercurium, Pythagoram, Aratum, Paulum, Chaldæum aperientes, quod obscurè protulit? Aristoteles, exterius animum ingredi, uidelicet ortus illi diuinus est, genus, generatio, natales diuini, non mundani, non corporei, corruptibiles, diuina stirps. Hoc item clarius exposuit Marcus, ut qui sententiam Aristotelis super eo uerbo θύραθεν, à foribus, uel non intelligant, uel deprauent, id de intellectu uel Dei, uel uniuersali quodam exponentes, aut de intellectu, siue intellectione, & doctrina, quæ paulatim exterius aduentet, sit locutus, merito cæteros magnos uiros audientes, à pertinaci, stultaque hac sua persuasione dimoueantur. Quid enim uerisimile fit aliud Aristotelem sensisse, quàm quod est apud Marcum in Tusculanis, & in consolatione? Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Nihil est enim, inquit, in animis mistum, atque concretum, quod ex terra natum, atque factum esse uideatur. Nihilque humidum, aut flabile, aut igneum. His enim innatum nihil inest, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quo & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti possit præsentia, quæ sola diuina sunt. Hæc ratio Marci nostri de immortalitate animi latior, uerbisque Latinis declarata est, quam sæpe Græcè, & ad morem Philosophorum posuit Aristoteles in secundo de Generatione animalium. Nam cum diuisisset, omnes animæ species, aut separatas esse, aut non separatas, aut quasdam separatas, quasdam non uel nasci, & esse in semine maris, non exterius ingredientes, aut in semen maris ingressas: aut exterius accedere omnes, uel non: quòd non omnes prius fuerint, quàm ingrederentur, clarum esse hac ratione: Quæcunque enim principia habeant operationes corporeas, ea sine corpore esse non posse, ut incedere sine pedibus, ut id non possit exterius accedere. Neque enim ea principia ipsa per se introire posse, ut inseparabilia, neque corpus introire. Semen enim excrementum uentris esse. Solam igitur mentem ingredi exterius, solamque diuinam esse. Neque enim cum operatione eius ulla ratione communicare operationem corpoream. Hæc ratio est, quam Marcus attulit, memoriæ, cogitationis, prouidentiæ. Hæ enim sunt operationes incorporeæ, ab incorporeo principio nascentes.

Quòd confirmauit Aristoteles eandem sententiam alijs locis, quibus sensit aperteque pronuntiauit animum à corpore segregatum, idemque testantur Peripatetici eum sensisse.

CAP. VIIII.

Hanc

A HANC item Aristotelis uerè sententiã fuisse,nõ is modò,& omnis qui in libris de Anima est locus,sed & ille in Moralibus , ab alijs etiã animaduersus,cui mille tenebræ ab inimicis ueritatis offundi possint , abunde testatur.Est autẽ in decimo.Illic perspicuè duas ostẽdit confiteturq́ hominum uitas:alterã,qua uiuitur secundũ cõpositũ:alterã,qua secundũ mentẽ, ac intelligẽtiã. Virtus itẽ,& operationes esse duplices,alteras secundũ cõpositũ, quæ ꝓpriè uocent ἀνθρωπικαὶ, humanæ,quasi corporeæ,& in hac uita:alteras separatas,mentis & intelligẽtię: αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ, ἀνθρωπικαὶ καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς, καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἡ δὲ τοῦ νοῦ κεχωρισμέναι. Quæ sunt,Virtutes,inquit,cõpositi humanæ,uita quoq́ quæ secundũ eas agiť. Sic itẽ felicitas.At uerò uirtus,& felicitas mentis,est separata.Hæc Aristoteles. Superius autẽ uerã perfectãq́ felicitatẽ,declarauerat mentis actionẽ,ac cõtemplationẽ:sed eiusmodi maiorẽ esse,quàm secundũ hominẽ.Neq́ enim quatenus homo sit , sed quatenus diuinũ quiddã in se habẽs,eã uitã ab eo agitandã.Quãto aũt differat hoc à cõposito,tãtopere differre operationẽ eius,ab operationibus,quæ fiãt secundũ alias uirtutes.Quòd si mens sit respectu hominis diuinũ quiddã, etiã uita, quæ secũdũ hãc trãsigeť,diuinã respectu humanæ uitę fore.Neq́ uerò audiẽdos esse,qui nos horteñ,ut qui homo est,humana curet,& sentiat mortalis mortalia:sed pro uiribus conãdũ immortalẽ effici,oĩaq́ facere ut uiuas secũdũ id quod optimũ est. Deniq́ cõcludit,uitã secũdũ mentẽ esse uerã uitã ac felicitatẽ,quãdo quidẽ is homo maximè sit. His Aristotelis uerbis oĩa cõtineñ,quæ cæteri de immortalitate planè,& apertè attulerũt, Hominẽ esse plenũ rationis animal,memoriæ,cogitatiõis,ꝓuidẽtiæ. Quòd animorũ nulla in terris origo inueniri possit,ꝙ sint separati,ut loquiť Aristoteles : separatos autẽ esse,operationes incorporeas,& separatas,et à corporeis operationibus oĩno differẽ-

B tes,attestari. Tullius aũt,quòd in his nihil sit mistum,atq́ cõcretũ, aut quod ex terra natũ,atq́ factũ esse uideať. Nihil humidũ,aut flabile,aut igneũ, nihil ex quatuor elementis. Quia in elemẽtis,& corporibus nihil insit quod memoriã , recordationemq́ præteritorũ,futurorũ prouidẽtiã cõtineat. Hæc Latinè sunt,quæ apud Aristotelem, quòd sint animi separati,quòd operationes eorũ,quæ sunt recordatio, memoria, cogitatio,speculatio,prouidentia, sint separabiles , uidelicet à corporibus elementisq́ disiunctæ, non habentes ab elementis principium,ac dependentiam , sed alterius generis diuinioris , quod non inueniatur in terris. Hoc Aristoteles appellat separabiles. Atque cernis eum,eadem loquentẽ in moribus,atq́ in libro de Generatione animalium. Illic quòd animus solus, siue mens,quem cæteri dicunt intellectum,est diuina, sola ingreditur extrinsecus , sola separabilis est à corpore , nullum cum corpore coniugium habens:non nascens è spuma prolifica. Idq́ rationibus,quæ sint facultatum, ipsarumq́ substantiarum indicia, colligebat. Hic uarijs modis separat animum à corpore , quòd uerus homo sit animus, quo felicitas humana uera sit non secundũ corpus,aut secundum compositum ex animo,& corpore,sed secundum animum seu mentem solam, qui uerus homo sit, cuius uirtus, felicitas , & beatitudo sit separabilis. Quòd hæc beatitudo sit maior,melior,quàm humana, uidelicet terrena. Quibus uerbis prudentissimus quisque noscet, Aristotelem hæc loquentem spectasse , mentemq́ fixam habuisse ad eam beatitudinem, quam in primo de Cœlo , de his qui degant extra cœlum beatè,prædicauit:quanquam in eisdẽ Moralibus,iuxta cõsensum mortaliũ,Dijs immortalibus attribuit,qui dicãtur uiuere beatè. Cum autẽ beatitudo nõ sit somnus,& dormitio,sed actio maxima,ac beatissima , Deos autẽ à corpore separatos nihil agere corporeũ,necesse sit,relinqui duntaxat eos cõtemplari. Quid autem contemplẽtur,idẽ Aristoteles propemodũ cognouit,& fassus est. Hanc igiť ani-

morum uidit,& spectauit in Moralibus felicitatē, similē uidelicet ei,qua Dij fruuntur,à coniugio corporis segregati.Eiusmodi enim animos esse nostros, quales Deorum innuebat,etiam in corporibus separabiles à corpore.Nam quòd hanc uitā beatam senserit Aristoteles,liquidò uerba eius ostendunt.Si enim,quam proponit, beatitudo,felicitasq́ non est compositi,dum aūt sumus in corpore,sumus in composito, certè spectabat eam felicitatem,quæ quidem in corpore nemini cōtingere posit, nisi munere diuino,in ectasim raptus,sopitisq́ sensibus, uideat arcana Dei. Huc adde quòd nulla in corpore fruimur clara, lucidaq́ speculatione, qua possimus esse beati.Nec potest animus occurrere nostris, seq́ aspectabilem exhibere, quod eos satiet perfecto solidoq́ gaudio. Non cœlum,terræ,maria,terrestria,cœlestia. Tum in loco sumus,ubi nulla unquam eiusmodi contigit contemplatio, quæ redderet quenque perfectè beatum.Quid quòd nostræ speculationes plerūq́ falsę,fallacesq́,uel ipsius Aristotelis testimonio,qui sæpe priscos illos carpit Philosophos, arguitq́ erroris? Quid quòd speculationes, uel à nobis ipsis oriuntur, generantur,uel à libris, monimentisq́ aliorum? Sed sibi quisq́ pessimus magister:libri ferme cuncti scatent erroribus,& fabulis.An Aristotelis libros legens,& sciens quæ tradit,ero beatus,non potius ærumnosus? Quæ quidem beatitudo ei priori,qui ista tradit, contigisset, quem nunquam ego puto fuisse beatū.Cum igitur omnis humana,& in corpore speculatio cuiuscunque modi neminē posit beare: Perfectā autē beatitudinē Aristoteles statuit in animo cognoscente:certè nō potuit aliā spectare beatitudinē,nisi diuinam, de qua locutus est uberrimè Plato in Phædro. ipse quoq́ Aristoteles uidit eam in libris de Cœlo, asserens eos, qui sunt extra mundum, nec tempori nec casibus subiacentes, nec locis inclusos, uiuere perenniter beatos. Alijs autem locis hos ipsos asserit nulla corporea uoluptate, sed intellectuali, semper beatos. Aliàs definiuit Deum supremū cognoscendo seipsum beatum. Hæc igitur est omnium animorum beatitudo, sicut Dei, sic cæterarum mentium:contemplantur primum illum,ibi philosophātur, speculantur, illinc omnem uoluptatem decerpunt.Hanc Aristoteles necessariò,non aliā beatitudinem uidit,siquidem in terris non inuenitur.Beatitudinem enim nō esse rem uanam,& quæ nusquam sit,necesse est.Ex hoc igitur loco cognoscitur iterū Aristoteles separatos animos,ac diuinos dixisse. Id'que agnouerunt eruditi.E' quibus Michaël Ephesius eo ipso loco: βέλτιον μόριον, καὶ ἄνθρωπον λέγει τὸν νοῦν ἡμῶν. τὸν γὰρ ὄντως καὶ μάλιστα ἄνθρωπον ἐν λογικῇ ζωῇ τίθεται, καὶ διττὸν αὐτὸν διὰ τούτων ἀποφαίνεται. ἕνα μὲν τὸν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, ᾧ καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐστὶ ζῆν εἶναι ἐν τοῖς μεγάλοις ἠθικοῖς. καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τοῦδε βιβλίου. ἄλλον δὲ τὸν πρώτως καὶ ὄντως ἄνθρωπον τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν. ὑπὲρ οὗ προϊὼν ἐρεῖ. χωριστὸς δὲ τοῦ σώματος δεῖν αὐτὸ τοῦτο ὅπερ ἐστίν. καὶ δῆλον καὶ ἐκ τούτων, ὡς οἱ λέγοντες τὸν Ἀριστοτέλη, θνητὴν δοξάζειν τὴν ψυχὴν, οὐδέν τι λέγουσιν ἀληθές: Particulam, inquit, meliorem,& hominem dicit mentem nostram.Siquidem uerum maximeq́ hominem in rationali uita constituit. Eumq́ duplicem in his ostendit: Alterum ex animo & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus, & in primo huius operis libro, uiuere secundum uirtutes. Alterum autem qui primo, ac uerè homo sit, mens nostra, de qua prosequens differet.Quidquid autem hoc est, à corpore segregatum est.Et ex his item fit perspicuum, eos qui dicunt Aristotelem opinari animam mortalem, nihil uerè loqui. Hæc ille.

Ex his quæ scripsit in libris de Anima & de partibus animalium similis probatio: & quòd hoc ipsum interpretes Græci cōtendunt Aristotelē sensisse.

CAP. X.

Eadem

A EADEM apparent ex libris de Anima. Quo loco operæpretium est nosse quæ etiã magnorũ uirorũ est sententia, aliud esse apud Aristotelem ψυχὴν, animã, aliud quæ dicitur νοῦς, mens, intelligẽtia. Priorẽ, quia corporis perfectio & actus est, corporis inquam organici, naturalis, cum corpore censet interire. Quasi corporis harmonia, quemadmodũ in Phædone Platonis quidam disputãt, cessans cũ corpore, sicut cum cithara perit harmonia. At eam quæ dicitur mens, etsi in anima insedeat tanquam uehiculo, & separabilẽ à corpore ubiq; dixit, & alterius omnino generis, cuius actiones, & operationes nulla cum actionibus cõpositi, aut corporis, & harmoniæ cõmunicatione socíẽtur. Separatũ prorsus, aliudq; oĩno rerũ genus, ut ætheriũ corpus ab alijs corporibus longè distat. Hanc igitur mentem ubiq; prædicat immortalẽ, diuinã, similemq; naturæ Deorũ. In libris de Generatione animaliũ, ab elemẽtis non nasci, segregariq;, exterius aduentare. In Moralibus separari, sciungiq; à corpore, & à composito, ut quæ ab eo nihil gerat, aliũde nata. Verus homo, pars diuina. Cuius duntaxat sit felicitas uera. In libris de Anima multus est in separando alteram ab altera. Atq; de mente clarissimè pronuntiat: καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ. Atque, inquit, hoc modo mens est separabilis, & impermista, & impassibilis, substantia existens actu semper, & operans. Paulo autem pòst clarius, & apertius, ut nulla supersit dubitatio: χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦτο ὅπερ ἐστὶ, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον. Separatus, inquit, & segregatus est animus, quidquid est. Et hoc solum est immortale, & sempiternum. Quid apertius? Rursus eodem libro: Quæ igitur, inquit, uocatur intelligentia, siue mens in anima (dico autem intelligentiam, qua intelligit, opinaturq; anima) nihil est actu omnium antequam intelligat. Quocirca uerisimile fit, eam cum corpore non esse per-

B mistam. Quod enim sit è corporibus. Hæc Philosophus. Sciendũ uerò apud Græcos duplicẽ esse mentẽ, siue intelligentiã: alterã, quæ intelligit: alterã, quæ intelligitur: uocitantes mentem ipsam rem intellectam. Hæc propriè dicitur διάνοια, discursus, cogitatio. Hanc postremam dicit corruptibilẽ, ipsas scilicet intellectiones, animo nunc inhærentes, nunc abscedentes, & euanescentes. Priorẽ, quæ est ipsa potentia, substantiaq; mẽtis, incorruptibilẽ. Clarè quoq; & apertè dixit in secũdo: περὶ δὲ τοῦ νοῦ, καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως οὐδὲ πω φανερὸν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι. καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι. καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων ὅτι οὐκ ἐστὶ χωριστά. De mente, inquit, & facultate speculatiua nondũ perspicuũ est. Sed uidetur aliud animæ genus. Et hoc ipsum solum potest separari, tanquam sempiternum à corruptibili. Cæteras animæ partes, ex his manifestum est, nõ esse separabiles. Hic clarè, & apertè, ut cogar admirari, qui cõtraria sentiunt, Aristoteles quid inter mentẽ & reliquas partes animæ intersit edocet. Declarat etiam quid sit separabile, nempe sempiternum, incorporeum, incorruptibile. Talis est, inquit, mens, & ea, quæ dicitur uis speculatrix. Separatur à corpore, perinde ac res incorruptibilis & sempiterna à corruptibili. Ipsa incorruptibilis, reliquæ partes corruptibiles, post corpus non remanentes, sola illa remanente. Agnoscis igitur ea, quæ Tullius noster ex his & alijs Græcorum fontibus. Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Nihil est enim in animis mistum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse uideatur, aut quod humidum, aut flabile, aut igneum. Vbi est igitur quorundam malesanorum, qui sibi impiè philosophando, supercilium, sapientiamq; arrogant, doctrina, non religionis modò, sed Philosophiæ bonæ deprauatio? Luce clarius est quid sentiat Aristoteles, cæteris Philosophis apertius, quod occultius ille, dissentibus. Probant item Græci Aristoteli separabilem à corpore diuinamq; esse, &

immortalem mentem, ex illo in ultimo de partibus animalium loco. Vbi dicit: πότερον φησὶ περὶ πάσης ψυχῆς τοῦ φυσικοῦ ἐστι διαλεχθῆναι, ἢ οὐ περὶ πάσης, ἀλλ' ὅσῃ μὴ ἄνευ τῆς ὕλης ἐστὶν οἶδε ψυχὴν χωριστὴν τῆς ὕλης: Vtrum, inquit, de omni anima, Physici est disserere, an non de omni, sed solum de ea, quæ sine materia est. Exquo, inquiunt Græci, animam separabilem à materia sensit. Simplicius quoque afferens Aristotelis testimonium super hoc, Quod enim Deus est semper, inquit ipse Aristoteles in undecimo Metaphysicæ, τοῦτο ἡμεῖς ποτὲ κατὰ δύναμιν δηλαδὴ ἡμετέραν. χωριστὸς δὲ ὁ θεὸς ἀεὶ, καὶ ἡμεῖς ἄρα, ἀ καί ποτε. Hoc sumus nos aliquando, uidelicet pro uiribus nostris. Segregatus autem est Deus semper, etiam nos igitur. tametsi aliquando, hoc est, anima à corpore, disiuncta. Sic ait Simplicius in libris de Anima: ut undique fiat perspicuum separatæ naturæ mentem Aristotelem sensisse. Super his item uerbis, quæ paulò antè produximus, Et hoc solum immortale, & sempiternum, Simplicius, ἐπιστῆσαι ἄξιον τῷ παντὶ λόγῳ, θαῤῥῶν τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς νοῦν, ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον ἀποφαίνεται ἵνα καὶ ταύτῃ, τὴν πρὸς Πλάτωνα αὐτοῦ συμφωνίαν ἅμα θαυμάσωμεν: Animaduertere hoc uerbum operæpretium est. audacter substantialem animæ mentem immortalem, & sempiternam pronunciat, ut & hac ratione, concordiam eius cum Platone simul agnoscamus. Hæc Simplicius. Super eo item, ubi Aristoteles dicit in libris de Anima: οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθὲς, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς, φθαρτὸς, καὶ ἄνευ τούτου οὐδὲν νοεῖ: Non recordamur, inquit, quoniam hoc quidem impassibile est, mens autem passibilis, corruptibilis est, et sine hoc, nihil sentit. Hæc declarans Simplicius, Non recordamur, inquit, τῶν πρὸ τῆς γενέσεως, eorum, quæ ante natiuitatem, uel antequam nati essemus: quia descendens animus in corpus, erat sine phantasia. Nihil intelligit autem non simpliciter, nam animus substantia est, ἐνέργεια, operatio, sed in corpore sine phantasia. Hæc ille. Quibus probatur Aristotelem mentem sentire à corpore segregatam, ut quæ esset, anteaquam in corpus intrasset, eiusdem futura naturæ post discessum. Quæ separata sentiebat sine phantasmate, pura, in corpore autem sine phantasmate cognoscere non potest, ideo non recordatur eorum, quæ uidit anteaquam uenisset in corpus. Quanquam alius codex habet non recordatur eorum, quæ post mortem. Quod quidem esset clarius. Ex quo probatur, eandem eius atque Platonis super animi separatione sententiam. Probatur eum sentire, quæ superius Chaldæus, Missa est nobis anima magna induta mente. & quod Poëta:

Sedibus æthereis spiritus ille uenit.

Et quod Tullius, Animorum in terris nulla origo inueniri potest. Simplicius item in hanc sententiam de immortalitate sic apparet propensus, ut dicat optimos Philosophos, qui hoc senserint. Videtur, ait super libris de animis, loquens de Alcmæone, optimè philosophatus, ut licet ex his quæ Aristoteles adducit cognoscere: ἀθάνατον γὰρ λέγει τὴν ψυχὴν, ὡς ἐοικυῖαν τοῖς ἀθανάτοις: Immortalem enim dicit animam, ut quæ similis sit immortalibus. Et apud Platonem, inquit, dicitur immortalibus ὁμώνυμος. Super primo quoque Physicorum idem sic perhibet de intellectu: quorum alter dicatur intellectus, potentia, alter intellectus actu: prior coniunctus cum irrationalitate, alter segregatus, ὁ δὲ χωριστὸν, οἷος ὁ ἐνεργείᾳ λεγόμενος νοῦς, Velut animus, siue mens actu. Est autem, si quis recte consideret, uerborum Aristotelis, quibus dixit, solam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, solamque diuinam esse, sensus, & interpretatio, qua Marcus Tullius pro Rabirio dixit, Itaque cùm multis aliis de causis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ uidentur esse. Agnoscis duo Aristotelis uerba, quorum alterum, Mentes diuinæ, & quia diuinæ, æternæ. Quod ab Aristotele dicitur θεῖον χωριστὸν, in libris de Anima ἀΐδιον, dicitúrque de cunctis mentibus

A tibus humanis, non una, exterius assidente. quod ne fieri quidem potest.

Quod Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo supremo creatum, ipsumq́ animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei: & quod cum Mose mire consentit.

CAP. XI.

IGITUR priores considerationes fuerunt, hominem totum, siue animum, siue corpus à Deo creatum, ueluti lucem immortalem in creatione, quod Trismegistus, Philo, Pythagoras disserebant, radiasse. postremò quòd cum eiusmodi naturæ sit, nihil habet corporeum, sed à corporibus seiunctam, segregabilemq́ naturam. Hæc autem cunctorum consensu comprobantur. Probatum est Aristotelem, corpus, opificiumq́ humanum, quæcunq́ eum cogitatio tenuerit, opus Dei iuxta Theologiam Mosaicam confessum. Item quoniam confessus est, animum, seu mentem exterius ingredi, potuit probari, ipsam quoque mentem diuinitus afflari eum dixisse, nisi uelit eam, quod tamen magna incommoda sequentur, ingenerabilem, & incorruptibilem. Tum quoque monstratum, separatam, æternamq́ substantiam, & immortalem animi naturam eum asseruisse. Quæ sunt omnia in Theologia Mosaica. Denique quod apud omnes declarat animos immortales, est quòd, ut Moses scripsit, sunt ad imaginem, & similitudinem Dei: Et quod Aratus dicebat assertum à diuo Paulo, Genus eius sumus. Id etiam Aristoteles confessus, ut totam animorum Theologiam ueram appareat eum comprobasse. In decimo de Moribus mentem, siue animum uocat κράτιστον, συγγενέστατον θεοῖς, optimam, Dijs quoque maximè finitimam, & consanguineam, eiusdem maximè generis, similis naturæ. Et hac similitudine retenta, & exculta, uocat sapientem, qui excolat, & ornet animum, θεοφιλέστατον, Deo charissimum. Vides igitur eum asserere, unum genus hominis esse atque Dei. Moses diceret, unam imaginem, unam similitudinem. Hæc similitudo immortalitatem declarat. Designatur enim animorum naturam nullam cum corporibus, elementis'ue, omniq́ uisibili mundo, societatem, similitudinemq́ gerere, sed cum natura diuina modo. Eoq́ separabiles eos dixit, & sempiternos, eorumq́ eandem atque Deorum supremam felicitatem censuit. Nam felicitatem Dei pronuntiat esse, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη: Speculationem beatitudine mirabili. Huiuscemodi quoque tribuit animis humanis beatitudinem. Prosequor igitur cæteros etiam, & satos à Deo animos nostros & simili natura imagineq́ insignitos prodidisse. Nam Tullius pro cunctis Romanis, quorum in Philosophia, rerumq́ magnarum cognitione facile princeps, antequam illucesceret ueritas hodierna mundo, diuino naturæ instinctu, & hac ipsa, de qua loquimur, quam dedit nobis Deus Diuinitatem, Est igitur, inquit, quoniam nihil est ratione melius, eaq́ & in homine, & in Deo. Prima hominis cum Deo, rationis societas. Deinde, ut homines agnatione, & gente teneantur. Ad hæc, quòd aliquibus cohæreât homines, hoc est, societatem habeant cum hoc mundo, è mortali genere sumpsisse, animum esse ingeneratum à Deo. Ex quo uerè uel agnatio nobis cum cœlestibus, uel genus, uel stirps, appellari potest. Eisdem libris, Nunc quoniam hominem, quod principium rerum reliquarum esse uoluit, generauit, & ornauit Deus. Ecce Marcus omnem primum Mosaicam, exinde Peripateticã Philosophiam Latinis uerbis luculentius aperuit. Agnoscis illud Aristotelis θύραθεν, extrinsecus animum ingredientem. Scilicet generatus est à Deo. Nam fragilia quæ sunt in homine, ut Moses quoq́ perhibuit, è terra sumpta sunt, animus solus generatus à Deo. Moses diceret, afflatus. Princeps

Peripateticorum, exterius ingrediens. Vnde ingrediens, nisi generatus à Deo? Agnoscis item declarationem nominis Græci apud Aristotelem συγγενὴς, scilicet Latinè uel agnatio, uel stirps, uel genus cum cœlestibus. Et diuus Paulus superius ex Arato, Genus, inquit, cum simus Dei. Et Pythagoras, θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι. Vides tot declaratores Hebraicæ Theologiæ, & nouissimorum temporum ueritatis, anteaquã nuntius cœlestis eam disseruisset, humanis animis impressæ. Denique Marcus idem concludens, & ea quæ Moses super à Deo concessa homini similitudine sua prodidit, mirabili consensu pronuntians dicit, Iam uerò uirtus eadem in homine, ac Deo est, neque ullo alio ingenio præterea. Est autem uirtus nihil aliud, quàm in se perfecta, & ad summum perducta natura. Est igitur homini cum Deo similitudo. Non'ne uides eandem Theologiam naturæ, atque Mosis, omniumque gentium, quam Deus reuelauit? Alteram prodidit, attulitque de cœlo Deus, alteram docuit Natura. Sed eadem utraque est. Natura docuit hominem è Romanis sapientissimum, quod uerissimum fuit, eoque naturale declaratum à Mose, hominem factum ad imaginem Dei. Moses ex notione, scientiaque diuina, uti priore, cæteri signis, & coniecturis, ut posterioribus acceperunt. Ex his igitur constat, ut Aristoteli fuit extorta prædicatio, locis inter se collectis, Deum corporis & animi humani autorem fuisse, animumque ipsum profectum exterius in corpus, eumque esse separatum à corporibus, ac immortalem: sic Tullium eandem scientiam de animo, & corpore docuisse. Siquidem non solum animum ut tam multis exemplis, sed etiam corpus, omnéque corporis opificium probatur eum autorem Deum clara uoce prædicasse. Nam ut etiam in creatione animi insistam, quod Moses simplici uerbo prodidit, Deum ad imaginem, & similitudinem suam, hominem creasse: Marcus Tullius perinde ac si Mosen interpretari Latinis decreuisset, dixit in primo de Legibus, Non faciam longius, huc enim pertinet animal hoc prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem uocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse à supremo Deo. Ecce homo generatus à supremo Deo. Generari autem Latinis, non solum procreare est, sed etiam facere. Non est ab alio generatus, & creatus homo, nisi à supremo Deo, nõ à Sole ut impius, dementissimusque Iulianus, non à minoribus Dijs, ut secum dissentiens uidetur in Timæo asseruisse Plato: sed à supremo Deo, quem ob hanc causam, antiquissimus Poëtarum, patrem hominum, atque Deorum semper clamat. Ab illo supremo Deo est generatus, qui propter supremam uirtutem, ac potentiam, cœlum creauit & terras. Et quòd eum ad similitudinem suam creasset, factus est animal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij. Hæc enim est similitudo, imagoque illa diuina. Quod autem corporis quoque Deum, quemadmodum & Moses, prædicauerit autorem, ei tribuens omnem membrorum, iuxta superiores, præcipuè Trismegistum, Archytam Tarentinum fabricam, adeò pulcherrimum est nosse, ut explicatiorem ferme super eo Theologiam tradiderit, quàm ipse Moses, qui compendiosè, succinctéque scripsit. Loquens igitur de quibusque pulcherrimè constructis à Deo membris, deque uenis & arterijs, per quas sanguis & spiritus per omne corpus diffunditur: Vtræque autem, inquit, crebræ, multæque toto corpore intextæ, uim quandam incredibilem artificiosi operis, diuinique testantur. En opus artificiosum, opus item diuinum, quemadmodum & Lactantius, dicit corpus humanum, uenas & arterias per omne corpus frequentes esse, non nisi diuini operis exemplum. Tale quid innuebat breuiter succinctéque Moses, cum dixit, Deum tulisse limũ terræ, inque humanam effigiem eam finxisse, uenas, & arterias adhibuisse. Totum retulit paucis Moses: Tullius cum cæteris, partes omnes. Nam prosequitur, Ad hanc prouid

A prouidentiam Naturæ tam diligentem, tamq; solertem adiungi multa possunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à Deo, quam'que eximiæ tributæ sint, qui primum eos humo excitatos, cellos & erectos constituit, ut Deorum, hoc est, stellarũ cognitionem, cœlum intuentes capere posśint. Ecce Marcus, quod alius ex illis:

Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere
Iusśit, & erectos ad sidera tollere uultus.

Non'ne subscribunt omnes ad unum Hebraicæ Theologiæ, cum tot res datas hominibus à Deo fatentur, data interius, & exterius cuncta commoda, ut nusquam prouidentiam dormitasse, sed cuncta beneuolentisśimè prouidisse iure dicendum sit? Atq; ut membrorum apparatum omnem iam prætereaam, ipsam corporis staturam, quòd erecta, & excelsa, ab humoq; excitata sit, contemplans, eò pertinere docentibus eis intelliges, quòd homines decreuit, contrà quàm cæteros animantes, cœlum suspicere. Hoc Deus inuenit, fecit, cogitauit. Hæcq; non modò in secundo de Natura Deorum, tam sapienter, mirabiliterq; confessus est Marcus, sed repetit etiam in primo de Legibus, Figuramq; corporis, inquit, habilem & aptam ingenio humano dedit. Nam cum cæteras animantes abiecisset ad pastum, solum hominem erexit ad cœli cognationem, domiciliją; pristini conspectum excitauit. Hæc tametsi Naturam, superius autem Deum fecisse confitetur, agnoscis tamen eodem in loco eum habere Naturam, atq; Deum, cum tribuit eadem opera utriq;, sicut Aristoteles, Deum atq; Naturam semper in Philosophia sociat. Et Natura sine ratione, ac mente temeritas, & casus est, ratione autem prædita, quod ipse docet, operansq; cum sapientia, solus Deus. His igitur facile cernitur, eandem esse super humana creatione, omnium gentium, atque ipsorum etiam Romanorum (Nam Marcus cunctis eis ferme doctior, & eloquentior pro cunctis perhibet) atque Mosaicam, Hebræorum, ac nostram Theologiam. B Omnis enim is de creatione hominis, de pulchritudine totius opificij, de membrorũ uenustate, multiplex apud eos sermo est, eorum explicatio, quæ paucis, & ad morem Hebraicæ linguæ prodita sunt à Mose de imagine, & similitudine diuina, de dominatu super omnes animantes, & omni terra: Cum primis, quòd ipse creaturus Deus accesśit, manus suas admouit: quæ diuinitus illi quoq; prodiderunt.

Variæ, multiplicesq; Senecæ sententiæ de immortalitate, origineq; animorum. Fateri eum delibatos, aut fusos eos à spiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros post à corpore discessum. De eorum cum Dijs cognatione, de sempiterna luce, fortunatorum sedibus.

CAP. XII.

MIRABILIS igitur est Romanæ, quemadmodum Græcæ Theologiæ cum Hebraica, de conditione animorum concordia, siue sit eorum delignandus ortus, atq; origo, siue natura, proprietasq;, siue futurus eorum post à corpore discessum, status. Huius Theologiæ Romanæ diuinus alius interpres Seneca, omnia ferme scripsit, de animis, quæ sacræ literæ, uatesq; cœlestes philosophari solent, clarus assertor, explicatorq; eorum, quæ Plato ante eum Aristotelesq; scripserant de natura animorum. Si quis enim scire uelit, quid Aristoteles senserit, cum dixit solam mentem, quæ Græcè dicitur νοῦς, Latinè uel intellectus, uel animus, uel mens, uenire exterius, ab alia origine ad corpus, Seneca tibi plenè declarabit. Siue quæ Plato de beatitudine animorum, ubi corpus deseruissent. Primúmque cum dubitationē de anima in Epistolis iniecisset, quemadmodũ Aristoteles, & Plato soliti

ſoliti ſunt, demum totum ſe dedit in aſſertionem immortalitatis, magniſq; uerbis C æternitatem eorum, puritatem, beatitudinem declarauit. Quod ergo dubitat in Epiſtolis dicens, Itaq; de illo quærendum eſt, num poſsit immortalis eſſe: Hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire. Propter quod non perit, quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quicquam noxium æterno eſt. Quod ergo Seneca dicit nunc dubitanter, quanquam dicat animum non perire, deinceps omni dubitatione depulſa, totis libris ſuis conſtanter affirmat, animos æternos, primum ad Gallionem: An illud uerum ſit, & à me probatur maximè, homines diuini ſpiritus eſſe partem, ac ueluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terra reluxiſſe, atq; ex alieno loco exiſſe. Audis uerbum Ariſtotelis, quo dixit animos ingredi in corpus θύραθεν, exterius. Declarabit tibi dicetq; Seneca, ex alieno loco, deinde à ſpiritu diuino, ut clarius intelligas. Et Marcus, Nec inuenietur unquam unde ueniant, niſi à Deo. Dicet etiam animi creationem, fuiſſe radiationem, ſcintillam, quemadmodum Moſes appellat inſufflationem, afflatum. Et hanc Moſes à Deo, Seneca à ſpiritu diuino. Dicet autem Seneca animum eſſe partem ſpiritus diuini, non ſcilicet ſubſtantiæ diuinæ partem, ſed quod poſtea expreſsit, particulam, radium quendam, ſcintillam proiectam à luce ſua: Sicut Moſes flatum: Altero lucis exemplo, altero ſufflationis utente. Vtitur enim etiam Philo Theologus Hebræus fulgoris exemplo, dicens animum eſſe ἀπαυγάσμα quandam ſcintillationem. Quo declaratur ſpiritualis animorum creatio. Oſtendens etiam Seneca diuinam, non terreſtrem, fragilem, corruptibilemq; animorum originem, & quod Marcus ait, Animorum in terris nulla origo inuenire poteſt: ſic dicit ad Lucillum, Animum, inquit, excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus, optamuſq; ridentem, cœleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo D numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt unde deſcendit: quemadmodum radij Solis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt, unde mittuntur: ſic animus magnus, ac ſacer, & in hoc dimiſſus, ut propius quidem diuina noſcamus, cõuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illuc nititur, ac ſpectat, noſtris tanquã melior intereſt. Audis & hic quoq;, Vnde deſcendit? Demiſſus in hunc mundum, in hoc corpus. Audis origini ſuæ inhæret? Eoq; Deus eſt finis noſter, & deſiderium. Semper illum naturaliter reſpicit animus, recognoſcens originem ſuam. Repetit, inculcatq; tertiò eandem ſententiam Seneca, non in terris eſſe quemadmodum Marcus ait, ſed alibi originem animorum. In Conſolatione, Facilius, inquit, ad ſuperos iter eſt animis ab hac conuerſatione dimiſsis. Minus enim fecis ponderiſq; traxerunt, antequam obducerentur, & altius terrena conciperent. Liberati leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius quidquid eſt illud abſoluti transfluunt. Nec unquam magnis ingenijs chara in corpore mora eſt. Sentis & in his item ad originem ſuam reuolantes animos? Audis iter animorum ad ſuperos? Vides eos aſſerere cum Moſe, non eſſe de terra, aut aqua quemadmodum aliorum animantium, quos iuſsit Deus terram aut aquas producere, animorum originem, ſed ipſum Deum qui creaturus animum alio creationis genere, uenit ipſe daturus de ſpiritu flatuq; ſuo? Hæc origo fuit animorum. Dicitur à Moſe diuinitus edocto, dicitur & ab his, quos ipſa ratio prudens, & natura docebat. Inculcat de filio Martiæ, Ipſe quidem æternus, melioriſq; nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ uides oſſa circum nobis, neruos, & obductam cutem, uultúmque, & miniſtras manus, & cætera, quibus inuoluti ſumus, uincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus, fugatur, arcetur aduerſis, omne illi cum hac carne graue certamen eſt.

Ne

A Ne abstrahatur, & findatur, nititur illo, unde dimissus est. Ibi illum æterna requies manet. Hæc mirabilis Philosophus. In quibus sentis instinctum, qui fuit à Deo, cunctos homines docuisse, quæ docuit Philosophia cœlestis, Quòd hoc corpus ergastulum, & carcer est animi. Ob quam causam magnus ille Theologus clamat, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Audis etiam Philosophum profanum, nempe non Christianum, Aeternam requiem animorum decantantem, cum solutis uinculis liberiores erimus. Audis etiam, Vnde demissus est: Moses, quemadmodum multi Philosophi, diceret A' Deo dimissus. Audis quod ait sapiens, Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Addit eodem loco, Iacent, inquit, ossa, cineresque, non magis illius partes, quàm uestes, aliáque tegumenta corporum. Integer ille animus paulum supra nos commoratur, dum expurgant inhærentia uitia, sitúmque omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excelsa sublatus inter felices currit animas, excipit'que illum cœtus sacer, Scipiones, Catones. Hactenus Philosophus ille diuinus. Certè nihil in his est, quod non penè uideatur è thesauris sapientiæ hodiernæ depromptum. Totius Philosophiæ confirmatio. Eorúmque omnium assertio, quæ principes Philosophorum Plato, & Aristoteles & omnis ante eos cœtus priscorum de animis æternis, puritate eorum, limpidáque substantia, uarijs modis cecinerant. Vides nullos egregios Philosophos, quos ingenij sublimitas separat à uulgaribus, non conuenisse super animorum immortalitate. Ecce integer animus, nihil terris relinquens. Quare nihil relinquens? quia, ut ait alius eminentissimus Latij Philosophus, Animorum in terris nulla origo inueniri potest. Ecce dicitur à Seneca, quod à nostræ sapientiæ, salutis'que principe: Multi ab Oriente, & Occidente uenient, & recumbent cum Abraham, B Isaac, & Iacob, in regno cœlorum. Is est enim cœtus iustorum, beatorum, cœlicolarum, qui uenientes è terris iustos triumphantes excipiunt. Ecce item philosophatur, ut mirabile sit, Seneca, de expurgatione quæ sentiuntur à nostris, quòd sordibus ex terrena habitatione contractis purgatur animus in locis, quos Deus ipse nouit: purgatus admittitur ad superos: purgatur autem non diutius, sed paulum, sitúmque mortalis æui excutitur. En felices animæ inter quas currunt animi iustorum sociæ canentes unà, triumphantésque. Amplius dici de beatitudine, æternitatéque animorum non poterat. Hæc uerò senserunt antea Plato & Aristoteles, sed Plato clara uoce. Aristoteles obscurius. Addit item Seneca eodem libro, Erubesce quicquam humile, & uulgare, & mutatos in melius tuos flere. Aeterna rerum per uasta, & libera spatia diuisi, non illos interfusa maria discludunt, nec altitudo montium, aut inuiæ ualles, aut incerta uada sirtium. Tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij sunt, intermisti'q; sideribus. Hæc ille. Vides & nunc animos mutatos in melius. Sentis descriptam libertatem animorum corpora egressorum, quos nec montes coërceant, nec maria discludant, quo minus inter se ultro, citróque commeent, alloquantur, séque inuicem fruantur. Asserens autem eandem sententiam, quòd animi sacri mutentur in melius, beati'que omnes æternis uoluptatibus, socij se uidentes, noscentésque fruantur, dicit, Cur in domo nostra diutissimè lugetur, qui felicissimè moritur? Coimus in unum omnes, uidemúsque non alta nocte circundati. Sic ille. Idem de animo nostro, quem Aristoteles uocat νοῦν, eodem libro, Animus, ait, contemplator, admiratórque mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis, & perpetua, tandiu nobiscum mansura, quamdiu ipsi erimus. Cernis & hic perpetuam animorum naturam. Exprimens item apertiúsque omnia, quæ apud Aristotelem, cæterósque habentur, dis-

ferens, eodem libro, Ideóque nec exulare unquam poteſt liber, & Dijs cognatus, C & omni mundo, omni'que æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in omne præteritum, futurúmque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia, & uinculum animi, huc, atque illuc iactatur. In hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſsit inijci manus. Sic ille. Ecce ſunt hic omnia Platonis, Ariſtotelis'que de immortalitate animorum uerba, ſententiæ. Ariſtoteles in moralibus uocat animum Dijs συγγενέστατον. Seneca dicet Dijs cognatum. Idem Ariſtoteles quarto de Generatione animalium, de alijs animæ partibus locutus, ſubijcit, Relinquitur igitur ut is, qui dicitur νοῦς, Latinè animus, ſolus ſit diuinus, & exterius aduentans. In libris de Anima, Immortalis, æternus. Audis etiam Senecam aſſerentem quæ noſter Seruator: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Seneca dicit, Cui non poſsit inijci manus. Aſſerit etiam ore pleno, quæ Moſes de ſimilitudine animi cum Deo prodidit, dicens, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Seneca uerò in eo, quòd in ſapientem non cadit iniuria, Sapiens autem uicinus, proximúsque Dijs conſiſtit excepta morte, ſimilis Deo. Quòd autem de morte corporis ſentiat, apparet, cum in eodem libro de conſolatione ſcribit. Tunc peragratis humilioribus, ad ſumma prorupit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo fruitur, æternitatis ſuæ memor, in omne quod fuit, futurúmque eſt, euadit omnibus ſeculis. Ecce memorat animorum æternitatem. Declarans autem hæc omnia plenius, nec ullam ambagem relinquens de beatitudine, æternitateque animorum, congruénſque cum Theologia noſtra, ſic ſcribit, in libro de Breuitate uitæ: In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari nauigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo, quieſcit, tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt. Fruitur nunc aperto, & libero cœlo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas uinculis animas, beato recipit ſinu, & nunc liberè uagatur, omniáque rerum naturæ bona, cum ſumma uoluptate recipit. Erras, non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. Omnibus illud nobis commune iter eſt. Quid fata deflemus? Non reliquit ille nos, ſed anteceſsit. Quid his mirabilius? quid aliud qui cœleſti ſpiritu fuiſſet afflatus, ceciniſſet? Ecce igitur animus æternus. Ecce locus ille beatus, quem ſentit, ſed appellare non audet. Eſt enim Deus, eſt regnum cœlorum, eſt ſinus Abrahæ. Ecce lux æterna, longe noſtra melior. Ecce non relinquimur à noſtris, ſed illi nos antecedunt. Et hæc dixit non Chriſtianus, non Hebræus, ſed Romanus lingua, quem literæ cœleſtes non imbuiſſent, ſed ipſa ratio duceret. Mirabile certè hodiernæ ueritati, & in declarationem totius Philoſophiæ teſtimonium. Sui quoque ſimilis, & in eadem confeſsione perſiſtens, in Quæſtionibus naturalibus ait, Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſsionem animus admittitur. Et ita ſi minimum ex corpore ſecum tulit, ſi ſordidum omne deterſit. Et expeditus, leuis'que, ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit, ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum Diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant, nec ut alienis, ſed intereſt ut ſuis. Illic demum uixit, quod diu quæſiuit. Illic incipit Deum noſſe. Hæc ille. Quæ quidem rationes, Ariſtoteli quoque priori placuerunt, cum dixit in moribus ſpeculationem animi, facultatémque intelligendi diuinam, alterius quàm omnes alias operationes generis eſſe. Dixit animum Dijs proximum, cognatum, dixit ſolum hunc eſſe diuinum, immortalem, ſempiternum, incorruptibilem

A lem. In argumentum Diuinitatis eius accepit ipsam speculationem, quæ sola diuina sit, sola beatitudo animi, qui est uerus homo: qua etiam Deus, qui est purus animus, sit beatus.

De sempiternis animis haustis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina stirpe, atq; natura. De natali die, quo peruolabunt ad superos. De uita beata post mortem, eiusq; diuina descriptio.

CAP. XIII.

DENIQVE non his omnibus, quæ pectore pleno, & uelut copiæ cornu effudit contentus, in Quęstionibus naturalibus, & originem diuinitus eis esse, & immortalitatem asseruit, sic memorans: Animus uerò diuina origine haustus, cui nec senectus ulla, nec mors onerosi corporis obstat, uinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sidera reuertitur. Sic ille. Si quis igitur nosse uellet, quid Aristoteles sentiret, cum dixit, Animum qui Græcè dicitur νοῦς, ingredi θύραθεν, extrinsecus, non'ne sentiet eum respexisse, quod apertius, & audacius is Philosophus exclamat, diuina origine haustus Moses sua lingua, diuino afflatu? Id Aristoteles quoq; dixit, cum mentem uocauit συγγενέστατον, ex eodem maximè genere atq; Dei, ex eodem fonte hausti. Marcus Tullius, ut appareat omnium sapientissimorum concordia, Animos ait decerptos delibatosq; ex Diuinitate. In libro quoque de Consolatione pulcherrima immortalitatis argumenta decantat. Mobilis enim, inquit, & inquieta mens homini data est. Nunquam se tenet: spargitur, & cogitationes suas, in omnia nota, atq; ignota dimittit: uaga & quietis impatiens est, & nouissimarum rerum lætissima. Quod non miraberis, si propriam eius originē aspexeris, non
B ex terreno, & graui concreta corpore, ex illo cœlesti spiritu descendit. Hæc argumenta, Aristoteli quoq; mirificè placuerunt, ea omnibus libris suis usurpanti. De Generatione animalium, quòd non sit ex semine, & graui concreta corpore. In libris de Anima, & in Moribus, quòd animo sit intelligendi diuina facultas, in omnia penetranti, æterna, spiritualia noscenti. Quibus rationibus adductis pronuntiauit eum, & omnes eius operationes χωριστὰς, separatas, segregatas à concretione mortali, non corporeas, non materiales, Solum animum, seu mentem diuinam esse, exterius ingredientem. Clarissimè quoque sui similis semper, in Epistolis ad Lucillum pronuntiat animos non extingui, dissipariq; in morte. Videturque etiam de resurrectione nescio quid effari. Epistola trigesima sexta, Et mors, ait, quam pertimescimus, intermittit uitam, non eripit. Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies. Arbitror hic Senecam rerum reparationem, quam ab antiquissimis seculis, & oraculis Sibyllarum audissent, innuere, quam & nostræ literæ protestantur, cœlum terrámque nouam concinentes. Ab illis, & nostris uocata παλιγγενεσία, regeneratio, reparatio: sed in meliorem statum, quod illi fortasse non adeo cognouerunt. Refert igitur ad corpoream uitam, cum ait, Mors intermittit, non eripit uitam. Cum autem mos omnium summorum Philosophorum fuerit, ut super rebus abstrusioribus asserendis, cautè (necdum enim lux ueritatis omnis apparuerat) incederent, præcipuè in hac de animorum immortalitate, eam denique sententiam, super his eorum, constitit esse, quam pluribus locis apertioribúsque uerbis postea confirmarunt. Quod ergo dubitanter ait Epistola sexagesima quarta, & fortasse, si modo uera fama est, recipitq; nos locus aliquis, quem putamus perijsse, præmissus est. Et quod paulò procul inde, Adijce nunc, quòd si modò corporibus

solutæ animæ manent, felicioribus illis status restat, quàm est, dum uersatur in C corpore. Item, Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex uniuersi iubet, sine cunctatione nunc patiatur, aut in meliorem emittitur uitam, lucidius, tranquillius que inter diuina mansurus, aut certè sine ullo futurus incommodo, naturæ suæ remiscetur, & reuertetur in totum. Hæc inquam quæ cum dubitatione nunc proferuntur, multis alijs locis grandibus uocibus affirmantur, tota animi contentione, pulsis ambagibus, asseruntur. Exprimens enim animi diuinam, incorruptibilémque naturam, ait in eisdem Epistolis, libro octauo, Ratio autem nihil aliud est quàm in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Dicens rationem partem spiritus diuini, sentit quasi scintillam, afflatum, haustum, similitudinem: creationem animi declarans esse, non qualem corporum ab elementis corruptibilibus, sed ab origine diuina, iuxta Mosaicam philosophiam, incorruptibilem, immortalem propter hanc ipsam originem. Audi autem aureos sacróque è pectore spirantes super æternitate sermones, in eisdem Epistolis: Tunc animus noster habebit, quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uisu, clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & redditus cœlo suo fuerit, cum recepit locum quem occupauit sorte nascendi. Sursum uocant illum initia sua. Erit autem illic etiam antequam hac custodia exoluatur, cum uitia disiecerit, purúsque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. En Seneca dicit initia animi sursum esse, quo reuocetur semper animus, quibus uel in corpore purè, iustéque uiuendo interesse possit, inchoans in terris Paradisum. Eadem affirmat, omnibus modis ingerit, cum ait in ipsis Epistolis, Si cui uirtus, animúsque in corpore præsens, hic Deos æquat, illò tendit, originis suæ memor. Nemo improbe eò conatur ascendere, unde descenderit. Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars D est? Totum hoc quo continemur, & unum est, & Deus, & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illò, si uitia non deprimunt. Nam si aliena ui ad summa niteretur, magnus erat labor ire in cœlum. Hæc ille. nunc etiam partem Dei dicens animum, eodem, quo superius monstrauimus, sensu intelligendus est. Quòd autem dixit, totum quo continemur esse Deum, uisum superius, cum de Deo loqueremur, Non scilicet mundanum corpus, sed omnem uitam per omnem mundum diffusam, diuinam rationem, potestatem ubique præsentem, per quem omnes uiuimus, à qua natus animus, natus autem non ex illa substantia diuina, sed emissus, efflatus ineffabili modo. Eóque ait, ferri animum ad autorem suum, nisi uitia depresserint, graui pondere in terram detraxerint. Dicit item de eo qui nunquam questus est, qui paret legibus Dei. Habebat perfectum animum ad summa sui adductus, supra quam nihil est, nisi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus defluxit. Maximum inquam Lucili argumentum animi ab altiori uenientis sede, si hæc in quibus uersatur humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quò exiturus sit, qui unde uenerit meminit. Hic quoque est ea Philosophia, à mente diuina fluxisse in hoc pectus particulam, nato & sato corpore ex semine mortali, cœlitus animo demisso, corporíque deuincto, parte diuina immortali, cum terrena mortali copulata. Fluxisse autem ex mente diuina, ineffabili & incognito nobis modo, clamat item ab altiori uenisse animum sede. Hoc illud Aristotelis θύραθεν, exterius, extrinsecus, à porta, nempe ab altiori sede. Idem non rationibus modò de fonte naturæ petitis probat, & animos oriri cœlitus, ab immortali fonte, & post discessum in immortalitatis regna restitui, sed & hac ratione lætatur, qua Plato, & Mar

A & Marcus, Epistola centesima octaua, cum inquit: De animarum æternitate disserimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, aut Deos colentium. Sic ait. Hoc quidem argumentum, ut dixi, placuit etiam Platoni, Ciceroni. Denique Seneca totis effusus habenis, omnibus disiectis ambagibus, nusquam amplius hæsitans, sed plenis uelis, immortalitatis portum ingressus, canit æternitatem, requiem animorum: & quasi de terris suspiciens eos sinu diuorum receptos, miratur, exultat, inuitat ad hos triumphos omnes: ut penè miraculum sit, philosophum profanum uelut ex adytis cœlestis sapientiæ prodeuntem mysteria tanta pectoribus plenis effundere. Epistola centesima secunda, Cum uenerit dies ille, qui mistum hoc humani, diuiniq; secernat tempus, hic ubi inueni relinquam, ipse me diei reddam: nec nunc sine illis sum, sed graui, terrenoq; pondere detineor per has mortalis æui moras. Illi meliori uitæ, longioriq; præluditur. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus uterus, & præparat non sibi, sed illi loco, in quem uidemur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ sumimur pastum, alia origo nos expectat, alius rerum status. Nondum cœlum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam prospice. Non est animo suprema, sed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tanquam hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Dies iste, quem tanquam supremum reformidas, æterni natalis est. Quid ista sic diligis quasi tua? istis operatus es? Veniet qui te reuelet dies, & ex commercio fœdi, atque olidi uentris educat. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux undique clara percutiet. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splendebit omne B cœli latus. Dies, & nox aëris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse dices, cum totam lucem & totus aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum uias obscurè intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illam suo loco uideris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet & æternitatem proponere. Quam qui mentem concepit, nullos horret exercitus, non terretur turba, nullis ad timorem minis agitur. Huc usque diuinus uates (sic enim audeo dicere) uelut unus è nostris, à naturæ secretis profectus, quem docuit prudentia, ratio, uerus instinctus, imò spiritus ipse sanctus, qui sæpe profanis dedit cœlestia loqui. Quę nostri uates, nuntij certissimi, uocibus æthereijs, per omnes generis humani sedes inuulgarunt, perspicua, notissima fecerunt, eadem ipse canit. Audis hic nobilissimas, Apostolicas penè uoces: Alia origo nos expectat. Dies uitæ supremus, æterni natalis est. Ad aliam natiuitatem præparamur. In alium naturæ sumimur partum. Hora illa fatalis, non est animo suprema, sed corpori. Sentis quàm consonet cum diuino Paulo? Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Audis etiam lætitiam, felicitatem animorum, cum lux æterna, lux diuina tota clarebit. Cum igitur dicant hæc illi, qui non fuere Christiani, certè constat, solam illam esse, quæ supremo tempore cœlitus fulsit, ueritatem, cui Philosophorum, sapientissimorumq; omnium uoces consonarunt.

De similitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota sua Philosophia hoc idem perhibuerit: Et quòd hanc causam immortalitatis eorum asseruit.

CAP. XIIII.

AD IMMORTALITATEM animorum comprobandam prima, præcipuaq́; ratio, ex cunctorum mortalium conſenſu propoſita fuit, quòd non ſunt ex mortali natura, elementorumq́; progenie: ſed cum & à Deo, & ad imaginem Dei creatos eos aſſerant cuncti, doceri poſſemus omnes gentes Theologiam Moſaicam aut ſecutas, & comprobaſſe, inde præclaras has de noſtrorum cum Deo ſimilitudine animorum, ſententias haurientes, aut ipſam rerum, quam Deus in primordio feciſſet, ueritatem hominibus apparentem, ſe declaraſſe, & ad ſui confeſsionem ignaros eos fortaſſe Philoſophiæ Moſaicæ, uocaſſe. Nam omnes ſuperius mirabili conſenſu, de diuino genere animorum loquebantur: alij eos ſcintillas, quæ quaſi ex Deo fulſiſſent, aut abſciſsiones quaſdam ex eo: alij delibationes, & hauſtus: alij afflatus: alij genus eius, & ſtirpem eos appellantes. Et ut Ariſtoteles eos uocauit maximè conſanguineos Deo, ut ſic loquar, ſiue ex eadem agnatione, & gente, ex quo cunctis hæc erat firma immortalitatis eorum ratio, ſic Plato Philoſophorū eximius, ſæpe dixit idem, & uſus eſt hoc cum primis de immortalitate argumento. Moſes ergo (ut Platonem cum eo conferam) ſcripſit, Deum ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, hominem feciſſe, eaq́; eſt ratio immortalitatis: in Phædone autem, hoc eſt, in libro de Anima, Plato, τῷ μὲν θείῳ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ νοητῷ, καὶ μονοειδεῖ, καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως, καὶ κατὰ ταυτὰ ἔχοντι, ἑαυτῷ, ὁμοιότατον εἶναι ψυχήν: Non'ne, inquit, cenſes, animum eſſe ſimilimum ei, quod diuinum eſt, & immortale, & intelligibile, & uniforme, & indiſſolubile, & ſemper eodem modo ſimiliterq́; in ſe permanet? Ecce animus ſimilimus ei quod eſt diuinum, immortale, cæteraq́;, quæ ſunt deſcriptio Diuinitatis, quam ſolet ſemper definire Plato, ut eſt in Timæo, & Politico, multiſq́; alijs locis, eodem modo ſemper habentem, uniformem, indiſſolubilem. Quia ſolus, ut inquit ille, habet immortalitatem ueram. Ad hæc νοητὸν, intelligibile, id eſt, quod ſola mente poſsit intelligi, conſiderari, non oculis ut corpora, omniaq́; ſenſibus corporeis ſubiacentia. Dicitq́; in Politico, τὸ κατὰ ταυτὰ, καὶ ὡσαύτως ἔχειν ἀεὶ, καὶ ταυτὸν εἶναι, τοῖς πάντων θειοτάτοις προσήκει μόνοις: Habere ſimiliter ſemper & eodem modo, idemq́; eſſe, ſolis diuiniſsimis congruit. Huic rei, ſimilimus eſt, ait, animus. Vides quanta cum Ariſtotele, & Platone, & horum cum Moſe concordia? Ariſtoteles mens ſiue animus eſt Dijs συγγενέστατος, propinquiſsimus. Plato, ὁμοιότατος, ſimilimus. Moſes, Ad imaginem, & ſimilitudinem Dei fecit illum. Marcus Tullius, Eſt igitur homini cum Deo ſimilitudo. Idem multo mirabilius in Tuſculanis, Ergo animus, qui, ut ego, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus eſt. Ex hac ratione Plato uult animos redire, ubi à corporibus emigrauerint, ad ſuam ſtirpem, genus, ad parentem, ad fontem ſuum, eodem loco, εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ θεῖον ἀπέρχεται τὸ θεῖόν τε καὶ ἀθάνατον, καὶ φρόνιμον. Nempe, Ad diuinitatem, immortalem, ſapientem. Et πρὸς τὸν ἀγαθὸν, καὶ φρόνιμον θεὸν, Ad bonum, ſapientemq́; Deum. Ac ſi quis rectè iudicet, eadem de animi immortalitate eſt ſententia Platonis, atque Ariſtotelis. Nam Ariſtoteles in libris de Anima, ut uiſum eſt ſuperius, & tot alijs locis, animum dicit χωριστόν, ſeparabilem, ſegregatum. In eo libro, & in libro de generatione animalium uocat θεῖον: Ex quo, inquit, relinquitur, ſolum animum, ſiue mentem uenire exterius, & hanc ſolam θεῖον εἶναι, diuinam eſſe. Immortalem deniq́; & ſempiternam pronuntiat, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον, Et ſolum immortale eſſe, & ſempiternum, inquit de Anima. Omnia igitur, ut uides, aperta, clara, nullaq́; ratione ambigua apud Platonem, ut ſimilius & conformius loqui non potuerint, ut alter ex ore alterius excepiſſe uideatur. Rurſus eodem libro expreſsius appellat animum θεοειδῆ, Deiformem. Eaq́; etiam Sibyllarum eſt nuncupatio. In Politico quoq́; eadem

A eadem ſenſit, & pronuntiauit, cum ait ueritatem in animo, rerumq́ bonarum, ac malarum in eo notionem eſſe, θεῖον ἐν δαιμονίῳ γένει, Rem diuinam in genere dæmonio, hoc eſt, in genere diuino, appellans genus diuinum, ſiue dæmonium, ipſam mentem. Quemadmodum in Phædone multis uerbis, & ut Ariſtoteles ſæpiſsime. Ibiq́ partem animæ diuinam, uidelicet ipſam mentem uocat ἀειγενὲς, generis ſempiterni, dicens, περὶ τὸ ξυγγενὲς, τὸ ἀειγενὲς τῆς ψυχῆς αὐτῶν μέρος. Vt in hac æterna animę parte ſit res ei ſimilis, nempe notio, ueritas. Ex quo probatur eandem eſſe de immortalitate mentis Philoſophiam Ariſtotelis, atque Platonis. Sicut enim Ariſtoteles ſemper appellat mentem, ſeparans eam à reliquis partibus animæ, diuinam, immortalem, ſempiternam, Dijs ſimilimam, ac propinquiſsimam, ſic Plato τὸ ἀειγενὲς μέρος ψυχῆς, Sempiternam animi partem, ſimilimam rei diuiniſsimæ, perpetuæ. Vt idem ipſe Ariſtoteles, loquens de anima corporis, uitæq́ corporeæ informatrice, ſeparat ſemper mentem, quæ ſapit, intelligit, recordatur, ei tribuens omnia, quæ teſtentur eam immortalem, nunc diuinam dicens, nunc ſeparatam, nunc exterius uenientem, nunc ex genere diuino, ſic quoque Plato, quem prorſus conſtat ſecutum Ariſtotelem, in Alcibiade clariſsimè fatetur: ἔχομεν οὖν εἰπεῖν τί ἐστι τῆς ψυχῆς θειότερον ἢ τοῦτο, περὶ ὃ τὸ εἰδέναι τε καὶ φρονεῖν; οὐκ ἔχομεν. τῷ θείῳ ἄρα τοῦτ' ἔοικεν αὐτῆς, καί τις εἰς τοῦτο βλέπων, καὶ πᾶν τὸ θεῖον γνοὺς, θεόν τε, καὶ φρόνησιν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Poſſumus'ne igitur, inquit, dicere quid ſit in anima diuinius? an hoc, circa quod eſt ipſum noſſe, & ſapere? Nequaquam, inquit. Ergo diuinitati, hæc pars animæ ſimilis eſt, & qui in hanc reſpiciat, totamq́ Diuinitatem, Deumq́, & ſapientiam, ſic & ſeipſum ſanè maximè noſcat. Hæc quoque non Ariſtotelis modò, ſed Moſis Theologia eſt, Ad imaginem Dei fecit illum. Non'ne uides eadem clamantes, aſſeuerantesq́ maximos Phi-

B loſophos, aliorum Philoſophorum anteſignanos, ac principes? Docebat enim eos hanc Naturæ Theologiam, quam Moſen inſtruxit priſcosq́ doctor ipſe Deus. Nec mirum, inueniri qui Ariſtotelis intimam hanc Philoſophiam profundè non percipiant. Non enim fontem Philoſophiæ huius agnouerunt, eoq́ nouis dogmatis repertis, dicta eius, quorum ſunt ferè parum capaces, deprauarunt. Eadem Plato quæ ſuperius, cum Moſe mirabiliter conſentiens retulit in Protagora de agnatione, generis propinquitate inter hominem, ac Deum, quæ pòſt Ariſtoteles, inde Marcus, atque alij uſurparunt. Refert eo libro Plato ea, quæ apud Moſen, & Aegyptios reperta ueruſtiſsimi Græcorum, paulo ſecus, quàm in fonte eſſet, tradiderunt, de homine ficto à Prometheo: ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας. πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν, ζώων μόνον θεοὺς ἐνόμισε. καὶ ἐπεχείρει, βωμούς τε ἱδρύεσθαι, καὶ ἀγάλματα θεῶν: Cum autem homo, diuinæ particulæ particeps effectus eſſet, primum quidem propter conſanguinitatem, agnationemq́ Dei, ſolos Deos ex animantibus opinabatur. Aggreſſusq́ aras erigere, & ſtatuas Deorum. Vides hic partem Dei, & propinquitatem, illud ipſum, quod Ariſtoteles uſurpauit nomen, θεοῖς συγγενέστατος. Oſtendit Philo Iudæus hanc eſſe Theologiam Moſaicam: πᾶς ἄνθρωπος, κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ὠκείωται θείῳ λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς: Omnis homo ſecundum mentem aſsimilatur, domeſticus eſt, Verbo diuino, naturæ beatæ imago, uel abſciſsio, aut radius factus. Et diuus Paulus, Genus ergo cum ſimus Dei. Ex quo animorum immortalitas comprobatur. Hanc ob cauſam perhibet idem in Gorgia priſcos Poëtas, qui diuini eſſent, unanimiter immortalē animam dixiſſe: φασὶ γὰρ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατον. Ea fuit priſcorum ſapientia, cui quid recentiores poterunt obijcere? Similiter in nono de Repub. ut Ariſtoteles, ſolam mentem diuinam dixit, ſic ipſe, τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ ἄρχον, Diuinitatem, uel partem diuinam in

unoquoque homine imperantem. Ibidem, τὸ θειότατον, diuinissimam uocauit rationem, prudentiam, sicut cupiditatem feram agrestem: Illam quia ex genere diuinorum, ex immortali genere. Vsque igitur ad rauim uociferatus est, prædicauit animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei, totisq; suis libris, ubi locus is tractandus esset, asseruit, hoc in primis utens ad immortalitatem argumento. Itaq; in decimo de Republica repetit ea, quæ dixerat in Phædone, cæterisq; libris: Oportet, inquit, de anima cernere, εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, καὶ ἐννοεῖν ὧν ἐφάπτεται, καὶ οἵων ἐφίεται ὁμιλιῶν, ὡς ξυγγενὴς οὖσα τῷ τε θείῳ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ ἀεὶ ὄντι: Quænam Philosophia eius, & cogitare quæ contingat, & optet consuetudines, & colloquia, ut quæ consanguinea sit, diuinæ, & immortali, semper existenti rei. En igitur testatur animum esse propinquum, affinem, cognatum, connaturalem rei diuinæ & immortali. Sumus enim genus eius, tanquam ab eo nati, procreati, sati. Eoq; è terra creato corpore, spiritum dimisit à se ipso. Ex hisq; denuo constat, & constare constantissimè, fortiterq; quisque poterit asserere, eandem Platonis, atque Aristotelis esse de animi immortalitate sententiam, eisdem nominibus, eodem sermone ab utroque descriptam, declaratam, definitam. Quibus rationibus, & fonte Peripateticæ Philosophiæ reperto, quem Auerroës, alijq; Peripateticorum aut nescierunt, aut non animaduerterunt, erroris eos sui coarguemus, ostendentes dogmata, quæ ad tollendam animorum immortalitatem excogitarunt, ex summa imperitia, & impudentia eos confinxisse, siue unicum in cunctis intellectum, siue singulum cuiusque, mortalem asserentes. Dicemusq; eos nesciisse, Aristotelis de animæ parte diuina doctrinã, Platonis fuisse prioris, qui talia dicens, de mente, uel animo, & ad immortalitatem eius probandam dixerit, & animo prodigiosam illam cunctorum animorum unitatem non spectarit. Quæ nec Aristotelem oporteat considerasse, attendisse, cuius omnis de mentis immortalitate, ac diuinitate sermo fluxit ex fontibus Platonis. Siquidem in Timæo quoque ad hanc eandem rationem spectat, quòd dixerit animam φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλ᾽ οὐράνιον, ἐκεῖθεν γὰρ, ὅθεν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς γένεσις ἔφυ: Plantam non terrestrem, sed cœlestem, quòd inde primum animi exordium fuerit. Videlicet quod Marcus Tullius: Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Et quod Aristoteles: Corpus, ait, & anima sensitiua à spuma uentris nascitur, animus autem solus est diuinus, & solus separabilis, solusq; ingreditur exterius. Quid exterius sit, declarat Plato: sed & Moses prior, À Deo demissus in corpus. Inde natus, inde satus, & plantatus. Quis non intelligit, eandem trium summorum hominum esse Philosophiam, fluentem primum à Platone ad Aristotelem, ab his ad Tullium? Addit Plato, quod Aristoteles item, & Tullius secuti sunt, ea quæ sapiunt, necessariò immortalia esse, & diuina, φρονοῦν μὲν ἀθάνατα καὶ θεῖα, ἄνπερ ἀληθείας ἐφάπτηται, πᾶσα ἀνάγκη που. Hæc enim ratio semper est apud Aristotelem. Sunt immortales animi, non ad unum uniuersalem intellectum redeuntes. Nam summi uiri nunquam unum illum intellectum agnouerunt. Recentiorum Philosophorum inuentum: quos operæpretium esset errorem suum agnoscere, si pertinaces sint, ueluti furentes, maleq; sani ex omni Philosophorum Republica exturbandi. Neque enim uel ratio, uel præceptoris autoritas eos ad hæc flagitia concipienda deduxit, sed inepta persuasio. Aristotelem hominem mortalem, & qui, ut cæteris homines falli posset, defendendum esse, ne sibi contradixisse uideatur. Contraria uerò sunt, dogma de æternitate mundi, & animorum æternitate. Malueruntq; cadere, obscurariq; ueritatem, quàm hominem mentiri, ac falli potuisse. Quod cum sit summæ dementiæ, eam suis professoribus relinquemus, bonos, & sanos ad hæc consideranda inuitantes. Addit enim similis ubique sui

Plato

A Plato in quinto de Legibus, Omnium, quæ nostra sint, post Deum, siue, ut mos loquendi temporis eius fuit, post Deos, diuinissimam esse, simillimamque ipsis Dijs animam nostram: πάντων γὰρ τῶν αὑτοῦ κτημάτων μετὰ θεοὺς, ψυχὴ θειότατον, οἰκειότατον ὄν. Vides eum appellantem animam familiarissimam, propinquissimam ipsi Deo, quod Aristoteles in Moribus, συγγενέστατον. Sic quoque in sexto dicit hominem educatum sapienterque innutritum, esse animal mitissimum, ac θειότατον, diuinissimum. Haud secus etiam de diuinitate animorum, & cum Deo propinquitate, perhibuit in decimo, loquens cum eo, qui Deos esse putaret: ὅτι μὲν ἡγῇ θεοὺς συγγένειά τις ἴσως σε θεία πρὸς τὸ ξύμφυτον ἄγει, τιμᾶν καὶ νομίζειν: Quòd quidem Deos arbitraris, fortasse quædam agnatio, affinitasque diuina te ducit ad simile colendum, & credendum. Idem sermo, idem nomen atque apud Aristotelem in decimo de Moribus, ut constet eum hinc didicisse. Denique Plato, autore Plutarcho de Placitis Philosophorum, uocalissimè pronuntiauit animam, & diuinitus natam, & immortalem. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν, οὐ θεὸν, ἀλλὰ ἔργον ἀϊδίου θεοῦ ὑπάρχειν: Partem rationalem esse immortalem. Etenim animam non Deum esse, sed opus æterni Dei. Quanta cum Mosaica Theologia similitudo?

De Phocylide uetustissimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digressamque à corpore fieri Deum. Et quòd similia confessa est antiquissima Theologia Magorum.

CAP. XV.

B PHOCYLIDES è priscis illis uenerādis Græciæ, qui ante Philosophos floruerunt, uatibus, mirabiliter omnē Mosaicam Christianamque Philosophiam de animi creatione, & immortalitate, & quòd ei sit imago diuina, confirmat, in suis de uita degenda præceptis: Corpus, inquit, sumptum è terra:

ψυχὴ δ' ἀθάνατος, καὶ ἀγήρως, ζῇ διὰ παντός,

Sed uiuunt animi, semper sine morte, senectaque.

Quid hac sacrosancta prisca, cui merito posteriores assurgant, Theologia uenerabilius? Autor autem Suidas è carminibus Sibyllinis, hanc Theologiam Phocylidem hausisse. Addit idem:

λείψανα ἀποιχομένων, ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέθονται.

Defunctis superest uita, & Dij deinde creantur.

Aspicis reliquias defunctorum, quorum tametsi intereant corpora, uiuat tamen animus, & adeo uiuat, ut Deus existat. Erunt enim, ut ait Christus, omnes æquales Angelis Dei. Et, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Addit quoque Phocylides,

ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοισι,

Incorrupta manet anima nam luce carentum.

Quid quòd uel resurrectura corpora prædixit à Sibyllis edoctus, uel ab his tenebris prædicauit animos abituros ad lucem, hoc carmine?

Καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν ἐς φάος ἐλθεῖν.

Atque breui è terra speramus scandere ad auras.

Esse autem animum ad imaginem, & similitudinem Dei, iuxta Theologiam Mosaicam, sic idem asserit,

πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών.

Spiritus est usura Dei, mortalibus atque imago.

Hæc autē Phocylidis & Græcorū de immortalitate animorū sententia, fuit etiā Chal-

dæorum, quos Græci sequebātur. Nam Magi, quorū dogmata, paucis quibusdā uersiculis comprensa circūferuntur, quæ Platonem, Platonicosq́ legisse desumpsisseq́ ex his multa, Philosophi Græcorū testantur, quorum testimonijs utuntur Proclus & Simplicius, ad alia hæc habent de immortalitate: ζήτησον παράδεισον τὸν ἀμφιφαῆ τῆς ψυχῆς χῶρον: Quære Paradisum, clarissimā animorū regionem. Ecce uocat, dicitq́ animos esse cœlestes, quorū regio sit flagrantissima, diuorū patria. Hoc declarans Pletho Gemisto Platonicus, animam dicit iuxta Platonem, & Pythagoram indiuiduæ substantiæ, à materia prorsus segregatam, quemadmodum mentes supercœlestes: οἷς καὶ συγγενῆ πῶς τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῶν αὐτῶν, ὧν περ καὶ ἐκεῖναι ἐφαπτομένη καὶ αὐτη. τῶν τε τῶν ὄντων διαγνώσεως, καὶ θεωρίας, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτω θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἀνώλεθρον: Quibus similes operationes efficit attingens ad eadem atq́ ipse, nempe rerum notiones, & contemplationes, usq́ ad ipsum supremum Deum. Eoq́ incorruptibilis. Audis rationem Chaldæorū, eandem & Platonis, atq́ Aristotelis, qui cum operationes mentis considerassent cœlestes esse, ac diuinas, censuerunt, quæ tales efficeret, immortalem, ac diuinam, corpore quidem uestitam, latentemq́ sub cortice mortali. Rursus eædem Magicæ uetustissimę sententiæ, quas Pythagoras & Plato deflorarunt: ψυχὴ ἡ μερόπων θεὸν ἄγξει πως εἰς ἑαυτὴν, οὐδὲν θνητὸν ἔχουσα, ὅλη θεόθεν μεμέθυσαι, ἁρμονίαν αὐχεῖ γὰρ, ὑφ' ᾗ πέλει σῶμα βρότειον: Anima hominum Deum ferè astringit ad se, nihil mortale habens. Tota diuinitus ebria facta est. Harmonia enim gloriatur, sub qua est corpus mortale. Hæc declarans Pletho, Anima, inquit, humana, Deum ad se quasi aduinciet, siue fortiter assimilabit, nihil habens per se mortale. Tota diuinitus inebriata est, siue repleta est, τῶν θείων καλῶν, diuinorū pulchrorū, uel diuinorū bonorū. Nā tametsi huic mortali corpori est deuincta, at & sic harmoniā nempe unitionē nobilitat, uel nō deturpat, sub qua mortale existit corpus. Sed & sentit aliquid in se ipsa uelut ipsa existēs, quæ talē toti administrationē administret: ὥστε τῶν θνητῶν τοῖς ἀθανάτοις, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἑνωμένων, οὕτω καὶ τὸ πᾶν ἐς μίαν τινὰ ἁρμονίαν συγκροτεῖσθαι: Quocirca unitis in homine mortalibus, cū immortalibus, factū est totū una uelut harmonia. Sic Pletho. Clarus igitū sensus oraculi. Eadē Magica logia sic iterū clamāt: ὅτι ψυχὴ πῦρ δυνάμει πατρὸς οὖσα φαεινὸν, ἀθάνατός τε μένει, καὶ ζωῆς δεσπότις ἐστι, καὶ ἴσχει κόσμου πολλὰ πληρώματα κόλπων: Est anima ignis clarus ex uirtute paterna. Incorrupta manens, & uitæ est regina suæq́. Atq́ sinu retinet mundi loca plurima sola. Hæc declarās supradictus interpres, Virtutē, inquit, & potentiā, & uirtutē eius intelligibilē, & mentē paternā, eundē secundū Deū oracula hæc uocāt ubiq́. Primū omniū aliorū, ex patre, & superno Deo profectū. Dicitū igitū quòd ab hac paterna potestate facta est immediatè anima, existēs ignis lucidus, siue diuina quędā substātia, manetq́ immortalis, διὰ τὴν θειότητα τῆς οὐσίας, καὶ δεσπότις ἐστι, Propter diuinitatem substātiæ, & domina est uitæ uidelicet suæ, utpote nō habēs uitā abijciendā. Nam quæ habemus, quę possunt abijci, ac dimitti, horū domini esse nō possumus. Et cōtinet anima uidelicet, κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἀϊδιότητα: Secundū suā æternitatē, multas plenitudines mundi sinuū, siue uariorū locorū suorū in mundo, quæ ad rationē eorū, quæ hic uixit, ubiq́ assequitur. Sic illi, ferētes animā esse lucē æternā, purissimā. Quod testatū etiā Plutarchus Philosophos sensisse, φῶς τῇ οὐσίᾳ νομίζουσιν: Putant animā nōnulli Philosophi lucem esse natura. In eo quē inscribit, an rectè dictum sit, uiuēdo latita, tum alijs coniecturis, tum quia tenebras execratur, iucundissimā sentit lucem. Rursus Chaldæus alio prodidit oraculo: ἐκτείνας πύρινον νοῦν, ἔργον ἐπ' εὐσεβείας, ῥευστὸν καὶ σῶμα σαώσεις: Extēdēs igneā mentē, ad pietatis opus, seruabis & fragile corpus. Igneā, luminosam, ut uides, uocat mentē, corpus autē fluxū. Quicunq́ uixerit piè, resurget cum corpore ob pietatem, quam coluisset, efficiens, ut etiā corpus, quod natura fragile, fluxumq́ est, maneat incolume. Est autē

uaticinium

A uaticinium de resurrectione corporum. Ignis mentalis est mens, non corporeus. Ideo fallebantur, quos memorat Plutarchus contra Epicureum, quosdam existimasse animas nunc in cœlo, nunc in terra multis annorum curriculis uagatas, demum resolui in mundo cum Sole & Luna, ὡς πῦρ νοερὸν ἀναφθείσας, In ignem mentalem accensas. Sed non potest mentalis ignis, in ignem corporeum resolui. Tum ignis mentalis est indissolubilis. Generatio igitur, siue creatio animæ à Deo, dicitur quasi radiatio, scintillatio, ut cum ex igne excutitur nitor, aut scintilla. Simplicius primo Physicorum idem perhibet: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ὑπὸ θεοῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Dicitur enim anima à Deo radiare. Vera igitur sunt, quæ totis hisce commentationibus adnitimur probare, meliorem, synceriorem que esse quo magis uetusta sit Philosophia. Multa sunt autem priscorum monumenta, quorum uestigia quædam ab his, quibus temporum uicinitas ea uidere dedit, quæ longinquitas nobis non permisisset, exhibentur nobis. Ecce Clemens Alexandreus in Stromatis testatur similia sensisse uetustissimum Poëtam Epicharmum de immortalitate animorum, atque Phocylidem, prolatis his ex eo: εὐσεβὴς νῷ πεφυκὼς οὐ πάθοις οὐδὲν κακὸν κατθανών, ἄνω τὸ πνεῦμα διαμένει κατ' οὐρανόν, ψυχαὶ δὲ ἀσεβῶν ὑπουράνιοι ὑπὸ γαίῃ πετῶνται ἄλγεσι φονίοισι, ὑπὸ ζεύγλαις ἀφύκτοις κακῶν. εὐσεβῶν δ' ἐπουράνιοι ναίουσι κόλποις μακάρων, μέγαν ἀείδουσαι ἐν ὕμνοις. Si pietatem animo coluisti, defunctus mali nihil patieris. Sursum in cœlo permanet spiritus. At impiorum animæ sub cœlo uagæ, doloribus sæuis, cruciatibusque æternis exagitantur. Animi piorum cœlestes, sinu beatorum recepti, iubilant hymnis. Hæc ut reperi produxi, meliora fortasse in suo fonte.

Epictetum in Philosophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad similitudinem suam fuisse confessum: & quòd membra corporis idem disposuerit, animo libertatem dederit.

B

CAP. XVI.

SED DIMISSO Platone priscisque uatibus, cæteros Philosophos audiamus, omni propè ratione, de similitudine, & propinquitate animorum cum Deo, eorumque ab ipso creatione iuxta Theologiam Mosaicam nobiscum congruentes, ut appareat unam fuisse semper religionem, ac pietatem, quam si mali homines, & ignari ueritatis, post multa ab eius ortu secula corruperunt, ea cum non culpa fuerit eius, hominum bonorum diligentia repurgata, pristino decori suo reddatur. principe, ac duce ueritatis Deo cunctos instruente, & illuminante. Arianus igitur proponens sententias Epicteti, quem suæ tempestatis homines plurimum admirati sunt, multa ad hanc rationem pertinentia loquitur: εἴ τις τῷ δόγματι συμπαθῆσαι κατ' ἀξίαν δύναιτο, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντες προηγουμένως, καὶ ὁ θεὸς πατήρ ἐστι, τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν θεῶν, οἶμαι ὅτι οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ ταπεινὸν ἐνθυμηθήσεται, περὶ ἑαυτοῦ: Si quis ad hoc dogma, & opinionem dignè affici posset, quod facti simus omnes à Deo, & Deus pater est hominum, atque Deorum, nihil arbitror de se ipso infame ac degener, humileque sentiet, & cogitabit. Ecce siue Arianus, siue Epictetus, cuius sententias compilauit Arianus, neuter Christianus, sed Philosophus duntaxat, agnouerunt, prædicarunt omnes homines factos à Deo, eumque esse patrem hominum atque Deorum, nempe Angelorum. Quemadmodum uerus, ac legitimus filius eius docuit in mundo homines precari, Pater noster. Et, Estote similes patri uestro, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos. Hoc utique continetur rerum primæua, hominum cum primis, atque Angelorum creatio, & cõgruit cum Theologis ueris Epictetus, hortantibus ut homo suæ digni-

tatem noſcat naturæ,& ut attendamus ad petrã unde exciſi ſumus. Hinc fore, ut nihil C de nobis uile, atq; humile ſentiamus, per uidentes nos eſſe ex genere diuino, habere patrem optimum, clementiſsimum. Rurſus omnem corporis, atque animi creationẽ, in ſummum Deum perinde atque Archytas, & Triſmegiſtus referentem cernere potes Epictetum, & Arianum. Vt enim Archytas ſuperius interiores corporis, atque animi partes, organaq; ad rerum notiones capiendas neceſſaria diligenter explicans, à Deo formata, poſitaq; memorabat: & ut Triſmegiſtus, omnes ad amuſsim humani corporis artus executus, ex his gloriam Dei, antiquumq; hominis opificium diuinis manibus elaboratum prædicabat, excitans tardos & ſtultos ad conſiderationem artificis, explicantesq; uterque quàm compendioſè Moſes prodidiſſet Theologiam, ad eandem rationem Arianus uel Epictetus perſequuntur, quæ tam artificioſè in mundo, & in humano corpore fabrefacta, niſi ſenſu & ratione careamus, clarè de ipſo poſsint artifice teſtari. Num, inquit, Deus colores fecit, facultatem autem, quibus colores uiderentur, non fecit? Quæ igitur fuiſſet utilitas? certè nulla. At rurſum, ſi facultatem uidendi quidem feciſſet, res autem quæ caderent ſub oculos non feciſſet, quæ demum utilitas? certè nulla. Quod ſi utraque hæc feciſſet, lumen non feciſſet, ne ſic quidem utilitas. Quis igitur aptauit illud ad iſtud, & iſtud ad illud? Quis aptauit gladium ad uaginam, uaginam ad gladium? An nullus? Atqui ex ipſis operibus ſoliti ſumus declarare, omnino alicuius artificis ea conſilio, non temere facta eſſe: ἆρ' οὖν τούτων μὲν ἕκαστον ἐμφαίνει τεχνίτην, τὰ δὲ ὁρατὰ, καὶ ὁράσεις, καὶ φῶς οὐκ ἐμφαίνει. τὸ δὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ ἡ προθυμία πρὸς τὴν συνουσίαν ἑκατέρου οὐκ ἐμφαίνει. καὶ δύναμις ἡ χρηστικὴ τοῖς μορίοις τοῖς κατεσκευασμένοις οὐδὲ ταῦτα ἐμφαίνει τὸν τεχνίτην: Nunquid igitur hunc artificem, ſingulum quodque opus oſtendit, uiſibilia uerò, & uiſiones, ipſaq; lux non oſtendit? Maſculus item & fœmina, & utriuſque ad coitum impetus non D oſtendit? Tum facultas, quæ membris his elaboratis utitur, ne hæc quidem artificem oſtendunt? En Epictetus, cuius ſui temporis hominibus, uita, mores, doctrinaq; fuit admirationi, quem Philoſophi ſuſpexerunt, uel ille creationis hoſtis Simplicius, maledicusq; Lucianus, qui fertur lucernam eius teſtaceam, multis millibus numorum emiſſe, clamat, bonus, & ſanctus, humani corporis harmoniam aliquem declarare opificem, ferre teſtimonium opificia de ſuis opificibus. Cum ſtatuas, cum pictas imagines intuemur, ſubitò mens accurrit ad artificem: cum domos, palatia ſuſpicimus, extemplò de opifice cogitamus. Sic qui non ſit ſtultus omnino, cum tantum in humano corpore artificium, cum oculos, & ad eos colluſtrandos lucem exteriorem, ipſosq; illuminatos colores perſpexerit, non'ne exclamabit ſuper artifice? Cum uerò quam propagandorum hominum & generis per ſecula ſuccedentis artem repererit, cum membra in utroque apta, eaq; generandi cupiditate inflammata cogitauerit, quid aliud dicet, quàm ſapientiſsimum quendam talia molitum? Agnoſceq; hoc loco, explicatam Theologiam Moſaicam Maſculum, & fœminam creauit eos, & benedixit eis, dicens, Creſcite, & multiplicamini. Quæ enim fuit alia benedictio, niſi membra, uaſaq; genitalia prolificis ſeminibus repleta, & ad generandum rapida cupidine accenſa? Suſpice nunc & contemplare, reuocaq; ad animum ſimilia quoq; confeſſum duobus locis Ariſtotelem, qui præcipuè retulit ab ipſa Diuinitate, factum utrunq; ſexum ad commiſtionem, & propagationem, ὅτι προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς, καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Et hæc quicunq; iudex æquus eſſe uelit, clarè ad exordium in Theologia Moſaica, totam'que illam operationem, quam ſimili modo uetuſtiſsimus Iob admiratus decantauit, ſpectant: Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum

A tum in circuitu. Sicut lac mulsisti me, genitura demissa (scilicet ex genitore) ossibus, & neruis compegisti me. Quæ potest igitur esse maior Philosophorum Theologiæ ueræ concordia? Fatetur Aristoteles creationem corporis humani, fatetur & ille, cui tantum Philosophi tribuerunt, ut assererent, quem dicta eius non commouerent, duntaxat superesse, ut pœnas subterraneas expectet. Rursus Epictetus & Arianus, non modò corporis humani quondam Deum fatentur autorem, uerum etiam ipsius animi creatorem, quem iuris sui liberum, solutum fecisse ingenuè comprobat: Deus, inquit, non solum dedit nobis facultates has, quibus generosè cuncta aduersa perferamus: ἀλλὰ ὁ ἦν ἀγαθοῦ βασιλέως, καὶ ταῖς ἀληθείαις πατρὸς ἀκώλυτον τοῦτο ἔδωκεν ἀνανάγκαστον, ἀπαραπόδιστον ὅλον αὐτὸ ἐφ' ἡμῖν ἐποίησεν, οὐδὲ αὑτῷ τινὰ πρὸς τοῦτο ἰσχὺν ἀπολιπὼν, ὥστε ἢ ἐμποδίσαι: Sed quod erat regis boni, & uerè patris, dedit hoc liberum, expeditũ, non coactum, ipsumq́ omne inseruit, & posuit in nobis, nec ullã uim esse reliquã uoluit, quæ posset ei impedimento esse. Hic & animi creatio est, & ea natura, in qua lucet diuinæ potestatis imago. Apparet enim in animi libertate, qua cupiditatibus, si uolumus, imperamus, motusq́ irrationales eousque superamus, & sopimus, ut duo in uno homine inesse cernantur, alter rector, moderator, alter compressus, & fremat quantum licet, parere coactus. In hoc inquam est, quod omnes prædicant, similitudo cum Deo, sacra potestas, imperium frænandarum bestiarum, quas gerimus nobiscum furoris, & cupiditatis. Hoc tribuit Epictetus animo, & datum à supremo Deo, ingenuè fatetur. Epictetum autem adeò suspexere Philosophi, ut dicta eius ferrent in cœlum, eximijs laudibus celebrarent, ea colligentes, & interpretationibus illustrantes. Quo Procli, Porphyrij, Simplicij, multorumq́ aliorum improbitas aut imperitia coarguuntur, qui religionem insectabantur, eorum magistram ueram, quæ reperta apud suos, suspiciebant, uenerabantur.
B

Aliæ super eodem, Epicteti sententiæ, quòd animus abscissus, siue radiauit à Deo: & quid abscißio aut radiatio animorum.

CAP. XVII.

EPICTETVS siue Arianus non contenti semel superiora de similitudine, & affinitate Dei & hominis prædicasse, quoniam hoc erat totius doctrinæ fundamentum, sine quo, nulla de recta, bonaq́ uita dari præcepta poterant, nulla uera religio constitui, inculcat eadem, hinc cæteras uirtutes attollens, totamq́ beatam, quietamq́ uitam inædificans, εἰ ταῦτα δεῖν ἀληθῆ τὰ περὶ τῆς συγγενείας τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων λεγόμενα ὑπὸ τῶν φιλοσόφων διὰ μὴ εἴπη τις, ἑαυτὸν κόσμιον, διὰ τί μὴ υἱὸν τοῦ θεοῦ: Si, inquit, hæc sunt uera, quæ de affinitate Dei, & hominum dicuntur à Philosophis, cur se magis Atheniensem, aut Corinthium quis uocet, non potius mundanum, non potius filium Dei? Subijcit idem, τὸ δὲ, τὸν θεὸν ποιητὴν ἔχειν, καὶ πατέρα καὶ ἡγεμόνα, οὐκ ἔτι ἡμᾶς ἐξαιρήσεται λυπῶν καὶ φόβων: Habere, inquit, Deum creatorem, & patrem, ducemq́ non nos id ab omni mœrore, timoreq́ liberabit. Non solum ergo Epictetus, & Arianus, esse homini cum Deo similitudinem, uel agnationem confitetur, sed eam quoq́ asserunt aliorum Philosophorum esse sententiam. Vidimus superius hos Philosophos, præcipuè Platonem, Aristotelem, sed ante hos, Pythagoram, qui Dei genus homines dixit, Aratum, aliosq́ multos. Hos innuit, & sequitur Epictetus, nulla ratione cum sacris literis discrepans. Ego dixi, inquit Psalmus, Dij estis, & filij excelsi omnes. Et, Videntes filij Dei, filias hominum. &, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Non'ne una eademq́ est, fuit semper à constitutione mundi religio, tempestate diluuij contaminata, post hominum errore denuo polluta, residens tamen

in animis ſapientum? Quoniam igitur eſt nobis cum Deo ſimilitudo, propinquitas, ex eo delibatis,& hauſtis,quid eſt,cur & non maximè lætemur, triumphemuſq́; nihil humile de nobis ipſis ſentientes, nihil uile, noſtroq́; fonte, & parente indignum agentes in uita,noſtræ naturæ dignitatē agnoſcentes? Cur non concurrimus omnes, qui ſententijs conſpiramus,nos affines eſſe Deo,ad religionem eius? Imò cur Philoſophi,ſapienteſq́; non concurrebant ad eam? Sed certè ſapientes,& qui tyrannis,impijsq́; imperatoribus non adularētur, eorumq́; muneribus non inhiarent, ueritatem fragilibus bonis præferentes,concurrerunt.Quòd ſi alij ueritatem à ſuis prædicatam admirabantur, à noſtris autem ſimiliter prædicatam irridebant, aut ſtulti, aut maleuoli inuidiq́; fuerunt, aut ignari religionis huius ac maieſtatis eius uelut Andabatæ pugnabant cæci. Omnis hæc Theologia Epicteti,Arianiq́; noſtra eſt,aut è noſtris libris,ceu quæ probarent,deſumpta, aut certè ſuccedens illa per omnes ætates ad Philoſophos uſq; doctrina,nata ex eiſdem fontibus, atq; noſtra, ſi ad primos genitores, unde fluxit Moſaica,reducatur, quæq́; fuit penes Abraham, Iſaac, Iacob, cæteroſq́; non nominatos ſapientiſsimos uiros.Ex uno enim parente Deo nati ſunt omnes : Et, ut diuus Paulus apud Athenienſes, Fecitq́; ex uno ſanguine omnem humanam gentem, quæ habitaret ſuper uniuerſam terram. Rurſus Epictetus eandem ſimilitudinē, ſocietatemq́; hominis, ac Dei, declarans, hincq́; omnem rectæ uitæ rationem deducens, ac ſtabiliens, καὶ συγγενεῖς τινες τοῦ θεοῦ ἐσμὲν κἀκεῖθεν ἐληλύθαμεν, ἄφες ἡμᾶς ἀπελθεῖν, ὅθεν ἐληλύθαμεν : Non pudet, inquit, uitam cum dedecore tranſigere,impotenterq́; in aduerſis cedere? Et affinitas nobis cum Deo eſt. Illinc uenimus. Mitte nos regredi, unde uenimus. Hoc Epicteti dicto, facile poteſt intelligi, quid Ariſtoteles ſenſerit, cum ait mentem ſolam diuinam eſſe,ſolamq́; uenire exterius. Venit ſcilicet, miſſa, infuſa, afflata diuinitus.Illinc ait Epictetus uenimus,eò redire nos oportet,ad priſtinum domicilium.Quare quicunq; teſtimonium illud Ariſtotelis deprauant,ei ſenſum neſcio quem alium coaptātes, conſtet eos parum ueritatis eſſe gnaros, priſcam Philoſophiā neſcientes, quæ ſi obſcura, clauſaq́; interdum apud Ariſtotelem eſt, dictis certè aliorum Philoſophorum,qui clarius diſſeruerunt,enucleatur. Sed recentiorum Philoſophorum ea ferè calamitas,ut radios multos,quos uaria de parte ueritas effundit,non cernant,propterea quòd uni ſeſe Ariſtoteli non dediderunt modò, ſed adeò deuouerunt,ut ſi fuerit opus pro dogmatis eius tuendis, in ferrum flammamq́; ruant: in cuius Philoſophia, ſic quaſdam opiniones prauas conceperunt, ut ipſum ſi ſurgeret, ea deſtomachaturum putem. Pergit etiam Epictetus,ut qui nunquam Chriſtianus fuit, fuiſſe ob doctrinæ bonitatem uideatur : Omnia, inquit, connexa, atque apta inter ſe ſunt,auditoq́; quaſi imperio Dei, cuncta parent, cuncta cientur : ἀλλ' αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι, καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτοῦ μόρια οὖσαι, καὶ ἀποσπάσματα, οὐ παντὸς δὲ αὐτῶν κινήματος, ἅτε οἰκείου καὶ συμφυοῦς ὁ θεὸς αἰσθάνεται : At animorũ,inquit,qui eò uſq; ſunt cōnexi, & copulati Deo,ceu ſint particulę eius,& abſciſsiones,non'ne motum ceu proprium, & coniunctum ſentiet Deus? Aduertere commodum eſt hoc loco, hanc copulationē non eſſe ſubſtantialem, quod ipſe quoq; dixit Epictetus. Sunt enim animi, ut Philo quoq; diſertiſsimus aiebat, uſus eodem nomine atq; Epictetus, ἀποσπάσματα, abſciſſiones quædam, & auulſiones ex Deo. Dico autem abſciſsiones, non ſubſtantiales, ſed quales innuit Moſes, afflatus, aſpirationes, emiſsiones à ſe ipſo occultæ. Quod alio clariore nomine Philo declarat, ἀπαυγάσματα, ſcintillæ, radij, ex illa luce diuina miſsi,& abſciſsi, ſeparatiq́;. Beneq́;,ut ſuperius uiſum,nouit etiam Triſmegiſtus animos non eſſe de ſubſtantia Dei ad Aſclepium : ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς : Mens,inquit,non eſt abſciſſa ex ſubſtantia Dei

A tia Dei, ſed quaſi explicata, ueluti Solis lux. Declarat igitur Mercurius quod eſt in Moſe. Ea enim explicatio uocatur à Moſe, Aſpiratio. Hoc innuit Philoſophus, ſunt abſciſsi, non à ſubſtantia, ſed quod ſecundum deſignat, ceu radiȷ miſsi, ceu ſcintillæ, uelut ſpirationes. Id Epictetum ſenſiſſe par eſt. Et diuus Paulus, nos genus eius dicit.

Quòd factus eſt homo, in mundumq́; introductus à Deo, ut contemplaretur, quòd membra corporis ad operationes diſpoſita: & quòd is eſt omnium conſenſus.

CAP. XVIII.

DENIQVE omni Philoſophia ſua, quæ Platonicis, Peripateticisq́; admirationi fuit, Epictetus clamat, iterum, iterumq́; monet, hominem iuxta Moſen à Deo creatum, nunc animum contemplans, nunc corporis opificium: ex hisq́; in laudem creatoris, & opificis, homines excitans. Ac primum, ut Moſes retulit, Deum hominem poſuiſſe in Paradiſo, ut habitaret, & cuſtodiret ipſum, nouiſsimumq́; rerum creatarum hominem feciſſe, & ceu dominum, in palatium exædificatum induxiſſe, multaq́; tacitus Moſes, prudentibus conſideranda reliquit. Haud aliter Epictetus, & Arianus declarant & hominem in hunc mundum à Deo inductum, & quam ob cauſam ſit inductus: τὸν δὲ ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν, αὐτοῦ τε τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem autem contemplatorem ſui & ſuorum operum introduxit: nec contemplatorem modò, ſed etiam eorum interpretem. Agnoſcis hic & humanam creationem, & ſupremum opificis admirabileq́; conſilium, ut ex ædificato, ac conſtituto mundo, ſuis in ſedibus, omnibus

B ritè, recteq́; ſtabilitis, induceretur nouiſsimus ſpectator, ac contemplator, qui mirabilem hanc, pulcherrimam, uaſtamq́; admiratus domum, ſingularem agnoſceret, & fateretur, collaudaretq́; architecti ſapientiam. Sic noſtra quoq; Theologia monſtrat, per ea quæ facta ſunt, conſpici intelligibilia. Et Ariſtoteles de mundo, Non aliȷs oculis, quibus inuiſibilem Diuinitatem uideamus, opus eſſe, ſed his duntaxat, quibus cœlum, ac terras, maria, totoq́; in mundo uitam, motusq́; perſpiciamus. Hinc uera depromenda, deducendaq́;, niſi quis ſe ſponte luce multare, ultroq́; inſanire uelit, argumenta ſuper artifice. Pariter omnes conueniunt, profani, ſacri, maior, minorq́; Philoſophia, ex omni opere mundano quærendum, aſſerendumq́; opificem. Oſtenſum enim ſuperius, Platonem, Ariſtotelem, Marcum Tull. in eandem ſententiam paribus ſuffragiȷs conceſsiſſe. Quicunq; igitur hominem contemplatorem ſui introduxit, is certè creator eius ut ſe contemplaretur fuit. Eodem conſenſu Marcus Tull. ante Epictetum. Hominemq́; ipſum quaſi contemplatorem cœli, ac Deorum, ipſorumq́; cultorem fecit. Sed Epictetus pergit etiam per ſingula, quod de contemplatione, prædicationeq́; diuinorum operũ in uniuerſum dixerat, in partes explicãs. Eius non ab homine profeſsiones, ſed quaſi à Propheta, aut Apoſtolo prolata, uerboq́; Arianus affert: Si mente, inquit, haberemus, an quicquam eſſet, quod nos facere deceret, niſi laudare Deum, gratiasq́; cunctas referre? οὐκ ἔδει καὶ σκάπτοντας, καὶ ἀροῦντας, καὶ ἐσθίοντας ᾄδειν τὸν ὕμνον, τὸν εἰς τὸν θεόν, μέγας ὁ θεὸς, ὅτι ἡμῖν παρέσχεν ὄργανα ταῦτα, δι' ὧν τὴν γῆν ἐργασόμεθα, μέγας ὁ θεὸς, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι κατάποσιν, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὔξεσθαι λεληθότως, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. ταῦτα ἐφ' ἑκάστῳ εὐφημεῖν ἔδει, καὶ τὸν μέγιστον καὶ θειότατον ὕμνον ἐφυμνεῖν. Non'ne, ait, deceret & fodientes, & arantes, & comedentes canere laudem in Deum? Magnus Deus quoniam nobis hæc inſtrumẽta dedit, quibus terram colimus. Magnus Deus, quoniam manus dedit, quoniam hauſtum, quoniam uentrem, quoniam creſcere tacitè,

citè, & latenter, quoniam dormientes respirare. Hæc ad unamquanque rem concinere oporteret, ac maximum, diuinissimumque hymnum canere. Hæc ille dicit: quem, ut sæpe docui (cogor enim identidem referre, atque id Philosophis recentioribus demonstrare, ut hinc seipsos agnoscant, cum se ad scelerata, uel de mortalitate animi, uel æternitate mundi dogmata referunt) is inquam est Epictetus, quem suo tempore suspexere omnes, Philosophiam, mores, uitam, institutum admirantes. Neque enim Christianus fuit, sed qualis Plato, Socrates, uiri boni, ueritatemque ab ipsa Natura, melioreque Philosophia haurientes: si quid à uetustioribus gentibus ad Græcos aspirasset, collaudantes, exosculantes. Forteque uidit hæc in sacris literis Epictetus, sed reor magis maiorum Philosophiam, quæ pia fuit omnis, ac religiosa, & Naturæ uoces perspectas habens, ea dixisse. Quis enim est, cui non uideatur, aliquem necessariò creationis humanæ, eundemque omnibus modis sapientissimum autorem fuisse, cuius sapientiam, primumque consilium, res consecutæ declararunt. Vt igitur Moses dixit de homine creato, Et posuit eum in Paradiso, ut operaretur, & custodiret ipsum. & in terram misit, fugatum è Paradiso, quo, cultu agrorum desudans, inde uictitaret: Sic Epictetus eundem ipsum confirmat manus ad fodiendum, arandumque dedisse, reliqua corporis membra sic disposuisse, ut nisi is membrorum ordo, & tum secretæ, tum in propatulo operationes essent adhibitæ, nullum futurum fuerit genus humanum. Quid memorem arcanas illas, quæ latenter peraguntur operationes augendi, respirandi, cum dormimus? In quem ergo è nostris alius exclamauit Theologus, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me: Alius autem, Ante, & retro formasti me: Et, Qui plantauit aurem non audiet: qui finxit oculum, non considerauit: in eundem tollit laudem, exclamandumque iubet Epictetus. In cuius oratione, operumque diuinorum prædicatione profectò talis mundanæ creationis prædicatio cõtinetur, qualem ante oculos habuere nostri, qui similiter eum ex operibus collaudabunt. Neque enim qui dixit, Manus tuæ fecerunt me: æternitatem, perennemque factionem respexit: sed qualem Moses descripsit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Cum quo inclusa quoque est humana creatio. Prosequitur autem Epictetus, Quid igitur, si plerique obcæcati estis, non aliquem esse necesse est, qui locum hunc expleat, pro cunctis, efferens laudibus Deum? Quid aliud possum senex, & claudus, nisi laudare Deum? Si igitur essem luscinia, facerem quę luscinia, Si cygnus, quę cygni. Nunc cum rationalis sim, Deum me laudare oportet. Hoc unum opus perpetuo. Nunquã hunc ordinem, quoad datum fuerit, deseram. Vosque ad hanc eandem cantilenam cohortor. O' hominem uerè diuinum, cuius exemplum debuit Porphyrium, Proclum, Simplicium, religionis hostes, potius ad eam uenerandam, colendamque, quàm contemnendam adducere, cuius est firma stabilisque sapientia, Deum totius operis mundani, & humanæ gentis autorem semper collaudare, nihil noctesque diesque aliud agere, Solaque ipsa faciens, quod illi faciendum cogente natura, fatebantur. Si probabãt Epictetum, si sapientiam mirabantur, decebat eos admirari quoque, qui religione hac initiati, similes essent, redditi tales ab hac unica sapientissimaque religione, tanquam uberrimo eorum fonte, quæ uelut ex riuulo loquentem Epictetum, & ad eam doctrinam uiuentẽ, stupebant, admirabantur. Sola igitur hæc uerè laudat Deum, creatorem uerum fatetur, & agnoscit. Quoniam igitur facti sumus à Deo, & ad eum formati, iure mandat, hortaturque Epictetus, δεῖ ὅσα ἴδια σώζειν τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ, Oportere nos seruare symbola Dei. Scimus quid symbolum sit, societas naturæ, coniunctio, conformatio. Ac cerne ut Epictetus cum Chaldæo congruat, ut libro primo uidimus, σύμβολα πατρικὸς νοῦς ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς: Symbola, inquit oraculum Chaldaicum, paterna mens inseruit animis.

A animis. Ecce ſymbolum inter hominem, ac Deum. Vt enim Pſellus ait, Quemadmodum ad imaginem Dei liber Moſaicus creat hominem, ſic creatorem Chaldæus teſtatur animis ſymbola ſuæ proprietatis inſeruiſſe.

Quòd Philoſophi duplicem hominem aßignauerint: ſed uerum ipſum animum, hunc immortalem, & ſimilem Dei.

CAP. XVIIII.

OMNES igitur mortales, quocunque ſiue cupiditas ad ſpeculandum, ſiue Natura ad ueritatis agnitionem adduxiſſet, Græci, Chaldæi, Aegyptij, immortalitatem animorum una cuncti ducti ratione perhibuerunt. Ea ratio uarijs nominibus, eundem ſenſum reſonantibus apud omnes deſignatur, nunc à corporeis ſegregatio, manifeſtúmque à corporibus diſcrimen, & omnino rerum aliud genus. Nunc agnatio, familiaritas, nunc ſimilitudo Dei, nunc ſymbolum inter eum hominémque, nunc cognitio, ſapientia, ſcientia. Eáque omnia clarè dicuntur ab eis de mente, ſiue animo, quem uerum hominem eſſe, cum Plato, & Ariſtoteles poſt multa ſecula noſſent, prodidiſſent, Triſmegiſtus ante eos plurimos annos natus, hominibus inuulgauit, ut appareat omnium eandem ſententiam, conſenſúmque admirandum fuiſſe. Igitur qui prius dixerat, Deum creaſſe hominem ſibi ſimilem, eamque uti propriam prolem dilexiſſe, deinde ſeparans, animum, & corpus, hominem alterum corpus ipſum mortale, alterum ipſam mentem immortalem, hancque eſſe ſubſtantialem, uerumque hominem: ἄνθρωπος διπλοῦς διὰ τὸ σῶμα θνητὸς, ἀθάνατος δὲ διὰ ψυχὴν, τὸν οὐσιώδη ἄνθρωπον: Homo, inquit, eſt duplex, propter corpus mortalis, immortalis propter animam ſubſtantialem hominem. Vt igitur Ariſtoteles in B decimo de Moribus, mentem propriè appellat hominem, & βέλτιον μόριον, meliorem particulam, dicitque id optimum, iucundiſsimúmque eſſe cuique, quod ei proprium natura ſit, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος: Etiam homini, inquit, uita ſecundum mentem fore eiuſmodi, quandoquidem id maximè homo eſt. Ecce Mercurius Triſmegiſtus ipſam animam ſeu mentem uocat, οὐσιώδη ἄνθρωπον, nempe uerum, ſubſtantialemque hominem. Et quemadmodum hunc Ariſtoteles ſolum diuinum, exterius aduentantem dicit, ſic Mercurius, hunc immortalem, corpus autem corruptibile. Duo ſunt igitur æquali à cunctis prædicatione celebrata, nos & à Deo creatos, & generis affinitate cum eo ſociatos, qui nobis ſymbolum, proprietatémque naturæ ſuæ indiderit. Hoc illi ſenſerunt, locuti ſunt, quia per ſucceſsionem à primis hominibus, penes quos fuerunt ea perſpectiſsima, deſcenderunt in poſteros, ut quò procedas anterius in retro actas ætates, liquidius, maioréque conſenſu deprehendas celebrata. Ferunt igitur Græci ſcriptores ſacri quod Thales, ἔλεγεν ἀδελφοὺς εἶναι ἡμᾶς, ὡς ἂν τοῦ ἑνὸς θεοῦ, καὶ ἑνὸς διδασκάλου: Dicebant nos fratres eſſe ceu ſcilicet qui ex uno Deo, & præceptore. Illud uerò contemplatione digniſsimum eſt, ut Plato partim rationem, partim priſcæ Theologiæ deſcenſum ſecutus, cuius hæres quaſi legitimus fuit, pronuntiauit, eſſe animum uerum hominem, ſolúmque diuinum, & immortalem, creatum à Deo longè alterius, quàm corpus, conditionis, ut'que hoc diſcrimen apud omnes Philoſophos extat. Quemadmodum igitur duplicem hominem dixit Mercurius, ſed ueram, totámque hominis ſubſtantiam, ipſam mentem, uel animam: Ariſtoteles autem hunc duplicem hominem in libro de Generatione animalium luculenter expreſsit, ac diſtinxit corpus, & omnem à corpore inſeparabilem animam naſci dicens ex elementis, ſpuma, ſpermate, ſemine, corporis excremento, mentem autem exterius aduentare, genus

aliud, diuinum, & incorporeum: sic Plato in cuius sententiam prorsus fuit Aristoteles, eámque alijs uerbis declarauit, adeò distinguit animum, & corpus, uelut duos homines, in Timæo, ut duos eorum statuat creatores, creatorem animi Deum supremum, corporis dæmones, Deos nempe minores Angelos. Atque est mirabilis Theologiæ Mosaicæ interpretatio, ut sit operæpretium cernere conformitatem super creatione animi cum Mose. Vt Moses humum illam lutulentam, cœnosam, madidam, imagine humana informatam, sed ante pedes Dei mortuam, exanguemq́ iacentem, afflatu Dei dicit animatam, dantis ex se ipso, atq; inspirantis uitalem substantiam, eratq́ corpus, quando non erat animus præsens, corpus de humo terræ sumptum, animus dimissus à Deo: sic prorsus Plato creatorem animorum facit supremũ illum opificem: Quorum, inquit, initium traditur uobis à me: Grçcè, σπέρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ: Quorum, ait, satus, & initium traditur uobis à me. Quas ait ego seminaui, & inchoaui tradam uobis, loquens de animis. Et nos ad id quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Formasse scilicet corpus Angelos, animum ex seipso immortalem, sui similem dedisse. Ligatumq́ fuisse mortale cum immortali, quod dicebat Trismegistus duabus rebus, altera mortali corpore, sumpto è terra & elementis, altero animo immortali diuinitus misso. Hicq́ est tum creatio animorum, & satus à Deo, tum eorũ immortalitas. Similitudo quoq; diuina, ut in Mose, quia uocat eos ibidem Plato, ἀθανάτοις ὁμώνυμον, uniuocum cum immortalibus, ut sunt inter se animalia. Et, δι' ἐμοῦ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου μετασχόντα, θεοῖς ἰσά ζοιτ' ἄν: Hæc, inquit, per me creata, scilicet animi, uitamq́ assecuta, Dijs æquabãtur. En admirandus cũ Mosaica Theologia cõsensus, cunctis prędicãtibus animos à corporibus separatos. Moses quia fuisset corpus, quãdo non aderat animus, quia missus animus à Deo, corpus è terra desumptum. Plato, satus animus, & informatus à Deo immortalis, cum corpore mortali consociatus. Marcus Tullius, Nec inuenietur unquam, inquit, unde ad hominem uenire posśint, nisi à Deo, loquens de animis. Hæcq́ est, quod Aristoteles θύραθεν, exterius, Marcus dicet, à Deo.

Quòd ob hanc causam dixerũt animũ è cœlo cecidisse in corpus, in quo uiuat in pœnã: & quòd hæc suspicio nõ sit uera: & quòd alio sensu intelligẽdũ, quod prisci prodiderant: Et Plotini sententia super immortalitate animorum.

CAP. XX.

EX HAC causa factum est, ut hanc immortalis rei, cum mortali consociationem, cõmistionẽ, animorumq́ cum corporibus colligationẽ, ex quodã rumore non bene percepto, ad pœnã, & suppliciũ ipsorum, & ob quædã graula scelera datam arbitrarẽtur, audiẽtes ab antiquisśimis progenitoribus, prius corpus fuisse, inde animũ exterius infusum, atq; alligatũ. Itaq; Philolaus Pythagoræus: μαρτυρέονται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι καὶ μάντιες ὡς διά τινας τιμωρίας, ἁ ψυχὰ τῷ σώματι συνέζευκται, καὶ καθάπερ ἐν σάματι τούτῳ τέθαπται: Testantur, inquit, prisci Theologi ac uates, quòd propter supplicia, anima cũ corpore est alligata, & quasi in eo sepulta. Hęc igitur suspicio, quæ principiũ uerũ habuisset, nõ sanè intellectũ, ipsorum quoq; testimonio destruitur. Nam Plato creationem animorum & corporum describẽs in Timæo, ubi amãdare superstitiones oportebat, physicaq́ ratione agere, scripsit sic naturaliter, & consulto, diuinam prouidentiam animum corpori colligasse, sicut naturaliter & utiliter creauit cœlum, & terram. Sed huius famæ uera causa fuit, quòd Paradisum, quemadmodum Chaldæi mysticè interpretantes, etiam hominem è paradiso fugatum, animam scilicet è cœlo deiectam, inclusamq́ in corpus, propter peccatum, quod, & ipsum mysticè senserunt,

A senserunt, exponebant. Qui quidem error autorum suorum rationibus postea destruetur. Illud modò constet, diuinam animorum, separatamq; à corporibus naturam, atq; societatem cum Dijs habere, omnes agnouisse, prodidisse. Plotinus etiam his respondit, qui mentem sæpe & memoriam, sensumq; impeditum, turbatumq; cernentes de immortalitate dubitarunt, ipsi cæci, ægrotosoq; iudicio & caliganti: Anima, inquit, cum Dijs habet commercium, immortalis: facileq; id posset à nobis agnosci, si puram, limpidamq; eam, ut ait Plato, uideremus. Nunc autem sæpe labefactatam cernentes, neq; diuinam, neq; immortalem arbitramur. Sedenim cum naturam rerum ponderamus, puritatem earum inspicere fas est. Quandoquidem quod adiectum est, semper esse solet impedimento ad eius perfectam notionem, cui facta accesſio extrinsecus est. Itaque consideret demptis, ac detractis alienis, se quisque: καὶ πιστώσει ἀθάνατος εἶν, ὅταν ἑαυτὸν θεάσηται ἐν τῷ νοητῷ, ἐν τῷ καθαρῷ γεγενημένον. ὄψεται γὰρ νοῦν ὁρῶντα, οὐκ αἰσθητόν τι, οὐδὲ τῶν θνητῶν τούτων, ἀλλ᾽ ἀϊδίῳ, τὸ ἀΐδιον κατανοοῦντα, πάντα τὰ ἐν τῷ νοητῷ, κόσμον καὶ αὐτὸν νοητὸν, καὶ φωτεινὸν γεγενημένον: Credetq; se immortalem, cum se ipsum uiderit in natura intellectuali, ac pura. Videbit enim mentem aspicere, & nosse, nihil sensibile, neq; rem mortalem ullam, sed cum re sempiterna, sempiternam rem intelligentem, omniáque in natura intellectuali, mundúmque seipsum intellectualem, & luminosum esse. Sic Plotinus. Eius igitur sententia est, ut cernis, animos immortales, & sempiternos esse, quia solis his res æternæ, & immortales noscantur, sicut sensu mortali mortalia capiuntur. Eam facultatem, qua res sempiternæ, & incorporeæ comprehenduntur (quæ est tota ratio Aristotelis) incorpoream sempiternam esse. Sic colligit Aristoteles, animum esse sempiternum, & incorporeum, quia solus sentit res sempiternas, & incorporeas. Animumq; esse intellectuale lumen, sempiternum. Simili ratione usus Plato, ut constitit superius. Fieri quoq; potest hac admonitione quisque cautior, ac firmior, cum uiderit animos imbecillos, uacillantes, affectos. Abscinde, inquit Plotinus, tolle non sua. Videbis diuinum, magnum, lumen longè, lateq; spiritualiter progrediens animum. Ea quæ sapiunt, noscunt, cogitant, proderant, prouident (cui subscribit Aristoteles) sunt incorrupta, immortalia. Diuinum quoque esse animum, eúmque uerum hominem, iuxta superiores, datámque ei præter cæteras animantes, particularem sortem, luculenter super Epictetum prædicauit Simplicius: ὁ δὲ ὄντως ἄνθρωπος εἶναι βουλόμενος, καὶ τὴν εὐγένειαν, τὴν ἑαυτοῦ προθυμούμενος ἀνακτήσασθαι, ἣν ὁ θεὸς παρὰ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἐχαρίσατο, οὗτος σπουδάζει τὴν ἑαυτοῦ λογικὴν ψυχὴν ὥσπερ ἔχει φύσεως, οὕτω ζῆν: Qui uerè, inquit, homo esse uult, dignitatemq; generis sui cupiat redimere, quam Deus præter animalia bruta hominibus largitus est, is studet ut animus suus rationalis sic degat, ut natura habet. En uerus homo, generosus, insignis supra cæteras animantes: quod Deus ipse largitus est. Nihilq; interest inter Simplicium, & Mosen hoc loco. Moses, Et creauit Deus hominem ad imaginē & similitudinē suā ut præesset piscibus maris, & uolatilibus cœli. Hæc gratia diuinitus data est, similitudo, proprietasq; diuina, data ratio, qua dominamur brutis. Is uerus homo.

B

Alexandrum Aphrodiseum, animum immortalem sensisse. Separare eum animam corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatem primum summo Deo, tum intellectui nostro tribuere, utrunq; incorruptibilem, affirmantem. Alexandri clara uerba de intellectus humani incorruptibilitate.

CAP. XXI.

SAEPE solet & in scholis Philosophorum, & in omni propemodum uitæ actione, error is accidere, ut adsint qui grauis alicuius uiri sententiam, aut uocem perperam excipientes (ut sumus omnes in malum, quàm bonum propensiores) faciant ut fama inualescat, uiros eos simile quid sensisse, quale ipsi interpretantur. Accedit item ignoratio, cum libros eorum aut oscitanter legimus, aut omnes legere non curamus, contenti pauca quædam uidisse, & ex his iudicium scriptorum fecisse. Hoc cum primis euenit de Alexandro Aphrodiseo, qui cum putetur passim animi immortalitatem repudiasse, qui scripta eius omnia legerit, ponderauerit, perpenderit, inueniet uel eum secus sensisse, quàm fama est, aut si sensit, habebit unde ex dictis suis eum abunde coarguat. Quatuor igitur rationes, ad omnem hanc probationem præstò sunt, quarum priores indicium quoddam faciant, non sensisse Aphrodiseum, animam mortalem. posteriores dilucidè, perspicuè, nullis obumbrantibus ambagibus hoc ipsum prædicabunt. Sensit igitur Alexander cum cæteris, cum qui dicitur animus aut mens, Græcè νοῦς, immortalem. Primáque ratio. Quia definitio, qua dicit, animam esse crasim & actum, formámque corporis, & ut eius utar uerbis, ἐκ τῆς ποιᾶς μίξεως καὶ κράσεως τῶν πρώτων, Ex quadam mistione, & temperatione primorum elementorum, est definitio animæ corporeæ, corporeæque uitæ, qua uiuit animal hoc corporeum, terrestre, corruptibile, mortale. Quod ipse paulò pòst his uerbis declarat: γίνεται δὲ ἡμῖν ὡς προεῖπον ὁ λόγος περὶ ψυχῆς τῆς τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ. ταύτης γὰρ καὶ ὁ προειρημένος ὁρισμός: Fit, ait, nobis, quemadmodum prædiximus, sermo de anima eorum, quæ sunt in generatione, & corruptione. Hæc igitur est anima, quæ dicitur ab Aristotele, actus corporis organici. Secunda ratio, quòd animam diuiniorem, quæ propriè dicitur mens, siue animus, quo sapimus, res inuisibiles, arcanas, æternas apprehendimus, non uult inclusam esse sub hac definitione, quia dicit ibidem de anima Deorum: ἡ γὰρ θεῶν ψυχή, εἰ καὶ ταύτην δεῖ ψυχὴν καλεῖν, ὁμωνύμως ἂν ταύτῃ, ψυχὴ λέγοιτο: Nam animam Deorum, inquit, si modò ea uocitanda sit anima, æquiuocè cum hac diceretur. Volens ferme dicere Alexander, animam Deorum incorruptibilem, immortalem, non eius generis esse, cuius sunt ea, quæ cadunt, intereunt. Quòd autem animus noster sit ex hoc genere diuino, docet ipse Peripateticorum princeps, appellans in Moralibus, mentem νοῦν θεοῖς συγγενέστατον, Dŋs cognatissimam, propinquissimam, ex eodem maximè genere. Vidimus item superiores unanimiter cunctos consentientes esse homines diuinum genus. E quibus Pythagoras ad omnes clamabat,

> Θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσι.
>
> Esto alacer, nam nobis est diuina origo. Et Aratus,
>
> —Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

Quod cum diuo Paulo placuisset, excepit his uerbis, Dei ergo cum simus genus. Seneca quoque uir magnus, In homine, inquit, quid optimum est? ratio. hac antecedit animalia, Deos sequitur. Audis, Deos sequitur? Duobus maximè locis affirmat Aristoteles constare ex hoc diuino genere mentem, siue animum nostrum. In Moribus uocat συγγενέστατον. De generatione animalium, Relinquitur, inquit, solam eam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, Et solam diuinã esse. Paulò infrà, τὸ μὲν χωριστὸν ὂν σώματος, ὅσοις ἐμπεριλαμβάνεται τὸ θεῖον, τοιοῦτος δ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς: Nam quod segregabile, separabileq; est à corpore, quibus diuina pars adiuncta est. Ea est autem quæ mens, siue animus dicitur. Vides Aristotelem uocare mentẽ nostrã θεῖον, diuinam partem, diuinum nempe genus, stirpem diuinam, ex eo genere, quo anima

A Deorum: Et hanc dicere ſegregatam à corpore. Cum ergo dicat Alexander definitionem animæ corporeæ, qua uiuit animal hoc corruptibile, non conuenire animæ Deorum, mentem autem noſtram affirmat Ariſtoteles cum cæteris omnibus eſſe ſicut animam Deorum diuinam, ſegregatam à commercio corporis, cui corporis interitus nihil noceat: profectò, uelit, nolit, eadem ſentit, aſſerit Alexander. Nam qui prudenter dijudicet, idem ſermo eſt, & eſſe debet Alexandri, atque Ariſtotelis: Cum Ariſtoteles de anima ſenſibili, de ſemine principio animæ corporeæ, de ſpuma, excrementoq; corporeo, ſuper quo fundatur totum animal, omnisq; anima corruptibilis locutus. Deinde ſegregat ab hac corruptibilitate, corporeaq; natura, partē diuinā exterius uenientē, nihil ab illo ſpermate habentē. Tale quid ſentit Alexander, cum primum diſſerit, de anima, quæ fit, ut idem ait, ex craſi, & miſtione elementorum. Dein ueniens ad diuinum genus, non corporeum, non corruptibile, dicit animam Deorum æquiuocè cum hac anima appellari. Sic igitur etiam æquiuocè dicetur & animus ſiue mens noſtra, quæ eſt diuina, cum illa corruptibili anima. Tertia ratio erit, quòd nulla dubitatione interpoſita, uidetur Alexander clara uoce fateri, eam, quæ dicitur ab Ariſtotele mens actu, mens operans, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς, ὁ ποιητικὸς νοῦς, immortalem, incorruptibilem, alterius generis, quàm omnia corpora. Ac primum ait: τὸ ἄρα ἄυλον εἶδος, νοῦς, ὁ κυρίως τε καὶ κατ᾽ ἐνέργειαν: Forma igitur immaterialis eſt ea, quæ propriè dicitur mens, & ſecundum actum. Paulò pòſt: καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος νοῦς, χωριστός τε καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἀμιγής: Et eſt huiuſmodi intellectus, ſegregatus, impaſsibilis, impermiſtus alteri. Hæc Alexander. Verum attendendum eſt, quòd hunc intellectum agentem, dicit ipſum Deum, & primam cauſam, appellatum ab Ariſtotele, in quo grauiter reprehenditur à Themiſtio, & ratio, quæ ducitur ex

B uerbis Ariſtotelis (ſi ſentit ſimpliciter id Alexander) apertè reclamat. Perſpiciendum igitur hoc loco primum, quòd Alexander mentem agentem, mentem, ſiue animum indefatigabiliter noſcentem, ſemper in actione cognitionis exiſtentem, quę dicitur ab Ariſtotele, intellectus actu, ſiue animus operans, ſentit, clamat, uociferatur, ſegregatum, impaſsibilem, incorruptibilem. Secundum, quòd huius intellectus, qui ſemper intelligit, fontaliter omni luce cognitionis impletur, principatum, primam dignitatem, tribuit intellectui diuino, qui dicitur prima cauſa, qui ſeipſum noſcit, intelligit, fruiturq;, autore Ariſtotele, ſpeculatione maieſtatis ſuæ. Secundum gradum, & locum tribuit intellectui noſtro, dicens intellectum agentem primo, ac principaliter appellari debere primam cauſam, omnis animi originem, ſecundo minus principaliter, intellectum noſtrum, incorruptibilem & ipſum. Si bene igitur cernas, ſi ſpectes altè, uidebis Alexandrum non ſimpliciter prædicare, quòd Deus ſolus ſit intellectus agens, ſed quòd ipſe primus fruatur hoc honore, ipſe mens infinita, inexhauſta ſapientia, lumen immenſum. Secundo loco, & quidem longè inferius, debiliſsimumq; lumen præ illo, eſt intellectus noſter, immortalis & ipſe ſimiliter, & intellectus agens, & ſimiliter incorruptibilis, immaterialis, impaſsibilis, incorporeus, quemadmodum magnus ille. Quòd autem hoc ſentiat Alexander, ex uerbis eius liquidò conſtat: Talis, inquit, nempe immaterialis incorruptibilis, oſtenditur ab Ariſtotele, πρῶτον αἴτιον, prima cauſa, qui & propriè mens, eoq; pretioſior noſtra, & quæ cum corpore eſt. Dicet etiam Alexander, quòd mens, quæ intelligit ſempiterna, immortalia, immortalis & ipſa eſt. Hæc autem noſtra eſt. Demum Alexander in fine totius rationis, Intellectus is, inquit, ὁ θύραθεν καὶ ἐν ἡμῖν γινόμενος καὶ ἄφθαρτος. ἄφθαρτος δὲ ὅτι ἡ φύσις αὐτοῦ τοιαύτη, ὁ ἦν νοούμενος, ἄφθαρτος ἐν ἡμῖν

νοῦς ὅτός ἐστι. ὅτι χωριστός τε ἐν ἡμῖν νοῦς, ὃν καὶ θύραθεν ἀριστοτέλης λέγει. νοῦς δ' ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν. C
Quæ sunt, Est exterius aduentans nobis, & existens, & incorruptibilis. Incorruptibilis autem, quoniam ea est natura eius. Igitur intellectus, qui intelligitur, incorruptibilis in nobis is est, quoniam est segregatus in nobis intellectus, quem & Aristoteles exterius uenientem uocat, intellectus exterius existens in nobis. Sic Alexander. Hæc igitur ueritas est, cui nemo posit contradicere, quòd Alexander intellectum, quem Aristoteles in libris de Anima uocat operantem, siue intellectum actu, in libris de Generatione animalium appellat θύραθεν, exterius aduentatem, sentit, fatetur, constanter appellat immortalem, incorruptibilem, à natura corporis segregatum. Quod si quis putet intellectum illum exterius uenientem, Alexandrum alium quàm nostrum dixisse, ecce uerba ipsius autoris sunt in propatulo, quibus ait intellectum in nobis segregatum, incorruptibilem, uenientem ad nos extrinsecus. Ipseq́ Aristoteles cum de tota anima humana loqueretur, omnesq́ corporeas facultates à corporeo principio nascentes, inseparabiles corpore, & cum eo corruptibiles pronuntiasset, demum conclusit, reliquum esse solum eum, qui dicitur mens in nobis diuinam esse, segregatam à corpore, solamq́ ab alia origine, quàm mortales illas facultates, uenientem. Loquitur ergo de quodam intellectu nostro, cum tribus nominibus ab omni culpa mortalitatis uendicans, quòd sit separabilis à corpore, inconcretus, quòd diuinus, quòd extrinsecus aduentans. Hunc autem Alexander cum affirmet, fateatur incorruptibilem, certè animum humanum, qui dicitur intellectus agens, exteriusq́ aduentans, fatetur incorruptibilem, segregatum à corpore.

Quòd idem Alexander Aphrodiseus animum immortalem asseruit, & dubitationem de mortalitate resoluit. Et quòd Plato prior & Aristoteles hoc ipsum docuerunt, ostendentes organa labefactari posse, animo incorrupto & inuiolato. D

CAP. XXII.

MAGNAE profectò sunt his habendæ gratiæ, qui labore studioq́ suo perfecerunt, ne diutius per scholas Philosophorum, quos aliorum inscitia inuexisset, debaccharentur errores. Ecce aliud Alexandri admirabile de animi immortalitate testimonium, quod non uidisse Peripateticos hodiernos, ut rarò solent fontem ueritatis adire, palam est. Secundo Problematum, ostendens temperaturas & crases bonas, facere uires naturales, atque animæ, ut nonnulli sentiunt, aut quod uerius, organa ipsarum. Nam pro ædificio organi, operari facultatem. Sic enim chordis in cithara, aut foraminibus in tibia bene positis, artificem optimè operari, prauè autem habentibus, non operari bene, ipsum uerò nihil pati, sed habere in potentia τὴν τέχνην σωζομένην, καὶ οὐ κατ' ἐνέργειαν, artem seruatam, & non secundum actum. Sic siquis, uerbi causa, cerebro deprauato sit ob intemperiem, non operaturamq́ quidem, ψυχὴ λογικὴ, καθ' ἑαυτὴν δὲ ἄτρεπτος διαμένει δυνάμει τυγχάνουσα κατὰ τὴν ἐνέργειαν, διὰ τὸ ἀθάνατον, εὐπορήσασα δὲ πάλιν ὀργάνου εὐκράτου, τὴν δύναμιν εἰς ἐνέργειαν προβάλλει καλῶς: Animam rationalem, sed per se tamen immutabilem permanere, facultate & potentia, existentem in actu, propter immortalitatem. Rursumq́ nactam organum temperatum, potentiam in operationē proferre bene. Ecce sui similis Alexander. En explicatio, declaratio, cum uel infantes & pueros cernis non sapere, uel ætate prouecta uiros insanire, non mentis, inquit, animi'ue ea causa est, sed organi male affecti, uirtute, & ipsa matre operationum potentia, immota, in

A ta, incorrupta, immortali. Cuius maximè indicium est, quòd iterum nacta organum bodi, expurgatacꝫ feculentia, operatur ut solita erat. Si mens abijsset, cum operatione destructa, nunquam redire potuisset. Manet, inquit, anima immutabilis, propter immortalitatem, qualem, ut ait Simplicius, creauerat eam Deus, prudentem, sapientem: sed accidit dementia, uel nobis uolentibus, ac prauè ratione utentibus, uel organo deprauato, ipsa mente propter immortalitatem, incorrupta, immota. Hinc resipiscens, & pœnitens fit alia, aut redit in seipsam. Hæc Alexander sentit etiam in libris de Anima. Coëgit igitur ueritas eum fateri quod erat. Sciendum autem, quòd hæc Alexandri ratio, est etiam Platonis in decimo de Republica: Non'ne nosti, inquit, animam nostram esse immortalem? Nam si corporis ægritudo, prauacꝫ affectio non efficit animam prauam, & ægrotam, nunquã poterimus dicere ab ullo malo eam perire, sine deprauatione, malocꝫ suo. Itacꝫ necꝫ à febri, necꝫ ab alia ęgritudine, aut cæde, necꝫ si quis toto corpore cæsus sit frustillatim, ob hæc, animam interire dicet quisquam, nisi prius comprobet, quòd ob corporis hæc mala, ipsa uel iniustior fiat, uel sceleratior, quæ sunt animi mala. Sed cum malum alienum affuerit in alio, non adsit autem proprium, ne animam quidem quidquam perdere dicemus. Nemo uerò probabit animas intereuntium, ob mortem fieri deteriores. Tum concludit: Bene igitur dicis. Nam si proprium animi malum, non poterit animum interficere. (Siquidem iniusti, & scelerati, non modò ipsi uiuunt, ut auferre cæteris uitam soleant) uix erit malum, quod afferat animo perniciem. Ergo si neque à proprio domestico'ue, neque alieno malo læditur, δῆλονότι ἀνάγκη αὐτὸ ἀεὶ ὂν εἶναι. εἰδ' ἀεὶ ὄν, ἀθάνατον, Liquet utique necessariò eum semper esse. Quòd si semper, etiam immortalem. Hæc Plato. Deinde subijcit ea, quæ Plotinus de immortalitate, ut consi-
B deretur animus, qualis natura est, non ut à corpore, communicationecꝫ corporis, & cæteris malis offensus, impeditus, sed purus, syncerus, qualis debet esse, & esse solet animus sapientium, similis animis cœlestibus, quos immortales nemo dubitat, retinens nobilitatem diuinam, & talis existens qualem creauit eum Deus. Nunc autem uidemus eum ueluti Glaucum illum marinum Deum, aut fractis corporis partibus, aut fluctibus attritis, aut multatis, hærentibus ostreis, aut alga, lapillisćꝫ, ut uerius monstro similis sit, quàm qualis natura esset, neque quisquam priorem figuram recognoscat. Huiusmodi cogitemus animum, inquit, infinita malorum copia circumobsessum. At eò respiciamus, quibus cogitationibus euehitur, quorum inspector, contemplator esse soleat, quibuscum similitudinem gerat. Hæc igitur, & ab Aristotele uisa sunt, & comprobata, & à Peripateticis, qui post eum floruerunt, declarata, explicata præsertim Alexandro, cui multum tribuunt cæteri Peripatetici. Nam animus, qui purus, cœlestis, similiscꝫ naturæ diuinæ prius esset, exinde corpore aggrauante, sensumcꝫ deprimente, maliscꝫ affectionibus obsidentibus, oppressacꝫ diuina similitudine, bonitatecꝫ immortali, non apparet. Sed Alexander è ratione Philosophiæ docet eam culpam, & fraudem uel organi esse, uel alienarum ab anima rerum, ipsa incorrupta, inuiolata. Cuius si dignitatem, immortalitatemcꝫ nosse uelis, ad ea respicias, quæ monuit diuinus Plato. Seiunge, quæ non sunt eius. Vide quantum sapientiæ, prudentiæ. Tu, inquit Marcus Tullius, cum siue Deus, siue mater (ut ita dicam) rerum omnium Natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque diuinius, sic te ipse abijcies, atque prosternes, ut nihil inter te, atque quadrupedem aliquid putes interesse? Et, Animal, inquit, hoc sagax, memor, plenum rationis, cæteracꝫ bona, quæ uidemus ab optimis possideri, ut Dij, & filij Dei meruerint appellari. Hoc attende, hic insiste, Similitudinem, cum optimusquisque

musquisque similem in se Deo reddit, agnosce. Consimilis ferè ratio est in Phædone. C Vt enim superius Trismegistus, duplicem esse hominem asserebat, alterum mortalem, corruptibilem, alterum immortalem: Et ut Aristoteles hos duos uidit & ostendit homines, alterum separabilem, alterum inseparabilem: Simplicius autem meliorem illum, nihil à dignitate sua degenerantem induxit: Plotinus & Plato obsessum meliorem corporeis pestibus, sed operationibus suis elucescere. Has autem operationes sæpe, quemadmodum Aristoteles cum cæteris, sapientiam, scientiam, prudentiam, memoriam dixit. In Phædone eas accepit, quibus tanquam duo in uno eodemq; homine cernantur, alteri iubens, & imperans, alteri obtemperans, affectiones corporis comprimens, frænansq; tanquam alteras à se libidines, & sopiens. Quo non modò, affectiones corporis animam non esse, & quasi contemperationem, harmoniamq; demonstrat, sed prorsus seiunctam ab eo, atque diuulsam. An, inquit, eorum quæ sunt in homine, quicquam aliud imperare dices, quàm ipsum animum, præsertim sapientem? Et si non aliud, an id imperium exercet, obsequens aut aduersans affectionibus? Dico uidelicet simile quid, ut si urgente siti, æstuq; in contrarium tendat, recusans bibere: Similiter fame premente, nolit manducare, cæteraq; id genus innumera, in quibus constat animam corporeis cupiditatibus aduersari. Quibus non corporis harmonia, & contemperatio aduersatur. Nam harmonia nunquam chordis, & citharæ obstat, sed talis est cuiusmodi corpus harmonicum, sequens ipsum, non imperans ei. Constat igitur animum in contrarium ubiq; ferè aduersari corpori, eiq; omnibus modis tota uita dominari. Asperius nonnunquam & cum dolore, ut in omni exercitatione, & in medicina: nonnunquam mitius. Interdumq; minitans furori, & cupiditati, aut timori, interdum monens, & suadens, ut alius prorsus existens cum altera persona loqui uideatur: ut Homerus D facit in Odyssea, ubi de Vlysse refert,

Tum secum, & cordi, percusso pectore, fatur.
Cor patere istud, nanque hoc & grauiora tulisti.

An, putes eum, inquit, hæc loquentem, credidisse animam esse harmoniam, & actum corporis organici physici, cui corporis affectiones dominentur, non potius quæ agat, domineturq;, multo quàm harmonia diuinius quiddam? Hæc Plato. Quæ est eadem atque superius ratio: ut quemadmodum ex sapientia, memoriaq; animi, falsam persuasionem destruebas oblatam ex organis deprauatis, operationibusq; cessantibus: Sic ex imperio, dominatuq; super omnes cupiditates, & contra se propè minaciter tendere: Vel cum corpus ipsum urgemus, & impellimus, neque cupiditatum suggestionibus acquiescimus, comprobes imperatorem animum esse, seiunctum à natura corporis, prorsus ei dissimilem, tanquam dominum, cui nulla cum cupiditatibus, & actu corporis sit societas. Ratio Aristotelis, cogens eum fateri, cum cætera in homine non separentur, solum hunc separari, tanquam facultatem, substantiamq; diuiniorem. Sapientia igitur, & prudentia, memoria, prospectus, cogitatio, solertia, probant animum incorruptibilem, immortalem, diuinum. Probat etiam dominatus, imperium super cupiditatibus, supra seipsum, resistere sibi, sese regere, impellere corpus, exercere si uel recuset, sitienti potum denegare, Venerem appetenti non acquiescere, formidantem increpare, obiurgare, irascenti & furenti frænum imponere. Quæ quidem probant, aliud omnino esse qui imperat, aliud cui imperatur, & tanquam asino calcar, uel frænum adhibetur. Denique superior Platonis sententia, quam Alexander explicuit, fuit etiam Aristotelis, si quis prudenter inspiciat. In primo de Anima, Mens autem uidetur inesse substantia quædam

dam

A dam existens,& nō interire. Maximè enim interiret ex imbecillitate senili. Nunc autem quemadmodum in sensibus contingit. Si enim sumeret senex oculum iuuenis, uideret quemadmodum iuuenis. Quocirca senectus non euenit propterea, quòd anima sit aliquid perpessa, sed id in quo fit operatio. Quemadmodum in ebrietatibus, & morbis. Itaque & intelligere ipsum, & speculari, labefactatur, alia re exterius labefactata. Ipsa uerò potentia, est impassibilis. Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt affectiones eius, qui habet illud, uel illud habet (uidelicet animi) Quamobrem, & hoc pereunte, neque recordatur, neque diligit, neque enim illius erant, sed communis, quod perijt. Mens autem forte diuinius quiddam, & impassibilis est. Ex his uides eandem Platonis & Aristotelis, Plotini, & Alexandri esse de immortalitate sententiam, qui soluunt etiam, nubemq́ue quasi tetram ab oculis depellunt dubitationem de organis deprauatis, cum quibus pariter anima deprauari, labefactariq́ue uidebatur.

Rationes Plotini de immortalitate: & quòd idem iterum Aristoteles & Plato sunt confessi, animam esse incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilogus eorum, in quibus mirè cuncti ferme Philosophi conueniunt, super immortalitate animorum.

CAP. XXIII.

PLOTINVS item omnia, quæ uel Trismegistus, uel Plato, aut Archytas, sed ante omnia quæ Moses, de diuina animorum similitudine, eorumq́ue immortalitate tradidissent, uerbis penè diuinis explicuit, declarauit. Expiatæ, inquit, animæ, assident optima sapientia, omnisq́ue alia uirtus ei do-
B mestica. Si igitur talis est anima, cū se collegerit, & in seipsam redierit, πῶς οὐ φύσεως ἐκείνης, οἵαν φαμὲν τὸ θεῖον καὶ ἀΐδιον παντὸς εἶναι. φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ ἀληθὴς θεῖα ὄντα, οὐκ ἂν ἐγγένοιτο φαύλῳ τινὶ καὶ θνητῷ πράγματι. ἀλλ' ἀνάγκη, θεῖον τὸ τοιοῦτον εἶναι, ἅτε θείων μετὸν αὐτῷ διὰ συγγένειαν, καὶ τὸ ὁμοούσιον: Quomodo non naturæ illius erit, qualem esse rei diuinæ, ac sempiternæ omnis dicimus? Nam sapientia, & uera uirtus, quæ sunt diuina, haudquaquā rei uili, atq́ue mortali insint. Sed necesse est diuinum esse eiusmodi, ut cui soli sit cum diuinis societas propter affinitatē generis, & substantiæ. Hæc ille. Cautè quidē & rectè audio, quòd animā dicat Deo ὁμοούσιον, consubstantialē, nō scilicet eiusdem, sed similis substantiæ, quasi ὁμοιούσιον, Et quale prodidit Moses, ad imaginē & similitudinē. Ipsi enim se ipsos declarāt, ut superius Trismegistus. Igitur hoc quod Plotinus effatus est, est quod Trismegistus, νοῦς ἐν ἀνθρώποις θεός, Mens in hominibus Deus. Quod uerissimū esse, declarat omniū, qui hæc scrutari instititissent, cōsensus. Vt cum nō didicerint, sed instinctu quisq́ue suo pronuntiarit, didicisse tamen alter ab altero uideatur. Similia enim eo ipso de generatione animaliū loco, inculcauit Aristoteles: τὸ μὲν χωριστὸν ὂν τοῦ σώματος, ὅσοις περιλαμβάνεται τὸ θεῖον, τοιοῦτον δ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς, τὸ δὲ ἀχώριστον, τοῦτο σπέρμα: A corpore separabile est, cui Diuinitas inest. Talis aūt est mens: inseparabile autē est ipsum sperma. Sentis quanta inter Platonem, Aristotelem, Platonicos, Peripateticos de animorum diuinitate, ac immortalitate concordia? Nam Laërtius prodit de Platone: δοκεῖ δ' αὐτῷ, τὸν θεὸν ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ἀσώματον εἶναι, οὕτω γὰρ μάλιστα φθορᾶς καὶ πάθους ἀνεπίδεκτον ὑπάρχειν: Videtur ei Deum, quemadmodum & animam esse incorporeum. Sic enim maximè interitus & affectionis incapacem esse. Eadem ergo & Marcus Tullius: Tu uerò enitere, inquit, in somnio, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma ista declarat, sed mens

cuiusque is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum igitur te esse scito. Siquidem Deus est, qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui præuidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum, princeps ille Deus. Et ut ipse mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus: sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Quantus consensus? Aspicis quid natura de pectore sapientum, quàm'ue consonum, iugiter eruit? Hi loquuntur natura, ratione'que magistra, quod literæ sacræ oraculo: Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Et Plutarchus de quæstionibus Platonicis, ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός. Quomodo autem sentiant animam nostram, esse Deum, declarat idem de placitis Philosophorum. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν οὐ θεόν, ἀλλὰ ἔργον τοῦ ἀϊδίου θεοῦ ὑπάρχειν: Rationem esse immortalem. Etenim animam, non Deum, sed opus æterni Dei existere. Vides mentem siue animam, nõ Deum summum, sed quasi opus magni Dei. Et hæc Mosaica Theologia. En uerus ille homo apud Aristotelem, uera diuina imago. His consonè Chaldæus item ait, ἡ ψυχὴ ἀσώματον πῦρ, Anima incorporeus ignis. Duobus ferme millibus annorum ante Platonem tradiderat Moses, animum simulachrum esse Dei, paulo ante Aristotelem Plato, ante Plotinum trecentis, & plus annis, ante Marcum Tullium ferme ducentis Aristoteles. Successit per omnes ætates hæc Theologia, omnia tempora obambulauit, nullius sapientis pectus non insedit, mutuis sententijs, suffragijs'que roborata. Magna res est, & nemini non admiranda, tantus omnium seculorum, atque hominum ex omni genere, latè terras incolentium, linguis, moribus, ætatibus'que inter se diuisorum, consensus, in eandem rationẽ, ducente natura, conspirantiũ. Marcus igitur idẽ, iterũ sui, ueterũ'que Philosophorum memor, Humanus, ait, animus decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cũ ipso Deo, si hoc est fas dictu, comparari potest. Quod dixit Decerptus, Philo, & Epictetus, ut sæpe monui, ἀπόσπασμα, ἀπαύγασμα, Moses Afflatus. Sic quoque quod Moses, Ad imaginẽ, & similitudinẽ, Marcus idẽ. Siquidẽ, inquit, uel Dij ipsi, uel cũ Dijs futuri sumus. Eandẽ sententiã, & sentẽtiæ causam proposuit de animorũ immortalitate in orationibus: Itaque, inquit, cum multis alijs de causis, uirorum bonorum mẽtes diuinæ mihi atque æternæ uidẽtur esse, tum maximè, quòd optimi, & sapientissimi cuiusque animus ita præsentit in posterũ, ut nihil nisi sempiternum spectare uideatur. Hæc ratio Platonis, Aristotelis, Plotini, Alexandri Aphrodisæi, omniumque ferme Philosophorum. Quid illud quoque, quod ait in Tusculanis de animo cœlũ cognoscente? Quorum, inquit, astrorum conuersiones, omnis'que motus, qui animus uidit, is docuit similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus est in cœlo. Vides ut uiderit, assensus'que fuerit, ex argumento uero, animum similem esse Dei, similem eius, qui sidera fabricatus est in cœlo, quæ sapiens artifex sine diuino ingenio imitari non potuisset: sicut sine Deo moueri cœlum una conuersione dissimilimis motibus nequiuisset. Idem in Tusculanis, quod mirabile uidebitur omnibus (cogor autem repetere) Nec inuenietur, inquit, unquam, unde ad hominẽ uenire possint, nisi à Deo, loquens de animis. Ecce non modò conformitas animorum cum Deo, sed etiam conditio, missio eorũ ab ipso, duo uidelicet Mosaica, Ad imaginem, & similitudinem suam: Et, Insufflauit in faciem eius, dato à se ipso uiuenti spiritu, quem animum, mentem'ue Latini, Græci'que dicunt. Eodem diuino consensu Plutarchus de uirtutibus moralibus, rationem, quæ sit diuina, & prudentiam perfectam summam rationis partem, fas esse imperare, dominari parti irrationali. Sapientiam'que esse circa puram, impassibilem mentem, cui insit scientia diuinissima, ac beatissima: φύσει γὰρ προσήκει θεῖον ὄντα τὸν λογισμὸν ἡγεῖσθαι καὶ ἄρχειν τοῦ ἀλόγου, ἀλλ' ἡ μὲν ἀπροσδεὴς τοῦ ἀλόγου, καὶ περὶ τὸν ἀκήρατον

καὶ

A καὶ ἐπειδὴ τὴν συνεσκμένην σοφίαν αὐτοτελής τις ἔσῃ, ἀκρότης τοῦ ἀλόγου, καὶ δύναμις, ἥ τὸ θειότερον, καὶ μακαριώτερον.

Epilogus rationum, quibus uisus est sapientibus animus immortalis.

CAP. XXIIII.

CONSENSVS igitur omnium, qui Naturæ uox putatur, præcipuè maiorum, declarat animos sempiternos. Idq; etiam affert Marcus Tullius: Vt, inquit, Deos esse natura opinamur, qualesq; sint, ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium. Omnes itaque prisci, & omnes qui post eos secuti sunt, animos æternos dixerunt, Moses, Trismegistus, Musæus, Orpheus, Homerus, Pindarus, Phærecydesq; Syrus Pythagoræ præceptor, qui primus, ut ait Marcus, dixit animos sempiternos. eamq; opinionem discipulus eius Pythagoras maximè confirmauit. Ipse Plato, qui ut Pythagorea disceret, in Italiã nauigauit, primũ de animorũ immortalitate nõ sensit idem modò quod Pythagoras, sed rationes etiã attulit. Hæ rationes teste Marco, plures sunt, ut qui legat librum eius, amplius quid cupiat, non habeat. Sed illa maior omnibus, & claritate mirabilior, ad quã rapti sunt uniuersi homines, ut quasi Mosen cuncti legisse, discipuliq; eius esse uoluisse uideantur. Ea est, quòd ex ea natura, quæ Deo consensu omnium tribuitur, existit animus. Ergo animus, inquit, nunquam satis laudatus, idem Latinus Plato, ut ego, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus est. Putat audaciam animum dicere Deum: diuinum autem appellari, hoc est, similem naturæ diuinæ naturam gerentem, fas esse, castigatius, & rectius. Similitudinem autem, proprietatemq; esse, quòd ut illa natura cœlestis terra uacat, B & humore, sic humanus animus est expers. Secundo, quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod uult, quod uiget, cœleste, diuinumq; esse: Ob eamq; rem æternum sit necesse est. Tertio, quòd quemadmodum Deus non alio modo intelligitur à nobis, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concreatione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaq; prædita motu sempiterno, hoc è genere, atque eadem è natura, esse humanam mentem. Dico hoc è genere, ut paulò antè diuinitus emendarat Euripidem, non ut Deus, sed ut diuinum genus. Sunt enim alia, quibus nullam habet homo cum Deo societatem. Igitur conuenere omnes, omnisq; uetus, ac noua Philosophia sacra, & profana, animos esse è genere diuino, diuina natura, & incorporea. Nihil eos habere corporeum, mistum, dissolubile, mortale, dissipabile. Esse quàm hæc omnia, quæ cernuntur, alterius omnino naturæ. His igitur dictis, ad alia quædam progrediamur.

Contra rationem, qua putarunt animos retro sempiternos: & quòd errarunt, omnipotentiam, maiestatemq; summi Dei, qui solus sit præditus motu sempiterno, imbecillis animis tribuentes: & quòd animi humani non sunt per se principium omnis motus, sed solus Deus.

CAP. XXV.

HOC OMNI opere id cum primis egimus, & eò mens defixa fuit, ut tum totius philosophiæ bonitatem, & cum cœlesti conformitatem ostendẽtes, tum si bonorum illorum assertores, aliqua exinde suspitione (nondũ enim claritas cœlestis exorta omnem caliginem ex animis dispulerat) à uero exciderunt, ad bonitatem illam suis eos præsidijs reuocare, admonitos ut dicta sua diligenter pensitantes, se uanis illis suspitionibus inuolui non patiantur. Id in hac de ani-

ma Theologia, cum primis occurrit. Nam cum in Philosophia sempiternum, immobileq; decretum positum sit à Philosophis, Quod immortale sit, & incorruptibile, nullum unquam habuisse principium, hoc ad animos transferentes, sicut eos immortales, quia naturæ diuinæ participes, sic sine principio, nunquam'ue natos crediderunt. Sed cum mens fluctuaret, multaq; non ambigua modò, sed absurda, eo posito, occurrerent, ceu ueritate labentibus porrigente manum, natos iterum eos à Deo intrepidè pronuntiarunt. Cumq; si nati sunt à Deo, retro non fuerint semper, sed aliquo diuino, & nobis incognito oriantur modo, quoties eos sine principio protulerint, repetemus eis dicta sua, admonebimusq; in re ambigua, non tantum meliora sequi, sed ea etiam in quæ propensiores ipsi fuisse uideantur. Marcus igitur Tullius (ut hinc incipiam) cum Platonis illam rationem euolueret, quæ de principio motus proponitur, diciturq; de animis, nullum motus sui eos habere principium, quod à seipsis moueãtur: Sempiternum autem esse, quod ipsum nunc per se moueatur: Quia quod ortum sit, ab alio habeat motum. Ergo quod nunc per se, & à se mouetur, necessariò semper motum habuisse, quia nunquam ipsum sibi defuisse. Et nisi semper motum fuisset, ne nunc quidē moueri posse. Et si moueretur, ab alio mouendum non à se ipso, Quo desinente moueri, ipsum quoq; deficeret. Sicq; non esset animus, quod Græcè dicitur, αὐτοκίνητον. Habere autem animos eiusmodi naturam, ut à se ipsis moueantur, sicq; semper tales existentes nunquam natos. Concluditq; Marcus, Neque nata certè est & æterna est. Plato uerò & in Phædone, & in decimo de Republica, hac ratione examinata concludit: ὅτε γὰρ ἄν που ἐλάττες γένοιντο, μηδεμίας ἀπολλυμένης, ὅτε γὰρ πλείους. εἰ γὰρ ὁτιοῦν τῶν ἀθανάτων πλέον γίγνοιτο, οἶσθ' ὅτι ἐκ τοῦ θνητοῦ ἂν γίγνοιτο, καὶ πάντα ἂν τελευτῶντα ἀθάνατα: Neque pauciores, inquit, unquam erunt animi, nullo pereunte, neq; plures. Si quid enim immortale plus fieret, nosti quòd ex mortali fieret, omniaq; deficientia essent immortalia. Hæc igitur illi dicunt. Probabitur autē nō modò in dictis eoꝝ esse discordiā, ut suis uerbis erroris admoneãtur, sed etiam ex his malis, & absurdis, quæ sequuntur, hanc eoꝝ opinionem esse uerā nō posse. Etenim si sunt animi ingenerabiles, euertitur tota Platonis Theologia, primũ cũ euidentissimè creat omnē mundũ in Timæo, nō solũ corpora, sed etiā animos, & Deos: Quoꝝ, inquit, initiũ traditur uobis à me, loquēs de animis. Græceq; si bene meministi, σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω. Ego, inquit, initiũ, & satũ animoꝝ dabo. Eos satos demittā in corpus. Prædicat ergo Deus apud Platonē se satorē, seminatorē, informatoremq; animoꝝ. Quomodo ergo stat, animos esse sempiternos, nunquā'ue natos, atq; seminatos à Deo, & informatos, cũ in corpus immitterētur? Platonē igit̃ Plato coarguat. Eadē discordia in Marco Tullio. Neq;, inquit, certè nata est, & æterna est. At ò Marce, nō recordaris te paulò antè, animos decerptos ex mēte diuina, alibi haustos dixisse? Si sunt decerpti, non'ne nati? nō'ne antequā decerperētur, aut delibarent̃, nō aderant nati postea? Quoꝝ natiuitas dicit̃ delibatio, & haustus ex mēte diuina. Ad hæc cum in cōsolatione quæreres originē animoꝝ, dixisti in terris eam inueniri nō posse. Neq; inueniendum unquā unde ad hominem uenire possint, nisi à Deo. Eos igitur à Deo uenire dixisti. Quid aliud uenire, nisi nasci, oriri? Nam si fuissent sempiterni, non uenirent à Deo, nec eoꝝ originē requisisses. Venire igitur dixisti, quod alibi, delibari, hauriri. Hæc igitur cum apertè Marcus & Plato scripserint, si nullis alijs rationibus uterer, his cōtētus esse possem. Similis error, & incōstātia Simplicij nũc dicētis animũ ingenerabilē, nũc à Deo creatũ, & factũ, ut uisum est superius. Hoc igit̃ cōtētus esse possem, si uellē. Sed latius prouectus, doceo primũ, rationē illā, quę nō cōueniat naturę animoꝝ, sed soli naturę diuinę, eos nō rectè collocasse. Iam si ingenerabiles

A les essent animi, tot consequi mala, quorum nullam inueniat solutionem Philosophia. Animos ingenerabiles, consequitur quod ait Plato, nec plures eos unquam fuisse, nec pauciores, hoc consequitur miseranda illa, ut dicam quod uerum est, exeuntium, redeuntiumq́ semper calamitas ad corpora, & à corporibus animorum. Hoc igitur animi fecerunt in omni æternitate, semper è cœlo ceciderunt in terras ad animanda corpora. Vbi igitur, ò Plato, beatitudo animorum quam toties decantasti? Vbi præmia iustitiæ, post hanc uitam? Si redeunt animi semper (redeunt autem, quia dixisti eos nec pauciores esse nec plures unquam) & si certus ille numerus discessit à corporibus olim tot seculis, quomodo corpora, quæ subsecuta sunt animata fuerunt, nisi redeuntibus eis, semperq́ in hoc ludibrio uersantibus, & è cœlo labentibus? Si hoc, ubi beatitudo, ubi gloria bonorum, iustorumq́ honores post mortem? Hæc opinio, non'ne confusio Naturæ? Demonstremus igitur fefellisse eos priorem rationem, unde, quæ fieri nequirent, animo conceperunt. Quanquam Marcus Latinus, de reditu animorum reuolutioneq́ illa dedecorosa prudenter nihil scripsit, quòd ei credo nunquam placuisset. Si non placuit, tollatur genetrix eius prima ratio. Dico igitur malè coniunxisse eos naturam diuinam, supremamq́ Diuinitatem, cum natura animorũ, qui tametsi diuini sint, diuinitus & nati, & similes Dei, fragiles tamen, & errãtes sunt, hallucinantes, ignari multarum rerum, in errores propensi. Non igitur habuerunt motus sempiternam durationem, infinitamq́ æternitatem. Habuit solus Deus, solus ipse principium, ipse à nullo motus, uitæ suæ ipse sibi origo, uerus αὐτοκίνητος, per se uiuens, per se motus. Animi autem per se non mouentur, quia tum tempus fuit, cum non essent, tum ad nascendum moti sunt ab alio, non à seipsis. Alioqui non modò ingenerabiles essent, sed etiam Dei æquales, non ab illo, sed à seipsis originem sui trahentes, B cætera quoq́ diuina possiderent, non peccarent, non hallucinarentur, non uacillarent, non afficerentur morbis, impassibiles, summa prediti Diuinitate. Non sunt hæc unquam, non æquant ergo Deum: quem æquarent, si uitæ motusq́ sui sibi forẽt principium: non æquantes, nec per se moti sunt, nec sibi origo uitæ, & motus. Ab alio omnipotenti, quem nullæ res mouerunt, nihil dedit ei uitam, ipse est sibi uita, sibi motus, uerus αὐτοκίνητος, principium, fons omnium motionum, exorti, ad uitam incitati. Ab ipso mouetur cœlum & terra, omnisq́ natura, ipse fecit ut animi per se mouerentur facti similes sibi. Quapropter hoc nomen αὐτοκίνητος, non propriè, sed simulatè conuenit animis. Est autem, αὐτοκίνητος, sicut αὐτοφυὴς, αὐτοαγαθὸς, αὐτοτελὴς, αὐτοζωὴ: quæ nomina nullus unquam Theologus soli Deo non concessit. Igitur illa ratio, quam explicat Marcus ex Platone, quanquam in Tusculanis, in Senectute, in Somnio usurpauit, non congruit animis, qui non sunt Deus, non principium, sed moti ab illo omnipotenti fonte motionum, uitarumq́ omnium, non solum cum nascerentur, sed ei nunc subiecti, mouentur omni tempore. De Deo igitur duntaxat hoc uerum est, quod ait. Nam quod semper mouetur, æternũ est. Quod autem motum affert alicui, quod ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunquam ne moueri quidem desinit. Quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia. Ipsum autem nulla ex re fieri potest. Nec enim esset hoc principium quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio omnia oriri. Ita fit ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest nec mori. Vel concidat omne cœlum, omnisq́ natura consistat necesse est, ne uim

ullam nanciſcatur, quæ à primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur æternum id eſſe, quod à ſe ipſo moueatur, quis eſt hic, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Inanimatum eſt enim omne, quod impulſu agitatur externo. Quod autem animal eſt, id motu cietur interiore. Nam hæc eſt natura propria animæ atque uis, quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſeſe moueat, neque nata eſt certè, & æterna eſt. At ò Marce, qui ſapientiſsimus ubique probaris, quiq; in his quæ à Græcis ad Latinos transferebas, ſummo delectu, nec Platonem ſæpe, nec Homerum, quod & Vergilius, ſequi uoluiſti, ſed bonis aſſumptis, quæ non probares eis reliquiſti, cur etiam hac in ratione errorem Platonis nõ animaduertiſti, qui ſupremam Diuinitatem, ingenerabilem, incorruptibilem, à nulla re mobilem, fontem motionum, ad animos fragiles, inſcios, tranſtuliſſet? Quorſum enim ſpectat quod ais? Vel concidat omne cœlum, omnisq; natura conſiſtat, neceſſe eſt. Num animi noſtri mouent cœlum, omnem naturã cient, quibus non mouentibus, cœlum ſit caſurum, ad quos rationem hanc applicaſti, & quæ Dei ſempiterni, omnipotentis erant, fragili, impotenti animo tribuiſti? Verba igitur eorum apertè clamant, diuinam hanc admirãdamq; rationem, non animis noſtris, ſed animo ſummo, præpotenti, aliorum animorum fonti congruere. Neq; enim cœlum Naturamq; mouent animi noſtri, nec deficientibus nobis, concideret cœlum, omnis Natura conſiſteret, ſed deficiente Deo. Tum uero nec Sol moueretur, molesq; cœleſtes, natura quoq; deficeret omnis. Hæc igitur eorum ratio neceſſariò concludit aliquem animum omnipotentem, ſine principio, ſine impulſu alieno, uniuerſalẽ præſidem, omnis uitæ motorem. Efficitq; ratio, naturaliterq; demonſtrat, niſi eſſet principium æternum, à nullo dependens, à ſe ipſo cuncta bona, totamq; potentiam agitandi, uiuificandi, non aliunde ſumens, caſurum omne cœlum, omnem Naturam interpollandam. Is ſolus nunquam deſeritur à ſe. Hic ſolus nunquam caruit motu, uitaq; ſua, omnis largitor uitæ. Et quia principium uerum eſt, ei nulla fuit origo, natis omnibus ex eo, ipſo à nullo nato, quia principium. Is uerè nunquam ortus, ſolus ob hanc cauſam, habens immortalitatem, ut inquit ille, & quia nunquam potuit naſci, nunquam poterit deficere. Hæc omnis de Deo neceſſaria, naturalis, admirandaq; Philoſophia. Cum uerò infers, & concludis: Cum pateat igitur id æternum eſſe, quod à ſeipſo moueatur, quis eſt hic, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Ego is ſum, ò Marce, qui nego tributam hanc animis naturã. Nihil enim inter nos, Deumq; diſtaret, ſi cuncta, quæ diſſeruiſti, poſsideremus. Si ipſi nobis eſſemus cauſa uitæ, nullum aliunde motus noſtri habentes principium, ne Deo quidem ſubiecti eſſemus, nec ab eo quidquam habuiſſemus: quot facit Deus, totidem & nos faceremus: Vt ab illo mouetur cœlum naturaq; omnis, moueretur etiam moueriq; poſſet à nobis. Sed ubi motus ille noſter ſempiternus, ubi perennitas, qui tam fragiles ſumus, imbecilli, inconſtantes, cæci, ut fragilitas ſuſpicionem mortalitatis attulerit? ſed res clara eſt. Non mirum ſi ex falſa illatione, & concluſione, naſcebatur abſurdius, applicata animis diuina natura. Eſt autem animus, ut idem Marcus, ſapienter corrigens Euripidem, diuinus quidem, ſed non Deus: ſimilis illius, at æternitate, omnipotẽtia, principio motionum, bonitate, longè diſsimilis. Primus igitur error, genitor ſecundi, quem utrũque deteſtatur natura, patefactus, diſsipat ſecundum, ineptamq; perſuaſionem uero fundamento non innitentem demonſtrat, animorum retro æternitatem. Qui uel eo quoq; patefit, quia Plato in decimo de Legibus de anima cœli, non anima prorſus noſtra rationem hanc induxit: Ibi probans animam principium motus, nec ſine anima quicquam moueri potuiſſe, eamq; omnium antiquiſsimam eſſe: cœlum ab anima gubernari. Nouiſsimè, ἄγει μὲ δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, ταῖς αὑτῆς κινήσεσι,

A κινήσεσι, αἷς ὀνόματα ἐστὶ βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δοξάζειν ὀρθῶς: Agit, ait, anima omnia quæ in cœlo, & in terra, & mari, suis motibus, quibus nomina sunt consulere, opinari rectè. Hæc igitur non conueniunt animis nostris, sed soli Deo. Hanc sententiam testatur Aristoteles etiam Alcmænis fuisse: φησὶ γὰρ αὐτὴν, ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ ἐοικέναι τοῖς ἀθανάτοις, &c. Ait enim immortalem esse animam, quia sit similis immortalibus: id autem esse, quia semper moueatur. Moueri autem semper diuina, Lunam, Solem, astra, totumque cœlum.

Quòd ratio, qua sibi persuaserũt animos ingenerabiles, non est uera: & quòd errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quòd etiam Philosophi consentiunt non omnia nata occidere, è quibus Plato censuit mundum factum non interiturum. Tum ex ratione, decretum hoc Philosophorum neque uerum esse, neque animis congruere. Resoluunturque rationes Aristotelis, quibus probat omnia nata interire.

CAP. XXVI.

DVAE sunt rationes, quæ Platoni, multisque alijs persuasisse uidentur, animos retro sempiternos. Prima quòd habent naturam per se mobilem, sine principio: Tum quòd si sunt immortales, sunt etiam ingenerabiles, cum sit decretum Philosophorum, omnia quæ nascuntur, occidere, nascentes animos corruptibiles esse. Non sunt autem corruptibiles, ergo nunquam natos. Et Marcus huic rationi subscribens, ait Panætio creditum animos corruptibiles, quia nascuntur. Dicitque, Vult enim quod nemo negat, quidquid natum sit interire, nasci B autem animos. Prima igitur sic destructa fuit, ut apertum sit, falsò eos naturam summi Dei, credidisse naturam animorum, simili errore, ut si quis inauratam statuam cernens, nihil ab ea, quæ tota aurea esset, differre putaret. Eadem propè in secundo errore hallucinatio. Sed ex Platone primum probo Philosophorum decretum illud, non adeò inuiolabile esse, quin aliquo modo rescindi queat. Et quod Marcus ait, Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit interire. Inueniam qui pernegeet, cuius magna est apud Philosophos omnes autoritas. Atque Aristoteles id arguit in Platone, cui sit mundus incorruptibilis, eidem principium dedisse. Et Marcus ipse inducens Epicureum hoc irridentem, Sed illa palmaris quidem, inquit, quòd qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc censes primis, ut dicitur, labris gustasse Physiologiam, id est, naturæ rationem, qui quicquam, quod ortum sit, putet æternum esse posse. Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit extremum? Ecce igitur inuentus est, qui neget quod ortum sit, non interiturum. In libro quoque de Vniuersitate referens Latinè, quæ scripsisset Græcè Plato, Hæc uos qui Deorum satu orti estis, attendite, Quorum operum ego parens, effectorque sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta, me inuito, quanquam omne colligatum, solui potest. Sed haudquaquam boni est, ratione uinctum, uelle dissoluere: sed quoniam orti estis, immortales uos quidem esse, & indissolubiles non potestis, neutiquam tamen dissoluemini, nec ulla uos mortis fata periment, nec fraus ualentior, quàm consilium meum, quod maius est uinculum, ad perpetuitatem uestram, quàm illa quibus estis, tum cum gignebamini, colligati. Hæc à Platone asseruntur. Creditur à summo uiro, fieri posse, ut ubi Natura defecisset, suppleat diuina uoluntas. Vt si lumen ex cæcitate natura reuerti non posſint, reuertatur uolente naturæ rege Deo. Hoc credidit Plato:

Plato: credidit mundum natura dissolubilem, quia generatus, & factus, consilio tamen diuino stare incolumem. Nullus Philosophus reor negabit unquam, quem faciunt omnipotentem, cœlum, & terras mouentem, formas animalibus, & uitas dantem, omnem machinam sustinentem, non eundem illuminare posse cæcos, reddere surdis auditum, suscitare defunctos. Maiora enim sunt superiora. Si mouet cœlum, si facit ut omnia uiuant, permaneant, non poterit sustinere, natura casurum ne cadat: montem ruinam minantē, ne ruat, frænare: flumina uertere retro, multaq; alia, quàm usitatus naturæ pergit cursus. Poterit certè, quia potuit maiora, nec Philosophi qui primum indefessè Deo contribuunt, eripient secundum. Vna igitur ratio, decretum illud Philosophorum facile rescindi posse, quod Plato credidit, inuentusq; est, qui neget, quod neminē negare Marcus dicit. Tum ratione probantur, quæ dicuntur à Platone, Maius esse, & ualentius consilium, uoluntatemq; diuinam, maiores uires, quàm omnem naturæ fraudem, omnem imbecillitatem, Superare uires Dei, cunctas difficultates Naturæ. Quibus uiribus, non solum animos, si uerum est, suapte natura corruptibiles, sed etiam corpora, si uellet, incorrupta seruaret. Hoc Plato libenter fatetur. Ex his apparet animos uel natos, incorruptibiles esse, si non natura, certe uolente Deo.

Secundam rationem perpendamus, an uerum sit omnia orta occidere, hinc animos natos etiam interituros. Sunt autem rationes Aristotelis, cur quod habuit principium, sit finiendum. Principiò, quòd ea sola sint rationabiliter ponenda, quæ uel in multis, uel in omnibus uideamus. Probari autem sensibus omnia quæ oriantur, interire. Ad hæc impossibile esse secus fuisse in præteritum, quod erit deinceps semper æternum, nec posse mutari. Accedet enim aliqua causa, quæ si prius affuisset, possibilè fuisset aliter esse, quod erat impossibile aliter esse. Si autem prius ex aliter existentibus factus est mundus, si semper sic existentibus, & quæ non possent aliter existere, nunquam certè factus fuisset. Quòd si factus est, necessariò & illa possunt aliter esse, & non semper sic esse. Quocirca & ipsa composita dissoluentur, & dissoluta prius coacta, & collecta sunt. Hoc, quia in infinitum uel sic extitisset, uel fieri saltem potuisset. Quod si sit, non esset incorruptibilis, neq; si aliter habuisset unquam, neque si potuisset aliter existere. Deniq; simul erit semper potens esse, & potens non semper esse, quod ostensum est, impossibile. Hæ sunt rationes eius. Quas etiam attigit ex parte Epicureus apud Marcum, nullam esse coagmentationem, quæ non aliquando dissoluatur: nihil esse, cuius principium aliquod sit, quin sit aliquod extremum. Verba uerò Aristotelis concisè, & obscurè moreq; suo prolata, in dissoluendo clarescent. Vt igitur omittam Deum, cuius Plato credidit maiestatem efficere posse, rem corruptibilem ne corrumpatur, rationibus agens, euincam, non latius has eius argumentationes tendere, uerioribus rationibus expugnatas. Audiat igitur Aristoteles primū. Si uerba Platonis, ut par est, legit, diligenterq; attendit, in quibus cum Philosophis congruens, omne natum, dissolubile sentit: sed ualentius noscit, asseritq; diuinum consilium, ac ullam quantumuis detrimētosam labefactricemq; fraudem. Hoc ò Aristoteles, qui uidisti, sed tacuisti, tantumq; assumpsisti, habentia principium, æterna esse non posse, meliorem rationis huius partem fraudolenter, insyncerè præteriisti. aut inquam credebas uires Dei cunctas superare difficultates, imbecillia reddere fortia, labefactanda quoad uisum ei fuerit etiam in æternum sufficere. aut non credebas. Si credebas, tota ratio contra Platonem uanissima est. Neque enim simpliciter dixit Plato, mundum natum, nunquam abolendum, sed robur diuinum plus ad perpetuitatem, quàm imbecillitatem mundi, ad ruinam eius ualere: &, ut ait Philo, Verbum

Dei

A Dei per omnes mundi partes intentum cuncta deuincire, formas rebus quibusque suas seruare perennes, concitare cœlum, naturam fœcundis partibus reparare. Si non credebas, rationibus euincam, non naturalibus modò, sed tuis, Si cœlum consisteret, si Sol desidêret, futurum interitum non modò cœli, quod tu incorruptibile arbitraris, sed etiam totius mundi. Cum sit igitur uerum, cœlo cessante moueri, interitum omnium rerum consecuturum: Deus autem mouet Aristoteli cœlum, mouens & cœlum, & uniuersam terram, cunctámque naturam alit, sustinet: qui autem mouet, potest etiam, si uelit, nisi ligatus, & quasi alterius legibus compeditus sit, non mouere (Quis enim Philosophorum non concedet, in quo sit potestas mouendi, non esse sistendi, remorandi?) Efficiat ergo Deus cœlum & omnis mundus interiturus, occasurus, perdendus, ne perdatur, ne ruat, ne concidat. Sustinet igitur & facit, quod ait Plato, mundus, qui si suapte natura collaberetur, laxarentur ordines omnes, tota rerum artificiosa machina corrueret, ne collabatur. Si modò supremum orbem, cuius conuersione omnes cœli dissimillimi motus peraguntur, Deus sisteret, fœdam cunctarum rerum stragem cerneres. Ipse igitur Aristoteles hæc omnia confessus est in libro de Mundo: Fama, inquit, prisca est, & patria omnibus hominibus, quòd à Deo cuncta existunt, & per Deum, ab ipso, & per ipsum. Nulla uerò Natura, huius conseruatione destituta per se ipsam sufficiens est. Multáque ibi ad hoc pertinentia differit. Vera est igitur Platonis sententia, Aristotele suffragante, nullam Naturam uel cœlestem, uel terrestrem, per se incolumem esse posse, nisi salutari Dei præsentia, quæ per omnia tendit, conseruata. Potest igitur Deus corruptibilia, incorrupta seruare. Discutiamus modò rationes, an ueræ sint, & si ueræ, an conueniant animis, an omnibus rebus. Primum

B quod ait, ea ponenda, & asserenda cum primis esse, quæ uel in multis, uel omnibus appareant: admonebo eum solitos dicere sapientes, remouendos esse oculos à consuetudine, ut syncerum sit ubique iudicium, ne contingat, cuius nonnullos incusat Plato, sola corporea, quæ uiderent, præ manibus, oculis gererent, putasse, nihil incorporeum, quia non appareret, existimasse. sic qui sequitur usquequaque Aristotelis hoc decretum, uerum in nonnullis, in cæteris non item, falli posset. Cuius si uera est sententia, cur non etiam uera Platonis, omnia quæ uidentur, tangi, quæ tanguntur esse corporea, composita, ergo dissolubilia. Cœlum autem uideri, ergo corporeum esse & dissolubile? Ostendat igitur Aristoteles hoc non esse uerum in multis, aut omnibus. Nulla enim corporea res est, quæ quoniam oculis cernitur, non etiam soliditate roborata, multiplici rerum concursu sit effecta, sicque resoluenda in ea, è quibus coaluisset. Cur hanc legem non admittit in cœlo, in Sole, quem & corporeum esse, & solidum declarant eclypses, & ipse fassus est in Meteoris? Colligit ergo ab exemplo rationem, Omnia quæ oriantur, apparere dissolui. colligat etiam quod ait Plato, Omnia corpora esse composita, sicque dissolubilia: ergo cœlum dissolubile, quia corporeum. Sed homo sagax, &, ut inquit Atticus, loliginis instar se suis tenebris occultans, refugiet ad quintam essentiam. Quam tamen Plato cum quintam & ipse dixisset, ei suapte natura immortalitatem denegauit. Intereunt igitur omnia, quæ principium habuerunt, scilicet hæc nostratia, domestica, arbores, animalia, ædificia, urbes, mœnia, montes, aqua, aër. Sed sunt aliæ res nobis incognitæ, simplices, nullam compagem, & ex corpulentis, crassisque admistionem recipientes, incorruptæ permanentes propter puritatem, leuitatem, nec quærit compositum redire ad suam gentem, nulla sunt ibi uincula, quæ senio lassata resoluantur. Huius naturæ primum est cœlum, est lux, sunt

mentes, quas nulla fecit dissolubiles compago, purissimæ, qualis Deus hac parte, C dissimilimæ potentia, maiestate. Quantus error à corporeis, ad incorporea, quod faciebat Panætius, & qui ei subscripsit, ascendere: perinde si quis argueret, Omnia quæ uidemus, sunt composita: ergo res omnes, cuiuscunque generis, sunt compositæ. & qui conditiones corporum ad animos transferret. Cum sit igitur longè diuersa natura animorum, atque corporum, lex autem, quòd omnia nata intereant, lata sit corporibus, non animis (quia corpora non sunt simplicia, sed quorum consumpta colligatione, dissoluuntur) certè magnus error fuit eorum, qui subiacere legibus corporum animos uoluerunt. Sicut igitur non omnis creatio, aut factio est rerum compositarum, sic non omnis res nata dissoluitur. Dissoluetur ex pluribus constipata, coagmentata. Quemadmodum autem omnis res composita debet resolui, sic quæ quanquam facta, non autem composita, non resolui. Patet igitur necessitatem rerum natarum, ad pristinum statum rediturarum, non omnium esse natarum rerum, non purissimarum, non simplicium, tenuium, exilium, sed compositarum, mistarum, quia necesse est, partes inuitas à suis sedibus transpositas, ad genera sua reuerti, aquam ad aquam, terram ad terram. Sic præclara resoluta domo, recidunt in terram omnia, quæ de terra uiolenter in altum fuerant sublimata. Solitus igitur in Philosophis error, ab æquiuocis aut particulari uniuersale inferre. Quemadmodum paulò antè à præclara omnipotenti'que Dei natura ad omnes generatim animos ducebatur ratio. His declaratis, facilè rationes Aristotelis euanescunt, aut fraudem insidiosúmque æquiuocum abscondere deprehenduntur: Quod erit in futurum perpetuum, necessariò semper tale fuisse in præteritum. Quia si mutaretur conditio, ut secus esset in posterum, secus in præteritum, id fieret ex aliqua causa: quæ si prius affuisset, fecisset ut quod erat corruptibile non corrumperetur: id autem impossibile. Respondeo igitur, ut totam D rationem membratim resoluam, primum, quòd tota hæc Aristotelis ratio, est contra æternitatem chaos, quod cum statuissent ante sempiternum, dixerunt in creatione mutatum. Eóque dico, Ea quæ nata sunt, & in posterum non resoluuntur, unam tantum semper conditionem habuerunt, ut subitò facta æterna essent, nec ullam nouam conditionem à præterito ad futurum eis accessit, quæ faceret secus esse in posterum, quàm fuisset in præteritum. De re nondum nata, nullum sermonem haberi posse: nullam esse conditionem rerum non existentium. Non potest de re nata ac facta dici, secus habere in posterum, quàm habuisset in præteritum. Et Aristotelis ratio de re facta, & creata æquiuocè cadit super re sempiterna in posterum. Verum equidem est in futurum non posse, quod in præteritum semper stetisset, quia posset oriri causa noua, quæ si prius, id est, in æternum affuisset, fecisset non fuisse perenne, quod perenne fuit. Quod nulla ratione fieri potest. Nunquam enim causa aut uis ulla erit efficiens, ut quod fuit perpetuum, non perpetuum fuerit, aut quæ tollat æternitatem in posterum ei, quod nunquam tulit in præteritum. Talis quoque causa in posterum non erit unquam. De præterita igitur re & retro sempiterna, uerum est. De futura non uerum: quia ponis præteritum & futurum, & ex uno infers alterum. Res tamen, quam dico nouiter creatam, non fuit in præteritum. Cur igitur dicis causam superuenire? Cui superueniet, cum in præteritū non fuerit res paulò antè creata? Dicis ergo nouā causam immortalitatis, si prius affuisset, facturā fuisse rem semper immortalē, quā ego dico creatā, id est, quod nunc me facit immortalem, & incorruptibilē, fecisset ut semper fuissem immortalis. Hoc igitur non stat. Nam causa futuræ immortalitatis nō sufficit ad immortalitatē præteritam.

Non

A Non datur, ut retro fueris sempiternus. Magna æquiuocatio, magnum interuallum inter æternitatem futuram, & præteritam. Futura nunquam erit in actu, præterita fuit iam. Posſis in præteritum millia millium secula connumerare, nunquam numerando fatigari, in futuro semper terminus erit à creatione tua, ad id quodcunque numerabis. Non inducit igitur, nec trahit æternitas futura, æternitatem præteritam: æternitas futura potius temporaria est, quàm æternitas. Initium, res creata. Res retro sempiterna, nullum habuit initium. Non est ergo consequens, ut si quod retro fuit sempiternum, non sit habiturum in posterum, quod posſit afferre perniciem. Sic quod erit in posterum sempiternum, nihil habuisse quod prohiberet, quin semper fuisset. Imo habuit, & uerum est de illo, de hoc non uerum. Abstulit autem æternitatem in præteritum impoſsibilitas. In futurum impoſsibilitas non erit, quia poſsibile est rem creari semper manentem, sicut cœlum. Excepto Deo, retro sempiternum nihil uult natura fuisse. Fatendum igitur, longè aliud esse rem creatã incorruptibilem quàm in præteritum sempiternam. Verum quidem est, si res hæc immortalis retro fuisset, nullam aliam causam sempiternitatis suæ habituram fuisse, quàm hanc quæ faciet eam sempiternam. Vt si fuissent semper animi, non per aliud fuissent, quàm per quod semper sunt futuri. Sed esse semper in præteritum non potuerunt, propter alia impoſsibilia magna. Fecit igitur similitudo, & quasi ludificauit futuræ immortalitatis, ut crederent etiam in præteritum fuisse quod erit in futurum semper, non considerantes alia multa. Vis igitur Deo est creandi naturas corruptibiles, & incorruptibiles: Et tamen non consequitur semper rem incorruptibilem fuisse. Illud quidem uerum est, eam naturam dare animis immortalitatem, quæ dedisset eis æternitatem, si creatæ non fuissent. Nunc autem creatis B data est natura æterna, quam in sempiternum retro impoſsibile fuit habuisse. Si solitam igitur naturam respicias, uerum est eandem causam dare immortalitatem in præteritum, quæ dat in futurum. Sed abduc oculos à consuetudine, uidebis diuiniora. Videbis præsidem naturæ facere rem sempiternam posse, quæ nunquam prius extitisset. Ad hæc cauillatio est, Si ea causa quæ facit sempiternum in posterum, factura fuisse sempiternum in præteritum, ergo quod futurum est sempiternum, fuisse retro quoque sempiternum. Perinde si quis argueret, Si concurrerent eæ causæ, quæ Cæsarem Dictatorem fecerunt, me quoque facerent Dictatorem. Sum ergo sicut Cæsar Dictator. Si mihi corpus esset ætherium, gloriosum, tranarem nubes ut Christus. Nubes igitur trano quemadmodum ille. Fit'que progressus à conditione ad asseuerationem, uitium maximum in ratiocinando. Similis igitur est argumentatio, Ea causa quæ facit animos immortales in posterum, si prius affuisset, fecisset immortales, & sempiternos: ergo quia sunt in posterum æterni, in præteritum quoque sempiterni fuerunt. Conditiones hæ sunt, non affirmationes. Clarius autem uitium ostendam, Ea causa quæ facit animos immortales in posterum, si prius affuisset, fecisset retro sempiternos: sed quoniam impoſsibile erat animos retro fuisse sempiternos: ergo nunquam affuisset ea causa. Sunt enim hic duæ causæ, una conditionalis, altera quæ tollat, destruátque id quod sub conditione latitabat. Latet sub conditione, præterita æternitas, sed conditionalis, non asserta, non uera. non asseritur, quia superuenit causa maior efficiens, ne sit uerum, quod erat sub conditione. Ea maxima causa est, quia fieri non potest, si rectè pensites, atque adeò altè spectes, Deo solo excepto, esse quidquam sempiternum. Hæc causa facit, ut animi non fuerint pariter cum Deo sempiterni: nulla autem prohibet causa ne sint

in posterum: quia quantuncunque posthac uixerint, nunquam erunt sempiterni, id est, quales, si ab æterno fuissent, quæ est sola unica diuinitatis possessio. Sic'que tota Aristotelis ratio patefacta est. Huc adde quòd rationes eius, ut dixi, tendunt contra mundum, compositum, mistum, non contra simplicem naturam animorum, contra Platonem probantes, si factus fuisset mundus, & ex alijs rebus coagmentatus, has res aut potuisse congregari, cogi'que ad creationem mundi, atque aliter habuissent ante mundum: si aliter habuissent, noua'mque conditionem accepissent, posse etiam in futurum redire ad pristinum statum, sicut ab illo statu uenerunt ad istum. Quòd si res illæ, è quibus factus est mundus, non poterant mutari, ad alia'mque molem transferri, nunquam certè ex his factus mundus fuisset. Factus est autem mundus, ergo poterant illa mutari, & non permanere semper, sicuti erant. Itaque dissoluentur ipsa composita in pristinum. Sic'que non est incorruptibilis mundus. Vides totam rationem tendere contra mundum à Platone creatum, sed incorruptibilem in posterum declaratum. Ratio'que est ex compositis, nullum habens in animis locum. Et nos dicimus, etsi non dixerit Plato, ante mundum nullas res fuisse, à quibus ad mundum facta fuerit mutatio. Chaos interpretamur informe exordium. Sed tacuit more suo cauillaturus Aristoteles optimam partem Platonicæ rationis, non suapte natura mundum, sed diuina potestate non dissoluendum.

Quòd lex illa in Philosophia, omnia orta occidere, etiam à Philosophis aliquando contemnitur: quòd eorum sententia, non modò incorporea, & simplicia, sed etiam corporea poßint incorruptibilia fieri: Et quòd non est semper usitatis exemplis insistendum: & de duabus naturis.

CAP. XXVII.

SED placet, quando locus est, non solum pro Platone, sed etiam ueritate, & priscis depugnare. Nam cum Timæus Locrensis, Philo'que Iudæus asseruerint Deum fuisse hunc mundum, ut à nulla causa posit nisi ab ipso præpotente dissolui, ducti sunt forte probabili ratione, non omnia nata subiacere morti: opinati non modò posse res inuisibiles, ac tenues, simplicésque, quales animi, creari sempiternæ, ut nunquam intereant, sed etiam corporales. Eamq; Philo putat Mosis esse sententiã de mundo. Scrutemur igitur, angustijs illis in quas se solent conijcere Philosophi, relictis, latissimos Naturæ campos, infinitasq; sapientiæ diuinæ regiones. Videbimus multa uel esse, uel fieri posse, nulla cum nostris Naturæ societate coniuncta. Nemo inuentus est, neque forsan inuenietur unquam, qui posit, qua tandem sidera, Sol, Luna, materia, compage sint, explicare: Cur Sol caloris fœcundissimus, motus indefatigabilis, nunquam nec calore absumatur, nec ob impetum concitatissimum illum dissoluatur. Nulla extitit, ex quo fuit, diminutio, senium, attritio ex omni illo uasto corpore, ut si non fuit ullum in præteritum detrimẽtum, nunquam etiam sit futurum. Huic similia multa credo fierent, ex omni feculentia crassaq; compage, ad purissimam naturam deducta, incorrupta manentia, si summo sederet opifici. Quis est hic, qui ex uno aut altero terrestri opere, omnipotentiam eius putet metiendã, quem cunctæ gentes, non apparentiũ modò autorem, sed etiam quarundã, non semper, sed raro, & cum opus fuit exhibitarũ rerum confessi sunt artificem, dicentes plura esse factibilia quàm facta, duas ferme magnas naturas inducentes, alteram in qua uisa, usitata nota, altera inusitata, insueta, prodigiosa, miranda,

A da, raro contingentia, contineantur. In hac nota, perspectaque natura, sunt leges hæ, quas quotidie decurrere cernimus, ex terra fieri aquam, ex aqua aërem, ex aëre puros ignes: Iterumque reuolui superiora ad inferiora, ignes ad finitimum aërem, hunc ad aquam, aquam ad terram: Ex terra nasci montes, saxa lutulenta, quorum in imo medullis succus terrestris exceptus, grandescat in saxa atque durescat, ut in uasto elephantis corpore, ex herba quam pascit, aqua quam potat, succus ad teneras medullas delatus, & excretus, ingentia ossa constipat. Nascuntur simili ratione è terra plantæ, ferrum, omneque æs, flumina, fontes, Similique cuncta qua fuissent orta ratione, ad matrem reuertuntur. Hæc reparat fœtus, & dum senio confecta recipit, nouos emittit partus ad auras, nunquam his legibus deficientibus: partimque mundus in continua reparatione, & interitu rerum est: partim manet incorruptus, è duabus quasi gentibus factus, altera semper cadente, denuoque surgente, altera eadem permanente, ne dum terrestres hos interitus, uarietatesque cerneres, nil aliud fieri potuisse à creatore crederes. Sublatis oculis in cœlum, nouas leges uidebis, & tantopere fieri quæ non morerentur potuisse, quantopere facta sunt, quæ semper interirent: nihil artifici summo difficile fuisse, modò à sedibus rerum intereuntium purissimas sublatas naturas, illæsas ad conseruationem inferiorum stare, uisum esset. Hac igitur natura nota continentur leges, ordines rerum usitatarum. Altera, ut primum est natura cœli, incorrupta, inusitata, sic quæ non sacris modò libris plura comprehensa: ut cum flumen rapidum, ne curreret, repressum est: & aqua natura fluxa reddita non fluxa: nox Sole radiante terris inducta: Repressus idem, iussusque rapidum cursum sisteret, scissus oceanus hinc atque hinc fortissima moles naturæ non memor fluxæ, ad tempus esse coactus: mortuis reuocata uita: uenti tempore B non suo exciti: aquæ maior quàm natura potuisset uis demissa terris. Non hæc sacris inquam libris modò, quæ limites, & leges solitæ naturæ præuaricantur, continentur, sed libris item Philosophorum, & gentium uetustarum, quarum nulla propè est, quæ non inusitata Dei quædam facinora, contrà quàm oculi quotidiane cernãt, recenseat. Mitto libros Platonis ingenio præstanti uiri, in quibus ad alia mortui reuixerunt, libros item Stoicorum. Sed & Aristotelem igneum flumen Aetnæ, quod natura rapidè superfugientes inferret, scissum cogente Deo, relictis in medio pijs, prætereo, quòd exemplorum tam ingentem aceruum efficerent, ut ambitiosus eis recensendis uideri possem. Vnum illud cunctis fuit semper hominibus persuasum, ac perfectum, non hæc, quæ domesticè noscimus, ante animum perpetuò astare cernimus, sola fieri posse, sed item alia, quorum nulla nobis ratione reddita, attonitos, unamque summi Dei omnipotentiam admirantes efficiant. Huius inexplicabilis, incomprehensibilisque generis ex corporibus est, ut dixi, cœlum, cuius quæ moles sit, uisibilis tamen, & solida; quo è genere rerum desumpta, an à terrestri an extraneo. Et quoniam mundus ex quatuor tantum seminibus constat, ut quod ex his non sit, cum mundo numerari, & in rerum mundanarum exercitu locari non possit, constans ex his, uerbi causa, aqua, aut aëre: qua tandem arte ad summam, incorruptamque puritatem redactum, non solum supernas regiones, ut candidissimæ nubes, appetiuit, sed ita compactum fuit, ut radiantissima & indeficienti luce terras impleret. Hic ad portum, refugiumque quò te condas, resque corruptibiles, ad incorruptam naturam redactas ne fateri cogaris, concurres: portum scilicet nullum, quẽ tibi ne ueritatem cerneres, parasti. Veteres tum minus forte commentitiè, quàm naturaliter magis, quorum ille clarè retulit sententiam:

Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli,

Emicuit, summaꝗ́ locum sibi legit in arce. C

Crediderunt ex illa mundana congerie non minus substantiam cœli incorruptam, uolente Deo, atque naturas corruptibiles effectas. Hanc admirandam, inexplicabilem potentiam, in qua sunt innumerabiles formæ, quas nullus sermo percurrere possit, ad animos creatos uetustissimi homines retulerunt, non se cogi putantes, quemadmodum in rerum consideratione ludificati Philosophi posteriores, darent animis perennitatem in præteritum, ne nati morituri uiderentur.

Quomodo sibi ipsis contradixerunt, animos è cœlo cadere dicentes, iterum'que reuerti, & quæ fuerit erroris causa. Et quòd perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant uaticinatæ Sibyllæ.

CAP. XXVIII.

HIS ERRORIBVS ipsorummet Philosophorum uoce cõfutatis, quòd animi sunt sempiterni, neque uidelicet Diuinitate motus, neꝗ́ quia sunt immortales in posterum, eisdem quoque uocibus ipsorum, alius error declarandus est, animos antequam in hanc uitam descendant, in altera quadam uita uiguisse. Cuius erroris similis atque superiorum causa fuit, cum uellent animos sempiternos in posterum: efficacem rationem crediderunt, si probarentur, antequàm, uenissent in corpus, extitisse. Id autem probarũt ex rerum superioris uitæ reminiscentia, persuadentes sibi (uideturꝗ́ ab Orpheo manasse) animos antea fuisse. Huius sunt duæ causæ: una, quòd prisci tradiderunt, animos antea fuisse quàm in corpus, ob aliqua in anteacta uita facinora detruderentur: altera, quòd reminiscentia palàm monstret rerum quarundam præteritarum præceptam scientiam. Vult D enim, ut Marcus Tullius ait, Plato memoriam esse superioris uitæ recordationem. Multisꝗ́ in locis, præcipuè in eo, qui inscribitur Memnon, de hoc disseruit: Item in decimo de Republica, in Phædone. Ac, ut arbitror, prima causa peperit secundam, ut cum à maioribus audissent, animos antequam ad corpus accessissent, uiguisse, permoti sint ad inuestigandas huius rei aliquas causas. Sumptaꝗ́ est reminiscentia, quæ sit anteactæ uitæ scientia. Quam non operis huius est refellere, tantum, ex dictis eorum, & ex malis, quæ consequantur, probabo uanam hanc, & hominum, nihil habentium certi quod statuerent, opinionem fuisse. Huic sententiæ etiam posteriores Platonici subscripsere. Principium eius, ut dixi, creditur ab Orpheo, & Pythagora extitisse. De quo Olympiodorus: παλαιὸς λόγος ὀρφικός τε καὶ πυθαγόρειος, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνάγων, καὶ τοῦτο κύκλῳ πολλάκις: Vetus fama est, inquit, Orphica, & Pythagorica, quæ ducit animas in altera uita existentes ad corpus, iterúmque à corporibus educit, idꝗ́ sæpe. Sic Olympiodorus, secutusꝗ́ est totam hanc famam æquo superstitiosius Plato: destruitur autem passim profligaturꝗ́ rationibus, quas à natura, in qua ueritas est, mutuauit. Meminit huius item Iamblichus: οἷον προέλαβε βίον ἡ ψυχὴ πρὶν καὶ εἰς ἀνθρώπινον σῶμα ἀσπαρθῆναι, καὶ οἷον εἶδος πρόχειρον ἐποιήσατο, τοῦτο καὶ ὀργανικὸν σῶμα ἔχει, πρὸς ἑαυτὴν συνηρτημένον, καὶ φύσιν παραπλησίαν, συνακολουθοῦσαν: Qualem, inquit, prius exercuit anima uitam, quàm in corpus humanum subiret, & qualem speciem promptam fecisset, tale & organicum corpus habet sibi ipsi connexum, similemꝗ́ naturam assequentem. Similia reperies Iamblichi sententiæ apud superstitiosos alios Platonicos, qui relicta inquisitione Naturæ, temere se maiorum autoritati crediderunt. Hinc extat carmen de animis, apud eos:

A ἔνθεν ἀποπλάχθεισαι ἐπὶ ἐς γενεθλίαν ἀκτὴν
κάππεσον, ὑλοτροφῶσι περὶ κλήρῳ μετεῶσαι.
Hinc errabundæ ueniunt, cum ad littora lapsæ
Nascendi insanæ sedis mortalis amore.

Empedocles etiam dicebat:
ὣς κἀγὼ εἶμι φυγὰς θεόθεν, καὶ ἀλήτης
νείκεϊ μαινομένῳ πίσυνος.
Sic ego descendo diuorum pulsus ab axe,
Insanæ liti parens.

Huius igitur perspicui, exploratíq; mendacij non alios uolo testes, quàm ipsosmet, ut dictis suis, quæ dedit Natura uera refellantur. Omnis enim animorum destruitur Philosophia, quam & antiquissimi tradidissent, & Natura docet, si uera hæc sunt, ut melius animos fuerit mori, quàm illo ludibrio, continuoq; lapsu de cœlo rotari. Nec proderit Platoni, uel terroribus tartareis homines à scelere abstraxisse, uel ad iustitiam præmijs cœlestibus propositis inuitasse, si moratus animus aliquandiu in cœlo, detrudetur non multo pòst in terras, aut non nocuerit improbis, dum cupiditates & libidines expleant suas, aliquandiu in tartaro fuisse, modo paulò pòst in uitam reuertantur. Hanc sortem, & has leges scelestissimi quique magni æstiment, optentq; præfixisse Naturam, sicut iusti dedignentur, & execrari non cessent. Haud planè dissimilis esset his dominis Deus, qui largiti seruis beneficia, inde mutata sententia eriperent. Certissimum igitur sit, ne mutire quidem de uirtutibus, de pietate, de iustitia, quas tueri, & persuadere conatur ubique, Platonem posse, stante hac sententia. Quam suis Natura uocibus obiurgantissimè refellat. Gratias autem agamus B diuinæ clementiæ, quòd aduenit lux illa, quæ sola omnem caliginem dispelleret: qua non ueniente, in magnis erroribus uel primos ipsos sapientes cæterorumq; facile principes uersari necesse fuisset. Redituri igitur ad hanc uitam, cum sint aut boni, aut mali, autoritas est Platonis, malos in tartarum præcipites actos, inde nunquam emergere, ut non fuerint unquã in superiore uita, sed cum primum in hac nati, uiuere sceleratè quàm piè maluissent, in æternæ mœstitiæ loca sint detrusi. Qui, inquit in Phædone, propter magnitudinem scelerum, nullis piaculis expiari, ubi locus expiandi est, posse uidentur, quòd uel sacrilegijs se expleuerint, uel cædes iniustas, cæteraq; id genus perpetrauerint: τούτους δ' ἡ προσήκουσα μοῖρα ῥίπτει ἐς τὸν τάρταρον, ὅθεν οὔποτε ἐκβαίνουσιν: Hos debita sors proijcit in tartarum, unde nunquam egrediuntur. Constat igitur, hac Platonis sententia, pœnis æternis deputatos malos nunquam ex illis locis emergere. Quod etiam Poëta noster eximius secutus, sceleratos pœnis æternis canit cruciari:

—Sedet, æternumq; sedebit
Infelix Theseus, Phlegyasq; miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur uoce per umbras.

Eadem est sententia de bonis, de quibus dicit in Phædone Plato. Qui, inquit, cogniti fuerint piè maximè uixisse, hi sunt qui ex his terrestribus locis liberati, & uelut ex carceribus uindicati, sursum εἰς καθαρὰν οἴκησιν, ad puram habitationem uenientes, in illa beata terra collocantur. Et qui se Philosophia expiassent, uiuunt sine corporibus, in omne deinceps tempus, & in domus adhuc his pulchriores perueniunt, quas non facile sit explicare, sed nec tempus in præsens sufficit. Quam ob causam conandum totis uiribus, ut uirtutem, ac prudentiam sequamur in uita: καλὸν γὰρ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim præmium, & spes magna. Hæ sunt Platonis

nis duplices sententiæ. Quàmprimum igitur hinc egresſi animi uel tendunt ad superos beati, uel damnati ad inferos. Nulla reuolutio, nulla rotatio. Quare uideat summam discordiam pugnamq; suorũ decretorũ Plato, cum in eodẽ libro ait uenire animas defunctorum ad loca quædam, ubi fluat Acherusia palus, ibiq; certis temporibus aliàs diuturnius, aliàs breuius, πάλιν ἐκπέμπονται εἰς τὰς τῶν ζώων γενέσεις, Rursus remitti ad uitas animantium. Quomodo mittuntur, ò Plato, animæ defunctorum, si iam dixisti in Tartarum detrusos nunquam remeare scelestos, iustos autem perenniter ad cœlestia gaudia triumphaturos ascendere? Quanquam mihi persuadeo sentire Platonem non omnes animas reuerti. Neq; enim uel cœlo donatas, uel æternis supplicijs addictas, sed eas tantũ, quæ ad locum subterraneum, & quasi in Purgatorium profectæ iudicantur, an dignæ sint quæ mittantur in cœlum, an in Tartarum contrudantur, an redeant in uitam, & cœli lumen, ut melius uiuant, triplici sorte constituta, beatorum, damnatorum, mediorum, quibus detur id edictum, ut ad uitam reuersæ, æquius, ac iustius uiuant, ut ibi ostendit Plato. Ergo non est uera ratio de reminiscentia, quæ uidebatur concludere de omnibus. Omnes enim præditi sunt reminiscentia: cuncti igitur in superiore uita uixissent, quia cuncti mortales reminiscuntur. Quod de illo pusione in Memnone proponit Plato, ualeret in omnes. Totaq; illa in Phædro probatur plena dissidij, ipso secum autore dissidente, ratio: qua ex non uero fundamento probata anima immortali, quia sit in ea motus æternus, prosequitur ut fuerit in cœlo, sequens alata currum Iouis. Ioue supercœlestem locum, ubi sit ineffabilis pulchritudo, ascendente, anima autem assequi nõ ualens, diffluentibus alis recidat in terram. Quæ duabus alijs oppositis rationibus ex ipso petitis euertuntur. primum, quòd sui quasi oblitus, cum alibi statuerit præmia iustitiæ maxima, magnamq; spem propositam uiuentibus piè dixerit, quæ demum spes ea esset? Aut enim dabitur, ut ad illum supercœlestem locum, ubi cernitur inæstimabilis pulchritudo, perueniam, indeq; nunquam deturber: aut ut attingam ad locum supercœlestem, ubi aliquando alis amissis, iterum in terras reuoluar. Si primum, Animis omnium qui ab æterno fuerunt piorum, receptis in locum supercœlestem, sicut etiam in Phædone dixit, adeo imminutum esse numerum animorum terras incolentium oportebit, ut in terris relictos nullos simile sit. Necesse enim est, in æternitate semper aliquos bonos fuisse. Vt si uel unus singulo quoque anno pius reuersus sit in locum supercœlestem, omnis iam animorum numerus necessariò sit consumptus. Sic si uel unus singulo quoque anno deiectus sit in Tartarum. Quòd si non in æternitate, sed certo à creatione tempore, is ordo uiguit: ergo non sunt animi ingenerabiles, sed unà cum mundo nati, sicut in Timæo confirmauit. Si uerò datur pietati præmium, supercœlestis locus: quod tandem præmium est, ad eam curiam proficisci, quò, cum uelut in Barbarorum aulam ad primos honores prouectus, peruenias, inde paulò pòst deturberis? Hæccine præmia Plato, quæ iustis parata dixisti? Huc adde, quòd est in libris eius super hoc tanta inconstantia, ut appareat nihil eum certi habuisse, quod statueret. In Timæo uniuersum mundum, cœlum, ac terras, cœlestia, ac terrestria, uisibilia, & inuisibilia creat à summo opifice. In Phædro ex ratione, animis minimè congruente, concludit animos ingenerabiles. Et ex ratione incongrua deducit absurdiora. Sed tum rationibus Naturæ, tum ipsius autoris uerbis demonstrato, hoc cadentium animorum è cœlo ludibrium esse non posse, cum quo sequitur, animos ingenerabiles non esse, alia quoque obijcitur eis ratio, hoc dogma nõ rectè dilatatum, de paucis à superioribus Theologis positum. Nam Pythagoras, cuius omnem ferè Theologiam ab Orpheo descendere,

Platonici

A Platonici testantur, retulit homines malos ubi è uita excesserint, id habere pro expiatione, ut in corpora brutorum transeuntes, ibi luant peccata. Ideo Timæus Locrensis, discipulus Pythagoræ, dixit in Genesi sua, Necessario, inquit, & quædam dira, & insolita supplicia posita, subeuntibus animis, timidis quidem, in muliebria corpora, ad cõtumeliam: homicidarum, in corpora ferarum, ad supplicium: gulosorum in formas porcorum, & aprorum: leuium autem in aues aërias: segnium, & ociosorum, imperitorum, in formas aquatilium. Hæc illi dixerant. Illa quoque quam Plato uocat in Phædro παλιγγενεσίαν, regenerationem (sicq; uocatur à redemptore nostro, cum Aegyptiorum, Chaldæorumq; oraculis, quæ ad Trismegistum, & Platonis manus peruenerant, scilicet fore ut aliquando omnes homines redirent in uitam, quod indefessè canunt Sibyllæ) fefellit eos, credentes singulis temporibus semper homines ad corpora reuerti: quod semel tantum supremo tempore futurum, oracula canebant. Nec mirum. Nam & lapsum Adæ, & fugam è Paradiso crediderunt animorum lapsum de cœlo amissis alis. Et ad pœnam cuiusdam facinoris, quod audierant, sed ignorabant, asserebant animam inclusam in corpus. Et diluuium Noë uocarunt Deucalionis. Turrim ædificatam Nembrot gigante, cæterisq; sequacibus, ut usque ad cœlum ascenderent, iactarunt fuisse Gigantum conatum.

Ter sunt conati imponere Pelion Ossæ.

Multaq; alia peruersè uitio locorum, temporumq; diuturnorum, intellexerunt. Nam regeneratio Stoicis quoq; nota fuit, censentibus omnibus seculis circumactis, reuerti homines ad corpora. Quod explicans Chrysippus τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος δῆλον ὡς οὐδὲν ἀδύνατον καὶ ἡμᾶς, μετὰ τὸ τελευτῆσαι, πάλιν περιόδων τινῶν εἰλημμένων χρόνου, εἰς ὃ νῦν ἐσμὲν, καταστήσεσθαι σχῆμα: Hæc, inquit, cum hoc modo habeant, perspicuum est, non esse impos-

B sibile, nos quoque post mortem, certis temporum reuolutionibus peractis, in eum quo nunc sumus statum, restitutum iri. Hæc igitur illa, quam in libris Sibyllarum, & famæ celebritate per omnes gentes audierant, Palingenesia.

Quòd Plato dicens in Timæo seri animos in astris, & inde demitti, non uidetur id penitus existimasse: & quòd alijs libris ueriora scripsit, quibus hæc in Timæo refelluntur.

CAP. XXVIIII.

SED EA quæ Plato de animis disserit in Timæo, ipsius testimonio, quia non sunt uera, refellũtur. Ibi hæc loquitur de animis satis à Deo: Cum, inquit, constituisset uniuersum, distribuit animas astris æquales, singula unicuiq; astro attributa. Easq; cum quasi uehiculũ, in naturã uniuersi imposuisset, monstrauit eis leges fatales, dicẽs, Primã generationẽ fore unam cunctis æquè ordinatã, nequis ab eo queratur se indignè affectũ. Sed eas singulas sparsas ut cuique congruũ esset in singula organa temporis, hoc est, sidera, oportere producere animal pijssimũ, furore, & cupiditatibus cæterisq; affectionibus temperatũ. Quibus si imperent, fore ut iustè uiuãt: si uincãtur, fore ut uiuãt iniustè. Atq; eum, qui bene datũ tẽpus exegisset, ad habitationẽ socialis astri profectũ, uitã beatã habiturũ. Qui autem se his superari permisisset, mutandũ in secunda generatione, in naturã muliebrẽ. Millesimo anno utrasque uenientes ad sortem, & electionẽ secundæ uitæ eligere quam uelit uitam. Ibiq; in ferinã uitã, animam humanam demigrare. Quòd si nunquam absistat, quibus se uitijs dedisset pro morum quadam conformitate semper in similem aliquam mutandum feræ naturam: tamdiuq; in hac mutatione, & transitu futuram,

dum abſterſerit, expiaueritq; ratione ſordes, quæ ex igne, aut aqua, aut aëre, & C terra poſtea contraxiſſet: atque ad conuerſionem, motumq; eiuſdem, & ſimilis naturæ quam habet in ſeipſa reuerſa ad primam formam illius optimi & prioris habitus redierit. Quæ cum animis ſanxiſſet, ac definiſſet, ut ſi quid accideret poſtea mali, minimè ipſe autor uideretur, ſparſit alios in Solem, alios in Lunam, cæteros in alia temporis inſtrumenta. Hæc Plato. Quæ quidem cum ſint uiolenta, arbitraria, commentitia, ſingula ſingulis alijs uerbis eius & Naturæ teſtimonijs redarguuntur. Ex his enim refelluntur ea, quæ de reminiſcentia in Memnone, & Phædro ſuſpicatus fuerat. Similiter ea quæ in Phædro, & alibi de motu æterno animorum. Ecce enim hic traditur natiuitas animorum. Ecce quomodo, cum nondum nati nec moti, moti ſunt ab alio ad naſcendum. Moti, quòd omnes eis conditiones datæ, quibus uiuunt animi. Docetur etiam motus illos animorum furoris, & cupiditatis, deinde meliores alios ſuperiores'que, ut rationis imperium, datos à Deo. Non ſemper ergo motus hos animi tenuerunt. Ad hæc non motus illos etiam, quòd eos ait ſparſos in ſingula ſidera. Hos omnes motus habere habuiſſeq; principium, Sic'que non ſemper animos fuiſſe, palàm eſt. Non ſemper à ſe ipſis mouebantur. Non fuerunt origo ſibi, nec cunctarum motionum. Refellitur quoque reminiſcentia. Nam cuius uitæ prioris, quod Iamblichus dicebat, reminiſci in hoc corpore poſſunt animi, ſi nullam duxere prius uitam, ſed tantum in aſtris ſeminabantur, ſparſi per omnes ſtellas, ibiq; tanquam in origine latitantes? Tum uolebant reminiſcentiam eſſe de rebus æternis antè. Nulla hic perennitas, ſed exordium, inchoatio. Secunda contradictio, quòd ait animos bonos reuerti ad ſuam ſtellam, beatam uitam acturos. Animos ſolares ad Solem, Lunares ad Lunam. At, ò Plato, non recordaris dixiſſe te in Phædro, felices animos ire ad ſuper- D cœleſtem curiam, ad loca, extra flammantia mœnia mundi? Non recolis, ſæpe te gloriam, beatitudinem'que bonorum eximijs laudibus extuliſſe? Quæ beatitudo, uiuere in Sole, Luna? An uno cum illis impetu rotari ſemper, & per omnem mundum deſpatiari? Non'ne ſuperiores omnes tradiderunt, beatitudinem animorum eſſe? tu quoque in Phædone confirmaſti, cum ad gentem diuinam proficiſci, æuum cum Dijs agere, dixiſti. Et Marcus noſter te imitatus dixit, Si quidem aut Dij, aut cum Dijs futuri ſumus. In Phædone dixiſti, non in Sole, Luna, habitare Deos & iuſtos cum illis, imò uerò, καὶ τόνδε ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁρᾶσθαι ὑπ' αὐτῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι: Et Solem, & Lunam, & aſtra conſpici ab eis, quali natura ſint, & ſequi eos omnem aliam felicitatem. Quid rationis item habet, quæ cauſa Naturæ ſuaſit animos ſpargi per ſidera? Fortaſſe quòd cum ſimul creatos omnes arbitrarentur, nec haberet locum ubi eos conſtitueret, ſidera uiſa ſunt ei commoda habitatio. Ex uno abſurdo, ut uerè dixit Ariſtoteles, plura ſequuntur. Cum cenſuiſſent ſimul omnia uiſibilia, & inuiſibilia facta, animos quoque pariter creatos arbitrati, non crediderunt eos interim dum abſunt à corporibus, in terris eſſe. In cœlo igitur collocarunt. Sed & hoc cum dubium, & obſcurum eſſet, uariè, inconſtanterq; tradiderunt. Hic in Timæo naturaliter, & neceſſariò mitti de cœlo in corpora, in Phædro, & alijs nonnullis locis, ipſe & Platonici, ob neſcio quas priores culpas, è cœlo in terras & quaſi amiſsis alis deturbari. Quorũ falſitatẽ arguit inconſtantia & male ſtabilita ſententia. inſuper & cõtradictio detegit uanitatẽ. Nam Marcus ille Tullius, cum originẽ quæreret animorum, eamq; in terris inueniri poſſe negaret, loquẽs naturaliter, ſuperſtitione dimiſſa, ſeq; iudicio ferri ſinẽs, dixit: Nec ĩueniet unq̃, unde ad hoĩem uenire poſsint, niſi à Deo.

O ſen

A O' ſententiam auream. Loquitur, ut uides, de uenientibus animis in corpora, ſingulisq́; diebus proficiſcentibus à Deo. Neque enim dicit, quemadmodum Plato, olim à Deo ſparſos, & ſatos, ſed reſpiciens quotidianam animorum natiuitatem, uenire creatos à Deo, dimiſſosq́; ſic alios, quemadmodum primum illum pronuntiat. Idem ſenſit, confeſſusq́; eſt Plutarchus, de his qui ſero à Deo puniuntur: ἅτε γὰρ εἰδὼς ὅσην μοῖραν ἀρετῆς, ἀπ' αὐτοῦ φερόμεναι πρὸς γένεσιν αἱ ψυχαὶ βαδίζουσι: Ignoſcit, inquit, differtq́; caſtigare Deus, ſciens quantum uirtutis inſit animis uenientibus ab eo in hunc mundum. Ad hæc, Si potuit Deus cunctos ſimul animos creaſſe, poterit etiam quotidie. Eſt autem rationalius quotidie creari, quàm ſimul omnes. Nam ſi fuiſſent in cœlo, nunquam eos in terram uenire fas fuiſſet. Eſt enim cœlum locus beatitudinis, perfectionis. Quidquid ibi eſt, ſemper ſit neceſſe eſt. Nec debet illic eſſe quicquam ad malum anceps. Nec uiuere quod in Tartarum aliquando propter peccata ſit detrudendum. Eſt igitur cœlum, ſedes perfectorum, beatorum, ſedes Deorum. Si animi antequam mittantur in terras, illic degerent: degeret in cœlo, res in malum propenſa. Cum igitur æquè ſit poſsibile animos ſingulis diebus creari, atq; à principio cunctos (ſed probabilius ſit ac melius ſingulis diebus creari: uitatur enim incommodum maximum, quod antè dixi) certè melius eſt, eos ſingulis diebus, quàm omnes dicere creatos à principio. Eſt certè abſurdum, temerarium, irrationabile, eandem ſortem, eundem locum eſſe animorum bonorum, & iam multis caſibus probatorum, atque animorum in ancipiti ſorte exiſtentiū, quiq; poſsint eſſe mali, ac boni. Si enim animi antequam in corpus intraſſent, poterant eſſe boni, & mali, necdum ſe uel uitiis dedidiſſent, uel probitate, ac ratione peccatis imperaſſent, erant autem cum hac natura in cœlo, priuſquam in corpora ueniſſent: demiſsi in terras probantur an boni, B an mali: mali migrant in ſecunda generatione in formas beſtiarum, ad aſtrum ſuum redeuntibus bonis, profectò redeunt eò, ubi aliquando ſcelerati illi, & in formas beſtiarum transformati, aut extremè nefandi in Tartarum præcipites acti, iam dudum uixerant. Sicq́; turbantur omnia iura, leges miſcentur, nec inter cœlum, ac terras ulla diſcrimina ponuntur. Et tamen Plato dicit cœlum locum purum, ſacroſanctum ſolos puros καθαρὰς, accipere. Non ſunt puri nondum probati. Conſtat quidem hanc de cœlo labentium animorum, famam potius fuiſſe de Adam è Paradiſo pulſo, ueſte pellicea, nempe corpore, in pœnam ueſtito. Sed hoc in terra. Similiter caſus Dæmonum non fuit è cœlo, loco ſancto, beato, quò nondum probati non aſpirauerant: ſed ex aëre, ut placuit prudentibus, ubi creati. Eoq́; nonnullis illic remanentibus, cæteri peiores, inferius ceciderunt. Sed ignoſcendum Platoni. Periculoſa enim & obſcura de ſatu animorum, & aduentu in corpora, ſententia. Quocirca poſitis clarioribus, riteq́; iudicatis obſcuris ſuperſedendum. Quod uitatum eſt ab Ariſtotele. Probabilius igitur eſt, & naturæ conſonantius, animos ſiue in cœlo, ſiue in terra creatos, ſubito infundi in corpora & in corporibus probari: probatis dari regnum cœlorum, improbis contraria. Cœlumq́; eſſe locum probatorum, perfectorum, glorioſorum, non ad utranque uitam pendentium.

Quomodo uera ſit ſententia, ad animum uniuerſi, particulares reuerti. Quòd hoc myſterium Philoſophi recentiores peruerſè intellexerint. Quòd ea ſit ſacrarum literarum ſententia. Quòd Plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et ſuper hoc errores Themiſtij.

CAP. XXX.

DE ANIMA quoque quæ circunfertur opinio, diciturq́; esse quorundã recentiũ Philosophorũ, sed fuit antiqua, si quis eam recte intellexerit, uerã esse cõperiet. Dicitur post discessum è corpore reuerti ad unicam uniuersi animã, hancq́; unã esse totũ orbẽ terrarũ animantẽ, cuius quasi sint radij, scintillæq́; particulares animæ. Hæc igitur opinio prisca est, non noua, sed à nouitijs Philosophis peruersè intellecta. Primũ Pythagoras, q dixit, autore Cicerone & Plutarcho, Deum esse per omnes mundi partes intentũ, et cõmeantẽ, ex quo nostri animi carperẽtur, locutus est de aduentu nostrorũ à Deo animorũ, eam de anima sentẽtiam proponẽs, qua recẽtes peruersè dixerũt, unã esse omnium animã. Ecce igitur nõ rectè perceperũt, aduentũ creationẽq́; animorũ, non intelligentes animos quidẽ infundi & inspirari ab illa immẽsa totius orbis anima, sed nõ cõnecti, iungiq́; cũ ea, ut tanquã à Sole, inseparabiles radij nitescãt. Ecce enim anima illa immẽsa, priscis fuit Deus ipse, nõ alia anima. Quis enim totum potest animare, complectiq́; mundum, nisi Deus? Si Deus igitur est hæc anima magna, animæ autẽ particulares sunt, tanquã substãtiales luces ab ea radiãtes, ad quã redeũt, post separationẽ à corpore, certè Deus essent animæ oẽs, immẽsæ sapiẽtiæ, nõ imbecilles, nõ errãtes, nõ hallucinãtes. Quarũ manifesta fragilitas declarat animos diuinos qdẽ esse, Deos aũt & ex diuina substãtia, minimè. De reditu igiť animorũ ad hãc magnã animã Pythagoræ, Platonisq́;, quẽadmodũ itẽ de aduentu fuit sentẽtia, autore Plutarcho de placitis Philosophorũ: πυθαγόρας, καὶ πλάτων, ἄφθαρτον εἶναι ψυχήν, ἐξιοῦσαν γὰρ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ἀναχωρεῖν, εἰς τὸ ὁμογενές. Pythagoras & Plato incorruptibilem esse animam. Exeuntem enim reuerti ad animam uniuersi, ad suum genus. Sic ille. Ex Cicerone autem eodemq́; Plutarcho habes, hanc animam esse Deum. Dicebat enim superius idem Plutarchus, Pythagoram, & Platonem sentire, animam opus æterni Dei. Veniunt igitur à Deo, redeuntq́; ad Deum animi. Quæ est etiam sacrarum literarum sententia: Et spiritus, inquit Salomon, reuertetur ad dominum, qui dedit illum. Dauid autem, Emitte Spiritum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Erat igitur apud priscos firma constansq́; sententia, quemadmodum docuit Moses, à Deo, qui est anima mundi, omnium spirituum creator, & afflator, mitti nostros animos, mitti autem non tanquam à sua substantia. Iuxta quam priscorum sententiam Simplicius, primo Physicorum dixit: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ἀπὸ θεοῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Etenim, inquit, dicitur anima à Deo radiare. En igitur anima uniuersi, à qua dicuntur animi nostri relucere. Et Marcus, Animus humanus decerptus ex mente diuina. Sic item erat sentẽtia reuerti eas ad suum genitorem, sed non ita reuerti, ut ad suam substantiam coniungendos, & quasi auulsos, copulandos, quemadmodum dicuntur Auerroës, nonnulliq́; alij sensisse: sed ut ad creatorem regemq́; suum, à quo creationem, similitudinemq́; suæ naturæ acceperint, & cuius non sunt de substantia, posint ab eo procul esse, ad regna conspectumq́; eius nunq́; uenire, si sese male factis coinquinauerint. Hoc sensit Plato, totaq́; antiquitas.

Errores Themistij, aliam esse animam uniuersalem asserentis, alium ipsum Deum summum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus, Deum fore. Rationes cur non sit unus.

CAP. XXXI.

QVOCIRCA cogor aduersari Themistio, haud è Peripateticis ignobili Philosopho, quem cum dubitatio suspensum tenuisset, potius in id quod magis esset uitandum, quàm quod ratio probaret, propensus fuit, nec antiquæ sapientiæ ueritatem attendit. Is in libris de anima, primum uerè rectèq́; affirmat

A mat animum, quem præceptor agentem, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς ὁ ποιητικὸς νοῦς, uocauit, esse eum qui nobis det esse, & substantiam. Nimirum hominem uerum esse ipsum intellectum, siue animum facientem, operantem, indefatigabiliter cognoscentem, lumen inextinctum, semper luce notionis radiantem, cuius uita sit ipsum intelligere, à quo nunquam relinquatur, quemadmodum nunquam relinquitur Sol à luce, & claritate sua. Dixit ergo nos esse intellectum illum agentem, illum esse uerum hominem. Cum dicis hominem, animum ipsum uiuentem semper, & operantem, sentiendum esse. Atque hanc esse sententiam Aristotelis asserens ait, ἡμᾶς μὲν ποιεῖ τὸν ποιητικὸν νοῦν. νῦν δὲ δεῖ ἡμῖν βεβαιότερον, ὅτι ἡμᾶς εἶναι τὸν ποιητικὸν νοῦν: Nos, inquit, facit intellectū agentem. Nunc, ait, fortius, & uerius probatur, nos Aristotelem appellare animū illum operantem. Quid autem sit is intellectus semper operans, agens, declarat idem his uerbis: ὅταν δὲ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ᾖ, τοῦτ' ἐστὶ μόνος ὅπερ ἐστίν. ἔστι δὲ ἐνεργείᾳ ἄπαυστος, καὶ ἀκάματος, καὶ ἀθάνατος, καὶ ἀΐδιος: Cum autem fuerit ipse per se, hoc est, solus quod est. Est autem intellectus agēs irrequietus, indefatigabilis, immortalis, sempiternus. Hæc ille. Duas igitur ponit ueras assensuq́ dignas sententias: Quòd homo uerus Aristoteli est ille intellectus: secunda, quòd is intellectus est æternus, immortalis, incorruptibilis. Tertiam adijcit eandem cum priore, quòd eos irridet (est autē is Alexander) qui dicebāt hunc intellectū operantē Aristotelē ipsum Deum existimasse. Irridet autem ostēdens ex dictis Philosophi, de summo Deo nulla ratione eum sentire potuisse. Ex his, inquit, Aristotelis dictis admirari eos operæpretium est, qui mentem agentem hanc πρῶτον θεὸν ᾠήθησαν εἶναι κατ' Ἀριστοτέλη, Summum Deum putarunt esse secundum Aristotelem. Quarta sententia, quæ ex his omnibus maximè reprehenditur, & cuius cæteros erroris refellit, ipse maximè refellendus apparet. Quærit, animus, quem agentem, & B immortalem esse, & Deum non esse docuisset, utrum'ne sit unus, an plures. Videri autem unum secundum Aristotelem, quia lumini eum comparasset. Vnum autem esse lumen uniuersi. Imò uerò & fontem luminis, à quo omnes animalium oculi deducātur ex potestate ad actum. Et quemadmodum nihil faciat ad unumquodque animalium luminis incorruptibilitas, sic non prodesse nobis intellectus agentis æternitatem. Quòd si plures essent, & eorum, quæ sunt potestate, non unus esset agens, quomodo differant inuicem? Nam in his, quæ sunt eadem specie, diuisiones esse per materiam. Necesse autem est intellectus agentes eosdem esse specie, siquidem omnes eandem habent substantiam, actum, & eadem omnes cognoscunt. Si enim non eandem, sed diuersam, quæ erit separatio? Vnde porrò mens potestate omnia cognoscet, nisi primus intellectus cuncta noscat, qui eam deducat in actum? An uerò primum est unus illustrans, illustrati autem, & lucentes plures? Nam Solus unus est, lumen autem uidetur propemodum in uisiones omnes secari. Ob id enim non Solem, sed lucem pro exemplo usurpauit. Plato autem Solem, quem summo Bono comparat. Quòd uerò in unum agentem intellectum nos omnes reuocamur, compositi quasi ex agente, & possibili, & unicuique nostrum ab illo uno est esse, non est cur miremur. Vnde enim communes conceptiones, unde similis, & eadem omnium sine præceptore primorum terminorum, primarumq́ dignitatum, cognitio, nunquam certè mutua cuiusque nostrum notio fuisset, nisi esset una mens, cuius omnes essemus participes. Et uerum est, quod ait Plato, nisi aliquid esset hominibus, alijs quidē aliud quid, alijs aliud quid idem, sed quis nostrum priuatos affectus haberet, non esset facile alteri ostendere affectionem suam. Similiter in scientijs qui docet, eadem sentit cum eo qui discit. Vnde enim & discere & docere possemus, nisi idem esset doctoris, discipuliq́ sensus? Quod si idem, ut necesse est, certè idem est intellectus docentis, ac discen-

tis. Has & id genus super intellectus unitate protulit Themistius rationes. Quarum cõfutatio non profundioribus modò, sed etiam cuiuis de medio facilis est, tum quòd peruerse Aristotelis sententiam interpretatur, tum quòd & rationi, & autoritati maiorum contradicit. Et ex uerbis ipsis elicitur confutatio. Tres igitur rationes adsunt in contrarium. Primum, quòd negans illum intellectum, omnes illustrantem, & illuminantem, & quasi lucem immensam per omnes animos radiantem, esse Deum summum, apertè, & perspicuè sibi contradixit. Si enim est omnium hominum intellectus unus, & is est immortalis, incorruptibilis, & non est Deus, diffusus est autem per omnem generis humani gentem, efficitur ut is sit Deus, & non sit Deus. Ille enim intellectus, illa mens, ille animus, qui dat lumen uniuersis, qui spargitur per totum orbem terrarum, ubique præsens, fieri non potest quin sit Deus magnus, quem dixit Pythagoras per omnes mundi partes intentum, & commeantem, ex quo nostri animi carperentur. Est igitur solius summi, omnipotentisq; Dei, uniuersalis præsentia, uniuersalis omnium animorum illuminatio. Hoc Aristoteles dixit, hoc Plato. hoc omnis antiquitas, hoc ratio clamat, uociferatur, apertam & perspicuam contradictionem hominis huius pandentes. Negat Deum esse, qui omnino est Deus. Si quis igitur est intellectus, qui det lumen omnibus in toto terrarum orbe hominibus, qui luceat ubiq;, qui ueritatem ubique ministret, hic fieri non potest quin sit Deus. Themistius autem negat hunc esse Deum. expressa igitur contractio. Et simile quid facit Themistius, ac si descripsisset prius, Est animal in terris bipes, erectæ ad cœlum ceruicis, intelligens, sagax, solers, loquens. Deinde hunc hominem esse negaret. Tale enim est dicere, Est quidam intellectus incredibilis magnitudinis, per omnem mundum diffusus, illuminans omnes animos, à quo funditur micatq; omnis scientia, & cognitio, sed is non est Deus. Cum igitur ratio coarguat hunc, immensum, ingentem animum, Deum esse, si quis est, qui det omnibus animis, ut uoluit iste, lumen (sed alia clarior ratio probat, si magnus is animus, qui est Deus, daret animis nostris esse, id est, si homo uerus esset intellectus is, quem probat ratio esse Deum: hunc autem dixit Themistius homines ipsos esse) arguitur profectò, futuros homines ipsum Deum. Si enim magnus ille, & infinitus animus est Deus, ut probat ratio: & si iuxta Themistium, is intellectus est substantia nostra, planè coarguitur nostram substantiam esse ipsum Deum. Huc deuoluuntur, desinuntq; nouæ, & à uetusta Philosophia abhorrente, persuasiones. Mirari autem operæpretium eorum ineptias, quæ eos ad hæc prodigia confingēda perpulerunt: Quòd sit communis eademq; notio, quòd præceptor, & discipuli sensibus conueniunt. Quasi unam animam in decem lupis esse, dicendũ sit, quia simulac unus exulularit, omnes statim concurrant, cognita sine ullo præceptore uoce, eos ad prædam inuitante. Sic una erit in bobus, asinisq;, & gallinis anima, quæ facile, nullo docente, uoces mutuas intelligant. Sic oua erunt eadem, quia similia. Vbi igitur fuit similitudo, uoluerunt esse unitatem. Similitudinem animorum, qua similia noscunt, cogitant, propter similitudinem naturæ, incursant in easdem notiones, in eadem consilia, putarunt esse unitatem: Tale quid perpesi, ac si quis decem specula, quia in cunctis eadem repræsentantur, diceret unum speculum. Quæ ratio cum sit apertissimè falsa, longius refelli non debet. Nam cur præceptor, ac discipulus conueniant, non unitas facit, sed similitudo animorum. Separationem autem rerum indiuiduorumq; singuli cuiusque, pertinacius, quàm par est, leges rerum corporearum, ad res corporeas transferre, dicunt à materia semper fieri: Vt separatio indiuiduorum non existat, ubi materia non est. Non est autem in animis, non ergo separari posse. Hæc quoque ineptius, quàm deceat Philosophos tantos. Quid enim prohibet quominus spiritualia,

A ritualia, inuisibilia sint plura, habeant suam multitudinem, diffundantur latè? Quid has leges inuexit? cur mittis in cœlum terrestria? Corpora per materiam segregantur, multiplicantur. ergo ubi non est materia, non est segregatio, non multitudo. Quę tanta ineptia in Philosophia? Alia lex est animorum spiritualiumq́ rerum, alia corporum. Qui hoc non uidet, non uidet nisi terram, nisi corpora, altius non assurgit. Hæret solitis, domesticis. Separantur igitur per suas substantias mentes. Et sicut unus est animus, per suam substantiam, sic alter esse potest per suam substantiam, segregatus, distinctus, seiunctus ab illo. Quorum segregatio non erit à materia, sed ab ipsorum substantia. Talis ac tanta segregatio, quanta ipsorum corporum. Non'ne Deus segregatus est ab omnibus animis? Qua quæso materia segregatus? Hæc igitur cum non minus quàm superiora, puerilia sint, indignaq́ Philosophiæ grauitate, uerba in eis refellendis uereor profundere. Hoc addo postremum, ut error tantus appareat. Ille unus intellectus, quem incorruptibilē, immortalem asseruit, Deum esse negauit. Si perirent omnes homines è terra, quod fieri ratio non reclamat, si pestilētia aut alia calamitate, aliquæ nationes interierunt, quemadmodum diluuium cunctos abstulit, præter octo, sic omnes extinguerentur, ubi remaneret, ubi subsisteret, cunctis hominibus, quia mortales omnes, è terra sublatis? Tolerabilior igitur error Alexandri, quem tacitè sugillat Themistius, censentis agentem illum intellectum esse Deum, primam causam ab Aristotele uocatum. Sed & ipse grauissimè peccat, clara dilucidáque præceptoris uerba, ut ostendit Themistius, tam peruersè interpretans, ut quod clarissimè de intellectu nostro dixit Aristoteles, uocans illum agentem, ipse ad intellectum diuinum transtulerit. Eodem uidelicet errore, quo superius æternitatem, principiumq́ motus ab animo diuino ad humanum detorserant. Nunc quod hominum

B est, ad Deum traducentes. Maneant igitur cuncta suis locis. Quod Aristoteles de nostris apertè locutus est, nulla ratione transferatur ad Deos: similiter quæ diuinæ potentiæ tribuit ratio, non fiant humana possessio. Vt igitur sub epilogo rationes Themistium coarguentes proponam: Si quis est animorum omnium illuminator, solus is esse Deus potest. Non facit unitatem animorum similitudo, consensusq́ cognitionis. Contra philosophiā uerumq́ iudicium est, in quibus est similitudo, ponere unitatem. Non esset immortalis, incorruptibilis unus animus ille, qui requiescat super omnes homines innixus illis, & inseparabilis, si cuncta hominum natio periret. Denique luminis comparatio quę placuit Aristoteli non designat intellectus unitatem, sed illuminationem, irradiatione singuli cuiusque intellectus agentis super unumquenq́ intellectum possibilem. Demum si nobis dat esse agens ille intellectus, & is est immortalis, omnis utique homo habet esse suum, suamq́ substantiam immortalem. Quia homo est ille agēs intellectus, incorruptibilis, immortalis. Veritas igitur ab antiquissimis prædicata posterisq́ mandata erat, quòd intellectus ille magnus, unus illuminator, est Deus magnus, magna mundi animatio, à quo dicuntur animi nostri, quando creantur, quasi radiare, ac scintillare: quemadmodū superius omnes assenserunt.

De immortalitate animorum famam uetustissimam esse. Nolle facinorosos animam immortalem, ne terrore futurarum pœnarum peccatis suis impendentium torqueantur.

CAP. XXXII.

SVNT item hęc de animi immortalitate obseruanda. Principio quod in undecimo de Legibus ait diuinus Plato, Fidem quòd animi sint immortales, quòd post discessum è corpore sentiant, uiuant, uigeant, longè antiquissimā esse,

esse, ut ob uetustatem, quoniam uetustiora sunt meliora, ut idem testis est, Dijsq; propiora, magis sit hominibus excipienda: αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχαὶ, δύναμιν τινὰ τελευτήσασαι, καὶ τῶν περὶ ἀνθρώπους πραγμάτων ἐπιμελοῦνται, ταῦτα δὲ ἀληθεῖς μὲν, μακροὶ δὲ εἰσὶ περιέχοντες λόγοι, πιστεύοντα ταῖς φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα οὕτω πολλαῖς, καὶ σφόδρα παλαιαῖς οὔσαις: Defunctorum animæ, uim habent quandam defunctę, & rerum humanarum procuratrices sunt. Hæc autem ueris, & antiquissimis sermonibus circumferũtur. Fidemq; adhibere necesse est omni alteri, quæ de hac re iactatur fama, cum sit tam multa & adeo prisca. Hæc Plato, & hoc Tullius testimonio in Tusculanis de animorum immortalitate utitur. Diuino igitur instinctu locuti sunt, docentes famam de animis immortalibus esse uetustissimam, autoritate priscorum seculorum confirmatam, à patribus per continuam successionem quemadmodum notionem Dei, traditam. Vsq; ab origine mundi, ab Adam, Noë, Abraham, alijsq; antiquissimis, posteritati prædicatam. Hoc igitur maximè obseruandum. Alterum quod ait Hierocles Pythagoreus, qui maximè uelint animam mortalem, non prudentes, ac sapientes, sed impuros, scelestos, quiq; libidinibus uitæq; turpitudini, se dediderunt: οὐ βούλεται ὁ κακὸς ἀθάνατον εἶναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἵνα μὴ ἐπιμένῃ τιμωρούμενος, καὶ φθάνει τὸν ἐκεῖ δικαστὴν, θάνατον ἑαυτοῦ καταψηφισάμενος: Non uult, inquit, improbus, animam suam immortalem, ne ad conspectum illius iudicis æqui pœnis torquendus adueniat. Itaq; se ipsum potius morte condemnat.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER DECIMVS.

In religionem ueram cunctos Philosophos consensisse: Pietatem, Philosophiamq; Christianam, quæ sola cunctas ambages resoluit, omnes tacitè collaudasse: Rerum humanarum finem esse, Philosophorum consensu, pietatem: Hanc autem esse solam Christianam.

CAP. I.

VLTIMA totius operis meta, uehementer his, quæ præcesserunt, necessaria, & tanquam aptissimus colophon restat, probandum, cunctos naturali consensu, atque adeò rationis eius, quæ separat homines à brutis, instinctu, conuenisse, ibiq; demum uoces eorum, & testimonia desisse: nihil esse mortalibus pietate, ac religione melius: collectisq; rationibus, cunctos eò tandem deuenisse, ut hodiernam hanc orbis terrarum religionem, ueram generis humani magistram, uel antequam exorta esset, sola ratione duce prædicarint: ut omni natura diligenter humana, cunctisq; rebus, quæ cadere in animum posint, uniuersaq; Philosophia euoluta, id tandem cuncti, concordes, quasi ratione seipsam excitante, decreuerint esse uerum bonum, quod promittit hæc religio, sine quo, nec homine miserius quidquam nasci, nec multæ sedari animi perturbationes, deq; rebus humanis dubitationes potuerint. Verè quidem una hæc omnium perturbationum, ambiguitatumq;, quæ torserunt in omni ætate mortales, torsissentq;, semper uerum asylum portusq; apparuit. Vna superiorum seculorum tenebras & caliginem nitore suo dispulit. Hæc omnia quondam dubia dissoluit, humanarum rerum finem sola declarauit, degendæ uitæ rationem ueram sola docuit. Secuti sunt autem uideruntq; eam penè cuncti Philosophi, quoniam non tam diuina est, cœlitúsque reuelata, uerum etiam adeo naturalis, ac rationi conformis, ut rectè iustéque nihil statuere posis, nisi ad eam forte quadam delatus. Cernere igitur erit Philosophiæ, & humanæ mentis, ubi minus desiperet, cum ea concordia. Ac primum nemini dubium est, quin sit in unaquaque re, optimum, ac pretiosissimum, & cuius gratia cætera inuenta, ac constituta uideantur, quod in fine est. sic res humanas, etsi multæ sunt, quæ sub Philosophiæ consideratione cadant, quorum afferat animis admirationem contemplatio, id tamen præstantissimum esse nemini dubium, cuius uirtus reliqua facile præcellat. Esse autem finem rerum humanarum, apertè, & clarè religio cœlestis docuit, ut uitam hanc transigentes, & ab omni scelere, ac fraude abstinentes, ad meliora, quàm quæ in oculis habemus, perueniamus. Huc omnia demum rediguntur, qui quidem maximus, nobilissimúsque finis trahit omnem pietatem, religionémque secum, uniuersamq; Philosophiam, particulares item rerum cęterarum fines, quibus tota ferme constat religio. Nam ubi finem bene, rectéq; uiuendi constitueris, necessariò sceleratę

uitæ finis constitutus erit. Sic necessariò quoq; erit eorum aperta ratio, quibus constat recta uita: Cunctaq; eodem sermone consonare oportebit. Primum igitur de fine loquendum. Nam Plato & Aristoteles, multiq; alij Philosophorum adeò clarè hunc finem uiderunt, ut penè miraculum sit eos ratione uidisse, quod pòst nuntius cœlestis reuelauit. Quanquam, ut dixi, perennis hęc fuit usq; ab exordio generis humani Philosophia: cum mortales omnes, ut summi Theologorum perhibent, ante diluuium concorditer unicum, singularemq; Deum noscerent, eumq; solum adorarēt, uanis postea religionibus, quemadmodū & flagitiosis alijs erroribus, repertis. Cum igitur omnes siue Natura docente, siue pristinæ pietatis, per omnia secula uestigijs extantibus, magnum præclarumq; illum humanarum rerum finem perspexerint, profectò nulla super reliqua religione discordia remanebit. Vt aliquis oculatus, cunctos Philosophos pariter conuocans, suasq; eis sentētias ostendens, probaturus sit eis, nullam eos aliam religionem uoluisse, quàm hodiernam.

Philosophos perhibere pietatem esse uirtutum principem: probari hanc solam esse Christianam. Finem à Philosophis consentaneè religioni Christianæ constitui, ut Deum sequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, apertè religionem, quæ sequitur Deum, respexisse, probasse. Philosophis ueram scientiam esse, Deum noscere.

CAP. II.

PRIMVM igitur religionis, ac pietatis, quo regitur beatè uita, gradus est, quòd agnoscendus est, & colendus Deus, ex cuius amore & cultu, ac bene nostris factis, perueniendum sit ad meliorem quàm caducam hanc, corporeamq; uitam. Hoc cum decantatum, celebreq; factum sit, magno illo in terras aduueniente Deo, omnes antea propter insitam, donatamq; rationem, & quòd unanimes erant quondam in cultu eius, non ignorarunt. Hierocles igitur Pythagoreus, tametsi Christianæ religionis hostis, omnis probitatis originem, ac principiū dixit pietatem: πασῶν ἀρετῶν ἡγεμὼν ἡ εὐσέβεια πρὸς τὴν θείαν αἰτίαν, ἀναφορὰν ἔχουσα: Omnium, inquit, uirtutum princeps, & dux est pietas, causam diuinā respiciens, in eamq; relata. Hæc Theologia ea est, quæ nostris in literis prædicatur Deum ante omnia uenerari oportere, & quæ constituit hanc toto orbe terrarum celebrem religionem. Cuius principium, & caput, omnis deniq; cura, est summi Dei perfecta ueneratio. Efficit autem ratio, ut si pietas est princeps omniū uirtutū, eam pietatē hoc cū primis honore præcellere, qua colitur Deus summus, ac primus. Deinde cùm uirtute nihil sit melius, stabilius, fortius, magis substantia suffultū: uirtutū autem magistra, ac regina sit omniū rerum maxima: ei subiectum uerum necessariò subiacere, non ex nihilo nasci, in eo uersari, quo non sit melius, dignius, præstantius. Ex his autem efficitur, ut hæc eorum de pietate attestatio, quam ex pectoribus eorum eruebat Natura, non cadat nisi in hodiernam religionem, ac pietatem. Neque enim si pietas est dux omnium uirtutum, omnis probitatis generatrix, & lux, eorum poterit esse Deorū, quos aut Poëtæ finxerunt, aut Philosophi quidam recenter inuexerunt, quorum priores homines fuerūt, ut Hercules, Pallas, Mercurius, posteriores sint sidera, Dæmones. Efficitur igitur ut hæc pietas, quæ princeps reginaq; uirtutū dicitur, non alia tandē possit esse, nisi hodierna de summo, ac singulari, & præpotēti Deo. Quoniā hęc de pietate prędicatio, naturalis est, nihil ei subest fabulosum, cōmētitiū, uanū: oritur ex intima rerū pfectaq; cōsideratione: & solū de uero, ac principe Deo potest esse uera,

A uera, cuius cultus, & agnitio, omnibus generatim uirtutibus, omni probitati præbeat lumen. Hinc enim duntaxat nascitur modestia, temperantia, iustitia, rerum humanarum contemptus, in secundis constantia & moderatio, in aduersis fortitudo, nascitur integritas, innocentia. Quamobrem si quis prudenter diiudicet, hæc Hieroclis pro multis aliis attestatio designat, ueram religionem, non aliam esse posse, quàm hodiernam, in qua pietas uera, id est, Dei ueri, ac singularis, de quo tam multa superiores loquebantur, colitur, ac celebratur. Itaque Arianus alius è Philosophis, cum optimè uiderit, diuinéque locutus sit, τέλος ἁπάντων τοῖς θεοῖς ἕπεσθαι, finem omnium rerum esse, Deos sequi: in uno tantum errauit, quòd Deos nominauit. Nam quos hic sentiam Deos non habeo. Neque finis est sequi aut Deos illos Aristotelis, Intelligentiam Solis, Lunæ, aut Deos Poetarum, Herculem, Mineruam. Tum ipsi & compellente Natura, & uoce clara sæpe, unum esse principem, cæteros autem ab eo natos, ac dependere confessi sunt. Hunc igitur tantum sequi, non alios, uerus finis est, & esse potest. Ratione igitur cum eorum testimonio coniuncta, prædicant, exclamant, non potuisse in mundo meliorem, ueriorem surgere religionem, quàm hodiernam, cuius omnis finis est sequi Deum uerum, eius obtemperare præceptis, eum unum aspicere, cætera pro uanis, aut minoribus, longéque inferioribus habere. Audi igitur Philosophos ô Christiane, finem omnium hominum, supremam naturæ curam, studium primum, ut Deum sequaris. Quod faciunt cultores Dei, præcipuum esse, nihil eos melius exercere posse. Hoc omnium esse, quæ uiuẽtes agimus primum. Quidquid egeris aliud, non ad finem tuum egeris: tunc humanæ naturæ finem secutus fueris, cum Deum sequeris. Sequũtur autem, qui studia curasque omnes in eum collocarunt, ibique aciem mentis defixere, cætera facientes, uelut homines, semper tamen ad finem suum, aciem retorquentes. Hocque est, quod ipse dixit, Primum quærite regnum Dei. Et cum uult nos sui memores, in itinere, in mensa, in lecto, ubique.

B Is igitur Philosophorum testimonio est hominum finis. Itaque eadem repetit Arianus, siue Epictetus consentiens cum Hierocle, quòd non liceat bene quid fieri, nisi ad canonem, siue regulam diuinam referatur: πῶς γὰρ ἔσται τι καλόν, ὃ μὴ πρὸς κανόνα τὸν θεῖον πράττεται: Quomodo, inquit, erit ulla res bene, ac decorè facta, nisi ad canonem diuinum referatur? ò uocem præclaram, & auream. Suffragium Philosophorum, ac consensus, siue uolentium, siue Natura cogente, hodiernam, & iam ab exordio mundi natam religionem, unicam, ac singularem esse, quæ regat una genus hominum, referens omnia ad canonem diuinum, ducem eum ac præceptorem sequens. Eadem de laudibus pietatis, cultusúe diuini, & quòd is sit fons omnium uirtutum, omnis probitatis principium, uera hominum uita, locutus est Iamblichus, ob quæ creditus, & appellatus est à suis diuinus, ab aliis etiam diuinissimus. Quo nomine multo magis sunt nostri uocandi diuini, omnis'que Philosophia nostra diuinissima dicenda, cum ea doceat multo melius, frequentius, quorum tractatio peperit eis nomen diuinum. Is igitur in eo, qui est de secta Pythagoreorum: ἅπαντα μέν τοι ὅσα περὶ τοῦ πράττειν ἢ μὴ πράττειν διορίζουσιν, ἐστόχασται πρὸς τὸ θεῖον, καὶ ἀρχὴ αὕτη ἐστι, καὶ ὁ βίος ἅπας συντέτακται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Omnia, inquit, quæ de agendo, uel non agendo definiunt Pythagorei, respiciũt ipsam Diuinitatẽ: hocque est principium, omnisque uita ad id coordinata est, ut Deum sequaris. Non'ne igitur una est Philosophorum Christianorumque philosophia, eadem sententia, quòd sequendus est Deus, intuendum est in creatorem nostrum? Cum hoc autem sit corpus, uita, substantia religionis hodiernæ, non'ne hæc illa est, quam Philosophi ueram, unicamque crediderunt? Sola enim hæc perfectè ducit uitam ad imitationẽ Dei, respicit perfectè numen æternum.

Duo ſunt ex Philoſophis documenta, quòd pietas eſt uita uera, cunctarum laudabilium actionum origo: tum ex dictis eorum neceſſariò ducitur, ſolam hodiernam pietatem eſſe magiſtram eorum, quæ tantis illi laudibus extulerunt. Audi etiam eundem non Chriſtianum, ſed merè Philoſophum. Eodem libro: καὶ τὸν θεὸν σεβώμεθα, κατὰ τρόπον, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν κατασκευάσαιμεν πάσης κακίας, ὥσπερ τινὸς κηλῖδος καθαρόν: Deum quoque colamus, & ueneremur congruè, ſi mentē noſtram ab omni ſcelere, quaſi nota, puram uelimus efficere. En conſentiūt nobiſcū, nihil in omni uita ſupereſſe melius, quàm Deū timere, uenerari, ſequi. Vna igitur omnium Philoſophia, una mens. Idem eodē libro: ἡ μὲν γὰρ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή ἐστι, καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖ τε ἡμᾶς θεοῖς ὁμοίους. Nam cognitio Deorum, uirtus eſt, & ſapientia, perfectaque beatitudo, efficitque nos Dijs ſimiles. Cur dicis Deorum, ô Iambliche? quod Plato, & ratio, tu quoque prædicaſti de unico Deo. Si Dei cognitio ſapiētia eſt, multo magis ſupremi Dei. De hoc igitur ſolo dicēda hæc fuerāt, ut dixit Plato, & tu ipſe. Nam eodē libro de fine totius ueritatis, & ſapientiæ: ἐπειδὴ μάλιστα ἀληθείας καὶ σοφίας ἐφιέμεθα, προτρέπει ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην, τὴν τε ἑνὸς ὄντα θεωρητικήν, ὅπερ τέλος πάσης θεωρίας: Quoniā maximè ueritatē, ſapientiamque cōcupiſcimus, ad eiuſmodi hortatur Pythagoras ſcientiā, & uitam, contemplantē Vnitatē, qui eſt finis totius cōtemplationis. Sic ille. Vnitas, ut uiſum eſt ſuperius, apud Philoſophos, eſt ſingularis ille, incōmunicabiliſque Deus. Finis omnis Philoſophiæ eſt notio huius, & unitio. Sic aiunt Philoſophi, omnibus os apertè claudentes, qui putent cultu Dei, pietateque in terris, quicquā melius. Marcus ergo Tullius eadem prædicauit, affirmans eam priſcæ Philoſophiæ fuiſſe ſententiam: Quæque, inquit, ſunt uetera præcepta ſapientium, qui iubent tempori parere, & ſequi Deum. Sic ille. Sentiebant enim prædicabantque priſci cuncta in arbitriū, prouidentiamque diuinam eſſe referenda, & cedendum tempori, uelut omnibus diuinitus miſsis, faciendumque quod ille: Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſit nomen Domini benedictum.

Definiente Platone ueram ſapientiam fugam ex hoc mundo, aſsimilationemque diuinam tum ſanctitatem, ac iuſtitiam, unam duntaxat religionem Chriſtianam hac definitione concluſiſſe. Probari Platonis hoc teſtimonio, neceſſariò uenturum in terras Deum fuiſſe, quem imitari genus humanum poſſet. Iamblicho apertè fatente diuinam ſimilitudinem comparari, Deique præcepta cognoſci non poſſe, niſi Deus ipſe audiatur: palàm hodiernam religionem neceſſariam mundo oſtendiſſe.

CAP. III.

QVOD ex minoribus Philoſophis deducitur, longè facilius ex priſcis, qui fuerunt diuinis propiores, liquebit. Vt enim ſuperius omnium gentium, eadem cum noſtra, quod ad religionem attinet, probatur Philoſophia, propterea quòd totius uitæ finem, ſtudiorum omnium, curarumque ultimam metam congruit inter nos, & eos eſſe, ſequi Deum, nihilque fieri rectè poſſe, quin ad regulam diuinam referatur: quo palàm fit ſolam uitam ueramque Philoſophiam eſſe, cuius fuit demonſtrator Deus, & conſtitutor: alioqui quomodo ad canonem diuinum potuiſſent omnia referri, niſi mortales eum, uel cœlitus ab eo miſſos audiſſent? ſed multo melius ſi eum audiſſent. ſic clarius, & apertius id prædicatum eſt à Platone. Atque ex eo primum teſtimonium ſumatur, quo uitam ueram, in eo qui inſcribitur Theætetus, diuinè concorditérque cum religione, definiuit: διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα, φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν, ὁμοίωσις δὲ δίκαιον

καὶ

A καὶ ὅσιον γενέσθαι: Quocirca, inquit, omni celeritate conandum est, ut hinc cò aufugiamus. Fuga autem est assimilari Deo pro uiribus: assimilari autem iustum, & sanctum esse. Laertius item de fine à Platone constituto: τέλος μὲν εἶναι τὴν ἐξομοίωσιν θεῷ. Ex his apparet, si quis audire Platonem, eiusq; autoritati stare uoluerit, illam denique fuisse religionem uitamq; hominum ueram, unicam, singularem, unicamq; Philosophiam, cuius præcipuus finis, ac doctrina fuit, ut ab hoc mundo in cœlum celeriter aufugiamus. Quidquid hic resonat, regni cœlestis est prædicatio, omnes ad cœlum inuitamur ab hac Philosophia. Illeq; eius clarissimus præco, cupiebat dissolui, & esse cum Christo. Est item religionis huius finis, assimilari Deo: Quem ut imitari possemus, eiusq; similes fieri, fecit se nobis ipse similem, humano corpore, in quo actiones omnes uitæ sacræ exprimerentur, assumpto. Itaque semper inhortabatur, ut eum sequeremur, mansuetudinem, clementiam, tollerantiam attenderemus. Denique non est aliud hæc religio, quàm uitæ diuinæ, exemplorumq; eius imitatio. Ac siquis altius spectat, hoc Platonis testimonio primum continetur, ut homines ueré, & claré possent Deo, quod fas esset, assimilari, quantumq; natura pateretur humana ad imitationem eius attingere, fuisse mundo præsentiam, conspectúmque diuinum necessarium, quem perfecté, & clare intuentes homines, mores suos, omnémque uitam ad imitationem eius effingerent, inflammarenturq; magis, quam uiam primus impressisset, contemplati. Alioqui nunquam potuisset esse imitatio perfecta, ueraq;, & quantum mortali naturæ fas erat assimilatio. Secundo continetur, eam denique ueram perfectamq; in mundo religionem apparuisse, quæ sola potuit, usque quò mortales decuisset, docere, & inflammare, ut Deo similes fierent. Ac si fieri similis Deo, uera uita, uera Philosophia definitur, B certé sola ueræ Philosophiæ nomen meretur, eaq; debet omnium mortalium consensu probari, cuius est Deus exemplum scopusq; uerus & clarus. Facilius autem fuit imitari præsentem, quàm absentem. Eritq; uerior, perfectiorq; religio, & qua non possit melior desiderari, ubi perfectior fuit, & esse potuit assimilatio. Sola autem nouissimorum seculorum religio uidit, & audiuit Deum, solaq; potuit perfecté cernere, & nosse ueros iustitiæ ac sanctitatis fontes. Definit enim Plato, assimilari Deo, sanctum, iustumq; esse. Ac ut idem potuisse Platonem, cæterosq; augurari, (Naturæ enim documentum est) quæ sit hæc iustitia, ac sanctitas, quibus diuina similitudo comparatur, non potuit tamen perfecté nosse, nec quoad homini fas esset, per iustitiam, sanctitatemq; Deo conformari, quantopere qui aut uiderunt, aut audierunt ipsum Deum loquentem, & agentem. Ex his efficitur Porphyrium, Proclum, aut quicunque religionem Christianam contempserunt, non modò cæcos fuisse, insectantes quod nescirent, sed etiam contra naturam, iudiciumq; præceptoris sui peccasse. Nam Platonis hæc de fuga ex hoc mundo, & assimilatione diuina, sanctitate, ac iustitia definitio proinde uera est, quia naturalis, pura. Iudicium autem eius fuit, esse, assimilari Deo, Philosophiam ueram. Cum autem religio Christiana hanc maximé assimilationem profiteatur, cuius est præcipua causa, quod potuit Deum uidisse, & audisse, totaq; doctrina eius, sit Dei imitatio, ex præceptis eius, & exemplis, & eorum qui cum uidissent, audissentq; confecta, profectò contra se, & præceptorem insanierunt, hanc irridentes, eiq; insultantes. Quod autem ueré dicatur hanc esse ueriorem, quàm possit esse, assimilationem Dei & imitationem, ex ipsa iustitia, sanctitateq; probatur, quibus assimilatio definitur. Maior enim sanctitas, iustitia, integritas religionis huius professorum apparuit, quàm aliorum, quos anterioribus seculis habuit mundus. Hicq; præcipué uiguit perfecta illa

iuſtitia, quam Plato ſæpe prædicauit, non modò non amicis, ſed ne inimicis quidem obeſſe. Præceptor autem, & dux religionis huius, etiam inimicos diligi mandauit, exemplumq́ ipſe præbuit primus. Denique Iamblichus pro cunctis ſiue ſpiritu diuino concitatus, qui uel Dæmonibus extorſit ſæpe ueritatem, ſiue quòd hîc demum per multa uagata ſiſtit, & conquieſcit ratio, proteſtatus eſt alta uoce, & quæ uera ſit religio, & quòd ea mortalibus innoteſcere non poterat, niſi Deus auditus in terris eſſet: δῆλον ὅτι ταῦτα πρακτέον, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων. ταῦτα δὲ οὐ ῥᾴδιον εἰδέναι, εἰ μή τις ἢ θεοῦ ἀκούσας, ἢ διὰ τέχνης θείας πορίζεται: Certum eſt, inquit, ea agenda eſſe, quibus gaudet Deus. Hæc autem non eſt facile noſſe, niſi quis Deum audierit, aut arte diuina comparet ſibi. Ecce Philoſophi confitẽtur, in eo uitam omnem traducendam, ut Dei mandatis obſequendis totus incumbas, quibus ille gaudeat, inſiſtas. Hæc autem difficilia cognitu iudicantes, concludunt, niſi Deus ab hominibus fuiſſet auditus, nunquam patere uiam potuiſſe, quæ ferret ad Philoſophiæ ueræ fontes, & Deus ſuæ uoluntatis conſiliorumq́ ſuorum, & eorum, quibus delectatur, declarator ueniret. Quo iudicio definitur ab eis, ſolam in omnibus præteritis, & futuris ſeculis hodiernam fuiſſe, foreq́ religionem, quæ uera Philoſophia, uerus totius humanæ uitæ ſcopus, ſit habenda, quoniam declarata fuit à Deo, prædicans, amplectens, quæ Deum loquentem, uoluntatesq́ ſuas explicantem, homines audierunt. Hocq́ iudicio fit, quoniam ſine uoce diuina declarari mundo Philoſophia uera non poterat, ut Deus, cuius ſemper humanis rebus proſpexit cura, neceſſariò deſcenſurus eſſet, magnus dux, & declarator ſapientiæ.

Beatos Ariſtotele & Platone prædicantibus, qui diuinam iuſtitiam ſequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobaſſe, ſolam magiſtram ueram diuinæ iuſtitiæ.

CAP. IIII.

ASPICIES omnium ſententias, confirmantes hodiernam religionem uidiſſe indicaſſeq́ eos ante, & poſt eam conditam, naturalem Dei cultum, ueramq́ pietatem. Nam quæ fuit Platonis ex ſublimi quodam iudicio ſententia, eſſe ueram Philoſophiam, actionemq́ humanæ uitæ perfectam, ſuſpiciendum, admirandumq́ finem, aſsimilari Deo, per iuſticiam, ac ſanctitatem, uidens quaſi per ſomnium, & admirans hodiernam pietatem, eadem Ariſtotelis fuit. Is in libro de Mundo, quem eſſe eius, conſtans eſt ſententia, ubi iuxta Platonis ſententiam dixiſset, eſſe priſcam famam, Deum principium, medium, finem omnium continere: Huicq́ ſemper ire comitem Iuſticiam, ſcelerum ultricem, ſic intulit: ἧς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων, μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος ὤν: Cuius mox à principio ſit particeps, qui beatus, & felix eſt futurus. Ecce igitur duorum magnorum Philoſophorum ſententia: prioris, per iuſtitiam, ac ſanctitatem ſimilitudinem diuinam quærendam: hanc eſſe uitam hominis ueram. poſterioris, beatum eſſe, felicem'que, qui ſimul natus cœpit iuſtitiam, legesq́ diuinas ſectari. Recordare igitur, & confer quæ dicunt noſtri: Beatus uir, qui timet Dominum. Beatus qui non abijt in conſilio impiorum. Quid aliud hæc religio, quàm quod tam præclarè, ac propè diuinitus Ariſtoteles ſtatuens beatitudinem ſupremámque felicitatem, diuinis legibus ſectandis. Beatum hunc Ariſtoteles prædicat, Prophetarum oracula beatum dicunt, qui in mandatis eius cupit nimis. Et ille ſapientiæ princeps, Beatos qui cupiant, ſitiantq́ iuſtitiam: quod ſua lingua dicit Ariſtoteles, μέτοχον εἶναι τῆς δίκης: Participem eſſe iuſtitiæ, eam capere, amplecti non ſero, & iam obrepente ſenecta: ſed

A sed iam inde à principio, ut primum lucem aspexisti, sapere, loqui didicisti, in omni deinceps uita. Hæc religio diuinæ iustitiæ, præceptorumque diuinorum perpetua cōmendatrix, indefatigabilis præco. Ad eam mortales semper inuitat. Hanc esse bonorum omnium, & præsentium & futurorum feracem sapientiam exclamat. Hanc Plato si nosse potuisset, si tempora eius ad huius ætatem peruenissent, unicam, singularemque prædicasset, quæ facit, quod ipse supremum bonum iudicasset. Nam in Apologia Socrates: ὅτι καὶ τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ τοῦτο, ἑκάστης ἡμέρας περὶ ἀρετῆς λόγους ποιεῖσθαι: Esse homini hoc maximum bonum, singulo quoque die de uirtute habere sermonem. Hoc facit igitur religio nostra, id supremum eius studium assidua cura. Primum loquitur semper de principe, reginaque uirtutum pietate, semper hic est, hic uertitur omnis. Exinde de charitate, iustitiaque erga homines, quos perinde ac te ipsum diligas, hortatur. His duabus ea ceu columnis fulcitur. Cum igitur quod maximum bonum est, sit humanæ uitæ finis, unum ab animis expetitum, exoptatum: maximum autem bonum de uirtute semper loqui, ut ad eam inflammeris, induarisque ea censeat Plato: reuera hæc iudicata est ab eo, & prænunciata maximum bonum religio, ueraque magistra, & sola beatitudo animorum.

Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, apertè assensum esse hodiernæ religioni: ut homines scirent iussa superna, in terras necessariò uenturum fuisse Deum.

CAP. V.

B POSSET quoque ex Platone ea deduci demonstrandæ religionis ueræ ratio, si quis cernat ea, quæ de obedientia diuina pronuntiauit, inducens Socratem in Apologia dicentem, Parendum magis esse Deo quàm hominibus, uel mortem intentantibus: nunquam in omni uita committendum, quin philosophemur semper: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ ὑμῖν, καὶ ἕωσπερ ἂν ἐμπνέω, καὶ οἷός τε ὦ, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν: Magis, ait, obsequar Deo, quàm uobis ò iudices. Et dum spiritus hos reget artus, dumque dabitur, nunquam philosophari desistam. dixit nunc Socrates, quod ille noster: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Cum igitur talia loquentem, ut uerè locutus est, sapientem hominem, quemque tota Græcia, omnesque Philosophorum scholæ admirabantur, induxerit, consequitur certè, eorum iudicio, quicunque pareat Deo, nihil eum facere posse, quod in omni uita sit magis faciendum: Iam eam esse religionem Philosophiamque ueram, unicam, sacrosanctam, quæ doceat semper & inhortetur, parere Deo: Eos autem ueros esse Philosophos, uitam laudatissimam degentes, ueramque Philosophiam profitentes, quorum studia cò spectant, ut Deo perpetuò obsequantur, dicta eius defixis oculis attendentes. Sequitur item clarè, & perspicuè, quoniam parere Deo eousque commendauit, & extulit, ut id uel uitæ præferendum statueret (Parere autem Deo, qui non uidetur, nec uenit sub oculorum obtutum, difficile est: quanquam qui Naturæ paret, etiam Deo paret) naturale, non coactum, & contra Naturam fuisse, ut Deus aliquando in mundum delapsus de cœlo loqueretur, fundens ipse oracula sua, quibus homines auditis, unanimiter obsequerentur: Illamque fuisse religionem ueram, & omni quæ ad ea usque tempora extitisset, futuraque unquam esset meliorem, quæ cum Deum audisset, & uidisset, uenerabilem quandam, atque admirandam conflauit ex dictis, & exemplis eius Philosophiam. Hæc etiam ab alio summo Philosopho declarantur, prædicantur: qui cum dicat obedire Deo

maria

maria & terras, omnemq́ mundum, & hominum uitam iussis supremæ legis obtemperare: primum certum est, eum inuisibilem quandam moderationem, quam cuncta suis legibus diuinitus repertis insistentia, sequantur, animaduertisse. Secundum, quoniam uisibilia, propioraq́ nobis, magis mouent, occultaq́ illa, ac naturalis rerum obtemperatio, cui subiacent omnia, cuiq́ parere hominum uitam asseruit, melior esset, ac uerior, certiorq́, si maiore lumine inclaruisset, optimum fuisse, Deus ut sese ostenderet, ut secretas illas leges, quas acumine Naturæ uidere Philosophi, redderet clariores, quibus humana uita regeretur, nemoq́ sese excusare posset, qui latentes Dei leges, uidere, quibus obtemperaret, nequiuerit. Neque enim philosophari possunt omnes, & ipsi Philosophi obscuro in lumine, quasi qui primo mense surgere Lunam aut uidit, aut uidisse putat, uiderunt illas per omnem mundum latas leges. Naturale igitur fuit, summæq́ ueritatis ordo, ut illa supremæ legis iussa, quibus hominum uita obtemperare dicit, inclarescerent, fierent spectata, certa. Hoc autem duabus rationibus fieri poterat: uel per internuntios, quibus è cœlo missis leges illas suas declararet Deus: uel ut ipse pro sua clementia uisibili præsentia circundatus: quod ipsi quoq; fieri posse crediderunt, ut Iupiter apud Poëtam,

Et Deus humana lustro sub imagine terras.

Quas ubique leges, cum primis humanæ uitæ tulisset, claras efficeret. Quomodo enim iussis supremæ legis hominum uita poterat obtemperare, quem esse finem sentiunt, nisi cœlitus aliquis uenisset? Magna igitur uis ueritatis. Ecce Marcus hanc quasi ex cœlesti reuelatione sententiam tulit. Nulla enim lex humani generis fuit, cui necesse sit homines obtemperare, nisi præsentia diuina, & loquente Deo, lata. Vt quod ait Marcus, iussis supremæ legis obtemperare hominum uitam, respiciat uerè, quod est in sacris literis, quòd prima homini nascenti lata est à Deo, cum ei præcepit, ut dominaretur in omni terra, crescerent, multiplicarentur: ex omnibus fructibus uescerentur: adhæreret uir uxori suæ, duoq́ essent in carne una: Vt terram coleret, ex sudore suo uictitaret. Secunda quoq; lex hominibus repullulantibus lata fuit à Deo, cum præcepit Noë, & filijs ut crescerent, replerent terram: Terror eorum esset super cuncta animalia terræ & uolucres cœli, cæteraq́, quibus quemadmodum etiam oleribus & fructibus uescerentur: Ne pollucrent sanguine dextras: Qui sanguinem fudisset alienum, fundendus esset aliquando sanguis eius. Tertia quoque lex diuinitus lata est, cum Mosi latius edicta dedit super homicidijs, adulterijs, cæterisq́; peccatis. Nouissimè uenit ipse totus suarum legum clarus præco. Hæc, non alia possunt esse iussa supremæ legis, quæ Marcus dixit. Cum igitur hominum uitam asserat obtemperare legi supernæ, certè illa est uera humana uita, uera religio, ad salutem generis humani cœlitus data, quæ non ut quondam in obscuro, sed clara uoce commostraret, quænam essent hæc iussa Dei. Illiq́; uerè uiuunt, qui sub hac religione uiuunt, cognoscentes suprema legis præcepta, eisq́; quoad licet, obtemperantes. Itaque concorditer in his literis dicitur, Beatus uir qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis. Cum igitur hæc religio & iussa superna commostrauerit, & omnis in cōmendandis eis uox consonet, profectò hæc uera illa Philosophia, claraq́; sapiētia fuit, cuius diuinitatem quasi spirātes odores procul, senserūt, & ceu per trāsennam diuitias eius admirati manibus applauserunt, acclamaueruntq́;, & ut præcones eius antecesserunt philosophi. Quam qui sequi nolit, planè ex his sit habendus, quorum insania animis euersis, nec nosse propinquos sinit, amicos autem pro inimicis habere cogit, & homines execrati, cupiunt esse feræ.

Defini

Definitionem sapientiæ ueræ, quæ aßignatur à Iamblicho, uni Christianæ congruere. Philosophos in humana sapientia nullam spem habendam asserentes, solam diuinam hodiernam, ueram esse iudicasse. Ex his quæ facere Philosophiam contendunt, & quæ in humana Philosophia reprehendunt, probari duntaxat Christianam ueram Philosophiam esse.

CAP. VI.

AVDIENDVS est quoque Iamblichus, in definitione ueræ Philosophiæ: uidebis, non aliam hanc esse, quam tanti æstimat, & admiratur, quàm hodiernam. De secta Pythagoreorum: αὕτη γὰρ διαμελετᾷ καρτερεῖν, καὶ τοῦ θανάτου καταφρονεῖν, ἐγκράτειαν ἐπιτηδεύειν δι' ὅλου τοῦ βίου, καὶ πρὸς μὲν τοὺς πόνους ἐναθλεῖ γενναίως, τῶν δὲ ἡδονῶν ὑπερορᾷ παντάπασι. μόνους ἄρα τούτους ἀντιλαμβάνεσθαι χρὴ τοὺς βουλομένους τῶν θείων, καὶ ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν πάντων μεταλαγχάνειν: Hæc enim, inquit, exercet tolerantiam, mortem contemnit, continentiam retinet in omni uita, contra labores fortiter dimicat, Voluptates aspernatur omnino. Hanc igitur unam amplectantur oportet, qui uolunt omnia humana, ac diuina bona consequi. Hæc ô Iambliche Philosophia, cum nusquam tempestate Philosophorum apparuerit, cum nullis in libris uestrorum extet, una certè fuit, quam demissam nouissimis seculis cœlitus, uos animo diuino solam iudicastis, quam omnes homines felicitatis humanæ, diuinæ'que cupidi sequantur. Vestro ô Philosophi suffragio asserta est hodierna Philosophia, uera, unica'que iudicata, quam omnes amplecti, sub ea uiuere, quibus est cupido felicitatis oporteat. Nam primũ hic tantum perfectæ uoluptates contemnuntur, mortis metus nullus fuit, sequacibus exercita tolerantia, quia beati prædicantur, qui patiuntur iniuriam. Hæc sola, non alia largitur felicitatem in corpore, doloribus fortiter toleratis, uoluptatibus fortiter contemptis, deinde felicitatem diuinam, ut præmia uirtutum istarum subsequantur. Quæ est enim alia Philosophia, quæ bona diuina polliceatur? Vbi prædicatur alibi regnum cœlorum, nisi obscurè, in nocte, incerto? Nemo igitur est, qui non sentiat, hanc definitionem Philosophiæ Iamblichi, primũ esse magnæ, ueræ Philosophiæ definitionem, nõ Platonis, Aristotelis, aut Stoicæ, Epicureæ, sed Philosophiæ ueræ, naturalis, inclytæ: deinde nulli alteri Philosophiæ definitionẽ hãc cõgruere, nisi Christianæ Philosophorumq́ iudicio, hæc sola censetur uera totius beatitudinis, humanæ, diuinæq́ finis. Humanę in hoc corpore, & quoad homini, ut homo est, posit cõtingere: diuinæ, ut assequaris felicitatẽ Deorum, maiora quàm humana bona, nõ probata hominibus unquã, sed ratione quadã comprehensibilia, de quibus est nostri Theologi sententia, Quòd neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hæc illa bona diuina, ad quæ perducit Philosophia uera, uoluptatibus calcatis, doloribus spretis, tollerantia, siuę potentia, siue patientia, quæ tantopere nostris in literis prędicatur, assumpta, quibus uelut gradibus uehimur ad diuina bona, quam sapientiæ princeps & autor detulit è cœlo, duce magistraq́ Philosophia. Hoc Philosophi dicunt, sentiunt, prædicant. Hic quoque considerandum succurrit, nullã aliam sapientiam eos iudicasse ueram, dignamq́ nomine sapientię, nisi cœlestem istã, totamq́ humanã sapientiã censuisse, fermè nihil esse. Siquidem Socrates in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός: Humanam sapientiam exigui aut nullius pretij esse. Superest igitur, si nulla reperitur in terris uera sapientia, si Philosophorum libri, quoniam ab hominibus scripti sunt eis asserentibus, nõ inest, oculis eos animi rationeq́ uidisse meliorem quãdam, maioremq́, quàm humanam sapien-

tiam,quæ necessariò mortalibus aliquādo innotesceret,eamq; ut magistrā ueram in omni uita sequerētur.Nō igitur uel Plato,uel Aristoteles, aut quiuis alius magister sapiētiæ,uerus quē fidenter sequaris esse poterat.Et si nemo potuit,certè fuit reliquū, ut ueniret Deus,qui solus humanis erroribus expiatis iter rectū ad felicitatē ostenderet,cuius unius,quā traderet terris,Philosophia uera esset.Hanc omnes mortales attenderēt,hac Ambrosia se quantum uellent explerēt. Propterea, quæ de Nectare,& Ambrosia,ueraq; sapiētia eodē libro loquitur Iamblichus,dicens bibendā, hauriendamq; pro uiribus sapientiā,quēadmodū Nectar,& Ambrosiā: τὴν περὶ σοφίαν θεαμάτων ἀπολαυστέον ἐφ' ὅσον, οἷόν τε καθάπερ ἀμβροσίας καὶ νέκταρος: nulla alia de sapiētia,Philosophiaq; dictū,quàm hodierna,cuius autor inuitās ad pocula eius cūctos, clamabat: Si quis sitit,ueniat ad me,& bibat.Flumina de uentre eius exibunt aquæ uiuæ.Solus igitur ille Nectar,& Ambrosiā propinare potuit. Nec usquā Nectareā illā inuenies sapientiā,nisi quā fudit ipse de fonte suo. Hic duntaxat est quod idem admiratus est Iamblichus,finemq; omnis speculationis,totiusq; Philosophiæ declarauit,idq; est bibere Nectar,& Ambrosiā,cum ait: τὴν γὰρ πάντων καλλίστην, καὶ θειοτάτην φύσιν, ὅσον ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε κατιδεῖν: Venire ad aspectū pulcherrimæ diuinissimæq; naturæ,quoad datū est à Deo.Ecce à Deo data fuit,nō alio,sapientia,qua uideamus diuinissimā,pulcherrimamq; naturā,ipsius nempe maiestatē,gaudia sempiterna, lætosq; triumphos in regno Patris sui,cuius causa sese detulit in terras,ignotorū bonorū,ueræq; sapientiæ clarus præco,quā nemo mortaliū tradere potuisset. Quapropter Iamblichus hęc iudicio illo,quod homini nascenti infudit Deus cernens, solamq; eam censens uitam beatam, quæ tendit ad finem religionis huius, καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ἤθη ἐᾶν ὡς δημώδη, τὴν δὲ τῶν θεῶν θρησκείαν ὡς ὑπερέχουσαν τὴν δημώδη ζωὴν ἀντικαταλλάττεσθαι: Debemus,inquit,cōsuetudines humanas,ut plebeias,abijcere,Deorū autē cultū,qui longè præstat uulgari uitæ,sectari. Declarat Iamblichus quæ Ambrosia,quod Nectar,quę uera sapiētia, quā superius extulerat:Est,ait,ut abnegātes impietates,& secularia desideria sobriè, & iustè,et piè uiuamus in hoc seculo.Nā mirū in modū cōgruit sentētia Iamblichi,cū summo Theologo nostro.Quæ Paulus κοσμικὰς ἐπιθυμίας, secularia desideria: Iamblichus, ἤθη δημώδη. Quod Paulus,Abnegātes:Iamblichus, ἐᾶν, dimittētes, relinquētes. Quod diuus Paulus, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν, Sobriè,iustè, piè uiuamus: ille,Religionē Deorū sequamur.Sed sermonis error, dicere Deorū, nō Dei, cū ubiq; singularē Deū præpotentē,regē cœli & terræ,hominumq; Deumq; patrem nominet Iamblichus. Viderūt igitur etiā ipsi,obscura nati in nocte,cunctisq; suffragijs confirmarunt hodiernā sapientiā.Eam Socrates ante aduentum eius plurimos annos,prædixit mundo necessariam, quòd in humana sapientia nulla spes ponenda sit. Veram autem illam sapientiam,hodiernamq; Philosophiam respexisse Iamblichum, sapientiam inquam,quæ non scientia rerum duntaxat, sed iustitia, probitate constet, audi cum eodem libro ingenuè fatentem: πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται: Omnem,inquit,scientiam à iustitia, cæterisq; uirtutibus disiunctam,non sapientiā,sed malitiam uel imposturam esse constat. Quid uerius & ad agnoscendam ueram sapientiam magis idoneum? ne putes sapientiā, aut Philosophiam Platonis,aut Aristotelis,Astrologiā,Mathematicam uel quancunq; humanā doctrinam. Quibus euenit sæpe, ut quoniam sunt à iustitia,pietate,cæterisq; uirtutibus separatæ, non sapientia, scientia'que sint, sed astutiæ, malitiæ, cauillationes. Iustitia igitur facit sapientiam. Vbi plus uirtutum, plus sapientiæ, plus hoc ipsum nomen. cætera uana sunt omnia, umbra non habitus,simulatio non possesio sapiētiæ. Commoda fallendis mortalibus deceptio,quibus falsæ sapiētię species imponit.

Condem

A Condemnarunt igitur ipſi ſuis ſuffragijs humanã ſapientiam, Socrates aſſerens eam nullius pretij, Iamblichus appellans impoſturam: & eam ſolam innuentes, aperteꝗ prædicantes, ſapientiam, quæ iuſtitia, pietateꝗ nititur, quibus abſentibus quod remanet, impoſtura iudicatur, ſimulachrumꝗ inane ſapientiæ. Cum autẽ hodierna religio contemnat humana, reſpiciat diuina, perfectiſsima iuſtitiæ magiſtra, & quæ ſola iuſtitia, & cultu Dei glorietur, nihil umbratile, uanum, præſtigioſum præ ſe ferens, certè hæc illa uera fuit ſapientia, quam Philoſophi uiderunt, oculoſ'que ad eam defixos habuerunt, cum in reliquis diſciplinis, magna iactantia, inanis oſtentatio, plurima deceptio, iuſtitiæ nihil, minus pietatis. Audi enim Marcum Tullium, ſic ſapientiam iſtius mundi condemnantem, & quia damnat humanæ ſapientiæ magiſtros, ſolum diuinum probantem. Secundo Tuſculanarum: Quotus enim, inquit, quiſque Philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat, qui diſciplinam ſuam, non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem uitæ putet, qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? Videre licet alios tanta leuitate, & iactatione, his ut fuerit non didiciſſe melius, alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum ſeruos, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio.

Philoſophos mundi uoluptates improbantes, omnemꝗ; continentiam admirantes, collaudaſſe, comprobaſſe Chriſtianam religionem, ueram continentiæ magiſtram. Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem, & probitatem, opem Dei eſſe neceſſariam.

B CAP. VII.

IN HODIERNAM religionem conſpiraſſe, eamꝗ unam hominibus ſequendam ueritatem Philoſophos iudicaſſe, eſt ratio ex contemptu, & uoluptatum, & abiectione curæ carnis. Nam cum hæc religio ſtudeat, omnes uoces eius conclament, corporeas uoluptates, ut noxias ſpernendas, quoniam non ſolum turbant hanc uitam, ſed quod caput eſt, à maioribus bonis auertunt, nec aliud hæc religio ſit, quàm fuga uoluptatum, perpetua laus cõtinentiæ: profecto toti pependerunt in eam, amplexiꝗ ſunt Philoſophi, generis humani uerã magiſtram, & ueram ſapientiam ſtatuerunt, cum & ipſi non conſenſerunt modò, ſed clamauerunt, uociferati ſunt fugiendas eſſe uoluptates. Ac primum audiendus Plutarchus, qui non ſolũ optimã cenſet cõtinentiã, & frugalitatẽ admiratur, ſuſpicit, ſed etiã uult hunc cultũ honoremꝗ Dei eſſe, perinde ſi ſacrifices, templũꝗ eius donarijs adornes. In eo quẽ inſcripſit de nõ iraſcẽdo: ἐπὶ πᾶσι τοίνυν τὸ μὲν τοῦ ἐμπεδοκλέους μέγα καὶ θεῖον ἡγούμην, τὸ νηστεῦσαι κακότητος, &c. In omnibus, inquit, illud Empedoclis magni ponderis, diuinumꝗ cenſeam, ieiunare à uitijs. Laudarim, & eas uti non ingratas, nec à Philoſophia procul, in uotis conſuetudines, à Venereis, & uino purè abſtinere, honorantes Deum, cõtinentia, frugalitate, itemꝗ certo tempore abſtinere à mendacio, obſeruãtes nos ipſos ut ueridici ſimus in iocis, cum omni ſtudio. Deinde his animum meum componere, ceu non minor pietas ſit ſacras dies primum paucas ſine iracundia tranſigere, ſicut etiam ſine ebrietate, & uino, perinde ut ſi frugale ſacrificium, melliſꝗ libationem celebrem. Deinde menſem, aut duos paulatim meꝗplius periculum faciens, ita ſenſim progrederer anterius ad innocentiam, obſeruans, & cuſtodiens meipſum cum ſermone miti, placidum, purum'que à uerbis improbis & factis turpibus, & commotione, quæ ob exiguam, ineptamꝗ uoluptatem, turbas

ingentes turpiſsimamq́ꝫ pœnitentiam afferat. Quocirca ſic ſtatuo, Deo coadiuuan- te, ipſa demum experiẽtia comprobabit animi manſuetudinem, & humanitatem, ne- mini quibuſcum degas, æquè charam, atque iucundam fore, atque ei ipſi, qui poſsi- deat. Hęc Plutarchus, in primis admiranda, quòd cum Empedocle uetuſtiſsimo Phi- loſopho, magnum, diuinumq́ꝫ ieiunium cenſet abſtinere à ſcelere: Vt ſuprema Theo logia noſtra clamans in ieiunio, Scindite corda ueſtra, non ueſtimenta. Derelinquat impius uiam ſuam, & uir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum. Et precamur, Quos ab eſcis carnalibus præcepit abſtinere, à noxꝭs quoque uitꝭs ceſſa- re concedat. Viderunt illi, confeſsiq́ꝫ ſunt præcipuum, præſtanſq́ꝫ ieiunium eſſe à ſce- lere. Miratur, collaudat Plutarchus, diuinum, magnumq́ꝫ cenſet, quòd Empedocles poſt excellens hoc ieiunium, ſecundo loco ſtatuit, ut cum in uotis ſumus, cum ſacrifi- camus, cum Deum colimus, à Venere, uinoq́ꝫ contineamus: Eſſe hoc honeſtum, gra- tum, ex Philoſophia, ſi te propter Deum à Venere contineas. Oſtendit autem uiam Plutarchus ad habitum probitatis & manſuetudinis, ad habitum non iraſcendi, & totius continentię. Potiſsimũ à pietate, ſi diebus ſacris, ad cultum, honoremq́ꝫ Dei, te à uino, Venereq́ꝫ caſtum ſeruare ſtudeas: exinde paulatim inſueſcens, firmum, ſtabi- lemq́ꝫ habitum continentiæ corrobores. Sic certo tempore, ſacris diebus, quibus di- uinitas colitur, à mendacio uel in iocis cauens ſummo ſtudio, & obſeruantia, men- tiri refugiamus. Eadem uia erit ad non iraſcendum. Tantundem pietatem cultumq́ꝫ Dei exiſtimans diebus illis ſanctis non iraſci, atque nec ebrietati, nec luxuriæ, nec mendacio te dedere. Eſſe'que ſine iracundia, quaſi ſine uino & ebrietate, perinde ſi ieiuniũ frugale, quo nos à uino continemus, celebres. Sic mẽſem, aut duos in omni æquanimitate, manſuetudineq́ꝫ te cuſtodiens condoceſacias animum paulatim non iraſci, non mentiri, non loqui nefanda, indecorè agere, te ab ea commotione, & ui- tio abſtrahere, quæ ob exiguam, ingratamq́ꝫ uoluptatem, fluctus ingentes, fœdiſsi- mamq́ꝫ pœnitentiam apportat. Hæc rapida eſt incontinentia, & luxuria, cuius finis eſt fœda pœnitentia, nonnunquam grauiſsimum famæ, ualetudinis, uitæq́ꝫ diſpen- dium. Idq́ꝫ ob exiguam, nulliuſq́ꝫ ponderis uoluptatem. Deinde Plutarchus (uide quàm congruat cum ſacris literis, quid'ue Natura, ueraq́ꝫ ſapientia ſuggerat) auxi- lium Dei cenſet, ad deponenda uitia, uirtutes acquirendas, neceſſarium: ad habitum illum non iraſcendi, ſi modò nos ipſos excitemus, & à uolente uelimus adiuuari. Si uel exiguus Dei fauor cum aſſuetudine noſtra acceſſerit, inquit, uidebimus, ex- periemur, ueniet in lucem iudicium illud, non minorem nobis fructum fore ex ha- bitu illo modeſtiæ, atque his, quorum conſuetudine quotidiana utimur. Quid igi- tur aliud loquuntur noſtri? Audi Auguſtinum. Non ſolum martyres, ſed & ipſum Dominum, cum ipſius adiutorio, ſi uolumus, poſſumus imitari. Tota igitur hæc è fontibus Philoſophiæ deprompta ratio, eſt hodiernæ Theologiæ confirmatio: quòd ieiunium uerum eſt à uitꝭs: quòd à ieiunio corporeo, & ſecundo, peruenitur ad primum, accedente habitu uirtutis, ex actu frequenti abſtinentiæ: quòd pro- pter Deum ingredimur hanc uiam uirtutis, ingreſsi penetramus, ad ſummumq́ꝫ uer- ticem eo coadiuuante aſpiramus: quòd colitur Deus abſtinentia, frugalitate à luxu- rie, ebrietateq́ꝫ continentia. Cultuſq́ꝫ eius eſt, & expiatio, his minimè ſordere, præ- cipuè quòd hac aſſuetudine, confirmatio uirtutis comparatur, habitus malus pau- latim exuitur. Iamblichus autem de ſecta Pythagoreorum: οὐ γὰρ δὴ λυσιτελεῖ, τὸ παντοδα- πὸν θηρίον, ὥσπερ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνεχόντας ποιεῖν ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸν λέοντα, ὥσπερ τὸν θυμόν, & quæ ſe- quũtur. Nõ prodeſt, inquit, multiformẽ beſtiã cupiditatem optimè paſcẽtes, reddere fortẽ: nec leonẽ, nempe furorẽ, & iracundiam, & ea quæ circunſtant, nutrire fas eſt, &

A corroborare in nobis, hominem autem, ipſam nimirum rationem, ſame enecare, aut debilitare. Quod audis Iamblichum prædicantem homini non prodeſſe, feras duas, furorem, & cupiditatem nobiſcum inſitas impinguare, fortioresq́ reddere, eſt quod prædicabat ſe facere magiſter hodiernæ ſapientiæ: Sed caſtigo, inquit, corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cùm alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Eſt autem magis ex Philoſophia bene agere, quàm bene loqui. Quod laudibus, uerbisq́ effert Iamblichus, factis Paulus comprobauit. Veriores Philoſophi, bene operantes, quàm loquentes bene. Quod igitur prædicat hodiernæ Philoſophiæ nuntius, eſt quod etiam Platoni & ipſi Iamblicho, ſummis laudibus commendatur. Plato in Phędone, totusq́ locus proponitur ab Iamblicho de corpore: μὴ δὲ ἀναπιμπλώμεθα τῆς τούτου φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ' αὐτοῦ ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσει ἡμᾶς: Neque, inquit, natura huius repleamur, ſed puros nos ab eo conſeruemus, donec ipſe Deus nos diſſoluerit. Sic illi. Bene & mirificè ò Philoſophi: ſed addidit noſter, Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Corpore diſſolui non ſufficit, niſi meliora ſequantur. Quæ quidem etiam ipſi, licet obſcurius, uiderunt, agnouerunt. Si, inquit Iamblichus ibidem, fieri non poteſt, ut in corpore quicquam purè noſcamus, è duobus alterum neceſſarium, aut nuſquam eſſe ſcientiam: ἢ τελευτήσασι. τότε γὰρ αὐτὴ καθ' αὑτὴν ἔσται ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος, πρότερον δὲ οὔ: Aut defunctis tantùm. Tunc enim ipſa per ſe erit anima, ſine corpore, prius autem nunquã. Hoc igitur eſt, cur ille cuperet diſſolui, uenire ad curiã cœleſtem, ad chari genitoris conſpectum, ubi latet omnis ſuauiſsima ſapiẽtia. Philoſophi dixerunt hoc animam eſſe per ſe in alta ſapientia. Sed noſtri ſcientiam, & ſapientiam clariſsimè propalarunt, eſſe cum Chriſto. Neque enim alia eſt ſeparatorum animorum ſcientia, ſapientia. Affert item Iamblichus, confirmatq́ ſuper fugiendis carnis oblectamentis dicta Platonis. Mille, inquit, incommoda, propter neceſſarium

B alimentum affert nobis corpus. Et ſi superuenerit morbus, impeditur inueſtigatio ueri: corpus item inflammat libidinibus, terroribus, & ſimulachris uanis implet: ὡς ἀληθῶς τῷ ὄντι ὑπ' αὐτοῦ οὐδὲ φρονῆσαι ἡμῖν ἐγγίνεται. & quæ ſequuntur. Vt uerè ne ſapere quidem unquam per ipſum nobis liceat, prudenterq́ uiuere. Siquidem bella, ſeditiones, & pugnas, corpus duntaxat, & huius cupiditates nobis exuſcitant. Nam propter acquirenda neceſſaria, nulla non bella geruntur. Cum hæc igitur Philoſophi fateantur, ſupereſt eos tacitis indicijs hodiernam pietatem innuiſſe, ad eius confirmationem omnia eorum ſuffragia conſenſiſſe, quoniã uanos diſſuadet amores, à ſocietate corporis diuellit, curam carnis iubet abijcere, tranquillo in portu, mundano mari fluctibus inſanis fremente, continet. Et quod omnibus melius eſt, altius extollit, dux eius, quæ uerè dicitur beata uita. Itaque etiam Simplicius, comprobans fugiendas ut exitiales uoluptates, deſcendit præcipuè ad Veneream: quæ ſi diuturna eſſet, mortem fore contendit, eoq́ breue ad tempus factam à Deo. Aitq́ de ea: ἡ δὲ ἐγκράτεια τῆς ἡδονῆς τῆς περὶ τὰς μίξεις, ὅσῳ σφοδροτέρα τῶν ἄλλων ἐστί, τοσούτῳ χρησιμωτέρα ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τιμιωτέρα ἐκείνη: Abſtinentia, inquit, à uoluptate Venerea, quanto cæteris eſt maior ipſa uoluptas, tanto utilior animo, & pretioſior, plurisq́ facienda. At diuus Paulus: Hæc eſt uoluntas Dei, ut abſtineatis uos à fornicatione.

Philoſophos eam laudantes Philoſophiam, qua uiuitur purè, à corporeis illecebris ſegregamur, apertè religionem Chriſtianam ſpectaſſe. Eos, uoluptates corporeas impedimento eſſe ad cœleſte iter aſſerentes, unam nobiſcum religionem aſſeruiſſe.

CAP. VIII.

De FVGIENDIS igitur corporeis illecebris undequaque nobiscum Philosophi congruentes, duasq; causas pariter approbantes, iam à principio quòd uitæ præsentis statum perturbant, leges humanas deprauant, iura profanant, eisq; sequendis ritus humanæ uitæ ferinus efficitur, sed cum primis quòd auersos à uita ducunt ad mortem, à semita cœlesti seducentes, dum uirtute, quæ nos euexisset ad astra, destituti, delabimur inferius, certè consensus est omnis inter nos, & illos, super ea religione, cuius & ad contemptum uoluptatum omnes insumuntur uoces, & illum beatæ uitæ portum respicit omnis. Quis enim non sentit eos apertè religionem Christianam confessos, cum Iamblichus, qui diuinissimus ab eis appellatur, de secta Pythagoreorum scribens, probansq; ea quæ de fugiendis uoluptatibus, & coinquinatione corporis Plato scripsisset, qui carmen Orphei probasset:

Quicunque ad Ditem incæstus descenderit imum,
Infossus cœno perpes cruciabitur atro.

Plato autem, sed purus, & expiatus eò delatus, μετὰ θεῶν οἰκήσει, cum superis habitabit. Iamblichus autem, Si enim, inquit, ad gentem diuinam ei qui non fuerit Philosophatus, pureq; uitam exegerit, nefas est adire, certè solis accuratis, ac studiosis licebit. Quas ob causas, continẽt sese ab omnibus corporeis cupiditatibus uerè Philosophi, sese minimè dedentes eis & mancipantes. Alligatur enim per uoluptates, quosdam ueluti clauos, anima corpori: quibus fit ut à diuino consortio longius abducatur: Et cum excesserit, abit ad id, cuius sibi societatem comparauit. Itaq; sola uidetur esse Philosophia, quæ malis illecebris solutos, ἐπὶ τὸ ὂν καὶ γνῶσιν τῆς ὄντως ἀληθείας, καὶ κάθαρσιν τῆς ψυχῆς: Ad ueram essentiam, & cognitionem perfectæ ueritatis, expiationemq; animi perducat. Quòd si uera in eo felicitas est, in eam totis animis incumbendũ est, si uerè cupimus esse beati. Hæc omnis Philosophorum ratio, si quis æquè iudicet, cadit in religionem hodiernam, perfectamq; Philosophiam, non Platonis, Aristotelis, aut cuiusquam. Subditq; Iamblichus, Simul ut eò uentum fuerit, melior quidem anima habitat cum Deo, circumq; ambulat cœlum, meliorem sortem assecuta. Sed quæ se factis impuris inquinasset, flagitiorum, & impietatis plena, ad subterranea iudicia profecta, meritis supplicijs addicitur. His igitur sic habentibus, non opus est pecunijs aceruandis inhiare, neq; gloriæ ambitioniq; seruire, sed duntaxat prudentiæ, & ueritati inuigilare, & ut anima sit quàm optima. Hæc ad uerbum ille. Ob quæ diuinus à suis appellatur. Subijcit autem, Deus, inquit, nusquam est iniustus, nec est ei similius quicquam, quàm qui fuerit è nobis iustissimus. Quanta, inquit, in pedibus celeritas, ἀκολασίαν φευκτέον, Fugienda est intemperantia. Hæc & similia scribens, ingentiq; affectu protestans Iamblichus, aut uolens, aut innuens hodiernam religionem, declarat ueritatem illam esse, quam Deus hominibus aliquando reuelare debuisset. Quæ sapientes eos efficeret, ab impietate, flagitijsq; abduceret, similes Deo, iustissimos redderet, ad spes cœlestes erigeret, cuius unius est clara, firmaq; promissio, pios & iustos, & quibus libidines non imperassent, habitaturos cum Deo, triumphis beatis eius assuturos. Neque enim alia Philosophia promisit & docuit hæc cœlestia bona, nisi per umbram. Velint igitur, nolint, hanc religionem ueram solam prædicauerunt, omnibus eam suffragijs generis humani Philosophiam declarauerunt. Ac cum sit omnibus in rebus summum, quo quidem ulterius nec re, nec cogitatione procedere liceat, sic in omni sapientia, hæc una perfectio, hæc cunctis rectè consideratis Sol omnis Philosophiæ erit. Eius præcepta confirmans addit Iamblichus: Nulla, inquit, utilitas diuitiarum, sine prudentia, & sapientia. Decus igitur animi duntaxat erit uita secundũ

rectam

A rectam rationem, & animæ profectio secundum mentem. Vt assequamur finem beatæ uitæ hominibus à Dijs propositum, & secundum præsentem ætatem, & in futura. Homo igitur sensu, & mente priuatus, planta similis efficitur, sed sola mente multatus, efferascit. Irrationabilitate detracta manet in mente, assimilatur Deo. Itaque pro uiribus feritatis affectus deponentes, animi puris operationibus, quæ & seipsum respiciant, & Deum, utamur. Omnia enim sunt ad intellectum & Deum conferenda: τὰς πράξεις καὶ τὰ ἄλλα πάντα, πρὸς νοῦν, καὶ τὸν θεόν: Maximum itaque bonum præbet nobis Philosophia, quod disiungit à uinculis, quæ sunt in anima, & generatione. Hæc igitur, ut loquar ipse, Philosophia, qui spectet altè, sola Christiana est. Neque enim Peripatetica, cuius sequaces, paucis admodum melioribus exceptis, uideas non modò non libidinibus liberos, sed his etiam longè grauius, quàm si Philosophi non essent, mancipatos. Vna hæc animos à uoluptatibus auocatos, efficit diuinos, insignitè cæteros antestantes omni genere uirtutum. Insipienter itaq; ab his factum, qui decus eius, alijs nominibus agnoscentes, eam suo nomine agnoscere noluerunt.

Philosophiæ finem, cognitionem Dei, maiestatisq; eius admirationem Philosophos asserentes, religionem Christianam, cuius finis est Dei notio, omnibus suffragijs confirmasse: Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium hæc dicere.

CAP. IX.

QVOD autem de fine totius Philosophiæ nobiscum congruant, quo quidem fit perspicuum, unam eorum, atque nostram religionem esse debere, B declarant pro cæteris omnibus Plutarchus, & Iamblichus, Archytasq; Tarentinus, cuius sententiam Iamblichus explicat. Ait igitur Plutarchus, in Symposijs de Geometria, quæ abstrahit à sensibus & conuertit: ἐπὶ τὴν νοητὴν, καὶ ἀΐδιον φύσιν, ἧς θέα, τέλος ἐστὶ φιλοσοφίας, οἷον ἐποπτεία τελετῆς: Ad intellectualem, sempiternamq; naturam, cuius contemplatio est Philosophiæ finis, quemadmodum epoptia, id est, spectatio, finis initiationis. In his apertè Plutarchus uocat naturam intellectualem, ac sempiternam, Deum solum, cuius unius est æterna natura. Ac quanquam sunt intelligibilia, siue intellectualia multorum generum, separant tamen Philosophi substantias æternas, & intellectuales, ab his quę quidem solo intellectu percipiuntur, sed à corporibus separari non possunt. Solus igitur Deus est intellectualis, æternaq; Natura. Sunt quidem alia intellectualia, ut Dij, sed non sempiterni, eodem assertore Plutarcho. Finis igitur totius Philosophiæ, est ad sempiternam aspirare Naturam, cuius aspectus quæritur ut supremum bonum ab omni Philosophia. Est autem in Teletis, uel initiationibus ea quæ dicitur epoptia, ultimus actus, quo mysteria panduntur initiato, totius initiationis finis. Sic omnis uitæ, philosophiæq; finis est, ut uideas Deum, siue nunc, siue in posterum. Nunc in tota Philosophia non est alius scopus, quàm Dei scientia, & quasi contuitus: hunc omnis uel promittit, uel cupit ostentare Philosophia. Sed quoniam uideri non potest, nec satiatur hac animus ambigua, nubilaq; contemplatione, tum quoniam finis is cōtemplandi Dei, est propter finem, ut cognito nunc ac spectato Deo, traducas in cultu eius omnem uitam, traducta, maiora præmia, quæ ferme nulla sunt hic, consequaris, hunc Philosophi proponunt & sentiunt, cum dicunt esse finē philosophandi, naturæ sempiternæ contemplationem. Itaq; post Plutarchum, confirmans eadē Iamblichus, de secta Pythagoreorū: Hortatur, ait, nos Pythagoras & Archytas ad sapientiam, & scientiam, τὸ ἰδεῖν θεωρητικόν, ὅπερ

τέλος

τέλος δὴ πάσης θεωρίας, Vnitatis contemplatricem, qui finis est omnis contemplationis. Proposuit, inquit, etiam aliud bonum maius Archytas, uelut è sublimi specula Deum & cuncta coordinata illi, contueri. Si enim uerè talis omnis felicitatis, substantiæ, causæq;, καὶ τῶν ἀρχῶν ὁ θεὸς ἐξηγεῖται, & omnium principiorum Deus est princeps, certè studium omne conferendum ad eam scientiam est, per quam spectare quis eum purum queat, & per quam latos aditus ad eum reperiat, & per quam principijs extrema connectat: τελειοτάτη γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, καὶ εὐδαίμων: Est enim id uitæ genus perfectissimum, ac beatum. Quo contemplando, non separantur à primis extrema, sed in unum utraq; hæc complexus animus, principia, finem, mediumq; pariter connectit. Ea enim est diuina causa, quam amplectantur oportet cupidi felicitatis. Sicq; hæc cohortatio ad omnia, uel nostra, uel quæ sunt in Natura, denique res omnes spectans, omnes uias complectitur, quibus ad Deum ascendas, ὡς μίαν τὴν ἐπὶ τὸν θεὸν ἀνάγουσαν ἀναγωγήν. Hæc ad uerbum Iamblichus. Claret igitur cum sit idem, testibus illis nostræ atq; eorum Philosophiæ finis (utraq; enim cupit ad Deum mentes attollere) nullum esse nobis discrimen cum illis. Id etiam fit ex his perspicuum, quoniam dicitur Philosophiæ finis, Dei contemplatio, eam denique ueram perfectamq; probari Philosophiam, quæ supra cęteras omnes ostendit Deum, clariusq; principia, causasq; omnes ad hunc suum reuocat fontem. Omnis enim alia Philosophia, aliqua parte peccat, & separat à fonte riuos, à creatore creata, nec dilucida contemplatione tendit ad rerum originem. Differtur, dissultat à uero plurimum. Hæc igitur Plutarchi, Iamblichiq; explicatio, qua ferunt esse finem totius Philosophiæ contemplationem Dei: etsi non expeditè, & uerbis apertis, necessariò tamen est interpretatio dictorum Aristotelis, & Platonis, Tullij, censentium, beatam ueramq; hominum uitam contemplationem. Itaq; etiam Simplicius affirmat eum esse finem Philosophiæ, & id Aristotelē uoluisse: cumq; esse finem Philosophandi, ut ad scientiā Dei deducti, incendamur amore eius, eximiaq; pietate ut creatorem nostrum colamus, ac ueneremur. Hoc dicit interpretaturus libros Aristotelis de rebus naturalibus: Maximum, ait, est scientiæ naturalis bonum, quod ad notionem substantiæ animi, & ad contemplationem separatarum formarum uia est pulcherrima, ut & Plato monstrat à Physicis motibus ascendens ad inuentionem substantiæ, quæ per se mouetur, & intelligibilis, diuinæq; hypostaseos, id est, essentiæ: ὅτι δὲ πρὸς τὴν θείαν ὑπεροχὴν σέβας αὐτὴ μάλιστα ἐμποιεῖ καλῶς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων ἀκριβῶς κατανοούντας ὡς θαῦμα καὶ μεγαλειότητα τοῦ ποιήσαντος ἀναγομένους. τῷ δὲ θαύματι ἡ πρὸς τὸν θεὸν συμπάθεια, καὶ πίστις, καὶ ἐλπὶς ἀσφαλὴς συνακολουθεῖ. Insuper ad diuinam maiestatem, cultumq; eius animos ipsa hæc incendit Philosophia, ex his, quæ fiunt ab ipso, apprimè cognitis, & exploratis deducens in administrationem, & maiestatem conditoris. Huic admirationi adiuncta est coniunctio cum Deo & fides, & spes securæ. Ob quæ maximè philosophandum est. Hæc Simplicius. Quibus intelligimus ea gratia philosophandum esse, & ob id philosophos nobis desudasse, librosq; scripsisse, ut rerum causis explicatis, diligenterq; cognitis ad supremum conditorem, earumq; inuentorem perueniamus: cognitamq; Diuinitatem, ac maiestatem eius ueneremur, suspiciamus: & amore, pietateq; accensi spe & fide quoq; repleamur, quibus securè nobis persuadeamus, fore ut magnis quibusdam bonis aliquando cum eo fruamur. Is philosophandi finis: Pietas scilicet, amorq; diuinus. Hoc dicit Simplicius non Christianus, Aristotelicæ Philosophiæ interpres. Vultq; hunc esse Philosophiæ finem. Eiusmodi nostræ quoq; Philosophiæ finis. Si finis concordat, nulla nobis cum Philosophis dissensio. Hæc utinam hodierni Peripatetici, quorum inscitiam nonnunquam misereor, inspicerent.

Philoso

A *Philosophos præsentem uitam contemnendam, & ad solum Deum uertendos animos, odioq; habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobasse. Mercurij Trismegisti, Platonis, Aristotelis, Syriani super eo testimonia.*

CAP. X.

QVOD autem Philosophia omnis, cum hodierna religione mirificè conueniat, eumq; finem respiciat, qui tollitur, prædicatur in hodierna cœlitus reuelata sapientia, ex antiquissimis Philosophis, quorum posteriores autoritatem sunt uenerati, & secuti, potest intelligi. Mercurius Trismegistus uetustissimus fons, unde manauit Græcorum Theologia, prior ea scripsit, quæ postea sumus in Platone, cæterisq; admirati. Audi igitur eum: ὅσοι δὲ ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ δωρεᾶς μετέσχον, οὗτοι ὦ Τάτ κατὰ τὴν σύγκρισιν τῶν ἔργων, ἀθάνατοι ἀντὶ θνητῶν εἰσὶ, πάντα ἐμπεριλαβόντες, τῷ ἑαυτῶν νοΐ τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ εἴ τι ἐστὶν ὑπὲρ οὐρανόν, τοσοῦτον ἑαυτοὺς ὑψώσαντες εἶδον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἰδόντες, συμφορὰν ἡγήσαντο τὴν ἐνθάδε διατριβὴν καταφρονήσαντες πάντων σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων, ἐπὶ τὸ ἓν, καὶ μόνον σπεύδουσιν. Et ad ipsum Tat: ἐὰν μὴ πρῶτον τὸ σῶμα σου μισήσῃς ὦ τέκνον, σεαυτὸν φιλῆσαι οὐ δύνασαι: Quicunq; gratiã Dei assecuti sunt, hi, ò Tat secundũ operum comparationem, immortales pro mortalibus existunt, omnia mente sua, quæ uel in terra, uel in cœlo, & si quid est supra cœlum, comprehendentes. Ad eos ipsos subleuantes, uiderunt bonum, & uiso, calamitatem existimarunt hanc in terris uitæ actionem, omnibusq; corporeis, & incorporeis contemptis, ad unitatem duntaxat festinant. Nisi primum corpus tuum odio habueris, ò fili, teipsum amare non potes. Ecce igitur fons, unde Philosophorum sapientia manauit, qui dicebant superius, finem o-
B mnis Philosophiæ Vnitatis intuitum. Syrianus autem, nos causa boni philosophari: Trismegistus, uidendi boni gratia: quod cum aspexerimus, omnia sordere terrestria. Ecce Trismegistus cum ipsa diuina uoce consentit, quia dixit filius Dei, Qui odit animam suam, in uitam æternam custodit eam. Et qui uult uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Trismegistus autem oportere nos ipsos odisse, si uerè nos amare decernimus. Notus est igitur & perspectus, sacræ, profanæq; Philosophiæ, ueteris, ac nouæ finis, uenire ad intuitum Vnitatis. Videre Bonum quod excellenter ab omni Philosophia Bonum appellatur. Propterea clarius hoc illi pandentes dicunt, ἄκρον καὶ τέλος, καὶ ὅρος εὐδαιμονίας ὁ θεός: Summũ & finis, terminusq; felicitatis, Deus est. Ob hanc causam in Epinomide Plato: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς, μηδεὶς πότε πείσῃ τῆς εὐσεβείας εἶναι τῷ θνητῷ γένει: Maius esse humano generi uirtute, quę pietas dicitur, nemo nobis persuaserit. Eo enim, ut ipse loquar, nihil est pietate apud mortales melius, quod adducat ad intuitum Vnitatis & Boni. Quamobrem quæ dicit Aristoteles in moribus, rogatum Anaxagoram, quinam esset beatissimus, respon disse, Nemo quem tu putes, sed quidam, quem tu forte non putas. Id autem dixisse, quòd sciret rogantẽ beatos putare, qui uel pulchri, uel diuites essent. αὐτὸς δ' ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως, & quæ sequuntur. Ipse uerò, inquit, fortasse uiuentem lætè & purè ad iustitiam, aut aliqua diuina contemplatione fruentem, ut hominem beatum uocandum putabat. Solum diuinæ contemplationis, in qua sola cuncti beatitudinem statuerunt, effectum respexisse potuit. Quæ cum sit in corpore nubila, dicẽtes, in ea beatitudinem esse, certè dixerunt in ea, quæ perfectè sentietur in cœlo, regnisq; beatis: Itaq; quod ait idem Aristoteles, τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον, καὶ τέλος ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖον καὶ μακάριον: Præmium enim, finisq; uirtutis optimus uidetur, & diuinum quiddam, atq; beatum: Non potest quicunq; rectè pensitet, nisi de præmio cœlesti, quod undequaq;

beatum ſit, dictum eſſe. Neq; enim fructus is, finiſq;, beatitudoq; cernitur uſquam in terris. Neq; fuit quiſquam, quem præmio beato uirtus in terris affeciſſet. Verè quidem uiuunt quietius, trãquilliuſq;, quos uirtus uberrima paſcit, ſed tum pauci id genus ſunt, tum corporis, humanæq; conditionis fragilitas, tot obijcit incommoda ad triſtitiam, ut mœror facilius præponderet lætitiæ turbatæ ſemper ab aduerſis. Itaque etiam Plato partim cogitur idem ſenſiſſe, partim ſenſit apertè, & clarè, cum ait in decimo de Republica, cum ſint tres uoluptates, μίαν μὲν γνησίαν, δυοῖν δὲ νόθαιν: Vnam quidem eſſe ueram, germanamq;, duas autem nothas, & adulterinas. Senſit autem primam, quę eſt in intuitu, contemplationeq; rerũ. Sed cum rerum ſpectatio non efficiat beatum, ſolam certè diuinæ uenuſtatis ſpeculationem neceſſariò ſenſerunt. Inde dicũt ipſi, Ariſtotelesq; beatiſsimum eſſe optimum quenq;, ſceleſtum infeliciſsimum. Atq; idem Plato ne corporeas uoluptates eos ſpectaſſe putes, ait, τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ πάντα φθείρει, καὶ ἀποσπᾷ, κάλλος καὶ πλοῦτος, καὶ ἰσχὺς σώματος, καὶ ξυγγένεια ἐρρωμένη: Quæ dicuntur bona corrumpunt omnia, atque abducunt à recto, forma, diuitiæ, robur corporis, cognatioq; firma propinquorum. C

Philoſophos affirmantes finem omnis Philoſophiæ eſſe contemplationem, & felicitatem ueram, ſolum intuitum Dei, & regnum cœlorum ſentire potuiſſe. In terris nullam eſſe beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Chriſtiana palàm eos ſentire.

CAP. XI.

IGITVR qui dicunt (ſunt autem tres hi Philoſophorum principes) ueram uitam, finemq; felicitatis eſſe, ſcientiam, ſapientiam, notionem, duo neceſſariò dicere coguntur: Vnum quod ſuperius à Plutarcho, Iamblichoq; eſt declaratum, non omnem in uniuerſum contemplationem eſſe felicitatem, finemq; Philoſophiæ, ſed cognitionem Dei modò: ac ſcire, noſſeq; rerum patrem, ad eum tanquã fontem omnia reuocare, & exclamare, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur: Te æternum Patrem omnis terra ueneratur: Eum uidere, ſentire creatorem cœli, & terræ: inde uelut rerum principio, ſapientiæ quoq; & contemplationis origine incipere, & in eum deſinere. Tumq; abſolutũ eſſe conſtabit Philoſophiæ curſum, cum uentum fuerit ad ſummũ rerum uerticem. Tum quoniã non eſt hic eiuſmodi perfecta cõtemplatio, quæ reddat animos perfectè beatos (nõ eſt autem uanus ullus, incaſſumq; à Natura præfixus finis) Philoſophis item perfecta, dignaq; noſtris animis beatitudo, definitur cõtemplatio, certè concluditur hanc beatã contemplationem duntaxat eſſe contemplationem Dei, quod Plutarchus, & Iamblichus apertè fatebantur, & hanc in terris, & in ergaſtulo corporis eſſe non poſſe. Iam primum igitur quod Ariſtoteles ſcribit in libro de Moribus: ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τις ἐστιν ἐνέργεια καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη: Quòd autem perfecta beatitudo, ſit cõtemplandi quędam actio, uel hinc fit perſpicuum: Deos enim maximè beatos, & fortunatos arbitramur. Sed quas eis actiones deſignemus, utrum'ne iuſtitiæ, ceu mercatoribus, qui merces uiciſsim inter ſe commutent, depoſitaq; iuſtè reddant, cæteraq; id genus? An fortes, liberales, caſtos, eos & his actionibus eſſe, quemadmodũ mortales, inſignes, & beatos dicemus? Sed cum hæc non ſint apud eos, uiuere porrò beatos illos arbitramur, nõ dormiũt autẽ, neq; enim uiuerẽt, nam ęternus ſomnus, æterna mors: ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικὴ ἂν εἴη: Quocirca actio Dei, ſupremæ beatitudinis cõtemplatiua ſit. Hominũ quoq; quæ ſimilis illi, maximè beata. Hæc Ariſtoteles, D

A teles, addens, hanc esse ueram hominum beatitudinem uel exinde clarescere quòd nulli cæterorum animalium contingat. Qua cum beati sint Dij, eadem quoque homines, quoad eiusmodi operationis adsit eis similitudo, beatos esse. Reliquorum autem animantium nullos esse beatos, quibus non sit contemplationis participatio. Hæc Aristoteles, è cuius dictis, si quis prudenter, & accuratè perpendat, omnem quoque sermonem consideret, quo ueram sentit hominum beatitudinem, qua Dij quoque sunt beati, noscet necessariò concludi, ueram beatitudinem esse quidem contemplationem, sed non omnium rerum contemplationem, neque etiam in corpore. Sed quoniam comparat beatitudinem Deorum, cum humana, simili beatos homines fore contemplatione, qua sunt item Dij beati: Sed ratio probat, & Aristoteles mirabiliter suspexit eam contemplationem, quæ facit supremum Deum beatum, satians, explénsque animum eius, eandem facilius redditurам animos minores beatos. Deus autem contemplans seipsum, fit eodem autore beatus. similis ergo inauditæ uoluptatis contemplatio felicitabit Deos. Neque enim uidet aliud, quod dici posit, ratio. Sed cum nemo fuerit unquam in corpore beatus, neque sit usquam ulla contemplatio beatos reddens animos, aut qua se tanta uoluptate perfusum quisquam gloriari posset, qua nullam maiorem fateatur experiri se posse (quinetiam nubila est omnis, insynceráque hominum contemplatio, affligens animos & corpora: Nefas autem est, naturam finem posuisse, ad quem nunquam ueniri posset) ex his efficitur, ut ea contemplatio, quæ beatitudo uera definitur, sit illud spectaculum, quo nullum sit delectabilius, & quo sunt in cœlo Dij beati. Quod homines in terris si cernerent, similiter atque Dij beati essent. Ac cum Deos efficiat contemplatio beatos, non sit autem uerisimile, quemadmodum nos mortales, eos
B philosophari, plenos ambagibus, & ea considerare, quæ sunt seipsis minora, Solem, Lunam, pisces, plantas, ex quibus fiant beati, alioqui non magis quàm nos essent beati: ex his omnibus arguitur, Aristotelem Naturam fateri, ac definire coegisse, beatitudinem ueram atque perfectam esse spectaculum Dei, solum, non aliud, non cœli, non terræ, non alterius cuiusquam rei, in quibus spectandis nunquam erit beatitudo uera: Spectaculum Dei, uoluptatis omnis fontem uberrimum, gaudia inaudita. Et hoc erit quod dixerunt Plutarchus, & Iamblichus, esse finem philosophiæ, Vnitatis, æternæ'que Naturæ intuitum. Id'que non in hac graui corporis sarcina, in qua nemo contemplando potuit se gloriari fuisse perfectè beatum, duabus quidem de causis: quòd, ut ait Sapiens, assidua meditatio affligit animum: & uidemus ferè pallere semper philosophantes, non sustinente longos animi digressus fragilitate carnis: Tum sunt omnia crassis occultata, & circunfusa tenebris, quorum fatigat animos, difficilis cognitio. Ad hæc, nulla res est, quæ uisa, spectatáque impleat animum ea, quam Aristoteles dixit, πλέᾳ εὐδαιμονίᾳ, perfecta beatitudine. Nam eiusdem est ratio, cuius reddat cognitio, spectatio'que beatum, esse maius eo, qui beatus efficitur. Cum uerò nihil in terris sit animo melius, certè cognitio rerum inferiorum, non efficiet eum beatum. Sola igitur superest diuina, quæ repleat insatiabilitatem animorum, contemplatio. Hæc autem nusquam est in terris, ubi densis tenebris occultantur omnia: nec inuisibilis modò Dei, sed eorum etiam, quæ sunt ante pedes, est ambigua cognitio. Certè si contemplatio est uera animorum beatitudo, cuius Aristoteles uulgaribus ignotam dicit suauitatem, cœlestis quædam, non terrestris sit oportet. Fit'que uerisimile Aristotelem sensisse quod Marcus Tullius apertius indicauit, qui toties referens beatitudinem à Philosophis definitam, esse scientiam. Et de Finibus dicens,

Veteres Philosophos in beatorum insulis finxisse, qualis natura sit uita sapientum: C Quos cura omni liberatos, nullum necessarium uitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut omne tempus in quærendo, ac discendo, in naturæ cognitione consumant. Hæc ille cum ueram beatitudinem ferè somniasset, demum retulit ad superos, apud quos sit felicitas uera, dicens in Tusculanis, esse nostrorum aciem oculorum, etsi fuisset artificiosè fabricata natura, concretis, terrenis'que corporibus intersептam. Cum autem nihil erit præter animum, nullam rem obiectam impedimento futuram, quominus percipiant quale quidque sit. Quàm multa, quàm uaria, inquit, spectacula, animus in locis cœlestibus est habiturus? Et, Profectò beati erimus, cum corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes. Quo'dque nunc facimus, cum laxati curis sumus, ut spectare aliquid uelimus, & uisere, id multo tum faciemus liberius, toto'sque nos in contemplandis rebus, percipiendis'que ponemus. Et, Oræ ipsæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœlestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. Et, Quod tandem fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiusque situm, formam, conscriptionem. Et, Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum quò natura fert, liber animus peruenerit. Postremò, Portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò utinam uelis passis peruehi liceat. Hæc igitur omnia aut dixit, aut dixisse cogitur Aristoteles, quoniam quæ rationes perpulerunt Marcum, ut in locis cœlestibus beatitudinem statueret, quia scilicet nihil hic dilucidum, puru'mque cernimus, & propter altissimas ambages, quibus intersepta sunt omnia, non magis uoluptas est, quàm fastidium, contemplatio: eadem Aristotelem commouere debuissent. Quid quòd Socrates contempsit, D spreuit ut nauci, humanam sapientiam? in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ, καὶ οὐδενός. In hac igitur tam nihili, tam friuola sapientia, quis unquam perfectam felicitatem, nisi qui ipse sine sapientia est, posuisset? Vbi sunt, aut fuerunt unquam admirabiles illæ, quas in Moralibus largiri sapientiam uoluptates asseruit Aristoteles? Non solum autem Socrates, sed idem Aristoteles uilem, exigua'mque iudicauit omnem humanam sapientiam, seruam esse, humi'que proiectam humanam naturam, sententiam Simonidis ueram esse, Solius Dei iure possessionem esse sapientiam. Qui solus igitur possidet ueram sapientiam, solus est uerè beatus. Est autem eodem autore, sapientia diuina, uera maiestatis suæ cognitio, eadem uera beatitudo: certè igitur eadem cognitio animorum erit beatitudo. Exclamat item Plato, tum finem fore malorum, cum corporibus relictis, erit animus in cœlo, cum gente Deorum. Et Iamblichus superius asserebat, omnia nunc esse circunfusa caligine, nec uidendam unquam ueritatem, nisi è corpore, uelut è carcere euolaueris. Ac profectò cogitur Aristoteles his assentiri, quæ super hac re præceptor prior locutus esset in Epinomide: οὔ φημι δυνατὸν ἀνθρώποις μακαρίοις τε καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι: Nego, inquit, fieri posse, ut homines beati sint, ac fortunati præter omnino paucos, dum uixerimus. Bona uerò spes est, defunctis contingere, quorum causa dum uita manebat, elaborassent, ut qui laudatissimè uixerit, etiam uitæ cursu expleto, præmium uirtutis assequatur. Hæc Plato. Ego uerò dico, non solum paucos, sed nullos esse beatos in uita. Congruunt igitur siue palàm, siue tacitè, ueram beatitudinem esse Diuinitatis intuitum, idq; in cœlo, non terra.

Veram

A *Veram sapientiam, & omnium quæ fieri posint, optimum, testibus Philosophis esse pietatem: hanc autem esse similitudinem cum Deo, eamq́; felicitatem ueram. Hoc cum à Philosophia fieri dicant, nullam aliam eos spectare potuisse Philosophiam, quàm hodiernam.*

CAP. XII.

CUM IGITUR duabus partibus uera religio constet, pietate, & charitate: quorum primum erga Deum, secundum erga homines est: primumq́ à nostris, & illis uera sapientia definitur, & finis omnis humanæ uitæ constituitur: secundum summis item laudibus tollitur: certè Philosophorum ac nostrorum, seculorumq́ omnium una eademq́ noscitur esse religio. Quoniam cuncti conclamant cogitationum, studiorum, laborum'que metam supremam, & calcem esse, sapientiam: hanc autem esse, spectare, & colere Deum, ad illum cunctas actiones referre. Neque enim qualencunque cognitionem, sapientiam censuerunt, aut qualemcunque sapientiam, finem dixere supremum, sed eam duntaxat, quæ cum ad aspectum Dei, scientiamq́ peruenisset, colit eum & admiratur, hic omnes uoluptates positas arbitratur. Hoc ergo pro Pythagoreis Iamblichus: ἀπὸ τῶν τιμιωτάτων ἀρχώμεθα πρῶτον, ὡς δεῖ θεοσέβειαν ἀσκεῖν· αὕτη δὲ οὐκ ἂν παραγίνοιτο, εἰ μήτις ἀφομοιώσει ἑαυτὸν θεραπευομένῳ τὸ θεραπεῦον· τὴν δ' ὁμοιότητα ταύτην ἡ φιλοσοφία παρέχει: Ab optimis, inquit, & pretiosissimis exordium faciamus, oportere pietatem colere. Hæc autem non adsit unquam, nisi res colens rei cultæ fiat similis, quam similitudinem Philosophia præstat. En pretiosissimam, optimam appellat pietatem: illud nempe Solomonis, & patris, Initium sapientiæ, timor Domini. Est enim θεοσέβεια, timor B Domini. A' Græco dicitur, τιμιώτατον, pretiosissima, optima, excellentissima: ab Hebræo, principium sapientiæ. Quàm diuinè quoque ueram pietatem definiuit, ut fiat qui colit, ei qui colitur similis, illud uidelicet diuinarum literarum, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Addit Iamblichus: ἡ μὲν γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία, καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖ τε τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ὁμοίους: Cognitio enim Deorum uirtus est, & sapientia, & felicitas perfecta, facitq́ Dijs nos similes. At cur Deos dixisti Iambliche, qui toties supremum tot laudibus extulisti, eius intuitum Philosophiæ finem prædicasti? Cum igitur sapientiam, & felicitatem perfectam dicat pietatem, profectò quidquid Aristoteles, & Plato de sapientia, & felicitate prædicarunt, de pietate, & cognitione Dei, est prædicatum. Perfectaq́ illa beatitudo, quam finem dixit in Moralibus, sapientia quoque quam in libris post res naturales, multis'que locis admiratur, non est alia, quàm pietas, cognitioq́ Dei, & cum eo similitudo: quod idem cum in Moribus eundem simillimum Deo, ac sapientem, ac beatum definisset, profectò sensit. Dicit enim sapientem, perpurgatam, segregatamq́ ab omni contagione habere mentem, id autem esse similitudinem Dei. Itaque concludit eundem esse σοφὸν θεοφιλέστατον, τὸν αὐτὸν δὲ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον: Sapientem Deo gratissimum, inde & beatissimum: ut apertè fateatur, beatum esse, cui cum Deo societas, amicitia, atque similitudo. Hoc idem sensit Plato, cum in Euthydemo miris laudibus effert sapientiam: ἡ σοφία ἄρα πανταχοῦ εὐτυχεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους: Vbique reddit beatos homines sapientia. Et quod non sit diuitijs opus, præsente sapientia. Et quòd nihil utile sit sine sapientia, & prudentia. Omnibusq́ studijs conandum esse cuique, ut quàm sapientissimus existat. Et quòd si uel lapides aureos efficere possemus, nihil prodesset sine sapientia. Omnibus enim uestigatis, quæ tandem hæc sapientia sit, sine qua nihil prosit, & qua præsente, cuncta bona sequantur, eò tan-

dem consideratio deueniet, quod Iamblichus dixit, & Aristoteles obscurius. Et quod admirati scriptores sacri, cunctis cœlo, & terris rebus numeratis, in quibus sit sapientia, ac scientia, tandem clamant esse timorem Domini. Et de quo similiter Platoni Solomon, Et qui tenuerit eam, beatus. Hanc omnes Philosophos, cum tot laudibus tollant sapientiam, cum decus humani generis appellent, cum omne bonum in eam constituant, innuisse non ratio solum probat, (quòd nihil est, unquam quidquid euoluas animo, tot tantisq; laudibus dignum) sed etiam clarissima uoce, eorum nonnulli protestati sunt. Nam Simplicius, cum beatitudinem uitæ, quam Aristoteles in contemplando, sciendoq́ue terminasset, proponeret, hæc effatus est: πάσης εὐζωίας καὶ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις, διὰ τὸ τῶν ὀρθῶν περὶ αὐτοῦ προλήψεων, ὅτι τε ἐστὶ, καὶ προνοεῖ καλῶς καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει, καὶ διὰ τοῦ πείθεσθαι, καὶ εἴκειν ἑκόντα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις: Omnis, ait, beatæ uitæ, perfectionisq; animi principium, & finis est ad Deum conuersio, inclinatio: Tum de eo cogitationibus, sensisq; rectis, quòd sit, & prospiciat iustè, recteq; gubernet: Tum his ultro, libenterq; obsequendo, quæ fiunt ab eo, ut ab optima sententia proficiscentibus. Eodem loco Simplicius idem, Quocirca, inquit, donec cum autore, causaq; sua firmis radicibus hæreat animus, manebit incolumis, perfectionemq́ue retinebit suam, cum qua creauit eum Deus. Sed si se diuulserit inde, atque abruperit, marcescet, ac dilabetur, turpis, elanguidusq; effectus, donec iterum conuertatur, uniaturq́ue ad causam. Hæc Simplicius, aliàs Aristotelis, nunc interpres Epicteti, sed nunc ueritatis stimulis actus, dulcius, ac uerius loquens, quàm magis Aristotelis illic dogmata dilucidans, acerbior minusq́ue pietatis memor: sed memor tamen in principio.

Miris laudibus extulisse Philosophos charitatem non fictam: Eo Christianam religionem, cuius fundamentum est charitas, comprobasse. De præcepto Pythagoreorum.

CAP. XIII.

IN ADMIRATIONE quoque & laudibus charitatis, quæ pars est religionis ueræ secunda, quamq́ue sacræ literæ post pietatem, præferunt omnibus, & commendant Philosophi congruentes, declarant non aliam ueram eos iudicasse animis, & complexu mentis præsumpsisse religionem, atque hodiernā, sentientes, prædicantesq; maximum bonum, cui totis animis inhærendum sit, charitatem non fictam. Principio Simplicius pro cæteris Philosophis hæc ait: ἡ καθαρὰ φιλία τὰς φίλας ψυχὰς εἰς ἕνωσιν συνάγουσα μελέτη καλλίστη γίνεται τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἑνώσεως τυχεῖν, καὶ καλῶς οἱ πυθαγόρειοι προτιμῶντες τῶν ἄλλων ἀρετῶν, τὴν φιλίαν ἐτίμων, καὶ σύνδεσμον αὐτὴν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἔλεγον: Pura charitas, siue amicitia, amicas animas in unitatem coniungens, est pulcherrima exercitatio, & præparatio, ad coniunctionē diuinam. Atq; præclarè Pythagorei præ ceteris uirtutibus charitatem uenerabantur, & complexum cunctarum uirtutum eam dicebant. Vides consensum, agnoscis sapientiam Christianam, cuius omne decus, omne robur, est charitas, amicitia, esse naturalem, rationiq; undequaque consentaneam sapientiam, quam prius Deus quàm reuelasset, Natura, ratioq; diuinitus nata, prudentioribus uelut lucem procul ostentabat: qua nihil rationabilius, nihil æquitati congruentius. Nam ut omittam tot laudes, quas diuus Paulus de charitate prædicauit, quibus collatis, una Philosophorum, atque nostrorum super ea consensio comprobatur: id abunde est, quòd cunctarum uirtutum complexum dicentes eam, Pythagoreos, minores Philosophi sunt admirati

A admirati. Charitas igitur testibus illis, est omnis uirtus, est societas omnis probitatis. Quid aliud ait Paulus? Charitas non æmulatur, non agit perperam, non est ambitiosa, omnia suffert, omnia sustinet, cæterasque laudes eius, quas uno uerbo Pythagorei dixerunt, omnium uirtutum societatem. Ex hac charitate factum, ut in alio mirificè nobiscum prisci Philosophi congruerent, quod admirati minores, profectò sunt hodiernam religionem admirati. Quemadmodum igitur sub Apostolis dicitur unam fuisse Christianorum substantiam, Et nemo erat egens inter eos: sic Iamblichus de Pythagoreis, τὴν μὲν πυθαγορείων κοινὴν τὴν οὐσίαν διέταξε, καὶ τὴν συμβίωσιν ἅμα διὰ τοῦ παντὸς χρόνου διατελεῖν: Pythagoreorum communem substantiam esse præcepit, & conuictum ad omne tempus. In eo quoque mirificè consenserunt ijdem Pythagorei, referturque uelut diuinum à minoribus Philosophis, quòd quemadmodum diuus Paulus nobis præcepit, Sol non occidat super iracundiam uestram: Sic Pythagoreos tradit, admiraturque Plutarchus in eo quem inscripsit de Philadelphia: Oportet, inquit, imitari Pythagoreos, qui genere nihil inuicem attinentes, sed solius communis sermonis participes, si quādo ad conuitia ab iracundia impulsi fuissent, prius quàm Sol occumberet, dextras amplexi, & exosculati, reconciliabantur. Hoc Philosophi mirantur, referunt ut diuinum, præcipiunt imitari. Itaque etiam Simplicius, ueram, Deoque acceptissimam pœnitentiam definit, quam princeps & salutis, & sapientiæ nostræ docuit, ingessit'que, & suis testimonijs, beatisque uerbis declarauit: Si offers, inquit, munus tuum ad altare, relinque, & uade prius reconciliari fratri tuo. At Simplicius, Vera, inquit, pœnitentia non uerbo, sed opere fit, cum offensos à nobis, contumeliaque affectos, uel utcunque læsos, & multatos, θεραπεύοντας αὐτοὺς, ἢ προγόνους αὐτῶν, colimus, placamusque, aut parentes eorum, execramurque in-
B iustitiam, auersique rapaces, & iniustos, cum his, qui iustitiam colunt, consuescimus. Hæc omnia probant Philosophos nostrorum dogmatum, totiusque pietatis, quam forte nescirent, uoluntariè fuisse cultores, ad sapientiam duce ratione delatos, & quasi prudentiæ facibus adductos, quam detexit è cœlo, sparsitque per omnes terras Deus. Nam quod Deus iussit, ut amicos propter nos ipsos diligeremus, inimicos propter se, aspice ut illi constanter asseruerint, referente Iamblicho, iussisse Pythagoram, τοὺς φίλους ὥσπερ θεοὺς σέβεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ὥσπερ θηρία χειροῦσθαι: Amicos ut Deos, siue Angelos colendos esse, cæteros ut feras demulcendos, placandos.

In cultu Dei & pietate Philosophos, eximias uoluptates statuentes, affirmare, quæ semper concinunt sacræ literæ. Desiderantes eosdem perfectam, mirificamque pietatem, hodiernam desiderasse.

CAP. XIIII.

IN EO quoque mirabiliter ad ueram religionem Philosophos Natura perduxit, cum non modò futuræ, sed præsentis item bene, beateque traducendæ uitæ causam pietatem dicunt, asserentes nullis maiora, syncerio ra'que exuberare gaudia, ueriores uoluptates decerpi, quàm quibus est stabilis, certa'que fides de diuina bonitate, omnique natura Dei. Post eos, inquit Plutarchus pro cæteris contra Epicurum, qui Deum propter suam nequitiam, & quibus se demersere uoluptates noxias reformidant, muneribusque placant: τρίτον ἤδη σκεψώμεθα τὸ βέλτιστον ἀνθρώπων καὶ θεοφιλέστατον γένος ἐν ἡλίκαις οὖσιν ἡδοναῖς καθαραῖς περὶ θεοῦ δόξαις συνόντες, &c. Tertium consideremus præstantius hominum, pijssimum'que genus, quot quantisque uoluptatibus, puris de Deo cogitationibus & opinionibus assueti, perfruantur

perfruantur. Quòd sit omnium bonorum princeps, pater omnium honestorum, cui prauum quid facere minimè liceat, quemadmodum neque perpeti. Bonus enim est, bono autem nulla de re adest inuidia, neque metus, neque ira, neque odium. Voluptates ineffabiles, quas Plutarchus ait pijs, optimisq; afferre pietatem, lætitiam'que immensam animorum, sunt quas ubique nostræ literæ decantant, Lætitia sempiterna super capita eorum: gaudium, & exultationem obtinebunt. Iocunditatem, & exultationem thesaurizabit super eum. Cum igitur & illi sentiant cultu Dei uera'que de eo sapientia, ineffabiles contineri uoluptates, profectò congruunt, hoc unum elaborandum esse in omni uita: ad quod cum nostra religio deducat ob omnigenam animis inspiratam scientiam Dei, miras uoluptates afferens, profectò solam hanc Philosophi uiderunt, & admirati sunt absentem, conclamauerunt'que uitæ beatæ ducem, quæ synceras, nullis uitijs, doloribusq; inquinatas uoluptates semper, affatimq; largiatur, omnem metum submouens latè, pascens animos uberrima, perenniq; lætitia, quasiq; theatrum bonorum pandens, quo spes iucundissimæ rerum optimarum continentur: neque ea modò quæ Plutarchus docuit, ostendens, uerum etiam alia longè plura, quibus animo perceptis, & persuasis, lætissimus efficitur obtinens triumphi simulachra futuri. Si quis igitur dicendo, diuinasq; literas euoluendo dilatet, quod dixit Plutarchus, uidebit eum totam ueræ religionis bonitatem, contra Epicurum fuisse confessum: hocq; argumento esse, Philosophos sic Christianam religionem procul uidisse, ac diuinasse, lætitiaq; ob eam elatos fuisse, ut qui matutinam lucem montium iuga pandentem cernentes, de maxima luce uentura iudicant, atque lætantur. Destructio quin etiam, destomachatioq; sordium Epicurearum, in quas boni omnes inuaserunt, est hodiernæ religionis confirmatio, illecebrarum, sordiumq; corporearum contemptricis. Itaque omnia suffragia Philosophi detulerunt absenti: neque enim sciebat eam Plutarchus: decreuerunt'que solam ueram generis humani magistram, ducem ad cœlum affectandæ uiæ. Tanta igitur est Philosophorum cum nostris super uera pietate concordia, ut miraculum sit, multa cum sacris literis eos conformia locutos esse, nisi sciremus sua sponte Naturam offerre uerum. Vt igitur in nostris literis est, Maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter: Sic illi pietatis colendæ tarditatem, ignauiamq; execrati. Simplicius pro illis: ὁ δὲ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀμελὴς, καὶ ῥᾳθυμὸς φαινόμενος, περὶ τί ἂν τῶν ἄλλων σπουδάσειεν: Qui autem circa Dei cultum, honoremq; negligens, ignauusq; cernitur, quamnam necessariam rem sedulò curabit? His plusquam aureis dictis, quantas os humanum fundere potest, laudibus ea religio tollitur, celebratur, illustris, claraq; proponitur, cuius est ad pietatem honores'que diuinos inflammata uoluntas, faces animis admouens, non contenta mediocri probitate, non segni, tardaq; iustitia, sed absoluta, in qua nihil sit iniustitiæ residuum, inducens, sollicitansq; animos ad ueram solidamq; probitatem. Si talis igitur à Philosophis desideratur, nimirum desideratur hodierna.

Philosophos diuitias contemnendas docentes, malisq; malas & perniciosas asserentes, paupertatem admirantes, curam carnis abijciendam, studiumq; ad pietatem, & cultum Dei transferendum contendentes, præsentem religionem unicè comprobasse. Hanc unam eos uoluisse.

CAP. XV.

Eo quoq;

A IDO QVOQVE probatur, eos neſcio quibus arcanis, Naturæq́ in receſſu abſconditis modis, quibus excitatur recta ratio, præſentium ſeculorum collaudaſſe, quæ foret hominum ſuprema ſapientia, religionem, quòd diuitias, & ea, quæ uulgus admiratur, uocat'que bona, tum contemnenda ſummo nobiſcum conſenſu prædicauerunt, tum dixere pernicioſa malis, nullam hanc ſuapte natura felicitatem efficere prædicantes, pro quibus Iamblichus, Quæ, inquit, bona uulgo putantur, non ſunt bona, ſed potius mala. Primum bonum dicunt ſanum eſſe, tum pulchritudinem, tertium diuitias, multa'que alia, acutè ſentire, facere quod cupis imperando. Hæc'que omnia cum immortalitate poſsidere, beatitudinem eſſe: ὁ δὲ ἐμὸς λόγος τάδε λέγει. ὡς ταῦτα δὴ ξύμπαντα, δικαίοις μὲν καὶ ὁσίοις ἀνθρώποις ἄριστα κτήματα, ἀδίκοις δὲ κάκιστα ξύμπαντα ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς ὑγείας: Ego uerò dico, quòd hæc quidem uniuerſa, iuſtis, & ſanctis optima, iniuſtis peſsima ſunt omnia, incipiens ab ipſa incolumitate, uegetis'que ſenſibus. Omnino'que ipſa uita maximum quidem malum, immortale'que omni æuo poſsidere omnia quæ uocantur bona, ſine iuſtitia, omnigena'que uirtute. Minus autem malum ſi breui tempore huiuſmodi è uiuis rapiantur. Clarè etenim contendo, quæ dicuntur mala, iniuſtis eſſe bona, iuſtis autem mala. At uerò bona, bonis quidem uerè bona, malis autem mala. Atque is quidem qui iniuſtè, contumelioſe'que uixerit, neceſſariò turpiter uiuit: ſi turpiter, etiam malè. Quocirca inſuauiter, miſerè, ſibi'que pernicioſe uiuit. Dicimus enim & quidem iuſtè Deos iucundiſsimam, & eandem optimam uitam agitare. His Philoſophi dictis, ea maximè religio, ea Philoſophia confirmatur, quæ cunctis ad contemnendas opes, omnia'que præſentia bona hominibus inuitatis, ad prudentiam, ſapientiam'que ueram uitæ beatæ, etiam in corporibus cauſam, aperit uiam. Nulla enim unquam Philoſophia, nulla, quarumuis gentium, & à mundo condito doctrina, aut ſecta fuit, in qua ineſſet prudentia, ac ſapientia, quę deſcribitur, & uelut abſens deſideratur à Philoſophis. Nam nulla magis uanos diſſuaſit amores, nec facit ulla magis, ut quæ dicuntur bona, utiliaq́ nõ pernicioſa eſſent poſsidentibus. Directus eſt huc omnis eius, & defixus ſcopus, ut bona B præſentia, uel ſpernamus, in quibus beatitudinẽ ſtatuere nõ deceat, uel ea uirtutis, uitæq́ adiumẽta putãtes, ex his nõ perniciẽ, ſed utilitatẽ capiamus. Huc igitur pertinet, quo noſcas, hodiernã religionem Philoſophis probatam fuiſſe, quòd quemadmodũ iudicium multitudinis in delectu bonorum, uitaq́ degenda, non ſinit nos attendere præſens religio, idem ſenſerunt, cenſueruntq́. Iamblichus enim dicit: τὸ γὰρ πολλοῖς ἀρέσκειν, τοῖς σοφοῖς ἐστιν ἀπαρέσκειν: Multis enim placuiſſe, eſt ſapientibus diſplicuiſſe. Longè igitur magis eſt diſplicuiſſe Deo, multis placuiſſe. Hinc ille noſter, Si hominibus placerẽ, Chriſti ſeruus nõ eſſem. Audis Philoſophos, aliorũ anteſignanos, nobiſcum cõcordes, unamq́ religionẽ profitentes? Sic quod noſtræ Philoſophiæ & ſalutis autor, pro diuina ſua ſapientia, qua ſciret ubi non modò futuræ cauſa, ſed præſentis etiam uitæ tranquillitas eſſet, inhortatus eſt ad paupertatem uel capeſſendam, uel non odio habendam, quod probitatem facilius, difficilius improbitatem efficiat, idem illi prædicauerunt. Nam Plutarchus cum dixiſſet rationem, prudentiam'que ſic uerum iudicium reſtituere, quemadmodum redditur medicamentis ſanitas, his qui à febri ſanantur, ſubiecit: καὶ αὐτάρκης ἔσῃ, ἐὰν μάθῃς τί τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν ἐστι. τρυφήσεις ἐν πενίᾳ, &c. Et diues eris, ſi quæ ſit pulchritudo, bonitas'que didiceris. Triumphabis, regnabisq́ in paupertate, uitamq́ priuatam, à turbisq́ remotam nihilo diliges amplecteris'que minus, quàm ſi uel in imperio, & magiſtratu fores. Vides omnes eorum uoces, eandem, atque hodiernam reſonare, deſiderare, ſuggerere

mortalibus religionem? Illud quoque quod referunt, miranturq́ue Porphyrius, & Iamblichus, quod à Pythagora, Pythagoreisq́ue præcipiebatur, non'ne nostrum est, præcipuumq́ue religionis hodiernæ robur? φυγαδευτέον πάσῃ μηχανῇ καὶ περικοπτέον πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μηχαναῖς παντοίαις ἀπὸ μὲν σώματος, νόσον, ἀπὸ δὲ ψυχῆς ἀμαθίαν, κοιλίας δὲ πολυτέλειαν, πόλεως δὲ στάσιν, οἴκου δὲ διχοφροσύνην, ὁμοῦ δὲ πάντων ἀμετρίαν: Fugandam totis uiribus, & abscidendam igni, & ferro cunctis'que machinis, à corpore quidem ægritudinem, ab animo inscitiam, ab urbe seditionem, à domo discordiam, simul ab omnibus intemperantiam. Et illud, quòd eundem Pythagoram ferunt, miranturq́ue uentris, Venerisq́ue indulgentiam, eum solitum comparare Sirenis illis homicidis. Et quòd cupiditates, uitiaq́ue non nata, & facta à natura, sed à nobis ipsis inuenta dixit. Multas, ait, hominum cupiditates acquisitas esse, repertasq́ue ab ipsis hominibus: διὸ καὶ πλείστης ἐπιμελείας δεῖσθαι τὸ πάθος τοῦτο, καὶ φυλακῆς τε καὶ σωμασκίας οὐ τῆς τυχούσης: Quocirca magna huic morbo opus esse cura & custodia, corporisq́ue exercitatione. Hoc eximius nostræ Theologiæ præceptor, Castigo, ait, corpus meum, & in seruitutem redigo. Itaque corpus exercendum siue castigandum, cupiditates, curam'que carnis abijciendam, & illi senserunt, constanter'que asseruerunt. Nam quod idem diuus Paulus præcepit, Et curam carnis ne feceritis: Audi ut Marcus Tullius conformiter probauerit, quo uerborum splendore monuerit in Legibus: Nam cum animus, inquit, cognitis, perceptisq́ue uirtutibus, à corporis obsequio, indulgentia'que discesserit, uoluptatem'que sicut labem aliquam dedecoris oppresserit, omnem'que mortis, doloris'que timorem effugerit, societatem'que carnis eiecerit, tum suis, omnibusq́ue natura coniunctis suos duxerit, cultumq́ue Deorum, & puram religionem susceperit, & exacuerit illam, ut oculorum, sic ingenij aciem, ad bona diligenda, & reijcienda contraria, quæ uirtus ex prouidendo est appellata Prudentia, quid eo dici, aut excogitari poterit beatius? Hæc Philosophus Latinus. Contemnunt igitur omnes, contemnenda'que clamant, hæc mortalia: omnem autem ad res æternas, ueras'que, amorem, studium'que transferendum. Nam & Epictetus: ὅσοι γὰρ περὶ κτῆσιν καὶ ἀγροὺς, καὶ οἰκέτας καὶ ἀρχάς τινας ἀναστρέφεσθε, ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἢ χόρτος ἐστί: Vos ò quicunque agris, famulitio, magistratibus adipiscendis studetis, hæc esse noritis non aliud, quàm fœnum. Hæc quidem Epictetus. At Iamblichus ex Pythagora, qui præcepisset, ut publicas semitas uitares, multa diuinitus disseruit, eius sententiæ declarator, qua diuus Paulus dixit, Nolite conformari huic seculo. Ille uerò, Hoc, inquit, Pythagoræ symbolum, popularem quidem, uulgarem'que uitam deserere, separatam autem, diuinam'que agitare monet, publicis'que opinionibus contemptis, secreta, ac priuata magni æstimare. Contemptis item humanis illecebris, τὴν δὲ ἐκ θείας βουλήσεως ἠρτημένην εὐπραγίαν, περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι: Felicitatem, quæ ex diuina uoluntate dependet, plurimi facere. Humanas præterea consuetudines, ceu plebeias abijcere, cultu Deorum, qui longè præstet uulgari uitæ, suscepto, eo'que optimo: θεῶν τε θεραπείᾳ χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ. Quis dubitet igitur, quin optimam religionem, cultum'que Deorum, quanquam dicere non est è Philosophia Deorum, Iamblichus purissimam, excellentissimam'que senserit? nimirum hodiernam, qua non inueniet animus cogitando, nec meliorem, nec puriorem, cui, quem colat, non homines, aut astra, aut Dæmones, sed unicus, singularis, præpotens'que Deus est propositus. Certè ea est optima religio, perfectissimus'que cultus, quæ supremum colit, & colit admirando, decantandoq́ue eum, & opera miranda, suspicienda'que eius.

A *Philoſophos aſſerere religionem purè exercendam eſſe, quærendumq́ acceptiſsimum Deo cultum, cuncta humana contennenda. His probari, ea, quæ habentur in religione Chriſtiana, auidiſsimis animis eos acceptaſſe.*

CAP. XVI.

AD HANC rationem pertinẽt item quæ idem Iamblichus enarrans ſymbola Pythagoræ, diſſeruit, quibus quidem probatur, eos ubique religionem Chriſtianam demiratos, unam hanc tacitè coluiſſe, prædicaſſe, ſuſpexiſſe, unam ueram generis humani Philoſophiam iudicaſſe. Nam quod Pythagoras monuit, ut accedens ad templum adores purè, μηδὲν ἄλλο μεταξὺ βιωτικὸν μήτε λέγειν, μήδε πράττειν: Nihil aliud ibi uel agens, uel loquens: quod ad corpus ſpectet, eſt noſtræ religionis prædicatio. Quod explicans Iamblichus, Conſeruat, inquit, offert'que Diuinitatem hoc ſymbolum, cuiuſmodi eſt, puram, incontaminatam, ab omni concretione mortali ſegregatam: uult'que hoc præceptum efficere, ut inſueſcas purum purè contingere, ne quid mortale, ac corporeum ad cultum diuinum apportes. Sunt enim quæcunque attuleris aliena, & contraria. Idem ad ſcientiam ualet plurimum. Neque enim cum ſcientia diuina miſcere cogitationem, opinionem'que uulgarem, & humanam, curam'que aliquam, & ſtudium corporis oportet. Neque uerò uerba ſacra, actionesq́ diuinas, & puras inquinare, uagis hominibus, aut moribus communicatas. Hæc Iamblichus ad uerbum. Qui quidem omnis ſermo, nemini dubium, quin ſit hodiernæ pietatis explicatio. Atque quod Seruator noſter præcepit, Primum quærite regnum Dei: Audi ut idem B ex ſymbolo Pythagorico, quo dixit, non ingrediendum in templum ex caſu, & quaſi aliud agenti, diſſeruit: Non eſt, inquit, cur fores templi fortuitu oculis oblatis ingrediaris. Nam cum ſimile ſimili gaudeat, ſanè cum natura Deorum in uniuerſo ſit eminentiſsima, horum in primis cultus exercendus eſt. Quòd ſi hunc alterius negotij cauſa, quis poſtpoſuerit, claret cultus, ac notionis ordinem eum peruerſurum, reiecto quod erat primum, in ſecundum locum. Ad hæc, non decet bonis pretioſis utilitates humanas anteponere, aut obiter facere, quæ erant meliora, noſtris ad finem certum directis. Hæc Iamblichus. Hoc alio ſymbolo cum Pythagoras monuiſſet, quo dixit, Nudis pedibus ſacrifica & adora: Deſignat, inquit, modeſtè, compoſitè, minime'que ordine neglecto Deos colendos, capeſſendam'que eorum cognitionem. Alterum oportere non impeditum, uinclis'que ligatum, cultum, notionem'que eorum ſuſcipere. Hæcq́ non de corpore ſolum, ſed item operationibus animi præcipit, ut neque ab affectibus eas impediri, neque à corporis imbecillitate, aut his, quæ circunſtant exterius, ſinas, ſed expedita cuncta, & prompta ad eorum propinquitatem nanciſcendam habeas: εὔλυτα δὲ πάντα ἔχειν, καὶ ἕτοιμα πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν θεῶν. Hæc quidem diuinus Philoſophus. Quem quidem, quòd omnibus præfert, antecellereq́ uult cultum Dei, religionem, pietatem, cunctas humanas curas, & cupiditates, ſatis laudare non poſſum: quòd autem Deos toties inculcat, poſſem eum ſuamet Theologia docere, atque illi probare, quoniam ſummum, ſingularemq́ Deum ſæpius agnoſcit, huic duntaxat cultum, religionemq́ deberi, prætcrea nullis. Tendendum igitur animis in cœlum, maximeq́ huic itineri, regione terreſtri, & labe relicta inſiſtendum, ut ad puriſsimam, ſegregatamq́ omni labe uitam perueniamus, utendum'que optimo Deorum cultu, maxime'que ſupremis Dijs congruenti, aſſeruerunt: παραγγέλλει τῆς οὐρανίας πορείας ἀντέχεσθαι, καὶ τοῖς κρείττοσι θεοῖς

συνάπτεσθαι, δεῖ τι ἐνύλως χαίρεσθαι καὶ πραγματεύεσθαι πρὸς τὴν ἄϋλον καὶ καθαρὰν ζωήν, διότι θεραπεία χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ, καὶ μάλιστα τοῖς πρωτίστοις θεοῖς προσηκούσῃ. Ex his constat optimum illûm, ad quem inuitat, Deorum cultum, supremos'que maximè decentem, non alium eum innuere, quàm hodiernum, qui & optimus est, & supremo maximè Deo conueniens. Neque enim supremus est, nisi unus, adorandus solus, eis fatentibus. Hæc fuerunt ea, ob quæ uocatus est Iamblichus à suis diuinissimus, approbantibus scilicet quæ de religione docuisset. Itaque etiam diuinè de rerum humanarum contemptu, summo cum Theologia uera consensu disseruit: Optant, ait, omnes esse beati, sed quam cupiunt in primis uitam, nisi causa maior felicitatis accedat, sentiunt eam non sufficere. Ergo ridiculum est, non omni contentione, studio, atque industria elaborare, quo sapientiam consequamur, quæ sola potest efficere beatos. Inuenies enim, quæ magni ab hominibus æstimantur, cuncta esse σκιογραφίαν, inania simulachra, adumbratam'que picturam: ut rectè dicatur hominem μηδὲν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, esse nihili, humanas'que res instabiles esse. Siquidem robur, proceritas, forma, ridicula sunt, nullius pretij: γέλως ἐστὶ, καὶ οὐδενὸς ἄξια. Nam forma, præterquam quod nihil habet exquisitum, siquis, quemadmodum Lynceum ferunt, parietes, & arbores penetrare uisione posset, quantam malorum turbam uideret eam sequentem? Honores porrò, gloria'que omnis, pro qua summa contentione depugnatur, ἀδιήγητα γέμει φλυαρίας, inenarrabili uanitate redundat. Nam qui ipsam ante oculos habet æternitatem, stultitiam uidebit his ardenter elaborare. Quid enim humani est diuturnum? Hæc Philosophus. Nihil igitur abest, quo minus omnibus suffragijs, hodiernam religionem, ueritatis sedem, reginam probitatis, sapientiæ ducem decernant, qua nihil ab immortali Deo melius hominibus dari potuisset. Vna enim perfectè rerum humanarum fragilitatem, inconstantiam'que detexit, ab earum amore melioribus propositis dissociauit. Sola magistra uera fuit eorum, quæ Philosophis Natura docente, uidebantur. Conuocant igitur & ipsi mortales à terrenis, fragilibus'que auocatos, ad æterna, ad religionem puram, ad pietatem ueram, ad cultum Dei, ad spes cœlestes.

Philosophos arbitrio libertatem tribuentes, sed opem diuinam ad opera recta necessariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipsis esse, autoribus eis.

CAP. XVII.

ILLVD QVOQVE mirabile, scitu'que dignum, quòd de libertate animi, ac libero arbitrio, eadem atque nostros, apud eos habentur. Conspirant enim sapientia cœlestis, atque Natura. Omnem inquam animis datam esse libertatem, nobis permitti, malimus'ne miseri, an beati esse. Siquidem Iamblichus testis est, Pythagoram, summa asseueratione, apud omnes περὶ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτεξουσίου δυνάμεως ἀναμφισβητήτως ἀπέδειξε: De animi iure, expedita'que potestate, sine ulla ambiguitate disseruisse, demonstrationes expressas præbuisse. Duobus'que id nominibus designabat, δυνάμει, facultate, potestate. Vbi est enim potestas, nullum est uinculum, nulla obligatio, est facilitas. Altero αὐτεξουσίῳ, sui iuris, suæ licentiæ, suæ libertatis. Sed diuinius, ac profundius hoc apud eum, & Platonem est demonstratum. Siquidem Pythagoras affirmabat eodem

A eodem Iamblicho autore, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμὲν ἐν τύχης, καὶ δαίμονος τάξει, ὅτι ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἱρούμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀπεργαζόμεθα: Nos ipsos, nobis esse Fortunæ, & Genij loco, nos eligere Genium, nosmet facere ut simus fortunati. Quid diuinius, ad errores aperiendos humanos præsentius? Nusquam est Fatum, non Fortuna, nisi quam tu uolueris. Quem malueris, Genium habebis. Dabit ergo malis mala Deus, dans eis, quę maluissent, dum bona, & mala uelle potuissent. Hoc Pythagoras eo carmine designabat,

γνώσει δ' ἀνθρώπους αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας.

Sponte sua nosces homines sibi quærere clades.

Sed quoniam liberum quidem arbitrium est, uerum nisi maioribus auxilijs in malum potius quàm bonum propter humanam fragilitatem procliue sustineatur, delabitur in deterius, uerè sanxit Theologia, liberum quidem arbitrium esse, sed indigere auxilij diuini: Solus enim Deus, cuius est inexhausta, indeficiensque bonitas, potest semper uelle bona. Nos autem qui longè distamus ab illo, cadimus, sed uolentes, qui non cadere poteramus, si noluissemus. Auxilium igitur diuinum implorandum, ut electio potens esse malorum, potius sit bonorum, cum nostris illi maximè senserunt. Iamblichus: μία μὲν ἀρίστη παράκλησις εἰς τὴν θείαν εὐδαιμονίαν, ἡ μεμιγμένη ταῖς εὐχαῖς καὶ ἀνακλήσεσι τῶν θεῶν, καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτῶν Διός: Optima, unaque præstans est consolatio ad felicitatem diuinam, quæ mista est precibus, & inuocationibus Deorum, maximè uerò regis eorum Iouis. Epictetus etiam eadem atque Iamblichus ratione, nisi solidis radicibus autori nostro penitus hæreamus, fore prædicat, ut nunquam ueram beatitudinem, in multa scelera prolapsi consequamur, ut superius adductum est.

B *Hieroclem, Syrianum, eximios Philosophos, ueram iudicare sapientiam, uirtutumque principem pietatem, & assimilationem cum Deo, & imitationem bonitatis, iustitiæque eius. Eumque esse Philosophiæ finem. Hanc esse beatitudinem, quam Marcus Tullius dicit à Philosophia donari.*

CAP. XVIII.

AVDIENDVS item Hierocles, & Syrianus, summus uterque Philosophus, de totius Philosophiæ, cunctarumque contemplationum fine, ut omnes intelligant profanam Theologiam cœlesti se deuouisse, placitisque eius, pronis animis assensam esse, nec aliam sibi metam studiorum præfixisse, quàm quā doctrina cœlestis ostendit. Ait ergo Hierocles: τέλος ἁπασῶν ἀρετῶν ἡ φιλία, ἀρχὴ δὲ ἡ εὐσέβεια: Finis, inquit, uirtutum charitas, principiumque pietas. Est autem ratio pietatis, bonorum nobis omnium origo, & seminarium. Cernis quæ diuus Paulus, Fides, spes, charitas, maior horum charitas. Is finis omnium uirtutum, charitas erga Deum, & homines. Audis à pietate, ueluti fonte, cunctas manare uirtutes? Est enim timor Domini principium omnis uirtutis, & sapientię. Exercendam igitur, amplectendamque clamant pietatem, quemadmodum semper hodierna religio: quia lignum uitæ est his qui apprehenderit eam: Et qui tenuerit eam beatus. Si pietas igitur est origo uirtutum, finemque uirtutum nobis apportat: nihil autem est uirtute melius: profectò laudatur, supremis laudibus fertur à Philosophis ea religio, quæ præter omnes, pietatem ueram nouit, & exercuit. Est autem pietas suprema, ueraque de supremo Deo. Cui colitur igitur, indefesseque laudatur supremus Deus, rerum principium & finis prædicatur semper, ea pietas uera, atque suprema. Quis è Philosophis igitur, si uidisset hodiernam religionem, omnem ad æterni, & incommunicabilis Dei cultum

inclinatam, ad eumq; genus humanum uocantem, si ueritatis amicus esse, priuatis affectibus omissis uoluisset, non extemplò ueram, singularemq;, solam pietatis nomine dignam exclamasset? Idem Hierocles ait, finem uitæ esse, θεὸν ποιεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὸ δυνατόν: Deum facere ex homine, usque quò fas est, hominem fieri Deum. Sentit Hierocles quod apertè nostri, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et, Cohæredes Christi, conformes imagini Filij Dei. Huiusmodi finem senserunt & illi, sentientes, hodiernam religionem magistram omnium bonorum, & matrem palàm innuerunt, quæ quomodo Dij, aut filij Dei fieri mortales possent, unà docuit: & ad ueritatis aulam iter patefecit. Addidit Hierocles Pythagoreus: Quoniam igitur uita secundum uirtutem diuinam amplectens similitudinem, uerè diuina est: at quæ cum scelere, & flagitijs transigitur fera, impia, claret uoluptatē probi diuinam lætitiam imitari, Deum, mentemq; sequentem. Verum improborum uoluptas (sit enim nunc commune nomen) efficitur motui fero, & stupido persimilis. His Hierocles ostendit uirtutem, similitudinem, imitationemq; esse diuinam, similiter uoluptatem, ex uirtute nascentē, similem lætitiæ diuinæ, confirmans ea, quæ nostris in literis habentur: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Imitamur igitur illū, cum rectè uiuimus. Non aliud est hodierna Philosophia, quàm diuinæ probitatis, iustitiæ, bonitatis imitatio. Ecce una omniū religio, mens omnibus una, unus Deus, unus uitæ finis, una eademq; Philosophia, Deum imitari, uoluptates ex hac imitatione nascentes solas prosequendas, solas ueras, synceras. Syrianus autem præceptor Simplicij in interpretatione librorum Aristotelis: τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, &c. Boni enim causa, & ut cum Deo similemur, & causa salutis nostræ, speculari desideramus. O' plus quàm aurea uerba. Magnus igitur Philosophiæ, & præclarus finis, Deo similari, bonitatem eius imitari. Hæc nostra salus, hoc bonum. Id optat sibiq; proponit Philosophia. Vna eademq; nostra, atque illorum: Illorum, docente Natura: nostra, reuelante Deo. Non potestis igitur ò Philosophi negare, quin omnibus quæ cœlitus hominibus donari potuissent, optatior, uerior hodierna sit Philosophia. Marcus igitur Tullius eximius & ipse, diuinæq; mentis Philosophus, de Finibus, Omnis, ait, autoritas Philosophiæ consistit in beata uita comparanda. Beatè enim uiuendi cupiditate incensi omnes sumus. Quæ igitur hæc, ò Marce, beatitudo, nisi quam Syrianus, cæteriq; dicunt, primum diuinam pulchritudinem imitari, tum ex eo consequi beatam uitam in posterum, quæ nulla in terris reperiri potest? Deniq; etiam uetustissimus Pythagoras uidit & celebrauit hanc beatitudinem donandam ex optimè in uita gestis:

> ἡνίοχον γνώμην στήσας καθύπερθεν ἀρίστην
> ἢν δ' ἀπολείψας σῶμα ἐς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃς
> ἔσσεαι ἀθάνατος θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητός.
>
> Optima mens, animi fac ut moderetur habenas,
> Tum corpus linquens, tranabis ad æthera apertum,
> Immortalis eris Deus, amplius haud mortalis.

En quod pater bonorum, hominibus in terra prædicauit: Erunt omnes æquales Angelis Dei. Quod eius Apostoli confirmantes, Dedit, inquiunt, eis potestatem filios Dei fieri. Et, Conformes imagini filij Dei.

Priscos à maioribus audisse de præmijs æternis. Famam semper inter mortales crebuisse futuræ felicitatis post hanc uitam. Platonis, & Socratis, & Marci Tull. testimonia.

CAP. XIX.

Denique

A DENIQVE de futura uita, omnibusque his quæ pari, atque superiora consensu cunctæ nationes, nullo non seculo crediderunt, asseruerúntque, partim ratione, iudicióque uidente, partim ex antiquissimis seculis, atque ut ego quidem arbitror, ab exordio mundi per omnes ætates hęc Theologia manante, mirificè nobiscum Philosophi conueniunt. Quæ cum & à paucis, & obscurè, autoréque incerto quondam circūferrentur, nuntio cœlesti, à regijs sedibus suis in terras descendente, uelut intra adyta, reposita, & condita lux, ruptis quibus antea claustris contineretur, torrenti similis inundauit, clarissimis facibus, toto terrarum orbe explicata. In duas autem finditur hæc futura uita uias: alteram ad æterna præmia, alteram ad æterna supplicia ferentem. In quibus cum mirè Philosophi nobiscum congruant, fit omnium quæ superioribus libris scripta sunt, confirmatio. Confirmatur enim hinc immortalitas animorum, creatio mundi, cuius æternitas non stat cum uita futura. Confirmatur item prouidentia, hominúmque creatio. Mirabile uerò est, ut ratio, Naturáque docuerat multos, quę post Deus ipse reuelauit. Habet enim ueritas impetus suos, seséque sponte, propter diuinam similitudinem animis offerens, eos ad confessionem sui compellit. Sed enim semper lux aliqua refulsit, & ex antiqua ante diluuium, ab humanæ prolis initio, pietate, qua solus Deus uno ab omnibus animo colebatur, quædā per omnes gentes reliquiæ restiterunt. Constat igitur, fidem apud mortales semper olim fuisse celebrem, esse post hanc uitam aliud uitæ genus, diuinius, animis pijs, iustisque paratū, eámque famam cōstantē per omnes gentes, seculis omnibus increbuisse, nunquam spem hanc ex humanis pectoribus extinctam, mœstos eos, ac tristes destituisse. Plato igitur in Apologia, εἰ δ᾽ αὖ οἷον ἐκδημῆσαι ἐστὶν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, &c. Sin autem mors est, quasi hinc in alium demigrare locum: & uera B sunt quæ dicuntur, esse defunctos illic omnes: quid eò melius dari possit? Ecce priscā publicamque famam de immortalitate animorum, de præmijs æternis, de consortio societatéque bonorum, quam decantauit extulítque miris laudibus ibidem Socrates, nihil melius contingere cuiquam posse, quàm cum sapientissimis, iustissimísque uiris uersari, quos Græcorum optimos fuisse scirent omnes. Hanc celebrem, penésque omnes fuisse famam Plato docet. Si uera, inquit, sunt, quæ dicuntur, Sermo constans unanimisque omnium testimonio corroboratus, quem, fontem aliquem magnum, unde flueret, autoritatemque maiorem quàm humanam habuisse necesse est. Magnus igitur omni seculo crebuit rumor, homines ex hac uita in alium quasi mundum proficisci, bonósque cum bonis congregatos, beatissimè uiuere, quorum tanta sit beatitudo, ut qui sapiens sit, non unam modò, ut eo fruatur consortio, sed mille mortes libenter occumbat. Addit enim Socrates: ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι, εἰ ταῦτα ἀληθῆ: Ego sępius optarim mori, si hæc uera sunt. Hoc ante oculos habentes martyres nostri, omne mortis genus præsentissimis animis subeuntes, se quasi ad epulas, & triumphos tum uocari fatebantur. Hanc quoque famam, publicámque, non Græcorum modò, sed item aliarum nationum persuasionem fuisse, insignis testis alius, Marcus Tullius: Autoribus, inquit, ad istam sententiam, quam uis obtineri, uti possumus, quod in omnibus causis & debet, & solet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant uera, cernebat. Itaque unum illud insitum erat priscis illis, esse in morte sensum, neque excessu uitæ, sic deleri hominem, ut funditus interiret. Ecce Marcus insitum ait fuisse priscis illis, à quibus Græci, Latiníque originem, & sermonem, ritus, & scientias suscepere (quos Socratem apud Platonem spectasse uerum est) animos immortales curriculo uitæ præsentis exacto, ire in alia loca, frequentésque bonos cum bonis lætari,

triumphari in republica beata. Testimonium uetustatis orator grauis ualere pluri- C mum solere, & debere in omnibus causis, asseuerat. Quod Aristoteles quoque in Moralibus confessus est. Meretur autem fidem uetustas, ne forte putes sine ratione hæc eos sensisse, quòd ab ortu progenieq; diuina non longe aberant, propiores erant diuino satui. Progeniem autem diuinam sentit, procreationē diuinam, qua Deus procreauit, genuit, seu fecit hunc mundum, & hominem, qui uera diuina progenies fuit. Aut sentit Deos, & Angelos, quos unà cum hominibus progenitos, homines, uti præceptores audierunt. Forte intendit eò Cicero, quod Plato in Timæo docuerat, Difficile esse non credere natis à Dijs. Credendum, inquit, mirum in modum est priscis, ut aiunt, uiris, qui se progeniem Deorum esse dicebant. Hæc igitur causa, quamobrem priscis credendum sit, à quibus, ut sæpenumero dixi, quandam constat manasse Theologiam, profectam quidem à priscis ad posteros, ad priscos autem à Deo, cuius se progeniem illi asserebant. Deus enim Hebraicè dicitur numero multo Dij. Natus homo à Deo, eruditus quoque est, magna cognitione rerum diuinarum ex sermone, & præsentia eius dotatus. Hunc & filios eius, ueteres audierunt, senserunt eum asserentem se progeniem esse diuinam. Is & omnis pòst ætas, dicti sunt prisci, nati, ut ipsi asserebant, à Deo. Sed priscos in Timæo natos à Dijs, dixit, in Tusculanis autem propiores stirpi diuinæ, ut alij sint prisci, alij progenies diuina. Fuerunt igitur primi genitores, progenies diuina: Cæteri post eos nati, eosq; cōtemplati edoctiq; ab eis ex quotidianis sermonibus, prisci. Grauissimū igitur hac de causa, & fidelissimū testimoniū uetustatis, quæ à parentibus suis, diuina progenie, animos immortales esse, & ab hac uita migrare ad cōsortia beatorū, multaq; alia mysteria, quorū reliquiæ, & uestigia quædam collecta sunt his libris, audiuit. Itaque Marcus idem Tullius non Platonis modò Theologiæ subscribens, sed firmam gentis suæ sententiam proponens, D Siquidem, inquit, aut Dij ipsi, aut cum Dijs futuri sumus. En illa sacrosancta missa de cœlo in terras ultimis temporibus latissima, atque uberrima sapientia, Erunt, inquit huius sapientiæ fons, omnes æquales Angelis Dei. Quod prædicauit uelatus humano corpore, nobiscumq; uersatus in terris, iam antea primos parentes, priscosq; docuerat partim sua præsentia, partim nuntijs cœlestibus. Prædicatum est regnum cœlorum, & diuulgatum nouissimis seculis resonantius, clarius, dimissis usquequaq; per omnes terras præconibus, ut haberet autoritatem firmam, atque inconcussam, quod antè celebri quidem sermone, sed autore incerto uulgabatur. Scintillæq; illæ refulgentes, radiorum'que obscuritas, ipso toto corpore lucis apparente, cognitæ sunt, & perspectæ unde micarent. Audi igitur ut Plato audierit à priscis, prisci à progenie diuina, diuina progenies, à parente suo Deo, iustis, & probis æterna bona commercium Deorum, quos Moses nuncupat Angelos: nec uerò commercium solum, uerum etiam æqualitas naturæ fuerit promissa, antequam lux illa magna flagrasset in terris: Dura, inquit Socrates, mihi mors uideretur, εἰ μὴ μὴ ᾤμην ἥξειν, πρῶτον μὲν παρὰ τοὺς θεοὺς ἄλλους σοφούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἔπειτα καὶ παρὰ ἀνθρώπους τετελευτηκότας ἀμείνους τῶν ἐνθάδε: Nisi putarem me profecturum, primum ad Deos alios sapientes, ac bonos, tum ad homines qui excesserunt è uita, longe his qui nunc in terra morantur, meliores. Vides ut spes illis quoq; seculis rutilaret ex hac uita ad societatem Angelorum, sanctorumq; uirorum proficiscendum? Angelorum, inquit noster, choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere. Superiora ante aduentum lucis magnæ, posteriora pòst dicta sunt. Eadem reluxit semper Theologia, obscurior prius, & quasi in crepusculo, demum flagrantissima. Quoniam igitur ad beatitudinem animos ire prædicabatur, hinc fama erat, cuius meminit cum alijs multis idem

A idem Plato, esse nos in hac uita, tanquam in carcere: Est, ait, in arcanis quædā fama: nos quasi in custodia esse, à qua nemini liceat sponte decedere.

Plato & Socrates & Marcus Tullius testes, fidē antiquam esse de præmijs iustitiæ, ac probitatis. Eos cum nostris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, uitam cœlestem in corporibus agitandam. Qui hoc egissent, in concilio Deorum futuros.

CAP. XX.

HANC ipsam per omnes mortales à maioribus de futura beatitudine bonorum, malorum autem supplicijs, traditam famam, ac scientiam ubique repetit, inculcátque Plato. Nam ne credas malos pariter atque bonos, ea felicitate, beatitudineque donari, sentiasque iuxta Theologiam nostram, id est, eorum, qui post cœlestem effusam per terras sapientiam nati sunt, eos quoque malos ab hac felicitate seclusisse, testis idem Plato: Optima, inquit, sum spe, esse defunctis aliquid, &, ut dictum est antè, longè melius bonis, quàm malis: εὔελπίς εἰμι εἶναί τι τοῖς τετελευτηκόσι, καὶ ὥσπερ γε καὶ πάλαι λέγεται. Idem paulò pòst præclaram de hac uita, ac discrimine bonorum, malorumque uocem extulit: Nefas est, inquit, ad gentem diuinam aspirare cuiquam, qui philosophatus non fuerit, purusque ex hac uita prorsus non abierit. Ob quam causam ueri Philosophi ab omnibus cupiditatibus corporeis se continent, neque se ipsos eis dedunt unquam. Sic Plato. Noster autem, Apparuit, inquit, humanitas & benignitas Saluatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietates, & secularia desideria, sobriè, & iustè, & piè

B uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem. Hæc igitur Socrates uidit, & prædicauit moriturus. Est enim beata spes, quod Socrates dicebat, subleuari ad gentem Deorum, Angelorum concilio ascribi. Hoc non datur apud Socratem, nisi purè ac rectè philosophanti, id est, ut ait diuus Paulus, sobriè, & iustè, & piè uiuenti, abnegantique impietates, & cupiditates mundanas, quasi uulgares, quas homines impuri promiscuè sectantur, spectantes ad corpoream hanc, fragilemque uitam. Et oblectamenta, uoluptatesque mundi huius. Quibus impuratos, contaminatosque, & Socrates prius, & posterius Paulus, negant aditum habere ad superos. Itaque Philosophia de regno cœlorum, de consortio Deorum, & quòd hominibus iustis uia patet ad superos, estque beatitudo parata, necnon quòd philosophandum sit, id est, sapienter, iustè, pieque uiuendum, quoniam sunt magna præmia proposita, nempe societas Deorum, cum prius circunferretur, ultimo tempore celeberrimam reddidit legatus Dei in terras. Hinc Philosophi, & qui sapere ex rerum consideratione, non desipere statuerunt, agnoscent hodiernam religionem semper aliquo modo fuisse, eamque sapientissimos quosque summis laudibus extulisse, prædicasse. Vt si Socrates hoc tempore, quo tam eximia de patria cœlesti, uitaque beata illa, Deorumque commercio prædicantur, & prædicatur solos bonos ad eam sublimādos, certè sublatis ad cœlum manibus dicturum fuisse par sit, hanc unicam, singularemque sapientiam, humani generis magistram apparuisse, uerissimaque esse & adoranda, amplectendaque quæ ab ea dicantur: Nullamque, si quis rectè censeat, inter Philosophos, & hanc religionem discordiam esse. Nam Socrates sapientissimus Græcorum ab Apolline iudicatus, si dixit, & prædicauit, his qui sapienter, recteque uixissent, futurum id præmij, quod ad diuinam gentem proficiscentur, ad quam nefas sit impuros aspirare, profectò dixit, quod Christus natus ad hoc ipsum, & corpore uelatus humano, in mundo regia uoce prædicauit,

uit, aperuitq; explicans, & clara faciens, & radiantia, quæ quadam obscura ratione C illi augurarentur. Marcus igitur iterum iuxta Platonis, & Socratis & suam, quod ea mirificè probabat, sententiam, duas esse uias, duplicesq; cursus animorum è corpore excedentium, dicit. Nam qui se humanis uitijs (quæ diuus Paulus appellat secularia desideria) contaminassent, & se totos libidinibus dedidissent, (contrà uidelicet, quàm Christus, & legatus eius Paulus prædicarint) quibus cæcati uelut domesticis uitijs, atque flagitijs se inquinassent, uel in republica uiolanda fraudes inexpiabiles concepissent, ijs deuium quoddam iter esse, seclusum à concilio Deorum. Qui autem se integros, castosq; seruauissent, quibusq; fuisset minima cum corporibus contagio (Quod diuus Paulus dixit, sobriè & piè & iustè uiuere, Et fugere fornicationes, immundiciam, libidinesq; efferas) seseq; ab his semper seuocauissent, essentq; in corporibus humanis uitam imitati Deorum (quod nostri dicunt in carne esse, & præter carnem uiuere, agereq; in terris uitam Angelorum) his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. Pauloque inferius docet, ut consuescamus mori. Hoc, dum erimus in terris, erit illi cœlesti uitæ simile, quò cum uenerimus, tum denique uiuemus. Hactenus Philosophus Latinus, ex quibus intelligimus, eandem esse de supremis humanæ uitæ, malorumq; & bonorum finibus, Philosophorum, nostræq; religionis sententiam: Quòd malis erit iter quoddam deuium, seclusum à consortio Deorum, ferens in alia longè diuersa, quàm cœlestia loca, quæ postea separatim explicabuntur: Quòd fugiendæ sint in corpore, corporeæ uoluptates, Angelorumq; uita in terris agenda: Esse in corporibus humanis uitam imitandā Deorum. Hoc uera religio philosophatur. Innumerabilis multitudo patriæ cœlestis amore, uitam imitati Deorum, non modò ab inconcessis uoluptatibus, sed etiam licitis se continent. Quis est, quin putet, si magni illi, antesignaniq; Philosophi cæterorum Philosophorum D principes religionem hanc uidissent, nō protinus dicturos fuisse, nihil ea melius dari hominibus à Deo potuisse, Principem & caput, non hominem, sed Deum habuisse, conditam non humanis, sed diuinis præceptis? Nam quanquam hæc dixerat Socrates, hærebat tamen adhuc, nec tota luce sua, ueritas ei affulgebat, multaq; remanebant dubia. Refulsit postea faces suas è cœlo apportante Deo, qui primus aduentu suo, celebre facit & clarum regnum cœlorum. Hanc eandem sententiam, quæ uiro sapienti summè placeret, retulit Marcus Tullius in Somnio, Si quidē, inquit, benemeritis de patria, quasi limes ad cœli aditum patet, nunc tanto præmio proposito enitar multo uigilantius. O ueritatē semper aliqua luce radiantem. Hoc agitur nunc passim, agendumq; is qui merito dictus est humani generis Seruator, præcepit, hortatus est, ostentans diuitias cœlestes, omnes ad eas gratis capessendas inuitans. Homines autē sapientes, tantis præmijs propositis, acriter enitūtur, tum noxias à sese uoluptates abijciētes, tum charitate, iustitia, modestia, pietate uitam Deorum imitātes. Quæ idem ille, summa cōcordia cū religione uera, sic descripsit: Sunt, inquit, optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, uelocius in hāc sedē, & domū suā peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tū, cū erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea, quæ extrà erūt, contēplās, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nā eorum animi, qui se corporis uoluptatibus dediderūt, earumq; quasi se ministros præbuerunt, impulsuq; libidinū uoluptatibus obedientiū, Deorum, & hominū iura uiolarūt, corporibus elapsi, circū terram ipsam uolutātur. Hæc ait ille. Nā quod subijcit, Nec in hunc locū, nisi multis exagitati seculis reuertūtur, posthac examinabitur. Cōstat modò, eandē esse priscā atq; nouissimā de præmijs bonorum, ac malorum, de regno cœlorum sapientiam. Ad quod uita casta, innocenti, pura, iusta perueniatur, inde longius excludendis qui se corporeis

uolupt

A uoluptatibus dedentes, & ingurgitantes, similes porcis & asinis esse quàm Dijs, aut Angelis maluerunt: Nolite, inquit oraculum, fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus. Ad Platonem tanquam legitimũ hæredem, quasiq; Atticum Mosen uenit à priscis hæc Theologia, sicut de tribus numinibus, de diuina similitudine animorum, uenit ab Aegyptijs, Hebræis, Chaldæisq;, qui à progenie diuina audierant, Marcusq; ipse, suæ gentis quoque firmam, insitamq; penitus sententiam eam fuisse cum Seneca confirmat.

Probos post uitam Deos declarandos, quemadmodum sacræ literæ, prædicare Platonem: Improbos, iniustos, sceleratos cum similibus habitaturos, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum.

CAP. XXI.

HANC eandem sententiam Plato non modò ut suam, quemadmodum Marcus Tullius, sed ut maiorum suorum, qui diuini apud Græcos habiti sunt, sæpe memorat, famam tempestatis suæ, superiorumq; seculorum, quibus à locis fragrantem, haud certum, præclarè inquit in Cratylo, Hesiodus, & alij multi ex Poëtis dicunt: ὡς ἐπειδ᾽ ἄν τις ἀγαθὸς ὢν τελευτήσῃ μεγάλην μοῖραν, καὶ τιμὴν ἔχει, &c. Quod posteaquam quis probus excesserit è uita, magnam sortem, honoremq; assequitur. Fitq; Dæmon, iuxta hanc sapientiæ nuncupationem. Assentior igitur & ipse, prudens & sciens quicunq; sit, Dæmonium esse, uel uiuentem, uel defunctum, recteq; Dæmonem uocari. Ecce ab Hesiodo, uetustioribusq; Poëtis, quos eosdem Theologos dictitabant, de præmijs, honoribusq; bonorum post uitam, magna prædicatio, Qui decernantur, declarenturq; Dij, Quàm bene congruit cum eo, quod

B Seruator noster, Erunt æquales Angelis Dei. Hæc illa beata spes, hæc illa deificatio, & conformatio imagini filij Dei, cum tales erunt boni, qualis ille: Cum fulgebunt iusti, sicut Sol, in conspectu Dei. Hanc ueteres Poëtæ, præclaram sortem, summosq; honores bonorum à priscis audierunt. Audierunt deificationem, quæ promittitur bonis post uitam, promittitur reddendos eos Deos, in numerum diuorum collocandos, appellandos Dæmones, hoc est Deos, siue Angelos, ut Philo declarauit. Hoc prisci Poëtæ, qui propius ab ortu mundi, ab hominibus, qui Deum uiderant, & audierant abfuissent, tradiderunt, perq; omnes ætates ferebatur. Idcirco non magnorum modò uirorum testimonio, sed ipsa quoq; ratione fit perspicuum, uetustiores & syncerius Deum uerum coluisse, & de Diuinitate eius, de mundo, Dijs, hominibúsque rectius quàm posteriores sensisse. Venit autem summi Dei filius, ut reuocatos ab erroribus, quos impietas seculorum attulisset, homines, & ad uetustiorem religionem, primorumq; hominum pietatem remissos, noua quoque maioreq; sapientia consecraret, sceleribus illis deletis, quæ & à principio contracta, & post multa secula exorta fuerant. Eandem Theologiam palàm asseruit in Theæteto Plato, Mala non esse apud Deos, sed mortalem naturam, & hunc nostrum peruagari locum. Quocirca conandum totis uiribus, ut ab his malorum sedibus, ad Deos confugiamus. Fugam autem esse fieri Deo pro uirili similem. Similitudinem autem contingere, si iustus ac sanctus sapiensq; sis. Hoc igitur est quod in Phædone, totq; alijs locis tradiderat, & quod Marcus ex ipso Platone: Atque, inquit, in corporibus humanis, uitam fuerint imitati Deorum. Hac imitatione & similitudine, iter ad superos, & à regno malorum fugam patere. Quæ sors autem sit malorum, exposuit præclarè, & diuinè ibidem in Theæteto. Quicunq;, inquit, dementiæ, stultitiæq; assuerint, dabunt meritas pœnas, uitam stultam degentes. Quòd si dixerimus fore, ut nunquam eos pœniteat

flagitiorum, uita quidem functos locus ille sceleris, malorumq; purus non recipiet, C
sed similitudinem uitę consequentur, semper mali cum malis habitantes. Separat hic,
ut uides, patriam, consortium, ciuitatem bonorum, ac malorum Plato. Bonos cum
bonis, purisq; futuros, non futuros autem malos, reijciente eos loco puro, & non ad-
mittente pollutos. Ergo cum malis, inquinatisq; spiritibus cohabitaturos meritis pœ
nis cruciandos. Sicut illi in collegio Deorum, sic hi in consortio impiorum, omniumq;
damnatorum. Has duas sortes etiam in Phædro, planè, dilucideq; demõstrat, de his qui
per amorem recipiunt amissas alas, præmium ingens assecuturis, uenturis in patriam
cœlestem. Nefas enim esse, nec ullam legem permittere, ut ad tenebras subterraneas,
hi proficiscantur, qui semel iter cœleste carpere cœpissent: εἰς γὰρ σκότον καὶ τὴν ὑπὸ γῆς πο-
ρείαν, οὐ νόμος ἐστὶν ἔτι ἐλθεῖν τοῖς κατηργμένοις ἤδη τῆς ὑπουρανίας πορείας. Quo loco distinguitur
apertè locus amborum. ostenditur etiam infernus, Tenebræ scilicet, & iter sub terram
iuxta oraculum, In tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium. Theologia
maiorum similis hodiernæ cœlitus demissæ, quemadmodum & illa, à ueteribus pro-
dita, qui & meliores, & Dijs aut Deo propiores ipso Platone in Philebo teste: οἱ μὲν
παλαιοὶ κρείττονες καὶ ἐγγυτέρω θεῶν. Quoniam ergo & meliores prisci & Deo propinquio-
res, sicut Adam, qui uidit eum, & audiuit, filijq; eius & nepotes, hanc diuinã de utraq;
uia ad cœlum & inferos tendente Theologiam prodiderunt.

Ex Platone de bonorum, malorumq; futura sorte. Testimonium eius hanc Theologiam priscam esse.

CAP. XXII.

EADEM multo præclarius tradit in Gorgia, ubi primum ex sententia Eu-
ripidis, dubitat an uerum sit eos, qui uiuunt potius mortuos esse, qui mo- D
riantur uiuere. Quòd ipse à sapiente quodam audisset, ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν:
Quòd nos nunc mortui sumus. Esse enim corpus sepulchrum animi, ani-
mam iacere in corpore, in sepulchro uti defunctam, uicturam, cum è corpore auola-
uerit. Fabulamq; illam, quam quidam ex Italia sit interpretatus, de his fœminis, quæ
Belides sunt appellatę, quæ ferre in inferis dicantur aquam cribro, stultorum animas
esse, quas nullæ cupiditates, ceu pertusas, implere potuissent, aut obliuiosę semper ni-
hil retinuissent. Esse igitur cribrum ipsam animam pertusam, in inferis meritas pœ-
nas stultitiæ, & insatiabilitatis luentem. Sic longè diuiniorem de felicitate cœlesti, &
pœnis proponit sententiam. Legem fuisse sub Saturno (Saturnum maximum
Deum, ut sæpe uisum fuit, appellat) eámque adhuc semper uigere apud Deos,
ut qui iustè, ac sanctè uitam transegissent, pòst ad insulas beatas profecti, beatè ui-
uant, nullis malis obstrepentibus. Qui uerò scelerate, & impiè uixissent, ire ad
pœnarum, ac uindictæ carcerem, quem uocent Tartarum: καὶ ἀεὶ καὶ νῦν ἔτι ἔστιν
ἐν θεοῖς, τῶν ἀνθρώπων τὸν μὲν δικαίως τὸν βίον διελθόντα, καὶ ὁσίως, ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς μακάρων
νήσους ἀπιόντα οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ ἐκτὸς κακῶν, τὸν δὲ ἀδίκως καὶ ἀθέως εἰς τὸ τῆς τίσεως τε
καὶ δίκης δεσμωτήριον, ὃ δὴ τάρταρον καλοῦσιν, ἰέναι. Sic diuus Plato. Principio cer-
nis, semper eum, Theologiam hanc non ex ingenio suo, sed omni uetustate,
cui plurimum deferebat, & cur deferendum esset demonstrauit, deducentem. Cer-
nis item beatas insulas hic esse, quem in Phædone, & Phædro uocauit locum cœ-
lestem. Neque enim habitatio Deorum est in terra: cum Dijs autem habitaturos, ad
societatemq; ipsorum uenturos iustos sæpe sæpius asseruit. Quemadmodum autem
nostri locum cœlestem, regnumq; Deorum soliti sunt uocare Paradisum, nomen rei ter-
restris, horti fluminibus irrigui, arboribus omnigenis, & plantis amœni, haud secus
illi

A illi patriā cœlestem, Fortunatas insulas dixere: quasi terras supernas, incognitas nobis, nominibus nostris nuncupatas. Hic palàm est discrimen præmiorum, uarietas locorum. Tartarus, carcer, ultionis & pœnarum sedes, quibus iniusti, uel quicunque diuina uiolassent, omni æuo cum similibus pariterq́ue nefandis habitaturi dicuntur. Locus autem beatus & amœnus & purus, ut dixerat antè, puros, innocentes, sanctos admittere. Quis non miretur hæc, celebrem semper hodiernam Philosophiam extitisse? quam quidem credo uetustissimos, eosdem & optimos plurimum tenuisse, diuinitus tunc reuelatam, sed longo seculorum ingressu obsoletam. Quam cum Legatus summi Patris aperuisset, reddidit item luminosissimam nullis in cœlo mysterijs relictis, quæ non in terras attulisset, omnes (modò uelint) sapientissimos redditurus. Vos à Philosophi omnes conuoco, Platonicos, & Peripateticos, uidete hæc & dignoscite à principibus sapientissimisq́ue Philosophiæ uestræ prædicata, descendentia tamen ab altioribus seculis. Conferte nouissimam hanc post Philosophos omnes ortam, delatamq́ue in terras Philosophiam. Suspicite consensum cum prisca illa, & cur consentiant, agnoscite. Amplectimini, exosculamini sapientiam horum mysteriorum perfectam, absolutamq́ue magistram. Præclarè quoque dixit ibidem Plato, nulla quidem corporum, dignitatumq́ue, quas hic gessissent aut opum, illuc animas portare lineamenta, sed ea tantum, quæ uelut cicatrices animis inhæsissent, iniurias, fraudes, affectiones prauas, & id genus mala, super quibus à iudicibus, quos Deus præfecisset, iudicentur. Ac quanquam iudices inducit fabulosos, ex hominibus natos, & ab Homero sic inductos, ueros tamen hi repræsentant, habente hac Theologia ueriora apud priscos. Iudicari igitur animas, inquinatasq́ue peccatis in Tartarum præcipites agi, mitti bonas in insulas beatas, iudicari nemine pro eis B rogante, uel patrocinante, nullo amico, nullo propinquo. Ad hanc uitam meditari se dicit Socrates, hortaturq́ue amicos, meditentur. Ea uerissima se credere, ut quibus nihil melius, ac probabilius, tamq́ue ueritati consentaneum, quantumuis sapientes, Philosophorumq́ue prudentissimos congregatos, nunquam meliora reperturos. Similia sensit, & scripsit in primo de Republica, cum quis instare diem fatalem senserit, ei subire pauorem ac curam, super his quæ nihil antè curasset. Nam quæ dicantur de his quæ sunt apud inferos, qui quid in terris iniustè peccasset, illic eum pœnas dare, quæ ridere quondam soliti essent, tum uerò torqueri animo, ne uera existant: ipsumq́ue siue quòd debilis cogat senecta, siue quòd uti propior ad ea trepidet, magis ea cernere, impleri suspitionis & formidinis cogitantem an quenquam uiolauerit. Qui igitur in uita fraudes admisissent, ueluti pueros crebro è somno excitatos trepidare, reliquuumq́ue uitæ cum mala spe traducere. At qui nullius sceleris sibi conscius sit, spe blanda, ac dulci γηροτρόφον, senectutis alumna, ut ait Pindarus, nutriri. Pulchrè enim eum cecinisse:

ὅς ἂν δικαίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διαγάγοι
γλυκεῖα οἱ καρδίαν ἀτάλλοισα
ἡ γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπίς.
ἃ μάλιστα θνατῶν πολύστροφον γνώμαν κυβερνᾷ.

Quicunque iustè, sanctèq́ue uitam traduxisset,
Dulcis ei, cor nutriens & pascens
Alumna senectæ, assistit spes.
Quæ maximè uersatiles animos mortalium gubernat.

Has duas sortes, duplicem uitam, ciuitates duas, disparia præmia, felicitatis ac pœnarum proponit. Hæc felicitas, cuius spes alit senectam, dicitur à diuo Paulo,

μακαρία ἐλπὶς, beata ſpes. Eſt enim beata ſpes alumna ſenectæ, quòd ob anteactam uitam non modò ſupplicia non reformidamus, ſed etiam magna præmia ſperamus. Hanc igitur omnium ſeculorum manantem per omnes ætates ſiue natura partam, exhibitamq́ opinionem, ſiue, ut ſæpius dictum eſt, diuinitus reuelatam, Latinus quoque Plato (ſic enim iure Ciceronem appellauerim) perhibet: Nunquam, inquit, maiores illi noſtri cerimonias ſepulchrorum tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam expiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, cōmutationemq́ uitæ, quæ in claris uiris ac fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe: in cæteris, humi retineretur, & permaneret tamen. Sic Latinæ Philoſophiæ princeps, uiros meritis & pietate, iuſtitia & ſanctitate claros, ut ſæpius, aſſeruit in cœlum tolli. Contrà qui uitam ſordidam, terreſtremq́ egiſſent, humi retineri, ſed & ipſos immortales. Atque maiores ait tantum ſibi hac in re (nondum Philoſophia reperta) perſuaſiſſe, quantum Natura admonente cognouerant. Quod igitur docuerat eos prius Natura, deinceps à Philoſophis phyſica ratione penſitatum, aſſertumq́, quēadmodum Ariſtoteles, Plotinus, Alexander, Simplicius, alijq́ fatebantur. Ecce autem non Romanorum maiores modo, quos Marcus protulit, ſed uetuſtiſsimi Græcorum, Muſæus, & filius Orpheus, ut ait Plato, tot bona dant iuſtis, probisq́ poſt uitam, ut eos ad locum beatum deducentes, & ad epulas τῶν ὁσίων, ſanctorum diſcumbere facientes coronatos, omne deinceps tempus ebrios uiuere fateantur, arbitrati pulcherrimum uirtutis præmium ebrietatem æternam: τὸν ἅπαντα χρόνον ἤδη διάγειν μεθύοντας, ἡγησάμενοι κάλλιστον ἀρετῆς μισθὸν, μέθην αἰώνιον: At uerò impios, inquit, & ſceleratos, in cœnum quoddam infodiunt in inferis, coguntq́ue aquam ferre cribro, uiuosq́ triſtibus cogitationibus exagitant. Hæc Plato. Ex his conſtat ueriſſima eſſe, quæ de Theologia maiorum prodita ſunt, multa myſteria propter ſeculorum bonitatem eos tenuiſſe, de Deo multa diuinitus locutos eſſe, animos immortales, bonos in bonis, malos in malis, pœnisq́ futuros agnouiſſe. Videmus enim Orpheum, Muſæum, Homerum, Heſiodum, Pindarum, aliosq́ ante natos Philoſophos, uno ore hæc omnia ceciniſſe. Itaque etiam Timæus Locrenſis in calce operis ſui de mundo, impijs, legumq́ contemptoribus, repoſita eſſe ad inferos ſupplicia: κόλασις ἅ τε ἐκ τῶν νόμων καὶ ἃ ἐκ τῶν λόγων, σύντονα ἐπάγοισα. δείματά τε ἐπουράνια, καὶ τὰ καθ' ᾅδω, ὅτι κολάσιες ἀπαραίτητοι ἀπόκειντι δυσδαίμοσι νερτέροις: Adeſt uindicta, inquit, ex legibus, ex oraculis, quæ terrores inducat cœleſtes, & ſubterraneos. Quoniam ſupplicia inexorabilia parata ſunt impijs ad inferos. Hæc cum dixerit Timæus Pythagoreus, ueriſimile fit, totam etiam ſcholam ſenſiſſe, cum primis præceptorem: Hunc autem à ſuperioribus didiciſſe, ut præceptore Pherecyde, qui & animos ſempiternos docuit, & de Dæmonibus malis multa retulit. Nec te moueat quòd & ipſe in Republica Plato, & Marcus in Tuſculanis, uolunt contemni anilesq́ fabulas haberi, quæ de Cocyto, Tartaro, pœnisq́ grauibus Poëtæ confinxerunt. Decernūt enim contemni oportere, ut Poëtæ ea exaggerauerant, impia quædam affligentes, Platoni minimè grata. Supplicia uerò ſceleſtorum celebrant, credunt, fatentur & ipſi.

Platonis de præmijs & ſupplicijs poſt uitam, de regno Sacroſancto Beatorū, de teterrimo carcere malorum, de carnificibus infernis, ſententiæ. Quòd boni bonos, mali malos adeunt. Quòd hæc religio, Fidesq́, non fuit niſi cœlitus antiquis reuelata.

CAP. XXIII.

Vberius

A VBERIVS eadem disseruit in decimo de Republica. Absoluto enim iam ferme de iustitia, uirtutibusq; Sermone, demum de præmio earum, quæ & ab hominibus & à Dijs iustitiæ tribuantur, siue homine uiuente, siue cum excesserit, loquendum esse ait: ζῶντος τε ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ. Et subijcit, Viro iusto, siue inopia, siue morbo, cæterisq; quæ mala putantur circunuento, omnia cessura in commodum & bonum. ζῶντι ἢ καὶ ἀποθανόντι, uiuenti, aut mortuo. Verisimile esse, eiusmodi hominem, qui sese iustè uiuendo, similem Dei reddiderit, non negligi à simili suo Deo. Hoc etiam Aristoteles in Moralibus imitatus est. Plato, sic dicit in decimo de Repub. οὐ γὰρ δὴ ὑπό γε θεῶν ποτὲ ἀμελεῖται ὃς ἂν προθυμεῖσθαι ἐθέλῃ δίκαιος γίγνεσθαι, καὶ ἐπιτηδεύων ἀρετὴν, εἰς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ, ὁμοιοῦσθαι θεῷ. εἰκός γ' ἔφη ἦν, τοιοῦτον μὴ ἀμελεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ὁμοίου: Neque enim, inquit, à Dijs unquam negligitur, qui conetur iustus esse, uirtutemq; exercens, quatenus homini datum est, assimilari Deo. Veriq; simile est eiusmodi non negligi à simili. Aristoteles autem in decimo, Qui uerò, inquit, secundum mentem operatur, eamq; excolit, optimè affectus, hunc Dijs gratissimum esse, par est. Nam siqua cura est rerum humanarum à Dijs, ut uidetur, utique probabile sit eos delectari re optima sibiq; maximè propinqua. Est autem id mens. Qui uerò hanc ipsam mentem diligant, & ornent, remunerari, ceu qui curent quæ sibi grata sunt, & rectè ac laudatè uiuant. In his cum sit apertè secutus Aristoteles Platonem, deducit rectissimè ratio, præmia illa, quæ iustitiæ proposita dicit, iuxta Platonem sic statuisse, sicut ipse constituit Plato. Præmia inquam non modò uiuenti iusto, sed etiam defuncto. Totusq; ille locus Platonis in decimo, Aristoteli necessariò est asserendus, quo agit de præmijs æternis. Exigua enim sunt præmia iustis in hac uita, in qua ferè sunt miserabiliores qui iustè uiuunt.

B Dicebat enim iustissimus, Si Christus non surrexit, miserabiliores sumus cunctis hominibus. innuens, nisi præmia cœlestia proposita essent, nisi spes uitæ cœlestis affulgeret, iustos in hoc mundo cunctis mortalibus esse miserabiliores. Quomodo igitur probi, quod Aristoteles ait, & à Dijs diliguntur, & præmijs afficiuntur? nisi uera sint quæ & ipse Diuus Paulus ex cœlesti sapientia, & Plato tradiderunt, ut spectentur præmia post uitam. Atque ipse Plato connumeratis bonis, quæ possint iusti consequi in hac uita, demum ait, ταῦτα οὐδέν ἐστι πλήθει, οὐδὲ μεγέθει πρὸς ἐκεῖνα, ἃ τελευτήσαντα ἑκάτερον περιμένει: Hæc, inquit, nihil multitudine & magnitudine sunt præ his, quæ manent pios cum excesserint. Hæc diuina sententia, ea ferè est, qua Diuus Paulus protulit, Non sunt condignæ passiones mundi huius ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Euidentissimè quoque Plato, de utraque sorte, beatitudinis & pœnarum post uitam, ibidem in decimo de Republica disseruit, locus pulcherrimus, mirabilis, obseruandus: Vt sciamus quæ Deus noster mysteria detulit in terras, aliquam famæ celebritatem ante aduentum eius habuisse. Ibi eadem atque in Phædone & Gorgia, de iudicibus nudas animas iudicantibus proponens, facit quendam ceu Prophetam, qui iam duodecimo die ab interitu (interfectus enim cum plurimis fuerat in prælio) cum iam sepeliendus, rogo impositus esset, reuiuiscentem retulisse, quæ ibi uidisset. Hic, multis præteritis, uidisse iustos iudicatos in dexteram & supernum cœli locum ire iustos, iniustos ad læuam inferius: ἐπειδὰν διαδικάσειαν τοὺς μὲν δικαίους κελεύειν πορεύεσθαι τὴν εἰς δεξιάν τε καὶ ἄνω διὰ τοῦ οὐρανοῦ, &c. Hæc Plato. Deus autem Platonis, & noster, Et oues, inquit, statuet à dextris, hædos autem à sinistris. Exinde cum animas ille uidisset, ultro citroq; ab inferis & à cœlo inter se commeantes, & sua quasque bona uel mala referentes, alias quidem squallore & situ obsitas, è terra emergentes, cum gemitu, & luctu memorasse, quot in subterraneo itinere mala

mala uidissent, perpessæq; essent. Alias autem è cœlo descendentes amœnitates, spectaculaq; inauditæ pulchritudinis retulisse: τὰς μὲν ὀδυρομένας τε καὶ κλαιούσας, &c. Quis hic nõ cernat, unam, eandemq; omnium seculorum semper fuisse religionem? Refert enim constanter eadem Plato, non sibi credita ac persuasa modò, sed à superioribus seculis, à uetustioribus nationibus manantia, sed ab his, qui eò delati fuissent, audita. Illud adeò mirabile, quòd ait illum uidisse homines truces atque igneos, astantes, & aspectantes quid os illud inferorum patefactum loqueretur. Atque alios priuatim captos abduxisse. Verùm Ardiæum tyrannum, homicidam, aliosq; ligatis manibus & pedibus, capiteq; interius truso, & excoriatos super tribulis extra uiam traxisse, eos dilaniantes, ostendentesq; prætereuntibus, quam ob causam ea perferrẽt, & quòd in Tartarum capiendi traherentur. Ea esse supplicia: Ex aduerso autem similia præmia parata: ἐνθαῦτα δὴ ἄνδρες ἔφη ἄγριοι καὶ διάπυροι ἰδεῖν παρεστῶτες, &c. Quis hic non uidet, agrestes illos, igneosq; uiros, non nisi Dæmones esse, feros, horribiles, scelestorum carnifices, eos excoriantes, & uerberantes, & quod ueritas summo consensu clarius reuelauit, ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores, hoc est, in Tartarum præcipitantes? Eadem igitur fuit illorum atque nostrorum seculorum, quemadmodum multis aliis de rebus, sic de præmiis iustitiæ, & suppliciis iniustorum, sententia. De loco quoque congruit, de carnificibus item, ministrisq; iustitiæ diuinæ, quos oraculum Chaldaicum, canes appellat subterraneos. En impii, flagitiosiq; uinctis manibus ac pedibus, excoriati, uerberati trahuntur in Tartarum. Quid amplius est in Theologia? Fuit igitur eadem semper, præcipuè quo magis in prima secula respicias, religio: semper creditum est, bonos, sanctosq; manere maiora, quàm mundi huius bona, ubi nullus ordo præmiorum, dum nec iniquis infligitur merita pœna, ut sæpe cæteris feliciores ambulent, nec bonis datur uera remuneratio. Eadem clarè & apertè confessus est in decimo de Legibus: Cum, inquit, anima se uirtute quadam diuina exornauerit, etiam locum excellentem, sanctum commutabit, delata in meliora regna. Sed cum contraria uixerit, in contraria proficiscetur: ὁπόταν μὲν ἀρετῇ θείᾳ προσμίξασα γίγνηται, &c. Hac, ait, iustitia est Deorum cœlestium, ò fili, ac adolescens, qui te putas Deorum prouidentiam subterfugere. Nam peiores effecti ad peiores, meliores ad meliores animas tendunt. Claret igitur pòst multa secula missam diuinitus Theologiam, nil aliud fuisse, quàm priscorum seculorum caligantis iam & obscuræ, quam animis hominum impresserat Deus, & uoce sua in creatione, pòst insecuto tempore per nuntios tradiderat, scientiæ reuelationem. Neque enim fieri potest, quod postea cœlitus est apertum, quodq; perfectè declaraturus uenit è cœlo in terras Deus, ante aduentum eius alia ratione celebre fuisse, quàm eadem ipsa quòd diuinitus esset traditum. Fuit certè traditio diuina omnium mortalium consensu confirmata.

Platonem fateri, reddituros quosque de factis propriis rationem, bonos cum fiducia, malos cum summa trepidatione. Non illic affore propinquorum cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendant. Labores quos pii fortiter exantlassent in uita, meritis præmiis afficiendos. Descriptio patriæ cœlestis, nominibus rerum sensibus expositarum.

CAP. XXIIII.

Locupletius

A LOCVPLETIVS item perhibuit eadem in duodecimo (Huc enim uenire necesse est, ac reuolui legum latores) Sunt'que aurea uerba: Quòd, inquit, uerus est homo (est quilibet nostrum illud ipsum, est, dicitur anima: id'que cum sit immortale, pergit ad Deos alios) redditurus rationem, quemadmodum patria lex dicit, Bonus quidem & probus fidēter, formidolosè uerò improbus: Nullumq́ ei defuncto affore patrocinium. Oportuerat enim cum uiueret, omnes propinquos opitulari, ut sanctissimè ac iustissimè uitæ cursu exacto, defunctus nullas lueret pœnas, quæ post uitam impendent, ob facinora admissa. Ob quam causam conandum est ne domum corrumpas, coinquines, cogitans non hunc esse hominem, qui sepelitur ueri hominis imago, Sed illum qui excessit filius aut frater, aut quiuis alius; cuius nūc desiderio teneris, qui fortē suam expleuerit. τὸν ὄντα, ἡμῶν ἕκαστον ὄντως ἀθάνατον εἶναι, ψυχὴν ἐπονομαζόμενον παρὰ θεοὺς ἄλλους ἀπιέναι δώσοντα λόγον, &c. Esse inquit quēlibet nostrū immortalē, uocatū animā: huncq́ ad Deos alios proficiscentē, redditurū rationē, patria lex dicit. rationē inquā tremendā, horribilē, formidabilem scelerato: probo autē rationē placidā, cum fiducia, fidēter, intrepidè. Stabunt enim, ut ait oraculū, iusti in magna cōstantia, aduersus eos qui se angustiauerunt. De scelestis aūt, Vidētes turbabūtur timore horribili: & præ angustia spiritus, gemētes. Ecce igitur summo cōsensu prædictū fuerat à Platone (est enim naturæ uox, est impetus excitus è pectore, est per oīa tempora lex famigerata Dei) quod à nostro diuino Theologo: Resurgent cum corporibus suis, redditurí quisq́ de factis proprijs rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam: qui uerò mala, in ignem æternum. Non'ne audis similia Platonem dicentem? Malos reddituros rationem formidabilem, tremendam, horribilem, bonos cum magna fiducia, θαρραλέως, constanter,

B intrepidè, nullo diuerberante scelere conscientiam. Quocirca debent, inquit, propinqui, affines'que monere suos, ut rectè uiuant, hocq́ eis nunc præstare patrocinium, quod nullum illic poterunt afferre. Nec ante tribunal aderit propinquorū, domesticorumq́ caterua, qui te tueantur, iudicem exorantes, qui tibi ignoscat. Hæc ipsa, præcipuè de beatitudine eorum, qui iustè uixissent, confirmauit maxime in Epinomide, ubi dicit fieri quidem non posse, ut homines, præter omnino paucos, in uita sint beati ac fortunati, καλὴ δ᾽ ἐλπὶς τυχεῖν ἁπάντων, &c. Bona uerò spes est, defunctos consequi ea omnia, quorum causa quis promptè pro uirili se iustissimè in uita gessit, & defunctum similem finem indipisci. Hæc uera præmia, hæc illa beata spes, ob hæc summis uiribus conandum, ut rectè uiuamus. omnibus hominibus uel ex oraculis, uel rationis bonitate persuasum semper fuit, esse magna bona reposita bonis, magna malis mala, cunctas humanas actiones ad aliam quàm præsentem uitam, referri oportere. Hic siue bonis male, siue malis bene uideas, haud magnopere mirandum. Non is locus est, ubi uirtus præmijs suis coronetur, aut pro merito scelus expietur. Hæc ipsa disseruit in eo qui dicitur Axiochus, siue Platonis sit siue alicuius eius tempestatis Philosophi. Ibi primum illud mirabile, quòd cum probitatem, pietatem, tanta bona consequantur, agnoscit, fatetur afflatum, gratiāq́ Dei esse, rectè uiuere, ut triumphes. Proficiscuntur, ait, animæ in locum ferreis claustris, clauibusq́ munitum. Hæc patefacta ferunt statim ad flumen Acherontem. Exin tranandus est Cocytus. Huc animæ profectæ ad iudices aguntur. Vocaturq́ is locus, Campus ueritatis. Hic sedētes, disquirunt quam quisq́ uitam uixerit, quo studio, uel instituto, in corpore usus fuerit. Mentiriq́ non datur: ὅσοις μὲν οὖν ἐν τῷ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν, εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται: Quibus igitur in uita Dæmon bonus aspirasset, hi in terris piorū collocantur. Quasi in regione uiuorum, in terra

uiuentium. Is enim est, χῶρος εὐσεβῶν. Vbi, inquit, affatim uelut in Paradiso nullum tempus anni nõ exuberat omnigenis fructibus. Hic liquidi fontes, hic florum uarietate uernantia prata, congressus Philosophorum, theatra poëtarum, chori in circunstantes, & dulcè canentes, iocunda conuiuia, epulæq; sua se sponte offerentes, ἀκήρατος ἀλυπία, indeficiens alacritas, uita suauis: quippe nec uehemens hyems, nec æstus adest, sed salubre temperatum'que cœlum spargitur, placidis Solis radijs illustre. Hic initiatis est certus honos, illic sancta mysteria celebrantibus. Pluraq; id genus persequitur. Exaduerso autẽ, At qui, inquit, uitam egissent scelerate, agũtur ab Erinnybus, ἐπ' ἔρεβος καὶ χάος διὰ ταρτάρου, per medium Tartarum, in Erebũ, & Chaos. Vbi locus impiorum, inexplebiles urnæ, sitis Tantali, & uiscera Tityi, & Saxum Sisyphi, quod nunquam sistitur in cacumine, finitusq; labor, denuo renouatur. Similia cecinerat ante Platonem Sibylla de campis cœlestibus,

> οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινὸν, ἀέναόν τε,
> ζωὴν κληρονομοῦσι, τὸν αἰῶνος χρόνον αὐτοὶ
> οἰκοῦντες παράδεισον ὁμῶς ἐριθηλέα κῆπον.
>
> Aeternum quicunque Deum, uerumq; colebant,
> Accipient uitam, læti sine fine beato,
> Viuent in Paradiso & lætis floribus horto.

A' feris igitur improbos in inferis dilaniari, ignitisq; pœnarum facibus concremari καὶ λαμπάσι ἐπιμόνως πυρὸς ζωμένοι πτινῶν, omnibus flagellis uerberari, ἀϊδίαις τιμωρίαις τρύχονται, pœnis sempiternis cruciari. Hæc ibi. Videsq; totam Gehennæ descriptionem. Vides ignem æternum, pœnas æternas, stridorem dentium, tenebras exteriores, sulphur & ignem, quæ parata sunt Diabolo & Angelis eius. Vides Erinnyas, rapientes ad pœnas impios, illos scilicet ministros, quibus præcepit Deus, ligatis manibus & pedibus proijcere malum, sordidum, in tenebras exteriores, Tartarum, Chaos, Erebum. Hæc igitur par est, antiquos tum quadam seculorum continuata Philosophia didicisse, tum diuinis illis oraculis, quæ creberrima quondam Sibyllæ fundebant. Nam de locis beatis, ut uisum, similia prodiderat Sibylla.

Descriptio regionis beatæ, Platonis, diuiq; Ioannis, Vt pulchritudo uenustasq; terrestris, exprimit eis pulchritudinem cœlestem.

CAP. XXV.

MAGNAM mouet admirationem, ut in Phædone patriam cœlestem, eisdẽ nominibus, eodemq; sermone, rerumq; tralatione descripserit Plato, quibus describitur in sacris literis. Vt appareat ueritatẽ Theologiæ supremę, eò mirandam esse, quòd olim prisci siue per oracula, siue indagatione Naturæ uisam & auditam suspexerunt, mirificisq; laudibus uexerũt, ratione ac sapiẽtia duce ad id delati, quod postea refulsit è cœlo. Igitur diuus Ioãnes describens terram cœlestẽ dixit, ostensam sibi urbẽ magnam, sanctã. Ea de cœlo uidebatur à Deo descẽdere diuina claritate insignis. Similis lapidi pretiosissimo Iaspidi Crystalli puritatem referenti. Mœnibus excelsis, & magnis, portis duodecim, Angelisq; his insidentibus, Duodecim tribuum Israël nominibus inscriptis. Tribus ab Ortu, totidem à Septẽtrione, & à Meridie, atq; ab Occasu. Duodecim fundamenta substrata mœnibus, nominibus duodecim Apostolorũ insignia. Vrbem in quadra, æqua altitudine, atq; latitudine, Longitudine duodecim millibus stadiorum. Mœnia centum quadraginta quatuor brachijs surgentia. Structura mœnium ex Iaspide, tota urbs ex auro puro, ceu uitro pellucenti. Ipsa mœnium fundamẽta omni genere gemmarũ exornata.

A Primum fundamentum ex Iaspide, secundũ Sapphiro, tertium Calcidone, quartum Smaragdo, quintũ Sardonyce, sextũ Sardio, septimũ Chrysolitho, octauũ Beryllo, nonũ Topazio, decimũ Chrysopasso, undecimũ Hyacintho, duodecimũ Amethysto. Duodecim portas, singulas duodecim Margaritas esse, plateam urbis aurum purum ceu uitrum. In ea Deum omnipotentẽ ceu Solem, nullo Solis illic, aut Lunæ lumine radiante, immensa claritate refulgere. Hac luce seruatas incedere gentes. Nunquam portas claudi. Noctem nũquam inhorrescere. Exulare inde scelus omne. Arceri qui non sint scripti in libro uitæ. Fluuium aquę puræ decurrere, hinc atq; hinc pro ripis, arbores uitæ florescere, singulis mensibus frugiferas. Hæc & id genus plurima diuus Ioannes, amœnitate & claritate rerum terrestrium, ad cœlestes tralata. Similia igitur nescio qua diuinitate, quo consensu animorum descripsit in Phedone Plato: Esse primum terram illam supernam, si quis eam suspiciat, uelut orbem uarium coloribus, quorum terrestres colores sint quædam quasi exempla. Omnem illam terram ex his esse. Purpuream alibi & admirandæ uenustatis, alibi χρυσοειδῆ, auream, uel candentẽ, gypso, niueq; candidiorem. Aliosq; illic affulgere colores, plures longe, uenustioresq; quàm nostrates. Nostrates enim aëris & aquæ plenos, quandam coloris speciem exhibere, in aliorum colorum uarietate renidẽtes: Hîc similibus coloribus cuncta existere: arbores, fructus, flores, montesq;, lapides præterea perspicuitate, & colore, quàm nostrates pulchriores. Quorum sint quædam frustilla & particulæ hi lapilli, qui sunt apud nos in pretio, Sardij, Iaspides, Smaragdi, & id genus. Illic nihil esse quod non sit eiusmodi, pluraq; alia Plato. Demum illic templa Deorum esse, quorum sint ueri habitatores Dij, oracula quoque, alloquiaq; Deorum, spectari ab eis Solem, Lunam, astraq;, qua natura sint, nullamq; aliam deesse felicitatem. His Pla-

B to describit patriam cœlestem, tralatis, ut dixi, nominibus rerum mortalium, ad pulchritudinem cœlestium, quarum inæstimabile, arcanumq; decus, uenustate rerum terrestrium facilius intelligatur. Hac ratione sæpe dicitur in nostris literis, Fulgebunt iusti, sicut Sol, in cõspectu Dei. Florebũt sicut lilium in ciuitate Domini. Sanctorum uelut aquilę iuuentus renouabitur. Illa incomprehensibilia, & solis nota pijs gaudia, corporearum rerum, oculisq; apparentium omnigena uarietate, & pulchritudine, ut possunt, repræsentãtur. Principio gemmæ pretiosæ, radiantes, colorumq; uarietate delectantes. Aurum quoque & argentum purissimum. præterea Crystallus sumitur. Ex his surgere muros, strata esse pauimenta. Nihil non aureum, nõ pretiosum ea uenustate, & uarietate, quam quis unquam uel in Iride uel angulari Crystallo oculis obiecta conspexit. Illic odores, florum uarietas insignis, prata uirentia, perspicui fontes, flumen hinc atque hinc arboribus incognitis nobis, ut cum ab oriente, noua quædam genera ad occidentales apportantur, efflorescens. Ut Ioannes apposuit in descriptione flumen aquæ uiuæ, Xenochus æquè fontes liquidos, Plato longius progressus, insulas, mare, sed omnia, nostris dissimilia. Est crebrum in sacris literis, aërem amœnissimum, ac uarium illic nitescere, qualis, ut dixi, efficitur in Crystallo. Hunc sæpe mira spectacula, aut numinis aduentum conspicati Prophetæ, referunt se uidisse. Plato pro eo eo, lumen purpureum, ætherium per regionem beatam diffusum à Cœlicolis hauriri. Adiecit Ioannes, quod addere Plato non potuit, sed quasi tamen somniauit: Solem, Lunamq; & sidera nulla illic esse, sed hæc ipsa uideri à diuis illis inferius uertentia. Nam sub pedibus diui labentia sidera cernunt. At pro Sole, Luna, luce qua uiuitur in terris, Ioannes retulit illic radiare longè meliorem, gratiorem'que lucem, inauditæ, ineffabilis lætitiæ: Qualem ex parte sese Deus ostendit in monte, quando facies eius ut Sol resplenduit, uestimenta ut nix candue-

runt, imò magis quàm hæc ipsa (Neque enim habuit, quo claritatem illam incom- C
prehensibilem redderet notiorem.) Ea uisa dixerunt dulce illic esse. Cernitur hæc claritas in cœlo, qualisq; uideri Cœlicolis & quanta solet. Is est eorum Sol, hoc uiuitur astro, Solem'que suum sua sidera norunt. Diui & ipsi sidera lucentia, semper Solem suum noscunt, cernunt, contemplantur, inde beati, fortunati. Hæc eorum alacritas æterna. Hoc Plato non meminit. Neque enim eò usque cogitando ascendere potuit. Tam igitur superius Axiochus, quàm nunc Platò, ante Christi aduentum, ex prisca Theologia, ex oraculis, famaq; succedente, nobiscum de beatitudine sempiterna, loco, ratione, mirabiliter congruit.

De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmijs æternis. Hanc Theologiam esse priscam.

CAP. XXVI.

EST QVOQVE admiratione dignum, & sapientissimus quisque cogetur admirari, quæ Plutarchus similiter de pœnis malorum ac scelestorum, de gaudijs, felicitate'que bonorum, post exactum uitæ curriculum scripsit, mirè cum nostris congruentia, comprobatis scilicet his quæ prior Plato scripsisset. Vt hinc sit clarum, semper unum Deum, unam'que eius scientiam apud sapientiores fuisse. Hanc ipsam scilicet, quam nunc claram cuncti mortales uenerantur, tunc obscuram, incertam, apud antiquissimos quidem puriorem, postea temporum iniuria, tanquam marinum Glaucum, sordibus & fabulis obsessam, sed suæ bonitati redditam, cum lux cœlestis nituit in terris. Ac primum Plutarchus ait, eandem esse de diuina prouidentia, atque immortalitate ani- D
morum sententiam, nec alterum posse relinqui, altero sublato: immortalitatem autem animorum consequi præmia & supplicia: una ratione se inuicem tribus hisce trahentibus. Est, ait, prouidentia, id'que ueris apparet exemplis. Hæc docet animos immortales. Hos post mortem remanentes manere uel coronas, uel supplicia. Ea enim est ratio cur prouidentia inducat immortalitatem animorum, ne uel probitas contempta iaceat (contemnitur autem in hac uita) uel improbitas triumphet impunis: ἀλλὰ ὡς μὲν ἐκεῖ καθ' ἑαυτὴν ὅτε κομίζεται τὴν πεβιβιωμένων χάριτος, ἢ τίνας κολάσεις, οὐδὲν δεῖ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ζῶντας, ἀλλ' ἀπιστοῦνται, καὶ λανθάνει. Et quoniam non uidentur, minusq; creduntur, non defuisse diuinam prouidentiam, quæ præstaret nonnullis, non tam è nostris, quàm suis, ut per speciem oblata indicarent. Itaque Platonis exemplum secutus Plutarchus, ut ille quendam induxit, qui cæsus in bello, quatriduanus reuixisset, referre, eo temporis interuallo uisa prodigia: sic refert Plutarchus, fuisse quendam Thespesium, qui cum primum uitæ suæ cursum omni libidine, intemperantia'que exegisset, amisso, breui, patrimonio, iam necessitate compellente, scelestè uixerit, auiditate summa prosequens, quas eum pœniteret amisisse diuitias, simile quid intemperantibus passus, qui cum habeant uxores, non custodiunt, his amissis, alienas corrumpere nitantur. Itaq; cũ à nullo dedecore, quod uel uoluptatẽ uel lucrũ promitteret, abstineret, facultatẽ quidem non multã, sed opinionem improbitatis breue ad tempus magnam sibi conciliasse, præcipueq; eum infamem reddidisse oraculum editum ex Amphilocho. Nam cum misisset sciscituros an melius secum insequenti tempore agendum esset, respondisse fertur, Tum cum eo melius agendum, cum mortuus. Itaque paulò pòst, id nescio quo pacto expletum esse. Nam è loco edito in collum delapsum, ex percussione tantùm, nullo

uulnere

A uulnere accepto obijsse, Sed è sepulchro tertianum reuixisse: καὶ τριταῖος ἤδη περὶ τὰς ταφὰς αὐτὰς ἀνήνεγκε. Vbi se celeriter corroborasset ac collegisset, incredibilem quandam uitæ mutationem fecisse. Neque enim in commercijs quenquam iustiorem, neque sanctiorem erga Deum, neque inimicis infestiorem, amicis constantiorem eius temporis quenquam Cilices nouisse. Itaque permouisse multos, ut causam tantæ uarietatis efflagitarent. Neque enim putabant, id quod uerum, & ut ipse retulit amicis, cum primis Protogeni, temere morum hanc uarietatem accidisse. Itaque cum mens è corpore auolasset, quale si quis gubernator è naui in profundum lapsus, sic eum se ex mutatione habuisse. Exinde paulum eleuatum uisum sibi respirasse totum, & circunspexisse, uelut ex uno aliquo corpore, patefacta anima. Principio nihil solitum uidisse, sed sidera ingentia, plurimumque ab inuicem distantia, splendorē immensum & colorem mirabilem fundentia, solidum preterea ut animam inuectam luce, tanquam in tranquillo pasim & celeriter differret. Multisque spectaculis prætermisis narrasse animas defunctorum ab imo ascendentes facere bullam luminosam. Sed alijs plerisque silentio præteritis, est primum in hac omni descriptione, quòd Adrastia filia Necesitatis & Iouis super omnibus sceleribus ultrix altisimè constituta est. Et quòd nemo sceleratus, siue magnus, sine paruus, fuit unquam, qui uel clàm, aut per uim aufugisset. Varia autem ei seruire supplicia, quæ custos è tribus est, & administra, Alios leniter pro culparum ratione subijciēs pœnis. Quorum autem sceleri maiore medicina sit opus, τούτους δίκη μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Hos tradere Dæmonem pœnis post mortem. Qui autem sint prorsus immedicabiles, à iustitia reiectos, tertiam Adrastiæ seuerisimam ministram Erinnyn accurrentem ad eos uagantes, pasimque diffugientes, miserabiliter, acerbeque omnes ἠφάνισε, καὶ κατέδυσεν εἰς τὸ ἄῤῥητον καὶ ἀόρατον, Sublatos è medio, in nefandum, inuisibilemque locum intrusisse. Reliquæ inquit pœnæ B in uita, similes sunt pœnis Barbarorum. Vt enim apud Persas, uestes eorum qui plectuntur, & tiaras uellicant & cædunt, hi uerò cum lacrymis orant absistāt: sic plagam uel in corpore uel facultatibus non esse uehementem. Quicunque autem effrēnatus & impurus illuc peruenerit, hunc iustitia nudum mergere & abscondere, in theatro omnium, nihil illo abscondente. Ostenditurque bonis parentibus, si fuerint, execrabilis, & indignus. Quòd si ipsi quoque scelesti fuissent, eos uidens in tormentis, & uisus ipse, purgatur, detractis uitijs, ex diuturnis doloribus & pœnis, qui tanto superāt magnitudine & acerbitate dolores corpôris & in carne, quanto clariora sunt quæ per uigiliam, his quæ per insomnium cernuntur. Parte alia describit Plutarchus Paradisum, unde aura mollis aspiret, & placida odorataque. De supplicijs autem hoc ad alia congruit cum nostris, illic esse stagna, καὶ ἑστάναι ἐφεστῶτας δαίμονας, & Dæmonas quosdam astare, uelut fabros ærarios, instrumentis, machinisque attrahentes, immergentesque animas, quas insatiabilis auaritia, in scelera præcipites egisset. In his igitur omnibus, (neque enim cuncta referre laboro) etsi Plutarchus quædam fabulosius, Poetarumque more retulerit, summa tamen hæc est, esse pietati, probitati, iustitię, similiter improbitati sua præmia. Nullum fore scelus in occulto, in theatro totius mundi latitantes hypocriseis aperiendas. Esse supplicia animorum corporeis incomparabiliter acerbiora. Videri incredibilia, uel quæ de pœnis, uel præmijs pasim prædicentur, quòd abscondita sint, & oculorum obtutum fugientia. Dæmonas esse supplicijs præfectos, quos alio nomine Erinnyes, iustitiæ diuinæ ministras, irremediabiliter, malos cruciantes, in tenebris æternis è medio sublatos, iure uocatas ἀόρατον, ἄῤῥητον, quòd,

—Tantum, tenditque sub auras,
Quantus ad ætherium cœli suspectus olympum.

Profundißimum, nefandum, teterrimumq́ carcerem, miserorum luctibus æternis reboantem. Instare Dæmones animis cruciandis. His constat, paucis demptis, eandem prisci temporis esse, atq; nostrorum seculorum Theologiam, ut tunc obscuriorem, sic postea in omnium pectoribus, allata de cœlo manifesta luce, refulgentem, si quid erroris mistum ferebatur, postea repurgato. Cætera quæ de purgatione sensit prior Plato, & nunc Plutarchus, ut animi à uitijs contractis expientur, ad melioremq́ habitum purgati reuertantur, & de genere pœnarum, paucis demptis, congruunt cum nostris.

Ex uetustißimis Poëtis, de pœnis & præmijs bonorum ac malorum. Philosophorum ac Poëtarum autore Plutarcho esse testimonium, manere bonos maxima præmia post uitæ cursum.

CAP. XXVII.

SIQVIS uniuersæ Philosophiæ campos ingressus, in eam omnem oculos conuertat, facile noscet, hac ratione ab exordio generis humani, secula decurrisse, quòd paucis ab hinc annis clarè, perspecteq́, & celebriter creato mũdo (cuius rei nemo priscis illis seculis dubius esset, & creatorem eius uniuersis agnoscentibus ac fatentibus, multaq́ de bonitate eius ac prouidentia, de præmijs item ex amore & cultu eius, aut supplicijs ex contemptu consequẽtibus, unanimiter prædicantibus) omnem hanc prædicationem, per omnes ætates, hominibus se diffundentibus, descendisse, sed paulatim exoletam, partim celebritatem illam, claritatemq́ amisisse, partim quæ remansisset, commentis humanis contaminatam, non eandem apparuisse, semper tamen hoc meliorem, quo uetustiorem, & ab antiquitate minus disiunctam. Haud igitur mirum, si tam multos ex priscis illis de præmijs probitatis ac iustitiæ, uel ratione persuasos, uel successione doctrinæ, crebrisq́ Deorum uocibus & conspectu admonitos, inuenias cecinisse. Ecce enim Pindarus longè ante Christi aduentum, quemadmodum superiores, per tralationem rerum amœnissimarum, quas & in nostris literis reperias, describit præmia iustorum. Quale enim Ioannes dicit, se uidisse beatos, palmas gerentes, laureatos, triumphantes: simile Pindarus de his ipsis:

Τοῖσι λάμπει μὲν μένος ἀελίου
Τὰν ἐνθάδε νύκτα κάτω,
Φοινικορόδιαις τε λειμῶνες εἰσὶ προάστιον αὐτῶν,
Καὶ λιβάνῳ σκιαρᾶν, καὶ χρυσοκάρποισι βέβριθε.
Καὶ τοὶ μὲν ἵπποις, γυμνασίοις, τοὶ δὲ πεσσοῖς,
Τοὶ δὲ φορμίγγεσσι τέρπονται.
Παρὰ δέ σφισιν εὐανθὴς ἅπας τέθαλεν ὄλβος.
Ὄδμα δ' ἐρατὸν κατὰ χῶρον κίδναται αἰεὶ
Θύματα μιγνύντων πυρὶ τηλεφανεῖ
Παντοῖα, θεῶν ἐπὶ βωμοῖς.

His nitor ingens Solis, noctem dissipat atram.
Eorum suburbana prata sunt uirentia.
Fructibus aureis, & thure prægrauantur arbores.
Partim equis & palæstra, partim ludunt calculis,
Partim oblectantur & testudine.
Eis semper odorata uirescit felicitas.
Odor gratus & amatus, tota terra spargitur.

Super

A Super altaribus diuûm redolet omnis suauitas.
Hæc Pindarus. Ego non reddidi numeros. His odoris, uiroris, cantus, alacritatis, tripudiorum tralationibus, describitur beatitudo cœlestis. Sic & ipse manifestus felicitatis autor & præco: Amplius non bibam de genimine hoc uitis, nisi cum bibam illud in regno Patris mei. En potus & uinum. Similiter apud Ioannem in ripa fluminis Paradisiaci arbor uitæ ferens fructus singulo mense. Neque enim possumus sensus erudire nostros, nisi rebus manifestis. Erat igitur constans priscis illis, insitaque fides de præmijs, iustitiæ paratis. Itaque Plutarchus hoc indicans: εἰ δὲ ὁ τῶν παλαιῶν τε ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λόγος ἐστὶν ἀληθὴς, ὥσπερ εἰκὸς ἔχειν, ὄντω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἐστί τις τιμὴ καὶ προεδρία καθάπερ λέγεται, καὶ χῶρός τις ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ διατρίβουσιν αἱ τούτων ψυχαί: Si uera sunt, inquit, ut par est, quæ prisci Poëtæ & Philosophi prodiderunt, pios qui decessissent, honoribus affici, quemadmodum fertur, esseque eis locum repositum, in quo eorum animi morabuntur. Hæc ait Plutarchus, sequens, ut ubique solet, superiores Philosophos. Ex aduerso autem, de supplicijs similia atque nostri perhibet, in eo quem De facie quę uisitur in Luna, ex anterioribus Philosophis audita: πᾶσαν ψυχήν, ἄνουν τε καὶ σὺν νῷ, σώματος ἐκπεσοῦσαν, εἱμαρμένον ἐστὶν ἐν τῷ μεταξὺ γῆς καὶ σελήνης χωρίῳ πλανηθῆναι, χρόνον οὐκ ἴσον: Omnem, inquit, animam, siue dementem, siue cum mente, ubi è corpore lapsa esset, fato decretum est, errare in loco, qui est inter Lunam ac terram. non ęquali tempore: sed iniustæ, immoderatæque scelerum pœnas persoluunt: bonas autem oportet in amœnissimo aëris esse loco, quem inferorum prata dicunt, certo tempore, quoad expiatæ corpore, quod omnis mali causa fuit, exin in patriam uelut postliminio reportatæ gaudijs perfruantur. In his Plutarchus, ut uides, criminum expiationem ubi discessum est à corpore, fatetur. Variam perhibet expiationem, quòd impuræ B pendunt pœnas infra cœlum, procul à loco, patriaque beata. Puriores autem expiantur & ipsæ, sed lenius, tranquillius, in aëre, donec admissæ in patriam, ęternis gaudijs perfruantur. Habes igitur apud eos omnia, quæ libris nostris celebrantur, de triplici sorte: aut eorum qui penitus adeunt regna beata, nusquam remorati: aut qui subitò rapiuntur ad supplicia: uel quibus purgantur peccata, quibus expiatis, uelut in patriam reuocentur. Purgatorium esse infra Lunam & terram, quacunque nobis incognita ratione, modo summus iudex decreuerit, in loco quidem non sancto, sacro, beato, sed medio. Quanquam non desunt negantes mediam sortem. Gaudium quoque uides apud eos, gaudium inquam arcanum, ineffabile, quod gustant beati, expiati. Vides item patriam: uides hunc mundum exilium esse, & errorem. Errare, uagari animos, donec in cœlum reuocentur. Item Plutarchus de supplicijs improborum apertius scribit eodem libro: Extra, inquit, mare Caspium, & eos qui circa mare rubrum adhabitant, sunt profunda, Lunæ concaua. Quarum maximam uocant speluncam Hecates, ubi pœnas dant animæ, eorum quæ iam uel perpessæ essent, uel fecissent. Hæc etsi fabulosius de Lunę concauitatibus à Plutarcho dicuntur, summa tamen est, in profundo recessu animas pœnas male gestarum rerum dare. Ex his autem uel arguendus, uel certè declarādus Plutarchus cum in eo quem inscripsit, Quomodo deceat adolescentem audire poemata, uult de fluminibus inferorum, & pœnis, Poetas fabulosius cecinisse. Vel igitur sibi contradixit, uel sensit, uera quidem esse supplicia, sed addidisse Poëtas quædam fabulosius, ob quæ eiecti sint è republica Platonis. Testatur igitur Plutarchus, Homerum, Pindarum, Sophoclem, uates priscos, de pœnis, fœdaque inferorum habitatione cecinisse: ἔνθεν τὸν ἄπειρον, ἐρεύγονται σκότος, βληχροὶ δνοφερᾶς νυκτὸς ποταμοί. Hinc eructant sub immensis tenebris horrendæ noctis rapida flumina. En Pindarus tenebras illas canit, quæ dicuntur à Deo, Tenebræ exteriores, in quas,
manibus

manibus & pedibus ligatis, iubetur impurus, contaminatusq; proijci. Sic Sophocles uates priscus, Platone uetustior, & damnationem miserorum, & uitam beatorum egregiè prædicauit: τρισόλβιοι κεῖνοι βροτῶν, οἱ ταυτα δερχθέντες τέλη, μολῶσ' ἐν ᾅδου, τοῖς γὰρ μόνοις ἐκεῖ ζῆν ἔστι, τοῖς δ' ἄλλοις πάντα ἐκεῖ κακά: Terq; quaterq; mortales illi beati, qui uitæ metas has & fines contemplati tendunt ad inferos. His enim solis illic uiuere datum. Alijs sunt illic cuncta mala. Hæc Theologia uetusta, Naturæ uox, testimonijs cœlestibus postea confirmata. Vides eum ter beatos, nimirum beatissimos prædicantem, qui uitæ fines respexerunt, qui duplices uitæ metas illas, uiuentes ante oculos habuerunt, quarum altera ducit ad bona, altera ad summa mala. Beati, sapientes prædicantur, qui uiuentes ad hæc acres acies intenderũt, hîc defixos oculos habuerunt. hic inenarrabiliter, innumeris uocibus prædicantur in sacris literis beati, qui timent Dominum, qui diligunt iustitiam, qui spernunt impias & inconcessas uoluptates, qui finem uitæ sæpius respectant: prædicantur enim propter magna præmia, magnas illas & incomparabiles, sempiternasq; delitias. Quia declaraberis Deus, in immortalitatis & diuinitatis gradu locaberis, tenebris horrendis euitatis.

Testimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmijs ac supplicijs post uitam.

CAP. XXVIII.

SIMILIA prodidit Plutarchus de supplicijs, in eo, quo scripsit an rectè dictum sit, Viuendo latita, à priscis Theologis ac Philosophis mutuans, Esse tertiam uiam, eorum qui impiè, legumq; præuaricatores uixissent, quæ tradat animas ὡς ἔρεβός τι καὶ βάραθρον, in uoraginem quandam, teterrimumq; barathrum, ubi sonantia noctis horrendæ flumina rapiant & auferant è medio celandos obliuione sempiterna pœnis addictos κολαζομένους. Neq; enim esse uultures ad inferos, qui fibras semper renascentes, iecurq; iam uel rostris illis, uel tabo consumptum depascantur. Neque saxa quoq; & pondera ceruicibus miserorum semper impendentia, quorum iam corpora & neruos, brachiaq; labor & tempus absumpsisset, sed unum uerum supplicium esse malorum, quòd funditus è medio tolluntur, nullis amplius eos actos præcipites in flumen obliuionis æternæ, uisuris, in abyssum pelagusq; profundum haustos, uitæ omnis, motus, lucis expertes. Vera igitur definitio Plutarchi, de supplicijs æternis, quòd longius à Deorum regnis scelerati summouentur, in tenebrosum, profundum, longissimum à luce & uita, omniq; actione carcerem truduntur, merito uocatum ἄῤῥητον, ἀόρατον, infandum, inuisibile. Has seruator tenebras exteriores appellat. Has arbitratur pœnas Plutarchus, quòd luce & commercio bonorum, beatissimaq; actione uitæ priuantur. Nemo eos amplius aspiciet obscuros, ignotos. At Iamblichus qui uitam dogmataq; priscorum Pythagoreorum diligenter, accurateq; perscripsit, decerpens ex omnibus illis, Mors, ait, non modò non est extimescenda pio, sed multomagis etiam optanda. Aut enim pereunte anima cum corpore, fit omnium malorum resolutio: aut ea remanente post discessum, resoluto corpore continget uita beatior, Sed quoniã est hoc postremũ (claret enim animã esse immortalẽ) certè nulla est alia uia certa salutis, quàm ut optimam, prudentissimamq; uitam agamus. Nihil enim fert secum anima tendens ad alteram uitam, quàm probitatem, uel improbitatem, quæ plurimum prodesse, aut obesse defuncto noscuntur. Atq; anima quidem melior μετὰ θεῶν οἰκεῖ, cum Deo habitat, per cœli regiones beatas inuecta. Quæ uerò sese factis impijs contaminauit, impietate, impuritateq; sordescẽs, proficiscitur ad iudicia subterranea, meritis pœnis deputanda. Ob quam causam, conandum

A nandum eſt in hac uita, dum licet, & datur, uirtutem ac ſapientiam indipiſci. καλὸν γὰρ τὸ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim eſt præmiũ, & ſpes ingens. Audendumq́ ei, qui in hac uita moratur, ut omnes uoluptates, corporeáque ornamenta, tanquam aliena à ſeſe abijciat, non alieno, ſed ſuo cultu animum ueſtiens, ſapientia, & iuſtitia, reliquis'ue uirtutibus: Sicq́ expectet profectionem ad alteram uitam, uelut abiturus, cum uoluerit fatum. Quod cum ita ſit, non magnis pecuniarum aceruandarum curis æſtuandum, non gloriæ, non ambitionis: ſed prudentiæ, ueritatis & animi, ut ſit quàm optimus, ſtudium capeſſendum. Neque enim fas eſt, quæ uili æſtimari debuiſſent, plurimi facere: neque rurſum, quæ magno in pretio decuiſſet haberi, nihili pendere. Non corporum igitur, & opum, ſed animi. Non enim ex opibus uirtus, ſed ex uirtute opes. Viro igitur pio neque uiuo, neque mortuo, mali quicquam euenire poteſt. Nec uiuus, uel mortuus à Deo negligitur. Hæc Iamblichus ex Platone, ut dixi, decerpta. Idem immemores ſui, diuinarumq́ rerum obliuioſos, omniaq́ ſtultè credentes ait à priſcis deſignatos, fœminis urnas ad inferos geſtantibus. Quidam, inquit, eruditus, animum ſtultorum urnam dicebat eſſe, propter credulitatem, tum propter inſatiabiles cupiditates: τὸν δὲ κόσκινον ὡς ἔφη πρὸς με λέγων τὴν ψυχὴν εἶν. τὴν δὲ ψυχὴν κοσκίνῳ ἀπῄκασε τὴν τῶν ἀνοήτων ὡς τετρημένην, ἅτε οὐ δυναμένην στέγειν, δι' ἀπιστίαν καὶ λήθην. Diuinè quoque refert idem Iamblichus, Pythagoram de pœnis inferorum non ſecus atque in uera religione habetur, ſtatuiſſe, admonuiſſéque potius omnem contumeliam perferendam quàm adduci ut hominem interficias. πολλῷ δεῖν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, παρέχοντα, ἢ κτεῖναι ἄνθρωπον, ἐν ᾅδου γὰρ κεῖσθαι τὴν κρίσιν. Marcus quoque Tullius Romanorum omnium eloquentia facilè princeps, cuius teſtimonium in rebus grauiſsimis pro cunctis Romanis ſufficit, utranque ſortem bonorum ſcilicet ac malorum, credidit ac memo-

B rauit, antiquæ famæ ſubſcribens: Illi igitur, inquit, impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: uos uerò, qui extremum ſpiritum in uictoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti.

Ee De

C

De Mundi Exitio.

MVNDVM aliquando immensis ignibus con flagraturum etiam Stoici crediderunt. De quo Athenagoras: τούτῳ καὶ οἱ ἀπὸ στοᾶς ἐπὶ λόγῳ ἐκπυρωθήσεσθαι τὰ πάντα, καὶ πάλιν, ἐντεῦθεν φασὶν ἑτέραν ἀρχὴν τοῦ κόσμου λαβόντος: Hac ratione & Stoici, inquit, omnia inflammanda in posterum, rursúmque reficienda asseruerunt, aliud exordium mundi introducentes. Hæc & Ouidius uidetur respexisse cum cecinit,

Esse quoq; in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Affirmantur eadem ab Eusebio, dicente id fuisse placitum Heracliti & Empedoclis: τὸ δὲ γενέσθαι τὴν τοῦ δὲ παντὸς φθορὰν, οὐ μόνον χριστιανοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἑλλήνων σοφοῖς δοκεῖ, ὡς ἡρακλείτῳ τῷ ἐφεσίῳ, ὡς ἐμπεδοκλεῖ: Totius, ait, istius mundi interitum fore, non solum Christianis uisum, sed & Græcorum siue Gentium sapientibus, ut Heraclito Ephesio & Empedocli. Lucanus item, siue quòd esset Stoicus, siue quòd hæc de inflammatione & interitu mundi fama uetustissima sit, longo seculorum successu ad posteros deuoluta, in eam consentit:

Inuida fatorum series, summisq; negatum
Stare diu, nimioq; graues sub pondere lapsus
Nec se Roma ferens. Sic cum compage soluta
Secula tot mundi suprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos: omnia mistis
Sidera sideribus concurrent: ignea pontum
Astra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietq; fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi. totaq; discors
Machina, diuulsi turbabit fœdera mundi.

D

Lucanus quidem hæc. Patruus autem Seneca suæ fortasse sectæ uestigijs insistens, in Epistolis eadem: Non terra, inquit, non cœlum, non semper hic omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur, non semper tenebit hunc ordinē, sed illum ex hoc cursu, dies aliquis dejciet. Lucretius quoq; quanquam non Stoicus, idemq; Poeta melior quàm Philosophus, credo quòd hæc apud Stoicos legisset:

Vna dies dabit exitio, multosq; per annos
Sustentata ruet moles, & machina mundi.
Nec me animi fallit, quàm res noua, miraq; menti
Accidit exitium cœli, terræq; futurum.

Lucanus igitur copiosius expressit quod à Christianis existimatur & prædicatur de his, quæ in interitu mundi contingent. Primum machinam mundi solutis uinculis omnium rerum, turbandam, reuersuramq; ad antiquū chaos: meminit horæ supremę, de qua in sacris literis creberrima mentio. Quodq; etiam in nostris literis refertur, cœlum inuoluendum ut libri uolumen, sic idem, Sidera sideribus concursura, igneaq;

astra

A astra in mare lapsura. Id Esaias, Tabescet omnis militia cœlorũ, complicabuntur sicut liber cœli, & omnis militia eorum defluet sicut defluit foliũ de uinea & de ficu. Et Seruator in Euangelio, Astra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filij hominis. Et Dauid, Ipsi peribunt, cœlum & terra, uirtutes cœlorum astra. Diuus autem Petrus sæpe repetit in secunda epistola, Cœlum & elementa igni absumenda, in die iudicij reseruata igni: οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως: Cœlum istud quod nunc est & terra secundum uerbum eius igni reposita sunt in diem iudicij. Deinde, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται: In qua die cœli fluminis instar præteribunt, elementa autem incensa resoluentur, & terra & quæ in ipsa sunt colliquescent. Paulò pòst, diem Domini commemorans ait, δι' ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται: Per quam cœli inflammati & elementa liquescent. Hæc diuus Petrus. Sibylla quoq; commemorat amnem sulphureũ de cœlo labentẽ. Non tacuit etiam alia prodigia, quæ fore in fine mundi in nostra Theologia prædicuntur. Videnturq; ad alia Poetæ hæc in libris Sibyllinis legisse. Non dissentiunt autem, si rectè iudices, Stoici à Christianis in reparatione mundi. Siquidem & nostri mundum nouum, & terram nouam fore uaticinantur. Senseruntq; Stoici reficiendum mundum, non eundem, sed quasi renouandum, aliumq; restituendum. Nostri quoq; interitum mundi, renouationem interpretãtur. Quorum Eusebius: οὐ παντελῶς πρὸς φθορὰν ὁ κόσμος χωρήσει, ἀλλὰ πρὸς ἀνακαινισμόν: Non prorsus, inquit, mundus in occasum tendet, sed ad renouationem. Hippolytus quoq; & Hieronymus & Eusebius idem alibi, & alij pleriq;, eadem fatentur: Eusebius scripturam sacram interpretans, quæ de interitu mundi apud Esaiam uaticinatur: ἐπιτηρῆσαι δὲ ἐντεῦθεν ἄξιον γνωμένους τοὺς λόγους, ὡς οὐ φθορὰν, οὐδὲ ἀπώλειαν, οὐδὲ ἀφανισμὸν ἔσεσθαι τοῦ οὐρανοῦ σημαίνει ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς ἐν εἱλισσομένης

B βίβλου φανεροῦσθαι τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, οὐ μὴν φθείρεσθαι ἡ βίβλος, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνελιττομένης τῆς περιοχῆς τὰς τοῦ σύμπαντος αἰῶνος πράξεις, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἐκπεσοῦνται τῆς περὶ τὸν ἀέρα διατριβῆς. τότε δὴ αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις αἱ πάλαι δίκην ἄστρων πολλοὺς ἀπατήσασαι πεσοῦνται, ὅτε καὶ αὐτὸς ὁ σατανᾶς μετασχηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτὸς πέπτωκεν ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Quę sunt, Obseruare hoc loco operæpretium quæ dicantur: non enim interitũ, aut abolitionẽ, uel perditionem cœli futurã dicit prophetia: sed sicut inuoluto libro, declarãtur & panduntur ea quæ sunt inscripta, liber autẽ non deletur: sic obuoluto libro quo totius æui res gestæ continentur, aduersæ potestates decident ex habitione aëria. Tunc inquã hæ, quę quondam quasi stellæ multos solerent decipere, cadent. Quãdo & Satanas ipse in Angelũ lucis transfiguratus, cecidit tanquam fulgur de cœlo. Hæc Eusebius, non quidem declarans quomodo sit rerum innouatio futura, sed tamen sentiẽs non abolendũ mundum: Astrorum autem lapsum hoc duntaxat loco, in Dæmonas referens. Quod & Cyrillus apertè sentit: ὅτι τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἔφοδος οὐ τοῖς μόνοις ἔσται τοῖς ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν δραμεῖται τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, κολασθήσονται γὰρ δι' ἧς ὑφέξουσι δίκης τῇ τοῦ θεοῦ μαχαίρᾳ, τετυραννηκότες μὲν εἰς χρόνους μακρούς, καὶ ὅλην ἀπολέσαντες τὴν ὑπουράνιον διαιτώμενοί τε τῶν δυσσεβειῶν τὰς δίκας: Diuinæ iræ impetus, non solùm contra terrestria desæuiet, sed etiam contra ipsos immundos spiritus: plectentur enim gladio illo diuino, cuius iustitiæ subiacent qui longo olim tempore tyrannidem exercuissent, totaq; subcœlesti habitatione amissa, pœnas reposcentur suarum impietatum. Vides hic refugere Græcos fateri astra peritura, uirtutesq; cœlorum Dæmonas, quàm astra malunt interpretari. Subdit autẽ Eusebius eadẽ asserens: πρώτας δὲ μετελεύσεται τὰς ἐν τῷ ἀερίῳ τόπῳ πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις ἡ λεχθεῖσα μάχαιρα τοῦ θεοῦ, δευτέρας ἔρχεται τὰς ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ἀσεβῶν ψυχάς: Primũ, inquit, gladius Dei corripiet sceleratas & aduersas in loco aërio potestates, exinde

impiorum in terra degentium animas. Hic & hoc loci uirtutes cœlestes interpretatur non stellas sed Dæmonas potius, quia non prorsus cœlum perdendum opinaretur. In hac item sunt alij Theologi Græcorum, quorum autorum grauissima est opinio. Siquidem idem quem superius nominaui Cyrillus, ubi Esaias scribit, Quia cœli sicut fumus liquescent: θάνατον δὲ τῶν στοιχείων εὐφυῶς ὀνομάζει τὴν εἰς τὸ ἄμεινον μεταβολὴν, οὐκ ἂν τὸν τῆς κτίσεως ἀνακαινισμὸν οἷον ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καθάπερ ἤδη σωμάτων τῶν ἀνθρωπίνων ἔσεσθαι φησίν, λυομένων δὲ στοιχείων, τὸ σωτήριον μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται: Innouationem, ait, reparationemq́ue ad meliorem statum apposite dixit mortem elementorum. Itaque fore prædicit quemadmodum corporum humanorum, renouationem rerum creatarum, quasi à mortuis resurrectionem. Resolutis autem elementis, salutare meum erit, inquit, in æternum. Eadem alius Theologus affirmat, qui Seuerus dicitur: οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν· οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἄνθρωποι τοιαύτην ὑποστήσονται, ἀλλὰ τὴν πρὸς καιρὸν καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ ἀφθαρσίαν μεταβήσονται. Quæ sunt, Non omnimodam dicit consummationem: Neque enim & hi qui inhabitant ipsam terram, tali interitu subiacebunt. sed temporariam, per quam in corruptionem mutabuntur. Hæc à Theologis Græcis pari consensu approbantur, quæ noster sensit & affirmauit Hieronymus. Qui in id quod ait Psalmus, Et sicut pallium inuolues eos, & mutabuntur: Ex quo, inquit, ostenditur perditionem cœlorum non interitum sonare, sed mutationem in melius. De quibus dicitur, Erit cœlum nouum, & terra noua, quæ ego faciam permanere in conspectu meo. probat etiã ex eo, quòd omnis creatura ingemiscit, ut mutetur & ipsa in melius, cum non animæ solum suapte natura immortales, sed etiã corpora glorificabũtur, & præteritis antiquis, facta fuerint omnia noua, conformãdaq́ue esse omnia, sicut & Seuerus opinabatur, hominũ innouationi. Denique cõcludit tametsi sententiæ alternarẽt, glorificatis & innouatis hominibus cætera innouationẽ secutura: nulla putans posse cõsecutione deduci, ut peritura sint omnia, cum hominũ animæ immortales, corpora uerò immortalia surrectura, maxima ac prçcipua mundi pars non sinit in nihilum redigenda, sed futura potius meliora. Qui dicit omnem mundum in nihilum abiturum, dicit etiam animas hominũ & corpora, præcipuã mundi partem. Hoc autem ueritati est contrariũ. Ex superioribus autem Diui Petri testimonijs ostenditur resoluẽda ardore omnia & cõsumenda: Cœlum uidelicet & elemẽta, terrã & omnia terrestria. Sed quoniã horribile est ad cogitandũ, ut in nihilum redeant omnia, & tum rationes, tum sacrarũ literarũ testimonia nihil tale minari noscuntur (Nam & idem ille Diuus Petrus, qui toties tantaq́ue asseueratione clamauerat, igni cœlum & terram & omnia terrestria consumẽda, affirmat fore cœlum nouum terramq́ue nouam, idq́ue secundũ promissionẽ diuinã, ἐν νοῦς δὲ οὐρανοὺς, καὶ ἐν γῆν νέαν τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ) uidetur hoc constantissimè tenendum, in quo Stoici quoque consentiebãt cum Theologis, interitũ fore rerum quas cernimus, sed ita, ut resolutis his, sit alius mundus, siue ex his reparatus siue aliũde introductus. Atque cœlum nouum, & noua terra, siue nouus mundus, ut Stoici tradebãt, aut ex his ipsis rebus reparãdus reficiẽdusq́ue est, aut alius quidã futurus mundus. Primum igitur tota Theologia clamat, cœlum & terram resoluendã. Secundò, resoluẽda per ignem omnibus intra cœlum & terrã, cum ipsis simul incensis. Hæc accensio sine dubio ita cuncta resoluet, ut penitus intereant & aboleantur. In nouo autem mundo omnes consentiunt. An ergo ex cineribus illis reliquijsq́ue exusti mundi sit tanquã Phœnix ex cineribus suis reparãdus, an futurus alius quidam alterius generis mundus, hoc cognitu dignissimum est, maximeq́ue necessarium. Duobus ergo sensibus potest intelligi mundi perditio ac renouatio. Primus est, ut omnibus rebus cœlestibus & terrestribus consumptis, futurum sit aut

Chaos

A Chaos, aut id quod erat ante mundum (erat autem nihil.) Secundo, ut abiecta hac forma & natura, penitusq́ in nihilum redacta, succedat alia uice eius. Hic innouatio potest intelligi, aut ex illis mundi reliquijs, ut dixi, aut ex alijs quibusdam rebus alter mundus. De perditione prorsus secunda sententia uera est. De innouatione, an renouanda sit terra & aqua & aër, & quasi reformandus ueluti uas recoctum, nouumq́ redditum, an pro præsenti futurus sit alius alia natura, alia substantia, alia forma mundus, in quo non aqua, non aër, non terra, non cœlum ac sidera, sed alius quidam mundus, difficile expedire est. Videtur autem hoc postremum Theologia uaticinari, nullam rerum harum corruptibilium futuram, sed alium quendam mundum. Ac diuus Petrus duobus locis, clarum super hac re præbuit testimonium, in libris recognitionum, quos discipulus eius Clemens conscripsit, & in hac secunda epistola. Sed primum audiendus est Didymus ille uidens, à quo potest cognitio & finiendi mundi & innouandi, & ratio cur finem sit habiturus, percipi: παλαιουμένων πάντων τῶν ὑπὸ χρόνον. τὴν γὰρ χρονικὴν ἀρχὴν ἐν τῷ γίνεσθαι λαχόντα, πολλοῦ χρόνου παρατρέχοντος παλαιοῦται, τὸ δὲ παλαιούμενον, καὶ τὸ ἑλίσσεσθαι αὐτοὺς σημαίνει παρεληλυθέναι τὴν χρείαν, καθ' ἣν συνεβάλλοντο τῇ παρούσῃ διακοσμήσει, ὡς γὰρ τὸ περιβόλαιον ἑλίσσεται μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν χρείαν, οὕτως ἐπεὶ καὶ τὸν οὐρανόν, ἅμα τῇ γῇ, πάλιν ἀνασοιχειώσεις ἔσεσθαι μετὰ τὸ παρελθεῖν αὐτὰ ἐπὶ τὸν λέγοντα σωτῆρα, ὁ οὐρανὸς καὶ γῆ παρελεύσονται: Omnia, inquit, tempori subiecta, senescunt. Nam quæ temporis principium nascendo habuerunt, longo tempore antiquantur. Quod ergo canit Psalmus, Veterascent, & mutabuntur: designat eum usum abijsse ac defecisse, quo rerum ordines sustinebant alebantq́. Vt enim indumentum ubi officio functum fuerit obuoluitur, sic cœlum ac terræ functæ muneribus suis abibunt, rerumq́ erit restitutio, iuxta dictum Seruatoris, Cœlum & terra transibunt. Huc usque Di-

B dymus. Quibus probatissima ratio proponitur, cur mundus finem sit habiturus. Hæc autem summus docet Theologus. Primum, mundum antiquandum, uetustate & senio interiturum, sed non eo senio quo res mortales corrumpuntur atque abolentur. In cœlo tale senium nullum est, sed aliud quoddam cuius similitudo ex uestibus ostenditur, cum deponimus eas ubi nobis esse usui desijssent, tanquam inutiles eas exuimus atque obuoluimus. Sic mundus, id est, cœlum non eò delebitur, quòd eadem uetustate atque omnia animalia, arbores, maria, montes, aliquando sit defecturus, sed quia cessabit usus eius, quo rerum tantos ordines peragebat. Totus autem usus iste cœli, est lucis, caloris, motus, ut omnia gubernet, gignat, alat, uitam omnibus suppetat. Hæc autem hominibus fiunt. Homini fulgent sydera, homini nascuntur plantæ, animalia, hominis est terra domicilium. Vt terra hominis est, sic omnia terrestria. Ac quoniam terrestria à cœlestibus aluntur, ea ratione apparet cœlestia fuisse reperta, ut habitatoribus terrarum deseruissent. Itaq́ omnes usus, omnes uisibiles ordines, ac rerum facultates, ad hominem reuocantur. Hominibus igitur eiectis in sempiternum è terra, cui florebunt campi & montes, quibus equi, boues, cæteraq́ animalia nascentur? Cui cœlum fulgebit? Quis contemplabitur admirabiturq́ cœli mirabiles ordines, ortus & occasus certos & ratos? Quibus Sol iam sua luce saciatis noctem relinquet, nocte quoque ex quiete refectis iucundam referet lucem, idq́ uicissim per totum orbem, alijs diem præsentia, alijs noctem absentia efficiens? Sic item dum alijs æstatem accessu, alijs hyemem discessu præbens, ab utroq́ Tropico iter uicissim mirabiliq́ ordine peragens. Semper agens nunc æstatem, nunc hyemem, ut omnia reficiantur, humores concrescant, fruges maturescant. Hoc ordine soli terrarum coloni, totum circumquaq́ orbem sursum ac deorsum occupantes, fruuntur. Solis ipsis ostenditur excogitatus. His eiectis, aut ad meliorem sor-

tem, quoniam hæc mortalia & corruptibilia ſunt, ſolum corpoream uitam, non maius quoddam optatiſsimumq́ bonum habentia, receptis, quid Sole opus erit, cum uita corporea non erit opus? Cum erit alia uita, quam & rerum humanarum probat neceſsitas, & myſteria cœlitus reuelata demonſtrant. Adueniente maxima Solis luce, lucernæ & faces remouentur: adueniente maxima uita, qua maior deſiderari non poſsit & melior, uſus iſte corporeæ uitæ prorſus ceſſabit. Hæc autem efficiuntur à Sole, omnium mortalium formarum autore. Qui nactus terreſtrem humorem, omnes generatim ſpecies elicit è terra, hominisq́ peragitur is uniuerſus ordo. Quibus amotis, uanus & inutilis erit. Hoc ergo dicebat Didymus, eadem diuus Petrus, & hoc ſenium eſt mundi. Sed duplex poteſt intelligi mundana uetuſtas, naturalis corporis ipſius ætherij, quod ſit natura ſimiliter atque alia corruptibile, quod neq́ ratio concedit, & tota Philoſophia ac Theologia negat. Ratio enim oſtendit ætherium corpus eſſe incorruptibile: quoniam quod futurum erat cauſa cæterorum, ipſum oportebat eſſe incorruptibile: ne ſi & ipſum interiret, reliquarum rerum eſſet exitium. Quod etiam fuit tot ſeculorum lapſibus incorruptibile, de cuius magnitudine & qualitate nihil abierit, apparet ſemper in poſterum fore incorruptibile. Nam futuri interitus ac ſeneſcentiæ, aliqua iam indicia præceſsiſſent: præceſsiſſet mutatio ab exordio ad hanc ætatem: de corpore quoque, quemadmodum in arboribus, montibus, ſcopulis, animalibus ſeneſcentibus, aliquid decidiſſet. Non conſtaret idem Sol, non eadem fulgoris eſſet plenitudo, idem radiorum uigor. Hæc igitur ſenectus nuſquam eſt. Hanc inſeneſcentiam Plato, Ariſtoteles, noſtriq́ pariter decantant. Ac Plato in Timæo, Deum ita feciſſe hunc mundum, ut nullam iniuriam poſſet recipere: ἔτι δὲ ἵνα ἀγήρων καὶ ἄνοσον ᾖ αὐτὸν ἐτεκτήνατο, κατανοῶν ὡς ἃ ξυνιστᾶ τὰ σώματα θερμὰ καὶ ψυχρὰ, καὶ πάνθ᾽ ὅσα δυνάμεις ἰσχυρὰς ἔχει περιιστάμενα ἔξωθεν καὶ προσπίπτοντα ἀκαίρως, λύει καὶ νόσους, γῆρας τε ἐπάγοντα φθίνειν ποιεῖ: διὰ δὴ τὴν αἰτίαν, καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε, ἓν ὅλον ἐξ ἁπάντων, τέλειον καὶ ἀγήρων καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο. Quæ ſunt, Præterea ut eſſet inſeneſcibilis & ægritudinis expers, intelligens quòd ea quibus conſtant corpora calida & frigida, & quæ ualidas habent uires, exterius imminentia, & importunè incidentia, diſſoluunt, ægritudinesq́ & ſenium adducunt, & interitum. Ob hanc cauſam hæc ſecum perpendens, unum totum ex omnibus perfectum, inſeneſcibile, ægritudinis expers, ipſum molitus eſt. Hæc antea Timæus Pythagoreus tradiderat, Doricè loquens, ἀκήρατον τῶν ἐκτὸς κηρῶν. οὐ γὰρ ἦν δίχα τουτέων ἄλλα: Incorruptibile ab omni exteriori corruptione. Nihil enim eſt extra mundum. Cauſam quoque immortalitatis mundi dicit eſſe, quòd ubi ſit rerum & elementorum æqualitas & eadem proportio, alterum ab altero non poſsit offendi, indiſſolubilem temperaturam habentia. Similiter Ariſtoteles cœlum ait eſſe στοιχεῖον ὅσον ἕτερον τῶν τεσσάρων ἀκήρατόν τε καὶ θεῖον: Elementum ſubſtãtia à quatuor reliquis diuerſum, incorruptibile & diuinum. Hæc non illi ſolum putauerunt, ſed etiam à noſtris facile conceduntur. Chryſoſtomus eloquentiſsimè, ut omnia: οὐχ ὁρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανὸν, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς ποικίλως τῶν ἄστρων ἐστεφάνωται χορῷ, πόσον διήρκεσε χρόνον, πεντακισχίλια γὰρ καὶ πλείω ἔτη λοιπὸν ἐστίν, καὶ τὸ πλῆθος τοῦ οὐκ ἐπήγαγεν αὐτῷ γῆρας. ἀλλ᾽ ὥσπερ σῶμα νέον καὶ σφριγῶν, ἀνθοῦσαν ἔχει καὶ ἐνακμάζουσαν αὐτῷ τῆς ἡλικίας, τὴν ὥραν, οὕτω δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε κάλλος, διετήρησε, καὶ οὐδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου γέγονεν ἀσθενέστερος. Non'ne uides, inquit, cœlum hoc ut pulchrum, ut ingens, ut aſtrorum choreis uarium? Quãtum temporis uiguit? Quinque ac plus annorum millia proceſſerunt. Et hæc annorum multitudo ei non adduxit ſenium, ſed ut corpus nouum ac uegetum, floridæ uigentisq́ iuuentæ uiret ætate: ſic cœlum quam habuit à principio pulchritudinem, ſemper eadem permanſit, nec quicquam tempus eam debilitauit. hæc Chryſoſtomus

A mus. Verè igitur suapte natura insenescibile & inuariabile est cœleste corpus, indelebilisq; eius pulchritudo. Est enim purissima substantia, expers omnis iniuriæ, loco & natura. Corrumpuntur autem omnia aut ab igne, aut aqua, aut aëre, aut terra, longè lateq; à cœlo distantibus. Philo igitur Iudæus, uir eloquentissimus, dogma Theologiæ Mosaicæ, testatur esse cœlum creatum quidem, sed non interiturum: quanquam ex libris Mosaicis non probat quod astruit, sed rationibus duntaxat depugnat, alia labefactari detrimentis extrinsecus irruentibus, alia malis intestinis: ut ferrum si rubigine corrodatur, sui ipsius interno malo depasci: sin domo uel urbe concremata, & ipsum concremari contingat, alieno morbo dissolui: sic animalia uel proprijs morbis cadere, uel cædibus externis, quorum nihil euenire posit mundo. Sed illa præponderat ei ratio, quòd à Natura propter ingens robur insuperabili contineatur, omnes iniurias quæ possunt accidere superante. Illa quoque uidetur ei ualidissima, nullam fore unquam causam, ob quam Deus in perniciem operis tanti sese uertat. Hæc ille: quæ pòst melius examinabuntur. Hæc igitur est prior insenescentia à nemine negata. Alia est quam Philosophi nescierunt, cum usus cœli inutilis erit, ignis eius & lumen, nulli proderit. Senescet ergo cœlum, quia senescet usus & causa creati & permansuri cœli. Ideo enim creatum fuerat durabile, ut nunquam uitam hominum interrumperet, & quoad ipse Deus uellet, uiuerent. Succedente uita meliore, quæ nullam à Sole & stellis habeat dependentiam, quis eis amplius erit opus? Diuus igitur Petrus docet promissionem esse cœlestem, de mundo nouo & terra, in quibus iustitia habitat. Amoto igitur præsenti, succedet cœlum & mundus, in quo iustitia inhabitat. Non habitat autem iustitia nisi in cœlo, ut Plato quoque & Poetæ dixerunt, in propriæ charitatis sanctitatisq; domicilio. Apud homi-B nes regnat potius iniustitia, quę & diluuium adduxit, & incendiũ urbium impiarum profudit, quarum superbia & iniuria maxima memoratur. Iustitia autem non solùm ipse est Christus, à quo omne ius manat, omnis ordo, omnis lex (Nam & Stoici legem dixerunt rationem summi Iouis, omne moderamen, & ad eum spectat omnium bene & malefacta diudicare) sed etiam omnes qui cœlum adierunt, non sine iustitia peruenerunt. Inde exulant æternum cædes, rapinæ, quidquid posit iustitiam profanare. Hoc cœlum restabit, hoc uigebit tanquam melius, cum genus humanum ad uniuersale iudicium adductum fuerit, cum dabitur pietati ingens prœmium, alijs ad cœlum Empyrium, quod solum erit, splendentesq; domos ascendentibus, alijs ad tenebras exteriores in centro terræ detrusis. Alij suspicient tantum fulgores æternos, & quasdam quasi procul uisiones intuebuntur, uoces diuinas longè resonantes audient, medij inter undequaque beatos, & undequaque miseros. Cœlum igitur istud ad corpoream uitam repertum renouabitur. Cœlum Empyrium restabit, implens fulgore terras. Tunc erit lumen Solis septem uicibus maius quàm fuisset. Solem, pro lumine amplissimo, largissimoq; illo Empyrij cœli, quod ab altissimis sedibus omnia sursum ac deorsum immenso lumine collustrabit, Vate usurpante. Restabit autem terra, ad quam exusti cœli reliquiæ peruenient, tametsi ætheria substantia leuissima sit, qualis nubium albentium, purissimarum, altarum'que. Restabit terra initium mundi, quæ in æternum stat, purgata tamen & complanata collibus ac montibus, quod Sibylla dixit. Docuit igitur diuus Petrus in Epistola apud Clementem in Recognitionibus, quomodo nouum cœlum sit futurum. Dixit enim superius, ὁ νῦν οὐρανὸς, præsens hoc cœlum quod cernimus, hoc cœlum quod aspicis igni reseruatum. Apud Clementem uerò multa super hoc Simonis magi refellens impietates, disserit. Vt superius Philosophorum positæ sententiæ de mundi exitio

exitio perpendantur, dicendum est, si Stoici & Lucretius, ut dicta eorum probare C nituntur, rerum abolitionem naturali necessitate futuram suspicantur, facilius futurum ut rationi iudicioque Aristotelis & Christianorum, mens conquiescat, quàm suspitionibus eorum. Vera enim est sententia Chrysostomi, quam prior Aristoteles, maiorque Plato conceperant, corpus ætherium liquidissimæ substantiæ suapte natura nec dissolui, nec ullo senio, quemadmodum rerum terrestres posse contabescere. Quòd enim tot annorum curriculis illæsum fuit, cuius magnitudinem, pulchritudinemque corporis, nulla temporis iniuria labefactauit, nulla seculorum macula uitiauit, utique tale semper futurum est, cuius fulgor nec unquam impalluisse, nec decreuisse perspectus est, quod pati debuit aliquando tot antè seculis, si futurum erat, certè nunquam patietur, nec aut senio debilitatum, attritumque diffluet, nec ardoribus ullis, cuius est altissima regio, cunctis ignibus inaccessa, concremabitur, nec ullam quàm cætera corpora iniuriam recipiet. Aliæ rationes apud Aristotelem uideantur. Quòd igitur Plutarchus ait in libro contra Stoicos, eos apertè prædicare, τοὺς θεοὺς ἅπαντας εἶναι γεγονότας, καὶ φθαρησομένους ὑπὸ πυρὸς κατ' αὐτοὺς ὥσπερ κηρινοὺς ἢ καττιτερίνους ὄντας: Vniuersos Deos creatos esse & interituros, liquefaciendos ab igne ueluti plumbeos cereosque. ratione quidem nulla fieri potest: sed uera tamen Stoici loquebantur, ab anterioribus seculis audita, quibus Sibyllæ Prophetæque cantabant fore, ut omnis aliquando cœli compago, magnis ignibus inflammata deflueret. Ad alios eximius Prophetarum Esaias, similiter atque Stoici scripserat, Tabescet omnis militia cœli. Complicabuntur, sicut liber, cœli: & omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de uinea & ficu. In Euangelio quoque Deus ipse, Astra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur. Et Dauid, Ipsi peribunt. Et idem Deus, Cœlum & terra transibunt. Virtutes autem cœli, Græci interpretes apud Esaiam, Stellas interpre- D tantur. Vera igitur Stoici scripserunt: sed quod diuinis reuelationibus fuerat proditum, illi futurum alia ratione credebant, naturaliter humore omni consumpto, totam machinam à cœlo usque in terras conflagraturam. Verum igitur id erit: sed cum extra naturæ cœlestis leges, quibus incorruptibile nullæque iniuriæ subiectum est ætherium corpus, sit futurum, Stoici referre debuerant, si poterant nõ in senium, debilitatemque corporis cœlestis, aut ignes illos immensos mundi, sed illam potentiam, quam Sibyllæ monstrauerant, Deum, meliora mortalibus daturum, cunctis, quo melior lucentior'que mundus sequatur, renouatis alium mundum facturum. Omnis enim, ait magnus Paulus, creatura hanc renouationem expectat, ingemiscens & parturiens, expectansque reuelationem filiorum Dei. Quæ quidem reuelatio futura tunc est, cum claritas sanctorum corporum, quæ resurgentia glorificabuntur, manifesta terris erit, cum qua rerum cunctarum renouatio consequetur. Ob id ab ipsis rebus expectata, quarũ cum filijs Dei futura sit in melius reformatio. Quòd igitur Marcus Tullius, inducit Stoicum referentem, Ex quo, inquit, euenturum nostri putant, de quo Panætium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis mundus ignesceret, cùm omni humore consumpto, neque terra ali posset, neque remearet aër. cuius ortus aqua omnis exhausta esse non posset: Ita relinqui nihil præter ignem. A' quo rursum animante ac Deo, renouatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur. Audierant euenturam mundi conflagrationem Stoici, sed ad naturales causas eam reuocantes, errabant. Quem errorem facilè meliores Philosophi coarguent. Partim probantes nullam offensam posse cœleste corpus accipere, partim nunquam futurũ, ut omnis humor absumatur, quòd necesse sit omnem aquam absumptam, non in nihilum, sed in nubes ac uapores euanescere: quibus denuo coactis,

reparetur

A reparetur aqua, semperq́ue is ordo remeet elementorum, nihil in nihilum abire, natura patiente. Nunquam, si quis arcana Naturæ contempletur, eueniet, ut omnis aër, omnis aqua, cuncti uapores humoresq́ue, in nihilum aut igneam duntaxat materiam dissoluantur, eò quòd simul ardore Solis humor exhauritur, simul aër frigidus fœcundus humiditatis reparatur, simul in nubes hymbriferas grauidatur, simul in cauernas subterraneas in flumina fontesq́ue emanaturus, recipitur. Nec ulla fit humoris exhaustio, quin eadem opera fiat eiusdem reparatio. Tanta Soli radianti, potenti, moles humorum per omnem mundum obiecta est, ut eodem tempore quo concoquit humores, & terras ardoribus torret, alio terrarum hemisphærio regnet humorum copia, uigens & dominans absente Sole. & cum terras nostras inflammant æstiui dies, humorq́ue absumitur omnis, eisdem sub Antipodibus sæuit hyems, præcipitesq́ue cadunt ex æthere nimbi. Semper hoc ordine uigente, quem nulla tollat diuturnitas, tanto contextu factis elementis, ut alterum alterius pernicies nunquam esse posit, tot sunt, eruntq́ue semper in mundo nubes, humoresq́ue, quātum Solis & ignis, flammæ'que cœlestis. Nec dabitur unquam ut abolere posit ignis aquam, tantam semper futuram, ut iugiter ardoribus Solis resistat, omnemq́ue conflagrationem prohibeat. Sic ardor solis diluuia prohibebit, dico autē non particulares aut cōflagrationes, aut eluuiones, sed uniuersales, quales Stoici somniabant, Naturæ legibus nunquam euenturas, quod euenire non posit. Quid? quòd si uera dicerent, iam pernicies ista & humoris exhaustio, principium habuisset, aut ad medium adducta fuisset. Iam forent ętates torrentiores, iam minus ubique uaporis, iam terras squalores pressissent, iam torreri mortales cœpissent, exhausta maria, flumina, paludes, lacus, quorum nihil hactenus conspicitur. Superest igitur uera quidem eos tradidisse de conflagratione, de nouo mundo: sed hoc unum non uidisse, non rationibus Naturæ, sed B illius nutibus hoc euenturum qui cuncta creauit, potens eadem qua creasset potestate, cuncta resoluere. Quem cum bonitas impulerit ad creandum, quo consilio & potestate creauit, eadem, pulchros ordines illos, uinclaq́ue tenacia rerum resoluet. Creauit autem, ut etiam Stoici fatebantur, hominibus omnia, quibus solis desuper stellas micantes accendit, Solis cursus Lunæq́ue meatus instituit, terras proferre cibos iussit, animalia bruta ad diuersos usus eduxit. Hoc consilium cum generationis omnis causa fuerit, idem cunctam generationem remouebit, cum remoti fuerint, quibus omnis generatio parabatur. Nulla Naturæ necessitas Solis æternos cursus sistet, nulla luminis naturalis hebetatio flagrantes eius radios terris auferet. Sic nullus necessarius ignis populabitur aëra & terras, aut inundatio rapiet montes & campos urbesq́ue, sed quidquid euenturum est, eius consilio dabitur, qui rerum leges excogitasset. Quas tunc abolebit, rescindet, cum hi quibus parata fuerant omnia, remouebuntur. Remouebuntur autem homines è terra, quod & à Sibyllis Prophetisq́ue prædictum fuit, & Philosophi si profundius considerauerint, negare non poterunt, cum tanta flagitia terras oppriment, ut uiuere mortalibus sit miserabile, uitæ'que mors à cunctis præferatur. Hæc una causa. Maior autem & apertior, quòd iudicandi mortales in theatro totius mundi sunt aliquando iudice Deo: Quòd tota deificatio animorum & corporum futura est: cum qua necessariò cursus iste uitæ quotidianus interpolabitur, ut sit locus meliori consilio, cum consulet melius hominibus Deus, hoc ordine uitæ corporeæ sublato, bonis præmia debita redditurus. Quæ si Philosophi perspicere potuissent, quanquam similes somniantibus quædam super hoc augurabantur, non recusassent optimam hanc expectatam'que ab omni re creata renouationem, fateri. Nam quotidianam uitam non modò non laudarunt

eorum plerique, uerumq́ bonum non iudicarunt, ut deplorarint etiam, mortemq́ ei facile prætulerint. Viderunt igitur ratione duce & incredibili desiderio expetiuerunt aliam uitam, tantumnon in ius diuinam prouidentiam uocantes, quod homines miserabiliores cunctis animalibus propè creasset. Quæ quidem perturbatio tollitur cum felicitas alacritasq́ maior ostenditur futura, renouato mundo. Hic omnis animæ tumultus sedatur, hic cessat admiratio, bonos nunc infelicius agere quàm malos, impunè uigere flagitia, cædes bonorum uolitare, fortunam pessimos quosque flatibus secundis in portum collocare. Itaque quod ait Philo Iudæus, detestatus execratus'que exitium mundi: ὑπὸ δὲ θεοῦ φθείρεσθαι λέγειν αὐτὸν, πάντων ἀνοσιώτατον. ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀταξίας καὶ ἀκοσμίας, καὶ φθορᾶς. ἀλλὰ τάξεως, καὶ εὐκοσμίας, καὶ ζωῆς, καὶ παντὸς αἴτιος ἀγαθοῦ, ἀνωμολόγητον παρὰ τοῖς τὰ ἀληθῆ δοξάζουσι: Nempe, dicere porrò mundum diuinitus occidere, ante omnia flagitiosissimum est. Neque enim Deus autor est inordinationis, confusionis, interitus, sed ordinis, uenustatis, & uitæ: omnis'que eum esse causam boni, in confessò est apud eos, qui ueritatem profitentur. Dico ego Philoni, renouatio mundi comprobabit Deum bonorum, pulchritudinis, non interitus autorem. Non enim diruet mundum, uelut opera sua perosus, sed renouabit, reficiet, dabit meliorem, aperiet thesauros bonitatis, quos nunc secundum diuitias sapientiæ suæ prudenter occultat. Tum uerò maxima largitate pandentur, effundentur arcanæ bonitates. Neque uerò demolietur Deus mundum, nihil amplius daturus, aut animo iniquo quod benefecisset male perditurus, hoc dicere, flagitiosissimum. Sed quoniam status iste rerum non optimus est, & quo non possit melior esse, quin etiam multis lacrymis sæpe defletus est à pijs, multisq́ malis obnoxius iudicatus, Deus pro sua clementia restituet meliorem, ut diruta soloq́ æquata Alba, refecta Roma fuit: Haud minus pro mundo corruptibili, caliginoso, animorum ergastulo, ostendetur lucidissimus, optimus, fortunatus, in fine ceu supremum bonum repositus. Ille uerus ordo, uerus mundus, & ornatus, erit uera uita, cum præsens ab ipsis Philosophis penè pro morte sit habita. Hæc responsio credo non displicebit Philoni. Qui quidem dogma Philosophorum de postera mundi æternitate sequens, & Solem Lunam'que, & cunctam cœli pulchritudinem, cum Peripateticis ab interitu defendens, sacros autores suos, quorum religioni initiatus esset, cum canunt abolendum, rescindendumq́ cœlum, fulgorem syderum denigrandum, liquidissimam stellarum, totamq́ cœli compagem ignibus incoctam & tabefactam lapsuram in terras, qua tandem ratione tueatur, libenter didicerim. Verum nostri beneficio cœlesti, mysterium aperuerunt. Hæc de exitio mundi dixisse sat est.

A

VLTIMVM CAPVT.

VERVM igitur beatitudinis fontem esse Pietatem: (quoniam in actionibus uirtutis beatitudo constituitur, fons autem iustarum, rectarumq́ue actionum est Pietas) atque hunc esse finem totius felicitatis, omniumq́ue uirtutum, atque actionum moderamen: & qui dicit Beatitudinem, seu Felicitatem, Finemq́ue omnium rerum, nihil aliud eum dicere, quàm Scientiam, & Cultum Dei: & hanc esse philosophorum quoque sententiam, declarat mirificè, consonans cum sacris literis, idem Aristoteles, qui libros de Moribus ad Eudemum absoluens, quemadmodum Salomon suos claudens, dixit: Finem dicendi faciamus: Deum time, & mandata eius obserua: Hoc est omnis homo. Sic Aristoteles illo præclaro fine usus est: Omnes actiones nostras, omniaq́ue studia, rerumq́ue possessiones, tanto iudicandas esse meliores, quanto magis fecerint, adiuuerint ad cognitionem, & cultum Dei. Deteriora autem censenda, quæ nobis impedimento fuerint, quò minus colatur Deus. ut quasi sic statuat, si quis eius sententiam planius euoluat, Quoniam, inquit, Felicitatem ueluti finem supremum quærimus: Felicitatem autem tibi demonstro, eamq́ue dico esse beatum, felicemq́ue animi statum, complexum, societatemq́ue omnium uirtutum: Apertius, ait, tibi loquar: sedes omnium uirtutum, & finis ille, ad quem quicquid agimus, quicquid possidere studeamus, respiciendum est, Contemplatio, & Cultus Dei. Cum, inquit, huc perueneris, tunc finis est, tunc beatus eris. Ob hanc causam quæcunque te iuuerint ut huc peruenias, pro melioribus habenda: quæ prohibuerint, impedimentoq́ue fuerint, deteriora iudicanda. Et is terminus uerus, hæc optima diffinitio, optimus rerum cognoscendarum modus. Sic loquitur Aristoteles: ἥτις οὖν αἵρεσις

B

καὶ κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὴν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρίαν
ἢ σώματος ἢ χρημάτων ἢ φίλων ἢ τῶν ἄλλων ἀγα-
θῶν, αὕτη ἀρίστη, καὶ οὗτος ὅρος κάλλιστος,
ἥτις δὲ διὰ ἔνδειαν, ἢ διὰ ὑπερβο-
λὴν κωλύει τὸν θεὸν θερα-
πεύειν, καὶ θεω-
ρεῖν, αὕτη δὲ
φαύλη.

FINIS.

A DE NOMINE VRBIS SVAE EVGVBIVM, QVOD CORRVPTE LEGITVR APVD SCRIPTORES: ET QVA RATIONE SIT PROFEREN- DVM.

VISVM EST in calce operis huius docere, quod fortasse legentibus non fuerit ingratum. Si quis est, qui nesciat nomen urbis meæ, non est Eugubium, sed ut apud probatos scriptores constat, Iguïum: & ciuile nomen non Eugubinus, sed Iguïnus, uel Iguius. At ne noua, atque auribus inusitata uiderer afferre, sequutus sum uulgi consuetudinem, ubique me Eugubinum appellans. Verum hoc nomen adeo corruptum, deprauatumq; est apud scriptores, ut nisi iudicium, solertia'que Doctissimorum uirorum, & fides Antiquorum codicum suffragata esset, difficile potuerit recognosci. Non fuisse igitur oppidum ignobile Iguïum, declarat, quòd eius meminit Cæsar in Commentarijs, Tullius in Epistolis ad Atticum, Ptolemæus, & Strabo in Geographia, Plinius in libris de Naturali historia, Silius quoque Italicus. Sed tam uariè apud hos omnes deprauatum est id nomen, ut apud Cæsarem primo de Bello Ciuili uocetur Tignium, addita litera T, ex nomine Termi Prætoris Pompeiani, qui præsidio quinque cohortium oppidum defenderet: apud Ciceronem de ea re atque Cæsar loquente Siliguium: apud B Ptolemæum Isuïum, apud Strabonem Itor, apud Silium Inginum, apud Plinium in deprauatis exemplaribus ciues dicuntur Inginini. Causas autem deprauationis huius, quas ut dixi, mecum Doctissimi huius seculi repererunt, quorum iudicio suffragati sunt codices antiqui, explicabo. Dico hoc oppidum esse, quod in Commentarijs Cæsaris de Bello Ciuili deprauatissime uocatur Tignium, de quo Cæsar, cum Pisaurum Fanumq; oppida Vmbriæ, ab Eugubio non longe distantia, memorasset, quæ ipse suis præsidijs occupauerat, subiecit his uerbis: Interea certior factus, Tignium Termum Prætorem cohortibus quinq; tenere, oppidum munire, omniumq; esse Tigniorum optimam erga se uoluntatem, Curionem cum tribus cohortibus, quas Pisauri & Arimini habebat, mittit: Cuius aduentu cognito, diffisus municipij uoluntati Termus, cohortes ex urbe educit, & profugit: milites in itinere ab eo discedunt, ac domum reuertuntur: Curio omnium summa uoluntate Tignium recipit. Hæc Cæsar. Deprenderunt igitur eruditi causam deprauationis: nam hoc oppidum, ut est apud Lucanum, in Vmbria est. Eugubium quoque, ut Plinius docet, in Vmbria. Illud oppidum Tignium dicit esse in Vmbria Lucanus, scribens de Bello Ciuili, eo carmine,

Gens Ethrusca, fuga trepidi nudata Libonis
Iusq; sui pulso iam perdidit Vmbria Termo.

Et Lucius Florus his uerbis: Prima Arimino signa cecinerunt, tum pulsus Hetruria Libo, Vmbria Termus, Domitius Corfinio. Nullum autem nunc est oppidum in Vmbria, nec ullum extat eius uestigium, quod uocetur Tignium: & illud oppidum non procul Arimino & Pisauro & Fano situm erat, ut quòd à Cæsare cum his ipsis

toris, qui literam primam sui nominis dedit Iguio: nam locus in Commentarijs habebat, Interea certior factus Iguium Termum Prætorem cohortibus quinque tenere. facilius enim fuit ut pro u, legeretur postea n, ut quæ una eademque litera est sursum deorsumque uersa. Imperitia igitur scriptorum & deprauatio codicum, fecit ut prima litera nominis Termi adderetur nomini Iguium. Haud mirum quidem, Nam maiora monstra olim in omnibus bonis autoribus uisebantur. Huius deprauationis uel illud clarum argumentum est, quòd idem oppidum, quod in Commentarijs appellatur Tignium, in Epistolis ad Atticum de eisdem oppidis, quæ adhuc à Pompeianis tenerentur, Cicerone scribente, non amplius appellatur Tignium, sed alia simili quadam deprauatione uocatur Sisiguium. Nam cum suspensus Cicero expectaret quid agerent Pompeiani, qui Cæsare adueniente oppida præsidijs occupauerant, Termus quidem Iguium, Domitius autem Corfiniū, quod est in Marsis, ut uidebis in eisdem Commentarijs, sic scripsit: Non ista expecto, sed magis quid agat Domitius in Marsis, Sisingui Termus. Vides idem oppidum non appellari quemadmodum in Commentarijs Tignium, sed Sisiguium in impreßione Aldina, & manuscriptis codicibus: nam qui reposuerūt Tignium ex Commentarijs, non remouerunt, sed auxerunt errorem. Agnosce igitur aliam deprauationem: ut enim Termus dedit primam literam Iguio, sic extrema syllaba huius nominis Marsis applicata fuit nomini sequenti. si enim remoueris ex eo nomine Sisigui quod nunc legitur in ea Epistola, extremam syllabam, Sis, nominis Marsis, remanebit Igurj. Et lectio erit, Quid agat Domitius in Marsis, Igurj Termus. Hæc deprauatio quoniam de eodem oppido à Cæsare & à Cicerone scribitur, clarius attestatur Tignium nihil esse, sed esse nomen deprauatum. Nam si quid esset, eodem nomine à Cicerone atque Cæsare, eodem tempore, de eadem re scribentibus, uocaretur: altera quidem alteram deprauationem illustrat, ueritatemque demōstrat. Occupauerat igitur hoc oppidum atque hoc iter Pompeius, ut quod est in locis tutißimis, in angulo Apennini, nō procul à uia Flāminia, ut si Cęsar per uiā Flamminiā trāsire non posset, minus etiam deflecteret Iguium, indeque iter Romam cum exercitu dirigeret. Nam hi qui nuper dixerūt Tigniū esse qui uocetur nūc Montem sanctæ Mariæ in Georgio, in apertißimū errorem dilabūtur. Tignium, ut uidimus ex Lucano & Lucio Floro, in Vmbria est, locus autem ille in medio Piceno. Non satis erat Eugubio ut apud bonos autores tantū obscuritatis ac deprauationis habuerit, ut etiā adessent, qui ipsum è suis sedibus trāsportarent in Picenū. Quòd autem uerum nomen sit Iguium, ut apud Cæsarem & Ciceronē coarguimus, cōprobat item Ptolemęus, qui hoc oppidū appellat Iguium, ponens id inter Tifernū, Sentinū, Perusiam, quæ sunt oppida Eugubio finitima: sed exigua quadam deprauatione fuit apud eum quoque nomen obscuratū, legitur enim apud eum Icuium, propterea quòd Græcis similis est litera Gamma atque Sigma. Itaque pro ἰγύιον deprauatū fuit à scriptore Græco ἰσύιον. Nam si literā Gamma modico apice connectas, r fiet σ. Vides iam tres excellentes autores inter se congruentes: sed clarißimum argumentum nomen illud Tignium corruptum esse, dicendumque Iguium, declarat uetusta quædam historia, quam ego reperi Eugubij, in qua scribitur, Bello ciuili flagrante Eugubinos expulisse Termum prætorem Pompeij, & tantis rebus gestis à Cæsare, & quòd tam bene de Republica meritus esset, Curionem prætorem eius cum trium cohortium præsidio excepisse: quod quidem in principijs Commentariorum legitur. Itaque quo tempore illa historia scripta est, non erat apud Cæsarem nomen deprauatum. uerba historiæ hæc sunt: Hanc, inquit, urbem in antiqua quadam historia Iuliam appellatam inuenimus: quæ utrum à Iulio Cæsare redeunte uictore quem Eugubini & omnes

A omnes populi ciuitatum Vmbriæ cum lætitia ſuſceperunt, expulſo Termo duce, qui Vmbriam poſsidebat pro Pompeio, Iulia dicta ſit: an propter Iuliam uxorem Octauiani, determinare non ualemus. Hæc hiſtoria, tametſi non adeo Latinè & polite, ſed ſatis ad eorum fidem, quæ ſcripſimus, ut Tignium in Commentarijs Cæſaris noſcatur eſſe Iguium, quod à Termo prætore Pompeij teneretur. Nam Lucius Florus congruens cum hac hiſtoria ſcribit, Prima ciuilis Belli arena Italia fuit, cuius arces leuibus præſidijs Pompeius inſederat: ſed omnia ſubitò Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Supereſt Plinius, in cuius hiſtoria libro III. de ſexta regione, poſt Foroſempronienſes numerantur Inginini. Sciendum hunc quoque locum eſſe deprauatum, quod tum ratio, tum fides antiquorum codicum oſtendit. Ac primo uel hinc liquet non eſſe dicendum, quemadmodum hodie dicitur Eugubium: nam Plinius numerat cuiuſque regionis oppida ſecundum rationem Alphabeti, primúmque recenſet quæ incipiunt à litera A, ſubijcit alia iuxta literarum ordinem: poſt Forobrenitianos & Foroſempronienſes numerantur Inginini. Plinius ergo recenſuerat noſtrum hoc oppidum ſub litera I, non ſub litera E: nam ſi inciperet nomen à litera E, non nominaſſet ipſum poſt ea quæ incipiunt cum litera F. hoc argumento eſt, deprauate uulgò dici Eugubium. Manifeſta quoque ratio eſt cur deprauatum ſit, ut pro Iguini in Plinio legatur Inginini: nam apex qui ſolet Latinis ſuperſcribi literæ I, uidetur nonnunquam eſſe breuiatio, cum uolentes ſignificare præpoſitionem in, ſuperponimus quendam apicem. itaque exiguum punctum literæ i, fecit ut putaretur præpoſitio in: atque ubi dicebatur in Plinio iguini, ab imperito ſcriptore ſubiectum fuit Inguini: poſt alia quoque corruptio facilè irrepſit inter literas u, n. Hæc eadem corruptio accidit in Silio Italico, qui libro VIII. de-
B ſcribens populos Vmbriæ, poſt Hiſpellum ac Narniam, oppida Eugubio finitima, recenſet Inginum, eo carmine,

> Hiſpellum, & duro monti per ſaxa recumbens
> Narnia, & infeſtum nebulis humentibus olim
> Inginum, Patuloq; iacens ſine mœnibus aruo

Fulginia. Fuit igitur hic quoque ſimili ratione deprauatum, quoniam apex ſuperſignatus primæ literæ nominis ab imprudentibus ſcriptoribus pro litera n, acceptum eſt: ſcripſerat enim Silius, qui in hoc carmine ſequitur ordinem Plinij, aliorúmque Geographorum in recenſendis Vrbibus, Iguium, uti apud Cæſarem, Pliniúmque legerat, & interpres Silij ait Inginum oppidum eſſe in Vmbria: nullum eſt autem memorabile oppidum in Vmbria cui poſsit hoc nomen applicari. Nam quod ait interpres, Inginum à Strabone pro monte accipi, in Græcis exemplaribus Mons ille non Inginum, ſed γιγγῶνον ὄρος, Mons Gingunum uocatur, his uerbis, αὐτοῦ δ' ἐστὶ ὅ τε αἶσις ποταμὸς καὶ τὸ γιγγῶνον ὄρος. Hos terminos ponit Vmbriæ Strabo, Flumen Aeſin & Gingunum montem, qui hodie quoque uocatur Genga: niſi forte Strabo ſcripſerit Cingulum ὄρος terminus. Nec mirum quòd nebulis infeſtum oppidum Eugubium dicat Silius: ſubiacet enim ei planicies, quam nebula mane ſemper opacat, uehementius illo fortaſſe tempore, ſi planicies erat inculta, & palus nebulam exhalabat. Adde quòd Eugubium in planicie dicitur fuiſſe ſitum, ubi nebula inumbrat: propterea dicit olim, non ſua tempeſtate. Sciendum quoque hoc nomen apud Strabonem deprauate legi: nam poſt Hiſpellum oppidum Eugu-

apud eum leguntur. Sed reuertor ad Plinium: Dum hæc mecum agitarem, Angelus Colotius Episcopus Nucerinus, uir nostri temporis doctissimus, in duobus Pliniis, quorum alter est uenerandæ uetustatis, alter ex prima impresione cum primò fuit Plinius excusus, ostendit, ubi nunc in uulgatis exemplaribus, & his etiam quæ sunt impressa in Germania, legitur Inginini, omnino esse Iguini: hoc ego manifestè uidi. Illud autem uehementer in Plinio animaduertendum est, cuius me admonuit Iacobus Torellus Fanensis, uir excellentis ingenij, cuius ferè totum est, quod super nomine Iguij superius attulimus: is deprendit duobus alijs locis mentionem Iguij fieri apud Plinium libro XV. cùm agit de oleo factitio, & libro XXIII. cap. IIII. de oleo quoque scribens: sed is locus non admodum deprauatè legitur, erátque clarus multis, his uerbis: Seleucinum, inquit, neruis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Enguini circa uiam Flamminiam uendunt. Hæc Plinius. Non admodum peruersum est, ut pro Iguini legatur Enguini, quos ait esse iuxta uiam Flamminiam, ut uerissimum est: attingit enim Iguinus ager uiam Flamminiam. Quin Castellum Ditionis Iguij (quod ab antiquissimis Græcis uidetur appellatum Schissa, ἀπὸ τοῦ σχίζειν, propterea quòd scinditur illic Apenninus, ut quasi securi sectus uideatur) uia Flamminia medium pertransit. Hîc Iguini oleum herbaceum uendebant, neruis utile: Herbarum siquidem, non facilè alibi nascentium, ferax illic Apenninus. Nascitur ad alia Coccus, seu Vermiculus affatim lectus ex herba uulgò Pimpinella. Huius igitur olei meminit idem Plinius etiam libro XV. sed locus, ut dixi deprauatissimus est. Audi igitur eum, & confer locum libri XXIII. cum hoc XV. ubi de oleo factitio scribit his uerbis: Suis, ait, herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum appellant, neruis admodum utile, sicut in Italia è gummi. Locus, si rectè pensites, perperam habet, ut pro Eguuij legatur è gummi: dicendúmque, Sicut in Italia Eguij, quod locus ipse testatur abunde: nam nullum oleum conficitur è gummi. Adhæc oleum illud quod scribit libro XXIII. neruis utile, herbaceum est, non è gummi. Præterea similes sunt inter se locus ille libri XXIII. atque quintidecimi, propterea quòd refert repetit'que eisdem penè uerbis libro XXIII. eadem illa de oleo, quæ scripserat quintodecimo: idq́ ipse Plinius demonstrat, Diximus (inquit libro XXIII.) neruis utile Seleucinum, sicut herbaceum quoque, quod Eguini uendunt. At ubi hoc dixerat Plinius? uidelicet quintodecimo, ibi scripserat oleum herbaceum neruis utile, non oleum è gummi. Quantus error, ut oleum herbaceum transferatur in oleum è gummi? Et cum idem Plinius ait, Sicut in Italia: iudicat quod clarius repetit XXIII. nempe circa uiam Flamminiam. Atque obsecro impressores omnes, ut post hac tam in Cæsare quàm Cicerone & Plinio locos illos castigatius imprimant: Nam quod ad me attinet, plurimum his debere fateor, qui hæc aperuerunt: in primis'que Iacobo Torello Fanensi, perspicacis ingenij uiro: cuius iudicio ut assentirer post aliquod tempus fecerunt coniecturæ clariores, & probatæ fidei codices. Igitur nomen urbis est Iguium, ciuile Iguinus, uel Iguius, ut est in Cæsare. Magnitudinem uirésque oppidi, & quid momenti haberet, testatur, quòd illo bello Ciuili, cum Fanum, Pisaurum, Anconam singulis cohortibus Cæsar occupasset, misit huc tres cohortes, & Pompeius quinque cohortium præsidio cum prætore Termo tenebat. Vetustatem declarat Mausoleum extra mœnia, & theatrum: tum complures tabulæ æneæ repertæ in agris, literis incognitis incisæ,

incisæ, quas hucusque legere potuit nemo: suspicantur nonnulli Hetruscas esse: tum tegulæ sepulchrorum, eisdem literis impressæ, ab aratore inuentæ, cum finibus illis,

Exesa inuenit scabra rubigine pila,
Aut grauibus rastris galeas pulsabat inanes,
Grandiáque effoßis mirabitur ossa sepulchris.

His autem Vrbibus & his finibus Iguium, ut situm cognoscas, terminatur: à Meridie Perusia, à Septentrione uia Flamminia, quæ penetrat Apenninos montes: ab Ortu Sentino, Saxoferrato uulgò, Nuceria colonia, Foro Flamminij: ab Occasu Tiberno, uulgò Tiferno, in media ferè Italia, nunc sub ditione Ducis Vrbini.

FINIS.